ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

סוף זמן קידוש לבנה: יום שלישי בערב, י"ג מרחשון

אגרות קודש

ב"ה, ח' מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

זה איזה זמן שהנני מתייעץ בעצמי אם לכתוב לו ע"ד הענין דלהלן, אבל סוף סוף באתי לידי החלטה, כי אין לי ברירה אחרת ומוכרחני מצדי לכתוב... מוכרח הדבר אשר בתו תחי'... ילבשו שייטלען. מבין אני אשר יש כאן כמה קישויים וד"ל, אבל איני רואה אפשריות אחרת, וכבר הורגל הדבר בארצות הברית וביותר מקומות, אשר הדור הצעיר אוחז במנהגים והידורים שהאבות עדיין לא החזיקו בהם, ובפרט שבנדון דידן אין זה ענין של הידור ומנהג אלא הרבה יותר מזה, ומטעמים מובנים איני רוצה להאריך בזה, ואף שכותב הנני בלשון הקדש, הנה בטח יוכל להסביר זה הן לעצמו והן לבתו וזוגתו תחינה, ואחכה לבשורה טובה אשר נתקבל אצלו הענין בהנחה טובה, אשר אז בטוח הדבר שיצא הענין לפועל און גלאטערהייט, וקידוש השם אשר בזה (ובפרט בסביבה שמביטים עליהם בשבע עינים והיא בהתנגדות וכו') גדול ביותר. ומכלל הן וכו'.

בבקשת סליחה, אם נצרך לבקש סליחה על זה, הנני בתקוה לקבל ממנו ידיעה בהקדם היותר אפשרי, אשר נסתדר הדבר בכי טוב גוטערהייט און גלאטערהייט, ובודאי אשר יהי' זה צנור וכלי נוספים להמשכת וקבלת ברכות השי"ת להזוג הצעיר בכל המצטרך להם בגשמיות וברוחניות.

מוסג"פ העתק מכתבי לאגודת נשי ובנות חב"ד (ובטח אשר גם במחנם יתחילו בעבודה זו) ומה שנוגע ג"כ להנ"ל, אשר אם אף לפעמים נדמה שהדבר הנדרש האלט מען נאך ווייט דערפון, הנה זה למדים אנו ג"כ מבריאת העולם הכללי, שההתחלה היתה במצב של תהו ובהו וחשך היתה דוקא בבריאת אור, ואור כזה שגם לאחר תקון העולם אין ראוי להשתמש בו (אשר לכן נגנז לעתיד לבוא ולצדיקים ובתורה), ודוקא על ידי התחלה כזו, הי' סדר בהבריאה בהדרגה ממטה למעלה, צומח חי מדבר,

ואכפול עוד הפעם שלא לדרשא קאתינא, אלא ובלבד שיבוא הדבר לפועל אז אייער טאכטער תחי' זאל אנטאן א שייטל, ותהי' החתונה בשעה טובה ומוצלחת,

המחכה לבשו"ט בברכה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואשה אחת
ש״פ וירא, ח״י מר-חשון, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת ש״פ וירא, י״ח מרחשון, ה׳תשכ״ה ..... יא

ה) לקוטי-שיחות פרשת וירא כרך טו, א..... כה

ו) לקוטי שיחות – פרשת וירא כרך טו, ב ..... ל

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לג

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וירא .....לו

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וירא ..... לז

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וירא ..... עז

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וירא .....עח

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וירא .....פח

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צא

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת וירא.....צד

טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת וירא ..... קעז

טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת וירא ..... רא

יז) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק יא-יב, נחמיה פרק ה .....רה

יח) משניות – מסכת מכשירין
ביאור קהתי..... רז

יט) עין יעקב מסכת יומא ..... ריג

כ) מסכת ראש השנה עם ביאורים
מדף ח עד דף יד.....ריד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רמג

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רמד

כג) תורה אור פתח אליהו אנת הוא חד
אדמו״ר הזקן .....רמו

כד) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רנג

כה) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רנג

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רנה

כז) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רנו

כח) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רנח

כט) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רס

ל) ספר הזכרונות פרק עט.....רסב

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסה

לב) חומש לקריאה בציבור ..... רסז

לג) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רעו

לד) לוח זמנים לשבוע פרשת וירא ..... רעח

לה) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וירא, ח"י מרחשון, ה'תשכ"ה*

1 **וְאִשָּׁה** אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל
2 אֱלִישָׁע וְגו׳[1]. וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ
3 הַזָּקֵן[2] כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר
4 בַּעֲבוֹדַת ה׳, כְּדִלְקַמָּן (סְעִיף ב). וּבְהַקְדִּים מַה
5 שֶׁכָּתוּב בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל מִפּאַרִיטשׁ[3]
6 (שֶׁכַּנִּרְאֶה מְיוּסָד עַל מַאֲמַר אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן הַנַּ״ל)
7 כְּעֵין הַקְדָּמָה[4], דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים
8 שֶׁבַּתַּנַ״ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא
9 יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[5], מִכָּל־מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים
10 סִפּוּרִים אֵלּוּ דַּיְקָא לְכָתְבָם בַּתַּנַ״ךְ,
11 עַל־כָּרְחֵךְ לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם רָזִין וְסוֹדוֹת
12 עֶלְיוֹנִים וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה׳ (עַד כָּאן
13 הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל). וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם
14 שֶׁהַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן
15 הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם, כִּלְשׁוֹן
16 אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן[6]: הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם
17 הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב כִּי הֵם חַיֵּינוּ[7] (לֹא רַק
18 שֶׁבָּזֶה הִיא חַיּוּתוֹ (אִין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר), שֶׁלּוֹמֵד
19 תּוֹרָה מִתּוֹךְ חִיּוּת, אֶלָּא גַּם) שֶׁהַתּוֹרָה פּוֹעֶלֶת אֶת
20 (אוֹפֶן) הַחַיִּים (כֵּיצַד לִחְיוֹת), וְהֵינוּ שֶׁחַיּוּתוֹ שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּכָל זְמַן וּבְכָל
21 מָקוֹם צָרִיךְ לִחְיוֹת עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה], כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה
22 הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת, כִּי כָּל הַתּוֹרָה הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר לְהַפְרִיד
23 חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן אֶחָד מִזּוּלָתוֹ. וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם[8] שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה
24 מֵעֵם ה׳, אֲפִילּוּ פָּסוּק אֶחָד אֲפִילּוּ תֵּבָה אַחַת [וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין הַפָּסוּק[9] ״אָנֹכִי
25 הְוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״ וּבֵין הַפָּסוּק[10] ״וְתִמְנַע הָיְתָה פִּלֶגֶשׁ״[11]], אִם אָמַר: מֹשֶׁה אָמָרוֹ

ביאור בדרך אפשר

1 הפטרת פרשת וירא פותחת בפסוק:
2 **וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגו׳**[1].
3 **וּמְבָאֵר בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[2] **כָּל פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבְּסִפּוּר**
4 **הַהַפְטָרָה** כפי שהם **בַּעֲבוֹדַת ה׳** של כל אחד ואחד, **כְּדִלְקַמָּן** (**סְעִיף**
5 **ב**). **וּבְהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב**
6 **בַּמַּאֲמָר שֶׁל רַבִּי הִלֵּל**
7 **מִפּאַרִיטשׁ**[3] מגדולי החסידים של
8 אדמו״ר האמצעי, בנו של רבנו הזקן,
9 ושל אדמו״ר הצמח צדק, נכדו של
10 רבנו הזקן (**שֶׁכַּנִּרְאֶה** מאמרו של
11 רבי הלל **מְיוּסָד עַל מַאֲמַר**
12 **אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן הַנַּ״ל**) **כְּעֵין**
13 **הַקְדָּמָה**[4] לביאור סיפור ההפטרה
14 כפי שהוא מתבטא בעבודת ה׳, **דְּהִנֵּה**
15 **יָדוּעַ שֶׁכָּל הַסִּפּוּרִים**
16 **שֶׁבַּתַּנַ״ךְ, הֲגַם שֶׁהָיוּ** התרחשו
17 בפועל **כִּפְשׁוּטָם, כִּי אֵין מִקְרָא**
18 **יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ**[5], **מִכָּל־**
19 **מָקוֹם לָמָּה בָּחֲרוּ הַנְּבִיאִים**
20 **סִפּוּרִים אֵלּוּ דַּיְקָא** דווקא
21 **לְכָתְבָם בַּתַּנַ״ךְ** למרות שכמובן
22 במשך השנים התרחשו סיפורים
23 נוספים שלא נכתבו בתנ״ך, **עַל־**
24 **כָּרְחֵךְ** בהכרח **לוֹמַר** שסיפורים אלו
25 נכתבו **מִפְּנֵי שֶׁרָמְזוּ בָּהֶם**
26 הנביאים **רָזִין וְסוֹדוֹת עֶלְיוֹנִים**
27 **וְכַמָּה דְּרָכִים לַעֲבוֹדַת ה׳** (**עַד**
28 **כָּאן הַהַקְדָּמָה שֶׁל רַבִּי הִלֵּל**).
29 **וּמוּבָן, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהַהוֹרָאוֹת**
30 **שֶׁבַּהֲלָכוֹת וְדִינִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵן**
31 **הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בְּכָל זְמַן**
32 **וּבְכָל מָקוֹם**, והן בתוקף נצחי
33 **כִּלְשׁוֹן אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן**[6]:
34 **הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית [וְזֶהוּ גַּם**
35 **הַפֵּירוּשׁ בְּמַה שֶׁכָּתוּב** על דברי
36 התורה **כִּי הֵם חַיֵּינוּ**[7] **(לֹא רַק**
37 **שֶׁבָּזֶה** בדברי התורה **הִיא חַיּוּתוֹ**
38 **(אִין דֶּעם לֶעבֶּט עֶר** בזה הוא
חי), **שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ חִיּוּת**, **אֶלָּא גַּם**) **שֶׁהַתּוֹרָה**
39 **פּוֹעֶלֶת** אצל האדם **אֶת** (**אוֹפֶן**) **הַחַיִּים** (**כֵּיצַד לִחְיוֹת**) והיא
40 הקובעת את אופי החיים ואורח החיים, **וְהֵינוּ שֶׁחַיּוּתוֹ** אופן וצורת החיים
41 **שֶׁל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** יהודי **בְּכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם צָרִיךְ לִחְיוֹת**
42 **עַל־פִּי הוֹרָאוֹת הַתּוֹרָה]**, וכשם
43 שהדברים אמורים בנוגע להוראות
44 ולהלכות **כָּךְ גַּם הַהוֹרָאוֹת**
45 **שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה** והלקחים שיש
46 להפיק מהם בעבודת ה׳ **הֵן**
47 **הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת** והן בתוקף בכל
48 זמן ובכל מקום, **כִּי כָּל הַתּוֹרָה**
49 **הִיא תּוֹרָה אַחַת, וְאִי־אֶפְשָׁר**
50 **לְהַפְרִיד חַס־וְשָׁלוֹם עִנְיָן**
51 **אֶחָד מִזּוּלָתוֹ** ולכן אין מקום
52 לגישה שרק ההוראות וההדרכות של
53 חלק אחד בתורה הן נצחיות, אלא
54 האמת היא שגם ההוראות של חלק
55 ההלכה וגם ההוראות בעבודת ה׳
56 מסיפורי התורה הן נצחיות באותה
57 מידה. **וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ״ם**[8]
58 **שֶׁהָאוֹמֵר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה מֵעֵם**
59 **ה׳, אֲפִילּוּ** אם הוא לא אומר זאת
60 על כללות התורה אלא רק לגבי **פָּסוּק**
61 **אֶחָד אוֹ אֲפִילּוּ תֵּבָה** מילה
62 **אַחַת וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין**
63 **הַפָּסוּק**[9] **״אָנֹכִי הְוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״**
64 שהוא הפסוק הפותח את עשרת
65 הדברות ועוסק בנושא האמונה בה׳
66 **וּבֵין הַפָּסוּק**[10] **״וְתִמְנַע הָיְתָה**
67 **פִּלֶגֶשׁ״**[11] העוסק במשפחתו של
68

---

*) ע״פ לקו״ש ח״ה ע׳ 332 ואילך. 1) מלכים־ב ד, א ואילך. - התחלת ההפטרה דפרשתנו. 2) בהביכלאַך שיצאו לאחרונה מהשבי׳, וישנו גם מה שנדפס כבר מזמן (בגנזי נסתרות ח״ג סד. מאה שערים יב־יג (כט, ב - ל, א). לקוטים יקרים (ריגא 1939) ע״ו (בתוס׳ הערות בחצע״ג)), בשינויים קלים. ולאח״ז במאמרי אדמו״ר הזקן הקצרים ע׳ קלז. וראה שם ע׳ קלו. 3) נדפס בפלח הרמון ס״פ וירא (נח, א ואילך). - ולהעיר מהידוע בנוגע למאמרי החסידות של ר׳ הלל, שהיו מעיינים בהם וגם לומדים אותם (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע׳ קפב. וש״נ). 4) שם נח, א. 5) שבת סג, א. 6) תניא פי״ז. 7) ברכת ״אהבת עולם״ דתפלת ערבית (ע״פ נצבים ל, כ). 8) הל׳ תשובה פ״ג ה״ח. 9) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו. 10) וישלח לו, יב. 11) פיה״מ להרמב״ם סנהדרין פ״י (בעיקר השמיני מי״ג העיקרים).

ביאור בדרך אפשר

עשו, כי כל פסוק וכל מילה בתורה חשובים באותה מידה], אם אָמַר: מֹשֶׁה אָמְרוּ מִפִּי עַצְמוֹ (אֲפִילוּ אִם מוֹדֶה שֶׁזֶּהוּ הפסוק המסויים או המילה המסוימת בתורה שלגביה חסר לו באמונה שזו תורת ה׳, אֱמֶת וְקָדוֹשׁ, אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר שֶׁאֵין בָּזֶה דַּרְגַּת הַקְּדוּשָׁה שֶׁבְּ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״[12]), הֲרֵי זֶה כּוֹפֵר בְּ(כָּל הַ)תּוֹרָה ולא רק בחלק מסויים, כי כל התורה היא עניין אחד (וְכֵן אִם אוֹמֵר כֵּן אֲפִילוּ עַל עִנְיָן אֶחָד בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הרי זה בדיוק כמו אם אומר כן לגבי חלק מסויים מתורה שבכתב). וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כשם שאמירה שחלק מסויים בתורה היא לא דבר ה׳ נחשבת כפירה בתורה, כך גם אִם לֹא מִתְיַחֲסִים לַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּסִפּוּרֵי הַתּוֹרָה כְּהוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת שתקפות בכל זמן ובכל מקום, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁחֲסֵרוֹת הוֹרָאוֹת אֵלּוּ, ההוראות הנלמדות מסיפורי התורה, אֶלָּא חֲסֵרוֹת גַּם הַהוֹרָאוֹת שֶׁבְּהִלְכוֹת הַתּוֹרָה, וְעַד לְ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״ כי, כאמור, כל חלקי התורה הם עניין אחד. וּבְדוּגְמַת סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחָסֵר בּוֹ אוֹת אַחַת, הֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בְּכַשְׁרוּת כָּל הַסֵּפֶר־תּוֹרָה[13], למרות ששאר חלקי הספר, מלבד האות החסרה, שלמים, דְּכֵיוָן שֶׁחֵלֶק מְסוּיָם בַּתּוֹרָה אֵינוֹ נִצְחִי אֶצְלוֹ, הֵינוּ: שֶׁבִּזְמַן זֶה אֵינוֹ קַיָּם אֶצְלוֹ, הֲרֵי זֶה פְּסוּל בְּכָל הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁהִיא אֶצְלוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לַסִּפּוּר שֶׁבְּהַפְטָרָה זוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה הַסִּפּוּר כִּפְשׁוּטוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט״ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע (וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל עַל פָּסוּק[14] ״פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ״, מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ״פִּי שְׁנַיִם״, כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט״ז מוֹפְתִים. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים, מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה׳.

ביאור בדרך אפשר

בְּגַשְׁמִיּוּת [דְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, כַּנַּ״ל, ובוודאי שמלבד הסודות והרמזים, הדברים הם כפשוטם, הֲרֵי סִפּוּר זֶה הוּא אֶחָד מִט״ז הַמּוֹפְתִים שֶׁהֶרְאָה אֱלִישָׁע (וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל עַל פָּסוּק[14] שאלישע ביקש מאליהו הנביא רבו להיות ״פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ״, מִכָּאן אַתָּה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנָה מוֹפְתִים בְּאֵלִיָּהוּ, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לֶאֱלִישָׁע[15])], הִנֵּה מִזֶּה שֶׁהַסִּפּוּר נִקְבַּע בַּתּוֹרָה שהיא נצחית, מוּבָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת ה׳ בכל מקום ובכל זמן. וְאֵין לוֹמַר שֶׁסִּפּוּר זֶה הנס של אסון השמן נִקְבַּע בַּתּוֹרָה רַק כְּדֵי לְסַפֵּר שֶׁנִּתְקַיְּמָה הַבַּקָּשָׁה דְּ״פִּי שְׁנַיִם״ ואכן אלישע עשה מופתים רבים, כפול ממספר המופתים שעשה אליהו, כִּי בִּשְׁבִיל זֶה מַסְפִּיק לוֹמַר שֶׁהָיוּ ט״ז מוֹפְתִים ואין צורך לפרט איזה מופתים בדיוק נעשו. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת סִפּוּר זֶה, וּבְכַמָּה פְּרָטִים, ולא מסתפקת בציון ה׳מופת׳ באופן כללי אלא גם מפרטת בו פרטים רבים, מוּכָח שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר וְכָל פְּרָטָיו שֶׁנִּקְבְּעוּ בַּתּוֹרָה – גם כללות הענין וגם הפרטים שלו הֵן הוֹרָאוֹת נִצְחִיּוֹת בַּעֲבוֹדַת ה׳.

---

12) ומארז״ל אשר משנה תורה אמרה משה מפי עצמו (מגילה לא, ב) הרי שמע בסיני (רש״י ד״ה כאשר צוך, סנה׳ נו, ב. - נוסף* על זה שגם ״מפי עצמו״ דמשה הי׳ ברוח הקודש, כמ״ש התוספות במגילה שם), וההפרש שבין משנה תורה לד׳ ספרים הראשונים הוא שמשנה תורה נתלבשה בהשגתו (ברוח הקודש שלו). וכ״ה גם בנוגע לתורה שבעל־פה - שברמב״ם שם - כל חידושי התורה שנתגלו ע״י תלמיד ותיק שבכל דור ודור, שכולם ניתנו למשה מסיני, הם דבר הוי׳ ממש, אלא שנתלבשו בהשגתם (ראה בכ״ז בארוכה לקו״ש ח״ד פ׳ דברים, ובהנסמן שם). 13) ראה זח״ג עא, א. תקו״ז תכ״ה (ע, א). שו״ת נו״ב מהד״ת או״ח סק״ט. שו״ת אבני נזר חיו״ד סשע״א. 14) מלכים־ב ב, ט. 15) רד״ק שם, יד.

*) כי מה ששמע בסיני הוא כמו כל התורה, שהיא למעלה מבחי׳ רוה״ק של משה, ורק שד׳ ספרים הראשונים לא נתלבשו גם ברוה״ק של משה, משא״כ ספר משנה תורה (ראה לקו״ש שם הערה 9).

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְזֶה־לְשׁוֹן** מַאֲמַר הַנַּ"ל בַּבִּיכְלַאדְּ[16]: כְּשֵׁם שֶׁצּוֹעֲקִים בַּ'יְחִידוּת' עַל רְחוּקוֹ מֵאֲלֹקִים חַיִּים, כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן כָּל נְשָׁמָה בַּעֲלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה - צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר עַל רְחוּקָהּ מֵאֲלֹקִים חַיִּים. וְאָמַר עַל פָּסוּק "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" כו': "אִשָּׁה" הִיא בְּחִינַת נְשָׁמָה הַנִּקְרֵאת אִשָּׁה יִרְאַת ה'. "אַחַת" - אֲשֶׁר הִיא אַחַת עִם הָרַוָּ'. "מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" שֶׁהוּא כְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה מִלְּשׁוֹן נִיב שְׂפָתַיִם[17] שֶׁמְּקַבְּלִים מִבְּחִינַת דְּבַר הָרַוָּ', כֵּן כָּל נְשָׁמָה הִיא כְּלִי קִיבּוּל לְקַבֵּל הַשָּׂגוֹת וְגִילוּי אֱלֹקוּת[18]. "צְעָקָה אֶל אֱלִישָׁע", נוֹטְרִיקוֹן "אֱלִי שַׁע" מִלְּשׁוֹן שַׁע ה' אֶל הֶבֶל כו', פֵּירוּשׁ "שַׁע אֵלַי". "עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת", פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת אֵשׁ יו"ד שֶׁהָיָה אֶצְלִי בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת אַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ לְהִכָּלֵל וּלְהִבָּטֵל בִּבְחִינַת יו"ד חָכְמָה עִילָּאָה - מֵת אֶצְלִי. "וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת הָרַוָּ' ", פֵּירוּשׁ: יָרֵא - אוֹתִיּוֹת יָאֵר, שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ[20] לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהָרַוָּ', "וְהַנּוֹשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים", פֵּירוּשׁ: "וְהַנּוֹשֶׁה" - מִלְּשׁוֹן "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים"[21], שֶׁזֶּה קָאֵי עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא מְשַׁכַּחַת אוֹתִי מֵאֱלֹקוּת, "בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי" שֶׁהֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, וְהוּא רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים[22] לְ'אַהֲבוֹת זָרוֹת' תַּאֲוֹת הַגּוּף, וּלְ'יִרְאוֹת זָרוֹת' פֶּן יֶחְסַר לַחְמוֹ. "וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ אִישִׁי מֵת" פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אוֹתִיּוֹת אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

ב) וְזֶה־לְשׁוֹן מַאֲמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הַנַּ"ל בַּבִּיכְלַאדְּ[16] בכרכים של כתבי היד: כְּשֵׁם שֶׁצּוֹעֲקִים הַחֲסִידִים בַּ'יְחִידוּת' אצל הרבי עַל רְחוּקוֹ מֵאֲלֹקִים חַיִּים ומבקשים עצה והדרכה להתעלות מהמצב הזה ולהתקרב לאלוקות, כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן כָּל נְשָׁמָה בַּעֲלוֹתָהּ בַּלַּיְלָה למעלה, לשאוב חיים חדשים מאלוקות - צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר עַל רְחוּקָהּ מֵאֲלֹקִים חַיִּים. וְאָמַר עַל פָּסוּק "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" כו': "אִשָּׁה" הִיא בְּחִינַת נְשָׁמָה הַנִּקְרֵאת אִשָּׁה יִרְאַת ה' כלשון הכתוב במשלי בפרק 'אשת חיל'. "אַחַת" - אֲשֶׁר הִיא אַחַת מאוחדת עִם הָרַוָּ' הנשמה מאוחדת עם הקדוש ברוך הוא ואינה מציאות נפרדת בפני עצמה. "מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" שֶׁהוּא הקשר של כל נשמה עם אלוקות הוא כְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה הוא מִלְּשׁוֹן נִיב שְׂפָתַיִם[17] עניין הדיבור שֶׁמְּקַבְּלִים כל הנבראים מִבְּחִינַת דְּבַר הָרַוָּ' המהווה ומקיים ומחייה אותם, כֵּן כָּל נְשָׁמָה של כל יהודי הִיא כְּלִי קִיבּוּל כלי ראוי ומתאים לְקַבֵּל ולקלוט בתוכה הַשָּׂגוֹת לדעת את ה' וְגִילוּי אֱלֹקוּת[18] ולהיות כלי ראוי לקלוט אור אלוקי. וכל אחת מהנשמות "צְעָקָה אֶל אֱלִישָׁע", המילה "אלישע" היא נוֹטְרִיקוֹן "אֱלִי שַׁע" מִלְּשׁוֹן וַיֹּאשַׁע ויפן ה' אֶל הֶבֶל כו', פֵּירוּשׁ "שַׁע אֵלַי" כלומר, "אלישע" משמעו פנייה אל הקדוש־ברוך־הוא. והכתוב ממשיך ומתאר את מצבה של הנשמה הזועקת על הריחוק שלה מאלוקות. ומצבה הלא רצוי של הנשמה מתואר במילים "עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת" פֵּירוּשׁ: אִישִׁי - הוּא אותיות אֵשׁ יו"ד[19] שֶׁבְּחִינַת אֵשׁ יו"ד אש של אלוקות שֶׁהָיָה אֶצְלִי בְּהִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲטוּת אַהֲבָה לה' בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ מתוך רצון ותשוקה לבטל את הישות העצמית לְהִכָּלֵל להיות נכלל וּלְהִבָּטֵל להתבטל לגמרי עד כדי אבדן המציאות האישית בִּבְחִינַת יו"ד שהיא בחינת חָכְמָה עִילָּאָה החכמה האלוקית העליונה (כמבואר בחסידות שעניינה של ספירת החכמה הוא ביטול לאלוקות והיא נרמזת באות יו"ד של הוי' שצורתה כנקודה בלבד) - מֵת אֶצְלִי והאהבה וההתלהבות והתשוקה הזו כבר לא קיימת באדם. "וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת הָרַוָּ'", פֵּירוּשׁ: יָרֵא - אוֹתִיּוֹת יָאֵר, שֶׁהָיָה בּוֹ כֹּחַ[20] לְהוֹסִיף תּוֹסֶפֶת אוֹר בַּהָרַוָּ', הכוח הזה לא קיים עוד, "וְהַנּוֹשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים", לפי פשוטו של מקרא, הנושה הוא המלווה שבא לגבות את חובו, ולפי פנימיות העניינים פֵּירוּשׁ: "וְהַנּוֹשֶׁה" - מִלְּשׁוֹן "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים"[21], גרם לי לשכוח שֶׁזֶּה קָאֵי מכוון עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁהִיא מְשַׁכַּחַת אוֹתִי את הנשמה מֵאֱלֹקוּת, "בָּא לָקַחַת אֶת שְׁנֵי יְלָדַי" שני ה'ילדים' שהנפש הבהמית רוצה להשכיח מהנפש האלוקית הֵם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, יראה ואהבה, וְהוּא הנפש הבהמית רוֹצֶה שֶׁיִּהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים[22] שהיראה והאהבה לא יהיו לאלוקות אלא לעניינים של הנפש הבהמית, היינו לְ'אַהֲבוֹת זָרוֹת' שהן אהבות של תַּאֲוֹת הַגּוּף, וּלְ'יִרְאוֹת זָרוֹת' כמו החשש והדאגה פֶּן יֶחְסַר לַחְמוֹ שהיא דבר לא רצוי כי יהודי צריך לבטוח בה' שיספק לו את פרנסתו.

---

16) לע"ע מצאתיו: א) ב"ביכל הורוויץ" [בוך 1201]. ב) ב"ביכל וואָלף" [בוך 94] (בלא סימני פיסוק). בכותרת שם: "מאדמו"ר הזקן נבג"מ זי"ע מה שאמר בלאדי. ובזה"ל אמר" (כן הוא בביכל הורוויץ. בביכל וואָלף, בגנזי נסתרות וכו': שהשיב לאחד על שאלתו ביחידות). 17) לשון הכתוב - ישעי' נז, יט. 18) הדיוק בני הנביאים - ראה בפלח הרמון שם. 19) (עפמש"כ בלקו"ת שלח (מד, ד) אולי יש לבאר:) יו"ד, אות הראשון דשם הוי'. דשם הוי' הוא נעלה מכל השמות שאין נמחקין, דשם הוי' הוא שם המפורש ושם העצם. ובשם הוי' עצמו, היו"ד הוא התחלתו וראשיתו. וראה לקמן "תוס' אור בהוי'". 20) בכת"י הורוויץ: כי כל נשמה בכחה. 21) מקץ מא, נא. 22) (עפמש"נ (ירמי' ב, יג) שתים רעות גו' אותי עזבו גו' לחצוב להם גו' - אולי יש לבאר:) דלבד זאת שהנה"ב משכחת אותו מאלקות ורוצה לבטל ח"ו את האהוי"ר

ביאור בדרך אפשר

1 ״וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מַה יֶּשׁ לָךְ בַּבַּיִת[23] כּוּ׳, וַתֹּאמֶר אֵין
2 לִי כִּי־אִם אָסוּךְ שָׁמֶן״, פֵּירוּשׁ: שנתרחקה הנשמה מאלוקות עד
3 כדי כך שֶׁאֵין לָהּ אהבה ויראה או השגה באלוקות ולא נשאר לה כִּי־אִם
4 אלא עֶצֶם נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה (שהיא לא נפגמת בשום מצב).
5 ״וַיֹּאמֶר גּוּ׳ כֵּלִים רֵקִים״ גּוּ׳,
6 פֵּירוּשׁ במענה לזעקת הנשמה על
7 ריחוקה העצום מאלוקות, ועד שלא
8 נשאר לה השגה או אהבה ויראה
9 לאלוקות, אומר לה הנביא שעליה
10 לעבוד את ה׳ באופן של ׳כלים ריקים׳:
11 כְּמַאֲמַר רַב מְתִיבְתָּא ראש
12 הישיבה בְּגַן־עֵדֶן[24] אָעָא דְּלָא
13 סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין
14 לֵיהּ, עץ שלא עולה בו האור (עץ
15 עבה שהאש לא נתפסת בו), מבקעים
16 אותו לחתיכות קטנות כָּךְ גּוּפָא
17 דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא
18 דְּנִשְׁמָתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ[25]
19 וְסָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ׳ גוף שלא
20 עולה בו אור הנשמה מבטשים
21 ומבטלים אותו ועולה בו האור (של
22 הנשמה). וְזֶהוּ עִנְיַן ״כֵּלִים
23 רֵקִים״ גּוּ׳ שֶׁצָּרִיךְ האדם המודע
24 לריחוקו מאלוקות לְהִתְבּוֹנֵן
25 הַרְבֵּה[26] במצבו החמור אֵיךְ
26 שֶׁהוּא כְּלִי רֵיקָן, בְּלִי שׁוּם
27 דַּעַת השגה באלוקות בַּמֹּחַ ובְּלִי
28 שׁוּם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ אהבה
29 ויראה, רגש לאלוקות בלב,
30 וְיִתְמַרְמֵר ויצטער מְאֹד עַל
31 רְחוּקוֹ וְיִצְעַק אֶל הַוְיָ׳ ויבקש
32 ויתחנן עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים
33 חַיִּים מְקוֹר הַחַיִּים, וְאַחַר־כָּךְ
34 לאחר שיבטל ויבטש את היישות
35 והמציאות שלו יָבֹא לְיִתְרוֹן
36 הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ[27], דווקא בגלל
37 שנתרחק מאד, יבוא בסופו של דבר
38 להתקרבות גדולה מאד, כשם שאור
39 המאיר מתוך חשיכה יש לו מעלה

ביאור בדרך אפשר

40 ויתרון על אור רגיל כִּי בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - יֵשׁ יִתְרוֹן לָאוֹר כְּשֶׁהוּא
41 מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא.
42 וְזֶהוּ ״וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״[28]. ״אַתְּ״ הוּא עֶצֶם
43 הַנְּשָׁמָה, ״וּבָנַיִךְ״ הֵם שני ה״ילדים״ האמורים, דְּחִילוּ וּרְחִימוּ
44 יראה ואהבה שֶׁבְּכָל נְשָׁמָה -
45 ״תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״ ״נותר״ לא מלשון
46 ״נשאר״ אלא מלשון מעלה ויתרון
47 בְּיִתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ. כֵּן
48 יְזַכְּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן
49 (עַד־כָּאן לְשׁוֹנוֹ של מאמר רבנו
50 הזקן).
51 ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁעַל־פִּי
52 הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל, יֵשׁ
53 לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל
54 הַתְּחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה
55 אַחַת וּגוּ׳) עִם הַתְּחָלַת פָּרָשַׁת
56 הַשָּׁבוּעַ, וַיֵּרָא אֵלָיו הַוְיָ׳.
57 וּבְהַקְדִּים תחילה, שֶׁבְּפִשְׁטוּת
58 הָעִנְיָנִים, בדרך הפשט, לפני ביאור
59 הענין על־פי הסוד והפנימיות,
60 הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַפְטָרָה זוֹ
61 לְפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הִיא, בִּגְלַל
62 שֶׁבַּהַפְטָרָה מְסוּפָּר אוֹדוֹת בֶּן
63 הַשּׁוּנַמִּית, שֶׁאֱלִישָׁע הִבְטִיחַ
64 לָהּ ״אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן״[29], וְגַם
65 לְאַחֲרֵי־כֵן כאשר הבן מת פָּעַל
66 שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם לְהַבֵּן כּוּ׳[30]
67 והחייה אותו. וְזֶהוּ בְּדוּגְמַת
68 הַסִּפּוּר בַּפָּרָשָׁה אוֹדוֹת יִצְחָק,
69 שֶׁהַמַּלְאָךְ בִּישֵׁר ״וְהִנֵּה בֵּן
70 לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ״[31]. וְגַם בְּנוּגֵעַ
71 לְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַבֵּן, כִּדְאִיתָא כפי
72 שמובא בַּמִּדְרָשׁ[32] עַל הַפָּסוּק[33]
73 ״וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה
74 גָּדוֹל״, שהמשתה נחשב ״גדול״ כי
75 ״גדולי הדור״ השתתפו בו. עוֹג וְכָל

1 בַּבַּיִת[23] כּוּ׳, וַתֹּאמֶר אֵין לִי כִּי־אִם אָסוּךְ שָׁמֶן״,
2 פֵּירוּשׁ: שֶׁאֵין לָהּ כִּי־אִם עֶצֶם נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה.
3 ״וַיֹּאמֶר גּוּ׳ כֵּלִים רֵקִים״ גּוּ׳, פֵּירוּשׁ: כְּמַאֲמַר רַב
4 מְתִיבְתָּא בְּגַן־עֵדֶן[24] אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא
5 מְבַטְּשִׁין לֵיהּ, כָּךְ גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא
6 דְּנִשְׁמָתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ[25] וְסָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ׳.
7 וְזֶהוּ עִנְיַן ״כֵּלִים רֵקִים״ גּוּ׳ שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן
8 הַרְבֵּה[26] אֵיךְ שֶׁהוּא כְּלִי רֵיקָן, בְּלִי שׁוּם דַּעַת
9 בַּמֹּחַ וּבְלִי שׁוּם דְּחִילוּ וּרְחִימוּ, וְיִתְמַרְמֵר מְאֹד
10 עַל רְחוּקוֹ וְיִצְעַק אֶל הַוְיָ׳ עַל רְחוּקוֹ מֵאֱלֹקִים
11 חַיִּים מְקוֹר הַחַיִּים, וְאַחַר־כָּךְ יָבֹא לְיִתְרוֹן הָאוֹר
12 מִן הַחֹשֶׁךְ[27], כִּי בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - יֵשׁ יִתְרוֹן לָאוֹר
13 כְּשֶׁהוּא מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. וְזֶהוּ ״וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי
14 בַּנּוֹתָר״[28]. ״אַתְּ״ הוּא עֶצֶם הַנְּשָׁמָה, ״וּבָנַיִךְ״ הֵם
15 דְּחִילוּ וּרְחִימוּ שֶׁבְּכָל נְשָׁמָה - ״תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״
16 בְּיִתְרוֹן אוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ. כֵּן יְזַכְּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־
17 רָצוֹן, אָמֵן (עַד־כָּאן לְשׁוֹנוֹ).
18 ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁעַל־פִּי הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר
19 הַנַּ״ל, יֵשׁ לְבָאֵר הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל
20 הַתְּחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת וּגוּ׳) עִם הַתְּחָלַת
21 פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, וַיֵּרָא אֵלָיו הַוְיָ׳. וּבְהַקְדִּים,
22 שֶׁבְּפִשְׁטוּת הָעִנְיָנִים, הַשַּׁיָּכוּת שֶׁל הַפְטָרָה זוֹ
23 לְפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ הִיא, בִּגְלַל שֶׁבַּהַפְטָרָה מְסוּפָּר
24 אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית, שֶׁאֱלִישָׁע הִבְטִיחַ לָהּ ״אַתְּ
25 חוֹבֶקֶת בֵּן״[29], וְגַם לְאַחֲרֵי־כֵן פָּעַל שֶׁיִּהְיֶה קִיּוּם
26 לְהַבֵּן כּוּ׳[30]. וְזֶהוּ בְּדוּגְמַת הַסִּפּוּר בַּפָּרָשָׁה אוֹדוֹת
27 יִצְחָק, שֶׁהַמַּלְאָךְ בִּישֵׁר ״וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה
28 אִשְׁתֶּךָ״[31]. וְגַם בְּנוּגֵעַ לְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַבֵּן, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[32] עַל הַפָּסוּק[33] ״וַיַּעַשׂ
29 אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל״, עוֹג וְכָל גְּדוֹלִים עִמּוֹ הָיוּ שָׁם, וְהָיָה עוֹג לוֹעֵג עַל

באלקות, הנה עוד זאת, בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, שהאהוי״ר יהיו כו׳. 23) בלקוט״י: פי׳ בפנימיות. 24) זח״ג קסח, א. 25) עפ״ז יומתק התרגום ואגדה (הובא ברד״ק שם ד, ו) שככלות הכלים, הביאו לה מאני תבירי, ומתחברי במימרא דה׳, ויצקה השמן גם בהם. 26) כנראה זהו פירוש: אל תמעיטי. 27) ע״פ לשון הכתוב - קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים חב״ד ערך אור - ביחס לחושך ס״ח. וש״נ. 28) ראה גם לקו״ת ס״פ מסעי. 29) מלכים־ב ד, טז. 30) שם, לה. 31) פרשתנו יח, י. 32) ב״ר פנ״ג, י. 33) פרשתנו כא, ח.

ביאור בדרך אפשר

1 גְּדוֹלִים עִמּוֹ הָיוּ שָׁם, וְהָיָה עוֹג לוֹעֵג עַל יִצְחָק, וְאוֹמֵר
2 שֶׁיָּכוֹל לְבַטְּלוֹ ולהפסיק את קיומו בְּאֶצְבָּעוֹ (וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה
3 דָּבָר קַיָּם), אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה: מָה אַתָּה מְבַזֶּה כוּ', וְאַדְרַבָּה,
4 אֵין סוֹפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ (עוֹג) לִיפּוֹל אֶלָּא בְּיָדוֹ של משה
5 מזרעם של אברהם ויצחק (אוֹ שֶׁלֹּא
6 הָיָה יצחק דָּבָר קַיָּם מִצַּד
7 הָאֱמִירָה בפרשת העקידה
8 "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה" גו'[34],
9 וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הַקִּיּוּם של
10 מציאותו של יצחק – "אַל תַּעַשׂ
11 לוֹ מְאוּמָה"[35]).
12 אֲבָל עַל־פִּי־זֶה, לפי הסבר הקשר
13 והשייכות בין פרשת השבוע, פרשת
14 וירא, וההפטרה לפי הפשט הֲרֵי רַק
15 הַסִּפּוּר אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית
16 שַׁיָּךְ לַפָּרָשָׁה, וְאִם־כֵּן הָיְתָה
17 הַהַפְטָרָה צְרִיכָה לְהַתְחִיל
18 בְּסִפּוּר זֶה (וּבִפְרָט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ
19 בסיפור זה בלבד כ"א פְּסוּקִים
20 וְיוֹתֵר[36]), לְלֹא הַהַקְדָּמָה
21 "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי
22 הַנְּבִיאִים" גו'. אַךְ עַל־פִּי
23 הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל, אוֹדוֹת
24 הפירוש של פסוקים אלו על פי
25 חסידות יֵשׁ לְבָאֵר גַּם הַקֶּשֶׁר
26 שֶׁל הַתְחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה
27 אַחַת גו') עִם הַפָּרָשָׁה.
28 ד) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מַה
29 שֶׁכָּתוּב בְּהַתְחָלַת הַפָּרָשָׁה
30 וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ', אַף שֶׁזֶּה
31 סיפור התגלות ה' לאברהם אבינו בָּא
32 בְּהֶמְשֵׁךְ לְסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ,
33 שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם, כפי
34 שמסופר בפרשת לך־לך לָכֵן וַיֵּרֶא
35 אֵלָיו, הקדוש ברוך הוא בא והתגלה
36 אליו, לְבַקֵּר אֶת אברהם
37 הַחוֹלֶה[37] מחמת המילה, הֲרֵי זוֹ
38 פרשת וירא פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה,
39 שֶׁמּוֹרָה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן חָדָשׁ בפני
40 עצמו, לא רק כהמשך לפרשת לך־לך

ביאור בדרך אפשר

1 יִצְחָק, וְאוֹמֵר שֶׁיָּכוֹל לְבַטְּלוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ (וְהַיְנוּ,
2 שֶׁאֵין זֶה דָּבָר קַיָּם), אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה: מָה אַתָּה
3 מְבַזֶּה כוּ', וְאַדְרַבָּה, אֵין סוֹפוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ
4 (עוֹג) לִיפּוֹל אֶלָּא בְּיָדוֹ (אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה דָּבָר קַיָּם
5 מִצַּד הָאֱמִירָה "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה" גו'[34],
6 וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הַקִּיּוּם — "אַל תַּעַשׂ לוֹ
7 מְאוּמָה"[35]). אֲבָל עַל־פִּי־זֶה, הֲרֵי רַק הַסִּפּוּר
8 אוֹדוֹת בֶּן הַשּׁוּנַמִּית שַׁיָּךְ לַפָּרָשָׁה, וְאִם־כֵּן הָיְתָה
9 הַהַפְטָרָה צְרִיכָה לְהַתְחִיל בְּסִפּוּר זֶה (וּבִפְרָט
10 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כ"א פְּסוּקִים וְיוֹתֵר[36]), לְלֹא הַהַקְדָּמָה
11 "וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים" גו'. אַךְ עַל־פִּי
12 הַמְּבֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ"ל, יֵשׁ לְבָאֵר גַּם הַקֶּשֶׁר שֶׁל
13 הַתְחָלַת הַהַפְטָרָה (וְאִשָּׁה אַחַת גו') עִם הַפָּרָשָׁה.
14 ד) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מַה שֶׁכָּתוּב בְּהַתְחָלַת
15 הַפָּרָשָׁה וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ', אַף שֶׁזֶּה
16 בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּמּוֹל
17 אַבְרָהָם, לָכֵן וַיֵּרֶא אֵלָיו, לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה[37],
18 הֲרֵי זוֹ פָּרָשָׁה חֲדָשָׁה, שֶׁמּוֹרָה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן חָדָשׁ,
19 כִּי בְּסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ נֶאֱמַר שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם
20 וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ גו' נִמּוֹלוּ אִתּוֹ.
21 דְּהַיְנוּ: כּוּלָּם בְּיַחַד. וְאִילּוּ בְּפָרָשַׁת וַיֵּרֶא נֶאֱמַר
22 וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ', לְאַבְרָהָם דַּוְקָא, שֶׁהוּא עִנְיָן
23 "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ"[38]. וְהִנֵּה, הַגִּילּוּי דְּ'וַיֵּרֶא גו'
24 הוּא גִּילּוּי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, כִּי עִנְיָנוֹ לְבַקֵּר אֶת
25 הַחוֹלֶה, דְּ'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא מ"ט[39], כֵּיוָן שֶׁהָיָה
26 אֵצֶל אַבְרָהָם רַק מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּתַּן לַנְּבִרְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ
27 בְּכֹחַ עַצְמָם, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[40] חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן
28 נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה - חָסֵר אֶחָד, וְאִילּוּ שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים אֵינוֹ בְּשֵׁיָּכוּת לַנְּבִרְא[41], אֶלָּא
29 לַבּוֹרֵא, בְּחִינַת אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁמְּקַבְּלִים מִלְּמַעְלָה. וְזֶהוּ "וַיֵּרֶא אֵלָיו", לְבַקֵּר
30 אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁהַגִּילּוּי מִלְּמַעְלָה רִיפָּא[42] אֶת הַחוֹלִי שֶׁל אַבְרָהָם, וְהַיְנוּ שֶׁנִּתְבַּטֵּל
41 כִּי בְּסוֹף פָּרָשַׁת לֶךְ־לְךָ נֶאֱמַר שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ
42 וְכָל אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ גו' נִמּוֹלוּ אִתּוֹ. דְּהַיְנוּ: כּוּלָּם גם אברהם וגם
43 ישמעאל וגם אנשי ביתו של אברהם נזכרים בְּיַחַד. וְאִילּוּ בְּפָרָשַׁת
44 וַיֵּרֶא נֶאֱמַר וַיֵּרֶא אֵלָיו הֲוָיָ', לְאַבְרָהָם דַּוְקָא, שֶׁהוּא עִנְיָן
45 "וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ"[38] ונבדלנו
46 כמו שנאמר בתורה לגבי ההבדלה של
47 עם ישראל מכל האומות.
48 וְהִנֵּה, הַגִּילּוּי דְּ'וַיֵּרֶא' גו'
49 הוּא גִּילּוּי אלוקי נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר,
50 כִּי עִנְיָנוֹ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה,
51 והמשמעות הפנימית של 'ביקור
52 חולים' היא דְּ'חוֹלֶה' בְּגִימַטְרִיָּא
53 מ"ט[39], כֵּיוָן שֶׁהָיָה אֵצֶל
54 אַבְרָהָם רַק מ"ט שַׁעֲרֵי בִּינָה,
55 שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנִּתַּן לַנְּבִרְאִים
56 שֶׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ ולגלות
57 מלמעלה למטה בְּכֹחַ עַצְמָם,
58 כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[40] בגמרא
59 חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ
60 בָּעוֹלָם, וְכוּלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה -
61 חָסֵר אֶחָד, היינו שלבני אדם ניתנו
62 מ"ט שערי בינה וְאִילּוּ שַׁעַר
63 הַחֲמִשִּׁים אֵינוֹ בְּשֵׁיָּכוּת
64 לַנְּבִרְא[41], כי הוא למעלה מהשגתו
65 ואפילו משה רבנו לא זכה לשער הנו"ן
66 אֶלָּא שער הנו"ן שייך לבחינת -
67 בּוֹרֵא, בְּחִינַת אֶחָד, שֶׁזֶּהוּ מַה
68 שֶׁמְּקַבְּלִים מִלְּמַעְלָה ואדם לא
69 יכול להשיג בכוח עצמו. וְזֶהוּ
70 "וַיֵּרֶא אֵלָיו", שגילוי האלוקות לו
71 זכה אברהם אבינו היה כדי לְבַקֵּר
72 אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁהַגִּילּוּי
73 מִלְּמַעְלָה רִיפָּא[42] אֶת הַחוֹלִי

---

34) שם כב, ב. 35) שם, יב. 36) מגילה כג, א. וכאן (גם להמסיימים ב"ותאמר שלום") בלאו־הכי סליק ענינא. 37) פירש"י עה"פ. 38) תשא לג, טז. 39) ראה טעמ"צ (להאריז"ל) ר"פ וירא. ד"ה חמישים שע"ב תרנ"ג (בקונטרס חי אלול תש"ג. בהוספה לסה"ש תש"ג ע' 201. ולאח"ז - בסה"מ תרנ"ג ע' ער ואילך). 40) ר"ה כא, ב. 41) פתיחת הרמב"ן לפירושו על התורה. 42) ראה בהשיחה ס"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ריש ע' 237).

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע וגו׳

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל אַבְרָהָם, וְהַיְנוּ שֶׁנִּתְבַּטֵּל הָעֹנֶן שֶׁהָיָה חוֹלֶה (בְּגִימַטְרִיָּא מ״ט), כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל על ידי גילוי זה של ״וירא אליו ה׳״ גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים.

וְהִנֵּה, גַּם עֹנֶן זֶה אף שהוא נעלה ביותר הוֹרִישׁ אַבְרָהָם לְבָנָיו אַחֲרָיו, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּירוּשָׁה לֹא רַק מַה שֶּׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִשִּׂיג עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בַּעֲבוֹדָתוֹ בכוח עצמו, היינו מ״ט השערים, אֶלָּא גַּם הַגִּילוּי דְּ״וַיֵּרָא״ שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה, גם אותו הוריש אברהם לכל אחד ואחד מישראל וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיּוֹרֵשׁ מְקַבֵּל הַכֹּל כל מה שהיה למוריש, ולא רק חלק מזה.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הַנִּשְׁמָה שאכן מקבלת בירושה את כל העניינים הנעלים שהיו לאברהם אבינו, אֲבָל הַגּוּף הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר כוּ׳ ומונע מהאור האלוקי להתגלות ולפעול. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר בַּהַפְטָרָה: וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגוֹ׳, שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף הַמַּעְלִים וומסתיר על האור האלוקי, וְהַהֶעְלֵם הוּא עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ״עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת״ מֵת והכוחות של הנשמה לא נראים ולא נרגשים כלל, הִנֵּה גַּם אָז למרות ההעלם וההסתר הֲרֵי הִיא

ביאור בדרך אפשר

הָעֹנֶן שֶׁהָיָה חוֹלֶה (בְּגִימַטְרִיָּא מ״ט), כֵּיוָן שֶׁקִּיבֵּל גַּם שַׁעַר הַחֲמִשִּׁים. וְהִנֵּה, גַּם עֹנֶן זֶה הוֹרִישׁ אַבְרָהָם לְבָנָיו אַחֲרָיו, לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּירוּשָׁה לֹא רַק מַה שֶּׁאַבְרָהָם אָבִינוּ הִשִּׂיג עַל־יְדֵי הַיְגִיעָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא גַּם הַגִּילוּי דְּ״וַיֵּרָא״ שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיּוֹרֵשׁ מְקַבֵּל הַכֹּל.

אָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִצַּד הַנִּשְׁמָה, אֲבָל הַגּוּף הֲרֵי הוּא מַעְלִים וּמַסְתִּיר כוּ׳. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר בַּהַפְטָרָה: וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְּנֵי הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל אֱלִישָׁע וְגוֹ׳, שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר הַנִּשְׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף הַמַּעְלִים, וְהַהֶעְלֵם הוּא עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ״עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת״, הִנֵּה גַּם אָז הֲרֵי הִיא ״אִשָּׁה אַחַת״, שֶׁהִיא ״אַחַת״ (מְאוּחֶדֶת) עִם הַוָּיָ׳, שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: ״בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר״, וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא צוֹעֶקֶת כוּ׳. וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר ״אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא. כֵּן יְזַכֵּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

הנשמה ״אִשָּׁה אַחַת״, שֶׁהִיא ״אַחַת״ (מְאוּחֶדֶת) עִם הַוָּיָ׳, שֶׁלָּכֵן נוֹגֵעַ וְאִכְפַּת לָהּ הַהֶעְלֵם וזה עצמו הוא הוכחה שעדיין מאוחדת באלוקות, וְכִלְשׁוֹן הַמַּאֲמָר: ״בַּלַּיְלָה צוֹעֶקֶת בְּקוֹל מַר״, וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ אָמְנָם מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל לַיְלָה כשאין אור, הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, שהגוף מעלים ומסתיר על הנשמה, כאמור, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הֲרֵי הִיא הנשמה צוֹעֶקֶת כוּ׳ כי הריחוק מאלוקות נוגע לה וכאפת לה, כאמור.

וּצְעָקָה זוֹ פּוֹעֶלֶת אֲשֶׁר ״אַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֵי בַּנּוֹתָר״, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה יִתְרוֹן, וּכְמַאֲמַר[43] הזוהר כַּד אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אַחֲרָא אֶסְתַּלֵּק יְקָרָא דְּקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא בְּכוּלְּהוּ עָלְמִין, כאשר הסטרא־אחרא (הצד האחור, שאינו צד הקדושה) נכפה ונכנע, עולה כבודו של הקדוש ברוך הוא בכל העולמות כֵּיוָן שֶׁיִּתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא וכפי שנתבאר לעיל.

כֵּן יְזַכֵּנוּ ה׳, כֵּן יְהִי־רָצוֹן, אָמֵן.

---

43) ראה תניא פכ״ז. לקו״ת ר״פ פקודי. שם פ׳ חוקת ד״ה על כן יאמרו פ״ב (סה, ג). ד״ה באתי לגני תש״י בתחלתו (סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 111).

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום רביעי עמ׳ א

*

שנינו בברייתא: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה. מבארת הגמרא: מְנָלָן, אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר, אִתְּיָא בגזירה שוה ׳פְּקִידָה׳ ׳פְּקִידָה׳, וואִתְּיָא בגזירה שוה ׳זְכִירָה׳ ׳זְכִירָה׳, וכך הוא הלימוד, כְּתִיב בְּרָחֵל (בראשית ל כב) ׳וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל׳, וּכְתִיב בְּחַנָּה (שמואל א׳ א יט) ׳וַיִּזְכְּרֵהָ ה׳״, וואִתְּיָא ׳זְכִירָה זְכִירָה׳ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּכְתִיב (ויקרא כג כד) לגבי ראש השנה שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה׳, וכך גם הזכירה האמורה ברחל וחנה היתה בראש השנה. ויש להמשיך וללמוד גזירה שוה ׳פְּקִידָה פְּקִידָה׳, כְּתִיב בְּחַנָּה (שמואל א׳ ב כא) ׳כִּי פָקַד ה׳ אֶת חַנָּה׳, וּכְתִיב בְּשָׂרָה (בראשית כא א) ׳וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה׳, וכשם שחנה נפקדה בראש השנה, כמו שלמדנו בגזירה שוה של ׳זכירה׳, כך שרה נפקדה בראש השנה.

*

שנינו בברייתא: ׳בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין׳. מבארת הגמרא: מְנָלָן, דִּכְתִיב (תהלים פא ד-ו) ׳תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר (בכסא) [בַּכֶּסֶה] לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא׳ וְגוֹ׳, ופסוקים אלו נאמרו על ראש השנה שתוקעים בו בשופר,

בס"ד. שיחת* ש"פ וירא, י"ח מרחשון, ה'תשכ"ה.

א. כל סדרה בתורה, מהתחלתה, יש לה שייכות לא רק לשבוע הקודם, החל מיום ראשון

- ולכן: (א) כל השבוע, החל מיום ראשון, נקרא ע"ש הסדרה (כמו בשבוע זה, שמיום ראשון נקרא השבוע בשם (פרשת) וירא); (ב) מיום ראשון צריך ללמוד בכל יום פרשה חומש עם פירוש רש"י מהסדרה שיקראו בשבת (בסוף השבוע)[1] -

אלא כל הסדרה יש לה שייכות גם לימי השבוע הבא, שהרי היא נקראת בשבת ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[2], הימים שלאחרי השבת,

(שזהו החילוק בין הימים שלפני השבת לגבי הימים שלאחרי השבת: הימים שלפני השבת הם הכנה לשבת, כמאמר רז"ל[3] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", והם העושים את השבת, כמו שכתוב[4] "לעשות את השבת". והימים שלאחרי השבת "מתברכין" משבת) -

ואופן הברכה הוא כברכתו של הקב"ה, שמקבלים לא רק את ה"עיקר", אלא גם - תוספת, ו"תוספתו של הקב"ה שמרובה על העיקר"[5] - מהסדרה שקוראים בשבת.

ב. על התיבות "וירא אליו" בהתחלת הסדרה, מפרש רש"י [שפירושו על החומש הוא "יינה של תורה"[6], דהיינו, שרש"י מגלה את הפנימיות והסוד שבתורה, וכמרומז במארז"ל[7] "נכנס יין יצא סוד"] - "לבקר את החולה".

ויש בזה ב' ענינים: א) כפשוטו, ביקור חולים. ב) "לבקר" מענין "בקורת תהיה"[8] - לבקר על מנת לתקן[9]. ושני ענינים אלה קשורים זה בזה, כיון שעל־ידי ביקור חולים כפשוטו נמשכת גם רפואה[10].

ועל־פי האמור לעיל, שכל הימים שלאחרי השבת מתברכים - ועוד עם תוספות - מהסדרה שקוראים בשבת, נמצא, שבכל ימי השבוע הבא נתברך ונמשך ה"וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה", שנמשכת רפואה לחולי ישראל, ויהי רצון - רפואה שלימה ורפואה קרובה.

ג. כאמור לעיל, מפרש רש"י על הפסוק "וירא אליו" - "לבקר את החולה". ואחר־כך מוסיף רש"י עוד ענין: "אמר[11] ר' חמא בר חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו".

כמדובר בהתוועדויות הקודמות, מפרש רש"י - לכל־לראש - פשוטו של מקרא. ומזה מובן, ששני הענינים שרש"י מביא כאן - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה", וב"יום שלישי למילתו" - מוכרחים מהפסוק.

וצריך להבין[12]:

מהו ההכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

- בשלמא שזה היה "לבקר את החולה", הרי כיון שנאמר בפסוק "וירא אליו הוי'" סתם (ולא נאמר בשביל איזו מטרה היה הדבר, כרגיל בפסוקים, שכאשר מספרים שהקב"ה נתגלה, נאמר מיד לאחרי־זה

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 312 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) תקנת אדה"ז - ראה סה"ש תש"ב ע' 27.
2) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.
3) ע"ז ג, סע"א.
4) תשא לא, טז. וראה ד"ה את שבתותי ש"ת ספ"ג (סה"מ ה'ש"ת ע' 85).
5) דב"ר פ"א, יג.
6) מאמר אדה"ז - סה"ש תרצ"ז ס"ע 197. הובא ב"היום יום" כט שבט. וראה שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).
7) עירובין סה, א. סנהדרין לח, א.
8) קדושים יט, כ. וראה פירש"י שם: "לבקר את הדבר שלא לחייבו כו'".
9) נדרים מ, רע"א. וראה רמב"ן ריש פרשתנו ("שהי' לו במראה השכינה ריפוי למחלת המילה"). אוה"ת ריש פרשתנו.
10) שם לט, ב. ב"מ ל, ב.
11) מב"מ פו, ב.
12) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 77 ואילך.

(שזה היה בשביל) "וידבר" וכדומה), על כן צריך לומר, שזה בא בהמשך לפסוקים שלפני־זה[13]: לפני זה (בסוף פרשת לך־לך[14]) נאמר "בעצם היום הזה נימול אברהם", שמזה מובן שאברהם היה אז חולה, ולכן "וירא אליו הוי'" - "לבקר את החולה". אבל היכן מוכרח בפסוק שזה היה ב"יום שלישי למילתו"?

ב) יתירה מזה יש להקשות: למה הקב"ה לא הגיע מיד לבקר את אברהם בחליו? מצות ביקור חולים - שנלמדת מזה שהקב"ה בא לבקר את אברהם בחליו[15] - היא מהיום הראשון[16], ואם־כן למה המתין הקב"ה בביקור חולים עד היום השלישי?

ג) מה היא ההוראה מ"יום שלישי למילתו היה" - בעבודתנו?

ד. מאמר המוסגר:

בעצם הענין שהקב"ה בא "לבקר את החולה" - אינו מובן: מצות ביקור חולים למדים מהפסוק[17] "אחרי ה' אלקיכם תלכו"[15], או מהפסוק[18] "והודעת להם את הדרך ילכו"[19], והרי ב' הפסוקים נאמרו לאחרי מתן־תורה[20], ואם־כן מהו ענין ביקור חולים קודם מתן־תורה[21]?

קושיא זו היא גם בנוגע למצות כיבוד אב שקיים אברהם אבינו[22] (שדובר בשבת הקודמת[23]): הרי על כיבוד אב נצטוו רק לאחרי זה, ואם־כן, איזו טענה יכולה להיות על אברהם אבינו ש"לא קיים אברם את כבוד אביו"?

בנוגע לביקור חולים אפשר לתרץ, שיתכן שהמצוה היתה גם אצל בני נח, כדברי הגמרא[24], שכמה ענינים של "קום עשה" נצטוו בהם גם בני נח, אף שאינם נכללים בשבע מצוות, כי בשבע מצוות נכללים רק ענינים של "שב ואל תעשה"; אבל בנוגע לכיבוד אב - אי אפשר לתרץ כן, שהרי על כיבוד אב נצטוו במרה[25], ואם גם בני נח היו מצווים על זה, לא היה צורך בציווי במרה[26].

עוד יש לתרץ בנוגע לביקור חולים:

ביקור חולים (וכן הכנסת אורחים, ניחום אבלים וכו') נכללים במצות גמילות חסדים (ואף־על־פי שלאחרי מתן־תורה הן מצוות נפרדות[27], הנה כפי שהיו קודם מתן־תורה, היו כלולות בגמילות חסדים). וכיון שגמילות חסדים היה גם אצל אברהם - ואדרבא, זה היה עיקר ענינו - במילא היה אצלו גם ביקור חולים (והכנסת אורחים).

ועל־פי־זה יובן המשך הפסוק[28] "וישא עיניו וירא גו'" לפסוק "וירא אליו הוי'" (שהשייכות היא לא רק לסיום הפסוק: "כחום היום" (כדפירש רש"י), אלא גם לתחילת הפסוק) - כי ביקור חולים והכנסת אורחים הם ענין אחד, ששניהם נכללים בגמילות חסדים, ורצה הקב"ה להחליף הכנסת אורחים בביקור חולים.

- ואף־על־פי שביקור חולים היה מהקב"ה, והכנסת אורחים היתה צריכה להיות מאברהם אבינו, הרי זה כולא חד: על־ידי קיום מצות הכנסת אורחים - מצוה מלשון צוותא וחיבור[29] - מתחבר אברהם ופועל

---

13) ראה במפרשי רש"י במקומו. מהרש"א ב"מ שם. פרישה יו"ד סשל"ה סק"א.
14) יז, כו.
15) סוטה יד, א.
16) כדלהלן ס"ה.
17) פ' ראה יג, ה.
18) יתרו יח, כ.
19) ב"מ ל, ב. תיב"ע שם.
20) רש"י שם, יג.
21) ראה תו"א (לד, ד): "קדשנו במצותיו דייקא כו' וקדשנו שבאתדל"ת בעשיית האדם מצות ה' גורם כו'". ושם (סח, א): "וישמור כו' מצותי כו' הקב"ה מבקר חולים".
22) רש"י ס"פ נח.
23) שיחת ש"פ לך לך סט"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 226 ואילך).
24) סנהדרין נח, סע"ב.
25) שם נו, ב.
26) התירוץ על זה - ראה שיחת ש"פ וישלח סי"ח (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 343 ואילך).
27) (רמב"ם סדר תפלות בתחלתו): "קורין משנה זו אלו דברים כו' וגמ"ח כו' ובקו"ח כו' והכנסת אורחים". וראה שבת קכז, סע"א. שו"ת רש"ל סס"ד. - ולהעיר מרמב"ם הל' אבל רפי"ד.
28) שם, ב.
29) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.

שיהיה זה כמו שהקב"ה מכניס אורחים, וביקור חולים של הקב"ה כפי שנמשך למטה, ה"ז כמו שמדת חסד שלמעלה עומדת ומשמשת למטה, שזהו ענינו של אברהם[30] -

אבל כיון שזהו מ"דברים שאין להם שיעור" - לכן נצטער אברהם (שהרי יכולים להתקיים שניהם).

גם אפשר לומר, שהכנסת אורחים על־ידי אברהם היא ענין של גמילות חסדים יותר מאשר ביקור חולים דהקב"ה, ולכן נצטער, והיה צריך להיות "וישא עיניו והנה שלושה אנשים וגו'". עד כאן מאמר המוסגר.

ה. מפרשים[31] מתרצים הקושיא למה ביקר הקב"ה את אברהם רק ביום השלישי - כי ביום הראשון היה אברהם עסוק במילת "אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף"[32]. (גם יש לומר - על־פי מאמר רז"ל[33] על הפסוק[34] "וכרות עמו הברית", שאברהם "היה מתיירא שהיה זקן .. שלח (הקב"ה) ידו ואחז עמו" - שביום הראשון היה כבר הקב"ה אצל אברהם וביקר אותו, ולא היה צריך להיות "וירא" כדי לבקרו). וביום השני - אין סכנה, כי הסכנה היא רק ביום הראשון וביום השלישי[35].

אבל תירוץ זה אינו מספיק, כי: (א) מצות ביקור חולים היא גם לחולה שאינו מסוכן, (ב) רש"י סובר[36] שגם לפני היום השלישי יש סכנה, ואדרבא, אז יש סכנה גדולה יותר לגבי היום השלישי, ואם־כן למה אומר רש"י "יום שלישי למילתו היה"[37]?

ה'אור החיים הקדוש' מתרץ, שהטעם שהקב"ה המתין בביקור חולים עד היום השלישי הוא, לפי ש"אין מבקרין את החולה אלא מיום שלישי והלאה"[38]. ואף־על־פי ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו"[39], והרי הקב"ה הוא קרוב לבני־ישראל (כמו שכתוב[40] "מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו"), מכל־מקום לא בא הקב"ה לבקרו עד היום השלישי, כי זה ש"קרובים נכנסים מיד לבקרו" הוא מפני שעל־ידי ביקורם לא מתפרסם דבר חוליו (מה־שאין־כן על־ידי ביקור של רחוקים נעשה פרסום, "אוושא מילתא")[41], וטעם זה לא שייך אצל הקב"ה, כי אף־על־פי שהוא קרוב, הרי זה "בפרסום כל העולמות".

אבל תירוץ זה אינו מובן, כי: (א) הקב"ה היה יכול לבוא לבקרו באופן שלא יהיה פרסום, (ב) גם ה"וירא אליו הוי'" לא היה באופן של פרסום, שהרי היה זה "כחום היום", ולא היו עוברים ושבים[42]. ומזה שלמטה לא היה הדבר מפורסם, מוכח, שגם למעלה לא היה זה מפורסם (שהרי צריך להבטיח שלא יהיה "אוושא מילתא" גם למעלה, מצד המקטרגים), דכיון שכל הענינים שלמטה משתלשלים מהענינים שלמעלה, הרי מובן שהם בדוגמתם.

ו. ויובן זה בהקדם המבואר בחסידות[43] במעלת מצות מילה שקיים אברהם אבינו לגבי מה שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה[44]:

קיום כל התורה על־ידי אברהם אבינו, היה (א) בכח עצמו, (ב) המצוות שקיים לא היה בהם הכח לחדור בקדושתם בדברים הגשמיים שבהם נעשו המצוות, שהם - הדברים הגשמיים - ייעשו קדושים.

ענין זה הוא מהמעלות שבמצוות שאנו מקיימים לאחר מתן־תורה לגבי המצוות שקיימו האבות -

30) זח"א רסד, ב (נתבאר בפרדס שכ"ב פ"ד. ד"ה וידבר אלקים גו' לאמר תרס"ד (סה"מ תרס"ד ע' ע)).
31) רא"ם במקומו.
32) ס"פ לך לך.
33) ב"ר פמ"ט, ב. יל"ש נחמי' עה"פ (רמז תתרעא). רש"י ס"פ לך לך.
34) נחמי' ט, ח.
35) וכמ"ש הר"ן שבת קלד, ב.
36) שבת שם.
37) וכמו שהקשה שם הרא"ם עצמו.
38) רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ה. - באוה"ח שם כתב שרק ביום א' אין מבקרין, ולכן תירץ זה לדעת הר"ן שביום ב' ליכא סכנה (וכתב שם, שהסוברים שאין הפרש בין יום א' ליום ב', גורסים כגירסת הטור שלא כתב יום ג', עיי"ש. וצ"ע, שהרי רש"י ס"ל שאין הפרש כו' כנ"ל, ובפירושו עה"ת כתב יום שלישי למילתו הי'). אך לפימ"ש הרמב"ם, תירוצו הוא גם לדעת רש"י.
39) טושו"ע יו"ד סשל"ה (וידועה התמי' על שלא הביאו הרמב"ם).
40) ואתחנן ד, ז.
41) ב"ח ביו"ד שם.
42) ב"מ פו, ב. פירש"י עה"ת במקומו.
43) ראה בכ"ז לקו"ש ח"א ע' 41. ח"ג ע' 758 ואילך, ובהנסמן שם.
44) יומא כח, ב. קידושין פב, א.

שהמצוות שלאחרי מתן־תורה (א) הם ציוויים מהקב"ה שציוה עליהם בשעת מתן־תורה[45], (ב) הן ממשיכות את קדושתן בדברים הגשמיים, שהגשם ייעשה קדוש.

[וכמרומז בדברי הרמב"ם[46]: "ושים לבך על העיקר הגדול .. שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה על־ידי משה רבינו עליו־השלום", ולא מצד קיומם על־ידי האבות].

ואף־על־פי־כן, מצד הענין ד"מעשה אבות סימן לבנים", שדוקא קיום המצוות על־ידי האבות (קודם מתן־תורה) נתן לנו את הכח[47] (לאחרי מתן־תורה) שנוכל לקיים את המצוות בגשמיות - היתה צריכה להיות לכל־הפחות מצוה אחת של האבות שתהיה בדוגמת[48] המצוות שלאחרי מתן־תורה. וזו היתה מצות מילה: (א) עליה נצטווה אברהם אבינו מהקב"ה, (ב) מצוה זו (גם קודם מתן־תורה) המשיכה קדושה בדבר הגשמי[49], באופן שקדושת המצוות נשארה בדבר הגשמי גם לאחרי קיום המצוה.

וענין זה מרומז - ככל ענין בחסידות - גם בנגלה[50]:

כאשר אברהם אבינו השביע את אליעזר, אמר לו: "שים נא ידך תחת ירכי"[51]. ולכאורה למה "תחת ירכי" דוקא - הרי זה ענין של היפך הצניעות?

ועל־פי הנ"ל יובן: הדין[52] הוא, שבעת השבועה צריך הנשבע להחזיק "חפץ של מצוה", והמצוה היחידה קודם מתן־תורה שבה נשארה הקדושה בחפץ - היתה מצות מילה.

ומזה מובן, שמצות מילה (אף שהיתה קודם מתן־תורה) קיים אברהם אבינו באותו אופן שקיום המצוות צריך להיות לאחרי מתן־תורה.

ז. מהענינים שיש בקיום המצוות לאחרי מתן־תורה - ההשתדלות שקיום המצוות יהיה על־פי טבע, לא על־ידי נס[53], דכיון שהמצוות שלאחרי מתן־תורה צריכות לפעול זיכוך ולהמשיך קדושה בדברים הגשמיים שבעולם הטבעי, לכן עליהם להיות על־פי טבע, בכדי שגם טבע העולם (לא יתבטל, אלא) יזדכך.

יתירה מזו: לא רק המצוה עצמה, אלא אפילו ההכנה למצוה צריכה להיות על־פי טבע. וכידוע[54] הסיפור אודות רבינו הזקן, שהמתין עם ברכת קידוש לבנה עד שפעל על הפקיד שהוא יעצור את הסירה (אף שלפני־זה עצר רבינו הזקן את הסירה בעצמו בנס), בכדי שגם ההכנה למצוה תהיה מלובשת בדרכי הטבע.

---

45) כי רק אז נעשה החיבור דעליונים ותחתונים (שמו"ר פי"ב, ג), רוחניות וגשמיות. ומצות מילה שלפני מ"ת (אף שהיתה מצד ציווי הקב"ה ולא כשאר המצוות שקיימו האבות בכח עצמם), היתה רק הכנה למ"ת (ולחיבור הנ"ל), שלכן גם קיום מצות מילה "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול" (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז).

עפ"י מ"ש בפנים יומתק לשון הרמב"ם שמסיים שם "שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" - (דלכאורה, מה מקום להזכיר א"א והרי אנו מלין מפני הציווי למשה רבינו, אלא) - כי מעשה אבות (מילת א"א) היא הנתינת כח על המצוות (מילה) דלאחרי מ"ת, ובמיוחד מצות מילה דאברהם, שהיא המקשרת את כללות "מעשה אבות" שיהיו "סימן (ונתינת כח) לבנים", כנ"ל בפנים.

לשון הרמב"ם בענין איסור אבר מן החי: "שצוה בסיני שיתקיים איסור אבמה"ח", אינו שייך לנדו"ד והלשון "שיתקיים" הוא מפני שאינו איסור חדש, כי כבר נצטוה על זה נח מהקב"ה (אף את"ל - (כי סברא לכאן ולכאן) - שאיסור אבמה"ח לאחר מ"ת אינו ע"י הנתינת כח דאיסור נח אף שגם האבות קיימו אותו, כיון שקיומם הי' שלא בתור אבות כ"א בתור ב"נ). ובאיסור גדה"נ כתב הרמב"ם סתם "אלא מצות מרע"ה" ולא כתב "שיתקיים" - כי גדה"נ קיים יעקב מעצמו ולא שנצטווה על זה מהקב"ה (רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובכ"מ שם).

46) פיה"מ שם.

47) ראה ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. אוה"ת ר"פ לך לך.

48) אבל לא בשוה ממש, כנ"ל הערה 45.

49) גוף מקיים המצוה, אבל לא בגשם העולם (שנזדכך רק ע"י כור הברזל דמצרים - תו"א עד, א). ואכ"מ.

50) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ס"ע 316. וש"נ.

51) חיי שרה כד, ב.

52) שבועות לח, ב. שו"ע חו"מ ספ"ז סי"ג־יז.

53) מלבד בדאי אפשר, או שנעשה הנס במיוחד לזה וכמו נס השמן דחנוכה. וכמו שאכלו המן אף שאין נהנין ממעשי נסים. וצע"ק מתוד"ה חטין (מנחות סט, ב) ואכ"מ.

54) לקו"ד (כרך ד') תשנב, ב.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע להכנות למצוה, כן הוא (מאותו הטעם) גם בנוגע לתוצאות של המצוה - שהענינים שעל־פי טבע צריכים לבוא על־ידי קיום המצוה, אין להשתמש בנס כדי להסירם, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ח. ומזה מובן, שכאשר המצוה קשורה, על־פי טבע, עם קשיים מסויימים (אם הקשיים הם בקיום המצוה עצמה, או בהכנה להמצוה, או בתוצאות של המצוה), אין להסירם או להחלישם באופן בלתי טבעי, כיון שאז חסר בקיום המצוה.

ועל־דרך מה שכתוב בזוהר[55], שקיום המצוות צריך להיות שלא "בריקנייא ובמגנא" (כיון שאז לא נמשך על־ידי המצוה "רוחא דקודשא"). - זהו סדר של "מצרים", וכמו שכתוב[56] "אשר נאכל במצרים חנם" - אלא צריך "לאשתדלא ביה כדקא יאות כפום חיליה" ו"באגר שלים".

וזהו גם מה שכתוב אודות האריז"ל[57], שלא היה מתווכח בנוגע למצוה, ושילם כמה שביקשו ממנו, וכמסופר בגמרא[58] אודות רבן גמליאל, שקנה אתרוג באלף זוז[59].

אין הכוונה לומר שצריך לחפש קשיים, אבל הקשיים שישנם על־פי טבע, אין להשתמש במשהו לא טבעי כדי למנוע אותם.

וכאמור לעיל, שכמו שאין להסיר באופן זה את הקשיים הקשורים עם ההכנות למצוה, כך אין להסיר את הקשיים שעל־פי טבע הם תוצאות מהמצוה.

ט. על־פי־זה יובן הפירוש ש"יום שלישי למילתו היה":

ההכרח לזה הוא (לא מצד הענין של ביקור חולים, שהרי אדרבא, ביקור חולים צריך להיות גם בשני הימים הראשונים כנ"ל, אלא) מהפסוק השני - "וירא והנה שלשה אנשים", שענין זה בהכרח לומר שהיה ביום השלישי (כדלהלן), וכיון ש"וירא והנה שלשה אנשים" ו"וירא אליו הוי'" היו באותו זמן[60], על כן צריך לומר שגם "וירא אליו הוי'" היה ביום השלישי.

ועל־פי־זה יש לומר (דקושיא למה לא ביקר לפני יום ג' - מעיקרא ליתא), כי גם בשני הימים הראשונים בא הקב"ה "לבקר את החולה", רק הסיפור "וירא אליו הוי'" שנאמר בפסוק היה ביום השלישי. ואין להקשות: למה לא מספרת התורה שהקב"ה ביקרו גם בשני הימים הראשונים - כי בזה אין חידוש, ומובן מעצמו, ובמכל־שכן מזה שביקרו ביום השלישי, שהרי בשני הימים הראשונים הסכנה היא גדולה יותר מאשר ביום השלישי, כנ"ל.

---

55) ח"ב קכח, א.

56) בהעלותך יא, ה. וראה ספרי שם - הובא בפרש"י שם.

57) בטעמ"צ פ' ראה מצות הצדקה. והעילוי בהנהגת האריז"ל לגבי הנהגת כאו"א בזה ע"פ הזוהר - שאפילו ע"י פעולות שבטבע לא רצה לבטל או למעט כו'.

58) סוכה מא, ב. (וכן מובא הל' בתוס' (ד"ה אילימא, ב"ק ט, ב) - אתרוג). וראה בזהח"מ לזח"ב שם: "כשקונים אתרוג כו'".

59) הראי' בכללות - שהנהגת האריז"ל נרמזה גם בנגלה: 1) ששלמו בעד מצוות סכומים שלא בערך שווים, 2) שזהו ענין כללי באופן קיום המצוות ואינו שייך לתוכן המצוה פרטית, שלכן ממצוה אחת נלמד בפשיטות לכל המצוות.

אלא שי"ל ראי' מכאן גם לענין המדובר בפנים. - כי רחוק לומר שא"א הי' בשו"א להוריד המחיר דאלף זוז, שהוא שלא בערך כלל; גם - באם זהו מקרה יוצא מן הכלל לגמרי, הרי בכלל "אין למדין מחידוש". אפילו את"ל (כדמשמע מתוס' ב"ק שם) שר"ג לא מצא אתרוג בזול יותר, והחידוש שקנה באלף זוז הוא כי מצד הדין לא הי' מחוייב לבזבז כ"כ בשביל קיום המצוה, אלא שמפני "חביבות" המצוות עליהן - רצה לקיימן אף במצב ש(האדם) לא נצטווה ע"ז - קשה לכאורה - על מה חלה החביבות שלו - כשאין עליו ציווי (היינו - שאין מצוה). - (ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח סו"ס צג ור"ס קח. אתוון דאורייתא כלל יג). - וי"ל ההסברה בזה - דגם כשאין ענין החיוב שבמצוה (שזהו רק כשנצטווה עלי') ישנה המצוה מצד מציאות האתרוג (וכח העשי' שלו) שלולא מניעה חיצונית "ארי' דרביע עלי'" (ולא על האתרוג כו') - יכולים להעשות ענין שבו תתקיים המצוה - פעולה בהאתרוג (שבמצוות שלאחרי מ"ת זהו ענין עיקרי במצוות) - וזהו "כמה חביבות כו'" (סוכה שם).

החידוש שבזה (על המובא לעיל שהאריז"ל לא הי' מסרב על השער): האלף זוז אי"ז שהאתרוג יקר ביותר, כי א"א שהאתרוג יהי' שויו כ"כ, כ"א מפני סיבה וענין צדדי - (וע"ד "כל ממון שבעולם אתם נותנים" - קדושין לא, סע"א). וזוהי הנהגה הב' דהאר"י (מובא שם) "ולפעמים הי' מניח לפניהם הכיס עם המעות, והי' אומר להם שיקחו (המוכרים) מה שירצו". דמזה נלמד שאין להשתדל להסיר (לא רק המניעות שבהדבר עצמו, אלא אפילו גם לא) מניעות הצדדיות. ובנדו"ד - שני ענינים אלו הם: א) סכנת המילה עצמה. ב) מצד זה שהי' זקן (שלכן הי' צ"ל "וכרות עמו" - כנ"ל ס"ה), ונלמד מר"ג, דגם על זה אין להביא מלאך רפאל קודם בוא הזמן בטבע. ואכ"מ.

60) כמובן משבת קכז, א. פירש"י בפרשתנו יח, ג.

ועל־פי־זה יומתק לשון רש"י "לבקר את החולה, אמר ר' חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה כו'" - דלפי פשוטו שזה ענין אחד, ש"יום שלישי למילתו היה" הוא המשך וטעם לכך שהקב"ה בא "לבקר את החולה" (ובשני הימים הראשונים לא בא), היה רש"י יכול לקצר ולומר "יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה לבקר את החולה"? ומזה שרש"י (א) מקדים תחילה "לבקר את החולה", (ב) ומפסיק באמצע בתיבות "אמר ר' חמא בר חנינא" - מוכח שהם שני ענינים שונים: ענין אחד - ש"וירא אליו" היה "לבקר את החולה" (ומצד ענין זה אין הכרח שהיה זה ביום השלישי, ואדרבא, כנ"ל), ועוד ענין מביא רש"י מ"ר' חמא בר חנינא" ש"יום שלישי למילתו היה", שההכרח לזה הוא רק מהפסוק השני[61].

י. ההכרח לכך ש"וירא והנה שלשה אנשים" היה ביום השלישי:

אחד משלושת המלאכים שבאו לאברהם אבינו היה המלאך רפאל, שבא "לרפאות את אברהם"[42]. וכיון שעל־פי טבע, הנימול חולה שלושה ימים, אי אפשר לומר שהקב"ה שלח מלאך "לרפאות את אברהם" לפני היום השלישי, להסיר ממנו קשיים אלו שעל־פי טבע צריכים לבוא מהמצוה (שהרי מצות מילה גם קודם מתן־תורה היתה כמו לאחרי מתן־תורה, כנ"ל). ולכן בהכרח לומר, שהיה זה ביום שלישי למילתו, והמלאך רפאל פעל שאברהם יתרפא ביום זה, שזהו על־פי טבע (שלכן הדין[62] הוא שלאחרי יום השלישי אין מרחיצין).

יא. אך עדיין אינו מובן: כיון שביום השלישי מתרפאים על־פי טבע, מה צורך היה במלאך רפאל[63]?

ויובן זה על־פי מה שכתב הרמב"ם[64], שגם כחות טבעיים נקראים לפעמים בשם "מלאכים".

וטעם הדבר: כל ענין למטה יש לו שורש למעלה, וכמאמר רז"ל[65] "אין לך עשב למטה שאין לו מזל מלמעלה המכה בו ואומר לו גדל", וכיון שהכחות הטבעיים משתלשלים מהמלאכים, לכן נקראים לפעמים בשם "מלאכים", על שם שרשם.

ונמצא, שהעובדה שעל־פי טבע מתרפא הנימול במשך היום השלישי, הרי זה מצד מלאך רפאל (הממונה על הרפואות[66]), אלא שזה משתלשל בריבוי השתלשלות, עד שמתלבש בפרט זה ובלבוש טבעי. אלא, שאצל אחרים נראה רק הענין הפרטי ובלבוש הטבע, ומלאך רפאל - השורש לזה - הוא בהעלם ובשרשו; ואילו אצל אברהם האיר השורש בגילוי בעולם - "וירא", שראה את מלאך רפאל[67].

יב. ההוראה מפסוק זה ופירוש רש"י בעבודתינו היא:

נוסף על ההוראה (שלמדים מהפסוק כפשוטו) במעלת מצות ביקור חולים, שהרי "אחרי הוי' אלקיכם תלכו", "מה הקב"ה ביקר חולים כו'"[15],

- שלכן נאמר בפסוק הלשון "וירא אליו הוי'" (ולא "אל אברהם"), וכן אומר רש"י "לבקר את החולה" (סתם), כי אפשר לפרש שהסיבה לכך שהקב"ה הגיע לבקר את אברהם היא מצד מעלתו של אברהם אבינו, ואין מזה ראי' שצריכים לבקר סתם יהודי, ולכן הושמטה תיבת "אברהם", כדי שידעו שאין זה מצד "אברהם", אלא מצד "חולה", הענין דביקור חולים[68] -

---

61) ומה שמסיים רש"י "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - בכדי לרמז שזה שבא ביום השלישי הי' ג"כ מצד ביקור חולים, כנ"ל בפנים. (ושני ענינים מחדש: (א) מה שבא ביום השלישי, והוא מצד ביקור חולים, "ובא הקב"ה ושאל בשלומו" - שאף ביום הג' עדיין חולה הוא - ועדמ"ש רש"י בשבת שם לענין סכנה. (ב) מה שקרה ביום השלישי - שהי' "כחום היום גו' וירא גו'").

62) שבת קלד, ב. שו"ע או"ח סשל"א ס"ט.

63) וקשה לומר שזהו בשביל שעות האחדות מ"כחום היום" - שש שעות (ב"ר פמ"ח, ח) עד סופו.

64) מו"נ ח"ב פ"י.

65) ב"ר פ"י, ו. זח"א רנא, א.

66) מדרש כונן. י"ר בראשית. ולהעיר מזח"א כו, ב.

67) ואף שגם לאברהם נראו המלאכים בדמות אנשים - (נוסף על שלפי פירוש רש"י (יח, י) צ"ל שאח"כ ידע שהם מלאכים, דאל"כ למה לא הוקשה לאברהם איך אומר "למועד אשוב") - אברהם ראה את רפאל והוא רפאו ולא (א) את הפרט, (ב) שנשתלשל מעולם לעולם ועד שנתעלם בלבוש טבעי - טבע הגוף שיתרפא מעצמו.

68) וכמש"כ בשפתי חכמים במקומו.

ישנה גם הוראה באופן קיום המצוות - שאין לחפש נסים כדי "להקל" על קיום המצוה, ושקיום המצוה צריך להיות מלובש בדרכי הטבע, ולעשות מהטבע כלי לאלקות.

* * *

יג. בשבת[69] פרשת וירא תרצ"ג, סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[70], שכאשר אביו, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן היה ילד בן ארבע או חמש שנים

- ההכרח לכך שלא היה יותר מגיל חמש, הוא מזה שאדמו"ר נשמתו־עדן נולד בכ' מר־חשוון, שנת כתר"א[71], וה'צמח־צדק' נסתלק בי"ג ניסן תרכ"ו; וההכרח שהיה כבר בן ארבע, הוא מזה שנכנס ל"חדר" בהיותו בן שלש ומחצה[72] -

בשבת־קודש פרשת וירא, שהיה אז ביום הולדתו כ' מר־חשוון, או השבת שלפני יום ההולדת, הכניסתו אמו הרבנית רבקה אל ה'צמח צדק' לקבל הברכה. כשנכנס אל ה'צמח צדק', פרץ בבכי. שאלו ה'צמח צדק' למה הוא בוכה. וענה, שלמד ב"חדר"

- מזה רואים שכבר למד אז ב"חדר" לא רק "עברי" או סידור, אלא גם חומש -

שהקב"ה נתגלה לאברהם אבינו, ואילו אלינו אינו מתגלה, ועל כך הוא בוכה. וענהו ה'צמח צדק': כשיהודי בן תשעים ותשע שנה, מחליט, שעליו למול את עצמו, אזי ראוי הוא לכך שהקב"ה יתגלה אליו. ועוד נוסח: כשיהודי צדיק בן תשעים ותשע שנה וכו' (כנ"ל בנוסח הראשון).

והסביר אז כ"ק מו"ח אדמו"ר כיצד היתה אפשרות לשתי נוסחאות - כיון שאדמו"ר נשמתו־עדן עצמו לא זכר זאת (כאמור, שהיה אז ילד קטן), והנוסחאות באות מפי המספרים.

יד. כללות ההוראה ממאמר זה של ה'צמח צדק' - לפי ב' הנוסחאות - היא[73]:

אפילו יהודי בן תשעים ותשע, היינו, שבמשך תשעים ותשע שנה עבד עבודתו - לא רק שעל־פי ה"לוח" הוא בגיל תשעים ותשע, אלא כמו שכתוב[74] באברהם שהיה "בא בימים", שהיו אצלו "יומין שלמין", אף־על־פי־כן, כיון שהוא רק בן תשעים ותשע, היינו, שאוחז (בדרגא אחת) למטה מ"בן מאה" - עליו "למול" את עצמו, היינו, להבטיח את עצמו מפני כיסוי והעלם העולם.

- רק על "בן מאה" נאמר[75] "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעולם אינו מסתיר עליו; אבל כשנמצאים - אפילו במדריגה אחת בלבד - למטה מ"בן מאה", אזי צריך להבטיח את עצמו מפני העלם העולם.

טו. מצות מילה נפעלה על־ידי אברהם. אדם הראשון נצטוה על שש מצוות; לנח נוספה מצוה שביעית; ואילו אברהם אבינו פעל גם את מצות מילה[76]. זאת אומרת, שמצות מילה היתה עיקר ענינו של אברהם.

ומזה מובן בנוגע להחלטת אברהם בהיותו בן תשעים ותשע שצריך למול את עצמו, שאין הכוונה שהחליט שצריך להוסיף עוד "משהו" על עבודתו הקודמת, אלא ההחלטה היא - שלאחרי כל עבודתו, חסר אצלו עדיין עיקר ענינו.

ובפרט לפי מה שנתבאר לעיל[77], שמצות מילה היתה הכנה למתן תורה, ומצוה זו חיברה את כל שאר המצוות שקיים אברהם עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, שה"מעשה אבות" יהיה "סימן לבנים". ונמצא,

---

69) שיחה זו נדפסה לאח"ז גם בלקו"ש ח"ה ע' 86 ואילך.
70) נדפס (בקצרה) ב"היום יום" ט חשון. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' רעו. וש"נ.
71) לשון הצ"צ ("היום יום" כ חשון).
72) ראה לקו"ש שם הערה 4.
73) ראה גם בשיחות שנסמנו ברשימת היומן שם.
74) חיי שרה כד, א. זח"א רכד, א. תו"א טז, א. עט, ב.
75) אבות ספ"ה. וראה שיחת ש"פ לך לך סט"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 225). וש"נ.
76) רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א.
77) ס"ו.

שלאחרי העבודה של אברהם אבינו במשך תשעים ותשע שנה, הגיע להחלטה (שלא זו בלבד שחסר לו עוד ענין, וענין עיקרי, אלא) שחסר לו גם־כן בכל שאר עבודותיו הקודמות; הוא צריך למול את עצמו, בכדי לפעול גם בכל עבודותיו הקודמות, שיהיו בשלימות.

וזוהי הוראה לכל אחד ואחד, שככל שיהיה גדול, הרי - כל זמן שלא הגיע עדיין למדריגת "בן מאה" - לא זו בלבד שעדיין לא סיים עבודתו, וצריך לעבוד עבודה נוספת ועבודה עיקרית, אלא הוא צריך גם לפעול שלימות בכל עבודתו הקודמת.

טז. כאמור לעיל, יש במאמר ה'צמח צדק' ב' נוסחאות, ואף־על־פי שהנוסחאות הם מפי המספרים (כנ"ל), מכל־מקום, כיון שב' הנוסחאות סופרו על־ידי רבי, נשיא בישראל, על כן צריך לומר שיש הוראה מב' הנוסחאות, ושבכל נוסח ישנו חידוש (שאין בזולתו), שלכן יש צורך בב' הנוסחאות.

ואינו מובן, מהו החידוש בנוסח הראשון (יהודי - סתם) על השני (- צדיק): כיון שאומרים (בנוסח השני) שאפילו "יהודי צדיק" - (שהרי גם קודם המילה היה אברהם צדיק[78]; ורק התואר "תמים" ניתוסף לו על־ידי המילה[79]) - זקוק להחלטה שעליו למול את עצמו, הרי יהודי שאינו צדיק בודאי זקוק להחלטה זו, שהרי "יש בכלל מאתיים מנה"[80]. ואם־כן מהו החידוש בנוסח הראשון[81]?

ויובן על־פי האמור לעיל, שמצות מילה היתה הכנה למתן־תורה:

החידוש במצוות שלאחרי מתן־תורה - ועל־דרך־זה גם של מצות מילה - לגבי המצוות שאברהם קיים לפני־זה הוא, שמצוות אלו הם מצד כח הבורא, כח המאציל (לא כמו קיום המצוות שלפני־זה שהיה רק בכח הנבראים).

ולכן, בנוסח הראשון אינו אומר תיבת "צדיק", כי לגבי ענין זה שנפעל על־ידי מצות מילה, אין חילוקי דרגות[82]; לא זו בלבד שלא נוגע אם הוא צדיק או שאינו צדיק (וכידוע שלגבי ה'מאציל', עולם האצילות - ולפעמים מובא גם הלשון 'אדם־קדמון' - ועולם העשיה שוין[83]), אלא ההחלטה צריכה לבוא לא מצד המקום בנפש שבו שייכים חילוקי דרגות (ואדרבה: כדי לקבל גילוי בחינת מאציל, צריך להתבטל ממדרגותיו. ובמכל־שכן ממה שמצינו[84] בנוגע לרבי זירא, שהיה צריך לשכוח תלמוד בבלי כדי שיוכל ללמוד תלמוד ירושלמי).

וזהו הביאור בב' הנוסחאות: הנוסח הראשון מדבר על הענין כפי שהוא לאמיתתו - מצד המאציל, שלגביו עולם האצילות ועולם העשיה (שבעולם ושבאדם) שוין. והנוסח השני מדבר כפי שהענין הוא מצד הרגש הנבראים, ובהרגש הנבראים הרי זה חידוש שאפילו צדיק צריך למול את עצמו.

יז. ההוראה מהנ"ל אלינו - לאחרי מתן תורה - היא:

על־ידי כל מצוה - מלשון צוותא וחיבור[29] - נעשים מאוחדים עם הקב"ה בתמידות, כפי שאומר רבינו הזקן[85] "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד".

ויחוד זה שנעשה על־ידי קיום המצוות הוא אצל כל יהודי, כדברי הגמרא[86]: אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות - מלשון צוותא וחיבור. שלכן אומר כל אחד מישראל הנוסח דברכת המצוות, ובשם ומלכות (דהיינו שאין בזה ספק וספק ספיקא[87]) - לא רק את התיבות "מלך העולם", אלא גם - "אלקינו" (אלקה שלנו) ו"אשר קדשנו במצוותיו וצונו" (מלשון צוותא וחיבור).

---

78) תנחומא (בובער) לך כו: "יחידו של עולם והי' צדיק".

79) לך לך יז, א ובפרש"י.

80) ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב.

81) בנוגע להשכר (שראוי ל"וירא אליו ה'") - הרבותא יותר בבן צט' שנה סתם, שגם החלטתו מביאה שכר זה. אלא שיש לבאר רבותא גם בנוגע לעבודתו.

82) ומה שגם בנוסח זה אומר: "אַ איד צו ניין און ניינציק יאָר", שהכוונה בזה היא שעבד עבודתו 99 שנה כנ"ל - אינו בשביל החידוש אשר גם הוא צריך להחליט שעליו להמול (כי מצד המאציל אין כל חידוש בזה), כי אם - לפי שבלא זה, אין בהחלטתו כל חידוש ועבודה וגם כשיחליט שצריך להמול, אינו ראוי לוירא כו'.

83) ראה לקו"ש שם ס"ע 90. וש"נ.

84) ב"מ פה, סע"א. ונת' בד"ה זה היום תרס"ו ואילך (המשך תרס"ו ע' יג ואילך). ד"ה יחיינו מיומיים תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א קמז, א. סה"מ תרצ"א ס"ע רמח ואילך) בסופו.

85) תניא פכ"ה.

86) ברכות נז, א. וש"נ.

87) ראה תניא אגה"ת פי"א.

וכיון שכל יהודי "מלא" במצוות, שעל־ידי־זה הוא מאוחד עם הקב"ה "לעולם ועד" - יכול הוא לחשוב שהוא כבר שלם. ועל זה היא ההוראה, שתמיד יש לדעת שצריך למול את עצמו.

ובשעה שמחליט כן, אזי - כסיום מאמר ה'צמח צדק' - ראוי הוא שהקב"ה יתגלה אליו, ועד לאופן כפי שנתגלה לאברהם אבינו - בחינת נבואה (שהיא למעלה מחכמה), ראיית המהות[88].

* * *

חי. בתחילת הסדרה מסופר - על־פי פירוש רש"י שמביא ממדרשי חז"ל - איך שאברהם אבינו היה מכניס־אורחים גדול, והיה חשש שמבלי הבט על כך שהיה חולה, יטריח את עצמו בהכנסת אורחים יותר מכפי כוחותיו, ולכן "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים"[42],

והיינו, שהקב"ה עשה שינוי הטבע, שהמלאכים יבואו לאברהם אבינו (שהיה רגיל במלאכים) "בדמות אנשים", וכדיוק לשון רש"י "ולפי כו' הביא המלאכים (בה"א הידיעה) עליו בדמות אנשים"[89],

- ביאת המלאכים כשלעצמה אינה חידוש: בלאו־הכי היו המלאכים צריכים לבוא, כפי שרש"י מפרש בפסוק השני, שהיה צורך בכל שלושת המלאכים: "אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפאות את אברהם"; החידוש כאן היה בזה שהמלאכים באו "בדמות אנשים" -

כדי שאברהם יהיה סבור שהם אנשים, ויקיים בהם מצות הכנסת אורחים.

ומזה למדים בגמרא[90]: "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה", שהרי רואים שאברהם אבינו ביקש מהקב"ה להמתין, ורץ לקבל את האורחים.

יט. כפי שלומדים את הסיפור בפשטות, נמצא, שבאמת לא קיים בזה אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים, שהרי באמת לא היו אנשים, אלא מלאכים שאינם צריכים לאכילה, ואכן לא אכלו, ורק ש"נראה כמו שאכלו"[91].

- ואפילו לפי הדיעה[92] ש"אוכלין ושותין ממש", הרי זה רק "מפני כבודו של אברהם"[93], או מפני ש"אזלת לקרתא הלך בנימוסי"[94], אבל לא שהיו צריכים לאכילה ושתי'; ובמילא לא היה זה הכנסת (וגמילות חסדים ל)אורחים -

ועל־פי־זה - תמיהה עצומה:

איך יתכן שמלמעלה יעשו ענין של היפך הטבע בשביל דבר שאינו אמיתי?

על־פי הנ"ל נמצא, שבאמת אסור היה לאברהם אבינו לעזוב "הקבלת פני השכינה", שהרי (באמת) לא קיים מצות הכנסת אורחים, ואיך אפשר שאברהם אבינו נכשל בעזיבת "הקבלת פני השכינה"?

הן אמת שהיה זה בשוגג, אבל אפילו בשוגג - "לא יאונה לצדיק כל און"[95], ובפרט מדריגת האבות, שעליהם נאמר[96] ש"האבות הן הן המרכבה", ו"מרכבה" היא למעלה מ"צדיק" סתם - ואם־כן איך יכול להיות (אפילו) ענין של שוגג אצל אברהם אבינו?

אילו היו אומרים על אברהם אבינו שלקח מעות של צדקה ונתנם לעניים שאינם מהוגנים, הרי מיד

---

88) ראה תניא אגה"ק סי"ט.

89) שמזה מוכח (דדעת רש"י) שאין שייך הכנסת אורחים במלאכים.

90) שבת קכז, א. וש"נ.

91) רש"י פרשתנו יח, ח (מב"מ פו, ב).

92) תוד"ה נראין (ב"מ שם) מסדר אלי' רבה. וכ"ה גם בזח"א קמד, א (ראה ד"ה והוא עומד תרס"ג בתחלתו (סה"מ תרס"ג ח"א ע' נ. ח"ב ע' כד)). - ובזוהר שם קב, א מובאות שתי הדיעות. הביאור ע"פ דא"ח, ראה ד"ה והוא עומד הנ"ל.

93) תוס' שם.

94) שמו"ר פמ"ז, ה.

95) משלי יב, כא. ובתניא אגה"ק סו"ס כח: "השגגות שהן מהתגברות נפה"ב שמנוגה".

96) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.

היתה נשאלת הקושיא: איך שייך לומר דבר כזה על אברהם אבינו, אפילו בשוגג[97]. ומכל־שכן בנידון־דידן, שגרוע יותר מנתינת צדקה לעניים שאינם מהוגנים, שעל־כל־פנים עניים הם[98], אלא ש"אינן מהוגנים", ואילו כאן לא היתה הכנסת אורחים לגמרי?

איך יתכן ש"תורת אמת" קבעה באופן כזה שילמדו דין אמת - "גדולה הכנסת אורחים כו'" - מענין שאינו אמיתי, מפעולה שהיתה (באמת) היפך הדין?

ועל כן צריך לומר, שאף־על־פי שהיו רק "בדמות אנשים", לא היה חסר דבר ב"הכנסת אורחים" של אברהם אבינו. אין הכוונה שהיה נדמה לו שמקיים מצות הכנסת אורחים, אלא זו היתה האמת.

כ. הביאור בזה יובן בהקדם המבואר בחסידות והובא לעיל[77]

- ובזה נראה גם היחוד של גליא דתורה עם פנימיות התורה, ששניהם "תורה אחת", שלכן - כאמור כמה פעמים[99] - ישנם כמה ענינים בנגלה דתורה שבלי פנימיות התורה, נשארים בקושיא והעדר הבנה -

החילוק בין המצוות שקיימו האבות קודם מתן־תורה, למצוות שאנו מקיימים לאחרי מתן־תורה:

קיום המצוות של האבות היה ברוחניות. וכמובא ב'תורה אור'[100] ראיה לדבר, מכמה וכמה מצוות שבימי האבות לא היו יכולים כלל לקיימם בגשמיות. ולדוגמא: מצות תפלין, שבפרשיות התפלין כתוב אודות יציאת מצרים, ובימי האבות לא היה עדיין כל הענין דיציאת מצרים.

אבל אין הכוונה שקיום המצוות של האבות היה רק ברוחניות, ללא פעולות בגשמיות; הם עשו גם פעולות בגשמיות (על־כל־פנים בכמה מצוות),

- וכדמוכח ממצות תפלין גופא: איתא בזוהר[101], שיעקב המשיך על־ידי המקלות את ההמשכות שנמשכות על־ידי מצות תפלין. ומזה מוכח, שאף־על־פי שהאבות לא יכלו לקיים מצות תפלין בגשמיות באותו אופן כמו לאחרי מתן תורה, כנ"ל, מכל־מקום בקיומם ברוחניות היתה גם פעולה בגשמיות, הפעולה במקלות -

מה שאומרים שעבודת האבות היתה ברוחניות, הכוונה בזה - שעל־ידי עבודתם לא קבעו את קדושת המצוה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם עבדו עבודתם; לא נשארה במקלות קדושה, לאחרי סיום העבודה בהם. וכך גם בנוגע למאכל ומשתה שבהם קיים אברהם אבינו מצות הכנסת אורחים[102].

[קשה לומר שלא נפעל מאומה במקלות (וכיוצא בו דברים הגשמיים), והם נשארו בדיוק כמו קודם העבודה. ובפרט - כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים", היתה מוכרחת להיות איזה דוגמא על־כל־פנים למצוות שלאחרי מתן־תורה. אבל אף־על־פי־כן, אין זה כמו קיום המצוות לאחרי מתן־תורה, שממשיכים קדושה בפנימיות ובגלוי בדברים הגשמיים שבהם נעשית המצוה, שהם עצמם נעשים דבר קדוש, והקדושה נשארת בהם בגלוי גם לאחרי קיום המצוה].

כא. על־פי־זה מובן, שיש חילוק בין קיום המצוות של האבות ובין עבודת הנשמות שבבחינת לויתן:

מבואר ב'לקוטי תורה'[103] החילוק בין הנשמות שבבחינת שור הבר, שעבודתם צריכה להיות בגשמיות דוקא, לנשמות שבבחינת לויתן - מלשון "ילוה אישי אלי"[104] - שעל־ידי עבודתם ברוחניות (אף שפשוט שמחוייבים בקיום כל המצוות כפשוטן) הם ממשיכים כל ההמשכות הנמשכות על־ידי קיום המצוות.

---

97) וכמאמר רבי "אוי לי שנתתי כו'" (ב"ב ח, א. ועי' ב' פי' הריטב"א - בברכ"י לשו"ע יו"ד סרנ"א סי"א).

98) שלכן מדייק בש"ס (ב"ק טז, ב. ב"ב ט, ב) "בני אדם שאינן מהוגנים (שאז דוקא) לא יקבלו עליהן שכר" - דהיינו רמאי דכתובות (סז, סע"ב ושם).

99) ראה תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 77. וש"נ.

100) יא, ד. מא, ב.

101) ח"א קסב, א. וראה תו"א ויצא כג, ג.

102) אף שמצוה זו קיים באותו האופן שמקיימים לאחרי מ"ת (ולא כקיום מצות תפלין שהיתה ע"י המקלות). וראה סה"מ תש"י ע' 223 בהערה.

103) שמיני יח, א ואילך. עיי"ש.

104) ויצא כט, לד.

יש כאלו שרוצים לפרש, שעבודת הנשמות שבבחינת לויתן ועבודת האבות הם אותו ענין ממש. על־פי הנ"ל מובן, שהם ענינים שונים:

העבודה דבחינת לויתן היא רק ברוחניות, ללא אחיזה בגשמיות (כמובן מזה שמביא שם דוגמא על בחינת לויתן מרבי שמעון בן יוחאי בהיותו במערה, שלא היה לו שם מצה וכו', ואף־על־פי־כן המשיך את כל ההמשכות - על־ידי עבודתו ברוחניות), מה־שאין־כן עבודת האבות היתה לה אחיזה בגשמיות, ורק מצד זה שהעולם לא היה מזוכך עדיין, לא היתה עבודתם יכולה לפעול המשכת הקדושה בדברים הגשמיים, בפנימיות.

כב. על־פי כל הנ"ל לכאורה אינו מובן: כיון שהאבות על־ידי עבודתם לא פעלו בדברים הגשמיים - לשם מה היתה צריכה להיות עבודתם (גם) בגשמיות, הרי יכלו לעשות את כל עבודותיהם רק ברוחניות (בדוגמת העבודה דבחינת לויתן)?

והביאור בזה בהקדם המדובר לעיל[77] ענין "מעשה אבות סימן לבנים", ש"מעשה אבות" היה (סימן ו)'נתינת כח' לעבודת ה"בנים" שלאחרי מתן־תורה: הא גופא שקיום המצוות, אחרי מתן־תורה, פועל זיכוך וממשיך קדושה בדברים הגשמיים בפנימיות, הנה הכח על זה הוא מ"מעשה אבות".

וכיון ש"מעשה אבות", אפילו אלולי ענין המילה, היה סימן ו'נתינת כח' לבנים, לכן היה צריך להיות בדוגמא, על־כל־פנים, למעשה המצוות שלאחרי מתן־תורה. ולכן, גם לעבודת האבות היתה צריכה להיות אחיזה בגשמיות[105], שעל־ידי־זה דוקא היתה יכולה להיות סימן ו'נתינת כח' לקיום המצוות (דבנים) שלאחרי מתן־תורה.

וזוהי גם ההסברה לכך שאצל האבות לא מצינו שיהיה מדוייק ובפרטי פרטיות הענינים של הדברים הגשמיים שבהם נעשו מעשה אבות (כמו המקלות דיעקב, שהיו במקום תפלין) - דכיון שהצורך שגם עבודת האבות תהיה בגשמיות הוא (לא בכדי לפעול בדבר הגשמי, שהרי זה נעשה רק לאחרי מתן־תורה, אלא) בכדי שיהיה חיבור באופן של סימן עם המצוות שלאחרי מתן־תורה, ענינים גשמיים, לכן לא מדוקדקים כל־כך הפרטים של הדבר הגשמי[106].

כג. בדוגמת הנ"ל מצינו בענינים שלאחרי מתן־תורה גופא[107]:

מצינו בכמה נבואות, שבשעה שהקב"ה צוה לנביא לומר איזו נבואה, צוה עליו גם לעשות פעולות שונות בגשמיות, בהתאם לנבואה. וכפי שהקב"ה צוה ליחזקאל הנביא "שכב על צדך השמאלי . . ושכבת על צדך הימני"[108], "עשה לך כלי גולה"[109], בהתאם לנבואה אודות הגלות. ולכאורה: לשם מה היה צריך לקשר את הנבואה עם פעולה גשמית? ומבואר בזה[110], שנבואה (מצד עצמה) יכולה להישאר רק ברוחניות, ולא לירד בגשמיות; והפעולה הגשמית הוציאה את הנבואה מרוחניות, והורידה וקישרה אותה עם גשמיות, שזה מבטיח, שבבוא הזמן, תתקיים הנבואה בגשמיות.

וכיון שהפעולה הגשמית היא רק כדי לקשר את הנבואה עם עולם הזה הגשמי, הספיקה גם פעולה שהיא רק דוגמא על הנבואה. כמו ה"כלי גולה" שלקח יחזקאל, שהיו רק דוגמא על גלות, שהרי (א) הגלות באה רק כמה שנים לאחרי־זה, (ב) יחזקאל לקח את ה"כלי גולה" מתוך שלום ושלוה וכו'.

ועל־דרך־זה הוא בנוגע ל"מעשה אבות סימן לבנים": אף שבכדי ש"מעשה אבות" יהיה 'נתינת כח' לבנים, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום הספיקה לזה דוגמא בלבד. וכמו ציווי הקב"ה

---

105) בלקו"ש ח"ג ע' 888 מבואר: לפי שהאבות היו מרכבה לאלקות גם באברי גופם (ראה תניא פכ"ג: "שכל אבריהם כו'"), ולכן עבודתם הרוחנית החדירה גם את אברי גופם והתבטאה בפעולה גשמית - וכאן מבאר איך שזהו מוכרח ושגם מצד הפעולה בעולם צ"ל כן. - וראה גם ד"ה זכור תרס"ה ס"ט (סה"מ תרס"ה ע' רכ ואילך).

106) ראה גם ד"ה זכור שם.

107) ראה בלקו"ש שם ע' 758 מבוארת דוגמא זו גם לענין קישור מצוות האבות עם המצוות שלאחרי מ"ת, שנעשה ע"י מצות מילה.

108) יחזקאל ד, ד־ו.

109) שם יב, ג.

110) רמב"ן עה"ת לך לך יב, ו. לבוש על הרקנטי לך לך שם. וראה ג"כ דרשות הר"ן ד"ב.

לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה"[111], שזה היה 'נתינת כח'[112] על כיבוש ארץ ישראל (בבוא הזמן) - אף ש"התהלך בארץ גו'" לא היה כיבוש בפועל[113], אלא רק דוגמא לכיבוש.

וכן הוא בנוגע לקיום המצוות של האבות, שאף־על־פי שבכדי שיהיו 'נתינת כח' על קיום המצוות שאחרי מתן־תורה, היו צריכים להיעשות בגשמיות, מכל־מקום ב"מעשה אבות" לא היה נוגע (א) פעולת העבודה בדבר הגשמי (נוגע רק שהעבודה, העשיה, תהיה בגשמיות, אבל לא מה שנפעל בהגשם על־ידי העבודה), (ב) גם בפעולה ועבודה עצמה, לא נוגע ומדוקדק כל־כך פרטי דבר הגשמי, כיון שבו עצמו לא נפעל דבר, אלא זהו רק דוגמא וסימן.

כד. על־פי כל הנ"ל יובן, שאף־על־פי שהאורחים שבאו לאברהם היו באמת מלאכים, מכל־מקום לא נחסר דבר בהכנסת אורחים של אברהם אבינו:

הכנסת אורחים של אברהם אבינו היתה אמנם צריכה להיות בגשמיות, בכדי שתהיה 'נתינת כח' למצות הכנסת אורחים שלאחרי מתן תורה[114], אבל אף־על־פי־כן, בענין זה היה נוגע רק שעבודת אברהם תהיה בגשמיות (כנ"ל), אבל מה נעשה עם המאכלים לאחרי שאברהם עושה את החלק שלו הן בגשמיות והן ברוחניות, אם נעשה בהם שימוש על־ידי האורחים או לא - אין זה עיקר בענין.

ולכן, אף שבאמת היו מלאכים, הרי כיון שלאברהם אבינו נראו "בדמות אנשים", ובמילא גילה הדבר אצלו את מדת החסד והכנסת אורחים האמיתית שלו, והוא גם עשה את הפעולות "ויקח בן בקר גו'"[115], בגשמיות - הנה בהכנסת אורחים שלו, שהיתה צריכה לפעול 'נתינת כח' לבנים, לא היה חסר מאומה, כיון שמצידו היה לזה אחיזה בגשמיות.

[גם הענין שאברהם אבינו על־ידי הכנסת אורחים שלו הראה את הדרך לכל העולם כיצד צריך לנהוג בדרכי החסד - היה בשלימות, שהרי המלאכים היו בדמות אנשים, כך שהעולם ראה אותם בתור אנשים, וגם ראו ש"ויאכלו"].

כה. על־פי־זה נמצא, שהנהגת אברהם אבינו שביקש מהקב"ה להמתין לו, ובעצמו התעסק עם האורחים, היתה (לא עבירה בשוגג חס־ושלום, אלא) על־פי דין, דכיון שהכנסת אורחים שלו היתה בשלימות (כנ"ל), הוצרך על־פי דין, לוותר בגללה על "הקבלת פני השכינה", כי "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה".

ואף ש"הכנסת אורחים" שלו לא היתה בה המעלה שב"הכנסת אורחים" לאחרי מתן־תורה - הרי גם "הקבלת פני השכינה" שלו לא היתה כמו "הקבלת פני השכינה" שלאחרי מתן־תורה, ובמילא, "הכנסת אורחים" שלו היתה גדולה מ"הקבלת פני השכינה" שלו. ומזה למדים על הזמן שלאחרי מתן־תורה - ששני הענינים יחד נשתנו.

כו. ויש לומר בדרך אפשר:

הצער של אברהם אבינו על זה "שלא היו אורחים" - בא אצלו על־ידי הגילוי של "וירא אליו הוי'", "כמים הפנים לפנים"[116]. לפני גילוי זה, התבטאה מדת החסד שלו בכך שבשעה שיש אורח, מי שצריך לעזרתו, אזי משפיע לו; ואילו הענין ד"וירא אליו הוי'" פעל אצלו ראיית ("וירא") הענין שאליו היה "מרכבה" (מדת החסד) - שמדת החסד שלו היתה בגילוי גם כשאין מקבלים, שלכן היה "מצטער שלא היו אורחים"[117].

---

111) לך לך יג, יז.

112) וכמארז"ל (ב"ב ק, א): "כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו". וראה בהנסמן לעיל הערה 47.

113) ראה ב' הדיעות בב"ב שם (ואפילו לר"א - רק מקום הילוכו קנה). ב"ר פמ"ד, כב (דמאמרו של ה' מעשה ונותן הארץ לזרעו).

114) ראה רמב"ם הל' אבל פי"ד ה"ב. לקו"ש ח"ג ע' 765. תורת מנחם - התוועדויות חל"ד ע' 313 ואילך.

115) פרשתנו יח, ז.

116) משלי כז, יט.

117) ועפי"ז יומתק א) מה שמתחילה "הוציא הקב"ה חמה מנרתקה", בשביל טובתו, "שלא להטריחו באורחים", אף שלאח"ז הצטער ע"ז - כי התעוררות חסדו (סיבת הצער) נתחדשה לאח"כ ע"י הגילוי ד"וירא". ב) הוצאת חמה מנרתקה לא היתה לבטלה כלל, כי אפי' צער לא הי' לו - עד אשר "וירא". ג) דיוק הל' "ולפי שראהו מצטער" - דלכאורה די שיאמר "ולפי שהצטער".

ועל־פי־זה מובנת השייכות של הפסוק "וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים" לפסוק שלפני־זה "וירא אליו הוי'" (שהשייכות אינה רק לתיבות "כחום היום", אלא גם לתחילת הפסוק)[118] - כי מצד "וירא אליו הוי'" הצטער אברהם על זה שלא היו אורחים, ומצד זה עשה הקב"ה "והנה שלושה אנשים".

כז. ויומתק ביותר על־פי המבואר ב'המשכים' דראש־השנה, שמלכות נבדלת משאר המדות, בכך שלא שייך מלכות בלא זולת, וכמאמר "אין מלך בלא עם"[119].

- במדות, הנה רק פעולת המדות אינה יכולה להיות בלא זולת, אבל יכולה להיות התעוררות המדות, כפי שרואים שאף שלא היה זולת, התעורר אברהם אבינו במדת חסדו (שלכן "מצטער שלא היו אורחים") - (ולכן אין זה סתירה להמבואר בכמה מקומות שמדות הם בשביל העולמות, כמו שכתוב[120] "זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה", כי שם מדובר אודות התגלות המדות לפעול). מה־שאין־כן מלכות, אפילו התעוררות המלכות אינה יכולה להיות בלא זולת.

והטעם לזה, כי המדות הן בבחינת העלם שישנו במציאות, ולכן יכולים הם להתעורר מצד עצמם, ואילו מלכות היא בבחינת העלם שאינו במציאות, ולכן היא מתעוררת על־ידי זולת דוקא[121].

[ומזה מובן גודל ענין בנין המלכות שבראש השנה, שצריך להגיע ולהמשיך מהעלם שאינו במציאות].

ובנוגע לענייננו: העובדה שאברהם אבינו הצטער על זה שלא היו אורחים - היא מצד זה שמדת החסד נמצאת בהעלם שישנו במציאות. ולכן היה יכול להיות - וכן היה - שעל־ידי "וירא אליו הוי'" נמשך זה במציאות ממש.

כח. מכל הנ"ל מובן, שבפסוקים שבריש פרשת וירא התורה מספרת אודות אופן המשכת החסד אצל אברהם אבינו:

לכל־לראש היה הגילוי מלמעלה - "וירא גו'" - אתערותא דלעילא. וענין זה פעל שאברהם אבינו נתעורר במדת חסדו. והתעוררות זו המשיך והוריד בעשי' בפועל, בפעולה בגשמיות, "וירץ לקראתם וגו'" (ועל־ידי־זה הרי זה נעשה 'נתינת כח' על הכנסת אורחים שלאחרי מתן־תורה, כנ"ל באריכות).

ההוראה מזה בעבודתנו היא:

כאשר אדם מתעורר פתאום, ללא הכנות מצידו (שזה בא מצד אתערותא דלעילא), צריך מיד לקשר זאת עם ענין של פועל, ובאם לאו - יכולה ההתעוררות להתבטל[122].

ועל־ידי־זה שמקשר זאת מיד עם ענין של פועל, אזי אפילו אם (נדמה לו, ואפילו אם האמת היא כך, ש)אינו כלי לקבל את כל ההתעוררות שמלמעלה - הנה סוף כל סוף הרי זה יומשך אליו ובפנימיות,

כמו מעשה אברהם אבינו, שאף־על־פי שבשעה ש"וירא אליו" לא היה יכול לקיים מצות הכנסת אורחים באופן שהמצוה תחדור בהגשם (כי קודם מתן־תורה העולם לא היה כלי לזה), הנה על־ידי־זה שקישר את ההתעוררות עם פעולה בגשמיות, הרי זה נעשה 'נתינת כח' לבנים, שלאחרי מתן־תורה יומשך זה בפנימיות.

כט. נמצאים עתה ביום השבת בעלות המנחה, "עת רצון", שלכן אומרים במנחת שבת "ואני תפלתי לך הוי' עת רצון", ויתירה מזו - "אלקים ברב חסדך"[123], שגם "אלקים", שמורה על מדת הדין, נהפך ל"ברב חסדך"[124].

---

118) ראה גם לעיל ס"ד.

119) עמה"מ שער שעשועי המלך רפ"א. ס' החיים פ' גאולה פ"ב. בחיי וישב לח, ל. תניא ח"ב רפ"ז.

120) תהלים כה, ו. ושם כתוב "רחמיך הוי' וחסדיך", אבל בכ"מ בדא"ח הועתק כמ"ש כאן, כנראה מפני כבוד השם, נוסף על הידוע בספרי כללי הש"ס שהדרך לקצר הכתובים (ראה תוס' ד"ה ונתן שבת קכח, א ובכללי הש"ס).

121) ראה בכ"ז ד"ה החודש ש"ת פ"ג ואילך (סה"מ ה'ש"ת ע' 21 ואילך). המשך ר"ה תש"ח פכ"ז ואילך (סה"מ תש"ח ע' 47 ואילך). המשך ר"ה תש"ט פ"י (סה"מ תש"ט ע' טו).

122) ראה לקו"ת ויקרא ב, ב ואילך.

123) תהלים סט, יד. וראה זח"ב קנו, א.

124) סד"ה ואני תפלתי תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 170).

ובכדי שההתעוררות דיום השבת תומשך לימי החול - ששבת וימי החול הם בדוגמת אבות ובנים, כי (א) שבת היא בחינת (בינה) מוחין (הנקראים אבות), וששת ימי החול הם בחינת שש מדות (הנקראות בנים), ו(ב) משבת מתברכין כולהו יומין[2] - צריך מיד לקשר את ההתעוררות (של שבת בכלל, ובעלות המנחה בפרט) עם ענין של פועל (בענינים כאלו שמותר לעשותם גם בשבת), שעל־ידי־זה הנה ה"מעשה אבות" של שבת, יהיה "סימן לבנים", ימי החול.

* * *

ל. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואשה אחת מנשי בני הנביאים גו'.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו מרחשון, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

הוו"ח אי"א נו"מ עוסק בצרכי ציבור וכו'

מו"ה משה הכהן שי' שייעוויץ

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיום הראשון לפ' לך, עם המוסג"ב תרומתו למרכז לעניני חינוך ולקה"ת, והקבלות מצורפות בזה.

תקותי חזקה שיבשרני טובות ממצב בריאותו ומצב בריאות זוגתו שתחי', וכן ג"כ מפעולותיו הטובות בעסקנותו הציבורית. וידוע מרז"ל אין טוב אלא תורה, היינו שהפעולה נקראת פעולה טובה אם מביאה, ועל כל פנים גורמת, להרמת קרן התורה בעצמו ובהסביבה.

וכמו שהתורה ארוכה מארץ מדה, הרי ג"כ הפעולות להרמת קרן התורה אין להן הגבלה, וכמרז"ל כל המוסיף מוסיפין לו, היינו שכל המוסיף בפעולות הנ"ל מוסיפין לו עוד כח וגבורה וגם חשק ורצון להמשיך ולהגדיל הפעולות הן באיכות הן בכמות.

ובכללות לא רק בתורה כן הוא, אלא ג"כ בכל הענינים דקדושה, כי כלל הוא בסטרא דקדושה מעלין בקדש ולא מורידין. וידוע שיש כמה דיעות שהכלל דמעלין בקדושה הוא מדאורייתא.

ועל פי הנ"ל יומתק ג"כ הסיפור ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר אביו, בהיותו בן ד' או ה' שנה, נכנס ביום ההולדת (כ' מרחשון אל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק לקבל ברכתו, ופרשת השבוע הי' אז פ' וירא. וכשנכנס התחיל לבכות, וכששאלו אדמו"ר הצ"צ מהי סיבת בכיתו, ענה כי בפרשת השבוע מסופר אשר הקב"ה נראה לאברהם אבינו, ולכן גם הוא משתוקק שיראה אליו, ומשום זה בוכה הוא.

ויענהו אדמו"ר הצ"צ: אז א איד א צדיק גמור, צו יאר, ווייס אז ער דארף זיך מל זיין, איז ער ווערט אז דער אויבערשטער זאל זיך צו עם באווייזן.

באיחול בריאות הנכונה לו ולזוג' שתי'.

לקוטי־שיחות פרשת וירא כרך טו שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

פירוש רש״י על ״ויאמרו אליו״, והשאלות על כך

מן הפסוק[1] ״ויאמרו אליו איה שרה אשתך...״ מצטט רש״י את המילים ״ויאמרו אליו״ ומפרש: ״נקוד על אי״ו שבאליו, ותניא[2] רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו׳ וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, שאף לשרה שאלו איו אברהם. למדנו[3] שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה[4] על האיש״ (ולאחר מכן ממשיך רש״י ״בבבא מציעא אומרים...״, כדלהלן ס״ב).

אין מובן:

א) פירוש רש״י הוא, לכאורה, על המילה ״אליו״ בלבד (״נקוד על אי״ו שבאליו״) — מדוע הוא מצטט גם את המילה ״ויאמרו״?

ב) רש״י מציין את שם בעל המאמר רק כאשר ציון השם תורם להבנת הענין — מה נוסף בהבנת הענין על־ידי הציון שכלל זה (״כל מקום שהכתב...״) נאמר על־ידי רבי שמעון בן אלעזר?

ג) הכלל ״כל מקום...״ דורש הסבר: לשם מה יש להרבות נקודות עד שיהיה ״נקודה רבה על הכתב (ואז) אתה דורש הנקודה״ — הרי ״כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב״, ואם כך, די לנקד את מעט האותיות שאינן נדרשות, ואז ידרשו את אותן האותיות הרבות, שהן כתב, בלתי מנוקדות[5]?

ובענייננו: כדי לרמוז שצריך לדרוש את האותית אי״ו, די היה בנקודה אחת על האות למ״ד, ואז היו דורשים את האותיות אי״ו מפני הכלל שכ״שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב״ — לשם מה יש צורך בניקוד על שלוש אותיות?

ד) בנוסף על הקשיים שבפירוש רש״י זה, יש כאן גם סתירה לפירוש רש״י מאוחר יותר: על המילים ״ולא ידע בשכבה ובקומה״[6] אומר רש״י ״ובקומה... נקוד, לומר שבקומה ידע״. רואים מכך, שהניקוד בא כדי לעקור את המילה[7], וכיצד מתאימים הדברים לדברי רש״י כאן שכאשר ״נקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה״?

ב.

דברי רש״י על הטעמים לשאלת המלאכים, והקשיים עליהם

לאחר מכן ממשיך רש״י, באותו ״דיבור המתחיל״, ואומר: ״בבבא מציעא[8] אומרים, יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה, כדי לחבבה על בעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה״.

ובכך אין מובן:

א) ״יודעים היו... כדי לחבבה... כדי לשגר לה...״ איננו הסבר על ״אי״ו״, אלא על ״איה שרה אשתך״ — ורש״י היה צריך, לכאורה, לכתוב זאת ב״דיבור המתחיל״ בפני עצמו, ולא בהמשך לפירושו ״נקוד על אי״ו״?

ב) מדוע מציין רש״י ש״יודעים היו...״ נאמר בבבא מציעא?

ג) מדוע מזכיר רש״י את שמו של האומר ״כדי לשגר...״ — אמר רבי יוסי בר חנינא[9]?

ד) מדוע שגרו המלאכים לשרה מכוס של ברכה שלהם — שזהו, לכאורה, היפך הצניעות? הרי אברהם יכול היה לתת לה מכוס של ברכה שלו[10]?

ה) רש״י מציין כאן שלושה טעמים לשאלת המלאכים ״איה שרה...״: (א) ״שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה״, (ב) ״להודיע שצנועה היתה...״,

---

1) פרשתנו יח, ט.

2) ב״ר פמ״ח, טו.

3) מ״ש רש״י ״למדנו.. על האיש״ — אינו מב״ר, כ״א מב״מ (פז, א): ״תני כו׳ לימדה תורה ד״א שישאל אדם באכסניא שלו״, אלא שבב״מ לא נזכר ״לאשה על האיש״ — ראה תוד״ה למה ב״מ שם. ובארוכה מפרשי רש״י (רא״ם, יריעות שלמה (מהרש״ל), דברי דוד ועוד) כאן.

4) ברא״ם כאן לא גריס תיבות אלו. אבל ראה חדא״ג מהרש״א ב״מ שם. ובארוכה מפרשי רש״י כאן.

5) כקושיית המפרשים (ובנמוק״י ב״מ שם: מקשין העולם).

6) פרשתנו יט, לג.

7) ראה בארוכה לקמן סעיף ה׳ (ובהערה 24).

8) פז, א.

9) ובפרט שמשמיט שם בעל המאמר ד״לחבבה כו׳״.

10) ואין להקשות: מנ״ל לרש״י בכלל שנתן להם יין לכש״ב? — כי מכיון שהצטיין אברהם אבינו בהכנסת אורחים, פשוט שהסעודה היתה בשלימות, גם — כוס של ברכה. וע״ד פרש״י לעיל (יח, ז) ״ג׳ פרים כו׳ ג׳ לשונות בחרדל״ — אף שבכתוב לא נרמז כלל ע״ד חרדל.

(ג) "כדי לשגר לה...". אין מובן: לשם מה יש צורך בשלושה טעמים, ואין די באחד?

ו) יתר־על־כן: רש"י כבר אמר לפני כן[11], שאחת ממטרות שליחותם של המלאכים היתה "לבשר את שרה"[12], ומובן בפשטות שהשאלה "איה שרה אשתך" נועדה כדי לבשר לה את הבשורה[13], כפי שנאמר מיד בהמשך[14] "ויאמר... והנה בן לשרה אשתך ושרה שומעת..." מדוע צריך רש"י בכלל לחפש טעמים אחרים לשאלתם "איה שרה אשתך"?

ז) שלושת הטעמים שמביא רש"י הם שונים, ואין ביניהם קשר. מדוע איפוא מביאם רש"י בהמשך אחד[15], ללא ביטוי כמו "דבר אחר" וכדו' שיפריד ביניהם?

קושי זה חזק יותר: במסכת בבא מציעא8 (לפי גירסתנו) נאמר "כדי לחבבה... רבי יוסי בר חנינא אמר כדי לשגר...". הביטוי "רבי יוסי בר חנינא אמר" (הזכרת שם בעל המאמר לפני מאמרו) מראה[16] שרבי יוסי בר חנינא חולק על הטעם "כדי לחבבה...". ורש"י משנה[17] וכותב "אמר רבי יוסי בר חנינא...", שביטוי זה ("אמר" לפני רבי יוסי בר חנינא) מראה[16] ש"כדי לשגר..." בא בהמשך ל"כדי לחבבה"?

ג.

הניקוד על "אי"ו" - פשוטו של מקרא

ההסבר לכל האמור לעיל הוא:

בפירושו על "ויאמרו אליו" עונה רש"י לקושי: בפשטות, באה השאלה "איה שרה אשתך" בהקשר של כדי "לבשר את שרה", כדלעיל, ואם כך קשה: השליחות לבשר לשרה נמסרה למלאך אחד (כפי שמדייק רש"י לפני כן[11] "אחד לבשר את שרה". ואשר לכן, כדברי רש"י, כתוב כאן בהמשך "ויאמר שוב אשוב... והנה בן לשרה אשתך", "ויאמר" – בלשון יחיד), ואם כך, מדוע כתוב כאן "ויאמרו" בלשון רבים, שכל שלושת המלאכים שאלו "איה שרה"?

(בכך מובן מדוע מצטט רש"י גם את המילה "ויאמרו", כי רש"י רוצה להסביר מדוע כתוב "ויאמרו" בלשון רבים).

ועל כך עונה רש"י "למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה", כל המלאכים שאלו "איה שרה אשתך" לא כדי "לבשר את שרה", אלא משום שצריך לשאול באכסניא לאיש על האשה.

וכיון שמן המילה "ויאמרו" (בלשון רבים) לומדים "שישאל אדם באכסניא"... – שהכוונה היא הן "לאיש על האשה" והן "לאשה על האיש"[18] – ולכן מביאים "שאף לשרה שאלו איו אברהם" – אם כך, מדוע לא כתוב זאת בתורה? עונה רש"י, שלפיכך הכרחי להסביר, שכאן קשור הניקוד "אי"ו" שב"אליו" לפשוטו של מקרא[19], למרות שבמספר מקומות[20] אין רש"י מפרש את הניקוד, כי לשיטתו, אין זה חלק הכרחי להבנת פשוטו של מקרא[21].

ד.

כד לחבבה... כדי לשגר

אך עדיין אין מובן: "שישאל אדם באכסניא" זהו, בפשטות, ענין של שאלת שלום[22], ומהי החשיבות לדעת היכן נמצאת שרה לצורך שאלה בשלומה, מדוע שאלו המלאכים "איה שרה"?

לפיכך ממשיך רש"י ואומר "בבבא מציעא אומרים... כדי לחבבה... כדי לשגר..." – השימוש בלשון "איה שרה" לצורך השאלה בשלומה היה "כדי לחבבה..." ו"כדי לשגר..."[23].

ה.

הניקוד על האות - מחליש את משמעות המילה

בכך שרש"י מצטט מבבא מציעא גם "להודיע שצנועה היתה" הוא מתרץ שאלה נוספת:

---

11) יח, ב.

12) כ"ה בב"מ (פו, סע"ב). אבל בתיב"ע ות"י – "למבשרא יתי", "לבשרא לאבונא אברהם". וההכרח ע"ד הפשט לפרש "לבשר את שרה" (ולא אברהם) – כי אברהם כבר נתבשר ע"י הקב"ה, כמפורש בפ' לך (יז, טז־כא).

13) וכ"פ ברד"ק כאן.

14) יח, י.

15) ובפרט שהם בסתירה זל"ז, כי "אף לשרה שאלו כו'", ו"כדי לשגר לה כו'" הם לכאורה היפך הצניעות ("להודיע שצנועה היתה"), כנ"ל בפנים.

16) ראה שד"ח כללים (ח"א ע' מט וח"ז ע' א'תעה ואילך) וש"נ.

17) ואף שמוכרח לומר שרש"י מצא גירסא זו – עדיין צריך ביאור למה בחר רש"י בגירסא בלתי רגילה?

18) אבל להעיר מפרש"י ב"מ שם ד"ה באכסניא: אשת אושפיזו.

19) היינו, שבהניקוד בא הכתוב לרמז הענין ד"ישאל אדם באכסניא שלו כו'", שעי"ז מתורץ מש"נ "ויאמרו" לשון רבים.

20) לך טז, ה. ועוד*.

21) ע"ד חסר שבמקרא שרש"י מפרשו רק במקום שנוגע לפשש"מ (פרשתנו יח, א. יט, א. ועוד).

22) כפרש"י ב"מ שם ד"ה על ידי (וכ"ה בשו"ע אה"ע סכ"א ס"ו). ופליג על התוספת שם.

23) וכן פירש בבאר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן.

*) ראה מס' סופרים פ"ו ה"ג, אדר"נ פל"ד, ד: ענשר נקודות בתורה כו'.

מילה, או אות, שיש עליה ניקוד, מראה שהיא שונה ממילים אחרות. מהו השינוי? אי אפשר לומר (בדרך הפשט[24]) שהניקוד בא כדי למחוק אותה לגמרי, כי אם־כך, מדוע היא כתובה בכלל? הכרחי לומר, שהניקוד מחליש את המנוקד[25], כפי שרש"י אומר על "וישקהו"[26]: "נקודה זו כלומר שלא נשקו בכל לבו". וכך גם הפירוש השני "נשקו בכל לבו", שהכוונה איננה לנשיקה רגילה של נשר, כי "הלכה שעשו שונא ליעקב".

או יותר מכך: הניקוד עוקר את המילה ממקומה, או, לפחות, מחיבורה כמו "נעקרה האבן"[27], כפי שאומר רש"י על "ולא ידע בשכבה ובקומה"[6], שהניקוד על "ובקומה" בא לומר ש"בקומה ידע" – אבל, כדלהלן, המילה אינה נמחקת:

לאחר "ולא ידע בשכבה ובקומה" נאמר בתורה[28]: "ויהי ממחרת... נשקנו יין גם הלילה...". ואין מובן: אם "בקומה ידע" – מה התועלת בעצה "נשקנו יין"? אלא ההסבר לכך הוא, ש"בקומה ידע" נאמר רק ביחס ללוט, ואילו בנותיו חשבו שגם בקומה לא ידע, ולכן הן אמרו "נשקנו יין" – המילה "בקומה" נעקרת מ"ולא ידע", אך היא קיימת לגבי "הבכירה" ו"הצעירה".

ו.

ההסבר לניקוד על "אי"ו" ולביטוי "אומרים"

מכך מובן בענינו, שהניקוד על האותיות "אי"ו ("שב"אליו") מוכיח, שהשאלה לשרה "איו (אברהם)" לא נאמרה בהדגשה כל־כך, כמו שהשאלה "אליו", לאברהם.

(מכך מובן מדוע צריך להיות ניקוד על שלוש האותיות שב"אליו", למרות שאותיות אלו היו נדרשות גם אילו היה ניקוד על האות למ"ד בלבד, שהרי "כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב" – מפני שמהניקוד על האותיות אי"ו יודעים, שהשאלה "איו אברהם" לא היתה מודגשת[29]).

מדוע לא הובלטה השאלה "איו אברהם"[30]? התשובה לכך מובנת מכך שרש"י מצטט מבבא מציעא "להודיע שצנועה היתה": כיון ששרה היתה צנועה, מחייב ההגיון, שגם את השאלה "איו אברהם" לא שאלו אותה המלאכים באופן של פרסום וגילוי, אלא בצניעות[31].

מכך מובן, שציטוט רש"י מבבא מציעא "להודיע שצנועה היתה" – לא זו בלבד שאינו מהווה סתירה לפירוש "שאף לשרה שאלו איו אברהם", אלא אדרבה:

דוקא על־ידי כך מובן הניקוד של האותיות אי"ו.

ז.

היתרונות שבטעם "כדי לשגר לה..."

הסיבה לכך שרש"י מקדים לפני פירושו "יודעים היו... להודיע שצנועה היתה" ומציין "בבבא מציעא אומרים", היא, מפני שהתחלת הדברים (הכלל של רבי שמעון בן אלעזר) כתובה גם ב"בראשית רבה"[32], ולכן מדגיש רש"י שהוא מביא את ההמשך דוקא מבבא מציעא, ושני החלקים באים זה בהמשכו של זה ומשלימים זה את זה.

לפיכך מדגיש רש"י "בבבא מציעא אומרים", שענין זה, הכתוב בבבא מציעא – "להודיע שצנועה היתה" – הוא ענין של "אומרים" סתם: הוא מתאים לכל הדעות, וגם לדעת רבי שמעון בן אלעזר האומר "ואף לשרה שאלו...".

ואפילו לדעת רבי יוסי בר חנינא האומר "כדי לשגר לה...", כי גם "לשגר לה" איננו סותר ל"צנועה היתה", כדלהלן.

ח.

הסיבה ששאלו המלאכים "אי' שרה"

הפירוש "להודיע שצנועה היתה..." איננו מספק, כי: הלא אברהם ידע ששרה צנועה[33], וגם המלאכים ידעו שהוא יודע זאת, ויוצא אפוא ששאלתם היא רק כדי לעורר את חביבותה על בעלה, הקיימת בלאו הכי[34].

---

24) ע"ד ההלכה ראה – פרש"י פסחים צג, ב ד"ה נקוד. ב"מ שם ד"ה למדה. וראה נמוק"י ב"מ שם. ובארוכה – מפרשי רש"י (גו"א, לבוש, דברי דוד, ס' הזכרון ועוד) כאן. ועוד.

25) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 63.

26) וישלח לג, ד.

27) זבחים כד, א.

28) פרשתנו יט, לד.

29) ועד"ז בכ"מ שהנקודה רבה על הכתב.

30) במשכיל לדוד כאן כ', שהניקוד מלמד שלא שאלו בפועל, כ"א הוא רק רמז ולימוד ד"א לשאול באכסניא כו' (דהאיש צריך לשאול אצל בעה"ב על שלום אשתו ואשה צריכה לשאול אצל אשת בעה"ב בשלום בעלה – ומתרץ עפ"ז קושיית הרא"ם, עיי"ש) – אבל דוחק גדול לומר דמ"ש רש"י "שאף לשרה שאלו איו אברהם" הוא לא כפשוטו. וכמדובר כמ"פ שרש"י כתב פירושו בסגנון ברור לבן חמש למקרא.

31) ראה גם הגהת מהר"י כ"ץ בפענח רזא כאן.

32) נסמן לעיל הערה 2. וראה הערה 3.

33) פרש"י לך יב, יא.

34) ראה גם עיון יעקב לע"י ב"מ שם.

לכן מוסיף רש"י, שהיתה למלאכים סיבה נוספת – "כדי לשגר לה כוס של ברכה".

אך גם טעם זה אינו מספק כשלעצמו, כי "יודעים היו... היכן היתה", ואם כך הם לא היו צריכים לשאול "איה שרה" – לפיכך אומר רש"י, שהם האריכו בלשונם ושאלו "איה שרה אשתך", כדי שאברהם יצטרך לענות להם "הנה באהל"[35], ולשית לב לכך "שצנועה היתה".

ט.

עוד יתרון בהטעם "כדי לשגר לה..."

יש יתרון נוסף בטעם "כדי לשגר לה..." על פני הטעם "להודיע שצנועה היתה":

לענין של "צנועה היתה" קשורה השלילה – אי הימצאותה במקום גלוי – ולא החיוב, שהיא נמצאת "באהל" (ב' קמוצה – האהל הידוע). ואילו לפי הטעם "כדי לשגר..." חשוב המקום המדוייק של הימצאותה, כדי לדעת לאן "לשגר לה"[36].

י.

שיגור כוס של ברכה של המלאכים לשרה - אינו נוגד לצניעות

הסיבה לכך שהמלאכים היו צריכים לשגר לשרה מכוס של ברכה שלהם, למרות שלכאורה, יכול היה אברהם לתת לה מכוס של ברכה שלו, מובנת בפשטות[37]:

בהיותו מקיים הכנסת אורחים בשיא השלמות היה אברהם עסוק כל־כולו בשימוש המלאכים – "והוא עומד עליהם ויאכלו"[38] – רק על המלאכים נאמר שאכלו, ולא על אברהם[39], ולא היתה לו כוס של ברכה.

בכך מובן, ששיגור כוס של ברכה שלהם על־ידי המלאכים לשרה לא היה ענין של היפך הצניעות, כי לא היתה דרך אחרת שתהיה לשרה כוס של ברכה, אלא על־ידי שיגור מכוס של ברכה שלהם[40]. ובמיוחד כאשר לא הם עצמם נתנו לה, אלא הם שלחו על־ידי אחרים ("לשגר").

יא.

מאמר ר' יוסי בר חנינא במס' ברכות

אך בן חמש למקרא עשוי לטעון, אם הוא "תלמיד ממולח", שלקיחת כוס של ברכה על־ידי שרה לא היתה בכל זאת צניעות מושלמת. לכן אומר רש"י "אמר רבי יוסי בר חנינא":

רבי יוסי בר חנינא אומר במסכת ברכות[41] "שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש", ולפי זה מובן ששרה הבחינה שהאורחים אינם אנשים פשוטים[42], ולקבל כוס של ברכה מאנשים כאלה (הדומים, לפחות, למלאכים), בודאי איננו נוגד לצניעות.

יב.

לכל מלאך סיבה אחרת

לאחר האמור לעיל עדיין נדרש הסבר: אמנם, שלושת הטעמים אינם סותרים זה לזה (ולכן אפשר לומר שבשאלם "איה שרה" התכוונו המלאכים לכל שלושת הטעמים), אך בכל זאת, הם טעמים שונים, ומדוע מביאם רש"י כענין אחד[43] (שלא כמו במקומות אחרים, כאשר מביא רש"י מספר פירושים – אף אם אינם סותרים זה לזה והם משלימים זה את זה – הוא אומר "דבר אחר" וכדומה)?

ההסבר לכך הוא: רש"י אומר שלוש סיבות בהמשך אחד, כי שאלה זו נשאלה על־ידי שלושה מלאכים – כל אחד בגלל סיבה אחרת (כפי שאומר רש"י בתחילת הפרשה[11], שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות), וכל סיבה קשורה למלאך אחד בלבד[44]:

---

35) ועפ"ז יובן מה שאיתא בב"מ שם "אלא מאי באהל כדי לחבבה כו'" – דלכאורה אינו מובן (וכקושיית הרי"ף לע"י שם. תו"ת כאן סקכ"ח): הרי "באהל" הוא מענה אברהם ולא שאלת המלאכים, ולמה אומר בגמרא "מאי באהל"? והביאור בזה: כוונת הגמרא ב"מאי באהל" היא לזה שהמלאכים האריכו בכדי שאברהם יצטרך לומר "באהל". ועל זה מקשה: מכיון ש"יודעים היו כו' ששרה אמנו באהל היתה" למה הוצרכו שאברהם יאמר להם "באהל"? ומתרץ: "כדי לחבבה כו'" (וראה עד"ז בעץ יוסף לע"י ב"מ שם).

36) ועפ"ז יובן הקשר ד"מאי באהל" (בב"מ שם) גם ל"כדי לשגר כו'" (ראה הערה הקודמת).

37) וראה עוד תירוצים בדברי דוד וש"ח כאן (ובחדא"ג ב"מ שם כ' דקושיא מעיקרא ליתא כי האורח הוא המברך, עיי"ש).

38) לעיל פסוק ח'.

39) להעיר מפרש"י יתרו יח, יב.

40) ופשוט שאברהם לא הי' יכול לשגר לה מכוס של ברכה של המלאכים, כמ"ש בגו"א כאן.

41) י, ב.

42) להעיר מרמב"ן כאן פסוק טו. אבל ראה לקו"ש ח"ה ע' 324 בדעת רש"י.

43) עיקר הקושיא הוא על ב' טעמים האחרונים שהם ב' פירושים שונים שבכ"א קושי שאין בהשני [משא"כ זה שרש"י מביא "בב"מ אומרים כו'" בהמשך לפירוש הראשון, הוא מפני שהם ב' פרטים בהכתוב, כנ"ל ס"ד וס"ז].

44) ואף שיש לומר שמלאך אחד שאל "אי' גו'" כדי לבשר את שרה

כדי לשגר כוס של ברכה די במלאך אחד, כבכל כוס של ברכה; "לשאול באכסניא" די שמלאך אחד ישאל בשם כולם, וכן "לחבבה על בעלה".

יג.

רבי שמעון בן אלעזר - ריבוי טפל לאחד

ההסבר לכך, שרש"י מציין שהכלל "כל מקום שהכתב רבה על הנקודה..." נאמר על־ידי רבי שמעון בן אלעזר, הוא:

כוונת הכלל, שכאשר הנקודה רבה על הכתב "אתה דורש הנקודה" איננה לשלול את הפירוש הפשוט, במיוחד לפי שיטת רש"י בפירושו על התורה הבנויה על פשוטו של מקרא, אלא שבנוסף לפירוש הפשוט, שבו האותיות הנקודות הן חלק מהמילה, מראה הניקוד שבהן שהן גם כמילה בפני עצמן.

כלומר, לאותיות המנוקדות – ובענייננו: אותיות אי"ו – יש שתי משמעויות: א) הן חלק מהמילה "אליו". מבחינה זו האותיות אי"ו הן טפלות, כי עיקר המילה "אליו" היא האות למ"ד[45]. ב) מילה בפני עצמה – "אי"ו".

שואל בן החמש למקרא, אם הוא "תלמיד ממולח": כיצד ייתכן, שהאותיות המנוקדות (אי"ו), שהן רבה על הכתב, והן גם מילה בפני עצמן, תהיינה טפלות לאות אחת, "למ"ד"?

שאלה זו מתורצת על־ידי כך שרש"י מציין שהכלל נאמר על־ידי רבי שמעון בן אלעזר:

במסכת ביצה[46] אומר רבי שמעון בן אלעזר: "ממלאה אשה כל התנור פת, מפני שהפת נאפת יפה בזמן שהתנור מלא" – למרות שליום־טוב היא זקוקה לפת אחת, בכל זאת מותר לה לאפות תנור מלא, כדי שהפת ליום־טוב תיאפה יפה.

רואים, אפוא, שלפי רבי שמעון בן אלעזר טפל ריבוי הפת לפת האחת, וכך בענייננו: שלוש האותיות אי"ו טפלות לאות למ"ד.

יד.

ההוראה: דברי רשות הופכים לתורה ומצוות

מ"יינה של תורה" שבפירוש רש"י:

כאשר יהודי מהרהר, שהזמן שהוא מתעסק בתורה ובמצוות הוא מועט, וברוב זמנו הוא עסוק באכילה ושתיה, שינה, פרנסה וכדומה – דברי רשות – הוא עלול לחוש מועקה בלבו, בחושבו שיש בו "חלל" גדול, "מקום פנוי" מתורה ומצוות.

על כך באה ההוראה: אם "דברי הרשות" הם לשם שמים הם אינם דברי רשות, אלא הם הופכים להיות חלק מתורה ומצוות, כדוגמא של "ממלאה אשה כל התנור פת..." ביום טוב, למרות שמותר לעבוד רק לצורך יום־טוב, כי מילוי התנור בפת נעשה כדי שהפת שלצורך יום־טוב תיאפה יפה, ולפיכך הופכת כל הפת להיות פת של יום־טוב, וחלל התנור כולו אינו מלא בעניני חול, אלא בעניני יום־טוב.

כאשר יהודי עושה את דברי הרשות לצורך ענינים של תורה ומצוות בכלל, ובמיוחד כדי שה"לחם של תורה" שלו ייאפה יפה – כמבואר ב"לקוטי תורה"[47] על הפסוק[48] "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד", ש"לחם התורה" "ייאפה" באמצעות "חמימות (תנור) האהבה הבאה מהתבוננות של אחד" – אז הוא נעשה, כלשון הרמב"ם[49], "עובד את ה' תמיד אפילו בשעה שנושא ונותן... ואפילו בשעה שהוא ישן... שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא",

הוא עובד "בכל מעשיך" ו"בכל דרכיך", וגם ב"תחתונים" שבהם,

וזוהי תכלית בריאת העולמות – לעשות לה' יתברך דירה דוקא בתחתונים, כמוסבר בהרחבה ב"המשך רס"ו" של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, שבשבת קודש זו יום הולדתו[50] –

וזוהי הכנה לזמן שלא יזדקקו לאפיה, כי "עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת"[51], בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ וירא תשל"ו)

– הרי הטעם "כדי לבשר כו'" שייך להפסוק שלאח"ז (ומפורש בו, ולכן לא נזכר בפרש"י כאן), ומ"ויאמרו (ג' מלאכים) אליו (לאברהם)" מוכח שבאמירה זו יש ג' טעמים.

בסגנון אחר: כל הכתוב "ויאמרו.. באהל" מיותר לכאורה (ובפרט שמפורש בכתוב שלאחריו ששרה הייתה בפתח שאחורי המלאך) וע"כ פרש"י שג' אמירות שבו – ה"ה מג' טעמים.

45) ע"ד דלפני זה (יח, ז): ויתן אל הנער – כמו ויתן להנער.

46) יז, א.

47) בחוקותי מח, ג.

48) בחוקותי כו, כו.

49) הל' דעות ספ"ג.

50) בשנת "כתר"א" (חנוך לנער).

51) שבת ל, ב.

לקוטי־שיחות פרשת וירא כרך טו שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

מדוע קורא הזוהר לבאר שחפר אברהם - "באר יצחק"?

בזוהר הקדוש נאמר[1]: "תלתא אינון דקיימו בסהדותא לאסהדא, ואלין אינון: באר דיצחק, גורל, ואבנא דשוי יהושע, וכו' (=שלושה דברים קיימים לעדות ואלו הם: בארו של יצחק, הגורל, ואבנו של יהושע, וכו'). באר דיצחק מנלן, (=באר יצחק מנין?) דכתיב (פרשתנו[2]) בעבור תהיה לי לעדה וגו'".

הדברים אינם מובנים, שהרי הפסוק "בעבור תהיה לי לעדה" נאמר על הבאר שחפר אברהם, ומדוע נקראת בזוהר הקדוש "באר יצחק".

הרמ"ז מזכיר תמיהה זו[3] ואומר: "זה ("בעבור תהיה לי לעדה") אברהם אמרו, אלא הבאר שחפר (אברהם) הוא באר יצחק"[4].

אך הסבר זה עצמו דורש ביאור: כיצד ייתכן לומר על הבאר שחפר אברהם שהיא "באר יצחק"?

ב.

תשובת ה"לקוטי לוי יצחק" על שאלה זו

אבי מורי ז"ל בהערותיו על גליון הזוהר כותב[5] בנושא זה: "יחס הבאר ליצחק אם שכתוב זה באברהם, הוא מפני שבאר דאברהם סתמו פלשתים אחרי מותו, ויצחק חפרו מחדש כמ"ש[6]: "וישב יצחק ויחפור כו' ויקרא להן שמות כשמות[7] אשר קרא להן אביו"[8]. ועיין מזה ב'תורה אור' ריש פרשת תולדות, עיין שם. לכן ייחסו ליצחק".

לכאורה, פירושו של אבי מורי הוא ההיפך מפירוש הרמ"ז: לפי פירוש הרמ"ז ה"באר שחפר (אברהם) הוא באר דיצחק". הכוונה היא שהבאר היא בעיקרה בארו של יצחק, אלא שחפירת הבאר היתה ע"י אברהם. לעומת זאת משתמע מפירושו של אבי מורי ז"ל ההיפך: בעיקרה זוהי "באר דאברהם", אך כיוון שיצחק חפרה בשנית, ייחס אותה הכתוב ליצחק.

מובן, שלפי פנימיות הענין של חפירת הבארות יש מקום והסבר לשני הפירושים. צריך להבין, אם כן, במה מתבטא ההבדל ביניהם, ומדוע בחר אבי מורי לפרש את הענין באופן שונה (והפוך) מפירוש הרמ"ז (המובא פעמים רבות בחסידות[9]), במקום להסבירו.

בסוף פירושו מפנה אבי לעיין במקום אחר[10], באומרו: "ועיין מזה ב'תורה אור' ריש פרשת תולדות, עיין שם".

ג.

אברהם - קו החסד, יצחק - קו הגבורה

עיון במקור זה ב"תורה אור"[11] מגלה, כי מדובר שם על עבודותיהם השונות של אברהם ושל יצחק: עבודתו של אברהם היא עבודה בקו החסד[12] — הורדת השפע ממעלה למטה, ואילו עבודתו של יצחק היא עבודה בקו הגבורה[12] — העלאה ממטה למעלה.

לכן אנו מוצאים שלגבי אברהם נאמר[13] "אברהם אוהבי", ולגבי יצחק נאמר[14] "ופחד יצחק", שהרי אהבה נובעת ממידת החסד, ופחד (יראה), מקורו במידת הגבורה.

בהתאם להבדל שבין עבודת אברהם לעבודת יצחק, מבאר אדמו"ר הזקן שם (ב"תורה אור"[11]) את הסיבה לכך שאת הבארות שחפר אברהם — סתמו הפלשתים, ודווקא ע"י יצחק, נפתחו הבארות, והיא: פלשתים יכולים לסתור את קו החסד של הקדושה אך לא את קו הגבורה.

---

1) ח"ג רפד, ב.
2) כא, ל.
3) הובא בניצוצי אורות לזהר שם.
4) ובאוה"ח לזהר: יצחק ששם את הבאר לעדות בינו ובין אבימלך כו'.
5) נדפס בלקוטי לוי יצחק הערות לזהר שם (ע' תס).
6) תולדות כו, יח.
7) כ"ה בלקולוי"צ שם (מלא וא"ו). אבל בכתוב חסר וא"ו. ובתו"א ר"פ תולדות שמציין מדייק ומבאר החילוקים.
8) כפי' הרמב"ן תולדות שם, לב.
9) ובספרי אאמו"ר. וראה לקוטי לוי יצחק (לזח"א) ע' ב "ות"ל שכיוונתי לדעתו הקדושה ז"ל זיע"א".
10) ובפרט (כמדובר כמה פעמים) שההערות נכתבו בקיצור (מפני חוסר נייר וכו') ובכ"מ סמך על המבואר במק"א.
11) ובארוכה — בתו"ח ר"פ תולדות.
12) ורק שמכיון ש"כל המדות כלולות זו מזו" ו"מיוחדות זו בזו" — גם באברהם הי' (בהעלם) העבודה דקו הגבורה, וכן ביצחק — העבודה דקו החסד (אגה"ק סי"ג. ובכ"מ).
13) ישעי' מא, ח.
14) ויצא לא, מב.

ד.

פלשתים - מבוי המפולש

ההסבר לכך הוא:

"פלשתים" הוא מלשון "מבוי המפולש"[15] (מבוי הפתוח משני צדדיו), וזהו מה שנאמר[16] ע"י רז"ל[17] "פלשתים ליצנים היו", כי ליצנות נובעת "מצד פתיחות הלב ביותר, שהוא פתוח ומפולש מכל צד".

ענין חפירת הבארות ע"י אברהם נובע גם הוא מהתרחבות. זוהי עבודה של התרחבות מצד החסד של הקדושה – בכיוון של אהבה, תענוג ושמחה באלקות "בהתגברות גדולה ביותר מכפי המידה", ולפיכך קיימת האפשרות של "ויסתמום פלשתים", כי התרחבות הקדושה מאפשרת נתינת כח ("יניקה") ל"פלשתים", שהם התרחבות של כוחות הטומאה, הסותרת לקדושה.

אלא שהיניקה וההתנגדות של ה"חיצונים" (כוחות הטומאה) אינה יכולה להתקיים בשעה שמידתו של אברהם מאירה בגלוי בנפש האדם, כלומר בעת שהאור האלקי מאיר בגלוי באהבה ובעונג. רק כאשר האור והעונג נסתרים, יכולה התרחבות הלב להביא להוללות ולשמחה של ה"קליפה" (הטומאה).

עובדה זו מודגשת בפסוק "ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם". דווקא לאחר שנפרדה ממנו עבודת האהבה של הקדושה ("מות אברהם"), ונשארה רק התרחבות הלב, דווקא אז יש מקום להתנגדות "פלשתים" ("ויסתמום פלשתים").

לעומת זאת, אין הפלשתים יכולים לסתום את בארות יצחק, כי חפירת הבארות ע"י יצחק היא עבודה של יראה ופחד דקדושה, ופלשתים שהם "לעומת זה" של חסד דקדושה, אינם יכולים לסתום את בארות יצחק, שענינם גבורה דקדושה, שהרי[18] "אין ביכולת כל מידה שב"לעומת זה" (בטומאה) להיות מנוגד, רק (=אלא) למידה שכנגדו בקדושה".

ה.

גם את בארות אברהם אין פלשתים יכולים לסתום לאחר שנחפרו שוב ע"י יצחק

לא רק את בארות יצחק לא יכלו פלשתים לסתום (כפי שהוסבר לעיל), אלא יתירה מכך: גם את הבארות של אברהם, שענינם חסד, לא יכלו פלשתים לסתום לאחר חפירתם בשנית על־ידי יצחק[19].

וההסבר לכך הוא:

מידת האהבה קשורה עם הרגשת מציאות עצמית ("יש מי שאוהב"), אבל יראה (וקבלת עול) היא בבחינת התבטלות, "ביטול המציאות"[20]. לכן, כאשר עבודת היהודי היא באהבה ובשמחה בלבד, הוא נמצא עדיין במצב של "ישות", הרגשת הישות העצמית, ולמרות שזוהי ישות של קדושה, הוא יכול להגיע למצב של "ישות" פשוטה, ואז הוא יכול להידרדר ממדריגת ההתרחבות דקדושה, שהוא נמצא בה בשעת התפילה, למדריגת ההתרחבות דקליפה – הוללות וליצנות. אך אם העבודה מלווה ביראה וקבלת עול, אין[21] ההתבטלות והיפך הישות מאפשרים את נתינת הכח ל"חיצונים", גם אם קיימת התרחבות של אהבה ושמחה.

לכן מובן שפלשתים לא יכלו לסתום את בארות אברהם לאחר שנחפרו בשנית ע"י יצחק. בבארות אברהם (עבודת האהבה והשמחה) נמצאת עתה גם

---

15) בכל הבא לקמן – ראה לקו"ת ואתחנן ה, א. תו"ח שם פ"ר־ז.

וראה גם תו"א סא, ג ואילך [הובא באוה"ת תולדות (תתח, א) – הגהות להמאמר שבתו"א ר"פ תולדות], ש"פלשתים שבקליפה הם הלצים... הרחבת פיו כו'", ושהתרחבות זו היא הלעו"ז של "בחי' התגלות השמחה בדביקות ה' בפילוש ובגלוי כו'".

16) משנה עירובין ספ"ט. ועוד.

17) ע"ז יט, א.

18) כ"ה בלקו"ת שם. ובתו"ח שם (פ"ז שמצד היראה והפחד דיצחק [לא רק שא"א להיות ממנה יניקה לקליפת פלשתים, אלא יתירה מזו] "לא יוכל לישב במושב ליצים וישנא מאוד ההוללות". וראה לקמן סעיף ה'.

19) כן מפורש בתו"ח שם.

20) תו"א קיד, ד. ביאוה"ז פא, א. ובכ"מ (ראה בהמצויין בס' הערכים־חב"ד ח"א ע' רעט ואילך).

21) בלקו"ת שם, שהטעם ש"אין להוללות ושמחה דקליפה יכולת כלל לעמוד נגד מדת היראה והפחד דקדושה" הוא לפי ש"אינן כלל לעומת זה של היראה" [ושם, שגם היראה כשהיא רק לבדה, יש לה ג"כ מנגד מבחי' הגבורה דקליפה ורק ע"י הצטרפות והתכללות ב' המדות דקדושה (אהבה ויראה) "אז (דוקא) לא יוכלו המנגדים שבלעומת זה לנגוע בהן"]. אבל בביאורי הזהר שם, שמצד הביטול שביראה "אין בה גם בחי' מקור להסתעפות יניקת החיצונים". ולהעיר גם מתו"ח שם, שמצד היראה והפחד "הוא מרגיז מאד על יצה"ר... ומדחה אותו בשמאל דוחה... לבער הרע מקרבו".

ולהעיר גם מהמבואר בתו"א בשלח (סא, ד), שבכדי שמהשמחה דקדושה לא יפול בשמחה של הוללות "צריך להקדים לה היראה שהיא ראשית העבודה ועיקרה ושרשה" – שמזה משמע, אשר זה שיראה מונעת את היניקה של בחי' פלשתים דקליפה היא [לא רק מצד שההוללות דקליפה אינה הלעו"ז של היראה, אלא גם] מצד המעלה המיוחדת שביראה.

ולהעיר שבלקו"ת שם מציין "ועמ"ש ע"פ אלה תולדות יצחק וסד"ה ויהי בשלח פרעה כו' ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים (המאמרים שבתו"א הנ"ל), ע"ש". ואכ"מ.

חפירת יצחק (התבטלות, יראה וקבלת עול), דבר המונע נתינת כוח ל"חיצונים" (כוחות הטומאה), ולכן "לא[22] נפסק עוד נביעתם".

ו.

לפי הסבר זה, העיקר בבארות הוא עבודת אברהם

לפי ההסבר הנ"ל מובן שהבארות שחפר אברהם, למרות שהפלשתים סתמו ויצחק חפר בשנית, למרות כל זאת הן בעיקרן בארות אברהם – עבודה של אהבה ושמחה. פעולתו של יצחק (יראה וקבלת עול) נעשתה כדי לשמור על האהבה והשמחה.

לכן מפרש אבי מורי ז"ל שכוונת הזוהר הקדוש בביטוי "באר דיצחק" איננה שעצם הבאר היא של יצחק (כפירוש הרמ"ז), אלא שהבאר היא "באר דאברהם, ורק "ייחסו ליצחק", כיוון שעבודת אברהם מתקיימת ע"י עבודת יצחק.

ז.

ההסבר לפי תורת החסידות

ההסברה בפירוש הנ"ל של הרמ"ז על־פי תורת החסידות.

ענין חפירת הבארות הוא, באופן כללי, עבודה ממטה למעלה, עבודה הנובעת מקו הגבורה של יצחק – דבר המוסבר במספר מקומות[23]. לכן מפרש הרמ"ז שהבאר שייכת בעיקר ליצחק ("באר דיצחק"), כלומר לקו הגבורה, אך היתה כאן גם התערבות של פעולת אברהם – קו החסד.

כמו־כן יש להוסיף: בזוהר אין מדובר על הבאר כשלעצמה, אלא על הבאר כ"עדות". לכן היא נקראת "באר יצחק" כיוון שמטרת ה"עדות" היא להביא לקיום הדבר שעליו מעידים (העדות מבטלת את הערעורים על הדבר[24]), וקיומה של הבאר נגרם ע"י יצחק[25].

ח.

פירוש הענין בעבודת האדם

הענין בעבודת האדם: עבודת היהודי צריכה להיות עבודה של יראה והתבטלות, אך מפני גדולת מעלתה של השמחה[26], צריך להתערב בה גם קו השמחה (אבל על השמחה להיות מוסתרת, בהעלם[27]).

דברי אדמו"ר הזקן ב"תורה אור" (ריש פרשת תולדות) שע"י "חפירה דיצחק לא נפסק עוד נביעתם" (של בארות אברהם), מוכיחים שפעולת יצחק (קו הגבורה) היא בכך, שבאמצעותה התקיימו בארות אברהם – עבודה של אהבה ושמחה.

פירוש הדברים הוא, שהעבודה תהיה בקו האהבה[28] והשמחה, כמאמר הזוהר[29] "לית פולחנא כפולחנא דרחימותא" (=אין עבודה כעבודת האהבה), אך כדי ש"יתקיים בו השמחה צריך להקדים לה היראה"[30] וקבלת עול מלכות שמים.

(משיחות ש"פ וילך תשל"ה)

22) לשון אדה"ז בתו"א ר"פ תולדות (יז, ג), והכוונה ב"נביעתם" היא – לנביעת מי החסדים דאברהם, כמפורש בתו"ח שם פ"ז.

23) ראה תו"א שם ובתו"ח שם פ"ד, שהטעם שיצחק חפר בארות, לפי "שהוא בחי' גילוי ממטה למעלה". ובתו"ח שם (רפ"ה. וראה תו"א שם): למה אנו מוצאים בתורה דגם אברהם איש החסד הי' עוסק ג"כ בחפירת בארות.

24) גדר עדות זו ע"פ פשוטו של מקרא ראה לקו"ש חי"ט ע' 331 ואילך.

25) עפ"ז יומתק פי' האוה"ח דלעיל הערה 4.

26) ראה רמב"ם סוף הלכות לולב. תניא פכ"ו. ועוד.

27) להעיר מלקו"ת שמע"צ (פח, ד) שבכל השנה (משא"כ ביו"ט) "השמחה גנוזה בעבודה".

28) ראה קונטרס העבודה פ"א ופ"ג.

29) כן הובא בכ"מ בדא"ח (ראה לקו"ת שלח מב, ג. ובכ"מ). ובזח"ב נה, ב: לית לי' פולחנא לקב"ה (אלא) כמה רחימותא. ובזח"ג רסז, א: "דלית לך פולחנא כמו רחימותא דקב"ה".

30) תו"א סא, ד.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שישי עמ' א

אותו, כיון ש'חג הסוכות' הוא שם החג, כך עתה שנאמר 'חג האסיף באספך' אין לדרוש מהפסוק דבר.

אָמַר רַבִּי זֵירָא, הָא מִילְּתָא – דבר זה, שיש ראיה מהפסוק שבתבואה הולכים אחרי שליש גידולה, **חֲוַאי בְּיָדָן** – היה בידינו, **וַאֲתָא רַבִּי חֲנִינָא, שָׁדָא בֵּיהּ נַרְנָא** – ובא רבי חנינא וקצצה בגרזן, כלומר השיב תשובה ניצחת לדחות ראיה זו.

מבררת הגמרא: **אֶלָּא מְנָלָן** שהולכים בתבואה אחר הבאת שליש, **כְּדְתַנְיָא, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹסֵף אוֹמֵר,** נאמר בפסוק לגבי מצות השמיטה, (ויקרא כה כא) 'וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים', כלומר, אף שלא תזרעו בשדה בשנה השביעית לא יחסר לכם תבואה לא בשנה השביעית ולא בשנה השמינית, משום שבשנה השישית תגדל תבואה במידה המספיקה לשלש שנים,

בראשית מט, לג - ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו

והנה יעקב שהוא בחי'[1] תפארת הבריח[2] התיכון הרי הוא ג"כ בקו האמצעי כמו משה יוסף ודוד וכו'[3].

וסעודה שלישית דשבת היא ביחוד לנגד יעקב, והאכלתיך נחלת יעקב אביך, וא"כ הי' יעקב ג"כ צריך הי' למות ולהסתלק במנחת שבת, וא"כ הוי אמינא שבאמת כן הוא שיעקב מת בזמן מנחת שבת.

קמ"ל שיעקב אבינו לא מת[4], כמ"ש[5] תתן אמת ליעקב, אמ"ת ליעק"ב הוא תיבות יעק"ב ל"א מ"ת.

א"ל וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא. הקשה מג' דברים מהספד וחניטה וקבר, ובכל אחד מהם נקט כפל לשון[6] כי הוי יכול לומר וכי בכדי ספדו וחנטו וקברו.

כל אלו ג' כפולים בפסוק.

כי בחנטה כתיב[7] ויצו יוסף כו' את הרפאים לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את ישראל, הרי כתיב ב' פעמים חנטה, (כי הוי מצי למיכתב ויעשו כן הרפאים, ולמה כתיב עוד הפעם חנטה, ויחנטו).

בהספד כתיב[8] ויספדו שם מספד כו', הרי כתיב ב' פעמים הספד, (כי הוי מצי למיכתב ויעשו שם מספד).

בקבורה כתיב[9] וישב יוסף מצרימה כו' וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו, הרי כתיב כאן ב' פעמים קבורה, (כי הוי מצי למיכתב וכל העלים אתו אחרי קברו את אביו, או וכל העלים אתו לקבר את אביו בלבד, ולמה כפל הקבורה).

והיינו ששואל, מאחר שיעקב תפארת לא מת, א"כ לאיזה צורך, וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא, וכמובן.

א"ל מקרא אני דורש שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב כו' כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. והיינו זרעך דיעקב הוא[10] יוסף כמ"ש[11] אלה תולדות יעקב יוסף, כי זרע הוא טיפת היסוד והיינו יוסף בחי'[12]

---

1) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת ויחי עמוד כט, ג וז"ל: כל עיקר בחינת יעקב הוא בבחינת קו האמצעי שנקרא בריח התיכון המבריח כו' שהוא בחינת תפארת דז"א כידוע, דהיינו בבחינת ההתכללות מחו"ג דוקא שזהו עיקר ענין התפארת כאשר יש כמה גוונים שונים הפכיים יחדיו מעורבים, ולא כאשר אין רק גוון אחד אדום או לבן שאין זה תפארת כלל כידוע, ובחי' ההתכללות מאדום ולבן הוא בחינת התכללות מחו"ג כנודע, וזהו שיעקב נקרא בחיר שבאבות כי בחינת אברהם הוא רק בבחינת החסד בלבד ובחי' יצחק רק במדת הפחד ואין שם בחינת תפארת כו' אבל בחינת יעקב כלול משניהם וכמ"ש אלקי אבי אברהם ופחד יצחק הי' לי שכלולים בו אור חסד דאברהם ופחד דיצחק, וע"כ נק' בריח התיכון כו' שכולל ב' הקוין דימין ושמאל והוא עיקר בחינת התפארת, וז"ש ישראל אשר בך אתפאר בך דוקא אתפאר בבחינת התפארת. ע"ש.

2) מבריח מן הקצה אל הקצה: לשון זה מקורו מהנאמר גבי בריחי קרשי המשכן, שהבריחים העליונים והתחתונים היו עשויים משתי חתיכות, כל בריח הגיע רק עד חצי הכותל (רש"י תרומה כו, כו), משא"כ "הבריח התיכון גו' גו' מבריח מן הקצה אל הקצה" (שם, כח).

והענין ע"ד הסוד: "בריח התיכון" (האמצעי) קאי על מידת הרחמים, שהיא ספירת התפארת, שב"קו האמצעי", כידוע שחסד (אהבה) הוא בימין, גבורה (יראה) בשמאל, ותפארת (רחמים) "גופא", באמצע (תקוני זהר בהקדמה); ומעלת מידת הרחמים שב"קו האמצעי" היא, שמבריח מן הקצה אל הקצה, מקצה היותר עליון לקצה היותר תחתון (ראה ד"ה כנשר יעיר קנו תרע"ח לאדמו"ר הרש"ב).

ראה גם אור התורה פרשת ויצא עמוד ריג, ב ואילך. פרשת תרומה עמוד א'תקלב. דברים עמוד לו ואילך.

3) וראה בפנים בתורת לוי יצחק שמבאר כי ביניהם גופא, יעקב הוא באמצע, מקודם לו דעת (בחי' משה), ואחריו יסוד ועטרתו דהיינו יוסף ודוד שנחשבים לבחי' אחד.

4) ראה בפנים בתורת לוי יצחק שמבאר הענין עפ"י קבלה.

5) מיכה ז, כ.

6) ראה באריכות בפנים בלקוטי לוי יצחק הביאור עפ"י קבלה כפל הלשון.

7) בראשית נ, ב.

8) שם פסוק י.

9) שם פסוק יד.

10) א) "זרעך" דיעקב הוא ביחוד על יוסף כמ"ש "אלה תולדות יעקב יוסף".

ב) "זרעך" הוא טיפת היסוד - בחינת יוסף, והוא נקרא חַי, וזהו "מה זרעו בחיים".

ג) "זרעך" ב"גימטריא" החיבור דדכר ונוקבא - ע"י יסוד בחי' יוסף.

ד) זרעך בגימטריא "אוצר" שהוא יסוד דנוקבא (עירובין יח, ב), הכלי קיבול שמקבל מיסוד דדכורא - יוסף.

ה) יוסף הי' יפה תואר (כנגד מלך הָדָר - מלשון יופי), ע"ד יעקב בחי' תפארת.

ו) יוסף כנגד מלך השמיני הדר, שלא כתוב בו מיתה - זרעו בחיים.

ז) רמז מ"ש בפסוק "ואת זרעך מארץ שבים", שיוסף הי' בשבי בבית האסורים.

ח) רמז בהלשון הגמ' "מקרא אני דורש", מקרא בגי' שמות הוי' שד"י, והשני שמות אלו הם בחי' תפארת (יעקב) ויסוד (יוסף).

11) בראשית לז, ב. ראה ב"ר פרשה פד, ו. אבות דרבי נתן פרק ב, ה וז"ל: אלה תולדות יעקב יוסף והלא אינו ראוי לומר אלא תולדות יעקב ראובן, ומה תלמוד לומר יוסף ע"ש.

ספר המאמרים תרנ"ד עמוד קז וז"ל: מ"ש אלה תולדות יעקב יוסף, שלכאורה הי' צ"ל אלה תולדות יעקב ראובן, שהרי ראובן הי' הבכור. אך הענין שבכאן אינו מחשב סדר תולדותיו כ"א סדר עבודתו, ואמר שתולדות יעקב היינו בחי' הגילוי מעבודתו, שהי' בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה מבחי' קצה העליון עד קצה התחתון זהו ע"י יוסף, ע"ש.

וע"ז מבאר כאן שיעקב בחי' "תפארת", ויוסף בחי' "יסוד", ויסוד נמשך - והוא התולדה - מן תפארת, וזהו "אלה תולדות יעקב יוסף".

12) יוסף בחי' יסוד, ראה בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס

יסוד הנקרא[13] חי, והשם אל חי[14] הוא ביסוד, זרע"ך[15] גימטריא שם הוי' בד' מלואיו[16] ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, עם שם אד'[17] פשוט, והיינו חיבור הוי'[18] אד', והוא ביסוד המחבר זו"ן.

(והכלי קיבול לזרעך דיסוד דדכורא, הוא יסוד דנוקבא הנק' אוצר, כי אשה נמשלה לאוצר כמאמר[19] רז"ל, אוצ"ר הוא ג"כ מספר השמות הללו).

ויוסף[20] הי' יפה תאר ויפה מראה, הוא המלך[21] הדר שלא כתוב בו מיתה (ושם עירו[22] פע"ו גי' יוס"ף). הנה מקיש הוא יעקב - תפארת[23], לזרעו - יסוד, כי גוף וברית כחד[24] חשבינן, מה זרעו (יוסף שהי' בארץ

עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".
ובתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15, ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך תתשכ"א א ואילך" ע"ש. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט - חלק ד' עמוד קז ואילך.

13) ראה מאורי אור ערך אות ח' סעיף כד וז"ל: חי הוא יסוד, ונק' יסוד חי, בעת הזווג נעשה מאבר מת חי.

14) ראה מאורי אור ערך אות א' סעיף פ' וז"ל: אל חי נק' היסוד אבר חי, גם בו הטיפה הנמשכת מח"י חוליות שבשדרה, וא"ל ח"י במלואו בגי' ברית, ע"ש. (היינו אל"ף בגי' 111, + למ"ד 74, + ח"ת 408, + יו"ד 20 = 613, שהוא בגי' ברי"ת 612 עם הכולל).

15) מרמז דמ"ש בפסוק "זרעך" דקאי על יוסף, הוא - הן מצד "פירוש" ו"תוכן" תיבת "זרעך" דטיפת זרע הוא ע"י יסוד אבר חי בחי' יוסף. והן ב"גימטריא", דמספר "זרעך" מורה על החיבור דדכר ונוקבא והוא ע"י יסוד - יוסף.

16) פירוש: שֵׁם ע"ב כזה: יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י (72), + שֵׁם ס"ג כזה: יו"ד, ה"י, וא"ו, ה"י (63), + שֵׁם מ"ה כזה: יו"ד, ה"א, וא"ו, ה"א (45), + שֵׁם ב"ן כזה: יו"ד, ה"ה, ו"ו, ה"ה (52) = 232 + שם אדנ"י (65) = 297 כמנין זרע"ך, וכן מנין אוצ"ר (297) כדלקמן.

17) שֵׁם אדנ"י... נוקבא: ראה תניא - שער היחוד והאמונה פרק ו ופרק ז וז"ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע ושם אלקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי"ה להעלים האור והחיות הנמשך משם הוי"ה ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים ויבטלו במציאות..., הנה סיבת וטעם הצמצום וההסתר הזה שהסתיר והעלים הקדוש ברוך הוא את החיות של העולם כדי שיהי' העולם נראה דבר נפרד בפני עצמו הנה הוא ידוע לכל כי תכלית בריאת העולם הוא בשביל התגלות מלכותו יתברך דאין מלך בלא עם פי' עם מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך כי אילו אפילו היו לו בנים רבים מאד לא שייך שם מלוכה עליהם וכן אפילו על שרים לבדם רק ברוב עם דווקא הדרת מלך ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ ונמצא כי מדה זו ושם זה הוא המהוין ומקיימין העולם להיות עולם כמות שהוא עכשיו יש גמור ודבר נפרד בפני עצמו, ע"ש.

18) וביאורו: חיבור שֵׁם הוי' וֹשֵׁם אדנ"י הוא ע"ד חיבור דכר ונוקבא (אש ואשה), ובעבודה הענין כך:
דמבואר בחסידות (ראה מאמרי אדמו"ר הזקן ענינים עמוד קפב ואילך. אור התורה ענינים עמוד רמ ואילך, ועוד) דשֵׁם ע"ב הוא בחכמה (אמונה - מסירת נפש, ראה תניא פרק יט, פרק לה הגהה), שֵׁם ס"ג בינה (השכל), שֵׁם מ"ה ז"א (המדות), שֵׁם ב"ן מלכות (דיבור ומעשה).
ובכל חיבור בין משפיע ומקבל (דכר ונוקבא) יש ד' אופנים ובחינות שיש בהמשפיע - דכר, ובדוגמא אדם העושה פעולת המצוה, יכול האדם לעשות המצוה מצד הד' בחינות: א) מצד אמונה, ב) שכל, ג) מדות - אהבה ויראה, ד) רק במעשה - מצות אנשים מלומדה. וכנ"ל שהם כנגד השמות ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן.
נמצא דאצל המשפיע - האיש, יש ד' בחינות, המרומז בשמות הוי' במילוי, והמקבל הוא שֵׁם אדנ"י (כנ"ל הערה 27), וזהו הרמז שתיבת "זרעך" שהוא בא ע"י החיבור דשמות הוי' (המשפיע - דכר) עם אדנ"י (המקבל - הנוקבא) הוא ב"גימטריא" שֵׁם הוי' בד' מילואיו + שֵׁם אדנ"י.
והחיבור הוא ע"י מדות היסוד, וכהלשון בפנים "כי זרע הוא טיפת היסוד" וד"ל.
וראה עוד בהחיבור דשֵׁם הוי' אדנ"י לעיל סימן נד. נח. עה. צח.

19) עירובין יח, ב. והיינו דמרמז, דהן מצד המשפיע (הדכורא) בחי' יסוד, תיבת "זרעך" (זרע - יסוד), והן מצד המקבל (הנוקבא) תיבת "אוצר" מרומז גימטריא השמות הללו, המרמז לחיבור ויחוד הדכר והנוקבא.

20) בראשית לט, ו. "ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה".

21) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' (לפרק לו פסוקים לב-לח), דבכל מלכי אדום כתוב וימלך וימת, משא"כ במלך השמיני (שם לט) "הדר ומהיטבאל" לא כתוב מיתה.
תורת לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד רסו וז"ל: הד"ר קאי על יסוד יוסף שהי' יפה תואר ויפה מראה, הדורא* דגופא, כי** סריס אין לו הדרת פנים, ועיין [זהר] בפרשת תצוה דף קפו ע"ב. ע"ש.
וראה אור התורה פרשת מקץ עמוד 2204 וז"ל: הנה יוסף הי' מבחי' הד"ר שהוא מלך הח' שהוא שרש ומקור עולם התיקון דהיינו שהוא המברר הז' מלכים דתהו ומתקנם שיוכללו בבחי' התיקון ולזה הי' יוסף מלך במצרים על הגוים כי כמ"כ הדר הי' לפני מלוך מלך לבנ"י והוא למעלה מהתהו והתיקון כו' ולכן הי' יוסף יפ"ת ויפ"מ וכן הדר הוא לשון הידור ויופי, בהיות כי עיקר היופי הוא מהתכללות כמה גוונין יחד שאז נמצא עיקר היופי והתפארת אבל בגוון א' אין כאן יופי כ"כ, וזה מרמז על בחי' התיקון ששם נעשה התכללות ומזיגת הספירות שהתפארת כולל ומזווג חו"ג יחד, ולפי שיוסף ובחי' הדר הוא מקור העושה התיקון וההתכללות שיוכללו מג' גוונין משא"כ בתהו היו בבחי' פירוד זת"ז כו' לכך נז' בהם ל' יופי והידור. ע"ש.
*) זהר פרשת תצוה דף קפו ע"ב. (מובא לעיל סימן קלד הערה 12).
**) ראה שבת קנב, א. (יבמות פ, ב). לקוטי תורה פרשת אחרי כח, ד. אור התורה בראשית עמוד תתעט, ב ואילך. פרשת וישלח עמוד רמא.

22) שם: "וימלך תחתיו הדר ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל".

23) יעקב – תפארת: ראה זוהר (סתרי תורה) חלק א קנז, ב. חלק ג' דף שב, א. לקוטי תורה ואתחנן ה, ב. לעיל הערה 11.

24) ראה זוהר פרשת פנחס דף רלה ע"ב. ספר המאמרים תקס"ה עמוד קיט. תורה אור כח, ב. תורת מנחם - ספר המאמרים ה'תשי"ז

שבי, כי יוסף נמכר לעבד במצרים, וישב בשבי בבית האסורים) בחיים, כי יסוד נק׳ חי, והוא המלך הדר מקור התיקון שלא כתוב בו מיתה בתורה, כמו״כ הוא יעקב תפארת בחיים.

וזהו הלשון מקרא אני דורש, מקרא דוקא, כי מקר״א[25] הוא מספר הו״י שד״י[26] דהיינו תפארת[72] ויסוד, מקיש תפארת ויסוד, שיסוד הוא בחי׳ הדר שלא כתוב בו מיתה[28] וכו׳.

ובזה יובן מה שאומרים בתפלת מנחת שבת יעקב ובניו ינוחו בו[29], למה ביעקב אומרים ובניו, הוא ע״ד מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים וינוחו בו אף הוא בחיים.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד ח–י ואילך

(ד״ה באתי לגני) עמוד קיד ואילך.

פירוש: גוף זהו בחי׳ ״תפארת״. (כמ״ש בתיקוני זוהר בהקדמה – פתח אליהו) ״תפארת גופא״, ומזה בא ונמשך בחי׳ יסוד (כמ״ש שם) ״יסוד סיומא דגופא אות ברית קודש״, ד״תפארת״ הוא הפנימיות – ״גוף המדה״, ו״יסוד״ (״ברית״) הוא נק׳ ״סיומא דגופא״, כפי שבא ההשפעה בפועל (ראה תניא אגרת הקודש סימן טו).

דיסוד נמשך מ״גופא״ – בחי׳ תפארת, וכמו שהוא ב״ציור״ גשמי של הגוף, דהשני ידים לימין ושמאל הגוף מרומזים לחסד וגבורה, יד ימין – חסד, ויד שמאל – גבורה, והגוף עצמו שׁשָׁם המדות כלולים ביחד הוא תפארת, ואבר ה״יסוד״ נמשך מהגוף עצמו.

25) פי׳ מקרא (בגי׳ 341), וכן הוי׳ (26) + שד״י (314) = 340, ועם הכולל הוא 341. ראה גם ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק ב סימן יז.

26) שם שד״י שייך ליסוד: בכתבי התורת לוי יצחק ולקוטי לוי יצחק, מובא כמה טעמים בזה, ומהם:

א) פרי׳ ורבי׳ – מאבר יסוד – הוא מהשם ״שדי״ כמ״ש (תולדות כח, ג) ״ואל שדי יברך אותך ויפרך וירבך״ (תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד לז).

ב) שד״י מלשון שדי׳ והשלכה כי הטיפה יורה כחץ, ראה פרש״י בראשית מט, כה ״ואת שדי ויברכך... ברכת שדים ורחם״. ו״שָׁדַים״ קאי על האַב המוליד וז״ל: ברכתא דאבא ואמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות, שיהיו הזכרים מזריען טיפה הראוי׳ להריון... שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ, ע״ש. (תורת לוי יצחק עמוד רכג).

ג) שדי מלשון די, שיהי׳ די דהיינו גבול ומדה, וידוע דבטפת זרע מלובש בו כל כחות הגוף והנפש רק שהכל בא בבחי׳ גבול ומדה הנק׳ גבורה שביסוד, וזהו שֵׁם ״שדי״ (לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד קנא, לעיל סימן כ).

ד) כתיב ״צדיק יסוד עולם״, ור״ת וס״ת הוא מספר ״שדי״. (לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד קנג).

ה) רמז בגי׳ ״שדי״ הוא מספר ב׳ פעמים ״זקן״ (זקן עליון וזקן תחתון), ויסוד הוא סימן לזקן דסריס אין לו הדרת פנים זקן (יבמות פ, ב. שבת קנב, א), ובזקן יש י״ג תיקוני דיקנא, והוא הי״ג בריתות האמורה במילה (תורת לוי יצחק עמוד שפח).

ו) האותיות האחרונות ד״מילוי״ שֵׁם שדי בגי׳ בן בת, והאותיות האמצעיות הם ״ילו״ – לוי המורה על התחברות יסוד בנוקבתו כמ״ש (מלכים-א ז, לו) כמער איש ולוית. (לקוטי לוי יצחק, שמות-דברים עמוד סו)

ז) לקוטי לוי יצחק הערות לזוהר שמות-דברים עמוד קכב, שמביא מעץ חיים שער מ״ן ומ״ד דרוש ה׳, ובמשנת חסידים מס׳ שמות פרק ג׳ משנה ז׳ דבשם שד״י + הד׳ ציורים שבו שהם בגימטריא ברי״ת. (מובא בילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א סימן ק).

27) שם ״תפארת״ שייך לשם הוי׳: ראה תורה אור פרשת נח י, ב ואילך. תניא – אגרת הקודש פרק יב. אור התורה פרשת ויקרא עמוד תקלג וז״ל: שם הוי׳ זהו מה שאור אין סוף מאיר בבחי׳ בלי גבול...,, שזהו ההפרש בין ב׳ מדות חו״ג ובין תפארת קו האמצעי, שבחי׳ חסד וגבורה זהו מה שא״ס ב״ה מאיר בבחי׳ גבול, אכן ע״י תפארת קו האמצעי נמשך מה שאור אין סוף ברוך הוא מאיר בבחי׳ אין סוף ובלי גבול, ומזה נמשך התכללות המדות חו״ג להיות עושה שלום במרומיו בין מים ואש, עיין באגרת הקודש ע״פ והי׳ מעשה הצדקה שלום. [מובא לעיל סימן קנג הערה 30]. ע״ש.

וראה לקוטי תורה פרשת תזריע כג, ג (מובא לעיל סימן פב הערה 4). אור התורה בראשית עמוד תתרסז. תתרסט, 2138.

28) ע״ש המשך הענין בתורת לוי יצחק עמוד יא, מ״ש ביוסף ״וימת יוסף בן מאה ועשר שנים״.

29) ראה בפנים בתורת לוי יצחק ביאור סוף התפלה ״כי מאתך היא מנוחתם״.

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום ראשון עמ׳ א

לנו את עצם הדין שראש השנה למלכי אומות העולם הוא בתשרי, כיון שלדעתו אין הדבר מפורש במשנה, **דְּרַב חִסְדָּא כְּרַבִּי זֵירָא מַתְנֵי לָהּ** – רב חסדא פירש את מה שאמרה המשנה ׳ראש השנה לשנים׳ כרבי זירא, **דְּרַבִּי זֵירָא אָמַר**, שבוונת המשנה שתשרי הוא ראש השנה **לַתְּקוּפָה** – שתקופת החמה מתחילה מתשרי, **וּמִשְּׁנָתִינוּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם**, ולכן מונים את התקופה ומולד הלבנה מאחד בתשרי.

הגמרא מביאה פירוש נוסף למשנה: **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר**, מה ששנינו שאחד בתשרי הוא ראש השנה לשנים היינו **לַדִּין** – שבו הקב״ה דן את כל באי העולם וגוזר עליהם את אשר יקרה להם עד תשרי הבא, **דִּכְתִיב** (דברים יא יב) ׳אֶרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ, תָּמִיד עֵינֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה׳. ודרשו חכמים שמֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה נִידּוֹן, מַה יְּהֵא בְּסוֹפָהּ – מה יהא במשך כל השנה עד סופה.

מבררת הגמרא: **מִמַּאי דְּתִשְׁרֵי הוּא** תחילת השנה לענין הדין. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (תהלים פא ד) ׳תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר, בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׳, ודרשו חכמים, אֵיזֶהוּ חַג

יח, יב – ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן

א. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן וגו'. שמעתי אומרים בשם המנוח הגאון ר' ישראל בעל שם טוב זללה"ה מנוחתו כבוד, ז"ל בקיצור נמרץ, שהיצר הרע מצחק ואומר [אחרי בלותי] בעפר [היתה לי עדנה] דייקא בתחיית המתים, בתמיהה, בלתי אפשר הוא, ועוד שואל ואומר, הלא אתה גוף נגוף מוכרח לשמוע ליצר הרע על פי התורה שנאמר בה (בפרשת קדושים) והדרת פני זקן, וזהו אומרו [ואדוני זקן] היינו היצר הרע שהוא אדון להגוף הנקרא שרה [זקן], הנה שאלות האלה שואל הגוף הנקרא שרה ומצחק.

ובא התשובה [ויאמר ה' אל אברהם] זה הנשמה [למה זה צחקה שרה] בשני שאלות אלו [לאמר] ר"ל אמור לה תירוץ שני שאלות אלו, על הראשונה אמור [האף אמנם אלד] דייקא, ר"ל אם אני מוליד ובורא את האדם מטיפה מים בתחלת הווייתו במעי אמו, ומכל־שכן שאוכל להחיות את האדם אחרי בלותו בעפר, שמכל־מקום נשאר ממשות כדאיתא בדברי חכמינו ז"ל (סנהדרין צא, א) משני יוצרי חרס, אחד מעפר ואחד ממים וכו'.

ועל השאלה השנית שהיצר הרע זקן כמו שכתוב (בפרשת בראשית) לפתח חטאת רובץ, באה התשובה [ואני זקנתי] דייקא, והיצר טוב אומר דברי השם יתברך שהוא עתיק יומין וחי וקיים לעד דו"ק, עד כאן שמעתי.

בעל שם טוב על התורה

ב. הנה ידוע לכל כי כל תיבה ותיבה מתוה"ק קדושתה גדולה למאד, וכולן מנויות וספורות מהקב"ה נותן התורה, וע"כ לכאורה יפלא, למה האריכה התורה כל־כך בסיפור זה, ולספר בגנותה של שרה אמנו, לומר שהיתה מקטני אמנה ולא האמינה בדברי המלאך, וגם כל הויכוח של הקב"ה עם אברהם ועם שרה, שהיא אמרה שלא צחקה והוא אמר שצחקה, מאד קשה להבין הדבר כפשוטו. ואמרתי בודאי ענין גדול נרמז בפי' זו, עד שהאיר ד' את עיני לבאר הענין הזה.

מעשה אבות סימן לבנים, וכל מה שאירע לאבותינו אירע לנו. וע"כ לענ"ד גם מאורע זה סימן לנו, ומרמז על עיקבתא דמשיחא, בזמן שיגיע העת שיתגלה כבוד ד' בעולם ע"י ביאת משיח צדקנו, בודאי ימצאו אנשים מגדולי ישראל, שיהיו במקום הנביאים מלפנים ויזרזו להמון ישראל שיתחזקו באמונה וישובו בתשובה, וגם יעוררו את העם להכין עצמם בתורה ומעשים טובים לביאת משיח צדקנו.

ומרמזת לנו תורה"ק, כי בעת ההיא ימצאו אנשים קטני אמנה, שלא יאמינו לדברי המוכיחים, וכמו שמצינו בגלות מצרים שכתוב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". ע"ז בא לנו לרמז בתורה"ק שיהי' להקב"ה תרעומות עליהם, ויאמר, הממני יפלא דבר?

אחרי בלותי היתה לי עדנה. אנחנו תמהים ומתפלאים, אחרי שנות נדודינו כי ארכו קרוב לאלפים שנה, היתכן שיולד שוב עמנו וישוב לתחיית עולמים כמקדם.

אבל התורה משיבה, היפלא מד' דבר, "דבר זה" לא נאמר אלא "דבר", וכן הנביא אומר בשם ד' (ירמיהו לב): "הממני יפלא כל דבר", ללמדנו בא, ששום דבר לא יפלא ממפליא לעשות, וכמאמרו בורא ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, וגם אנחנו נגאל מהר וישיב שופטינו כבראשונה ויחדש נעורינו וישיבנו לארצנו

חפץ חיים

יט, כד – וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים

ג. מבואר בחסידות[1] בטעם עונש סדום, שנאבד ונחרב לגמרי, כי הנהגת סדום, היפך השלום ואחדות, היא ע"ד עולם התהו, שבתהו "כל אחד בפני עצמו, ענפין מתפרדין", וזה טעם המ"ד[2] ד"האומר שלי שלי ושלך שלך . . זו מדת סדום", כי עצם ענין הפירוד וההתחלקות זה מזה הרי זה כענין עולם התהו, ענפין מתפרדין. וזהו ענין איבוד סדום ועמורה כו', שהוא ע"ד ה"שבירה" דעולם התוהו (כמאמר חז"ל[3] "שהי' בורא עולמות ומחריבן"), שמטרתו הוא "סותר על מנת לבנות", בשביל בריאת עולם התיקון שענינו עולם של התכללות ואחדות כו'.

אמנם, תכלית הכוונה היא, שב"כלים" דתיקון יומשכו ויתגלו גם ה"אורות דתהו" שהם למעלה ממדידה והגבלה, אלא כיון שיהי' ב"כלים דתיקון", אין בזה ענין של פירוד ושבירה, אלא אדרבה, תכלית האחדות כו'.

ועפ"ז יש לפרש מה שכתוב ביחזקאל[4] שלעתיד ישובו ערי סדום, "ושבתי את שביתהן את שבית סדום ובנותי'", דיש לומר, התוכן הפנימי דשיבת ובנין ערים אלו הוא, שבזמן הגאולה יתגלו למטה אורות דתהו, אלא שאז יומשכו אורות אלה בכלים דתיקון דוקא (בנין, היפך השבירה).

וזהו גם מה שאמרו במדרש[5] "מצאתי[6] דוד עבדי, היכן מצאתי אותו **בסדום**", דלכאורה תמוה, כיצד יתכן שדוד מלכא משיחא יהי' שייך לסדום דוקא? אלא זה מצד המעלה הפנימית שבה, גילוי אורות דתהו, ולכן "מצאתי אותו בסדום" דוקא, כי זהו ענינו של דוד מלכא משיחא, שעל ידו יהי' גילוי אורות דתהו (שלמעלה ממדידה והגבלה), אלא שיומשכו בכלים דתיקון דוקא.

לקוטי שיחות חלק לה

---

1) אור התורה פרשתנו צט, ב ואילך. וראה תורת חיים נח (עז, א). פרשתנו (קח, ג). ובכ"מ.

2) אבות פרק ה משנה י.

3) ב"ר פ"ג, ז.

4) טז, נג. וראה של"ה חלק תורה שבכתב פרשת לך (רעט, א), ועיין שם שזהו הטעם שאברהם השתדל כל כך בהצלת סדום.

5) ב"ר פרשתנו (פ"נ, י. הובא בשל"ה שם). וראה יבמות עז, א. מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ו ריש עמוד תג.

6) תהלים פט, כא.

◆ יום ראשון י"א מרחשון ◆

יח (א) **וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם:**

א וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמִשְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא:

רש"י◄ **וַיֵּרָא אֵלָיו•** לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. (בבא מציעא פו) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁאָל בִּשְׁלוֹמוֹ. **בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא•** הוּא שֶׁנָּתַן לוֹ עֵצָה עַל הַמִּילָה, לְפִיכָךְ נִגְלָה עָלָיו בְּחֶלְקוֹ (ב"ר). **יֹשֵׁב•** (ב"ר) "יָשַׁב" כְּתִיב, בִּקֵּשׁ לַעֲמֹד, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'שֵׁב וַאֲנִי אֶעֱמֹד, וְאַתָּה סִימָן לְבָנֶיךָ, שֶׁעָתִיד אֲנִי לְהִתְיַצֵּב בַּעֲדַת הַדַּיָּנִין וְהֵן יוֹשְׁבִין', שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פב) "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". **פֶּתַח־הָאֹהֶל•** לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וְשָׁב, וַיַּכְנִיסֵם בְּבֵיתוֹ. **כְּחֹם הַיּוֹם•** (ב"מ פו) הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחוֹ בְּאוֹרְחִים, וּלְפִי שֶׁרָאָהוּ מִצְטַעֵר שֶׁלֹּא הָיוּ אוֹרְחִים בָּאִים, הֵבִיא הַמַּלְאָכִים עָלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וַיֵּרָא אֵלָיו. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה וּבָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשָׁאַל בּוֹ. וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, הַמַּלְאָכִים שֶׁבָּאוּ אֵלָיו בִּדְמוּת אֲנָשִׁים. שְׁלֹשָׁה, אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה וְאֶחָד לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם וְאֶחָד לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם, וּרְפָאֵל שֶׁרִפָּא אֶת אַבְרָהָם הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט, שֶׁאֵין זֶה שְׁתֵּי שְׁלִיחוּת, כִּי הָיָה בְּמָקוֹם אַחֵר וְנִצְטַוָּה בּוֹ אַחַר כֵּן, אוֹ שֶׁשְּׁתֵּיהֶן לְהַצָּלָה. וַיֹּאכְלוּ, נִרְאוּ כְּמִי שֶׁאָכְלוּ:

וּכְסֵפֶר מוֹרֶה הַנְּבוֹכִים (ב' מ"ב) נֶאֱמַר כִּי הַפָּרָשָׁה כְּלָל וּפְרָט. אָמַר הַכָּתוּב תְּחִלָּה כִּי נִרְאָה אֵלָיו הַשֵּׁם בְּמַרְאוֹת הַנְּבוּאָה, וְאֵיךְ הָיְתָה הַמַּרְאָה הַזֹּאת, כִּי נָשָׂא עֵינָיו בַּמַּרְאָה **וְהִנֵּה ג' אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו. וַיֹּאמַר אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ,** זֶה סִפּוּר מַה שֶּׁאָמַר בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה לְאֶחָד מֵהֶם הַגָּדוֹל שָׁבָהֶם. וְאִם בַּמַּרְאָה, לֹא נִרְאוּ אֵלָיו רַק אֲנָשִׁים אוֹכְלִים בָּשָׂר, אֵיךְ אָמַר **וַיֵּרָא אֵלָיו ה',** כִּי הַנֵּה לֹא נִרְאָה לוֹ הַשֵּׁם לֹא בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּמַחֲשָׁבָה, וְכָכָה לֹא נִמְצָא בְּכָל הַנְּבוּאוֹת, וְהִנֵּה לִדְבָרָיו לֹא לָשָׁה שָׂרָה עֻגּוֹת, וְלֹא עָשָׂה אַבְרָהָם בֶּן בָּקָר, וְגַם לֹא צָחֲקָה שָׂרָה, רַק הַכֹּל מַרְאֶה, וְאִם כֵּן בָּא הַחֲלוֹם הַזֶּה בְּרֹב עִנְיָן כַּחֲלוֹמוֹת הַשֶּׁקֶר, כִּי מַה תּוֹעֶלֶת לְהַרְאוֹת לוֹ כָּל זֶה:

וְכֵן אָמַר (שם) בְּעִנְיַן "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ" (לְהַלָּן ל"ב כ"ה) שֶׁהַכֹּל מַרְאֶה הַנְּבוּאָה. וְלֹא יָדַעְתִּי לָמָּה הָיָה צוֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ בְּהָקִיץ, וְלָמָּה אָמַר (לְהַלָּן ל"ב ל"א) כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי, כִּי הַנְּבִיאִים לֹא יִפְחֲדוּ שֶׁיִּמּוּתוּ מִפְּנֵי מַרְאוֹת הַנְּבוּאָה. וּכְבָר רָאָה מַרְאֶה גְּדוֹלָה וְנִכְבֶּדֶת מִזֹּאת, כִּי גַּם אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד רָאָה פְּעָמִים רַבּוֹת בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה (עיין לְהַלָּן כ"ח י"ג, ל"א ג):

וְהִנֵּה לְפִי דַּעְתּוֹ זֹאת יִצְטָרֵךְ לוֹמַר כֵּן בְּעִנְיַן לוֹט, כִּי לֹא בָּאוּ הַמַּלְאָכִים אֶל בֵּיתוֹ, וְלֹא אָפָה לָהֶם מַצּוֹת וַיֹּאכְלוּ, אֲבָל הַכֹּל הָיָה מַרְאֶה. וְאִם יַעֲלֶה אֶת לוֹט לְמַעֲלַת מַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֵיךְ יִהְיוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם הָרָעִים וְהַחַטָּאִים נְבִיאִים, כִּי מִי הִגִּיד לָהֶם שֶׁבָּאוּ אֲנָשִׁים אֶל בֵּיתוֹ. וְאִם הַכֹּל מַרְאוֹת נְבוּאָתוֹ שֶׁל לוֹט, יִהְיֶה "וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים, קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ", "וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ" (לְהַלָּן י"ט ט"ו. י"ז), וְ"הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ, (שם פסוק כ"א), וְכָל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ מַרְאֶה, וְיִשָּׁאֵר לוֹט בִּסְדוֹם. אֲבָל יַחֲשֹׁב שֶׁהָיוּ הַמַּעֲשִׂים נַעֲשִׂים מֵאֲלֵיהֶם, וְהַמַּאֲמָרִים בְּכָל דָּבָר וְדָבָר מַרְאֶה, וְאֵלֶּה דְּבָרִים סוֹתְרִים הַכָּתוּב, אָסוּר לְשָׁמְעָם אַף כִּי לְהַאֲמִין בָּהֶם:

וּבֶאֱמֶת כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁהֻזְכַּר בַּכָּתוּב רְאִיַּת מַלְאָךְ אוֹ דִּבּוּר מַלְאָךְ הוּא בְּמַרְאֶה אוֹ בַּחֲלוֹם, כִּי הַהֶרְגֵּשִׁים לֹא יַשִּׂיגוּ הַמַּלְאָכִים, אֲבָל לֹא מַרְאוֹת הַנְּבוּאָה, כִּי הַמַּשִּׂיג לִרְאוֹת מַלְאָךְ אוֹ דִּבּוּרוֹ אֵינֶנּוּ נְבִיא, שֶׁאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁהָרַב גּוֹזֵר (בְּמו"נ ב' ל"ג, וּבְהִלְכוֹת יסוה"ת ז' ו') כִּי כָּל נָבִיא זוּלַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ נְבוּאָתוֹ עַל יְדֵי מַלְאָךְ. וּכְבָר אָמְרוּ (מְגִלָּה ג'.) בְּדָנִיֵּאל אִינְהוּ עֲדִיפֵי מִינֵיהּ דְּאִינְהוּ נְבִיאֵי וְאִיהוּ לָאו נָבִיא, וְכֵן לֹא נִכְתַּב סִפְרוֹ עִם סֵפֶר הַנְּבִיאִים מִפְּנֵי שֶׁהָיָה עִנְיָנוֹ עִם גַּבְרִיאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה נִרְאֶה אֵלָיו וּמְדַבֵּר עִמּוֹ בְּהָקִיץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּרְאֶה שֶׁל בַּיִת שֵׁנִי וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דָּנִיֵּאל ט' כ"א). וְכֵן הַמַּרְאֶה שֶׁל קֵץ הַגְּאֻלָּה (שם י' ד') בְּהָקִיץ הָיְתָה בְּלָכְתּוֹ עִם חֲבֵרָיו עַל יַד הַנָּהָר. וְאֵין הָגֵר הַמִּצְרִית מִכְּלַל הַנְּבִיאוֹת, וּבְרוּר הוּא גַּם כֵּן שֶׁלֹּא הָיָה עִנְיָנָהּ בַּת קוֹל כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָרַב (בְּמו"נ שם):

וְהַכָּתוּב חִלֵּק נְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִנְּבוּאַת הָאָבוֹת כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ו' ג') וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי, וְזֶה שֵׁם מִשְּׁמוֹת הַקֹּדֶשׁ לַבּוֹרֵא, אֵינֶנּוּ כִּנּוּי לְמַלְאָךְ. וְרַבּוֹתֵינוּ עוֹד לָמְדוּ עַל הַחִלּוּק שֶׁבֵּינֵיהֶם וְאָמְרוּ (ויק"ר א' י"ד) מַה בֵּין מֹשֶׁה לְכָל הַנְּבִיאִים, רַבָּנָן אָמְרֵי כָּל הַנְּבִיאִים רָאוּ מִתּוֹךְ אַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְצֻחְצַחַת, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (הושע י"ב י"א) וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה, וּמֹשֶׁה רָאָה מִתּוֹךְ אַסְפַּקְלַרְיָא מְצֻחְצַחַת, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב (בְּמִדְבַּר י"ב ח') וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט, כְּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בּוֹ בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (שם) וּמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים (יְבָמוֹת מ"ט:), וְלֹא נָתְנוּ בְּשׁוּם מָקוֹם נְבוּאָתָם לְמַלְאָךְ.

וְאַל תְּשׁוֹמֵם בַּעֲבוּר שֶׁכָּתוּב (מ"א י"ג י"ח) גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר ה' לֵאמֹר, כִּי פֵּרוּשׁוֹ גַּם אֲנִי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ספר השיחות תשמ"ט כרך א עמ' 84 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הִכְנָסַת אוֹרְחִים בְּגִיל תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע

אַבְרָהָם אָבִינוּ עָסַק בְּפִרְסוּם דְּבַר ה' לַבְּרִיּוֹת בְּמָשָׁךְ כָּל שְׁנוֹתָיו, וְאַף בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ, יָשַׁב עַל פֶּתַח הָאוֹהֶל לִרְאוֹת אוּלַי יַעֲבוֹר עוֹד אָדָם אֶחָד שֶׁיּוּכַל לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ וְלִפְעוֹל עָלָיו לְבָרֵךְ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם (עיין סוטה י, סע"א ואילך).

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ "וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם" (יח, א), וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁיָּשַׁב שָׁם "לִרְאוֹת אִם יֵשׁ עוֹבֵר וָשָׁב וְיַכְנִיסֵם לְבֵיתוֹ".

וּמִזֶּה הוֹרָאָה נִפְלָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

גַּם מִי שֶׁכְּבָר עָסַק רַבּוֹת בְּקִירוּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּכְבָר רָאָה פְּרִי טוֹב בַּעֲמָלוֹ, וִיהוּדִים רַבִּים כְּבָר נִתְקָרְבוּ עַל־יָדוֹ, אֵין לוֹ לַחְשׁוֹב שֶׁאוּלַי יָכוֹל הוּא לְהַפְסִיק בָּזֶה לִרְגָעִים, וְ"לָנוּחַ" קְצָת מֵעֲבוֹדָתוֹ.

אֶלָּא גַּם אַחֲרֵי "תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנִים" שֶׁל הִתְעַסְּקוּת בָּזֶה, עָלָיו לְהִמְשִׁיךְ וְלַעֲבוֹד בָּזֶה בְּמָרֶץ, וּלְחַפֵּשׂ אוּלַי יֵשׁ עוֹד יְהוּדִי אֶחָד, שֶׁיָּכוֹל לְקָרְבוֹ וּלְחַבְּרוֹ לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

נָבִיא כָּמוֹךָ וְיוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַמַּלְאָךְ שֶׁדִּבֵּר אֵלַי בִּדְבַר ה' הוּא. וְזוֹ מַדְרֵגָה מִמַּדְרֵגוֹת הַנְּבוּאָה כַּאֲשֶׁר אָמַר אִישׁ הָאֱלֹהִים כִּי כֵן צִוָּה אוֹתִי בִּדְבַר ה' (שם יי"ג ט'), וְאָמַר כִּי דָּבָר אֵלַי בִּדְבַר ה' (שם יי"ג י"ז):

וּכְבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (במד"ר כ' ג') בְּעִנְיָן בִּלְעָם שֶׁאָמַר וְעַתָּה אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי (בַּמִּדְבָּר כ"ב ל"ד), אֲנִי לֹא הָלַכְתִּי עַד שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוּם לֵךְ אִתָּם (שם שם כ'), וְאַתָּה אוֹמֵר שֶׁאָחֵזוֹר, כָּךְ הוּא אֶמְּנוּתוֹ, לֹא כָּךְ אָמַר לְאַבְרָהָם לְהַקְרִיב אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה' אֶל אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר (לְהַלָּן כ"ב י"ב), לָמוּד הוּא לוֹמַר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ וְכוּ'. הִנֵּה הַחֲכָמִים מִתְעוֹרְרִים לוֹמַר שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה בַּדִּבּוּר הָרִאשׁוֹן שֶׁהִזְכִּיר בּוֹ הַשֵּׁם שֶׁוֶה לַדִּבּוּר הַשֵּׁנִי שֶׁאָמַר בּוֹ שֶׁהוּא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, אֶלָּא שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בַּנְּבִיאִים שֶׁיְּצַוֶּה בִּנְבוּאָה וִיבַטֵּל הַצַּוָּאָה בְּמַלְאָךְ, כִּי הַנָּבִיא יוֹדֵעַ כִּי דִּבֵּר ה' הוּא:

וּבְתְחִלַּת וַיִּקְרָא רַבָּה (א' ט') אָמְרוּ וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה, לֹא כְּאַבְרָהָם, בְּאַבְרָהָם כָּתוּב וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה' אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם (לְהַלָּן כ"ב ט"ו), הַמַּלְאָךְ קוֹרֵא וְהַדִּבּוּר מְדַבֵּר, בְּרָם הֲכָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי הוּא הַקּוֹרֵא וַאֲנִי הוּא הַמְּדַבֵּר. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא הָיָה אַבְרָהָם מַשִּׂיג הַנְּבוּאָה עַד הֲכִינוֹ נַפְשׁוֹ בִּתְחִלָּה לְהַשָּׂגַת מַלְאָךְ, וְיַעֲלֶה מִן הַמַּדְרֵגָה הַהִיא לְמַעֲלַת דִּבּוּר הַנְּבוּאָה, אֲבָל מֹשֶׁה מוּכָן לְנְבוּאָה בְּכָל עֵת:

הִנֵּה בְּכָל מָקוֹם יִתְעוֹרְרוּ הַחֲכָמִים לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ אֵינֶנָּה נְבוּאָה וְאֵין הָרוֹאִים מַלְאָכִים וְהַמְדַבְּרִים עִמָּם מִכְּלַל הַנְּבִיאִים כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי בְּדָנִיֵּאל, אֲבָל הִיא מַרְאָה, תִּקָּרֵא "גְּלוּי עֵינַיִם", כְּמוֹ וַיְגַל ה' אֶת עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת מַלְאַךְ ה' (בַּמִּדְבָּר כ"ב ל"א), וְכֵן וַיִּתְפַּלֵּל אֱלִישָׁע וַיֹּאמַר ה' פְּקַח נָא אֶת עֵינָיו וְיִרְאֶה (מ"ב ו' י"ז). אֲבָל בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יַזְכִּיר הַמַּלְאָכִים בְּשֵׁם **אֲנָשִׁים** כְּעִנְיַן הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת וּפָרָשַׁת לוֹט, וְכֵן וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ (לְהַלָּן ל"ב כ"ה), וְכֵן וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ (שם ל"ז ט"ו), עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר ע"ז ב', תַּנְחוּמָא וַיֵּשֶׁב ב') הוּא כָּבוֹד נִבְרָא בַּמַּלְאָכִים, יִקָּרֵא אֵצֶל הַיּוֹדְעִים "מַלְבּוּשׁ", יָשֵׂג לְעֵינֵי בָשָׂר בְּזַכֵּי הַנְּפָשׁוֹת כַּחֲסִידִים וּבְנֵי הַנְּבִיאִים. וְלֹא אוּכַל לְפָרֵשׁ. וְהַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּמְצָא בּוֹ רְאִיַּת ה' וְדִבּוּר מַלְאָךְ, אוֹ רְאִיַּת מַלְאָךְ וְדִבּוּר ה', כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי מֹשֶׁה בִּתְחִלַּת נְבוּאָתוֹ (שְׁמוֹת ג' ב"-ד"), וּבְדִבְרֵי זְכַרְיָה (ג' א"-ב'), עוֹד אֲגַלֶּה בּוֹ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים בְּרִמְיָזוֹת (עַיֵּן שְׁמוֹת ג' ב'). וְעִנְיַן **וַיֹּאבֶלוּ,** אָמְרוּ חֲכָמִים (ב"ר מ"ח י"ד) רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מִסְתַּלֵּק. וְעִנְיַן הַהִסְתַּלְּקוּת תָּבִין אוֹתוֹ מִדְּבַר מָנוֹחַ אִם תִּזְכֶּה אֵלָיו.

וְהִנֵּה פֵּרוּשׁ הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת, אַחֲרֵי שֶׁאָמַר כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם (לְעֵיל י"ז כ"ו), אָמַר שֶׁנִּרְאָה אֵלָיו הַשֵּׁם בִּהְיוֹתוֹ חוֹלֶה בְּמִילָתוֹ, יוֹשֵׁב וּמִתְקָרֵר בְּפֶתַח אָהֳלוֹ מִפְּנֵי חֹם הַיּוֹם אֲשֶׁר יַחֲלִישֶׁנּוּ, וְהִזְכִּיר זֶה לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְכַּוֵּן לִנְבוּאָה לֹא נוֹפֵל עַל פָּנָיו וְלֹא מִתְפַּלֵּל, וְאַף עַל פִּי כֵן בָּאָה אֵלָיו הַמַּרְאֶה הַזֹּאת:

בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא. לְהוֹדִיעַ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ נִמּוֹל. וְזֶה גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה אֵלָיו לְמַעֲלָה וְכָבוֹד לוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁבָּא בַּמִּשְׁכָּן וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם (וַיִּקְרָא ט' כ"ג), כִּי מִפְּנֵי הִשְׁתַּדְּלוּתָם בְּמִצְוֹת הַמִּשְׁכָּן זָכוּ לִרְאִיַּת הַשְּׁכִינָה. וְאֵין גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה כָּאן וְכָאן לְצוּוֹת לָהֶם מִצְוָה אוֹ לְדִבּוּר כְּלָל, אֶלָּא גְּמוּל הַמִּצְוָה הַנַּעֲשִׂית כְּבָר, וּלְהוֹדִיעַ כִּי רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים י"ז ט"ו) אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ.

וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר (לְהַלָּן ל"ב ב') וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים, וְאֵין שָׁם דִּבּוּר וְלֹא שֶׁחִדְּשׁוּ בּוֹ דָּבָר, רַק שֶׁזָּכָה לִרְאִיַּת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן, וְיָדַע כִּי מַעֲשָׂיו רְצוּיִים. וְכֵן הָיָה לְאַבְרָהָם בִּרְאִיַּת הַשְּׁכִינָה זְכוּת וְהַבְטָחָה. וְכֵן אָמְרוּ (מְכִילְתָא שִׁירְתָא ג') בְּיוֹרְדֵי הַיָּם, שֶׁאָמְרוּ "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" רָאֲתָה שִׂפְחָה עַל הַיָּם מַה שֶׁלֹּא רָאָה יְחֶזְקֵאל הַנָּבִיא, וְכוּת לָהֶם בְּעֵת הַנֵּס הַגָּדוֹל שֶׁהֶאֱמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ. וּפְעָמִים יָבֹא בִּשְׁעַת הַקֵּצָף וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֲדָה לִרְגוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד ה' נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בַּמִּדְבָּר י"ד י'), וְיִהְיֶה זֶה לְהָגֵן עַל עֲבָדָיו הַצַּדִּיקִים וְלִכְבוֹדָם.

וְאַל תְּחוּשׁ לְהֶפְסֵק הַפָּרָשָׁה, כִּי הָעִנְיָן מְחֻבָּר, וְלָכֵן אָמַר **וַיֵּרָא אֵלָיו** וְלֹא אָמַר "וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָהָם". אֲבָל בַּפָּרָשָׁה רָצָה לְסַדֵּר כָּבוֹד הַנַּעֲשָׂה לוֹ בְּעֵת שֶׁעָשָׂה הַמִּילָה, וְאָמַר כִּי נִגְלֵית אֵלָיו הַשְּׁכִינָה וְשָׁלַח אֵלָיו מַלְאָכָיו לְבַשֵּׂר אֶת אִשְׁתּוֹ וְגַם לְהַצִּיל לוֹט אָחִיו בַּעֲבוּרוֹ, כִּי אַבְרָהָם נִתְבַּשֵּׂר בְּבֵן מִפִּי הַשְּׁכִינָה כְּבָר, וְשָׁרָה מִפִּי הַמַּלְאָךְ שֶׁדִּבֵּר עִם אַבְרָהָם כְּדֵי שֶׁתִּשְׁמַע שָׂרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר **וְשָׂרָה שֹׁמַעַת.** וְזוֹ כַּוָּנָתָם שֶׁאָמְרוּ (סוֹטָה י"ד) לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁלֹּא הָיָה לְדִבּוּר אֶלָּא לְכָבוֹד לוֹ. וְעוֹד אָמְרוּ (ב"ר מ"ח ד') מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי. וּמָה אִם זֶה שֶׁבָּנָה מִזְבֵּחַ לִשְׁמִי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ לך לך, ח' מרחשון ה'תשד"מ)

יָדוּעַ סִפּוּר כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת מוֹרֵי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ (הַיּוֹם יוֹם ט' חֶשְׁוָן): בְּהִיוֹת אֲדֹנִי־אָבִי־מוֹרִי־וְרַבִּי בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים, נִכְנַס אֶל זְקֵנוֹ הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּשַׁבָּת־קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת, בְּאָמְרוֹ: מִפְּנֵי מַה נִרְאָה ה' אֶל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְלָנוּ אֵינוֹ נִרְאֶה? וַיַּעֲנֵהוּ הַ'צֶּמַח צֶדֶק': "אַז אַ אִיד אַ צַדִּיק, צוּ נַיִין אוּן נַיינְצִיג יָאר, אִיז מַחְלִיט אַז עֶר דַארְף זִיךְ מָל זַיִין, אִיז עֶר וֶוערְט אַז דֶער אוֹיבֶּערשְׁטֶער זָאל זִיךְ בַּאוַוייזֶען צוּ אִים" (כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי צַדִּיק, בִּהְיוֹתוֹ בֶּן תִּשְׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה, בָּא לִידֵי הַחְלָטָה לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, רָאוּי הוּא לְכָךְ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו).

וְהַהוֹרָאָה מִזֶּה:

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי טוֹעֵן מַה נִזְכְּרוּ עַכְשָׁו לָבוֹא אֵלָיו בִּטְעָנוֹת? בִּשְׁלָמָא אִם הָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ לִפְנֵי כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כַּאֲשֶׁר כֹּחוֹ הָיָה בְּמָתְנָיו - הָיְתָה אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּשְׁנֶה אֶת עַצְמוֹ. אֲבָל עַכְשָׁו, לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר פָּעַל רַבּוֹת בְּמֶשֶׁךְ חַיָּיו, וְהֶעֱמִיד תַּלְמִידִים וְתַלְמִידֵי תַּלְמִידִים כּוּ' - הוּא כְּבָר זָקֵן וְאֵין לוֹ כֹּחַ, וּמַה נִזְכְּרוּ פִּתְאֹם לִתְבֹּעַ מִמֶּנּוּ לְשַׁנּוֹת אֶת עַצְמוֹ?!

הִנֵּה עַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵעִנְיָן הַנַּ"ל - שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁמִּדְּבָר אוֹדוֹת אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל יָמָיו הָיָה בִּבְחִינַת מֶרְכָּבָה לַהקָּבָּ"ה [שֶׁהֲרֵי "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה", וּבְמַצָּב כָּזֶה הָיוּ כָּל יְמֵיהֶם (תַּנְיָא פֶּרֶק כג. שָׁם פֶּרֶק לד)], הִנֵּה בְּהַגִּיעוֹ לְגִיל תִּשְׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה, לְאַחֲרֵי כָּל עֲבוֹדָתוֹ בְּמֶשֶׁךְ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, כּוֹלֵל "אֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן" - בָּאִים וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ לָמוּל אֶת עַצְמוֹ!

וּמִכֵּיוָן שֶׁעִנְיָן זֶה בֵּאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' לְאַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּהְיוֹתוֹ בֶּן ד' אוֹ ה' שָׁנִים - מוּבָן, שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ לַהֲבָנָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ פְּשׁוּט שֶׁבִּפְשׁוּטִים, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְהַסְבִּיר זֹאת אֲפִלּוּ לְיֶלֶד קָטָן! - וְאַדְרַבָּה: אֵצֶל יֶלֶד קָטָן מִתְקַבֵּל הַדָּבָר בְּפַשְׁטוּת יְתֵירָה.

וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר יֶלֶד יְהוּדִי טוֹעֵן וּבוֹכֶה שֶׁרְצוֹנוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו עַכְשָׁו, "נַאוּ", אוֹמְרִים לוֹ שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ פְּעֻלָּה בְּעִנְיָן זֶה. כִּי לֹא יִתָּכֵן שֶׁדָּבָר זֶה יָבוֹא מֵאֵלָיו! - מָצִינוּ אָמְנָם שֶׁחִזְקִיָּהוּ אָמַר "אֲנִי שׁוֹכֵב עַל מִטָּתִי", בְּסָמְכוֹ עַל הַקָּבָּ"ה... אֲבָל: עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁנִּמְצָא מְחוּץ לִירוּשָׁלַיִם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנוֹגֵעַ לְסַנְחֵרִיב שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל (יֵצֶר־הָרַע) - בְּהֶכְרֵחַ שֶׁתִּהְיֶה פְּעוּלָּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יְהוּדִי!

וְהַפְּעֻלָּה הִיא - לָמוּל אֶת עַצְמוֹ, לְשַׁנּוֹת אֶת טִבְעוֹ וּרְגִילוּתוֹ כּוּ' כְּנַ"ל בָּאֲרוּכָה.

וְכִמְדוּבָּר כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁכַּאֲשֶׁר שׁוֹמְעִים מֵרַבּוֹתֵינוּ נְשִׂיאֵינוּ סִיפּוּר מְסָיָּם, וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁהַסִּיפּוּר נִדְפַּס וְנִתְפַּרְסֵם עַל־פִּי הוֹרָאָתָם - הֲרֵי כַּוָּנַת הַדָּבָר הִיא, לֹא כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחוּ אֶת הַסֵּפֶר שֶׁבּוֹ נִדְפְּסָה הַשִּׂיחָה עַל־גַּבֵּי הַ"מַּדְף", וּמִזְּמַן לִזְמַן יַעֲיִינוּ בַּדָּבָר וְיֹאמְרוּ: אַה, כַּמָּה נִפְלָא עִנְיָן זֶה!... - לֹא זוֹ הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בִּשְׁאֵלָתוֹ, לֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' בִּדְבָרֵי תְּשׁוּבָתוֹ, וְלֹא זוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁל נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ כַּאֲשֶׁר סִיפֵּר אֶת הַדָּבָר וְצִוָּה לְפַרְסְמוֹ בִּדְפוּס! - הַכַּוָּנָה הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מִזֶּה הוֹרָאָה בְּנוֹגֵעַ לִפְעֻלָּה, וְכַפִּתְגַּם הַיָּדוּעַ: "טַאפָּארוּ דָא פְלַאחוּ" - הַגְּרָזֶן עַל הָעֵץ!

וְגַם עִנְיָן זֶה מִתְקַבֵּל בִּפְשִׁיטוּת יוֹתֵר אֵצֶל יֶלֶד קָטָן - כִּי כַּאֲשֶׁר אוֹמְרִים לוֹ שֶׁיֶּשְׁנוֹ "עֵץ" וְיֶשְׁנוֹ "גַּרְזֶן", הֲרֵי הוּא מֵבִין בִּפְשָׁטוּת שֶׁהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא - שֶׁתִּהְיֶה פְּעֻלַּת הַגַּרְזֶן עַל הָעֵץ; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר מְדַבְּרִים עִם אָדָם מְבוּגָר - אֲזַי צְרִיכִים לְהַסְבִּיר לוֹ שֶׁתַּכְלִית הַלִּמּוּד הוּא כְּדֵי שֶׁיָּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה בְּפֹעַל.

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים לְעֵיל יִפְעֲלוּ אֶת פְּעוּלָּתָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 77 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

רִפּוּי אַבְרָהָם אָבִינוּ עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה

יוֹם שְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ הָיָה, וּבָא הַקָּבָּ"ה וְשָׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ (יח, א. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִשְׁתַּהָה הַקָּבָּ"ה מִלְּבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם עַד לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ וְלֹא בָּא לְבַקְּרוֹ קֹדֶם?

וְיוּבָן זֶה עַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (נדרים לט, ב), שֶׁעַל־יְדֵי בַּקּוּר חוֹלִים מְבִיאִים רְפוּאָה לַחוֹלֶה. וַהֲגַם שֶׁבְּבַקּוּר חוֹלִים נוֹטֵל הַמְּבַקֵּר רַק אֶחָד מִשִּׁשִּׁים מֵחָלָיו, הִנֵּה בְּבַקּוּרוֹ שֶׁל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הֲרֵינִי נִגְלֶה עָלָיו וּמְבָרְכוֹ, אַבְרָהָם שֶׁמָּל עַצְמוֹ לִשְׁמִי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְשֶׁמָּא כִּוְּנוּ עוֹד בָּזֶה לוֹמַר שֶׁהָיָה לוֹ בְּמַרְאֵה הַשְּׁכִינָה רִפּוּי לְמַחֲלַת הַמִּילָה, כִּי כֵּן רָאוּי לִהְיוֹת כְּדַרְכְּתִיב (משלי ט"ז ט"ו) בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים:

וְטַעַם נִצָּבִים עָלָיו. שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לְנֶגְדּוֹ מִסְתַּכְּלִים, כַּלָּשׁוֹן הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים (רות ב' ה'), מִשָּׁרֵי הַנִּצָּבִים (מ"א ה' ל'), וּלְפִי שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְהֵם הָיוּ עוֹמְדִים וְרוֹאִים בּוֹ אָמַר **עָלָיו.** וְזֶה טַעַם **וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם.** כִּי כַּאֲשֶׁר רָאָה אוֹתָם עוֹמְדִים נָגְדּוֹ וְלֹא הָיוּ הוֹלְכִים לְדַרְכָּם רָץ לִקְרָאתָם לַהֲבִיאָם אֶל בֵּיתוֹ.

וְטַעַם מִפֶּתַח הָאֹהֶל, לְהַגִּיד שֶׁהָיָה עֲדַיִן יוֹשֵׁב שָׁם אַחֲרֵי הִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ מַרְאֵה הַשְּׁכִינָה:

וַיִּתְכֵּן שֶׁיִּהְיֶה **עָלָיו** עַל הָאֹהֶל, שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֵלָיו מִן הַצַּד הָאַחֵר שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, וְהָיוּ שָׁם נִצָּבִים וְלֹא הָיוּ מִתְקָרְבִין אֶל אַבְרָהָם, כְּטַעַם חֹנִים עַל הַיָּם (שמות י"ד ט'): תורה ב

הַקָּבָ"ה אֵצֶל אַבְרָהָם, "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" אוֹמֵר הָרַמְבַּ"ן "שֶׁהָיָה לוֹ בְּמַרְאֵה הַשְּׁכִינָה רִפּוּי לְמַחֲלַת הַמִּילָה" דִּבְפַשְׁטוּת לְשׁוֹנוֹ מַשְׁמַע שֶׁרִפְּאָהוּ לִגְמָרֵי (רַק שֶׁהָרִפּוּאָה נִמְשְׁכָה לְמַטָּה בְּגָלוּי וּבִשְׁלֵמוּת עַל־יְדֵי מַלְאָךְ רָפָאֵל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י בְּפֵרוּשָׁתֵנוּ).

וְהַנָּה שְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה הִיא, כַּאֲשֶׁר קִיּוּמָהּ הוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס. וּכְמוֹ־כֵן הוּא גַּם בַּהֲכָנוֹת לַמִּצְוָה, וּבַתּוֹצָאוֹת דְּקִיּוּם הַמִּצְוָה שֶׁצְּרִיכוֹת לִהְיוֹת עַל־פִּי טֶבַע וְלֹא בְּדֶרֶךְ נֵס.

וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נוֹצְרִים קְשָׁיִים כְּתוֹצָאָה מִקִּיּוּם הַמִּצְוָה, אֵין לְבַטְּלָם (אוֹ לְהַחְלִישָׁם) בְּאֹפֶן בִּלְתִּי טִבְעִי, כִּי אָז חָסַר בִּשְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה, אֶלָּא רַק בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע.

וְלָכֵן, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁרִפּוּי ה' אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי עַל־יְדֵי הַמַּלְאָךְ רָפָאֵל הָיָה בְּאֹפֶן טִבְעִי, שֶׁהֵרֵי בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע מֶשֶׁךְ זְמַן רִפּוּי הַמִּילָה הוּא שְׁלוֹשָׁה יָמִים, וְלָכֵן בִּקֵּר ה' אֶת אַבְרָהָם רַק בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְלֹא קֹדֶם לְזֶה, בִּכְדֵי לְרַפְּאוֹתוֹ בְּאֹפֶן טִבְעִי.

(ב) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה:

רש"י◄ וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים • אֶחָד לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, וְאֶחָד לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם וְאֶחָד לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם, שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֵיּוֹת (ב"ר). **תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּן כָּל הַפָּרָשָׁה הוּא מְזֻכִּירָן בִּלְשׁוֹן רַבִּים: "וַיֹּאכְלוּ", "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו", וּבִבְשׂוֹרָה נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ", וּבַהֲפִיכַת סְדוֹם הוּא אוֹמֵר** (לקמן יט): **"כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר לְבִלְתִּי הָפְכִּי"** (ב"ר). **וּרְפָאֵל, שֶׁרִפֵּא אֶת אַבְרָהָם, הָלַךְ מִשָּׁם לְהַצִּיל אֶת לוֹט, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר:** (לקמן יט) **"וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אוֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ", לָמַדְתָּ שֶׁהָאֶחָד הָיָה מַצִּיל. נִצָּבִים עָלָיו •**

וְגַבְרִין (נ"י גַּבְרִין) קָיְמִין עִלָּוֹהִי וַחֲזָא וּרְהַט לְקַדָּמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא:

לְפָנָיו, כְּמוֹ: (במדבר ב) **"וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה", אֲבָל לָשׁוֹן נְקִיָּה הוּא כְּלַפֵּי הַמַּלְאָכִים. וַיַּרְא • מַהוּ "וַיַּרְא", "וַיַּרְא" שְׁתֵּי פְּעָמִים? הָרְאשׁוֹן כְּמַשְׁמָעוֹ, וְהַשֵּׁנִי לְשׁוֹן הֲבָנָה, נִסְתַּכֵּל שֶׁהָיוּ נִצָּבִים בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהֵבִין שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לְהַטְרִיחוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיּוֹדְעִים הָיוּ שֶׁיֵּצֵא לִקְרָאתָם, עָמְדוּ בִּמְקוֹמָם לִכְבוֹדוֹ, וּלְהַרְאוֹתוֹ שֶׁלֹּא רָצוּ לְהַטְרִיחוֹ, וְקָדַם הוּא וְרָץ לִקְרָאתָם** (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) **כְּתִיב "נִצָּבִים עָלָיו", וּכְתִיב "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם"? כַּד חַזְיוּהוּ דַּהֲוָה שָׁרֵי וְאָסַר, פָּרְשׁוּ הֵימֶנּוּ, מִיָּד: "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם".**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך ב עמ' רכח)

שֶׁאֵין מַלְאָךְ אֶחָד עוֹשֶׂה שְׁתֵּי שְׁלִיחֵיּוֹת (רש"י יח, ב) בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' (אמור לז, ג) מֵבִיא סְמוּכִין לְכָךְ מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם (הַקְדָּמָה לְפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת): בַּעֲלֵי חַיִּים . . יֵשׁ לָהֶם **פַּעַל אֶחָד** בְּלִבַּד אוֹ שְׁנֵי פְּעָלִים. וְקָשֶׁה, שֶׁהֵרֵי הָרַמְבַּ"ם כָּתַב גַּם "**שְׁנֵי** פְּעָלִים". וְיֵשׁ לְבָאֵר עַל־פִּי דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת (בְּבָא מְצִיעָא פו, ב), שֶׁרִפּוּאַת אַבְרָהָם וְהַצָּלַת לוֹט אֵינָן נֶחְשָׁבוֹת לִשְׁתֵּי **שְׁלִיחֵיּוֹת**, כִּי "רִפּוּאָה וְהַצָּלָה עִנְיָן אֶחָד הוּא". וּלְפִי־זֶה נִיחָא, שֶׁמַּלְאָךְ אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי **שְׁלִיחֵיּוֹת שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּנּוֹת**, וְכֵן יִתָּכֵן שֶׁיִּהְיוּ בְּבַעַל־חַי "שְׁנֵי פְּעָלִים" **שֶׁאֵינָם מְנֻגָּדִים**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחות ש"פ וירא, ח"י מרחשון, ה'תשמ"ט)

וְזוֹהִי הַהוֹרָאָה שֶׁלְּמִדִּים מִ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - "וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ" - שֶׁבְּכֹחוֹ וּבִיכָלְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל (בָּנוּ וּבִתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ) לִזְכּוֹת לְגִלּוּי דְ"**וַיֵּרָא אֵלָיו ה'**", עַל יְדֵי הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מַתְחִיל מֵהַהֲכָנוֹת לָזֶה (וּגְמִילוּת חֲסָדִים בִּכְלָל).

וּמִזֶּה מוּבָן עַד כַּמָּה צְרִיכִים לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים - דְּגְמַת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ **שֶׁחִפֵּשׂ** אַחַר אוֹרְחִים, וּכְשֶׁרָאָם, רָץ לִקְרָאתָם כו', וְהֶאֱכִילָם וְהִשְׁקָם דְּבָרִים מְשֻׁבָּחִים בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ "ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, מִתּוֹךְ זְרִיזוּת, וּבְסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וְכו'.

וְהַנָּה, כְּשֵׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **גַּשְׁמִי** שֶׁל הַגּוּף - כֵּן הוּא גַּם (וּבְמִכְּלֹ־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחוֹמֶר) בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּנוֹגֵעַ לְמָזוֹן **רוּחָנִי** שֶׁל הַנִּשְׁמָה, עַל יְדֵי הֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת, וַהֲפָצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת מְדֻגָּשׁ יוֹתֵר הַגִּלּוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'":

בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּגַשְׁמִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּלּוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'", הִיא מִצַּד כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁגֹּמֵל חֶסֶד לַזּוּלַת, זוֹכֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה יִגְמֹל לוֹ חֶסֶד וְיִתְגַּלֶּה אֵלָיו.

אֲבָל בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּגְמִילוּת חֲסָדִים בְּרוּחָנִיּוּת - הַשַּׂיָּכוּת לְהַגִּלּוּי דְ"וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" הִיא **בְּאוֹתוֹ עִנְיָן עַצְמוֹ**, שֶׁהֵרֵי פְּעוּלָּתוֹ בִּגְמִילוּת חֲסָדִים הִיא **לְקָרֵב יְהוּדִי לְהַקָּבָּ"ה**, וְלָכֵן זוֹכֶה אַף הוּא **לְהִתְקָרֵב יוֹתֵר לְהַקָּבָּ"ה** - "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'".

(ג) **וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ:**

ג וַאֲמַר יְיָ אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ (נ״י בְּעֵינָיךְ) לָא כְעַן תְּעִבַּר מֵעַל עַבְדָּךְ:

רש״י ◄ **וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם נָא וְגוֹ׳** • לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר, וּקְרָאָם כֻּלָּם אֲדוֹנִים. וְלַגָּדוֹל אָמַר: "אַל־נָא תַעֲבֹר", וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הוּא, יַעַמְדוּ חֲבֵרָיו עִמּוֹ, וּבְלָשׁוֹן זֶה הוּא חוֹל (שבועות לה). דָּבָר אַחֵר: קָדֵשׁ הוּא, וְהָיָה אוֹמֵר לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְהַמְתִּין לוֹ עַד שֶׁיָּרוּץ וְיַכְנִיס אֶת הָאוֹרְחִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב אַחַר "וַיָּרָץ לִקְרָאתָם", הָאֲמִירָה קֹדֶם לָכֵן הָיְתָה, וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֵצֶל: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם", שֶׁנִּכְתַּב אַחַר "וַיִּוָּלֶד נֹחַ", וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא־אִם־כֵּן קֹדֶם גְּזֵרַת מֵאָה־וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וּשְׁתֵּי הַלְּשׁוֹנוֹת בִּ׳בְרֵאשִׁית רַבָּה׳.

(ד) **יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ:**

ד יִסְּבוּן כְּעַן זְעֵיר מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא:

רש״י ◄ **יֻקַּח־נָא** • עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שִׁלֵּם לְבָנָיו עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כ) "וַיְּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע". **וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** • כְּסָבוּר שֶׁהֵם עַרְבִיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם, וְהִקְפִּיד שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס עֲבוֹדַת אֱלִילִים לְבֵיתוֹ (ב״מ פו), אֲבָל לוֹט שֶׁלֹּא הִקְפִּיד, הִקְדִּים לִינָה לִרְחִיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם". **תַּחַת הָעֵץ** • תַּחַת הָאִילָן.

(ה) **וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

ה וְאֶסַּב פִּתָּא דְּלַחְמָא וּסְעִידוּ לִבְּכוֹן בָּתַר כֵּן תְּעִבְּרוּ אֲרֵי עַל כֵּן עֲבַרְתּוּן עַל עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעְבֵּיד כְּמָא דִּי מַלֵּלְתָּא:

רש״י ◄ **וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם** • בַּתּוֹרָה, בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים, מָצִינוּ - דְּ׳פִתָּא סְעַדְתָּא דְּלִבָּא׳. בַּתּוֹרָה: "וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם", בַּנְּבִיאִים: (שופטים יט ה) "סְעַד לִבְךָ פַּת לֶחֶם", בַּכְּתוּבִים: (תהלים קד) "וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". אָמַר רַבִּי חָמָא: "לְבַבְכֶם" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "לִבְּכֶם", מַגִּיד שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע שׁוֹלֵט בַּמַּלְאָכִים (ב״ר). **אַחַר תַּעֲבֹרוּ** • אַחַר כֵּן תֵּלְכוּ. **כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם** • כִּי הַדָּבָר הַזֶּה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם, מֵאַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לִכְבוֹדִי. **כִּי־עַל־כֵּן** • כְּמוֹ ׳עַל אֲשֶׁר׳, וְכֵן כָּל ׳כִּי עַל כֵּן׳ שֶׁבַּמִּקְרָא: (לקמן יט) "כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי", (לקמן לג) "כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ", (שם לח) "כִּי־עַל־כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ", (במדבר י) "כִּי־עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ".

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) אֲדֹנָי אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. מָצִינוּ אוֹתוֹ בַּסְּפָרִים קָמוּץ. וְהִנֵּה קָרָאָם בְּשֵׁם רַבָּם בְּאָלֶ״ף דָּלֶ״ת, כִּי הִכִּיר בָּהֶם שֶׁהֵם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן כַּאֲשֶׁר יִקָּרְאוּ אֱלֹהִים וְאֵלִים וְלָכֵן הִשְׁתַּחֲוָה לָהֶם אַרְצָה:

אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ. עִם כָּל אֶחָד יְדַבֵּר, כְּדַרְכּוֹ כָּל הַתּוֹרָה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם (וַיִּקְרָא כ׳ כ״ב), עֲרָוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה (וַיִּקְרָא י״ח ז), וּבְקָצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה (שם י״ט ט), וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ וּמְצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ (דְּבָרִים ד׳ כ״ט). וְרֹב מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה כֵּן. וְהֵפֶךְ מִזֶּה רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם (שם י״א כ״ז). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב״ר מ״ח ו) לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם אָמַר. וְגַם זֶה יִתָּכֵן שֶׁאָמַר לַגָּדוֹל אַל נָא תַּעֲבֹר וְאַתָּה וְרֵעֶיךָ אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ עִמְּךָ תִּרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁקָּרָא אֶת כֻּלָּם אֲדוֹנִים, וּפָנָה אֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, לָרִאשׁוֹן אָמַר **אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַּעֲבֹר,** וְכֵן אָמַר לַשֵּׁנִי, וְכֵן אָמַר לַשְּׁלִישִׁי, לְכָל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ יִתְחַנֵּן: **אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ, וְיֻקַּח נָא מְעַט מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** כֻּלְּכֶם. וְזֶה דֶּרֶךְ מוּסָר וְכָבוֹד מֵרֹב חֶפְצוֹ לְהִתְנַדֵּב עִמָּהֶם.

וְהִנֵּה הִכִּיר בָּהֶם שֶׁהֵם עוֹבְרֵי דֶּרֶךְ וְאֵין חֶפְצָם לָלוּן שָׁם, וְלָכֵן לֹא בִּקֵּשׁ מֵהֶם רַק שֶׁיְּקַח מְעַט מַיִם לִרְחֹץ רַגְלֵיהֶם מְעַט מִפְּנֵי הַחֹם, לָתֵת לָהֶם מַיִם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֲיֵפָה, **וְיִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ** לְרוּחַ הַיּוֹם, לֹא יָבוֹאוּ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן: תורה ד

(ה) וְטַעַם כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם. כִּי אַחֲרֵי שֶׁדַּרְכְּכֶם עָלַי, אֵינֶנּוּ נָכוֹן שֶׁלֹּא תְּנוּחוּ מְעַט אֶצְלִי. **כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ.** דֶּרֶךְ מוּסָר שֶׁבְּפַת לֶחֶם דַּי, לְשׁוֹן רַבִּי אַבְרָהָם. אוֹ יֹאמַר, כֵּן תַּעֲשֶׂה לָנוּ לְהִשָּׁעֵן תַּחַת הָעֵץ וְלַעֲבֹר מִיָּד, כִּי שְׁלוּחִים אֲנַחְנוּ, וְאַל תְּעַכְּבֵנוּ לָבֹא בָּאֹהֶל אוֹ לָלוּן עִמָּךְ: תורה ו

(ו) וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃

ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תְּלָת סְאִין קְמְחָא דְּסָלְתָּא לוּשִׁי וְעַבִּידִי גְּרִיצָן׃

רש"י ◄ **קֶמַח סֹלֶת.** סֹלֶת לְעוּגוֹת, קֶמַח לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדֵרָה, לִשְׁאֹב אֶת הַזֵּהֲמָה.

(ז) וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃

ז וּלְוַת תּוֹרֵי רְהַט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטַב וִיהַב לְעוּלֵמָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד יָתֵהּ׃

רש"י ◄ **בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב.** שְׁלֹשָׁה פָּרִים הָיוּ, כְּדֵי לְהַאֲכִילָן שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (ב"מ פז). **אֶל־הַנַּעַר.** זֶה יִשְׁמָעֵאל, לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת (ב"ר).

(ח) וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃

ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר תּוֹרֵי דִּי עֲבַד וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עִלָּוֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכָלוּ׃

רש"י ◄ **וַיִּקַּח חֶמְאָה וְגוֹ'.** וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפֵּרְסָה שָׂרָה נִדָּה, שֶׁחָזַר לָהּ אֹרַח כַּנָּשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם וְנִטְמֵאת הָעִסָּה (ב"מ שם). **חֶמְאָה.** שֶׁמַּן הֶחָלָב שֶׁקּוֹלְטִין מֵעַל פָּנָיו. **וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה.** אֲשֶׁר תִּקֵּן. קַמָּא קַמָּא שֶׁתִּקֵּן, אַמְטִי וְאַיְתִי קַמֵּיהוּ. **וַיֹּאכֵלוּ.** נִרְאוּ כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג (ב"מ שם. ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון, ה'תשי"ג)

עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁאַבְרָהָם עָמַד עֲלֵיהֶם, פָּעַל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהֵינוּ שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם הֵם בְּמַדְרֵגַת הָעוֹלְמוֹת, אֲבָל עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת אַבְרָהָם, פָּעַל עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר חָדָשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלְמוֹת. אַף שֶׁמַּלְאָכִים מִצַּד עַצְמָם אֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת נַעֲשָׂה בָּהֶם גַּם־כֵּן אֲכִילַת אָדָם.

וְזֶהוּ "וְהוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ", דְּעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"הוּא עוֹמֵד עֲלֵיהֶם", עֶר שְׁטֵייט אוֹיף זַיי אוּן צוּגֶעבּוּנְדֶען מִיט זַיי, פּוֹעֵל שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם אֲכִילַת אָדָם, וְהֵינוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ אוֹר הַבְּלִי־גְּבוּל בְּכָל מְקַשְּׁרָיו שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה אֶצְלָם תּוֹסֶפֶת חַיּוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

(ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃

ט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְּמַשְׁכְּנָא׃

רש"י ◄ **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו.** נָקוּד עַל אי"ו שֶׁבְּ"אֵלָיו", וְתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהַכְּתָב רָבָה עַל הַנְּקֻדָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכוּ', וְכָאן הַנְּקֻדָּה רָבָה עַל הַכְּתָב, אַתָּה דּוֹרֵשׁ הַנְּקֻדָּה, שֶׁאַף לְשָׂרָה שָׁאֲלוּ: אַיּוֹ אַבְרָהָם? לָמַדְנוּ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בָּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ, לָאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּ'בָבָא מְצִיעָא' (דף פז) אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׂרָה אִמֵּנוּ הֵיכָן הָיְתָה, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה, כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: 'כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה'. **הִנֵּה בָאֹהֶל.** צְנוּעָה הִיא.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) קֶמַח סֹלֶת. סֹלֶת לְעֻגוֹת, קֶמַח לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדֵרָה לִשְׁאֹב אֶת הַזֵּהֲמָא. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְכָךְ הוּא בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (מ"ח י"ב). וְשָׁם פֵּרְשׁוּ שֶׁהָיוּ שָׁלֹשׁ סְאִים לְכָל אֶחָד. וְלֹא יָדַעְנוּ לָמָּה הִרְבָּה בְּלֶחֶם כָּל כָּךְ לִשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים. אוּלַי יָדַע הִסְתַּלְּקוּת הַמַּאֲכָל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְהוּא כְּמַרְבֵּה עוֹלוֹת לַמִּזְבֵּחַ, אוֹ שֶׁפָּעֲדוּ גְּדוֹלֵי בֵּיתוֹ עִמָּהֶם לִכְבוֹדָם. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט, **מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח** לַעֲשׂוֹת מֵהֶן **סֹלֶת,** וְהַנָּה הוֹצִיאָה מִכָּל הַשָּׁלֹשׁ סְאִין סֹלֶת נְקִיָּה מְעַט: תורה ז

(ז) וְטַעַם וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם. לְהַגִּיד רֹב חֶשְׁקוֹ בִּנְדִיבוּת כִּי הָאָדָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר הָיוּ בְּבֵיתוֹ שְׁמוֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ שׁוֹלֵף חֶרֶב וְהוּא זָקֵן מְאֹד וְחָלוּשׁ בְּמִילָתוֹ הָלַךְ הוּא בְּעַצְמוֹ אֶל אֹהֶל שָׂרָה לְזָרֵז אוֹתָהּ בַּעֲשִׂיַּת הַלֶּחֶם, וְאַחֲרֵי כֵן רָץ אֶל מְקוֹם הַבָּקָר לְבַקֵּר מִשָּׁם בֶּן בָּקָר רַךְ וְטוֹב לַעֲשׂוֹת לְאוֹרְחָיו, וְלֹא עָשָׂה כָּל זֶה עַל יְדֵי אֶחָד מִמְּשָׁרְתָיו הָעוֹמְדִים לְפָנָיו: תורה ח

(י) וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו:

רש"י◄ **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה, וּפֶסַח הָיָה, וּלְפֶסַח הַבָּא נוֹלַד יִצְחָק, מִדְּלָא קָרִינָן כָּעֵת (בשו"א) אֶלָּא כָּעֵת. **כָּעֵת חַיָּה•** כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתִּהְיֶה חַיָּה לָכֶם, שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם שְׁלֵמִים וְקַיָּמִים. **שׁוֹב אָשׁוּב•** לֹא בִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ, כְּמוֹ: "וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' הַרְבָּה אַרְבֶּה", וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ כֵּן (בראשית רבה). (אֱלִישָׁע אָמַר לַשּׁוּנַמִּית: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן, וַתֹּאמֶר אַל אֲדוֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל תְּכַזֵּב בִּשְׁפְחָתֶךָ", אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אָמַר לָהּ אֱלִישָׁע: 'אוֹתָן הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם, אָמְרוּ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב", אֲבָל אֲנִי בָּשָׂר־וָדָם, שֶׁהַיּוֹם חַי וּמָחָר מֵת, בֵּין חַי וּבֵין מֵת: "לַמּוֹעֵד הַזֶּה וְגוֹ'"). **וְהוּא אַחֲרָיו•** הַפֶּתַח הָיָה אַחַר הַמַּלְאָךְ.

י וַאֲמַר מִתַּב אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחוֹרוֹהִי:

אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ כֵּן (בראשית רבה).

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים:

רש"י◄ **חָדַל לִהְיוֹת•** פָּסַק מִמֶּנָּה. **אֹרַח כַּנָּשִׁים•** אֹרַח נִדּוּת.

יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עַלּוּ בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח כִּנְשַׁיָּא:

(יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:

רש"י◄ **בְּקִרְבָּהּ•** מִסְתַּכֶּלֶת בְּמֵעֶיהָ, וְאָמְרָה: 'אֶפְשָׁר הַקְּרָבַיִם הַלָּלוּ טְעוּנִין וָלָד, הַשָּׁדַיִם הַלָּלוּ שֶׁצָּמְקוּ מוֹשְׁכִין חָלָב'? (תנחומא). **עֶדְנָה•** צְחִצּוּחַ בָּשָׂר, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: מֵסִיר אֶת הַשֵּׂעָר וּמְעַדֵּן אֶת הַבָּשָׂר. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן עִדָּן, זְמַן וֶסֶת נִדּוּת.

יב וְחַיְכַת שָׂרָה בִּמְעָהַהּ לְמֵימָר בָּתַר דְּסִיבִית הֲוַת לִי עוּלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב:

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֲמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי:

רש"י◄ **הַאַף אֲמְנָם•** הֲגַם אֱמֶת אֵלֵד?. **וַאֲנִי זָקַנְתִּי•** שִׁנָּה הַכָּתוּב מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם, שֶׁהֲרֵי הִיא אָמְרָה "וַאדֹנִי זָקֵן".

יג וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לְמָא דְּנָן חַיְכַת שָׂרָה לְמֵימַר הַבְּרַם בְּקוּשְׁטָא אוֹלִיד וַאֲנָא סִיבִית:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(י) שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י לֹא בִּשְׁרוֹ הַמַּלְאָךְ שֶׁיָּשׁוּב אֵלָיו, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ, כְּמוֹ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ (לעיל ט"ז י), וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת, אֶלָּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ, אַף כָּאן בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם אָמַר לוֹ. וְהָצְרַךְ הָרֵב לֵאמֹר כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ בְּכָאן: **לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ** (פסוק י"ד). וּבֵין בַּמַּלְאָךְ אוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא מָצִינוּ שֶׁשָּׁב אֵלָיו לְמוֹעֲדוֹ. אוּלַי נִכְלַל בַּלָּשׁוֹן זֶה' פָּקֹד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר (לְהַלָּן כ"א א'). וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר (לְהַלָּן כ"א ב') כִּי "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם" הוּא דִּבַּר הַמַּלְאָךְ בְּשֵׁם שׁוֹלְחוֹ, וְשָׁב אֵלָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֵּר אִתּוֹ, וְאִם לֹא נִכְתַּב: **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי שֶׁהוּא מִן "לִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה" (ש"ב י"א א'). יֹאמַר, **כִּי שׁוֹב אָשׁוּב** עֵת **כָּעֵת** הַזֹּאת שֶׁתִּהְיוּ בּוֹ חַיִּים וְיִהְיֶה בֵּן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ. וְזֶהוּ כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם (לעיל י"ז כ"א) לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, וְיִהְיֶה **אָשׁוּב** כְּמוֹ וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ, וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ (דברים ל' ג'): תורה יא

(יא) בָּאִים בַּיָּמִים. הָאָדָם בִּימֵי בַּחוּרוֹתָיו יִקָּרֵא "עוֹמֵד בַּיָּמִים". וְיִקָּרְאוּ "יְמָיו" כִּי הֵם שֶׁלּוֹ, כַּלָּשׁוֹן אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (שמות כ"ג כ"ו), אֲבָל כַּאֲשֶׁר יַזְקִין וְיִהְיֶה יָמִים רַבִּים מֵרֹב בְּנֵי הָאָדָם בְּדוֹרוֹ יִקָּרֵא "בָּא בַּיָּמִים", מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּבָא בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת, נוֹסֵעַ מֵעִיר וּבָא אֶל עִיר מִיּוֹם אֶל יוֹם. **חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים.** הוּא הַזְּמָן לְהֵרָיוֹן, כִּי אַחֲרֵי הַפֶּסַח הָאֹרַח מֵחֲמַת זִקְנָה לֹא תִּהָרֶינָה: תורה יב

(יג) וַאֲנִי זָקַנְתִּי. הוּא פֵּרוּשׁ **אַחֲרֵי בְלֹתִי.** וּדְבָרָיו אֱמֶת, אַף מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם לֹא רָצָה לְגַלּוֹת מַה שֶּׁאָמְרָה **וַאדֹנִי זָקֵן,** כִּי הָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר "וַאֲנִי וַאֲדֹנִי זְקֵנִים", כִּי שָׂרָה בִּשְׁנֵיהֶם תִּצְחַק: תורה יד

(יד) הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן׃

יד הֲיִתְכַּסֵּי מִן קֳדָם יְיָ פִּתְגָּמָא לִזְמַן אִתּוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין וּלְשָׂרָה בַּר׃

רש"י ◄ הֲיִפָּלֵא • כְּתַרְגּוּמוֹ: הֲיִתְכַּסֵּי, וְכִי שׁוּם דָּבָר מֵפְלָא וּמֻפְרָד וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי?. לַמּוֹעֵד • לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְיֻעָד שֶׁקָּבַעְתִּי לְךָ אֶתְמֹל, לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת.

◆ יום שני י"ב מרחשון ◆

(טו) וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ׀ לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃

טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמֵימָר לָא חַיֵּכִית אֲרֵי דְּחֵלַת וַאֲמַר לָא בְּרַם חַיָּכְתְּ׃

רש"י ◄ כִּי יָרֵאָה וְגוֹ' כִּי צָחָקְתְּ • הָרִאשׁוֹן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'דֶּהָא', הוּא שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לַדָּבָר: וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה, לְפִי שֶׁיָּרְאָה. וְהַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא': וַיֹּאמֶר לֹא כִּדְבָרֶיךָ הוּא, אֶלָּא צָחַקְתְּ, שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת: אִי, דִּלְמָא, אֶלָּא, דְּהָא.

(טז) וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃

טז וְקָמוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וְאִסְתְּכִיאוּ עַל אַפֵּי סְדוֹם וְאַבְרָהָם אָזֵל עִמְּהוֹן לְאַלְוָוּאֵיהוֹן׃

רש"י ◄ וַיַּשְׁקִפוּ • כָּל "הַשְׁקָפָה" שֶׁבַּמִּקְרָא לְרָעָה, חוּץ מֵ"הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ" (דברים כו), שֶׁגָּדוֹל כֹּחַ מַתְּנוֹת עֲנִיִּים, שֶׁהוֹפֵךְ מִדַּת הָרוֹגֶז לְרַחֲמִים. לְשַׁלְּחָם • לְלַוּוֹתָם, כְּסָבוּר: אוֹרְחִים הֵם.

(יז) וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃

יז וַיְיָ אֲמַר הַמְכַסֵּי אֲנָא מֵאַבְרָהָם דִּי אֲנָא עָבֵד׃

רש"י ◄ הַמְכַסֶּה אֲנִי • בְּתִמִּיהָה. אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה • בִּסְדוֹם. לֹא יָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אֲנִי נָתַתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וַחֲמִשָּׁה כְּרָכִין הַלָּלוּ שֶׁלּוֹ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) "גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן וְגוֹ' בְּאֲכָה סְדוֹמָה וַעֲמוֹרָה וְגוֹ'". קָרָאתִי אוֹתוֹ אַבְרָהָם, אַב הֲמוֹן גּוֹיִם, וְאַשְׁמִיד אֶת הַבָּנִים וְלֹא אוֹדִיעַ לָאָב, שֶׁהוּא אוֹהֲבִי?.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) הֲיִפָּלֵא מֵה' דָּבָר. אִם דָּבָר נִפְלָא וְרָחוֹק הוּא שֶׁיִּהְיֶה מֵאֵת ה' כָּכָה, כַּלָּשׁוֹן: כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לְךָ (דהי"א כ"ט י"ד), וְדוֹמֶה לָזֶה מֵאֲשֶׁר שִׁמְּנָה לַחְמוֹ (להלן מ"ט כ), מֵאֵת אֲשֶׁר תָּבֹא לֶחֶם שִׁמְּנָה. וְאֶנְקְלוּס תִּרְגֵּם הֲיִתְכַּסִּי, עֲשָׂאוֹ כִּלְשׁוֹן כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט (דברים י"ז ח), וְאִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ סוֹד נֶעְלָם. וּלְשׁוֹן רַשִׁ"י **הֲיִפָּלֵא,** הֲיִתְכַּסִּי, וְכִי שׁוּם דָּבָר מֻפְלָא וּמְכֻסֶּה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנִי. הִרְכִּיב בּוֹ שְׁנֵי עִנְיָנִים: תורה טו

(טו) וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר. אֲנִי תְּמַהַּ בַּנְּבִיאָה הַצַּדֶּקֶת אֵיךְ תְּכַחֵשׁ בַּאֲשֶׁר אָמַר הַשֵּׁם לַנָּבִיא, וְגַם לָמָּה לֹא הֶאֱמִינָה לְדִבְרֵי מַלְאָכֵי אֱלֹהִים. וְהַנִּרְאֶה בְּעֵינַי כִּי הַמַּלְאָכִים הָאֵלֶּה הַנִּרְאִים כַּאֲנָשִׁים בָּאוּ אֶל אַבְרָהָם, וְהוּא בְּחָכְמָתוֹ הִכִּיר בָּהֶם, וּבִשֵּׂר אוֹתוֹ שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ וּלְשָׂרָה בֵּן, וְשָׂרָה שׁוֹמַעַת, וְלֹא יָדְעָה כִּי מַלְאָכֵי עֶלְיוֹן הֵם, כְּעִנְיָן בְּאִשֶּׁת מָנוֹחַ (שופטים י"ג ו). וְאוּלַי לֹא רָאֲתָה אוֹתָם כְּלָל: **וַתִּצְחַק בְּקִרְבָּהּ** לְלַעַג, כְּמוֹ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק ה' יִלְעַג לָמוֹ (תהלים ב' ד'), כִּי הַשְּׂחוֹק לְשִׂמְחָה הוּא בַּפֶּה, אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ (שם קכ"ו ב'), אֲבָל הַשְּׂחוֹק בַּלֵּב לֹא יֵאָמֵר בְּשִׂמְחָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָאֱשִׁים אוֹתָהּ לְאַבְרָהָם לָמָּה הָיָה הַדָּבָר נִמְנָע בְּעֵינֶיךָ, וְרָאוּי לָהּ שֶׁתַּאֲמִין, אוֹ שֶׁתֹּאמַר "אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה ה'":

וְהִנֵּה אַבְרָהָם אָמַר אֵלֶיהָ לָמָּה צָחַקְתְּ **הֲיִפָּלֵא מֵה' דָּבָר,** וְלֹא פֵּרֵשׁ אֵלֶיהָ כִּי הַשֵּׁם גִּלָּה אֵלָיו סוֹדוֹ, וְהִיא מִפְּנֵי יִרְאָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם תְּכַחֵשׁ, כִּי חָשְׁבָה שֶׁאַבְרָהָם בְּהַכָּרַת פָּנֶיהָ יֹאמַר כֵּן, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁשְּׂתָקָה וְלֹא נָתְנָה שֶׁבַח וְהוֹדָאָה בַּדָּבָר וְלֹא שָׂמְחָה, וְהוּא אָמַר **לֹא כִּי צָחָקְתְּ,** אָז הֵבִינָה כִּי בַּנְּבוּאָה נֶאֱמַר לוֹ כֵּן, וְשָׂתְקָה וְלֹא עָנְתָה אוֹתוֹ דָּבָר.

וְרָאוּי שֶׁנֹּאמַר עוֹד כִּי אַבְרָהָם לֹא גִּלָּה לָהּ הַנֶּאֱמַר לוֹ מִתְּחִלָּה (לעיל י"ז י"ט) אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן. אוּלַי הִמְתִּין עַד שֶׁלּוֹחַ הַשֵּׁם אֵלֶיהָ הַבְּשׂוֹרָה בְּיוֹם מָחָר, כִּי יָדַע כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג' ז'). אוֹ מֵרֹב זְרִיזוּתוֹ בְּמִצְוֹת הָיָה טָרוּד בְּמִילָּתוֹ וּמִילַּת עַם רַב אֲשֶׁר בְּבֵיתוֹ, וְאַחַר כֵּן בְּחֶלְשָׁתוֹ יָשַׁב לוֹ פֶּתַח הָאֹהֶל, וְהַמַּלְאָכִים בָּאוּ טֶרֶם שֶׁהִגִּיד לָהּ דָּבָר: תורה טז

(יז) וַה' אָמַר. אֶל צִבָּא הַשָּׁמַיִם הָעוֹמְדִים עָלָיו, אוֹ אֶל הַמַּלְאָכִים הַשְּׁלוּחִים. וְיִתָּכֵן שֶׁהוּא הַמַּחְשָׁבָה, כִּי

(יח) **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:**

יח **וְאַבְרָהָם מֵהֲוָה יֶהֱוֵי לְעַם סַגִּי וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילֵהּ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:**

רש"י◄ **וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה•** מִדְרַשׁ אַגָּדָה: זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ, בֵּרְכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: 'וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲלִים, וַהֲרֵי הוּא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וּלְהִתְבָּרֵךְ בּוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 42)

מִדְרַשׁ אַגָּדָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה (רש"י יח, יח) וּלְעֵיל, רֵישׁ פָּרָשַׁת נֹחַ, כָּתַב "הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ סִפֵּר בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה", וְלֹא צִיֵּן שֶׁזֶּהוּ מִדְרַשׁ אַגָּדָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט שֶׁל "זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה" הוּא, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְשַׁבְּחוֹ**; וְלָכֵן נָקַט שָׁם "**שֶׁנֶּאֱמַר** זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה". וְאֵלּוּ כָּאן כָּתַב שֶׁכַּאֲשֶׁר מַזְכִּירִים צַדִּיק יֵשׁ **לְבָרְכוֹ**, וּמִקּוֹר פֵּרוּשׁ זֶה הוּא בְּמִדְרַשׁ אַגָּדָה.

(יט) **כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו:**

יט אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי (גי' רמב"ן **יְדַעְתִּנֵהּ**) **בְּדִיל דִּי יְפַקֵּד יָת בְּנוֹהִי וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ בַּתְרוֹהִי וְיִטְרוּן אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְמֶעְבַּד צְדַקְתָּא וְדִינָא בְּדִיל אַיְתִי יְיָ עַל אַבְרָהָם יָת דְּמַלֵּל עֲלוֹהִי:**

רש"י◄ **כִּי יְדַעְתִּיו•** לְשׁוֹן חִבָּה, כְּמוֹ: (רות ב) "מוֹדַע לְאִישָׁהּ", (שם ג) "הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ", (שמות לג) "וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם". וְאָמְנָם, עִקַּר לְשׁוֹן כֻּלָּם אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן יְדִיעָה, שֶׁהַמְּחַבֵּב אֶת הָאָדָם מְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ, וְיוֹדְעוֹ וּמַכִּירוֹ. וְלָמָּה "יְדַעְתִּיו"? "לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה", לְפִי שֶׁהוּא מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו עָלַי לִשְׁמֹר דְּרָכַי. וְאִם תְּפָרְשֵׁהוּ כְּתַרְגּוּמוֹ: יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁיְּצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְגוֹ', אֵין 'לְמַעַן' נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן. **יְצַוֶּה•** לְשׁוֹן הוֹוֶה, כְּמוֹ: (איוב א) "כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב", "עַל־פִּי ה' יַחֲנוּ". **לְמַעַן הָבִיא•** כָּךְ הוּא מְצַוֶּה לְבָנָיו: 'שִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה', כְּדֵי שֶׁיָּבִיא ה' עַל אַבְרָהָם וְגוֹ'. 'עַל בֵּית אַבְרָהָם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "עַל־אַבְרָהָם", לָמַדְנוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֵּן צַדִּיק - כְּאִלּוּ אֵינוֹ מֵת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מאמר ש"פ וירא, כ"ף מרחשון ה'תשל"ז)

וְהִנֵּה שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ דְּוִשְׁמְרוּ דֶּרֶךְ הֲוֵי' (הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (עֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) יֶשְׁנָם בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת. דְּנוֹסָף עַל זֶה שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם נִצְחִיִּים, וּבִפְרָט הָעִנְיָנִים דְּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן וּנְתִינַת כֹּחַ לַבָּנִים, הֲרֵי בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָן זֶה אוֹמֵר בְּפֵרוּשׁ "אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו", עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְצִוּוּי זֶה (שֶׁאַבְרָהָם מְצַוֶּה אֶת בָּנָיו גוֹ') הוּא נְתִינַת כֹּחַ מִיָּחֵד (נוֹסָף עַל הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' שֶׁמִּצַּד מַעֲשֵׂה אָבוֹת) לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל עַל שְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת הַנַּ"ל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

חָשַׁב שֶׁלֹּא יִתְכַּסֶּה מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי הַטְּעָמִים הַלָּלוּ, וְכֵן וַאֲנִי אָמַרְתִּי בִּדְמִי יָמַי (יִשְׁעִיָּה ל"ח י'), וְכֵן וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד (ש"ב כ"א ט"ז), וְכֵן כָּל אֲמִירָה עִם הַלֵּב מַחְשָׁבָה: תורה יח

(יח) וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה. מִדְרַשׁ אַגָּדָה: זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, הוֹאִיל וְהִזְכִּירוֹ בֵּרְכוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא וְכִי מִמֶּנּוּ אֲנִי מַעֲלִים, וַהֲלֹא חָבִיב לְפָנַי לִהְיוֹת לְגוֹי עָצוּם. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנָּכוֹן, כִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ דִּבֵּר בִּכְבוֹד אַבְרָהָם. אָמַר, הִנֵּה הוּא עָתִיד לִהְיוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם, וְיִהְיֶה זִכְרוֹ בְּזַרְעוֹ וּבְכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ לִבְרָכָה, לָכֵן לֹא אֲכַסֶּה מִמֶּנּוּ, כִּי יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, אֵיךְ כִּסָּה מִמֶּנּוּ, אוֹ אֵיךְ נִתְאַכְזֵר הַצַּדִּיק עַל שְׁכֵנָיו הַחוֹנִים עָלָיו וְלֹא רִחֵם וְלֹא הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם כְּלָל:

וְהַגָּלוּי אֵלָיו טוֹב וְיָפֶה, כִּי יָדַעְתִּי בּוֹ שֶׁהוּא מַכִּיר וְיוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי ה' אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, כְּלוֹמַר, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט רַק בִּצְדָקָה, וּלְכָךְ יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וּבֵיתוֹ אַחֲרָיו לָאֲחֹז דַּרְכִּי. וְהִנֵּה, אִם בְּדֶרֶךְ צְדָקָה וּמִשְׁפָּט יִפְטְרוּ, יִתְפַּלֵּל לְפָנַי לְהַנִּיחָם וְטוֹב הַדָּבָר, וְאִם חַיָּבִין הֵם לְגַמְרֵי גַּם הוּא יַחְפֹּץ בְּמִשְׁפָּטָם, וְלָכֵן רָאוּי שֶׁיָּבֹא בְּסוֹד ה': תורה יט

(יט) כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, אֲרֵי יְדַעְתִּינֵיהּ כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן חִבָּה, כְּמוֹ מוֹדַע לְאִישָׁהּ (רות ב' א'), וָאֵדָעֲךָ (שְׁמוֹת ל"ג י"ז), אָמְנָם עִקַּר כֻּלָּם לְשׁוֹן יְדִיעָה, שֶׁהַמְּחַבֵּב אֶת הָאָדָם וּמְקָרְבוֹ אֶצְלוֹ יוֹדְעוֹ, וּמַכִּירוֹ. וְאִם תְּפָרְשֵׁהוּ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁיְּצַוֶּה אֶת בָּנָיו, אֵין **לְמַעַן** נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן:

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **יְדַעְתִּיו,** גִּדַּלְתִּיו וְרוֹמַמְתִּיו, בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו אַחֲרָיו לַעֲשׂוֹת אֶת הַיָּשָׁר לְפָנַי, וּלְכָךְ אֲשִׂימֶנּוּ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם שֶׁיַּעַבְדוּנִי. וְכָמוֹהוּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם (שְׁמוֹת ל"ג י"ב), מָה אָדָם וַתַּדְּעֵהוּ (תְּהִלִּים קמ"ד ג'). אוֹ יֹאמַר "יְדַעְתִּיו שֶׁיְּצַוֶּה", וְכָךְ לְמַעַן יְנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ (שְׁמוֹת כ"ג י"ב), שֶׁיָּנוּחַ: **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי שֶׁהִיא יְדִיעָה בּוֹ מַמָּשׁ.

(כ) **וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:**

כ וַאֲמַר יְיָ קְבַלַת דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה אֲרֵי סְגִיאַת וְחוֹבָתְהוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחְדָא:

רש"י ◄**וַיֹּאמֶר ה'** • אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר, שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ. **כִּי־רָבָּה** • כָּל 'רָבָּה' שֶׁבַּמִּקְרָא, הַטַּעַם לְמַטָּה בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהֵן מְתֻרְגָּמִין: גְּדוֹלָה, אוֹ גְּדֵלָה וְהוֹלֶכֶת. אֲבָל זֶה טַעֲמוֹ לְמַעְלָה בְּרֵי"ש, לְפִי שֶׁמְּתֻרְגָּם: גָּדְלָה כְּבָר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי: (לעיל טו) "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה", (רות ב) "הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ".

(כא) **אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ וְכָלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה:**

כא אִתְגְּלִי כְּעַן וְאֶדְיוּן הֲכִי קְבִלְתְּהוֹן דְּעַלַת לְקֳדָמַי עֲבָדוּ אֶעְבֵּד עִמְּהוֹן גְּמִירָא (אִם לָא תְּיִבִין) וְאִם תְּיִבִין לָא אֶתְפְּרָע:

רש"י ◄**אֵרְדָה־נָּא** • לִמֵּד לַדַּיָּנִים שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָרָשַׁת הַפַּלְגָּה. דָּבָר אַחֵר: "אֵרְדָה־נָּא" לְסוֹף מַעֲשֵׂיהֶם. **הַכְּצַעֲקָתָהּ** • שֶׁל מְדִינָה. **הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ** • וְכֵן עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם, כָּלָה אֲנִי עוֹשֶׂה בָּהֶם. וְאִם לֹא יַעַמְדוּ בְּמִרְדָּם, אֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה לְהִפָּרַע מֵהֶן בִּיסוּרִין, וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן. וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמות לג) "וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ". וּלְפִיכָךְ יֵשׁ הֶפְסֵק נְקֻדַּת פָּסֵק, בֵּין "עָשׂוּ" לְ"כָלָה", כְּדֵי לְהַפְרִיד תֵּבָה מֵחֲבֶרְתָּהּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ "הַכְּצַעֲקָתָהּ", צַעֲקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהָרְגוּהָ מִיתָה מְשֻׁנָּה עַל שֶׁנָּתְנָה מָזוֹן לְעָנִי, כְּמִפֹּרָשׁ בְּ'חֵלֶק'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִרְמוֹז, כִּי יְדִיעַת הַשֵּׁם שֶׁהִיא הַשְּׂגָחָתוֹ בָּעוֹלָם הַשָּׁפֵל, הִיא לִשְׁמֹר הַכְּלָלִים. וְגַם בְּנֵי הָאָדָם מֻנָּחִים בּוֹ לְמִקְרִים עַד בֹּא עֵת פְּקֻדָּתָם. אֲבָל בַּחֲסִידָיו יָשׂוּם אֵלָיו לִבּוֹ לָדַעַת אוֹתוֹ בִּפְרָט, לִהְיוֹת שְׁמִירָתוֹ דְּבֻקָה בּוֹ תָּמִיד, לֹא תִּפְרֵד הַיְדִיעָה וְהַזְּכִירָה מִמֶּנּוּ כְּלָל. כְּטַעַם לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו (איוב ל"ו ז). וּבָאוּ מִזֶּה פְּסוּקִים רַבִּים, כְּדִכְתִיב (תהלים ל"ג י"ח) הִנֵּה עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו, וְזוּלַת זֶה: תורה כ

(כ) וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה.

לְשׁוֹן רַשִּׁ"י וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָמַר שֶׁלֹּא יְכַסֶּה מִמֶּנּוּ. וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי נִכְנָס פָּסוּק **וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים** בֵּינְתַּיִם לְהוֹדִיעַ כִּי בְּעֵת שֶׁבָּאוּ לִסְדוֹם אָז אָמַר הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם **זַעֲקַת סְדוֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה.** וְכֵן דַּעַת כָּל הַמְפָרְשִׁים כִּי עִם אַבְרָהָם יְדַבֵּר. וּלְפִי זֶה הַנָּכוֹן בַּפָּסוּק **וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים** לוֹמַר כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר הַשֵּׁם לְאַבְרָהָם בִּנְסֹעַ הָאֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ **זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה,** עָמַד אַבְרָהָם בִּתְפִלָּה וּתְחִנָּה לְפָנָיו לִמְחֹל לָהֶם וְלָתֵת לוֹ רְשׁוּת לְדַבֵּר, וְהֶאֱרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ עַד שֶׁבָּאוּ הָאֲנָשִׁים סְדוֹמָה, וְאָז נִגַּשׁ אַבְרָהָם וְאָמַר **הַאַף תִּסְפֶּה.** אוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ שֶׁשָּׁב לְבָאֵר **עוֹרְנוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'** כִּי נִגַּשׁ אַבְרָהָם וְאָמַר **הַאַף תִּסְפֶּה:**

וְהִנֵּה הֶאֱרִיךְ בִּתְחִנָּה לְפָנָיו בְּכָל פַּעַם לֵאמֹר **אַל יִחַר אַף ה',** וְהָיָה עוֹד מְכֻוָּן דַּעְתּוֹ בְּכָל פַּעַם לַנְּבוּאָה עַד שֶׁשָּׁמַע תְּשׁוּבָה לִדְבָרָיו מִפִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהֶאֱרִיכוֹ כָּל הַיּוֹם בָּזֶה, וַיֵּלֶךְ ה' בָּעֲרֶב כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם, וּבָאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה:

זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה. הִיא זַעֲקַת עֲשׁוּקִים יִזְעֲקוּ וְיוֹשִׁיעוּ מִזְּרוֹעַ רְשָׁעָתָם. וְהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה שָׁמַעְתִּי כִּי רָבָּה, אוֹ שֶׁיֹּאמַר זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה רָבָּה וְחַטָּאתָם כָּבְדָה מְאֹד, אֲבָל עִנְיָן הַכָּתוּב: זַעֲקַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְחַטָּאתָם שֶׁגָּדְלוּ מְאֹד אֵרֵד וְאֶרְאֶה, אִם כֻּלָּם חָטְאוּ בָּהֶם, וְאִם לֹא, אֵדְעָה מִי הַחוֹטְאִים:

וְעִנְיָן הֵירִידָה וְהָרְאִיָּה אָמַר רַשִּׁ"י בְּדֶרֶךְ הַדְּרָשׁ לִמֵּד שֶׁלֹּא יִפְסְקוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת אֶלָּא בִּרְאִיָּה. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט מִפְּנֵי שֶׁרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגַלּוֹת לְאַבְרָהָם עִנְיַן סְדוֹם וּלְהוֹדִיעוֹ כִּי אֵין בָּהֶם עוֹשֵׂה טוֹב אָמַר אֵלָיו: זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה אֵרֵד לִרְאוֹת, כְּלוֹמַר בָּאתִי לִשְׁפֹּט אִם חָטְאוּ אֶעֱשֶׂה בָּהֶם כָּלָה, וְאִם לֹא אֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה בָּהֶם, וּפְקֻדָּתִי בְּשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבְנִגְעִים עֲוֹנָם. הוֹדִיעוֹ כִּי אֵין עוֹד נִגְמַר דִּינָם וְכִי עַתָּה יִפְקֹד עֲוֹנָם וְיִשְׁפֹּט אוֹתָם, וְזֶה כִּלְשׁוֹן ה' מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת אֱלֹהִים הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ (תהלים י"ד ב'-ג'):

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר בּוֹ (בְּפָסוּק כ"א) סוֹד מִיַּלְדֵי נָכְרִים יַסְפִּיקוּ בּוֹ. וַאֲנִי אָרְמֹז לְךָ דַּעַת מְקַבְּלֵי הָאֱמֶת. דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (יְרוּשַׁלְמִי תַּעֲנִית ב' א') בַּפָּסוּק כִּי הִנֵּה ה' יוֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (מיכה א' ג'). יוֹצֵא וּבָא לוֹ מִמִּדָּה לְמִדָּה, יוֹצֵא מִמִּדַּת הָרַחֲמִים וּבָא לוֹ לְמִדַּת הַדִּין, וְכֵן הָעִנְיָן הַזֶּה. **וַיֹּאמֶר ה'** אֶל לִבּוֹ **זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה, אֵרֵד** מִמִּדַּת הָרַחֲמִים אֶל מִדַּת הַדִּין (זֹהַר ק"ה:), **וְאֶרְאֶה** בְּרַחֲמִים **אִם כְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי** בְּמִדַּת הַדִּין **עָשׂוּ, כָּלָה** (שם ק"ו.), **וְאִם לֹא אֵדָעָה** וַאֲרַחֵם, כְּדֶרֶךְ וַיֵּדַע אֱלֹהִים (שמות ב' כ"ה). וְאַחַר שֶׁסִּפֵּר הַכָּתוּב דַּעַת הָעֶלְיוֹן, חָזַר אֶל הָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן, וְסִפֵּר בַּמַּעֲשֶׂה כִּי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִשְׁקִיפוּ עַל פְּנֵי סְדוֹם לָלְכֶת שָׁמָּה וּשְׁלָחָם אַבְרָהָם הִגִּיעוּ שָׁמָּה, וְאַבְרָהָם מֵעֵת הִפְרְדָם מִמֶּנּוּ וְעַד הַגִּיעָם שָׁם, עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד לְפָנָיו כִּי קָרְאוּ וְהִגִּיד לוֹ כִּי הַמַּלְאָכִים הֵם הַשְּׁלוּחִים הָאֵלֶּה לְהַשְׁחִית הַמָּקוֹם כַּאֲשֶׁר אָמַר, וְלֹא הֶצְרַךְ לְפָרֵשׁ מָתַי עָמַד לְפָנָיו, כִּי מֵעֵת שֶׁאָמַר "הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם" נוֹדַע שֶׁהִגִּיד לוֹ: תורה כא

(כב) **וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה:**

רש"י ◄**וַיִּפְנוּ מִשָּׁם•** מִמָּקוֹם שֶׁאַבְרָהָם לוָם שָׁם. **וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה'•** וַהֲלֹא לֹא הָלַךְ לַעֲמֹד לְפָנָיו, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ:

כב **וְאִתְפְּנִיאוּ מִתַּמָּן גֻּבְרַיָּא וַאֲזָלוּ לְסִדּוֹם וְאַבְרָהָם עַד כְּעַן מְשַׁמֵּשׁ בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ:**

"זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה", וְהָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'וַה' עוֹדֶנּוּ עֹמֵד עַל אַבְרָהָם', אֶלָּא תִּקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה (ב"ר) (אשר הפכוהו ז"ל לכתוב כן).

(כג) **וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע:**

רש"י ◄**וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם•** מָצִינוּ הַגָּשָׁה לְמִלְחָמָה: (ש"ב י) "וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגוֹ'", הַגָּשָׁה לְפִיּוּס: "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה", וְהַגָּשָׁה לִתְפִלָּה: (מ"א יח) "וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא", וּלְכָל אֵלּוּ נִכְנַס (ס"א: נִגַּשׁ) אַבְרָהָם: לְדַבֵּר קָשׁוֹת, וּלְפִיּוּס וְלִתְפִלָּה. **הַאַף תִּסְפֶּה•** הֲגַם תִּסְפֶּה, וּלְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגְּמוֹ לְשׁוֹן רֹגֶז, כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: הָאַף יַשִּׁיאֲךָ שֶׁתִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע.

כג **וּקְרֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הֲבַרְגַז תְּשֵׁיצֵי זַכָּאָה עִם חַיָּבָא:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 55 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַצָּלַת נְפָשׁוֹת אַף שֶׁזֶּה נֶגֶד טִבְעוֹ

וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה נִכְנַס אַבְרָהָם לְדַבֵּר קָשׁוֹת (יח, כג. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ שֶׁמִּדָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה – "אַבְרָהָם אוֹהֲבִי" (ישעיה מא, ח), וּבְטִבְעוֹ הָיָה בַּעַל חֶסֶד, וְאִם כֵּן תָּמוּהַּ, אֵיךְ יִתְּכֵן שֶׁיְּדַבֵּר אַבְרָהָם קָשׁוֹת, וּבִפְרָט לַהַקָּבָּ"ה? אֶלָּא שֶׁמִּזֶּה רוֹאִים עַד כַּמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בְּהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, דִּכְשֶׁבָּא עִנְיָן שֶׁל הַצָּלַת נְפָשׁוֹת – הֵן הַצָּלַת אָדָם כִּפְשׁוּטָהּ וְהֵן הַצָּלַת אָדָם בְּרוּחָנִיּוּת – לִידֵי הָאָדָם, אֵין לוֹ "לַחְשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת", וְלַעֲשׂוֹת רַק מַה שֶּׁהוּא לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהַצִּיל, אֶלָּא עָלָיו לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר וּלְנַסּוֹת כָּל הָאֶפְשָׁרוּיוֹת. וַאֲפִילּוּ אִם צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁהוּא נֶגֶד טִבְעוֹ, עָלָיו לַעֲשׂוֹתוֹ כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֶדֶת שַׁחַת.

(כד) **אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ:**

רש"י ◄**אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם•** עֲשָׂרָה צַדִּיקִים לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ, כִּי חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת יֵשׁ.

כד **מָאִים אִית חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא הֲבַרְגַז תְּשֵׁיצֵי וְלָא תִשְׁבּוֹק לְאַתְרָא בְּדִיל חַמְשִׁין זַכָּאִין דִּי בְגַוֵּהּ:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. אַפּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִיא מִדַּת דִּינוֹ, וְחָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁהִיא תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, לֹא יָדַע מַחְשְׁבוֹת ה' אֲשֶׁר חָשַׁב עֲלֵיהֶם בְּרַחֲמָיו כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי. וְלָכֵן אָמַר כִּי הָגוּן וְטוֹב הוּא שֶׁיִּשָּׂא לְכָל הַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִים, אֲבָל לֹא יִתְּכֵן גַּם בְּמִדַּת הַדִּין לְהָמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע, שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה כַּצַּדִּיק כָּרָשָׁע, וְיֹאמְרוּ שָׁוְא עֲבוֹד אֱלֹהִים, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִדַּת רַחֲמִים שֶׁהוּא שׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ, וְהוּא הָעוֹשֶׂה מִשְׁפָּט, כָּעִנְיָן וַיִּגְבַּהּ ה' צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט (ישעיה ה' ט"ז), וְאָמַרְנוּ (ברכות י"ב:) הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט. וְזֶהוּ עִנְיָן הַכֵּפֶל חָלִילָה לְךָ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹדָה שֶׁיִּשָּׂא לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם, כִּי בְּמִדַּת רַחֲמִים יִתְנַהֵג עִמָּהֶם. וּמַה שֶּׁיּוֹדִיעַ אֵלֶיךָ כָּל הָעִנְיָן, הֱיוֹת וַיֹּאמֶר ה' כָּתוּב יו"ד הֵ"א, וְכָל אֲשֶׁר הִזְכִּיר אַבְרָהָם אָל"ף דָּל"ת. וְהַנָּה זֶה מְבֹאָר: תורה כד

(כד) חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם. כָּתַב רַשִּׁ"י עֲשָׂרָה לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ. **הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה,** תִּשְׁעָה לְכָל כְּרַךְ וּכְרַךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם תִּצְטָרֵף עִמָּהֶם. **אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים,** וְיִמָּלְטוּ אַרְבָּעָה כְּרַכִּים, וְכֵן שְׁלוֹשִׁים יַצִּילוּ שְׁלֹשָׁה, וְעֶשְׂרִים יַצִּילוּ שְׁנַיִם, וַעֲשָׂרָה יַצִּילוּ אֶחָד. וְלֹא בִּקֵּשׁ עַל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׁמוֹנָה צַדִּיקִים וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָן, וְתִשְׁעָה עַל יְדֵי צְרוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא. כָּל אֵלּוּ דִּבְרֵי הָרַב ז"ל:

וַאֲנִי תְּמֵהַּ, אִם כֵּן מַה הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הוֹאִיל אֲשֶׁר הָיָה מִתְחַנֵּן בְּכָל פַּעַם וּפַעַם **אֵל נָא יִחַר לַאדֹנָי, וְהִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי,** וַהֲלֹא רָאוּי הוּא שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעִים מַצִּילִין אַרְבָּעָה, וּשְׁלוֹשִׁים וְהָעֶשְׂרִים יַצִּילוּ לְפִי חֶשְׁבּוֹן כַּאֲשֶׁר הַחֲמִשִּׁים יַצִּילוּ חָמֵשׁ. וְכֵן מַה שֶּׁאָמַר כִּי תִּשְׁעָה עַל יְדֵי צְרוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא, וַהֲלֹא לְאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה הָיָה מְבַקֵּשׁ הַצְּרוּף וְלֹא הָיוּ שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה, אֲבָל תִּשְׁעָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם. וְהַנָּה דַּעַת הָרַב לוֹמַר שֶׁהָרַבִּים רְאוּיִין

(כה) חָלִלָה לְךָ מֵעֲשֹׂת ׀ כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:

כה קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין לְקַטָּלָא זַכָּאָה עִם חַיָּבָא וִיהֵי זַכָּאָה כְּחַיָּבָא קוּשְׁטָא אִנּוּן דִּינָךְ דְּדָיִן (נ״י הֲדַיָּן) כָּל אַרְעָא לָא (נ״י בְּרַם) יַעְבֵּד דִּינָא:

רש״י◄ חָלִלָה לְךָ • וְאִם תֹּאמַר לֹא יַצִּילוּ הַצַּדִּיקִים אֶת הָרְשָׁעִים, לָמָּה תָּמִית הַצַּדִּיקִים?. חָלִלָה לְךָ • חֵלִין הוּא לְךָ, יֹאמְרוּ, כָּךְ הוּא אֻמָּנוּתוֹ: שׁוֹטֵף הַכֹּל, צַדִּיקִים וּרְשָׁעִים. כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפַּלָּגָה. כַּדָּבָר הַזֶּה • לֹא הוּא וְלֹא כַיּוֹצֵא בּוֹ. חָלִלָה לָךְ • לְעוֹלָם הַבָּא. הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ • נָקוּד בַּחֲטַ״ף פַּתָּ״ח הֵ״א שֶׁל ״הַשֹּׁפֵט״, לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֱמֶת?.

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם:

כו וַאֲמַר יְיָ אִם אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל אַתְרָא בְּדִילְהוֹן:

רש״י◄ אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם וְגוֹ׳ לְכָל־הַמָּקוֹם • לְכָל הַכִּכָּרִים, לְפִי שֶׁסְּדוֹם הָיְתָה מֶטְרוֹפּוֹלִין וַחֲשׁוּבָה מִכֻּלָּם, תָּלָה בָּהּ הַכָּתוּב.

(כז) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר:

כז וַאֲתֵב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא כְעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ וַאֲנָא עָפָר וּקְטָם:

רש״י◄ וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר • וּכְבָר הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עָפָר עַל־יְדֵי הַמְּלָכִים וְאֵפֶר עַל־יְדֵי נִמְרֹד, לוּלֵי רַחֲמֶיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 79 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וּתוּר לְמַעַן הַזּוּלֵת

וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: (יח, כז)

בִּשְׂכַר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם אָבִינוּ "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", זָכוּ בָּנָיו לִשְׁתֵּי מִצְוֹת, אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה (סוטה יז, א)

יָדוּעַ שֶׁהַקָּבָּ"ה מְשַׁלֵּם שָׂכָר "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה" (ראה סוטה ח, ב ואילך), וְאִם־כֵּן יֵשׁ לְעַיֵּן בַּמָּה "אֵפֶר פָּרָה וַעֲפַר סוֹטָה" הֵם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מָצִינוּ שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ הָיְתָה בְּאֹפֶן דְּ"מַשִּׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים" (ראה ראש השנה יז, ריש עמוד ב) בִּפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְעַד שֶׁוִּתֵּר עַל כָּל עִנְיָנָיו וַאֲפִילוּ עַל "קַבָּלַת פְּנֵי שְׁכִינָה" בִּשְׁבִיל מִצְוַת "הַכְנָסַת אוֹרְחִים" (ראה שבת קכז, סוף עמוד א), וְאַף שֶׁהָיוּ אוֹרְחִים "עַרְבִיִּים שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לַאֲבַק רַגְלֵיהֶם" (רש"י פרשתנו יח, ד).

וּבִשְׂכַר זֶה זָכָה לִשְׁתֵּי מִצְוֹת:

"אֵפֶר פָּרָה" – אַף שֶׁ"כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף" נִטְמָאִים, מִכָּל־מָקוֹם לֹא הִתְחַשְּׁבוּ הַכֹּהֲנִים בָּזֶה, וּכְשֶׁהָיָה מִישֶׁהוּ שֶׁהָיָה טָמֵא לְמֵת, וְתִּרוּ הַכֹּהֲנִים וְנִטְמְאוּ כְּדֵי לְטַהֵר אֶת חֲבֵרָם מִטֻּמְאָתוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְהַצָּלָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר יַצִּילוּ הַמֻּעָטִים אֲפִלּוּ הַצָּלָה מוּעֶטֶת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ת"ב בְּחֻקֹּתַי) אֵינוֹ דּוֹמֶה מוּעָטִין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה לִמְרֻבִּים הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה:

וְהִנֵּה הוֹדָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּצִּילוּ אַרְבָּעִים וְחֲמִשָּׁה בְּצָרוּף צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל הַכִּרְכִּין כְּאִלּוּ הָיוּ חֲמִשִּׁים שְׁלֵמִין, וּמֵעַתָּה כְּשֶׁיִּהְיוּ מ' צַדִּיקִים מַצִּילִין אַרְבָּעָה, אַף בְּצֵרוּף הַצַּדִּיק יִתְעַלֶּה יִנָּצְלוּ, וְכֵן הַשְּׁלֹשִׁים וְהָעֶשְׂרִים וְהָעֲשָׂרָה, שֶׁכְּבָר הוֹדָה בַּצֵּרוּף הַזֶּה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהוֹדָה בּוֹ עִם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה שֶׁהֵם רַבִּים, וְשֶׁמָּא לֹא יוֹדֶה בַּצֵּרוּף עִם הַמּוּעָטִין כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, צִדְקַת ה' רְאוּיָה הִיא לְהִצְטָרֵף וּלְהַצִּיל כֵּיוָן שֶׁהוֹדָה שֶׁלֹּא יַבְדִּיל בֵּין רַב לְמְעַט, זֶה דַּעַת הָרַב:

וְדֶרֶךְ פְּשַׁט הַכְּתוּבִים סְלוּלָה, שֶׁאָמַר תְּחִלָּה חֲמִשִּׁים לָתֵת חֶשְׁבּוֹן שָׁלֵם שֶׁל עֲשָׂרָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְחָזַר וּפִחֵת כְּמוֹ שֶׁיָּכוֹל, וּלְהַצִּיל הַכֹּל הָיָה אוֹמֵר. וְלֹא יָדַעְתִּי מִי הִכְנִיסוֹ לָרַב בַּמֶּה שֶׁאָמַר: תורה כה

(כו) בְּתוֹךְ הָעִיר. פֵּרֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם שֶׁיִּהְיוּ יְרֵאִים אֶת הַשֵּׁם בְּפַרְהֶסְיָא, וְכֵן שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם (יִרְמְיָה ה' א'). וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי אַבְרָהָם אָמַר **בְּתוֹךְ הָעִיר** לֵאמֹר שֶׁאֲפִלּוּ יִהְיוּ נְכָרִים בְּתוֹכָהּ רְאוּיִ שֶׁיַּצִּילוּהָ. וְאָמַר זֶה בַּעֲבוּר לוֹט, וְחָשַׁב אוּלַי יֵשׁ אֲחֵרִים שָׁם: תורה כז

"עֲפַר סוֹטָה" – אַף שֶׁמְּחִיקַת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, אֵין לְךָ חִלּוּל ה' גָּדוֹל מִזֶּה, הִנֵּה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, אָמְרָה תּוֹרָה: שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בִּקְדֻשָּׁה יִמָּחֶה עַל הַמַּיִם" (שבת קטז, א), דְּאַף שֶׁמְּדַבֵּר עַל אִשָּׁה שֶׁלֹּא הִתְנַהֲגָה בִּצְנִיעוּת, מִכָּל־מָקוֹם אָמְרָה תּוֹרָה לִמְחֹק שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה "לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ".

(כח) אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:

כח מָאִים יַחְסְרוּן חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׁא הַתְחַבֵּל בְּחַמְשָׁא יָת כָּל קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא:

רש"י◄ הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה • וַהֲלֹא הֵן תִּשְׁעָה לְכָל כְּרַךְ, וְאַתָּה צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם, תִּצְטָרֵף עִמָּהֶם.

(כט) וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:

כט וְאוֹסִיף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמֵרָא בְּדִיל אַרְבְּעִין:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים • וְיִמָּלְטוּ אַרְבָּעָה הַכְּרַכִּים. וְכֵן שְׁלֹשִׁים יַצִּילוּ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם, אוֹ עֶשְׂרִים יַצִּילוּ שְׁנַיִם מֵהֶם, אוֹ עֲשָׂרָה יַצִּילוּ אֶחָד מֵהֶם.

(ל) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:

ל וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם (נ"י רוּגְזָא) דַיְיָ וֶאֱמַלֵּל מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אֶעְבֵּד גְּמֵרָא אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין:

(לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים:

לא וַאֲמַר הָא כְּעַן שָׁרֵיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרִין וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עֶשְׂרִין:

רש"י◄ הוֹאַלְתִּי • רָצִיתִי, כְּמוֹ: "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה".

(לב) וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:

לב וַאֲמַר לָא כְּעַן יִתְקַף קֳדָם יְיָ וֶאֱמַלֵּל בְּרַם זִמְנָא הָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמָּן עַשְׂרָא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּל בְּדִיל עַשְׂרָא:

רש"י◄ אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה • עַל פָּחוֹת לֹא בִּקֵּשׁ, אָמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׁמֹנָה, נֹחַ וּבָנָיו וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָם, וְעַל תִּשְׁעָה עַל־יְדֵי צֵרוּף כְּבָר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא.

(לג) וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

לג וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ כַּד שֵׁצִי לְמַלָּלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) לֹא אַשְׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם. יַבְטִיחַ אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁחִית אִם יִמָּצְאוּן שָׁם כֵּן, וְלֹא הָיָה אוֹמֵר לוֹ "דַּע שֶׁאֵין שָׁם כַּמִּסְפָּר הַזֶּה שֶׁאָמַרְתָּ", לְפִי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמַר דִּינָם, כַּאֲשֶׁר אָמַר אַרְדָּה נָּא וְאֶרְאֶה. וְהִנֵּה אַבְרָהָם לֹא יָדַע מַה יֵּעָשֶׂה בָּהֶם, וְלָכֵן הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהִשְׁקִיף עַל פְּנֵי סְדוֹם, וּבְרֹאוֹתוֹ כִּי נִשְׁחֲתוּ יָדַע שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם כֵּן: תורה כט

רש"י◄ **וַיֵּלֶךְ ה' וְגוֹ'** • כֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק הַסַּנֵּגוֹר, הָלַךְ לוֹ הַדַּיָּן. **וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקוֹמוֹ** • נִסְתַּלֵּק הַדַּיָּן, נִסְתַּלֵּק הַסַּנֵּגוֹר וְהַקַּטֵּגוֹר מִקַּטְרֵג, וּלְפִיכָךְ "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה" לְהַשְׁחִית: אֶחָד לְהַשְׁחִית אֶת סְדוֹם, וְאֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט וְהוּא אוֹתוֹ שֶׁבָּא לְרַפְּאוֹת אֶת אַבְרָהָם. וְהַשְּׁלִישִׁי שֶׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה, כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ, נִסְתַּלֵּק לוֹ.

◆ יום שלישי י"ג מרחשון ◆

יט (א) **וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה:**

א וְעַלּוּ תְּרֵין מַלְאָכַיָּא לִסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בִּתְרָעָא (נ"י בִּתְרַע) דִּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן וּסְגִיד עַל אַפּוֹהִי עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **הַמַּלְאָכִים** • וּלְהַלָּן קְרָאָם "אֲנָשִׁים", כְּשֶׁהָיְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם קְרָאָם "אֲנָשִׁים". דָּבָר אַחֵר: אֵצֶל אַבְרָהָם שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל, וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כַּאֲנָשִׁים קְרָאָם "אֲנָשִׁים", וְאֵצֶל לוֹט קְרָאָם: "מַלְאָכִים". **בָּעֶרֶב** • וְכִי כָּל־כָּךְ שָׁהוּ הַמַּלְאָכִים מֵחֶבְרוֹן לְסְדוֹם? אֶלָּא מַלְאֲכֵי רַחֲמִים הָיוּ וּמַמְתִּינִים שֶׁמָּא יוּכַל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סַנֵּגוֹרְיָא. **וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם** • "יָשַׁב" כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם מְנוּחוּ שׁוֹפֵט עֲלֵיהֶם (בראשית רבה). **וַיַּרְא־לוֹט וְגוֹ'** • מִבֵּית אַבְרָהָם לָמַד לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים.

(ב) **וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין:**

ב וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְּעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וּתְקַדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאָרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא אֱלָהֵן בִּרְחוֹבָא נְבִית:

רש"י◄ **הִנֵּה נָא־אֲדֹנַי** • הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוֹנִים לִי, אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. דָּבָר אַחֵר: הִנֵּה נָא צְרִיכִים אַתֶּם לָתֵת לֵב עַל הָרְשָׁעִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בָּכֶם, וְזוֹ הִיא עֵצָה נְכוֹנָה (בראשית רבה). **סוּרוּ נָא** • עַקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבֵיתִי דֶּרֶךְ עֲקַלְּתוֹן, שֶׁלֹּא יַכִּירוּ שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָךְ נֶאֱמַר "סוּרוּ" (בראשית רבה). **וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** • וְכִי דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ לִרְחֹץ? וְעוֹד, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם אָמַר לָהֶם תְּחִלָּה "וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם"? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לוֹט: אִם כְּשֶׁיָּבֹאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם וְיִרְאוּ שֶׁכְּבָר רָחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, יַעֲלִילוּ עָלַי וְיֹאמְרוּ: 'כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, שֶׁבָּאוּ לְבֵיתְךָ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ', לְפִיכָךְ אָמַר: מוּטָב שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּאן בַּאֲבַק רַגְלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ נִרְאִין כְּמוֹ שֶׁבָּאוּ עַכְשָׁו. לְפִיכָךְ אָמַר: "לִינוּ" תְּחִלָּה וְאַחַר־כָּךְ "רַחֲצוּ". **וַיֹּאמְרוּ לֹא** • וּלְאַבְרָהָם אָמְרוּ: "כֵּן תַּעֲשֶׂה", מִכָּאן שֶׁמְּסָרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מְסָרְבִין לַגָּדוֹל (בראשית רבה). **כִּי בָרְחוֹב נָלִין** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא', שֶׁאָמְרוּ: 'לֹא נָסוּר אֶל בֵּיתְךָ, אֶלָּא בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר נָלִין'.

(ג) **וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ:**

ג וְאַתְקֵף בְּהוֹן לַחְדָא וְזָרוּ לְוָתֵהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא לְהוֹן וַאֲכָלוּ:

רש"י◄ **וַיָּסֻרוּ אֵלָיו** • עִקְּמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ. **וּמַצּוֹת אָפָה** • פֶּסַח הָיָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) הִנֵּה נָא אֲדֹנַי. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, הִנֵּה נָא אַתֶּם אֲדוֹנִים לִי אַחַר שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי. וְהַנָּכוֹן שֶׁהוּא לְשׁוֹן תְּחִנָּה, אֲדֹנַי, הִנֵּה נָא בֵּית עַבְדְּכֶם סוּרוּ נָא אֵלַי, וּמִלַּת **סוּרוּ** כְּמוֹ סוּרָה שְׁבָה פֹּה (רות ד' א'), סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵל תִּירָא (שופטים ד' י"ח): **וְטַעַם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם.** לְהַגִּיד לָהֶם שֶׁלֹּא יִתְעַכְּבוּ בָּעִיר אַחַר הַבֹּקֶר, כִּי יָדַע בְּעִנְיַן אַנְשֵׁי הָעִיר וְרִשְׁעָם, אֲבָל הָיָה חוֹשֵׁב כִּי בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ. אוֹ שֶׁרָאָה אוֹתָם כְּהוֹלְכֵי אֲרֻחוֹת לֹא יִתְעַכְּבוּ בָּעִיר, וְאָמַר **וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם** אִם תִּרְצוּ: תורה ג

(ג) וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד. הָיָה לְלוֹט זְכוּת בְּהַפְצִירוֹ בָּהֶם וְהָיָה לוֹ חֵפֶץ טוֹב בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים, וְהָיוּ מְמָאֲנִים כְּדֵי לְזַכּוֹתוֹ, וְלָכֵן שָׁמְעוּ לוֹ בַּסּוֹף, כִּי מִתְּחִלָּה לֹא הָיוּ רוֹצִים לָבֹא לְבֵיתוֹ, כִּי אֵינוֹ צַדִּיק תָּמִים. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"מ פ"ז.) מְסָרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מְסָרְבִין לַגָּדוֹל. וְאִם כֵּן יִהְיֶה כְּדֶרֶךְ מוּסַר בְּנֵי אָדָם: תורה ד

(ד) טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקָּצֶה:

ד עַד לָא שְׁכִיבוּ וַאֲנָשֵׁי קַרְתָּא אֲנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מִסּוֹפֵהּ:

רש"י◄ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם• כָּךְ נִדְרַשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה': "טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ, וְאַנְשֵׁי הָעִיר" הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מַלְאָכִים, שֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רַבָּם רְשָׁעִים. עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם, "וְאַנְשֵׁי סְדֹם וְגוֹ'". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: "וְאַנְשֵׁי הָעִיר", אַנְשֵׁי רֶשַׁע, נָסַבּוּ עַל הַבַּיִת. וְעַל שֶׁהָיוּ רְשָׁעִים, נִקְרָאִים: "אַנְשֵׁי סְדֹם", כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים". כָּל־הָעָם מִקָּצֶה• מִקְצֵה הָעִיר עַד הַקָּצֶה, שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם.

(ה) וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם:

ה וּקְרוֹ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵהּ אָן גַּבְרַיָּא דִּי אֲתוֹ לְוָתָךְ לֵילְיָא אַפֵּקְנוּן לְוָתָנָא וְנִדַּע יָתְהוֹן:

רש"י◄ וְנֵדְעָה אֹתָם• בְּמִשְׁכַּב זָכָר, כְּמוֹ: "אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ" (בראשית רבה).

(ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו:

ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא אֲחַד בַּתְרוֹהִי:

(ז) וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:

ז וַאֲמַר בְּבָעוּ כְּעַן אַחַי לָא תַּבְאִישׁוּן:

(ח) הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי:

ח הָא כְּעַן לִי תַּרְתֵּין בְּנָן דִּי לָא יְדָעֵנוּן גְּבַר אַפֵּק כְּעַן יָתְהֶן לְוָתְכוֹן וְעִיבִידוּ לְהֶן כִּדְתַקֵּן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגַבְרַיָּא הָאִלֵּין לָא תַּעְבְּדוּן מִדַּעַם אֲרֵי עַל כֵּן עַלּוּ בִּטְלַל שֵׁרוּתִי:

רש"י◄ הָאֵל• כְּמוֹ הָאֵלֶּה. כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ• כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לִכְבוֹדִי, עַל אֲשֶׁר בָּאוּ "בְּצֵל קוֹרָתִי", תַּרְגּוּם: "בִּטְלַל שֵׁרוּתִי". תַּרְגּוּם שֶׁל קוֹרָה: שֵׁרוּתָא.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) וְנֵדְעָה אֹתָם. כַּוָּנָתָם לְכַלּוֹת אֶת הָרֶגֶל מִבֵּינֵיהֶם, כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין ק"ט), כִּי חָשְׁבוּ שֶׁבֶּעָבוּר טוּבַת אַרְצָם שֶׁהִיא כְּגַן ה' יָבֹאוּ שָׁם רַבִּים, וְהֵם הָיוּ מוֹאֲסֵי הַצְּדָקָה, אֲבָל לוֹט בְּעָשְׁרוֹ וּבְמָמוֹנוֹ בָּא אֲלֵיהֶם, אוֹ שֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶם רְשׁוּת אוֹ שֶׁקִּבְּלוּהוּ לִכְבוֹד אַבְרָהָם, וְהַכָּתוּב מֵעִיד שֶׁזֹּאת כַּוָּנָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל ט"ז מ"ט) הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה. וּמַה שֶּׁאָמַר: **רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד,** (לְעֵיל י"ג י"ג) שֶׁהָיוּ מַכְעִיסִים וּמוֹרְדִים בְּשַׁלְוָתָם וּבְעִנּוּי הָאֶבְיוֹנִים, וְהוּא שֶׁאָמַר: (יְחֶזְקֵאל ט"ז נ) וַתִּגְבַּהְנָה וַתַּעֲשֶׂינָה תוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי:

וְעַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ (עַיֵּן סַנְהֶדְרִין ק"ט.) הָיוּ בְּהֶם כָּל מִדּוֹת רָעוֹת, אֲבָל נִגְמַר דִּינָם עַל אוֹתוֹ הָעָוֹן מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ יַד עָנִי וְאֶבְיוֹן, כִּי הָיוּ תְּדִירִים בְּאוֹתוֹ עָוֹן יוֹתֵר מִכֻּלָּם, וְגַם כִּי כָּל הָעַמִּים עוֹשִׂים צְדָקוֹת עִם רֵעֵיהֶם וְעִם עֲנִיֵּיהֶם, לֹא הָיָה בְּכָל הַגּוֹיִם כִּסְדוֹם לְאַכְזָרִיּוּת: **וְדַע,** כִּי מִשְׁפַּט סְדוֹם הָיָה לְמַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי הִיא מִכְּלַל נַחֲלַת ה' וְאֵינָהּ סוֹבֶלֶת אַנְשֵׁי תוֹעֵבוֹת, וְכַאֲשֶׁר תָּקִיא אֶת הַגּוֹי כֻּלּוֹ מִפְּנֵי תּוֹעֵבוֹתָם הִקְדִּימָה וְקָאָתָה אֶת הָעָם הַזֶּה שֶׁהָיוּ רָעִים מִכֻּלָּם לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת. וְשָׁמְמוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהֶשְׁחֵתָה הָאָרֶץ בְּלֹא רִפּוּאָה לְעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁבֶּעָבוּר טוּבָהּ נִתְגָּאוּ, וְרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּהְיֶה לְאוֹת לִבְנֵי מָרִי לְיִשְׂרָאֵל הָעֲתִידִים לִירָשָׁהּ כַּאֲשֶׁר הִתְרָה בָּהֶן גְּפִרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ ה' בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ (דְּבָרִים כ"ט כ"ב). כִּי יֵשׁ בָּאֻמּוֹת רָעִים וְחַטָּאִים מְאֹד וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם כָּכָה, אֲבָל לְמַעֲלַת הָאָרֶץ הַזֹּאת הָיָה הַכֹּל, כִּי שָׁם הֵיכַל ה'. וְעוֹד אֲנִי עָתִיד לְבָאֵר זֶה בְּסֵדֶר אַחֲרֵי מוֹת (וַיִּקְרָא י"ח כ"ד), אִם יְחַיֵּינִי הַמְּמִית וְהַמְּחַיֶּה: תורה ו

(ח) אוֹצִיאָה נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם. מִתּוֹךְ שִׁבְחוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה בָּאנוּ לִידֵי גְּנוּתוֹ, שֶׁהָיָה טוֹרֵחַ מְאֹד עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ לְהַצִּיל אוֹתָם מִפְּנֵי שֶׁבָּאוּ בְּצֵל קוֹרָתוֹ, אֲבָל שֶׁיְּפַיֵּס אַנְשֵׁי הָעִיר בְּהָפְקֵר בְּנוֹתָיו אֵין זֶה כִּי אִם רֹעַ לֵב, שֶׁלֹּא הָיָה עִנְיָן הַזִּמָּה בְּנָשִׁים מְרֹחָק בְּעֵינָיו, וְלֹא

הָיָה עוֹשֶׂה לִבְנוֹתָיו חָמֵס גָּדוֹל כְּפִי דַּעְתּוֹ. לְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (תַּנְחוּמָא וַיֵּרֶא י"ב) בַּנּוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מוֹסֵר עַצְמוֹ עַל בְּנוֹתָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ וְהוֹרֵג אוֹ נֶהֱרָג, וְזֶה מוֹסֵר בְּנוֹתָיו לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעַצְמְךָ אַתָּה מִשַּׁמְּרָן:

וְהִנֵּה לוֹט הָיָה מִתְיָרֵא עֲלֵיהֶם כִּי הָיָה חוֹשֵׁב שֶׁהֵם אֲנָשִׁים, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִכּוּ בְּסַנְוֵרִים אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר וְאָמְרוּ לוֹ כִּי מִשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ, אָז הִכִּיר בָּהֶם וְהֶאֱמִין לָעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר צִוּוּ:

וְדַע וְהָבֵן כִּי עִנְיַן פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה (שׁוֹפְטִים י"ט) אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִדְמֶה לָעִנְיָן הַזֶּה אֵינֶנּוּ כָּמוֹהוּ לְרַע, כִּי הָרְשָׁעִים הָהֵם לֹא הָיָה דַּעְתָּם לְכַלּוֹת הָרֶגֶל מִמְּקוֹמָם, אֲבָל הָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה וְרָצוּ גַּם בְּמִשְׁכַּב הָאִישׁ הָאוֹרֵחַ, וְכַאֲשֶׁר הוֹצִיאוּ אֲלֵיהֶם פִּילַגְשׁוֹ נִתְפַּיְּסוּ בָּהּ. וְהָאִישׁ הַזָּקֵן שֶׁאָמַר לָהֶם הִנֵּה בִתִּי הַבְּתוּלָה וּפִילַגְשֵׁהוּ אוֹצִיאָה נָּא אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם (שָׁם י"ט כ"ד), יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁלֹּא יַחְפְּצוּ בְּבִתּוֹ וְלֹא יַעֲשׂוּ עִמָּהּ רָעָה, וְעַל כֵּן לֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ לוֹ, וְכַאֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת פִּילַגְשׁוֹ לְבַדָּהּ שָׁתְקוּ מִמֶּנּוּ. וְהָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת גַּם הָאוֹרֵחַ כֻּלָּם הָיוּ חֲפֵצִים לְהַצִּיל אֶת הָאִישׁ בְּפִילַגְשׁוֹ, כִּי פִּילֶגֶשׁ הָיְתָה לֹא אֵשֶׁת אִישׁ, וּכְבָר זָנְתָה עָלָיו:

וּבַפֶּרֶץ הַהוּא עוֹד לֹא הָיוּ בּוֹ כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר כַּאֲשֶׁר בְּסְדוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ **מִנַּעַר וְעַד זָקֵן כָּל הָעָם מִקָּצֶה**, אֲבָל בַּגִּבְעָה נֶאֱמַר וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר "אַנְשֵׁי בְנֵי בְלִיַּעַל" (שָׁם י"ט כ"ב), מִקְצָתָם שֶׁהָיוּ שָׂרִים וְתַקִּיפִים בָּעִיר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הָאִישׁ (שָׁם כ' ה') וַיָּקֻמוּ עָלַי בַּעֲלֵי הַגִּבְעָה, וְעַל כֵּן לֹא מִחוּ הָאֲחֵרִים בְּיָדָם:

וְהִנֵּה פִּנּוֹת כָּל הָעָם מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל רָצוּ לַעֲשׂוֹת גֶּדֶר גָּדוֹל בַּדָּבָר לְהָמִית אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שָׁם כ' י"ג) וְעַתָּה תְּנוּ אֶת הָאֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וּנְמִיתֵם. וְדָבָר בָּרוּר הוּא שֶׁלֹּא הָיוּ חַיָּבִין מִיתָה בְּדִין תּוֹרָה, שֶׁלֹּא עָשׂוּ מַעֲשֶׂה זוּלָתִי עִנּוּי הַפִּילֶגֶשׁ הַזּוֹנָה, וְלֹא נִתְכַּוְּנוּ לַמִּיתָה שֶׁלָּהּ, וְגַם לֹא מֵתָה בְּיָדָם, וַיְשַׁלְּחוּהָ מֵאִתָּם כַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, וְהָלְכָה מֵאִתָּם לְבֵית אֲדוֹנֶיהָ וְאַחַר כָּךְ מֵתָה, אוּלַי נָחְלְשָׁה מֵרֹב הַבִּיאוֹת וְנִתְקָרְרָה בַּפֶּתַח עַד הָאוֹר וּמֵתָה שָׁם. אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ חֲפֵצִים וְאוֹמְרִים לַעֲשׂוֹת נְבָלָה כְּאַנְשֵׁי סְדוֹם רָאוּ הַשְּׁבָטִים לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יֵעָשֶׂה וְלֹא יֵאָמֵר כֵּן בְּיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ וּנְבַעֲרָה רָעָה מִיִּשְׂרָאֵל (שָׁם). וְזֶה הַדִּין הוּא מִמַּה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין מ"ו.) בֵּית דִּין מַכִּין וְעוֹנְשִׁין שֶׁלֹּא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה אֶלָּא לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה:

וְשֵׁבֶט בִּנְיָמִין לֹא הִסְכִּימוּ בְּדָבָר זֶה שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חִיּוּב מִיתָה בְּעִנּוּי הַפִּילֶגֶשׁ. וְאוּלַי הִקְפִּידוּ עוֹד בְּנֵי בִנְיָמִין עַל אֲשֶׁר לֹא שָׁלְחוּ לָהֶם מִתְּחִלָּה, וְעָשׂוּ הַהַסְכָּמָה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּם. וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁזֶּה עָנְשָׁם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהִנָּגֵף בִּתְחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַמִּלְחָמָה נַעֲשֵׂית מִן הַדִּין, וְהַגֶּדֶר עַצְמוֹ עַל שֵׁבֶט בִּנְיָמִין הָיָה מֻטָּל לַעֲשׂוֹתוֹ, וְלֹא עֲלֵיהֶם, שֶׁמִּצְוָה עַל הַשֵּׁבֶט לָדוּן אֶת שִׁבְטוֹ (סִפְרֵי קִמּ"ד):

וְהִנֵּה שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת רְאוּיוֹת לְהֵעָנֵשׁ, כִּי בִּנְיָמִין מַרְשִׁיעַ שֶׁאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִיסֹּר הָרָעִים וְלֹא לִגְעֹר בָּהֶם כְּלָל, וְיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין מִלְחָמָה שֶׁלֹּא מִן הַדִּין, וְגַם אֶת פִּי ה' לֹא שָׁאֲלוּ בָּזֶה. אֲבָל אָמְרוּ מִי יַעֲלֶה לָנוּ בַּתְּחִלָּה לַמִּלְחָמָה עַל בְּנֵי בִנְיָמִן (שׁוֹפְטִים כ' י"ח), כִּי מֵעַצְמָם הִסְכִּימוּ לְמִלְחָמָה עַל כָּל פָּנִים. וְכֵן לֹא שָׁאֲלוּ בְּעִנְיַן הַנִּצּוּחַ "אִם תִּתְּנֵם בְּיָדִי", כִּי בָּטְחוּ בִּזְרוֹעַ בָּשָׂר שֶׁהָיוּ רַבִּים מְאֹד, כִּי עַתָּה כְּמוֹהֶם עֲשָׂרָה פְּעָמִים וְיוֹתֵר. וְלֹא שָׁאֲלוּ אֶלָּא "מִי יַעֲלֶה לָנוּ בַּתְּחִלָּה", וְהוּא כְּמוֹ גּוֹרָל בֵּינֵיהֶם. אוּלַי הָיָה כָּל שֵׁבֶט אוֹמֵר "לֹא אֶעֱלֶה אֲנִי תְּחִלָּה", אוֹ אוֹמֵר "אֲנִי רֹאשׁוֹן", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵשִׁיב כְּפִי שְׁאֵלָתָם יְהוּדָה בַּתְּחִלָּה, לֵאמֹר כִּי יְהוּדָה הוּא בְּרֹאשׁ לְעוֹלָם, כִּי בִּיהוּדָה בָּחַר ה' לְנָגִיד (דִּה"א כ"ח ד'), וּלְכָךְ לֹא אָמַר "יְהוּדָה יַעֲלֶה" כִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת (עַיֵּן שׁוֹפְטִים א' ב'), כִּי לֹא הִרְשָׁה אוֹתָם, אֲבָל לֹא מְנָעָם, וְלֹא אָמַר לָהֶם "לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִּלָּחֲמוּ" מִפְּנֵי עָנְשׁוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין:

וְהִנֵּה הָלַךְ הַשֵּׁם עִם שְׁנֵיהֶם בְּקֶרֶי וְהִנִּיחָם לְמִקְרִים. וּבְנֵי בִנְיָמִין הָיוּ גִּבּוֹרִים, וְעָרֵיהֶם בְּצוּרוֹת, וְהִשְׁחִיתוּ בְּיִשְׂרָאֵל הַבּוֹטְחִים בִּזְרוֹעַ בָּשָׂר, וְהוֹסִיפוּ עֹנֶשׁ עַל עָנְשָׁם, כִּי דַּי הָיָה לָהֶם לְהַבְרִיחַ יִשְׂרָאֵל מִן הַגִּבְעָה, וְהֵם הִכּוּ בָּהֶם לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם וְהִפִּילוּ מֵהֶם עַם רַב וְעָצוּם כ"ב אֶלָּפִים:

וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר הִכּוּ מַכָּה רַבָּה נוֹדְעָה לָהֶם שִׁגְגָתָם, כִּי עָשׂוּ מִלְחָמָה עִם אֲחֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת גָּבוֹהַּ וְשֶׁלֹּא כְּדִין תּוֹרָה, וְעַל כֵּן שָׁאֲלוּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הַאוֹסִיף לָגֶשֶׁת לַמִּלְחָמָה עִם בְּנֵי בִנְיָמִן אָחִי (שָׁם כ' כ"ג). וְהִזְכִּירוּ עַתָּה הָאַחְוָה, לִשְׁאֹל אִם הוּא אוֹסֵר עֲלֵיהֶם הַמִּלְחָמָה, וְהַשֵּׁם הִרְשָׁה אוֹתָם עַתָּה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וְאָמַר עֲלוּ אֵלָיו, כִּי עַתָּה מֻתָּר לָהֶם לִדְרֹשׁ דַּם אֲחֵיהֶם הַשָּׁפוּךְ. וְהֵם לֹא שָׁאֲלוּ הַנִּצּוּחַ, כִּי עֲדַיִן הָיוּ בּוֹטְחִים בְּרֻבָּם לְנַצֵּחַ עַל כָּל פָּנִים, וְהַשֵּׁם לֹא בֵּאֵר לָהֶם רַק כִּי הַמִּלְחָמָה מֻתֶּרֶת לָהֶם. וּמִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְכַּפֵּר עָנְשָׁם הָרִאשׁוֹן נָפְלוּ מֵהֶם גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי י"ח אֲלָפִים:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי גָּזְרוּ תַּעֲנִית וַיָּצוּמוּ וַיִּבְכּוּ לִפְנֵי ה', וְהִקְרִיבוּ עוֹלוֹת לְכַפֵּר עַל הִרְהוּרֵי הַלֵּב אֲשֶׁר בָּטְחוּ בִּזְרוֹעָם וְהִקְרִיבוּ שְׁלָמִים וְהֵם שַׁלְמֵי תּוֹדָה כִּי רָאוּ עַצְמָם כְּאִלּוּ כֻּלָּם פְּלִיטִים מֵחֶרֶב בִּנְיָמִין, וְזֶה מִשְׁפַּט כָּל הַנִּמְלָטִים לְהַקְרִיב תּוֹדָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ק"ז כ"ב) וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה, וְכָתוּב (שָׁם כ"ז ו') וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַה'. וְהִנֵּה הָיוּ בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הַמֵּתִים מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים אֶלֶף, וּמִבִּנְיָמִין נָפְלוּ בְּסוֹף כ"ה אֲלָפִים אַנְשֵׁי חַיִל (שׁוֹפְטִים כ' ל"ה), וּמֵעִיר מְתֹם עַד כָּל הַנִּמְצָא (שָׁם כ' מ"ח), רַבִּים. וַיִּתְּכֵן שֶׁיִּהְיוּ ט"ו אֲלָפִים בֵּין אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וְהַטַּף, וְהָיָה עֹנֶשׁ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת בְּשָׁוֶה:

וּמַה נִּכְבְּדוּ דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין ק"ג.) שֶׁהָיָה הַקָּצָף בְּפִסְלוֹ שֶׁל מִיכָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדִי לֹא מִחִיתֶם, בִּכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם. לוּמַר, בִּכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם בִּמְחָיְבֵי מִיתָה וּפוֹשְׁטִים יְדֵיהֶם בָּעֹקֶר, בִּכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם יוֹתֵר מִשּׁוּרַת הַדִּין. וְעַל כֵּן סִבֵּל עֲצַת שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת וְאִמֵּץ אֶת לִבָּם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים:

וְאַחַר הַמַּעֲשֶׂה נִתְחָרְטוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שׁוֹפְטִים כ"א א' ב') וַיָּבֹא הָעָם בֵּית אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הָעֶרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּבְכּוּ בְּכִי גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ לָמָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

(ט) וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָّלֶת:

ט וַאֲמָרוּ קְרַב לְהַלָּא וַאֲמָרוּ חַד אֲתָא לְאִתּוֹתָבָא וְהָא דָיִין דִּינָא כְּעַן נַבְאֵשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וּתְקִיפוּ בְּגַבְרָא בְּלוֹט לַחֲדָא וּקְרִיבוּ לְמִתְּבַר דְּשָׁא:

רש"י◄ **וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה•** קְרַב לְהָלְאָה, כְּלוֹמַר: הִתְקָרֵב לַצְּדָדִין וְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְכֵן כָּל "הָלְאָה" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן רְחוּק, כְּמוֹ: (במדבר יז) "זְרֵה הָלְאָה", (שמואל א כ) "הִנֵּה הַחִצִּי מִמְּךָ וָהָלְאָה". "גֶּשׁ־הָלְאָה", הִמָּשֵׁךְ לְהַלָּן, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז טריט"י דנו"ש, וּדְבַר נְזִיפָה הוּא, לוֹמַר: 'אֵין אָנוּ חוֹשְׁשִׁין לְךָ', וְדוֹמֶה לוֹ: (ישעיה סה) "קְרַב אֵלֶיךָ, אַל־תִּגַּשׁ־בִּי", וְכֵן: (ישעיה מט) "גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה", הִמָּשֵׁךְ לַצְּדָדִין בַּעֲבוּרִי וְאֵשֵׁב אֶצְלְךָ. אַתָּה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִין, אֵיךְ מְלָאֲךְ לִבְּךָ? עַל שֶׁאָמַר לָהֶם עַל הַבָּנוֹת, אָמְרוּ לוֹ: "גֶּשׁ־הָלְאָה", לְשׁוֹן נַחַת, וְעַל שֶׁהָיָה מֵלִיץ עַל הָאוֹרְחִים, אָמְרוּ: "הָאֶחָד בָּא־לָגוּר", אָדָם נָכְרִי יְחִידִי אַתָּה בֵּינֵינוּ, שֶׁבָּאתָ לָגוּר: "וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט", וְנַעֲשֵׂיתָ מוֹכִיחַ אוֹתָנוּ. **הַדָّלֶת•** דֶּלֶת הַסּוֹבֶבֶת לִנְעֹל וְלִפְתֹּחַ.

(י) וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֵלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ:

י וְאוֹשִׁיטוּ גֻּבְרַיָּא יָת יְדֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ יָת לוֹט לְוָתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת דְּשָׁא אֲחָדוּ:

(יא) וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:

יא וְיָת גֻּבְרַיָּא דִּי בִתְרַע בֵּיתָא מְחוֹ בְּשַׁבְרִירַיָּא מִזְעֵירָא וְעַד רַבָּא וּלְאִיו לְאַשְׁכָּחָא תַרְעָא:

רש"י◄ **פֶּתַח•** הוּא הַחֵלֶל שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין. **בַּסַּנְוֵרִים•** מַכַּת עִוָּרוֹן. **מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל•** (בראשית רבה) הַקְּטַנִּים הִתְחִילוּ בַּעֲבֵרָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִנַּעַר וְעַד זָקֵן", לְפִיכָךְ הִתְחִילָה הַפֶּרְעָנוּת מֵהֶם.

(יב) וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֲדֹ מִי־לְךָ פֹּה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם:

יב וַאֲמָרוּ גֻּבְרַיָּא לְלוֹט עוֹד מָן לָךְ הָכָא חַתְנָא וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ וְכֹל דִּי לָךְ בְּקַרְתָּא אַפֵּיק מִן אַתְרָא:

רש"י◄ **עֹד מִי־לְךָ פֹּה•** פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: מִי לְךָ עוֹד בָּעִיר הַזֹּאת, חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבַּבַּיִת?. **חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ•** אִם יֵשׁ לְךָ חָתָן, אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת, הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם!. **וּבָנֶיךָ•** בְּנֵי בְּנוֹתֶיךָ הַנִּשּׂוּאוֹת. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עוֹד", מֵאַחַר שֶׁעוֹשִׂין נְבָלָה כָּזֹאת, מִי לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא עֲלֵיהֶם. שֶׁכָּל הַלַּיְלָה הָיָה מֵלִיץ עֲלֵיהֶם טוֹבוֹת, קְרֵי בֵּיהּ: 'מִי לְךָ פֶּה'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָיְתָה זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהִפָּקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד. כִּי הִכִּירוּ טָעוּתָם וְעָנְשָׁם. וְהִנֵּה בְּדֶרֶךְ גְּרָרָא פֵּרַשְׁנוּ עִנְיָן מְסִיתָם וְאֵינוֹ מְבֹאָר, וְהִזְכַּרְנוּ סְבוֹתָיו: תורה ט

(ט) וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט. לֹא מָצָאתִי הַמִּלָּה הַזֹּאת רַק בְּדִבְרֵי הַפִּיּוּסִים, אִם כֵּן נִפְרַשׁ זֶה שֶׁפִּיְּסוּ מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה שֶׁיִּפְתַּח לָהֶם הַדֶּלֶת, וְכַאֲשֶׁר לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת כֵּן, נִגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר אוֹתוֹ. אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּפְנֵי הַדֶּלֶת וְלֹא הָיָה מַנִּיחָם לְקָרְבָה אֵלָיו, וְהֵם פִּיְּסוּ מִמֶּנּוּ לָסוּר מִפְּנֵיהֶם כִּי לֹא הָיוּ רוֹצִים לִפְגֹּעַ בּוֹ. וְזֶה טַעַם **גֶּשׁ הָלְאָה,** שֶׁיִּגַּשׁ לְמָקוֹם אַחֵר: תורה י

(יב) חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ. לְשׁוֹן רַשִׁ"י מִי מִשֶּׁלְּךָ עוֹד בָּעִיר חוּץ מֵאִשְׁתְּךָ וּבְנוֹתֶיךָ שֶׁבַּבַּיִת, אִם יֵשׁ לְךָ חָתָן אוֹ בָּנִים וּבָנוֹת הוֹצֵא מִן הַמָּקוֹם. וְאִם כֵּן יִהְיֶה דִּבּוּרָם כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם, שֶׁהוּא לֹא הָיָה לוֹ בָּנִים כִּי אִם בָּנוֹת:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר **חָתָן וּבָנֶיךָ,** חֲתָנִים שֶׁהֵם בְּבָנֶיךָ. וְיִתְכַּן שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים גְּדוֹלִים נְשׂוּאֵי נָשִׁים, וְדִבֵּר עִם חֲתָנָיו תְּחִלָּה, כִּי הָיָה סָבוּר שֶׁבָּנָיו יִשְׁמְעוּ לוֹ, וְכַאֲשֶׁר צָחֲקוּ עָלָיו חֲתָנָיו וְאָרְכוּ הַדְּבָרִים בֵּינֵיהֶם, הַשַּׁחַר עָלָה, וְהַמַּלְאָכִים לֹא הֵנִיחוּהוּ לְקַחַת רַק הַנִּמְצָאִים אִתּוֹ בַּבַּיִת:

וְהִנֵּה זְכוּתוֹ שֶׁל לוֹט הָיָה מַצִּיל בָּנִים וּבָנוֹת וַחֲתָנִים, לֹא כַּאֲשֶׁר חָשַׁב אַבְרָהָם שֶׁיְּמִית צַדִּיק עִם רָשָׁע. וּבְרוּר הוּא שֶׁהָיָה הַמַּלְאָכִים יוֹדְעִים דַּעַת עֶלְיוֹן בָּזֶה, כִּי גַּם צֹעַר בִּתְפִלָּתוֹ נִמְלְטָה. וְיִתְכַּן שֶׁהָיָה זֶה לִכְבוֹד הָאִכְסַנְיָא, כִּי דֶּרֶךְ מוּסָר לִשְׁלוּחִים לְהַצִּיל בַּעַל בֵּיתָם וְכָל אֲשֶׁר לוֹ, כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ שְׁלִיחֵי יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ו' כ"ג) שֶׁהִצִּילוּ גַּם כָּל מִשְׁפַּחַת בַּעֲלַת בֵּיתָם. וּבְבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ' כ"א) לוֹט עַל יְדֵי שֶׁכִּבֵּד אֶת הַמַּלְאָךְ נָשָׂא לוֹ פָּנִים: תורה יג

(יג) כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ׃

יג אֲרֵי מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יָת אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי סְגִיאַת קְבִלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁלְחָנָא יְיָ לְחַבָּלוּתַהּ׃

(יד) וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר ׀ אֶל־חֲתָנָיו ׀ לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִּמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו׃

יד וּנְפַק לוֹט וּמַלִּיל עִם חַתְנוֹהִי נָסְבֵי בְּנָתֵהּ וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן אַתְרָא הָדֵין אֲרֵי מְחַבֵּל יְיָ יָת קַרְתָּא וַהֲוָה כִּמְחָיְךְ בְּעֵינֵי חַתְנוֹהִי׃

רש"י◄ חֲתָנָיו • שְׁתֵּי בָּנוֹת נְשׂוּאוֹת הָיוּ לוֹ בָּעִיר. לֹקְחֵי בְנֹתָיו • שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם.

(טו) וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר׃

טו וּכְמִסַּק צַפְרָא הֲוָא וּדְחִיקוּ מַלְאָכַיָּא בְּלוֹט לְמֵימַר קוּם דְּבַר יָת אִתְּתָךְ וְיָת תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ דְּאִשְׁתְּכַחַן מְהֵימְנָא עִמָּךְ דִּילְמָא תִּלְקֵי בְּחוֹבֵי קַרְתָּא׃

רש"י◄ וַיָּאִיצוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִיקוּ', מִהֲרוּהוּ. הַנִּמְצָאֹת • הַמְּזֻמָּנוֹת לְךָ בַּבַּיִת לְהַצִּילָם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ, וְזֶה יִשּׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא. תִּסָּפֶה • תִּהְיֶה כָּלֶה. "עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר", מְתֻרְגָּם: "עַד דְּסַף כָּל דָּרָא".

(טז) וַיִּתְמַהְמָהּ ׀ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר׃

טז וְאִתְעַכַּב וְאַתְקִיפוּ גֻּבְרַיָּא בִּידֵהּ וּבִידָא דְּאִתְּתֵהּ וּבְיַד תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ כְּרַחֲם (נ"י כַּד חָס) יְיָ עֲלוֹהִי וְאַפְּקוּהִי וְאַשְׁרוּהִי מִבָּרָא לְקַרְתָּא׃

רש"י◄ וַיִּתְמַהְמָהּ • כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת מָמוֹנוֹ. וַיַּחֲזִיקוּ • (ב"ר) אֶחָד מֵהֶם הָיָה שָׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ, וַחֲבֵרוֹ לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט", וְלֹא נֶאֱמַר: 'וַיֹּאמְרוּ'.

(יז) וַיְהִי כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה׃

יז וַהֲוָא כַּד אַפִּיקוּ יָתְהוֹן לְבָרָא וַאֲמַר חוּס עַל נַפְשָׁךְ לָא תִסְתְּכִי לַאֲחוֹרָךְ וְלָא תְקוּם בְּכָל מֵישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזֵב דִּילְמָא תִּלְקֵי׃

רש"י◄ הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ • דַּיֶּךָ לְהַצִּיל נְפָשׁוֹת, אַל תָּחוּס עַל הַמָּמוֹן. אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ • אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם, וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִצּוֹל, אֵינְךָ כְּדַאי לִרְאוֹת בְּפַרְעָנוּתָם וְאַתָּה נִצּוֹל. בְּכָל־הַכִּכָּר • כִּכַּר הַיַּרְדֵּן. הָהָרָה הִמָּלֵט • אֵצֶל אַבְרָהָם בְּרַח, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יב) "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה", וְאַף עַכְשָׁו

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז) **וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים.** אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי **וַיַּחֲזִיקוּ** יְבָאֵר שֶׁפָּחַד וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לִבְרֹחַ. וְהַנָּכוֹן שֶׁהִיא כְּמוֹ וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ (שמות י"ב ל"ג), אַף כָּאן הָיוּ מוֹשְׁכִים בָּהֶם בְּחָזְקָה לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם. **בְּחֶמְלַת ה' עָלָיו.** לֹא בִּזְכוּתוֹ, רַק בְּחֶמְלַת הָאֵל וּבְרַחֲמָיו הָרַבִּים. אוֹ יֹאמַר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ לְמַהֵר לְהוֹצִיאָם בְּעוֹד הַחֶמְלָה עָלָיו, פֶּן יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי ה' וְיִסָּפֶה: תורה יז

(יז) **אַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכִּכָּר.** שֶׁעִוּר הַכָּתוּב אַל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכִּכָּר וְאַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ אַחַר שֶׁתִּנָּצֵל, כִּי עַד הֱיוֹת לוֹט בָּהָר לֹא תֵּרֵד עֲלֵיהֶם רָעָה. וּבֶעָבוּר כֵּן אָמַר **וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הֶהָרָה פֶּן תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה,** בְּהִיוֹתִי בַּכִּכָּר, כִּי אַתָּה לֹא תַּאֲרִיךְ לִי רַק מְעַט כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ מֵהֵר הִמָּלֵט:

וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם **אַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ,** אַתָּה וְכָל אֲשֶׁר לְךָ, וְכֵן לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ (לעיל ב' י"ז). וּמַה צָּרֵךְ לָזֶה, וְאֵין הָעֹנֶשׁ בְּכָאן מִפְּנֵי שֶׁיַּעַבְרוּ עַל אַזְהָרַת הַמַּלְאָךְ, אֲבָל הוּא הִזְהִירָם מִדַּעְתּוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לָהֶם עֹנֶשׁ בַּהַבָּטָה הַהִיא, וְהוּא הִזְהִיר אֶת לוֹט לְזִכּוּתוֹ, וְכָל הַשּׁוֹמֵעַ וְנִזְהָר הוּא אֶת נַפְשׁוֹ הִצִּיל:

וְעָנַיִן אִסּוּר הַהַבָּטָה אָמַר רַשִּׁ"י אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם וּבִזְכוּת אַבְרָהָם אַתָּה נִצָּל, אֵינְךָ רַשַּׁאי לִרְאוֹת בְּפַרְעָנוּתָן. וְעוֹד בּוֹ עִנְיָן, כִּי הָרְאוּת בַּאֲוִיר הַדֶּבֶר וּבְכָל הַחֳלָיִים הַנִּדְבָּקִים,

הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכָּתוּב: "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ'", אֹהָלִים הַרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֶבְרוֹן. **הִמָּלֵט** • לְשׁוֹן הַשְׁמָטָה, וְכֵן כָּל 'אִמָּלְטָה' שֶׁבַּמִּקְרָא, אִשְׁמוֹצִי"ר בְּלַעַ"ז, וְכֵן: "וְהִמְלִיטָה זָכָר", שֶׁנִּשְׁמַט הָעֵבֶר מִן הָרֶחֶם. "כִּצְפֹּר נִמְלָטָה", "וְלֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא", לְהַשְׁמִיט מַשָּׂא הָרְעִי שֶׁבְּנִקְבֵיהֶם.

(לעיל יג) (ישעיה סו) (תהלים קכד) (ישעיה מו)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 190)

אַתָּה הִרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם (רש"י יט, יז) וְקָשֶׁה, דַּהֲרֵי כְּתִיב "פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן **הָעִיר**". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלּוֹט הִרְשִׁיעַ עִם אַנְשֵׁי סְדוֹם בְּכָךְ שֶׁלֹּא מִחָה בְּיָדָם (וְעַיֵּן רַשִּׁ"י לְעֵיל פָּסוּק ד: שֶׁאֵין אֶחָד מוֹחֶה בְּיָדָם, שֶׁאֲפִלּוּ צַדִּיק אֶחָד אֵין בָּהֶם). דְּהִנֵּה, מִסְּתַּבְּרָא שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת צָרִיךְ לִמְחוֹת. וְגַם פְּשַׁט הַכְּתוּבִים מוֹכִיחַ שֶׁמַּגִּיעַ עַל כָּךְ עֹנֶשׁ חָמוּר, שֶׁלָּכֵן הֻצְרַךְ אַבְרָהָם לְבַקֵּשׁ "הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע" (וְלֹא בִּקֵּשׁ רַק שֶׁיִּשָּׂא הַקָּבָּ"ה לָעִיר בִּזְכוּת הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהּ).

(יח) וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי:

יח וַאֲמַר לוֹט לְהוֹן בְּבָעוּ כְעַן רִבּוֹנָי (נ"ל יְיָ):

רש"י◄ **אַל־נָא אֲדֹנָי** • (שבועות לה) רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: שֵׁם זֶה קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי", מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, וְתַרְגּוּמוֹ: 'בְּבָעוּ כְעַן ה'". **אַל־נָא** • אַל נָא תֹּאמְרוּ אֵלַי לְהִמָּלֵט הָהָרָה. **נָא** • לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה.

(יט) הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָّלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי:

יט הָא כְעַן אַשְׁכַּח עַבְדָּךְ רַחֲמִין קֳדָמָךְ וְאַסְגֵּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי לְקַיָּמָא יָת נַפְשִׁי וַאֲנָא לֵית אֲנָא יָכִיל לְאִשְׁתֵּזָבָא לְטוּרָא דִּילְמָא תְּעַרְעַנַּנִי בִּשְׁתָּא וְאֵימוּת:

רש"י◄ **פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה** • כְּשֶׁהָיִיתִי אֵצֶל אַנְשֵׁי סְדוֹם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה בְּנֵי הָעִיר, וְהָיִיתִי נִרְאֶה צַדִּיק וּכְדַאי לְהִנָּצֵל, וּכְשֶׁאָבֹא אֵצֶל צַדִּיק, אֲנִי כְּרָשָׁע. וְכֵן אָמְרָה הַצָּרְפַת לְאֵלִיָּהוּ: "בָּאתָ אֵלַי לְהַזְכִּיר אֶת עֲוֹנִי", עַד שֶׁלֹּא בָּאתָ אֶצְלִי הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה מַעֲשַׂי וּמַעֲשֵׂה עַמִּי, וַאֲנִי צַדֶּקֶת בֵּינֵיהֶם. וּמִשֶּׁבָּאתָ אֶצְלִי - לְפִי מַעֲשֶׂיךָ, אֲנִי רְשָׁעָה.

(מ"א יז)

(כ) הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:

כ הָא כְעַן קַרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמֵעֵירוֹק לְתַמָּן וְהִיא זְעֵירָא אִשְׁתֵּזֵב כְּעַן תַּמָּן הֲלָא זְעֵירָא הִיא וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי:

רש"י◄ **הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה** • (שבת י) קְרוֹבָה יְשִׁיבָתָהּ, נִתְיַשְּׁבָה מִקָּרוֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָהּ עֲדַיִן, וּמַה הִיא קְרִיבָתָהּ? מִדּוֹר הַפַּלְגָה, שֶׁנִּתְפַּלְּגוּ הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיַשֵּׁב אִישׁ אִישׁ בִּמְקוֹמוֹ, וְהִיא הָיְתָה בִּשְׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשָּׁם וְעַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, שֶׁפֶּלֶג מֵת בִּשְׁנַת מ"ח לְאַבְרָהָם. כֵּיצַד? פֶּלֶג חַי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רְעוּ ר"ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל"ב כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג וּמִשְּׂרוּג עַד שֶׁנּוֹלַד נָחוֹר ל', הֲרֵי ס"ב, וּמִנָּחוֹר עַד שֶׁנּוֹלַד תֶּרַח כ"ט, הֲרֵי צ"א, וּמִשָּׁם עַד שֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם ע', הֲרֵי קס"א. תֵּן לָהֶם מ"ח הֲרֵי ר"ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת

(לעיל יג) (שבת י)

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יַזִּיק מְאֹד וְיַדְבִּיקֵם, וְכֵן הַמַּחְשָׁבָה בָּהֶם, וְלָכֵן יִסְגֹּר הָאִישׁ הַמִּצְרָע וְיֵשֵׁב בָּדָד (וַיִּקְרָא י"ג מ"ו). וְכֵן נְשׁוּבֵי חַיּוֹת הַשּׁוֹטוֹת כַּכֶּלֶב הַשּׁוֹטֶה וְזוּלָתוֹ, כַּאֲשֶׁר יֵרָאוּ הַמַּיִם וְכָל מַרְאֶה יֶחֱזוּ בָּהֶם דְּמוּת הַמַּזִּיק וְיִשְׁתַּטּוּ וְיָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (פ"ד.), וְהִזְכִּירוּהוּ אַנְשֵׁי הַטֶּבַע. וְלָכֵן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט נְצִיב מֶלַח, כִּי בָּאתָה הַמַּכָּה בְּמַחְשַׁבְתָּהּ כַּאֲשֶׁר רָאֲתָה גָּפְרִית וּמֶלַח הִיוֹרֵד עֲלֵיהֶן מִן הַשָּׁמַיִם וְדָבְקָה בָּהּ:

וְקָרוֹב אֲנִי לוֹמַר, כִּי בְּהַשְׁחִית ה' אֶת הֶעָרִים הָאֵלֶּה הָיָה הַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית עוֹמֵד בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמַיִם נִרְאֶה בְּלַהַב הָאֵשׁ, כְּעִנְיָן בַּמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית אֲשֶׁר רָאָה דָּוִד (דה"א כ"א ט"ז), וְלָכֵן אָסַר לָהֶן הַהַבָּטָה. וּבְפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (כ"ה) כָּעִנְיָן הַזֶּה, אָמְרוּ לָהֶם, אַל תַּבִּיטוּ לַאֲחוֹרֵיכֶם שֶׁהֲרֵי יָרְדָה שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ, עִירִית אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנוֹתֶיהָ הַנְּשׂוּאוֹת בִּסְדוֹם, וְהִבִּיטָה לְאַחֲרֶיהָ לִרְאוֹת אִם הוֹלְכוֹת הֵן אַחֲרֶיהָ וְרָאֲתָה אֲחוֹרֵי הַשְּׁכִינָה וְנַעֲשֵׂית נְצִיב מֶלַח: תורה יח

הַפַּלְגָה, וּכְשֶׁנִּחְרְבָה סְדוֹם, הָיָה אַבְרָהָם בֶּן צ"ט שָׁנָה, הֲרֵי מִדּוֹר הַפַּלְגָה עַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, וְצוֹעַר אִחֲרָה יְשִׁיבָתָהּ אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוֹם וְחַבְרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת. הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: "אִמְּלָטָה נָּא", 'נָא', בְּגִימַטְרִיָּא נ"א.

הֲלֹא מִצְעָר הוּא • וַהֲלֹא עֲנוֹתֶיהָ מוּעָטִין וְיָכוֹל אַתָּה לְהַנִּיחָהּ. וּתְחִי נַפְשִׁי • בָּהּ, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר קְטַנָּה הִיא וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט, אֵין לְךָ לְהַקְפִּיד אִם תְּנִיחֶנָּה וּתְחִי נַפְשִׁי בָּהּ.

◆ יום רביעי י"ד מרחשון ◆

(כא) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:**

רש"י◄ **גַּם לַדָּבָר הַזֶּה •** לֹא דַיֶּךָ שֶׁאַתָּה נִצּוֹל, אֶלָּא אַף כָּל הָעִיר אַצִּיל בִּגְלָלְךָ. **הָפְכִּי •** הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ: "עַד בּוֹאִי", "אַחֲרֵי רֹאִי", (ירמיה לא) "מִדֵּי דַּבְּרִי בּוֹ".

כא **וַאֲמַר לֵהּ הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אַף לְפִתְגָּמָא הָדֵין בְּדִיל דְּלָא לְמֵהְפַּךְ יָת קַרְתָּא דִּבְעֵיתָא עֲלַהּ:**

(כב) **מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:**

רש"י◄ **כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת •** זֶהוּ עָנְשָׁן שֶׁל מַלְאָכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ: "כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ", וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁהֶזְקִקוּ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר בִּרְשׁוּתָן. **כִּי לֹא אוּכַל •** לְשׁוֹן יָחִיד, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהָאֶחָד הוֹפֵךְ וְהָאֶחָד מַצִּיל, שֶׁאֵין שְׁנֵי מַלְאָכִים נִשְׁלָחִים לְדָבָר אֶחָד. **עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר •** עַל שֵׁם: "וְהִיא מִצְעָר".

כב **אוֹחִי לְאִשְׁתֵּזֵב תַּמָּן אֲרֵי לָא אִכּוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא עַד מֵיתָךְ לְתַמָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּקַרְתָּא צוֹעַר:**

(כג) **הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:**

כג **שִׁמְשָׁא נְפַק עַל אַרְעָא וְלוֹט עַל לְצוֹעַר:**

(כד) **וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם:**

רש"י◄ **וַה' הִמְטִיר •** כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה'" הוּא וּבֵית דִּינוֹ. **הִמְטִיר עַל סְדֹם •** בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה", שָׁעָה שֶׁהַלְּבָנָה עוֹמֶדֶת בָּרָקִיעַ עִם הַחַמָּה, לְפִי שֶׁהָיוּ מֵהֶם עוֹבְדִין לַחַמָּה וּמֵהֶם לַלְּבָנָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: אִם אֶפְּרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה אוֹמְרִים: 'אִלּוּ הָיָה בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁהַלְּבָנָה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים'. וְאִם אֶפְּרַע מֵהֶם בַּלַּיְלָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה אוֹמְרִים: 'אִלּוּ הָיָה בַּיּוֹם, כְּשֶׁהַחַמָּה מוֹשֶׁלֶת, לֹא הָיֵינוּ חֲרֵבִים', לְכָךְ כְּתִיב: "וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה", וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מוֹשְׁלִים. **הִמְטִיר וְגוֹ' גָּפְרִית וָאֵשׁ •** בַּתְּחִלָּה מָטָר, וְנַעֲשָׂה גָּפְרִית וָאֵשׁ (מכילתא בשלח)◆ **מֵאֵת ה' •** דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ "נְשֵׁי לֶמֶךְ", וְלֹא אָמַר: 'נָשַׁי'. וְכֵן אָמַר דָּוִד: (מלכים א א) "קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדוֹנֵיכֶם", וְלֹא אָמַר: 'מֵעֲבָדַי'. וְכֵן אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר: "בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ", וְלֹא אָמַר: 'בִּשְׁמִי'.

כד **וַיְיָ אַמְטַר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָה גָּפְרִיתָא וְאֶשָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן שְׁמַיָּא:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כד) וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם. כָּתַב רַשִּׁ"י בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר **וַה'** הוּא וּבֵית דִּינוֹ. **מֵאֵת ה',** וְלֹא כָּתַב מֵאִתּוֹ, דֶּרֶךְ מִקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, נְשֵׁי לֶמֶךְ (לעיל ד' כ"ג), וְלֹא אָמַר נָשַׁי, וְדָוִד אָמַר קְחוּ עִמָּכֶם מֵעֲבָדַי אֲדֹנֵיכֶם (מ"א א' ל"ג), וְלֹא אָמַר מֵעֲבָדַי, וַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ כְּתָבוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ (אסתר ח' ח'), וְלֹא אָמַר בִּשְׁמִי:

וַאֲנִי תָּמֵהַּ עַל הָרַב ז"ל שֶׁכָּתַב מִן הַהַגְּדוֹת דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת וּמַשְׁוֶה אוֹתָם, שֶׁזֶּה מַחֲלֹקֶת הוּא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"א ג'), וְשָׁם עוֹד דַּעַת שְׁלִישִׁית, אַבָּא חָלְפִּי בְּרַבִּי סִמְקִי בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה ב"ר סִימוֹן **וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם** זֶה גַּבְרִיאֵל, **מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם,** זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר **וַה'** הוּא וּבֵית דִּינוֹ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים מָצִינוּ שֶׁהַהֲדִיוֹט מַזְכִּיר שְׁמוֹ שְׁנֵי פְּעָמִים, בַּתּוֹרָה, וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו וְכוּ'. הִנֵּה אֵלּוּ שָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת בַּדָּבָר, שֶׁרַבִּי יְהוּדָה ב"ר סִימוֹן יִחֵס הַשֵּׁם הָרִאשׁוֹן לְגַבְרִיאֵל, שֶׁהוּא הַשָּׁלִיחַ לְשַׁחֵת, וְנִקְרָא הַשָּׁלִיחַ בְּשֵׁם הַשּׁוֹלֵחַ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר כִּי הוּא וּבֵית דִּינוֹ הִסְכִּימוּ בַּמִּשְׁפָּט וּמֵאִתּוֹ בָּא, וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר שֶׁהוּא דֶּרֶךְ הַלָּשׁוֹן:

וְאִם הֲבִינוֹתָ מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה (לעיל י"א ב' בְּסוֹפוֹ) תֵּדַע כַּוָּנָתָם בְּ"הוּא וּבֵית דִּינוֹ", וְיִהְיֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּרוּר לְפָנֶיךָ, וְכֵן וַה' אָמַר (לעיל י"ח י"ז), וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה', לְמַעַן הָבִיא ה', שֶׁלֹּא אָמַר שָׁמְרוּ דְּרָכַי, לְמַעַן אָבִיא, וְכֵן אָמַר כִּי

אַף כָּאן אָמַר: "מֵאֵת ה'", וְלֹא אָמַר 'מֵאִתּוֹ'. מִן הַשָּׁמַיִם • וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: (איוב לו) "כִּי בָם יָדִין עַמִּים וְגוֹ'". כְּשֶׁבָּא לְיַסֵּר הַבְּרִיּוֹת, מֵבִיא עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְסְדוֹם, וּכְשֶׁבָּא לְהוֹרִיד הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם: (שמות טז) "הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם".

(כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה:

כה וַהֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיָת כָּל מֵישְׁרָא וְיָת כָּל יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא:

רש"י ◄ וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים וְגוֹ' • אַרְבַּעְתָּן יוֹשְׁבוֹת בְּסֶלַע אֶחָד, וַהֲפָכָן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב כח) "בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'".

(כו) וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח:

כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דְּמִלְחָא:

רש"י ◄ וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו • מֵאַחֲרָיו שֶׁל לוֹט. וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח • (ב"ר) בְּמֶלַח חָטְאָה וּבְמֶלַח לָקְתָה. אָמַר לָהּ: 'תְּנִי מְעַט מֶלַח לָאוֹרְחִים הַלָּלוּ', אָמְרָה לוֹ: 'אַף הַמִּנְהָג הָרַע הַזֶּה, אַתָּה בָּא לְהַנְהִיג בַּמָּקוֹם הַזֶּה'?.

(כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה:

כז וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּשׁ תַּמָּן בְּצִלּוֹ קֳדָם יְיָ:

(כח) וַיַּשְׁקֵף עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:

כח וְאִסְתְּכִי עַל אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא דְּמִישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלִיק תְּנָנָא דְּאַרְעָא כְּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא:

רש"י ◄ קִיטֹר • תִּמּוּר שֶׁל עָשָׁן, שור"א בְּלַעַ"ז. הַכִּבְשָׁן • חֲפִירָה שֶׁשּׁוֹרְפִין בָּהּ אֶת הָאֲבָנִים לְסִיד, וְכֵן כָּל 'כִּבְשָׁן' שֶׁבַּתּוֹרָה.

(כט) וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:

כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (נ"י כַּד חֲבַל) יְיָ יָת קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יָת אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת לוֹט מִגּוֹ הֲפֵכְתָּא כַּד הֲפַךְ יָת קִרְוַיָּא דִּי הֲוָה יָתֵב בְּהֵן לוֹט:

רש"י ◄ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם • (ב"ר) מַהוּ זִכְירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל לוֹט? נִזְכַּר שֶׁהָיָה לוֹט יוֹדֵעַ שֶׁשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְשָׁמַע שֶׁאָמַר אַבְרָהָם בְּמִצְרַיִם עַל שָׂרָה: "אֲחֹתִי הִיא", וְלֹא גִּלָּה הַדָּבָר, שֶׁהָיָה חָס עָלָיו. לְפִיכָךְ, חָס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָלָיו.

(ל) וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו:

ל וּסְלֵיק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵב בְּטוּרָא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ עִמֵּהּ אֲרֵי דָּחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵב בִּמְעָרְתָּא הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵהּ:

רש"י ◄ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר • לְפִי שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לִסְדוֹם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

גְּדֻלָּה צַעֲקָתָם אֶת פְּנֵי ה' וְיִשְׁלְחֵנוּ ה' (לעיל פסוק י"ג), וְכֵן וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים וְגוֹ' (להלן פסוק כ"ט): תורה כה

(כו) מֵאַחֲרָיו. מֵאַחֲרֵי לוֹט שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם מְאַסֵּף לְכָל בֵּיתוֹ מִמַּהֲרָם לְהִמָּלֵט: תורה כז

(כט) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט. עִנְיַן הַכָּתוּב הַזֶּה, כִּי לוֹט נִתְחַסֵּד עִם הַצַּדִּיק לְלֶכֶת עִמּוֹ לָשׁוּט בָּאָרֶץ בַּאֲשֶׁר יֵלֵךְ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל י"ב ד') וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט, כִּי לְצִוּוֹת שֶׁלּוֹ הָלַךְ, וְלָכֵן הָיָה לוֹ זְכוּת לְהַצִּילוֹ בִּזְכוּת אַבְרָהָם, כִּי בַּעֲבוּרוֹ הוּא גָּר בִּסְדוֹם, וְלוּלֵי אַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ הָיָה בְּחָרָן עִם מוֹלַדְתּוֹ, וְלֹא יִתְכֵּן שֶׁתָּבֹא אֵלָיו רָעָה בַּעֲבוּר אַבְרָהָם שֶׁיְּצָא בְּמִצְוַת קוֹנוֹ. וְגַם זֶה הָיָה הָעִנְיָן שֶׁשָּׂם אַבְרָהָם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ לִרְדֹּף הַמְּלָכִים בַּעֲבוּרוֹ: תורה ל

(ל) כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר. כְּתַב רַשִּׁ"י לְפִי שֶׁהִיא קְרוֹבָה לִסְדוֹם. וְאֵינוֹ כֵּן, אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִן הַמְּקוֹמוֹת

(לא) **וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ:**

לא **וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא אֲבוּנָא סִיב וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עֲלָנָא כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא:**

רש"י◄ **אָבִינוּ זָקֵן** • וְאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי? שֶׁמָּא יָמוּת, אוֹ יִפְסֹק מִלְּהוֹלִיד. **וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ** • סְבוּרוֹת הָיוּ שֶׁכָּל הָעוֹלָם נֶחֱרַב כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל (בראשית רבה).

(לב) **לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:**

לב **אִיתָא נַשְׁקֵי יָת אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:**

(לג) **וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:**

לג **וְאַשְׁקִיאָה יָת אֲבוּהֵן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הוּא וְעַלַת רַבְּתָא וּשְׁכִיבָא עִם אֲבוּהָא וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקִימָהּ:**

רש"י◄ **וַתַּשְׁקֶיָן וְגוֹ'** • יַיִן נִזְדַּמֵּן לָהֶן בַּמְּעָרָה, לְהוֹצִיא מֵהֶן שְׁתֵּי אֵמּוֹת. **וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ** • וּבַצְּעִירָה כְּתִיב: "וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ". צְעִירָה, לְפִי שֶׁלֹּא פָּתְחָה בִּזְנוּת, אֶלָּא אֲחוֹתָהּ לִמְדָתָהּ, חָסַךְ עָלֶיהָ הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ גְּנוּתָהּ. אֲבָל בְּכִירָה, שֶׁפָּתְחָה בִּזְנוּת, פִּרְסְמָהּ הַכָּתוּב בִּמְפֹרָשׁ. **וּבְקוּמָהּ** • שֶׁל בְּכִירָה נָקוּד, (הֲרֵי כְּאֵלּוּ נִכְתַּב וּבְקִימָהּ) לוֹמַר שֶׁבְּקוּמָהּ יָדַע, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִשְׁמַר לֵיל שֵׁנִי מִלִּשְׁתּוֹת. (אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בַּלְמוּס שֶׁל עֲרָיוֹת, לַסּוֹף מַאֲכִילִים אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ).

(לד) **וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע:**

לד **וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לְזְעֻרְתָּא הָא שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם אַבָּא נַשְׁקִנֵּהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין:**

(לה) **וַתַּשְׁקֶיָן גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יַיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ:**

לה **וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת אֲבוּהֵן חַמְרָא וְקָמַת זְעֻרְתָּא וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבָהּ וּבְקִימָהּ:**

(לו) **וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן:**

לו **וְעַדְיַאן תַּרְתֵּין בְּנַת לוֹט מֵאֲבוּהֵן:**

רש"י◄ **וַתַּהֲרֶיָן וְגוֹ'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה, אֵלּוּ שָׁלְטוּ בְּעַצְמָן וְהוֹצִיאוּ עֶרְוָתָן (סְפָרִים אֲחֵרִים: עֲדוּתָן) לַחוּץ, וְנִתְעַבְּרוּ מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם הַהַשְׁחָתָה, וּבִתְחִנָּתוֹ שֶׁל לוֹט הִנִּיחָה הַמַּלְאָךְ בַּעֲבוּר שֶׁלֹּא יוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה בּוֹ בַּיּוֹם, חָשַׁב בְּלִבּוֹ כִּי לֹא יַאֲרִיךְ לוֹ עוֹד אַחֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְמָן רַב לְהִמָּלֵט הָהָרָה, וּלְכָךְ אָמְרָה בְּתוֹ **וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ**, שֶׁחָשְׁבָה כִּי בְּצֵאת אָבִיהָ מִשָּׁם נִשְׁחֲתָה צוֹעַר: תורה לא

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם יִתְכֵּן שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת וּמֵתָה בִּתְחִלָּה. וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי "הַבְּכִירָה" הֵפֶךְ "צְעִירָה", כָּל גָּדוֹל בְּאַחְוָה יִקָּרֵא "בְּכוֹר" וְכָל קָטָן מִמֶּנּוּ צָעִיר לוֹ, וְהַפְּרִי הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה יִקָּרֵא "בִּכּוּרִים", וְכֵן בְּכוֹרֵי דַלִּים (יְשַׁעְיָה י"ד ל'), הַמֻּקְדָּמִים בְּדַלּוּת שֶׁהֵם דַּלֵּי הַדַּלִּים, וְכֵן בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ (יְהוֹשֻׁעַ ו' כ"ו). וְכֵן תִּרְגֵּם אָנְקְלוּס רַבְּתָא: תורה לב

(לב) וְנִחְיֶה מֵאָבִינוּ זָרַע. בְּאוּלַי כִּי אָמְרוּ נַעֲשֶׂה אָנַחְנוּ הַמַּעֲשֶׂה הָרָאוּי לָנוּ, כִּי יְרַחֵם הָאֱלֹהִים וְנוֹלִיד זָכָר וּנְקֵבָה וְיִתְקַיֵּם הָעוֹלָם מֵהֶם, כִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (תְּהִלִּים פ"ט ג'), וְלֹא לְחִנָּם הִצִּילָנוּ ה'. וְהִנֵּה הָיוּ צְנוּעוֹת וְלֹא רָצוּ לֵאמֹר לַאֲבִיהֶם שֶׁיַּשֵּׂא אוֹתָן, כִּי בֶּן נֹחַ מֻתָּר בְּבִתּוֹ (סַנְהֶדְרִין נ"ח). אוֹ שֶׁהָיָה הַדָּבָר מִכֹּעֶר מְאֹד בְּעֵינֵי הַדּוֹרוֹת הָהֵם וְלֹא נַעֲשָׂה כֵּן מֵעוֹלָם, וְכֵן רַבּוֹתֵינוּ בַּהַגָּדוֹת מְגַנִּים אֶת לוֹט מְאֹד (נְזִיר כ"ג): תורה לג

(לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם:

לז וִילִידַת רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאָבָא עַד יוֹמָא דֵין:

רש"י◄ מוֹאָב • זוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה צְנוּעָה פִּרְסָמָה שֶׁמֵּאָבִיהָ הוּא, אֲבָל צְעִירָה קְרָאתוּ בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה, וְקִבְּלָה שָׂכָר בִּימֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בִּבְנֵי עַמּוֹן: (דברים ב) "וְאַל תִּתְגָּר בָּם" כְּלָל, וּבְמוֹאָב לֹא הִזְהִיר אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלָּחֵם בָּם, אֲבָל לְצַעֲרָן הִתִּיר לוֹ.

(לח) וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם:

לח וּזְעֵרְתָּא אַף הִיא יְלִידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר עַמִּי הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי עַמּוֹן עַד יוֹמָא דֵין:

כ (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר:

א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרְעָא דָרוֹמָא וִיתֵב בֵּין רְקָם וּבֵין חַגְרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר:

רש"י◄ וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם • כְּשֶׁרָאָה שֶׁחָרְבוּ הַכְּרַכִּים וּפָסְקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, נָסַע לוֹ מִשָּׁם. דָּבָר אַחֵר: לְהִתְרַחֵק מִלּוֹט, שֶׁיָּצָא עָלָיו שֵׁם רַע שֶׁבָּא עַל בְּנוֹתָיו (ב"ר).

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה:

ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִגְרָר וּדְבַר יָת שָׂרָה:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם • כָּאן לֹא נָטַל רְשׁוּת, אֶלָּא עַל־כָּרְחָהּ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָהּ, לְפִי שֶׁכְּבָר לֻקְּחָה לְבֵית פַּרְעֹה עַל־יְדֵי־כֵן. אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ • עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בּוֹ: (שמואל א ד) "אֶל הִלָּקַח אֲרוֹן וְגוֹ'", "וְאֶל מוֹת חָמִיהָ", שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן "עַל".

(ג) וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל:

ג וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוַת אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ הָא אַתְּ מִית עַל עֵיסַק אִתְּתָא דְּדַבַּרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר:

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג:

ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵב לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הֲעַם אַף זַכָּאי תִּקְטוֹל:

רש"י◄ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ • הַמַּלְאָךְ מְנָעוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ". הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג • אַף אִם הוּא צַדִּיק, תַּהַרְגֶנּוּ? שֶׁמָּא כָּךְ דַּרְכְּךָ לְאַבֵּד הָאֻמּוֹת חִנָּם? כָּךְ עָשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה. אַף אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲרַגְתָּם עַל לֹא דָּבָר, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לְהָרְגֵנִי.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא.** לא הָיָה זֶה כְּמוֹ בְּמִצְרַיִם, כִּי שָׁם בְּבוֹאָם מִצְרַיְמָה, וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הִיא וַיְהַלְלוּ אוֹתָהּ אֶל הַשָּׂרִים וְאֶל הַמֶּלֶךְ, כִּי אַנְשֵׁי זִמָּה הֵם, אֲבָל הַמֶּלֶךְ הַזֶּה תָּם וְיָשָׁר גַּם אֲנָשָׁיו טוֹבִים, רַק אַבְרָהָם חָשַׁד אוֹתָם וְהָיָה אוֹמֵר לְכֹל אֲחוֹתִי הִיא:

וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ וַיִּקַּח וְגו'. הִנֵּה זֶה פֶּלֶא שֶׁהָיְתָה שָׂרָה אַחֲרֵי בְּלוֹתָהּ יָפָה עַד מְאֹד, יִקְחוּהָ הַמְּלָכִים, כִּי בְּהִלָּקְחָהּ אֶל פַּרְעֹה אִם הָיְתָה בַּת שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה עָלֶיהָ תְּאֵרָהּ, אֲבָל אַחֲרֵי בְּלוֹתָהּ וְחָדַל מִמֶּנָּהּ הָאֹרַח, פֶּלֶא הוּא, וְאוּלַי חָזְרָה לְנַעֲרוּתֶיהָ כַּאֲשֶׁר בִּשְׂרָהּ הַמַּלְאָךְ כִּדְבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ב"מ פ"ז): תורה ג

(ה) הֲלֹא הִוא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הֹוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הֹוא בְּתֻם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת:

ה הֲלָא הוּא אֲמַר לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא אַף הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקַשִׁיטוּת לִבִּי וּבְזַכָּאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא:

רש"י◄ גַּם־הִוא • לְרַבּוֹת עֲבָדִים וְגַמָּלִים וְחַמָּרִים שֶׁלָּהּ, אֶת כֻּלָּם שָׁאַלְתִּי וְאָמְרוּ לִי: 'אָחִיךָ הוּא'. בְּתֻם־לְבָבִי • שֶׁלֹּא דִּמִּיתִי לַחֲטֹא. וּבְנִקְיֹן כַּפַּי • נָקִי אֲנִי מִן הַחֵטְא, שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ.

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ:

ו וַאֲמַר לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ בְּחֶלְמָא אַף קֳדָמַי גְּלֵי אֲרֵי בְּקַשִׁיטוּת לִבָּךְ עָבַדְתָּ דָּא וּמְנָעִית אַף אֲנָא יָתָךְ מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי עַל כֵּן לָא שְׁבָקִתָּךְ לְמִקְרַב לְוָתַהּ:

רש"י◄ יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ וְגוֹ' • אֱמֶת שֶׁלֹּא דִּמִּיתָ מִתְּחִלָּה לַחֲטֹא, אֲבָל נִקְיוֹן כַּפַּיִם אֵין כָּאן (הֲדָא אָמְרָה: מִשְׁמוּשׁ יָדַיִם יֵשׁ כָּאן). לֹא־נְתַתִּיךָ • לֹא מִמְּךָ הָיָה שֶׁלֹּא נָגַעְתָּ בָּהּ, אֶלָּא חָשַׂכְתִּי אֲנִי אוֹתְךָ מֵחֲטֹא, שֶׁלֹּא נָתַתִּי לְךָ כֹּחַ, וְכֵן: (לקמן לא) "וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים", וְכֵן: (שופטים טו) "וְלֹא נְתָנוֹ אָבִיהָ לָבוֹא".

(ז) וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הֹוא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב ֵדַע כִּי־מָוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ:

ז וּכְעַן אֲתִיב אִתַּת גַּבְרָא אֲרֵי נְבִיָּא הוּא וִיצַלֵּי עֲלָךְ וּתְחֵי וְאִם לֵיתָךְ מָתִיב דַּע אֲרֵי מֵימַת תְּמוּת אַתְּ וְכָל דִּי לָךְ:

רש"י◄ הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ • וְאַל תְּהֵא סָבוּר שֶׁמָּא תִּתְגַּנֶּה בְּעֵינָיו וְלֹא יְקַבְּלֶנָּה, אוֹ יִשְׂנָאֶךָ וְלֹא יִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ. (אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ: 'וּמִי מְפַרְסְמוֹ שֶׁלֹּא נָגַעְתִּי בָּהּ'? אָמַר לוֹ) כִּי־נָבִיא הוּא • "וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ" (ב"ק צב).

(ח) וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד:

ח וְאַקְדֵּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין קֳדָמֵיהוֹן וּדְחִילוּ גּוּבְרַיָּא לַחֲדָא:

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לְךָ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי:

ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ מָה עָבַדְתָּ לָנָא וּמָה חָבִית (נ"י חָטֵית) לָךְ אֲרֵי אַיְתֵיתָא עַלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוֹבְדִין דִּי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתָּ עִמִּי:

רש"י◄ מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ • מַכָּה אֲשֶׁר לֹא הֻרְגְּלָה לָבֹא עַל בְּרִיָּה, בָּאָה לָנוּ עַל־יָדְךָ: עֲצִירַת כָּל נְקֵבִים שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קְטַנִּים, וּרְעִי, וְאָזְנַיִם וְחֹטֶם.

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה:

י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה חָזֵיתָ אֲרֵי עֲבַדְתָּ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין:

(יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:

יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרֵי אֲמַרִית לְחוֹד לֵית דַּחְלְתָּא דַיְיָ בְּאַתְרָא הָדֵין וְיִקְטְלֻנַנִי עַל עֵיסַק אִתְּתִי:

רש"י◄ רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים • אַכְסְנַאי שֶׁבָּא לָעִיר, עַל עִסְקֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ עַל עִסְקֵי אִשְׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: (ב"ק שם) 'אִשְׁתְּךָ הִיא, אוֹ אֲחוֹתְךָ הִיא'?.

(יב) וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה:

יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אֲחָתִי בַּת אַבָּא הִיא בְּרַם לָא בַת אִמִּי וַהֲוַת לִי לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ **אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא** • וּבַת אָב מֻתֶּרֶת לְבָן נֹחַ, שֶׁאֵין אָבוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וּכְדֵי לְאַמֵּת דְּבָרָיו הֵשִׁיבוֹ כֵּן, וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא בַּת אָחִיו הָיְתָה? בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים, וַהֲרֵי הִיא בִּתּוֹ שֶׁל תֶּרַח, וְכֵן הוּא אוֹמֵר לְלוֹט: "כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ". **אַךְ לֹא בַת־אִמִּי** • הָרָן, מֵאֵם אַחֶרֶת הָיָה.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא:

יג וַהֲוָה כַּד טָעוּ עַמְמַיָּא בָּתַר עוֹבְדֵי יְדֵיהוֹן יָתִי קָרִיב יְיָ לְדַחֲלָתֵהּ מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לַהּ דֵּין (נ"י דָּא) טֵיבוּתִיךְ דִּי תַּעְבְּדִי עִמִּי לְכָל אַתְרָא דִּי נְהַךְ לְתַמָּן אֵמְרִי עֲלַי אָחִי הוּא:

רש"י◄ **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי וְגוֹ'** • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם מַה שֶׁתִּרְגֵּם, וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב עוֹד דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו: כְּשֶׁהוֹצִיאַנִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִבֵּית אָבִי לִהְיוֹת מְשׁוֹטֵט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְיָדַעְתִּי שֶׁאֶעֱבֹר בִּמְקוֹם רְשָׁעִים: "וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ". **כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ** • לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַל תִּתְמַהּ, כִּי בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלָהוּת וּלְשׁוֹן מָרוּת קָרוּי לְשׁוֹן רַבִּים: "אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים", "אֱלֹהִים חַיִּים", "אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים". וְכָל לְשׁוֹן 'אֱלֹהִים' לְשׁוֹן רַבִּים, וְכֵן: "וַיִּקַּח אֲדוֹנִי יוֹסֵף", "וַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים", "אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ", וְכֵן: "בְּעָלָיו יוּמָת", "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו". וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן "הִתְעוּ?" כָּל הַגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב, קָרוּי תּוֹעֶה, כְּמוֹ: (לקמן כא) "וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע", (תהלים קיט) "תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד", (איוב לח) "יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל", יֵצְאוּ וְיִתְעוּ לְבַקֵּשׁ אָכְלָם. **אִמְרִי־לִי** • עָלַי, וְכֵן: (לקמן כו) "וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ", עַל אִשְׁתּוֹ. וְכֵן: (שמות יד) "וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שופטים ט) "פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הֲרָגָתְהוּ".

(יד) וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ:

יד וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ צָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתִיב לֵהּ יָת שָׂרָה אִתְּתֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם** • כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב:

טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בִּדְתַקִּין בְּעֵינָיךְ תֵּיב:

רש"י◄ **הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ** • אֲבָל פַּרְעֹה אָמַר לוֹ: "הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ", לְפִי שֶׁנִּתְיָרֵא, שֶׁהַמִּצְרִיִּים שְׁטוּפֵי זִמָּה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי. לא יָדַעְתִּי טַעַם לַהִתְנַצְּלוּת הַזֶּה, כִּי גַּם אִם אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ וְאִשְׁתּוֹ, וּבִרְצוֹתָם בָּאִשָּׁה אָמַר לָהֶם אֲחוֹתִי הִיא, לְהַטְעוֹתָם בַּדָּבָר, כְּבָר חָטָא בָּהֶם לְהָבִיא עֲלֵיהֶם חֲטָאָה גְּדוֹלָה, וְאֵין חִלּוּק וְהֶפְרֵשׁ כְּלָל בֵּין שֶׁהַדָּבָר אֱמֶת אוֹ שֶׁקֶר:

וְאוּלַי מִפְּנֵי שֶׁאָמַר אֲבִימֶלֶךְ **מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה,** לוֹמַר מָה רָאִיתָ בִּי חֵטְא אוֹ רֶשַׁע שֶׁפָּחַדְתָּ וְעָשִׂיתָ כֵּן, כִּי אֲנִי לֹא נִסִּיתִי לָקַחַת נָשִׁים מִבַּעֲלֵיהֶן, אָז עָנָה אַבְרָהָם אֲנִי לֹא יָדַעְתִּי אֶתְכֶם, אַךְ חָשַׁבְתִּי אוּלַי **אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה,** כִּי רֹב מְקוֹמוֹת הָעוֹלָם אֵין בָּהֶם יִרְאַת אֱלֹהִים, וְלָכֵן מֵעֵת צֵאתִי מֵאַרְצִי וְלָכְתִּי בָּעַמִּים כְּאִישׁ תּוֹעֶה, וְלֹא יָדַעְתִּי אֶל אֵיזֶה מָקוֹם נָבוֹא, הִתְנֵיתִי עִמָּהּ לֵאמֹר כֵּן בְּכָל מָקוֹם, כִּי הַדָּבָר אֱמֶת, וְחִשַּׁבְתִּי לִי בּוֹ הַצָּלַת נַפְשִׁי וְלֹא הֶחֱלוֹתִי בַּדָּבָר בְּבוֹאִי בְּאַרְצְכֶם, כִּי לֹא רָאִיתִי בָּכֶם עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא:

וְגַם אָמְנָה אֲחֹתִי בַת אָבִי, טַעֲנָה אַחֶרֶת. אָמַר, אֲנִי לְפִי דַּרְכִּי אָמַרְתִּי כֵּן שֶׁהוּא אֱמֶת, וְחָשַׁבְתִּי אִם אוּלַי יִחְפְּצוּ בָּהּ, יִשְׁאָלוּנִי אִם הִיא גַּם אִשְׁתִּי, כֵּיוָן שֶׁלְּקָחוּהָ עֲבָדֶיךָ וְלֹא שְׁאָלוּנִי דָּבָר, אָמַרְתִּי גַּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֵין יִרְאַת אֱלֹהִים וְהֶחֱרַשְׁתִּי:

וַיִּתֶּכֶן שֶׁהָיָה הַתְּנַאי הַזֶּה דִּבְרוֹ עִמָּהּ בְּבוֹאָם בְּמִצְרַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר **כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אוֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי.** אוֹ שֶׁחָזַר וְזֵרֵז אוֹתָהּ שָׁם בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר פֵּרַשְׁתִּי (לעיל י"ב י"א). וְדַעַת רַבִּי אַבְרָהָם כִּי כָּל

(טז) וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:

טז וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֶלֶף סַלְעִין דִּכְסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עַיְנִין) חֲלַף דִּשְׁלָחִית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲזֵית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעִמָּךְ הֲלָא (עַל) כָּל מַה דַּאֲמָרַת וְאִתּוֹכָחַת:

רש"י◄ **וּלְשָׂרָה אָמַר•** אֲבִימֶלֶךְ לִכְבוֹדָהּ, כְּדֵי לְפַיְּסָהּ: 'הִנֵּה עָשִׂיתִי לָךְ כָּבוֹד זֶה, נָתַתִּי מָמוֹן לְאָחִיךָ, שֶׁאָמַרְתָּ עָלָיו: "אָחִי הוּא", הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכָּבוֹד הַזֶּה לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם'. **לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ•** יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שֶׁלֹּא יִקְלוּךָ, שֶׁאִלּוּ הֲשִׁיבוֹתִיךָ רֵיקָנִית, יֵשׁ לָהֶם לוֹמַר: 'לְאַחַר שֶׁנִּתְעַלֵּל בָּהּ הֶחֱזַרְתָּהּ'. עַכְשָׁו, שֶׁהָצַרְכְתִּי לְבַזְבֵּז מָמוֹן וּלְפַיְּסָךְ, יִהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁעַל־כָּרְחִי הֲשִׁיבוֹתִיךָ וְעַל־יְדֵי נֵס. **וְאֵת כֹּל•** וְעִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם. **וְנֹכָחַת•** יְהֵא לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַכֵּחַ וּלְהַרְאוֹת דְּבָרִים נִכָּרִים הַלָּלוּ, וּלְשׁוֹן 'תּוֹכָחָה' בְּכָל מָקוֹם - בֵּרוּר דְּבָרִים, וּבְלַעַ"ז אשפרוביי"ר, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם בְּפָנִים אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא כָּךְ הוּא נוֹפֵל עַל הַתַּרְגּוּם: 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוּת שֶׁל כָּבוֹד עַל הָעֵינַיִם שֶׁלִּי שֶׁשָּׁלְטוּ בָךְ, וּבְכָל אֲשֶׁר אִתָּךְ', וְעַל כֵּן תַּרְגּוּמוֹ: 'וַחֲזֵית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעִמָּךְ', וְיֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל יִשּׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פֵּרַשְׁתִּי.

(יז) וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ:

יז וְצַלֵּי אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ וְאַסִּי יְיָ יָת אֲבִימֶלֶךְ וְיָת אִתְּתֵהּ וַאֲמָהָתֵהּ וְאִתְּרָוָחוּ:

רש"י◄ **וַיֵּלֵדוּ•** כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְאִתְּרָוָחוּ', נִפְתְּחוּ נִקְבֵיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהִיא לֵדָה שֶׁלָּהֶם.

(יח) כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם:

יח אֲרֵי מֵיחַד אֲחַד יְיָ בְּאַפֵּי כָל פֶּתַח וַלְדָא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיסַק שָׂרָה אִתַּת אַבְרָהָם:

רש"י◄ **בְּעַד כָּל־רֶחֶם•** כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח. **עַל־דְּבַר שָׂרָה•** עַל־פִּי דִּבּוּרָהּ שֶׁל שָׂרָה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֵלֶּה דְּבָרִים לִדְחוֹת אֶת אֲבִימֶלֶךְ: תורה יג

(טז) הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךָ.

הָיוּ הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהָעֲבָדִים שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁוָיָם אֶלֶף כֶּסֶף, וְאָמַר לְשָׂרָה הִנֵּה נָתַתִּי מָמוֹן רַב לְאָחִיךָ, הִנֵּה הַכֶּסֶף לָךְ כְּסוּת עֵינֵי כָּל הַמַּבִּיטִים בְּיָפְיֵךְ, כִּי אֶת עֵינֵיהֶם וְאֶת רָאשֵׁיהֶם הַחוֹזִים יְכַסּוּ מֵהַבִּיט בָּךְ, וּמֵהַבִּיט בְּכָל אֲשֶׁר אִתָּךְ, אֲפִלּוּ בְּנֶעֱרוֹתַיִךְ וְשִׁפְחוֹתַיִךְ. וְהִנֵּה לְטוֹבָתֵךְ נִתְפַּשְׁתִּי בְּבֵיתִי, כִּי יִירְאוּ מִמֵּךְ וִיכַסּוּ עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת בָּךְ, בְּאָמְרָם: הַמֶּלֶךְ פֻּדָּה נַפְשׁוֹ עַל שָׁלְחוֹ יָד בְּאֵשֶׁת הַנָּבִיא:

וְהִנֵּיד הַכָּתוּב שֶׁפִּיֵּס אֶת אַבְרָהָם בְּמָמוֹן וְאֶת שָׂרָה בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם. וְאָמַר כִּי שָׂרָה לֹא נִתְפַּיְּסָה לוֹ, אֲבָל עִם כָּל זֶה הָיְתָה מִתְוַכַּחַת עִמּוֹ בִּטְעָנוֹת, לֵאמֹר שֶׁלֹּא תִּמְחֹל לוֹ, וּבִשְׁבִחָהּ דִּבֵּר הַכָּתוּב. וְאַבְרָהָם נִתְפַּיֵּס וַיִּתְפַּלֵּל עָלָיו, וְהוּא כִּלְשׁוֹן וְעִם יִשְׂרָאֵל יִתְוָכָּח (מִיכָה ו' ב'), אַךְ דְּרָכֵי אֶל פָּנָיו אוֹכִיחַ (אִיּוֹב י"ג ט"ו), שָׁם יָשָׁר נוֹכֵחַ עִמּוֹ (שָׁם כ"ג ז):

וַיִּתֶּן שֶׁיִּהְיֶה **אֶלֶף כֶּסֶף,** אַלְפֵי כֶּסֶף, מָמוֹן רַב כְּיַד הַמֶּלֶךְ. וְכֵן הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף (יְשַׁעְיָה ס' כ"ב), לְעַם רַב, וְכֵן הָשִׁיבוּ נָא לָהֶם כְּהַיּוֹם שְׁדֹתֵיהֶם כַּרְמֵיהֶם זֵיתֵיהֶם וּבָתֵּיהֶם וּמְאַת הַכֶּסֶף וְהַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר אֲשֶׁר אַתֶּם נֹשִׁים בָּהֶם (נְחֶמְיָה ה' י"א), מֵאוֹת רַבּוֹת, מָמוֹן גָּדוֹל: תורה יז

(יז־יח) וַיֵּלֵדוּ. אִם הַלָּשׁוֹן כִּפְשׁוּטוֹ, וְשָׁב לְאִשְׁתּוֹ וְאַמְהוֹתָיו כִּי עָצַר ה' בְּעַד רַחְמָם, תֵּימָה הוּא, כִּי נִרְאָה כִּי גַּם בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר לָקְחָה שָׂרָה לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ וְלֹא קָרַב אֵלֶיהָ עֲדַיִן בָּא אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם, וּבַבֹּקֶר הִשְׁכִּים וְקָרָא לַעֲבָדָיו גַּם לְאַבְרָהָם, וּמִתַּי הָיָה לָהֶם עֶצֶר רֶחֶם. אוּלַי הָיוּ עַל פִּרְקָן וַאֲחָזוּם חֲבָלֵי יוֹלֵדָה וְלֹא יָכְלוּ לְהַמְלִיט, וְאוּלַי אַבְרָהָם אַחַר תְּפִלָּתוֹ יָמִים רַבִּים. וְהִנֵּה רְפוּאוֹת אֲבִימֶלֶךְ גַּם חָלְיוֹ לֹא נִתְפָּרְשׁוּ:

וּלְשׁוֹן רַשִּׁ"י: **וַיֵּלֵדוּ,** וְאִתְּרַוָּחוּ, נִתְפַּתְּחוּ נִקְבֵיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהוּא לֵדָה שֶׁלָּהֶם. **בְּעַד כָּל רֶחֶם,** כְּנֶגֶד כָּל פֶּתַח. וְאֵין זֶה נָכוֹן, כִּי אִם נֹאמַר בְּ**וַיֵּלֵדוּ** שֶׁהוּא יְצִיאַת הַחוּץ, שֶׁמָּצִינוּ לִידָה בְּעִנְיָנִים רַבִּים, כְּגוֹן הָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר (תְּהִלִּים ז' ט"ו), לֶדֶת חֹק (צְפַנְיָה ב' ב'), מַה יֵּלֶד יוֹם (מִשְׁלֵי כ"ז א'), מַה יּוֹלִידוּ וְיִרְחַשׁוּ הַיָּמִים, אֲבָל מִלַּת **רֶחֶם** לֹא תָבֹא עַל פֶּתַח אַחֵר. וְאֵין טַעֲנָה מִן בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא (אִיּוֹב ל"ח ח'), שֶׁהוּא כִּנּוּי, כְּמוֹ בֶּטֶן הָאֲדָמָה (שָׁם א' כ"א):

וְדַעַת אֶנְקְלוֹס אֵינֶנָּה כִּדְבָרֵי הָרַב, כִּי הוּא שֶׁתִּרְגֵּם "וְאִתְּרַוָּחוּ" עָשָׂה **רֶחֶם** כִּפְשׁוּטוֹ "פְּתַח וַלְדָא", אֶלָּא שֶׁרָצָה לִכְלֹל גַּם אֲבִימֶלֶךְ בְּמִלַּת **וַיֵּלֵדוּ.** וּלְשׁוֹן בְּרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ב י"ד) **כִּי עָצֹר עָצַר ה',** עָצִירָה בַּפֶּה, עָצִירָה בַּגָּרוֹן, עָצִירָה בָּעַיִן, עָצִירָה בָּאֹזֶן, עָצִירָה מִלְּמַעְלָה, עָצִירָה מִלְּמַטָּה. וְהַמִּדְרָשׁ הַזֶּה לָהֶם מִיּתּוּר לְשׁוֹן הַכֶּפֶל **עָצֹר עָצַר,** לֹא שֶׁיִּפְרְשׁוּ **כָּל רֶחֶם,** כָּל נֶקֶב:

כא (א) **וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר:**

א וַיְיָ דְּכִיר יָת שָׂרָה כְּמָא דִּי אֲמָר וַעֲבַד יְיָ לְשָׂרָה כְּמָא דִּי מַלִּיל:

רש"י◄ **וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה וְגוֹ'** • (כ"ק צב) סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ לְאוֹתוֹ דָּבָר, הוּא נַעֲנָה תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל וְגוֹ'" וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וַה' פָּקַד אֶת־שָׂרָה", שֶׁפְּקָדָהּ כְּבָר קֹדֶם שֶׁרִפֵּא אֶת אֲבִימֶלֶךְ. **פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר** • בְּהֵרָיוֹן. **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר** • בְּלֵדָה. וְהֵיכָן הִיא אֲמִירָה וְהֵיכָן הוּא דִּבּוּר? אֲמִירָה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וְגוֹ'". דִּבּוּר: "הָיָה דְּבַר ה' אֶל־אַבְרָם" בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, וְשָׁם נֶאֱמַר: "לֹא יִירָשְׁךָ זֶה וְגוֹ'", וְהֵבִיא הַיּוֹרֵשׁ מִשָּׂרָה. **וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר** • לְאַבְרָהָם.

(ב) **וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים:**

ב וְעַדְּיָאַת וִילִידַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיבְתּוֹהִי לִזְמַן דִּי מַלִּיל יָתֵהּ יְיָ:

רש"י◄ **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ** • רַבִּי יוּדָן וְרַבִּי חָמָא. רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר: מְלַמֵּד שֶׁנּוֹלַד לְט' חֳדָשִׁים, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'מִבֵּיתוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ הוּא', רַבִּי חָמָא אוֹמֵר: לְז' חֳדָשִׁים. **לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ** • דְּמַלֵּיל יָתֵיהּ, אֶת הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר וְקָבַע, כְּשֶׁאָמַר לוֹ: "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ", שָׂרַט לוֹ שְׂרִיטָה בַּכֹּתֶל וְאָמַר לוֹ: כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׂרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת, תֵּלֵד: **(לִזְקֻנָיו** • שֶׁהָיָה זִיו אִיקוּנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לא עמ' 42)

כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לִשְׂרִיטָה זוֹ בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת (רש"י כא, ב) לְרַשִּׁ"י הֶקְשֶׁה: לְאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה **כַּאֲשֶׁר אָמָר** וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר**", פְּשִׁיטָא שֶׁלֵּדַת יִצְחָק הָיְתָה בְּדִיּוּק "לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר אוֹתוֹ אֱלֹקִים", וּלְשֵׁם מַה מְפָרֵט זֹאת הַכָּתוּב. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁיִּתּוּר זֶה מְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַדָּבָר הָיָה **נִכָּר לַכֹּל**.

(ג) **וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק:**

ג וּקְרָא אַבְרָהָם יָת שׁוּם בְּרֵהּ דְּאִתְיְלִיד לֵהּ שָׂרָה יִצְחָק:

(ד) **וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:**

ד וּגְזַר אַבְרָהָם יָת יִצְחָק בְּרֵהּ בַּר תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא דִּי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ:

◆ יום חמישי ט"ו מרחשון ◆

(ה) **וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ:**

ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד אִתְיְלִיד לֵהּ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי מִיּוֹם אֲשֶׁר נִלְקְחָה שָׂרָה לָקָה אֲבִימֶלֶךְ בְּאֵיבְרֵי הַתַּשְׁמִישׁ וְלֹא יוּכַל לְשַׁמֵּשׁ, וְזֶהוּ: לֹא נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ, כִּי הִנְגִּיעָה וְהִקְרִיבָה בַּנָּשִׁים הוּא עַל הַתַּשְׁמִישׁ, כְּעִנְיָן אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה (שְׁמוֹת י"ט ט"ו), וְאָקְרַב אֶל הַנְּבִיאָה (יְשַׁעְיָה ח' ג'), וְאִשְׁתּוֹ וְאִמְּהוֹתָיו שֶׁהֵן מְעֻבָּרוֹת עָצַר בְּעַד רַחְמָן וְלֹא יָכְלוּ לְהַמְלִיט. כִּי "עֲצִירַת רֶחֶם" הוּא שֶׁלֹּא תְּהַר, כְּדֶרֶךְ וַה' סָגַר רַחְמָהּ (ש"א א' ה'), אֲבָל "עֲצִירָה בְּעַד הָרֶחֶם" הוּא שֶׁלֹּא תֵּלֵד, כַּלָּשׁוֹן גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא אֵצֵא (אֵיכָה ג' ז'), וְעָמְדָה שָׂרָה בְּבֵיתוֹ יָמִים וְלֹא שָׁב אֲבִימֶלֶךְ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה כִּי לֹא הֵבִין, עַד שֶׁבָּא אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם וְהוֹדִיעוֹ. וְלֹא פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב חֳלִי אֲבִימֶלֶךְ וְהִזְכִּירוֹ בְּרֶמֶז דֶּרֶךְ מוּסָר וְכָבוֹד לְשָׂרָה. וְאַחֲרֵי תְּפִלַּת אַבְרָהָם נִרְפָּא אֲבִימֶלֶךְ וְאִשְׁתּוֹ וְאִמְּהוֹתָיו וַיֵּלְדוּ הַנָּשִׁים: תורה א

(א) וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. כַּאֲשֶׁר אָמָר, בְּהֵרָיוֹן. **כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר,** בְּלֵדָה, לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאֵין "פְּקִידָה" אֶלָּא לְשׁוֹן זְכִירָה וְהִשְׁגָּחָה עַל הַנִּפְקָד, כְּגוֹן פָּקוֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם (לְהַלָּן נ' כ"ה), פָּקוֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הֶעָשׂוּי לָכֶם (שְׁמוֹת ג' ט"ז), וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגְדִי עִזִּים (שׁוֹפְטִים ט"ו א'). אַף כָּאן **וה' פָּקַד אֶת שָׂרָה,** זָכַר אֶת שָׂרָה וְעָשָׂה לָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר. וְכֵן הַלָּשׁוֹן בְּכָל הָעֲקָרוֹת הַיּוֹלְדוֹת,

(ו) **וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃**

ו **וַאֲמֶרֶת שָׂרָה חֶדְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל דִּשְׁמַע יֶחְדֵּי לִי׃**

רש"י◄ **יִצְחַק־לִי•** יִשְׂמַח עָלַי. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הַרְבֵּה עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ עִמָּהּ, הַרְבֵּה חוֹלִים נִתְרַפְּאוּ בּוֹ בַּיּוֹם, הַרְבֵּה תְּפִלּוֹת נַעֲנוּ עִמָּהּ, וְרֹב שְׂחֹק הָיָה בָּעוֹלָם.

(ז) **וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃**

ז **וַאֲמֶרֶת מָאן מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם וְקַיִּים דְּתוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה אֲרֵי יְלִידִית בַּר לְסִיבְתּוֹהִי׃**

רש"י◄ **מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם•** לְשׁוֹן שֶׁבַח וַחֲשִׁיבוּת, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "מִי פָּעַל וְעָשָׂה", (שם מ) "מִי בָרָא אֵלֶּה", רְאוּ מַה הוּא וּמִי הוּא (וְכַמָּה הוּא גָּדוֹל), שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה. **מִלֵּל•** שִׁנָּה הַכָּתוּב וְלֹא אָמַר 'דִּבֵּר', גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ מֵאָה, כְּלוֹמַר: לְסוֹף מֵאָה לְאַבְרָהָם. **הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה•** וּמַהוּ 'בָּנִים' לְשׁוֹן רַבִּים? בְּיוֹם הַמִּשְׁתֶּה הֵבִיאוּ הַשָּׂרוֹת אֶת בְּנֵיהֶן עִמָּהֶן וְהֵנִיקָה אוֹתָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת: 'לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפִי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ עמ' 82)

שֶׁהָיוּ אוֹמְרוֹת, לֹא יָלְדָה שָׂרָה, אֶלָּא אֲסוּפִי הֵבִיאָה מִן הַשּׁוּק (רש"י כא, ז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי עֲדַיִן אֵין כָּאן הוֹכָחָה שֶׁזֶּה בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְאִם כֵּן הָיוּ יְכוֹלוֹת לוֹמַר שֶׁנִּתְעַבְּרָה מֵאֲבִימֶלֶךְ (כְּפִי שֶׁאָמְרוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר - רַשִׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת), שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם הָיָה בֶּן מֵאָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשָּׂרוֹת לֹא הִתְפַּלְּאוּ עַל כָּךְ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד בְּגִיל זֶה, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ שֶׁהוֹלִיד אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּגִיל שְׁמוֹנִים וָשֵׁשׁ. וְרַק לֵיצָנֵי הַדּוֹר, שֶׁלֹּא חִפְּשׂוּ אֶת הָאֱמֶת, וְלִצּוֹן בְּעַלְמָא חָמְדוּ לָהֶם, אָמְרוּ "מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה".

(ח) **וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃**

ח **וּרְבָא רַבְיָא וְאִתְחֲסִיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דְּאִתְחֲסִיל יָת יִצְחָק׃**

רש"י◄ **וַיִּגָּמַל•** לְסוֹף כ"ד חֹדֶשׁ (גיטין עה). **מִשְׁתֶּה גָּדוֹל•** שֶׁהָיוּ שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שֵׁם וְעֵבֶר וַאֲבִימֶלֶךְ (ב"ר).

(ט) **וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃**

ט **וְחַזַּת שָׂרָה יָת בַּר הָגָר מִצְרֵיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם מְחָיְיךְ׃**

רש"י◄ **מְצַחֵק•** לְשׁוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמָה דְּתֵימָא: (לקמן לט) "לְצַחֶק בִּי". דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן רְצִיחָה, כְּמָה דְּתֵימָא: (שמואל ב ב) "יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ וְגוֹ'".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּרָחֵל וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל (לְהַלָּן ל' כ"ב), וּבְחַנָּה וַיִּזְכְּרֶהָ (אֱלֹהִים) (ה'ז (ש"א א' י"ט), וְכָךְ אָמְרוּ פִּקְדּוֹנוֹת הֲרֵי הֵן כְּזִכְרוֹנוֹת (ר"ה ל"ב): תורה ב

(ז) מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם. לְשׁוֹן שֶׁבַח וַחֲשִׁיבוּת הוּא, רְאוּ מִי הוּא וְכַמָּה הוּא גָּדוֹל וְשׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ וּמַבְטִיחַ וְעוֹשֶׂה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְלֹא מָצִינוּ מִלַּת **מִי** בְּעֵרֶךְ כָּזֶה לְמַעְלָה וְכָבוֹד, רַק לִבְזָיוֹן, מִי אֲבִימֶלֶךְ וּמִי שְׁכֶם (שופטים ט' ב"ח), מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי (ש"א כ"ה י'): **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי כִּי אָמְרָה **צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי,** לְמִלְּאוֹת פִּיו בְּרִנָּה וּשְׂחוֹק בַּפֶּלֶא הַנַּעֲשָׂה לִי, כִּי מִי בְּכָל הַשּׁוֹמְעִים שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם מִתְּחִלָּה תָּנִיק בָּנִים שָׂרָה, אֵין בָּעוֹלָם שֶׁיֹּאמַר אֵלָיו כֵּן אֲפִלּוּ לְנַחֲמוֹ, כִּי לֹא עָלָה זֶה עַל לֵב אִישׁ מֵעוֹלָם. וּלְשׁוֹן אֶנְקְלוּס קָרוֹב לָזֶה, מָאן מְהֵימָן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם וְקַיֵּים דְּתוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה. כְּלוֹמַר **כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי** כִּי אֵין אָדָם שֶׁיִּהְיֶה נֶאֱמָן גַּם בְּעֵינַי אַבְרָהָם אִם הִגִּיד לוֹ זֶה הַפֶּלֶא: תורה ח

(ט) מְצַחֵק. לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, לְשׁוֹן רְצִיחָה, לְשׁוֹן גִּלּוּי עֲרָיוֹת, מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה וְאוֹמֵר אֲנִי בְּכוֹר וְיוֹרֵשׁ פִּי שְׁנַיִם, וְיוֹצְאִין לַשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְּתֵימַר כְּמִתְלַהְלֵהַ הַיּוֹרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת כֵּן אִישׁ רִמָּה אֶת רֵעֵהוּ וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי (משלי כ"ו י"ח־י"ט). וּמִתְּשׁוּבַת שָׂרָה אַתָּה לָמֵד כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת וְגוֹ', כָּל זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ"י:

(י) וַתֹּ֣אמֶר לְאַבְרָהָ֗ם גָּרֵ֤שׁ הָאָמָה֙ הַזֹּ֣את וְאֶת־בְּנָ֔הּ
כִּ֣י לֹ֔א יִירַ֥שׁ בֶּן־הָאָמָ֖ה הַזֹּ֣את עִם־בְּנִ֑י עִם־יִצְחָֽק׃

יא וַאֲמֶרֶת לְאַבְרָהָם תְּרַךְ אַמְתָא הָדָא וְיַת בְּרַהּ אֲרֵי לָא יַרַת בַּר אַמְתָא הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק׃

רש"י◄ **עִם־בְּנִי וְגוֹ'** • מִתְּשׁוּבַת שָׂרָה: "כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי", אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיָה מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה, וְאוֹמֵר: 'אֲנִי בְּכוֹר וְנוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם', וְיוֹצְאִים בַּשָּׂדֶה וְנוֹטֵל קַשְׁתּוֹ וְיוֹרֶה בּוֹ חִצִּים, כְּמָה דְתֵימָא: (משלי כו) "כְּמִתְלַהְלֵהַ הַיּוֹרֶה זִקִּים וְגוֹ', וְאָמַר הֲלֹא מְשַׂחֵק אָנִי". **עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק** • (ב"ר) מִכָּיוָן שֶׁהוּא בְּנִי, אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אוֹ הָגוּן כְּיִצְחָק אֲפִלּוּ אִם אֵינוֹ בְּנִי, אֵין זֶה כְּדַאי לִירַשׁ עִמּוֹ, קַל־וָחֹמֶר "עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק", שֶׁשְּׁתֵיהֶן בּוֹ.

(יא) וַיֵּ֣רַע הַדָּבָ֗ר מְאֹ֤ד בְּעֵינֵי֙ אַבְרָהָ֔ם עַ֖ל אוֹדֹ֥ת בְּנֽוֹ׃

יא וּבְאֵישׁ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל עֵיסַק בְּרֵהּ׃

רש"י◄ **עַל אוֹדֹת בְּנוֹ** • (ב"ר) עַל שֶׁשָּׁמַע שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. וּפְשׁוּטוֹ: עַל שֶׁאוֹמֶרֶת לוֹ לְשַׁלְּחוֹ.

(יב) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים אֶל־אַבְרָהָ֙ם֙ אַל־יֵ֣רַע בְּעֵינֶ֔יךָ
עַל־הַנַּ֖עַר וְעַל־אֲמָתֶ֑ךָ כֹּל֙ אֲשֶׁר־תֹּ֣אמַר אֵלֶ֔יךָ שָׂרָ֔ה
שְׁמַ֖ע בְּקֹלָ֑הּ כִּ֣י בְיִצְחָ֔ק יִקָּרֵ֥א לְךָ֖ זָֽרַע׃

יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא יַבְאֵשׁ בְּעֵינָיְךָ עַל עוּלֵימָא וְעַל אַמְתָּךְ כֹּל דִּי תֵימַר לָךְ שָׂרָה קַבֵּל מִנַּהּ אֲרֵי בְּיִצְחָק יִתְקְרוּן לָךְ בְּנִין׃

רש"י◄ **שְׁמַע בְּקֹלָהּ** • (בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁבָּהּ). לָמַדְנוּ, שֶׁהָיָה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה בִּנְבִיאוּת.

(יג) וְגַ֥ם אֶת־בֶּן־הָאָמָ֖ה לְגוֹי־אֲשִׂימֶ֑נּוּ כִּ֥י זַרְעֲךָ֖ הֽוּא׃

יג וְאַף יָת בַּר אַמְתָא לְעַם אֲשַׁוּנִנֵּהּ אֲרֵי בְנָךְ הוּא׃

(יד) וַיַּשְׁכֵּ֤ם אַבְרָהָם֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיִּקַּ֥ח לֶ֖חֶם וְחֵ֣מַת מָ֑יִם
וַיִּתֵּ֣ן אֶל־הָגָ֗ר שָׂ֤ם עַל־שִׁכְמָהּ֙ וְאֶת־הַיֶּ֔לֶד וַיְשַׁלְּחֶ֖הָ
וַתֵּ֣לֶךְ וַתֵּתַ֑ע בְּמִדְבַּ֖ר בְּאֵ֥ר שָֽׁבַע׃

יד וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וּנְסִיב לַחֲמָא וְרָקְבָּא דְמַיָּא וִיהַב לְהָגָר שַׁוִּי עַל כַּתְפַּהּ וְיָת רַבְיָא וְשַׁלְחַהּ וַאֲזָלַת וְתָעַת בְּמַדְבְּרָא (נ"י בְּמִדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְאַף כָּאן הָרֵב כּוֹתֵב הַמַּחֲלוֹקוֹת כֻּלָּם, דְּתַנְיָא (תוֹסֶפְתָּא סוֹטָה פ"ו ה"ד) אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר [אֶצְלֵנוּ הַגְּרִסָא בַּר יוֹחַאי] ד' דְּבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא דּוֹרֵשׁ וְאֵינִי דּוֹרֵשׁ כְּמוֹתוֹ וְנִרְאִין דְּבָרַי מִדְּבָרָיו, דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא **וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק,** אֵין צְחוֹק אֶלָּא לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה וְכוּ', וַאֲנִי אוֹמֵר חַס וְשָׁלוֹם שֶׁיְּהֵא בְּבֵיתוֹ שֶׁל צַדִּיק כָּךְ, אִפְשָׁר מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ וְגוֹ' (לעיל י"ח י"ט) יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכַת דָּמִים, אֶלָּא אֵין צְחוֹק הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא לְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִין, אָמַר לָהֶם יִשְׁמָעֵאל שׁוֹטִים אֲנִי בְּכוֹר וַאֲנִי נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם, שֶׁמִּתְּשׁוּבָה שֶׁאָמְרָה שָׂרָה אִמֵּנוּ לְאַבְרָהָם אַתָּה לָמֵד וְכוּ', וְנִרְאִין דְּבָרַי מִדְּבָרָיו:

וְכֵן הַלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר הָרֵב "מֵרִיב עִם יִצְחָק עַל הַיְרֻשָּׁה" אֵינוֹ נִרְאֶה נָכוֹן, שֶׁאִם כֵּן יִהְיֶה זֶה לְאַחַר יָמִים רַבִּים וְיִהְיֶה יִשְׁמָעֵאל גָּדוֹל מְאֹד מִשֵּׁאת אוֹתוֹ אִמּוֹ עַל שִׁכְמָהּ, וְכֵן אָמְרוּ ז"ל (ילק"ש רמז צ"ה) שֶׁהָיָה בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אִם כֵּן הָיָה בַּשָּׁנָה שֶׁנִּגְמַל יִצְחָק. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט כִּי **מְצַחֵק,** מִשְׁתַּעְשֵׁעַ כְּדַרְכָּהּ כָּל נַעַר, וַתְּקַנֵּא בּוֹ בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ גָּדוֹל מִבְּנָהּ: **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי שֶׁהָיָה זֶה בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק וְרָאָתָה אוֹתוֹ מַלְעִיג עַל יִצְחָק אוֹ עַל הַמִּשְׁתֶּה הַגָּדוֹל, וּלְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב **אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית** וְלֹא אָמַר "אֶת יִשְׁמָעֵאל" **מְצַחֵק,** וְכֵן אָמְרָה **גָּרֵשׁ אֶת הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ,** כִּי אָמְרָה הָעֶבֶד הַמַּלְעִיג עַל אֲדוֹנָיו חַיָּב הוּא לָמוּת אוֹ לְהַלְקוֹתוֹ, וְאֵינִי רוֹצֶה רַק שֶׁתְּגָרֵשׁ אוֹתוֹ מֵאִתִּי וְלֹא יִירַשׁ בִּנְכָסֶיךָ כְּלָל עִם בְּנִי שֶׁהוּא בֶּן גְּבִירָה. וְאָמְרָה שֶׁיְּגָרֵשׁ גַּם אִמּוֹ, כִּי לֹא יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת אִמּוֹ וְעָזַב אֶת אִמּוֹ וָמֵת: תורה י

(יא) עַל אוֹדֹת בְּנוֹ. שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה, וּפְשׁוּטוֹ עַל שֶׁאוֹמֶרֶת לוֹ לְשַׁלְּחוֹ, זֶה לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי הַכָּתוּב סִפֵּר בִּכְבוֹד אַבְרָהָם וְאָמַר שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר רַע מְאֹד בְּעֵינָיו מִפְּנֵי חֵשֶׁק פִּלַּגְשׁוֹ וְחֶפְצוֹ בָּהּ, וְאִלּוּ אָמְרָה לוֹ שֶׁתְּגָרֵשׁ הָאָמָה בִּלְבַד הָיָה עוֹשֶׂה כִּרְצוֹן שָׂרָה, אֲבָל מִפְּנֵי בְּנוֹ חָרָה לוֹ מְאֹד וְלֹא רָצָה לִשְׁמֹעַ אֵלֶיהָ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ שֶׁלֹּא יֵרַע בְּעֵינָיו עַל הַנַּעַר וְלֹא עַל הָאָמָה כְּלָל וְיִשְׁמַע

רש"י◄ **לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם** • וְלֹא כֶּסֶף וְזָהָב, לְפִי שֶׁהָיָה שׁוֹנְאוֹ עַל שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. **וְאֶת־הַיֶּלֶד** • אַף הַיֶּלֶד שָׂם עַל שִׁכְמָהּ, שֶׁהִכְנִיסָה בּוֹ שָׂרָה עַיִן רָעָה, **וַאֲחַזְתּוּ חַמָּה וְלֹא יָכוֹל לֵילֵךְ בְּרַגְלָיו** (בראשית רבה). **וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע** • חָזְרָה לְגִלּוּלֵי בֵּית אָבִיהָ (ב"ר).

(טו) **וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם:**

טו **וּשְׁלִימוּ מַיָּא מִן רָקְבָּא וּרְמַת יָת רַבְיָא תְּחוֹת חַד מִן אִילָנַיָּא:**

רש"י◄ **וַיִּכְלוּ הַמַּיִם** • לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ חוֹלִים לִשְׁתּוֹת הַרְבֵּה.

(טז) **וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כְּמִטַּחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ:**

טז **וַאֲזַל וִיתִיבַת לַהּ מִקֳּבֵל אַרְחֵיקַת** (נ"י אַרְחִיק) **כְּמֵיגַר קַשְׁתָּא אֲרֵי אֲמָרַת לָא אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְּרַבְיָא וִיתִיבַת מִקֳּבֵל וַאֲרִימַת יָת קָלַהּ וּבְכָת:**

רש"י◄ **מִנֶּגֶד** • מֵרָחוֹק (ב"ר). **כְּמִטַּחֲוֵי קֶשֶׁת** • כִּשְׁתֵּי טִיחוֹת, וְהוּא לְשׁוֹן יְרִיַּת חֵץ. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'שֶׁהֵטִיחַ בְּאִשְׁתּוֹ', עַל שֵׁם שֶׁהַזֶּרַע יוֹרֶה כְּחֵץ. וְאִם תֹּאמַר: הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'כְּמַטָּחֵי קֶשֶׁת', מִשְׁפַּט הַוָּי"ו לִיכָּנֵס לְכָאן, כְּמוֹ: (שה"ש ב) "בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", מִגִּזְרַת: (ישעיה יט) "וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא", וּמִגִּזְרַת: (תהלים קז) "יָחֹגוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר", וְכֵן: (שם סח) "קַצְוֵי אֶרֶץ", מִגִּזְרַת קָצָה. **וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד** • כֵּיוָן שֶׁקָּרַב לָמוּת הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק.

(יז) **וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם:**

יז **וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלֵהּ דְּרַבְיָא וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לַהּ מַה לָךְ הָגָר לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָלֵהּ דְּרַבְיָא בַּאֲתַר דְּהוּא תַמָּן:**

רש"י◄ **אֶת־קוֹל הַנַּעַר** • מִכָּאן שֶׁיָּפָה תְּפִלַּת הַחוֹלֶה מִתְּפִלַּת אֲחֵרִים עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהִתְקַבֵּל (ב"ר). **בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם** • (ר"ה טז) לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁו הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִים וְאוֹמְרִים: 'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעָתִיד זַרְעוֹ לְהָמִית בָּנֶיךָ בַּצָּמָא, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ בְּאֵר? וְהוּא מְשִׁיבָם: 'עַכְשָׁו, מַה הוּא, צַדִּיק אוֹ רָשָׁע'? אָמְרוּ לוֹ: 'צַדִּיק'. אָמַר לָהֶם: 'לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עַכְשָׁו אֲנִי דָּנוֹ', וְזֶהוּ: "בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם". וְהֵיכָן הֵמִית אֶת יִשְׂרָאֵל בַּצָּמָא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כא) "מַשָּׂא בַּעֲרָב וְגוֹ' לִקְרַאת צָמֵא הֵתִיוּ מָיִם וְגוֹ'", כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֵצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לַשַּׁבָּאִים: 'בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכוּנוּ אֵצֶל בְּנֵי דּוֹדֵינוּ יִשְׁמָעֵאל, וִירַחֲמוּ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְקוֹל שָׂרָה, כִּי בְּיִצְחָק לְבַדּוֹ יִקָּרֵא לוֹ שְׁמוֹ, וְיִשְׁמָעֵאל לֹא יִקָּרֵא לוֹ זֶרַע. וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מִפַּחֵד עָלָיו שֶׁלֹּא יִקְרָאֻנוּ אָסוֹן בְּשִׁלְּחוֹ אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ, אָמַר כִּי יִשְׁמְנוּ לוֹ לְגוֹי, וִיבָרְכֻנוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא זַרְעוֹ בֶּאֱמֶת: תורה יב

(יד) וְאֶת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ. נִמְשָׁךְ לְמַעְלָה, וַיִּתֵּן אֶל הָגָר וְאֶת הַיֶּלֶד, כִּי גַּם הַיֶּלֶד נָתַן לָהּ שֶׁיֵּלֵךְ עִמָּהּ בַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ: תורה טו

(טו) וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד. גְּבִרָה עָלָיו הַצִּמְאָה וְלֹא יָכוֹל לָלֶכֶת וְהִשְׁכִּיבַתּוּ אִמּוֹ תַּחַת הָאִילָן מְשֻׁלָּךְ וְנֶעֱזָב. אוֹ כְּעִנְיָנִין וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת (דברים כ"ט כ"ז), אַל תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ (תהלים נ"א י"ג), עִנְיָן שְׁלוּחַ:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר, **וַתַּשְׁלֵךְ,** כִּי לְקַחְתּוֹ בְּחֵיקָהּ בְּעֵת שֶׁנֶּחֱלַשׁ בַּצָּמָא. וְרִבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"ר נ"ג י"ג) שֶׁהָיָה חוֹלֶה בְּעֵת שֶׁשִּׁלְּחוֹ וְשָׂם עַל שִׁכְמָהּ אֶת הַיֶּלֶד. וְזֶה הִטְעַם **וַתַּשְׁלֵךְ.** וְהָיָה כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה לְאַבְרָהָם מִפְּנֵי שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת כְּכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר שָׂרָה, וְהִיא צִוְּתָה לְהוֹצִיאוֹ מִיָּד, וּבִמְצִוָּתָהּ לֹא נָתַן לָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים נוֹשְׂאִים אוֹתָם: תורה טז

(יז־יח) בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עַכְשָׁיו הוּא נִדּוֹן וְלֹא לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת, לְפִי שֶׁהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַטְרְגִין וְכוּ'. לְשׁוֹן רַבֵּנוּ שְׁלֹמֹה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁיֹּאמַר **כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּא שָׁם,** הוֹדִיעַ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא

עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כה) "אֹרְחוֹת דְּדָנִים", אַל תִּקְרֵי דְּדָנִים, אֶלָּא דּוֹדִים. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לִקְרָאתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בָּשָׂר וְדָג מָלוּחַ וְנֹאדוֹת נְפוּחִים. כִּסְבוּרִים יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וּכְשֶׁמַּכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּגוּפוֹ וּמֵת.

(יח) קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ:

יח קוּמִי טוּלִי יָת רַבְיָא וְאַתְקִיפִי יָת יְדַךְ בֵּהּ אֲרֵי לְעַם סַגִּי אֲשַׁוּנֵּהּ:

(יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר:

יט וּגְלָא יְיָ יָת עֵינָהָהּ וַחֲזַת בֵּירָא דְמַיָּא וַאֲזָלַת וּמְלַת יָת רָקְבָּא מַיָּא וְאַשְׁקִיאַת יָת רַבְיָא:

(כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת:

כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא:

רש"י◄ **רֹבֶה קַשָּׁת•** יוֹרֶה חִצִּים בְּקֶשֶׁת. **קַשָּׁת•** עַל שֵׁם הָאֻמָּנוּת, כְּמוֹ: חַמָּר, גַּמָּל, צַיָּד, לְפִיכָךְ הַשִּׁי"ן מְדַגֶּשֶׁת, הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל טז) "יָדוֹ בַכֹּל וְגוֹ'".

(כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כא וִיתֵב בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסִיבַת לֵהּ אִמֵּהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם•** מִמְּקוֹם גְּדוּלָיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וְגוֹ'", הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִנְשֵׁי: 'זְרֹק חוּטְרָא לַאֲוִירָא, אַעִקְרֵיהּ קָאֵי'.

◆ יום שישי ט"ז מרחשון ◆

(כב) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה:

כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימָר מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דִּי אַתְּ עָבֵד:

רש"י◄ **אֱלֹהִים עִמְּךָ•** לְפִי שֶׁרָאוּ שֶׁיָּצָא מִשְּׁכוּנַת סְדֹם לְשָׁלוֹם, וְעִם הַמְּלָכִים נִלְחַם וְנָפְלוּ בְּיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לִזְקֻנָיו.

(כג) וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ:

כג וּכְעַן קַיֵּם לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ הָכָא דְּלָא תְּשַׁקַּר בִּי וּבִבְרִי וּבְבַר בְּרִי כְּטִיבוּתָא דִּי עֲבַדִּית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעִם אַרְעָא דְאִתּוֹתַבְתָּא בַהּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

תִּצְטָרֵךְ לָלֶכֶת מִשָּׁם אֶל מַעֲיָן וָבוֹר, כִּי בַּמָּקוֹם הַהוּא יַרְוֶה צִמְאוֹ מִיָּד, **וְאָמַר לָהּ קוּמִי שְׂאִי אֶת הַנַּעַר אַחֲרֵי שִׁתּוֹתוֹ, כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ.** וְכָמוֹהוּ בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד (שופטים ה' כ"ז), וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא (איוב ל"ט ל'), יִרְמֹז לַמָּקוֹם: תורה יט

(כ) רֹבֶה קַשָּׁת. בַּעֲבוּר הֱיוֹת קַשָּׁת תֹּאַר אָמְרוּ כִּי **רֹבֶה** הוּא הַמּוֹרֶה הַחִצִּים, מִלְּשׁוֹן יָסֹבּוּ עָלַי רַבָּיו (איוב ט"ז י"ג), וְיִמְרֳרֵהוּ וְרֹבּוּ (לְהַלֵּן מ"ט כ"ג), **וְקַשָּׁת** הוּא הָעוֹשֶׂה הַקְּשָׁתוֹת. וְיוֹתֵר נָכוֹן שֶׁ**רֹבֶה** הוּא הַמּוֹרֶה, וְיֵאָמֵר עַל הַמּוֹרֶה הַחִצִּים וְעַל מְשַׁלְּחָיוּ הָאֲבָנִים וְזוּלָתָם, כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ (לְהַלֵּן ל"א נ"א), וְלָכֵן יִתְאַר אוֹתוֹ פַּעַם אַחֶרֶת כִּי הוּא קַשָּׁת. וְכֵן וַיִּמְצָאֶהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקֶּשֶׁת (ש"א ל"א ג'): תורה כא

(כג) הִשָּׁבְעָה לִי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם תִּשְׁקֹר לִי. מִלַּת **אִם** בְּכָל מָקוֹם מְסַפֶּקֶת, אַל תַּחְשֹׁב בָּהּ בִּלְתִּי זֶה. וְהִיא בָּאָה בְּרֹב מְקוֹמוֹת הַשְּׁבוּעָה, **אִם תִּשְׁקֹר לִי,** לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עָוֹן בֵּית עֵלִי (ש"א ג' י"ד), אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי

רש"י◄ **וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי•** עַד כָּאן רַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן. **כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי•** שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ: "הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ" (בראשית רבה).

(כד) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ:

כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֲקַיֵּם:

(כה) וְהוֹכֵחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:

כה וְאוֹכַח אַבְרָהָם יָת אֲבִימֶלֶךְ עַל עִיסַק בֵּירָא דְמַיָּא דִּי אַנִּיסוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ:

רש"י◄ **וְהוֹכֵחַ•** נִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ עַל כָּךְ.

(כו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם:

כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדַעִית מָאן עֲבַד יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְאַף אַתְּ לָא חַוֵּיתְ לִי וְאַף אֲנָא לָא שְׁמָעִית אֶלָּהֵין יוֹמָא דֵין:

(כז) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית:

כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזַרוּ תַּרְוֵיהוֹן קְיָם:

(כח) וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדָּהֶן:

כח וַאֲקִים אַבְרָהָם יָת שְׁבַע חוּרְפַּן דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(כט) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה:

כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה אִנּוּן שְׁבַע חוּרְפַּן אִלֵּין דַּאֲקַמְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן:

(ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:

ל וַאֲמַר אֲרֵי יָת שְׁבַע חוּרְפַּן תְּקַבֵּל מִן יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי לִי לְסַהֲדוּ אֲרֵי חֲפָרִית יָת בֵּירָא הָדֵין (נ"י הָדָא):

רש"י◄ **בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי•** זֹאת. **לְעֵדָה•** לְשׁוֹן עֵדוּת שֶׁל נְקֵבָה, כְּמוֹ: "וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה". **כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר•** מְרִיבִים הָיוּ עָלֶיהָ רוֹעֵי אֲבִימֶלֶךְ וְאוֹמְרִים: 'אֲנַחְנוּ חָפַרְנוּהָ'. אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם: כָּל מִי שֶׁיִּתְרָאֶה עַל הַבְּאֵר וְיַעֲלוּ הַמַּיִם לִקְרָאתוֹ, שֶׁלּוֹ הִיא, וְעָלוּ לִקְרַאת אַבְרָהָם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּקָדְשִׁי אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב (תהלים פ"ט ל"ז), אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי (שם צ"ה י"א), וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה (דברים א' ל"ד-ל"ה). וְהָעִנְיָן כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת הַשְּׁבוּעוֹת בְּאֶלֶּה יֹאמַר הִשָּׁבֶעָה לִי לֵאמֹר, כֹּה יַעֲשֶׂה לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף אִם תִּשְׁקֹר לִי, וְכֵן אָמַר (לְהַלָּן כ"ז כ"ח) תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ:

וּבְעִנְיַן הַגְּבוּהָה נִשְׁבַּעְתִּי בְּקָדְשִׁי אִם לְדָוִד אֲכַזֵּב (תהלים פ"ט ל"ז), וְאִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי (ש"א ג' י"ד), כְּלוֹמַר אִם יִהְיֶה כֵּן אֵין דְּבָרִי אֱמֶת, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְפָרֵשׁ הַתְּנַאי, וְהַכָּתוּב יְכַנֶּה וִיקַצֵּר בָּהֶן. וּכְמוֹתָם בְּחֶסְרוֹן הַתְּנַאי (דהי"א ד' י') וַיִּקְרָא יַעְבֵּץ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל [לֵאמֹר] אִם בָּרֵךְ תְּבָרְכֵנִי וְהִרְבִּיתָ אֶת גְּבוּלִי וְגוֹ' וְעָשִׂיתָ מֵרָעָה לְבִלְתִּי עָצְבִּי וַיָּבֵא אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר שָׁאָל, יֶחְסַר הַתְּנַאי כֻּלּוֹ, וְכֵן אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ (במדבר י"ד כ"ג), יַחֲזוֹר לְפָסוּק רִאשׁוֹן, חַי אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, וִיקַצֵּר הַשְּׁבוּעָה:

וְלָשׁוֹן תִּשְׁקֹר לִי, בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ מֶלֶךְ וְהוּא גָּר בְּאַרְצוֹ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מְשַׁקֵּר בְּאַהֲבָתוֹ כִּי אוֹהֵב נֶאֱמָן הָיָה לוֹ לְכִבְּדוֹ וְלַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ, הֲלֹא תִּרְאֶה שֶׁלֹּא מָצָא בּוֹ דָּבָר זוּלָתִי בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עֲבָדָיו, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ **כַּחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ:** תורה כד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו פרשת וירא)

"מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים" - יֵשׁ לִנְהוֹג כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ וּלְפַרְסֵם אֱלֹקוּת בְּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁהוּא נָהֵג, וְאַף **אִם** פְּעוּלָּתוֹ הוּא סִימָן לַבָּנִים.

אֵין לְהִסְתַּפֵּק בְּקִירוּב יְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּבֵיתוֹ, אֶלָּא צָרִיךְ לָצֵאת לָ"רְחוֹב" וּלְטַפֵּל שָׁם בִּיהוּדִים הָ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים".

בְּפְעִילוּת זוֹ יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל דֶּרֶךְ אֶפְשָׁרִית, גַּם כַּאֲשֶׁר לְשֵׁם כָּךְ צָרִיךְ לָתֵת לָ"עוֹבְרִים וְשָׁבִים" מָזוֹן וּמַשְׁקֶה. יָתֵר־עַל־כֵּן: אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר הַדֶּרֶךְ לְהַשְׁפָּעָה עֲלֵיהֶם הִיא בְּאֶמְצָעוּת **לַחַץ** (בְּדֶרֶךְ הַתּוֹרָה, כַּמּוּבָן, שֶׁ"דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם").

וְאִם יָבוֹא הַטּוֹעֵן וְיִטְעַן: מַהִי הַתּוֹעֶלֶת בְּכָךְ? הָאָדָם שֶׁלָּחֲצוּ עָלָיו לְבָרֵךְ, לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע, לְהִתְפַּלֵּל - עוֹשֶׂה זֹאת לְלֹא רָצוֹן, לְלֹא חֵשֶׁק. הָאַחֵר מַנִּיחַ תְּפִלִּין בַּפַּעַם הַזֹּאת, כְּדֵי לְ"הִתְפַּטֵּר" מִן הַלַּחַץ, אַךְ אֵין לָדַעַת מַה יִּהְיֶה מָחָר.

עַל כָּךְ מְסוּפָּר לָנוּ **בַּתּוֹרָה** - מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה - בְּסִיפּוּר הַנַּ"ל, וּבְדֶרֶךְ שֶׁל קַל־וָחוֹמֶר: אִם בִּימֵי אַבְרָהָם, כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר בִּ**בְנֵי נֹחַ**, וְלִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה, הֵבִיאָה דֶּרֶךְ זוֹ לְ"**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**",

עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר מְדֻבָּר עַל יְהוּדִי, שֶׁהוּא "רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת...", וַעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת הִיא לִרְצוֹנוֹ. יָתֵר־עַל־כֵּן: הַכְּפִיָּה וְהַלַּחַץ יִגְרְמוּ לְכָךְ, שֶׁזֶּה יִהְיֶה רְצוֹנוֹ **הַגָּלוּי**, עַד לִידֵי "מִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה", וְהוּא יְקַיֵּם אֶת כָּל הַמִּצְוֹת בְּאֹפֶן מְשֻׁלָּם.

עֲבוֹדָה זֹאת שֶׁל פִּרְסוּם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בָּעוֹלָם בְּאֹפֶן שֶׁל "**הִכַּרְתָּ אוֹתִי בִּבְרִיּוֹתָי**", תָּחִישׁ בְּמִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, אֶת קִיּוּם הַהַבְטָחָה "כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה..." עַל־יְדֵי שֶׁ"יַּעֲמֹד מָלְךָ מִבֵּית דָּוִד... **וְיָכוּף כָּל** יִשְׂרָאֵל לֵילֵךְ בָּהּ וּלְחַזֵּק בִּדְקָהּ" שֶׁל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְהַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

(לא) **עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם:**

לא **עַל כֵּן קָרָא לְאַתְרָא הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע אֲרֵי תַּמָּן קַיָּמוּ תַּרְוֵיהוֹן:**

(לב) **וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:**

לב **וּגְזָרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ וְתָבוּ לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי:**

(לג) **וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם:**

לג **וּנְצֵיב נְצָבָא** (נ״י אֵילָנָא) **בִּבְאֵר שָׁבַע וְצַלִּי תַּמָּן בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְעַלְמָא:**

רש״י ◄ **אֵשֶׁל** • רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: 'פַּרְדֵּס לְהָבִיא מִמֶּנּוּ פֵּרוֹת לָאוֹרְחִים בַּסְּעֻדָּה', וְחַד אָמַר: 'פֻּנְדָּק לְאַכְסַנְיָא, וּבוֹ כָּל מִינֵי פֵּרוֹת', וּמָצִינוּ לְשׁוֹן נְטִיעָה בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל יא) "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ". **וַיִּקְרָא־שָׁם וְגוֹ'** • עַל־יְדֵי אוֹתוֹ "אֵשֶׁל" נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֱלֹהַּ לְכָל הָעוֹלָם. לְאַחַר שֶׁאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, אָמַר לָהֶם: 'בָּרְכוּ לְמִי שֶׁאֲכַלְתֶּם מִשֶּׁלּוֹ, סְבוּרִים אַתֶּם שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם, מִשֶּׁל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, אֲכַלְתֶּם' (סוטה י)◆.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 122 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַתּוֹעֶלֶת בִּבְרָכָה שֶׁעַל־יְדֵי כְּפִיָּה

וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: (כא, לג)

אַל תִּקְרֵי וַיִּקְרָא אֶלָּא וַיַּקְרִיא, מְלַמֵּד שֶׁהִקְרִיא אַבְרָהָם אָבִינוּ לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב. כֵּיצַד, לְאַחַר שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, עָמְדוּ לְבָרְכוֹ. אָמַר לָהֶם, וְכִי מִשֶּׁלִּי אֲכַלְתֶּם?

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לב) וַיָּשֻׁבוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים. עִנְיָנוֹ וַיָּשׁוּבוּ אֶל עִירָם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים הָיוּ, אֲבָל הֵם יוֹשְׁבִים בִּגְרָר שֶׁהִיא מְדִינַת הַמֶּלֶךְ, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּבְאֵר שָׁבַע שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים בְּנַחַל גְּרָר: תורה לג

(לג) וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם. פֵּרֵשׁ הַכָּתוּב שֶׁקָּרָא בְּשֵׁם ה' הַמַּנְהִיג בְּכֹחוֹ הַזְּמַן. אוֹ שֶׁיִּקְרָאוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ **עוֹלָם**, כַּלְשׁוֹן הַבָּא תָּמִיד בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ. וְהוֹדִיעַ בָּזֶה שֶׁקָּרָא אַבְרָהָם וְהוֹדִיעַ לַבְּרִיּוֹת סוֹד הַנְהָגַת הָעוֹלָם בִּכְלָלוֹ שֶׁהוּא בְּשֵׁם ה' הֶחָסִין בְּכֹחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵילוּת בְּכָלָם. וְהָרֵב אָמַר בְּמוֹרֵה הַנְּבוֹכִים (ב׳ י״ג) שֶׁהוּא רוֹמֵז לְקַדְמוּת הָאֵל, כִּי הוֹדִיעַ הֱיוֹתוֹ קֹדֶם לַזְּמָן. אֲבָל אֶנְקְלוֹס אָמַר בְּ**וַיִּקְרָא** שֶׁהוּא תְּפִלָּה: תורה לד

מִשֶּׁל אֶלֹקֵי עוֹלָם אֲכַלְתֶּם, הוֹדוּ וְשַׁבְּחוּ וּבָרְכוּ לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם (סוטה י, סוף עמוד א ואילך)

בְּמִדְרָשׁ (בראשית רבה פרשה מט, ד) מוּבָא, שֶׁאִלּוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לְבָרֵךְ אֶת הַקָּבָּ"ה, תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל עַל מַה שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, וּמִכֵּיוָן שֶׁלֹּא רָצוּ לְשַׁלֵּם, נִתְרַצּוּ לוֹמַר "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ מְאֹד, מַה תּוֹעֶלֶת מָצָא אַבְרָהָם לְהַכְרִיחַ אֲנָשִׁים לְהַגִּיד "בָּרוּךְ אֵ־ל עוֹלָם כּוּ'", דְּאִם לֹא רָצוּ לְהַגִּיד אֶת זֶה מֵרְצוֹנָם הַטּוֹב, מַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ לְהַגִּיד דְּבָרִים אֵלּוּ רַק מִן הַשָּׂפָה וְלַחוּץ, מִצַּד הַהֶכְרֵחַ?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

כָּל אָדָם, אֲפִילּוּ בֶּן נֹחַ, בִּיכָלְתּוֹ לְהַגִּיעַ לַהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ", וְלָכֵן הִתְעַסֵּק אַבְרָהָם אָבִינוּ לְפָרְסֵם אֶת אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ "בְּפֶה כָּל עוֹבֵר וָשָׁב".

אַךְ כְּשֶׁרָאָה אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְבִינִים אֶת זֶה, וְאֵין הֵם בָּאִים לְהַכָּרָה זוֹ מֵעַצְמָם, הֵבִין אַבְרָהָם שֶׁגַּסּוּתָם וְחֻמְרִיּוּתָם גְּדוֹלָה מְאֹד, וְלָכֵן אֵין הֵם יְכוֹלִים לְהַגִּיעַ לְהַכָּרָה זוֹ.

וְלָכֵן תָּבַע מֵהֶם אַבְרָהָם סְכוּם גָּדוֹל, וְעַל־יְדֵי־זֶה פָּעַל בְּטוּשׁ וּשְׁבִירָה בְּגַסּוּתָם וְחֻמְרִיּוּתָם, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (חלק ג קסח, א. הובא בתניא ריש פרק כט) "אָעָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ, גּוּפָא דְּלָא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא כּוּ' מְבַטְּשִׁין לֵיהּ", וְאָז הִגִּיעוּ כְּבָר מֵעַצְמָם לְהַכָּרָה שֶׁ"יֵּשׁ בַּעַל־הַבַּיִת לְבִירָה זוֹ".

(לד) **וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים:**

לד **וְאִתּוֹתַב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין סַגִּיאִין:**

רש"י ◄ **יָמִים רַבִּים** • מְרֻבִּים עַל שֶׁל חֶבְרוֹן, בְּחֶבְרוֹן עָשָׂה כ"ה שָׁנָה, וְכָאן כ"ו, שֶׁהֲרֵי בֶּן ע"ה שָׁנָה הָיָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן, אוֹתָהּ שָׁנָה: "וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא", שֶׁלֹּא מָצִינוּ קֹדֶם לָכֵן שֶׁנִּתְיַשֵּׁב אֶלָּא שָׁם, שֶׁבְּכָל מְקוֹמוֹתָיו הָיָה כְּאוֹרֵחַ, חוֹנֶה וְנוֹסֵעַ וְהוֹלֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם", "וַיִּסְעֵתֵק מִשָּׁם", "וַיְהִי רָעָב... וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה", וּבְמִצְרַיִם לֹא עָשָׂה אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי שְׁלָחוֹ פַּרְעֹה. מִיָּד: "וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו" עַד "וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן", שָׁם יָשַׁב עַד שֶׁנֶּהֱפְכָה סְדוֹם, מִיָּד: "וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם" מִפְּנֵי בּוּשָׁה שֶׁל לוֹט, וּבָא לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וּבֶן צ"ט שָׁנָה הָיָה, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁלִישִׁי לְמִילָתוֹ בָּאוּ אֶצְלוֹ הַמַּלְאָכִים, הֲרֵי כ"ה שָׁנָה, וְכָאן כְּתִיב: "יָמִים רַבִּים", מְרֻבִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים. וְלֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, וְאִם הָיוּ מְרֻבִּים עֲלֵיהֶם שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ יוֹתֵר, הָיָה מְפָרְשָׁם, וְעַל־כָּרְחֵךְ אֵינָם יְתֵרִים יוֹתֵר מִשָּׁנָה, הֲרֵי כ"ו שָׁנָה, מִיָּד יָצָא מִשָּׁם וְחָזַר לְחֶבְרוֹן, וְאוֹתָהּ שָׁנָה קָדְמָה לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ'סֵדֶר עוֹלָם' (ב"ר) ◆

◆ שבת קודש י"ז מרחשון ◆

כב (א) **וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:**

א **וְהַוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וַיְיַ נַסִּי יָת אַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אָנָא:**

רש"י ◄ **אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** • יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: (סנהדרין פט) 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל שָׂטָן, שֶׁהָיָה מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר: מִכָּל סְעֻדָּה שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם לֹא הִקְרִיב לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד, אוֹ אַיִל אֶחָד'. אָמַר לוֹ: 'כְּלוּם עָשָׂה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִלּוּ הָיִיתִי אוֹמֵר לוֹ: זְבַח אוֹתוֹ לְפָנַי, לֹא הָיָה מְעַכֵּב'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁהָיָה מִתְפָּאֵר עַל יִצְחָק שֶׁמָּל בֶּן י"ג שָׁנָה, וְלֹא מִחָה, אָמַר לוֹ יִצְחָק: 'בְּאֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְיָרְאֵנִי, אִלּוּ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי', לֹא הָיִיתִי מְעַכֵּב'. **הִנֵּנִי** • כָּךְ הִיא עֲנִיָּתָם שֶׁל חֲסִידִים, לְשׁוֹן עֲנָוָה הוּא וּלְשׁוֹן זִמּוּן.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. עִנְיַן הַנִּסָּיוֹן הוּא לְדַעְתִּי, בַּעֲבוּר הֱיוֹת מַעֲשֵׂה הָאָדָם רְשׁוּת מְחֻלֶּטֶת בְּיָדוֹ, אִם יִרְצֶה יַעֲשֶׂה וְאִם לֹא יִרְצֶה לֹא יַעֲשֶׂה, יִקָּרֵא "נִסָּיוֹן" מִצַּד הַמְנֻסֶּה, אֲבָל הַמְנַסֶּה יִתְבָּרֵךְ יְצַוֶּה בּוֹ לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, לִהְיוֹת לוֹ שְׂכַר מַעֲשֶׂה טוֹב לֹא שְׂכַר לֵב טוֹב בִּלְבַד: **וְדַע** כִּי הַשֵּׁם צַדִּיק יִבְחָן (תְּהִלִּים י"א ה'), כְּשֶׁהוּא יוֹדֵעַ בַּצַּדִּיק שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ וְחָפֵץ לְהַצְדִּיקוֹ יְצַוֶּה אוֹתוֹ בְּנִסָּיוֹן, וְלֹא יִבְחַן אֶת הָרְשָׁעִים אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ. וְהִנֵּה כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה לְטוֹבַת הַמְנֻסֶּה: תורה ב

(ב) וַיֹּ֣אמֶר קַח־נָ֡א אֶת־בִּנְךָ֩ אֶת־יְחִידְךָ֨ אֲשֶׁר־אָהַ֜בְתָּ
אֶת־יִצְחָ֗ק וְלֶךְ־לְךָ֙ אֶל־אֶ֣רֶץ הַמֹּרִיָּ֔ה וְהַעֲלֵ֥הוּ שָׁ֖ם
לְעֹלָ֑ה עַ֚ל אַחַ֣ד הֶהָרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר אֹמַ֖ר אֵלֶֽיךָ׃

ב וַאֲמַר דְּבַר כְּעַן יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ דִּי רְחַמְתָּ יָת יִצְחָק וְאֵיזֵל לָךְ לְאַרְעָא פּוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ קֳדָמַי תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל חַד מִן טוּרַיָּא דִּי אֵימַר לָךְ׃

רש"י◄ **קַח־נָא** • אֵין ׳נָא׳, אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, אָמַר לוֹ: ׳בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמֹד לִי בְּזֶה הַנִּסָּיוֹן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁ׳ (סנהדרין פט). **אֶת־בִּנְךָ** • אָמַר לוֹ: ׳שְׁנֵי בָּנִים יֵשׁ לִי׳, אָמַר לוֹ: "אֶת־יְחִידְךָ". אָמַר לוֹ: ׳זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ, וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ׳, אָמַר לוֹ: "אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ". אָמַר לוֹ: ׳שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב׳, אָמַר לוֹ: "אֶת יִצְחָק". וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ מִתְּחִלָּה? שֶׁלֹּא לְעָרְבְּבוֹ פִּתְאֹם, וְתָזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו וְתִטָּרֵף, וּכְדֵי לְחַבֵּב עָלָיו אֶת הַמִּצְוָה וְלִיתֵּן לוֹ שָׂכָר עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר. **אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה** • יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב ג): "לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה׳ בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה".

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ, עַל שֵׁם שֶׁמִּשָּׁם הוֹרָאָה יוֹצְאָה לְיִשְׂרָאֵל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ עַל שֵׁם עֲבוֹדַת הַקְּטֹרֶת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר, נֶרְדְּ וּשְׁאָר בְּשָׂמִים. **וְהַעֲלֵהוּ** • לֹא אָמַר לוֹ ׳שְׁחָטֵהוּ׳, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חָפֵץ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְשָׁחֲטוֹ, אֶלָּא לְהַעֲלֵהוּ לָהָר לַעֲשׂוֹתוֹ עֹלָה, וּמִשֶּׁהֶעֱלָהוּ, אָמַר לוֹ: הוֹרִידֵהוּ. **אַחַד הֶהָרִים** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַתְהֵא הַצַּדִּיקִים (סִפְרִים אֲחֲרִים: מַשְׁהֵא לַצַּדִּיקִים), וְאַחַר־כָּךְ מְגַלֶּה לָהֶם, וְכָל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן, וְכֵן: "אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ", וְכֵן בְּיוֹנָה: (יונה ג) "וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה".

(ג) וַיַּשְׁכֵּ֤ם אַבְרָהָם֙ בַּבֹּ֔קֶר וַיַּחֲבֹשׁ֙ אֶת־חֲמֹרוֹ֔ וַיִּקַּ֗ח
אֶת־שְׁנֵ֤י נְעָרָיו֙ אִתּ֔וֹ וְאֶ֖ת יִצְחָ֑ק בְּנ֗וֹ וַיְבַקַּע֙ עֲצֵ֣י
עֹלָ֔ה וַיָּ֖קָם וַיֵּ֣לֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם֮ אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ֒ הָאֱלֹהִֽים׃

ג וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְזָרֵז יָת חֲמָרֵהּ וּדְבַר יָת תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְצַלַּח אָעֵי לַעֲלָתָא וְקָם וְאָזַל לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ב) קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ. בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ בֶּן הַגְּבִירָה, וְהוּא לְבַדּוֹ אֲשֶׁר יִקָּרֵא לוֹ זֶרַע קָרְאוֹ יְחִידוֹ, וּבָא הַלָּשׁוֹן לְהַגְדִּיל הַמִּצְוָה, אָמַר קַח נָא אֶת בִּנְךָ הַיָּחִיד הָאָהוּב יִצְחָק וְהַעֲלֵהוּ עוֹלָה לְפָנַי:

הַמֹּרִיָּה. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, הִיא יְרוּשָׁלַיִם, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (ב׳ ג׳ א׳) לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה׳ בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (תַּעֲנִית ט"ז) שֶׁמִּשָּׁם יְצֵאָה הוֹרָאָה לָעוֹלָם. וְאֻנְקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ עַל שֵׁם הַקְּטֹרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר וְסַמִּים. וְאִם כֵּן יִהְיֶה פֵּרוּשוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּהְיֶה מוֹרִיָּה, אוֹ שֶׁנִּקְרֵאת כֵּן מֵעוֹלָם עַל שֵׁם הֶעָתִיד:

וּבְכִרְאשִׁית רַבָּה (נ"ה ט') כָּךְ אָמְרוּ: רַבָּנִין אֲמְרִין לְמָקוֹם שֶׁהַקְּטֹרֶת קְרֵבָה, כְּמָה דְּתִימַר אֲלָךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר (שה"ש ד׳ ו׳), אֲבָל דַּעַת אֻנְקְלוֹס שֶׁאָמַר "אַרְעָא פּוּלְחָנָא" אֵינוֹ נִרְאֶה כֵּן עַל הַמּוֹר שֶׁבַּקְּטֹרֶת, שֶׁאֵין לְשׁוֹן "פּוּלְחָנָא" עַל סַם אֶחָד מִסַּמֵּי אַחַת הָעֲבוֹדוֹת. וְלָמָּה לֹא אָמַר "לְאַרְעָא דִּקְטֹרֶת בְּסַמִּין", אֲבָל דַּעְתּוֹ לוֹמַר בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעַבְדוּ שָׁם הָאֱלֹהִים, וְיִתְכַּוֵּן בָּזֶה לְמַה שֶׁדָּרְשׁוּ בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (ל"א), אָמְרוּ בְּאֶצְבַּע הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר לוֹ זֶהוּ הַמִּזְבֵּחַ, הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיָה אָדָם הָרִאשׁוֹן מַקְרִיב בּוֹ, הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ בּוֹ קַיִן וְהֶבֶל, הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ בּוֹ נֹחַ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ, מִזְבֵּחַ אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא "הַמִּזְבֵּחַ", הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ בּוֹ הָרִאשׁוֹנִים, עַד כָּאן. וְשֵׁם **מֹרִיָּה** עֲשָׂאוּ מִן מוֹרָא, שֶׁשָּׁם יָרְאוּ הָאֱלֹהִים וְעָבְדוּ לְפָנָיו:

וְהַנָּכוֹן עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט שֶׁהוּא כְּמוֹ אֶל הַר הַמּוֹר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה, כִּי יִמָּצְאוּן שָׁם בְּהַר הַהוּא מוֹר וַאֲהָלִים וְקִנָּמוֹן, כְּעִנְיַן שֶׁאָמְרוּ (יְרוּשַׁלְמִי פֵּאָה ז׳ ג׳) קִנָּמוֹן הָיָה גָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ עִזִּים וּצְבָאִים אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ. אוֹ שֶׁנִּקְרָא כֵּן לְשֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

וְהִנֵּה בְּכָאן קוֹרֵא שֵׁם הָאָרֶץ "אֶרֶץ מוֹרִיָּה". וְשָׁם (דהי"ב ג׳ א׳) נִרְאָה כִּי הַר הַבַּיִת לְבַדּוֹ יִקָּרֵא "הַר הַמּוֹרִיָּה". וְאוּלַי נִקְרֵאת הָעִיר עַל שֵׁם הָהָר הַהוּא אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּהּ הַמּוֹרִיָּה, וְהָהָר לְבַדּוֹ הוּא נִקְרָא מוֹרִיָּה, וְאַבְרָהָם יָדַע אֶת הָאָרֶץ וְלֹא יָדַע אֶת הָהָר, וְלָכֵן אָמַר לוֹ שֶׁיֵּלֵךְ אֶל אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה, וְהוּא יַרְאֶנּוּ אַחַד הֶהָרִים שֶׁשָּׁם, שֶׁנִּקְרָא כָּכָה:

וְצוָּהוּ לְהַעֲלוֹתוֹ בַּמָּקוֹם הַהוּא כִּי הוּא הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לִשְׁבִתּוֹ, וְרָצָה שֶׁתִּהְיֶה זְכוּת הָעֲקֵדָה בִּקָּרְבָּנוֹת לְעוֹלָם כַּאֲשֶׁר אָמַר אַבְרָהָם **ה׳ יִרְאֶה,** וְעוֹד כִּי לְמַעַן צִדְקוֹ הִגְדִּיל טָרְחוֹ וְרָצָה שֶׁיַּעֲשֶׂה זֶה אַחֲרֵי מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, כִּי אֵלּוּ יַעֲשֶׂה כֵּן בְּפֶתַע פִּתְאֹם בְּמְקוֹמוֹ, הָיְתָה פְּעֻלָּתוֹ בְּמְהֵירוּת וּבְהָלָה, אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה אַחַר מַהֲלַךְ יָמִים כְּבָר נַעֲשָׂה בְּיִשּׁוּב דַּעַת וְעֵצָה. וְכָךְ אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (נ"ה ה') רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר נִסָּה אוֹתוֹ בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִין הִמְּמוֹ וְעִרְבְּבוֹ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת: תורה ג

(ג) וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה. זְרִיזוּתוֹ בַּמִּצְוָה, אוּלַי לֹא יִמָּצֵא שָׁם בַּמָּקוֹם הַהוּא עֵצִים וְהוֹלִיכָם שְׁלֹשָׁה יָמִים, אוֹ שֶׁהָיָה אַבְרָהָם פּוֹסֵל לַקָּרְבָּן עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת כְּדִין הַתּוֹרָה (מִדּוֹת ב׳ ה׳), וְלָקַח מֵבֵיתוֹ עֵצִים טוֹבִים לְעוֹלָה, וְכֵן אָמַר **וַיְבַקַּע עֲצֵי עוֹלָה:** תורה ד

רש"י◄ **וַיַּשְׁכֵּם•** נִזְדָּרֵז לַמִּצְוָה (פסחים ד). **וַיַּחֲבֹשׁ•** הוּא בְּעַצְמוֹ וְלֹא צִוָּה לְאֶחָד מֵעֲבָדָיו, שֶׁהָאַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה. **אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו•** (ב"ר) יִשְׁמָעֵאל וֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לָצֵאת לַדֶּרֶךְ בְּלֹא שְׁנֵי אֲנָשִׁים, שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לִנְקָבָיו וְיִתְרַחֵק, יִהְיֶה הַשֵּׁנִי עִמּוֹ. **וַיְבַקַּע•** תַּרְגּוּמוֹ: וְצַלַּח, כְּמוֹ: (שמואל ב יח) "וְצָלְחוּ הַיַּרְדֵּן", לְשׁוֹן בִּקּוּעַ, סינדר"א בְּלַעַ"ז.

(ד) **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:**

ד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת אַתְרָא מֵרָחִיק:

רש"י◄ **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי•** לָמָּה אֵחַר מִלְּהַרְאוֹתוֹ מִיָּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'הֲמָמוֹ וְעֵרְבְּבוֹ פִּתְאֹם וְטָרַף דַּעְתּוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לוֹ שָׁהוּת לְהִמָּלֵךְ אֶל לִבּוֹ, לֹא הָיָה עוֹשֶׂה'. **וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם•** רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר.

(ה) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם:**

ה וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי אוֹרִיכוּ לְכוֹן הָכָא עִם חֲמָרָא וַאֲנָא וְעוּלֵימָא נִתְמְטֵי עַד כָּא וְנִסְגּוּד וּנְתוּב לְוָתְכוֹן:

רש"י◄ **עַד־כֹּה•** כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ מוּעָט, לַמָּקוֹם אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: 'אֲרָאָה הֵיכָן הוּא מַה שֶּׁאָמַר לִי הַמָּקוֹם: "כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ"'. **וְנָשׁוּבָה•** נִתְנַבֵּא שֶׁיָּשׁוּבוּ שְׁנֵיהֶם.

(ו) **וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:**

ו וּנְסִיב אַבְרָהָם יָת אָעֵי דַעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל יִצְחָק בְּרֵהּ וּנְסִיב בִּידֵהּ יָת אֶשָּׁתָא וְיָת סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא (נ"י כַּחֲדָא):

רש"י◄ **הַמַּאֲכֶלֶת•** סַכִּין, עַל שֵׁם שֶׁאוֹכֶלֶת אֶת הַבָּשָׂר, כְּמָה דְתֵימָא: (דברים לב) "וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר", וְשֶׁמַּכְשֶׁרֶת בָּשָׂר לַאֲכִילָה. דָּבָר אַחֵר: זֹאת נִקְרֵאת 'מַאֲכֶלֶת', עַל שֵׁם שֶׁיִּשְׂרָאֵל אוֹכְלִים מַתַּן שְׂכָרָהּ. **וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו•** אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוֹלֵךְ לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ, הָיָה הוֹלֵךְ בְּרָצוֹן וְשִׂמְחָה כְּיִצְחָק, שֶׁלֹּא הָיָה מַרְגִּישׁ בַּדָּבָר.

(ז) **וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה:**

ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא בְּרִי וַאֲמַר הָא אֶשָּׁתָא וְאָעֵיָא וְאָן אִימְרָא לַעֲלָתָא:

(ח) **וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:**

ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ גְּלֵי לֵהּ אִימְרָא לַעֲלָתָא בְּרִי וַאֲזָלוּ תַרְוֵיהוֹן כַּחֲדָא:

רש"י◄ **יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה•** כְּלוֹמַר: יִרְאֶה וְיִבְחַר לוֹ הַשֶּׂה, וְאִם אֵין שֶׂה, "לְעֹלָה בְּנִי". וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵבִין יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהִשָּׁחֵט: "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו", בְּלֵב שָׁוֶה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק. רָאָה עָנָן קָשׁוּר עַל הָהָר (ב"ר נ"ו ב), וְנִתְקַיֵּם בָּזֶה **אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיךְ.** וְיִתְכַּן עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט **וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק,** שֶׁרָאָה אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה כִּי כָּל הָאָרֶץ הַהִיא הָיָה יוֹדֵעַ: תורה ה

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים:

ט וְאָתוּ לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ וּבְנָא תַּמָּן אַבְרָהָם יָת מַדְבְּחָא וְסַדַּר יָת אָעַיָּא וַעֲקַד יָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעַיָּא:

רש"י◄ **וַיַּעֲקֹד•** (שבת נד) יָדָיו וְרַגְלָיו מֵאֲחוֹרָיו, הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם בְּיַחַד הִיא עֲקֵדָה, וְהוּא לְשׁוֹן "עֲקֵדִים", שֶׁהָיוּ קַרְסֻלֵּיהֶם לְבָנִים, מָקוֹם שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ, הָיָה נָכָר.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ:

י וְאוֹשֵׁיט אַבְרָהָם יָת יְדֵהּ וּנְסִיב יָת סַכִּינָא לְמֵיכַס יָת בְּרֵהּ:

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אֲנָא:

רש"י◄ **אַבְרָהָם אַבְרָהָם.** לְשׁוֹן חִבָּה הוּא, שֶׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ.

(יב) וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי:

יב וַאֲמַר לָא תּוֹשֵׁיט יְדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא תַּעְבֵּד לֵהּ מִדְּעָם אֲרֵי כְּעַן יְדַעְנָא (נ"י יְדָעִית) אֲרֵי דַחֲלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא מְנַעְתְּ יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ מִנִּי:

רש"י◄ **אַל־תִּשְׁלַח•** לִשְׁחֹט, אָמַר לוֹ: 'אִם כֵּן לְחִנָּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם', אָמַר לוֹ: "אַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם. **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי•** אָמַר רַבִּי אַבָּא: אָמַר לוֹ אַבְרָהָם: 'אֶפְרֹשׂ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי: אֶתְמוֹל, אָמַרְתָּ לִי: "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ: "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ". עַכְשָׁו, אַתָּה אוֹמֵר לִי: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר"'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה", כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ 'קַח', מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ 'שְׁחָטֵהוּ', אֶלָּא "הַעֲלֵהוּ", אַסַּקְתִּיהּ אַחֲתִיהּ". **כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי•** מֵעַתָּה, יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים: מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ. יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו, שֶׁרוֹאִים: "כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש"פ וירא, ט"ו מרחשון ה'תשמ"ח)

כַּאֲשֶׁר לוֹמְדִים אֶת הַפָּסוּק "וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" - מִתְעוֹרֶרֶת שְׁאֵלָה פְּשׁוּטָה אֵצֶל בֶּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא:

מַהוּ הַצֹּרֶךְ **בִּנְתִינַת טַעַם** - "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי גו'" - לַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה", לִכְאוֹרָה, כְּשֶׁשָּׁמַע אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר", בְּוַדַּאי **שָׂמַח בְּיוֹתֵר** שֶׁבְּנוֹ יְחִידוֹ יִשָּׁאֵר בַּחַיִּים, וּמַהוּ הַצֹּרֶךְ בִּנְתִינַת טַעַם "**כִּי** עַתָּה יָדַעְתִּי וְגוֹ'"?!

וְעַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר **שֶׁהָיָה** אֵיזֶה עִנְיָן בֵּינְתַּיִם (לְאַחֲרֵי הַצִּיווּי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"), שֶׁעַל זֶה בָּא הַמַּעֲנֶה "כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי וְגוֹ'".

וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁבֵּנְתַּיִם הָיְתָה שִׂיחָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לְהַקָּבָּ"ה, שִׂיחָה שְׁלֵימָה כוּ', "אָמַר לוֹ אַבְרָהָם (לְהַקָּבָּ"ה) **אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי**", וְתֹכֶן דְּבָרָיו, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ קַח נָא אֶת בִּנְךָ, עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר"?!

וְעַל זֶה הֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה, "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים עַתָּה, הוּא הַר הַמּוֹרִיָּה, שֶׁאָמַר לוֹ "הִנֵּה זֶה הָהָר אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ": תורה י

(יב) כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי. מִתְּחִלָּה הָיְתָה יִרְאָתוֹ בְּכֹחַ, לֹא יָצָא לַפֹּעַל בַּמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְעַתָּה נוֹדְעָה בְּמַעֲשֶׂה, וְהָיָה זְכוּתוֹ שָׁלֵם, וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתּוֹ שְׁלֵמָה מֵעִם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְדַעַת הַפָּרָשָׁה שֶׁ"הָאֱלֹהִים" הוּא הַמְנַסֶּה וּמְצַוֶּה בַּעֲקֵדָה, וּ"מַלְאַךְ ה'" הוּא הַמּוֹנֵעַ וְהַמַּבְטִיחַ, יִתְבָּרֵר בַּפָּסוּק הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי (לְהַלָּן מ"ח ט"ז): תורה יג

לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח, מוֹצֵא שִׁפְתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ, אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ, (וְטַעַם הַדָּבָר) כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי, מַעַתָּה יֵשׁ לִי מַה לְהָשִׁיב לַשָּׂטָן וְלָאֻמּוֹת הַתְּמֵהִים מַה הִיא חִבָּתִי אֶצְלְךָ, יֵשׁ לִי פִּתְחוֹן פֶּה עַכְשָׁו שֶׁרוֹאִים כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", כְּלוֹמַר, לֹא הָיָה זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן לְהַרְאוֹת לַכֹּל "כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה", מִכֵּיוָן שֶׁ"לֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי".

לְיֶתֶר בֵּאוּר:

לִכְאוֹרָה, גַּם אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, "אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כוּ' וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ כוּ' עַכְשָׁו אַתָּה אֹמֵר לִי כוּ'" - הָיָה לוֹ לִשְׁמֹחַ שֶׁיִּצְחָק נִשְׁאַר בְּחַיִּים, וּלְהִזְדָּרֵז לְהוֹרִידוֹ מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כוּ', מִבְּלִי לִשְׁאֹל שְׁאֵלוֹת מְיוּתָּרוֹת?!

אֶלָּא, שֶׁאַבְרָהָם לֹא הָיָה יָכֹל לְעַבֵּר לְסֵדֶר הַיּוֹם מִבְּלִי לְפָרֵשׁ אֶת שִׂיחָתוֹ לִפְנֵי הַקָּבָּ"ה, כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא עַל הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ לָאֻמּוּנָה בַּהקָּבָּ"ה.

וְהַגַּע עַצְמְךָ:

כָּל נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה לֹא הָיָה אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹכִיחַ וּלְהַרְאוֹת לְכָל הָעַמִּים אֶת **גֹּדֶל וְתֹקֶף הָאֱמוּנָה** דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ בַּהקָּבָּ"ה, וְאֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר יִשָּׁאֵר אַבְרָהָם אָבִינוּ עִם שְׁאֵלָה וְקוּשְׁיָא (הֵפֶךְ עִנְיָן הָאֱמוּנָה) עַל הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה - הֵפֶךְ תַּכְלִית וּמַטְּרַת נִסָּיוֹן הָעֲקֵידָה?!

וְלָכֵן, לֹא הָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ יָכֹל לְהַחֲרִישׁ, אֶלָּא אָמַר לְהַקָּבָּ"ה "**אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ** אֶת שִׂיחָתִי כוּ'", עַד שֶׁהֵשִׁיב לוֹ הַקָּבָּ"ה שֶׁאֵין כָּאן שׁוּם שִׁינּוּי, "מוֹצֵא שִׁפְתַי לֹא אֲשַׁנֶּה וְכוּ'".

(יג) **וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃**

יג **וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בְּתַר אִלֵּין וַחְזָא וְהָא דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסִיב יָת דִּכְרָא וְאַסְקֵהּ לַעֲלָתָא חֲלַף בְּרֵהּ׃**

רש"י◄ **וְהִנֵּה־אַיִל•** מוּכָן הָיָה לְכָךְ מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית. **אַחַר•** אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ: "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ", רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז, וְהוּא שֶׁמְּתַרְגְּמִינָן: וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר אִלֵּין (סִפְרִים אַחֲרִים: וּלְפִי הָאַגָּדָה: אַחַר כָּל דִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ וְהַשְּׁכִינָה וְאַחַר טַעֲנוֹתָיו שֶׁל אַבְרָהָם)• **בַּסְּבַךְ•** אִילָן. **בְּקַרְנָיו•** שֶׁהָיָה רָץ אֵצֶל אַבְרָהָם, וְהַשָּׂטָן סוֹבְכוֹ וּמְעַרְבְּבוֹ בָּאִילָנוֹת. **תַּחַת בְּנוֹ•** מֵאַחַר שֶׁכָּתוּב "וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה", לֹא חָסֵר הַמִּקְרָא כְּלוּם, מַהוּ "תַּחַת בְּנוֹ"? עַל כָּל עֲבוֹדָה שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ, הָיָה מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: 'יְהִי רָצוֹן, שֶׁתְּהֵא זוֹ כְּאִלּוּ הִיא עֲשׂוּיָה בִּבְנִי, כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט, כְּאִלּוּ דָּמוֹ זָרוּק, כְּאִלּוּ בְּנִי מֻפְשָׁט, כְּאִלּוּ הוּא נִקְטָר וְנַעֲשָׂה דֶּשֶׁן'.

(יד) **וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאֶה׃ אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃**

יד **וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ הָכָא יְהוֹן פַּלְחַן דָּרָיָא בְּכֵן יִתְאַמַּר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ פְּלַח׃**

רש"י◄ **ה' יִרְאֶה•** פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ה' יִבְחַר וְיִרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת. **אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם•** שֶׁיֹּאמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: "בְּהַר זֶה יֵרָאֶה" הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעַמּוֹ. **הַיּוֹם•** הַיָּמִים הָעֲתִידִין, כְּמוֹ: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה" שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה, אוֹמְרִים: 'עַד הַיּוֹם הַזֶּה', עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: ה' יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְסִלֵּחַ לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילָם מִן הַפֻּרְעָנוּת, כְּדֵי שֶׁיֵּאָמֵר הַיּוֹם הַזֶּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים "בְּהַר ה' יֵרָאֶה", אֶפְרוֹ שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפָּרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ' 73)

בְּהַר ה' יֵרָאֶה (כב, יד)

לְהַשְׁרוֹת בּוֹ שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאן קָרְבָּנוֹת (רש"י)

הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה (נִפְעַל) - שֶׁיֶּכֶת לְיִצְחָק, שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עוֹלָה עַל־יְדֵי שֶׁנֶּעֱקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ. **הַקְרָבַת קָרְבָּנוֹת** (פּוּעַל) - שֶׁיֶּכֶת לְאַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה וְעָקַד אֶת בְּנוֹ יְחִידוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ.

(טו) **וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃**

טו **וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת מִן שְׁמַיָּא׃**

(טז) וַיֹּאמֶר כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ:

טז וַאֲמַר בְּמֵימְרִי קַיֵּמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ:

(יז) כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו:

יז אֲרֵי בָּרָכָא אֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וּכְחָלָא דִּי עַל כֵּיף יַמָּא וְיִרְתּוּן בְּנָיךְ יָת קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן:

רש"י ◄ בָּרֵךְ אֲבָרֶכְךָ • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן. וְהַרְבָּה אַרְבֶּה • אַחַת לָאָב וְאַחַת לַבֵּן.

(יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:

יח וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָיךְ כֹּל עַמְמַיָּא דְּאַרְעָא חֲלַף דִּי קַבֵּלְתָּא לְמֵימְרִי:

(יט) וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

יט וְתַב אַבְרָהָם לְוַת עוּלֵימוֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ כַּחֲדָא לְבֵאֵר שָׁבַע וִיתִיב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רש"י ◄ וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע • לֹא יְשִׁיבָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי בְּחֶבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב. י"ב שָׁנִים לִפְנֵי עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, יָצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע וְהָלַךְ לוֹ לְחֶבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:

"וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", מְרֻבִּים מִשֶּׁל חֶבְרוֹן הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה.

(כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ:

כ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלִידַת מִלְכָּה אַף הִיא בְּנִין לְנָחוֹר אָחוּךְ:

רש"י ◄ אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד וְגוֹ' • בְּשׁוּבוֹ מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, הָיָה אַבְרָהָם מְהַרְהֵר וְאוֹמֵר: 'אִלּוּ הָיָה בְּנִי שָׁחוּט כְּבָר, הָיָה הוֹלֵךְ בְּלֹא בָנִים, הָיָה לִי לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת עָנֵר, אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא', בִּשְׂרוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה בַּת זוּגוֹ, וְזֶהוּ "אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הִרְהוּרֵי דְּבָרִים שֶׁהָיוּ עַל־יְדֵי עֲקֵדָה. **גַּם־הִוא** • אַף הִיא הִשְׁוְתָה מִשְׁפְּחוֹתֶיהָ לְמִשְׁפְּחוֹת אַבְרָהָם גַּם כֵּן, מָה אַבְרָהָם י"ב שְׁבָטִים שֶׁיָּצְאוּ מִיַּעֲקֹב: ח' בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת, אַף אֵלּוּ, ח' בְּנֵי גְּבִירוֹת וְד' בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך ב עמ' עז)

אַף אֵלּוּ, שְׁמוֹנָה בְּנֵי גְּבִירוֹת וְאַרְבָּעָה בְּנֵי פִּלֶגֶשׁ (רש"י כב, כ) לְפִי זֶה "מַעֲכָה" הוּא שֵׁם בֵּן, כְּמוּבָן (וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּסֵדֶר הַדּוֹרוֹת). אֲבָל רְגִילִים לְפָרֵשׁ בְּלִמּוּד הַתַּלְמִידִים שֶׁהוּא שֵׁם בַּת (וְכֵן הוּא בְּסִפּוּרֵנוּ). וְכַנִּרְאֶה נִשְׁתַּרְבֵּב הַדָּבָר מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ **מְפֹרָשׁ** בְּרַשִׁ"י, וְכֵן מִפְּנֵי שֶׁמָּצִינוּ בְּנֵי"ךְ שֶׁהוּא שֵׁם אִשָּׁה: שֵׁם אֵשֶׁת דָּוִד וְשֵׁם אֵשֶׁת רְחַבְעָם. אֲבָל מָצִינוּ גַּם כֵּן שֶׁהוּא שֵׁם אִישׁ (דה"א יא, מג. כג, טז), וְ"יֵשׁ לָנוּ שְׁמוֹת רַבִּים לְזָכָר וְלִנְקֵבָה שָׁוִים" (אבן־עֶזְרָא, סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טז) יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה. גַּם מִתְּחִלָּה (לְעֵיל י"ג ט"ז, ט"ו ה') הִבְטִיחוֹ כִּי יַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַעֲפַר הָאָרֶץ, אֲבָל עַתָּה הוֹסִיף לוֹ יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ הַמַּעֲשֶׂה הַגָּדוֹל הַזֶּה, שֶׁנִּשְׁבַּע בְּשִׁמוֹ הַגָּדוֹל, וְשֶׁיִּירַשׁ זַרְעוֹ אֵת שַׁעַר אוֹיְבָיו. וְהִנֵּה הֶבְטַח שֶׁלֹּא יִגְרֹם שׁוּם חֵטְא שֶׁיִּכְלֶה זַרְעוֹ, אוֹ שֶׁיִּפֹּל בְּיַד אוֹיְבָיו וְלֹא יָקוּם. וְהִנֵּה זוֹ הִבְטָחָה שְׁלֵמָה בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה לָנוּ: תורה יז

(כ) מִלְכָּה גַּם הִוא. בַּעֲבוּר הֱיוֹתָהּ בַּת הָרָן אָחִיו, הָיְתָה בְּשׁוֹרָה לְאַבְרָהָם שֶׁנִּפְקַד אָחִיו הַגָּדוֹל בְּבָנִים רַבִּים מִבַּת אָחִיו הַמֵּת, וּמִלְּשׁוֹן הַכָּתוּב נִרְאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בְּאֶחָד מֵהֶם בִּלְתִּי הַיּוֹם, וְאִם הָיְתָה פְּקֻדָּתָם בִּימֵי בַּחֲרוּתָם שֶׁלֵּמָה שֶׁנִּפְקְדָה כַּאֲחוֹתָהּ: תורה כא

אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ עַד הַיּוֹם, כִּי אֵין הַמֶּרְחָק רַב בֵּין אֲרַם נַהֲרַיִם וּבֵין אֶרֶץ כְּנַעַן, וְהִנֵּה אַבְרָהָם בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן בֶּן ע"ה שָׁנָה וְגַם נָחוֹר זָקֵן, וְאִשְׁתּוֹ אֵינֶנָּה בַּחוּרָה, אֲבָל עָשָׂה ה' לָהֶם נֵס שֶׁנִּפְקְדוּ בִּימֵי הַזִּקְנָה. וְזֶה טַעַם **מִלְכָּה גַּם הִוא.** וּבְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ (ילק"ש בְּלָק רְמֶז תשס"ו) יֹאמַר שֶׁנִּפְקְדָה כַּאֲחוֹתָהּ: תורה כא

(כא) אֶת־עֵוֹץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם׃

כא יָת עוּץ בּוּכְרֵהּ וְיָת בּוּז אָחוּהִי וְיָת קְמוּאֵל אֲבוּהִי דַאֲרָם׃

(כב) וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל׃

כב וְיָת כֶּשֶׂד וְיָת חֲזוֹ וְיָת פִּלְדָּשׁ וְיָת יִדְלָף וְיָת בְּתוּאֵל׃

(כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃

כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יָת רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין יְלִידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְאַבְרָהָם׃

רש"י◄ **וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה•** כָּל הַיּוּחֲסִין הַלָּלוּ לֹא נִכְתְּבוּ אֶלָּא בִּשְׁבִיל פָּסוּק זֶה.

(כד) וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הוּא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃

כד וּלְחֵנָתֵהּ וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילִידַת אַף הִיא יָת טֶבַח וְיָת גַּחַם וְיָת תַּחַשׁ וְיָת מַעֲכָה׃

פ פ פ

פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן. חסלת פרשת וירא

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעג - רעו

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רִבְקָה. לא הִזְכִּיר הַכָּתוּב לָבָן, וְאִם הוּא גָּדוֹל מֵרִבְקָה, כִּי לֹא בָּא לְהַזְכִּיר רַק הַשְּׁמוֹנָה שֶׁיָּלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר, אֲבָל הִזְכִּיר רִבְקָה כִּי לְהוֹדִיעַ יִחוּסָהּ בָּאָה הַפָּרָשָׁה. וְטַעַם **אֲבִי אֲרָם,** לֹא הִזְכִּיר אֲרָם רַק לְהוֹדִיעַ וּלְהַכִּיר **קְמוּאֵל,** כִּי אֲרָם הָיָה נִכְבָּד מֵאָבִיו. וְאוּלַי קְמוּאֵל אַחֵר הָיָה בְּדוֹרָם וְזֶה אֲבִי אֲרָם: תורה כד **(כד) וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה.** יְסַפֵּר הַכָּתוּב כָּל הַבְּשׂוֹרָה שֶׁבִּשְׂרוּ אֶת אַבְרָהָם בִּבְנֵי אָחִיו. וְיִתְּכֵן שֶׁנִּכְתַּב זֶה לְהוֹדִיעַ כָּל יִחוּס נָחוֹר כִּי כֻּלָּם רְאוּיִים לְהִדָּבֵק בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְעַל כֻּלָּם אָמַר אִם לֹא אֶל בֵּית אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל מִשְׁפַּחְתִּי (לְהֶלֶן כ"ד ל"ח):

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שני עמ' ב

'שָׁנָה' האמורה בערלה, שֶׁאֵין עָמָּהּ הזכרת חֳדָשִׁים, מִ'שָׁנָה' האמורה בתשרי, שֶׁאֵין עָמָּהּ הזכרת חֳדָשִׁים, וְאֵין דָּנִין 'שָׁנָה' של ערלה שֶׁאֵין עָמָּהּ חֳדָשִׁים, מִ'שָׁנָה' האמורה בניסן שֶׁיֵּשׁ עָמָּהּ חֳדָשִׁים, שנאמר 'לחדשי השנה'.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין דיני ערלה בנטיעה חדשה: תָּנוּ רַבָּנַן, אֶחָד הַנּוֹטֵעַ אילן חדש בקרקע, וְאֶחָד הַמַּכְרִיךְ – מכופף ענף של אילן חי המחובר לקרקע ותוחבו לאדמה, ואחרי שהוא משריש קוצץ את חיבורו לאילן, ונעשה אילן לעצמו, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב ענף של אילן באילן אחר, ועל ידי זה ממשיך הענף המורכב לצמוח מיניקת האילן, אם עשה זאת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית – בשנה השישית לשמיטה, לכל הפחות שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כשמגיע ראש השנה עֲלָתָה לוֹ שָׁנָה ראשונה, ומעתה מתחילה שנה שניה למנין שנות הערלה, וְכן מוּתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית, ואינם נחשבים לנטיעות שניטעו בשנת השמיטה שדינם להיעקר. אבל אם נטע או הבריך או הרכיב פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, והיה זה בשנה שאינה ערב שביעית, כשהגיע ראש השנה לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה לענין ערלה, ורק כשיגיע תשרי בשנה הבאה תגמר השנה הראשונה למנין שנות הערלה, וְאם עשה כן בערב שביעית פחות משלשים יום קודם ראש השנה, אָסוּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית, כיון שיש חיוב להוסיף על השנה השביעית שלשים יום בסיום השנה השישית, כמבואר לעיל (ע"א), ואילן זה שניטע בתוך אותו זמן דינו כאילן הניטע בשביעית, שיש לעוקרו.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"א מרחשון מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום רביעי - י"ד מרחשון** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שני - י"ב מרחשון מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום חמישי - ט"ו מרחשון** מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שלישי - י"ג מרחשון מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום שישי - ט"ז מרחשון** מפרק עט עד סוף פרק פב
שבת קודש - י"ז מרחשון פרק כ, מפרק פג עד סוף פרק פז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"א מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמה, אבל בצאת השכינה... עד עמ' 290, בע"ח וד"ל:

אגרת הקדש

אבל בצאת השכינה מקליפת נוגה [נ"א מהקליפות] אחר שיושלם בירור הניצוצות ויופרד הרע מהטוב ויתפרדו כל פועלי און ולא שלטא אילנא דטוב ורע בצאת הטוב ממנה אזי לא יהיה עסק התורה והמצות לברר בירורין כ"א ליחד יחודים עליונים יותר להמשיך אורות עליונים יותר מהאצילות כמ"ש האר"י ז"ל והכל ע"י פנימיות התורה לקיים המצות בכוונות עליונות שמכונות לאורות עליונים כו' כי שרש המצות הוא למעלה מעלה בא"ס ב"ה (ומ"ש רז"ל דמצות בטילות לע"ל היינו בתחיית המתים אבל לימות המשיח קודם תחה"מ אין בטלים) ולכן יהי' גם עיקר עסק התורה גם כן בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים. אבל הנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם אלא לערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה והמצוה וצריכים לעסוק [בתורה] במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם (ע"י עסק התורה. בכ"י ליתא) שלא תשלוט בהם להחטיאם

1 אֲבָל בְּצֵאת הַשְּׁכִינָה מִקְּלִפַּת נֹגַהּ [נֻסַח אַחֵר: מֵהַקְּלִפּוֹת]
2 אַחַר שֶׁיֻּשְׁלַם בֵּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת, וְיֻפְרַד הָרַע – של הקליפות,
3 מֵהַטּוֹב – של קדושה, וְ"יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן", וְלֹא שָׁלְטָא
4 אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע – ולא ישלוט "עץ הדעת טוב ורע", שהוא,
5 כאמור לעיל, קליפת
6 "נוגה" השולטת בזמן
7 הגלות, בְּצֵאת הַטּוֹב 1
8 מִמֶּנָּה – שכן, השליטה
9 שיש לה כיום, היא מצד
10 החלק הטוב שבה, ואילו
11 כשחלק הטוב יצא ויתברר
12 ממנה – לא תהיה
13 השליטה בידה יותר, אֲזַי 7
14 לֹא יִהְיֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה 8
15 וְהַמִּצְוֹת לְבָרֵר בֵּרוּרִין, 9
16 – כפי שהדבר עתה, כִּי־ 10
17 אִם לְיַחֵד יִחוּדִים 11
18 עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר, – למעלה 12
19 מהיחודים הנעשים על ידי 13
20 לימוד תורה וקיום מצוות 14
21 כעת, לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת 15
22 עֶלְיוֹנִים יוֹתֵר שֶׁלְּמַעְלָה 16
23 מֵהָאֲצִילוּת[55], כְּמוֹ 17
24 שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל. וְהַכֹּל 18
25 – כל האמור ייעשה, עַל־
26 יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, – חלק הנסתר שבתורה, לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת
27 בְּכַוָּנוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁמְּכֻוָּנוֹת לְאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים כו'. – הכוונות
28 באות כדי להמשיך אורות עליונים ביותר, כִּי שֹׁרֶשׁ הַמִּצְוֹת
29 הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא – שלמעלה
30 מ"אצילות". (וּמַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל[56] דְּ"מִצְוֹת בְּטֵלוֹת לֶעָתִיד
31 לָבֹא", הַיְנוּ בִּ – זמן שאחרי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, אֲבָל לִימוֹת
32 הַמָּשִׁיחַ קֹדֶם תְּחִיַּת הַמֵּתִים - אֵין בְּטֵלִים)[57]. – ויצטיינו
33 בהמשכת המשכות גבוהות יותר מאשר ההמשכות הנמשכות
34 כעת על ידי המצוות, וְלָכֵן יִהְיֶה גַּם עִקַּר עֶסֶק הַתּוֹרָה גַּם כֵּן
35 בִּפְנִימִיּוּת הַמִּצְוֹת
36 וְטַעֲמֵיהֶם הַנִּסְתָּרִים. –
37 ביחודים העליונים
38 הנעשים על ידי המצוות,
39 ובטעמים מדוע על ידי
40 אופן זה דוקא של קיום
41 המצוות ממשיכים אורות
42 עליונים ויחודים עליונים.
43 אֲבָל הַנִּגְלוֹת – הענינים
44 של נגלה דתורה, יִהְיוּ
45 גְּלוּיִים וִידוּעִים לְכָל אִישׁ
46 יִשְׂרָאֵל בִּידִיעָה בִּתְחִלָּה
47 – מבלי שיצטרכו
48 להתייגע להגיע לאותה
49 ידיעה, בְּלִי שִׁכְחָה, וְאֵין
50 צָרִיךְ – ולא יצטרך האיש
51 הישראלי לַעֲסֹק בָּהֶם,
52 אֶלָּא לְעָרֵב רַב שֶׁלֹּא
53 יִזְכּוּ לְמִטְעַם מֵאִילָנָא
54 דְּחַיֵּי, – לטעום מעץ
55 החיים, שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת
56 הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה, – וכיוון שהם לא יזכו לטעום מפנימיות
57 התורה – לכן וּצְרִיכִים – ויצטרכו לַעֲסֹק [בַּתּוֹרָה] בַּמִּשְׁנָה,
58 – כדי, לְהַתִּישׁ כֹּחַ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא הַדָּבוּק בָּהֶם (עַל־יְדֵי
59 עֶסֶק הַתּוֹרָה (בכתב יד ליתא)), – הם יצטרכו להחליש את
60 הכוח של סטרא־אחרא, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם לְהַחֲטִיאָם,

---

55. בתניא שלפנינו ליתא תיבת "שלמעלה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "שלמעלה מהאצילות". **56.** נדה סא, ב. **57.** מה שרבנו הזקן מביא כאן, שמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא, והוא מחלק שזה יהי' אחרי תחיית המתים ולא בימות המשיח שלפני תחיית המתים - הרי זה לפי שיטת התוס' שם. שהתוס' מפרשים מה שהגמרא אומרת שממה שבתכריכי מת יכול להיות ענין של כלאים - ראי' שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - מפרשים התוס' שהראי' היא מכך, שלמרות שבשעה שיקומו בתחיית המתים הרי יהיו לבושים בלבושים אלה, אף על פי כן אין אנו חוששים לכלאים שבהם - שכן המצוות תתבטלנה לעתיד־לבוא ולא יהיה אז האיסור של כלאים; הרשב"א, המובא בחידושי הר"ן שם על הגמרא, מפרש אחרת, שהכוונה היא על הזמן שהמתים הם עדיין מתים, אז המצוות בטלות לגביהם, שכן "כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות"; בהתאם לרשב"א זה (המובא גם בספר "סדרי טהרה" על נדה שם) לא תתבטלנה המצוות בתחיית המתים. בכך מתרץ הרבי מה שלכאורה קשה מההגה"ה בפרק ל"ו בתניא, שרבנו הזקן אומר שם, שעיקר קבלת שכר יהי' באלף השביעי שמזה יוצא שבתחיית המתים שלפני אלף השביעי הוא עדיין הזמן של עבודת המצוות, הרי שאי אפשר לומר שמיד אחרי תחיית המתים תתבטלנה המצוות? - אלא שם מדבר רבנו הזקן לפי שיטת הרשב"א. כך גם מה שרבנו הזקן מביא במאמר "והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול" שב'לקוטי תורה' שמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא - הוא גם כן בהתאם לשיטת הרשב"א. בהבדל זה שרבנו הזקן מדייק כאן בין זמן ביאת המשיח לבין תחיית המתים (שרק בתחיית המתים תתבטלנה המצוות ולא בזמן ביאת משיח שלפני תחיית המתים) - אומר הרבי - יתורצו רבים מהמקומות שמהר"ץ חיות מביא בהגהותיו על הגמרא בנדה שם (באותם מקומות יוצא שהמצוות לא תתבטלנה לעתיד לבוא) - שכן שם מדובר על הלעתיד־לבוא של זמן המשיח שלפני תחיית המתים, ומה שהגמרא אומרת שם שהמצוות תתבטלנה לעתיד לבוא - הרי זה בזמן שאחרי תחיית המתים (בהתאם לשיטת התוס'). הרבי מציין לעיין ב"שדי חמד" כללים מ' ס"ק ריח (חלק ג' תקסא, ג ואילך, בהוצאת קה"ת); וב"דברי חכמים" סימן נ"ג (א' תתקסב,

כִּדְכְתִיב: – כמו שכתוב[58]: "**וְהַחוֹטֵא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל**", **שֶׁיִּהְיוּ חוֹטְאִים מֵעֵרֶב רַב.** – הרי שגם אז יהיו חוטאים, והם ה"ערב רב" שסטרא־אחרא דבוקה בהם, ולכן יהיו הם זקוקים לאמצעים להחלשת הסטרא־אחרא שלא תביא אותם לידי חטא. ולא רק כדי להחליש את ה'סטרא־אחרא' יהיו צריכים להזדקק לנגלה דתורה, אלא – **וְגַם לְמַעֲשֶׂה יִהְיוּ צְרִיכִים לִפְרָטֵי הֲלָכוֹת אִסּוּר וְטֻמְאָה יוֹתֵר מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יֵאָרַע לָהֶם** – לבני ישראל, **פְּסוּל וְטֻמְאָה וְאִסּוּר, "כִּי לֹא יְאֻנֶּה כוֹ".** – לצדיק כל און"[59] – וכך יהיו אז כל ישראל בגלוי ובפועל במדריגת צדיק, **וְגַם אֶפְשָׁר וְקָרוֹב הַדָּבָר** – לומר, **שֶׁיֵּדְעוּ מִפְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כָּל גּוּפֵי הַתּוֹרָה הַנִּגְלֵית, כְּמוֹ אַבְרָהָם אָבִינוּ עֲלֵיו־הַשָּׁלוֹם,** – שידע מפנימיות התורה כל הענינים של נגלה דתורה. שכן, הגמרא[60] הרי אומרת שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה, והרי ישנם ענינים בתורה ובמצוות שלא היה שייך שידעו אז בגשמיות, כמו למשל תפילין שכתוב בהם ענין יציאת (מגלות) מצרים וכדומה. אלא קיום המצוות של אברהם אבינו היה בפנימיות וברוחניות (כפי שמסביר רבנו הזקן ב"תורה אור"[61] וב"לקוטי תורה"[62]) – הרי שידע **כל** עניני התורה מפנימיות התורה, וכך ידעו זאת כל ישראל בזמן המשיח. **וְלָכֵן אֵין צְרִיכִים** – לא יצטרכו, **לַעֲסֹק בָּהֶם** – בהלכות איסור והיתר, טומאה וטהרה, **כְּלָל. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּזְמַן בֵּית שֵׁנִי** – למרות שלא התפרנסו מעמי הארץ, שכן היה להם משלהם שדות וכרמים, בכל זאת **הָיוּ צְרִיכִים לַעֲסֹק** – בדינים אלה, **גַּם כִּי** – למרות שהעסק בזה היה **לֹא בִּשְׁבִיל** – לדעת **הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה בִּלְבַד, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ עִקַּר עֲבוֹדָה לְהַתִּישׁ כֹּחַ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא, וּלְהַעֲלוֹת נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[63]. וְאַחַר הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת, יוּבָן הֵיטֵב בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר הָ'רַעְיָא־מְהֵימְנָא' דִּלְעֵיל, בְּמַה שֶׁאָמַר "אִילָנָא דְּטוֹב וְרָע כוּ'",** – שזה איסור והיתר וכו', **רוֹצֶה לוֹמַר קְלִפַּת נוֹגַהּ, שֶׁהוּא עוֹלָם הַזֶּה הָעִקָּר,** – ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (בסוף ספר ה"תניא") מציין הרבי, שצריך להיות "עיקר עולם הזה", או "עולם הזה בעיקר", כלומר, שקליפת "נוגה" היא העיקר של עולם הזה, כפי שעולם זה הוא לפני ביאת המשיח, שאז שולטת קליפת "נוגה", זו השליטה של "עץ הדעת טוב ורע", ואילו לאחרי ביאת המשיח, תתבטל שליטתה של קליפת "נוגה", והעבודה אז לא תהיה בירור הניצוצות, אלא הענין של יחודים עליונים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים', וְדַי לַמֵּבִין:**

אגרת הקדש

כדכתיב והחוטא בן מאה שנה יקולל שיהיו חוטאים מערב רב וגם למעשה יהיו צריכים לפרטי הלכות אסור וטומאה יותר מישראל שלא יארע להם פסול וטומאה ואסור כי לא יאונה כו' וגם אפשר וקרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל. מה שאין כן בזמן בית שני היו צריכים לעסוק גם כי לא בשביל הלכה למעשה בלבד אלא שזהו עיקר עבודה להתיש כח הס"א ולהעלות ניצוצי הקדושה ע"י התורה והעבודה כמ"ש במ"א. ואחר הדברים והאמת יובן היטב בתום' ביאור הר"מ דלעיל במה שאמר אילנא דטוב ורע כו' ר"ל קליפת נוגה שהוא עולם הזה העיקר כמ"ש בע"ח וד"ל:

יום שני י"ב מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 290, כז אהוביי אחיי... עד עמ' קמו, נם"ו.

כז. כפי המצויין בהקדמה לאגרת הקודש זו (סימן כז), כתב רבנו הזקן אגרת זו אל החסידים, אחרי הסתלקות רבי מענדעלע מויטבסק (מהורודוק) זכר צדיק לברכה, בתור "אגרת תנחומים" לנחם את החסידים, וסיים את האגרת בקריאה של התעוררות אל החסידים אודות צדקה בכלל ואודות החזקת משפחת רבי מענדעלע מויטבסק בפרט. באגרת זו מנחם רבנו הזקן את החסידים שקיבלו מהצדיק, גם ברוחניות, בענינים של תורה ועבודה, וגם בגשמיות, על ידי ברכותיו ועצותיו – שצדיק אחרי הסתלקותו נמצא עדיין בעולם **זה** (והוא מביא מהזוהר, שזה עוד **יותר** מאשר לפני זה כשהיה בחיים חיותו בעולם זה), וביכולת התלמידים לקבל ממנו ברוחניות בענינים של תורה ועבודה – **יותר** מאשר לפני ההסתלקות; וכן גם בגשמיות, מגינים הצדיקים על העולם **הזה** אחרי הסתלקותם יותר מאשר לפני הסתלקותם. **מַה שֶּׁכָּתַב** – רבנו הזקן **לְ** – חסידים, **יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ־הַקֹּדֶשׁ תִּבְנֶה־וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ**

אגרת הקדש

כז מה שכתב ליושבי אה"ק תובב"א לנחמם בכפליים לתושיה על פטירת הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש נ"י ע"ה פ"ה מהור"ר מנחם מענדל נ"ע.

סע"ב ואילך) שם מסומנים המקומות בהם דנים בענין זה. **58.** ישעי' סה, כ. **59.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דרק בזמה"ז פלוגתת תוס' (ורש"י) דדוקא במידי דאכילה (חולין ה, ב) "דזיל בתר טעמא דלעת"ל שלימות כל העולם כו'". **60.** יומא כח, ב. קידושין פב, א. **61.** לך לך יא, ד. **62.** שמיני יח, ג. **63.** ראה לקוטי תורה בהעלותך לב, ד.

אָמֵן[1], לְנַחֲמָם בְּכִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה[2], עַל פְּטִירַת הָרַב הַגָּאוֹן הַמְפֻרְסָם אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ[3], נֵר יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמָנִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק[4], מוֹרֵנוּ הָרַב מְנַחֵם מֶנְדֵּל נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן.

אֲהוּבֵי אַחַי וְרֵעַי אֲשֶׁר – יקרים לי כְּנַפְשִׁי כּוֹ", – בהתאם למובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"אהובייי" – על־דרך לשון המדרש[5] "לא זז מחבבה עד שקראה בתי", כבת החביבה על אביה במיוחד, "אחיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראת אחותי", אהבה שהיא אחוואית, "ורעיי" – על־דרך "לא זז מחבבה עד שקראה אמי", כאהבתה של אם, ו"אשר כנפשי" – על־דרך "קראה בשמו"[6] – האהבה כפי שהיא לנפש העצמית, ו"כו'" הכוונה **יותר** מאשר הנפש העצמית, המוסב על 'יחידה' שבנפש, ה'

אגרת הקדש

אהוביי אחיי ורעיי אשר כנפשי כו' ה' עליהם יחיו חיים עד העולם וצאצאיהם אתם זרע אמת ברוכי ה' המה מעתה ועד עולם. אחד"ש כמשפט לאוהבי שמו באתי לדבר על לב נדכאים הנאנחים והנאנקים ולנחמם בכפליים לתושיה אשר שמעה אזני ותבן לה על מארז"ל דשבק חיים לכל חי כי צדיק באמונתו יחיה וביראת ה' לחיים וברשפי אש שלהבת אהבתו מחיים לכל בהן חיי רוחו [נ"א ונשמתו] כל ימי חלדו ויהי בהעלות ה' רוחו ונשמתו אליו יאסוף ויעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות שבק חיי רוחו פעולתו אשר עבד בה לפנים בישראל פעולת צדיק לחיים לכל חי היא נפש כל חי הקשורה בנפשו בחבלי עבותות אהבה רבה ואהבת עולם בל תמוט לנצח אשר מי האיש החפץ חיים לדבקה בה' חיים בעבודתו תדבק נפשו והיתה צרורה בצרור החיים

עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, חַיִּים עַד הָעוֹלָם, – בהתאם לפירוש האמור ב"לקוטי הגהות" מוסב "ה' עליהם יחיו" על מקיפים – **עליהם**, ו"חיים עד העולם" היינו המשכת המקיף בפנימי, וְצֶאֱצָאֵיהֶם אַתֶּם זֶרַע אֱמֶת, בְּרוּכֵי ה' הֵמָּה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. אַחֲרֵי דְּרִישַׁת שְׁלוֹמָם כְּמִשְׁפָּט לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, בָּאתִי לְדַבֵּר עַל לֵב נִדְכָּאִים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים, – מתוך צער על הסתלקות הצדיק רבי מענדעלע, וּלְנַחֲמָם בְּכִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה, אֲשֶׁר שָׁמְעָה אָזְנִי – מה ששמע רבנו הזקן מאחרים, וַתָּבֶן לָהּ[7], עַל מַאֲמַר רַז"ל[8] דְּ"שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי" – שהשאיר חיים לכל החיים, כשצדיק מסתלק אומרים עליו שהשאיר חיים לכל החיים, שבפשטות הכוונה היא, שאחרים נשארו בחיים כשהוא עזב את העולם. ברם, לא ברור, לפי זה, הלשון "שבק", שהרי את החיים של האחרים לא **הוא** זה שהשאיר להם?!. יסביר רבנו הזקן להלן, שלשון חכמינו ז"ל מדוייקת, שכן הכוונה היא אכן שהוא **השאיר** מחייו לאחרים, שהרי מה הם החיים של צדיק – אין הם חיים בשריים, כי־אם חיים רוחניים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה", בהן כתוב הלשון "חיים", ובשעה שצדיק עוזב את העולם הוא משאיר מאמונתו, יראתו ואהבתו, לכל מקושריו, שיכולים לקבל **יותר** מאשר כשנשמתו היתה בגוף, כִּי "צַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה"[9], – הרי שלגבי אמונה משתמשים בלשון "חיים", וּבְ"יִרְאַת ה' – כתוב[10]: לְחַיִּים", – שיראת ה' נותנת חיים, וּבִרְשָׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת אַהֲבָתוֹ – להקדוש ברוך הוא, שזה יותר מאשר מֵחַיִּים, לְכָל בָּהֶן – להכניס בהם חַיֵּי רוּחוֹ [נָפַשׁ אַחֵר: וְנִשְׁמָתוֹ] – שהוא מכניס בהם לא רק רוחו כי אם גם נשמתו, "רוח" יש לה יותר שייכות לתלמידים המקבלים מרוחו, כפי שיאמר רבנו הזקן להלן, אלא כפי המובא ב"לקוטי הגהות" שמן הסתם בבן הרי המועבר אליו כולל גם נשמה, למרות שבתלמיד אחר הרי זה רוח בלבד, כָּל יְמֵי חֶלְדּוֹ, – הוא מכניס את רוחו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, וַיְהִי בְּהַעֲלוֹת ה' רוּחוֹ, – בשעת הסתלקותו של הצדיק, וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו – אל הקדוש ברוך הוא, יֶאֱסֹף[11], וַיַּעֲלֶה בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת - שָׁבַק – הוא משאיר אז, חַיֵּי רוּחוֹ, "פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ" לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, – שהשפיע בהם ברוחו הענינים של אמונה, יראת ה' ואהבת ה'. "לפנים" יכולה להיות משמעותה גם **הפנימיות**, מה שהשפיע בהם ענינים **אלה** בפנימיות, פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים[12] – שעבודת הצדיק היא **בשביל** החיים, לתת להם חיים, הרי הוא משאיר זאת לְכָל חַי, הִיא נֶפֶשׁ כָּל חַי – בחיים של תורה ומצוות, הַקְּשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָה רַבָּה וְאַהֲבַת עוֹלָם, – אהבה גדולה ואהבת נצח, כַּל תִּמּוֹט לָנֶצַח, אֲשֶׁר מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, – המחפש לְדָבְקָה בַּה' חַיִּים - בַּעֲבוֹדָתוֹ – של הצדיק, תִּדְבַּק נַפְשׁוֹ, וְהָיְתָה – ותהיה צְרוּרָה

---

1. בלוח התיקון מציין כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאגרת זו נכתבה לחסידים שבחוץ לארץ, ומ"ש כאן שנכתב "ליושבי אה"ק תובב"א" הוא ט"ס "כיון שבסוף אגה"ק זה - נדפס בס' גנזי נסתרות - אור רב פ"ו - מדובר ע"ד שלא למעט "ח"ו מכל כסף הקדשים אשר יקדישו לה' מדי שנה בשנה (כצ"ל) . . לרבותינו שבא"י תובב"א", וממשיך שמבקש שיהי' הכסף מוכן לשלחו בהקדם לאה"ק. **הוספה לאח"ד**: "מובן הדוחק גדול בכהנ"ל שהרי כותרת זו נמצאת בכל הדפוסים והייתה לעיני רבותינו נשיאינו מתחיל מ"בני המחבר" והצ"צ. ולכן נלפענ"ד לומר דתרווייהו איתנהו: חלק המתאים (והוא הנדפס, ובהשמטת השורה ע"ד "המוכ"ז" - שמזה ג"כ מובן שהגיהו אגה"ק זה) נכתב לאה"ק וכולה - ל"הנדכאים כו' שבמדינתנו". ובלאה"כ מסתבר לומר שכתב אדה"ז אגרת תנחומין להנדכאים כו' שבאה"ק". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' הכתוב - מלכים ב' ד, ט. **4.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. **5.** שמו"ר ס"פ פקודי. ועוד. **6.** זח"א קנד, ב. **7.** ע"ד ל' הכתוב - יחזקאל ט, ד. **8.** הובא בכמה שו"ת. (**הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א**): "וברמב"ם הלכות יבום ספ"ד בנוסח גט חליצה וכן בכתובת יבמין 'חיי לרבנן ולכל ישראל שבק'". **9.** חבקוק ב, ד. **10.** משלי יט, כג. **11.** ל' הכתוב - איוב לד, יד. **12.** משלי י, טז.

בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה', בְּחַיֵּי רוּחַ אַפֵּנוּ – כמו האויר שאדם שואף על ידי נחיריו, שעל ידי זה הוא חי, **אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַּגּוֹיִם**[13], – כלומר, בחינת חי' שבנשמה שלמעלה מבחינת נשמה, וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת **מקיף**, שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא־יהודיים (ענינים שאינם קדושה), **אֲשֶׁר שֶׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ בֶּאֱמֶת, – לצדיק, וְאַהֲבָתוֹ, – לצדיק, אַהֲבַת אֱמֶת הַטְּהוֹרָה, – אהבה** אמיתית טהורה, **מְקֻרָב אִישׁ וְלֵב עָמֹק, –** בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשרותו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטהור של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעתו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, **כִּי "כַּמַּיִם הַפָּנִים וְכוּ'"**, – לב האדם לאדם[14], כשיש לו אהבה לצדיק, הרי זה משתקף ויוצר אהבה מהצדיק אליו, **וְרוּחַ** – רוח האהבה שיש לו לצדיק, **אָיְתִי** – מביאה **רוּחַ** – אל הצדיק, **וְאַמְשִׁיךְ** – וממשיכה **רוּחַ**[15], – שהיא גבוהה בהרבה, **וְרוּחוֹ** – של הצדיק, **עוֹמֶדֶת בְּקִרְבֵּנוּ מַמָּשׁ,** – רוחו של הצדיק עומדת ומשפיעה **בפנימיות** בנו – מקושריו, **כִּי בִּרְאוֹתוֹ יְלָדָיו** – תלמידים נקראים "בנים"[16], **מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲשֶׁר יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ, כַּאֲשֶׁר נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה אֲשֶׁר הוֹרָנוּ מִדַּרְכָיו, וְנֵלְכָה בְּאוֹרְחוֹתָיו נֶצַח־סֶלָה־וָעֶד.** – הרבי מציין, בקשר ל"הורנו **מדרכיו** ונלכה **באורחותיו**", לעיין בזוהר חלק ב' (רטו, א) ובזוהר חלק ג' (ס"פ קדושים), שם דן הזוהר בהבדל שבין "דרך" ל"אורח", ש"דרך" היינו דרך סלולה **שכבר** סלל הצדיק שכולם יכולים ללכת בה, ו"אורח" היינו דרכים חדשות ונתיבים הנוצרים כעת, מותאמים לפי אופן עבודתו של כל אחד, וכן – לעיין ב"לקוטי תורה" שיר השירים (יב, ב). ומה שרבנו הזקן מדבר בענין חיי הצדיק בשלשה ענינים **אלה**, אמונה, יראה ואהבה, דוקא – הוא מפני (כפי שהוא מביא ב"אגרת הקודש" סימן א') שהן ה"זרועות" המחזיקות את כל הגוף, הרי שהן היסוד והעיקר בעבודת ה'.

אגרת הקדש

את ה' בחיי רוח אפינו אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים אשר שבק לנו בכל אחד ואחד כפי בחי' התקשרותו באמת ואהבתו אהבת אמת הטהורה מקרב איש ולב עמוק כי כמים הפנים וכו' ורוח אייתי רוח ואמשיך רוח ורוחו עומדת בקרבינו ממש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו יתברך אשר יתגדל ויתקדש כאשר נלך בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נצ"ו.

יום שלישי י"ג מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמו, וז"ש בזוה"ק דצדיקא... עד עמ' 292, קודם לברכה:

וְזֶה שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[17] **דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר, אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי,** – צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו, שלכאורה, נכון הדבר רק בעולמות עליונים, שם הוא נמצא יותר כשהוא עולה לשם, אך בעולם התחתון **הזה** – כיצד הוא נמצא שם יותר אחרי פטירתו והסתלקותו? – **דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בְּזֶה הָעוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה - "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"**[18] – ש"היום" בעולם הזה, הוא עיקר ענין המעשה – קיום המצוות בפועל, כפי שהגמרא[19] אומרת: "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", שבעולם הזה הוא עיקר ענין המעשה, ואילו הענינים של קיבול שכר או כמו קיבול שכר – הם "למחר", בעולם הבא. על־כל־פנים העולם הזה הוא עולם המעשה – הרי גם בעולם המעשה **אִשְׁתַּכַּח יָתִיר,** – נמצא הצדיק שנפטר במדה מרובה יותר, ובתלמידים שעליהם השפיע ומשפיע, הכוונה היא, שגם בעולם המעשה **שלהם**, לא רק בעבודתם הרוחנית של אמונה, יראה ואהבה, נמצא הצדיק והשפעתו במדה מרובה יותר מאשר לפני פטירתו, אלא גם בעולם המעשה שלהם, בענינים של מעשה – תשובה ומעשים טובים – הוא נמצא במדה מרובה יותר, שהם מקבלים יותר השפעה, **כִּי הַמַּעֲשֶׂה** – של תלמידיו ומקושריו, (גָּדוֹל) [גָּדֵל] **וְהוֹלֵךְ, גְּדוּלֵי גְּדוּלִין, מִן "אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק"**[20] **בַּ"שָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'",** – על־דרך הנאמר בספר בראשית[21], שהכוונה היא על גן־עדן. בהתאם לביאור דלהלן על אגרת זו, הכוונה היא לאור הנמשך ומאיר ב"מלכות דאצילות", הנקראת "שדה אשר ברכו ה'", שבה נמשך מ"ז"א דאצילות" המשכת יתר, מצד עליית התורה והעבודה של הצדיק, ומכך באים הרהורי התשובה והמעשים טובים בתלמידים, וזה נקרא "גידולי גידולין", **הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְחוּצוֹת,** – בארץ ישראל ובחוץ לארץ, **וְגַם אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹּה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים בְּדַרְכָיו**

אגרת הקדש

וז"ש בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי דהיינו שגם בזה העולם המעשה היום לעשותם אשתכח יתיר כי המעשה (גדול) [גדל] והולך גידולי גידולין מן אור זרוע לצדיק בשדה אשר ברכו ה' המאיר לארץ וחוצות וגם אנחנו אלה פה היום כולנו חיים

---

13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב איכה ד, כ". **14.** משלי כז, יט. **15.** זח"ב קסו, ב. ועוד. **16.** ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחנן ו, ז. **17.** ח"ג עא, ב. **18.** ואתחנן ז, יא. **19.** עירובין כב, א. **20.** תהלים צז, יא. **21.** תולדות כז, כז.

- "דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ"[22]. – לא רק דרך של קדושה, כי־אם דרך של "קדש" שלמעלה מ"קדוש" בוי"ו. על־כל־פנים יוצא שהצדיק והשפעתו נמצאים אחרי הסתלקותו גם בעולם המעשה ובמדה מרובה יותר. **זֹאת בַּעֲבוֹדַת ה' בְּמִלֵּי דְשִׁמַיָּא;** – בענינים רוחניים, שהתלמידים יכולים לקבל מהצדיק אחרי הסתלקותו יותר מאשר לפני הסתלקותו. **וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא** – בענינים והשפעות גשמיות שהצדיק ממשיך, **בְּפֵרוּשׁ אִתְּמַר** – נאמר במפורש **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[23], **דְּצַדִּיקַיָּא מְגִנִּין עַל עָלְמָא,** – שהצדיקים מגינים על העולם, **וּבְמִיתָתְהוֹן יָתִיר מִבְּחַיֵּיהוֹן,** – ואחרי הסתלקותם – במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, **וְאִלְמְלֵא צְלוֹתָא דְּצַדִּיקַיָּא בְּהַהוּא עָלְמָא** – ולולא תפילתם של הצדיקים בעולם **ההוא, לָא אִתְקַיֵּם עָלְמָא רִגְעָא חָדָא.** – לא היה העולם **הזה** מתקיים אפילו רגע אחד, הרי שהצדיקים מגינים על העולם הזה בענינים הגשמיים, אחרי הסתלקותם, במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, **וְכָל הַקָּרוֹב קָרוֹב אֶל מִשְׁכַּן ה"** – לצדיק, **בְּחַיָּיו - קוֹדֵם לַבְּרָכָה:** – הבאה על ידי ומן הצדיק.

אגרת הקדש

בדרכיו דרך הקדש יקרא לה. זאת בעבודת ה' במילי דשמיא. ובמילי דעלמא בפירוש אתמר בזוה"ק דצדיקייא מגינין על עלמא ובמיתתהון יתיר מבחייהון ואלמלא צלותא דצדיקייא בההוא עלמא לא אתקיים עלמא רגעא חדא וכל הקרוב קרוב אל משכן ה' בחייו קודם לברכה:

יום רביעי י"ד מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 292, איתא בזוה"ק... עד עמ' 292, ועלול כנודע.

בֵּאוּר עַל הַנַּ"ל:

רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): **אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, דְּצַדִּיקָא דְּאִתְפַּטַּר - אִשְׁתַּכַּח בְּכֻלְּהוּ עָלְמִין יָתִיר מִבְּחַיּוֹהִי כּוּ".** – כתוב בזוהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, תִּינַח בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים אִשְׁתַּכַּח יָתִיר בַּעֲלוּתוֹ שָׁמָּה,** – מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, **אֲבָל בְּעוֹלָם־הַזֶּה אֵיךְ אִשְׁתַּכַּח יָתִיר?** – כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? **וְיֵשׁ לוֹמַר, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁקִּבַּלְתִּי עַל מַאֲמַר חֲזַ"ל דְּ"שָׁבַק** – השאיר, **חַיִּים לְכָל חַי",** – שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנזכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו **הוא** – לכל החיים, **כַּנּוֹדַע** – כידוע, **שֶׁחַיֵּי הַצַּדִּיק אֵינָם חַיִּים בְּשָׂרִים**[24] **כִּי־אִם חַיִּים רוּחָנִיִּים, שֶׁהֵם אֱמוּנָה וְיִרְאָה וְאַהֲבָה,** – אמונת ה', יראת ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקושריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", **כִּי בֶּאֱמוּנָה כְּתִיב:** – כתוב: "**וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה", וּבְיִרְאָה כְּתִיב:** – כתוב: "**וְיִרְאַת ה' לְחַיִּים", וּבְאַהֲבָה כְּתִיב:** כתוב[25]: "**רוֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים", וְ'חֶסֶד' הוּא אַהֲבָה.** – אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים". **וּשְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ** – אמונה, יראה ואהבה, **הֵם בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת,** – והמדריגות שבעולמות, הרי בכל עולם ישנן הבחינות הנקראות אמונה, יראה ואהבה, **הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ בְּחִינַת מַעֲלוֹת הָעוֹלָמוֹת זֶה עַל זֶה** – לפי עליונות המדריגה של אותו עולם, כך עליונותן של הבחינות והמדות אמונה, יראה ואהבה שבאותו עולם, **בְּדֶרֶךְ עֹלֶה וְעָלוֹל, כַּנּוֹדַע.** – העולם העליון יותר משמש "עילה" וסיבה שממנו בא העולם התחתון יותר שהוא "עלול" ומסובב מהעולם העליון יותר.

אגרת הקדש

ביאור על הנ"ל:

איתא בזוה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו' וצריך להבין תינח בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעלותו שמה אבל בעוה"ז איך אשתכח יתיר. וי"ל ע"ד מה שקבלתי על מאמר חז"ל דשבק חיים לכל חי כנודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כ"א חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה וביראה כתיב ויראת ה' לחיים ובאהבה כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וחסד הוא אהבה ושלשה מדות אלו הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות הכל לפי ערך בחי' מעלות העולמות זע"ז בדרך עילה ועלול כנודע.

---

22. ע"ד ל' הכתוב - ישעי' לה, ח. **23.** ח"ג עא, ב. **24.** "כנראה צ"ל "בשריים" (ב' יודין), כמו "רוחניים", שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון). **25.** משלי כא, כא.

יום חמישי ט"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 292, והנה בהיות הצדיק... עד עמ' קמז, תאמין.

אגרת הקדש

והנה בהיות הצדיק חי על פני האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחי' מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו' אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחי' הרוח שבג"ע שהן שלש מדות הללו לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי כנודע מארז"ל על יעקב אבינו ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמיית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה' ולא זיום בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמית מתעלה בעילוי אחר עילוי להכלל בבחי' נשמתו שבג"ע העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה ובחי' זו הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון במקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקרבתו אליו בחייו ובמותו באהבה

1 וְהִנֵּה, בִּהְיוֹת הַצַּדִּיק חַי עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, – בעולם הזה, הָיוּ
2 שְׁלֹשָׁה מִדּוֹת אֵלּוּ – אמונה, יראה ואהבה, בְּתוֹךְ כְּלִי וּלְבוּשׁ
3 שֶׁלָּהֶם בִּבְחִינַת מָקוֹם גַּשְׁמִי, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הַקְּשׁוּרָה
4 בְּגוּפוֹ, וְכָל תַּלְמִידָיו אֵינָם מְקַבְּלִים רַק הֶאָרַת מִדּוֹת אֵלּוּ
5 וְזִיוָן, הַמֵּאִיר חוּץ לְכְלִי
6 זֶה – מחוץ לכלי האמור,
7 עַל־יְדֵי דִּבּוּרָיו
8 וּמַחְשְׁבוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים,
9 – אותיות הדיבור
10 והמחשבה מגלות הרי
11 הארה בלבד. וְלָכֵן אָמְרוּ
12 רַז"ל[26] שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד
13 עַל דַּעַת רַבּוֹ וְכוּ". – עד
14 ארבעים שנה. אֲבָל לְאַחַר
15 פְּטִירָתוֹ, – של הצדיק,
16 לְפִי שֶׁמִּתְפָּרְדִים בְּחִינַת
17 הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּשְׁאֲרָה בַּקֶּבֶר
18 מִבְּחִינַת הָרוּחַ שֶׁ–אחרי
19 ההסתלקות היא בְּגַן־עֵדֶן,
20 שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ,
21 – אמונה, יראה ואהבה,
22 הרי שאין שלש מדות אלו
23 מוגבלות יותר בלבוש
24 ובכלי שלהן שבגוף, אלא
25 הן בגן־עדן שהוא מקום
26 רוחני, ואוירו מתפשט
27 בעולם מסביב לכל אדם,
28 כפי שיסביר להלן, לְפִיכָךְ
29 יָכוֹל כָּל הַקָּרוֹב אֵלָיו –
30 המקושר אל הצדיק,
31 לְקַבֵּל חֵלֶק מִבְּחִינַת
32 רוּחוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, – חלק
33 מעצם המדות ולא הארה
34 וזיו מהן בלבד, הוֹאִיל
35 וְ–בחינת הרוח של הצדיק, אֵינָהּ בְּתוֹךְ כְּלִי וְלֹא בִּבְחִינַת
36 מָקוֹם גַּשְׁמִי, – אלא בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן,
37 בעולם זה, כְּנוֹדַע מַאֲמַר רַז"ל[27] עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו־
38 הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּכְנַס עִמּוֹ גַּן־עֵדֶן, – כשנכנס אל יצחק לקבל את
39 הברכות, הרי שגן־עדן נמצא בעולם הזה, וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר
40 'עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת'[28] שֶׁאֲוִיר גַּן־עֵדֶן מִתְפַּשֵּׁט סָבִיב כָּל אָדָם,
41 וְנִרְשָׁמִים בַּאֲוִיר זֶה – של גן עדן, כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו וְדִבּוּרָיו
42 הַטּוֹבִים בַּתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' (וְכֵן לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם –
43 כשאדם חושב ומדבר דברים שבניגוד לתורה ועבודת ה',
44 נִרְשָׁמִים בַּאֲוִיר הַמִּתְפַּשֵּׁט מִגֵּיהִנָּם סָבִיב כָּל אָדָם). הִלְכָּךְ,
45 – כיוון שכוחו של הצדיק, אמונתו, יראתו ואהבתו, אינם
46 מוגבלים בכלי ולבוש ובמקום גשמי, אלא הם נמצאים בגן־עדן
47 הקיים גם בעולם הזה, נָקֵל מְאֹד – קל מאד, לְתַלְמִידָיו לְקַבֵּל
48 חֶלְקָם מִבְּחִינַת רוּחַ רַבָּם
49 הָעַצְמִיּוּת, שֶׁהֵם אֱמוּנָתוֹ
50 וְיִרְאָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ אֲשֶׁר
51 עָבַד בָּהֶם אֶת ה', וְלֹא
52 זִיוָם – והארתם בִּלְבַד
53 הַמֵּאִיר חוּץ לַכְּלִי, – כפי
54 שהיה בחיים חיותו של
55 הצדיק, כשהם קיבלו זיו
56 בלבד על ידי מחשבותיו
57 ודיבוריו הקדושים. לְפִי
58 שֶׁבְּחִינַת רוּחוֹ הָעַצְמִית
59 – אמונתו, יראתו ואהבתו
60 העצמיות, השייכות אליו
61 בלבד ולא לתלמידיו,
62 מִתְעַלָּה בְּעִלּוּי אַחַר
63 עִלּוּי, לְהִכָּלֵל בִּבְחִינַת
64 נִשְׁמָתוֹ שֶׁבְּגַן־עֵדֶן
65 הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּעוֹלְמוֹת
66 הָעֶלְיוֹנִים, וְנוֹדַע[29] שֶׁכָּל
67 דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵינוֹ
68 נֶעְקָר לְגַמְרֵי מִכֹּל וָכֹל
69 מִמְּקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ
70 הָרִאשׁוֹנָה, גַּם לְאַחַר
71 שֶׁנִּתְעַלָּה לְמַעֲלָה
72 לְמַעֲלָה, – גם אז אין הוא
73 נעקר לגמרי ממקומו
74 ומדריגתו הראשונים,
75 אלא נשאר שם רושם,
76 וּבְחִינָה זוֹ – מרוחו של
77 צדיק, הָרִאשׁוֹנָה
78 שֶׁנִּשְׁאֲרָה לְמַטָּה בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן – שהרי בחינת גן־עדן
79 ישנה בכל עולם, גם למטה בעשיה ישנה בחינת גן־עדן התחתון,
80 הרי בחינה זו שנשארה למטה בגן־עדן, בִּמְקוֹמוֹ וּמַדְרֵגָתוֹ
81 הָרִאשׁוֹנָה, הִיא הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת בְּתַלְמִידָיו, – שכן, בחינה זו הרי
82 נפרדה מרוחו העצמית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא
83 מתפשטת בתלמידים, כָּל אֶחָד כְּפִי בְּחִינַת הִתְקַשְּׁרוּתוֹ
84 וְקִרְבָתוֹ אֵלָיו – אל הצדיק, בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, בְּאַהֲבָה רַבָּה, –
85 כל אחד לפי מדת היותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה
86 מדה הוא מקבל מהתפשטות רוחו של הרבי, כִּי הַמְשָׁכַת כָּל

---

26. עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. **27.** ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א. **28.** מאמר חקו"ד ח"ב פי"ב. **29.** פרדס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ.

רוּחָנִיּוּת אֵינָהּ אֶלָּא עַל יְדֵי אַהֲבָה רַבָּה, – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, **כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ**[30] **דְּרוּחַ דְּרַעוּתָא דְּלִבָּא אַמְשִׁיךְ רוּחַ מִלְּעֵילָא,** – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשיך רוח מלמעלה, הרי שה"רעותא דלבא" (הרצון הפנימי של הלב) והאהבה של התלמיד לרבו, ממשיכים שיתפשט ממדותיו של הרבי לתלמיד, **רַק אִם יְכוֹן לִקְרַאת אֱלֹהָיו**[31] **בַּהֲכָנָה רַבָּה וְיִגִיעָה עֲצוּמָה,** – לפי פירושו של חסיד קשיש, מובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"הכנה רבה" היא – ההכנה של **הנשמה** ו"יגיעה עצומה" – יגיעת **הגוף**, "יגיעת בשר", **לְקַבֵּל שְׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ,** – אמונה, יראה ואהבה, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹרָהוּ רַבּוֹ, וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[32]**: יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ** - **תַּאֲמִין.** בהתאם לפירושו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ[33] על "רק אם יכון לקראת אלקיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה כו'" – הכוונה היא, שהעבודה והיגיעה היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום התורה והמצוות, וכפי שמובן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגעת ומצאת תאמין" הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של "מציאה". וכפי שאומר שם בפירוש, שעל-ידי היגיעה מתהווה התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בבחינת נשמתו שבגן-עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש לתלמידים מרוחו שנשארה בגן-עדן התחתון, אלא גם מרוחו העצמית הנכללת בנשמה שבגן-עדן העליון, הרי זו "מציאה" שלא בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח שנשארה בגן-עדן התחתון בלבד. אלא, כפי שהוא מסיים שם, זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף **זה** מעניק כוח בגידולי הגידולין שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין שיעור. באותו מאמר אומר הרבי (אחרי שהוא מביא חלק גדול מלשון אגרת הקודש הזו, ובשייכות למה שהוא אומר על ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש המדות, אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי לימד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על ידי כך נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בנשמתו שבגן-עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא שזה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת וריבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם **גידולי גידולין** של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן-עדן העליון.

אגרת הקדש

רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמ"ש בזוה"ק דרוח דרעותא דלבא אמשיך רוח מלעילא רק אם יכון לקראת אלהיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה לקבל שלש מדות הללו כדרך שהורהו רבו וכמארז"ל יגעת ומצאת תאמין.

יום שישי ט"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמז, והנה יש עוד... עד עמ' 294, כוכבים:

וְהִנֵּה, יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת הֶאָרָה – המאירה **לְתַלְמִידָיו,** – אחרי הסתלקות הצדיק, **רַק שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּתוֹךְ מֹחָם**[34] **מַמָּשׁ כָּרִאשׁוֹנָה,** – כמו ההארה הראשונה המאירה לתלמידים מרוחו של הצדיק, הבאה בפנימיות במדות אמונה, יראה ואהבה של התלמיד, ואילו ההארה השניה איננה מתלבשת בפנימיות, **רַק מְאִירָה עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – בבחינת "מקיף", שכן היא למעלה מעלה ממדריגתם, **וְהִיא מֵעֲלַיַּת רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ** – של הצדיק, **לְמָקוֹר חֶצְבוֹ,** – למקור שממנו באות הנשמה והרוח, **דְּהַיְנוּ לַ"חֲקַל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין",** – ל"מלכות דאצילות", מקור הנשמות, הנקראת שדה של "תפוחין קדישין", **וְעַל־יְדֵי־זֶה** – שהנשמה עולה שם, **נַעֲשָׂה שָׁם יִחוּד,** – ש"מלכות" מתאחדת עם מה שלמעלה ממנה, **עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין"** – התעוררות של אלקות, **מִכָּל מַעֲשָׂיו וְתוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ אֲשֶׁר עָבַד כָּל יְמֵי**

אגרת הקדש

והנה יש עוד

בחי' הארה לתלמידיו רק שאינה מתלבשת בתוך מוחם ממש כראשונה רק מאירה עליהם מלמעלה והיא מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו דהיינו לחקל תפוחין קדישין ועי"ז נעשה שם יחוד ע"י העלאת מ"נ מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי

---

30. ראה זח"ב קסב, ב. ועוד. 31. ע"פ ל' הכתוב - עמוס ד, יב. 32. מגילה ו, ב. 33. ד"ה פזר נתן לאביונים, תרצ"ב. 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי המקשר תלמיד ורב הוא שכל התלמיד שמתבונן בתורת ושכל ודעת רבו".

חַיָּיו, – כפי שיסביר להלן בסימן כ"ח, שכל יגיעתו של האדם מה שעבדה נפשו במשך ימי חייו ו"פעל" למעלה, אשר במשך ימי חייו היה זה באופן של העלם והסתר – הרי זה מתגלה ומאיר בשעת הפטירה וההסתלקות, **וְנִזְרְעוּ בַּ"חֵכֶל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין"** – במקור הנשמה, **אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים מְאֹד, לְעֻמַּת** – ועל־ידי אורות **תַּחְתּוֹנִים,** – שבאו מהצדיק, **אֲשֶׁר הֵם תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי שעל־ידי תורתו ועבודתו נזרעו למעלה אורות נעלים ביותר, והם מתגלים ונמשכים למטה בשעת פטירתו והסתלקותו, **וְהָאָרַת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים אֵלּוּ מְאִירָה עַל כָּל תַּלְמִידָיו, שֶׁנַּעֲשׂוּ עוֹבְדֵי ה' עַל יְדֵי תּוֹרָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.** – הרי בשעה שהאורות העליונים מתורתו ועבודתו של הצדיק מתגלים, הם מאירים על כל התלמידים שנעשו על־ידי התורה והעבודה עובדי ה', **וְהָאָרָה זוֹ שֶׁ** – מאירה **עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה,** – למרות שהיא בבחינת "מקיף", **מַכְנֶסֶת בְּלִבָּם הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְכָל הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים הַנּוֹלָדִים** – ונוצרים, **מֵהָאָרָה זוֹ שֶׁמְּאִירָה מֵאוֹרוֹת הַזְּרוּעִים בַּשָּׁדֶה** – של "חקל תפוחין קדישין", **הַנִּזְכָּר לְעֵיל - נִקְרָא "גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין".** – שכן, האורות עצמם הם הרי "גידולין" מזריעתו של הצדיק, והמעשים הטובים הבאים מההארה של האורות הם "גידולי גידולין", **וְהָאָרָה זוֹ הִיא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר גָּדוֹל**[35], **כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר לַכּוֹכָבִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, כִּדְאִיתָא** – כפי המובא **בַּתִּקּוּנִים**[36] **עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁאַחַר פְּטִירָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת הֶאָרָתוֹ בְּכָל דָּרָא וְדָרָא** – דור ודור, **לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת,** – לשש מאות אלף נשמות, שהן רשים שכל שאר הנשמות הן ניצוצות מנשמות רשיות אלו, כפי שהוסבר בפרק ל"ז בחלק ראשון של ספר ה"תניא", **כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים:** – הרי כפי שנאמר בזוהר על משה רבנו, כך הדבר גם בצדיקים המאירים ל"גידולי גידולין", לתלמידים ולתלמידי תלמידים וכו', המקבלים מהארת תורתו ועבודתו כשהם מתנהגים בהתאם להוראותיו בעניני תורה ועבודה.

אגרת הקדש

חייו ונזרעו בחקל תפוחין קדישין אורות עליונים מאד לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם מלמעלה מכנסת בלבם הרהורי תשובה ומעשים טובים וכל המעשים טובים הנולדים מהארה זו שמאירה מאורות הזרועים בשדה הנ"ל נקרא גידולי גידולין והארה זו היא בהעלם והסתר גדול כמו שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כדאיתא בתיקונים על משה רבינו ע"ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים:

יום שבת קודש י"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 294, כח למה נסמכה... עד עמ' קמח, מנוגה:

כח. אחרי אגרת הקודש סימן כ"ז (זך), ששלח רבנו הזקן אל החסידים אחרי פטירתו של רבי מענדעלע מהורודוק (מויטבסק), בה הוא מסביר, שאחרי הסתלקות של צדיק ומנהיג, יכולים עדיין התלמידים לקבל את ההשפעה ממנו ברוחניות, ואף במדה מרובה יותר מאשר לפני ההסתלקות, כשהיה בחיים חיותו בעולם זה, ובגשמיות (בענינים גשמיים) מגינים הצדיקים שנסתלקו, על העולם הזה במדה מרובה יותר מאשר לפני הסתלקותם –

אגרת הקדש

כח מה שכתב למחותנו הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש ה' נ"י ע"ה פ"ה מו"ה לוי יצחק אחרי אגרת זו, קבעו מסדרי[1] ה"אגרות קודש", את האגרת שכתב רבנו הזקן אל הרב הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב, בתור ניחומים על פטירת בנו. באגרת זו מסביר רבנו הזקן איך הסתלקות צדיק "פועל ישועות בקרב הארץ", לכפר על עוון הדור, אפילו על זדונות, שגם הם יתכפרו.

מַה שֶּׁכָּתַב – רבנו הזקן, **לְמְחֻתָּנוֹ, הָרַב הַגָּאוֹן הַמְּפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ ה'**[2], **נֵר יִשְׂרָאֵל, עַמּוּד הַיְמָנִי, פַּטִּישׁ הֶחָזָק**[3], **מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב לֵוִי יִצְחָק נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, אַב**

---

35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לתרץ - כשמאיר יחוד שבאצי' באדם למטה (ועד למעשה "מע"ט" שלו) - ה"ז לכאורה יותר מגילוי אלי' (שזהו למטה מאצי') ואפילו מגילוי שרש נשמתו שבאצי' (שהרי המדובר ביחוד שבאצי' שכל יחוד נמשך מלמע' ממקום היחוד) וצ"ל לא רק "הרהורי תשובה ומע"ט", כ"א אן אנדער מענטש לגמרי! והביאור דוגמת השמש (שבמקומה - יום) המאיר לכוכבים (-שבמקומם - לילה גם כשמאיר השמש) מתחת ל(ובהפסק ה)ארץ (בין השמש והכוכבים) .. מרע"ה (אצי') כו'. ומוסיף "לס"ר" - שמזה ראי' לכל תלמידיו. ומוסיף בכל דרא ודרא - ראה ר"פ מ"ב: בכל דור ודור... בגו"נ של חכמי הדור - כבנדו"ד באגה"ק". **36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר": לע"ע מצאתי כל הענין בזח"ג רעג, א. וראה שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קד, א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר - ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק, ונשתרבב לו ממש"כ בתניא פמ"ד 'בתיקונים'". **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה "הסכמת הרבנים שי' ... נ"ע" - הנדפסת בתחלת הס'". **2.** ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. **3.** ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב.

אגרת הקדש

נ"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב לנחמו על פטירת בנו הרב החסיד מו"ה מאיר נ"ע:

למה נסמכה פ' מרים לפ' פרה לומר לך מה פרה מכפרת וכו'. וצריך להבין למה נסמכה דוקא לפרה אדומה הנעשה חוץ לשלש מחנות אלא דחטאת קריי' רחמנא [בכת"י הנוסחא הנעשה בחוץ. ומן תיבת לשלש עד תיבת רחמנא ליתא בכת"י] ולא נסמכה לפ' חטאת הנעשה בפנים על גבי המזבח כפרה ממש. אמנם נודע מזוה"ק והאריז"ל סוד הקרבנות שעל גבי המזבח הן בחי' העלאת מ"נ מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן הן בחי' ד' חיות שבמרכבה הנושאות את הכסא פני שור ופני נשר וכו'. ועי"ז נמשכים ויורדים מ"ד מבחי' אדם שעל הכסא הנקרא בשם מלכא וז"א. אכן בשריפת הפרה אדומה הנה ע"י השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתינת מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחי' קדש העליון הנקרא בשם טלא דבדולחא כמ"ש

1 בֵּית דִּין דִּקְהִלַּת קֹדֶשׁ בַּאַרְדִּיטְשׁוֹב, לְנַחֲמוֹ עַל פְּטִירַת[4] בְּנוֹ
2 הָרַב הֶחָסִיד מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב מֵאִיר נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן:
3 "לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת מִרְיָם – פרשת "מיתת מרים", לְפָרָשַׁת
4 פָּרָה, – אדומה, לוֹמַר לְךָ: מַה פָּרָה מְכַפֶּרֶת וְכוּ'". – כך
5 מיתת צדיקים מכפרת, כך
6 אומרת הגמרא במסכת
7 מועד קטן[5], והתוספות[6]
8 מפרשים, שפרה אדומה
9 מכפרת על חטא העגל,
10 הרי כשם שפרה אדומה
11 מכפרת, כך גם מיתת
12 צדיקים מכפרת. וְצָרִיךְ
13 לְהָבִין, לָמָּה נִסְמְכָה –
14 פרשת מרים דַּוְקָא
15 לְ–פרשת פָּרָה אֲדֻמָּה
16 (הַנַּעֲשָׂה חוּץ לְשָׁלֹשׁ
17 מַחֲנוֹת[7], אֶלָּא דְּחַטָּאת
18 קָרְיֵיהּ רַחֲמָנָא[8] – התורה
19 קוראת לה "חטאת".
20 ב"הערות ותיקונים בדרך
21 אפשר" מציין הרבי,
22 שהמלים "הנעשה חוץ
23 לשלש מחנות.. רחמנא"
24 צריכות לבוא בסוגריים.
25 [בכתב־יד[9], הנוסחא:
26 'הַנַּעֲשָׂה בַּחוּץ'. ומן תיבת 'לשלש' עד תיבת 'רחמנא' – ליתא
27 בכתב־יד] על־כל־פנים, השאלה היא, מדוע הסמיכה התורה
28 פרשת מרים לפרשת פרה אדומה דוקא? וְלֹא נִסְמְכָה – פרשת
29 פרה אדומה, לְפָרָשַׁת חַטָּאת הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ
30 – שהיא כַּפָּרָה מַמָּשׁ. – המלים "כפרה ממש" יכולים לפרש,
31 שהן מוסבות על המזבח – שהחטאת נעשה על מזבח־הכפרה,
32 או כפי שנוח יותר לפרש, שזה מוסב על החטאת, שהחטאת היא
33 "כפרה ממש" (שלא כפי שהדבר בפרה אדומה שהיא בעיקר
34 ענין של טהרה). כדי לתרץ שאלה זו – יסביר רבנו הזקן, שענין
35 הקרבנות הוא "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה), מנפש
36 הבהמה שבקליפת "נוגה", העולה לשרשה וממשיכה אור פנימי
37 בעולם, אור שיכול להתלבש בפנימיות בעולם (שלכן נקראים
38 הקרבנות "אכילת מזבח", שהם ענין של אכילה, שהיא אור
39 פנימי, אור כזה כשבא בעולם נעשה מצומצם). ומה זה "פועל"?
40 – לכפר על שוגג הבא מהתגברות הנפש הבהמית שמקליפת
41 "נוגה"; ואילו בפרה אדומה ישנו הענין של "קידוש מי חטאת".
42 "קידוש" מלשון "קדש" – שזה ממשיך אור מ"קדש העליון"
43 שלמעלה מהעולם, וזה מהפך את חושך עולם התהו לאור של
44 תיקון, פעולה והשפעה זו בעולם באה לטהר מהטומאה
45 החמורה ביותר, "אבי אבות הטומאה", שלמטה מטה מקליפת
46 "נוגה", וכך גם על־ידי פטירת צדיקים נמשך אור שלמעלה
47 מהעולם, מתיקון "נוצר" המורכבת מאותיות "רצון", ויוצרת
48 **"עת רצון"** לכפר על "עון
49 הדור", אפילו על זדונות
50 שהם משלוש קליפות
51 הטמאות שלמטה
52 מ"נוגה". בזה משתווה
53 פטירת צדיקים לענין פרה
54 אדומה ולא לענין
55 הקרבנות וקרבן חטאת.
56 ובלשון רבנו הזקן:
57 אָמְנָם[10] נוֹדַע מִזֹּהַר
58 הַקָּדוֹשׁ[11] וְהָאֲרִיז"ל[12],
59 סוֹד הַקָּרְבָּנוֹת
60 שֶׁ–הקריבו עַל גַּבֵּי
61 הַמִּזְבֵּחַ, הֵן בְּחִינַת
62 הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" –
63 העלאה והתעוררות
64 מהתחתונים, מִנֶּפֶשׁ
65 הַבְּהֵמִית שֶׁבְּנוּגָה אֶל
66 שָׁרְשָׁן וּמְקוֹרָן, הֵן
67 בְּחִינוֹת אַרְבַּע חַיּוֹת
68 שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה – המוזכרות
69 ביחזקאל פרק א', הַנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא[13]: פְּנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נֶשֶׁר
70 וְכוּ', – מ"פני שור" באות נפשות הבהמות, ומ"פני נשר" –
71 נפשות העופות, שמהן מביאים קרבנות, את השתים האחרות,
72 "פני אדם" ו"פני אריה" הוא מרמז ב"וכו'", הרי קרבנות הם
73 "העלאת מ"ן", העלאה מלמטה, אל ד' חיות ה"מרכבה", שהן
74 שורש הענינים שבעולם ויש להן שייכות לעולם, וְעַל־יְדֵי־זֶה
75 נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים "מַיִן דּוּכְרִין" – (המשכה (מהמשפיע)
76 מלמעלה), מִבְּחִינַת "אָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא", הַנִּקְרָא בְּשֵׁם
77 "מַלְכָּא" וּ"זְעֵיר אַנְפִּין". – הרי האור הנמשך משם הוא אור
78 היורד ומתלבש בעולם בפנימיות, וכנזכר לעיל, שלכן נקראים
79 קרבנות "**אכילת** מזבח", שהם ממשיכים אור פנימי, כדוגמת ענין
80 האכילה והמזון שהם ענין פנימי. אָכֵן בִּשְׂרֵפַת הַפָּרָה אֲדֻמָּה,
81 הִנֵּה עַל־יְדֵי הַשְׁלָכַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וְכוּ' – שגם זה הוא ענין
82 של המשכה[14], ולאחרי זה מתווסף גם וּנְתִינַת מַיִם חַיִּים אֶל
83 הָאֵפֶר - נִקְרָא בְּשֵׁם "קִדּוּשׁ מֵי חַטָּאת" בַּמִּשְׁנָה[15], – קידוש"
84 מלשון "קדש", וְהִיא בְּחִינַת "קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן", – הבחינה
85 העליונה ביותר ב"קדש", הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "טַלָּא דִּבְדוּלְחָא", – טל
86 הבדולח, כמו הלשון "בעין הבדולח" הכתובה לגבי מן[16], הנקרא

---

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בשנת תקס"ו". **5.** כח, א. **6.** ד"ה מה פרה. וראה גם פרש"י ר"פ חוקת. **7.** פרש"י עה"פ חוקת יט, ג. מיומא סח, א. **8.** פרש"י עה"פ שם, ט. מעבודה זרה כג, ב. חולין יא, א. **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "מודעה רבה" שבראש הספר (משנת תר"ס - משא"כ בהדפוסים שקודם שנה זו)". **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ת ר"פ חוקת". **11.** ח"א סד, ב. **12.** לקוטי תורה להאריז"ל פרשת ויקרא. **13.** בחיי תרומה כה, י. ובכ"מ. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן מפרש כאן. ועיין לקו"ת פ' חוקת שם ובפרט סד"ה תוספת כו' ויקחו אליך (סא, ב)". **15.** פרה פרק ו'. **16.** בהעלותך

גם[17] "טל", "שכבת הטל"; וזה ענין של "טל", שהוא "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה) שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), שלא כמו מטר הבא על־ידי "אתערותא דלתתא", התעוררות מלמטה, כמו שכתוב[18]: "ואד יעלה מן הארץ והשקה", אלא כמו "טל" שהוא "אתערותא דלעילא" (הבא מהתעוררות מלמעלה), ובפרט "טלא דבדולחא" הוא "אתערותא דלעילא" שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[19], **שֶׁ** – טלא דבדולחא" **הִיא בְּחִינַת "חָכְמָה עִלָּאָה"** – חכמה עליונה, **ו"מֹחָא סְתִימָאָה" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין",** – "חכמה שבכתר" שלמעלה לגמרי מהעולם, **וְעֵלָּה אִתְּמַר בְּדוּכְתֵּי טוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: בְּחָכְמָה אִתְּבָרִירוּ**[20], – עליה, על "חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", כתוב בהרבה מקומות בזוהר הקדוש "בחכמה אתברירו" על־ידי "חכמה" הם מתבררים, שעל־ידי "חכמה" נעשה הבירור והתיקון, הרי כשעל־ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מבחינה זו – אזי: **וְאִתְּהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא,** – מתהפך החושך לאור, **דְּהַיְנוּ עוֹלָם הַתִּקּוּן, שֶׁנִּתְבָּרֵר וְנִתְתַּקֵּן עַל־יְדֵי "מֹחָא סְתִימָאָה" דַּ"אֲרִיךְ אַנְפִּין",** – זה מתברר ונתתקן **מֵעוֹלָם הַתֹּהוּ וּשְׁבִירַת הַכֵּלִים, שֶׁנָּפְלוּ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה וְכוּ',** כַּנּוֹדַע. – שהניצוצות משבירת הכלים נפלו בעולמות בריאה־יצירה־עשיה, וזה מעבודתו של יהודי לברר ולתקן את הניצוצות, **וְלָזֹאת** – ולכן פרה אדומה **מְטַהֶרֶת טָמְאַת הַמֵּת,** – ממי שנטמא למת, **אַף שֶׁהוּא** – המת הוא **אָבִי אָבוֹת וְכוּ',** – הטומאה, **וּלְמַטָּה מַטָּה מִנֵּהּ:** – המדריגה התחתונה ביותר בטומאה, אף־על־פי־כן מטהרת פרה אדומה טומאה זו. שכן, על־ידי **"קידוש** מי חטאת" נמשך מ"חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", אור שלמעלה לגמרי מהעולם, ובכוח אור זה להפוך את חושך העולם לאור.

אגרת הקדש

בזוה"ק שהיא בחי' חכמה עילאה ומוחא סתימאה דא"א ועלה איתמר בדוכתי טובא בזוה"ק בחכמה אתברירו ואתהפכא חשוכא לנהורא דהיינו עולם התיקון שנתברר ונתתקן ע"י מוחא סתימאה דא"א מעולם התהו ושבירת הכלים שנפלו בבי"ע וכו' כנודע. ולזאת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה:

יא, ז. **17.** בשלח טז, יג. **18.** בראשית ב, ו. **19.** ראה זח"ג קכח, ב. **20.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי' קארף): "ראה תו"א פ' בראשית ד"ה ויאמר ה"א הן האדם. שם מג"א ד"ה ובבואה. בהוספות ד"ה להבין ענין חלב ודבש פ"ב. - וראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שי"ח פ"ה. מבו"ש ש"ה ח"א פ"ב. סהמ"צ להצ"צ איסור עבודת בע"מ ועוד - ישוב הסתירות בזה".

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו מרחשון, תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום ב' לס' לך, בו מתאר מצב הישיש הוו"ח אי"א וכו' ר'... שי' ושואל חוות דעתי בנוגע הב' ברירות שיש לו, או לדור אצל ביהכ"נ או בבית ששם דרות שתי בנותיו אבל אין שם בית כנסת בסביבה"

הנה בגיל שלו חשוב הוא שיהי' בין אנשים ובפרט שהורגל לזה מעודו, ולכן נראה לי הסבר[א] הראשונה, היינו שימצאו לו דירה מתאמת סמוך לבית הכנסת וישתדלו אשר גם שאר התנאים בענין ההשגחה עליו וכו' יהיו ג"כ באופן המתאים בשבילו.

ומטובו למסור ל... שי' איחולי הלבביים לאריכות ימים ושנים טובות, טובות כפשוטו ממש, היינו במנוחת הנפש ומנוחת הגוף, וטובות כדרשת רז"ל כי אין טוב אלא תורה ומצוה, היינו שיהיו ימיו ושנותיו ממולאים בתורה ומצוות. ועל פי מה שפירש הרמב"ם ז"ל בהל' דיעות בענין בכל דרכיך דעהו, והובא ג"כ בטושו"ע או"ח סי' רלא, הנה מובן אשר כל רגע ורגע מזמן חיי האדם יכול להיות ממולא בתורה ומצוות שהם טוב אמתי.

בברכה.

יום ראשון

יום שלישי — **יא חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, שלישי עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: כז. אהוביי . . . קמו נס״ו.

בְּ״תוֹרָה אוֹר״ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״פְּתַח אֵלִיָּהוּ״ (פָּרָשַׁת וַיֵּרָא) בְּסָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהִנֵּה הַצְּמָצוּם״: ״שֶׁבְּחִינַת עֵינַיִם הִיא מְקוֹר בְּחִינַת כֵּלִים״, צָרִיךְ לִהְיוֹת: ״שֶׁהֵם בְּחִינַת עֵינַיִם וּמְקוֹר בְּחִינַת כֵּלִים״. שָׁם דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״אַרְדָּה נָא״ בְּסָעִיף הַמַּתְחִיל ״וְהִנֵּה בַּזֹּהַר״: ״דְּפִרוּשׁ מְשׁוֹטְטִים״, צָרִיךְ לִהְיוֹת ״דְּפִרוּשׁ מְשׁוֹטְטוֹת״.

לַדִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״פְּתַח אֵלִיָּהוּ״ יֶשְׁנָם הַגָּהוֹת מֵאֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַ] שֶׁהִתְחִיל לְכָתְבָם בְּחֹרֶף רנ״ב.

יום שני

יום רביעי — **יב חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, רביעי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: וז״ש . . . קודם לברכה.

אחת מתורות הראשונות של רבינו הזקן – ונקראו אז בשם ״ווערטער״: שמע ישראל – א איד דערהערט – הוי׳ אלקינו – אז כחנו וחיותינו איז דאָס למעלה מן הטבע, און – הוי׳ אחד.

אַחַת מִתּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – וְנִקְרְאוּ אָז בְּשֵׁם ״וועֶרְטעֶר״ [״פִּתְגָּמִים״]: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל – יְהוּדִי ״קוֹלֵט״ – הַוָּיָ׳ אֱלֹקֵינוּ – שֶׁכֹּחֵנוּ וְחַיּוּתֵינוּ הֵם לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וַאֲשֶׁר – ״הַוָּיָ׳ אֶחָד״.

יום שלישי

יום חמישי — **יג חשון** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וירא, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: איתא . . . 292 ועלול כנודע.

דער בעש״ט פלעגט לערנען מיט זיינע תלמידים א שיעור גמרא. דער אופן פון דעם לערנען איז געווען מיט גרויס חריפות און גאונות, און מ׳האָט געלערענט דעם רמב״ם אלפס רא״ש און אנדערע מפרשים פון די ראשונים וועלכע זיינען שייך געווען צו דער גמרא וואָס מ׳האָט געלערענט. דער בעש״ט פלעגט אָפּטייטשען די ווערטער אין אידיש. אז מ׳האָט געלערענט ערכין און געקומען צום מארז״ל (טו ב) לשון תליתאי קטיל תליתאי, האָט דער בעש״ט דאָס אויסגעטייטשט: לשון הרע הרג׳ט אלע דריי: דעם אויסטראכטער דעם דערציילער און דעם צוהערער, נאָר דאָס איז אין לבושים רוחנים, וואָס דאָס איז שווערער, ווי רציחה אין גשמיות.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נָהַג לִלְמֹד עִם תַּלְמִידָיו שִׁעוּר בַּגְּמָרָא. אֹפֶן הַלִּמּוּד הָיָה בַּחֲרִיפוּת וּגְאוֹנוּת גְּדוֹלָה, וְלָמְדוּ אֶת הָרַמְבַּ״ם, אַלְפָּס, רא״ש וּשְׁאָר מְפָרְשִׁים מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שַׁיָּכִים לַגְּמָרָא הַנִּלְמֶדֶת. הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב תִּרְגֵּם אֶת הַמִּלִּים לְאִידִישׁ. כְּשֶׁלָּמְדוּ [מַסֶּכֶת] עֲרָכִין וְהִגִּיעוּ לְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (טו, ב): ״לָשׁוֹן תְּלִיתָאִי קָטִיל תְּלִיתָאִי״, פֵּרְשׁוֹ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: ״לָשׁוֹן הָרַע קוֹטֶלֶת אֶת כָּל הַשְּׁלֹשָׁה: הַמַּמְצִיא, הַמְסַפֵּר וְהַשּׁוֹמֵעַ [זוֹ דַּעַת רַבֵּינוּ גֵּרְשׁוֹם שָׁם. עַיֵּן לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת ח״ה, עמ׳ 44 הע׳ 74] אַךְ זֶהוּ בִּלְבוּשִׁים רוּחָנִיִּים, שֶׁזֶּה חָמוּר יוֹתֵר מֵרְצִיחָה בְּגַשְׁמִיּוּת״.

יום רביעי

יום שישי — יד חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: והנה בהיות . . . קמז תאמין.

"מה' מִצְעֲדֵי גֶּבֶר כּוֹנָנוּ", לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ תְּעוּדָה רוּחָנִית בַּחַיִּים, וְהוּא: לְהִתְעַסֵּק בַּעֲבוֹדַת הַבִּנְיָן לַעֲשׂוֹת דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכָל אֶחָד בַּאֲשֶׁר הוּא וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, צָרִיךְ לְהִתְעַנְיֵן בְּכָל מַאֲמְצֵי כֹּחוֹ לְחַפֵּשׂ בְּחֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ לִמְצֹא אֵיזֶה פַּרְנָסָה רוּחָנִית כְּמוֹ שֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ אַחַר פַּרְנָסָה גַּשְׁמִית. וְהוּא לְפִי שֶׁדַּרְכּוֹ – שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – יֶחְפָּץ, כִּדְכְתִיב בְּאַבְרָהָם "כִּי יְדַעְתִּיו גוֹ' וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה'", כִּי יֵשׁ שְׁנֵי דְּרָכִים: דֶּרֶךְ הַטֶּבַע וְשֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, הָעוֹלָם בְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת נִרְאֶה כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע – בְּעֵינֵי בָּשָׂר – וְהוּא דֶּרֶךְ אֱלֹקִים. תּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם דֶּרֶךְ הָוָי', וְהוּא הַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע, אֲשֶׁר בִּגְלַל זֹאת הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁפִּיעַ לְיִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע בַּטֶּבַע.

יום חמישי

שבת — טו חשון — ה'תש"ד

הַפְּטוֹרָה: וְאִשָּׁה – בְּנָהּ וַתֵּצֵא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראָפּגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפטאָן זייענדיק דָא למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי'. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפּ?

הַנְּשָׁמָה מְצַפָּה לְמַעְלָה לַזְּמַן בּוֹ תִּזְכֶּה לָרֶדֶת לַגּוּף, כִּי הַנְּשָׁמָה חָשָׁה מַה הִיא מְסֻגֶּלֶת לִפְעֹל בִּהְיוֹתָהּ כָּאן לְמַטָּה. הִיא מְסֻגֶּלֶת לְהַגִּיעַ לַ"לְהִתְעַנֵּג עַל הָוָי'". אִם כֵּן, לְמָתַי דּוֹחִים זֹאת?

יום שישי

יום ראשון — טז חשון — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ח"ש, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: כח. למה . . . מטה מנוגה.

המחשבה היא לבוש ומשרת השכל והמדות. בשעה אשר אין לה שירות בשכל או במדות, גם אז פועלת פעולתה לחשוב ולהרהר, אבל פעולתה לא לבד שאינה תוכנית, אלא היא גם פרועה לשמצה . . . ומבואר כי סיבת המחשבות זרות או רעות הוא די פוסטקייט פון קאָפּ, דכאשר השכל עסוק אז יש להמחשבה מה לשרת ואין מקום למחשבות של שטות והבל שאין בהם ממש.

הַמַּחֲשָׁבָה הִיא לְבוּשׁ וּמְשָׁרֵת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת. בְּשָׁעָה אֲשֶׁר אֵין לָהּ שֵׁרוּת בַּשֵּׂכֶל אוֹ בַּמִּדּוֹת, גַּם אָז פּוֹעֶלֶת פְּעֻלָּתָהּ לַחֲשֹׁב וּלְהַרְהֵר, אֲבָל פְּעֻלָּתָהּ לֹא לְבַד שֶׁאֵינָהּ תָּכְנִית, אֶלָּא הִיא גַּם פְּרוּעָה לִשְׁמְצָה... וּמְבֹאָר כִּי סִבַּת הַמַּחֲשָׁבוֹת זָרוֹת אוֹ רָעוֹת הוּא הָרֵיקָנוּת שֶׁל הָרֹאשׁ, דְּכַאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל עָסוּק אָז יֵשׁ לְהַמַּחֲשָׁבָה מַה לְּשָׁרֵת וְאֵין מָקוֹם לְמַחֲשָׁבוֹת שֶׁל שְׁטוּת וְהֶבֶל שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ.

שבת קודש

יום שני | יז חשון | ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שני עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: והנה מודעת . . . חטאת וכו'.

מ'דארף היטען דעם זמן, מ'דארף מקבל זיין עולה של תורה. יעדער זמן, יעדער טאָג וואָס גייט אוועק, איז דאס ניט נאָר א טאָג נאָר א ענין אין לעבען, די טעג גייען כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'. דער טאַטע האָט געזאָגט בשם רבינו הזקן: אזומערדיגער טאָג און אווינטערדיגע נאַכט איז א יאהר.

צָרִיךְ לִשְׁמֹר עַל הַזְּמַן, צָרִיךְ לְקַבֵּל עֲלֵהּ שֶׁל תּוֹרָה. כָּל זְמַן, כָּל יוֹם שֶׁחוֹלֵף, הֲרֵי זֶה לֹא רַק יוֹם, אֶלָּא עִנְיָן בַּחַיִּים. הַיָּמִים חוֹלְפִים כְּמַאֲמָר (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת פֶּרֶק א' הֲלָכָה א') "יוֹם נִכְנָס וְיוֹם יוֹצֵא שַׁבָּת נִכְנָס כו' חֹדֶשׁ כו' שָׁנָה כו'". אַבָּא [אַדְמוֹ"ר הָרַשַׁ"ב] אָמַר בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: יוֹם קֵיצִי וְלַיְלָה חָרְפִּי – זוֹהִי שָׁנָה.

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה"ר ראובן צבי יהודא שי'

שלום וברכה!

הנני לאשר בזה קבלת הספרים, מאסף לכל המחנות שני חלקים, שולחן מלכים ח"א, ספר דרכי חיים ושלום, ותולדות אהרן (המכורך עם תולדות יעקב).

ת"ח ת"ח על תשורתו זו, ויה"ר מהשי"ת אשר כאו"א מאתנו יזכה לקיום בקשתינו כ"פ ביום, שיתן חלקנו בתורתו יתי'.

לפלא ולתמי' על שאחרי שנדברתי אתו עמו שיקח ספרים - בחילוף - מספרי הוצאותינו בהיותו כאן, הנה על שאלתי בזה אמרו לי שלא עשה את זה ועכ"פ יעשה זה עתה ע"י שיכתוב להמל"ח איזה ספרים מהוצאתיהם מענינים אותו ואינם עדיין אצלו, ואם נצרך למילוי בקשתי זו "קבלת עול" יעזרו השי"ת שיהי' לו.

אתענין ג"כ לדעת אם ביחד עם הס' תולדות אהרן והגהות בעה"מ שער הכולל נמצאו במקום זה עוד מספריו עם הגהות שלו ות"ח מראש בעד הידיעות בזה.

בברכה לו ולזוגתו לבנם ולבתם שיחיו.

המחכה לבשו"ט.

נ"ב: הקטלוג של ביגעלאייזן נתקבל וימים אלו אחזירהו.

'ביאת כולכם' בזמן הזה

יום ראשון י"א חשון ה'תשפ"ב

הלכות תרומות פרק א, הלכה כו: הַתְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה... אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם; שֶׁאֵין לְךָ תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִזְמַן שֶׁהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי תָבוֹאוּ", בִּיאַת כֻּלְּכֶם.

לדעת הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז) קדושת הארץ קיימת גם בימינו, בכל מקום שהחזיקו בו עולי בבל בימי עזרא. ומכל מקום, חיוב תרומות ומעשרות בימינו אינו מן התורה אלא מדרבנן כי גם בימי עזרא לא נהג מן התורה, כמבואר בהלכה זו שחיוב תרומות ומעשרות נוהג רק כאשר כל ישראל (או רובם) בארץ, ולא רק מקצתם כפי שהיה בימי עזרא.

ואם בימינו רוב ישראל יעלו לארץ, האם יחול חיוב תרומות ומעשרות מהתורה?

לדעת הגר"ח מבריסק (חידושי הגר"ח הל' שמיטה ויובל) 'ביאת כולכם' צריכה להתקיים דווקא בזמן קידוש הארץ ולא לאחר מכן, כי הקדושה חלה באופן מושלם רק כאשר היא נעשית בזמן שרוב ישראל יושבים בארץ.

אך לדעת ה'אבן האזל' (הל' בית הבחירה שם) קדושת הארץ חלה בשלימות גם בלי ביאת כל ישראל, אלא שיש תנאי נוסף בחיוב תרומות ומעשרות שאינו חל אלא כשרוב ישראל בארץ, ולכן בכל זמן שיתקיים תנאי זה יחול חיוב תרומות ומעשרות מהתורה.

ויש להוכיח מדברי הרמב"ם כדעה השניה, שהרי לעיל (ה"א) כתב "התרומות והמעשרות אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית". ולכאורה, הרי לאחר חורבן בית ראשון בטלה קדושה ראשונה, ואילו לאחר חורבן בית שני לדעת הגר"ח מבריסק לא יועיל אפילו אם יבואו כל ישראל, מאחר ובשעת קידוש הארץ לא היו כל יושביה עליה, ואם כן מהו 'שלא בפני הבית'?

אלא מוכח מזה שאם בזמן מן הזמנים לאחר החורבן ("שלא בפני הבית") רוב ישראל יעלו לארץ, יחול חיוב תרומות ומעשרות מהתורה.

(לאור ההלכה, מהדורה חדשה עמ' קט).

זר שאכל תרומה טמאה

יום שני י"ב חשון ה'תשפ"ב

הלכות תרומות פרק ו, הלכה ו: זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן... בֵּין שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה בֵּין שֶׁאָכַל טְמֵאָה - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֵתוּ בוֹ, כִּי יְחַלְּלֻהוּ". וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ.

הקשה ה'לחם משנה' (הל' סנהדרין פי"טה"ב):

כהן טמא שאכל תרומה טהורה חייב מיתה, אבל אם אכל תרומה טמאה אינו חייב (להלן פ"ז ה"א). ולמדו זאת (סנהדרין פג, א) מהכתוב "ומתו בו כי יחללוהו – פרט לזו שמחוללת ועומדת". כלומר, חיוב מיתה באכילת תרומה הוא רק אם על ידי אכילת הכהן התרומה מתחללת בטומאת גופו, אבל תרומה טמאה הרי היתה כבר מחוללת וטמאה לפני אכילתו.

ומדוע אם כן, זר שאכל תרומה טמאה דינו חמור יותר מכהן טמא וחייב מיתה, הרי חיובו נלמד מאותו פסוק ("ומתו בו כי יחללוהו") המדבר רק באכילת תרומה טהורה ולא בתרומה טמאה?

וכתב ה'שער המלך' (הל' איסו"ב פי"ד ה"ח ד"ה גרסינן):

מקור הדברים הוא במשנה (תרומות פ"ו מ"א, והביאו הרמב"ם בהלכה זו) שם נאמר כי זר שאכל תרומה בשוגג, גם אם היא טמאה, משלם קרן וחומש. ומבואר בגמרא (שבת סט, ב) שתשלום חומש הוא במקום קרבן, ואם אין חיוב מיתה בזר שאכל תרומה טמאה במזיד – מדוע משלם חומש (שהוא במקום קרבן, והרי כשאין חיוב מיתה במזיד אין חיוב קרבן בשוגג)? אלא מכאן שיש חיוב מיתה גם על אכילת תרומה טמאה.

ומבאר ה'דבר אברהם' (ח"א סי' כוסקט"ו):

אמנם מהפסוק "ומתו בו כי יחללוהו" למדים שחיוב מיתה הוא רק בתרומה המתחללת על ידי אכילתה, אך יש לחלק בין אכילת זר לאכילת כהן טמא: באכילת זר החילול הוא בכך שהתרומה נעשית חולין על ידי אכילתו, ובזה אין הבדל אם היא טהורה או טמאה שהרי גם אם היא טמאה, תרומה היא ובאכילת הזר נעשית חולין. ואילו באכילת כהן טמא החילול נעשה בכך שבאכילתו התרומה נטמאת, וזה שייך רק בתרומה טהורה ולא בטמאה שקודם אכילתו כבר היתה טמאה ומחוללת.

האם שכירות נחשבת כבעלות?

יום שלישי י"ג חשון ה'תשפ"ב

הלכות תרומות פרק ט, הלכה ז: יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר בְּהֵמָה מִכֹּהֵן, מַאֲכִילָהּ הַתְּרוּמָה. וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר בְּהֵמַת יִשְׂרָאֵל - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ - לֹא יַאֲכִילֶנָּה תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קִנְיַן כַּסְפּוֹ.

הלכה זו תלויה בביאור השייכות של השוכר בדבר המושכר: אם נאמר כי במשך זמן השכירות הוא נחשב כבעלים, דינה של הבהמה יהא תלוי בו – אם הוא כהן תאכל בתרומה ואם הוא ישראל לא תאכל בתרומה, אולם למסקנת הגמרא (ע"ז טו, א) יש לשוכר רק זכות שימוש במושכר אך הדבר נשאר בבעלות הבעלים, ולכן דין הבהמה המושכרת נקבע על פי הבעלים – אם הוא כהן היא אוכלת בתרומה אע"פ שהשוכר ישראל, ואם הוא ישראל אינה אוכלת אע"פ שהשוכר כהן.

בהתאם לכך נפסק גם לגבי דין 'שביתת בהמתו' (איסור

עשיית מלאכה על ידי בהמה של ישראל בשבת), שאסור לאדם להשכיר את פרתו לגוי שיעשה בה מלאכה בשבת, כי מאחר ושכירות אינה כקנין הרי הבהמה בבעלות הישראל גם בתקופת השכירות ונמצא שבהמתו עושה מלאכה בשבת (שו"ע או"ח סי' רמו ס"ג ומגן אברהם שם סק"ח).

ומאידך, לגבי ישראל ששכר בהמה מגוי, יש שפסקו שחייב לנהוג בה בתקופת השכירות בדין שביתת בהמתו, ואע"פ שמעיקר הדין השכירות אינה קנין והבהמה היא בבעלות הגוי, רבנן קבעו שלחומרא תיחשב השכירות כקנין (הגהות אשרי, מובא במגן אברהם שם).

ולכאורה יש להקשות על כך מהמבואר כאן שישראל ששכר בהמה מכהן מותר להאכילה תרומה, הרי שאינה נחשבת כלל בבעלות השוכר ואפילו מדרבנן!

ומתרץ ה'מגן אברהם' (שם) על פי דברי התוספות (ע"ז שם) שמדובר באופן שמזונותיה מוטלים על הבעלים (הכהן) ולא על השוכר, ולכן אינה נחשבת כלל ברשות הישראל אפילו מדרבנן, אולם כאשר השוכר אחראי על מזונותיה (ובאופן זה מדובר לענין שבת) החשיבו אותו מדרבנן כבעלים ואסור לו לעבוד בה בשבת.

אולם יש שפירשו שגם כאן מדובר באופן שמזונותיה מוטלים על השוכר הישראל, וכתב ה'פרי מגדים' (א"א או"ח שם סק"ח) שכן משמע גם מסתימת לשון הרמב"ם שלא חילק בכך, ומוכח שאף לדעתו אין השוכר נחשב הבעלים ואפילו מדרבנן.

מהי 'אכילה' לענין תרומה? יום רביעי י"ד חשון ה'תשפ"ב

הלכות תרומות פרק י, הלכה יא: הַמַּאֲכִיל אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים... וְנָזִיר שֶׁשָּׁנָג וְשָׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה... כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינָן מְשַׁלְּמִין אֶת הַחֹמֶשׁ.

ובטעם הדבר שהנזיר אינו משלם חומש, כתב ה'כסף משנה' שהוא משום שהיין, גם אם הוא של חולין, אסור עליו מצד הנזירות. ולכן אין שתייתו נחשבת 'שתיה' לענין תרומה (ואת הקרן עליו לשלם משום הפסד הכהן).

וב'קרית ספר' (להמבי"ט, כאן) ביאר:

דין זה שזר שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש נלמד מהכתוב "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו" (ויקרא כב, יד), ומשמע שאין באכילה זו אלא איסור קודש (תרומה), מה שאין כן ביין לנזיר שחל עליו איסור אחר.

והקשו אחרונים (תוס' רע"א פסחים פ"ב אות ז. מנ"ח מ' רפא ועוד):

לעיל (ה"ז) כתב הרמב"ם שהאוכל תרומה ביום הכיפורים בשוגג משלם קרן וחומש. ומדוע לא נאמר שמכיון שמצד דיני יום הכיפורים אין זו 'אכילה' שהרי גם ללא איסור תרומה אסורה האכילה ביום הכיפורים?

ומיישב ה'כלי חמדה' (אחרי סוף אות ב):

איסור אכילה ושתיה ביום הכפורים נובע מהכתוב 'תענו את נפשותיכם', וציווי התורה להימנע מאכילה ושתיה אינו מוציאם מתורת 'אוכל' ו'משקה', כי כיון ששורש האיסור הוא עינוי הגוף, נכלל בזה שהם בגדר 'אוכל' ו'משקה' שחייבים להימנע מהם.

וב'דברי מלכיאל' (או"ח סי' כז) מבאר:

אכילת איסור בשוגג אינה נחשבת 'אכילה', ולכן המוכר לחבירו דבר האסור באכילה מן התורה ואכלו בשוגג, צריך המוכר להחזיר לקונה את הדמים (הל' מכירה פט"ז הי"ד) כי אף שהאכילה היתה בשוגג, נפשו קצה ממנה ומצערת אותו על שעבר על איסור מן התורה (סמ"ע חו"מ סי' רלד סק"ד).

ונראה שהלכה זו נאמרה רק באיסור ממש ('חפצא דאיסורא'), אבל במאכל שמותר באכילה אלא שאכלו בזמן שהאכילה אסורה בו, כגון שהטעוהו ואכל ביום הכפורים, יהא חייב לשלם כי כאן לא נאמר נפשו של אדם קצה מהאוכל שאכל.

ולכן, אכילת תרומה ביום הכפורים נחשבת 'אכילה' כי האיסור אינו בעצם המאכל, אבל בנזיר ששתה יין של תרומה, הרי לגביו היין עצמו אסור ונפשו קצה ממנו, ולכן אינה נחשבת 'שתיה'.

תרומה שנפלה לתוך אחת משתי קופות של חולין יום חמישי ט"ו חשון ה'תשפ"ב

הלכות תרומות פרק יד, הלכה ה: שְׁתֵּי קֻפּוֹת אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת, שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְבְּלָה, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵיזוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַמְּגוּרוֹת בְּבַיִת אֶחָד, הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה... וְהַקֻּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה קֻפָּה בְּבַיִת זֶה וְקֻפָּה בְּחָצֵר אַחֶרֶת - לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן בְּבַיִת אֶחָד.

וכתב הרדב"ז: מבואר בירושלמי ששתי קופות (סלים) שבכל אחת מהן חמישים סאה של חולין מצטרפות זו עם זו כדי לבטל סאה של תרומה שנפלה לתוך אחת מהן, אפילו הן בשני בתים מפני ש"דרכן להתפנות". כלומר, מיטלטלות ממקום למקום ויכולות להתערבב בשעת הטלטול (פיה"מ להרמב"ם תרומות פ"ד מי"ב), אבל שתי מגורות (מגורה - אסם שאוגרים בו את התבואה) הקבועות במקומן, מצטרפות רק בבית אחד.

והוסיף: כתב הר"ש שלפי טעם זה שתי קופות בשני בתים מצטרפות רק אם שתיהן של אדם אחד "שדרכן להתפנות ולהתערב", אבל של שני בני אדם אינן מצטרפות, אבל הרמב"ם אינו סובר כן שהרי סתם ולא פירש ששתי הקופות צריכות להיות של אדם אחד. ואפשר לומר שגם בשל שני בני אדם לפעמים מוכרים זה לזה או יתכן שישתתפו ויערבבו את שתי הקופות.

וגם ה'משנה ראשונה' (תרומות שם) נקט בדעת הרמב"ם ששתי הקופות מצטרפות גם בשל שני בני אדם. וביאר, כי מן התורה תרומה בטלה ברוב כשאר איסורים (תוס' ב"מ נג א ד"ה ועולה. תויו"ט תרומות פ"ד מ"ז) וחכמים החמירו בתרומה כי היא

דומה לדבר שיש לו מתירין (כי אפשר לבטל את הפרשת התרומה ע"י שאלה לחכם), וכדי שלא יבואו לזלזל ולבטל ברוב דבר שיש לו מתירין, עשו חכמים היכר והחמירו בה יותר משאר איסורים ואמרו שמתבטלת רק באחד ומאה.

ואם כן, שתי קופות מצטרפות כדי לבטל את התרומה באחד ומאה אף אם הן נמצאות בשני בתים (וכן שתי מגורות בבית אחד) לא משום שעומדות להתערב אלא כיון שדין ביטול תרומה במאה הוא משום היכר וגם אם נצרף את שתי הקופות יש בזה היכר. ולפי זה, שתי הקופות של שני בני אדם יכולות להצטרף, כי בכך שביטול התרומה הוא במאה יש היכר.

האם צריך לעשר אתרוג של ארבעת המינים? יום שישי ט"ז חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר פרק ב, הלכה א: אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא הַגּוֹמֵר פֵּרוֹתָיו לְאָכְלָן לְעַצְמוֹ; אֲבָל הַגּוֹמְרָן לְמָכְרָן - פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה, וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם.

בהלכות לולב (פ"ח ה"ב) פסק הרמב"ם שאין יוצאים ידי חובה באתרוג של טבל מן התורה. אולם מדבריו כאן, שאין חיוב מעשרות מן התורה אלא ל"גומר פירותיו לאוכלן לעצמו", מדייק המהרשד"ם (שו"ת יו"ד סי' קצב) שאם קטף את הפרי שלא למטרת אכילה אלא לשימוש של מצוה, אין בו חיוב מעשר מן התורה, וניתן לצאת בו ידי חובה ללא הפרשת מעשר, ורק אם נקטף למטרת אכילה ולאחר מכן החליט להשתמש בו למצוה הרי הוא נחשב טבל מהתורה ואין יוצאים בו.

וה'כפות תמרים' (סוכה לד, ב) השיג על דברי המהרשד"ם וכתב שכוונת הרמב"ם במילים "הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו" למעט רק כשכוונתו למוכרם ולא לשימוש אישי, אך אם בכוונתו להשתמש בפרי לעצמו – בין אם למטרת אכילה ובין למטרה אחרת, הרי הוא חייב במעשר מן התורה, וראיה לכך מאיסור ערלה שנאמר בו "ונטעתם כל עץ מאכל" ומכל־מקום פסק הרמב"ם (הל' מעשר שני פ"י ה"ז) "הנוטע למצוה כגון שנטע אתרוג ללולב... חייב בערלה".

ויש שהצדיקו את שיטת המהרשד"ם, כי כשם שמיעטו מחיוב מעשרות את הקוצר כדי למכור משום שנאמר 'ואכלת', כך יש למעט את הקוצר לצורך מצוה שגם זה אינו בכלל 'ואכלת', ואין להוכיח לענייננו מדין ערלה שלא נאמר בו 'ואכלת' אלא 'ונטעתם כל עץ מאכל' וגם אתרוג נקרא עץ מאכל (הר צבי או"ח ב, סי' קט).

ויש שהוסיפו שהקוצר למצוה דומה לקוצר כדי למכור כי בכך שמייחד את האתרוג למצוה הרי הוא כמו שמעביר אותו ל'רשות גבוה' והרי זה כעין מכירה שמעביר את החפץ לרשות אחרת, ולכן פטור ממעשר מן התורה (שבט הלוי ג, סי' קנה).

הדלקה בשמן של טבל בחול ובשבת שבת קודש י"ז חשון ה'תשפ"ב

הלכות מעשר פרק ו, הלכה ב: אֵין מַדְלִיקִין בְּטֶבֶל טָמֵא אֲפִלּוּ בְּחֹל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּשַׁבָּת.

משמע מכך שבשבת יש סיבה לאסור את ההדלקה בטבל טמא יותר מאשר בחול, ויש להבין: הרי איסור ההדלקה בטבל טמא הוא משום שאסור בהנאה כל עוד לא הפרישו ממנו תרומה, ואיזה חילוק יש לענין איסור הנאה בין שבת לחול?

וכמה ביאורים נאמרו בדבר:

א. עצם הדלקת הנר אינה הנאה גמורה שהרי אין זו הנאה ממשית אלא ראייה בלבד, ו'קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה', והיה מקום לומר שבחול אין איסור להדליק בטבל טמא, אך בשבת ההנאה אינה רק מעצם הראייה שהרי הדלקת המלאכה, מותר לאכול ממנה אכילת עראי אפילו קודם הפרשת התרומה, ורק אכילת קבע אסורה. אמנם, היתר זה הוא רק בחול, אך בשבת גם אכילת עראי אסורה, כי מצד חשיבות השבת כל אכילה נחשבת כאכילת קבע.

ב. ההלכה היא שהמכניס את התבואה לבית קודם גמר

ולפי זה היה מקום לומר שהנאת הדלקה נחשבת כעראי ולכן יהא מותר להדליק בחול אף ללא הפרשת תרומה ורק בשבת ייאסר, ועל כך חידשו שאפילו בחול אסור (שפ"א שם).

ג. בהדלקת נר שבת בטבל, הרי מלבד עצם האיסור של הנאה מטבל, נוסף גם איסור של ביטול מצות הדלקת נר שבת, כי בהדלקה זו אינו מקיים את המצוה שהרי היא מצוה הבאה בעבירה (עונג יו"ט סי' נ, ערוך השלחן העתיד סי' קד, ג), ובנוסף

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תשי"ג

ברוקלין.

ברכה ושלום!

...שמענו כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע עפ"י מרז"ל שמדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה אשר כל העוסק בחינוך הכשר המקרב את לבן של בני ובנות ישראל לאבינו שבשמים, הנה שכרם ביחוד הוא, נחת אמיתי מיוצאי חלציהם הם, ותקותי חזקה אשר בה ובבעלה הרב שיחיו יקוים זה במדתו של הקב"ה מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

בברכה.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"א־י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון י"א מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת. שְׁתַּיִם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן: א) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[1]. ב) לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. ג) שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת זֶה לָזֶה אֶלָּא יַפְרִישׁ עַל הַסֵּדֶר. ד) שֶׁלֹּא יֹאכַל זָר תְּרוּמָה. ה) שֶׁלֹּא יֹאכַל אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ תְּרוּמָה. ו) שֶׁלֹּא יֹאכַל עָרֵל תְּרוּמָה. ז) שֶׁלֹּא יֹאכַל כֹּהֵן טָמֵא תְּרוּמָה. ח) שֶׁלֹּא תֹּאכַל חֲלָלָה תְּרוּמָה וְלֹא מוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים[2]. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

1) יבאר התרומות והמעשרות היכן נוהגים. אי זו היא ארץ ישראל וסוריא וחוצה לארץ. גוי שקנה קרקע בארץ ישראל, ופירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה מארץ ישראל. הקונה שדה בסוריא או הקונה קרקע מן הגוי בסוריא. ישראל שהיה לו קרקע והוריד לה אריס ושלח לו פירות. ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות. ופירות ארץ ישראל שיצאו לחוצה לארץ, או איפכא. ודין אילן שנוטה לארץ ועומד בחוצה לארץ, או איפכא. תרומות ומעשרות בזמן הזה אם הם מן התורה. 2) ובכלל ההפרשה גם הנתינה. 3) היינו חזה ושוק של קדשים קלים.

א. הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעַשְׂרוֹת אֵינָן נוֹהֲגִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[4], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[5]. וּנְבִיאִים הִתְקִינוּ[6], שֶׁיְּהוּ נוֹהֲגוֹת אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר[7], מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[8] וְרֹב יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִין וְשָׁבִין שָׁם. וְהַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[9] הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהִיוּ נוֹהֲגוֹת אַף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ עַמּוֹן וּמוֹאָב[10], מִפְּנֵי שֶׁהֵם סְבִיבוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[11].

4) ש"כל מצוה שהיא תלוייה בארץ (היינו חובת קרקע), אינה נוהגת אלא בארץ". 5) ודווקא בזמן שכל ישראל שם. 6) ידים פרק ד משנה ג: "בבל מעשה נביאים". 7) בבל. 8) [אף על פי שרחוקה היא יותר ממצרים ועמון ומואב ולפיכך תקנו בה מעשר שני בשביעית - סמוכה היא לארץ ישראל יותר מארצות אחרות]. 9) במשנה שם: "מצרים מעשה זקנים". ואף עמון ומואב מעשה זקנים. ולפי שלא היו רוב ישראל הולכים לשם, לא תקנו בה הנביאים. 10) שלא נכבשו על ידי סיחון ולא נתקדשו מעולם בקדושת ארץ ישראל. 11) כלומר, קרובים לארץ ישראל.

ב. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הִיא בָּאֲרָצוֹת[12] שֶׁכִּבְּשָׁן מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[13] אוֹ נָבִיא[14] מִדַּעַת רֹב יִשְׂרָאֵל[15]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא כִּבּוּשׁ רַבִּים. אֲבָל יָחִיד מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט שֶׁהָלְכוּ וְכָבְשׁוּ לְעַצְמָן[16] מָקוֹם, אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ שֶׁנִּתְּנָה לְאַבְרָהָם - אֵינוֹ נִקְרָא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּנְהֲגוּ בּוֹ כָּל הַמִּצְוֹת. וּמִפְּנֵי זֶה חִלֵּק יְהוֹשֻׁעַ וּבֵית דִּינוֹ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִכְבְּשָׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כִּבּוּשׁ יָחִיד[17] כְּשֶׁיַּעֲלֶה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט וְיִכְבֹּשׁ חֶלְקוֹ.

12) כולל גם הארץ שניתנה לאברהם. 13) בספרים אחרים נוסף "או שופט". 14) כמו שמצאנו ששמואל הנביא הוציא את ישראל למלחמה בפלשתים. 15) אבל שלא מדעת רוב ישראל, אינו אלא כיבוש יחיד, ואינו כיבוש, וכדעת רבי יוסי בעבודה זרה כא. 16) שלא מדעת רוב ישראל. 17) [שכיוון שחלקו לכל שבט חלקו כשהלכו לכבוש, הרי זה מדעת רוב ישראל].

ג. הָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד חוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, כְּגוֹן אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה וְאַחְלָב[18] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְעַל פִּי בֵית דִּין הַגָּדוֹל הוּא עוֹשֶׂה[19] - אֵינָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר וְלֹא כְּחוּצָה לָאָרֶץ לְכָל דָּבָר, כְּגוֹן בָּבֶל וּמִצְרַיִם; אֶלָּא יָצְאוּ מִכְּלַל חוּצָה לָאָרֶץ, וְלִהְיוֹתָן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֹא הִגִּיעוּ. וּמִפְּנֵי מָה יָרְדוּ מִמַּעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? מִפְּנֵי שֶׁכָּבַשׁ אוֹתָם קֹדֶם שֶׁיִּכְבֹּשׁ כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נִשְׁאַר בָּהּ מִשִּׁבְעָה עֲמָמִים; וְאִלּוּ תָּפַס כָּל אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבוּלוֹתֶיהָ וְאַחַר כָּךְ כָּבַשׁ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת[20] - הָיָה כִּבּוּשׁוֹ כֻּלּוֹ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר. וְהָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד הֵן הַנִּקְרָאִין סוּרְיָא.

18) [אין זו אחלב שנזכרה בספר שופטים "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' ואת אחלב", שההיא אינה חוצה לארץ. 19) [שהרי מלחמה זו היא מלחמת הרשות ולמלחמת הרשות אין המלך מוציא אלא על פי בית דין הגדול של שבעים ואחד, אבל במלחמת ארץ ישראל שהיא מלחמת מצוה אין צורך בבית הדין הגדול, ולפיכך לא הזכיר רבינו בהלכה הקודמת אלא רוב ישראל]. 20) על פי בית דין הגדול, אבל שלא על פי בית דין הגדול אינו מתקדש בקדושת ישראל, לא יהא אלא ארץ ישראל גופה, שאף היא אינה מתקדשת אלא בכיבוש שהיא מדעת רוב ישראל. ולא כדעת התוספות בגיטין שם שאף אם כבשה יחיד מתקדשת.

ד. סוּרְיָא - יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[21], וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁהִיא בָּהֶן כְּחוּצָה לָאָרֶץ[22]. וְהַקּוֹנֶה בָּהּ קַרְקַע - כְּקוֹנֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעִנְיַן תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית. וְהַכֹּל בְּסוּרְיָא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[23].

21) שאווירה טהור ושהקונה בה בית מן הגוי, מותר לו לומר לגוי לכתוב שטר אפילו בשבת ולעניין תרומות ומעשרות ושביעית. 22) שעפרה טמא, והמביא גט מסוריא כמביא מחוצה לארץ וצריך לומר: בפני נכתב ובפני

נחתם. והמוכר עבדו לסוריא כמוכר לחוצה לארץ. 23) שמן התורה "כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש".

1 **ה. כֹּל שֶׁהֶחֱזִיקוּ[24] עוֹלֵי מִצְרַיִם וְנִתְקַדֵּשׁ קְדֻשָּׁה**
2 **רִאשׁוֹנָה - כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ בָּטְלָה קְדֻשָּׁתָן; שֶׁקְּדֻשָּׁה**
3 **רִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁהָיְתָה מִפְּנֵי הַכִּבּוּשׁ בִּלְבַד[25], קְדֻשָּׁה**
4 **לְשָׁעָתָהּ וְלֹא קְדֻשָּׁה לֶעָתִיד לָבוֹא. כֵּיוָן שֶׁעָלוּ בְּנֵי**
5 **הַגּוֹלָה[26] וְהֶחֱזִיקוּ בְּמִקְצָת הָאָרֶץ[27], קִדְּשׁוּהָ קְדֻשָּׁה**
6 **שְׁנִיָּה הָעוֹמֶדֶת לְעוֹלָם, לִשְׁעָתָהּ וְלֶעָתִיד לָבוֹא[28].**
7 **וְהִנִּיחוּ אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי מִצְרַיִם**
8 **וְלֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי בָּבֶל כְּשֶׁהָיוּ[29], וְלֹא פִּטְרוּם**
9 **מִן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעַשְׂרוֹת[30], כְּדֵי שֶׁיִּסְמְכוּ עֲלֵיהֶם**
10 **עֲנִיִּים בַּשְּׁבִיעִית[31]. וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ[32] הִתִּיר בֵּית שְׁאָן**
11 **מֵאוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בָּהֶם עוֹלֵי בָּבֶל[33].**
12 **וְהוּא נִמְנֶה עַל אַשְׁקְלוֹן[34] וּפִטְרָהּ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת[35].**

24) כלומר, קנו בכיבוש. 25) "וכיוון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש". 26) בימי עזרא. 27) ש"הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל". 28) בהלכות בית הבחירה שם כתב: "וכיוון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו". והכסף משנה שם תמה: "איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה, ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא היה שם חזקה"?. [אולם הדברים מתבארים על פי ההקדמות שלפנינו: א. הכסף משנה כתב, שמלך גוי קונה קניין הגוף בכיבוש מלחמה, משום "דינא דמלכותא דינא", ב. בשיטה מקובצת כתב, ש"דינא דמלכותא" אינו הקנאה ליחיד, אלא הוא צריך לעשות קניין. הרי שכיבוש אינו אלא קניין כללי, למלכות הכובשת, אבל לא ליחידים שבאותה מלכות. ג. רבינו פוסק להלכה, שאין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה. מעתה הדברים מבוארים: הקדושה הראשונה הייתה על ידי הכיבוש הכללי, ואף על פי שהיו אחר כך חזקות של כל אחד ואחד לקנות חלקו, כמפורש בקידושין כו. בברייתא של ר' ישמעאל - לא נתכוונו לקדש בהן את הארץ, מאחר שכבר נתקדשה על ידי הכיבוש הכללי, ומכיוון שהכיבוש הזה, הכללי, בטל על ידי הכיבוש, הקניין הכללי של הגויים - בטלה הקדושה, אבל הקדושה השנייה שלא היה בה כיבוש כלל, אלא חזקה ברשיון המלך כורש, ועל ידה נתקדשה הארץ - אף על פי שנכבשה, כיוון שלא בטלו קנייני החזקות של כל אחד ואחד מישראל על ידי הכיבוש הכללי - לא בטלה הקדושה גם אחרי שעשה כל יחיד ויחיד מהגויים קניין פרטי בקרקע שזכה בה, כיוון שהקניין הזה אינו אלא קניין יחיד, כמבואר למעלה, אין קניין לגוי להפקיע את ארץ ישראל מקדושתה]. 29) כלומר, לא כבשום ולא קדשום. 30) כלומר, מעשר עני. 31) ואף על פי ששביעית נוהגת בהם מדרבנן - חייבים בתרומה ובמעשר עני בשביל העניים. 32) הוא רבי - רבי יהודה הנשיא. 33) ופטרה מן מעשרות, כמו אשקלון. והיינו "מפני שלא היו ישראל מצויין שם כל כך והיו מקומות רחוקים מעיקר מקומות הישוב של כיבוש שני". 34) שלא כבשוה עולי בבל. 35) כן מפורש בירושלמי שם, שרבי השתתף בעת שפטרוה מן המעשרות.

13 **ו. נִמְצָא כָּל הָעוֹלָם לְעִנְיַן מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ**
14 **נֶחֱלֶקֶת לְשָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת: אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְסוּרְיָא,**
15 **וְחוּצָה לָאָרֶץ. וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶחֱלֶקֶת לִשְׁנַיִם: כֹּל**
16 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָּבֶל - חֵלֶק אֶחָד; וְכֹל שֶׁהֶחֱזִיקוּ**
17 **עוֹלֵי מִצְרַיִם בִּלְבַד - חֵלֶק שֵׁנִי. וְחוּצָה לָאָרֶץ נֶחֱלֶקֶת**
18 **לִשְׁנַיִם: אֶרֶץ מִצְרַיִם וְשִׁנְעָר[36] וַעֲמוֹן וּמוֹאָב -**
19 **הַמְּצוּיוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים וּנְבִיאִים; וּשְׁאָר**
20 **הָאֲרָצוֹת - אֵין תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת נוֹהֲגוֹת בָּהֶן.**

36) היא נזכרת בתורה: "ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה בארץ שנער".

21 **ז. אֵי זוֹ הִיא אֶרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם? מֵרֶקֶם**
22 **שֶׁהוּא בְּמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד הַיָּם הַגָּדוֹל[37];**
23 **מֵאַשְׁקְלוֹן שֶׁהִיא לְדָרוֹם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד עַכּוֹ שֶׁהִיא**
24 **בַּצָּפוֹן[38]. הָיָה מְהַלֵּךְ מֵעַכּוֹ לִכְזִיב[39]: כָּל הָאָרֶץ שֶׁעַל**
25 **יְמִינוֹ, שֶׁהוּא מִזְרַח הַדֶּרֶךְ[40] - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת חוּצָה**
26 **לָאָרֶץ[41], וּטְמֵאָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים[42], וּפְטוּרָה מִן**
27 **הַמַּעַשֵּׂר וּמִן הַשְּׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוֻדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ**
28 **הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[43]; וְכָל הָאָרֶץ שֶׁעַל שְׂמֹאלוֹ,**
29 **שֶׁהוּא מַעֲרַב הַדֶּרֶךְ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
30 **וּטְהוֹרָה מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים, וְחַיֶּבֶת בַּמַּעַשֵּׂר**
31 **וּבַשְּׁבִיעִית, עַד שֶׁיְּוֻדַּע לְךָ שֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם חוּצָה**
32 **לָאָרֶץ. וְכֹל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִטּוּרֵי אֲמָנוּם[44] וְלִפְנִים[45]**
33 **- אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[46]; מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְלַחוּץ[47] - חוּצָה**
34 **לָאָרֶץ. וְהַנְּסִים שֶׁבַּיָּם[48] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ חוּט**
35 **מָתוּחַ עֲלֵיהֶם מִטּוּרֵי אֲמָנוּם וְעַד נַחַל מִצְרַיִם[49], מִן**
36 **הַחוּט וְלִפְנִים[50] - אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִן הַחוּט וְלַחוּץ[51] -**
37 **חוּצָה לָאָרֶץ. וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ:**

37) שהוא הגבול שבמערב, שנאמר: "וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול". 38) [לדעת הרמב"ן נכבשה עכו על ידי עולי מצרים ולמד כן ממה שנאמר "אשר לא הוריש את יושבי עכו וגו' וישב האשרי בקרב הכנעני". ואף על פי שמפורש נאמר: "לא הוריש" - גם בבית שאן נאמר כן "ולא הוריש מנשה את יושבי בית שאן וגו'", ואף על פי כן אמרו בחולין ז. שהיא מארץ ישראל. אבל מדברי רבינו (כאן ולהלן הלכה ט), נראה שלא כבשוה גם עולי מצרים, וכפשטות הפסוק הנ"ל, ורק בית שאן שנאמר בה (שם) "וישם את הכנעני למס" - זהו כיבושה, אבל בעכו שלא נאמר כן, אין זה כיבוש. וכמו כן לא נכבש על ידי עולי מצרים כל השטח שמעכו ואילך לצפון מזרח (כדלהלן, שהמהלך מעכו לכזיב - כל הארץ שהמזרח בה היא חוצה לארץ), ולצד מערב עד טורי אמנום כבשו עולי מצרים, ואילו עולי בבל לא כבשו משטח זה אלא עד כזיב בלבד]. 39) היא אכזיב שנזכרה בשופטים שם, והיא צפונה מעכו. 40) שכיוון שהולך מעכו לכזיב צפונה, לעולם ימינו הוי

למזרח הדרך. 41) שלא כבשוה גם עולי מצרים. 42) היא תקנת יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש ירושלים. 43) שכבשוה גם עולי בבל. 44) הוא הר ההר הנזכר בספר במדבר בגבולה הצפוני של ארץ ישראל ותרגם יונתן שם: "טוורוס אומנים". 45) לדרום. 46) [פרט למקומות שבצפון מזרח לעכו, שהם חוצה לארץ]. 47) היינו לצפון. 48) איי הים שבמערב. 49) והוא תחום ארץ ישראל, כמו שנאמר: "ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים". ומהו נחל מצרים? - יש אומרים שהוא הנילוס, ויש אומרים שהוא "וואדי אל עריש". אבל צריך עיון שהרי למעלה כתב שהגבול הדרומי הוא אשקלון. 50) לצפון. 51) לדרום.

1 **ח. מֵהֵיכָן הֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל? מִכְּזִיב וְלִפְנִים[52] כְּנֶגֶד**
2 **הַמִּזְרָח[53]. וּמִכְּזִיב[54] וְלַחוּץ[55] עַד אֲמָנָה, וְהִיא אֲמָנוּם,**
3 **וְעַד הַנָּהָר[56], וְהוּא נַחַל מִצְרַיִם - לֹא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ[57].**
4 **וּכְזִיב עַצְמָהּ - לֹא הֶחֱזִיקוּ בָּהּ.**

52) היינו לדרום. וכן מפורש בשביעית שם: "כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב". 53) [היינו לצד מערב]. 54) כלומר, אבל מכזיב. 55) היינו לצפון. 56) בדרום. 57) כלומר, לא החזיקו בו עולי בבל, אלא עולי מצרים.

5 **ט. אֵי זוֹ הִיא סוּרְיָא? מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּלְמַטָּה[58] כְּנֶגֶד**
6 **אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה, כָּל יַד פְּרָת עַד בָּבֶל, כְּגוֹן**
7 **דַּמֶּשֶׂק וְאַחְלָב וְחָרָן וּמַגֶּבֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן עַד שִׁנְעָר.**
8 **וְצַהַר - הֲרֵי הִיא כְּסוּרְיָא. אֲבָל עַכּוֹ - חוּצָה לָאָרֶץ[59],**
9 **כְּאַשְׁקְלוֹן[60], וְהֵם תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.**

58) [כלומר, מחוצה לה. וכתב "למטה" לפי שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות]. 59) כן הוא במשנה גיטין שם (שרבינו מפרש לעניין כיבוש עולי מצרים): "ועכו כצפון", הרי שגם עולי מצרים לא כבשוה. 60) במשנה שם: "ואשקלון כדרום". ולדעת רבינו, היינו שלא כבשוה אפילו עולי מצרים, כנ"ל לגבי עכו. אבל כבר העירו התוספות מהפסוק המפורש: "וילכוד יהודה וגו' ואת אשקלון". ואולי היו שני אשקלון (רדב"ז). אבל מה שכתב רבינו "עכו חוצה לארץ כאשקלון", שמשמע שבאשקלון פשוט לו יותר שהיא חוצה לארץ, צריך עיון מניין לו זה.

10 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
11 **- לֹא הִפְקִיעָהּ מִן הַמִּצְוֹת[61], אֶלָּא הֲרֵי הִיא**
12 **בִּקְדֻשָּׁתָהּ[62]. לְפִיכָךְ, אִם חָזַר יִשְׂרָאֵל וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ -**
13 **אֵינָהּ כְּכִבּוּשׁ יָחִיד[63], אֶלָּא מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת**
14 **וּמֵבִיא בְּכּוּרִים. וְהַכֹּל מִן הַתּוֹרָה, כְּאִלּוּ לֹא נִמְכְּרָה**
15 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵעוֹלָם[64]. וְיֵשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד**
16 **כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא[65] לְהַפְקִיעַ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת[66] וּמִן**
17 **הַשְּׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

61) שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי מעשר. 62) [שאם קנה הישראל מפירותיה חייב הוא להפריש מהם תרומות ומעשרות מן התורה]. 63) שאינו כיבוש ואינו חייב שם במעשר מן התורה. 64) [לעניין תרומות ומעשרות אין צורך שיקנה ממנו בחזרה את הקרקע, ואפילו אם לא קנה אלא את הפירות ומרחם, חייב להפריש תרומות ומעשרות מן התורה ואם קנה אותם לפני עונת המעשרות, חייבים גם בנתינה. ומה שכתב רבינו, "חזר ישראל ולקחה ממנו" אינו אלא משום ביכורים, שאף הלוקח פירות מישראל אינו מביא ביכורים, אלא אם קנה גם גוף הקרקע. וכן כתב רבינו "המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו הרי זה מביא ממנה ביכורים מן התורה". 65) שהכל בה מדברי סופרים. 66) אם קנה הפירות בלבד, ולא קנה הקרקע.

18 **יא. פֵּרוֹת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁגִּדְּלוּ בְּקַרְקַע שֶׁקָּנָה**
19 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: אִם נִגְמְרָה מְלַאכְתָּם בְּיַד עוֹבֵד**
20 **כּוֹכָבִים וּמֵרְחָן[67] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין מִכְּלוּם[68];**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: דְּגָנְךָ - וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[69]. וְאִם לְקָחָן**
22 **יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְלְשׁוּ קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, וּגְמָרָן**
23 **יִשְׂרָאֵל[70] - חַיָּבִין בַּכֹּל מִן הַתּוֹרָה. וּמַפְרִישׁ תְּרוּמָה**
24 **גְּדוֹלָה וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמוֹכְרָהּ**
25 **לַכֹּהֵן[71], וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הוּא שֶׁלּוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר**
26 **לַלֵּוִי בַּמַּעֲשֵׂר וְלַכֹּהֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: אֲנִי בָּאתִי מִכֹּחַ**
27 **אִישׁ שֶׁאֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לִטֹּל מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וּמִפְּנֵי מָה**
28 **אָמְרוּ לֹא יִתֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּהֵן כִּתְרוּמָה**
29 **גְּדוֹלָה[72]? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: כִּי תִקְחוּ**
30 **מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר[73]; טֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ**
31 **מִיִּשְׂרָאֵל - אַתָּה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ**
32 **לַכֹּהֵן, אֲבָל טֶבֶל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים -**
33 **אֵין אַתָּה נוֹתֵן לַכֹּהֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ,**
34 **אֶלָּא מוֹכְרָהּ לַכֹּהֵן וְלוֹקֵחַ דָּמֶיהָ.**

67) הוא גמר מלאכה. 68) [כיוון שנגמרה מלאכתם ברשות הגוי ועל ידי הגוי, אבל אם מירחם הגוי כשהם ביד ישראל הם חייבים במעשר מדבריהם, וכמו כן אם מירחם הישראל כשהם ביד גוי אף הם חייבים]. 69) רוצה לומר: ולא דיגון עובד כוכבים, כמו שאמרו בגיטין מז. "דגנך ולא דיגון גוי" (כלומר, ולא מירוח גוי) וכתב רבינו בתשובה "בעניין מירוח הגוי יראה לי שמירוח הגוי שגזרו חכמים עליו והוא חייב במעשרות מדבריהם (משום גזירת בעלי כיסין "שיש להם קרקעות הרבה וחסים על רוב מעשרות ויקנוהו לגוי וימריחום הגוי ומפקע ליה ממעשר") הוא דגן ישראל שמכרו ישראל לגוי אחר שבא לעונת המעשרות - חייב - משום בעלי כיסין וכו' אבל דגן הגוי עצמו שמרחו הגוי, מעולם לא נגזרה עליו גזרה, אלא פטור הוא לגמרי כדאמרינן התם וכו' דגנך ולא דגון גוי וכו' וכל אלו הדברים מבוארים הן בתחילת הלכות תרומה מחיבור זה שהוא משנה תורה". 70) [כלומר, דווקא אם נתמרחו כשהם ברשות ישראל, ועל ידו, אז הם חייבים במעשר מן התורה, אבל אם נתמרחו על ידי גוי כשהם ברשות הישראל, אינם חייבים אלא מדבריהם, וכמו כן אם נתמרחו על ידי ישראל כשהם ברשות גוי אינם חייבים במעשר מן התורה אלא מדרבנן. וכן כתב רבינו בתשובה "ואם היה ישראל הוא אשר מרח אותם הטבלים וביד ישראל נגמרו, הוא חייב"].

71) לפי שהיא שלו כמו המעשר, אלא שאסורה לו באכילה, ולפיכך מוכרה לכהן. 72) בנתינה, אלא מוכרה. 73) וגומר "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר". אבל תרומה גדולה, שלא נזכרה באותו פסוק - דינה בנתינה לכהן.

יב. מָכַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַפֵּרוֹת שֶׁלּוֹ לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בַּקַּרְקַע: אִם עַד שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וְנִגְמְרוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל - חַיָּבִין בַּכֹּל, וְנוֹתֵן הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעַשְׂרוֹת לַבְּעָלִים[74]; וְאִם מְכָרָן אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מַפְרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר, וְנוֹתֵן מֵהֶן לַבְּעָלִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן[75]. כֵּיצַד? לָקַח תְּבוּאָה זְרוּעָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ וְנִגְמְרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל - מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְנוֹתֵן שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַמַּעֲשֵׂר לַלֵּוִי וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לַכֹּהֵן, וּמוֹכֵר לוֹ הַשְּׁלִישׁ.

74) התרומה ותרומת מעשר לכהן והמעשר ללוי. ומקור הלכה זו במעשרות פרק ה משנה ה, שהלוקח שדה ירק בסוריא עד שלא בא לעונת המעשרות - חייב, הרי שגם בסוריא שיש בה קניין לגוי להפקיעה מידי מעשרות אם קנה הישראל לפני שהגיע לעונת המעשר - נתחייבו ביד ישראל. והוא הדין לארץ ישראל לעניין חיוב נתינה לכהן. 75) גם זה נלמד מהמשנה הנ"ל בסוריא, שרבי אומר שאם בא לעונת המעשרות חייב לעשר לפי חשבון והוא הדין בארץ ישראל לעניין נתינה לכהן. ותרומה גדולה נותן כולה לכהן.

יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר פֵּרוֹתָיו לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת וּגְמָרָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת[76]. וְאִם אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁגְּמָרָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - חַיָּב בַּכֹּל מִדִּבְרֵיהֶם[77]. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁגָּמַר פֵּרוֹת יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְדִגּוּנָן בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[78].

76) שהם כפירות הגוי שמרחן הגוי, שפטורים מכלום. 77) הרי הם כפירות ישראל, מאחר שהיו בידו בעת עונת המעשרות, ופירות ישראל שנתמרחו ביד גוי חייבים מדרבנן. 78) משום גזירת בעלי כיסין.

יד. מָכַר עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְיִשְׂרָאֵל פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, וּמֵרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[79] בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל - אֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת; הוֹאִיל וּבָאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמֵרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל.

79) הרי הם כפירות הגוי (מאחר שהיו בידו בעת עונת המעשרות) שמירחן גוי, שפטורים מכלום.

טו. הַקּוֹנֶה שָׂדֶה בְּסוּרְיָא[80] - חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁיִּתְחַיֵּב מִן הַתּוֹרָה הַקּוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[81]. אֲבָל הַקּוֹנֶה פֵּרוֹת מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[82] בְּסוּרְיָא, בֵּין תְּלוּשִׁין בֵּין מְחֻבָּרִים, אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּרְחָן יִשְׂרָאֵל, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מִקַּרְקַע שֶׁלּוֹ - פָּטוּר.

80) וזרעה הישראל, שאפילו היו בה פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות - חייב לעשר. 81) [למעלה הלכה ד, שאף שיש קניין לגוי בסוריא להפקיע מידי מעשרות - כיוון שחזר וקנה ממנו הקרקע, נתחייבה, שאף על פי שקניין זה אינו אלא ככיבוש יחיד, חייב על כל פנים מדרבנן, שהרי כל עיקר חיובה של סוריא מדרבנן היא מטעם כיבוש יחיד. 82) [במעשרות פרק ה משנה ה: "הלוקח שדה ירק בסוריא וכו'" ורבינו שינה וכתב "פירות", וייתכן כי טעמו משום שאמרו בירושלמי וכן פסק רבינו, שאין מפרישין תרומות ומעשרות על הירק בחוצה לארץ ואפילו במקומות שמפרישים בהם מעשרות].

טז. קָנָה קַרְקַע מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא וּפֵרוֹת מְחֻבָּרִין בָּהּ: אִם הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פְּטוּרִין; וְאִם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת, הוֹאִיל וְקָנָה אוֹתָם עִם הַקַּרְקַע - חַיָּב לְעַשֵּׂר.

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אָרִיס לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא - פֵּרוֹתָיו פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת; לְפִי שֶׁאֵין לוֹ בְּגוּף הַקַּרְקַע כְּלוּם[83], וְיֵשׁ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים קִנְיָן בְּסוּרְיָא לְהַפְקִיעַ מִן הַמַּעַשְׂרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֵן הַחוֹכֵר וְהַמְקַבֵּל וְהַשּׁוֹכֵר[84] שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּסוּרְיָא - פָּטוּר מִן הַתְּרוּמוֹת וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת.

83) והרי הוא כקונה פירות. 84) ששכירות אינה קניין הגוף.

יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח בְּסוּרְיָא שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, וְחָזַר וּמְכָרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים מֵאַחַר שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ, אִם חָזַר יִשְׂרָאֵל וּלְקָחָהּ[85] פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת, שֶׁהֲרֵי נִתְחַיְּבָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל[86].

85) כלומר, לקח הקרקע. 86) כיוון שהקרקע ביד ישראל, וגם עונת המעשרות והמירוח בידו, אבל אם לא חזר ולקח הקרקע ממנו, אין הישראל חייב לעשר, שהרי זה כלוקח פירות מן הגוי קודם שבאו לעונת המעשרות, שפטור אף על פי שמירחם הישראל.

יט. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה לוֹ קַרְקַע בְּסוּרְיָא וְהוֹרִיד לָהּ אָרִיס, וְשָׁלַח לוֹ הָאָרִיס פֵּרוֹת[87] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִים; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: מִן הַשּׁוּק לְקָחָן. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַמִּין מָצוּי בַּשּׁוּק[88].

87) בירושלמי שם נוסף: "ואמר הרי אלו מעושרין". 88) ואפילו יש מאותו המין בשדהו, שספק דרבנן לקולא.

כ. שֶׁתְּפוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - חַיֶּבֶת בִּתְרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת. כֵּיצַד? יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלָּקְחוּ שָׂדֶה בְּשֻׁתָּפוּת, אֲפִלּוּ חָלְקוּ שָׂדֶה בְּקֶמָתָהּ[89], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם חָלְקוּ גָּדִישׁ[90] - הֲרֵי טֶבֶל וְחֻלִּין[91] מְעֹרָבִין בְּכָל קֶלַח וָקֶלַח מֵחֶלְקוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּרְחָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְחִיּוּבָם מִדִּבְרֵיהֶם[92], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

89) שיש מקום לומר שהוברר הדבר למפרע שחצייה זה של ישראל וחצייה זה של גוי, אף על פי כן אמרו אין ברירה. 90) שבזה גם רבן שמעון בן גמליאל מודה שאין ברירה, שהרי נתערבו השיבולים. 91) המדובר כשהגוי מירח, ואם כן שלו פטור לגמרי, ושל הישראל חייב מדרבנן. 92) וקיימא לן בדרבנן יש ברירה - כיוון שעיקר חיוב הפירות בארץ ישראל הוא מן התורה, אין בהם ברירה, כמו בדבר שהוא מן התורה.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַמַּעַשְׂרוֹת שֶׁל תּוֹרָה, וּבְשֶׁל תּוֹרָה אֵין בְּרֵרָה; אֲבָל אִם לָקְחוּ שָׂדֶה בְּסוּרְיָא, הוֹאִיל וְהַמַּעַשְׂרוֹת שָׁם מִדִּבְרֵיהֶם, אֲפִלּוּ חָלְקוּ הַגָּדִישׁ - חֶלְקוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פָּטוּר מִכֻּלּוּם[93].

93) שבדרבנן יש ברירה, וכאילו הוברר מתחילה שחלק שלקח הגוי לא היה מעולם של ישראל. [ולא הזכיר כאן רבינו מי מרח את הפירות. וייתכן כי אם מירחם הגוי, גם חלקו של ישראל פטור, שלא חייבו מירוח הגוי בפירות של ישראל משום גזירת בעלי כיסין, אלא בארץ ישראל שחייבת מן התורה].

כב. פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ[94] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה וּמִן הַתְּרוּמוֹת וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין, בְּחוּצָה לָאָרֶץ - פְּטוּרִין. וְאִם יָצְאוּ לְסוּרְיָא - חַיָּבִין מִדִּבְרֵיהֶם[95]. וְכֵן פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[96] - חַיָּבִין בְּחַלָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין בֵּין בְּפֵרוֹת הָאָרֶץ בֵּין בְּפֵרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ. וְאִם נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[97] בְּיַד יִשְׂרָאֵל[98] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[99].

94) לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. אבל אם נתחייבו במעשרות ובחלה בארץ ישראל, שוב לא נפטרו בחוצה לארץ. 95) דמאי פרק ו משנה יא: "המוכר פירות בסוריא ואמר משל ארץ ישראל הן חייב לעשר". 96) במעשרות - לפני המירוח, ובחלה - לפני הגלגול. 97) והוא הדין לחלה. 98) בחוצה לארץ. 99) בין במעשר ובין בחלה. ואם נקבעו בארץ ישראל חייבים בכל מן התורה.

כג. עָפָר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בִּסְפִינָה[100] לָאָרֶץ, בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת[101] לָאָרֶץ - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ בּוֹ חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית כַּצּוֹמֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ.

100) של עץ, שאף על פי שאינה נקובה, דינה כנקובה, לפי שהרטיבות עוברת דרך העץ. 101) "דבקה בארץ וגוש - כמו עפר".

כד. אֵילָן שֶׁעוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לָאָרֶץ, אוֹ עוֹמֵד בָּאָרֶץ וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְחוּצָה לָאָרֶץ - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִקָּר[102]. הָיוּ מִקְצָת שָׁרָשָׁיו בָּאָרֶץ וּמִקְצָתָן חוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ הָיָה צְחִיחַ סֶלַע מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן[103] - הֲרֵי טֶבֶל וְחֻלִּין מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה[104].

102) שאם העיקר בחוצה לארץ אף על פי שנופו נוטה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. ואף על פי שאחר המירוח בארץ, הם חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה - לפני המירוח הם פטורים לגמרי ואף אם תרם מהם בעודם בשיבולים, אין תרומתו תרומה כמו בפירות של גוי. ואם העיקר בארץ ישראל, אף על פי שנופו נוטה לחוצה לארץ - דינו כארץ ישראל, ואם הפריש בשיבולים, תרומתו תרומה ומעשרותיו מעשר. אלא שאם מירח בחוצה לארץ, פטור הוא מתרומות ומעשרות. 103) וכל אחד מובדל מחבירו. 104) כרבי שם. שלמעלה האוויר מבלבלם ומערבם, ובדבר שהוא מן התורה אמרו: "אין ברירה" וכן אמרו בשותפות גוי וישראל, שטבל וחולין מעורבין זה בזה.

כה. עָצִיץ נָקוּב שֶׁהָיָה בּוֹ זֶרַע שֶׁלֹּא הִשְׁרִישׁ[105], וְהָיָה עִקָּרוֹ בָּאָרֶץ וְנוֹפוֹ חוּצָה לָאָרֶץ - הוֹלְכִים אַחַר הַנּוֹף.

105) חוץ לנקב בתוך קרקע ארץ ישראל, שאם השריש בוודאי הולכים אחר העיקר.

כו. הַתְּרוּמָה בַּזְּמַן הַזֶּה, וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל, וַאֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא - אֵינָהּ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[106]. שֶׁאֵין לְךָ תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וּבִזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבוֹאוּ - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה וּכְמוֹ שֶׁהֵן עֲתִידִין לַחֲזֹר בִּירֻשָּׁה שְׁלִישִׁית, לֹא כְּשֶׁהָיוּ בִּירֻשָּׁה שְׁנִיָּה שֶׁהָיְתָה בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהָיְתָה בִּיאַת מִקְצָתָן, וּלְפִיכָךְ לֹא חִיְּבָה אוֹתָן מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בְּמַעַשְׂרוֹת[107], שֶׁאֵין חַיָּבִין בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם כַּתְּרוּמָה[108].

106) כן הוא בפסחים מד. "הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן". 107) שהרי הוקשו התרומות והמעשרות אלו לאלו. 108) וכן כתב רבינו בפירושו לתלמוד מסכת שבת סח. ש"מעשר בזמן הזה חיובו מדרבנן". ומה שכתב רבינו בתחילת הפרק, שהתרומות והמעשרות נוהגות בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, היינו לומר שאינם תלויים בבית המקדש, אבל תלויים בביאת כולם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר הדברים שחייבים בתרומה. לקט ושכחה ופאה אם חייבים בתרומה. וכל הפטורים ממנה, ומן המעשר. ודין אם מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ או איפכא.

א. כָּל אֹכֶל אָדָם[2], הַנִּשְׁמָר[3], שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ[4] - חַיָּב בִּתְרוּמָה, וּמִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[5] רֵאשִׁית לַכֹּהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ תִּתֶּן לוֹ; מַה דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר - מַאֲכַל בְּנֵי אָדָם וְגִדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ וְיֵשׁ לוֹ בְּעָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'דְּגָנְךָ', אַף כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[6] חַיָּב בִּתְרוּמוֹת וְכֵן בְּמַעַשְׂרוֹת[7].

2) ולא מאכל בהמה. במעשרות פרק א משנה א, נאמר: "כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל", ובשבת סח. אמרו: "מעשר במאכל אדם איתא, במאכל בהמה ליתא". 3) למעט הפקר. 4) מעשרות שם, למעט כמהין ופיטריות, שאינם גדלים (= יונקים) מן הארץ (פירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב מהלכות מתנות עניים הלכה ב). 5) כלומר: חוץ מאיסור אכילה שיש עליו, כתוצאה מזה שחייב בתרומה, יש בו גם מצות־עשה להפריש. ועיין רש"י גיטין מז: ד"ה מדאורייתא. 6) הרי דעת רבינו, שכל הפירות חייבים בתרומה מדאורייתא (כסף־משנה). וראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה ט. 7) בירושלמי מעשרות שם, למדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כב): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וצריך עיון.

ב. הַכַּרְשִׁינִין[8], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מַאֲכַל אָדָם[9], הוֹאִיל וְאוֹכְלִין אוֹתָן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן - חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת. הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית[10] שֶׁזְّרָעָן מִתְּחִלָּה לְאָדָם[11] - חַיָּבִין בְּמַעַשֵּׂר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[12]. זְרָעָן לְמַאֲכַל בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְלַךְ וְחָשַׁב עֲלֵיהֶן לְאָדָם כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - פְּטוּרִין; שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת חִבּוּר[13] אֵינָהּ כְּלוּם[14]. עָלוּ מֵאֲלֵיהֶן בֶּחָצֵר: אִם הִיא חָצֵר הַמְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ[15] - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין, שֶׁסְּתָמָן לְאָדָם; וְאִם אֵינָהּ מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ - פְּטוּרִין[16].

8) ירושלמי חלה פ"ד סוף הלכה ד. שגזרו עליהם בשלש שנות הרעב בימי דוד. 9) כלומר, אף מיעוט בני אדם אינם אוכלים אותם, שאם לא כן, חייבים במעשר כחרובין (להלן פ"א מהלכות מעשר שם). 10) שלשה אלו הם עשבים שצומחים בגנות ובבתים מבלי שיזרעו אותם (פירוש המשניות מעשרות פ"ג משנה ט). 11) נדה נא. 12) מינים הראויים גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה. 13) המחשבה שחושב האדם בשעה שהזרע מחובר לקרקע. 14) שם. 15) ואם כן, זהו "נשמר", וחייב במעשרות. 16) שהם הפקר.

ג. זֵרְעוֹנֵי גִנָּה[17] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִים, כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וְזֶרַע צְנוֹן וְזֶרַע בְּצָלִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[18] - פְּטוּרִין[19] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל אָדָם. אֲבָל הַקֶּצַח[20] - חַיָּב[21] בִּתְרוּמָה וּבְמַעַשְׂרוֹת.

17) "שאינם ראויים למאכל אדם, והפרי של אותו הזרע מאכל אדם" (פ"א מהלכות כלאים הלכה ח). 18) זרע שומים וזרע חציר (שם). 19) מעשרות פ"ה משנה ח. 20) נזכר בישעיה כח, כה: "והפיץ קצח וכמון". 21) כבית־הלל בעוקצין פ"ג משנה ו.

ד. תְּמָרוֹת[22] שֶׁל תִּלְתָּן וְשֶׁל חַרְדָּל וְשֶׁל פּוּל הַלָּבָן וְשֶׁל צָלָף[23] וְהַקַּפְרִסִּין[24] שֶׁל צָלָף - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן פְּרִי[25]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[26] בְּשֶׁזְּרָעָן לְזֶרַע; אֲבָל זְרָעָן לְיָרָק - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִים. וְכֵן הָאַבְיוֹנוֹת[27] שֶׁל צָלָף - חַיָּבִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן פְּרִי.

22) פרחים (פיה"מ מעשרות פ"ד משנה ו). שכשמתחיל לצמוח נראה במקום צמיחתו כמין גרגיר (רע"ב). 23) מין אילן ששמו בערבית "אל נכר" (פירוש המשנה שם). 24) הוא השומר לפרי הצלף (ברכות לו:). 25) כלומר, אינם עיקר הפרי. משנה שם לדעת רבי עקיבא, שאמר "אין מתעשר אלא אביונות מפני שהן פרי". וסובר רבינו שבא לחלוק גם על תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן, שלדעת תנא־קמא חייבים הם במעשרות, ועל זה אמר ר"ע שאין מתעשר אלא עיקר הפרי. 26) ירושלמי שם הלכה ה (כסף־משנה). 27) שהן עיקר הפרי, כנ"ל.

ה. כֻּסְבָּר[28] שֶׁזְּרָעָהּ לְזֶרַע - יָרָק[29] פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת[30]; זְרָעָהּ לְיָרָק - מַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַיְרָקוֹת וּמִן הַזֶּרַע[31]. וְכֵן הַשֶּׁבֶת[32] שֶׁזְּרָעָהּ לְזֶרַע - יָרָקָהּ פָּטוּר; זְרָעָהּ לְיָרָק - מִתְעַשֶּׂרֶת זֶרַע וְיָרָק, וְאֵינָהּ מִתְעַשֶּׂרֶת זֵרִין[33]. זְרָעָה לְזֵרִין[34] - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַזֶּרַע וּמִן הַיָּרָק וּמִן הַזֵּרִין. וְכֵן[35] הַשַּׁחֲלַיִם[36] וְהַגַּרְגֵּר[37] שֶׁזְּרָעָן לְזֶרַע[38] - מִתְעַשְּׂרִין זֶרַע וְיָרָק. כֵּיצַד מִתְעַשְּׂרִין לְזֶרַע וּלְיָרָק? שֶׁאִם לִקֵּט הַיָּרָק לְאָכְלוֹ - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל; וּכְשֶׁיִּיבַשׁ וְיֵאָסֵף הַזֶּרַע שֶׁלּוֹ - מַפְרִישׁ מִן הַזֶּרַע.

28) מעשרות שם משנה ה. והוא זרע גד הנזכר בתורה (פירוש המשנה בדמאי פ"א משנה א). 29) צ"ל: "ירקה". וכן הוא להלן בענין שבת. וכן במשנה שם. והיינו הנכרת מן העלין (פירוש המשנה שם). 30) שכיון שזרעה לזרע, אין הירק חשוב. 31) כנראה שהוא מאכל אדם (ראה למעלה הלכה ג). 32) משנה שם, והוא מין תבלין הנקרא "אנעס". 33) גבעולים. ירושלמי שם כדעת חכמים. ודלא כר' אליעזר במשנה שם, שאמר שמתעשרת גם זירים. 34) ירושלמי שם. 35) כלומר, כשם שהשבת אינה מתעשרת זירין, כמו כן שחלים אינם מתעשרים זירים, אף־על־פי שדינם שונה לענין ירק, אם זרעם לזרע. 36) הוא מין ירק. משנה שם כדעת חכמים. 37) כן שמו גם בערבית (פירוש המשנה שם). 38) ירושלמי שם.

ו. הַיְרָקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכַל אָדָם - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן[39]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּעֲשֵׂר: תְּבוּאַת זַרְעֶךָ[40] - תְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ; אֲבָל הַיְרָקוֹת אֵינָן בִּכְלַל הַתְּבוּאָה. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בַּתְּרוּמָה[41]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהּ: דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ - כָּל הַדּוֹמֶה לְאֵלּוּ; אֲבָל תְּרוּמַת הַיָּרָק - מִדִּבְרֵיהֶם, כַּמַּעֲשֵׂר.

39) ירושלמי מעשרות פ"א הלכה א, ובבלי ראש השנה יב.

40) ירושלמי שם. 41) צריך עיון: הרי זה מפורש בירושלמי חלה פ"ד הלכה ד "אבל לירקות אפילו לתרומה גדולה לא חשו כהדא דתני איסי בן עקביא למעשרות לירקות מדבריהם". וכן הוא בבבלי זבחים עו. "בתרומת ירק דרבנן".

1 **ז. אֵין מַפְרִישִׁין[42] תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת מִן הַיָּרָק**
2 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹמוֹת[43] שֶׁאָמַרְנוּ[44]**
3 **שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהֶן מַעַשְׂרוֹת. וְכֵן יָרָק הַבָּא מֵחוּצָה**
4 **לָאָרֶץ לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָפָר בְּעִקָּרְיֵהוּ[45] - הֲרֵי**
5 **זֶה פָּטוּר[46], וְלֹא גָזְרוּ עָלָיו[47]. הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִית[48]**
6 **שֶׁזְּרָעָן לְיָרָק - בָּטְלָה דַעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, וְהַיָּרָק**
7 **שֶׁלָּהֶן פָּטוּר, וְהַזֶּרַע חַיָּב בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.**

42) ירושלמי חלה שם. 43) כגון שנער, מצרים, עמון ומואב. ולענין סוריא, ראה למעלה פ"א הלכה טו. 44) שם גם הלכה א. 45) וממשיך להוסיף גידולין בארץ. 46) כן הוא בירושלמי שם סוף הלכה (הגר"א ביו"ד סימן שלא, ס"ק יב). 47) אף־על־פי שפירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבים במעשרות (למעלה פ"א הלכה כב) - בירק לא גזרו. 48) תוספתא שביעית פ"ב, אלא שהנוסחא שם משובשת (כסף־משנה). וכן בעירובין כט. "הפול והשעורים שזרען לירק בטלה דעתו, זרען חייב וירקן פטור".

8 **ח. הַתִּלְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֹכֶל אָדָם כְּשֶׁיִּקְּשׁוּ[49],**
9 **הוֹאִיל וְרֹב הָאָדָם אוֹכְלִין אוֹתָן בִּתְחִלָּתָן[50] - הֲרֵי הֵן**
10 **חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[51].**

49) כן כתב גם להלן (פי"א הלכה ט): "ומפני מה הותרו הכהנים לחוף שערן בתלתן, מפני שאינו ראוי למאכל אדם" (מקור מהתוספתא תרומות פ"י). ועוד כתב להלן (פי"ב הלכה ז): "התלתן והכרשינים של תרומה הואיל ואינו מאכל אדם, הרי זה מותר לעשות את כל מעשיהם בטומאה" (מקורו במעשר שני פ"ב משנה ג). 50) שאם לא כן, לא היו מחייבים אותה בתרומות ומעשרות. וראה להלן. 51) מפורש במעשרות פ"א משנה ג "התלתן משתצמח" (וראה למעלה הלכה ד שהתמרות של התלתן אינן חייבות במעשר לפי שאינן פרי). ויש אומרים שאינם חייבים אלא כל זמן שלא הוקשו (מראה הפנים בירושלמי מעשרות פ"ד הלכה ה, ד"ה מה פליגין).

11 **ט. וְאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[52] וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת:**
12 **הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה[53] וְהַפֶּרֶט וְהָעוֹלְלוֹת[54], אֲפִלּוּ**
13 **הֶעֱמִיד מֵהֶן[55] כְּרִי[56]. וְאִם עָשָׂה מֵהֶן גֹּרֶן בַּשָּׂדֶה -**
14 **הֻקְבְּעוּ לְמַעַשְׂרוֹת[57], וּמַפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.**
15 **אֲבָל אִם עָשָׂה הַגֹּרֶן בָּעִיר - פְּטוּרִין[58]; שֶׁהֲרֵי קוֹל יֵשׁ**
16 **לָהֶן, שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהֵן לֶקֶט אוֹ שִׁכְחָה אוֹ פֵּאָה.**

52) חלה פ"א משנה ג. 53) כל אלה הם הפקר לעניים, והפקר פטור ממעשרות. ולמדו כן ממה שנאמר במעשר (דברים יד, כט): "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" - יצא הפקר, שידך וידו שוין (ירושלמי שם). 54) הפרט והעוללות לא נזכרו במשנה שם, אבל הואיל והם ממתנות עניים, הרי יש לעני חלק בהם, והרי הם ממועטים מהפסוק הנ"ל "כי אין לו חלק ונחלה עמך", יצאו אלו שיש לעני חלק בהם. 55) העני. 56) אף־על־פי שבירושלמי (כלאים פ"ו הלכה ב) אמרו "העושה כרי מן הלקט וכו' חייב וכו' מפני מראית העין" - פסק רבינו כדעת הבבלי (ברכות מ: וסוטה מג:) שלא הזכירו כרי אלא גורן (כסף־משנה). [רוצה לומר, שאין לחייבו אלא כשמירח פני הכרי, שאז הוא גמר מלאכה לכל העולם, ואז יש כאן מראית העין. אבל אם העמיד כרי ולא מירחו, אף־על־פי שאין דעתו למרחו, שמן הדין זהו גמר מלאכה לחייב בתרומות ומעשרות (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) - מראית העין אין כאן, שאולי דעתו עוד למרחו]. 57) נתחייבו במעשר מדרבנן, שהרואה חושב שגדלו בשדהו (רש"י סוטה שם). 58) שם.

17 **י. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה[59] וְהַפֵּאָה שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
18 **וּמַזָּלוֹת - חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[60], אֶלָּא אִם כֵּן**
19 **הִפְקִירוּ[61]. וְכֵן הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים[62] שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ**
20 **- פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וּמִנַּיִן יוֹדֵעַ?[63]**
21 **כֹּל שֶׁזּוֹרְעָהּ וּמַצְמַחַת[64] - בְּיָדוּעַ שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ.**
22 **עָבַר וְהִפְרִישׁ מִתְּבוּאָה וְזֵיתִים שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ -**
23 **אֵינָהּ תְּרוּמָה[65].**

59) פאה פ"ד משנה ט. 60) שאין הגוי חייב בלקט שכחה ופאה, ואם השאירם לעניים הרי זה כהפקר לעניים ולא לעשירים, שאינם הפקר (שם פ"ו משנה א). והרי הם פירות של גוי שחייבים בתרומות ומעשרות אם לא נתמרחו אצלו, שהרי אין קנין לגוי להפקיע הארץ מקדושתה (למעלה פ"א הלכות י־יא). 61) לעניים ולעשירים, ואז הוא הפקר ופטור מתרומות ומעשרות (בהלכה הסמוכה). 62) מעשרות פ"א משנה ב: "התבואה והזיתים משיכניסו שליש". והביאה רבינו גם בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה. וכתבה כאן בכדי להשלים את רשימת הפטורים מתרומות ומעשרות שהתחיל בה בהלכה ט. 63) ירושלמי שם הלכה ב. 64) [לא כתב "שזורעם ומצמיחים", מפני שדין צמיחה לא נאמר אלא בתבואה ולא בזיתים, שבהם הדבר תלוי ב"פרי" ולא בצמיחה, ראה בהלכות מעשר שם הלכה ג והלכה ה]. 65) קידושין סב:

24 **יא. וְכֵן הַהֶפְקֵר - פָּטוּר[66] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן**
25 **הַמַּעַשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ הִפְקִירוּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
26 **לוֹ[67]. אֲבָל הַזּוֹרֵעַ שְׂדֵה הֶפְקֵר - חַיָּב[68] בִּתְרוּמָה**
27 **וּמַעַשְׂרוֹת.**

66) תרומות פ"א משנה ה, ומעשרות שם משנה א. 67) כמבואר בהלכה הקודמת מהמשנה בפאה (פ"ד משנה ט). [והשמיענו בזה, שאף־על־פי שהפקר הוא כמו נדר (נדרים פ"ב הלכה יד), וגוי אינו בדיני נדרים, ואינו מצווה על "בל יחל" (ירושלמי נזיר פ"ט הלכה א), ובכל זאת הפקירו הפקר. ועיין כסף־משנה וראה להלן. והנה בדפוס רומי איתא: "הפקירו הכל" (ועיין כסף־משנה). ואולי צ"ל "הפקיר הכרי", היינו שהפקיר לאחר שעשה כרי בלי מירוח, שאינו גמר מלאכה, (פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג) אבל

לאחר מירוח אין ההפקר פוטר מן המעשרות, כמפורש בפאה פ"א משנה ו, ולהלן בהלכות מעשר שם הלכות כ־כא]. 68) ירושלמי מעשרות שם הלכה א. והמדובר כשלא נתכוין לזכות בשדה על ידי הזריעה, שהיא אחת מקניני החזקה (פ"א מהלכות מכירה הלכה טז, ועיין בפ"ב מהלכות זכיה ומתנה הלכה א), ואף־על־פי־כן חייב במעשר, כיון שהתבואה אינה הפקר (רדב"ז).

יב. הִפְקִיר קָמָה[69] וְזָכָה בָּהּ, וְעָבַר וְהִפְרִישׁ מִמֶּנָּה תְּרוּמָה[70] - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. אֲבָל אִם הִפְקִיר שִׁבֳּלִים וְזָכָה בָּהֶן, וְעָבַר וְהִפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה - אֵינָהּ תְּרוּמָה[71]. וְכֵן כָּל הַמַּפְרִישׁ מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב תְּרוּמָה - אֵינָהּ תְּרוּמָה. וְכֵן בְּמַעַשְׂרוֹת. דְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ רֹב בְּנֵי אָדָם לְזָרְעָן בְּגִנּוֹת וּבְשָׂדוֹת, אֶלָּא חֶזְקָתָן מִן הַהֶפְקֵר - פְּטוּרִים מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת. כְּגוֹן הַשּׁוּם בַּעַל בֶּכִי[72], וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[73], וְגָרִיס הַקִּלְקְלִי[74], וַעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת[75], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[76].

69) ירושלמי שם. 70) שהרי מין הדין היא פטורה, כמפורש בפ"ה מהלכות מתנות עניים הלכה כז, שהמפקיר כרמו וזכה בו פטור מן המעשרות. 71) בירושלמי שם (הובא בראב"ד): "מה בין קמה לשבלים? קמה עד שלא הפקירה עבר והפריש ממנה תרומה אינה תרומה (וכשהפקירה לא הפקיע כלום - ראב"ד), שבלים עד שלא הפקירו עבר והפריש מהן תרומה, הרי זו תרומה" (וכשהפקירם - הפקיע אותם מן התרומה ונפטרו - ראב"ד). [וטעם הדבר נראה על־פי מה שכתב הראב"ד בסוף דבריו, שאם עשה מהם גורן חייבים אפילו בעיר, והיינו משום שהכל יודעים שהקמה שלו ואין הכל יודעים שהפקיר, ולפיכך חששו למראית העין גם בעיר (וראה למעלה הלכה ט בלקט שכחה ופאה). ומכיון שאחר המירוח תתחייב בתרומות ומעשרות - גם לפני מירוח, אף־על־פי שפטור, אם עבר והפריש הרי זו תרומה ככל מפריש תרומה בשבלים (להלן פ"ג הלכה יג). וכל זה בהפקיר קמה, אבל הפקיר שבלים, שההפקר היה בשעה שיש חלות של הפרשת תרומה, הפקר זה הוא הפקעת חיוב, ואף־על־פי שאחר המירוח יתחייב כנ"ל, כל זמן שלא מירח, אין תרומתו תרומה. וראה למעלה פ"א הלכה כד, בדין תורם מפירות גוי לפני שמירחם הישראל]. 72) מעשרות פרק ה משנה ח. ובפירוש המשנה שם: "שומין חריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדות דמעות, ולפיכך נקרא בעל בכי" (וראה להלן). 73) שם. ו"הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף מאד כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות, תרגום חשרת מים (שמואל־ב כב, יב) רכפת מיא, ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (פיה"מ שם). [ראה בפירוש רבינו אליהו מלונדריש שם, שכתב שבעל בכי, שם מקום, על דרך "בוכים" בשופטים ב, א]. 74) במשנה שם: "וגריסין הקלקין". ופירש רבינו שם: "ומן הפולים, מין אחד שהגרגרים שלו גדולים מרובעין מיוחסים למקום, והוא הידוע כגריס הקלקי". 75) "הם העדשים שהקצה האחד שלהם חד, ואלו המינים הם מדבריות, אינם נזרעים בגנות, וחזקתם מן ההפקר, ולפיכך פטורין מן המעשרות" (שם). 76) עוד מינים המנויים שם במשנה ובתוספתא [וראה להלן פי"ג מהלכות מעשר הלכה א, ובפ"ח מהלכות שמיטה ויובל הלכה יב].

יג. נִתְעָרֵב דָּבָר שֶׁחַיָּב בִּתְרוּמָה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב, כְּגוֹן זֵיתֵי נִקּוּף[77] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּזֵיתֵי מָסִיק[78] וְעִנְּבֵי עוֹלְלוֹת בְּעִנְּבֵי בָּצִיר: אִם יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[79] - מוֹצִיא עַל הַחַיָּב לְפִי חֶשְׁבּוֹן[80]; וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא אֵלּוּ - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַכֹּל[81], וּכְאִלּוּ הַכֹּל חַיָּב בִּתְרוּמָה, וּמַפְרִישׁ[82] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לְפִי חֶשְׁבּוֹן דָּבָר הַחַיָּב[83].

77) חלה פ"ג משנה ט. ובפיה"מ שם: "זיתי נקוף הם הזיתים שמלקטים העניים (והם זיתים של פאה - מלאכת שלמה שם. וכן נראה בערוך, ערך נקף ב). וזיתי נקוף העוללות אינם חייבים במעשרות". 78) "הם הזיתים שמלקטים בעלי בתים וכו', כי לקיטת הזיתים יקרא בלשון חכמים מסיקה" (שם). 79) מלבד אותן המעורבות. 80) לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד. 81) המדובר כשמפריש התרומות והמעשרות לאחר שעשה מהם יין ושמן, שאז הכל בלול, ובכל טיפה וטיפה חיוב ופטור כפי מדת התערובת, ראה ראש השנה יג: (ר"ש, מלאכת שלמה, תפארת ישראל ומשנה ראשונה). וראה להלן פי"ג הלכה ד. 82) ממה שישאר בדבר המעורב. 83) "לפי מה שיש באותו הדבר המעורב מזיתי מסיק בלבד" (פירוש המשנה שם). היינו שמפריש מעשר ראשון ושני ועני על הכל, ומפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר על הכל, אבל אינו חייב לתת ללוי ולעני, ולא לפדות מעשר שני אלא לפי חשבון. אבל תרומה ותרומת מעשר, שהן במיתה, נותן הכל, גם החולין המעורבים בהם - לכהן.

יד. הַתְּרוּמָה - לַכֹּהֵן, בֵּין טְהוֹרָה בֵּין טְמֵאָה[84]. אֲפִלּוּ נִטְמָא הַדָּגָן אוֹ הַתִּירוֹשׁ כֻּלּוֹ קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ[85] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה בְּטֻמְאָה וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי - אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה. הַטְּהוֹרָה - נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים, וְהַטְּמֵאָה - יֵהָנוּ בִּשְׂרֵפָתָהּ. אִם הָיָה שֶׁמֶן - מַדְלִיקִין אוֹתוֹ[86], וְאִם הָיָה דָגָן וְכַיּוֹצֵא בוֹ - מַסִּיקִין בּוֹ אֶת הַתַּנּוּר[87].

84) שבת כה. 85) כלומר: נטמא לאחר שנתלש, לפני ההפרשה, שהיתה לו שעת הכושר להפרישה בטהרה - אין תרומתו תרומה (רדב"ז להלן פ"ה הלכה ח, מהסוגיא דפסחים לג.). 86) תרומות פי"א משנה י. 87) אבל אסור לתת אותו לבהמה, לפי שמצות התרומה הטמאה בשריפה (תוספות ביצה כג: ד"ה ועל).

טו. וְכֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אִם נִטְמְאוּ נִטְמָא הַמַּעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתָהּ[88] בְּטֻמְאָה, וְנִתֶּנֶת לַכֹּהֵן לֵהָנוֹת בִּשְׂרֵפָתָהּ.

88) את תרומת המעשר.

טז. כָּל הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה אוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר -

מְבָרֵךְ[89] קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת[90], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּבְרָכוֹת[91].

89) ראה להלן פ"א מהלכות מעשר הלכה טז, והמקור מהתוספתא ברכות פ"ו. 90) עובר לעשייתן. 91) פי"א הלכה ג והלכה יב.

יז. אֵין מוֹצִיאִין תְּרוּמָה מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, אֲפִלּוּ טְמֵאָה[92]. וְאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ[93]. וְאִם הֵבִיא - לֹא תֹּאכַל[94], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה בְּאֶרֶץ הַכּוּתִים[95]; וְלֹא תִּשָּׂרֵף, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה שֶׁלֹּא נִטְמֵאת נִשְׂרֶפֶת; וְלֹא תַּחֲזֹר לְחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: מוֹצִיאִין תְּרוּמָה לְחוּצָה לָאָרֶץ. אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּטָּמֵא[96] טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל, אוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא עֶרֶב הַפֶּסַח[97], אִם הָיְתָה חָמֵץ, וְתִשָּׂרֵף.

92) שעומדת לשריפה, מפני שעשו מעלה ששריפתה תהיה בארץ, כמו שמצאנו בקדשים פסולים ששורפים אותם במקומם (שביעית פ"ו משנה ה, ור"ש ורע"ב שם). 93) שם משנה ו. שלא ירדפו הכהנים אחריה ויצאו לחוצה לארץ (ירושלמי שם). 94) ירושלמי חלה פ"ד תחלת הלכה ה. 95) שגזרו עליה טומאה. 96) [אבל לטמא אותה בידים אסור, שלא יאמרו: ראינו תרומה נטמאת. ורק בחוץ לארץ מותר לטמאה אף בידים, כמפורש להלן פי"ב הלכה א]. 97) ירושלמי שם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שיעור תרומה גדולה מן התורה ומדרבנן. התרומה שאין הכהנים מקפידין עליה. המתכוון לתרום אחד מעשרה ועלה בידו אחד משישים. המפריש מקצת התרומה או מקצת מכרי זה ומקצת מכרי אחר. תרומת מעשר ומי מפריש אותה, ואם מפרישין אותה מאומד. ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא בשבלים, או בן לוי שלקח מעשר בשבלים. אם תורמים שלא מן המוקף. ודין אם תורם ממין אחד על הכל. הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד.

א. תְּרוּמָה גְּדוֹלָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר[2] מִן הַתּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ - כָּל שֶׁהוּא[3]. אֲפִלּוּ חִטָּה אַחַת פּוֹטֶרֶת הַכְּרִי. וּלְכַתְּחִלָּה[4] לֹא יַפְרִישׁ אֶלָּא כַּשִּׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לִשְׂרֵפָה[5] מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה - יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ כָּל שֶׁהוּא לְכַתְּחִלָּה[6].

2) חולין קלז, ב. 3) 'ירושלמי' תרומות פ"ד סוף ה"ב. 4) מדרבנן. חולין, שם. 5) כלומר, עלולה לבוא לידי שריפה, שיש לפעמים שעוד לא הוכשרה, ולכשתוכשר תטמא ('אור שמח', וראה להלן). 6) שאם יפריש כשיעור, יבוא אחר־כך לטמא תרומה ולשרפה, לכן מפרישים רק כלשהו. אבל חלה שנילושה הרי הוכשרה ונטמאה כבר. ולכן מפרישים גם בזמן הזה אחד ממ"ח, כמפורש בפ"ה מהל' ביכורים ה"ט ('אור שמח'), ובזמן שהיתה תרומה טהורה בישראל, החמירו גם בטמאה להפריש אחד משישים, כדלהלן ה"ג.

ב. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּרָהּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים? עַיִן יָפָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים[7], וְהַבֵּינוֹנִית - אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים, רָעָה - אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְלֹא יִפְחֹת[8] מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

7) תרומות פ"ד מ"ג. 8) חולין, שם.

ג. כָּל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ[9], כְּגוֹן תְּרוּמוֹת הֶחָרוּבִין[10] וְהַקְּלִיסִין[11] - נִטֶּלֶת לְכַתְּחִלָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְאֵלּוּ נִטָּלִין[12] אֶחָד מִשִּׁשִּׁים: תְּרוּמַת גְּדוּלֵי תְּרוּמָה[13] וְעֵרוּבֵי תְּרוּמָה[14], וּתְרוּמָה טְמֵאָה[15] שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה[16], וּתְרוּמַת הֶקְדֵּשׁ[17], וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, וּתְרוּמַת הַקֵּצַח וְהַקְּלִיסִין וְהֶחָרוּבִין וְהַגִּמְזִיּוֹת[18] וְהַתּוּרְמוֹסִין וּשְׁעוֹרִים אֲדוֹמִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וּפֵרוֹת עָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב[19]. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין, כְּשֶׁתּוֹרְמִין פֵּרוֹת יְתוֹמִים[20] - תּוֹרְמִין אֶחָד מִשִּׁשִּׁים.

9) תוספתא תרומות פ"ה. 10) מדובר כאן בחרובים רגילים שחייבים במעשרות מן התורה, כמפורש בפ"א מהל' מעשר שני ה"ג, ואף־על־פי־כן אין הכהנים מקפידים על תרומה זו, אבל חרובי צלמונה שאינם חייבים במעשר אלא מדרבנן, אין צורך להשמיענו, שהרי הם בכלל עציץ שאינו נקוב (משנה־למלך). 11) מין קטניות ('מלאכת שלמה' תרומות פי"א מ"ד, עיי"ש). 12) כל זה בתוספתא, שם. 13) חכמים גזרו שכל הגידולים הם תרומה (להלן פי"א הכ"א) ואף־על־פי־כן חייבים בתרומה ובמעשרות (שם הכ"ז), ומכיון שכל הגידולים לכהן, ונמכרים לו בזול (ראה 'תוספות אנשי שם' תרומות פ"ט מ"ד), לא חייבו חכמים להפריש תרומה גדולה יותר משישים ('תוספתא כפשוטה'). וראה בהערה הסמוכה. 14) תרומה שנתערבה בטבל. ומכיון שלא אמרו "מדומע" אלא "עירובי תרומה", נראה שהמדובר אפילו אם נתערבה סאה תרומה במאה סאה של טבל, שאין כאן איסור מדומע, אלא מוציא סאה ונותן לכהנים והשאר טבל גמור ומפרישו כדין ומותר ('תוספתא כפשוטה' ו'מעדני ארץ' על־פי דברי הראב"ד). אלא כיון שחייבוהו חכמים להוציא סאה לכהן, משום גזל השבט (להלן פי"ג ה"א), לא החמירו עליו בהפרשת תרומה גדולה יותר משישים, וראה בהערה הקודמת. 15) ראה למעלה בתרומה בזמן הזה. 16) אבל בנטמאה במזיד - לא הקילו. וראה חלה פ"ב מ"ז. 17) כגון המקדיש טבלו לאחר מירוח, שלא פקע ממנו חיוב תרומות ומעשרות, והגזבר חייב להפריש, כמו שנראה ב'ירושלמי' תרומות פ"א ה"א ('תוספתא כפשוטה'), ולפי שההקדש הוא המפריש, הקילו חכמים להפריש אחד משישים. 18) מין שקמים (= תאנים רעים) - רש"י בפסחים נה, ב. 19) שאינו חייב בתרומה אלא מדרבנן, ראה להלן פ"ה הט"ו־טז. 20) ויש להם רשות לכך (גיטין נב.), ואף־על־פי־כן אינם רשאים לתרום אלא אחד משישים, כמו גזבר של הקדש, שהרי נכסי יתומים הם כהקדש (שם – 'תוספתא כפשוטה').

ד. אֵין תּוֹרְמִין[21] תְּרוּמָה זוֹ[22] לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהּ שִׁעוּר[23], אֶלָּא אוֹמֵד[24] וּמַפְרִישׁ בְּדַעְתּוֹ כְּמוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[25]; אֲבָל תּוֹרֵם הוּא אֶת הַמָּדוּד[26] וְאֶת הַשָּׁקוּל וְאֶת הַמָּנוּי. וְלֹא יִתְרֹם בְּסַל וּבְקֻפָּה שֶׁמִּדָּתָן יְדוּעָה[27]; אֲבָל תּוֹרֵם הוּא בָּהֶן חֶצְיָן אוֹ שְׁלִישָׁן. וְלֹא יִתְרֹם בִּסְאָה חֶצְיָהּ, שֶׁחֶצְיָהּ[28] מִדָּה.

21) תרומות פ"א מ"ז. [וראה להלן, אם אסור לתרום במדה]. 22) תרומה גדולה. אבל תרומת מעשר אין מפרישים אותה אלא במדה (להלן ה"י־יא). 23) [מהלשון הזו נראה, שאין איסור, וראה להלן]. 24) ב'ירושלמי' שם: אליעזר בן גימל אומר: מנין שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין? תלמוד לומר: ונחשב לכם תרומתכם, במחשבה אתה תורם ואין אתה תורם במדה ובמשקל ובמנין". "ואע"פ שזה הכתוב מדבר בתרומת מעשר [והיא ניטלת דוקא במדה, כדלהלן], נאמר בו העיקר הידוע אצלנו - אם אינו ענין לתרומת מעשר, תנהו ענין לתרומה גדולה. ומה שלא נסמוך על זה הפסוק בתרומת מעשר, לפי ששיעורה ידוע, והקפידה התורה על שיעורה ואמרה מעשר מן המעשר" ('פירוש המשניות' שם). 25) בציטטה שהביא הראב"ד, כתוב "אחד מחמשים". וכן הגיה הר"י קורקוס (הובא בכסף־משנה), שזוהי עין בינונית, וכל אדם צריך לנהוג כבינוני לא בעין רעה. [ויתכן כי דעת רבינו כדעת רש"י בביצה יג, ב - שאין איסור לתרום במדה, אלא שאין צורך למדוד, ואם רוצה לתרום באומד יצא ידי חובתו, שהרי אפילו אם לא יכוין כשיעור, ויתן פחות חיטה אחת - פוטרת את כל הכרי (וכן כתב גם בגיטין לא, א. וכן הביא הרמב"ן שם, בשם רבים שאומרים כן). וראה להלן. וממה שכתב "אין תורמין וכו'", אין ראיה שאסור לתרום במדה, שהרי זוהי לשון המשנה, ויש לפרשה: אין צורך לתרום במדה, וכנ"ל. ולפי זה יש לקיים הגירסא שלפנינו "אחד מששים", והשמיענו בזה, שלא רק התורמים בעין יפה ובעין בינונית אינם צריכים לחשוש שמא יפחתו כנ"ל, אלא אפילו התורם בעין רעה אחד מששים, שאם יעלה בידו פחות מששים, צריך לתרום פעם שניה כדי להשלים השיעור (כדלהלן ה"ו) - כשהוא תורם אינו צריך לחשוש כך, כיון שמן התורה אין לה שיעור, וחיטה אחת פוטרת את כל הכרי (וכן כתב רש"י בביצה, שם). אלא שאם אירע שעלה בידו פחות מששים, כיון שתרם במחשבה להפריש כשיעור, נתחייב לתרום כמחשבתו וצריך להשלים במדה, ראה להלן ה"ו. אולם ב'פירוש המשניות' שם כתב רבינו, שאסור להוציא תרומה גדולה במדה. וכן נקט ה'מאירי' בגיטין שם כדעת רבינו]. 26) שמודדים אותו הדבר שהוא חייב בתרומה [ולא התרומה עצמה] ומוציאין ממנו באומד (פירוש המשנה, שם). 27) משנה, שם. 28) בדפוס רומי "שחציה", וכן נכון.

ה. הַמַּרְבֶּה בִּתְרוּמָה[29], הוֹאִיל וְשִׁיֵּר מִקְצָת חֵלִין[30] - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. אֲבָל אִם אָמַר: כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ תְּרוּמָה - לֹא אָמַר כְּלוּם[31]. הַמִּתְכַּוֵּן לִתְרֹם אֶחָד מֵעֲשָׂרָה[32], וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[33]. נִתְכַּוֵּן לִתְרֹם אֶחָד מִשִּׁשִּׁים, וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים - אֵינָהּ תְּרוּמָה[34].

29) תרומות פ"ד מ"ה, כרבי טרפון ורבי עקיבא. 30) "למאמר השם יתעלה (במדבר טו, כא) מראשית ולא כל ראשית" (פירוש המשנה שם, והוא ב"ירושלמי' שם ה"ד). 31) חלה פ"א מ"ט: "האומר כל גרני תרומה . . . לא אמר כלום עד שישייר מקצת". 32) תוספתא תרומות פ"ה. 33) שהרי נתקיימה מחשבתו, שעלה בידו שיעור שהוא פחות ממה שחשב, ובכלל מאתים מנה (כסף־משנה). 34) שלא נתקיימה מחשבתו, שהרי עלה בידו יותר ממה שחשב (שם).

ו. הַמַּפְרִישׁ[35] תְּרוּמָה וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֲפִלּוּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּרַם וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[36], וְחָזַר וְהוֹסִיף לְשֵׁם תְּרוּמָה - אוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת, וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה הַכֹּהֵן הַמַּעַשְׂרוֹת וְאַחַר כָּךְ יֹאכְלֶנָּה. תָּרַם[37] וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[38] וְאֶחָד - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה, וַיַּחֲזֹר וְיִתְרֹם פַּעַם שְׁנִיָּה כְּדֵי לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר שֶׁבְּדַעְתּוֹ[39]. וְהַתּוֹסֶפֶת הַזֹּאת יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישָׁהּ[40] בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֲבָל לֹא יַפְרִישֶׁנָּה אֶלָּא מִן הַמֶּקֶף[41] כָּרִאשׁוֹנָה[42].

35) כתובות צט, ב. 36) תרומות פ"ד מ"ג. 37) בכוונה לתרום כשיעור שאמרו חכמים, כדלהלן בדברי רבינו. 38) משנה, שם. 39) במשנה, שם: "כמות שהוא למוד". ופירש הר"ש: כפי השיעור שהוא רגיל בו: אחד מארבעים, מחמשים או משששים, ועיי"ש בפירוש רבינו. והתוספת הזאת אינה חייבת במעשרות, כהתוספת של המפריש ועלתה בידו אחד משששים (ראה למעלה), שהרי תרם על דעת לתרום כשיעור, ועלה בידו פחות מכשיעור ('משנה ראשונה' שם). 40) [כלומר, צריך להפרישה. שאף־על־פי שבראשונה אינו צריך להפריש במדה, לפי שלא נאמר בה שיעור (למעלה ה"ד) - כיון שכבר הפריש בכוונה לתרום כשיעור, נתחייב לתרום כמחשבתו, ולפיכך צריך לתרום התוספת הזו במדה, שלא יפחות. אולם בפירוש המשנה שם, כתב רבינו לפי דעתו שם (שבראשונה אסור להוציא תרומה גדולה במדה), שמותר לו להוציא תוספת זו במדה, ולא כמו שכתבנו, וראה למעלה]. 41) דלא כרבי יהודה, שם. [כלומר, אף־על־פי שבענין מדה אין דין הפרשת תוספת זו כדין הפרשת התרומה בראשונה, וראה ב'כסף משנה' בפ"א מהל' מעשר ה"ו, שכל עיקר הצורך לתרום במוקף אינו אלא מאחר שתורמים באומד - בכל זאת תורם מן המוקף כבראשונה]. 42) שאין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף (להלן הי"ז).

ז. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת הַתְּרוּמָה[43] - אוֹתוֹ הַמִּקְצָת אֵינוֹ תְּרוּמָה, וַהֲרֵי הוּא כְּחֵלֶק הַכְּרִי[44]. וְאַף עַל פִּי כֵן צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת אוֹתוֹ מִקְצָת מִמֶּנּוּ, וְלֹא יַפְרִישׁ עָלָיו מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[45].

43) שם מ"א, שהיה בדעתו להפריש עוד. ואין זה דומה

למה שכתב (בהלכה הקודמת) בתרם ועלתה בידו אחד משששים ואחד, ששם לא ידע שעלה בידו פחות, ולא היה אז בדעתו להוסיף, ולכן תרומתו תרומה. 44) והרי הוא טבל (פירוש המשנה, שם). 45) במשנה, שם: "אבל לא למקום אחר", אבל רבינו גרס: "אבל לא ממקום אחר", ופירש: "כיון שזה שהוציא, הוציאו לדעת שהוא קצת תרומה". ועי' בפ"א מהל' מעשר הט"ו.

1 **ח. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת תְּרוּמָה מִכְּרִי זֶה וּמִקְצָת תְּרוּמָה**
2 **מִכְּרִי אַחֵר מִמִּינוֹ - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה[46].**
3 **הָאוֹמֵר[47]: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה לְתוֹכוֹ, אִם אָמַר: בִּצְפוּנוֹ**
4 **אוֹ בִּדְרוֹמוֹ - קָרָא שֵׁם, וְחַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ**
5 **תְּרוּמָתוֹ; וְאִם לֹא צִיֵּן בְּמָקוֹם - לֹא אָמַר כְּלוּם[48].**

46) היינו מ"מקצת תרומת כרי זה" על "מקצת תרומת כרי אחר", 'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"א. והטעם כמבואר בהלכה הקודמת, שלא יפריש עליו מפירות אחרות, אלא ממנו. 47) שם פ"ג מ"ה. 48) שבתרומה נאמר (דברים יח, ד): "ראשית דגנך", וצריך שיהיו שיריה ניכרים (עירובין לז:). ואם לא ציין המקום, לא ניכר איפה התרומה ואיפה השיריים (=החולין).

6 **ט. אָמַר[49]: תְּרוּמַת הַכְּרִי זֶה[50], וְהַכְּרִי הַזֶּה כָּזֶה[51] -**
7 **מָקוֹם שֶׁנִּסְתַּיְּמָה תְּרוּמָתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, שָׁם נִסְתַּיְּמָה**
8 **תְּרוּמָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי.**

49) 'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. 50) וסימן את המקום בצפונו של הכרי או בדרומו (כסף־משנה). 51) כן הוא בדפוסים חדשים, והיא נוסחת ה'כסף משנה' והרדב"ז. והיינו שהתפיס את תרומת הכרי השני בתוכו (של הכרי השני), בתרומת הכרי הראשון. ואף־על־פי שלא סיים מקום לתרומת הכרי השני, נסתיים מקומה כתרומת הכרי הראשון, כדין מתפיס בנדר (ראה בפ"א מהל' נדרים). [ואף־על־פי שהאומר: הרי הפירות הללו עלי כתרומה - לא אמר כלום (שם הי"א) - זה אינו אלא במתפיס פירות של חולין בתרומה שאינה באה בנדר ובנדבה, כמו שכתב רבינו שם, אבל כאן הוא מתפיס סיום מקום של הפרשת תרומה זו בהפרשת תרומה זו]. אולם בדפוס רומי, הנוסחא בדברי רבינו "בזה", וכן הוא ב'ירושלמי' שם. ולפי זה, פירש 'מראה הפנים' שם, שקובע בכרי הראשון תרומתו ותרומת הכרי השני, ובאותו מקום (בצפון או בדרום) שנסתיימה תרומת הכרי הזה, בו במקום, באותו כרי, על ידו, נסתיימה גם תרומת הכרי השני.

9 **י. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתָהּ בְּאֹמֶד, אֶלָּא**
10 **מְדַקְדֵּק בְּשִׁעוּרָהּ[52], וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי שִׁעוּרָהּ**
11 **מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה.**

52) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ד (הובא למעלה בה"ד, עיי"ש), לפי המשנה שם פ"ד מ"ו. ודלא כאבא אלעזר בן גמלא, גיטין לא, א.

12 **יא. דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִמְדֹּד - מוֹדֵד, וְדָבָר הַנִּשְׁקָל -**
13 **שׁוֹקֵל, וְדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לִמְנוֹתוֹ - מוֹנֶה. הָיָה אֶפְשָׁר**
14 **לִמְנוֹתוֹ וּלְשָׁקְלוֹ וּלְמָדְדוֹ - הַמּוֹנֶה מְשֻׁבָּח, וְהַמּוֹדֵד**
15 **מְשֻׁבָּח מִמֶּנּוּ, וְהַשּׁוֹקֵל מְשֻׁבָּח מִשְּׁנֵיהֶן[53].**

53) בתרומות, שם: "משובח משלשתן". ואמרו ב'ירושלמי' שם ה"ה "משובח בשלשתן", והיינו "משובח משניהם" שכתב רבינו.

16 **יב. מִצְוַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - שֶׁיַּפְרִישׁ אוֹתָהּ[54] בֶּן לֵוִי**
17 **מִמַּעֲשְׂרוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת**
18 **הַמַּעֲשֵׂר. וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ[55] אוֹתָהּ וְלִתְּנָהּ**
19 **לַכֹּהֵן, וְיִתֵּן הַמַּעֲשֵׂר לַלֵּוִי אַחַר שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ**
20 **תְּרוּמָתוֹ, שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.**

54) את התרומות - מעשר. 55) היינו שיש לישראל רשות להפריש, אבל המצוה מוטלת על הלוי. וכדעת אבא אלעזר בן גמלא במס' גיטין שם, שלמד כן ממה שנאמר בתרומת מעשר (במדבר יח, כז): "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן" - הוקשה תרומת מעשר לתרומה גדולה, "כשם שיש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומה גדולה, כך יש לו רשות לבעל הבית לתרום תרומת מעשר", ואף־על־פי שלדעת אבא אלעזר בן גמלא, הוקשו גם בענין הפרשה באומד, ואין הלכה כמותו (ראה למעלה ה"י) - לענין רשות לישראל הלכה כמותו, לפי שרב אשי, שהוא בתרא, סובר כמותו, בגמרא שם (רדב"ז).

21 **יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר[56] רִאשׁוֹן כְּשֶׁהוּא**
22 **שְׁבָלִים, קֹדֶם שֶׁיָּדוּשׁ וְיַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וּנְתָנוֹ**
23 **לַלֵּוִי - אֵין הַלֵּוִי חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה**
24 **אַחַר שֶׁיְּדוּשֶׁנּוּ, אֶלָּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בִּלְבַד[57]. אֲבָל אִם**
25 **דָּשׁ יִשְׂרָאֵל[58] וְהִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדָּגָן קֹדֶם**
26 **שֶׁיַּפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה [וּנְתָנוֹ לַלֵּוִי - חַיָּב הַלֵּוִי**
27 **לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר;**
28 **מֵאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה דָגָן נִתְחַיֵּב בַּתְּרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית**
29 **דְּגָנְךָ[59].**

56) ברכות מז, א. 57) שם למדו כן ממה שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר", "מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר". 58) וגם מירח (כסף־משנה), וכן כתב רבינו בפירוש המשנה בברכות פ"ז מ"א. וכן בגמרא שם: "אי הכי, אפילו הקדימו בכרי נמי וכו'". 59) שם למדו כן ממה שנאמר (שם, כט): "מכל (מעשרותיכם) [מתנותיכם] תרימו את כל תרומת ה'" - הרי שחייב להפריש את כל התרומות, וגם תרומה גדולה בכלל. והיינו, כשהפריש אחר המירוח.

30 **יד. בֶּן לֵוִי שֶׁלָּקַח מַעֲשֵׂר שְׁבָלִים[60] - לֹא יִתֵּן תְּרוּמָתוֹ**
31 **לַכֹּהֵן שְׁבָלִים, אֶלָּא קוֹנְסִין[61] אוֹתוֹ לָדוּשׁ וְלִזְרוֹת**
32 **וְלִתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדָּגָן, וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן**
33 **לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַתֶּבֶן אוֹ הֶעָצָה[62]. וְאִם הִפְרִישׁ תְּרוּמַת**
34 **מַעֲשֵׂר שְׁבָלִים כְּמוֹ שֶׁנָּתְנוּ לוֹ - הֲרֵי זֶה כּוֹתֵשׁ וְנוֹתֵן**
35 **לַכֹּהֵן אֶת הַזֶּרַע וְאֶת הַתֶּבֶן[63]. וּמִפְּנֵי מָה קְנָסוּהוּ**

לִכְתֹּשׁ?[64] מִפְּנֵי שֶׁלָּקַח הַמַּעֲשֵׂר שִׁבֻּלִים וְהִפְקִיעַ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[65].

60) ברייתא ביצה יג, א. ומשנה תרומות פ"י מ"ו. 61) את הלוי שלקח מעשר בשבילם קודם הדישה והפסיד לכהן תרומה גדולה שיש באותו מעשר (׳פירוש המשניות׳ שם, וכן כתב בסמוך. ועי׳ רש"י בביצה שם). 62) משנה, תרומות, שם: "ומפריש את הזרע ואינו צריך להפריש את העץ", שאינו אוכל ואינו חייב בתרומות ומעשרות. ומכיון שאינו מפריש מהם, אינו חייב ליתנם לכהן, אלא הרי הם שלו, וראה להלן. 63) משנה, שם: "אם הפריש, לא יאמר אכתוש ואטול את העץ ואתן את הזרע אלא נותן העץ עם הזרע", "שכיון שקרא עליו שם תרומה, צריך ליתנו לכהן" (רע"ב שם). 64) זה מוסב על מה שלמעלה ש"קונסין אותו לדוש ולזרות". 65) כן כתב בפירוש המשנה שם, ראה למעלה.

טו. בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְלֵוִי[66]: כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא: מַעֲשֵׂר לְךָ בְּיָדִי - אֵין חוֹשְׁשִׁין לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[67]; שֶׁהֲרֵי אָבִיו הִפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ, וּלְפִיכָךְ צִוָּהוּ שֶׁזֶּה הַמַּעֲשֵׂר לִפְלוֹנִי הַלֵּוִי[68]. וְאִם אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי אַבָּא: כּוֹר מַעֲשֵׂר יֵשׁ לְךָ בְּיָדִי - חוֹשְׁשִׁין לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ[69].

66) גיטין ל, ב. לפי תירוצו של רב אשי. 67) כלומר, אין צריך הלוי להפריש ממנו תרומת מעשר. וכך היא גירסת רבינו בגמרא שם (כסף־משנה), שכן הוא בברייתא שם. ואילו לפי נוסחתנו בגמרא שם, צריך להפך הברייתא (רדב"ז). 68) המעשר כולו לפלוני ואינו צריך להפריש ממנו תרומת מעשר (כסף־משנה). 69) שכיון שהזכיר לו מדה, כור מעשר, מסתבר שעוד לא הפריש תרומת מעשר, וכוונתו שיפריש ממנו הלוי לפי חשבון (שם).

טז. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[70] שֶׁהָיָה בָהּ אֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בִּשְׁמִינִית[71] - מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן; פָּחוֹת מִכָּן - אֵינוֹ מְטַפֵּל לְהוֹלִיכָהּ, אֶלָּא מַשְׁלִיכָהּ בָּאוּר וְשׂוֹרְפָהּ[72]. וּבְיַיִן וּבְשֶׁמֶן[73], אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא - מוֹלִיכָהּ לַכֹּהֵן. וּבְלִבַּד שִׁתְּהֵא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וַדָּאִית וּטְהוֹרָה[74]; אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה[75] אוֹ שֶׁהָיְתָה שֶׁל דְּמַאי[76], אִם אֵין בָּהּ כַּשָּׁעוּר - אֵינוֹ מְטַפֵּל בָּהּ, אֶלָּא שׂוֹרְפָהּ.

70) תוספתא תרומות פ"י (הוצ' ליברמן עמ' 19־17 161). וראה להלן. 71) של הלוג (׳פירוש המשניות׳ בתרומות פי"א מ"ח), והיינו קורטוב (׳תפארת ישראל׳). ומדובר בתרומת מעשר של שאר פירות, ולא ביין ושמן (ראה להלן), ולא בפירות עצמם אלא במשקין היוצאין מהן, ראה להלן. 72) כן הוא בתוספתא שם: "בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור הזה (= האמור למעלה שם, דהיינו אחד משמונה בשמינית) נותנה לכהן, ואם לאו - משליכה לאור ושורפה". [ונראה שכיון שמדובר במים היוצאים מן הפירות (וכן כתב הראב"ד), שאינם אלא זיעה בעלמא (ראה להלן פי"א ה"ב), לא חששו להפסידם בשיעור מועט כזה]. 73) שתרומתם מן התורה. 74) בתוספתא שם (עמוד 14 160): "כמה יהא בתרומת מעשר של דמיי ויוליכנה לכהן, אחד משמונה בשמינית. במי דברים אמורים [= שצריך שיעור] בשל דמיי [ראה להלן מן המשנה בתרומות], אבל בשל ודיי הרי זה אסור [כלומר: אפילו בכל שהו], במי דברים אמורים [= שאסור אפילו בכל שהו] בטהורה, אבל בטמאה (אפילו כל שהו - רבינו לא גרס מלים אלו, ׳תוספתא כפשוטה׳) וכן אתה אומר בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות, אם יש כשיעור הזה נותנה לכהן וכו'", וראה למעלה. הרי מפורשים כאן כל דברי רבינו: הרישא של התוספתא מדברת ביין ושמן, וכן נראה מהא דלהלן ("בתרומת מעשר שבשאר כל הפירות"). וכן נראה במשנה מס׳ תרומות (פי"א מ"ח, ראה להלן), ואם היא של ודאי וטהורה, אסור בכלשהו. ואם היא של דמאי, או אפילו של ודאי והיא טמאה, שיעורה אחד משמונה בשמינית, כתרומת מעשר שבשאר כל הפירות. 75) תוספתא שם בסיפא, כנ"ל. 76) תוספתא שם ברישא, וכן הוא במשנה שם: "הרכינה (= הטה החבית) ומיצה - הרי זו תרומה, וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן, אחד משמונה לשמינית". ונראה מן התחלת המשנה, שמדובר בתבואת מעשר של יין ושמן, כנ"ל, ואף־על־פי־כן אם היא של דמאי, היא צריכה שיעור, כנ"ל.

יז. אֵין תּוֹרְמִין תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[77] אֶלָּא מִן הַמֶּקֶף[78]. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ חֲמִשִּׁים סְאָה בְּבַיִת זֶה וַחֲמִשִּׁים סְאָה בְּבַיִת אַחֵר - לֹא יַפְרִישׁ מֵאֶחָד מֵהֶן שְׁתֵּי סְאִים עַל הַמֵּאָה, שֶׁנִּמְצָא מַפְרִישׁ מִמָּקוֹם זֶה עַל מָקוֹם אַחֵר. וְאִם הִפְרִישׁ שֶׁלֹּא מִן הַמֶּקֶף - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[79]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמֻּפְרָשׁ שָׁמוּר; אֲבָל אִם הָיָה טָעוּן כַּדֵּי יַיִן[80] אוֹ שֶׁמֶן וְרָאָה שֶׁמִּשְׁתַּבְּרִין וְאָמַר: הֲרֵי הֵן תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת שֶׁבְּבֵיתִי - לֹא אָמַר כְּלוּם[81].

77) ראה להלן ה"כ, בדין תרומת מעשר. 78) חלה פ"א מ"ט. "ופירש מוקף, קרוב וסמוך" (רע"ב שם). 79) כן נראה מהא דלהלן בכדים שנשתברו (כסף־משנה). וכן נראה בעירובין לב, א. וביבמות צג, א - התירו לתרום בערב יום־טוב שלא מן המוקף (עי׳ ב׳תוספות׳ שם: ד"ה אלא). הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. 80) בבא־קמא קטו, ב. 81) שכיון שעומדים להשתבר, הרי הם כמו שאינם בעולם, ולא חילקו כאן בין אם יכול להציל על־ידי הדחק לבין אם אינו יכול להציל, כמו שחלקו להלן פ"ד מהל׳ מעשר שני הי"ב לגבי ראה אנס בא כנגדו, לפי ששם לא נעשתה עוד פעולת ההיזק בגוף המעות, ואילו כאן כבר נעשתה פעולת השבירה (׳תוספתא כפשוטה׳ פ"א ממעשר שני).

יח. פֵּרוֹת הַמְּפַזְּרִין[82] בְּתוֹךְ הַבַּיִת, אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת[83] שֶׁבְּבַיִת אֶחָד - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[84]. שַׁקֵּי תְּבוּאָה[85] וְעִגּוּלֵי דְּבֵלָה וְחָבִיּוֹת שֶׁל גְּרוֹגְרוֹת, אִם הָיוּ בְּהֵקֵּפָה אַחַת[86] - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן[87]: עַד שֶׁלֹּא סָתַם אֶת פִּיהֶן - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[88]; מִשֶּׁסָּתַם - תּוֹרֵם מִכָּל אַחַת וְאַחַת[89].

82) תוספתא תרומות פ"ג. 83) אוצרות. 84) שבבית אחד וברשות אחת, הרי הם כאילו סמוכים ומוקפים זה לזה.

ואם כי בתוספתא שלפנינו שם כתוב: "שתי מגורות בעליה אחת, תורם מכל אחת ואחת", - כנראה שרבינו היתה לו גירסא אחרת בתוספתא (כסף־משנה ורדב"ז). [ויתכן כי יש לחלק בין בית שאוכלים בו, ושתי המגורות עשויים להצטרף, לבין עליה שאינה משמשת אלא לאוצר, ושם לא יצטרפו לעולם. אבל צריך־עיון מהיכן שאב רבינו את מקור ההלכה שלו]. 85) תוספתא שם (כסף־משנה). 86) כלומר, סמוכים זה לזה. 87) מעשר שני פ"ג מי"ב. 88) שכולן נחשבות כמעורבות (פירוש המשנה, שם). 89) שכל חבית סתומה, נחשבת רשות בפני עצמה.

יט. הָיָה מְלַקֵּט[90] גַּפֵּי יָרָק[91] וּמַנִּיחַ בַּגִּנָּה - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל[92]. הֵבִיא מִין אֶחָד[93] בֵּינֵיהֶן - תּוֹרֵם מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד. הֵבִיא מִינִין הַרְבֵּה[94] בְּקֻפָּה, כְּרוּב מְלֻמַּעְלָה וּכְרוּב מְלֻמַּטָּה וּמִין אַחֵר בָּאֶמְצַע - לֹא יִתְרֹם מִן הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן[95]. וְאִם הִקִּיף חֲמִשָּׁה צְבוּרִים[96] בַּגֹּרֶן - תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל הַכֹּל, בִּזְמַן שֶׁעִקַּר הַגֹּרֶן קַיָּם[97]; אֵין עִקַּר הַגֹּרֶן קַיָּם[98] - תּוֹרֵם מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד[99].

90) תוספתא תרומות, שם. 91) אגודות ירק. 92) שכל הגינה אחד, כמו שאמרו ב"ירושלמי" תרומות (פ"ב הלכה א): "כל בית הגיתות אחד, כל בית הגרנות אחד". 93) צריך לומר: "מין אחר" - הגר"ש ליברמן. 94) תוספתא תרומות, שם. 95) אף שהם מין אחד, מפני שדבר אחר מפסיק. 96) שם. 97) שהגורן מחברם. כרבי יהודה שם, שבא לפרש דברי חכמים. 98) שכבר פינה מן הגורן, ונשארו אלו חמשה צבורים. 99) שאין זה מן המוקף, משום שעתיד לפנות גם את אלה למקום אחר.

כ. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף[100]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם תָּרִימוּ תְּרוּמָה[101]; אֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר אֶחָד בְּמְדִינָה זוֹ[102] וּמַעֲשֵׂר אֶחָד בְּמְדִינָה אַחֶרֶת - מַפְרִישׁ תְּרוּמָה מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים[103] אֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף וַאֲפִלּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר.

100) ביכורים פ"ב מ"ה. 101) במדבר יח, כב. "תרימו תרומה" אין בפסוק. 102) ב"ירושלמי" תרומות פ"ב ה"א: "אחד ביהודה ואחד בגליל". 103) גיטין ל, ב. ועיי"ש ב"תוספות" ד"ה וכי נחשדו.

כא. בֶּן לֵוִי[104] שֶׁהָיָה לוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ, וְהִנִּיחוֹ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ הוּא בְּטִבְלוֹ[105] - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[106]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת מַעֲשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת כֻּלּוֹ תְּרוּמָה לְאַחֵר.

104) "ספרי" זוטא (כסף־משנה). ומפרשה רבינו בתרומת מעשר, ודלא כהר"ש (תרומות פ"א מ"ה) שגרס בה "תרומה גדולה". 105) כלומר, שמניח אותו כולו בטבלו, ולא התכוין בהפרשה גם עליו. 106) ויכול להפרישו כולו כתרומת מעשר על מקום אחר.

כב. הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[107] תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִנִּיחוֹ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלָיו וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כֻּלּוֹ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְיִתְּנוֹ לַכֹּהֵן - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[108]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְּדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ; בִּזְמַן שֶׁקָּדְשָׁיו בְּתוֹכוֹ - עוֹשֶׂה אוֹתוֹ תְּרוּמָה לַאֲחֵרִים, אֵין קָדְשָׁיו בְּתוֹכוֹ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ תְּרוּמָה לַאֲחֵרִים. וְכֵן הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶם תְּרוּמָה גְּדוֹלָה - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ טְבוּלִין לִתְרוּמָה[109]. וְאִם הִנִּיחָן לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן מַעֲשֵׂר - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ טְבוּלִין לְמַעֲשֵׂר[110].

107) "ספרי" שם (כסף־משנה). 108) ואינו יכול לעשותו תרומת מעשר על אחר. 109) שאין תורמין מן הפטור על החיוב (להלן פ"ה הי"ב). 110) שאין מעשרין מן הפטור על החיוב (להלן פ"א מהל' מעשר ה"ז).

כג. כְּשֶׁמַּפְרִישִׁין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר - מַפְרִישִׁין אוֹתָן עַל הַסֵּדֶר. כֵּיצַד? מַפְרִישׁ בִּכּוּרִים תְּחִלָּה[111] לַכֹּל, וְאַחַר כָּךְ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ מַעֲשַׂר עָנִי. וְהַמַּקְדִּים שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[112], אוֹ מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה, אוֹ תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה?[113] שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר - לֹא תְאַחֵר דָּבָר שֶׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ[114]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[115].

111) בתרומות פ"ג מ"ז: "ומנין שיקדמו הבכורים לתרומה? זה קרוי תרומה וראשית, וזה קרוי תרומה וראשית? אלא יקדמו ביכורים שהם ביכורים לכל, ותרומה לראשון היא ראשית, ומעשר ראשון לשני שיש בו ראשית", וכתב רבינו שם: "קרא השי"ת התרומה ראשית, באמרו (דברים יח, ד): "ראשית דגנך תירושך ויצהרך", וקראה תרומה באמרו (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", וקרא הביכורים ראשית, באמרו (דברים כו, ב): "ולקחת מראשית כל פרי האדמה", וקראם תרומה, באמרו (שם יב, ו): "והבאתם שמה . . . ואת תרומת ידך", ואמר ב"ספרי": ותרומת ידך, אלו הביכורים - מעשר ראשון יש בו ראשית, ר"ל תרומת מעשר, שבו אמר השי"ת (במדבר יח, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'", וכבר ביארנו כי התרומה נקראת ראשית". 112) שם מ"ז. 113) שם. 114) "מלאתך אלו ביכורים, ודמעך זו תרומה, והוא בכלל לא תאחר" (ר"ש שם). 115) תמורה ד, ב. משום שהוא לאו הניתק לעשה, שיכול לתקן ולהפריש מחדש על הסדר, וכל לאו הניתק לעשה - אין לוקים עליו.

כד. הָרוֹצֶה לְהַפְרִישׁ[116] תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר כְּאֶחָד - מַפְרִישׁ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁלִישׁ[117] וְאוֹמֵר: אֶחָד מִמֵּאָה שֶׁיֵּשׁ כָּאן[118] - הֲרֵי הוּא בְּצַד זֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי וַהֲרֵי הוּא חֵלִין[119]; וְהַנִּשְׁאָר[120] מִזֶּה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי - הוּא תְּרוּמָה עַל הַכֹּל. וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת לְמֵאָה חֵלִין אֵלּוּ[121] - הֲרֵי הוּא בְּצַד זֶה שֶׁהִפְרַשְׁתִּי; וְזֶה הַנִּשְׁאָר יָתֵר עַל

הַתְּרוּמָה[122] מִמַּה שֶּׁהִפְרַשְׁתִּי - הֲרֵי הוּא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר עַל הַכֹּל[123].

116) דמאי פ"ה מ"ב. 117) שהם שלשה חלקים ממאה, שהתרומה חלק מחמישים, שהם שני חלקים ממאה, ותרומת מעשר אחד ממאה. 118) בכלל. 119) כלומר, הרי הוא חולין עד שיפריש התרומה (ראב"ד). 120) שני החלקים. 121) מאה לאו דוקא, שהרי חסרו מהם שנים, ועי' רדב"ז. 122) היינו האחד ממאה. 123) ונמצא מפריש כסדרם: תרומה, ואחר־כך מעשר, ואחר־כך תרומת מעשר.

יום שני י"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר אם עושה אדם שליח לתרום, ומי הוא הראוי לתרום. והתורם שלא ברשות. האומר לשלוחו צא ותרום ואינו יודע אם תרם אם לאו. פירות השותפין אם חייבים בתרומה, ואם צריך ליטול רשות זה מזה. ודין אריס שתרם ובא בעל הבית ועכב. והפועלים אם יש להם רשות לתרום. הגוי שהפריש תרומה משלו. והמתכוון לומר תרומה ואמר מעשר. המפריש תרומה על תנאי. והתורם את הגורן מה צריך שיכוון בלבו.

א. עוֹשֶׂה אָדָם שָׁלִיחַ לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם - לְרַבּוֹת שְׁלוּחֲכֶם. וְאֵין עוֹשִׂין שָׁלִיחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אַתֶּם; מָה אַתֶּם - בְּנֵי בְרִית, אַף שְׁלוּחֲכֶם - בְּנֵי בְרִית.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות, שנאמר כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם".

תוכן מצות תרומה הוא לקיחת ענין חולין והפיכתו לקדושה, שעל־ידו ראוי שיחיה האדם. והיא הוראה ליהודי בכל ענייניו בחולין, שמכולם צריך לעשות ענייני קדושה. ובנוסף, מהלכות תרומות ישנה הוראה באהבת ישראל, וכשמדובר על ציווי הקב"ה, הרי שכל יהודי מתאחד עם יהודי אחר, הגם שיש ששים ריבוא נשמות ישראל וכולם שונים בדרגתם, אעפ"כ כל אחד יכול להיות שליח שהוא דבר אחד עם המשלח.

עצם ענין השליחות הוא בכל אחד ובכל הדרגות בשווה, על־דרך שלמרות ההבדלים שבין בני אדם - בן עשרים לכח ובן חמשים (ש"תשש כוחו"), בכל זאת יש בכולם צד השווה, היינו עצם נקודת החיים. וענין זה מתבטא גם בהלכה בדין פיקוח־נפש שאפילו ספיקו דוחה את כל התורה כולה, ללא הבדל אם מדובר על תינוק בן יומו או על בן תשעים או בן מאה ש"כאילו מת ועבר ובטל מן העולם".

על־דרך־זה הוא ברוחניות, שמצד אחד ישנם חילוקי דרגות בחיוב לימוד התורה, ומצד שני נוגע לימוד התורה לכל אחד מישראל, וכולם חייבים בלימוד התורה "בין עשיר בין עני, בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו'" שנאמר "והגית בו יומם ולילה".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"א)

ב. חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: הַחֵרֵשׁ[2], וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁתָּרַם אֶת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ בִּרְשׁוּתוֹ[3], וְהַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[4]. אֲבָל הַתּוֹרֵם מִשֶּׁלּוֹ עַל שֶׁל אֲחֵרִים - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה[5] וְתִקֵּן פֵּרוֹתֵיהֶם. וְטוֹבַת הֲנָאָה - שֶׁלּוֹ[6], שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

2) שאינו שומע ואינו מדבר והרי הוא כשוטה. ואף על פי שחרש בלשוננו הוא שאינו שומע - חז"ל קוראים גם לזה שאינו שומע ואינו מדבר בשם "חרש", "לפי שסיבת האלמות היא חרשות יתחדש בעובר בעודו בבטן אמו ולא ישמע, מה שמדברים לו". וכשנולד האדם החרשות אחר ששמע (ואם כן הוא מדבר) או נשתתק אחר שהיה מדבר (ואם כן הוא שומע), תרומתם תרומה. [ומה שכתב שם משנה ב "מותר לו לתרום", לאו דווקא הוא ורוצה לומר שתרומתו תרומה]. 3) שאין הגוי נעשה שליח. 4) והמדובר כשלא היה אחר כך גילוי דעת מהבעלים [=שהם מסכימים למעשיו]. 5) שזכות היא לבעל הפירות, שמתקנים פירותיו והרי הוא כשלוחו, שזכייה מטעם שליחותו. 6) של התורם.

ג. הַתּוֹרֵם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ שָׂדֵה חֲבֵרוֹ וְלִקֵּט פֵּרוֹת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת כְּדֵי שֶׁיִּקָּחֵם וְתָרַם: אִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת וְאָמַר לוֹ: כַּלֵּךְ אֵצֶל יָפוֹת, אִם הָיוּ שָׁם יָפוֹת מִמַּה שֶׁתָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מַקְפִּיד[7]; וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם יָפוֹת - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִחוּי[8]. וְאִם בָּא בַּעַל הַבַּיִת וְלִקֵּט וְהוֹסִיף, בֵּין יֵשׁ לוֹ יָפוֹת מֵהֶן בֵּין אֵין לוֹ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

7) ואינו חושש משום גזל. ואם כן כשתרם בשביל בעל הבית תרומתו תרומה וכשלקחם לעצמו הרי הם כשלו וממילא תרומתו תרומה. 8) כלומר, דרך מחאה: אילו מצאת יפות מאלו היית גוזלן.

ד. חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה: חֵרֵשׁ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ[9], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הַבְּרָכָה[10]; וְהָאִלֵּם, שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, וְהֶעָרֵם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְבָרֵךְ[11]; וְהַשִּׁכּוֹר[12] וְהַסּוּמָא, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן וּלְהַפְרִישׁ אֶת הַיָּפֶה[13].

9) שם משנה ב. ואף על פי שבמשנה ו שם נאמרו חמישה: "האלם והשיכור והערום והסומא ובעל קרי" - השמיט רבינו בעל קרי, מפני שאמרו בברכות כב. "בטלוה לטבילותא דבעל קרי" - ומותר לו לברך, ואם כן יכול לתרום גם לכתחילה. 10) ו"כל הברכות כולן צריך

שישמיע לאזנו מה שהוא אומר". 11) האלם שאינו מדבר, והערום משום שנאמר: והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר", בשעה שאתה מדבר בו לא ייראה בך ערווה. 12) שאינו יכול לדבר בפני המלך. אבל לא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה. 13) "ודין התרומה לברור מן היפה למאמר השם ית': את כל חלבו".

ה. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים[14], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְלֹא נַעֲשָׂה גָּדוֹל, אִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וַאֲפִלּוּ בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה; הוֹאִיל וְנִדְרֵיהֶן וְהֶקְדֵּשָׁן קַיָּמִין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְדָרִים.

14) ו"עונת נדרים הוא הזמן שנדרי האדם קיימים בו, והוא שיהיה בזכר מבן שתים עשרה ויום אחד, והנקבה בת עשתי עשרה שנה ויום אחד".

ו. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם לִי, וְהָלַךְ לִתְרֹם, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם תָּרַם וְאִם לֹא תָּרַם, וּבָא וּמָצָא כְּרִי תָּרוּם - אֵין חֶזְקָתוֹ תָּרוּם. שֶׁאֵין אוֹמְרִין בְּאִסּוּרִין חֶזְקַת שָׁלִיחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ לְהָקֵל, אֶלָּא לְהַחְמִיר; וְחוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר תָּרַם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[15].

15) ואין תרומתו תרומה.

ז. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וּתְרֹם - תּוֹרֵם כְּדַעְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת: אִם הָיָה[16] יוֹדֵעַ בּוֹ[17] שֶׁהוּא בַּעַל עַיִן רָעָה - מַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים; וְאִם הָיָה[18] בַּעַל נֶפֶשׁ שְׁבֵעָה[19] - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ דַּעְתּוֹ - מַפְרִישׁ לוֹ בֵּינוֹנִית, אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים. נִתְכַּוֵּן לְבֵינוֹנִית, וְעָלְתָה בְּיָדוֹ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים אוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[20]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף עַל הַבֵּינוֹנִית[21] וְתָרַם אֲפִלּוּ אֶחָד מִתִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.

16) השליח. 17) בבעל הבית. 18) בעל הבית. 19) ביטוי לעין יפה. 20) כיוון שיש תורם אחד מארבעים ויש תורם אחד משישים, יכול השליח לאמר לו: בכך אמדתיך. ודווקא שליח, אבל בעל הבית בעצמו שתרם, אפילו עלתה בידו אחד מעשרים - תרומתו תרומה. 21) כשאינו יודע דעתו של בעל הבית, שדינו בבינונית.

ח. פֵּרוֹת הַשֶּׁתָּפִין - חַיָּבוֹת בִּתְרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: מַעְשְׂרֹתֵיכֶם - אֲפִלּוּ שֶׁל שְׁנַיִם. וְהַשֻּׁתָּפִין אֵינָן צְרִיכִין לִטֹּל רְשׁוּת[22] זֶה מִזֶּה, אֶלָּא כָּל הַתּוֹרֵם מֵהֶן - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תָּרַם אֶחָד מֵהֶן, וּבָא הַשֵּׁנִי וְתָרַם תְּרוּמָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא יָדַע שֶׁחֲבֵרוֹ תָּרַם: אִם הָיוּ מְמַהֵרִין[23] זֶה עַל זֶה - תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי אֵינָהּ תְּרוּמָה[24]; וְאִם לֹא הָיוּ מְמַהֵרִין[25], וְתָרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר - (אֵין תְּרוּמַת הַשֵּׁנִי תְּרוּמָה; לֹא תָּרַם הָרִאשׁוֹן כַּשֵּׁעוּר[26]) - תְּרוּמַת שְׁנֵיהֶן תְּרוּמָה[27].

22) ומה שאמרו "אתם ולא השותפין" אין הלכה כן, אלא "השותפין תורמין אחד בלא רשות חבירו". 23) וממהין הוא מלשון המחאה כמו "המחהו אצל חנווני", כלומר, שכל אחד מהם סומך על מה שעושה חבירו. 24) שאילו ידע שחבירו תרם, לא היה הוא תורם. 25) כלומר, לא ידוע שהם סומכים זה על זה. 26) כלומר, כשיעור שתרם חבירו. 27) שכיוון שלא תרם הראשון כשיעורו של השני, בוודאי אין השני מסכים לתרומתו ואינו שליח לתרום על שלו, וגם הראשון אינו מסכים לתרומתו של השני, נמצא כל אחד ואחד מפריש על חלקו.

ט. הָאוֹמֵר לְשֻׁתָּפוֹ אוֹ לְבֶן בֵּיתוֹ[28] אוֹ לְעַבְדּוֹ[29] אוֹ לְשִׁפְחָתוֹ לִתְרֹם, וְהָלְכוּ לִתְרֹם, וּבִטֵּל שְׁלִיחוּתוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְרֹמוּ: אִם לֹא שִׁנָּה הַשָּׁלִיחַ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[30]; וְאִם שִׁנָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לוֹ: תְּרֹם מִן הַצָּפוֹן, וְתָרַם מִן הַדָּרוֹם, הוֹאִיל וּבִטֵּל שְׁלִיחוּתוֹ מִקֹּדֶם[31] - אֵינָהּ תְּרוּמָה.

28) משמשו. 29) עבד כנעני, שנעשה שליח לתרומה, מפני שהוא בן ברית. 30) במשנה שם: "בטל אם עד שלא תרם בטל, אין תרומתו תרומה, ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה". 31) אבל אם לא ביטל שליחותו, אף על פי ששינה בזה תרומתו תרומה, שאין דרכו של אדם להקפיד על זה.

י. אָרִיס שֶׁתָּרַם[32], וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְעִכֵּב: אִם עַד שֶׁלֹּא תָּרַם עִכֵּב - אֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[33], וְאִם מִשֶּׁתָּרַם עִכֵּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. וְהָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין תּוֹרְמִין[34] מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים.

32) שיש לו חלק בתבואה, תמורת עבודתו. 33) ומה שאמרו "אתם ולא אריסין" אין הלכה כן. ובתוספתא שם נוסף: "אבל אין רשאי להוציא מעשר אלא על חלקו בלבד" ורבינו השמיט כל זה. וייתכן כי הכוונה למצוות נתינה, שאף על פי שהפרשתו קיימת, אינו רשאי להוציא ולתת, אלא על חלקו. 34) "כדי להאכילן, שאין מאכילין את היתומים דבר האסור, אבל לא יעשרו ולא יתרומו כדי להניח פירות מתוקנין".

יא. הַגַּנָּב וְהַגַּזְלָן וְהָאַנָּס[35] - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה[36]. וְאִם הָיוּ הַבְּעָלִים רוֹדְפִין אַחֲרֵיהֶן[37] - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

35) שהכריח את חבירו לתת לו. 36) ממה שכתב רבינו בסמוך "ואם היו הבעלים רודפין", משמע שכאן המדובר כשלא היו רודפין אחריהם, ואם כן נתייאשו. ויש כאן גם יאוש בעלים וגם שינוי השם: מעיקרא (=מקודם) חולין, והשתא (=ועכשיו) תרומה. 37) תוספתא שם. שכיוון שרודפין אחריהם וודאי לא נתייאשו.

יב. הַבֵּן וְהַשָּׁכִיר וְהָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה - תּוֹרְמִין עַל מַה שֶּׁהֵן אוֹכְלִין; אֲבָל לֹא יִתְרְמוּ עַל הַכֹּל, שֶׁאֵין אָדָם תּוֹרֵם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. הַבֵּן כְּשֶׁאוֹכֵל עִם אָבִיו[38] וְהָאִשָּׁה בְּעִסָּתָהּ[39] - תּוֹרְמִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת.

38) היינו שהוא סמוך על שולחן אביו. והבן שהזכיר למעלה ואינו תורם אלא מה שהוא אוכל, היינו באינו סמוך על שולחן אביו. 39) אין לפרש שקמצה מעיסתה, כלומר מן המזונות שלה, - שאלו הם שלה, ואינה צריכה רשות הבעל. אלא עיסתה היינו כל העיסה של הבית, והמדובר בחלה, שכיוון שזוהי המצוה שלה בוודאי נותן לה רשות ומפרישה גם שלא מדעתו.

1 **יג. הַפּוֹעֲלִים - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִדַּעַת**
2 **בַּעַל הַבַּיִת, חוּץ מִן הַדּוֹרְכִין בַּגַּת[40]; שֶׁאִם יִרְצוּ**
3 **לְטַמֵּא אֶת הַיַּיִן - חֲרֵי הֵן מְטַמְּאִים מִיָּד, וּלְפִי שֶׁמָּסַר**
4 **לָהֶן וְהֶאֱמִינָן עַל כֵּן[41] - חֲרֵי הֵן כִּשְׁלוּחִין[42], וְאִם**
5 **תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.**

40) שמותר להם לתרום, והיינו שהלכו בו שתי וערב. 41) [כלומר, האמינם על כך, שלא יטמאו]. 42) לתרום, אם יראו צורך בכך, לפני שיבוא לידי טומאה.

6 **יד. פּוֹעֵל שֶׁאָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: כְּנֹס לִי גָּרְנִי וּתְרֹם,**
7 **וְתָרַם וְאַחַר כָּךְ כָּנַס - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[43].**

43) שאף על פי שאמר לו "כנוס ותרום", וודאי אינו מקפיד שיתרום קודם, שהרי כן הוא הדרך, וכמו שמסיים שם: "שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם". ושם: "ואם אמר לו בעל הבית כנוס לי גרני, תרומתו תרומה". ולא נזכר שאמר לו "כנוס - ותרום". ועיקר החידוש הוא שאף על פי שלא אמר לו במפורש לתרום - תורם, כיוון שאין הגורן נכנס אלא אם כן נתרם.

8 **טו. הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה**
9 **מִשֶּׁלּוֹ[44] - דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ תְּרוּמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן**
10 **חַיָּבִין; וּמִדִּבְרֵיהֶן גָּזְרוּ[45] שֶׁתְּהֵא תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה,**
11 **מְשׁוּם בַּעֲלֵי כִיסִין, שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה הַמָּמוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל**
12 **וְיִתְלֶה אוֹתוֹ בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת כְּדֵי לְפָטְרוֹ[46].**
13 **וּבוֹדְקִין אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ**
14 **תְּרוּמָה[47]: אִם אָמַר: בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל[48] הִפְרַשְׁתִּיהָ -**
15 **תִּנָּתֵן לַכֹּהֵן; וְאִם לָאו - טְעוּנָה גְּנִיזָה[49], שֶׁמָּא בְּלִבּוֹ**
16 **לַשָּׁמַיִם[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל;**
17 **אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּחוּצָה**
18 **לָאָרֶץ - לֹא גָּזְרוּ עָלֶיהָ. וּמוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ**
19 **וְאֵינָהּ תְּרוּמָה כְּלָל.**

44) כן הוא בגיטין שם. שאם תרם של ישראל, אינה תרומה כלל. 45) היינו אף על פי שגדלו בידו והגיעו לעונת המעשרות אצלו והוא מירחם, שאינם חייבים כלל בתרומות ומעשרות. ולא גזרו חכמים אלא בפירות ישראל שמירחם הגוי - אם תרם הגוי, גזרו משום בעלי כיסין, ואמרו שתרומתו תרומה. 46) שהרי רואים שגם תרומת הגוי תרומה. ושתי גזירות היו בזה מאותו הטעם: א. אם מירח הגוי פירותיו של ישראל - שחייבות בתרומות ומעשרות. ב. אם תרם הגוי מפירותיו, שפטורים לגמרי מתרומות ומעשרות - שתרומתו תרומה. והכל כדי שלא ימסרו לגוי למרחם ולהפקיעם מחיוב תרומות ומעשרות. 47) היינו: משלו, כמו שכתב למעלה. 48) "שלמקום שתרומת ישראל הולכת תלך זו". 49) ואסורה בהנאה. 50) לשם הקדש. ובזמן הזה עסקינן דהקדש אסור בהנאה.

20 **טז. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר תְּרוּמָה וְאָמַר מַעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר**
21 **וְאָמַר תְּרוּמָה - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ**
22 **שָׁוִין. הִפְרִישׁ תְּרוּמָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְלֹא הוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו**
23 **כְּלוּם - חֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב לָכֶם**
24 **תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן - בְּמַחֲשָׁבָה בִּלְבַד תִּהְיֶה**
25 **תְּרוּמָה.**

26 **יז. הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה עַל תְּנַאי: אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי -**
27 **חֲרֵי הִיא תְּרוּמָה, וְאִם לָאו - אֵינָהּ תְּרוּמָה. וְכֵן**
28 **הַמַּפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[51] וְנִחַם עֲלֵיהֶן - חֲרֵי זֶה**
29 **נִשְׁאָל לְחָכָם וּמַתִּיר לוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּתִּירִין לוֹ שְׁאָר**
30 **נְדָרִים, וְתַחֲזֹר חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה, עַד שֶׁיַּפְרִישׁ פַּעַם**
31 **שְׁנִיָּה אוֹתָהּ שֶׁהִפְרִישׁ תְּחִלָּה אוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת.**

51) ועוד לא נתנם לכהן או ללוי, שאם כבר נתנם - אינו יכול להישאל עליהם.

32 **יח. הַתּוֹרֵם בּוֹר שֶׁל יַיִן וְאָמַר: חֲרֵי זֶה[52] תְּרוּמָה עַל**
33 **מְנָת שֶׁתַּעֲלֶה שָׁלֵם - [צָרִיךְ שֶׁתַּעֲלֶה] שָׁלֵם מִן הַשֶּׁבֶר**
34 **וּמִן הַשְּׁפִיכָה[53], אֲבָל לֹא מִן הַטֻּמְאָה[54]. וְאִם נִשְׁבְּרָה**
35 **- אֵינָהּ מְדַמַּעַת[55]. הִנִּיחָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאִם תִּשָּׁבֵר שָׁם**
36 **אוֹ תִּתְגַּלְגֵּל לֹא תַּגִּיעַ לַבּוֹר[56] - חֲרֵי זוֹ מְדַמַּעַת,**
37 **שֶׁכְּבָר נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[57].**

52) דלי יין שמעלה מן הבור. 53) שאלו אדם מעלה על דעתו כשמעלה מן הבור, שמא יישבר או יישפך וידמע את החולין שנשארו בבור. 54) שטומאה אינה מצוייה ולא עלה על דעתו. 55) כלומר, אינה אוסרת בדימוע, לפי שאינה תרומה שהרי לא נתקיים התנאי. 56) לא תיפול אל הבור. 57) שזה נקרא כבר עלה מן הבור.

38 **יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה[58]; אֲבָל**
39 **בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, שֶׁמֻּתָּר לִתְרֹם שֶׁלֹּא מִן הַמֶּקֶף - כֵּיוָן**
40 **שֶׁעָלְתָה נִתְקַיֵּם תְּנָאוֹ[59], וַחֲרֵי הִיא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְאַף**
41 **עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרָה אוֹ שֶׁנִּשְׁפְּכָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
42 **שֶׁנִּטְמָאת.**

58) שניטלת מן המוקף. 59) כלומר: רק בתרומה גדולה, שאינה ניטלת אלא מן המוקף, ולא היה יכול להוציא את דלי היין לתרומה מן הבור ולקרוא עליו שם תרומה במקום שלא יהיה חשש של שבירה ושפיכה שיגרמו דימוע היין שבבור, - רק בה מסתבר שמה שאמר "על מנת שתעלה שלם", שכוונתו שיעלה שלם למקום שאם תישבר ותתגלגל לא תגיע לבור, ואם נשבר או נשפך אל הבור, לא נתקיים תנאו. אבל תרומת מעשר, שרק תלמידי חכמים תורמים אותה מן המוקף, אבל מן הדין היא ניטלת אף שלא מן המוקף, אם כוונתו למנוע דימוע היה לו להוציא דלי היין למקום שלא יחשוש לגלגול לתוך הבור ולדימוע ולקרוא לו

שם בשם תרומת מעשר, ומכיוון שלא עשה כן, נראה שלא הייתה כוונתו למנוע דימוע. ולפיכך מיד כשעלה מן הבור הרי זו תרומה אף על פי שנשבר אחר כך.

1 **כ. הָאוֹמֵר: שֶׁלְּמַעְלָה תְּרוּמָה וְשֶׁלְּמַטָּה חֻלִּין, אוֹ**
2 **שֶׁלְּמַעְלָה חֻלִּין וְשֶׁלְּמַטָּה תְּרוּמָה - דְּבָרָיו קַיָּמִין,**
3 **שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי[60] בְּדַעַת הַתּוֹרֵם[61].**

60) לקבוע מקום תרומתו, בצפון או בדרום, למעלה או למטה. 61) [נראה שהמדובר בתורם את המנורה (=אוצר של תבואה), ומשמיענו בזה שאוכל ממה שלמעלה או ממה שלמטה, ואינו חושש לדימוע. שאף על פי שנתערבו כמה חיטים בחולין, ולא יהיו בתערובת, מאה של חולין כנגדם - כיוון שאיסור דימוע אינו אלא מדרבנן, יש לסמוך כאן על "ברירה" שהחיטים שלמעלה או שלמטה, שיפריש לבסוף, הם הם התרומה ולא יותר. שהרי באיסורי דרבנן סומכים על ברירה.

4 **כא. הַתּוֹרֵם אֶת הַגֹּרֶן - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ שֶׁתְּהֶיה**
5 **זוֹ תְּרוּמָה עַל הַכְּרִי וְעַל מַה שֶּׁבַּקָּטָעִין[62] וְעַל מַה**
6 **שֶּׁבַּצְּדָדִין[63] וְעַל מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן[64]. הַתּוֹרֵם אֶת**
7 **הַיֶּקֶב[65] - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לִתְרֹם עַל מַה**
8 **שֶּׁבַּחַרְצַנִּין[66] וְעַל מַה שֶּׁבַּזַּגִּין[67]. הַתּוֹרֵם אֶת הַבּוֹר שֶׁל**
9 **יַיִן - צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לִתְרֹם עַל מַה שֶּׁבַּגֶּפֶת[68].**
10 **וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן, אֶלָּא תָּרַם סְתָם - נִפְטַר הַכֹּל; שֶׁתְּנַאי**
11 **בֵּית דִּין הוּא, שֶׁהַתְּרוּמָה עַל הַכֹּל. הַתּוֹרֵם כַּלְכַּלָּה**
12 **שֶׁל תְּאֵנִים וְנִמְצְאוּ תְּאֵנִים בְּצַד הַכַּלְכַּלָּה - הֲרֵי אֵלּוּ**
13 **פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁבִּלְּבוֹ לִתְרֹם עַל הַכֹּל.**

62) שיבולים קטועות שלא נידושו. 63) שבצידי הכרי. 64) שאי אפשר בלא חיטין, כלומר, מוציא על כל הנגלה והנסתר. 65) הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו. 66) שבגרעינים. 67) שבקליפות. 68) היא פסולת של זיתים. וצריך עיון הרי מדובר בבור של יין.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר מה זה תורם, מן המתקיים או מן היפה. אם תורם ממין על שאינו מינו. ומאימתי תורמין את הגורן. מאימתי תורמין את הגת ואת הזיתים. אם תורמין מן הטהור על הטמא. ודין אם תורמין מן המחובר על התלוש או איפכא. אם תורמין מן הלח על היבש ומן החדש על הישן. אם תורמין מפירות הארץ על של חוצה לה, או איפכא. המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו על פירות אחרים. עציץ נקוב, והתורם מן הדמאי, והדברים שתורמין זה על זה. תרם חבית של יין ונמצאת מגולה. בשלשה פרקים בשנה צריך לבדוק את היין שהניחו להפריש עליו.

14 **א. אֵין תּוֹרְמִין אֶלָּא מִן הַיָּפֶה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: בַּהֲרִימְכֶם**
15 **אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ. וְאִם אֵין שָׁם כֹּהֵן - תּוֹרֵם מִן**
16 **הַמִּתְקַיֵּם[3], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם יָפֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם.**
17 **כֵּיצַד? תּוֹרֵם תְּאֵנִים עַל הַגְּרוֹגָרוֹת[4], וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין**
18 **שָׁם כֹּהֵן - תּוֹרֵם גְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים[5]. וְאִם רָגִיל[6]**
19 **לַעֲשׂוֹת תְּאֵנִים גְּרוֹגָרוֹת[7] - תּוֹרֵם מִן הַתְּאֵנִים עַל**
20 **הַגְּרוֹגָרוֹת אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם כֹּהֵן. אֲבָל בְּמָקוֹם**
21 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּהֵן[8] - אֵין תּוֹרְמִין מִן הַגְּרוֹגָרוֹת עַל**
22 **הַתְּאֵנִים אֲפִלּוּ לְמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לַעֲשׂוֹת תְּאֵנִים**
23 **גְּרוֹגָרוֹת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין תורמין אלא מן היפה, שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו".

כתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה "רוב דיני התורה אינן אלא... לתקן הדעות וליישר כל המעשים", וכך גם בהלכה זו יש ללמוד הוראה כללית בעבודת ה', שגם את הזמן היותר מובחר ביום, יש להקדיש לענייני קדושה, ובשעות הפחות "יפות" - לעסוק בענייני החולין שגם הם משרתים את הקדושה, הגם שאינן 'קדושה' כשלעצמן. עניין זה מרומז גם במילה "עריסותיכם" מלשון עריסה, היינו מיטה, כי "ראשית עריסותיכם" מרמז על זמן הקימה מהמיטה, היינו שעות הבוקר שהן השעות היותר יפות, שאותן יש להקדיש ללימוד תורה תפילה וצדקה.

תרומה בכלל, מלמדת על אחדות ישראל, שהרי ממנה נלמד דין שליחות בכל ענין: "כן תרימו גם אתם, לרבות שלוחכם". וגם בעניין התרומה מן היפה והטוב, מודגש עניין האחדות שמתבטא דווקא בין חלקי היום שאינם שווים, ושאותם ברא הקב"ה, כי דווקא בצירוף ובשיתוף שבין הדברים השונים במהותם, נגרמת האחדות בשלימותה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ג)

2) תרומות פ"ב משנה ד. 3) כתנא־קמא שם, ולא כר' יהודה. והיינו שיתקיים עד שיגיענו ליד הכהן (פירוש המשניות שם). ואף־על־פי שאמרה תורה "בהרימכם את חלבו" - כיון שאם תרם בדיעבד מן הרעה, תרומתו תרומה (להלן הלכה ג), תורם כאן לכתחלה מן הרעה, שהרי הוא כמו דיעבד, כיון שהיפה אינו מתקיים (משנה ראשונה). 4) שתאנים לחות, יותר יפות מגרוגרות יבשות. 5) שהגרוגרות מתקיימות יותר. 6) מנחות נה. 7) ואם כן, לא יתקלקלו. 8) שם.

24 **ב. תּוֹרְמִין בָּצָל שָׁלֵם[9], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן; אֲבָל**
25 **לֹא חֲצִי בָּצָל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא גָּדוֹל. בְּכָל מָקוֹם[10]**
26 **אֵין תּוֹרְמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: כַּדָּגָן**
27 **מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיָּקֶב[12]. וְאִם תָּרַם - אֵין**
28 **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה.**

9) תרומות שם משנה ה', כדעת תנא־קמא ולא כרבי יהודה. 10) [בדפוסים חדשים, מחוברות שתי מלים אלו להלן "בכל מקום אין תורמין ממין על שאינו מינו" וכך הוא בפירוש הרדב"ז. אבל הר"י קורקוס והכסף־משנה חיברו אותן למה שלמעלה, ופירשו: "בכל מקום. כלומר בין שיש כהן, בין שאין כהן". וכן כתב בפירוש המשנה שם: "בצל קטן שלם, לדעת תנא־קמא שוה יותר, בין במקום שיש כהן לפי שהוא

אצלו יפה, בין במקום שאין כהן לפי שהוא מתקיים". וראה בר"י קורקוס יישוב דברי רבינו עם סוגיית הגמרא בברכות לט:). 11) תרומות שם משנה ד. 12) כלומר, תורמין דגן מן הגורן שלו, ומלאה (= יין) מן היקב שלו, כל אחד על מינו (וראה להלן הלכה ד). ובבכורות נג: למדו זאת ממה שנאמר (במדבר יח, יב): "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן" - "תן חלב לזה, וחלב לזה". ועיין רדב"ז. וראה 'תוספות יום־טוב' תרומות שם משנה ו, ומראה הפנים בירושלמי שם הלכה ד, ד"ה זה אחד.

1 **ג. הַקְּשׁוּת[13] וְהַמְלָפְפוֹן - מִין אֶחָד[14], כָּל מִין**
2 **חִטִּים[15] - אֶחָד, כָּל מִין תְּאֵנִים[16] וּגְרוֹגְרוֹת וּדְבֵלָה -**
3 **אֶחָד, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה. וְכֹל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[17] בַּחֲבֵרוֹ**
4 **- לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה, אֲפִלּוּ מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע.**
5 **כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ חֲמִשִּׁים סְאָה חִטִּין וַחֲמִשִּׁים סְאָה**
6 **שְׂעוֹרִים בְּבַיִת אֶחָד, וְהִפְרִישׁ עַל הַכֹּל שְׁנֵי סְאִין**
7 **חִטִּין - אֵינָן תְּרוּמָה[18]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם בַּחֲבֵרוֹ -**
8 **תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע, אֲבָל לֹא מִן הָרַע עַל הַיָּפֶה;**
9 **וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[19]. חוּץ מִן הַזּוּנִין[20] עַל**
10 **הַחִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן אֹכֶל אָדָם[21].**

13) שם משנה ו, כדעת תנא־קמא ולא כר' יהודה. קישות היא "פאקוס" בערבית (רע"ב שם). 14) שכן גם לענין כלאים הן מין אחד (כלאים פ"א משנה ב), וראה להלן. 15) שחורה ולבנה. שם משנה ד. 16) משנה שם. 17) שם משנה ו. 18) [כלומר, אינם תרומה אפילו על החטים. וכן מפורש בתרומות פ"א משנה ד: "אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין. ואם תרמו, בית שמאי אומרים תרומת עצמן בהם, ובית הלל אומרים אין תרומתן תרומה". "הואיל ונתכוין לתרום גם על השמן, אין כאן תרומה לא על הזיתים ולא על השמן, והרי הוא כאילו לא תרם כלל" (רע"ב שם). שתרומה היא כמו נדר, ו"נדר שהותר מקצתו הותר כולו", כמפורש בנדרים כה: לדעת בית הלל (משנה ראשונה), והוא־הדין לתורם חטים על חטים ושעורים. וראה בתוספת אנשי שם, ובחזון־איש כאן]. 19) תרומות שם. ולמדו זאת (יבמות פט:) ממה שנאמר (שם, לב): "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" - הרי שאם אינו מרים מן היפה, יש עליו חטא. ואם אין תרומתו תרומה, איזה חטא יש עליו - הרי שבדיעבד תרומתו תרומה. 20) מין ממיני החיטה, גרוע ונפסד. 21) בתרומות פ"ב משנה שם: "מפני שאינן אוכל", ומפרש רבינו שאינם אוכל אדם. וראה למעלה בפרק ב הלכות א־ב.

11 **ד. אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ[22] עַל דָּבָר**
12 **שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
13 **מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, וְלֹא מִדָּבָר**
14 **שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ;**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר[23]: כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיָּקֶב - מִן**
16 **הַגָּמוּר עַל הַגָּמוּר. וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה[24].**

22) שם פ"א משנה י. ורבינו שינה קצת מסדר המשנה, עיין 'תוספות יום־טוב' שם. 23) כן הוא בספרי פרשת קרח.

24) משנה שם. וראה להלן הלכה יח. ואף־על־פי שלמעלה הלכה ב למד רבינו מהפסוק הנ"ל, שאין תורמין ממין על שאינו מינו, ושם אין תרומתו תרומה אף בדיעבד - לענין מין בשאינו מינו לא מצאנו פסוק מיוחד שילמדנו שתרומתו תרומה, כמו שלמדנו בדין שאינו גמור (ועיין ש"ך יו"ד סימן שלא, ס"ק פ). ומאותו הטעם אין להקשות על מה שאמרו (חלה פ"ב משנה ה) "המפריש חלתו קמה אינה חלה", שגם שם אין לימוד מיוחד שתהא חלתו חלה (עיין ר"ש ומלאכת שלמה שם).

17 **ה. מֵאֵימָתַי[25] תּוֹרְמִין אֶת הַגֹּרֶן? מִשֶּׁיִּבְרֹר[26]. בָּרַר**
18 **מִקְצָת - תּוֹרְמִין מִן הַבָּרוּר עַל שֶׁאֵינוֹ בָּרוּר. הַמַּכְנִיס**
19 **שִׁבֳּלִים[27] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹתָן מְלִילוֹת - הֲרֵי זֶה**
20 **תּוֹרֵם[28] מִן שִׁבֳּלִים[29].**

25) תוספתא תרומות פ"ג. 26) בכמה ספרים "משיכבור" (מהר"י קורקוס, כסף־משנה, מעשה רוקח, תוספתא כפשוטה). ויש מגיהים "משיצבור" (מהר"י קורקוס וכסף־משנה). וכן הוא בתוספתא שם לפי נוסחת דפוס ראשון, והיינו העמדת ערימה (להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יג). 27) ביצה יג. כדעת רבי ולא כרבי יוסי ב"ר יהודה. 28) צ"ל: מן. 29) שזו היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזהו גרנן (רש"י שם). וראה להלן.

21 **ו. מֵאֵימָתַי[30] תּוֹרְמִין אֶת הַגַּת? מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ בָהּ שְׁתֵּי**
22 **וָעֵרֶב[31]. מֵאֵימָתַי תּוֹרְמִין אֶת הַזֵּיתִים? מִשֶּׁיִּטְעָנוּ[32].**

30) תוספתא שם [והנה רבינו לא הזכיר כאן אלא גורן, יקב וגת. וזה מתאים למה שאמרו בירושלמי (תרומות פ"א הלכה ה) "אין לך איסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אלא גורן ויקב בלבד". וראה להלן הלכה יח, שתורמים יין על ענבים העומדים לעשותן צמוקים]. 31) לדרוך בה. 32) כלומר, משישימו הקורה על הזיתים.

23 **ז. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַטָּהוֹר[33] עַל הַטָּמֵא; וְאִם תָּרַם -**
24 **תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[34]. וַהֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[35], שֶׁעִגּוּל**
25 **שֶׁל דְּבֵלָה[36] שֶׁנִּטְמָא מִקְצָתוֹ - תּוֹרְמִין לְכַתְּחִלָּה מִן**
26 **הַטָּהוֹר שֶׁבּוֹ עַל הַטָּמֵא שֶׁבּוֹ[37]. וְלֹא הָעִגּוּל בִּלְבַד,**
27 **שֶׁהוּא גּוּף אֶחָד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֲגֻדָּה שֶׁל יָרָק[38], אֲפִלּוּ**
28 **עֲרֵמָה שֶׁל חִטִּים[39], שֶׁנִּטְמְאָה מִקְצָתָהּ - תּוֹרְמִין מִן**
29 **הַטָּהוֹר שֶׁבָּהּ עַל הַטָּמֵא שֶׁבָּהּ. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי**
30 **עִגּוּלִים אוֹ שְׁתֵּי אֲגֻדּוֹת אוֹ שְׁתֵּי עֲרֵמוֹת, אַחַת טְמֵאָה**
31 **וְאַחַת טְהוֹרָה בְּצִדָּהּ - לֹא יִתְרֹם מִן הַטָּהוֹר עַל**
32 **הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה[40]. וְתוֹרְמִין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[41] מִן**
33 **הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְדְּשׁוֹ**
34 **מִמֶּנּוּ - טֹל מִן הַמִּקְדָּשׁ שֶׁבּוֹ[42].**

33) תרומות פ"ב משנה א. ובירושלמי שם למדו כן ממה שנאמר "ונחשב לכם תרומתכם כדגן וכו' מן היקב", - "מה גורן ויקב (אי) איפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור, וזה אף־על־פי שאפשר, למדין אפשר משאי־אפשר". כלומר: מה שתרם יהא כולו טמא או כולו טהור כדי

שיתרום מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא (ר"ש). וכל זה בתרומה גדולה, אבל תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטמא (בסוף ההלכה). 34) משנה שם. ובירושלמי שם שואל: "מעתה לא יהא תרומתו תרומה? - ממנו כתיב". שנאמר (שם, כו): "והרמותם ממנו תרומת ה'" - שמכל־מקום תרומתו תרומה, אפילו אם תרם מן הטהור על הטמא. 35) במשנה שם נאמר: "באמת אמרו, העגול של דבילה וכו'". וכתב רבינו בפירוש המשנה "וכל מקום שאמר באמת, הוא הלכה למשה מסיני". ועיין ברע"ב ור"ש שם. 36) "ככר גדול שעושים מן התאנים היבשים ונקראת דבלה" (פיה"מ). 37) "לפי שהיא מחוברת מחלקים רבים, לא נחשב אותם כגוף אחד שיהא חיבור ומקבל טומאה כולה" (שם). 38) "שהם גופים מחולקים ואין שם ידוע לכל האגודה" (שם). 39) "כרי של חיטים שהיא יותר פחותה מן האגודה בדבוק" (שם). 40) ובדיעבד - תרומתו תרומה, כמו שכתוב למעלה בתחילת ההלכה. 41) ירושלמי שם. 42) כן הוא שם, היינו שתמיד תקח מן הטהור שבו - אף אם יש בו טמא.

1 **ח. אֵין תּוֹרְמִין[43] מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר[44]. וְאִם תָּרַם:**
2 **בְּשׁוֹגֵג - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[45]; בְּמֵזִיד - לֹא תִּקֵּן אֶת**
3 **הַשְּׁיָרִים[46], וְזֶה שֶׁהֵרִים - תְּרוּמָה[47], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[48].**
4 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[49]? שֶׁלֹּא יָדַע בַּטֻּמְאָה[50]; אֲבָל**
5 **אִם יָדַע וְשָׁגַג שֶׁמֵּתָּר לִתְרֹם[51] מִן הַטָּמֵא עַל הַטָּהוֹר**
6 **- הֲרֵי הוּא כַּמֵּזִיד. וְכֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[52].**

43) תרומה גדולה. ולענין תרומת מעשר - בסוף ההלכה. 44) תרומות פ"ב משנה ב. 45) דוקא אם היתה לה שעת הכושר להפרשה בטהרה, אבל אם נטמאה בעת שנתלשה מן המחובר, אין תרומתו תרומה (רדב"ז כאן ע"פ הסוגיא בפסחים לג. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, וראה למעלה פ"ב הלכה יד). 46) את הטבל. 47) שהרי מן התורה תרומתו תרומה, אפילו במזיד (יבמות צ. כרבי נתן ברבי אושעיא). 48) כדי לתקן את השירים. 49) שבשוגג תרומתו תרומה. 50) כר' יהודה בתרומות שם. וחזר בו מפירושיו במשנה, ששם כתב שאין הלכה כר' יהודה, ועיין 'תוספות יום־טוב' (הגהה ברמב"ם דפוסים חדשים). 51) ירושלמי שם הלכה א (כסף משנה). 52) כן הוא בירושלמי שם: "תרומת מעשר ניטלת מן הטהור על הטהור ומן הטמא על הטמא, מן הטהור על הטמא ואינה ניטלת מן הטמא על הטהור". וכן הוא במשנה שם: "וכן בן לוי שהיה לו מעשר טבל וכו'".

7 **ט. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן**
8 **הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר[53]. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[54]**
9 **וְאָמַר: פֵּרוֹת אֵלּוּ יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת אֵלּוּ**
10 **הַמְחֻבָּרִים[55], אֲפִלּוּ אָמַר לִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ[56]; אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ**
11 **שְׁתֵּי עֲרוּגוֹת[57] וְאָמַר: פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין יִהְיוּ**
12 **תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ מְחֻבָּרִים[58]; אוֹ שֶׁאָמַר:**
13 **פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ מְחֻבָּרִים יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת**
14 **עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין[59] - לֹא אָמַר כְּלוּם[60]. אֲבָל אִם**
15 **אָמַר: פֵּרוֹת עֲרוּגָה זוֹ תְּלוּשִׁין יִהְיוּ תְּרוּמָה עַל פֵּרוֹת**
16 **עֲרוּגָה זוֹ לִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ[61], וְנִתְלְשׁוּ, הוֹאִיל וּבְיָדוֹ**
17 **לְתָלְשָׁן - אֵינוֹ מְחַסֵּר מַעֲשֶׂה, וְלִכְשֶׁיִּתָּלְשׁוּ שְׁנֵיהֶם -**
18 **דְּבָרָיו קַיָּמִין[62]. וְהוּא שֶׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ[63] בְּעֵת שֶׁאָמַר.**

53) תרומות פ"א משנה ה. ובספרי פרשת קורח (לבמדבר יח, כו) למד זאת ממה שנאמר "והרמותם ממנו" - "שלא יתרום מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר". ועיין בתוספות קידושין סב. ד"ה אין (וראה להלן פי"א הלכה כו). 54) [כלומר, הפירות התלושים הם שלו, ואילו הפירות המחוברים, שעליהם הוא מפריש, אינם שלו, וראה להלן]. 55) [שאינם שלו. ואילו היו תלושים, ותרם עליהם משלו, תרומתו תרומה, כמפורש למעלה פ"ד הלכה ב]. 56) [שכיון שהמחוברים אינם שלו, אין בידו לתלשם. והרי זה מחוסר מעשה, וראה להלן. (ועיין בר"י קורקוס, בכסף־משנה ובאור־שמח). ולא כתב רבינו גם "פירות מחוברים על פירות תלושים", שבאופן זה, שהמחוברים שלו - בידו לתלשם ותרומתו תרומה]. 57) קידושין סב. [והיינו ששתי הערוגות הן שלו, גם המחוברת וגם התלושה]. 58) עכשיו לפני שיתלשו. 59) עכשיו בעודם מחוברים. 60) שכיון שעכשיו אינו יכול לתרום, ואין בידו לתלוש, הרי זה כדבר שלא בא לעולם (קידושין שם). 61) לדעת הכסף־משנה נשמטה כאן בבא שלמה, ויש להשלים: "או שאמר פירות ערוגה זו מחוברים, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "ולכשיתלשו שניהם". ועוד שבקידושין שם אמרו הלכה זו על האומר "פירות ערוגה זו מחוברת, יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו". ושם ע"ב נאמרה על שתי הבבות. 62) כלומר, תרומתו משנתלשו ולמפרע. שם, על האור: מחוברים על תלושים, ותוספתא תרומות פ"ב (הובאה בגמרא שם), על האומר: תלושים על מחוברים. 63) שאם לא הביאו שליש, פטורים הם מתרומות ומעשרות (למעלה פ"ב הלכה י). ואפילו אם הפריש מהם תרומות ומעשרות, אין דבריו קיימים (ירושלמי תרומות תחילת פרק ט). ואף־על־פי שאמר: לכשיתלשו שיביאו שליש, הרי אין זה בידו לגמרם, ודלא כר' אליעזר בן יעקב בקידושין שם, הסובר שגם באופן זה תרומתו תרומה, משום שסובר, אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

19 **י. אֵין תּוֹרְמִין מִן הַלַּח עַל הַיָּבֵשׁ, וְלֹא מִן הַיָּבֵשׁ[64]**
20 **עַל הַלַּח; וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. כֵּיצַד? לִקֵּט**
21 **יָרָק הַיּוֹם וְלִקֵּט מִמֶּנּוּ לְמָחָר - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל**
22 **זֶה, אֶלָּא אִם כֵּן דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר שְׁנֵי יָמִים. וְכֵן יָרָק**
23 **שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּגוֹן הַמְלָפְפוֹנוֹת,**
24 **כֹּל שֶׁלִּקֵּט בִּשְׁלֹשֶׁת יָמִים - מִצְטָרֵף, וְתוֹרֵם מִזֶּה עַל**
25 **זֶה. יָרָק שֶׁדַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּר יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְלִקֵּט**
26 **בְּשַׁחֲרִית וְלִקֵּט בָּעֶרֶב - תּוֹרֵם מִזֶּה עַל זֶה.**

64) תוספתא שם פ"ד.

27 **יא. אֵין תּוֹרְמִין מִפֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ[65] עַל פֵּרוֹת שָׁנָה**
28 **שֶׁעָבְרָה, וְלֹא מִפֵּרוֹת שָׁנָה שֶׁעָבְרָה עַל פֵּרוֹת שָׁנָה זוֹ.**
29 **וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה[66]; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁנָה שָׁנָה[67].**

לִקֵּט[68] יֶרֶק[69] עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] עַד שֶׁלֹּא בָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ, וְחָזַר וְלִקֵּט אַחַר שֶׁבָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה; שֶׁזֶּה חָדָשׁ, וְזֶה יָשָׁן. וְכֵן אִם לִקֵּט[71] אֶתְרוֹג[72] בְּעֶרֶב חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַד שֶׁלֹּא בָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ, וְחָזַר וְלִקֵּט אֶתְרוֹג אַחֵר מִשֶּׁבָּאָה הַשֶּׁמֶשׁ - אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה. מִפְּנֵי שֶׁאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשְׂרוֹת תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וִירָקוֹת[73], וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[74] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעְשְׂרוֹת הָאִילָן[75].

65) תרומות פ"א משנה ה, ותוספתא שם פ"ב. 66) משנה שם. 67) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". עיין בכורות נג: וספרי פרשת ראה שם. 68) תוספתא שם, והובאה בראש השנה יב. 69) שבו הולכים אחר לקיטה (פ"א מהלכות מעשר שני הלכה ד). 70) אחד בתשרי, שהוא ראש השנה למעשר התבואה והירקות (להלן). 71) ראש השנה יד: 72) שהוא כירק לענין זה, שהולכים בו אחר לקיטה (שם הלכה ה). 73) משנה שם ב. 74) כבית־הלל במשנה שם. 75) גם אתרוג בכלל. ואף־על־פי שלענין לקיטה דינו כירק, - לענין שנת המעשר, דינו כאילן (שם טו.).

יב. אֵין תּוֹרְמִין פֵּרוֹת הָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[76], וְלֹא מִפֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ. [וְלֹא מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ עַל פֵּרוֹת סוּרְיָא[77], וְלֹא מִפֵּרוֹת סוּרְיָא עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ.] וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה[78], כְּגוֹן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה[79], אוֹ פֵּרוֹת שֶׁנִּתְרְמָה תְּרוּמָתָן עַל פֵּרוֹת שֶׁחַיָּבִין בִּתְרוּמָה, וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁחַיָּבִין בִּתְרוּמָה עַל פֵּרוֹת הַפְּטוּרִין. וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה.

76) תרומות פ"א משנה ה. וכתב בפירוש המשנה שם: "הטעם בזה אמרו: "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" (ויקרא כז, ל), ואף־על־פי שאלו הכתובים שהביאו ראיה מהם, יש מהם שבאו במעשר, ויש מהם שבאו בתרומת מעשר, אין בזה קושיא לפי שאנחנו נביא ראיות מן הפסוקים שבאו בתרומות על המעשרות, ובפסוקים שבאו במעשרות על התרומות, לפי שענין אחד כולל אותם, והוא שיוציא מזה מה שחייב בו מן החק". ויש אומרים שאפילו אם באו לארץ לפני מירוח ונתמרחו בארץ שחייבים במעשרות מן התורה (ראה למעלה פ"א הלכה כב) - אין תורמים בהם על פירות ארץ ישראל, ולא מפירות ארץ ישראל עליהם (משנה ראשונה שם). 77) תוספתא תרומות פ"ב. 78) משנה שם. 79) שם. ושם נוסף גם "הפקר".

יג. הַמַּפְרִישׁ[80] תְּרוּמָה[81] מִמַּעֲשַׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[82] אוֹ מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי[83] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ[84] עַל פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת - אֵין תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה.

80) תרומות פ"א משנה ה "אין תורמין כו' ממעשר ראשון שלא ניטלה (כנוסחת ספרים אחרים) תרומתו, ולא ממעשר שני והקדש שלא נפדו (כנוסחת ספרים אחרים)". וראה להלן. 81) היינו תרומה גדולה. 82) היינו תרומת מעשר. והמדובר במעשר ראשון שהפריש מן הכרי לפני שהפריש תרומה גדולה, שחייב להפריש ממנו גם תרומה גדולה וגם תרומת מעשר (למעלה פ"ג הלכה יג) ומכיון שניטלה ממנו תרומת מעשר, אינו יכול להפריש ממנו תרומה גדולה, לפי שיש לכהן באותו מעשר חוק וזכות והיא תרומת מעשר. אבל אם ניטלה ממנו תרומת מעשר, יכול להפריש ממנו תרומה גדולה. ועיין ראב"ד וכסף־משנה ופירוש המשנה ו'תוספות יום־טוב' שם. 83) שהפרישו לפני שהפריש תרומה גדולה. 84) שהקדש פטור מן המעשרות, וגם מעשר שני ממון גבוה הוא (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז). אבל אם נפדו, מפריש מהם תרומה גדולה, ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה ג.

יד. אֵין תּוֹרְמִין מִדָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב מִן הַתּוֹרָה[85] עַל דָּבָר שֶׁהוּא חַיָּב מִדִּבְרֵיהֶן, וְלֹא מִן הַמְחֻיָּב מִדִּבְרֵיהֶן עַל הַחַיָּב מִן הַתּוֹרָה; וְאִם תָּרַם[86] - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[87], וַיַּחֲזֹר וְיִתְרֹם[88].

85) נלמד מדמאי פ"ה משניות י־יא, גבי עציץ נקוב ואינו נקוב, ודמאי וודאי, המובאות להלן הלכות טז־יז (כסף־משנה ורדב"ז). 86) זה מוסב רק על הדין השני, כשתרם מן המחויב מדרבנן על המחויב מן התורה (כסף־משנה, וראה להלן). 87) שהכהן מותר לאכלה ואין צורך להוציא עליה תרומות ומעשרות, הואיל וכל חיובה אינו אלא מדרבנן. 88) על החייב בתרומה מן התורה, שהרי מדאורייתא אין תרומתו תרומה, מאחר שהפריש מזה שאינו מחויב אלא מדרבנן. ואילו מן התורה הוא פטור, והרי זה כמפריש מן הפטור על החיוב. ואם הפריש מדבר שהוא חייב בתרומה מן התורה על דבר שהוא חייב מדבריהם - הרי זו תרומה, והדבר שחייב מדבריהם מותר באכילה, אבל התרומה עצמה אסורה באכילה, מאחר שהיא חייבת בתרומה מן התורה, ותרומה זו אינה אלא מדרבנן ואינה פוטרת את זה שהוא טבל מן התורה, כמפורש להלן הלכה טז.

טו. עָצִיץ נָקוּב[89] - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ[90]. וְכַמָּה יְהֵא בַּנֶּקֶב? כְּדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן[91], וְהוּא פָּחוֹת מִכְּזַיִת[92]. זָרַע תְּבוּאָה בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב[93] וְהֵבִיאָה שְׁלִישׁ, וְאַחַר כָּךְ נִקְּבוֹ וְנִגְמְרָה הַתְּבוּאָה וְהוּא נָקוּב - הֲרֵי הוּא כְּצוֹמֵחַ בְּשֶׁאֵינוֹ נָקוּב, עַד שֶׁיִּקְּבֶנּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבִיא שְׁלִישׁ.

89) דמאי שם משנה י. 90) כאילו צמח הפרי בארץ. 91) עוקצין פ"ב משנה י. 92) כן נראה בשבת צה: 93) מנחות ע. וירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב (כסף־משנה).

טז. הַתּוֹרֵם מִפֵּרוֹת הַגְּדֵלִין בָּאָרֶץ[94] עַל הַגְּדֵלִין בְּעָצִיץ נָקוּב, אוֹ מִפֵּרוֹת עָצִיץ נָקוּב עַל הַגְּדֵלִין בָּאָרֶץ - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[95]. תָּרַם מִשֶּׁאֵינוֹ נָקוּב עַל הַנָּקוּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[96], וַיַּחֲזֹר וְיִתְרֹם[97]. תָּרַם מִן הַנָּקוּב עַל שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[98], וְלֹא תֵאָכֵל[99] עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִמָּקוֹם אַחֵר[100].

94) דמאי שם. 95) ששניהם מן התורה. 96) ואין צריך להוציא עליה תרומות ומעשרות, כמו בהלכה השניה, מפני שמן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות כלל (רע"ב). 97) על הנקוב, לפי שהפריש מן הפטור (שאין העציץ שאינו נקוב מחוייב בתרומות ומעשרות מן התורה) על החייב. 98) ואין צריך לחזור ולתרום ולהפריש ממה שאינו נקוב, שתרומה שלו מדרבנן היא, והרי הפריש כבר (רש"י ביבמות פט:). 99) לכהן, לפי שהוא כמו טבל ואסור לכהן לאכול, שכל דבר בגדל בעציץ שאינו נקוב אינו חייב בתרומה מן התורה (פירוש המשניות). 100) כן הוא ביבמות שם, וקידושין מו:. ואין להפריש ממנה עצמה, שיש לחשוש שמא יאכלו זרים את השיריים, ובאמת כולה תרומה מדרבנן, ואסורה לזרים (תוספות יבמות שם, ד"ה ממקום אחר).

1 יז. הַתּוֹרֵם[101] מִן הַדְּמַאי עַל הַדְּמַאי[102] וּמִן הַדְּמַאי
2 עַל הַוַּדַּאי - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[103], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[104] מִכָּל
3 אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[105]. תָּרַם מִן הַוַּדַּאי עַל הַדְּמַאי
4 - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[106], וְלֹא תֹאכַל[107] עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ
5 תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[108].

101) דמאי שם משנה יא. והיינו תרומת מעשר, שהרי על תרומה גדולה לא נחשדו עמי הארץ, ולא גזרו עליה גזירות דמאי, כמפורש להלן פ"ט מהלכות מעשר הלכה א (תפארת ישראל שם). 102) שאפשר ששניהם פטורים, ואפשר ששניהם חייבים, ואפשר שאחד מהם פטור ואחד מהם חייב. 103) ומותר באכילה לכהן. ב"דמאי על הודאי" מותרת ממה־נפשך: אם היא פטורה (שהופרשו ממנו תרומות ומעשרות) הרי היא מותרת באכילה, ואם היא חייבת בתרומות ומעשרות, הרי היא תרומה ותקנה גם את הודאי (משנה ראשונה). וב"דמאי על הדמאי" גם כן מותרת, אף־על־פי שיש לחשוש שמא היא חייבת והשניה פטורה - כיון שאיסור דמאי אינו אלא מדרבנן, כי מן התורה סומכים על "רוב עמי הארץ מעשרין הן" - כיון שנקרא עליה שם תרומה לא החמירו חכמים לאסרה לכהן, כפי שלא גזרו איסור דמאי על חלת עם הארץ, כמפורש בדמאי פ"א משנה ג, ולהלן פי"ג מהלכות מעשר הלכה יג (תוספת הגרע"א שם). 104) שמא היתה התרומה פטורה, והרי זה מן הפטור על החיוב. 105) מן הודאי על הודאי, ומן הדמאי הזה (הנתרם) עליו ממנו ולא מדמאי אחר עליו. 106) והדמאי מתוקן לאכילה ממה־נפשך: אם הוא טבל, הרי הוא נפרש. ואם היה פטור, הרי הוא פטור. 107) לכהן. 108) שמא היה הדמאי פטור, ונמצא שהפריש מן החיוב על הפטור שאין תרומתו תרומה (למעלה הלכה יב). [וכאן לא כתב רבינו "ממקום אחר", כי רק בתורם מעציץ נקוב על שאינו נקוב אין לתרום ממנו עצמו, שמא יבואו זרים לאכול את השיריים, כי יחשבו שזו חייבת וזו פטורה לגמרי, ובאמת זו חייבת מן התורה וזו חייבת מדרבנן, ואם כן כולה תרומה מדרבנן ואסורה לזרים (ראה למעלה הלכה טז), אבל בדמאי שספק הוא, לא יבואו להתיר השיריים, כי ידעו שחוזרים ותורמים רק מספק]. ואדרבה אם יתרום ממקום אחר לא יצא לעולם מידי תקלה, כי מאחר שזה ספק, אם־כן התרומה שממקום אחר אף היא ספק ויצטרכו להפריש עליה שוב ממקום אחר וכו' (תוספות חדשים).

6 יח. אֵין תּוֹרְמִין[109] שְׁבָלִים עַל הַחִטִּים[110], וְזֵיתִים[111]
7 עַל שֶׁמֶן, וַעֲנָבִים[112] עַל יַיִן. וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ
8 תְּרוּמָה[113]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַטְרִיחַ הַכֹּהֵן לִדְרֹךְ וְלִכְתֹּשׁ[114].
9 אֲבָל תּוֹרְמִין שֶׁמֶן[115] עַל הַזֵּיתִים הַנִּכְבָּשִׁין[116], וְיַיִן עַל
10 עֲנָבִים לַעֲשׂוֹתָן צִמּוּקִין[117]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְתוֹרֵם
11 מִשְּׁנֵי מִינִין[118] שֶׁאֵינָן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה מִן הַיָּפֶה עַל
12 הָרַע[119]. וְכֵן תּוֹרְמִין מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן עַל זֵיתֵי כֶּבֶשׁ[120],
13 אֲבָל לֹא מִזֵּיתֵי כֶּבֶשׁ[121] עַל זֵיתֵי שֶׁמֶן. מִיַּין שֶׁאֵינוֹ
14 מְבֻשָּׁל[122] עַל הַמְבֻשָּׁל[123], אֲבָל לֹא מִן הַמְבֻשָּׁל עַל
15 שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל. מִן הַצָּלוּל[124] עַל שֶׁאֵינוֹ צָלוּל, אֲבָל
16 לֹא מִשֶּׁאֵינוֹ צָלוּל עַל הַצָּלוּל. מִתְּאֵנִים עַל
17 גְּרוֹגָרוֹת[125] בְּמִנְיָן[126], מִגְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים
18 בְּמִדָּה[127], אֲבָל לֹא תְּאֵנִים עַל גְּרוֹגָרוֹת בְּמִדָּה, וְלֹא
19 גְּרוֹגָרוֹת עַל הַתְּאֵנִים בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְרֹם לְעוֹלָם בְּעַיִן
20 יָפָה. וְתוֹרְמִין חִטִּים עַל הַפַּת[128], אֲבָל לֹא מִן הַפַּת
21 עַל הַחִטִּים לְפִי חֶשְׁבּוֹן[129]. וּבְכָל אֵלּוּ, אִם תָּרַם -
22 תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[130].

109) תרומות פ"א משנה ד. 110) לאחר שנגמרה מלאכתן. "ולשון ספרי (פרשת קרח, במדבר יח, כז) שומע אני יתרום שבלים על חטים וענבים על יין וזיתים על שמן, תלמוד־לומר כדגן מן הגורן, מן הגמור" (פירוש המשניות שם). 111) העומדים לשמן. 112) העומדים לעשות מהן יין. 113) משנה שם, כדעת בית־הלל. 114) ירושלמי שם. ומה שכתב למעלה הלכה ד, שאם תרם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, תרומתו תרומה - שם המדובר כשעשה כן מדעתו של הכהן (ר"ש שם). 115) תרומות שם משנה ט. 116) השרויים במים ובמלח. 117) בירושלמי (פ"א הלכה ה) מקשה: "הא תנינן הפרד הצמוקים והחרובין, משיעמיד ערימה (וראה להלן פ"ג מהלכות מעשר הלכה יב) רבי יוסי בן יוסי בשם רבי יצחק בן לעזר, אין לך אסור מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו אלא גורן ויקב בלבד", וראה למעלה הלכה ד. 118) שהרי ענבים ויין הם שני מינים (עבודה זרה סו.). 119) שתורמין מזה על זה (למעלה הלכה ג). (ועיין "משנה ראשונה" בתרומות שם מ"ד, ודבריו צריכים תיקון). 120) שם פ"ב מ"ו. וז"ל רבינו בפירוש המשנה שם: "זיתי שמן הם הזיתים המוכנים להוציא שמנם, כי שמנם הרבה, וטוב משמן הזיתים שאינם ראויים אלא לכבישה, למיעוט שמנם, וה' יתברך אמר בהרימכם את חלבו ממנו, וחלבו הוא הטוב והיפה שבו, כמו שאמר ואכלו את חלב הארץ". 121) שזהו מן הרע על היפה, ואסור לתרום (למעלה שם). 122) משנה שם. 123) שיין שאינו מבושל, טוב יותר מן המבושל. 124) כן הוא בתוספתא תרומות פ"ד (הוצאת הגר"ש ליברמן עמוד 123 10) לפי הנוסחאות שלפנינו (ועיין בכסף־משנה). 125) כשיש שם כהן (למעלה הלכה א). 126) מנחות נד: וירושלמי תרומות פ"ב הלכה ד, וכן

יש להגיה בתוספתא שם תחילת פרק ד. ואינו תורם תאנים על הגרוגרות במדה, כדלהלן, לפי שהנפח של התאנים גדול יותר מן הנפח של הגרוגרות, ונמצא ממעט בתרומה. [ואין הכוונה שמודד ומונה גם את התרומה וגם את הדבר הנתרם, שהרי "אין תורמין תרומה זו (= תרומה גדולה) לא במדה, לא במשקל ולא במנין" (למעלה פ"ג הלכה ד), אלא שמודד ומונה את התרומה בלבד, אבל לא את הדבר הנתרם, ונמצא שתורם באומד]. 127) שגרוגרות שהן יבשות עולות במדה יותר, ונמצא תורם בעין יפה. 128) תוספתא שם. לדעת הכסף־משנה שהיינו משום שחיטים יפות הן לגבי פת, שהרי יכול לעשות מהם מה שירצה, ועוד שמתקיימות יותר (וראה למעלה הלכה א). ואינו ממעט בתרומה, בניגוד לתורם מן הפת על החיטים דלהלן. 129) בספרי רבינו המגוהים "אלא לפי חשבון" (כסף־משנה). וכן הוא במעשה רוקח בשם כ"י, וכ"ה בעוד כמה כתבי־יד (תוספתא כפשוטה). וכן הנוסחא בתוספתא שם. והיינו, שתורם לפי חשבון החיטים שבפת, ולא לפי חשבון הנפח של הפת עצמו, ונמצא תורם בעין יפה. 130) שהרי התורם ועלה בידו אחד מששים ואחד - תרומתו תרומה (למעלה פ"ג הלכה ו), וגם התורם מן הרע על היפה - תרומתו תרומה (למעלה הלכה ג).

1 **יט. אֵין תּוֹרְמִין[131] שֶׁמֶן עַל הַזֵּיתִים הַנִּכְתָּשִׁין[132],**
2 **וְלֹא יַיִן עַל עֲנָבִים הַנִּדְרָכוֹת[133]; שֶׁזֶּה דּוֹמֶה לְתוֹרֵם[134]**
3 **מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ עַל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
4 **מְלַאכְתּוֹ. וְאִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה, וְיַחֲזוֹר**
5 **וְיִתְרֹם[135] מִן הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים בִּפְנֵי עַצְמָן. הָרִאשׁוֹנָה**
6 **מְדַמַּעַת[136] בִּפְנֵי עַצְמָהּ[137], וְהָאוֹכְלָהּ[138] - חַיָּב עָלֶיהָ**
7 **כִּשְׁאָר תְּרוּמוֹת גְּמוּרוֹת[139]; אֲבָל לֹא מִן הַשְּׁנִיָּה[140].**

131) תרומות פ"א משנה ח. 132) היינו שנכתשו במכתש לעשות מהן שמן, ולא נגמרה מלאכתן. 133) שנדרכו לעשות יין, ולא נגמרה מלאכתן. 134) בזה רצה רבינו להבדיל בין התורם משמן על זיתים הנכתשין, ויין על ענבים הנדרכות, שתרומתו תרומה ויחזור ויתרום, כדלהלן, לבין התורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, שתרומתו תרומה (למעלה הלכה ד) ולא אמרו שיחזור ויתרום, שבדבר שלא נגמרה מלאכתו כלל, לא חששו חכמים שמא יוסיף לעשות כן, שהרי הכל יודעים שאין תורמין על דבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הזיתים הנכתשים והענבים הנדרכות, שכבר התחילה בהם מלאכת השמן והיין עלולים לבוא בהם לידי טעות, ולתרום עליהם לפני שנגמרה כל מלאכתם (משנה ראשונה). 135) משנה שם. וראה למעלה. 136) אם נתערבה בחולין, ואין שם מאה כנגד התרומה, הכל תרומה, ראה להלן פי"ג הלכה ב. 137) כן הוא במשנה [והכוונה להוציא ממה שנאמר בפ"ג שם משנה א, בתורם חבית של יין ונמצאת של חומץ: "אם ספק (אם החמיצה לפני ההפרשה או לאחריה) תרומה ויחזור ויתרום, הראשונה אינה מדמעת בפני עצמה וכו' וכן השניה" (הובא להלן הלכה כב) - שכיון ששתי התרומות הן ספק, אין כל אחת ואחת מהן מדמעת בפני עצמה, עד שיפלו שתיהן לתוך אותם החולין (להלן הלכה כג), אבל בנידון שלפנינו, שאין כאן ספק, ושהראשונה תרומה מן התורה והשניה אינה אלא מדרבנן - הראשונה מדמעת בפני עצמה והשניה אינה מדמעת כלל]. 138) זר האוכלה. 139) להלן פ"ו הלכה ו. 140) שאינה אלא מדרבנן כנ"ל.

8 **כ. מִי שֶׁתָּרַם שֶׁמֶן[141] עַל זֵיתִים שֶׁדַּעְתּוֹ לְאָכְלָן[142],**
9 **אוֹ זֵיתִים עַל זֵיתִים וְדַעְתּוֹ עַל הַכֹּל לַאֲכִילָה, אוֹ**
10 **שֶׁתָּרַם יַיִן עַל עֲנָבִים שֶׁהֵם לַאֲכִילָה, אוֹ עֲנָבִים עַל**
11 **עֲנָבִים וְהַכֹּל לַאֲכִילָה, וְנִמְלַךְ לְדָרְכָן[143], וְדָרַךְ**
12 **הַזֵּיתִים וְהָעֲנָבִים שֶׁכְּבָר תָּרַם עֲלֵיהֶם - אֵינוֹ צָרִיךְ**
13 **לַחֲזֹר וְלִתְרֹם[144].**

141) תרומות פ"א משנה ט. 142) והרי נגמרה מלאכתם, כיון שאין רוצים להוציא מהם שמן. 143) שאותם הזיתים חזרו כאילו לא נגמרה מלאכתם (פיה"מ שם). 144) פעם שניה, לפי שכשהוציא התרומה כל אחד מהם נגמרה מלאכתן היה באותה שעה לפי כוונתו (שם).

14 **כא. אֵין תּוֹרְמִין חֹמֶץ עַל יַיִן[145], אֲבָל תּוֹרְמִין יַיִן עַל**
15 **חֹמֶץ; שֶׁהַיַּיִן וְהַחֹמֶץ מִין אֶחָד הֵן[146]. (הָיָה[147] בְּלִבּוֹ**
16 **לִתְרֹם מִן הַיַּיִן עַל הַיַּיִן, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ חֹמֶץ - אֵינָהּ**
17 **תְּרוּמָה.)[148] הָיָה בְּלִבּוֹ לִתְרֹם חֹמֶץ עַל חֹמֶץ[149],**
18 **וְנִמְצָא הַחֹמֶץ שֶׁתָּרַם יַיִן - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[150].**

145) תוספתא תרומות פ"ד. שזהו תורם מן הרע על היפה ואין תורמין כן לכתחילה, כמבואר למעלה הלכה ג. ועיין בבא בתרא פד: 146) כחכמים שם ולא כרבי. וראה למעלה שם, שהכל תלוי בכלאים. 147) בספרים אחרים אין קטע זה. אבל זו היא הגירסה הנכונה. כמו שכתב הכסף־משנה, וכן הוא בתוספתא תרומות שם, ועיין בבא בתרא צו. 148) אף־על־פי שיין וחומץ מין אחד, כיון שנתכוין לתרום מן היפה ועלה בידו מן הרע, הרי היא תרומה בטעות ואינה תרומה (כסף־משנה). וכן כתבו התוספות שם פד: ד"ה יין וחומץ. 149) "כך היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו, והוא גם כן שם בתוספתא, אלא שהיא כתובה בשיבוש" (כסף־משנה). 150) כיון שהיה בלבו לתרום מן הרע על הרע, ועלה בידו מן היפה על הרע, והרי הם מין אחד (שם). אבל צריך עיון ממה שכתב רבינו למעלה פ"ג הלכה ה: "נתכוין לתרום אחד מששים ועלתה בידו אחד מחמשים - אינו תרומה". הרי שאם נתכוין לתרום בעין רעה ועלה בידו במדה טובה הימנה, אינה תרומה. [ואם נתכוין לתרום אחד מעשרה ועלתה בידו אחד מששים (= עין רעה), תרומתו תרומה (למעלה שם), ואילו למעלה בתרם מן החומץ על היין בטעות - אינה תרומה).

19 **כב. הַתּוֹרֵם חָבִית שֶׁל יַיִן[151] עַל הַיַּיִן, וְנִמְצָא חֹמֶץ:**
20 **אִם יוֹדֵעַ שֶׁהָיְתָה חֹמֶץ עַד שֶׁלֹּא תְּרָמָהּ - אֵינָהּ**
21 **תְּרוּמָה[152]; וְאִם אַחַר שֶׁתְּרָמָהּ הֶחְמִיצָה - הֲרֵי זוֹ**
22 **תְּרוּמָה[153]; וְאִם סָפֵק - תְּרוּמָה[154], וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם. וְכֵן**
23 **הַתּוֹרֵם קְשׁוּת וְנִמְצֵאת מָרָה[155], אֲבַטִּיחַ וְנִמְצָא סָרוּחַ,**
24 **אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ נְקוּבִין[156]. תָּרַם חָבִית[157] שֶׁל יַיִן וְנִמְצֵאת**
25 **מְגֻלָּה שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹתָהּ[158] - תְּרוּמָה, וְיַחֲזֹר וְיִתְרֹם[159]**

1 שְׁנִיָּה. וְאֵין אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן מְדַמַּעַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ,
2 וְהָאוֹכֵל אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן - אֵינוֹ חַיָּב חֹמֶשׁ.

151) תרומות פ"ג משנה א. 152) שהתרומה היתה בטעות, הואיל והוא נתכוין ליין, וראה בהלכה הקודמת. 153) שבשעת הרמה היה יין. 154) כל איסורי תרומה עליה מספק, אך הטבל לא נתקן בזה, שמא היתה חומץ עד שלא נתרמה. 155) משנה שם. ומשמע מלשון רבינו שדין אחד להם, כמו בתורם יין ונמצא חומץ, שאם היתה מרה עד שלא תרמו אין תרומתו תרומה, אלא שכאן מדובר בספק, אם היתה מרה בשעת הרמת התרומה, או שנעשית מרה אחר כך, מחמת עיפוש. ועיין בתוספות יבמות פט. ד"ה קישות, שכתבו שהמדובר אפילו בידוע שהיתה מרה קודם, תרומתו תרומה. וחילקו בין יין וחומץ שהם שני שמות, לפיכך היא טעות יותר ואינה תרומה, לבין קישות ונמצאת מרה שאינה טעות כל כך. 156) שיש בו נקב ויש בו חשש שמא נקר בו הנחש והטיל ארס (ירושלמי שם). 157) תוספתא תרומות פרק ד (הוצ' ליברמן עמ' 421). 158) מפני הסכנה (פי"ב מהלכות רוצח הלכה ב). 159) לפי הביאור שלמעלה, זהו במקרה שלא ידוע אם הפגמים היו לפני הרמת התרומה או לאחריה, ולפיכך מספק הרי היא תרומה ויחזור ויתרום.

3 כג. כֵּיצַד? נָפְלָה אַחַת מֵהֶן[160] עַל הַחֵלִין - אֵינָהּ
4 מְדַמַּעַת[161]; נָפְלָה שְׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ
5 מְדַמַּעַת; נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדַמְּעוֹת
6 בַּקְּטָנָה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[162]. וְכֵן אִם אָכַל זָר שְׁתֵּיהֶן -
7 מְשַׁלֵּם בַּקְּטָנָה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן וְחֲמִשָּׁהּ[163]. וְכֵיצַד הוּא
8 עוֹשֶׂה בִּשְׁתֵּיהֶן? נוֹתְנָן לְכֹהֵן אֶחָד וְנוֹטֵל מִן הַכֹּהֵן
9 דְּמֵי הַגְּדוֹלָה[164].

160) תרומות פ"ג משנה ב. 161) אפילו אם נפלה בפחות ממאה חלקים מחולין. 162) "אם היתה כו' האחת גדולה מן האחרת ויהיה האחת על דרך הדמיון סאה ובשניה סאתים, ונפלו השלש סאין בחולין צריכים אלו לדעת שיעור אותן חולין, ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהם והיא קטנה שבשתיהן, ואם היו באותה חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע" (פירוש המשנה שם). 163) שהשיעור הקטן בכל אופן תרומה ומשלם חומש. 164) שהכהן אינו יכול להוציא ממנו את הגדולה מספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

10 כד. הַבּוֹדֵק אֶת הֶחָבִית[165] וְהִנִּיחָהּ לְהַפְרִישָׁהּ תְּרוּמָה
11 עַל אֲחֵרִים עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה כֻּלָּהּ תְּרוּמָה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן,
12 וּלְאַחַר זְמַן בְּדָקָהּ וּמְצָאָהּ חֹמֶץ: מֵעֵת שֶׁבְּדָקָהּ תְּחִלָּה
13 עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים - וַדַּאי יַיִן, וְכָל יַיִן שֶׁחָשַׁב אוֹתָן
14 הַיָּמִים שֶׁהַתְּרוּמָה שֶׁלּוֹ בְּחָבִית זוֹ - חֲרֵי הוּא מְתֻקָּן;
15 מִכָּאן וְאֵילֵךְ - סָפֵק[166], וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה
16 שְׁנִיָּה.

165) תוספתא שם, והובאה בבבא בתרא צו. וכדעת רבי יוחנן שם. 166) שמא כבר החמיץ, ונמצא שהפריש תרומה מן החומץ על היין בטעות, ואינה תרומה.

17 כה. בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים[167] צָרִיךְ לִבְדֹּק[168] אֶת הַיַּיִן
18 שֶׁהִנִּיחוֹ לְהַפְרִישׁ עָלָיו שֶׁמָּא הֶחְמִיץ. וְאֵלּוּ הֵן:
19 בַּקָּדִים שֶׁל מוֹצָאֵי הֶחָג[169], וּבְהוֹצָאַת הַסְּמָדַר[170],
20 וּבִשְׁעַת כְּנִיסַת מַיִם לַבֹּסֶר[171]. וְיַיִן מִגִּתּוֹ - מַפְרִישִׁין
21 עָלָיו בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא יַיִן [עַד] אַרְבָּעִים יוֹם[172].

167) גיטין לא. במשנה. 168) שמא החמיץ ואין תורמין מן החומץ על היין, אבל בשאר ימות השנה מפריש עליו בחזקת שהוא יין. 169) כשמנשבת רוח קדים במוצאי חג הסוכות. 170) "כתום (ה)פרח וענביו נראים באשכול כסדרן" (רש"י שם). 171) משנה שם, כנוסחת הערוך ורש"י ותוספות שם. ורצה לומר: כשלחלוחית נכנסת וגדילה בתוך הבוסר (שהוא כפול הלבן) שיכול לעצור מהן כל שהוא, היינו כניסת מים. לשון אחר, היו כותשים הענבים כשהן בוסר, ונותנין לתוכן מים ונעשים חומץ לטיבול (רש"י שם). 172) כן צריך להיות. וכן הוא בתוספתא שם, ובירושלמי גיטין סוף פרק ג, והיינו משום שאינו רגיל להחמיץ תוך ארבעים יום (כסף־משנה).

22 כו. הַמַּנִּיחַ פֵּרוֹת[173] לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן עַד
23 שֶׁיֵּעָשׂוּ[174] תְּרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין
24 לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף[175], אִם הִפְרִישׁ[176] - חֲרֵי הֵן
25 בְּחֶזְקַת קַיָּמִין[177]. מְצָאָן שֶׁאָבְדוּ - חֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ לְכָל
26 מַה שֶׁתִּקֵּן שֶׁמָּא לֹא הִפְרִישׁ עֲלֵיהֶן אֶלָּא אַחַר
27 שֶׁאָבְדוּ. לְפִיכָךְ מַפְרִישׁ תְּרוּמָה שְׁנִיָּה[178].

173) משנה שם. 174) כולם. 175) בסמוך, ראה למעלה פ"ג הלכה יז. 176) בדיעבד. [ומה שאמרו במשנה שם: "מפריש עליהם", דהיינו לכתחילה, אינו אלא במעשר שני שנזכר שם, שלדעת רבינו אין צורך במוקף אלא בתרומה גדולה (שם) ובתרומת מעשר לתלמידי חכמים (שם הלכה כ), אבל מעשר ראשון מפריש אף שלא מן המוקף (פ"א מהלכות מעשר הלכה ו) ופשוט שהוא הדין למעשר שני (ועיין בכסף־משנה בהלכות מעשר שם). ואמנם שם פ"ז הלכה ד, העתיק רבינו כלשון המשנה: "מפריש עליהם", ועיין תוספות שם ד"ה המניח]. 177) ותרומתו תרומה. 178) מספק. ראה להלן. שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר מי הם הראויים לאכול תרומה ותרומת מעשר, והראוי להאכיל ולפסול.

28 א. תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱכָלֶת לַכֹּהֲנִים[2], בֵּין
29 גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, הֵם
30 וְעַבְדֵיהֶם הַכְּנַעֲנִים[3] וּבְהֶמְתָּן[4]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי
31 יִקְנֶה נֶפֶשׁ קְנִין כַּסְפּוֹ וְגוֹמֵר. עֶבֶד כֹּהֵן שֶׁבָּרַח[5] וְאִשֶּׁת
32 כֹּהֵן שֶׁמָּרְדָה[6] - חֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים, בין גדולים בין קטנים... הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קניין כספו".

ומוסיף: "עבד שברח ואשת כהן שמרדה, הרי אלו אוכלין".

ועניינו בפנימיות העניינים הוא שהקב"ה נקרא כהן (סנהדרין לט.) וכל יהודי הוא עבד כהן, ולכן גם אם מסיבה כלשהי תקפו יצרו והביאו למצב של "עבד כהן שברח", עד שנדמה לו שאינו תחת אדונו עוד, בכל זאת "הרי אלו אוכלין" כי "ישראל אע"פ שחטא, ישראל הוא". ולא עוד אלא שזה שאוכל משל הקב"ה, גורם שניצוצי הקדושה שבזה יעוררוהו ויפעלו עליו לחזור למצבו הקודם. ובזה מודגש גם־כן עניין האחדות שבתרומה - אחדותם של בני ישראל עם הקב"ה בכל מעמד ומצב שבו יהיו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ד)

2) פשוט בכמה מקומות (כסף־משנה). 3) 'ספרא' פרשת אמור פ"ה ה"א. 4) יש אומרים שלא הותר לה אלא כרשיני תרומה שעיקרם למאכל בהמה (ראה למעלה פ"ה ה"ב), אבל דבר שעיקרו למאכל אדם, אסור לתת לבהמה. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ו, על הפסוק "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "הם אוכלים ואין בהמה אוכלת, יכול לא תאכל בכרשינים? תלמוד לומר: נפש". ועי' ר"ש ורע"ב בתרומות פי"א מ"ט. וראה ב'משנה למלך' כאן. וראה להלן פ"ט ה"ז, ופי"א הכ"ח. 5) גיטין יב, ב. ותוספתא תרומות פ"י. 6) על בעלה (גיטין, שם). 7) בתרומה, שהם קנינו של כהן.

1 **ב. תְּרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה[8] - אֵין אוֹכֵל אוֹתָהּ אֶלָּא כֹּהֵן**
2 **מְיֻחָס[9]; אֲבָל כֹּהֲנֵי חֲזָקָה[10] - אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה שֶׁל**
3 **דִּבְרֵיהֶן בִּלְבַד[11]. וּתְרוּמָה טְהוֹרָה - בֵּין תְּרוּמָה**
4 **גְּדוֹלָה בֵּין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל תּוֹרָה בֵּין שֶׁל**
5 **דִּבְרֵיהֶן - אֵינָהּ נִתֶּנֶת אֶלָּא לְכֹהֵן תַּלְמִיד חָכָם[12];**
6 **מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה טְמֵאָה, וְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ**
7 **בְּחֶזְקַת טֻמְאָה[13]. לְפִיכָךְ נוֹתְנִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] לְכָל**
8 **כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[15].**

8) שחייבים להפרישה מן התורה. 9) שיש לו עדי יוחסין או כתב המתייחס שהוא כהן ודאי (כתובות כד:). 10) שהוחזקו כהנים ואין בית־דין יכולים להוציא דבר מחזקתו, אבל אין להם לא עדי יחוס ולא כתב יחוס (רש"י שם). 11) היינו תרומה שאין חייבין בה אלא מדברי סופרים (שם כה.). 12) ראה להלן. 13) בחולין קל, ב: "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין שאין נותנים מתנה לכהן עם־הארץ? שנאמר (דברי הימים־ב לא, ד): "ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה'", כל המחזיק בתורת ה' - יש לו מנת. ושאינו מחזיק בתורת ה' - אין לו מנת". אבל בחלה פ"ד מ"ט "ואלו ניתנין לכל כהן, החרמים והבכורות וכו' ושמן שריפה", וב"ירושלמי" שם על המשנה הקודמת (בחלת חוצה לארץ) "וניתנת לכל כהן" - אמרו: "בין לכהן חבר, בין לכהן עם־הארץ", ואם כן גם "ניתנין לכל כהן" שבמשנה השניה, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ. ומתוך זה למד רבינו, שמה שאמרו אין נותנין מתנות אלא לכהן חבר, אינו אלא על דרך הטוב והיפה, אבל שיהיה אסור לתתם לעם הארץ, לא שמענו, וכן פירש במשנה שם. ומתוך זה שהזכירה המשנה שם רק דברים שאין בהם טומאה וטהרה, ובכללם גם שמן שריפה, היינו שמן של תרומה טמאה, למד רבינו שתרומה גדולה, תרומת מעשר וחלה טהורות, אסור לתתם לכהן עם־הארץ, שמא יטמאם ויאכלם בטומאה, עיי"ש בפירוש המשנה. 14) ויטמאנה ואחר־כך יאכלנה. [ואף־על־פי שתרומה טמאה אין עם־הארץ חשוד לאכלה (ראה להלן) – עם־הארץ אינו מחזיק עצמו לטמא, וראה להלן – 'אור שמח']. 15) בחלה, שם: "ואלו ניתנין לכל כהן וכו' ושמן שריפה", היינו שמן של תרומה טמאה. וכל כהן, היינו בין כהן חבר בין כהן עם־הארץ, כמבואר למעלה. והראב"ד חולק על זה, ודעתו כדעת ה'תוספות' בחולין שם ד"ה מנין. ואף־על־פי שעם־הארץ אוכל תרומה טהורה שנטמאה על ידו, לפי שאינו סבור שהוא טמא (ראה למעלה) - אינו חשוד לאכול תרומה טמאה ממש, וראה ב'כסף משנה' ('אור שמח').

9 **ג. יִשְׂרְאֵלִית[16] שֶׁנִּשֵּׂאת[17] לְכֹהֵן, אֲפִלּוּ קְטַנָּה בַּת**
10 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[18] - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[19] וְחָזֶה**
11 **וָשׁוֹק[20]. וְדִין תּוֹרָה[21] שֶׁתֹּאכַל מִשֶּׁנִּתְאָרְסָה, שֶׁהֲרֵי**
12 **הִיא קִנְיָנוֹ[22]; אֲבָל אָסְרוּ חֲכָמִים שֶׁתֹּאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס**
13 **לַחֻפָּה, גְּזֵרָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל[23] תְּרוּמָה לְאָבִיהָ וּלְאַחֶיהָ**
14 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה בְּבֵית אָבִיהָ.**

16) משנה, נדה מד, ב. 17) על־ידי אביה (ראה בהלכה הסמוכה) שהיא אשת איש מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 18) אבל לפני כן, אין ביאתה ביאה (נדה, שם). 19) אפילו בתרומה דאורייתא, אם נישאה על־ידי אביה. 20) המורמים מקרבן השלמים, שהם נאכלים לכהנים ולנשיהם ולעבדיהם (משנה זבחים נה, א. ופ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"ה). 21) כתובות נז, ב. 22) ונאמר (ויקרא כב, יא): "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו, הוא יאכל בו" (שם). 23) כדעת עולא, שם.

15 **ד. חֵרֶשֶׁת[24] וְשׁוֹטָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת**
16 **בִּתְרוּמָה[25], אֲפִלּוּ הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ[26]; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשָּׂא**
17 **חֵרֵשׁ כֹּהֵן חֵרֶשֶׁת[27] וַיַּאֲכִילֻנָּה[28], לְפִיכָךְ גָּזְרוּ שֶׁלֹּא**
18 **תֹּאכַל חֵרֶשֶׁת בַּת יִשְׂרָאֵל כְּלָל.**

24) יבמות קיג, א. 25) בין בתרומה דרבנן ובין בתרומה דאורייתא (שם). 26) שהיא אשת איש גמורה מן התורה (פ"ג מהל' אישות הי"א). 27) ונישואי חרש אינם תופשים אלא מדרבנן (שם פ"ד ה"ט). 28) תרומה דאורייתא, שהרי תרומה דרבנן היא אוכלת (יבמות, שם). [ובגמרא שם הקשו על זה: "וליכול, קטן אוכל נבלות הוא [ואין מצווין להפרישו]", ומתרץ: "גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת". אבל לפי הסוגיא שם קיד, א - שאף למי שסובר קטן אוכל נבילות אין בית־דין מצווין להפרישו, להאכילו בידים אסור (וכן פסק רבינו בפי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז) - אין מקום לקושיית הגמרא הנ"ל, שהרי על־ידי הנישואין שתיקנו חכמים לחרש וחרשת היא אוכלת תרומה, והרי זה כאילו חכמים נותנים לה בידים (ועי' ריטב"א שם). ועי' 'כסף משנה' ו'מעשה רוקח']'.

19 **ה. הַזָּר אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמוֹת[29], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר לֹא**

1 **יֹאכַל קֹדֶשׁ. אֲפִלּוּ הָיָה תּוֹשַׁב כֹּהֵן אוֹ שְׂכִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ. תּוֹשָׁב - זֶה שְׂכִיר**
3 **עוֹלָם[30], שָׂכִיר - זֶה שְׂכִיר שָׁנִים[31]. וְעֶבֶד עִבְרִי[32] - הֲרֵי**
4 **הוּא כְּתוֹשָׁב וְשָׂכִיר[33]. וְכֹהֶנֶת אֵשֶׁת הַזָּר - הֲרֵי הִיא**
5 **כַּזָּר[34]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל זָר - בֵּין הוּא בֵּין אִשְׁתּוֹ[35].**

29) סנהדרין פג, ב. 30) יבמות ע, א. והיינו עבד עברי שמכר עצמו ליתר על שש שנים, שאינו יוצא בשש (פ"ב מהל' עבדים ה"ג) – 'אור שמח'. 31) יבמות, שם. והיינו עבד עברי שמכר עצמו סתם, שיוצא בסוף שש שנים ('אור שמח'). 32) [כלומר, תושב ושכיר שלמעלה הם עבדים עבריים שמכרו עצמם (ראה ב'אור שמח'), שכן קראה אותם התורה (ויקרא כה, לט־מ): "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וגו' כשכיר כתושב וכו'", ואילו "עבד עברי" הוא זה שמכרוהו בית־דין, שכן קראתו התורה (שמות כא, ב): "כי תקנה עבד עברי"]. 33) אף־על־פי שהוא קבוע אצלו יותר מהם (= מעבדים שמכרו עצמם), שזה שמכר עצמו אסור בשפחה כנענית (פ"ג מהל' עבדים ה"ג) ואילו מכרוהו בית־דין - רבו מוסר לו שפחה כנענית (שם) – 'אור שמח'. 34) משנה, יבמות פה, ב. 35) שם סח, א.

6 **ו. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן[36] - בֵּין שֶׁהָיָה טָמֵא בֵּין**
7 **שֶׁהָיָה טָהוֹר, בֵּין שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה בֵּין שֶׁאָכַל**
8 **טְמֵאָה[37] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֵתוּ בוֹ**
9 **כִּי יְחַלְּלֻהוּ[38]. וְלוֹקֶה עַל אֲכִילָתָהּ[39]. וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
10 **דְּמֵי מַה שֶׁאָכַל, שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[40]. וְאִם אָכַל**
11 **בִּשְׁגָגָה - מוֹסִיף חֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יֹאכַל**
12 **קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִּׁתוֹ וְגוֹמֵר.**

36) סנהדרין פג, א. 37) [כן הוא בתוספתא תרומות פ"ו: "באוכלי תרומה לזרים, טהור שאכל את הטהור, וטהור שאכל את הטמא, וטמא שאכל את הטהור, וטמא שאכל את הטמא, כולם במיתה". וכן הוא בפרה פי"א מ"ג: "והאוכלה (= תרומה טמאה) חייב מיתה", והיינו זר האוכלה. ועיי"ש ב'מלאכת שלמה'. ועי' ברש"י גיטין נד, א - ד"ה דאכל, ובגליון הש"ס שם. ובתוספתא כריתות פ"א: "וזר שאכל תרומה טהורה", וטעות־סופר היא, שהרי בתוספתא זבחים פי"ב ליתא "טהורה", וראה 'תוספתא כפשוטה' שם לעמוד 24 137]. 38) ואחריו נאמר: "וכל זר לא יאכל קודש" (סנהדרין, שם). וי"ו של "וכל" מוסיפה על הענין הראשון, ומחברת את הפסוק "ומתו בו" גם לאכילת זר – 'חסדי דוד' בתוספתא כריתות, שם. ודלא כרב שאמר (סנהדרין, שם), שאינו חייב מיתה, מפני ש"אני ה' מקדשם" הפסיק הענין. ואף־על־פי שמהפסוק הנ"ל "ומתו בו כי יחללוהו", למדו חז"ל (שם) שכהן טמא שאכל תרומה אינו חייב מיתה (ראה להלן פ"ז ה"א), מפני שתרומה טמאה היא מחוללת ועומדת, וכאן חייבו מיתה מאותו הפסוק גם בתרומה טמאה - יש הבדל בין כהן לזר, שלגבי כהן שהוא קדוש ואוכל בתרומה טהורה, זו הטמאה נקראת מחוללת, אבל זר שאינו קדוש, לגביו גם תרומה טמאה אינה מחוללת (רדב"ז כאן, ולחם־משנה בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב). [וזהו מה שאמר הכתוב (שם) "ומתו בו כי יחללוהו, אני ה' מקדשם" - מפני שאני ה' מקדשם, לכהנים (וראה ב'ספורנו' שם), אינם חייבים מיתה על תרומה מחוללת, שלגבם אינה קדושה. אבל "וכל זר לא יאכל קודש" - לגביו כל תרומה, ואפילו טמאה, היא קודש. ומטעם זה אמרו בתרומות פ"ו מ"א, ש"אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה - משלם חומשה" (ראה להלן פ"י ה"ב), שגם בפסוק "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", תרומה טמאה בכלל. ועיי"ש ב'משנה ראשונה']. 39) כן אמר רב בסנהדרין שם, אלא שלדבריו אינו חייב מיתה בידי שמים, ובזה אין הלכה כמותו, ראה למעלה. וראה ב'ספר המצוות' ל"ת קלג. 40) 'ירושלמי' תרומות פ"ז ה"א. אבל אם אכל במזיד בלי התראה שאינו לוקה, חייב הוא לשלם את הקרן (להלן פ"י ה"ה), ומיתה בידי שמים אינה פוטרתו, כדעת רבא בכתובות ל, ב. אבל צריך עיון, שהרי שם מבואר שלא אמרו "אינו לוקה ומשלם", אלא כשבאו המלקות והממון בבת אחת, כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה, ורבינו השמיט זאת (משנה־למלך).

13 **ז. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, הִיא בִּתְרוּמַת**
14 **הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל. שְׁנֵי עִנְיָנִים[41] נִכְלְלוּ בְּלָאו זֶה:**
15 **שֶׁאִם תִּבְעֹל[42] לְאָסוּר לָהּ וְתֵעָשֶׂה זוֹנָה[43] אוֹ חֲלָלָה[44],**
16 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[45] - הֲרֵי הִיא**
17 **אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמוֹת לְעוֹלָם, כְּדִין כָּל חָלָל,**
18 **שֶׁהֻחְלַל כַּזָּר לְכָל דָּבָר[46]. וְאִם תִּנָּשֵׂא לְיִשְׂרָאֵל[47] -**
19 **הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים, שֶׁהוּא**
20 **חָזֶה וָשׁוֹק, לְעוֹלָם, אַף עַל פִּי שֶׁגֵּרְשָׁהּ אוֹ מֵת[48].**

41) יבמות סח, ב. 42) שם. 43) אם נבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל (פי"ח מהל' איסורי ביאה ה"א). 44) כגון שהיתה גרושה ונבעלה לכהן (שם פי"ט ה"א). 45) שם ושם. 46) פרט לעבודה במקדש, שהרי החלל אינו מחלל עבודתו (פ"ו מהל' ביאת מקדש ה"י). וכן נראה בפ"ט שם הט"ו, שלא מנה חלל בין שמונה־עשר פסולי עבודה. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לאיש זר - כי תבעל לפסול, בתרומת הקדשים - בתרומה, לא תאכל. 47) יבמות, שם. ומשנה, שם פז, א. 48) שחוזרת לתרומה, ואף־על־פי־כן אינה חוזרת לחזה ושוק. והפסוק מתפרש לפי"ז: כי תהיה לזר - כי תנשא לישראל, בתרומת הקדשים - במורם מן הקדשים, לא תאכל.

21 **ח. אֲבָל[49] הַתְּרוּמָה - אוֹכֶלֶת אַחַר שֶׁגֵּרְשָׁהּ הַיִּשְׂרָאֵל**
22 **אוֹ מֵת, אִם לֹא הִנִּיחַ בֵּן מִמֶּנָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַת כֹּהֵן**
23 **כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ, וְשָׁבָה אֶל**
24 **בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל.**

49) שם.

25 **ט. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[50]: מִלֶּחֶם - וְלֹא כָּל לֶחֶם;**
26 **חוֹזֶרֶת הִיא לִתְרוּמָה, וְלֹא לְחָזֶה וָשׁוֹק.**

50) שם. ושם למדו כן גם מהפסוק "בתרומת הקדשים לא תאכל", שהביא רבינו למעלה ה"ז.

י. וְלֹא הַכֹּהֶנֶת בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית[51] שֶׁנִּבְעֲלָה לְאָסוּר לָהּ, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית זוֹנָה[52] - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע מִכֹּהֵן.

51) שם סח, א. 52) [למעלה ה"ז, כתב גם "חללה", וצריך־עיון למה השמיטה כאן].

יא. לְפִיכָךְ הַשְּׁבוּיָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[53], וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אֲנִי. וְכָל שְׁבוּיָה שֶׁנֶּאֱמֶנֶת לוֹמַר טְהוֹרָה אֲנִי[54], אוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ עֵד[55] כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. וְהַנִּרְבַּעַת לִבְהֵמָה[56] - לֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וְאוֹכֶלֶת.

53) שמא נטמאה. עדיות פ"ג מ"ו, וכתובות לו, ב. 54) שנינו במשנה עדיות שם: "יש שבויה אוכלת, ויש שבויה שאינה אוכלת. כיצד? האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני - אוכלת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שנשבית, והיא אומרת טהורה אני - אינה אוכלת". וכן שנינו בכתובות כב, א - להתירה לבעלה. 55) אפילו עד אחד, שבשבויה הקילו להאמין עד אחד שלא נטמאה, כמבואר בפי"ח מהל' אישות הי"ז. 56) יבמות נט, ב.

יב. יִשְׂרְאֵלִית שֶׁיֵּשׁ לָהּ זֶרַע מִכֹּהֵן[57] - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, וַאֲפִלּוּ טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[58], וַאֲפִלּוּ זֶרַע הַזֶּרַע עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶרַע אֵין לָהּ[59].

57) משנה, שם פו, ב. 58) שם עב, א - אמרו שמאכיל את עבדיו, והוא־הדין שמאכיל את אמו. 59) ודרשו חכמים (שם ע.) "עיין עליה", כלומר, חפש לה בן עד סוף כל הדורות, וראה בהלכה הסמוכה.

יג. כְּשֵׁם שֶׁזֶּרַע יִשְׂרָאֵל[60] מְכֹּהֶנֶת פּוֹסֶל אוֹתָהּ[61], כָּךְ זֶרַע כֹּהֵן מִיִּשְׂרְאֵלִית מַאֲכִיל אוֹתָהּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא זֶרַע פָּסוּל[62]. כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן אוֹ כֹּהֶנֶת לְיִשְׂרָאֵל, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת, וּבָא עַל הַבַּת מִי שֶׁהוּא עֲרֻוָה עָלֶיהָ אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת לְמַמְזֵר, וּמֵתָה הַבַּת וַהֲרֵי הַמַּמְזֵר קַיָּם[63]. הָיְתָה אֵם אִמּוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל.

60) זה מחובר להלכה הקודמת: "שנאמר וזרע אין לה, כשם שזרע ישראל וכו'" (משנה־למלך). 61) משנה, שם פו, ב. 62) משנה, שם סט, ב. [ואף־על־פי שלימוד זה (של בת ישראל לכהן, מבת כהן לישראל) נדחה ב'ספרא' פרשת אמור (פ"ה ה"ו), שכן אמרו שם: "מניין לבן שיאכיל את אמו בתרומה, ודין הוא אם זרע כאב לפסול, נעשה את הזרע כאב להאכיל, הין אם עשה את הזרע כאב לפסול, שמדת הפסול מרובה וכו' תלמוד לומר (ויקרא כב, יא) ויליד ביתו [הם יאכלו] יאכיל" (וכן הוא גם בנדה מד, א: "קרי ביה יאכילו בלחמו") - לאחר שכבר למדו מ"יליד ביתו", למדו גם מ"זרע אין לה" הנאמר בבת כהן, שכשם שבה אין הבדל בין זרע כשר לבין זרע פסול, כמו כן בבת ישראל, וכן מפורש ביבמות ע.]. 63) ומאכיל את אם אמו, עי' במשנה, שם.

יד. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל זַרְעָהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע פָּסוּל, וַאֲפִלּוּ אֵינוֹ יִשְׂרָאֵל[64]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיְתָה לָהּ בַּת מִכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּת נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[65], וַאֲפִלּוּ נִתְחַלְּלָה[66] - הֲרֵי אִמָּהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַבַּת הַפְּסוּלָה.

64) [אולי רוצה לומר "מאינו ישראל", והכוונה לנישאת לגוי, שנפסלה מלאכול בתרומה, ואף־על־פי־כן אמה אוכלת עבורה, כמפורש ב'ספרא' שם ה"י, ובמשנה יבמות, שם]. 65) והבת אינה אוכלת. 66) ונעשית זרע פסול לכהונה.

טו. כֵּיוֹצֵא בּוֹ, הַכֹּהֶנֶת שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי זַרְעָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרְאֵל אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ הַזֶּרַע כֹּהֲנִים. כֵּיצַד? בַּת כֹּהֵן[67] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת[68], וְהָלְכָה הַבַּת וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל, מַאֲכִיל אֶת אִמּוֹ[69] וּפוֹסֵל אֶת אֵם אִמּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה אִמּוֹ[70]. וְזֹאת[71] אוֹמֶרֶת: לֹא כְּבֶן בִּתִּי[72] כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹסֵלְנִי מִן הַתְּרוּמָה.

67) משנה, שם סט, ב. 68) שהיא ישראלית ופוסלת את אמה אף־על־פי שמת אביה. 69) לאחר מות אביו הכהן. 70) שכל זמן שהיא חיה, היא עצמה פוסלת את אמה, שהרי אביה ישראל. 71) אם אמו. 72) במשנה, שם: "כבני". אבל בברייתא שם ע, א - כלשון רבינו.

טז. הָעֶבֶד - אֵינוֹ פּוֹסֵל[73] מִשּׁוּם זֶרַע וְאֵינוֹ מַאֲכִיל. כֵּיצַד? כֹּהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ בֵּן, וְהָלַךְ הַבֵּן וְנִכְבַּשׁ[74] עַל הַשִּׁפְחָה[75] וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ עֶבֶד[76], וּמֵת הַבֵּן וַהֲרֵי הָעֶבֶד קַיָּם: הָיְתָה אֵם אָבִיו שֶׁל עֶבֶד זֶה בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה; הָיְתָה בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל - תֹּאכַל. שֶׁאֵין זֶה זֶרַע, שֶׁהָעֲבָדִים אֵין לָהֶם יִחוּס[77].

73) משנה, שם סט, ב. 74) נדחק ונדבק, לשון מכבש, ולשון גנאי הוא (רש"י שם). 75) וכל־שכן על הגויה (רדב"ז), וראה להלן. 76) שוולד שפחה כמותה (רש"י). וכן ולד גויה (קידושין סח:). 77) ולפיכך אינו פוסל ואינו מאכיל. [ואין כוונתו למה שאמרו ביבמות סב, א: "הכל מודים בעבד שאין לו חיים" (וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' אישות ה"ו "שהעבד אין לו יחוס"), - שלא אמרו כן אלא בעבד שנשתחרר, ואילו בגוי שנתגייר, בניו מתייחסים אחריו, אבל בישראל - בין אם בא על הגויה ובין אם בא על השפחה, אין הוולדות מתייחסים אחריו].

יז. בַּת יִשְׂרָאֵל[78] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וָמֵת, וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[79]. מֵת הַיִּשְׂרָאֵל וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - לֹא תֹּאכַל בִּתְרוּמָה מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרְאֵל[80]. מֵת בְּנָהּ מִיִּשְׂרָאֵל - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ הָרִאשׁוֹן.

78) משנה, יבמות פו, ב. 79) מפני שנישאת לישראל,

ונותקה מזרע הכהן. 80) אף־על־פי שיש לה גם בן מכהן, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לישראל.

1 **יח. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[81] וְיֵשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן,**
2 **וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[82]. מֵת וְלָהּ**
3 **מִמֶּנּוּ בֵּן - תֹּאכַל בִּתְרוּמָה[83]. מֵת בְּנָהּ מִכֹּהֵן - אֲסוּרָה**
4 **לֶאֱכֹל מִפְּנֵי בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל. מֵת בְּנָהּ שֶׁמִּיִּשְׂרָאֵל -**
5 **חוֹזֶרֶת לְבֵית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ, וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה, לֹא**
6 **בְּחָזֶה וָשׁוֹק[84].**

81) משנה, שם. 82) שנותקה מזרע של הישראל. 83) אף־על־פי שיש לה גם בן ישראל, שהרי נותקה ממנו עם נישואיה לכהן. 84) כמבואר למעלה בהלכה ז־ט. וכתב ה'כסף משנה': "דוקא בחוזרת לבית אביה, אסורה בחזה ושוק, אבל כשמת בנה מישראל והיא חוזרת לאכול בשביל בנה מכהן - חוזרת אף לחזה ושוק, וכן מפורש בגמרא שם.

7 **יט. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה וְיֵשׁ לָהּ**
8 **מִמֶּנּוּ בֵּן, וְחָזְרָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה.**
9 **מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֵּן - אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי בְּנָהּ הָאַחֲרוֹן, שֶׁהֲרֵי**
10 **הוּא מַאֲכִילָהּ כְּמוֹ שֶׁהֶאֱכִילָהּ אָבִיו.**

יום שלישי י"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם הטמאין אוכלים בתרומה עד שיעריב שמשן. ודין רוכבי גמלים ומשמשת שלא נתהפכה. ותרומת חוצה לארץ אם היא אסורה באכילה. כהן ערל או משוך ונשיהן ועבדיהן. ואנדרוגינוס שנבעל. פצוע דכא וכרות שפכה וחרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים. בת ישראל שנישאת לכהן והכניסה לו עבדים.

11 **א. כֹּהֵן טָמֵא אָסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין**
12 **טְהוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ**
13 **אוֹ זָב, בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל - אֵי זֶהוּ קֹדֶשׁ שֶׁאוֹכְלִין**
14 **אוֹתוֹ כָּל זֶרַע אַהֲרֹן, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[2]? הֲרֵי אוֹמֵר: זוֹ**
15 **תְּרוּמָה. אֶלָּא שֶׁכָּל טָמֵא הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה -**
16 **חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[3], וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא. וְטָמֵא**
18 **שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּלָאוֹ - אֵינוֹ**
19 **לוֹקֶה[5], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ קֹדֶשׁ[6].**

2) פרט לקדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, ובגמרא שם הוסיפו שתרומה נאכלת גם לחוזרת, היינו בת כהן שנישאת לישראל ומת, פרט לחזה ושוק, שאינה חוזרת אליהם. 3) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו". 4) שכל חייבי מיתות בידי שמים, לוקים. 5) אבל איסור יש לאכול תרומה טמאה, ועיין ביבמות עג: הא איסורא איכא ופירש רש"י לאכול תרומה טמאה. ודורשים זה מהפסוק "בשעריך תאכלנו", לזה ולא לאחר, ולאו הבא מכלל עשה, עשה. 6) שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו", פרט לזו שמחוללת ועומדת.

20 **ב. אֵין הַטְּמֵאִים אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשָׁן**
21 **וְיֵצְאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים[7] אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה[8];**
22 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר - עַד שֶׁיִּטְהַר הָרָקִיעַ מִן**
23 **הָאוֹר[9], וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשם, ויצאו שלושה כוכבים אחר שקיעת החמה.. כו'".

ומקור ההלכה הוא בגמרא בברכות ש"מאימתי קורין את שמע בערבית" משמעו הוא "טהר יומא" ולא "טהר גברא", היינו שטהרתו של הטמא תלויה בהערב שמש. ויש לבאר זאת בפנימיות העניינים: כדאיתא בזהר, ש'תרומה' אותיות תורה מ', התורה שניתנה לארבעים יום. ואכילת תרומה משמעה שהתורה נעשית מאכלו של כל אחד ואחד מישראל, שהרי היא "לחם ומזון הנפש... כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף.... להיות דם ובשר כבשרו". 'כוכבים' קאי על עם ישראל, כמובא בירושלמי שכל יהודי נקרא בשם כוכב, ושלושה כוכבים הם שלושת בחינותיהם של האבות שישנם בכל אחד ואחד מישראל, ושלושה כוכבים בינוניים מרמזים על דרגת ה"בינוני" שהיא "מדת כל אדם, ואחריה כל אדם ימשוך". ונפסק להלכה, שכאשר ישנם שלושה כוכבים בינוניים, יכולים הכהנים לאכול בתרומה עוד לפני ש"טהר גברא", ובכל מעמד ומצב יש בכחו של יהודי ללמוד תורה באופן שנעשית דם ובשר כבשרו, ומכיון שיש אצלו ג' כוכבים בינוניים אינו צריך להמתין לעבודה מיוחדת (טהרה וכו') אלא יכול לאכול בתרומה תיכף ומיד. ועל־ידי־זה בא לשלימות העבודה, שאז יכול לאכול גם קדשים ממש, ועד לקדשי־קדשים, חטאת וכו' הקשורים עם שלימות הטהרה והקדושה של מי חטאת - שלימות הטהרה והקדושה - "וזרקתי עליכם מים טהורים".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט"ו)

7) בגמרא שם נאמר: "צאת הכוכבים" ובשבת לה: אמרו: "כוכב אחד יום, שני כוכבים בין השמשות, שלושה לילה". ושם אמר ר' יוסי: "לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה, אלא בינונים". 8) וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה. 9) בברכות שם: "מאי וטהר טהר יומא, כדאמרי אינשי איערב שימשא ואדכי יומא". וברש"י שם: "אדכי לשון עבר, נתפנה העולם מן השמש".

24 **ג. כֹּהֵן טָהוֹר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵינוֹ לוֹקֶה,**
25 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[10]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר יֹאכַל מִן**
26 **הַקֳּדָשִׁים - מִדָּבָר שֶׁהוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ הוּא שֶׁיֹּאכַל**

1 כְּשֶׁיִּטְהַר, אֲבָל דָּבָר טָמֵא לֹא יֹאכַל אַף עַל פִּי
2 שֶׁיִּטְהַר; וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה - עֲשֵׂה הוּא.

10) כלומר, מפני שאין בו לאו אלא עשה.

3 ד. מִי שֶׁהָיָה אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּזְדַּעְזְעוּ
4 אֵיבָרָיו[11] לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע - אוֹחֵז בָּאַמָּה[12] וּבוֹלֵעַ
5 אֶת הַתְּרוּמָה.

11) שנעקר זרע מגופו. 12) "שלא יצא הזרע עד שיבלע את התרומה שבפיו, דתנן: הזב ובעל קרי אין מטמאים עד שתצא טומאתן לחוץ".

6 ה. הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה - מַטְבִּילִין אוֹתָן וּמַאֲכִילִין אוֹתָן
7 תְּרוּמָה אַחַר שֶׁהֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן. וּמְשַׁמְּרִין אוֹתָן שֶׁלֹּא
8 יִישְׁנוּ אַחַר הַטְּבִילָה; שֶׁאִם יִשְׁנוּ - טְמֵאִים, אֶלָּא אִם
9 כֵּן עָשׂוּ לָהֶם כִּיס שֶׁל נְחֹשֶׁת[13], שֶׁמָּא יִרְאוּ קֶרִי.

13) וכשירצו להאכילו תרומה יבדקו בכיס. ומדוע של נחושת? מפני שאינו בולע, וכשיראה קרי יהיה ניכר בכיס.

10 ו. רוֹכְבֵי גְּמַלִּים אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בַּתְּרוּמָה עַד שֶׁיִּטְבְּלוּ
11 וְיַעֲרִיב שִׁמְשָׁן; שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה מִפְּנֵי הַחֲמוּם,
12 שֶׁהֲרְכִיבָה עַל עוֹר הַגָּמָל[14] מוֹצִיא טִפָּה שֶׁל שִׁכְבַת
13 זֶרַע.

14) כלומר, בלא אוכף.

14 ז. הַמְשַׁמֶּשֶׁת מִטָּתָהּ, אִם לֹא נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת
15 תַּשְׁמִישׁ[15] - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה לָעֶרֶב; וְאִם
16 נִתְהַפְּכָה בִּשְׁעַת הַתַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל
17 בַּתְּרוּמָה כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים[16]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁלֹּא
18 תִּפָּלֵט וְתִהְיֶה טְמֵאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[17].

15) הראב"ד השיג ממה שאמרו שם בגמרא: והוא שהטבילוה במטה שלא זזה ממקומה, אבל אם הלכה לטבילה, חוששין שמא נשתייר ממנו ופלטה. ונראה שרבינו גורס בגמרא "אלא לא קשיא כאן במתהפכת כאן בשאינה מתהפכת", ואם כן חזרו ממה שאמרו קודם, ולפי זה אין צורך להטבילה במטה. 16) לא ג' ימים שלמים אלא עד היום השלישי. 17) ושם כתב שאינה מטמאה אלא שלוש עונות, ועונה היא יום או לילה, ואם שמשה בליל שבת היא מטמאה ביום השבת, בליל יום א וביום א, ולא יותר.

19 ח. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ, הוֹאִיל וְעִקָּרָהּ מִדִּבְרֵיהֶן -
20 אֵינָהּ אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה אֶלָּא לְכֹהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה
21 עָלָיו מִגּוּפוֹ, וְהֵן: בַּעֲלֵי קְרִיִּין וְזָבִין וְזָבוֹת וְנִדּוֹת
22 וְיוֹלְדוֹת. וְכֻלָּן שֶׁטָּבְלוּ - מֻתָּרִין לַאֲכִילָה אַף עַל פִּי
23 שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן[18]. אֲבָל טְמֵאֵי מַגַּע טֻמְאוֹת[19] -
24 בֵּין שֶׁנִּגְּעָה בְּמֵת, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָנוּ הַיּוֹם לִטָּהֵר מִמֶּנּוּ[20],
25 בֵּין שֶׁנִּגְּעָה בְּשֶׁרֶץ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְבֹּל לִתְרוּמַת חוּצָה
26 לָאָרֶץ.

18) אף על פי שלתרומה של ארץ ישראל אינו ראוי אלא לאחר הערב שמש - לעניין תרומה של חוצה לארץ הוא ראוי לאחר טבילה, שכיוון שטבל טהר מטומאה היוצאת מגופו, וחלה עליו טומאה קלה של טבול יום, שאינו אלא שני לטומאה, ואינה אלא כטמא מגע בלבד שאוכל בתרומת חוצה לארץ. 19) שאין טומאה יוצאה מגופן. 20) שאין לנו היום אפר פרה, להזות שלישי ושביעי.

27 ט. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן קָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי וּקְטַנָּה
28 שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאֲתָה דַּם נִדָּה - אוֹכְלִין אוֹתָהּ תָּמִיד בְּלֹא
29 בְּדִיקָה[21], שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁלֹּא יָצְאָה טֻמְאָה עֲדַיִן עֲלֵיהֶם.
30 וְהַמְּצֹרָע - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁטֻּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו
31 מִגּוּפוֹ[22]. וְהוּא שֶׁיִּטַּמֵּא אוֹתוֹ כֹּהֵן מְיֻחָס[23]; אֲבָל קֹדֶם
32 שֶׁיִּטַּמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן - טָהוֹר הוּא.

21) אבל גדול הוא בחזקת טומאה עד שיטבול. 22) כן נראה בפסחים סז: שמצורע הרי הוא כזב לעניין זה. 23) ולא כהן מוחזק. ו"איזהו כהן מיוחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן עד איש שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששימש על גבי המזבח". ו"מי שהעידו עליו שני עדים שראוהו שהיה אוכל בתרומה של תורה הרי זה מיוחס".

33 י. כֹּהֵן עָרֵל אָסוּר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִדִּין תּוֹרָה. שֶׁהֲרֵי
34 נֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר בִּתְרוּמָה, וְנֶאֱמַר תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר
35 בְּפֶסַח; מַה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוּר בְּפֶסַח - עָרֵל אָסוּר
36 בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוּר בִּתְרוּמָה - עָרֵל אָסוּר בּוֹ.
37 וְאִם אָכַל - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[24]. מָשׁוּךְ[25] מֻתָּר לֶאֱכֹל
38 בִּתְרוּמָה וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה כְּעָרֵל. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,
39 שֶׁיָּמוּל[26] פַּעַם שְׁנִיָּה עַד שֶׁיֵּרָאֶה מָהוּל.

24) שאף על פי שדבר הנלמד מגזירה שווה, אינו מן התורה לדעת רבינו (ספר המצוות שורש ב) - מצאנו לחכמים שאמרו שאיסור אכילת תרומה לערל הוא מן התורה ולפיכך מנאו רבינו ללא תעשה. 25) שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה. 26) מלשון רבינו נראה שלא אסרוהו חכמים לאכול בתרומה, אלא הטילו עליו חובת מילה, כדי שייראה כמהול.

40 יא. הַנּוֹלַד מָהוּל - אוֹכֵל בִּתְרוּמָה[27]. וְהַטֻּמְטוּם -
41 אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק עָרֵל. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס -
42 מָל וְאוֹכֵל[28].

27) [ואף על פי שצריך להטיף ממנו דם ברית - כיון שאין כאן חיוב למול כבכל ערלה, אלא להטיף דם ברית בלבד, ובזה יוצא ידי חובה - אינו נקרא ערל אף לפני הטפת דם ברית]. 28) מל הזכרות שבו ואוכל בתרומה, ממה נפשך: בין שהוא איש בין שהוא אשה בין שהוא בריה בפני עצמה, זרעו של כהן הוא.

43 יב. הָעָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין
44 לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה - נְשֵׁיהֶן וְעַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין[29].

29) שאף על פי שהם אסורים בתרומה - יש בהם קדושת כהונה.

45 יג. פְּצוּעַ דַּכָּא[30] וּכְרוּת שָׁפְכָה[31] - הֵם וְעַבְדֵיהֶן

אוֹכְלִין, וּנְשֵׁיהֶן לֹא יֹאכְלוּ[32]. וְאִם לֹא יָדַע[33] אֶת אִשְׁתּוֹ מִשֶּׁנַּעֲשָׂה פְּצוּעַ דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה[34] - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נָשָׂא בַּת גֵּרִים - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת[35].

30) שנפצעו הביצים שלו. 31) שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע, אלא שופך ושותת, ואינו מוליד. ושניהם אסורים לבוא בקהל. 32) שהן נעשות חללות בביאתם מכיוון שנבעלות לפסול להן. 33) לא בא עליה, מלשון "והאדם ידע את חוה אשתו". 34) כן היא לשון המשנה ומשמע שהייתה נשואה לו קודם לכן, וכן פירש רש"י שם. ולכך היא אוכלת בתרומה, אף על פי שהיא משתמרת, כלומר עומדת, לביאה פסולה, מאחר שכבר אכלה. אבל אם נישאה והוא פצוע דכא, אפילו לא ידעה, אינה אוכלת, מאחר שהיא משתמרת לביאה פסולה דאורייתא. 35) שאין בהם איסור נישואין כלל, לא משום "לא יבוא פצוע דכא בקהל ה'" - שגיורת אינה בכלל קהל ה'. ולא משום זונה לכהן - שפצוע דכא אינו בקדושת כהונה ואינו אסור בה.

יד. פְּצוּעַ דַּכָּא כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת כֹּהֵן - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[36]. סְרִיס חַמָּה[37] - הוּא וְאִשְׁתּוֹ וַעֲבָדָיו אוֹכְלִין[38]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס - עַבְדֵיהֶן אוֹכְלִין, אֲבָל לֹא נְשׁוֹתֵיהֶן[39].

36) כיוון שמשתמרת לביאה פסולה, נתחללה ופסולה מלאכול אפילו בתרומת בית אביה, ואפילו אם רק קידש אותה, ולא ידעה משנעשה פצוע דכא. ומה שמותרת לאכול בתרומה אם נישאה קודם שנעשה פצוע דכא, משום שהייתה אוכלת קודם, אין זה אלא שתחילת אכילתה הייתה על ידי נישואין אלו שהיו כשרים אז, ואף על פי שעכשיו נעשה פצוע דכא, כיוון שאותם הנישואין שהכשירוה לאכילה קיימים עוד, אוכלת גם עכשיו, מאחר שכבר אכלה. אבל כאן מה שאכלה מבית אביה, נפקע לגמרי על ידי הקידושין, שאז יצאה מרשות אביה. 37) שנולד סריס מבטן אמו והוא על ידי שנתחממה אמו ביום הצהריים וחום התנור ששתתה משקה חזק. 38) שסריס חמה שלא נסתרס בידי אדם, אלא בידי שמים, אינו אסור לבוא בקהל. 39) שמא נקבה הוא ואין קידושיו קידושין. ואנדרוגינוס שהוא ברייה בפני עצמה ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה, ולפיכך אינו מאכיל בתרומה על ידי קידושיו.

טו. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁקָּנוּ לָהֶן עֲבָדִים - אֵינָן אוֹכְלִין[40]. אֲבָל אִם קָנוּ לָהֶם בֵּית דִּין אוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לָהֶן בִּירֻשָּׁה[41] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין.

40) מפני שאין לחרש שוטה וקטן קניין אלא על ידי בית דין או אפוטרופוס. ואין אני קורא בו "קניין כספו הוא יאכל בו". 41) שקטן נוחל.

טז. אַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁנִּבְעַל לְפָסוּל מִן הַתְּרוּמָה, בֵּין דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ בֵּין דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ - נִפְסָל מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה, כְּנָשִׁים[42]. וְאֵין עַבָדָיו אוֹכְלִין[43]. וְכֵן אִם נִבְעַל לְאַנְדְּרוֹגִינוֹס אַחֵר שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּבִיאָתוֹ לְאִשָּׁה[44] - נִפְסָל, וְאֵינוֹ אוֹכֵל וְלֹא מַאֲכִיל עֲבָדָיו. וְהוּא שֶׁיִּבְעַל אוֹתוֹ דֶּרֶךְ נַקְבוּתוֹ[45]; אֲבָל דֶּרֶךְ זַכְרוּתוֹ - אֵין זָכָר פּוֹסֵל זָכָר מִן הַכְּהֻנָּה.

42) ירושלמי יבמות פרק ח הלכה ו "נבעל (האנדרוגינוס) נפסל מן התרומה כנשים", פירוש אם נבעל לפסול מן התרומה. שאם היה כשר לתרומה, אינו פוסלו, ממה נפשך: מצד דין נקבות של שניהם, אין כאן ביאה כלל. מצד דין זכרות של שניהם - אין זכר פוסל זכר. ומצד שהבועל זכר והנבעל נקבה, בוודאי שאינו פוסלה, שהרי ביאה כשרה היא. ומכיוון שאמר "כנשים", נראה שנפסל בין בדרך נקבותו ובין בדרך זכרותו, שהרי האשה נפסלת בין בכדרכה ובין שלא כדרכה. 43) שהרי נתחלל מן הכהונה. 44) שאם הוא כשר - אינו פוסל. 45) ירושלמי שם: "רבי ניחא ברבי סבא ר' יונה בשם רב המנונה, אפילו מין במינו (=אנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס) כל שהוא (= בין שבעלו דרך נקבותו בין שבעלו דרך זכרותו), וקשיא אם זכר הוא (=כלומר, אם אנדרוגינוס דינו כזכר, ואם כן שניהם דין אחד להם) אין זכר פוסל זכר, אם נקבה היא (= כלומר, לשניהם דין נקבה) אין נקבה פוסלת נקבה, צד זכרותו של זה פוסלת צד נקיבתו של זה". ולדעת רבינו היינו אם בעלו בדרך נקבותו, הוא פוסלו, מפני שצד זכרותו של זה פוסלת צד נקבתו של זה. שאז אנו דנים את הבועל כזכר ואת הנבעל כנקבה. אבל אם בעלו בדרך זכרותו אומרים ממה נפשך: אם זה זכר אף זה זכר, ואין זכר פוסל זכר, ואם שניהם נקבות - אין ביאתו ביאה כלל.

יז. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן אֵינוֹ מַאֲכִיל[46] - הֲרֵי זֶה הָעֶבֶד אָסוּר לֶאֱכֹל[47]. וְכָל הַמַּאֲכִיל בִּתְרוּמָה - מַאֲכִיל בְּחָזֶה וָשׁוֹק.

46) [כלומר, כל השותפין היו כהנים כשרים, שאוכלים תרומה ומאכילים לעבדיהם, ואחד מהם היה פסול שאינו מאכיל עבדו בתרומה]. 47) בירושלמי שם: "מניין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות, אפילו אחד ממאה בו, שאינו מאכילו בתרומה תלמוד לומר וכהן כי יקנה" משמע שכולו קנוי לכהן המאכיל.

יח. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג[48] בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל[49] - הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ[50]. וְכֵן עַבְדֵי כֹּהֵן שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים וְעַבְדֵי אִשְׁתּוֹ שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים - יֹאכְלוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ - אֲפִלּוּ קִנְיַן הַקִּנְיָן[51]. וְקִנְיָן הָאוֹכֵל - מַאֲכִיל (אֲחֵרִים), וְקִנְיָן שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל[52] - אֵינוֹ מַאֲכִיל.

48) שהבעל משתמש בעבודתם כאכילת פירות. 49) שהכניסה בנדוניא והבעל קיבל אחריותם עליו. 50) עבדי צאן ברזל יאכלו לפי שהם ברשותו. ועבדי מלוג ששייכים לה יאכלו, שזהו כקניינו שקנה קניין. והמדובר כשהקנו להם העבדים והתנו עמהם שאינם קנויים להם אלא לכך וכך, שבאופן זה אינם קנויים לאדון כלל. 51) עבדים שקנו עבדים וקניין קניינו של הקניין (=עבדי אשתו שקנו עבדים). 52) כגון אלמנה לכהן גדול שאינה אוכלת בתרומה, שהרי היא חללה.

יט. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[53].

53) עבדי צאן ברזל לא יאכלו, מפני שהם של הבעל. ועבדי מלוג, לפי שהם שלה, ואף היא נפסלה מן התרומה על ידי נישואיה עם הישראל.

כ. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל[54], גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה[55] לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, בֵּין כֹּהֶנֶת[56] בֵּין יִשְׂרְאֵלִית, וְכֵן שְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין[57], וְהִכְנִיסָה לוֹ עַבְדֵי מְלוֹג וְעַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל - עַבְדֵי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָם; וְעַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל יֹאכְלוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֶׁל בַּעַל[59]. נָשָׂא שְׁנִיָּה[60] - הִיא אוֹכֶלֶת[61], וְעַבְדֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ לֹא יֹאכְלוּ[62].

54) [והיינו בנישואין, שהרי מדובר כאן גם בבת ישראל, שאף בנישואין כשרים אינה אוכלת אלא לאחר נישואין]. 55) גרושה או חלוצה, ששתיהן אסורות לכהן. [ואף על פי שחלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן, ואינה נעשית זונה, כיוון שהיא מאיסורי כהונה היא נעשית חללה על ידו]. 56) שאפילו בת כהן האוכלת בתרומת אביה, נתחללה ונפסלה מתרומה בנישואי איסור. 57) נישואי איסור שיש בהם לאו, שאף על ידם נעשית זונה ואסורה בתרומה. ונקט חייבי לאוין, לפי שבחייבי כריתות, אין קידושין תופסין כלל. 58) מפני שהם שלה וקניין שאינו אוכל אינו מאכיל, והיא עצמה פסולה בתרומה, שנעשית זונה או חללה. 59) הכהן, לפי שהם באחריותו. 60) שנייה לעריות, האסורה מדרבנן. ומכיוון שאמר "נשא", וודאי המדובר בבת ישראל שאינה אוכלת מן האירוסין אלא מן הנישואין. 61) ביבמות פה. "שניות מדברי סופרים - היא כשרה וולדה כשר". שאינה נעשית זונה, כיוון שאינה אסורה עליו מן התורה. ואינה נעשית חללה, כיוון שאינה מאיסורי כהונה. 62) ירושלמי שם. ושם: "עבדי שניות - היא אוכלת ועבדיה אינם אוכלים" ומפרשה רבינו בניחותא, ולא בתמיהה, כמו שפירשו המפרשים שם. ולא נתברר למה אינם אוכלים, הרי היא אוכלת, וקניין האוכל - מאכיל. ועבדי צאן ברזל אוכלים, שהם של הבעל.

כא. כֹּהֶנֶת אַלְמָנָה[63] שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן גָּדוֹל אוֹ גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט[64], הוֹאִיל וְהֵן מְשַׁמְּרוֹת[65] לְבִיאָה פְּסוּלָה שֶׁל תּוֹרָה - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נִכְנְסוּ לַחֻפָּה בְּלֹא אֵרוּסִין - אֵינָן אוֹכְלוֹת, שֶׁהַחֻפָּה[66] פּוֹסֶלְתָּן[67] מִלֶּאֱכֹל. נִתְאַלְמְנוּ אוֹ נִתְגָּרְשׁוּ: מִן הָאֵרוּסִין - חָזְרוּ לֶהֱכְשֵׁרָן[68] וְאוֹכְלוֹת; מִן הַנִּשּׂוּאִין - לֹא יֹאכְלוּ, שֶׁכְּבָר נִתְחַלְּלוּ[69].

63) וכתב "כהנת" לפי שהמדובר כאן בנתארסה, ובת ישראל לכהן אינה אוכלת אלא אם כן נישאה. 64) במשנה שם נזכרה גם "חלוצה" אבל אין זו אלא "שיגרא דלישנא" אגב גרושה, שהרי חלוצה אינה פסולה אלא מדרבנן, ולפיכך השמיטה כאן רבינו, וכתב להלן (הלכה כג) שמותרת. 65) מצפות, כלומר עומדות לכך. 66) בלא קידושין. 67) אף על פי שחופה אינה קונה - כיוון שנכנסה לחופה לשם ביאה, הרי היא משתמרת לביאה פסולה. 68) שהרי לא נבעלו, ומעתה אינן משמרות עוד לביאה פסולה. 69) מכיוון שנבעלו לפסול, אבל אם נכנסו לחופה ולא נבעלו, אף על פי שדינן כבעולות - לא נתחללו מן התרומה, שהרי כן אמרו בפצוע דכא, שאם לא ידע את אשתו לאחר שנעשה פצוע דכא, הרי אלו יאכלו. [וכל שכן שאם נכנסו לחופה בלא אירוסין, שכל פסולה אינו אלא מפני שמשתמרת לביאה פסולה, שוודאי לא נתחללו].

כב. כֹּהֶנֶת[70] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ כֹּהֵן וְנָפְלָה לִפְנֵי יְבָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חָלָל - לֹא תֹּאכַל מִפְּנֵי זִקַּת הֶחָלָל[71]. וַאֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הַכְּשֵׁרִים מַאֲמָר[72], שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קִנְיָן גָּמוּר.

70) בת כהן ואשת כהן. 71) שזקוקה גם לו, כשם שזקוקה לכל האחים, לייבום או לחליצה. 72) הוא קידושי כסף שהיבם מקדשה.

כג. כֹּהֵן שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ הַכֹּהֶנֶת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסְרָה עָלָיו וַעֲדַיִן זִקָּתוֹ עָלֶיהָ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[73], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּרֶת לְבִיאָה פְּסוּלָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶן, שֶׁאֵין הַגֵּט פּוֹסֵל הַיְבָמָה אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[74] חֲלוּצָה אוֹ שְׁנִיָּה שֶׁנִּתְאָרְסָה[75] לְכֹהֵן - אוֹכֶלֶת[76]. כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁנָּשָׂא אַיְלוֹנִית[77] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה.

73) היינו בתרומת בית אביה, שהרי היא כהנת, אבל בת ישראל אינה אוכלת, בשביל היבם שהוא כהן. 74) לפי שהמדובר באירוסין נקט "כהנת" שהרי בת ישראל אינה אוכלת באירוסין. 75) שהן משתמרות לביאה פסולה מדרבנן. 76) בתרומת בית אביה, שהמשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אינה נפסלת. אבל חלוצה שנישאת - נתחללה. ושנייה שנישאת היא אוכלת, אבל עבדי מלוג שלה אינם אוכלים, ובנתארסה גם עבדיה אוכלים. 77) משנה ביבמות סא. ודלא כר' יהודה שאמר שכיוון שאינה לפריה ורביה הרי היא כזונה. ונקט "כהן הדיוט" לפי שלר' יהודה אסורה גם לכהן הדיוט, אבל להלכה הוא הדין בכהן גדול.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שהעובר והיבם והאירוסין והחרש ובן תשע שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין. מי שנישאת לכהן שוטה או שאנס ופיתה אותה. אשת איש שהעידו עליה עדי קינוי ועדי סתירה, ואשת כהן שאמרה טמאה אני.

א. הָעֵבֶר וְהַיָּבָם[2] וְהָאֵרוּסִין וְהַחֵרֵשׁ[3] וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין.

2) לשון המשנה ביבמות סז: והולך ומפרש אותם בהלכות הבאות. 3) שאינו שומע ואינו מדבר (ראה למעלה בפ"ד הלכה ב, ובפ"ב מהלכות אישות הלכה כו).

ב. הָעֵבֶר כֵּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל[4] הַמְעֻבֶּרֶת מִכֹּהֵן[5] - לֹא תֹּאכַל[6] בִּשְׁבִיל הָעֵבֶר. וּבַת כֹּהֵן[7] הַמְעֻבֶּרֶת מִיִּשְׂרָאֵל[8] - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל[9] מִפְּנֵי הָעֵבֶר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ - פְּרָט לִמְעֻבֶּרֶת[10].

4) גמרא שם. 5) ומת הבעל. 6) בגמרא שם: "ילוד מאכיל, שאינו ילוד אינו מאכיל". שנאמר (ויקרא כב, יא): "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" - "קרי ביה יאכילו בלחמו" (נדה מד. וספרא פר' אמור פרשה ה הלכה ה), הרי שרק ילוד מאכיל (רש"י שם). 7) גמרא שם. 8) ומת הישראל. 9) מתרומת בית אביה. 10) שאינה דומה לנעוריה (רש"י שם).

1 **ג. בַּת כֹּהֵן[11] שֶׁבָּא עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל[12] - אֵין חוֹשְׁשִׁין**
2 **שֶׁמָּא נִתְעַבְּרָה, אֶלָּא טוֹבֶלֶת[13] וְאוֹכֶלֶת לָעֶרֶב[14]. הָיְתָה**
3 **נְשׂוּאָה[15] לְיִשְׂרָאֵל וּמֵת בַּעְלָהּ - טוֹבֶלֶת וְאוֹכֶלֶת**
4 **בִּתְרוּמָה לָעֶרֶב עַד אַרְבָּעִים יוֹם[16]. וְאִם הֵכַּר עֻבְּרָהּ[17]**
5 **- הֲרֵי זוֹ מְקַלְקֶלֶת לְמַפְרֵעַ[18] עַד אַרְבָּעִים יוֹם[19]. שֶׁכָּל**
6 **הָאַרְבָּעִים יוֹם אֵינוֹ עֻבָּר, אֶלָּא מַיִם בָּעוֹלָם[20] הוּא**
7 **חָשׁוּב.**

11) משנה יבמות סט. 12) לשם זנות. 13) שם: לענין נישואין, ראה להלן. משום שנאמר (שם טו, יח): "ואשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב" (רש"י שם). 14) ואין חוששים שמא נתעברה, שהרי אשה זונה מתהפכת, שלא תתעבר (יבמות לה. ופי"ג מהלכות גירושין הלכה כב). ואפילו לאחר ארבעים יום אינה חוששת, ראה להלן. 15) בברייתא שם סט: 16) ויום הארבעים בכלל היתר, ראה להלן. שאף אם נתעברה - עד ארבעים יום אינו עובר כלל, ראה להלן. אבל לאחר ארבעים יום - אסורה לאכול מספק, שמא נתעברה. 17) ברייתא שם. וראה להלן. 18) היינו לענין שתהא אסורה בתרומה מודאי, ותהא חייבת לשלם קרן וחומש, כדין זר האוכל תרומה (רש"י שם). 19) כלומר, לאחר ארבעים יום (שם). 20) כלשון הגמרא שם.

8 **ד. בַּת יִשְׂרָאֵל[21] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, וּמֵת[22] וְהִנִּיחָהּ**
9 **מְעֻבֶּרֶת - לֹא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ[23] בִּתְרוּמָה בִּשְׁבִיל**
10 **הָעֻבָּר; שֶׁהַיָּלוּד הוּא שֶׁמַּאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ יָלוּד - אֵינוֹ**
11 **מַאֲכִיל[24]. לְפִיכָךְ[25], אִם הָיָה הָעֻבָּר חָלָל - אֵינוֹ פּוֹסֵל**
12 **הָעֲבָדִים[26], אֶלָּא אוֹכְלִין בִּגְלַל אֶחָיו הַכְּשֵׁרִים, עַד**
13 **שֶׁיִּוָּלֵד זֶה הֶחָלָל וְיֵאָסְרוּ הָעֲבָדִים מִלֶּאֱכֹל.**

21) שם סז. 22) בלי בנים, ושאר הקרובים הם חללים (חזון איש). 23) (בין עבדי צאן ברזל ובין עבדי מלוג, שכיון שגם היא אינה אוכלת (למעלה הלכה ב) - גם עבדי מלוג שלה אינם אוכלים. ולכן נקט רבינו "בת ישראל", שאילו בת כהן, שהיא עצמה אוכלת - גם עבדי מלוג שלה אוכלים). 24) כדעת חכמים שם, שאין קנין לעובר. ואף־על־פי שבמתנה אמרו: "דעתו של אדם קרובה אצל בנו", וקנה העובר (פכ"ב מהלכות מכירה, הלכה י) - בירושה שאין שם דעת אחרת המקנה לו - לא קנה (עיין רדב"ז). 25) כלומר, לפי שאין לעובר קנין, כנ"ל. 26) נדה מד.

14 **ה. הַיָּבָם כֵּיצַד?[27] בַּת יִשְׂרָאֵל[28] הַזִּקּוּקָה לְיָבָם[29] כֹּהֵן**
15 **- לֹא תֹּאכַל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ, וְזֶה עֲדַיִן**
16 **לֹא קְנָאָהּ[30]. וּבַת כֹּהֵן הַזִּקּוּקָה לְיִשְׂרָאֵל - אֲסוּרָה[31]**
17 **מִפְּנֵי יְבָמָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ**
18 **- פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם[32].**

27) הוא פוסל ולא מאכיל, ראה למעלה הלכה א. 28) יבמות סז: 29) זקוקה להתייבם, שאין לה בנים. ואפילו אם היבם עודנו קטן, שלא הגיע לתשע שנים ויום אחד (שם סח.). 30) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי קנין דאחיו הוא". 31) בתרומות בית אביה. 32) היינו הזקוקה ליבם, שאינה ברשותה לשוב, שהרי היא קשורה ביבם (רש"י שם).

19 **ו. יָבָם כֹּהֵן[33] שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[34] בְּאֹנֶס אוֹ בִּשְׁגָגָה,**
20 **אוֹ שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ[35] וְלֹא גָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁקְּנָאָהּ כְּמוֹ**
21 **שֶׁבְּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת יִבּוּם[36] - אֵינוֹ מַאֲכִילָהּ בִּתְרוּמָה[37]**
22 **עַד שֶׁיִּבְעַל בְּעִילָה גְּמוּרָה בְּרָצוֹן[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
23 **אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְאַלְמְנָה מִן הָאֵרוּסִין; אֲבָל[39] מִן**
24 **הַנִּשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת - תֹּאכַל בְּבִיאָה זוֹ[40].**

33) שם נו. 34) בת ישראל. 35) שהכניס ראש העטרה בלבד. (שם נה: ופ"א מהלכות איסורי ביאה, הלכה י). 36) פ"ב הלכה ג. 37) לפי הלשון השני שם, אין חולק בזה, ולפי הלשון הראשון זהו כשמואל, וראה להלן. 38) ביבמות שם אמרו: "כי רבי רחמנא [ביאת שוגג] לאוקמי במקום בעל, לאולמי מבעל לא". כלומר: לא ריבתה התורה ביאת שוגג ביבם שקונה יבמתו (= יבמה יבוא עליה, בין בשוגג בין במזיד - שם נד.) אלא להעמידו במקום הבעל, אבל להעדיפו לא שמענו. ולפי שגם הבעל אינו מאכיל ארוסתו (בהלכה הסמוכה) גם היבם הזה, שבא על יבמתו בשוגג, אינו מאכיל. וכל זה אינו אלא מדרבנן, שהרי מן התורה ארוסה אוכלת בתרומה (למעלה פ"ו הלכה ג). ואף־על־פי שלא אמרו כן אלא על ביאת שוגג, שלא נתרבתה אלא ביבום בלבד, כתבה רבינו גם לענין העראה, וכן הוא בירושלמי שם, וכן נראה מדברי הרי"ף (כסף־משנה). [ואף־על־פי שהעראה קונה גם באיש ואשה (ראה בפ"ג מהלכות אישות הלכה ה והערה כז) - כיון שעיקר היבום הוא להקים שם (דברים כה, ז), לא היה מן הדין שהעראה, שאינה ראויה להקים שם, תהא מועילה ביבום, אם לא שריבתה התורה, והרי זה כמו ביאה בשוגג, שהחמירו בה שלא יהא אלא עומד במקום אחיו ולא עדיף ממנו, ועיין מאירי. ולפי זה, גם בביאה שלא כדרכה, אף־על־פי שקנה אותה, כמבואר בהלכות יבום שם, כיון שאינה ראויה להקמת שם אינה אוכלת בתרומה, כנ"ל]. 39) שגם הבעל אינו מאכיל את ארוסתו בתרומה, כנ"ל. 40) אף־על־פי שהיא ביאה גרועה, שמעמידה היא את היבם במקום הבעל (יבמות שם, לפי הלשון הראשון לדברי הכל, ולפי הלשון השני כרב, ולא כשמואל, שהקשו עליו מברייתא).

25 **ז. הָאֵרוּסִין כֵּיצַד?[41] בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּתְאָרְסָה לְיִשְׂרָאֵל -**
26 **אֲסוּרָה לֶאֱכֹל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ בָּהּ קִנְיָן[42]. וּבַת יִשְׂרָאֵל[43]**
27 **שֶׁנִּתְאָרְסָה לְכֹהֵן - לֹא תֹּאכַל עַד שֶׁתִּכָּנֵס לַחֻפָּה;**
28 **שֶׁמָּא תֹּאכִיל לִבְנֵי בֵּית אָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[44].**

41) פוסלים ולא מאכילים, למעלה הלכה א. 42) בגמרא שם: "בת כהן לישראל - פסיל לה, דהא קנייה בהויה", ופירש"י "משעת הויה איפסלה, כדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר". ועיין תוספות שם. 43) שם סח. 44) למעלה פ"ו הלכה ג.

ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְכֹהֶנֶת: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[45] - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה כָּל הַשְּׁלֹשִׁים, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְאָרְסָה. וְאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[46] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל מִיָּד[47]. וְכֵן שְׁאָר הַתְּנָאִים[48] כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

45) שאינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (פ"ז מהלכות אישות הלכה י, ומשנה בקידושין נח:). 46) שספק הוא בידינו אם זה תנאי, ולכשיעברו שלשים יום היא מקודשת למפרע. או שזוהי חזרה, ואינה מקודשת אלא אחר שלשים יום (שם הלכה יב). 47) מספק, שמא זהו תנאי ונמצאת מאורסת לישראל לאחר שלשים יום ומעכשיו למפרע. 48) כגון שאמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו בדינר זה, אם אתן לך מאתים זוז, ולאחר זמן נתן לה מאתים זוז, שהרי היא מקודשת לו למפרע משעת הקידושין (שם פ"ו הלכה טז).

ט. הַחֵרֵשׁ כֵּיצַד?[49] כֹּהֶנֶת[50] שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל[51] חֵרֵשׁ - לֹא תֹּאכַל; שֶׁהֲרֵי קוֹנֶה בְּתַקָּנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ נְשׂוּאִין[52]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן חֵרֵשׁ - לֹא תֹּאכַל; שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה מִן הַתּוֹרָה[53], שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת.

49) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). 50) יבמות סח. 51) [בבת כהן לישראל (למעלה הלכה ז) כתב "שנתארסה", וכאן כתב "שנשאת". ויתכן כי "נישואין" תיקנו חכמים בחרש, אבל "אירוסין" לחוד לא תיקנו, ואינם קונים אפילו מדרבנן). 52) שם קיב: ופ"ד מהלכות אישות הלכה ט. 53) בגמרא שם: "קנין כספו אמר רחמנא, והאי לאו בר קנין הוא".

י. נִתְאָרְסָה[54] לְכֹהֵן פִּקֵּחַ[55], וְלֹא הִסְפִּיק לְכָנְסָהּ[56] עַד שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[57]. מֵת[58] וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם חֵרֵשׁ[59] וְיִבְּמָהּ - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת[60]. אֲבָל אִם נִשְּׂאָהּ כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת[61]. מֵת[62] וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם חֵרֵשׁ וְיִבְּמָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת, הוֹאִיל וְהָיְתָה אוֹכֶלֶת בַּתְּחִלָּה[63]. וְאִשֶּׁת חֵרֵשׁ שֶׁיָּלְדָה מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[64].

54) שם נו. 55) שהוא שלם בדעתו, ואינו לא חרש ולא שוטה (שם פ"ב הלכה כו). 56) לחופה בתורת נישואין. 57) שארוסה אינה אוכלת בתרומה, ונישואי חרש אינם אלא מדרבנן, ואינם מאכילים בתרומה, כמבואר למעלה. 58) זה שנתחרש. 59) שאף־על־פי שאין נישואיו אלא מדרבנן - לענין יבום, ביאתו ביאה מן התורה (פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה ג). 60) שאף־על־פי שביאתו ביאה מן התורה - אינה טובה יותר מביאה בשוגג, שאינה מאכילה בתרומה אם לא אכלה עוד בחיי בעלה, כמבואר למעלה הלכה ו (יבמות שם). 61) שהרי הנישואין היו בפקחותו. 62) זה שנתחרש. 63) שביאת יבם חרש קונה לאוקמי היבם כבעל, וכל שהבעל האכיל, גם היבם מאכיל (גמרא שם). 64) שם.

יא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כֵּיצַד?[65] מִי שֶׁנִּבְעֲלָהּ[66] לְאָסוּר לָהּ וְהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, הוֹאִיל וּבִיאָתוֹ בִּיאָה - נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה וַאֲסוּרָה מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה אוֹ חֲלָלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67]. אֲפִלּוּ הָיָה שָׁחוּף[68]. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁבִּיאָתוֹ בִּיאָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל הַקָּטָן, לְפִי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה עַד שֶׁיַּגְדִּיל[69]. סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[70] סָפֵק שֶׁאֵינוֹ; נִשֵּׂאת לְבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[71], סָפֵק שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא[72] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל.

65) הוא פוסל ואינו מאכיל (למעלה הלכה א). 66) כלומר, בת כהן. שם סח. 67) למעלה בפ"ו הלכה ז. 68) סוטה כו: "הוא האיש שאינו מתקשה ואינו מוליד" (פ"א מהלכות סוטה הלכה א, ועיין שם בהערה ח). 69) שקטן אינו בן דעת, ואפילו חכמים לא תיקנו לו נישואין (יבמות קיב:). 70) משנה שם סז: כלומר, זה האסור לה (שם סח.). 71) משנה שם. והנה רש"י שם פירש, שהמדובר בבת כהן שנתארסה לישראל שפוסלה בתרומה מספק. אבל רבינו שכתב "נשאת" ולא כתב "נתארסה", כנראה שמפרשה בבת ישראל לכהן, שאילו היה ברור שהביא שתי שערות, היה מאכילה, כדין בת ישראל שנישאת לכהן, ועכשיו שספק הוא - אינו מאכילה. ש"חזקה דרבא" ש"כל קטנה שהגיעה לכלל שנותיה, אינה צריכה בדיקה, חזקה הביאה סימנים" (נדה מו.), אינה אלא לחומרא (פי"א מהלכות גירושין הלכה ד), אבל לא לקולא. 72) והרי הוא כקטן (פ"ב מהלכות אישות הלכה יא).

יב. כָּל אֵלּוּ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה, כָּךְ אֵין מַאֲכִילִין בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַאֲכִילוּ בְּשֶׁל תּוֹרָה[73].

73) יבמות קיג.

יג. וְאֵלּוּ לֹא פּוֹסְלִין[74] וְלֹא מַאֲכִילִין[75]: הָאוֹנֵס, וְהַמְפַתֶּה[76], וְהַשּׁוֹטֶה שֶׁנָּשָׂא[77] אִשָּׁה. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֲסוּרָה[78] לָהֶן, שֶׁהֵן פּוֹסְלִין אוֹתָהּ בְּבִיאָתָם, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשֵׂית זוֹנָה וַחֲלָלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

74) את בת כהן מתרומת בית אביה, אם הם ישראלים. 75) את בת ישראל, אם הם כהנים. 76) כיון שבעלו לשם זנות, ולא לשם אישות. 77) שלשוטה לא תיקנו נישואין (שם קיב:). 78) משנה שם סט. 79) למעלה פ"ו הלכה ז.

יד. מִי שֶׁנִּשֵּׂאת[80] לְכֹהֵן שׁוֹטֶה, אוֹ שֶׁאָנַס אוֹתָהּ אוֹ

שֶׁפִּתָּה אוֹתָהּ כֹּהֵן, וְיָלְדָה - אוֹכֶלֶת בִּשְׁבִיל בְּנָהּ[81]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק, הוֹאִיל וּבְלֹא קִדּוּשִׁין הִיא, שֶׁמָּא מֵאַחֵר נִתְעַבְּרָה - הֲרֵי הַוָּלָד בְּחֶזְקַת זֶה שֶׁבָּא עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יָצָא עָלֶיהָ קוֹל[82] עִם אַחֵר, אֶלָּא הַכֹּל מְרַנְּנִין אַחֲרֶיהָ בְּזֶה הַכֹּהֵן. וְכֵן כֹּהֶנֶת[83] שֶׁבָּא עָלֶיהָ יִשְׂרְאֵל שׁוֹטֶה אוֹ שֶׁאֲנָסָהּ אוֹ פִּתָּהּ אוֹתָהּ וְנִתְעַבְּרָה - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִפְּנֵי הָעֻבָּר[84]. נִתְחַתֵּךְ הָעֻבָּר[85] - הֲרֵי זוֹ תֹּאכַל.

80) משנה שם: 81) שהוא כהן. 82) שם, כרבא ולפי הלשון הראשון. 83) משנה שם. 84) שעובר פוסל, כמבואר למעלה בהלכה ב. 85) משנה שם.

טו. אֵשֶׁת אִישׁ[86] שֶׁבָּאוּ עָלֶיהָ עֵדֵי קִנּוּי[87] וְעֵדֵי סְתִירָה[88] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה מֵי הַמָּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק זוֹנָה. מֵת בַּעְלָהּ[89] קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִן הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָן שׁוֹתוֹת[90] וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה לְעוֹלָם[91]. וְכָל אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה טְמֵאָה אֲנִי[92] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה[93].

86) משנה בסוטה ו: "ואלו אסורות מלאכול בתרומה - והאומרת איני שותה". 87) היינו שהעידו שאמר לה הבעל בפני עדים, אל תסתרי עם איש פלוני (פ"א מהלכות סוטה הלכה א). 88) שהעידו שנסתרה עם אותו האיש שאמר לה אל תסתרי עמו בפני שני עדים (שם הלכה ב). 89) שאינה שותה (משנה שם כד. כדעת בית הלל, וכן הוא שם בפ"ב הלכה ז). 90) חמש עשרה הן במספר, ומנויות שם הלכה ב. 91) שהן ספק זונה (רדב"ז). 92) זניתי תחתך. 93) אף־על־פי שלאוסרה לבעלה אינה נאמנת, שמא עיניה נתנה באחר (נדרים צ: ופכ"ד מהלכות אישות הלכה כג) - לענין תרומה נאמנת. וכדעת רבא שם. והמדובר בלא קינוי וסתירה (כסף־משנה), שאילו היה קינוי וסתירה, משנה מפורשת בסוטה ו. "ואילו אסורות מלאכול בתרומה - האומרת טמאה אני לך" וראה בתוספות שם ד"ה האומרת.

טז. קְטַנָּה בַּת יִשְׂרְאֵל[94] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן שֶׁלֹּא מִדַּעַת אָבִיהָ, בֵּין בִּפְנֵי אָבִיהָ בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[95], אַף עַל פִּי שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ[96] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה; שֶׁאִם מִחָה - תֵּעָשֶׂה זָרָה לְמַפְרֵעַ[97], וְזֶה שֶׁרוֹאֶה וְשׁוֹתֵק - כּוֹעֵס הוּא, לְפִי שֶׁנִּשֵּׂאת שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ[98].

94) קידושין מה: 95) כגון שהלך אחרי הקידושין למדינת הים. 96) וכל־שכן אם גם הקידושין היו שלא לדעת - שאינה אוכלת, ראה להלן. 97) מפני שבטלו הנישואין והאירוסין. 98) בגמרא שם שלש פלוגתות: א. נתקדשה לדעת אביה והלך אביה למדינת הים, ועמדה ונישאה, לרב - אוכלת, ולרב אסי - אינה אוכלת שמא יבוא אביה וימחה. והיתה עובדה, וחש רב לדעת רב אסי, ולפיכך הלכה כרב אסי. ב. נתקדשה לדעת אביה, ואביה כאן ונישאת שלא לדעתו, לרב ירמיה בר אבא - אוכלת, ולרב הונא - אינה אוכלת, ואף־על־פי שהיה כאן ושתק - כועס הוא, ולפיכך הוא שותק, והלכה כרב הונא, שהוא רבו של רב ירמיה בר אבא. ג. נתקדשה שלא מדעת האב ונישאת שלא מדעתו והוא כאן, לרב הונא - אוכלת, שכל כך (שגם נתקדשה שלא מדעתו) לא היה שותק מתוך כעס, אלא ודאי הסכים לכך. ולרב ירמיה בר אבא - איה אוכלת, ולפי שאמר עולא נראין דברי תלמיד (= רב ירמיה בר אבא) - הלכה כדבריו, ועיין כסף־משנה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר האשה שעשתה שליח לקבל גיטה אם אוכלת בתרומה. עיר שהקיפוה כרכום וספינה הנטרפת בים. מי שהניחה בעלה גוסס במדינה אחרת. ואם אחד אומר מת ואחד אומר לא מת. מי שנגמר דינו בבית דין. המשחרר את עבדו. וישראל ששכר בהמה מכהן אם מאכילה תרומה. כהן שמכר פרתו לישראל ולקח הדמים ולא משך.

א. הָאִשָּׁה[2] אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[3] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה לְקַבְּלָהּ[4]. וְכֹל שֶׁהִיא סְפֵק גְּרוּשָׁה[5] - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל[6]. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[7]. וְאִם אָמְרָה: קַבֵּל לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי - אֵינָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שָׁלִיחַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם[8]. שָׁלְחָה שָׁלִיחַ לְהָבִיא[9] לָהּ גִּטָּהּ[10] - אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ[11]: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם לְמִיתָתִי - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה מִיָּד[12].

2) בת ישראל שנישאת לכהן. 3) משנה, גיטין סה, א. 4) שמשיגיע הגט לידו, מיד היא מתגרשת (פ"ו מהל' גירושין ה"א). 5) כגון שזרק לה הבעל הגט, ספק קרוב לו ספק קרוב לה (שם פ"ה הי"ג). או כגון שעשתה שליח לקבלה, שאסורה לאכול בתרומה מיד, שמא קיבל הגט מיד, כדלהלן. 6) אף־על־פי שבעלה חייב במזונותיה (פי"ח מהל' אישות הכ"ה) - באכילת תרומה אסורה, שמא גרושה היא. 7) חזקה שליח עושה שליחותו, ושמא כבר קיבל השליח את הגט (גיטין, שם). ומובן שהיינו מעת שתהיה לו שהות לקבל הגט. 8) כחכמים של רבי אליעזר (משנה, שם), שאם קיבל במקום אחר אינה מגורשת, שהאשה מקפידה שיקבל הגט דוקא באותו מקום. 9) זהו "שליח להבאה". 10) שאינה מתגרשת אלא כשהגיע גט לידה (פ"ו מהל' גירושין ה"ד־ה). 11) שם כח, א. 12) שעל כל שעה ושעה, יש ספק שמא זו היא השעה הסמוכה למותו, שאף־על־פי ששמא מת לא חששו (ראה בהלכה הסמוכה) - שמא ימות, חששו (גמרא שם).

ב. עִיר[13] שֶׁהִקִּיפוּהָ[14] כַּרְקוֹם[15], וּסְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת בַּיָּם[16], וְהַיּוֹצֵא לְדוֹן[17] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת קַיָּמִין[18]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מְפָרֵשׁ[19] וְיוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[20]. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשׁוּהָ כַּרְכּוֹם, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְהָרֵג מִבְּתֵּי דִינֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[21], וּמִי שֶׁגְּרַרְתּוּ חַיָּה[22] אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר - נוֹתְנִין לוֹ חֲמָרֵי מֵתִים וְחֲמָרֵי חַיִּים. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ נְשׁוֹתֵיהֶן בַּת כֹּהֵן

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36

לְיִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ[23]. אֲבָל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּבֵית דִּין[24] וְהִנִּיחוּהוּ בְּבֵית הַסְּקִילָה[25] לֵהָרֵג - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת מֵת[26], וְלֹא תֹּאכַל אִשְׁתּוֹ[27].

13) משנה, שם, ב. 14) אבל לא כבשוה. 15) "מצור" (דברים כ, כ) תרגם אונקלוס "כרקומין" (רש"י גיטין, שם). 16) ועדיין לא טבעה (שם). 17) בדיני נפשות (שם). 18) ואם היו כהנים - נשותיהם אוכלות בתרומה. 19) לים. 20) למדברות. ששניהם (= המפרש לים והיוצא בשיירה) אינם כל־כך בסכנה ככל הנ"ל. 21) שמקבלים שוחד, ושמא השאירוהו בחיים, אבל היוצא ליהרג בבתי דינים של ישראל - הרי הוא בחזקת מת (גמרא שם, לפי הלשון השני של רב יוסף), וראה להלן. 22) "ירושלמי" גיטין פ"ג ה"ד. 23) בבת כהן לישראל, שמא הוא חי ולא תאכל בתרומת אביה, ובת ישראל לכהן שמא הוא מת. 24) של ישראל. 25) בגמרא שם, לא הזכירו אלא "גמר דין". אבל סבור רבינו שעד שלא הניחוהו בבית הסקילה, אפשר הדבר שימצאו לו זכות (כסף־משנה). ועיי"ש דף כט, א — ב'תוספות' ד"ה אבל. 26) ודאי ולא מצד חומרא (כסף־משנה). 27) אם הוא כהן והיא בת ישראל, ואם היא בת כהן והוא ישראל - אוכלת בתרומה (שם).

ג. הִנִּיחָה[28] בַּעְלָהּ גּוֹסֵס[29] בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, בֵּין שֶׁהָיְתָה כֹּהֶנֶת אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ יִשְׂרְאֵלִית אֵשֶׁת כֹּהֵן - לֹא תֹּאכַל[30]; שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה. אֶחָד אוֹמֵר מֵת[31], וְאֶחָד אוֹמֵר לֹא מֵת - הֲרֵי זוֹ לֹא תֹּאכַל.

28) גיטין כח, א. מימרא של רבא. 29) עומד למות. וראה בפ"ה מהל' גירושין הכ"ח והערה צב. 30) כהנת אשת ישראל - שמא הוא מן המיעוט, ולא מת. וישראלית אשת כהן, שמא הוא מן הרוב, ומת. 31) משנה, יבמות קיז, ב: "עד אומר מת, ועד אומר לא מת - הרי זו לא תנשא". והוא־הדין שאסורה בתרומה מספק (כסף־משנה).

ד. אָמְרָה לָהּ צָרָתָהּ[32], אוֹ אַחַת מֵהֶחָמֵשׁ נָשִׁים[33] שֶׁאֵינָן נֶאֱמָנוֹת לְהַעִידָהּ, שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ נִשֵּׂאת עַל פִּיהֶן - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה[34] בְּחֶזְקַת שֶׁבַּעְלָהּ קַיָּם, עַד שֶׁיָּעִיד לָהּ מִי שֶׁהוּא נֶאֱמָן לְהַשִּׂיאָהּ עַל פִּיו.

32) אשה שניה של בעלה. משנה, שם קיח, א. 33) כלומר, או אחרת מחמש הנשים, שהרי גם הצרה היא בכלל החמש. חמש הנשים האלו מנויות במשנה (שם קיז): חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה. וראה בפי"ב מהל' גירושין הט"ז. 34) כרבי טרפון במשנה, שם. לפי שרב יהודה בשם שמואל, פסק שם הלכה כמותו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

ה. הַמְשַׁחְרֵר אֶת עַבְדּוֹ[35] - מְשֻׁיְּזְכֶּה לוֹ[36] בְּגֵט שִׁחְרוּר פְּסָלוֹ מִלֶּאֱכֹל בִּתְרוּמָה[37]. וְכָל עֶבֶד שֶׁיָּצָא לַחֲרוּת וַעֲדַיִן הוּא מְעֻכָּב גֵּט שִׁחְרוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֲבָדִים[38] - אַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי הוּא אָסוּר לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה[39].

35) והאדון כהן. 36) על־ידי שליח. 37) משנה, גיטין יא, ב. וכדעת חכמים ש"זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות", ולפיכך משהגיע הגט ליד הזוכה - נשתחרר העבד. וראה בפ"ו מהל' עבדים ה"א. 38) פ"ז ה"ז, ופ"ח מהלכה יג ואילך. 39) בעיא היא שם מב, ב - אם אינו אוכל בתרומה לפי שאינו קנין כספו, או שמא מכיון שעודנו זקוק לגט שחרור, הרי הוא כקנין כספו, ולא נפשטה הבעיא, ולפיכך פסק רבינו לחומרא. ומה שאמרו בכריתות כד, ב - לדעת ריש לקיש, שמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה - אין הלכה כן. ועי' 'תוספות' גיטין שם, ד"ה מעוכב.

ו. הַכּוֹתֵב נְכָסָיו לְאַחֵר[40] וְזָכָה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[41], וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים, וְשָׁתַק זֶה שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ וְאַחַר כָּךְ צָוַח - הֲרֵי זֶה סָפֵק[42], אִם זֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ[43] וַעֲדַיִן לֹא יָצְאוּ מֵרְשׁוּת רִאשׁוֹן, אוֹ זֶה שֶׁצָּוַח אַחַר שֶׁשָּׁתַק חָזַר בּוֹ[44]. לְפִיכָךְ אֵין אוֹכְלִין בִּתְרוּמָה[45], בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ שֵׁנִי יִשְׂרָאֵל וְהָרִאשׁוֹן כֹּהֵן בֵּין שֶׁהָיָה רַבּוֹ רִאשׁוֹן יִשְׂרָאֵל וְהַשֵּׁנִי כֹּהֵן.

40) ברייתא בבבא־בתרא קלח, א. וחולין לט, ב. 41) גמרא שם, שאם הקנה לו לעצמו - ודאי קנה, כיון ששתק, אף־על־פי שלבסוף צווח (שם, ושם). 42) כן פסק רבינו גם בפ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ג. ומקור דבריו שם ושם, שלא הכריעו חכמים בדבר זה. 43) שלא רצה במתנה זו, ומה ששתק בתחילה אין זה אות להסכמה, כי מה לו לצווח כל זמן שלא באה לידו (שם, ושם). 44) וחזרה בדברים אינה מועילה, כיון שקנה כבר מתחילה כששתק. ומדובר כשלא היה בדבריו לשון של הפקר, ראה שם ה"א. 45) מספק, שאינו ידוע למי העבדים שייכים, לרבם הראשון או לרבם השני.

ז. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר[46] בְּהֵמָה מִכֹּהֵן - מַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה[47]; וְכֹהֵן שֶׁשָּׂכַר בְּהֵמַת יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ - לֹא יַאֲכִילֶנָּה תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קִנְיַן כַּסְפּוֹ[48].

46) תרומות פי"א מ"ט. 47) לפי שהיא קנין כספו של כהן, והנה במשנה שם: "מאכילה כרשיני תרומה". וכתב שם הר"ש, שאין מאכילין אותה אלא כרשינין, שהם אוכל בהמה, אבל אוכל אדם אין מאכילין אותה, וראה למעלה פ"ו ה"א. 48) של כהן, ששכירות אינה קנין (עבודה זרה טו.).

ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִכֹּהֵן לְפַטְּמָהּ[49] וְלִהְיוֹת הַשֶּׁבַח בֵּינֵיהֶן - לֹא יַאֲכִילֶנָּה בִּתְרוּמָה, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לַכֹּהֵן חֵלֶק בְּשִׁבְחָהּ[50]. אֲבָל כֹּהֵן[51] שֶׁשָּׂם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל לְפַטְּמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לְיִשְׂרָאֵל חֵלֶק בַּשֶּׁבַח, הוֹאִיל וְגוּפָהּ לַכֹּהֵן, שֶׁהֲרֵי שָׂמָהּ עַל עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה מַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה[52].

49) תרומות, שם. היינו "שיקנה אותה הישראל מן הכהן בדמים ידועים, ויתנה עמו שיטפל במזונותיה (הישראלי) עד זמן ידוע, ואחר־כך ימכרו הפרה, וכל מה שירויחו -

שיחלקו אותו בשוה, כמו שהוא מותר לעשותו מן הדין - מצד הריבית - ולפי שזה הישראלי קנאה מכהן, אף־על־פי שנשאר לכהן חלקו בריוח, לא תאכל בתרומה לפי שאינה קנין כספו" ('פירוש המשניות' שם). ונראה מדבריו, שאפילו אם אחריות יוקר וזול ואונס אחר על הבעלים, שבאופן זה אינו אסור משום ריבית, כמבואר בפ"ח מהל' מלוה ולווה הי"ב - גם כן נקרא קנינו של המקבל, וראה ב'משנה ראשונה' שם. 50) שהגוף קנוי לישראל, כנ"ל. 51) משנה, שם. 52) לפי שגופה קנויה לו, כנ"ל.

1 **ט. פֵּרֹתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּלְדָה בְּכוֹר[53] - מַאֲכִילוֹ**
2 **תְּרוּמָה, שֶׁהַבְּכוֹר לַכֹּהֲנִים. וְאוֹצֵר אָדָם[54] כַּרְשִׁינֵי**
3 **תְּרוּמָה לְתוֹךְ שׁוּבְכוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יָבוֹאוּ**
4 **הַיּוֹנִים שֶׁלּוֹ[55] וְיֹאכְלוּ אוֹתָן.**

53) תוספתא תרומות פ"י (כסף־משנה). 54) [תוספתא שם, ושם: "נותן אדם". ושינה רבינו, וכתב "ואוצר", להורות כי לא נתנם שם למאכל היונים אלא לאוצר, ראה להלן]. 55) [שלא הותר לכהן להאכיל אלא לבהמה, לחיה ולתרנגולים (משנה, שם), משום שמזונותיהם עליו, אבל לעופות לא הותר, שאין מזונותם עליו ('תוספת אנשי שם', שם). וכן נראה בלשון המשנה שם: "וכהן ששכר פרה מישראל, אף־על־פי שמזונותיה עליו - לא יאכילנה וכו'", הרי "שמזונותיה עליו" הוא גורם להתיר לו להאכילה תרומה. ויוני שובך שאין מזונותיהם עליו (ביצה כד.), אסור להאכילם תרומה, ואף־על־פי־כן אוצר אדם כרשינים לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו, לפי שכוונתו לאוצר, ועל מה שהיונים אוכלים מאליהם - אינו מצווה. וכן מצינו גם בפירות שביעית, שאין מאכילים אותם לבהמה (פ"ה מהל' שמיטה ה"ה), ואף־על־פי־כן אם הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבים אותו להחזירה (שם). וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם].

5 **י. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מָכַר הַכֹּהֵן פֵּרֹתוֹ לְיִשְׂרָאֵל וְלָקַח**
6 **הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָשַׁךְ הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי**
7 **זֶה אָסוּר לְהַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה; שֶׁדִּין תּוֹרָה מָעוֹת**
8 **קוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר[56]. וְאִם**
9 **מָכַר יִשְׂרָאֵל לַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן הַדָּמִים - לֹא**
10 **תֹּאכַל בִּתְרוּמָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ[57].**

56) פ"ג ה"א. 57) שחכמים תקנו שלא יקנה עד שימשוך (הלכות מכירה, שם).

יום רביעי י"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר זר שאכל תרומה בשגגה וכמה יאכל ויהיה חייב. אם אכל וחזר ואכל אם מצטרף. ותרומה ותרומת מעשר אם מצטרפות. האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג או במזיד, טהורה או טמאה. המאכיל לפועלים או לאורחים או לבניו הקטנים, והמשלם את הקרן ולא את החומש. האשה שהייתה אוכלת תרומה ואמרו לה מת בעלך. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לאחת מהן. האוכל חומש בשגגה. ובת ישראל שאכלה תרומה ואח"כ נישאת לכהן. האוכל תרומה ממה משלם. ואם גזל תרומה או גנבה ולא אכלה.

11 **א. זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה[2] בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[3].**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהִיא תְּרוּמָה וְשֶׁהוּא מֻזְהָר עָלֶיהָ,**
13 **אֲבָל לֹא יָדַע אִם חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה[4] אִם לַאו - הֲרֵי זוֹ**
14 **שְׁגָגָה וּמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

2) תרומות פרק ו משנה א. שנאמר: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו". [וקודש זה אינו קדשי המקדש (=הקרבנות), אלא קדשי הגבול (=תרומה), שהרי כל הפרשה כולה מדברת שם בתרומה, שנאמר: "ובא השמש וטהר", והיינו תרומה הנאכלת אחר הערב שמש. ובספרא למדו זאת בגזירה שווה "קודש - קודש", נאמר להלן "בערתי הקודש מן הבית" - "מה קודש האמור להלן בקדשי הגבול (=מעשר שני) הכתוב מדבר (ולא בקדשי המקדש), אף קודש האמור כאן, בקדשי הגבול (=תרומה) הכתוב מדבר"]. 3) מלבר (=מחוץ), כלומר, אם אכל שווה ארבעה משלם שווה חמישה, מפירות חולין מתוקנים. [ואינו משלם אלא דמי תרומה, שהם פחותים מדמי חולין, שאם אכל סאה של תרומה, אינו משלם סאה שלימה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי. 4) בידי שמים. וכרבי יוחנן ששגגת כרת הרי היא שגגה לחייבו קרבן. וכרבא ששגגת מיתה בידי שמים, מחייבתו חומש, כשם ששגגת כרת, מחייבתו קרבן.

15 **ב. אֶחָד הָאוֹכֵל דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[5], וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה[6]**
16 **דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, וְאֶחָד הַסָּף דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּף;**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - לְרַבּוֹת**
18 **אֶת הַסָּף. וְאֶחָד הָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה אוֹ טְמֵאָה[7]**
19 **בִּשְׁגָגָה - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. וְאֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ עַד**
20 **שֶׁיֹּאכַל כַּזַּיִת[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה, וְאֵין**
21 **אֲכִילָה פְּחוּתָה מִכְּזַיִת. וּכְשֶׁם שֶׁאֲכִילַת תְּרוּמָה**
22 **בִּכְזַיִת, כָּךְ שְׁתִיָּה בִּכְזַיִת[9].**

5) שאז נקראת אכילה, ובאין דרכו לא חשוב אכילה. [ומקור דבריו בתוספתא תרומות תחילת פרק ז: "הסך יין של תרומה שוגג משלם את הקרן ואינו משלם את החומש", לפי שיין אין דרכו לסיכה. 6) ששתייה בכלל אכילה. 7) [ומפשטות הלשון נראה, שכשם שבתרומה טהורה משלם דמים שלמים, כמו כן בתרומה טמאה משלם דמים שלמים, ולא דמי עצים בלבד, ורק להלן בהלכה ה גבי מזיד כתב, שאינו משלם אלא דמי עצים, מפני שאינה ראוייה אלא להסקה - לפי שבמזיד אין התשלומין תרומה, אבל בשוגג שהתשלומים תרומה, אם ישלם כשיווי דמי עצים בלבד, כשאחר כך ייעשו תרומה, לא ישוו אפילו דמי עצים של התרומה, צריך הוא לשלם מן החולין כשיווי כזה, שלאחר התשלומין כשייעשו תרומה, יהיו שווים לדמי עצים של התרומה. ומסתבר שהוא הדין למשלם חולין טהורים, שכשם שתשלומין של תרומה טהורה נעשים כמותה (=תרומה טהורה), כמו כן תשלומי תרומה טמאה, ואף אם משלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה. אולם

בהלכה הקודמת כתבנו בדעת רבינו לעניין אוכל תרומה טהורה בשוגג, שאינו משלם אלא בשיווי של התרומה, ואף שאחרי שייעשו תרומה יהיו שווים פחות, וצריך עיון]. 8) ואין צריך שיהא בו שווה פרוטה. 9) ואף על פי שלעניין נזיר כתב רבינו "נזיר שאכל כזית ענבים וכו' ושתה רביעית יין וכו' הרי זה לוקה", הרי ששתייה ברביעית ולא בכזית - אין זה אלא בנזיר שנאמר בו במפורש: "חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה", אבל בתרומה שלא נאמרה בה שתייה במפורש, אלא היא בכלל אכילה - שיעורה כאכילה. וכיצד משער משקין בכזית? - מביא כוס מלא יין ומביא זית ונותן לתוכו ושופע (=נשפך ממנו), אם שתה כיוצא בו חייב.

1 **ג. אָכַל וְחָזַר וְאָכַל, שָׁתָה וְחָזַר וְשָׁתָה, אִם יֵשׁ**
2 **מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי**
3 **אֲכִילַת פְּרָס[10], וּמִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף**
4 **שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[11] - הֲרֵי אֵלּוּ**
5 **מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת.**

10) פרס הוא חצי, והכוונה לחצי כיכר של שש ביצים, דהיינו שלוש ביצים. 11) ומה שאמרו בכריתות יג. שאף בשתייה בעינן בכדי אכילת פרס, וכן פסק רבינו בפרק ח מהלכות אבות הטומאות הלכה יא - אין הדברים אמורים אלא בשתייה ששיעורה ברביעית, אבל שתייה ששיעורה בפחות מזה, מצטרפת בכדי שתיית רביעית.

6 **ד. הַתְּרוּמָה[12] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, בֵּין שֶׁל דְּמַאי בֵּין שֶׁל**
7 **וַדַּאי, וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת**
8 **לְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[13] וָחֹמֶשׁ, שֶׁכֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[14].**
9 **וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁאֵין חַיָּבִין חֹמֶשׁ עַל תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר**
10 **שֶׁל דְּמַאי, שֶׁאֵין חַיָּבִין עַל מַעֲשֵׂר [שֵׁנִי] שֶׁלּוֹ, כְּמוֹ**
11 **שֶׁיִּתְבָּאֵר; אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: אִם לֹא יִתְחַיֵּב עָלֶיהָ[15]**
12 **חֹמֶשׁ - יְזַלְזְלוּ בָּהּ[16].**

12) תרומה גדולה. 13) פשוט הוא שאין זה מוסב על תרומת דמאי שאינה אלא מדרבנן, ואין בה מיתה. 14) בחלה נאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ובביכורים נאמר: "ותרומת ידך" וקבלו חז"ל שהכוונה לביכורים. 15) על התרומה. 16) ולא חששו אלא לתרומה בלבד, שוודאה במיתה ולא למעשר שני, שוודאו אינו במיתה.

13 **ה. אָכַל תְּרוּמָה בְּמֵזִיד [וְהִתְרוּ בוֹ - לוֹקֶה וְאֵינוֹ**
14 **מְשַׁלֵּם; לֹא הִתְרוּ בוֹ]: אִם הָיְתָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם**
15 **הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ[17]; וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה**
16 **- מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים[18], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה אֶלָּא**
17 **לְהַסָּקָה. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל תְּרוּמַת תּוּתִים וְרִמּוֹנִים[19]**
18 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶם[20] שֶׁנִּטְמְאוּ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין,**
19 **שֶׁהֲרֵי אֵינָם רְאוּיִין לְהַסָּקָה.**

17) ש"לא חייב השם יתברך בחומש אלא למי שאכל בשגגה, והוא אמרו: "ואיש כי יאכל קודש בשגגה", אבל במזיד אין חייב חומש, כי עוונו גדול מנשוא, ולא יתכפר בתשלומים". 18) תוספתא תרומות. [ומפשטות דברי התוספתא שם נראה, שהמדובר גם בשוגג, וכן כתב בתוספתא כפשוטה שם. ורבינו העתיק דין זה באוכל במזיד, אף על פי שבשניהם אינו משלם אלא דמי עצים בלבד, לפי שבשוגג צריך הוא לשלם לפי שוויה האמיתי אלא שהתשלומים ייעשו כתרומה טמאה, ויהיו אחר כך לדמי עצים, ואילו במזיד, שאין התשלומין נעשים תרומה, אינו משלם לכתחילה אלא דמי עצים בלבד]. 19) שם הגירסא "תותים וענבים", שגם ענבים אינם ראויים לכלום, שהרי אסור לזלף ביין את הבית, גזירה שמא יבואו לשתותו. 20) שאר פירות, שאין המשקה שלהם ראוי להדלקה.

20 **ו. הָאוֹכֵל תְּרוּמַת חָמֵץ בְּפֶסַח, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין**
21 **בִּשְׁגָגָה[21], בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - פָּטוּר מִן**
22 **הַתַּשְׁלוּמִין. אֲפִלּוּ הִפְרִישָׁהּ מַצָּה וְהֶחֱמִיצָה[22] -**
23 **פָּטוּר. וַאֲפִלּוּ דְּמֵי עֵצִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ**
24 **רְאוּיָה לְהַסָּקָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, אֵין לָהּ**
25 **דָּמִים.**

21) כרבי עקיבא שם, הסובר שכשהוא משלם, משלם הוא לפי דמים, כלומר, לפי שוויה של התורה. 22) ורוצה לומר: לא רק אם גזל תרומת חמץ בפסח מכהן ואכלה, אינו חייב לשלם, אלא אף אם הפרישה מצה והחמיצה אצלו, שגרם לה להפסד, אינו משלם כלום.

26 **ז. אֲבָל הַשּׁוֹגֵג שֶׁאָכַל תְּרוּמָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[23] אוֹ**
27 **שֶׁאָכַל תְּרוּמָה נְקוּרָה[24], וְהַשּׁוֹתֶה יַיִן תְּרוּמָה**
28 **שֶׁנִּתְגַּלָּה[25], וְהַסָּךְ יַיִן וָשֶׁמֶן כְּאֶחָד[26], אוֹ שֶׁשָּׁתָה שֶׁמֶן**
29 **וָחֹמֶץ[27] כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁכָּסַס[28] אֶת הַחִטִּים[29] אוֹ גָּמַע אֶת**
30 **הַחֹמֶץ[30] - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

23) והיינו שהיה שוגג גם על התרומה וגם על יום הכיפורים, שאם התרו בו באחד מהם - הרי זה לוקה ואינו משלם. 24) שאסורה באכילה, שמא ניקרה הנחש. ואף על פי כן משלם, שכיוון שאכלה ולא הוזק, הוברר הדבר למפרע שלא ניקרה הנחש, והוא הדין ליין מגולה שבסמוך. 25) שאסור בשתייה, שמא שתה ממנו נחש. 26) [בתוספתא שם לפי כתב־יד עהרפורט "הסך יין וחומץ משלם קרן וחומש" ונראה שרבינו גרס שם "הסך יין ושמן כאחד משלם קרן וחומש", שהרי מפורש בתוספתא שם סוף פרק ט, שיין וחומץ אין דרכם בסיכה]. 27) שאף על פי שהשותה שמן לבד אינו חייב חומש - אם שתהו ביחד עם חומץ - דרכו בכך. 28) שדרך אכילה הוא, שהרי מברכים עליהם בורא פרי האדמה. 29) כשהן בלתי מבושלות. וכל שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו הרי הוא "כוסס". 30) ירושלמי שם: "רבי אבהו בשם ר' יוחנן המגמע חומץ של תרומה לוקה". והוא הדין שמשלם קרן וחומש אם אכלו בשוגג.

31 **ח. הָיָה שָׂבֵעַ[31] וְקָץ בְּמְזוֹנוֹ וְהוֹסִיף עַל שָׂבְעוֹ**
32 **בַּאֲכִילַת תְּרוּמָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
33 **כִּי יֹאכַל - לֹא שֶׁיַּזִּיק אֶת עַצְמוֹ[32]. וְכֵן הַכּוֹסֵס אֶת**
34 **הַשְּׂעוֹרִים - פָּטוּר מִן הַחֹמֶשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהִזִּיק עַצְמוֹ.**

31) ביומא פ: "אמר ר' ירמיה אמר ריש לקיש זר שאכל תרומה אכילה גסה, משלם את הקרן ואינו משלם את החומש, כי יאכל, פרט למזיק". 32) וברש"י שם פירש: "פרט למזיק את התרומה".

1 **ט. זָר שֶׁבָּלַע[33] שְׁזָפִין שֶׁל תְּרוּמָה וְהֶקִּיאָן, וּבָא אַחֵר**
2 **וַאֲכָלָן גַּם הוּא בִּשְׁגָגָה - הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם קֶרֶן**
3 **וָחֹמֶשׁ[34], וְהַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם דְּמֵי עֵצִים לָרִאשׁוֹן[35].**

33) בלא כסיסה. שאם כססם ובלעם וחזר והקיאם, אינם ראויים אפילו להסקה, ואין השני חייב כלום. 34) שאף בליעה היא דרך אכילה. 35) שכיוון שבלעה הראשון, נתחללה, והרי זה ככהן שסך תרומה, שבן בתו ישראל מתעגל עליה. ואינו משלם אלא כמזיק ממון חבירו.

4 **י. הַמַּאֲכִיל הַפּוֹעֲלִים[36] וְאֶת הָאוֹרְחִים[37] תְּרוּמָה - הֵם**
5 **מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּשׁוֹגְגִין, וְהוּא**
6 **מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעֻדָּתָן[39]; שֶׁדְּמֵי הַחֻלִּין יְתֵרִין מִדְּמֵי**
7 **תְּרוּמָה שֶׁאָכְלוּ[40], שֶׁדָּבָר הָאָסוּר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם**
8 **חוֹתֶה מִמֶּנּוּ[41].**

36) שפסק עמהם להאכילם חולין. 37) שנתחייב לתת להם סעודה של חולין. 38) ולא המאכיל. 39) כלומר, מעות כשיווי סעודה של חולין, כמו שנתחייב להם. 40) שהם שילמו פירות חולין כפי השווי של התרומה בלבד, כלומר: אם אכלו סאה תרומה, לא שלמו סאה שלמה של חולין, אלא פחות מזה, לפי ערך השיווי של התרומה. ואילו הוא, מחזיר להם דמי סאה של חולין. והיינו כתנא קמא במשנה שם ולא כרבי מאיר שאמר שהוא משלם את הקרן בדמי תרומה לכהן, והם משלמים את החומש. 41) כלומר: "נפשו של אדם קצה באכילת איסור אף על פי שאינו יודע בדבר, שליבו נוקפו, ואינה נחשבת לו אכילה".

9 **יא. הַמַּאֲכִיל[42] אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים[43] וְאֶת עֲבָדָיו[44] בֵּין**
10 **גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, וְהָאוֹכֵל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[45],**
11 **וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה פָּחוֹת מִכְּזַיִת[46], וְנָזִיר שֶׁשָּׁגַג[47]**
12 **וְשָׁתָה יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, וְהַשּׁוֹתֶה שֶׁמֶן[48] וְהַסָּךְ אֶת הַיַּיִן**
13 **- כָּל אֵלּוּ מְשַׁלְּמִים אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת הַחֹמֶשׁ.**

42) זר. 43) שאינם בני חיוב. 44) הכנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם, ואין להם מה לשלם. 45) שאינה אלא מדרבנן. 46) במשנה שם נזכרה רק "אכילה" ורבינו כתב גם שתייה, שאף היא בכזית. 47) והטעם הוא, שכיוון שחוץ מאיסור תרומה אסור עליו היין מצד שהוא נזיר - שתיית איסור אינה שתייה לעניין זה. ואף על פי שהאוכל בשוגג תרומה ביום הכיפורים, משלם קרן וחומש - אין זה אלא ביום הכיפורים שאינו אלא "איסור גברא", אבל נזיר הוא "איסור חפצא". [אבל עדיין לא מיושב מה בין נזיר ששתה יין להאוכל תרומת הקדש, שאף היא אסורה מטעם הקדש חוץ מאיסור תרומה, ואף על פי כן חייבים עליה חומש]. 48) שמזיקו.

14 **יב. בַּת כֹּהֵן שֶׁהָיְתָה נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל[49] אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה[50]**
15 **וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה - מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְלֹא אֶת**
16 **הַחֹמֶשׁ. הָאִשָּׁה[51] שֶׁהָיְתָה אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה וְאָמְרוּ**
17 **לָהּ: מֵת בַּעֲלֵיךְ אוֹ גֵּרְשֵׁךְ[52]; וְכֵן הָעֶבֶד[53] שֶׁהָיָה אוֹכֵל**
18 **וְאָמְרוּ לוֹ: מֵת רַבְּךָ וְהִנִּיחַ יוֹרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ מַאֲכִיל[54], אוֹ**
19 **שֶׁמְּכָרְךָ לְיִשְׂרָאֵל אוֹ נְתָנְךָ לוֹ, אוֹ שֶׁחֳרְרָךְ[55]; וְכֵן כֹּהֵן**
20 **שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְנוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא בֶּן גְּרוּשָׁה[56] אוֹ בֶּן**
21 **חֲלוּצָה - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין הַקֶּרֶן בִּלְבַד[57]. וְאִם**
22 **הָיְתָה תְּרוּמַת חָמֵץ וְהָיָה עֶרֶב הַפֶּסַח - הֲרֵי אֵלּוּ**
23 **פְּטוּרִין מִלְּשַׁלֵּם[58]; מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ בָּהוּל[59], נֶחְפְּזוּ**
24 **לֶאֱכֹל וְלֹא בָּדְקוּ. וְכָלָן שֶׁהָיְתָה לָהֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ**
25 **פִּיהֶן כְּשֶׁיָּדְעוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל - הֲרֵי אֵלּוּ**
26 **יִפְלְטוּ[60].**

49) ואף על פי שנפסלה מלאכול בתרומה - אינה משלמת את החומש, הואיל ולא הייתה זרה מתחילתה. אבל הקרן משלמת כדין גוזל חברו. 50) כגון שנבעלה לפסול לה. 51) בת ישראל הנשואה לכהן. 52) וכגון שאמרה לשלוחה קבל לי גיטי במקום פלוני, שאינה אסורה בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום והיא לא ידעה שכבר הגיע השליח לאותו מקום. 53) עבד כנעני של כהן שאכל בתרומה. 54) כגון בן בתו שנישאת לישראל. 55) על ידי אחרים, שזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. 56) הרי הוא חלל, ואסור לאכול בתרומה. 57) ולא חומש. האשה והעבד - לפי שאכלו מקודם, ואינם זרים בתחילה. ובן גרושה הואיל ואם עבד במקדש, עבודתו כשרה בדיעבד, אינו זר גם לעניין תרומה, שאף היא כעבודה, ולכך פטור מן החומש. וקרן חייב לשלם, כיוון שאינו ראוי לאכול תרומה. 58) אפילו קרן. 59) והרי זה אונס ופטור מלשלם אף קרן. 60) יוציאו מפיהם, מאחר שאסורים בה. ואין אנו חוששים להפסד.

27 **יג. הָיָה אוֹכֵל וְאָמְרוּ לוֹ: נִטְמֵאתָ אוֹ נִטְמֶאת הַתְּרוּמָה,**
28 **טָמֵא הָיִיתָ[61] אוֹ טְמֵאָה הָיְתָה הַתְּרוּמָה; אוֹ נוֹדַע שֶׁהוּא**
29 **טֵבֶל, אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, אוֹ מַעֲשֵׂר**
30 **שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ; אוֹ שֶׁטַּעַם טַעַם פִּשְׁפֵּשׁ[62] לְתוֹךְ**
31 **פִּיו[63] - הֲרֵי אֵלּוּ יִפְלְטוּ[64].**

61) ואכלת תחילה באיסור. 62) מין תולעים אדומים כצורת העדשים. 63) היינו בעת שאוכל התרומה הרגיש גם טעם פשפש בפיו. וזה מונע אותו מלאכול גם התרומה, מפני הטינוף והמיאוס. 64) גם התרומה, אף על פי שמאבד אוכלי תרומה.

32 **יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין,**
33 **וְנָפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ**
34 **נָפְלָה - הֲרֵינִי אוֹמֵר: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[65]. אֵין**
35 **יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא שֶׁל תְּרוּמָה, אָכַל זָר אַחַת מֵהֶן -**
36 **הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[66], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ**
37 **עָלָיו הָרְאָיָה, וְהַשְּׁנִיָּה נוֹהֶגֶת בָּהּ כִּתְרוּמָה. אָכַל אַחַר**
38 **אֶת הַשְּׁנִיָּה - אַף הוּא פָּטוּר. אָכַל אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶן**
39 **- מְשַׁלֵּם כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[67]; אִם מִזִּיד - קֶרֶן, וְאִם**
40 **שׁוֹגֵג - קֶרֶן וָחֹמֶשׁ.**

65) ותולין לקולא כדי להתיר שניהם. ואף על פי שאם היו שתי סאין, אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו, כתב רבינו שאין אנו אומרים "חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך התרומה", אלא בתרומה דרבנן. ואילו בתרומה של תורה לא הותר אלא אם רבו החולין על התרומה, באופן שמן התורה אין כאן איסור אפילו אם נפלה תרומה לתוך חולין, לפי שבטלה ברוב - כאן לא חילק רבינו בזה, ומשמע שאפילו בתרומה של תורה, ואפילו אם לא רבו החולין על התרומה, אנו תולין להקל, לפי שכאן, שלא נפלה אלא סאה אחת אנו מעמידים את החולין בחזקתם, אבל בשנפלו שתי סאים, שגם בחולין נפלה איזו סאה, כבר נתערערה חזקתם. 66) והיינו מן החומש, שהרי הקרן חייב לתת לכהן ממנה, ממה נפשך: אם השנייה היא התרומה, הרי היא לכהן, ואם הראשונה הייתה תרומה, והשנייה חולין, נותנה לכהן בתשלומין עבור התרומה. 67) שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

1 **טו. הָאוֹכֵל אֶת הַחֹמֶשׁ בִּשְׁגָגָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עָלָיו**
2 **חֻמְשׁוֹ[68], שֶׁהַחֹמֶשׁ כְּקֶרֶן[69] לְכָל דָּבָר. וְכֵן מוֹסִיף חֹמֶשׁ**
3 **עַל חֹמֶשׁ לְעוֹלָם[70]. כָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - הֲרֵי**
4 **הַתַּשְׁלוּמִין כִּתְרוּמָה לְכָל דָּבָר[71], אֶלָּא שֶׁאִם נִזְרְעוּ -**
5 **גְּדוּלֵיהֶן חֵלִין[72]. וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - אֵינוֹ**
6 **מוֹחֵל[73]. וְכָל הַמְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן בִּלְבַד - הֲרֵי**
7 **הַתַּשְׁלוּמִין חֵלִין, וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל - מוֹחֵל.**

68) "וזה הוא עניין מה שאמר בו השם ית' בזולת זה המקום וחמישיתו יוסף עליו. ואמרו: מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש". 69) דינו ודין התרומה שווה. 70) שהתורה ריבתה חמישיות הרבה לקרן אחת. 71) שאף על פי שהם חולין מתוקנים, הם נעשים תרומה. 72) ירושלמי שם: "אמר ר' זירא בשם ר' חנינא: תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין". שאף על פי שגזרו חכמים על גידולי תרומה ואסרום לזרים - לא גזרו כן על תשלומי תרומה. 73) שאינו ממון אלא כפרה, שהרי אפילו אוכל תרומת עצמו, שלא גזל כלום, משלם כפרה לעצמו וחומש לכהן. והא ראייה: שהחולין של התשלומים נעשים תרומה.

8 **טז. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה[74] וְאַחַר כָּךְ נִשָּׂאת**
9 **לְכֹהֵן[75]: אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן[76] אָכְלָה -**
10 **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ[77]; וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה**
11 **בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים[78], וְחֹמֶשׁ**
12 **לְעַצְמָהּ. שֶׁכָּל הַמְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ[79] - מְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן**
13 **לַבְּעָלִים, וְהַחֹמֶשׁ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.**

74) שהפרישה משל עצמה. 75) והרי היא מותרת באכילת תרומה. 76) שלא נתנה עוד לכהן. 77) לאכלם בתורת תרומה. שאילו הייתה התרומה בעין לא הייתה מחוייבת עתה ליתן לכהן, שהרי נעשתה כהנת בנישואיה. 78) לכהן שזכה בה. 79) כלומר, באכילת תרומה, וכן הוא במשנה שם: "מפני שאמרו האוכל תרומה בשוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה".

14 **יז. לֹא הִסְפִּיקָה לְשַׁלֵּם[80] עַד שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - בֵּין כָּךְ וּבֵין**
15 **כָּךְ[81] אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת לְעַצְמָהּ, וַהֲרֵי הִיא כְּמִי שֶׁלֹּא נִשָּׂאת**
16 **לְכֹהֵן מֵעוֹלָם.**

80) כלומר, לא הפרישה עוד את התשלומין, שאילו הפרישה בעודה תחת בעלה הרי הן כבר שלה. 81) בין שזכה בה הכהן ובין שלא זכה בה הכהן.

17 **יח. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד[82] -**
18 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִן הַחֵלִין הַמְחֻזָּקִים שֶׁהוֹצִיאוּ מֵהֶן**
19 **תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[83]. וּמְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן**
20 **הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וּמִן הַהֶפְקֵר[84], וּמִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**
21 **שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[85], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִטְּלָה**
22 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אִם הִקְדִּים הַמַּעֲשֵׂר**
23 **לִתְרוּמָה[86]. וּמְשַׁלְּמִין מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ,**
24 **וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּפְדּוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה[87], וּמִן הֶחָדָשׁ עַל**
25 **הַיָּשָׁן[88]. אֲבָל לֹא מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
26 **וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - כַּקֹּדֶשׁ שֶׁאָכַל.**

82) [בפרק ז שם משנה א אמרו, שהאוכל במזיד תשלומיו חולין, ומתוך זה למד רבינו שהתשלומים הם פירות הראויים להיות קודש, ולא מעות, שאם משלם מעות מה שייך לומר "התשלומין חולין" ואיזה חידוש הוא, והיה לו לתנא לומר "התשלומין מעות"]. 83) שנאמר: "ונתן לכהן את הקודש" - "דבר הראוי להיות קודש", כלומר, דבר הראוי להיות אחר כך קודש, ולא שיש בו עכשיו קודש. והוא הדין לחומש, שנלמד מן הפסוק "ויסף חמישיתו עליו" - עליו, שהוא כמו הקרן. 84) שכולם פטורים מתרומה ומעשר, והרי הם כחולין מתוקנים. 85) תרומת מעשר. 86) כלומר, שהקדימו בשיבולים שהוא פטור מתרומה גדולה. אבל לא ניטלה תרומה כלל אין משלמין, שאינו מתוקן. 87) היינו: שנתן את הקרן ולא נתן את החומש, שבדיעבד הוא פדוי. אבל רבינו בפירוש המשניות שם כתב: מעשר שני שנפדה על ידי אסימון וההקדש שנפדה על הקרקע. וצריך עיון שהרי באופנים אלו אינם פדויים אפילו בדיעבד. 88) חדש של שנה זו וישן של השנה שעברה.

27 **יט. הָאוֹכֵל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית[89] - יַמְתִּין**
28 **לַקִּשּׁוּאִין שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וִישַׁלֵּם מֵהֶן; שֶׁאֵינוֹ**
29 **יָכוֹל לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
30 **בִּמְקוֹמוֹ.**

89) ואכלם בשביעית, שאז אינם מצויים קישואים של שישית.

31 **כ. אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין בֵּין טְמֵאִין**
32 **בֵּין טְהוֹרִין[90]. אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חֵלִין**
33 **טְהוֹרִין[91]. וְאִם שִׁלֵּם חֵלִין טְמֵאִין, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין**
34 **בְּמֵזִיד[92] - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין[93], וְיַחֲזֹר וִישַׁלֵּם מִן**
35 **הַטְּהוֹרִין[94].**

90) [לפי מה שכתבנו למעלה בהלכה ב, שבאוכל תרומה טמאה בשוגג, אף חולין טהורים נעשים תרומה טמאה,

מוסברים הדברים היטב מה שמשלם בין חולין טהורים ובין חולין טמאים, שהרי שניהם יהיו תרומה טמאה]. 91) כמו התרומה שאכל. 92) ולדעת ריב"ן הכוונה לשוגג ומזיד בעת האכילה, ולפיכך שאלו שם על רבי מאיר שאמר: "במזיד אין תשלומיו תשלומין" - "תבוא עליו ברכה, שאכל ממנו תרומה שאינה ראוייה לו בימי טומאתו, ומשלם לו חולין טמאים שהם ראויים לו בימי טומאתו", שלדעת המפרשים שהמדובר באכילת שוגג, אלא שהיה מזיד בעת ששילם, קשה מאוד הלא התשלומין הם תרומה, ואם כן אינם ראויים עוד בימי טומאתו, אבל אם נפרש שהמדובר במזיד בעת האכילה, לא קשה כלל, שהרי במזיד אין תשלומיו תרומה. 93) ומשמע שבשוגג והם נעשים תרומה טמאה. 94) להשלים הפסדו של כהן.

1 **כא. אָכַל תְּרוּמַת חָבֵר[95] - מְשַׁלֵּם לוֹ. אָכַל תְּרוּמַת**
2 **עַם הָאָרֶץ - מְשַׁלֵּם לְחָבֵר, וְנוֹטֵל דָּמֶיהָ מִמֶּנּוּ וְנוֹתֵן**
3 **לְעַם הָאָרֶץ[96] שֶׁאָכַל תְּרוּמָתוֹ; שֶׁאֵין מוֹסְרִין טְהָרוֹת[97]**
4 **לְעַם הָאָרֶץ.**

95) כהן חבר. 96) לפייסו. 97) [אף על פי שכתבנו למעלה, שהאוכל תרומה טמאה בשוגג ומשלם חולין טהורים, הם נעשים תרומה טמאה, ואם כן גם כאן כשמשלם עבור תרומת עם הארץ, שהיא תרומה טמאה, התשלומין כמותה, והרי תרומה טמאה מוסרים לעם הארץ? - ייתכן כי חששו שמא לא הייתה התרומה טמאה ביד עם הארץ, ואם כן התשלומין הם תרומה טהורה, ועכשיו ייטמאו בידו].

5 **כב. גָּזַל תְּרוּמָה מֵאָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן וַאֲכָלָהּ, וְאַחַר כָּךְ**
6 **מֵת אָבִי אִמּוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְעַצְמוֹ[98], אֶלָּא לְיוֹרֵשׁ**
7 **אַחֵר מִשְּׁאָר הַשֵּׁבֶט. וְכֵן אִם נָפְלָה לוֹ תְּרוּמָה מֵאָבִי**
8 **אִמּוֹ וַאֲכָלָהּ, וּבַעַל חוֹב שֶׁגָּבָה תְּרוּמָה בְּחוֹבוֹ**
9 **וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ וַאֲכָלוּהָ - מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ**
10 **לְכֹהֵן חָבֵר, וְהֶחָבֵר[99] נוֹתֵן לָהֶם דָּמִים[100] שֶׁהָיוּ**
11 **מוֹכְרִין בָּהּ[101] אוֹתָהּ הַתְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁאָכְלוּ.**

98) כרבי יוחנן שם, שצריך להוציא הגזילה מתחת ידו. 99) הכהן. 100) דמי הקרן. 101) שהיורש את התרומה רשאי למכור את התרומה, וכן הבעל־חוב והאשה שגבו בחובם, הואיל וממונם הוא. והיינו משום שבהיתר באה לידם, אבל בגזל תרומה מאבי אמו כהן לא אמרו כן, מפני שבאיסור באה לידו.

12 **כג. הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל**
13 **לַבְּעָלִים[102]. וְיֵשׁ לוֹ לְשַׁלֵּם מִדְּמֵי תְּרוּמָה[103]. גְּנָבָהּ**
14 **וַאֲכָלָהּ - מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִין וָחֹמֶשׁ; קֶרֶן וָחֹמֶשׁ - מִן**
15 **הַחֵלִין[104], וְקֶרֶן[105] - אֲפִלּוּ מִדְּמֵי תְּרוּמָה[106].**

102) ואין התרומה דומה להקדש שאין לו בעלים, ולפיכך אין בו תשלומי כפל. 103) כלומר, משלם מעות בשיווי התרומה ואינו צריך לשלם פירות הראויים להיות קודש. ואין כאן חידוש שמשלם רק בשיווי התרומה, שזה נוהג גם באוכל תרומה, אלא עיקר החידוש הוא שמשלם מעות ולא פירות. 104) מה שהוא חייב בה אפילו לא הייתה גנובה, ולפיכך אינו משלם תרומה אלא חולין. 105) כפל. 106) מעות בשיווי התרומה.

16 **כד. הָיְתָה הַתְּרוּמָה הֶקְדֵּשׁ לְבֶדֶק הַבַּיִת[107] וּגְנָבָהּ**
17 **וַאֲכָלָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין תַּשְׁלוּמֵי**
18 **כֶּפֶל בַּהֶקְדֵּשׁ[108], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. אֲבָל מְשַׁלֵּם**
19 **קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁים[109]: חֹמֶשׁ מִשּׁוּם אֹכֶל תְּרוּמָה,**
20 **וְחֹמֶשׁ מִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ[110]. וּלְמִי מְשַׁלֵּם?**
21 **אִם הָיָה בָּהּ כְּזַיִת וְאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְשַׁלֵּם**
22 **לַכֹּהֲנִים[111]; וְאִם יֵשׁ בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**
23 **כְּזַיִת[112] בֵּין שֶׁאֵין בָּהּ כְּזַיִת[113] - מְשַׁלֵּם לְהֶקְדֵּשׁ.**

107) שהפרישה כהן שהיא ברשותו לבדק הבית. 108) "כמאמר השם יתברך: ישלם שניים לרעהו, לרעהו ולא להקדש". 109) כלומר, ייתכן שיהא כן, אם יש בו גם כזית וגם שווה פרוטה. 110) "כי העיקר אצלנו הנהנה מן ההקדש בשווה פרוטה מעל, ומשלם מה שהפסיד מן ההקדש בשעה שנהנה ממנו, בתוספת חומש. 111) חומש משום אכילת תרומה, שבתרומה אין צורך בפרוטה, אבל משום שנהנה מן ההקדש אין כאן, משום שאין בו שווה פרוטה. 112) ומשלם שני חומשים, אחד משום אכילת תרומה ואחד משום הנאת הקדש. 113) ומשלם חומש אחד משום הנאת הקדש לבד.

24 **כה. וּמִפְּנֵי מָה חָל אִסּוּר הֶקְדֵּשׁ עַל אִסּוּר**
25 **הַתְּרוּמָה[114]? מִפְּנֵי שֶׁהַתְּרוּמָה אֲסוּרָה לְזָר וּמֻתֶּרֶת**
26 **לְכֹהֵן, הִקְדִּישָׁהּ - נֶאֱסְרָה עַל הַכֹּהֵן, לְפִיכָךְ נוֹסַף בָּהּ**
27 **אִסּוּר אַף עַל יִשְׂרָאֵל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת**
28 **בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת וְאִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת.**

114) הרי אין איסור חל על איסור.

29 **כו. הַגּוֹזֵל תְּרוּמָה וַאֲכָלָהּ[115] - מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ**
30 **אֶחָד, שֶׁהַחֹמֶשׁ שֶׁחַיָּב בּוֹ מִשּׁוּם תְּרוּמָה יָצָא בּוֹ יְדֵי**
31 **גְּזֵלוֹ[116]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת הַקֹּדֶשׁ - אֵינוֹ חַיָּב**
32 **אֶלָּא בַּחֹמֶשׁ שֶׁל קֹדֶשׁ בִּלְבַד[117]. גְּזֵלָהּ וְהֶאֱכִילָהּ**
33 **לְאַחֵר[118] - הָאוֹכֵל מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ. כָּל מָקוֹם**
34 **שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, אִם אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה**
35 **- מְשַׁלֵּם שָׁוֶה חֲמִשָּׁה[119] מִמִּין שֶׁאָכַל[120]. וְכָל מָקוֹם**
36 **שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וּשְׁנֵי חֲמָשִׁין, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה**
37 **- מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ מְשַׁלֵּם שְׁנֵי**
38 **קְרָנִין וְחֹמֶשׁ אֶחָד, אָכַל שָׁוֶה אַרְבָּעָה - מְשַׁלֵּם דְּמֵי**
39 **תִּשְׁעָה[121]. וּלְעוֹלָם[122] אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא לְפִי דָּמִים**
40 **שֶׁהָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת אֲכִילָה[123], בֵּין שֶׁהוּזְלָה בִּשְׁעַת**
41 **הַשְּׁלוּמִין בֵּין שֶׁהוּקְרָה.**

115) והיינו כשגזל תרומה ונשבע ואחר כך הודה, שחייב לשלם חומש. 116) יוצא בו משום חומש בשביל הגזל. 117) של תרומה ולא דבר אחר. 118) והאחר היה שוגג. 119) היינו חומש מלבר. 120) שכשם שאין משלמין את הקרן ממין אחר, כן אינו משלם את החומש ממין אחר.

121) שהחומש אינו משתלם אלא מקרן אחד. 122) אפילו אם אכל תרומה בשוגג. 123) הואיל ובשוגג אכל את התרומה, אינו גזלן משעה שלקח את התרומה, אלא משעת אכילה הוא כגזלן, וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה ניתנה לאכילה ולשתייה ולסיכה. מהו שמן שריפה. ואם משנים פירות התרומה מברייתן. אם מבשלין יין של תרומה והאוכל כזית תרומה אפילו פירות אם צריך נטילה. ודין קטן פחות משבעה אם חשוב ערל. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אם חופפת הישראלית אחריה. ודין עוקצי תאנים של תרומה וגרעיני אתרוג או זיתים והסובין וכיוצא אם מותר לזרים. אם מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות. גידולי תרומה או גידולי גידולין. והזורע תרומה מה דינו.

1 **א. הַתְּרוּמָה נִתֶּנֶת[2] לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3];**
2 **שֶׁהַסִּיכָה הִיא כִּשְׁתִיָּה[4], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ**
3 **וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו, וְהַשְׁתִּיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה[6]. לֶאֱכֹל**
4 **דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל[7], וְלִשְׁתּוֹת דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת,**
5 **וְלָסוּךְ דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ[8]; אֲבָל**
6 **סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן הַטָּהוֹר, וּמַדְלִיק אֶת הַטָּמֵא[9].**
7 **וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[10] בְּכָל מָקוֹם.**

2) שביעית פ"ח משנה ב (ותוספתא תרומות פרק ט, הוצאת ליברמן עמ' 851 54). 3) בלבד, אבל להדלקה אסור בתרומה טהורה (משנה בשביעית שם). 4) משנה בשבת פו. 5) שם נוסף: "אע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר". 6) יומא עו. 7) ראה הערה א. אבל דבר שאין דרכו לאכול אסור, שאין זו אכילה. וראה בפ"ה מהלכות שמיטה, הלכה ג. 8) שאין דרכם בסיכה (תוספתא שם). 9) אבל לא הטהור, כמו שביארנו למעלה. ולהדליק בטמא שמותר, למדו בשבת כה. מן הפסוק "ואני נתתי לך" - "שלך תהא, להסיקה תחת תבשילך". 10) תרומות פי"א משנה י, ושבת כד: ועוד.

8 **ב. תְּמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה - מֻתָּר לְחַבְּצָן[11] וּלְקַבְּצָן**
9 **כְּעִגּוּל הַדְּבֵלָה[12], וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶם שֵׁכָר[13]. וְכֵן**
10 **אֵין עוֹשִׂין תְּמָרִים דְּבַשׁ[14], וְלֹא תַּפּוּחִים יַיִן, וְלֹא**
11 **פֵּרוֹת הַסְּתָו[15] חֹמֶץ. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַפֵּרוֹת אֵין מְשַׁנִּין**
12 **אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן בַּתְּרוּמָה, חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד[16].**
13 **עָבַר וְעָשָׂה הָאֹכֶל מַשְׁקֶה - הֲרֵי זֶה שׁוֹתֶהוּ[17]. וְזָר[18]**
14 **שֶׁאָכַל דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיֵין תַּפּוּחִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בִּשְׁגָגָה**
15 **- אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[19]. וְאִם אָכַל בְּמֵזִיד - מַכִּין אוֹתוֹ**
16 **מַכַּת מַרְדּוּת[20].**

11) להדקם ולהקשותם כמו חביצי גבינה. 12) שאינו משנה אותם מברייתם (ברכות לח.). 13) שאין משנים פירות תרומה מברייתן (שם). 14) תרומות פי"א משנה ג. שאסור להחזיר האוכל משקה (פירוש המשנה שם). 15) פירות החורף. 16) משנה שם. "למאמר השי"ת (במדבר יח, יב) "כל חלב יצהר, וכל חלב תירוש ודגן", ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית כמו שקרא הביכורים ראשית, וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה" (פירוש המשנה שם). 17) שאסור להפסיד תרומה ולאבדה. 18) שם משנה ב. 19) לפי שאינם משקה אלא זיעה בעלמא (ברכות שם). והנה בתרומות שם: "ר' יהושע פוטר", ופירש רבינו שם "פטור מן החומש", ומשמע שקרן חייב לשלם, לא יהא אלא גזל, כמו שכתב הראב"ד. 20) אבל מלקות מן התורה אין כאן, לפי שאינו משקה אלא זיעה בעלמא, כנ"ל.

17 **ג. אֵין נוֹתְנִין דְּבֵלָה[21] וּגְרוֹגָרוֹת לְתוֹךְ הַמּוּרְיָס[22],**
18 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְאַבְּדָן[23]; אֲבָל נוֹתְנִין אֶת הַיַּיִן לְתוֹךְ**
19 **הַמּוּרְיָס[24]. וְאֵין מְפַטְּמִין אֶת הַשֶּׁמֶן[25], מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
20 **מוֹצִיאוֹ מִכְּלַל מַאֲכָלוֹת וְעוֹשֵׂהוּ שֶׁמֶן מִשְׁחָה[26]; אֲבָל**
21 **מְעָרְבִין יַיִן וּדְבַשׁ וּפִלְפְּלִין[27] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְאָכְלָן.**

21) שם משנה א. 22) ציר דגים מלוחים (ר"ש שם). 23) שהדרך לסוחטן להוציא מימיהן ואחר־כך להשליכן (שם ע"פ התוספתא פ"ט). 24) למתק את המורייס ולהשביח טעמו. 25) כלומר, אין מרקחין שמן של תרומה בדברים שריחם טוב. 26) "שאלו הדברים משנים טעם השמן ומוציאים אותו מתכונתו ומחזירים אותו במדרגת השמנים שעושים הרופאים שאינם ראויים לאכילה" (פירוש המשנה שם). 27) זהו "יינומלין" שבמשנה שם, ובשבת קמ. קראוהו ופירשוהו כדברי רבינו, "אנומלין" (ובפירוש המשנה כתב רבינו, שהוא מעורב משמן יין ודבש ופלפלין". וראה בכסף־משנה שהביא נוסחת ספרים בדברי רבינו כאן: "אבל מערבין יין ושמן ודבש").

22 **ד. אֵין מְבַשְּׁלִין[28] יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
23 **מְמַעֲטוֹ[29]. אֵין כּוֹבְשִׁין בְּצָלִים[30] שֶׁל תְּרוּמָה בְּחֹמֶץ**
24 **שֶׁל תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְסִיד הַחֹמֶץ[31]. אֵין מְעָרְבִין**
25 **תְּבוּאָה[32] בִּקְטָנִיּוֹת. וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה**
26 **כְּשֶׁכּוֹבְרִין[33] אוֹתוֹ - מְעָרְבִין[34]. וּמִשֶּׁחָרְבָה יְהוּדָה[35]**
27 **הִתְחִילוּ לְעָרֵב תְּבוּאָה בִּתְבוּאָה[36] וְקִטְנִית בְּקִטְנִית,**
28 **אֲבָל לֹא תְּבוּאָה בְּקִטְנִית.**

28) כחכמים, במשנה שם. 29) כי היין כשנתבשל, חסר בבישולו (פירוש המשנה שם). ובר"ש שם בשם הירושלמי, מביא פירוש אחר מפני שממעיטו משותיו, שאין כל אדם שותה יין מבושל כיין חי, שמבושל חזק יותר. 30) תוספתא תרומות פ"ט (הוצאת ליברמן עמ' 551 41). 31) שהבצל פוגם את החומץ (רדב"ז). 32) תוספתא שם פ"י (שם עמ' 361 05). והיינו משום שהתבואה החשובה מתבטל בקטניות, שאינם חשובים כל כך (רדב"ז). 33) כששמים בכברה ומנפים אותו. 34) שיכול להפריד שני המינים, תוספתא שם. 35) והתבואה היתה מעט, ולא הקפידו באכילת תערובת. 36) היינו חיטים בשעורים, וכיון שנהגו כן בחולין, מותר לעשות כך גם בתרומה (רדב"ז). [שכדרך שנוהג בחולין, כך נוהג בתרומה, כמבואר בהלכה הסמוכה].

29 **ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַקְּדִין[37] אֶת הַקֶּמַח בְּחֵלִין, כָּךְ נוֹהֵג**
30 **הַכֹּהֵן בִּתְרוּמָה[38]: מְרַקֵּד לֶאֱכֹל וּמַשְׁלִיךְ אֶת**

הַמַּרְסָן[39]. הֲרֵי שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת סֹלֶת[40] מִנַּפָּה בְּנָפִיּוֹת הַרְבֵּה, עַד שֶׁיּוֹצִיא קַב אוֹ קַבַּיִם מִן הַסְּאָה - לֹא יַשְׁלִיךְ אֶת הַשְּׁאָר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לַאֲכִילָה, אֶלָּא יַנִּיחֵהוּ בְּמָקוֹם מֻצְנָע.

37) בנפה. 38) תרומות פי"א משנה א. 39) הם הסובין הגסים. 40) שם.

ו. שֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה[41] - אֵין חוֹסְמִין[42] בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל[43]. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ וְהִיא בְּתוֹךְ מִנְעָל וְסַנְדָּל[44]. אֲבָל סָךְ אֶת רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל אוֹ הַסַּנְדָּל, וְסָךְ כָּל גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קָטוֹבַלְיָא[45] חֲדָשָׁה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן נְסוֹכִין - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[46]. אֲבָל לֹא יִתֵּן[47] שֶׁמֶן עַל גַּבֵּי טַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ[48] לְהִתְעַגֵּל עָלֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁמְּאַבְּדוֹ[49].

41) תוספתא תרומות פי"י (שם עמ' 361 88). 42) כלומר, אין מחזקים, שדרך למשוח אותם בשמן בעודם חדשים כדי לחזקם (כסף־משנה). שלא ניתן שמן של תרומה אלא לסיכת גופו של כהן, ולא לסיכת כליו (רדב"ז). 43) תוספתא שם. שהמנעל והעור מושחים אותם בעודם חדשים לרככם וליפותם (כסף־משנה). 44) מפני שהשמן נופל גם על המנעל והסנדל. 45) עור ששוכבים או יושבים עליו, ומושחים אותו בעודו חדש (כסף־משנה). 46) תוספתא שם. והיינו משום שכבר נתחללה התרומה, ונתבטלה קדושתה, כמבואר להלן בהלכה ח. 47) תוספתא שם, כחכמים ולא כר' שמעון. 48) על גבי טבלא של עור, בוודאי אסור. אבל על גבי טבלא של שיש, שאינה בולעת, ישנה סברא להתיר (וכן סובר ר' שמעון שם), ואף־על־פי־כן אסור, שאי־אפשר שלא יבוא קצת לידי הפסד (כסף־משנה). 49) שוודאי נשאר מעט בטבלא, האיל ואי־אפשר לקנח הכל בגופו (שם).

ז. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ פֵּרוֹת[50] - צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְהוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[52]. וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עִם הַזָּר[53] עַל הַשֻּׁלְחָן, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה. וּתְרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - נֶאֱכֶלֶת[54] עִם הַזָּר עַל הַשֻּׁלְחָן, וְאֵינָהּ צְרִיכָה נְטִילַת יָדַיִם, כְּחֻלִּין[55]. וְאֵין סָכִין תְּרוּמָה בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[56]. נָפַל עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְּשְׁפוֹ בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת[57]. אֲבָל סָכִין אֶת הַקָּטָן[58] בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה[59], שֶׁהַנּוֹלָד כָּל שִׁבְעָה אֵינוֹ חָשׁוּב עָרֵל[60].

50) שבחולין אינם צריכים נטילת ידים, ואדרבה, "הנוטל ידיו לפירות - הרי זה מגסי הרוח" (שם, ופ"ו מהלכות ברכות הלכה ג). 51) חלה פ"א משנה ט, וחגיגה יח: 52) פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ח. 53) כן נראה מן המשנה בחלה פ"ד משנה ה (הובא בסמוך), שתרומת חו"ל נאכלת עם הזר, מכאן שתרומת א"י אסורה (רדב"ז). 54) משנה שם. 55) לפירות (כסף־משנה) [שהרי היא טמאה, ראה להלן פי"ב הלכה א]. 56) כלומר, בלי נטילת ידים, שהידים האלו פוסלות את התרומה. תוספתא תרומות פרק י. 57) כלומר, משפשפו וסך, שכבר נתחללה בשעה שנפל על בשרו ובטלה קדושתה. 58) בעיא היא ביבמות עא. ולא נפשטה, אבל פשוטה היא בירושלמי שם פ"א הלכה א (הגרע"א). 59) ללידתו עד שלא נימול אף־על־פי שהוא ערל, וערל אסור בתרומה. 60) לענין איסור אכילת תרומה וקדשים, ירושלמי שם.

ח. סָךְ הוּא הַכֹּהֵן[61] עַצְמוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה וּמֵבִיא בֶּן בִּתּוֹ יִשְׂרָאֵל[62] וּמַעְגִּילוֹ עַל גַּבָּיו[63]. וְאִם סָךְ עַצְמוֹ בְּשֶׁמֶן וְנִכְנַס לַמֶּרְחָץ[64] - מֻתָּר לְזָר לְמָשְׁחוֹ[65] בַּמֶּרְחָץ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִסּוּךְ מִמֶּנּוּ[66].

61) תוספתא שם. וכן הוא בבבלי כריתות ז. 62) הוא־הדין ישראל אחר, ונקט בן בתו משום שרגיל ומצוי אצלו (רש"י שם). 63) שנאמר בתרומה (ויקרא כב, ט): "ומתו בו כי יחללוהו", וזו כבר נתחללה ובטלה קדושתה (כריתות שם). 64) יתכן כי במרחץ עצמו אסור לסוך, משום בזיון, כמו שכתב רבינו לענין פירות שביעית, בפ"ה מהלכות שמיטה הלכה ו (משנה־למלך). 65) כתב הכסף־משנה: "ט"ס הוא, וצריך להגיה "למשמשו". ואם נפשך לקיים הגירסא, תפרש למשחו למדדו כלשון ארמי, והוא מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ ליישבם ולתקנם". 66) והיינו משום שכבר נתחללה התרומה כשסך עצמו, עיין רדב"ז.

ט. כֹּהֶנֶת שֶׁחָפְפָה[67] רֹאשָׁהּ בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה - אֵין הַיִּשְׂרְאֵלִית מֻתֶּרֶת לָחוֹף אַחֲרֶיהָ[68]. אֲבָל מְעַגֶּלֶת שְׂעָרָהּ בִּשְׂעָרָהּ[69]. וּמִפְּנֵי מָה הֻתְּרוּ הַכֹּהֲנִים לָחוֹף[70] שְׂעָרָן בְּתִלְתָּן שֶׁל תְּרוּמָה? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[71].

67) תוספתא תרומות שם (הוצאת ליברמן עמ' 061 21). 68) מהתלתן הנשאר. 69) שהתלתן שבשער הכהנת, כבר נתחלל ובטלה קדושתו, כנ"ל. 70) הרי התרומה ניתנת רק לאכילה ולשתיה ולסיכה (למעלה הלכה א). 71) אלא על ידי הדחק, שאם לא היה מאכל אדם כלל, לא היה חייב בתרומה (כסף־משנה). והואיל ואינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, הותרו להשתמש בו לצרכים אחרים, כמו חפיפה ורחיצה הדומות לסיכה. וראה להלן פי"ב הלכה ז, ולמעלה פ"ב הלכה ח.

י. עֵקְצֵי תְּאֵנִים[72] וּגְרוֹגָרוֹת[73], וְהַכְּלִיסִים[74] וְהֶחָרוּבִין, וּמִעֵי אֲבַטִּיחַ[75] וּקְלִפֵּי אֲבַטִּיחַ[76], וְאֶתְרוֹג וּמְלָפְפוֹן[77], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אֹכֶל[78], וּקְנִיבַת יָרָק[79] שֶׁמַּשְׁלִיכִין בַּעֲלֵי בָּתִּים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים לְזָרִים. אֲבָל קְנִיבַת יָרָק שֶׁמְּקַנְּבִים הַגַּנָּנִין[81] - מֻתֶּרֶת לְזָרִים. קְלִפֵּי פּוֹלִין[82] וְשֶׁמְּשִׁמִּין: אִם יֵשׁ בָּהֶן אֹכֶל - אֲסוּרִין; אֵין בָּהֶן אֹכֶל - מֻתָּרִין.

72) תרומות פי"א משנה ד. עוקץ הוא העץ הקטן הדבק בבדי האילן ובעיקר הפרי (פירוש המשנה שם). 73) תאנים יבשים. 74) מין ממיני התאנים (שם). 75) הזרע והרוטב שבתוכו (פירוש המשניות לעדיות, פ"ג

משנה ג). ופסק כחכמים ולא כר' דוסא שם. 76) תוספתא תרומות פ"י (עמ' 061 5), כחכמים ולא כר' דוסא. 77) תוספתא שם. 78) שכיון שהם מובלעים באוכל, כלומר, דבוקים בו, הם חשובים כאוכל (רדב"ז בשם הירושלמי, ועיין 'תוספות יום־טוב'). 79) כחכמים, במשנה ותוספתא שם. וקניבת ירק היינו הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק, כשמחתכים אותו לבשל (פירוש המשנה שם). 80) להלן בפי"א מהלכות מעשר הלכה יא, מבואר שאין הדברים אמורים אלא בהשליכום בבית, אבל אם השליכום לאשפה - מותרים לזרים. 81) שאינם מקנבים אלא העלים המעופשים ביותר, ונראה שכן גרס רבינו בירושלמי תרומות פי"א הלכה ד (כסף־משנה). 82) תוספתא תחלת פ"י.

1 **יא. גַּרְעִינֵי אֶתְרוֹג - מֻתָּרִים[83]. גַּרְעִינֵי זֵיתִים**
2 **וּתְמָרִים[84] וְחָרוּבִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא כְּנָסָן הַכֹּהֵן[85] -**
3 **הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְזָרִים[86]. וּשְׁאָר הַגַּרְעִינִין: בִּזְמַן**
4 **שֶׁכְּנָסָן[87] וְיֵשׁ בָּהֶן לַחְלוּחִית[88] לִמְצֹץ אוֹתָן - אֲסוּרִין**
5 **לְזָר; וְאִם הִשְׁלִיכָן - מֻתָּרוֹת[89].**

83) שם. כי הם מרים ואינם ראויים לאכילה (רדב"ז). 84) תוספתא שם. 85) שאינו מכנס אותן, ואין דעתו עליהם. 86) כשיש עליהם קצת אוכל. 87) ודעתו עליהן, תרומות פי"א משנה ה. 88) ירושלמי שם. 89) שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא על ידי הדחק, אין עליו דין תרומה מן התורה אלא מדרבנן, שמא ייחלף באוכל, וכיון שהשליכן, לא יבוא להחליף ולא גזרו עליו (משנה ראשונה).

6 **יב. הַסֹּבִין שֶׁל חִטִּים[90] חֲדָשׁוֹת - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
7 **רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם[91]; וְשֶׁל יְשָׁנוֹת - מֻתָּר. וְעַד מָתַי**
8 **נִקְרְאוּ חֲדָשׁוֹת? כָּל זְמַן שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לַחְבֹּט בֵּין**
9 **הַגְּרָנוֹת[92].**

90) תרומות שם. 91) לפי שהן לחות ואינן נטחנות היטב, ונשאר הרבה קמח מעורב בסובין (רע"ב). 92) כתנא־קמא, בירושלמי שם ובתוספתא שם.

10 **יג. הַנִּצּוֹלוֹת[93] וְהָרַקְבָּנִיּוֹת[94] שֶׁל תְּרוּמָה - אֲסוּרוֹת[95];**
11 **וְאִם הֶעֱלוּ אָבָק - מֻתָּרוֹת[96]. שְׁמָרִים שֶׁל תְּרוּמָה[97]**
12 **שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם[98] - הָרִאשׁוֹן[99] וְהַשֵּׁנִי אָסוּר**
13 **לְזָרִים[100], וְהַשְּׁלִישִׁי מֻתָּר[101]. וְאִם לֹא נָתַן[102] עֲלֵיהֶם**
14 **מַיִם, אֶלָּא מְסַנֵּן הַיַּיִן מֵעַל הַשְּׁמָרִים בִּלְבַד[103] - אַף**
15 **הַשְּׁלִישִׁי[104] אָסוּר לְזָרִים[105].**

93) תוספתא שם (עמ' 160 9) כנוסחת כ"י ווין. ופירוש נצולות, כמו שאמרו בבראשית רבה (פס"ז) על ויצל אלהים - מן הנצולות, ופירוש הערוך שהם החוסכים, כלומר, גרועים ודקים (כסף־משנה). [וראה בפ"ב דאהלות משנה א: "וכזית נצל". ופירש רבינו, "שהוא הבשר שנימוח ונעשה ליחה סרוחה כאשר התחיל הבשר להתעפש"]. 94) רקובים קצת. 95) עדיין שם תרומה עליהן. 96) שכבר נתקלקלו, ובטל שם תרומה מהן. 97) תוספתא שם (עמ' 163 42), וברייתא בבבלי בבא בתרא צז. 98) ושנה ושילש. 99) מים ראשונים שהכניסן והוציאן משם (רשב"ם שם). 100) המדובר כשמצא כדי מדתו ולא יותר, ואף־על־פי שבשמרים של טבל לא חייבו אלא אם נתן שלשה ומצא ארבעה (שם, ופ"ב מהלכות מעשר הלכה ז) - בשמרים של תרומה החמירו יותר, ועיין רשב"ם שם שכתב, שחומרא דרבנן היא, ועיין שם בתוספות ד"ה שמרים. 101) אף אם יש בו טעם יין (רשב"ם שם). 102) ירושלמי פי"א הלכה ד. 103) על ידי שהוא נותן עליהם יין של חולין (ר"ש שירליאו שם). 104) הסינון השלישי. 105) שהשמרים מחזקים את היין (שם).

16 **יד. מְגֵרָה[106] שֶׁפִּנָּה מִמֶּנָּה חִטֵּי תְּרוּמָה - אֵין מְחַיְּבִין**
17 **אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְלַקֵּט אַחַת אַחַת וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן**
18 **לְתוֹכָהּ חֵלִין, אֶלָּא מְכַבֵּד כְּדַרְכּוֹ[107] וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ**
19 **חֵלִין[108]. וְכֵן חָבִית[109] שֶׁל שֶׁמֶן תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁפְּכָה -**
20 **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְטַפֵּחַ[110], אֶלָּא נוֹהֵג**
21 **בָּהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֵג בְּחֵלִין[111].**

106) אוצר שאוגרים בו תבואה, תרומות פי"א משנה ו. 107) "ר"ל שיכבד כדרך שבני אדם מכבדין האוצרות, כשמפנים אותם מן הדברים שהצניעו בהם" (פירוש המשנה שם). 108) ואינו בכלל "מבטל איסור לכתחלה", שאסור (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כה) - הואיל ואינו מכוין לבטל ('תוספות יום־טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ועיין בפסקיו לסדר זרעים סימן י). 109) משנה שם. 110) "נגזר מן טפח, עניינו שלא נחייב אותו לדקדק בלקיטת השמן מן הקרקע עד שלא יניח שום לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 111) ילקט כמו שהיה מלקט אילו נשברה שם חבית של שמן חולין (שם).

22 **טו. הַמְעָרֶה כַּד שֶׁל שֶׁמֶן[112] תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מְעָרֶה**
23 **עַד שֶׁיִּפְסֹק הָעַמּוּד וַיַּתְחִיל הַשֶּׁמֶן לִנְטֹף מְעַט מְעַט,**
24 **וְכֵיוָן שֶׁנָּטְפוּ שָׁלֹשׁ טִפִּים זוֹ אַחַר זוֹ - דַּיּוֹ[113], וּמֻתָּר**
25 **לִתֵּן בַּכַּד שֶׁמֶן חֵלִין. הֲרֵי שֶׁלֹּא נָתַן[114], אֶלָּא הִנִּיחַ**
26 **הַכַּד[115] עַד שֶׁנִּתְמַצִּית[116] - אוֹתָהּ הַתַּמְצִית תְּרוּמָה[117].**

112) לכד שני. שם משנה ח. 113) "ואין מחייבין אותו לקנח הכד עד שלא ישאר שם לחלוחית" (פירוש המשנה שם). 114) בו חולין אחר שעירה אותו (שם). 115) "הטהו על צדו" (שם). 116) "ונתכנס בו שום שארית" (שם). 117) "ואין אומרים כיון שיצא ממנו כל מה שיש בו, טיפה אחר טיפה שלש טיפין, כל מה שנמצא ממנו אחר־כך חולין לפי שהסיח דעתו ממנו" (שם). שכשקרא שם תרומה על אותה מדה, גמר בדעתו שתהיה כולה תרומה עם המיצוי (תוספות בבא בתרא פז: ד"ה והתנן). ומה שהתירו לתת עליו חולין, היינו משום שאינו מכוין לבטל האיסור ('תוספות יום־טוב' בשם רבנו אליהו מלונדריש).

27 **טז. מְמַלֵּא הַכֹּהֵן[118] נֵר שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[119] וְנוֹתְנוֹ**
28 **לְיִשְׂרָאֵל לַעֲלוֹת בּוֹ לָעֲלִיָּה וּלְהִכָּנֵס לַחֶדֶר לַעֲשׂוֹת**
29 **צָרְכֵי הַכֹּהֵן, אֲבָל לֹא צָרְכֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיָה שֵׁתֶף[120]**
30 **עִמּוֹ - מֻתָּר[121].**

118) תוספתא תרומות פ"י. 119) שמן תרומה טמאה שמותר בהדלקה. 120) שם. 121) כיון שיש גם לכהן הנאה מזה (רדב"ז).

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹרֵחַ[122] אֵצֶל כֹּהֵן וְהִדְלִיק לוֹ שֶׁמֶן שְׁרֵפָה, וְעָמַד הַכֹּהֵן וְהָלַךְ לוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְכַבּוֹתוֹ עַד שֶׁיִּכְבֶּה מֵאֵלָיו. וְטוֹבֵל הַיִּשְׂרָאֵל פְּתִילָה[123] בְּנֵר הַכֹּהֵן וּמַדְלִיק לֵילֵךְ בָּהּ[124].

122) תוספתא שם. 123) שם. 124) דעת רבינו, שהנאה של כילוי בתרומה לזר אינה אסורה אלא מדרבנן, ולצורך כזה שלא ילך באפילה לא גזרו, עיין משנה־למלך.

יח. בְּקָרוֹ שֶׁל כֹּהֵן[125] שֶׁהָיָה עוֹמֵד אֵצֶל בְּקָרוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְכֵלָיו שֶׁל כֹּהֵן שֶׁהָיָה נֶאֱרָג אֵצֶל כֵּלָיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מַדְלִיק עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן שְׂרֵפָה[126] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. וְכֵן מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּבַמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים[127] שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[128]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶן לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה[129] - מַדְלִיק שֶׁמֶן שְׂרֵפָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַכֹּהֵן. מַדְלִיקִין שֶׁמֶן שְׂרֵפָה עַל גַּבֵּי הַחֵלִין[130] בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[131].

125) תוספתא שם. 126) שגם הכהן נהנה מאורו, ונר לאחד נר למאה. 127) שכל אלו מצוה, ובמקום מצוה לא גזרו, כנ"ל. 128) כיון שהיא מצוה דרבים. ירושלמי תרומות פי"א הלכה ה. 129) שם. מפני שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ועיין מראה הפנים שם. [ונראה שאף בערב שבת מותר להדליקו, שלא אמרו אין מדליקין בשמן שריפה, אלא ביום־טוב שחל להיות בערב שבת, כמפורש בשבת כג: ודברי הרדב"ז צ"ע). 130) לצורך חולים ישראל. 131) במאמרו ומצוותו שירשה לנו זה (פירוש המשנה שם). שכיון שאינה אלא מצוה דיחיד, אסורה בלי רשות מהכהן.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל[132] שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן וְהִיא לְמוּדָה[133] אֵצֶל אָבִיהָ - מַדְלִיק בִּרְשׁוּתָהּ[134]. מֵתָר לְכֹהֵן לְהַדְלִיק שֶׁמֶן שְׂרֵפָה אֲפִלּוּ בְּבֵית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה[135] שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵרְבּוּב[136], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִסְתַּפְּקוּ מִמֶּנָּה[137]; בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה - שֶׁמִּפְּנֵי נִקְיוֹן כְּלֵיהֶם[138] אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, וּבְבֵית הָאֵבֶל - מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם פְּנַאי מִפְּנֵי הָאֵבֶל[139].

132) תרומות פי"א משנה י. 133) רגילה. 134) (ב"ברשות כהן" שלמעלה, נחלקו רבותינו: לדעת הר"ש, היינו כשהכהן נמצא שם. ולדעת רבינו, היינו במאמרו ובמצוותו (ראה למעלה). ואין צורך שהכהן יהיה שם, שבמקום מצוה התירו חכמים איסור דרבנן של הנאת כילוי לזרים מתרומה (ראה למעלה), אבל "ברשותה" כאן, שאין כאן מצוה, צריך לומר גם לדעת רבינו, שכל ההיתר אינו אלא כשהיא בבית). 135) כר' שמעון, במשנה שם. 136) של הרבה אנשים, והיה מקום לחשוש שמא יקחו ממנה לאכילה, אף־על־פי שבלי ערבוב לא חששו לכך, שהרי נותנו בכלי מאוס (להלן פי"ב הלכה יב).

137) כלומר, יאכלו ממנו. 138) הכלים שהם אוכלים ושותים בהם בבית המשתה (פירוש המשנה שם). 139) ואין מתעסקים בשום דבר.

כ. הַזּוֹרֵעַ אֶת הַתְּרוּמָה[140]: בְּשׁוּגֵג[141] - יְהַפֵּךְ[142], בְּמֵזִיד - יְקַיֵּם[143]. הֵבִיאָה שְׁלִישׁ[144], בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּשׁוּגֵג - יְקַיֵּם. וְאִם הָיָה פִּשְׁתָּן[145], אֲפִלּוּ הֵבִיאָה שְׁלִישׁ[146] וַאֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - יְהַפֵּךְ[147]; קְנָס קָנְסוּ בוֹ[148], שֶׁלֹּא יִזְרַע וְיִתְכַּוֵּן לֵהָנוֹת בְּעֵצָיו[149].

140) תרומות פ"ט משנה א. 141) וכשנודע לו מתחרט על זה, שהרי כל הגידולין יהיו תרומה (בהלכה הסמוכה) הנמכרת בזול. 142) מותר לו להפך הארץ, אף־על־פי שיפסד הזרע אשר זרע (פיה"מ שם). שכיון שהוא שוגג לא קנסוהו חכמים לקיים. [ואין כאן איסור של מפסיד תרומה, שכיון שזרעה, שוב אינה ראויה לאכילה]. 143) "עניינו שהוא חייב להניחה, כדי שיצמחו ויהיה הדבר הצומח תרומה, בלי ספק" (שם). שכיון שעבר וזרע התרומה, קנסוהו חכמים שלא יהא רשאי להפוך, ותצמח שדהו גידולי תרומה, האסורים לזרים, ודמיהם פחותים מדמי חולין. 144) שכבר היא ראויה לאכילה (ראה להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה) ואינו רשאי להפוך, שהרי הם גידולי תרומה שהם כתרומה (ראה בהלכה הסמוכה), ואסור לאבדם, ועיין ר"ש. 145) שאסר לזרעו מפני שמאבד תרומה, אבל גידוליה חולין (להלן הלכה כב), וראה להלן. 146) כן נראה במשנה שם: "הזורע תרומה שוגג וכו' אם הביאה שליש וכו' ובפשתן מזיד יהפך", הרי שבפשתן מדובר אפילו אם הביאה שליש, שאפילו הביאה שליש אינה תרומה, שהרי גידוליה חולין (להלן הלכה כב). 147) כן מפרש רבינו את המשנה שם "ובפשתן מזיד יהפך", היינו: אפילו מזיד. פירוש: לא מיבעי שוגג שאין לקונסו, כנ"ל, שוודאי יהפך, כלומר, רשאי להפך ולזרוע דבר אחר, אלא אפילו במזיד - יהפך, כלומר, חייב להפך. אלא שהשינוי הזה בין שוגג למזיד - דחוק, ועיין תוספתא כפשוטה. 148) ירושלמי שם. 149) [כלומר: לא קנסוהו חכמים, כבכל זורע תרומה, לקיים, ולשם כך לאסור גידוליה (וראה להלן הלכה כב), שהרי כל עיקרה של פשתן אינה לאכילת הזרע אלא לעצים (ראה בבא בתרא צג.), אלא אדרבה, קנסוהו להפך, ואם כן אין צורך לאסור הגידולין, ולפיכך הם מותרים לזרים, ראה להלן שם. ועיין באור־שמח].

כא. גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין[150] לְכָל דָּבָר, אֶלָּא שֶׁאֲסוּרִים לְזָרִים. גָּזְרוּ חֲכָמִים עֲלֵיהֶן[151] שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין לְזָרִים כִּתְרוּמָה, מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְמֵאָה[152] שֶׁבַּיַּד הַכֹּהֵן, שֶׁלֹּא יַשְׁהֶנָּה אֶצְלוֹ כְּדֵי שֶׁיִּזְרָעֶנָּה וְתֵצֵא לְחֻלִּין, וְנִמְצָא בָּא בָהּ לִידֵי תַּקָּלָה. לְפִיכָךְ[153] מֵתָר[154] לָאֱכֹל הַגִּדּוּלִין בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[155], וּמֵתָר לִטְבּוֹל יוֹם[156], כְּחֻלִּין.

150) ירושלמי תרומות פ"ו הלכה א. והיינו לחייבם בלקט שכחה ופאה ותרומה ומעשרות (להלן הלכה כז), ומה שאמרו בפי"א דתרומות משנה ד "גידולי תרומה תרומה",

כב. גִּדּוּלֵי גִדּוּלִין[157] - חֵלִין לְכָל דָּבָר[158]. וַאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, אִם רַבּוּ הַגִּדּוּלִין עַל הָעִקָּר[159] בְּגִדּוּלֵי הַגִּדּוּלִין - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין הַשְּׁנִיִּים מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר[160], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה, וְיִהְיֶה הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים. וְכֵן תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[161] וְהַמְדֻמָּע[162] וְתוֹסֶפֶת תְּרוּמָה[163] וְזֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָם נֶאֱכָלִים[164], כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתוֹ לֶפֶת וּצְנוֹן תְּרוּמָה - גִּדּוּלֵיהֶן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵן חֵלִין לְכָל דָּבָר. וְכֵן הַזּוֹרֵעַ פִּשְׁתָּן[165] שֶׁל תְּרוּמָה - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין לְזָרִים.

157) תרומות פ"ט משנה ד. היינו אם זרע גידולי תרומה. 158) ואפילו לאכילה לזרים (כסף־משנה). 159) על הזרע. 160) נדרים נט: 161) משנה בתרומות שם. היינו שגם הגידולים עצמם מותרים לזרים, שלא גזרו בה, מפני שאינה מצויה, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים (ירושלמי). 162) משנה שם, והיא תרומה שנתערבה בפחות ממאה חולין. ומפני שרובו חולין, גידוליו חולין (ירושלמי). 163) תוספתא תרומות תחילת פרק ח. והיינו כשתרם ועלה בידו אחד משששים ואחד, שהרי זה תרומה ויחזור ויתרום (למעלה פ"ג הלכה ו). 164) במעשרות פ"ה משנה ח: "זרעוני גינה שאינם נאכלים וכו' שאף־על־פי שאביהם תרומה, הרי אלו יאכלו". ופירשה רבינו שם בגידולי תרומה, וזו לשונו: "שאין אומרים גידולי תרומה, אלא כשהזרע הזרוע ראוי לאכילה, אבל אלו שאינם ראויים לאכילה, מותר לאכול גידוליהן, אף־על־פי שעיקר זרעם הוא תרומה". 165) שאף הוא מזרעוני גינה, ולרוב אינו נאכל, כמבואר בבבא בתרא צג. וראה בפ"א מהלכות כלאים הלכות ח־ט. ועיין בהשגת הראב"ד ובכסף־משנה.

כג. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה טְמֵאָה[166], אַף עַל פִּי שֶׁהַגִּדּוּלִים טְהוֹרִין[167] - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[168]. הוֹאִיל וְהַתְּרוּמָה שֶׁנִּזְרְעָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה הָיְתָה, כְּבָר נִדְּחוּ[169].

166) תרומות פ"ט משנה ז. 167) בספרא פ' שמיני (פרק יא הלכה ב): "מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו, תלמוד־לומר אשר יזרע טהור". 168) אף לכהנים. 169) כן הוא בירושלמי שם. והוא כמו שאמרו בפסחים לד. משום היסח הדעת והוא פסול הגוף, ולא משום טומאה. אבל בפירושו למשנה תרומות שם כתב רבינו, שאסורים באכילה משום אין זריעה להקדש, וכמסקנת הגמרא בפסחים שם.

כד. חָתַךְ אֶת הֶעָלִין[170] שֶׁצָּמְחוּ, וְיָצְאוּ עָלִין שְׁנִיִּין וַחֲתָכָן - הֲרֵי אֹכֶל שֶׁיָּצָא אַחַר כָּךְ[171] מֻתָּר בַּאֲכִילָה[172].

170) תרומות שם. 171) כרבי יהודה במשנה שם: "עד שיגום וישנה". וכן נראה בירושלמי שם (כסף־משנה). 172) לכהן, שאין בו עוד משום טומאה, אבל לישראל אסור משום גידולי תרומה (ראב"ד), שאין זה כגידולי גידולין שמותרים באכילה לישראל (משנה ראשונה שם).

כה. שְׁתִילֵי[173] חֵלִין[174] שֶׁנִּטְמְאוּ וּזְרָעָן וַעֲשָׂאָן תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי טָהֲרוּ בִּזְרִיעָה[175], וְלֹא נִטְמְאוּ כְּשֶׁהֵן תְּרוּמָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין.

173) בדפוס רומי: "שחלים". אבל בכסף־משנה וברדב"ז, כבדפוסים שלנו. 174) ירושלמי שם הלכה ג, עיין בפני־משה. 175) ראה למעלה הלכה כג.

כו. שִׁבֹּלֶת[176] שֶׁהָיְתָה[177] בְּתוֹךְ הַכִּרְי, וּמֵרַח הַכִּרְי[178] כֻּלּוֹ - הֲרֵי אוֹתָהּ הַשִּׁבֹּלֶת טֶבֶל, הוֹאִיל וְנִמְרְחָה בְּתוֹךְ הַכִּרְי. שְׁתָלָהּ וְאַחַר כָּךְ קָרָא עָלֶיהָ שֵׁם וַעֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה[179] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק[180] תְּרוּמָה, הוֹאִיל וּזְרָעָהּ, שֶׁמָּא פָּרַח הַטֶּבֶל מִמֶּנָּה[181] וְנַעֲשֵׂית כַּפֵּרוֹת שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרוּ[182]. אֲבָל אִם עֲשָׂאָהּ תְּרוּמָה קֹדֶם שֶׁיִּזְרָעֶנָּה - הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה. לְפִיכָךְ, אִם תָּלַשׁ מִמֶּנָּה וְאָכַל בְּמֵזִיד - חַיָּב מִיתָה[183], בְּשׁוֹגֵג - מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ. וְאִם גָּחַן[184] וְאָכַל בְּפִיו מִן הָאָרֶץ - בָּטְלָה דַעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם בְּכָךְ[185]; לְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַחֹמֶשׁ אִם הָיָה שׁוֹגֵג.

176) תלושה מן הקרקע. 177) מנחות ע. 178) שהשווה אותה ברחת, שזוהי קביעותה למעשר (רש"י שם). 179) על פירות אחרים. 180) בעיא היא במנחות שם. 181) ולא להתירה באכילה, שהרי גידולי טבל - טבל (תרומות פ"ט משנה ו, וראה להלן פ"ו מהלכות מעשר הלכה ו), אלא לענין זה שאין הפרשתו הפרשה (ראה בשיטה־מקובצת שם). 182) כלומר, לא נגמרה מלאכתן, ונשתלו, שוודאי אין הפרשתו הפרשה. [ויתכן עוד כי הכוונה ללא נגמר בישולם, כלומר, לא הגיעו לעונת המעשרות (המבוארת להלן פ"ב מהלכות מעשר הלכה ה), שאז אינם חייבים במעשרות כלל (שם הלכה ג). ומה שאמרו (תרומות פרק ט משנה ו): גידולי טבל - טבל, אין זה אלא לאחר שתלשום מן המחובר, אבל כל זמן שהם מחוברים, אפשר שהם כאילו לא הגיעו לעונת המעשרות. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשר הלכה ב]. ובמנחות שם, סיימו גם הצד השני של הספק: שמא כיון שמרחה בתלוש וחלה עליה חובת הפרשה - לא נפקעה חובתה ממנה גם כשנשתלה, וכעין זה בפאה פ"א משנה ו. 183) מנחות שם. 184) התכופף, שם. 185) ובטלה דעתו אצל כל אדם (רש"י שם).

כז. שָׂדֶה שֶׁל גִּדּוּלֵי תְּרוּמָה[186] - חַיֶּבֶת בְּלֶקֶט[187] שִׁכְחָה וּפֵאָה וּבִתְרוּמָה[188] וּמַעֲשְׂרוֹת[189] וּבְמַעֲשַׂר עָנִי. וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וַעֲנִיֵּי כֹהֲנִים נוֹטְלִים מִמֶּנָּה מַתָּנוֹת אֵלּוּ; עֲנִיֵּי כֹהֲנִים אוֹכְלִין אֶת שֶׁלָּהֶם, וַעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל מוֹכְרִין אֶת שֶׁלָּהֶם לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה, וְהַדְּמִים

1 שֶׁל עֲנִיִּים. וְכֵן בֵּן לֵוִי מוֹכֵר הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ[190]
2 לַכֹּהֲנִים.

186) תרומות פ"ט משניות ב־ג. 187) שמן התורה הגידולין חולין, אלא שגזירת חכמים היא לאסור אותם לזרים, כמו שמבואר למעלה הלכה כא. (ואילו היתה תרומה מן התורה, היתה פטורה מכל אלו לפי שהיא קודש, ומטעם זה היא פטורה מן החלה (חלה פ"א משנה ד. וראה בכסף־משנה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ד, בשם הספרי). וראה במשנה ראשונה בתרומות שם). 188) במשנה ג שם: "וחייבת במעשרות ובמעשר עני" והוא־הדין לתרומה גדולה (ר"ש ורע"ב). 189) מעשר ראשון ומעשר שני. וראה להלן. 190) מעשר ראשון, אבל מעשר שני אסור למכור (פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז), אלא נותנו במתנה לכהן (רדב"ז ו'תוספות יום־טוב' שם, בשם רבינו אליהו מלונדריש).

3 כח. הַחוֹבֵט[191] גִּדּוּלִין אֵלּוּ - מְשַׁבֵּחַ[192]. וְהַדָּשׁ
4 בְּבְהֵמָה כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? תּוֹלֶה כְּפִיפוֹת[193] בְּצַוְּארֵי
5 בְּהֵמָה וְנוֹתֵן לְתוֹכָן מֵאוֹתוֹ הַמִּין[194]. נִמְצָא לֹא
6 זוֹמֵם[195] אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא מַאֲכִיל אֶת הַתְּרוּמָה[196].

191) מכה במקלות לשם דישה. 192) תרומות שם. שעל־ידי־זה הוא מונע עצמו מלהכנס לאיסור של חסימת פרה בשעת דישה, ראה להלן. 193) קופות. 194) אם הוא דש חיטים - חיטים, אם הוא דש שעורים - שעורים, כדי שתאכל מהם בעת הדישה וידוש (פירוש המשנה שם). 195) לשון המשנה שם. וזומם הוא מלשון "זממו אל תפק" (תהלים קמ, ט). ועניינו שלא ישים המתג בפיה בעת האכילה, לפי שאסור לו לקשור פי הבהמה בשעת הדישה, שהכתוב אומר: לא תחסום שור בדישו (דברים כה, ד - פירוש המשנה שם). 196) שאסור לו להכניסה בזרע התרומה, לפי שהיא אוכלת ממנו, אלא אם היתה בהמת כהן (שם). היינו כרשינים, שאינם מיוחדים לאדם, אבל דבר המיוחד לאדם אין מאכילים לבהמה (משנה ראשונה שם). וראה למעלה פ"ט הלכה ז.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שאסור לטמא תרומה. תרומה שנטמאת בספק וחבית שנשברה בגת העליונה והתחתונה טמאה. ודין כרשינין ותלתן של תרומה אם מותר לעשות מעשיהן בטומאה. ודין אם עושין לעם הארץ תרומת זיתיו בטהרה. וישראל שעושה פירותיו בטומאה. זיתים וענבים שנטמאו או פת או שמן של תרומה. תרומה שנתגלתה. ואם יטול הכהן תרומה ומתנות עד שיפרישום הבעלים. כהן שנתנו לו תרומה ומצא שם דברים אחרים. אם יסייע הכהן לישראל בבית הגרנות. ועשרה שאין חולקים להם תרומה בגרנות.

7 א. אָסוּר לְטַמֵּא אֶת הַתְּרוּמָה[2] שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
8 כְּשְׁאָר הַקֳּדָשִׁים[3], וְלֹא יְבִיאֶנָּה לִידֵי טֻמְאָה[4], וְלֹא
9 יַפְסִידֶנָּה; אֶלָּא אוֹכֵל הַטְּהוֹרָה וּמַדְלִיק הַטְּמֵאָה.
10 וּמֻתָּר לְטַמֵּא תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ[5] בְּטֻמְאוֹת שֶׁל
11 תּוֹרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים,
12 שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[6], מִפְּנֵי שֶׁעַקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם.
13 לְפִיכָךְ[7], נִדָּה קוֹצָה לָהּ חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ; שֶׁאֵינָהּ
14 מֻזְהֶרֶת אֶלָּא לְאָכְלָהּ, לֹא לִגַּע בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

2) תרומות פ"ח מי"א. ועוד בכמה מקומות. 3) [לפי שבקדשים נאמר (ויקרא יב, ד): "בכל קודש לא תגע" (ראה בזבחים לג: שהכוונה לקדשים), ומכאן שטמא אסור ליגע בקדשים, ותרומה נלמדה מקדשים, עי' יבמות עה, א. ו'תוספות' שם ד"ה נגיעה]. 4) כלומר, לא יגרום לה טומאה, שנאמר (במדבר יח, ח): "ואני הנה נתתי לכם את משמרת תרומותי" - עשה לה שימור שלא תיטמא (בכורות לד.). 5) שם כז, א. 6) שבת טו, א. ונמצא מוסיפין לה טומאה מן התורה. 7) בכורות, שם.

15 ב. תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת בְּסָפֵק[8] - לֹא אוֹכְלִים[9] וְלֹא
16 שׂוֹרְפִין[10], אֶלָּא תִּהְיֶה מֻנַּחַת עַד שֶׁתִּטָּמֵא טֻמְאָה
17 וַדָּאִית וְתִשָּׂרֵף[11]. וְיֵשׁ שָׁם[12] סְפֵקוֹת שֶׁשּׂוֹרְפִין עֲלֵיהֶן
18 אֶת הַתְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה[13].

8) כגון שתי חביות של תרומה ברשות היחיד, ונגע שרץ באחת מהן, ולא ידוע באיזה מהן (ר"ש ור"ב בתרומות פ"ח מ"ח, ועיי"ש בתוי"ט). 9) שמא היא טמאה. 10) שמא אינה טמאה. 11) כרבן גמליאל בתרומות שם, וראה בהלכה הסמוכה. 12) על המלה "שם" הנזכרת כמה פעמים בדברי רבינו, ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ומהר"י אבוהב כתב, שנראה לו שצריך להיות "ששה" (הג"ה בגליון הרמב"ם). וכן הוא בשבת טו, ב - מהמשנה בטהרות פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו פ"ד מ"ה "על ששה ספקות שורפין את התרומה". וכן הוא בדברי רבינו בפי"ג מהל' אבות הטומאות הי"ג. 13) בהלכות אבות הטומאות, שם.

19 ג. חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד לָהּ סְפֵק טֻמְאָה - הֲרֵי
20 זֶה לֹא יְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר[14]: לֹא יְזִיזֶנָּה מִמְּקוֹמָהּ[15] וְלֹא
21 יְגַלְּגֶנָּה[16], אֶלָּא יַנִּיחֶנָּה[17] עַד שֶׁתִּטָּמֵא וַדַּאי וְתִשָּׂרֵף;
22 וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תֵּאָכֵל[18].

14) כרבן גמליאל בתרומות, שם. 15) להצניעה, ודלא כרבי אליעזר, שם. שכיון שאינה ראויה לאכילה, אינו מצווה לשמרה (רדב"ז). 16) דלא כרבי יהושע, שם. שעל־ידי גילוי תיפסל לגמרי, מפני סכנת נפשות (להלן הי"ג). 17) מותר להניחה. 18) ואילו רבי יהושע שם חושש שמא תאכל, ולכך אמר "שאם היתה מכוסה יגלנה".

23 ד. חָבִית[19] שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה[20], וְהַתַּחְתּוֹנָה
24 טְמֵאָה[21]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה[22]
25 - יַצִּיל[23]; וְאִם לַאו[24] - יַצִּיל בְּיָדָיו[25] בְּלֹא נְטִילַת
26 יָדַיִם וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְטַמְּאָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן
27 טָהֳרוֹת[26].

19) של תרומה טהורה (שם מ"ט, ו'פירוש המשניות' שם). 20) מקום שעוצרים בו היין (ר"ש, שם). 21) בבור שלפני הגת יש חולין טמאים, ואם תפול התרומה לתוכה יהיה מדומע טמא, שאינו ראוי אף לכהן (שם). 22) שיהיו

הידים והכלים טהורים (פירוש המשנה, שם). 23) ואף־על־פי שבתוך כך, שיחזור אחר כלים טהורים, תרד התרומה למטה ותפסיד החולין שבגת התחתונה - אסור לו להציל בידים שאינן נטולות, כיון שיכול להציל רביעית יין בטהרה. 24) שאינו יכול להציל אלא פחות מרביעית (שם). 25) כרבי יהושע, בברייתא פסחים כ, ב. ותרומות פ"ח מי"א. 26) פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח.

1 **ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[27] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן, וְהוּא**
2 **שֶׁיִּהְיֶה בַּגַּת הַתַּחְתּוֹנָה פָּחוֹת מִמֵּאָה, שֶׁהֲרֵי יִדָּמַע**
3 **הַכֹּל[28] וְיִפָּסֵל; אֲבָל אִם הָיָה בַּתַּחְתּוֹנָה מֵאָה בְּזוֹ**
4 **הֶחָבִית, שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹלָה בְּאַחַת וּמֵאָה[29], אוֹ שֶׁהָיְתָה**
5 **חָבִית שֶׁל שֶׁמֶן[30] - תֵּרֵד וְתִטָּמֵא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה**
6 **בְּיָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רָאוּי לְהַדְלָקָה[31], וְאֵין שָׁם הֶפְסֵד**
7 **מְרֻבֶּה. וְכֵן חָבִית שֶׁמֶן שֶׁנִּשְׁפְּכָה[32]: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל**
8 **רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל, וְאִם לַאו - יַצִּיל בְּטֻמְאָה[33];**
9 **שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הֶחָבִית - אֵינוֹ מֵזְהָר[34] שֶׁלֹּא לְהַצִּיל**
10 **בְּטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהוּל[35].**

27) פסחים כא, א. 28) ויש הפסד מרובה. 29) להלן פי"ג ה"א. ואין כאן אלא הפסד מועט. 30) ואין בתחתונה מאה כנגד זו. 31) כלומר, השמן (פסחים כ:). 32) על הארץ, וכולה הולכת לאיבוד. תרומות פ"ח מ"י. 33) למעלה כתב רבינו "יציל בידיו בלא נטילת ידים", שכיון שהדבר נוגע רק להפסד החולין שלמטה, שהרי התרומה בין כך ובין כך אינה ראויה לכלום, לכן לא התירו אלא טומאת ידים דרבנן, אבל כאן כשהדבר נוגע להצלת התרומה עצמה, התירו גם טומאה דאורייתא ('אור שמח' ע"פ הגמרא במנחות מח.). 34) תרומות שם, מי"א. 35) פירוש, שהדבר בהול, שאי־אפשר להציל אלא בטומאה ('אור שמח').

11 **ו. הָיָה עוֹבֵר[36] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּבְיָדוֹ כִּכָּרוֹת שֶׁל**
12 **תְּרוּמָה, אָמַר לוֹ הַנָּכְרִי[37]: תֵּן לִי אַחַת מֵהֶן, וְאִם**
13 **לַאו, הֲרֵינִי נוֹגֵעַ בְּכֻלָּן וּמְטַמְּאָן - יַנִּיחַ לְפָנָיו אַחַת**
14 **עַל הַסֶּלַע וְאַל יִתְּנֶנָּה לְתוֹךְ יָדוֹ[38], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְטַמֵּא**
15 **הַתְּרוּמָה בַּיָּדַיִם[39].**

36) תרומות, שם. 37) הגוי. 38) אף־על־פי שטומאת גוי אינה אלא מדרבנן (פ"א מהל' טומאת מת, הלכות יג־יד). 39) [ואין זה דומה לחבית שנשפכה שלא הוזהר עליה (בהלכה הקודמת), שנעשתה פעולת ההפסד בגוף התרומה, אבל כאן לא נעשתה עוד שום פעולת הפסד בגוף התרומה].

16 **ז. הַתִּלְתָּן וְהַכַּרְשִׁינִין[40] שֶׁל תְּרוּמָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ**
17 **מַאֲכַל אָדָם[41] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂיהֶן**
18 **בְּטֻמְאָה[42]. וְאֵינוֹ נִזְהָר אֶלָּא בְּעֵת שְׁרִיָּתָן בְּמַיִם, שֶׁאִם**
19 **שָׁרָה אוֹתָם בְּטֻמְאָה הֲרֵי טִמֵּא אוֹתָם בַּיָּדַיִם[43]; אֲבָל**
20 **אַחַר הַשְּׁרִיָּה - אֵינוֹ נִזְהָר[44], לֹא בְּעֵת שֶׁשָּׁף**
21 **הַכַּרְשִׁינִין[45] וְלֹא בְּעֵת שֶׁמַּאֲכִילָן לִבְהֵמָה. לְפִיכָךְ[46]**
22 **נוֹתְנִין תְּרוּמַת תִּלְתָּן וְכַרְשִׁינִין לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[47].**

40) מעשר שני פ"ב מ"ג־ד. 41) אלא על־ידי הדחק, ראה למעלה פי"א ה"ט, ופ"ב ה"ח. ואין אדם מצווה (=מוזהר) לטמא אוכלי בהמתו (כסף־משנה בשם 'ירושלמי' חלה פ"ד סוף ה"ד). 42) כבית־הלל במשנה, שם. רצה לומר: "שיסתפק מהם בטומאה איזו הסתפקות שירצה אף־על־פי שיביא אותה לשריפה, לפי שאינה מאכל שנקפיד על שריפתה" (פירוש המשנה, שם). 43) ואף־על־פי שאין איסור לטמאה, כנ"ל - עשו לה היכר זה, שידעו שהוא תרומה (רע"ב). 44) [שלא החמירו אלא בעת השרייה, שיש עליה מים, ורואים שהיא מוכשרת לקבלת טומאה]. 45) שכותש אותם להסיר קליפתן, מלשון (דברים ט, כא) "ואכות אותו", ותרגומו "שפית" (ר"ש שם). 46) כיון שאין צריכין שימור בטהרה. 47) חלה פ"ד מ"ט, כדעת רבי עקיבא (וראה ב'פירוש המשניות' שם, וצ"ע). וראה למעלה פ"ו ה"ב.

23 **ח. אֵין מַפְקִידִין תְּרוּמָה[48] אֵצֶל כֹּהֵן עַם הָאָרֶץ, מִפְּנֵי**
24 **שֶׁלִּבּוֹ גַּס בָּהּ לְאָכְלָהּ[49]. אֲבָל מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל**
25 **יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ בִּכְלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל[50];**
26 **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ פֵּרוֹת מֻכְשָׁרִין, גְּזֵרָה שֶׁלֹּא תְּסִיטֵם**
27 **אִשְׁתּוֹ נִדָּה[51].**

48) גיטין סא, ב. 49) ואף־על־פי שהיא מוקפת צמיד פתיל ולא הוכשרה לקבל טומאה (ראה להלן), חששו שמא ישבור את הכלי ויקחנה בידים לחות ויאכלנה בטומאה (רדב"ז). 50) שאינו יכול לנגוע בו. 51) ומטמאה בהיסט גם כלי חרס המוקף צמיד פתיל (פ"ח מהל' מטמאי משכב ה"ב־ג). ואף־על־פי שלא הוכשרו, צריך גם "צמיד פתיל", שמא יקחהו לאכלו בידים רטובות וייטמאו, ועי' ראב"ד וכסף־משנה.

28 **ט. אֵין עוֹשִׂין לְעַם הָאָרֶץ תְּרוּמַת זֵיתָיו בְּטָהֳרָה[52];**
29 **אֲבָל עוֹשִׂין לוֹ זֵיתֵי חֵלִין בְּטָהֳרָה[53], מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו**
30 **שֶׁל בַּדָּד[54] (לְבַד). וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל כַּדֵּי הַתְּרוּמָה**
31 **וּמַנִּיחָהּ בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן כְּלִי**
32 **אֲבָנִים[55], וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ לִטֹּל הַחֵלִין וְהַתְּרוּמָה**
33 **- אוֹמְרִין לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִּגַּע בַּתְּרוּמָה[56], שֶׁלֹּא**
34 **תַּחֲזוֹר לְטִבְלָהּ[57].**

52) גיטין סב, א. ופירש רש"י שם: "לאחר שהפך זיתים לתתן לבית הבד, אין מפרישים בדדים חברים תרומה מהן לעשותם בטהרה, לפי שכבר הוכשרו במעטן (כלומר, הוכשרו לקבל טומאה על־ידי השמן) ונטמאו, והכהן סומך עליהם וסובר שהם טהורים". 53) [שעם־הארץ אומר שלא הוכשרו, והוא נאמן על כך, כמפורש בפט"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ב]. 54) עושה השמן בבית הבד. 55) גיטין, שם. 56) ותטמא אותה. 57) והוא אינו חשוד לאכול טבל שלא נתרם ממנו תרומה גדולה (פ"ט מהל' מעשר ה"א). ואף־על־פי שאין האמת כן, שאינה חוזרת לטבלה - אין זה אלא איום, ופתי יאמין לכל דבר. ראה ברדב"ז לפ"ח מהל' מתנות עניים הי"ב.

35 **י. יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹתָיו בְּטֻמְאָה[58] - אֵין בּוֹצְרִין**
36 **עִמּוֹ[59], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין דּוֹרְכִין עִמּוֹ[60], מִפְּנֵי**

הַתְּרוּמָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּטֻמְאָה; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חָבִיּוֹת[61] לַגַּת, וּמְבִיאִין מִן הַגַּת[62].

58) עבודה זרה נה, א. 59) משום שהוא מסייעו לדבר עבירה, שהרי אסור לגרום טומאה לחולין הטבולים לתרומה (שם). [ואף־על־פי שלא הוכשרו עוד לקבל טומאה - גזירת חכמים היא, שענבים הנבצרים לגת מקבלים טומאה אף בלי הכשר - שבת יז, א. ופי"א מהל' טומאת אוכלין ה"א]. 60) שהרי אז הם מוכשרים על־ידי היין ומקבלים טומאה מן התורה. 61) ריקות. 62) שהרי כבר נטמאו, בלי סיועו.

יא. זֵיתִים וַעֲנָבִים שֶׁנִּטְמְאוּ - סוֹחֲטָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן תְּרוּמָה[63]. וְאִם נִטְמְאוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ תְּרוּמָה, וְסוֹחֲטָן[64] פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה[65] - הֲרֵי הַמַּשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה לַכֹּהֲנִים. וַאֲפִלּוּ לְנִסָּכִים הָיָה רָאוּי. שֶׁהַמַּשְׁקֶה כְּאִלּוּ הוּא מֻפְקָד בְּתוֹךְ הָאֹכֶל[66]. וְלֹא אָמְרוּ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכְּבִיצָה[67], אֶלָּא גְּזֵרָה[68] שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבִיצָה, וְנִמְצָא הַמַּשְׁקֶה מִתְטַמֵּא בִּכְבִיצָה. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת אֵלּוּ שְׁלִישֵׁי לְטֻמְאָה[69] - דּוֹרְכָן בַּגַּת וּבְבֵית הַבַּד, וְהַמַּשְׁקֶה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שֶׁאֵין שְׁלִישֵׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בִּתְרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן טְהָרוֹת[70].

63) מדובר כשנטמאו מחמת נגיעה בראשון לטומאה, שהזיתים והענבים נעשו שני לטומאה, והמשקים שבפנים לא נטמאו על־ידי נגיעה זו, שהמשקה כאילו הוא מופקד בתוך האוכל, כמו שכתב רבינו להלן, ומכיון שבשעת סחיטה היו המשקין חולין, לא נטמאו בעת הסחיטה על־ידי מגע הזיתים והענבים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (פי"א מהל' אבות הטומאות ה"ב) - ר"י קורקוס וכסף־משנה. 64) צ"ל: "סוחטן" ('מעשה רוקח'). 65) שאינו מטמא המשקין היוצאים. אבל ביותר מכביצה נטמאו המשקין, שהם תרומה, שהרי בתרומה אמרו "שני עושה שלישי" (שם ה"ג). 66) פסחים לג, ב. ודף לד, ב. 67) ולא אמרו בכביצה מכוונת, שגם היא אינה מטמאה המשקין היוצאים מהם, שכיון שיצא טיפה, שוב אין בה כביצה (שם). 68) שם. 69) כגון שנגעו באוכל שהוא שני לטומאה. 70) הל' אבות הטומאות, שם.

יב. פַּת תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמֵאת - מַשְׁלִיכָהּ לְבֵית הָעֵצִים[71] עַד שֶׁיִּשְׁרְפֶנָּה. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁנִּטְמָא - נוֹתְנוֹ בִּכְלִי מָאוּס[72] עַד שֶׁיִּדְלִיק, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תְּקָלָה לַאֲחֵרִים וְיֹאכְלוּהוּ. וְחִטִּים שֶׁנִּטְמְאוּ - שׁוֹלְקָן[73] וּמַנִּיחָן בִּכְלִי מָאוּס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין לַאֲכִילָה, וְאַחַר כָּךְ יַסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירַיִם[74]. וּמַשְׁקִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לְהַדְלָקָה[75] שֶׁנִּטְמְאוּ, כְּגוֹן הַיַּיִן - קוֹבְרִין אוֹתָן[76].

71) שם לג, ב. 72) שם. 73) בישול ולא בישול, ראה להלן פ"ה מהל' מעשר הי"ד. 74) ראה למעלה פ"ב הי"ד. 75) משנה, תמורה לג, ב: "ותרומה טמאה וכו' את שדרכן לשרוף ישרוף, ואת שדרכן להקבר יקבר". 76) ואף־על־פי שהיין ראוי לזילוף - חששו לתקלה, שמא יבואו לשתותו. ואף־על־פי שלדעת בית הלל, אין חוששים לתקלה (פסחים כ: ובבא־קמא קטו:) - סמך רבינו על מה שאמרו בגמרא כמה פעמים שחוששין לתקלה, ואם כן על כרחנו שאין הלכה כבית־הלל בענין זה (כסף־משנה בשם ר"י קורקוס). ועי' 'תוספות' בבא־קמא שם ד"ה אתי.

יג. יֵין תְּרוּמָה[77] שֶׁנִּתְגַּלָּה[78], הוֹאִיל וְאָסוּר בִּשְׁתִיָּה[79] - יִשָּׁפֵךְ[80]. וְכֵן תְּאֵנִים[81] וַעֲנָבִים וְקִשּׁוּאִים וּדְלוּעִין וַאֲבַטִּיחִין וּמְלָפְפוֹנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצְאוּ מְנֻקָּרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[82]. מַה יַּעֲשֶׂה בָּהֶן? יַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ יִקְבְּרוּ.

77) תרומות פ"ח מ"ד. 78) שנשאר בלי כיסוי שיעור זמן שייצא הרחש (= הנחש הזוחל) מתחת אוזן הכלי, וישתה ויחזור למקומו (פי"א מהל' רוצח הי"א). 79) "שמא שתה ממנו נחש או אפעה או זולתם מבעלי הארס, ויסתכן השותה אותם וימות" ('פירוש המשניות' שם). 80) ואין לחוש שהוא מאבד את התרומה, לפי שאינו ראוי לשתיה. 81) שם, מ"ו. 82) שמא ניקרן הנחש.

יד. עִסָּה שֶׁגִּלּוּשָׁהּ[83] בְּמַיִם מְגֻלִּים, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא תְּרוּמָה - תִּשָּׂרֵף[84].

83) תוספתא תרומות פ"ז. 84) ואפילו נאפתה הפת - אסורה (הל' רוצח שם הט"ז), ודלא כרבי נחמיה בתוספתא שם, שאמר: "ארס של נחש, כלה באור".

טו. אָסוּר לְכֹהֵן לִטֹּל תְּרוּמָה אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת שֶׁלּוֹ עַד שֶׁיַּפְרִישׁוּ אוֹתָם הַבְּעָלִים. שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַיְיָ לְךָ נְתִתִּים[85]; וְנֶאֱמַר: אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַיְיָ נָתַתִּי לְךָ - עַד שֶׁיָּרִימוּ[86] וְאַחַר כָּךְ יִזְכֶּה בָּהֶם. וְלֹא יִטְּלֵם אַחַר שֶׁהוּרְמוּ אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי הֵם שֶׁל בְּעָלִים לִתְּנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ אֶת קָדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ[87]. וְאִם לָקַח שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּעָלִים - זָכָה בָּהֶן[88]; שֶׁאֵין לַבְּעָלִים מֵהֶן אֶלָּא טוֹבַת הֲנָאָה[89], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינָהּ מָמוֹן[90].

85) [כן הוא ב'ספרי' זוטא פ' קרח (הובא ב'ילקוט שמעוני' סי' תשנה) "ראשית אשר יתנו לך, ממה שיפרישו ויתנו לך, ולא מה שתטול לך". וב'ספרי' שם: "כל חלב יצהר וכו' זו תרומת מעשר. ראשיתם, זו ראשית הגז. אשר יתנו, זה הזרוע והלחיים והקיבה". הרי שגם מתנות וגם תרומה, אין להם אלא ממה שנותנים להם]. 86) חולין קל, ב. [עי' רדב"ז. וראה להלן פ"ו מהל' מעשרות הכ"א]. 87) 'ספרי' פרשת נשא. ובמתנות כהונה נאמר (דברים יח, ג): "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה", ודרשו חכמים (שם קלג.) "ונתן, ולא שיטול מעצמו". וראה להלן פ"ט מהל' ביכורים הכ"ב. 88) שהרי אפילו ספק בכור שתקפו כהן, אין מוציאין מידו (בבא־מציעא ו, ב. ופ"ה מהל' בכורות ה"ג, ועי' ב'תוספות' שם ד"ה והא, ו'תוספות' חולין קלא, א - ד"ה יש בו. 89) שיש לו הזכות ליתנה לכל כהן שירצה. 90) נדרים פה, א. ועי' בפ"ה מהל' אישות ה"ו. ונראה שלא רק עצם המתנות אין מוציאין מידו, אלא אפילו דמי טובת

הנאה, אינו יכול לתבוע, שכל זכות זו אינה אלא כשהתרומה בידו.

טז. כֹּהֵן שֶׁנָּתְנוּ לוֹ[91] תְּרוּמָה וּמָצָא בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם גָּזֵל, שֶׁמָּא אֲחֵרִים הִנִּיחוּם שָׁם[92] עַד שֶׁיִּטְּלוּם.

91) תוספתא תרומות פ"י. 92) [ומה שאמרו בבבא־מציעא כו, ב: "שילח לו חבירו פירות ומצא בהן מעות, הרי אלו שלו" (וכן הוא בפט"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ו) - אינו אלא בלוקח מן התגר, שאינו ידוע ממי קנה, או אפילו מבעל הבית, אם דש על־ידי פועלים אחרים, שלא ידעו מי הוא בעל האבידה, אבל תרומה שאינה מופרשת אלא על־ידי הבעלים עצמם, או על־ידי שלוחם, או בני ביתם, ידוע מי הוא בעל האבידה. ועוד שאין זו אבידה כלל, אלא דרך הינוח, וכמו שאמרו בתוספתא שם "שהכל משליכין לבית הדמע", כלומר, מניחים חפצים לשמירה בתוך התרומה, שהכל יראים לגשת אליה פן יטמאוה, ועי' 'תוספתא כפשוטה']. 93) חולין קלד, ב. ותוספתא תרומות, שם. 94) תוספתא, שם. 95) כיון שהישראל אינו חייב לטפל בה. 96) שהתרומה נקראת קודש (רדב"ז).

יז. אֵין יִשְׂרָאֵל חַיָּבִין[93] לְהִטַּפֵּל בַּתְּרוּמָה וְלַהֲבִיאָהּ מִן הַגֹּרֶן לָעִיר וּמִן הַמִּדְבָּר לַיִּשּׁוּב, אֶלָּא כֹּהֲנִים יוֹצְאִין לַגְּרָנוֹת וְיִשְׂרָאֵל נוֹתְנִים לָהֶם חֶלְקָן שָׁם. וְאִם לֹא יָצְאוּ - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ וּמַנִּיחָהּ בַּגֹּרֶן. וְאִם הָיְתָה חַיָּה[94] אוֹ בְּהֵמָה אוֹכַלְתָּהּ שָׁם וְאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת שָׁם מֵהֶם - הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּטַּפֵּל בָּהּ וִיבִיאֶנָּה לָעִיר וְיִטֹּל שְׂכַר הֲבָאָתָהּ מִכֹּהֵן[95]; שֶׁאִם הִפְרִישָׁהּ וְהִנִּיחָהּ לַבְּהֵמָה וְלַחַיָּה - הֲרֵי זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם[96].

93) חולין קלד, ב. ותוספתא תרומות, שם. 94) תוספתא, שם. 95) כיון שהישראל אינו חייב לטפל בה. 96) שהתרומה נקראת קודש (רדב"ז).

יח. אָסוּר לְכֹהֲנִים וּלְוִיִּם[97] לְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת כְּדֵי לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן[98]. וְכָל הַמְסַיֵּעַ - חִלֵּל קֹדֶשׁ הַשֵּׁם, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי. וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל[99] לְהַנִּיחוֹ שֶׁיְּסַיְּעֵהוּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם חֶלְקָן בְּכָבוֹד.

97) בכורות כו, א. 98) תרומות ומעשרות ומתנות כהונה. ודווקא באלו החייבות מן התורה, אבל תרומת חוצה־לארץ וחלת חוצה־לארץ, שאינן אלא מדרבנן, אין בהם איסור זה של "כהן המסייע בבית הגרנות" (שם כז. וכן מפורש בדברי רבינו בפ"ה מהל' בכורים הי"ב, לפי נוסחת הכסף־משנה שם, ועי' כסף־משנה ומשנה־למלך כאן). 99) בכורות שם, לגבי בכור. וכן הוא בפ"א מהל' בכורות הי"ד.

יט. נָתַן תְּרוּמָה לְכֹהֵן[100] עַל מְנָת לְהַחֲזִירָהּ - יָצָא יְדֵי נְתִינָה[101]. וְאָסוּר[102] לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא כְּמְסַיֵּעַ בְּבֵית הַגְּרָנוֹת[103]. וְכֵן אָסוּר לָהֶן שֶׁיַּחְטְפוּ[104] תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת, וַאֲפִלּוּ לִשְׁאֹל חֶלְקָן בְּפִיהֶן[105] - אָסוּר, אֶלָּא נוֹטְלִין בְּכָבוֹד. שֶׁעַל שֻׁלְחַן הַמָּקוֹם הֵם אוֹכְלִין, וְעַל שֻׁלְחָנוֹ הֵם שׁוֹתִים, וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ לַשֵּׁם הֵם, וְהוּא זִכָּה לָהֶן[106]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי[107].

100) קידושין ו, ב. 101) לכהן, והכהן יחזירנה לו, והוא ימכור את התרומה לכהנים אחרים והדמים שלו (רש"י). 102) גמרא, שם. 103) שבשכר זה יתן לו שאר תרומות (רש"י). 104) חולין קלג, א. 105) שם. 106) כלומר, אינן מ"שולחן גבוה" כקדשים קלים (קידושין נב:), או כמעשר שני (סוכה לה.) שאינם ממון בעלים (שם ושם), אלא ממון כהן הוא, במפורש בביכורים פ"ב מ"א. 107) ולפיכך צריך לנהוג בהן כבוד (רדב"ז).

כ. לֹא יִתֵּן אָדָם[108] תְּרוּמָה לְשׁוֹמֵר גִּתּוֹ, וְלֹא בְּכוֹר לְשׁוֹמֵר עֶדְרוֹ, וְלֹא מַתָּנוֹת לְרוֹעֵה בְּהֶמְתּוֹ. וְאִם נָתַן - חִלֵּל[109], אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהֶם שְׂכַר[110] שְׁמִירָתָן תְּחִלָּה. וְרַשָּׁאי יִשְׂרָאֵל[111] לוֹמַר לְיִשְׂרָאֵל אַחֵר: הֵא לְךָ סֶלַע זוּ, וְתֵן תְּרוּמָה אוֹ בְּכוֹר[112] אוֹ שְׁאָר מַתָּנוֹת לְפְלוֹנִי הַכֹּהֵן, בֶּן בִּתִּי אוֹ בֶּן אֲחוֹתִי[113], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

108) תוספתא דמאי פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' ..90). 109) כלומר, ביזה אותם. והמקור בבכורות כו, ב: "הכהנים והלויים והעניים המסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות כו' אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם עושין כן חיללו, ועליהן הכתוב אומר שחתם ברית הלוי. ואומר: ואת קדשי בני ישראל לא תחללו". והנה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות שלפניה, נראה שהטעם הוא משום "כהן המסייע בבית הגרנות", ועל כרחנו שמדובר כשנותן להם לבסוף שכרם משלם, אלא שיש חשש שמא יפחיתו לו בשביל זה משכרם. ורק "אם נתן להם שכר שמירתם תחילה", באופן ששוב אין שום חשש של הפחתה בשכר - התירו ('תוספתא כפשוטה'). 110) תוספתא שם. 111) שם, ודווקא ישראל, אבל כהן אינו רשאי לעשות כן, שהרי הוא כמסייע בבית הגרנות (רדב"ז בהלכה הסמוכה). 112) כן הוא בתוספתא שם, וכן במשנה ערכין כח, ב. ומה שנראה בבכורות כז, א - שרק בתרומה התירו ולא במתנות כהונה, נראה שרבינו פירש סוגיא זו כפירוש רגמ"ה ('תוספתא כפשוטה'). 113) וזוהי טובת ההנאה של הבעלים (בכורות, שם).

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הַבְּעָלִים רוֹצִים לִתֵּן אוֹתָם לְאֶחָד מִשְּׁנֵי כֹּהֲנִים אֵלּוּ אוֹ לְאֶחָד מִשְּׁנֵי לְוִיִּים אֵלּוּ בְּחִנָּם, וְאָמַר לוֹ חֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ וְתֵן לָזֶה; אֲבָל הַבְּעָלִים שֶׁאָמְרוּ לְכֹהֵן אוֹ לְלֵוִי: הֵא לְךָ חֵלֶק זֶה בְּטוֹבַת הֲנָאָה[114] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[115]. וְכֵן אָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בִּתְרוּמוֹת[116], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא לוֹקֵחַ מִכֹּהֵן וּמוֹכֵר לְכֹהֵן[117].

114) היינו שהכהן יתן לבעלים הכסף בשכר טובת הנאה שלו. 115) מפני שהוא כמסייע בבית הגרנות ('ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב). 116) שביעית פ"ז מ"ג. 117) שאין כאן שום חשש של סיוע בבית הגרנות.

כב. עַשָּׂרָה אֵין חוֹלְקִין לָהֶן[118] תְּרוּמָה בְּבֵית הַגְּרָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אוֹתָהּ[119] אוֹ מַאֲכִילִין אוֹתָהּ. וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת

לִפְרֹשׁ חֵקוֹ[120], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּאֵלּוּ דַּעַת[121]. וְהַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָן[122]. וְהָעֶבֶד, שֶׁמָּא יִרְאוּהוּ הָעוֹבְרִים בַּשָּׂדֶה וְיָעִידוּ עָלָיו שֶׁהוּא כֹּהֵן[123]. וְהֶעָרֵל וְהַטָּמֵא[124], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְאוּסִין. וְהָאִשָּׁה, שֶׁמָּא תִּתְגָּרֵשׁ[125], וּמִפְּנֵי הַיִּחוּד[126]. וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[127] - קָנְסוּ אוֹתוֹ[128] שֶׁלֹּא יַחֲלֹק בְּבֵית הַגְּרָנוֹת עַד שֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה. וְכֻלָּן מְשַׁלְּחִין לָהֶן לְבָתֵּיהֶן[129] וְחוֹלְקִין לָהֶן[130] כִּשְׁאָר קָדְשֵׁי הַגְּבוּל[131]; חוּץ מִן הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ[132] וְהַטָּמֵא וְהָעָרֵל[133], שֶׁאֵין מְשַׁלְּחִין לָהֶן כְּלָל.

118) יבמות צט, ב. 119) לקנין כספם. 120) תוספתא חגיגה פ"א. והיינו שיודע לישא כפיו (כסף־משנה), ואף־על־פי שאין הכהן נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו (פט"ו מהל' תפלה ה"ד) - אין זה אלא ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו גם בעודו קטן ('תוספות' מגילה כד. ד"ה ואין). ובדפוס רומי וכת"י 'מעשה רוקח': "לפרוש חיקו", וכן הוא בכת"י עהרפורט בתוספתא שם, והיינו לפרוש בגדו לקבל התרומה ('תוספתא כפשוטה'). 121) וזילותא דתרומה לחלק להם בגורן לעין כל (רש"י יבמות, שם). 122) שם. וזו היא זילותא דתרומה (רש"י). 123) ויעלוהו מתרומה ליוחסין להשיאו אשה (שם ק.). 124) שאף־על־פי שהם אינם אוכלים בתרומה - מאכילים הם את נשיהם ועבדיהם (למעלה פ"ז הי"ב). 125) בת ישראל שנישאת לכהן, והיא זרה. והיינו משום שלאחר הגירושין אסורה היא בתרומה, ובלא יודעין ימשיכו לחלק לה תרומה (רש"י שם). ואף בבת כהן שלא שייך טעם זה, גזרו משום בת ישראל (משנה־למלך). 126) שבשבילי השדות אין מצויים עוברי דרכים, והאשה תתייחד עם הגברים ההולכים לבית הגרנות. והנה ביבמות שם, מביאה הסוגיא שתי דיעות. אחת אומרת משום גרושה, והשניה אומרת משום ייחוד, ורבינו פסק כשתיהן יחד. ואם בית הגרנות סמוך לעיר, שאין חשש שמא תתגרש ולא ידעו, ובאופן שבשבילי השדות מצויים הרבה אנשים שאין חשש יחוד - חולקים לזה תרומה בבית הגרנות (שם). 127) כלומר, פסולה לכהונה (רש"י שם). 128) יבמות, שם. 129) שאין איש רואה שנותנים להם תרומה. 130) בביתם. 131) [היינו תרומת מעשר וחלה. ורוצה לומר: כשם שתרומת מעשר וחלה, שאין הדרך לחלקם בגרנות, מותר לחלקם בביתם, כן מותר לחלק להם תרומה גדולה בביתם, אף־על־פי שהדרך לחלקה בבית הגרנות. וכן מפרש בתוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 20 57) "קדשי הגבול קטנים חולקין בהן". וכן הוא באנדרוגינוס בבכורים פ"ב (שם עמ' 31 290) לפי נוסחת בה"ג: "וחולק בקדשי הגבול כאנשים וכנשים". ומשמע שגם תרומה גדולה בכלל, ועל כרחנו שהיינו בבית. ועי' בר"ש, ביכורים, שם]. 132) שקנסוהו. 133) ביבמות ק, א - אמרו: "וכולן משגרין להן לבתיהן, חוץ מטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו, אבל ערל משגרינן ליה, מאי טעמא משום דאניס. טמא נמי הא אניס? האי נפיש אונסיה, והאי לא נפיש אונסיה". ואם כוונת רבינו, לערל שאפשר לו למול ולא מל שאינו אנוס כלל (ראה ב'מאירי' שם), למה השמיט דין ערל שמתו אחיו מחמת מילה, שהוא אנוס ומשגרין לו, ועי' ב'כסף משנה'.

יום חמישי ט"ו מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהתרומה עולה באחד ומאה. ואם הוא מין בשאינו מינו בנותן טעם. ודין סאה תרומה שנפלה למאה והגביה סאה מהכל ונפלה למקום אחר. סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת וכו'. לוג יין של תרומה צלול שנפל למאה לוגין עכורין. שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואין ידוע איזו היא. שתי סאין אחת חולין ואחת תרומה ונפלו אלו לתוך אלו. היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר הרי זו תרומה על אחד מן הכריים.

א. הַתְּרוּמָה עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה[2]. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל חֻלִּין וְנִתְעָרֵב הַכֹּל - מַפְרִישׁ מִן הַכֹּל סְאָה אַחַת וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן[3], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְזָרִים[4]. וְכָל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ[5], כְּגוֹן תְּרוּמַת הַכְּלִיסִין וְהֶחָרוּבִין וְהַשְּׁעוֹרִים שֶׁל אֲדוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ; הוֹאִיל וְנָפְלָה בְּמֵאָה - בָּטְלָה בְּמִעוּטָהּ, וְהַכֹּל מֻתָּר לַזָּרִים.

2) ולמה סמכו על שיעור מאה בתרומות? שהרי תרומת מעשר אחד ממאה ומקדש הכל, שנאמר את מקדשו ממנו, אמרו חכמים: דבר שאתה מרים ממנו אם חזר לתוכו מקדשו. 3) משום גזל השבט, שתרומה ממון כהנים. 4) שסאה תרומה שנפלה, בטלה בתערובת. 5) ואין כאן גזל השבט.

ב. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע[6], וְיִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים בִּדְמֵי תְּרוּמָה[7], חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ סְאָה[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְעָרֵב מִין בְּמִינוֹ[9]; אֲבָל מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[10]: אִם יֵשׁ בַּכֹּל טַעַם תְּרוּמָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְיִמָּכֵר לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁבּוֹ; וְאִם טַעַם הַכֹּל טַעַם חֻלִּין - הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים.

6) מעורב (= חולין עם תרומה). 7) בזול, כיוון שהכל אסור לזרים. 8) מפני שהיא תרומה והיא של כהן. 9) שבכל האיסורים בטל ברוב ובתרומה בטל במאה. 10) השיעור של ביטול.

ג. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְהִגְבִּיהַּ סְאָה[11] מִן הַכֹּל, וְנָפְלָה הַסְּאָה שֶׁהִגְבִּיהַּ לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדֻמַּעַת[12] אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן[13]. וְכֵן סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע, וְנָפַל מִן הַמְּדֻמָּע לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּפְלוּ עֶשֶׂר סְאִין שֶׁל תְּרוּמָה לְתִשְׁעִים סְאָה חֻלִּין וְנִדַּמְּעוּ הַכֹּל: אִם נָפַל מִמְּדֻמָּע זֶה עֶשֶׂר סְאִין לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֻלִּין - נִדַּמְּעוּ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בְּעֶשֶׂר

שֶׁל מְדֻמָּע סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה; נָפַל לְתוֹכָן פָּחוֹת מֵעֶשֶׂר סְאִין - אֵינָן מְדַמְּעוֹת.

11) שצריך להרים סאה. 12) אוסרת בתערובת. 13) כי סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה נחשב אותה שאין בה מתרומה וודאית אלא חלק מק' בסאה, לפי שהיא במאה סאה נתערבה. ואם נפלה למקום אחר עם סאה אחת בלבד אינה מדמעת שאנחנו אומרים חלק מק' בסאה נפל בסאה ואינו מדמע, אבל תעלה באחד ומאה, ואם נפלה בפחות מסאה אז הכל מדומע.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן חִטִּים לְחִטִּים[14] אוֹ קֶמַח לְקֶמַח; אֲבָל דַּרְכּוֹ לְהִבָּלֵל, כְּגוֹן שֶׁמֶן תְּרוּמָה לְשֶׁמֶן חֻלִּין אוֹ יֵין תְּרוּמָה לְיֵין חֻלִּין - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מְדַמֵּעַ כִּתְרוּמָה; וְאִם רֹב חֻלִּין - הֲרֵי הוּא כְּחֻלִּין וְאֵינוֹ מְדַמֵּעַ, אַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּל אֲסוּרִים לְזָרִים[15].

14) שאינן נבללות, וכל אחת ניכרת בפני עצמה. 15) כלומר, ובכל זאת, אם נפל מן התערובת למקום אחר - אין התערובת הזאת, שרובה חולין, מדמעת את התערובת השנייה.

ה. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת - הֲרֵי הַחֻלִּין מֻתָּרִין[16], עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְּרוּמָה עֲלֵיהֶן; שֶׁאִם נָפְלוּ לְתוֹךְ הַמֵּאָה חֻלִּין מֵאָה סְאָה וְעוֹד[17] שֶׁל תְּרוּמָה סְאָה אַחַר סְאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע.

16) ואין מצטרפות הסאין של תרומה זו עם זו לאסור, כיוון שכבר הראשונה בטלה, ונמצא שנגד כל סאה יש מאה סאין חולין, ותרומה עולה באחד ומאה. 17) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "עד שתרבה תרומה על החולין". והראב"ד מפרשה בנפילת חמישים ואחת סאים של תרומה, סאה אחר סאה למאה סאה חולין, שמא הגביה החולין, והתרומה נשארת שם, והרי יש באותו הכרי חמישים ואחת של תרומה וחמישים של חולין. ודעת רבינו שאין אומרים שמא הוא מגביה החולין והתרומה נשארת, אלא ראשון ראשון [=וכפי שהיה הרבי מורה להוסיף למשקה שהוא היה נותן. המו"ל] מתבטל והכל חולין.

ו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהָהּ עַד שֶׁנָּפְלָה סְאָה אַחֶרֶת, אִם יָדַע בָּרִאשׁוֹנָה קֹדֶם שֶׁתִּפֹּל הַשְּׁנִיָּה - לֹא נִדְמְעוּ, אֶלָּא מַפְרִישׁ סָאתַיִם וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; הוֹאִיל וְהָיָה לָהּ לַעֲלוֹת, הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ עָלְתָה. וְאִם לֹא יָדַע בִּסְאָה רִאשׁוֹנָה אֶלָּא אַחַר שֶׁנָּפְלָה הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה מְדֻמָּע, וּכְאִלּוּ נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת.

ז. אֵין פְּסֹלֶת שֶׁל תְּרוּמָה מִצְטָרֶפֶת עִמָּהּ לֶאֱסֹר הַחֻלִּין, אֲבָל פְּסֹלֶת הַחֻלִּין מִצְטָרֶפֶת עִם הַחֻלִּין לְהַעֲלוֹת הַתְּרוּמָה. כֵּיצַד? סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל חֻלִּין, וְטָחַן הַכֹּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֻּרְסָן שֶׁל חֻלִּין מְרֻבִּין וְשֶׁל תְּרוּמָה מוּעָט, וַהֲרֵי קֶמַח שֶׁל תְּרוּמָה בְּפָחוֹת מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֻלִּין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה; וּמְשַׁעֲרִין בַּקֶּמַח עִם הַמֻּרְסָן, שֶׁהוּא מֵאָה וְאֶחָד. אֲבָל אִם נָפְלָה סְאָה חִטִּים רָעוֹת שֶׁל תְּרוּמָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה סְאָה חִטִּים יָפוֹת שֶׁל חֻלִּין, וְטָחַן הַכֹּל, וַהֲרֵי הַקֶּמַח שֶׁל תְּרוּמָה אֶחָד מִמֵּאָה מִקֶּמַח הַחֻלִּין - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה בְּמֵאָה וְאֶחָד; שֶׁהֲרֵי הוֹתִירוּ הַחֻלִּין, וּפָחֲתָה הַתְּרוּמָה.

ח. לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה צָלוּל שֶׁנָּפַל לְמֵאָה לֹג יַיִן עֲכוּרִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבָּהֶם[18], אֶלָּא מַעֲלִין אֶת הַלֹּג[19]. וְכֵן אִם נָפַל לֹג עָכוּר לְמֵאָה לֹג יַיִן צָלוּלִין - אֵין מוֹצִיאִין שְׁמָרִים שֶׁבּוֹ[20].

18) כלומר, אינו חייב להוציא את השמרים מתוך היין, כדי להרים אחר כך לוג יין צלול לכהן כמו שנפל. 19) כמו שהוא מעורב עם השמרים. 20) שגם בשמרים יש איסור תרומה.

ט. לֹג מַיִם שֶׁנָּפַל לְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה לֹג יַיִן, וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְתוֹךְ הַכֹּל לֹג יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה - נִדְמַע הַכֹּל, שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלֶה אֶת הַיַּיִן[21].

21) כלומר, אין המים והיין מצטרפים להעלות את התרומה, לפי שאין שיעוריה שווים, שהמים ביין בנותן טעם ויין במים שיעורו במאה, וכיוון שאין שיעוריהם שווין לביטול התרומה - אין מצטרפין.

י. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֻלִּין, וְנָפְלוּ חֻלִּין אֲחֵרִים עַד שֶׁהוֹסִיפוּ עַל מֵאָה: אִם בְּשׁוֹגֵג[22] - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה בְּמֵאָה וְאֶחָד; וְאִם בְּמֵזִיד[23] - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אִסּוּרֵי תּוֹרָה[24] לְכַתְּחִלָּה.

22) הוסיף. 23) הוסיף עד מאה כדי לבטל את התרומה. 24) כלומר, תרומה, שעיקר איסורה מן התורה, אבל תערובתה במאה אינה אלא מדרבנן.

יא. תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר לְבַטְּלָהּ בְּרֹב, וְאוֹכְלָהּ בִּימֵי טֻמְאָתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה לוֹ יַיִן שֶׁל תְּרוּמַת חוּצָה לָאָרֶץ - נוֹטֵל מִמֶּנּוּ לֹג אֶחָד וְנוֹתֵן עָלָיו שְׁנֵי לֻגִּין חֻלִּין, וְנִמְצָא הַכֹּל שְׁלִשָׁה; וְאַחַר כָּךְ נוֹטֵל מִיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה לֹג וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַשְּׁלִשָׁה[25], וּמַגְבִּיהַּ מֵאַרְבַּעְתָּן לֹג וְשׁוֹתֶה; וְחוֹזֵר וּמַשְׁלִיךְ לְתוֹכָן לֹג אַחֵר, וְחוֹזֵר וְנוֹטֵל לֹג וְשׁוֹתֶה. וְכֵן נוֹתֵן לֹג תְּרוּמָה וְנוֹטֵל לֹג מִן הַתַּעֲרֹבֶת, עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַיַּיִן שֶׁל תְּרוּמָה. וְנִמְצָא שֶׁנָּטַל כַּמָּה לֻגִּין בִּשְׁנֵי לֻגִּין שֶׁל חֻלִּין.

25) לפנינו שם: "רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלי דתרומה ושקיל חד". וזוהי נוסחת הראב"ד. ולפי זה ייתכן כי לתת עוד לוג של תרומה לתוך השלושה אסור, כי מעתה יהיו

מחצה על מחצה (=שנים חולין ושניים תרומה). אבל נוסחת רבינו שם הייתה כנראה: "רמי תרי נטלין דחולין וחדא נטלי דתרומה [ורמי תו חד נטלי דתרומה] ושקיל חד". ומכיוון שקמא קמא בטיל, אין כאן מחצה על מחצה.

יב. הַזּוֹרֵעַ תְּרוּמָה בְּצַד הַחֻלִּין וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶהוּ זֶרַע תְּרוּמָה, אֲפִלּוּ הָיָה מֵאָה לְגִנָּה[26] שֶׁל תְּרוּמָה וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל חֻלִּין - כֻּלָּן מֻתָּרִין[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁזֶּרְעוֹ כֻּלֶּה בַּקַּרְקַע, כְּגוֹן הַחִטִּים וְהַשְּׁעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ נִפְסָד בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַשּׁוּם[28] וְהַבְּצָלִים, אֲפִלּוּ מֵאָה לִגְנָה שֶׁל חֻלִּין וְלִגְנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה תַּעֲרֹבֶת בֵּינֵיהֶן - הֲרֵי הַכֹּל מְדֻמָּע[29]. וְאִם נִתְלַשׁ[30] הַכֹּל - תַּעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּמֵאָה וְאֶחָד. וְלֹא יִתְלֹשׁ לְכַתְּחִלָּה[31].

26) "שם למקום זרוע מן הארץ" והיינו ערוגה. 27) קל הוא שהקילו בגידולי תרומה, שערוגה אחת של חולין מתרת מאה ערוגות. וראה למעלה פרק י"א הלכה כ"ב שעוד הקלו, שגידולי מדומע - הם חולין. 28) שהשומים הם דבר שאין זרעו כלה. 29) שאין קרקע עולה באחד ומאה. ובפירוש המשנה כתב רבינו: "לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין". 30) ממקום חבורו. 31) משום שאין מבטלין איסור לכתחילה.

יג. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא, אוֹ שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת[32] מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ לְהֵיכָן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַקֻּפּוֹת[33] לְתוֹךְ הַחֻלִּין - אֵינָהּ מְדַמַּעְתָּן[34]. וְכֵן אִם זָרַע אַחַת מֵהֶם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין לְכָל דָּבָר. וְהַשְּׁנִיָּה - נוֹהֵג בָּהּ כִּתְרוּמָה[35]. נָפְלָה הַקֻּפָּה הַשְּׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְדַמַּעַת. וְכֵן אִם זָרַע אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין. נָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְמָקוֹם אֶחָד - מְדַמַּעַת כַּקְּטַנָּה שֶׁבִּשְׁתֵּיהֶן[36]. זָרַע אֶחָד אֶת שְׁתֵּיהֶם: בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כֻּלֶּה - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין, וּבְדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלֶּה - הַגִּדּוּלִין מְדֻמָּע. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁנִיָּה עַד שֶׁלֹּא קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה[37]; אֲבָל קָצַר אֶת הָרִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ זָרַע אֶת הַשְּׁנִיָּה, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כֻּלֶּה - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין; שֶׁאֵין תָּלוּשׁ וּמְחֻבָּרִין נַעֲשִׂין חוֹבָה זֶה לָזֶה[38].

32) הכוונה לשתי קופות של חולין, ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן. וגם זה בכלל מה שאמרו במשנה שם: "אין ידוע איזו היא של תרומה וכו'". 33) שאחת מהן תרומה ואחת מהן חולין, או אחת מהן מדומעת ואחת מהן חולין. 34) שמא הייתה אותה של חולין. 35) מספק. 36) "אם יהיה באחת על דרך הדמיון סאה ובשנייה סאתיים ונפלו השלוש סאין בחולין צריכים אנו לדעת שיעור אותן חולין ונחשב כי סאה תרומה נפלה בהן והיא קטנה שבשתיהן ואם היה באותן חולין מאה סאין תעלה במאה ואחד, ואם הוא פחות יהיה הכל מדומע". 37) ושתיהן מחוברים והרי זה כזורע שתיהן יחד. 38) בדפוס רומי: "נעשין הונח זה לזה". ובירושלמי שם: "אין תלוש ומחובר נעשה הוכיח". כלומר, הבא ראייה ותוכיח מי הוא המותר ותאכל, דכל חדא באנפי נפשיה הוא ואין כאן איסור מוחזק דהוו להו כשני מינין.

יד. שְׁתֵּי קֻפּוֹת, אַחַת שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה, וְלִפְנֵיהֶן שְׁתֵּי סְאִין, אַחַת שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ אֵלּוּ לְתוֹךְ אֵלּוּ - מֻתָּרִין; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חֻלִּין לְתוֹךְ חֻלִּין נָפְלוּ, וּתְרוּמָה לְתוֹךְ הַתְּרוּמָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רַבּוּ חֻלִּין עַל הַתְּרוּמָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְרוּמָה בִּזְמַן הַזֶּה, שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם; אֲבָל בִּתְרוּמָה שֶׁל תּוֹרָה - עַד שֶׁיִּרְבּוּ חֻלִּין עַל הַתְּרוּמָה.

טו. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ הַכִּרְיֵי[39], וְאָמַר[40]: תְּרוּמַת הַכִּרְי זֶה לְתוֹכוֹ - בַּמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה אוֹתָהּ סְאָה שָׁם נִסְתַּיְּמָה[41] תְּרוּמַת הַכִּרְי, וְנִדַּמַּע הַכֹּל[42] בַּתְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה וּבִתְרוּמַת הַכִּרְי. אָמַר: תְּרוּמַת הַכִּרְי בִּצְפוֹנוֹ - חוֹלְקִין אוֹתוֹ לִשְׁנַיִם, וְהַחֲצִי שֶׁבַּצָּפוֹן - לִשְׁנַיִם, וְנִמְצָא רְבִיעַ הַכִּרְי, שֶׁהוּא צָפוֹן צְפוֹנִי, הוּא הַמְדֻמָּע.

39) של טבל, והיה שם מאה כנגד התרומה ודינה שתעלה ואינה עושה הכרי מדומע. 40) אחרי כן. 41) נקבעה במקום מסויים אצל הסאה שנפלה. 42) שעכשיו נתרבתה התרומה ועושה הכל מדומע [ואף על פי שלמעלה (הלכה ו) כתב רבינו שסאה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת, אם ידע בראשונה קודם שתיפול השנייה, לא נדמעו - כאן כיוון שנתחברו שתי הסאין ביחד, מצטרפות הן ומדמעות].

טז. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים, וְאָמַר: תְּרוּמַת שְׁנֵי כְּרָיִים בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן מְדֻמָּעִין[43]. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי סְאִין וּכְרִי אֶחָד, וְאָמַר: הֲרֵי אַחַת מִן הַסְּאִין הָאֵלּוּ עֲשׂוּיָה תְּרוּמָה עַל הַכִּרְי הַזֶּה - הֲרֵי אַחַת מֵהֶן תְּרוּמָה, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי כְּרָיִים וּסְאָה אַחַת, וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּרוּמָה עַל אֶחָד מִן הַכְּרָיִים הַלָּלוּ - הֲרֵי הִיא תְּרוּמָה, וְנִתַּקֵּן אֶחָד מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא הַמִּתְתַּקֵּן מִן הַטָּבֵל.

43) שאין אנו יודעים באיזה מהם התרומה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר ג' תאנים שחורות וג' לבנות ונפלה לתוכן תאנה תרומה. ודין עיגולי דבילה גדולים וקטנים שנפל עיגול דבילה לתוכן ואין ידוע אם היה גדול או קטן. סאה של חטין שנפלה על פי מגורה של חטים, וכל ספק תרומה. סאה תרומה טמאה או טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין. שתי קופות שנפלה סאה תרומה לאחת מהן, ואח"כ נפלה אחרת ולא נודע לאיזו נפלה.

א. חֲמִשִּׁים תְּאֵנוֹת[2] שְׁחוֹרוֹת וַחֲמִשִּׁים לְבָנוֹת שֶׁנָּפְלָה

לְתוֹכָן תְּאֵנָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה: הָיְתָה לְבָנָה - הַשְּׁחוֹרוֹת מֻתָּרוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מְדֻמָּעוֹת[3]; הָיְתָה שְׁחוֹרָה - הַשְּׁחוֹרוֹת מְדֻמָּעוֹת, וְהַלְּבָנוֹת מֻתָּרוֹת. וְאִם אֵין יָדוּעַ[4] אִם שְׁחוֹרָה הָיְתָה וְאִם לְבָנָה - עוֹלָה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל[5]. יָדַע מֶה הָיְתָה[6] אַחַר שֶׁנָּפְלָה וְשָׁכַח - הֲרֵי כֻּלָּן מְדֻמָּעוֹת[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"חמשים תאנות שחורות וחמשים לבנות שנפלה לתוכן תאנה אחת של תרומה, היתה לבנה השחורות מותרות כו'".

ומקורו במשנה, מסכת תרומות: לפי רבי יהושע, השחורות מעלות את הלבנות, והלבנות מעלות את השחורות. רבי אליעזר אוסר, היינו שאם שחורה נפלה, השחורות אסורות. ואם לבנה נפלה, הלבנות אסורות. ורבי עקיבא אומר: בידוע מה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות זו את זו, וכשאינו ידוע מה נפלה - מעלות זו את זו, ופסק הרמב"ם כרבי עקיבא.

טעמו של ר"א האוסר מובן בפשטות, שהרי במציאות לא התערבה התרומה אלא בחמשים הלבנות, ובוודאי שאין מאה מהמין שנפל. בטעמו של רבי יהושע, כתבו המפרשים, שכיון שאם היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד, כולן מצטרפין לבטלה. ובטעמו של רבי עקיבא שמחלק בין ידוע מה שנפל ואינו ידוע, כתבו - שבידוע איזו תאנה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות, כיון שיכול לאכול האחרות, וכיון שמותרות הן אינן מסייעות לבטל. אבל אם אין ידוע איזו נפלה, כולן בספק איסור, ולכן מעלות זו את זו.

וצריך להבין: א. בדעת רבי יהושע, הרי מה בכך שאם רצה לדורסן מערב את כולן, והרי לפועל לא דרסן ואין מעלות זו את זו.

ב. בדעת רבי עקיבא, מה בכך שאינו יודע איזו נפלה, הרי כל הספק הוא בידיעתו, אבל במציאות לא התערבה התרומה במאה ואין כאן תערובת של אחד במאה.

ויש לומר שר"א ור"ע חולקים בכללות גדר תערובת יבש ביבש שאינה כתערובת לח בלח, כי כל דבר בתערובת זו נשאר ועומד נפרד בפני עצמו, אלא שהאדם אינו יודע איפה נמצא האיסור, האם גדר יבש ביבש שונה מתערובת לח בלח בזה שאינו תערובת ב'חפצא' אלא מצד ה'גברא', היינו בידיעת האדם וגם זה מספיק כדי לבטל האיסור, או שגם גדר תערובת יבש ביבש הוא ב'חפצא' כמו בתערובת לח בלח, כי גם בו אי אפשר להבחין בין ההיתר והאיסור. ר"א סובר שגם תערובת יבש ביבש צריכה להיות ב'חפצא', ולכן אין הלבנות יכולות להעלות את השחורות כי אין כאן תערובת במציאות. אבל ר"י ור"ע סוברים שתערובת יבש ביבש מספיק שתהיה רק מצד ה'גברא'.

ועל־פי־זה תובן גם דעתו של ר"י שכולן מצטרפין לבטלה, כיון שאילו היה רוצה היה דורסן ומערבן הכל ביחד, כי לשיטתו גדר התערובת הוא גם בדעתו של האדם, ולכן נוגעת כאן גם מחשבתו ורצונו לתערובת של הכל יחד.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ט"ז)

2) תרומות פ"ד משנה ט. 3) שיש בהם פחות ממאה. ואין השחורות מעלות ומסייעות ללבנות לבטל את הסאה־תרומה שנפלה, מכיון שמותרות הם (פי' הרא"ש שם). 4) שם משנה ח, כרבי עקיבא. והמדובר שאי־אפשר לברר על ידי מנין התאנים השחורות והלבנות, כגון שנאבדו מקצתן (מעשה רוקח). 5) שכיון שכולם בספק איסור - מעלות זו את זו (פירוש הרא"ש שם). 6) ירושלמי שם לדעת רב עקיבא. 7) שכיון שנאסרו - נאסרו (ר"ש שירליאו). [אבל צריך עיון: הרי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה סאה, ושוב נפלו שם חולין בשוגג - מצטרפים לבטל התרומה (תרומות פ"ה משנה ט), וגם כאן על ידי השכחה, נמצא שנתערבו כל התאנות, ולמה לא יבטלו את התרומה?].

ב. וְכֵן עִגּוּלֵי דְבֵלָה וּמַלְבְּנִים שֶׁל דְּבֵלָה[8] שֶׁנָּפַל עִגּוּל אוֹ מַלְבֵּן שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹכָן, וְאֵין יָדוּעַ אִם מַלְבֵּן הָיָה אוֹ עִגּוּל - הֲרֵי הָעִגּוּלִין מִצְטָרְפִין לַמַּלְבְּנִים[9] וְתַעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל. עִגּוּלֵי דְבֵלָה גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים[10] שֶׁנָּפַל עִגּוּל דְּבֵלָה לְתוֹכָן, וְאֵין יָדוּעַ אִם גָּדוֹל הָיָה אִם קָטָן - הֲרֵי הֵן מַעֲלִין בֵּין בְּמִנְיָן בֵּין בְּמִשְׁקָל[11]. כֵּיצַד? נָפַל עִגּוּל לְמֵאָה עִגּוּלִין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן נָפַל[12], וּמַגְבִּיהַּ אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים. נָפַל עִגּוּל לְתוֹךְ אַרְבָּעִים עִגּוּלִים, מֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד אַרְבַּע לִיטְרִין, וּמֵהֶן עֶשְׂרִים עִגּוּל מִשְׁקַל כָּל אֶחָד לִטְרָא, הוֹאִיל וּמִשְׁקַל הַכֹּל מֵאָה לִיטְרִין וְאֶחָד - הֲרֵינִי אוֹמֵר קָטָן נָפַל, וּמַגְבִּיהַּ אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים.

8) שם משניות ח־ט. "בני אדם עושים מדבלת התאנים כמו ככרות עגולות, ועושין מהן גם כן כמין דבלות מרובעות, נקראות מלבנים לפי שהן דומות לאותם הדפוסים שעושים בהם הלבנים, ולפיכך דעתי שהיא עברי ממש, החזיקי מלבן" (נחום ג, יד - פירוש המשניות). 9) כיון שאין ידוע, וכולן אסורות בין עגולים בין מלבנים - מעלות זו את זו. 10) במשנה שם. 11) ירושלמי שם. 12) ויש כאן מאה ואחד של חולין.

ג. וְהַקֶּמַח וְהַסֹּלֶת[13] - אֵינָן מִצְטָרְפִין לְהַעֲלוֹת אֶת הַתְּרוּמָה.

13) תוספתא תרומות פ"ו, כחכמים. ואף־על־פי שהם מעורבים - הרי אפשר לרקד ולברורם זה מתוך זה. והיינו דוקא אם ידע מה נפל, קמח או סולת, אבל אם לא ידע מה נפל - מצטרפים, כמו עיגולים ותאנים למעלה (תוספתא כפשוטה).

ד. סְאָה שֶׁל חִטִּים שֶׁנָּפְלָה[14] עַל פִּי מְגוּרָה[15] שֶׁל

חִטִּים - אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ בְּאֶחָד וּמֵאָה[16]; שֶׁאֵין מְשַׁעֲרִין אֶלָּא אִם נִבְלְלָה[17] תְּרוּמָה עִם הַחֵלִין, אוֹ אִם אֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מָקוֹם נָפְלָה הַתְּרוּמָה. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? רוֹאִין אֶת הַתְּרוּמָה כְּאִלּוּ הִיא חִטִּים עַל גַּבֵּי שְׂעוֹרִים[18], וּמַפְרִישׁ הַתְּרוּמָה עַצְמָהּ שֶׁנָּפְלָה עַל גַּבֵּי הַמְּגוּרָה עִם מְעַט מִן הַחֵלִין שֶׁנָּפְלָה עֲלֵיהֶן, כְּמִי שֶׁמְּאַסֵּף חִטִּים מֵעַל גַּבֵּי שְׂעוֹרִין.

14) תרומות פ"ד משנה יא. 15) הוא המקום שאוצרים בו (פירוש המשנה). 16) בתחתונות שבמגורה. 17) משנה שם, כדעת רבי יהושע. 18) תוספתא שם פ"ה.

ה. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[19] אוֹ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת שֶׁנָּפְלָה תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנִבְלְלָה, וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה: אִם הָיוּ שְׁתֵּי מְגוּרוֹת בְּבַיִת אֶחָד[20] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת, וְתַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה מִן הַכֹּל כְּאִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּיהֶן מְגוּרָה אַחַת. וְהַקֻּפּוֹת מִצְטָרְפוֹת וַאֲפִלּוּ הָיְתָה קֻפָּה בְּבַיִת זֶה וְקֻפָּה בְּבַיִת אַחֵר, לְפִי שֶׁקָּרוֹב הַדָּבָר לְקַבֵּץ שְׁתֵּיהֶן[21] בְּבַיִת אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּי הַקֻּפּוֹת בִּשְׁתֵּי עֲיָרוֹת - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת.

19) תרומות פ"ד משנה יב, כחכמים. 20) ברייתא בירושלמי שם וכתנא־קמא. 21) שם (הלכה ח): קופות דרכן להתפנות, מגורות אין דרכן להתפנות. ופירוש להתפנות, לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום, וכיון שמטלטלות ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול (פירוש המשנה שם).

ו. וְכֵיצַד מַעֲלֶה סְאָה שֶׁנָּפְלָה? אִם רָצָה לְהַעֲלוֹת[22] מֵאֶחָד מִשְּׁתֵּיהֶן - מַעֲלֶה, וְאִם רָצָה לְהַעֲלוֹת חֶצְיָהּ מִזּוֹ וְחֶצְיָהּ מִזּוֹ - מַעֲלֶה. כַּדִּים מְלֵאִים תְּאֵנִים שֶׁל חֵלִין[23], שֶׁדָּרַס לִיטְרָא תְּאֵנִים שֶׁל תְּרוּמָה בְּפִי כַּד אֶחָד[24] מֵהֶם, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא: אִם הָיוּ שָׁם מֵאָה כַּד וָכַד - הֲרֵי זוֹ תַּעֲלֶה, וְלוֹקֵחַ כַּד אֶחָד מֵהֶם וּמוֹכְרָהּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי אוֹתָהּ לִיטְרָא, וְהַשְּׁאָר מֻתָּרִין; וְאִם הָיוּ פָּחוֹת מִמֵּאָה - הַפְּמִין כֻּלָּן מְדֻמָּעוֹת, וְהַשּׁוּלַיִם מֻתָּרִין[25].

22) ירושלמי שם. 23) תרומות שם משנה יא, וכרבי יהושע. 24) כמו שכתב למעלה, שאם רצה להעלות אחד מהם - מעלה. 25) ולפיכך אין התחתונות מסייעות לבטל, וצריך שיהיו מאה פומין.

ז. וְכֵן אִם דְּרָסָהּ[26] עַל פִּי כַּוֶּרֶת אוֹ עַל פִּי עִגּוּל, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה הוּא. דְּרָסָהּ עַל פִּי הָעִגּוּל[27] וְאֵין יָדוּעַ אִם בְּצָפוֹנוֹ אוֹ בִּדְרוֹמוֹ[28] וְלֹא אֵי זֶה עִגּוּל הוּא[29] - רוֹאִין אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵם פְּרוּדוֹת[30], וְתַעֲלֶה לְפִי הַמִּשְׁקָל; אִם יֵשׁ בְּכָל הָעִגּוּלִין מֵאָה לִיטְרִין - תַּעֲלֶה. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בְּכָל עִגּוּל[31] מֵהֶן יָתֵר עַל שְׁנֵי לִיטְרִין[32], כְּדֵי שֶׁתִּבָּטֵל הַתְּרוּמָה בָּרֹב; שֶׁסְּפֵק הַתְּרוּמָה בָּטֵל בְּרֹב הַחֵלִין.

26) מוסב על האמור בהלכה הקודמת, שאם יש שם מאה פומין יעלו, ואם פחות ממאה פומין לא יעלו, שהוא־הדין בדרס על פי כוורת או על פי עיגול (מראה הפנים בירושלמי הלכה ז ד"ה וצריך). 27) זו היא בבא בפני עצמה, מראה הפנים שם. 28) ביצה ד. 29) כלומר: נתעלמו ממנו שני דברים: אינו יודע באיזה עיגול דרס, וגם אינו יודע באיזה מקום בעיגול. 30) כלומר: כאילו פומין מעורבים בשל שולים, וכולם בספק דימוע, ומצטרפות התחתונות להעלות את הליטרא שעל הפה (רש"י שם). 31) ירושלמי שם. כיון שכל עיגול ועיגול ניכר בפני עצמו, צריך שיהא בכל עיגול כדי לבטל הספק תרומה ברוב מן התורה, ואז מצטרפין להעלותה באחד ומאה (מראה הפנים שם). 32) (בירושלמי שם: "שני ליטרין וכל שהוא", הרי שאין צורך ב"חד בתרי" ממש. ועיין מהרש"א לפסחים מד. ד"ה איתיביה. וב"שולחן ערוך" יורה־דעה סימן קט סעיף א בש"ך, בפלתי ובפתחי תשובה).

ח. הַתְּרוּמָה - וַדָּאָהּ אוֹסֵר בְּמֵאָה, וּסְפֵקָהּ אוֹסֵר בַּחֲמִשִּׁים[33], וְאֵין לָהּ הֶתֵּר אֶלָּא בְּרֹב; וְאִם הָיָה בִּיּוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים - אֵינָהּ צְרִיכָה רֹב. כֵּיצַד? תְּאֵנָה אַחַת תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתִשְׁעִים וָתֵשַׁע, וַהֲרֵי הַמֵּאָה קַיָּמִין[34] - הַכֹּל אָסוּר לְזָרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35].

33) ירושלמי שם פ"ד ה"ז. 34) ויש כאן בוודאי תרומה. 35) למעלה הלכה א.

ט. נָפְלָה אַחַת[36] מֵחֲמִשִּׁים[37] וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל, שֶׁמָּא אַחַת מִן הַחֵלִין הִיא שֶׁאָבְדָה אוֹ הָאַחַת שֶׁנָּפְלָה הִיא שֶׁאָבְדָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת, עַד שֶׁיַּרְבֶּה עֲלֵיהֶן חֵלִין מִמָּקוֹם אַחֵר[38] וְיוֹסִיף עֲלֵיהֶן חֲמִשִּׁים תְּאֵנִים וְאַחַת יוֹתֵר עַל הַכֹּל. וְאִם נָפְלָה אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ חֲמִשִּׁים וְאַחַת וְאָבְדָה אַחַת מִן הַכֹּל - הֶתֵּר הַשְּׁאָר לְזָרִים[39].

36) המשך של ההלכה הקודמת. 37) בכ"י אברבנאל: "לתוך חמשים". ועיין מראה הפנים שם. 38) כמפורש בירושלמי: "עד חמשים צריכה רוב". אף־על־פי שבתרומה ודאי שנפלה לפחות ממאה, אסור להוסיף ולהרבות, לפי שאין מבטלין איסור לכתחילה. 39) שם. שכיון שיש כאן ספק שמא אותה של תרומה היא שאבדה, לפיכך די בחמשים ואחד.

י. סְאָה תְּרוּמָה[40] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[41] אוֹ לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֻקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְנִדְמַע הַכֹּל: אִם לְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נָפְלָה - יִקָּרֵא שֵׁם לִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְיִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים[42] חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה וּמִדְּמֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁבּוֹ; וְאִם לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֻקְדֵּשׁ נָפְלָה - הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ[43] וְיִמָּכְרוּ לְכֹהֵן חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה.

40) תרומות פ"ה משנה א. 41) תרומת מעשר. 42) שהדמוע אסור לזרים. 43) ויהיו חולין.

יא. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[44] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה

חֵלִין אוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי אוֹ הֶקְדֵּשׁ, בֵּין טְמֵאִין[45] בֵּין טְהוֹרִים, הוֹאִיל וְנִדַּמַּע הַכֹּל - הֲרֵי הַכֹּל כִּתְרוּמָה טְמֵאָה שֶׁאֲסוּרָה בַּאֲכִילָה לַכֹּל, וַהֲרֵי הַכֹּל אָסוּר לְעוֹלָם, וּמַנִּיחִים אוֹתָן עַד שֶׁיֵּרָקְבוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[46] בְּדָבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי - לֹא יַנִּיחֵן, שֶׁמָּא יִתָּקֵל בָּהֶם וְיֹאכַל מֵהֶן; אֶלָּא יַדְלִיק הַכֹּל כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּדְלִיקִין תְּרוּמָה טְמֵאָה[47].

44) משנה שם. 45) כלומר, אותם חולין, או מעשר או הקדש. 46) ירושלמי על המשנה, כגירסתו שם (כסף־משנה). 47) שנותנים בכלי מאוס כדי שלא יהיה תקלה לאחרים, כמבואר בפי"ב הלכה יב.

יב. סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה[48] שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה חֵלִין[49] טְמֵאִין - יִמָּכֵר הַכֹּל לַכֹּהֲנִים חוּץ מִדְּמֵי תְּרוּמָה. וְהַכֹּהֵן אוֹכֵל מְדֵמָע זֶה קְלָיוֹת[50], אוֹ יָלוּשׁ אוֹתוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת שֶׁאֵינָן מַכְשִׁירִין[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְמָא הַתְּרוּמָה שֶׁבּוֹ מִן הַחֵלִין הַטְּמֵאִין. אוֹ יָלוּשׁ מְדֵמָע זֶה פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[52], שֶׁאֵין אֹכֶל טָמֵא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר[53] עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּבֵיצָה. אוֹ יִתְחַלֵּק מְדֵמָע זֶה[54] פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה בְּכָל עִסָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְמָא הַתְּרוּמָה שֶׁבּוֹ.

48) משנה שם. 49) שהכל מדומע. 50) קלוי באש. שלא יפול עליהם משקה המכשיר לטומאה, שלא תיטמא בתרומה, לפי שאוכלין אינם מקבלים טומאה, אלא אם נפלו עליהם שבעה משקין המכשירים לטומאה, כמבואר בפ"א מהלכות טומאת אוכלין הלכות א־ב. 51) לטומאה, כמבואר שם הלכה ג. 52) במשנה שם: "יאכלו נקודים". ונקודים הוא שיעשנה ככרות קטנות, תהיה כל אחת כחצי ביצה (פירוש המשניות שם. ועיין שם בר"ש). 53) אבל לקבלת טומאה אין צריך כביצה, שגם בפחות מכביצה מקבל טומאה (שם פ"ד הלכה א). 54) לעיסות אחרות שיהיה פחות מכביצה והמדומע בכל עיסה.

יג. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[55] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חֵלִין טְהוֹרִין[56], וְכֵן סְאָה[57] תְּרוּמָה טְהוֹרָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה חֵלִין טְמֵאִין - תַּעֲלֶה[58] בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְתֵאָכֵל קְלָיוֹת[59] אוֹ תִּלּוֹשׁ בְּמֵי פֵּרוֹת אוֹ פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה; שֶׁאֵין הַסְּאָה שֶׁנָּפְלָה הִיא הַסְּאָה עַצְמָהּ שֶׁעָלְתָה[60].

55) תרומות שם משנה ב, כדעת חכמים. 56) שלא הוכשרו ולא טימאתם התרומה בנפילתה (ר"ש). 57) שם משנה ג, לדברי הכל. 58) כחכמים שם. 59) שלא תטמא התרומה הטהורה. 60) ולכן תעלה ותאכל. ולא כר' אליעזר (שם משנה ב), שאם נפלה סאה תרומה טמאה לתוך מאה חולין טהורים - תעלה התרומה ותישרף, שהיא שנפלה היא שעלתה, אלא כדעת חכמים שם.

יד. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה[61] שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - בָּטְלָה בְּמִעוּט[62] וְאוֹכְלִין הַכֹּל בְּטָהֳרָה[63]. וְאִם נָפְלָה[64] לְפָחוֹת מִמֵּאָה - יַנִּיחַ הַכֹּל עַד שֶׁיֵּרָקֵב.

61) שם משנה ד. 62) כחכמים שם. ולא תעלה (פירוש המשניות שם), שהרי הכל תרומה. 63) בכורות כב: וכג. 64) שם משנה א, והובא למעלה הלכה יא.

טו. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[65] שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה רִאשׁוֹנָה נָפְלָה שְׁנִיָּה, לְפִי שֶׁתּוֹלִין אֶת הַקַּלְקָלָה בַּמְּקֻלְקָל[66]. נָפְלָה סְאָה[67] רִאשׁוֹנָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה, וְאַחַר כָּךְ נָפְלָה סְאָה שְׁנִיָּה וְנוֹדַע לְאֵי זוֹ מֵהֶן נָפְלָה - אֵין אוֹמְרִים: לַמָּקוֹם שֶׁנָּפְלָה שְׁנִיָּה נָפְלָה רִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שְׁתֵּיהֶן מְקֻלְקָלוֹת.

65) תוספתא תרומות פ"ז, וירושלמי שם פ"ד הלכה ח. והמדובר כשאין באף אחת מהן מאה ואחת נגד התרומה, באופן שזו שנפלה הסאה תרומה לתוכה - נדמעה, או שיש בכל אחת ואחת מאה ואחת, וזו שהסאה נפלה אל תוכה חייבת בהרמת סאה לכהן (רדב"ז). 66) שהראשונה נדמעה או נתחייבה בהרמה. ראה למעלה. והשנייה מותרת. וראה למעלה פ"י הלכה יד. 67) תוספתא וירושלמי שם.

טז. הָיוּ שְׁתֵּי קֻפּוֹת[68], אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה[69], וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה לְאַחַת מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ הַטְּמֵאָה נָפְלָה.

68) תוספתא שם, וירושלמי שם פ"ז הלכה ג. 69) בתוספתא שם: "אחת של תרומה טמאה, ואחת של תרומה טהורה". ולדעת רבינו, הוא־הדין אם שניהם של חולין (כסף־משנה), שכל שהוא מקולקל יותר, תולין בו הקלקלה.

יז. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[70], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאַחַת שֶׁל חֵלִין טְמֵאִין[71]: נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[72], וְהַחֵלִין יֵאָכְלוּ בְּטָהֳרָה כִּתְרוּמָה[73].

70) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך תרומה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וראה למעלה הלכה יב, שלדעת רבינו, היינו פחות מכביצה. ועיין להלן. 71) כן הוא בירושלמי שם, וכן הוא ברמב"ם כ"י שהיה לפני הר"י קורקוס. אבל בשו"ת ר"י הנגיד העתיק "חולין טהורים". וכן הגיה הכסף־משנה, בכדי ליישב קושיית הראב"ד. וראה להלן הלכה יח, והלכה כא והערה עז. 72) והחולין מותרים. ראה למעלה פ"י הלכה יד. 73) שלא אמרו "תרומה לתוך תרומה נפלה" אלא במקום שיש הפסד (= איסור החולין באכילה), אבל לענין זה, להזהר בטהרה, שאין כאן הפסד - חששו שמא נפלה

התרומה לתוך החולין, ונמצא אוכל תרומה בטומאת הגוף (מהר"י קורקוס). (וראה להלן הלכה כא, והערה עח). ובירושלמי שם אמרו: "והחולין יאכלו נקודים", היינו פחות פחות מכביצה, שלא יטמאו את התרומה.

יח. נָפְלָה סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה[74], וְהַחֵלִין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת (בְּטָהֳרָה כִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה.

74) הלכה זו צריכה עיון: הלא בין אם נפלה לתוך התרומה, ובין אם נפלה לתוך החולין, היא אוסרת, ולמה תלו שתרומה לתוך תרומה נפלה לאסור את התרומה ולהתיר את החולין. וכן מפורש בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טהורה, ואחת של חולין טמאין וכו' נפלה סאה תרומה טמאה, שתיהן אסורות, מה־נפשך, אי לתוך תרומה נפלה אסור, אי לתוך של חולין נפלה אסור" (ועיין עוד להלן, הלכה כא והערה עז).

יט. סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין: לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֵלִין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת)[75] אוֹ יִלּוֹשׁוּ בְּמֵי פֵּרוֹת[76].

75) כל המוקף, ליתא בדפוס רומי ובדפוס קושטא וברמב"ם כ"י שלפני הר"י קורקוס, ובעוד כמה כתבי־יד (תוספתא כפשוטה). ואמנם הדברים כפולים. 76) הראב"ד השיג על זה "שלא יתכן לומר תאכל קליות או תלוש במי פירות, שהרי כבר נטמאה התרומה ונטמאו החולין, אלא כשהוכשרו עסקינן". ומתוך זה הגיה הכסף־משנה בהלכה הקודמת "ואחת של חולין טהורין", ולפי זה מיושבים דברי רבינו כאן, שהמדובר בחולין טהורים שעוד לא הוכשרו לקבל טומאה, וחששו שמא נפלה התרומה אל החולין, ולפיכך תיקנו שלא יכשירום לקבל טומאה, שלא ייטמאו מהתרומה. שאף־על־פי שלענין איסור אכילה לא חששו שמא נפלה בהם התרומה - במקום שאין הפסד (= זהירות שלא להכשיר) חששו, כמבואר למעלה בהלכה הקודמת (וראה להלן הלכה כא והערה עז).

כ. שְׁתֵּי קֻפּוֹת[77], אַחַת שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה וְאַחַת שֶׁל חֻלִּין טְהוֹרִין, וְנָפְלָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אוֹמְרִין לְתוֹךְ שֶׁל תְּרוּמָה נָפְלָה, וְהַחֵלִין יֵאָכְלוּ קְלָיוֹת.

77) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין כו' נפלה סאה תרומה טהורה, אני אומר לתוך של תרומה טמאה נפלה, והחולין יאכלו נקודים". וכן בתוספתא שם פ"ו (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 141 64): "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, נפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאי זו מהן נפלה, הריני אומר לתוך תרומה טמאה נפלה, וחולין טהורין לא יאכלו בטהרה עד שיתחשבו שאין בכל עיסה ועיסה כביצה". ומפרש רבינו כבירושלמי, בשנפלה תרומה טהורה. שאילו נפלה תרומה טמאה, דינו מפורש בהלכה הסמוכה.

כא. נָפְלָה סְאָה[78] שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. שֶׁסְּפֵק תְּרוּמָה טְמֵאָה - אָסוּר[79], וּסְפֵק הַמְּדֻמָּע - מֻתָּר; מִפְּנֵי שֶׁאִסּוּר תְּרוּמָה טְמֵאָה - מִן הַתּוֹרָה, וְאִסּוּר הַמְּדֻמָּע - מִדִּבְרֵיהֶן, עַל הָעִקָּרִים שֶׁבִּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[80].

78) בירושלמי שם: "שתי קופות, אחת של תרומה טמאה, ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, ואינו יודע לאיזה מהן נפלה, אני אומר לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה". וראה למעלה הלכה יז, שבשתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאים, ונפלה סאה של תרומה טמאה לתוכם - שתיהן אסורות לדעת הירושלמי. ודברי רבינו צריכים עיון. [ויתכן כי דברי רבינו נשתבשו ונתהפכו, ויש להשוותם לדברי הירושלמי. וכן צריך להיות: (הלכה יז) שתי קופות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו בטהרה כתרומה. (הלכה כא) נפלה סאה של תרומה טמאה לתוך אחת מהן, שתיהן אסורות וכו'. והרי זה ממש כדברי הירושלמי. וראה למעלה הערה עג. ולפי"ז אין מקום להשגת הראב"ד ולהגהת הכסף־משנה למעלה הלכה יז, עיין שם הערה ע והערה עה. (הלכה כ) שתי קופות, אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות. (הלכות יח־יט) נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן, אומרין לתוך של תרומה נפלה, והחולין יאכלו קליות (בטהרה כו' יאכלו קליות) או ילושו במי פירות. והרי זה שוב כדברי הירושלמי, ועיין בר"י קורקוס]. 79) [זה מוסב על מה שלמעלה הלכה יז (ראה למעלה, שהלכה יז והלכה כא מחוברות), ששתי קופות, אחת תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין, שנפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן, שאומרין לתוך של תרומה נפלה, ואף־על־פי־כן החולין יאכלו בטהרה, כי לענין זה אנו חוששים שמא התרומה נפלה לתוך החולין, ועל זה כתב שספק תרומה טמאה אסור, שאיסור תרומה טמאה מן התורה, היינו שאם נתערבה כאן בחולין הטמאים, ויטמאו אותה, הרי הוא עובר על איסור דאורייתא של מטמא תרומה, שאף־על־פי שמן התורה בטלה ברוב, אין זה אלא לענין אכילה, שזהו בדיעבד. אבל לענין טומאה, שאפשר להזהר עוד בטהרה, הרי זה כלכתחילה, והרי אין מבטלין איסור לכתחילה, ובתרומה זהו איסור דאורייתא לכל הדעות, כמו שכתב אבני־מילואים בתשובה סימן יח). 80) כלומר, במין במינו. עיין שם פט"ו הלכות א־ו, י־יג.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שחבית סתומה מדמעת בכל שהוא, ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה או שאור של תרומה שנפל לתוך העיסה. מין בשאינו מינו בתרומה אם הוא בנותן טעם. הכובש ירק של חולין עם ירק של תרומה או איזה דבר אחר. הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה. ב' כוסות של יין אחד תרומה ואחד חולין מזוגים במים, שנתערבו. שמן של

תרומה שנפל על גבי פירות או על גבי דבר אחר. הדברים שנקראו תרומה. והאוכל תרומה מה הוא מברך.

א. חָבִית סְתוּמָה[2] - מְדַמַּעַת בְּכָל שֶׁהוּא[3]. כֵּיצַד? חָבִית סְתוּמָה שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת סְתוּמוֹת - נִדַּמַּע הַכֹּל. נִפְתְּחוּ הֵחָבִיּוֹת[4] - תַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמֵאָה.

2) שהוא דבר חשוב ואינו בטל (פט"ז מהל' מאכלות אסורות ה"א־ג). 3) ערלה פ"ג מ"ז. 4) שבטלה חשיבותן. שם מ"ח. והיינו שנפתחו מאליהם, אבל אסור לפתחם, שאין מבטלין איסור לכתחלה (שם הי"ב, ועי' רדב"ז כאן).

ב. חָבִית סְתוּמָה[5] שֶׁנִּתְעָרְבָה[6] בְּמֵאָה חָבִיּוֹת, וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶם לַיָּם הַגָּדוֹל[7] - הֵתִּרוּ כֻּלָּן, וְאוֹמְרִין: שֶׁל תְּרוּמָה הִיא שֶׁנָּפְלָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּתְאֵנָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה[8], וְנָפְלָה אַחַת מֵהֶן לַיָּם הַגָּדוֹל; אֶלָּא צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אַחַת. לְפִי שֶׁהֶחָבִית - נִפִּילָתָהּ נִכֶּרֶת[9], וּתְאֵנָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אֵין נִפִּילָתָהּ נִכֶּרֶת.

5) שאינה בטלה לעולם, מחמת חשיבותה (בהלכה הקודמת). 6) זבחים עד, ב. כריש לקיש וכרבא שהוא בתרא. ראה 'כסף משנה' שפירש דבריו. 7) ראה בהגהות 'שיטה מקובצת' שם. 8) שבטלה אלא שצריך להפריש אחת לכהן (למעלה פי"ג ה"א). 9) כרבא, אליבא דריש לקיש, שם.

ג. חָבִית סְתוּמָה[10] שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמֵאָה חָבִיּוֹת וְנִפְתְּחָה אַחַת מֵהֶן[11] - נוֹטֵל מִמֶּנָּה[12] אֶחָד מִמֵּאָה[13] וְשׁוֹתֶה אוֹתָהּ הֶחָבִית[14]; אֲבָל שְׁאָר הֶחָבִיּוֹת - אֲסוּרוֹת עַד שֶׁיִּפָּתְחוּ. וְכָל אַחַת וְאַחַת שֶׁתִּפָּתַח מֵהֶן - נוֹטֵל מִמֶּנָּה כְּדֵי דְּמוּעָהּ[15] וְשׁוֹתֶה הַשְּׁאָר. נִתְעָרְבָה[16] חָבִית בְּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים חָבִיּוֹת, וְנִפְתְּחוּ מֵהֶם מֵאָה - נוֹטֵל מֵהֶם כְּדֵי דְּמוּעַ חָבִית אַחַת[17] וְשׁוֹתֶה הַמֵּאָה; וּשְׁאָר הַחֲמִשִּׁים אֲסוּרוֹת, וְאֵין מַחֲזִיקִין לְאוֹתָהּ חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁהִיא בְּרֹב[18]. אֲפִלּוּ הָיוּ כַּמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת - כֻּלָּן מְדֻמָּע, וְכָל מַה שֶּׁנִּתַּח - נוֹטֵל הֵימֶנּוּ אֶחָד מִמֵּאָה[19], וְהַשְּׁיָרִים שׁוֹתֶה, וְהַשְּׁאָר מְדֻמָּע.

10) זבחים שם, מימרא של רבי אלעזר. 11) כלומר, נפתחה מאליה (שם), וראה למעלה ה"א. 12) ונותן לכהן. 13) כלומר: אחד ממאה ואחד. 14) אף־על־פי שאין טעם לזה, שהרי ממה־נפשך: אם חבית זו תרומה, הרי כולה אסורה, ואם היא חולין - כולה מותרת, תקנת חכמים היא: אם נתיר כאן בלי הרמה לכהן, יבואו לטעות גם באופן שיתפתחו כולן ('מעשה רוקח'). 15) אחד ממאה ואחד. 16) זבחים שם, מימרא של רבי אושעיא, וכן הוא ב'ירושלמי' תרומות פ"ד ה"ז. 17) [וכן כתב להלן "נוטל הימנו אחד ממאה". וצריך עיון: הרי נפלה חבית אחת לתוך מאה וחמשים חביות, ואם כן אינו צריך ליטול אלא אחד ממאה וחמשים ואחת, וכשרוצה להתיר המאה שנפתחו אינו צריך להרים אלא מאה חלקי מאה וחמשים ואחת. וכן כתב רש"י בזבחים שם ד"ה כדי דמועה אחד מק"נ (כן צריך להיות), אלא שהוסיף שם שאפילו אם יטול אחת ממאה, לא נאמר איסורא ברובא איתא, עיי"ש]. 18) כלומר, במאה (שם). 19) [ראה למעלה, וצ"ע].

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת[20], שֶׁהַמְחַמֵּץ וְהַמְתַּבֵּל אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא. לְפִיכָךְ, אִם רִסֵּק תַּפּוּחַ[21] שֶׁל תְּרוּמָה וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ הָעִסָּה וְהֶחְמִיצָה - כָּל הָעִסָּה מְדֻמַּעַת וַאֲסוּרָה לְזָרִים.

20) פט"ז ה"א, מהמשנה בערלה פ"ב מ"ד. 21) תרומות פי"י מ"ב.

ה. בֵּיצָה שֶׁנִּתַּבְּלָה[22] בִּתְבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה - אֲפִלּוּ חֶלְמוֹן שֶׁלָּהּ[23] אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בוֹלֵעַ.

22) שם מי"ב. 23) שהוא בפנים, וכל־שכן החלבון שהוא בחוץ.

ו. שְׁאוֹר[24] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הָעִסָּה, וְהִגְבִּיהוּ[25] וְאַחַר כָּךְ נִתְחַמְּצָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[26].

24) תוספתא תרומות פ"ח. 25) היינו שהיה מאה בעיסה נגד השאור, והגביהו כדין תרומה שנפלה למאה, למעלה פי"ג ה"א (ר"י קורקוס ו'אור שמח'). 26) שכיון שהגביהו השאור אף־על־פי שנתחמצה אחר־כך, אין אנו אומרים שנתחמצה על־ידי השאור, אלא מעצמה נתחמצה. וראה תוספתא כפשוטה שם.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[27], שֶׁאִם נִתְעָרֵב (תְּרוּמָה) מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם. לְפִיכָךְ, בָּצָל מְחֻתָּךְ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַתַּבְשִׁיל[28], אִם הַבָּצָל תְּרוּמָה וְהַתַּבְשִׁיל חֻלִּין, וְיֵשׁ בּוֹ טַעַם הַבָּצָל - הֲרֵי הַתַּבְשִׁיל אָסוּר לְזָרִים; וְאִם הַבָּצָל חֻלִּין וְהַתַּבְשִׁיל תְּרוּמָה, וְנִמְצָא טַעַם הַתַּבְשִׁיל בַּבָּצָל - הֲרֵי הַבָּצָל אָסוּר.

27) בפט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"א־ו, ולמעלה פי"ג ה"ב. 28) [רבינו מנה כאן שלשה דברים: מחותך, מבושל, עם תבשיל סתם (שאינו עדשים). ולפי המבואר בהלכה הסמוכה - כל אחד מהדברים הנ"ל, כלומר: מחותך (אף־על־פי שלא נתבשל, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדשים שנתבשלו), מבושל (אף־על־פי שהבצל שלם, ואף שלא בתבשיל אחר אלא בעדשים שנתבשלו), בתבשיל אחר (אף־על־פי שהוא שלם ואף־על־פי שלא נתבשל) - בכל האופנים הנ"ל, בין שהבצל חולין והתבשיל תרומה, ובין שהבצל תרומה והתבשיל חולין - הכל אסור. ולא התירו אלא באופן שאין אף אחד משלשת הדברים הנ"ל. כגון: בצל שלם, עדשים (ולא בתבשיל אחר) שנתבשלו, וכשלא נתבשל הבצל עמהם. וכנראה שכוונת רבינו כאן אינה לשלושת הדברים ביחד, אלא לכל אחד ואחד מהם לחוד, וראה ב'משנה ראשונה'].

ח. עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ[29] וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִיךְ לְתוֹכָן בָּצָל יָבֵשׁ[30]: אִם הָיָה שָׁלֵם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[31], וְאִם הָיָה מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם[32]. וְאִם בִּשֵּׁל[33] הַבָּצָל עִם

הָעֲדָשִׁים, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[34]. וּשְׁאָר כָּל הַתַּבְשִׁיל[35] - בֵּין שֶׁהִשְׁלִיךְ הַבָּצָל אַחַר שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בֵּין שֶׁבִּשְׁלוֹ עִם הַתַּבְשִׁיל, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[36]. וּמִפְּנֵי מָה בָּצָל שָׁלֵם לְתוֹךְ עֲדָשִׁים שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ אֵין מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵב מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי הוּא שָׁלֵם; וְלֹא פּוֹלֵט לְתוֹכָן, שֶׁכְּבָר נִתְבַּשְּׁלוּ. וְאִם הָיוּ בְּצָלִים רַכִּים[37] - הֲרֵי הֵן כְּמְחֻתָּךְ. וְכֵן אִם נִטְּלָה פִּטְמָתוֹ[38] וּקְלִפָּתוֹ הַחִיצוֹנָה[39], אוֹ שֶׁהָיָה לַח[40] - הֲרֵי הוּא כְּמְחֻתָּךְ. וְהַקַּלְפּוֹט[41] - בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ, בֵּין שָׁלֵם בֵּין מְחֻתָּךְ - בְּנוֹתֵן טַעַם[42].

29) תרומות פ"י מ"א ו'ירושלמי' שם. וכתב רבינו בפירושו שם: "הדין שוה בין שהיו עדשים של תרומה ובצל של חולין או בצל של תרומה ועדשים של חולין", וראה ב'כסף משנה'. 30) 'ירושלמי' שם. כלומר, שיש לו קליפה יבשה שאין בה לחות ('מלאכת שלמה'). 31) בסמוך ביאר רבינו, שהבצל השלם אינו בולע, והעדשים שכבר נתבשלו, אף הן אינן בולעות. ולפיכך בין כשהבצל תרומה והעדשים חולין, ובין כשהבצל חולין והעדשים תרומה - כיון שהבצל שלם והעדשים כבר נתבשלו, הכל מותר. אבל אם העדשים עוד לא נתבשלו, אף־על־פי שהבצל שלם, בין אם הבצל תרומה ובין אם העדשים תרומה - הכל אסור, שכיון שהעדשים עוד לא נתבשלו, הן פולטות הרבה ואז הבצל בולע, אף־על־פי שהוא שלם. וראה להלן. 32) משנה, שם. ואף־על־פי שהעדשים לא נתבשלו עוד - הן פולטות קצת, ומכיון שהבצל מחותך הוא בולע את הטעם הזה. 33) 'ירושלמי' שם, שלא התירו אלא אם נתבשלו העדשים מקודם. 34) שאף־על־פי שהבצל שלם - כיון שנתבשלו ביחד הוא בולע. 35) משנה, שם. היינו חוץ מעדשים. 36) שרק העדשים טבעם לא לבלוע ולא לפלוט הרבה לאחר שנתבשלו, אבל תבשיל אחר דרכו לבלוע ולפלוט, ולפיכך אף־על־פי שהבצל שלם, הוא בולע אם הוא חולין, ומפליט אם הוא תרומה. 37) 'ירושלמי' שם: "היו שנים שלשה קטנים, כמחותכין הן". 38) 'ירושלמי' שם: "העביר פטמתו, כמחותך הוא". 39) שם ('כסף משנה'). 40) 'ירושלמי' שם: "ביבש, אבל בלח אסור". 41) שם. והוא מי בצל ('תפארת ישראל' מעשר שני פ"ב מ"א). ובפירוש המשניות לרבינו שם כתב, שהוא החציר שבארץ הצבי, וראה בהלכה הסמוכה. 42) שבניגוד לבצל שלם, הוא בולע הרבה, וגם אותו המעט שנפלט מעדשים שנתבשלו נפלט אל תוכו.

ט. הַכּוֹבֵשׁ יָרָק[43] שֶׁל חֵלִין עִם יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְזָרִים. חוּץ מִמִּינֵי בְּצָלִים וְחָצִיר וְשׁוּמִים[44], שֶׁאִם כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל חֵלִין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה, אוֹ בְּצָלִים שֶׁל חֵלִין עִם בְּצָלִים שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין[45]. כָּבַשׁ יָרָק שֶׁל תְּרוּמָה עִם בָּצָל שֶׁל חֵלִין - הֲרֵי הַבָּצָל מֻתָּר לְזָרִים[46].

43) [בתרומות שם מ"י: "כל הנכבשים זה עם זה, מותרים". וכבר הקשו בזה רבים (עי' 'תוספות יום־טוב' ו'משנה ראשונה' שם): הלא קיימא־לן "כבוש הרי הוא כמבושל" (חולין צז:), ולמה מותרים הנכבשים זה עם זה? אבל יפה כתב ב'תוספות חדשים' שדעת רבינו לפסוק כרבי יוחנן (שם קיא:) ש"כבוש אינו כמבושל", אלא שהוא מפרש דבריו שאינו כמבושל, אבל הוא כמליח ואינו צריך אלא קליפה כדין מליח (עיי"ש בדבריו). ולפי זה דברי רבינו מבוארים על נכון, שהרי דעת רבינו (בפ"ט מהל' מאכלות אסורות הי"ז), שדבר הטעון קליפה ולא נקלף - מותר בדיעבד (ראה בשו"ע יו"ד סי' צא ס"ד), ולכן כתב רבינו "הכובש ירק" לפי שירק שהוא עלים אינו בר קליפה, ולכן הוא מותר לזרים. וראה להלן]. 44) במשנה שם: "החסית", ופירש רבינו: "השומים והבצלים ומיניהם לחריפותם וחידודם". ובהם אמרו "כבוש הרי הוא כמבושל" ומבליע בכולו. 45) שהתרומה נבלעה בכל הירק או בכל הבצלים, כנ"ל. 46) משנה, שם. לפי שהירק של תרומה אינו חריף ואינו מבליע בכל הבצל. [ונראה שהמדובר בבצלים ירוקים ארוכים שאינם בני קליפה, ככל ירק. אבל בצלים יבשים ועגולים, שאפשר לקלפם - צריכים קליפה, ראה למעלה].

י. זֵיתֵי חֵלִין[47] שֶׁכְּבָשָׁן עִם זֵיתֵי תְּרוּמָה: אִם הָיוּ פְּצוּעִין אֵלּוּ וָאֵלּוּ, אוֹ שֶׁהָיוּ חֵלִין פְּצוּעִין וְשֶׁל תְּרוּמָה שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁכְּבָשָׁן בְּמֵי תְּרוּמָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן שְׁלֵמִין, אוֹ שֶׁהָיוּ זֵיתֵי תְּרוּמָה פְּצוּעִין וְזֵיתֵי הַחֵלִין שְׁלֵמִין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. לְפִי שֶׁהַפְּצוּעִין שׁוֹאֲבוֹת מִן הַשְּׁלֵמִין[48].

47) תרומות שם מ"ז. 48) ואין השלמים שואבים מן הפצועים.

יא. מֵי כְּבָשִׁים[49] וּמֵי שְׁלָקוֹת שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרִין לְזָרִים.

49) שכבשם במי מלח (משנה, שם).

יב. הַשֶּׁבֶת[50]: עַד שֶׁלֹּא נָתְנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה; מִשֶּׁנָּתְנָה טַעַם בַּקְּדֵרָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה[51].

50) עוקצין פ"ג מ"ד. וכן הוא בלשון ערבי: שבת (פירוש המשניות שם) והוא אניס (רע"ב ו'תפארת ישראל' שם). 51) "כיון שהשליך כחו בבשול (= בתבשיל) וימצא בבשול (= בתבשיל) טעם השבת, כבר תמה תועלתו והנשאר ממנו אחר־כך הוא במדריגת השמרים, אשר אינן ראויים לאכילה (ראה למעלה פי"א הי"ג) ועל כן אינו חייב בתרומה" (פירוש המשניות, שם).

יג. הָרוֹדֶה[52] פַּת חַמָּה וּנְתָנָהּ עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן תְּרוּמָה: אִם הָיְתָה פַּת חִטִּים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[53]; וְשֶׁל שְׂעוֹרִים - אֲסוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֲבוֹת[54].

52) תרומות שם, מ"ג. 53) כדעת רבי יוסי שם, וכרבא שאמר (עבודה זרה סו:) "ריחא לאו מילתא היא", וראה בפט"ו מהל' מאכלות אסורות הל"ג (כסף־משנה). 54) כדברי רבי יוסי, שם.

יד. תַּנּוּר[55] שֶׁהִסִּיקוֹ בְּכַמּוֹן[56] שֶׁל תְּרוּמָה וְאָפָה בּוֹ אֶת הַפַּת - הַפַּת מֻתֶּרֶת[57]; שֶׁאֵין בָּהּ טַעַם כַּמּוֹן, אֶלָּא רֵיחוֹ, וְהָרֵיחַ אֵינוֹ אָסוּר.

55) תרומות שם, מ"ד. 56) הוא הנזכר בישעיה כח, כז. והוא "קיממעל" ('תפארת ישראל' שם). 57) ואף־על־פי שתנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם - הפת אסורה (פט"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ב) - אין לדמות תרומה שמותרת בהנאה, לערלה וכלאי הכרם שאסורים בהנאה, ראה ברש"י בעבודה זרה שם, וברע"ב במשנה, שם.

טו. שְׁעוֹרִין[58] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר שֶׁל מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִבְאִישׁוּ מֵימָיו - הֲרֵי הֵן מֻתָּרִין; שֶׁאֵין נוֹתֵן טַעַם לִפְגָם אוֹסֵר.

58) תרומות שם, מ"ב. וכן פירשה הר"ש שם.

טז. תִּלְתָּן[59] שֶׁל תְּרוּמָה, הוּא וְעֵצוֹ, שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ בּוֹר שֶׁל יַיִן, אִם יֵשׁ בִּזְרֵע הַתִּלְתָּן כְּדֵי לִתֵּן לְבַדּוֹ[60] טַעַם בַּיַּיִן - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר[61] לְזָרִים.

59) שם, מ"ה. והוא נקרא בערבי "חולבה" (פירוש המשניות, שם). 60) בלי סיוע מהעץ שאין בו קדושת תרומה. 61) אבל אם בתלתן לבדו אין ליתן טעם ביין, אלא רק ביחד עם העץ - אינו אסור (משנה, שם).

יז. שְׁנֵי כּוֹסוֹת[62] שֶׁל יַיִן, אֶחָד תְּרוּמָה וְאֶחָד חֻלִּין, מָזַג כָּל אֶחָד בְּמַיִם וְאַחַר כָּךְ עֵרְבָן[63] - רוֹאִין אֶת הַיַּיִן הַחֻלִּין כְּאִלּוּ אֵינוֹ, וּכְאִלּוּ הַיַּיִן הַתְּרוּמָה נִתְעָרֵב בַּמַּיִם, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ מִינוֹ: אִם רָאוּי אוֹתוֹ הַמַּיִם לְבַטֵּל טַעַם הַיַּיִן הַתְּרוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר לְזָרִים, וְאִם לַאו - אָסוּר; שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ[64], שֶׁאֵין הַמַּיִם מַעֲלִין אֶת הַיַּיִן.

62) עבודה זרה עג, ב. 63) ואין ביין של חולין מאה כנגד יין של תרומה ('תוספות' שם ד"ה שני). 64) למעלה פי"ג ה"ט, עיי"ש.

יח. יַיִן שֶׁל תְּרוּמָה[65] שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדִיחֵם וְהֵם מֻתָּרוֹת[66]. וְכֵן שֶׁמֶן[67] שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת - יְדִיחֵם וְהֵם מֻתָּרוֹת. נָפַל הַשֶּׁמֶן[68] עַל גַּבֵּי יַיִן - יַקְפֵּה אוֹתוֹ, וְהַיַּיִן מֻתָּר לְזָרִים. נָפַל עַל גַּבֵּי הַצִּיר[69] - יַקְפֵּה אוֹתוֹ וְיִטֹּל קְלִפָּה[70] מֵעַל הַצִּיר, כְּדֵי שֶׁיָּסִיר כָּל הַצִּיר שֶׁבּוֹ טַעַם הַשֶּׁמֶן.

65) תוספתא תרומות פ"ח. 66) במשנה, עבודה זרה סה, ב: "יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחן והן מותרות, ואם היו מבוקעות אסורות". והביאה רבינו בהל' מאכלות אסורות שם הל"ב, ועי' רדב"ז. 67) תוספתא, שם. 68) שם. 69) שם. 70) שם ליתא.

יט. קִדֵּרָה[71] שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ תְּרוּמָה - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חֻלִּין; וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם. וְאִם שָׁטַף הַקִּדֵּרָה בְּמַיִם אוֹ בְּיַיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְבַשֵּׁל בָּהּ[72]. בִּשֵּׁל בְּמִקְצָת הַכְּלִי - אֵין צָרִיךְ לִשְׁטֹף אֶת כֻּלּוֹ, אֶלָּא שׁוֹטֵף מְקוֹם הַבִּשּׁוּל בִּלְבַד[73].

71) זבחים צו, ב. 72) הראב"ד השיג בזה על רבינו, וכתב שצריך הגעלה בחמין ואחר־כך שטיפה בצונן. וכן מפורש בזבחים שם. וחכמי לוניל שאלו את פי רבינו על ענין זה (שו"ת הרמב"ם הוצאת פריימן סי' קנ) ורבינו השיב על זה, וזו לשון השאלה והתשובה: "שאלה בסדר עבודה נמצא כתוב בו, שכלי שנתבשל בו תרומה אינו צריך הגעלה אלא מריקה (?) ושטיפה, ועינינו לתשובת גאוננו מייחלות, כי לעניות־דעתינו לא נתמעטה תרומה משאר קדשים כי־אם למריקה ושטיפה יתירה שהוא אחר הגעלה של כלים שנתבשל בהם קדשים צריך (הגעלה), ולתרומה לא צריך, אבל בלא הגעלה ליכא מאן דמיקל - תשובה, זה שאמרתי אין כלי שנתבשלה בו תרומה צריך הגעלה בספר זרעים, הוא אמור בהלכות תרומה, ולא מדיוקא דההיא מתניתא האמורה שם בזבחים בפרק דם חטאת [צו:] - סמכתי, אלא על המשנה השנויה בסוף תרומות [פי"א מ"ח], דהא תנן המערה מכד לכד והטיף ג' טיפין נותן לתוכה חולין, הרכינה ומיצתה הרי זו תרומה. וזהו פירושה וכו'. ממשנה זו דקדקתי שאין קדירה זו שנתבשלה בה תרומה צריכה הגעלה לחולין אלא שטיפה בלבד. וקל־וחומר הדברים, אם היין או השמן הנשאר בדופני הכד אינו מדמע אף־על־פי שאילו הרכין על צדה היה מתמצה ממנה תרומה המדמעת כו' קל־וחומר לתרומה שנבלעה בחרסית שיעלה על הדעת שיצא אותו הנבלע וידמע, שזה הנבלע בחרסית אין בו ממש וכו'" (מקצת התשובה הועתקה בר"י קורקוס ובכסף־משנה. ועי' רדב"ז). ועי' ב'פרי חדש' יו"ד סי' קכב, שתמה על דברי רבינו. [ולולא דברי רבינו בתשובה הנ"ל, היה אפשר לפרש בדברי רבינו כאן, שהכוונה לשטיפה שלאחר הגעלה, וכמו שכתב בפ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"ג, שכל הגעלה צריכה שטיפה בצונן אחריה, אלא שעיקר החידוש הוא שאין השטיפה צריכה מים, וכמו שאמר רבא בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, היינו שבקדשים צריך שטיפה במים דוקא, ולא במים ולא במזוג, ואילו בתרומה - טוב גם ביין ובמזוג, וראה עוד להלן].
73) כן אמר אביי בזבחים שם, שמה שמיעטו תרומה מדין מריקה ושטיפה, הוא שבקדשים אפילו בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה בכל הכלי, ואילו בתרומה לא צריך אלא מקום הבישול בלבד.

כ. תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[74] וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - כֻּלָּן נִקְרְאוּ תְּרוּמָה[75]. בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר נֶאֱמַר: וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְיָ. וְאוֹמֵר: כִּתְרוּמַת גֹּרֶן[76]. וּבְחַלָּה נֶאֱמַר: חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה. וְנֶאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹ' וּתְרוּמַת יָדֶךָ; וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם שֶׁלֹּא פֵּרְטוֹ בְּפָסוּק זֶה חוּץ מִן הַבִּכּוּרִים, וּבָהֶן נֶאֱמַר: וּתְרוּמַת יָדֶךָ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵן קְרוּאִין תְּרוּמָה[77].

74) ערלה פ"ב מ"א. 75) מעילה טו, ב. וראה למעלה פ"י

ה"ד. 76) [זה נאמר לענין חלה. ואולי יש למחקו מכאן, ולהעתיקו להלן אחרי המילים "ובחלה נאמר חלה תרימו תרומה" [ואומר כתרומת גורן]. ועי' רדב"ז]. 77) מעילה, שם.

1 **כא. לְפִיכָךְ, דִּין אַרְבַּעְתָּן לְעִנְיַן אֲכִילָה[78] וְדִמּוּעַ -**
2 **אֶחָד הוּא: כֻּלָּן עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה[79], וּמִצְטָרְפִין זֶה**
3 **עִם זֶה[80], וְאִם נִטְמְאוּ - יִשָּׂרְפוּ[81]. וְדִין תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר**
4 **שֶׁל דְּמַאי[82] בְּכָל אֵלּוּ הַדְּרָכִים - כִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל**
5 **וַדַּאי, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל אֲכִילָתָהּ[83].**

78) כלומר, לענין איסור אכילה, ראה למעלה פ"י ה"ד. 79) ערלה, שם. 80) בין לענין דימוע ובין לענין איסור אכילה בכזית. 81) ראה למעלה פ"ב הי"ד־ט"ו. 82) ערלה ומעילה, שם. 83) שאין לוקין על הספק (כסף־משנה).

6 **כב. כָּל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה - מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אוֹתוֹ מַאֲכָל,**
7 **וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ[84]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן[85]**
8 **וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל תְּרוּמָה[86]. וְכָךְ קִבַּלְנוּ וְרָאִינוּ אוֹתָם**
9 **מְבָרְכִין אֲפִלּוּ בְּחַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[87]. שֶׁגַּם אֲכִילַת**
10 **קָדְשֵׁי הַגְּבוּל כַּעֲבוֹדָה[88], שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן**
11 **אֶת כְּהֻנַּתְכֶם.**

84) שמאחר שמצוה לאכול (ראה להלן), פשוט שצריך לברך עליה (כסף־משנה). ויתכן כי זוהי כוונת המשנה (במעשר שני פ"ה מי"א) "לא שכחתי מלברכך", דהיינו על אכילתה. שכן כל הפרשה מדברת באכילה (ר"י קורקוס). [וראה ב'שיטה מקובצת' לברכות מ, ב. ולהלן פי"א מהל' מעשר שני הט"ו - הערת הרב חיים פרדס]. 85) ש"כל האוכל מתנה שיש בה קדושה, מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו'" (פ"א מהל' ביכורים ה"ב, וראה במשנה־למלך פ"י מהל' מעשה הקרבנות ה"א). 86) כדין העושה מצוה לעצמו, שמברך "לעשות" (בלמ"ד) ולא ב"על" (פי"א מהל' ברכות הי"א). 87) שגם על מצוה דרבנן מברכים "וציונו". והיכן ציונו? - "לא תסור מכל הדברים", "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (שבת כג.). 88) פסחים עג, א. הרי שהיא מצוה. "וכל מצות־עשה שבין אדם למקום - מברך עליה קודם לעשייתה" (הל' ברכות שם, ה"ב).

12 **סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא**

יום שישי ט"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר

13 **מִצְוָה אַחַת וְהוּא לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּכָל שָׁנָה**
14 **וְשָׁנָה מִשְּׁנַת הַזְּרִיעָה[1] וְלִתְּנוֹ לַלְוִיִּם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ**
15 **בְּפְרָקִים אֵלּוּ:**

1) למעט שנת השמיטה שאינה שנת זריעה.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר מה נקרא מעשר ראשון, ואם ישראל מותר לאוכלו, ואם יש בו קדושה. ודין אם הכהנים יאכלו פירותיהם בטבלם. ואם מוציאין המעשר מכהן לכהן. האוכל פירותיו טבלין או בן לוי האוכל מעשרו בטבלו. אם מותר להיות אוכל והולך ואח"כ יפריש. ואם מעשרין ממקום זה על מקום אחר. ודין הדברים שהתרומה והמעשר שוין בהם. האומר לחבירו הריני מעשר על ידך. והדברים שפטורים מהמעשר. ודין אין מעשרין אלא מן המובחר. ואם מעשרים באומד. ודין המפריש מקצת מעשר אם הוא מעשר.

16 **א. אַחַר[2] שֶׁמַּפְרִישִׁין[3] תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[4] מַפְרִישׁ אֶחָד**
17 **מֵעֲשָׂרָה מִן הַנִּשְׁאָר. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וּבוֹ**
18 **נֶאֱמַר: כִּי אֶת מַעְשַׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ**
19 **וְגוֹמֵר. וְהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה[5] לַלְוִיִּם[6], זְכָרִים וּנְקֵבוֹת[7];**
20 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי לֵוִי[8] הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשַׂר בְּיִשְׂרָאֵל**
21 **לְנַחֲלָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחר שמפרישין תרומה גדולה, מפריש אחד מעשרה מן הנשאר, וזהו הנקרא מעשר כו'".

וצריך להבין מדוע קדמה הפרשת תרומה, והלא התרומה היא קודש שאסורה לזר, ואילו מעשר הוא חולין ו"אין בו קדושה כלל", כלומר: תרומה היא מתנה לה', ומעשר ראשון (ללוי) ומעשר עני הם לצורך מחייתם של הלוי והעני, ומדוע לאחרם עד לאחר הפרשת תרומה, ובפרט לעני על־פי הידוע ממעשה רבי נחום איש גמזו עד כמה יש להיזהר בנתינת מזונות העני במהירות הכי גדולה.

אלא, שמלבד זאת שקודם התרומה הרי היא טבל, הרי ישנה מצוה לעשר מן המובחר "האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו... כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו כו'". ומובן שעל־פי־זה מוטב לתת ללוי ולעני מעשר שכבר הורמה תרומתו, כי על־ידי התרומה נעשית "הרמה" בכל הכרי, וממילא נתינת המעשר אחר־כך היא מן המשובח ו"מן החלב". ובנוגע לעני שיש למהר נתינת מעשרו, הנה מכיון ש"תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה.... אפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי" יכול להפריש תרומה ב"רגע כמימרא", ואף שצריך גם לברך על הפרשת תרומה, הרי "אם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהן, כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות".

ההוראה לעבודת ה': כשיהודי עוסק בענייני פרנסה וזוכה לברכת ה', לכל־לראש צריך להפריש "מעשר" מפרנסתו עבור יהודים אחרים שזקוקים לעזר וסיוע, ועל־ידי־זה זוכה לברכת ה' תשע פעמים ככה, וככל שיגדל חלק הצדקה יגדלו בהתאם שאר תשע החלקים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן י"ח)

2) שכן הוא סדר ההפרשה. 3) ואף שעדיין לא נתן התרומה לכהן - מפריש מעשר ראשון, שמה שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" לא נאמר אלא על סדר ההפרשות, ולא על סדר הנתינות. 4) נקראת "תרומה גדולה" ביחס לתרומת מעשר שהיא אחד ממאה, ואילו

תרומה גדולה היא אחד מחמישים. 5) בניגוד למעשר שני שהוא לבעלים. 6) כדעת רבי עקיבא, ולא כר' אלעזר בן עזריה שאמר: מעשר ראשון אף לכהן. 7) שהרי גם לוייה שנשבית או נבעלה בעילת זנות, נותנים לה מעשר ואוכלת, אלא שאין חולקין לה בבית הגרנות משום ייחוד. 8) מפסוק זה לא למד אלא שהמעשר ללויים, אבל שהוא ניתן גם לנקבות אין ללמוד ממנו, שהרי אדרבא "ולבני לוי" יש לדרוש: "ולא לבנות לוי".

1 **ב. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מֻתָּר בַּאֲכִילָה לְיִשְׂרָאֵל[9], וּמֻתָּר**
2 **לְאָכְלוֹ בְּטֻמְאָה[10]; שֶׁאֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה כְּלָל. וְכָל מָקוֹם**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשְׂרוֹת קֹדֶשׁ אוֹ פִּדְיָה - אֵינוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר**
4 **שֵׁנִי. וּמִנַּיִן שֶׁמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן חֻלִּין? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֶחְשַׁב**
5 **לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן וְכַמְּלֵאָה מִן הַיָּקֶב;**
6 **מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב[11] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**
7 **שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[12] - חֻלִּין לְכָל דָּבָר. לְפִיכָךְ[13], בַּת**
8 **לֵוִי שֶׁנִּשְׁבֵּית[14] אוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת זְנוּת[15] - נוֹתְנִין**
9 **לָהּ הַמַּעֲשֵׂר וְאוֹכֶלֶת[16]. אֲבָל מִי שֶׁשָּׁמְעָה[17] שִׁמֵּת**
10 **בַּעְלָהּ אוֹ הֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד[18], וְנִסֶּת[19], וְאַחַר כָּךְ בָּא**
11 **בַּעְלָהּ - קָנְסוּ אוֹתָהּ חֲכָמִים שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה[20]**
12 **בְּמַעֲשֵׂר.**

9) דלא כרבי מאיר שאמר "מעשר ראשון אסור לזרים". 10) למדו זאת בספרי (מן הפסוק "ואכלתם אותו בכל מקום", "אפילו בקבר". 11) שהופרשו מהם תרומות ומעשרות. 12) אבל קודם שניטלה תרומתו אסור באכילה משום תרומת מעשר המעורבת בו. 13) לפי שהוא חולין. 14) וחוששים שמא נבעלה לגוי. 15) לגוי או לעבד כנעני. שאם הייתה בת כהן הייתה נפסלת מתרומה. 16) ולא קנסו אותה, כדלהלן בשמעה שמת בעלה, משום שזנות אינה שכיחה. 17) מפי גוי המסיח לפי תומו או מפי עד ששמע מפי עד אחר או מפי עבד ושפחה, שכל אלה אינם כשרים לעדות אחרת. 18) נראה שאם העידו לה שני עדים וניסת ואחר כך בא בעלה - לא קנסוה. [ואף על פי שלעניין חזרה לבעלה פסק רבינו שם פרק י הלכה ה, שאפילו ניסת בשני עדים תצא מזה ומזה - לעניין מעשר לא קנסוה, שהרי נבעלה בעילת זנות לא קנסוה, משום שזנות לא שכיחה, כמו כן נישואין בעדים ואחר כך יבוא בעלה ויתברר ששני העדים העידו שקר, גם זה לא שכיח]. 19) אבל אם לא ניסת אלא נתקדשה בלבד, לא קנסוה, שהרי לא עשתה איסור. 20) משמע שאסורה אף באכילת מעשר.

13 **ג. לְוִיִּים[21] וְכֹהֲנִים מַפְרִישִׁין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[22], כְּדֵי**
14 **לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר[23]. וְכֵן הַכֹּהֲנִים**
15 **מַפְרִישִׁין שְׁאָר תְּרוּמוֹת[24] וּמַעַשְׂרוֹת[25] לְעַצְמָן. וּלְפִי**
16 **שֶׁהַכֹּהֲנִים נוֹטְלִין מִן הַכֹּל[26], יָכוֹל יֹאכְלוּ פֵּרוֹתֵיהֶן**
17 **בְּטֻבְלָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם. מִפִּי**
18 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: 'אַתֶּם' - אֵלּוּ הַלְוִיִּם; 'גַּם אַתֶּם' -**
19 **לְרַבּוֹת אֶת הַכֹּהֲנִים.**

21) הקדים לויים לכהנים, לומר לך שלא רק לויים מפרישים מעשר ראשון רק כדי להפריש ממנו תרומת מעשר ולא כדי ליתנו ללוי אחר, אלא גם הכהנים מפרישים שלא על מנת ליתן ללוי. 22) ומשאירים לעצמן. ואף על פי שבישראל עיקר מצוות ההפרשה ליתנה ללוי או לכהן ואם הפריש על דעת שלא לתת אין כאן שום מצוה, - בלויים וכהנים אין הדבר כן. 23) כלומר, בשניהם אין הפרשת המעשר כדי ליתנו לאחרים ובכל זאת יש הבדל ביניהם: הלויים מפרישים מעשר כדי להפריש תרומת מעשר וליתנה לכהן, ואילו הכהנים מפרישים מעשר ראשון כדי להפריש תרומת מעשר לעצמם. 24) כגון תרומה וחלה וביכורים, שכולן נקראות תרומה. 25) אין הדברים מובנים, שהרי במעשר שני ובמעשר עני אין לכהן חלק [וה"פרישה" כתב שמעשרות לאו דווקא אלא הכוונה למעשר ראשון. אבל גם זה לא מיושב שהרי מעשר ראשון כבר הוזכר למעלה. ונראה שהיה כתוב "שאר תרומ'", כלומר: שאר תרומות. וטעו וכתבו "שאר תרו"מ, ושוב פענחו "שאר תרומות ומעשרות" או "שאר תרומות ומעשר"]. 26) כלומר, נוטלים תרומות מן הישראלים ומן הלויים ואוכלים אותן. וכיוון שכן, היה מקום לטעות שיהיו מותרים לאכול טבל, שהרי כל איסור טבל הוא מחמת תערובת התרומות.

20 **ד. אֵין מוֹצִיאִין הַמַּעֲשֵׂר[27] מִיַּד הַכֹּהֲנִים[28]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
21 **כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[29]. וְכֵן כָּל מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה[30]**
22 **- אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִכֹּהֵן לְכֹהֵן[31]. וְעֶזְרָא קָנַס אֶת**
23 **הַלְוִיִּם בִּזְמַנּוֹ[32] שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לָהֶן[33] מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, אֶלָּא**
24 **יִנָּתֵן לַכֹּהֲנִים, לְפִי שֶׁלֹּא עָלוּ עִמּוֹ לִירוּשָׁלַיִם[34].**

27) מעשר ראשון. 28) וכל שכן שאין מוציאים אותו מיד הלויים. 29) כן הוא בספרי. "ישראל נותנים מעשר ללויים, אבל אין כהנים נותנים מעשר ללויים". וכן הוא בספרי זוטא שם: "מאת בני ישראל אתם לוקחים את המעשר, אין אתם לוקחים את המעשר מיד הכהנים, מכאן אמרו אין מוציאים המעשר מיד הכהנים". 30) תרומות, זרוע ולחיים וקיבה. 31) [ומה שאמרו שם: שתרומה ותרומת מעשר וחלה מוציאים מידם - היינו מיד הלויים, ולא מיד הכהנים]. 32) ראה למעלה (הלכה א) שדעת רבינו כרבי עקיבא, שמעשר ראשון רק ללויים ולא לכהנים. ואף על פי כן קנסם עזרא שלא יתנו להם [=ללויים] כלל אלא רק לכהנים. אולם קנס חמור זה לא היה אלא בזמנו של עזרא אבל לאחר מכן לא קנס, אלא שלמי שירצה יתן: לכהן או ללוי. ועיין במנחת חינוך (מצוה שצה) שהעיר איך עקר עזרא מצוה מן התורה, וכתב שלדעת רבינו שתרומות ומעשרות בזמן עזרא אינם מן התורה אתי שפיר. 33) אבל אין מוציאין מן הלוי מעשר ראשון שלו, וכן בדיעבד אם נתן ישראל ללוי מעשר ראשון, הרי הוא שלו, שכן אמרו בחולין שם: "אימר דקנסינהו עזרא דלא יהבינן להו, משקל מינייהו מי אמר". 34) והמקור לזה, שלא עלו עימו לירושלים, הוא בעזרא ח, טו: "ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם".

25 **ה. הָאוֹכֵל פֵּרוֹתָיו[35] טְבָלִין[36], וְכֵן לֵוִי שֶׁאָכַל הַמַּעֲשֵׂר**
26 **בְּטֻבְלוֹ[37], אַף עַל פִּי[38] שֶׁהֵן חַיָּבִין מִיתָה לַשָּׁמַיִם[39] -**
27 **אֵין מְשַׁלְּמִין הַמַּתָּנוֹת[40] לְבַעְלֵיהֶן[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
28 **יָרִימוּ לַה' - אֵין לְךָ בָּהֶן כְּלוּם עַד שֶׁיָּרִימוּ אוֹתָן.**

וּבְחוּצָה לָאָרֶץ[42] מֻתָּר לְאָדָם לִהְיוֹת אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מַפְרִישׁ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת.

35) דווקא פירותיו, אבל על פירות טבל של אחר אינו חייב מיתה. 36) תבואה שלא הפריש ממנה תרומה, או מעשר ראשון, אבל אם הפריש תרומה ומעשר ראשון ולא הפריש מעשר עני, אינו חייב מיתה. 37) כלומר, שלא הפריש ממנו תרומת מעשר. 38) ורוצה לומר: אף על פי שחיוב מיתה בטבל הוא מחמת תערובת התרומות שבו ואם כן הרי הוא כאוכל תרומה - אף על פי כן אינם משלמים, לפי שלא זכה בהם הכהן אלא לאחר ההפרשה. 39) כן הוא בסנהדרין פג. ובתורת כהנים פרשת אמור סוף פרק ו "מנין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה מה תרומה במיתה אף כאן במיתה". ובתרומה אמרו ביבמות פו. "אמר קרא (בתרומה) ומתו בו כי יחללוהו". 40) והיינו כשאכל בשוגג, אבל אם אכל במזיד פטור הוא מלשלם אפילו בתרומה, מפני שאינו לוקה ומשלם. 41) הכהנים והלויים הינם בעלי המתנות, אלא שיש לנותני המתנות טובת הנאה בהן לתת אותן למי שהם רוצים. 42) היינו מצרים, שנער ועמון ומואב.

ו. מְעַשְּׂרִין מִמָּקוֹם זֶה[43] עַל מָקוֹם אַחֵר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר מִן הַמֶּקֶף[44]. אֲבָל אֵין מְעַשְּׂרִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[45], וְלֹא מִן הַחַיָּב עַל הַפָּטוּר, וְלֹא מִן הַפָּטוּר עַל הַחַיָּב; וְאִם עִשֵּׂר - אֵינוֹ מְעֻשָּׂר.

43) כלומר, מתבואה הנמצאת במקום זה על תבואה הנמצאת במקום אחר. 44) כלומר, סמוך כמו "אין מקיפין שתי חביות". ולמד רבינו דין זה ממה ששנינו בפרק ב מביכורים, משנה ה "תרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף". וסובר רבינו שכל שכן שהמעשר ניטל שלא מן המוקף, שכתב למעלה שתלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף, זה אינו אלא בתרומת מעשר, כדי שלא יתחלף להם בתרומה גדולה הנתרמת רק מן המוקף, אבל במעשר אין כל חשש. 45) כן הוא בירושלמי תרומות פרק ב הלכה ד: "ואף אני מרבה שני מינין שבדגן שני מינין שבתבואה שאין תורמין ולא מעשרין מזה על זה". הרי שהשוו תרומה ומעשר לעניין זה.

ז. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: אֵין תּוֹרְמִין מִזֶּה עַל זֶה[46], כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר: אֵין מְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: אִם תָּרַם - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[47], כָּךְ בְּמַעֲשֵׂר: אִם הִפְרִישׁ - מַעְשְׂרוֹתָיו מַעַשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה[48] - פָּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר; וְכָל הַתּוֹרֵם[49] - מְעַשֵּׂר. כֹּל שֶׁאָמַרְנוּ בָּהֶן: לֹא יִתְרֹמוּ, וְאִם תָּרְמוּ - תְּרוּמָתָן תְּרוּמָה, כָּךְ אִם עִשְּׂרוּ - מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן מַעַשְׂרוֹת. וְכֹל שֶׁאֵין תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה[50], כָּךְ אֵין מַעְשְׂרוֹתֵיהֶן מַעַשְׂרוֹת[51].

46) כגון מן המחובר על התלוש, פירות שנה זו על פירות שנה אחרת ופירות חוץ לארץ על פירות הארץ. 47) כגון מן הרע על היפה, מדבר שלא נגמרה מלאכתו, מן הטמא על הטהור בשוגג. 48) כגון דבר שאינו מאכל אדם, או הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות. 49) זה שאינו בכלל החמישה שלא יתרומו, ואם תרמו אין תרומתם תרומה. 50) כגון המדבר ואינו שומע, והאלם ששומע ואינו מדבר, והערום והשיכור והסומא. 51) כגון אחד מהחמישה המנויים שם.

ח. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֲרֵינִי מְעַשֵּׂר עַל יָדֶיךָ[52] - אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲמֹד עִמּוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה אִם יְעַשֵּׂר אוֹ לֹא יְעַשֵּׂרוּ[53]. וְאִם אָמַר הוּא לַחֲבֵרוֹ: עַשֵּׂר עַל יָדַי - צָרִיךְ לַעֲמֹד עִמּוֹ[54].

52) כלומר, הריני מתקן המעשרות בשבילך. 53) שאף על פי שאין אומרים "שליח עושה שליחותו" להקל אלא להחמיר, היינו כשביקש המשלח את השליח, אבל אם השליח הציע עצמו, אומרים חזקה שליח עושה שליחותו אף להקל. 54) שכיוון שהוא ביקש מהשליח אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו.

ט. הֶחָרוּבִין[55] - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[56], לְפִי שֶׁאֵינָן מַאֲכַל [רַב[57]] אָדָם. וְהַשְּׁקֵדִים הַמָּרִים, בֵּין בְּגָדְלָן בֵּין בְּקָטְנָן - פְּטוּרִין[58], לְפִי שֶׁאֵינָן אֹכֶל[59].

55) הכוונה לחרובי צלמונה שאינן חייבין אלא מדרבנן, אבל שאר חרובין מאכל רוב בני אדם הם וחייבין מן התורה. 56) מדברי סופרים, כלומר מדרבנן. 57) כן צריך להיות. וכן העתיק הראב"ד, ובדפוס רומי הגירסא: "לפי שאינן מאכל אדם", אבל גירסתנו היא הנכונה, שאם אינם מאכל אדם, אינם חייבים אפילו מדרבנן. ומקור דברי רבינו מן הספרי ומן הירושלמי: "מפרי העץ לרבות פירות האילן, יכול שאני מרבה חרובי שיטה וחרובי צלמונה וכו' תלמוד לומר מפרי העץ ולא כל פרי העץ", וסובר רבינו שמעשר האילנות מן התורה, ולפי זה נתמעטו חרובי צלמונה רק מחיוב דאורייתא. אבל דעת הראב"ד שמעשר האילנות (חוץ מתירוש ויצהר) אינו אלא מדרבנן, ואם כן חרובי צלמונה פטורים לגמרי. 58) כר' ישמעאל בר' יוסי שאמר בשם אביו "זה וזה לפטור". ופירש רבינו "זה וזה" שקדים מרים בין גדולים בין קטנים. 59) כלומר, בגדלן אינם אוכל מחמת מרירותם, ובקטנן, אף שהם מתוקים, הרי עדיין לא נגמרו. ולפיכך הקדים רבינו "בגדלן" ל"בקטנן", משום שבגדלם פשוט יותר לפטרם ממעשר.

י. אִילָן שֶׁנִּטְעוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - פָּטוּר מִמַּעַשְׂרוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה[60]. וְיִרֵאָה לִי, שֶׁהוּא חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[61]. שֶׁהֲרֵי תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בְּחָצֵר - חַיָּב לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֶיהָ אִם אֲסָפָן כְּאֶחָת[62].

60) דווקא בשדה חייבים. 61) מדרבנן. 62) מעשרות פרק ג משנה ח: "תאנה שהיא עומדת בחצר אוכל אחת אחת ופטור. ואם צירף חייב", הרי שהנטוע בחצר כהנטוע בשדה, ובכדי שלא יסתרו דברי המשנה שם לדברי הירושלמי הנ"ל, על כורחנו שכוונת הירושלמי לפטור מן

התורה, וכוונת המשנה שם לחייב מדרבנן. [וכל זה אינו אלא לדעת רבינו, שמעשר אילנות מן התורה, אבל לדעת הראב"ד שמעשר אילנות מדרבנן, על כורחנו סותרים דברי המשנה הנ"ל לדברי הירושלמי הנ"ל ועיין בהשגת הראב"ד].

יא. בְּצָלִים[63] שֶׁהִשְׁרִישׁוּ זֶה בְּצַד זֶה, אֲפִלּוּ הִשְׁרִישׁוּ בְּקַרְקַע עֲלִיָּה - פְּטוּרִין מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. נָפְלָה עֲלֵיהֶן מַפֹּלֶת[64] וְהֲרֵי הֵן מְגֻלִּין - הֲרֵי אֵלּוּ כִּנְטוּעִין בַּשָּׂדֶה וְחַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת.

63) ומתוך זה שכתב רבינו הלכה זו כאן, נראה שהפטור הוא מפני שגג דינו כבית, שאין חיובו אלא מדרבנן, ומכיוון שאינו רוצה בהשרשתם של הבצלים לא חייבוהו חכמים. 64) היינו שמתמוטט גג העלייה ומעתה אינו בית אלא שדה.

יב. הַמְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ[65] מִפְּנֵי עֲנָבָיו, וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הַתְּאֵנִים הַנִּשְׁאָרוֹת בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי הַמִּקְשָׁאוֹת וְהַמִּדְלָעוֹת[66], וּבָא אַחֵר וְאָסַף אֶת הָעֲנָבִים הַנִּשְׁאָרִים שָׁם הַמְפַזְּרִים בַּשָּׂדֶה: בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשָּׂדֶה מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן[67] - אֲסוּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין בְּמַעַשֵּׂר וּבִתְרוּמָה[68]; אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן - מֻתָּרִין מִשּׁוּם גָּזֵל, וּפְטוּרִין מִן הַמַּעַשֵּׂר[69].

65) ויש בו גם תאנים וגם ענבים. 66) מקום צמיחת הקישואין והדלועין. 67) היינו, שיודעין בו שהוא מקפיד שלא יטלו מהם. 68) כלומר, אם גזל מן הפירות או אם נתן לו בעל השדה. 69) משום שהן הפקר והפקר פטור מן המעשר.

יג. אֵין מְעַשְּׂרִין אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ, וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב; כְּשֵׁם שֶׁמַּעַשֵּׂר[70] שֶׁמַּפְרִישִׁים הַלְוִיִּם - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[71], כָּךְ מַעַשֵּׂר שֶׁמַּפְרִישִׁים יִשְׂרָאֵל מִן הַגֹּרֶן וּמִן הַיֶּקֶב - מִן הַחֵלֶב שֶׁבּוֹ[72].

70) כלומר, תרומת מעשר, שהיא מעשר מן המעשר. 71) כלומר, מן החלב שבמעשר, שנאמר "בהרימכם את חלבו ממנו". 72) שתורמים מן היפה.

יד. אֵין מְעַשְּׂרִין בְּאֹמֶד[73], אֶלָּא בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן[74]. וְכָל הַמְדַקְדֵּק בְּשִׁעוּר - מְשֻׁבָּח[75]. וְהַמַּרְבֶּה בְּמַעַשְׂרוֹת - מַעֲשְׂרוֹתָיו מְקֻלְקָלִין, שֶׁהֲרֵי הַטֶּבֶל מְעֹרָב בָּהֶן[76], וּפֵרוֹתָיו מְתֻקָּנִין.

73) דווקא מעשר, אבל תרומה ניטלת דווקא באומד ותרומת מעשר כמעשר. 74) תפס הסדר הרגיל בתלמוד, אבל להלכה המונה משובח והמודד משובח מן המונה והשוקל משובח משניהם. 75) כלומר המודד משובח מן המונה, והשוקל שהוא מדוקדק יותר, משובח משניהם. 76) כלומר, העודף על העשירית אין שם מעשר עליו, והרי הוא טבל.

טו. הַמַּפְרִישׁ מִקְצָת מַעֲשֵׂר[77] - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר[78], אֶלָּא כְּמִי שֶׁחָלַק אֶת הָעֲרֵמָה[79]; אֲבָל צָרִיךְ [לְהַפְרִישׁ] מִזֶּה הַחֵלֶק שֶׁיּוֹצִיא[80] מַעֲשֵׂר שֶׁלּוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ מֵאָה סְאָה, הִפְרִישׁ מֵהֶם חֲמִשָּׁה לְשֵׁם מַעֲשֵׂר - אֵינוֹ מַעֲשֵׂר, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְרִישׁ עַל הֶחָמֵשׁ סְאִין מַעֲשֵׂר בְּמָקוֹם אַחֵר[81], אֶלָּא מַפְרִישׁ מֵהֶן[82] חֲצִי סְאָה, שֶׁהִיא הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלָּהֶן.

77) כלומר, הפריש פחות מעשירית התבואה שלפניו. והמדובר כשהיה בדעתו להוסיף ולהשלים. ומה שאמרו בתוספתא: "הממעט במעשרות מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלין" היינו כשאין בדעתו להשלים. 78) כיוון שלא השלים. 79) כלומר, כמי שחלק את הטבל סתם לשני חלקים, והרי שתי ערוגות טבל לפניו. 80) שהפריש בתורת מעשר ולא חל. ודווקא ממנו, ולא ממקום אחר שנראה כמפריש מן החיוב על הפטור. 81) כלומר, ממקום אחר. 82) מחמשת הסאין.

טז. הַמַּפְרִישׁ מַעֲשֵׂר זֶה[83] מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[84], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַמִּצְוֹת[85]. וְכֵן מְבָרֵךְ עַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְעַל מַעֲשַׂר עָנִי וְעַל מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר. מְבָרֵךְ עַל כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ[86]; וְאִם הִפְרִישׁ הַכֹּל זֶה אַחַר זֶה מִיָּד וְלֹא סָח בֵּינֵיהֶן - כּוֹלְלָן בִּבְרָכָה אַחַת וּמְבָרֵךְ: לְהַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת[87].

83) מעשר ראשון. 84) לפני ההפרשה. 85) "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן". 86) "צריך לברך חמש ברכות". כלומר, על תרומה גדולה ועל ארבע המעשרות. וכל זה במפריש כל אחד לחוד, בהפסקה, ביניהן. 87) וראה בפרק י"א מהלכות ברכות, שהמפריש לאחרים מברך "על הפרשת תרומה".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שאינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו. ודין פירות שאינן ראויות לאכילה בקוטנן או הראויות. ודין איזו היא עונת המעשרות. אם ימכור אדם פירותיו בעונת המעשרות למי שאינו נאמן עליהם.

א. אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא הַגּוֹמֵר פֵּרוֹתָיו[2] לְאָכְלָן לְעַצְמוֹ[3]. אֲבָל הַגּוֹמְרָן לְמָכְרָן - פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה[4] וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְגוֹ' וְאָכַלְתָּ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַגּוֹמֵר תְּבוּאָתוֹ לְאָכְלָהּ.

2) גומר מלאכתם, שאז חל עליו חיוב ההפרשה. וראה להלן פ"ג הלכה ח, מה הוא גמר מלאכתם. 3) ואז חייב לעשר, אפילו אם נמלך למכרם (הגרע"א בגילינו, ומנחת־חינוך מצוה שצה). 4) אפילו נמלך לאכלם בעצמו, כיון שבשעת גמר למלאכה, חשב למכרם (מנחת־חינוך שם). 5) ברייתא בבבא מציעא פח. "מפני מה חרבו חנויות של בית הינו, שלש שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה (כלומר, מה שאסור מדברי חכמים, מצאו לו היתר מן התורה - רש"י). שהיו אומרין עשר תעשר ואכלת - ולא

מוכר, תבואת זרעך - ולא לוקח". הרי שמן התורה פטורים גם המוכר וגם הלוקח, ומדבריהם חייבים שניהם.

1 **ב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ - פָּטוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּבוּאַת**
2 **זַרְעֶךָ, וְחַיָּב מִדִּבְרֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
3 **בְּשֶׁלְּקָחָן אַחַר שֶׁנִּגְמְרוּ מְלַאכְתָּן בְּיַד מוֹכֵר; אֲבָל אִם**
4 **נִגְמְרוּ בְּיַד לוֹקֵחַ - חַיָּב לְעַשֵּׂר מִן הַתּוֹרָה[6].**

6) כן גם דעת ר"ת בתוספות ד"ה תבואת. ומקורו ממה שאמרו בבכורות יא: שהלוקח טבלים בלתי ממורחים מן הגוי ומרחן הוא - חייב במעשרות מן התורה. וטעמו: כיון שמרחם הלוקח, הרי הם אצלו כ"תבואת זרעך" (תוספות שם). (והראב"ד סובר, שלוקח לעולם פטור מן התורה, ומקורו ממה שאמרו (סוטה מג:) "לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן, הוקבעו למעשר - בשדה, אבל בעיר קלא אית ליה למילתא", ומכיון שבעיר פטורים, משום שיש להם קול ויודעים שהם לקט שכחה ופאה, על־כרחינו שבשדה אינם חייבים אלא מדרבנן, משום מראית העין - אף־על־פי שמירחם העני (ודברי הכסף־משנה שם אינם מבוררים). ודעת רבינו נראה, שהמדובר כשמירחם בעל השדה, שמירוח זה, שהוא על דעת לחלקם לעניים, אינו מחייבו, כשם שמירוח למכרם אינו מחייב. וכן כתב רש"י בבבא קמא צד. ד"ה מרחו, שהמדובר שמירחם בעל השדה. וראה בדברי רבינו בפ"ב מהלכות תרומות הלכה ט).

5 **ג. פֵּרוֹת[7] שֶׁאֵינָן רְאוּיִים לַאֲכִילָה בְּקָטְנָן, כְּגוֹן**
6 **הַבֹּסֶר[8] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשַׂר[9] עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ**
7 **וְיֵעָשׂוּ אֹכֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ - עַד**
8 **שֶׁיִּהְיֶה פְּרִי[10]. וְכֵן הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת**
9 **כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ - עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה תְּבוּאָה[11]. וְזוֹ הִיא**
10 **עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[12]. וְקֹדֶם שֶׁתַּגִּיעַ הַתְּבוּאָה וְהַפֵּרוֹת**
11 **לְעוֹנָה זוֹ - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[13] וּבְכָל**
12 **דֶּרֶךְ שֶׁיִּרְצֶה[14].**

7) מעשרות פ"א משנה א. 8) היינו ענבים שלא נתבשלו (פירוש המשנה לשביעית פ"ד משנה ח). והיינו לפני שייראה חרצן שלהם מבחוץ, כדלהלן הלכה ה. וראה למעלה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יד, ולהלן בפ"ט מהלכות מעשר שני הלכה ב. 9) אף מדבריהם, ראה למעלה פ"א הלכה ט. 10) כן כתב רבינו גם בפירוש המשנה שם. ועיין בירושלמי מעשרות פ"א הלכה ג. 11) ירושלמי שם סוף הלכה ב. [והנה רבינו הביא שני פסוקים בענין זה, אחד לפירות: "מפרי העץ, עד שיהיה פרי", ומכאן שצריך שיהא ראוי לאכילה (ולכן כתב בהלכה זו: "פירות שאינם ראויים לאכילה" - "ויעשו אוכל". ובהלכה ד: "פירות שהם ראויין לאכילה", "ראויין הם מתחילה לאכילה". ובהלכה ה: "התאנים - שיהו ראויים לאכילה". "הירק - עד שיהא ראוי לאכילה"), ופסוק שני לתבואה וקטניות: "תבואת זרעך, עד שתעשה תבואה". ובירושלמי (שם) מפורש "תבואת זרעך, דבר שהוא נזרע ומצמיח. יצא פחות משליש, שאינו נזרע ומצמיח". ומכאן לתלתן, שצריך שיהיה זרעה ראוי להצמיח (להלן הלכה ה). וכן תבואה משתביא שליש, שלפני כן אינה מצמחת (ירושלמי שם). וכן נראה שבמשנה מעשרות שם לא נזכר אלא "כל שהוא אוכל", "תחילתו אוכל וכו'". ואילו ענין ההצמחה לא נזכר אלא בתלתן (שם משנה ג) ובתבואה, בירושלמי שם. וכן כתב רש"י בסוכה לו. שהחכמים החולקים על ר' שמעון (שם משנה ד) ומחייבים אתרוגים קטנים במעשר, סוברים, שאף־על־פי שאינן מצמיחים, חייבים הם משום שראויים לאכילה. וכן כתב רבינו להלן הלכה ה: "והאתרוגים משיתעגלו, מפני שהם ראויין לאכילה כשהם קטנים". וכל זה אינו אלא בפירות, אבל תבואה שלא הביאה שליש, אף־על־פי שהיא ראויה לאכילה, שהרי חייבת בחלה (חלה פ"א משנה ג, ופ"ו מהלכות ביכורים הלכה ג) - אינה חייבת במעשרות, אלא־אם־כן מצמחת). 12) שנזכרה בשביעית פ"ד משנה ט, והיא מה שאמרו במעשרות שם משנה ב: "מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו'". 13) כלומר, בין רב ובין מעט, ראה להלן פ"ג הלכה יט, שאכילת עראי היא דוקא אם מקלף אחת אחת ואוכל, אבל אם מקלף וכונס לתוך ידו, הרי זו אכילת קבע (ועיין שם עוד בהלכה כ, שגם שם כתב רבינו כלשון זו "כל מה שירצה" על אכילת קבע). 14) לרבות דרכים הקובעות למעשר, כגון אש ומלח (להלן פ"ג הלכה ג).

13 **ד. פֵּרוֹת שֶׁהֵן רְאוּיִין לַאֲכִילָה בְּקָטְנָן, כְּגוֹן**
14 **הַקִּשּׁוּאִים וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת[15], שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן[16] אֶלָּא**
15 **כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּגוּפָן בִּלְבַד, אֲבָל רְאוּיִין הֵן מִתְּחִלָּה**
16 **לַאֲכִילָה - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר בְּקָטְנָן[17];**
17 **שֶׁמִּתְּחִלַּת יְצִיאָתָן בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.**

15) שם משנה ד. ושם: "ובירק, הקשואים והדלועים והמלפפונות" והביאה רבינו כלשונה להלן הלכה ה וכאן קיצר. ותפוחים ואתרוגים שנשנו שם, הביא רבינו להלן שם, ולא הזכירם כאן, משום שיש להם שיעור כל שהוא "משיתעגלו". 16) במחובר לקרקע. 17) שם משנה א: "כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל, אף־על־פי שהוא שומרו להוסיף אוכל, חייב קטן וגדול".

18 **ה. אֵי זוֹ הִיא[18] עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת?[19] מִשֶּׁיַּגִּיעוּ הַפֵּרוֹת**
19 **הַזְּרִיעַ וְלִצְמֹחַ, הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא הַפְּרִי[20]. כֵּיצַד?**
20 **הַתְּאֵנִים - מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ רַכִּים עַד שֶׁיִּהוּ רְאוּיִים לַאֲכִילָה**
21 **אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שָׁעוֹת מִשְּׁעַת אֲסִיפָתָן[21].**
22 **הָעֲנָבִים וְהַבְּאוּשִׁים[22], וְהֵם הָעֲנָבִים הַדַּקִּים**
23 **הַמִּדְבָּרִיּוֹת[23] - מִשֶּׁיֵּרָאֶה הַחַרְצָן שֶׁלָּהֶם מִבַּחוּץ[24].**
24 **הָרִמּוֹנִים - מִשֶּׁיִּמַּס הַפֶּרַח[25] שֶׁלָּהֶן בֵּין הָאֶצְבָּעוֹת**
25 **וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ מַיִם[26]. הַתְּמָרִים - מִשֶּׁיִּפָּתְחוּ[27] כִּשְׁאוֹר.**
26 **הָאֲפַרְסְקִין - מִשֶּׁיָּטִילוּ גִּידִים אֲדֻמִּים[28]. הָאֱגוֹזִים -**
27 **מִשֶּׁיִּתְפָּרֵשׂ הָאֹכֶל מֵהַקְּלִפָּה הַחִיצוֹנָה[29]. הַשְּׁקֵדִים**
28 **הַמְּתוּקִים - מִשֶּׁתִּתְפָּרֵשׂ קְלִפָּתָן הַחִיצוֹנָה[30]; הַמָּרִים**
29 **- פְּטוּרִין לְעוֹלָם[31]. וּשְׁאָר כָּל בַּעֲלֵי קְלִפּוֹת, כְּגוֹן**
30 **הָאֲצָטְרֻבּוֹלִין[32] וְהַלּוּט[33] וְהַבָּטְנִים[34] - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ**
31 **קְלִפָּה הַתַּחְתּוֹנָה הַסְּמוּכָה לָאֹכֶל[35]. הַזֵּיתִים -**
32 **מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ שֶׁמֶן אֶחָד מִתְּשִׁעָה מִמַּה שֶּׁהֵן רְאוּיִין**

1 לַעֲשׂוֹת כְּשֶׁיִּגְמְרוּ, וְזֶה שְׁלִישׁ שֶׁלָּהֶן[36]. הַתַּפּוּחִים[37]
2 וְהָאֶתְרוֹגִים - מִשֶּׁיִּתְעַגְּלוּ[38], מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין
3 לַאֲכִילָה כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים. הַתּוּתִים וְהָאוֹג -
4 מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ. וְכֵן כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַאְדִּים - מִשֶּׁיַּאְדִּימוּ[39].
5 הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ נְקֻדּוֹת נְקֻדּוֹת שְׁחוֹרוֹת[40]. וְכֵן
6 כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַשְׁחִיר[41] - מִשֶּׁיִּנְקְדוּ. הָאֲגָסִים
7 וְהַקְּרוּסְטְמִלִּין וְהַפָּרִישִׁים וְהָעֲזַרְדִּין - מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ
8 קָרְחוֹת קָרְחוֹת לְבָנוֹת. וְכֵן כָּל שֶׁדַּרְכָּן לְהַלְבִּין -
9 מִשֶּׁיִּקְרְחוּ קָרְחוֹת[42]. הַתְּבוּאָה - מִשֶّתָּבִיא שְׁלִישׁ[43].
10 הַתֶּלֶתָן - מִשֶּׁיִּהְיֶה[44] זַרְעָהּ רָאוּי לִצְמִיחָה אִם נִזְרַע[45].
11 וּבַיָּרָק: הַקִּשּׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין וְהָאֲבַטִּיחִין
12 וְהַמְּלָפְפוֹנוֹת וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּבִין בְּקָטְנָן, כְּמוֹ
13 שֶׁבְּאַרְנוּ[46]; וּשְׁאָר הַיָּרָק שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה עַד
14 שֶׁיְּגַדֵּל - אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיֵּהָא רָאוּי לַאֲכִילָה[47].
15 אֶשְׁכּוֹל שֶׁהִגִּיעַ בּוֹ[48] אֲפִלּוּ גַּרְגִּיר יְחִידִי - כֻּלּוֹ[49]
16 חִבּוּר לְמַעֲשְׂרוֹת[50], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ כֻּלּוֹ[51]. וְלֹא אוֹתוֹ
17 אֶשְׁכּוֹל בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הָרוּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אוֹתָהּ הַגֶּפֶן
18 שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הָאֶשְׁכּוֹל. וְכֵן רִמּוֹן שֶׁהִגִּיעַ בָּהּ אֲפִלּוּ
19 פְּרִידָה[52] אַחַת - כֻּלָּהּ חִבּוּר[53].

18) שם משנה ב. 19) שמשעה שיגיעו הפירות לעונה זו, חייבים במעשרות. 20) כלומר, שיגיעו לשיעור כזה, שאם יזרעו יוכלו להצמיח, כל פרי לפי שיעורו. וכל השיעורים שנאמרו כאן, הם הבאת שליש בכל פרי לפי מה שהוא, ולא נזכרה הבאת שליש אלא בתבואה וזיתים משום שבשאר פירות יכול ליתן סימן, ובתבואה וזיתים אין סימן (הרא"ש). [ולפי מה שכתבנו למעלה (הלכה ג הערה י) צריך לומר, שמה שכתב רבינו "משיגיעו הפירות להזריע ולהצמיח", היינו שבדרך כלל שני השיעורים של "ראוי לאכילה" ושל "מצמיח" הם בזמן אחד. והא ראיה, שהרי אחרי זה כותב רבינו "כיצד התאנים כו' ראויים לאכילה"]. 21) ירושלמי שם הלכה ב. ונראה כי אינם חייבים במעשרות אלא אחר כ"ד שעות, שהרי קודם לכן אינם ראויים לאכילה. 22) בספרים אחרים ליתא (מעשה רוקח). 23) כמו שנאמר (ישעיה ה, ב) "ויקו לעשות ענבים ויעש באושים" (פירוש המשניות שם). 24) ירושלמי שם. והיינו שיתרככו ויזכككו קליפות הענבים עד שיראו הגרעינים מבחוץ לרוב המים שבתוכן (שם). וראה בסוף הלכה זו, כמה מן האשכול צריך שיגיע לשיעור זה ויהא חייב במעשר. 25) בדפוס רומי: "הפרד", וכן הגיה מהר"י קורקוס. וכן להלן בסוף ההלכה "פרידה". 26) כן הוא בירושלמי שם. 27) בדפוס רומי "משיתפתחו". וכן בפירוש מהר"י קורקוס. וכן הגיה הגר"י לנדא בפירוש המשניות שם, ועיין חזון־איש. 28) ירושלמי שם. "כי האפרסקין כשיתחילו להתבשל נמשכין בהם כמו חוטין או גידין אדומים" (פירוש המשנה שם). 29) כחכמים במשנה שם, ולא כר' יהודה. ולשון המשנה: "האגוזים משיעשו מגורה", וכתב רבינו בפירושו למשנה: "משיבדל האוכל מן הקליפה, ויהיה האוכל כאילו הוא במגורה והוא האוצר". 30) כן הוא בתוספתא מעשרות פ"א הלכה ב. ולפי הפיסקא בירושלמי שם, מפורש כן במשנה. וכן הוא במשנה שבירושלמי עם פירוש ר"ש שירליאו, ובריבמ"ץ ומהר"י קורקוס. 31) בין בקטנן ובין בגדלן, וראה למעלה פ"א הלכה ט, ומה שביארנו שם. 32) ירושלמי שם. והם פרי הארז (עבודה זרה יד.). 33) הנזכר בבראשית מג, יא. והוא "אלצרין" שאמרו בירושלמי. 34) אלו ה"איפסטקין" שאמרו בירושלמי, ו"הם הנקראים פסתק בערבי" (מהר"י קורקוס). 35) כן הוא בירושלמי שם, שבשלשה אלה מודים חכמים לר' יהודה, האומר (שם משנה ב) "האגוזים והשקדים משיעשו קליפה (התחתונה)". 36) במשנה ג שם: "והזיתים משיכניסו שליש". ובירושלמי שביעית (פ"ד הלכה ז) "מהו שליש [שליש - כן גירסת רבינו, ועיין ראב"ד] לוג, מתניתא שהן עושין שלשה לוגין לסאה". הרי אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות. 37) שם משנה ד. 38) במשנה שם ליתא. ויתכן כי לפני כן אין הפרי ניכר. אבל צריך עיון, מניין לו לרבינו זה (כסף־משנה). 39) שם משנה ב. והיינו שיתחילו להאדים (פירוש המשניות שם). 40) שם משנה ג: "החרובין משינקדו". 41) כגון ענבי הדס וענבי סנה (ירושלמי שם). 42) הפירות הללו כשהן בוסר, מכוסין בשערות דקות, וכשמתחילין להתבשל מתקרחין מעט מעט, ובגמר בישולן נופל הכל והן לבנים (ר"ש שם). 43) כן הוא במשנה שם. ואז היא מצמחת, ראה למעלה הלכה ג והערה י. 44) צ"ל: משיהיה. 45) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם (הלכה ב) "כיצד בודק? נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים, אם שקע רובה חייבת, ואם לאו פטורה". וראה ברש"י ותוס' ר"ה יב: ד"ה משתצמח לזרעים. 46) למעלה הלכה ד. 47) כן הוא בירושלמי שם הלכה ג. 48) כלומר, הגיע לעונת מעשרות, שנראה החרצן שלו בחוץ, ראה למעלה. 49) כל האשכול. 50) כלומר, מחובר לחיוב מעשרות שחל עליו. 51) ירושלמי שם הלכה ב. 52) גרגיר אחד קטן שבתוך הרימון. 53) כלומר, כל הרוח שיש בה אותו הרימון, שיש בו אותה הפרידה, כן נראה ממה שכתב "וכן רימון" - משמע שדין הרימון כדין האשכול שקדם לו (כסף־משנה). וכן נראה ממה שכתב "כולה" חיבור, כל הרוח, שאם כוונתו רק על הרימון, היה לו לומר "כולו" כמו שאמר באשכול.

20 ו. לֹא יִמְכֹּר[54] אָדָם פֵּרוֹתָיו מִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת
21 הַמַּעַשְׂרוֹת[55] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[56]. וְאִם
22 בִּכְּרוּ[57] - נוֹטֵל אֶת הַבִּכּוּרוֹת, וּמֵתֵּר לִמְכֹּר הַשְּׁאָר
23 שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[58]. וְכֵן לֹא יִמְכֹּר
24 אָדָם אֶת גִּפְתּוֹ[59] וְאֶת זַגָּיו[60] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל
25 הַמַּעַשְׂרוֹת לְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין[61]; שֶׁהַמַּשְׁקִין
26 הַיּוֹצְאִין מֵהֶם חַיָּבִין בְּמַעַשְׂרוֹת[62]. וְלֹא אֶת תִּבְנוֹ
27 לִלְקֹט מִמֶּנּוּ תְּבוּאָה[63] לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁהַתְּבוּאָה
28 שֶׁתִּלָּקֵט מִן הַתֶּבֶן חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר.

54) מעשרות פ"ה משנה ג. 55) שהם חייבים מכאן ואילך במעשרות. 56) שמא לא יעשרם, והמוכרם לו עובר על "ולפני עור לא תתן מכשול" (ירושלמי). 57) שבאו חלק מן הפירות לעונת מעשרות. 58) ואף־על־פי שאשכול שהגיע בו אפילו גרגר יחידי לעונת המעשרות, כל אותה

הרוח חיבור למעשרות - לא החמירו לענין מכירה, כיון שעתה אין עוד איסור באכילת הפירות בלי מעשר, וראה "משנה ראשונה". 59) גרעיני זיתים ופסולת שלהם. 60) קליפות ענבים הנשארות אחר דריסתן וסחיטתן (פירוש המשניות שם, וראה בר"ש). 61) כלומר, שפירש הלוקח שלוקחם כדי להוציא מהם משקין, אבל אם לא פירש - מוכרן לו, שמן הסתם אינם עומדים אלא לשריפה (מלאכת שלמה). 62) במשנה שם שנינו: "לא ימכור וכו' למי שאינו נאמן וכו' להוציא מהן משקין, ואם הוציא מהן חייבין במעשרות". ופירשה רבינו, כאילו נאמר "שאם הוציא וכו'", שזוהי נתינת טעם לאיסור המכירה (תוספות אנשי שם). 63) במשנה שם לא מפורש "ללקוט ממנו תבואה", אבל למדה רבינו מגפת וזגים. וראה בפירוש המשנה שם.

1 ז. שִׁמְרֵי יַיִן[64] שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם מַיִם וְסִנְּנָן: אִם נָתַן
2 שְׁלִשָׁה[65] וּמָצָא אַרְבָּעָה - מוֹצִיא מַעֲשֵׂר מִזֶּה הַיָּתֵר[66]
3 מִמָּקוֹם אַחֵר[67]. וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלָיו תְּרוּמָה; שֶׁהַתּוֹרֵם
4 בַּתְּחִלָּה - בְּלִבּוֹ עַל הַכֹּל[68], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַתְּרוּמָה[69].
5 מָצָא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּצָא יָתֵר עַל
6 מִדָּתוֹ[70] וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם יַיִן - פָּטוּר[71].

64) מעשרות שם משנה ו. ופירושה בפסחים מב: לתירוץ אחד, בנותן מים על שמרים, אבל בנותן על חרצנים אינו חייב במעשר, שאינו יין, רק פליטה טפילה של הפרי. 65) כוסות מים (רש"י בבא בתרא צו: ד"ה רמא). 66) מן הכוס הרביעית. 67) אף ממקום אחר, וכל־שכן מיניה וביה, ואין אומרים שהוא מעשר מן החייב על הפטור, שחיוב גמור הוא (רע"ב שם). 68) ירושלמי שם הלכה ג. 69) בפרק ד מהלכות תרומות הלכה כא. 70) כלומר, יותר משלש כוסות שנתן. 71) שאין זה טעם חשוב של יין אלא "קיוהא דפירי בעלמא" (רש"י פסחים שם, ד"ה פטור, וראה ברשב"ם). וכן פירושו משנה זו בבבא בתרא צו:

7 ח. הַמַּקְדִּישׁ[72] פֵּרוֹתָיו כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין[73] עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ
8 לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר[74] וּפְדָאָן, וְאַחַר שֶׁפְּדָאָן הִגִּיעוּ[75] -
9 חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[76]. וְאִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת וְהֵם
10 בְּיַד הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָן - פְּטוּרִין[77].

72) פאה פ"ד משנה ח. 73) אף שעוד לא הגיעו לעונת המעשרות, והם צריכים לקרקע וחשובים כקרקע, ואם־כן אין בהם מעלה. מכל־מקום הם הקדש, ופטורים מן המעשרות. 74) המבוארת למעלה הלכה ה. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. ועיין ר"ש ורע"ב שם. 75) לעונת המעשר. 76) הואיל ולא היו ביד הקדש בשעת חובתם. 77) במשנה שם: "המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין, משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין" ומזה למד רבינו, שאם הקדישם עד שלא באו לעונת המעשרות, והגיעו לעונת המעשרות ביד הגזבר ואחר־כך פדאם - פטורים, כיון שבשעת חובתם היו בידי הגזבר. ובסוף המשנה שם נאמר עוד: "הקדישן עד שלא נגמרו וכו'", וזה הובא להלן פ"ג הלכה כה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המקדיש פירותיו כשהן מחוברין. פירות שהגיעו לעונת מעשר ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן. ודין שאחד מששה דברים קובע הפירות למעשרות, ואיזהו גמר מלאכתן של פירות. ודין מעשר ראשון שהקדימו בשבולין אם אוכל עראי, וכיצד היא אכילת עראי. המוצא קציצות בדרך או גרוגרות וכיוצא בזה אם חייב לעשר. המקדיש פירות תלושים ופדאם קודם שתגמר מלאכתן.

11 א. פֵּרוֹת[2] שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת[3] וְנִתְלְשׁוּ[4] וַעֲדַיִן
12 לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן, כְּגוֹן תְּבוּאָה שֶׁקָּצָרָה וְדָשָׁה
13 וַעֲדַיִן לֹא זָרָה אוֹתָהּ[5] וְלֹא מֵרְחָהּ[6] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן
14 אֲכִילַת עֲרַאי[7] עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן[8]. וּמִשֶּׁתִּגָּמֵר
15 מְלַאכְתָּן[9] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי[10].

2) מעשרות פ"א מ"ב. 3) ראה למעלה פ"ב ה"ג־ה. 4) שפירות מחוברין אינם חייבים במעשרות (קידושין סב, א. ו'ירושלמי' שם ה"א). 5) לרוח, כדי להפריד המוץ מן הגרעינים. היינו במי שאינו ממרח אלא מעמיד ערימה (להלן הי"ג), ומכיון שלא זרה - לא העמיד ערימה ואין כאן גמר מלאכה. 6) היינו מי שדרכו לעשות מירוח שאין אצלו גמר מלאכה, אף־על־פי שזרה והעמיד ערימה, עד שיעשה מירוח (להלן שם). 7) אבל לא אכילת קבע, וכל זה מדבריהם, שמן התורה אין הבדל בין עראי לקבע (רש"י בברכות לא. ד"ה במוץ). 8) בערימה או במירוח, כנ"ל. 9) שם, מ"ה. 10) מכיון שהמדובר בגומר על־מנת למכרם בשוק, כדלהלן, על כרחנו שכל החיוב אינו אלא מדבריהם, כמפורש למעלה פ"ב ה"א.

16 ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[11] בְּגוֹמֵר פֵּרוֹתָיו לְמָכְרָן
17 בַּשּׁוּק[12]; אֲבָל אִם הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהוֹלִיכָן בַּבַּיִת - הֲרֵי
18 זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן עַד
19 שֶׁיִּקָּבְעוּ לְמַעֲשֵׂר[13].

11) משנה, שם. 12) שלא בדעתו הדבר תלוי, ואפשר שימצא לוקח בפתח גורנו וימכר ויקבע למעשר, שמקח קובע למעשר, כדלהלן ('ירושלמי', שם). 13) במשנה, שם: "במוליך לביתו אוכל מהם עראי עד שהוא מגיע לביתו". ורבינו כלל כל הדברים הקובעים למעשר, לרבות גם אלה הקובעים מדרבנן, כדלהלן ה"ג, ופ"ד ה"ב. ודעת הראב"ד בהשגה כאן, ולהלן בפ"ד ה"א, שבדגן תירוש ויצהר אין צריך לכל ששת הדברים הקובעים, והם מתחייבים בגורן ויקב בלבד.

20 ג. אֶחָד מִשִּׁשָּׁה דְּבָרִים קוֹבֵעַ הַפֵּרוֹת לְמַעֲשְׂרוֹת[14]:
21 הֶחָצֵר[15], וְהַמִּקָּח[16], וְהָאֹשֶׁר[17], וְהַמְּלַח[18], וְהַתְּרוּמָה[19],
22 וְהַשַּׁבָּת[20]. וְכֻלָּן אֵין קוֹבְעִין אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה
23 מְלַאכְתּוֹ[21].

14) מדבריהם, ראה להלן פ"ד ה"ב. 15) [בדפוס רומי, ובכ"י אברבנאל: "הבית". וכן נראה בהלכה הסמוכה: "כיצד וכו' עד שיכנסו לבית". אבל להלן בפ"ד שם, שכתב "שאין לוקין כו' עד שיקבע בכניסתו לביתו וכו', אבל וכו'

בשאר הששה דברים שמנינו וכו'", נראה שהנוסחא "חצר" היא הנכונה. ויתכן כי צ"ל "הבית, החצר", ובכל זאת אין כאן אלא ששה, שחצר בכלל בית, ראה להלן שם ה"ז]. 16) להלן פ"ה, מה"א ואילך. 17) שם, מהי"ד ואילך. 18) שם, הי"ח. 19) שם, הי"ט. 20) שם, ה"כ. ולא מנה גם "כובש" הנזכר במעשרות פ"ד מ"א, ולהלן פ"ה הי"ד (ראה בראב"ד), משום שלדעת רבינו כובש הוא במלח (עיי"ש בפירוש המשנה) והרי הוא בכלל "מלח" (כסף־משנה ורדב"ז). 21) מימרא של רבי יוחנן בביצה לה, א - לענין חצר, מקח, שבת ותרומה. ולמד מזה רבינו גם לענין אש ומלח. וראה ב'חזון איש'.

1 **ד. כֵּיצַד? פֵּרוֹת שֶׁדַּעְתּוֹ לְהוֹלִיכָן לַבַּיִת, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן - אוֹכֵל מֵהֶן אֲכִילַת עֲרַאי עַד**
3 **שֶׁנִּכְנְסוּ לַבַּיִת[22]; נִכְנְסוּ לַבַּיִת - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשְׂרוֹת,**
4 **וְאָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[23]. וְכֵן אִם מְכָרָן, אוֹ**
5 **בִּשְׁלָן בָּאוּר, אוֹ כְּבָשָׁן בְּמֶלַח, אוֹ הִפְרִישׁ מֵהֶן**
6 **תְּרוּמָה, אוֹ נִכְנְסָה שַׁבָּת עֲלֵיהֶם - לֹא יֹאכַל עַד**
7 **שֶׁיְּעַשֵּׂר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לַבַּיִת[24]. הִכְנִיסָן**
8 **לַבַּיִת קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן**
9 **עֲרַאי[25]. הִתְחִיל לִגְמֹר מְלַאכְתָּן מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לַבַּיִת**
10 **- חַיָּב לְעַשֵּׂר הַכֹּל[26]. כֵּיצַד? הִכְנִיס קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין**
11 **לַבַּיִת קֹדֶם שֶׁיִּשַּׁפְשֵׁף[27] - מִשֶּׁיַּתְחִיל לְשַׁפְשֵׁף אַחַת[28]**
12 **נִקְבְּעוּ הַכֹּל לְמַעֲשֵׂר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַתּוֹרֵם**
13 **פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן**
14 **עֲרַאי[29]. חוּץ מִכַּלְכַּלַת תְּאֵנִים, שֶׁאִם תְּרָמָהּ קֹדֶם**
15 **שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - נִקְבְּעָה לְמַעֲשֵׂר[30].**

22) וחצר בכלל בית, ראה בהלכה הקודמת. 23) אפילו עראי. 24) בבא־מציעא פח, א. 25) ראה להלן ה"ו. 26) בבא־מציעא שם, ב. וראה להלן שם. 27) ראה להלן ה"ח, שזהו גמר מלאכתם. 28) על דעת לשפשף כולם, ראה להלן שם. 29) עד שיתחיל לגמור מלאכתם כנ"ל, וכן בכל הדברים הקובעים למעשר. 30) מעשרות פ"ב מ"ד, כחכמים. וב'ירושלמי' שם ה"ג: "אמר רבי לעזר, בכלכלה של כל דבר היא מתניתין", וכן הוא בתוספתא שם (הוצאת ליברמן עמ' 10 231): "ומודים חכמים לרבי ליעזר בכלכלה של פירות שתרמה עד שלא נגמרה מלאכתה, שלא יאכל ממנה עראי". והיינו משום ש"כלכלה משיחפה כו', אם אינו מחפה משימלא וכו' אם אינו ממלא עד שילקט כל צרכו" (להלן ה"י, ממס' מעשרות פ"א מ"ה), "וכשתורם, בוודאי לא ילקוט עוד בכלכלה זו, שהיאך יתן שאינו מתוקן על מתוקן" ('שנות אליהו' שם).

16 **ה. הַמֵּבִיא[31] לַבַּיִת סוֹכֵי תְּאֵנָה[32] וּבָהֶם תְּאֵנִים, מַכְבְּדֵי**
17 **תְּמָרָה[33] וּבָהֶם תְּמָרִים[34]: אִם הִכְנִיסוּם תִּינוֹקוֹת אוֹ**
18 **פּוֹעֲלִים - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר; וְאִם הִכְנִיסָן בַּעַל**
19 **הַבַּיִת - חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר[35]. הִכְנִיס[36] שְׁבָלִים[37] לַעֲשׂוֹת**
20 **מֵהֶן עִסָּה - לֹא נִקְבְּעוּ[38]; לְאָכְלָן מְלִילוֹת[39] - נִקְבְּעוּ**
21 **לְמַעֲשֵׂר[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּתְבוּאָה[41]; אֲבָל**
22 **בְּקִטְנִיּוֹת - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[42].**

31) תוספתא מעשרות פ"ג (הוצאת ליברמן עמוד 8 238). 32) ענפי תאנה. 33) כפות תמרים. 34) שני אלה לא נגמרה מלאכתם למעשר, וכן נראה מתוך סמיכות הלכה זו להלכות האחרות כאן. וראה להלן. 35) כשהביאם בעל הבית לבית, באה ראיית פני הבית, עם גמר מלאכה, בבת אחת, שכיון שמביאם לבית בוודאי אין דעתו ללקט עוד, ראה בהלכה הקודמת. אבל מחשבה של תינוקות אינה קובעת, שאין מחשבתן מחשבה. והבאת פועלים, אינה מחייבת את בעל הבית, שהרי אין הפירות שלהם. ואף־על־פי שהגומר פירות חבירו שלא מדעתו, נקבעו למעשר (להלן ה"ז) - שם המעשה של גמר המלאכה קובעת, והרי נגמרו, אבל כאן המחשבה קובעת, ואין מחשבתו של אחר מחייבת את בעל הבית, ראה ב'תוספות' יבמות פג, ב ד"ה אין אדם. אלא שעדיין צריך־עיון ממה שכתב להלן שם, שאחד מהששה דברים הקובעים למעשר, קובעים למעשר שלא מדעת בעל הבית, והרי גם חצר ובית בכלל הששה דברים הנ"ל. ועי' 'חזון איש'. 36) ברייתא בביצה יג, א. ותוספתא מעשרות פ"ג. 37) כלומר, הכניס תבואה במוץ שלה. 38) ואוכל מהן אכילת עראי, ופטור, שהרי לא נגמרה מלאכתן. 39) כלומר, שמשפשף את השבלים ואוכל את הזרעונים. 40) כרבי, ולא כרבי יוסי ברבי יהודה, שם. לפי שהכנסתן בשבלין היא גמר מלאכתן, שאין סופן לבוא לידי גורן אחר, וזה גרנן (רש"י שם), והריהו כמכניס אגוזים בקליפתם. 41) שהרבה כונסין אותה למלילות, וזהו גרנה. 42) כלשון השניה בגמרא שם. שסתם קטניות הכנסתם למירוח, ואין זה גרנן.

23 **ו. מֻתָּר[43] לְהַעֲרִים עַל הַתְּבוּאָה לְהַכְנִיסָהּ[44] בַּמּוּץ[45],**
24 **כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה בְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת וּפְטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר[46].**
25 **וְזוֹרֶה מְעַט מְעַט[47] אַחַר שֶׁהִכְנִיס לְבֵיתוֹ וּפָטוּר**
26 **לְעוֹלָם[48] מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַמַּעֲשְׂרוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ**
27 **מַתְחִיל לִגְמֹר הַכֹּל.**

43) מימרא של רבי אושעיא בפסחים ט, א. ובעוד מקומות. 44) לביתו. 45) כל זמן שלא נגמרה מלאכתה, ראה למעלה ה"ד, שאחר שנגמרה מלאכתה בבית, מתחייב במעשרות. 46) להלן ה"כ כתב רבינו "ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית", ועיי"ש שפירשנו, שהמדובר כשנכנס לבית, לפני שנגמרה מלאכתו. ואם כן יש להבין למה אמר כאן "שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה", הרי אכילת עראי מותרת גם לאדם, כל זמן שלא נקבע לאחר גמר מלאכה. ועי' ב'תוספות' מנחות סז, ב - ד"ה כדי, וב'תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ג שורה 10 הערה 12. 47) היינו, שלא על־מנת לגמור את הכל, שאם נתכוין לכך - הוקבע הכל למעשרות כדלהלן. 48) היינו, החלק הנשאר בבית בלי זריה ומירוח. אבל החלק שזרו אותו וגמרוהו - מתחייב במעשר, כמבואר למעלה ה"ד: "הכניס קישואין ודילועין לבית קודם שישפשף, משיתחיל לשפשף אחת - נקבעו הכל למעשר". ולא כדעת ה'תוספות' בבבא־מציעא פח, ב - ד"ה לא משיפקסו, עיי"ש.

28 **ז. הַגּוֹמֵר[49] פֵּרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[50], וְכֵן**

הַקּוֹבֵעַ פֵּרוֹתָיו בְּאֶחָד מִן הַשִּׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁקּוֹבְעִים לְמַעֲשֵׂר[51] שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ טְבָלוּ לְמַעֲשֵׂר[52].

49) כרבי יוחנן ב'ירושלמי' מעשרות פ"ב ה"א, ולא כריש לקיש. 50) באופן שהגמר קובע למעשר, כגון שעומדים להמכר בשוק ולא להוליכם לבית (למעלה ה"ב). 51) כגון שעומדים להוליכם לבית (שם), ולאחר שנגמרה מלאכתם (שם). 52) ב'ירושלמי' שם מפורש, שכשם שהממרח פירות חבירו שלא מדעתו, נטבלו לדעת רבי יוחנן, כמו־כן אם כבשם או שלקם שלא מדעתו - נקבעו למעשר, אבל יתר הדברים לא נזכרו שם. ואמנם קשה הדבר, כיצד יכול להיות מקח שלא מדעת הבעלים, וכיצד יכולה להיות תרומה שלא מדעתו, ומה ענין שבת לכאן, הרי השבת באה מאליה? ועי' רדב"ז, וראה עוד למעלה ה"ה.

ח. אֵי זֶהוּ[53] גְּמַר מְלַאכְתָּן שֶׁל פֵּרוֹת?[54] הַקִּשּׁוּאִין וְהַדְּלוּעִין וְהָאֲבַטִּיחִין - מִשֶּׁיְּשַׁפְּשֵׁף[55] בְּיָדוֹ וְיָסִיר הַצְּהוּב שֶׁעֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֵׁעָר דַּק. וְאִם אֵינוֹ מְשַׁפְּשֵׁף[56] - מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה; וּבָאֲבַטִּיחַ - מִשֶּׁיַּסְדִּיר אוֹתוֹ בְּמֶקְצָה[57] אֲבַטִּיחַ בְּצַד אֲבַטִּיחַ[58]. הָיָה[59] מְשַׁפְּשֵׁף אַחַת אַחַת[60] - כֵּיוָן שֶׁגָּמַר כָּל צָרְכּוֹ נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[61]. וְתוֹרְמִין[62] קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין[63] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵסִיר הַצְּהוּב מֵעֲלֵיהֶן.

53) מעשרות פ"א מ"ה. 54) ראה למעלה הלכות א־ג. 55) במשנה, שם: "הקישואים והדלועים משיפקסו - אבטיח משישלק", והיינו "משיפקסו" היינו "משישלק" - שיפול מהם השער (פירוש המשנה, שם). 56) שיש מוכרין אותם כמו שהם. 57) דרכם שמקצים מקום לשטוח אבטיחים. 58) שאין עושין מהם ערימה שהם נשברים כשהם זה על זה ('שנות אליהו' שם). 59) תוספתא מעשרות פ"א. 60) שלא על דעת לשפשף כולם, אלא חלק מהם בלבד, ראה להלן. 61) כלומר, אלא שנגמרו (רדב"ז). שרק אם נתכוין לשפשף כולם, הרי היא התחלה לחייב את כולה (למעלה ה"ד), אבל כאן שלא נתכוין לכך, אינו קובע אלא עד שיגמור כל צרכו (כסף־משנה ורדב"ז עיי"ש). 62) תוספתא, שם. [כלומר, אף־על־פי שאין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (פ"ה מהל' תרומות ה"ד) - כיון שמקצת מהם נקבעו, מותר לתרום מאלה שנקבעו על אלה שלא נקבעו, כמפורש למעלה (שם ה"ה) "מאימתי תורמין את הגורן - משיברור. ברר מקצת, תורמין מן הברור על שאינו ברור", ועי' כסף־משנה ורדב"ז]. 63) [כלומר, על קישואין ודילועין, ראה למעלה].

ט. הַיָּרָק[64] הַנֶּאֱגָד[65] - מִשֶּׁיֵּאָגֵד[66]. אִם אֵינוֹ אוֹגֵד - מִשֶּׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי. [אִם] אֵינוֹ מְמַלֵּא[67] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עֲרַאי עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ.

64) במשנה, שם. 65) שדרכו להמכר אגודות אגודות. 66) ראה להלן הי"ב. 67) כלומר, בכפר קטן שאין כלי מלא נמכר, אינם ממלאים את הכלי.

י. כַּלְכָּלָה[68] - מִשֶּׁיְּחַפֶּה[69] הַפֵּרוֹת שֶׁבָּהּ בְּעָלִים וּבְהוּצִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אִם אֵינוֹ מְחַפֶּה - מִשֶּׁיְּמַלֵּא אֶת הַכְּלִי. אִם אֵינוֹ מְמַלֵּא[70] - עַד שֶׁיְּלַקֵּט כָּל צָרְכּוֹ.

68) של פירות, ראה למעלה ה"ד. 69) משיכסה. 70) כנ"ל.

יא. כְּלִי גָּדוֹל[71] שֶׁדַּעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת חֶצְיוֹ - כֵּיוָן שֶׁמִּלֵּא חֶצְיוֹ נִטְבָּל. הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת כֻּלּוֹ - אֵינוֹ נִטְבָּל עַד שֶׁיְּמַלֵּא אֶת כֻּלּוֹ. הָיוּ שְׁנַיִם וּבְדַעְתּוֹ לְמַלֹּאת אֶת שְׁנֵיהֶם - לֹא נִטְבְּלוּ עַד שֶׁיְּמַלֵּא שְׁנֵיהֶם.

71) 'ירושלמי' מעשרות פ"א ה"ד.

יב. אָגַד[72] הַיָּרָק אֶגֶד גָּדוֹל בַּשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּדַעְתּוֹ לְאָגְדוֹ אֲגֻדּוֹת קְטַנּוֹת לַשּׁוּק[73] - הֲרֵי זֶה נִטְבָּל[74]. הַפֶּרֶד[75] וְהַצְּמוּקִין[76] וְהֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[77]. וְהַבְּצָלִים - מִשֶּׁיָּסִיר הֶעָלִים וְהַקְּלִפּוֹת[78] שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַשְׁלִיכָם מֵעֲלֵיהֶן. וְאִם אֵינוֹ מֵסִיר - עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה.

72) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"א. 73) כלומר, להתיר האגודה הגדולה ולחזור ולאגדה אגודות קטנות (ריבמ"ץ במשנה, שם). 74) שהרי נגמרה מלאכתו בשדה, אבל אם בדעתו להתיר ולחזור ולאגוד בשדה, אינו נטבל, 'ירושלמי' שם. וראה בפ"ב מהל' מתנות עניים ה"ט. 75) משנה, שם. והוא גרגירי רימון שמייבשים אותם. 76) ענבים מיובשים. 77) "שדרך להעמידם בראש הגג לייבשם, כדתנן (מעשרות פ"ג מ"ד, וראה להלן הי"ח) החרובין עד שלא כנס לראש הגג" ('תוספות יום־טוב' בשם רבינו אליהו מלונדריש. ראה בפירושי רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו, עמוד קמב), אבל ב'ירושלמי' שם: "רבי יונה בעי: הא בשדה לא? אמר רבי חיננא דרובה אתא מימר לך, אפילו משיעמיד ערימה בראש גגו". וראה בהשגת הראב"ד דלהלן ה"כ השייכת לכאן, כמו שכתב ב'אור שמח'. 78) במשנה, שם ע"א: "הבצלים משיפקל", והוא כמו "משיקלף", בחילוף. כמו 'שמלה' 'שלמה' (רבינו אליהו מלונדריש, שם).

יג. הַתְּבוּאָה[79] - מִשֶּׁיְּמָרַח. וְאֵי זֶהוּ מְמָרַח? זֶה הַמְּיַפֶּה פְּנֵי הַכְּרִי[80] שֶׁל תְּבוּאָה בְּרַחַת בְּסוֹף כָּל דָּבָר[81], כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כְּשֶׁגּוֹמְרִין כָּל מַעֲשֶׂיהָ. אִם אֵינוֹ מְמָרַח[82] - עַד שֶׁיַּעֲמִיד עֲרֵמָה[83]. הַקִּטְנִיּוֹת - מִשֶּׁיִּכְבֹּר[84]. וְנוֹטֵל מִתַּחַת הַכְּבָרָה וְאוֹכֵל[85]. [אִם] אֵינוֹ כוֹבֵר - עַד שֶׁיְּמָרַח[86]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּרַח - מֻתָּר לִטֹּל מִן הַקּוֹטְעִים[87] וּמִן הַצְּדָדִין[88] וּמִמָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַתֶּבֶן[89] וְאוֹכֵל[90].

79) משנה, שם. 80) 'ירושלמי' שם: "תבואה משיתמרח, רבי חנניא בשם רבי יוחנן מן דו ישפר (= משייפה) אפוי דכריה (= פני כריו)". 81) כלומר: באופן שייפוי זה הוא סוף המלאכה, שאין דעתו לעשות מכמה עמרים קטנים, שכבר ייפה פניהם - ערימה גדולה, ראה להלן. 82) ודעתו לעשות מהעמרים הקטנים - ערימה גדולה ('תוספות אנשי שם'). 83) אותה ערימה גדולה שלא נתכוין (שם). 84) ינפח בכברה, שבשעת עקירתן נתערב עמהם עפר.

85) 'ירושלמי' ותוספתא שם. ושני טעמים נאמרו ב'ירושלמי'. או משום שעדיין לא נחו על הקרקע, או משום שהרוח לא עשתה בהם כל צרכה. ולכן לא נקבעו עדיין למעשר, וכוונתו נוטל מן האויר, וב'ירושלמי' הגירסא "וקולט". ועי' בהלכה הסמוכה. וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 86) משנה, שם. 87) שלא נידושו. 88) מצד הכרי. 89) החיטים שבתבן. 90) שהקוטעים מחוסרים דישה, ואילו שבצדדים - עליה לכרי, ושבתבן - זריה לרוח ולא נקבעו (ריבמ"ץ במשנה, שם). [וראה למעלה ה"ד, שבקישואין ודילועין, אם התחיל לשפשף אחת - נקבעו כולם למעשר, אף אלה שלא שופשפו, וצריך־עיון].

1 **יד. הַיַּיִן[91] - מִשֶּׁיַּנִּיחֻנוּ בֶּחָבִיּוֹת וְיִשְׁלֶה הַזַּגִּין**
2 **וְהַחַרְצַנִּין מֵעַל פִּי הֶחָבִית[92]. אֲבָל כְּשֶׁהוּא בְּתוֹךְ**
3 **הַבּוֹר, כְּשֶׁיַּגְבִּיהֻנוּ לְהַעֲמִידוֹ בֶּחָבִית - שׁוֹתֶה עֲרַאי[93].**
4 **וְקוֹלֵט מִן הַגַּת הָעֶלְיוֹנָה[94] וּמִן הַצִּנּוֹר[95] וּמִכָּל מָקוֹם**
5 **וְשׁוֹתֶה.**

91) שם מ"ז. 92) כרבי עקיבא בבבא־מציעא צב, ב. שאמר: "יין - משישלה בחביות" (כסף־משנה ורדב"ז. ועי' 'חזון איש'). 93) אף־על־פי ששלה בתוך הבור, כיון שלא שלה בחבית (כסף־משנה). 94) מקום שדורכין שם הענבים. 95) שדרכו נשפך היין לבור.

6 **טו. הַשֶּׁמֶן[96] - מְשֶׁיֵּרֵד לָעוּקָה[97]. אַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד -**
7 **נוֹטֵל מִן הָעֵקֶל[98] וּמִן הַמֶּמֶל[99] וּמִבֵּין הַפַּסִּין[100]**
8 **וְנוֹתֵן[101] לִקְעָרָה קְטַנָּה[102] וּלְתַמְחוּי לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל,**
9 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל בִּכְלִי**
10 **שֵׁנִי. וְאִם הָיָה חַם בְּיוֹתֵר[103] כְּדֵי שֶׁיִּכְוֶה אֶת הַיָּד -**
11 **לֹא יִתֵּן לְתוֹכוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְבַּשֵּׁל.**

96) משנה, שם. 97) החפירה שמתקבץ לתוכה השמן (פירוש המשנה, שם). 98) כלי עשוי מחבלים ונותנים בו הזיתים להסחט על־ידי הממל (ראה להלן). 99) אבן הטוחנת את הזיתים. 100) מבין הנסרים. שבכל אלה לא הגיע עוד היין לגמר מלאכה. 101) זה מוסב על מה שלמעלה "אע"פ שירד", כלומר: אף־על־פי שירד לעוקה - נותן לקערה וכו'. אבל אלה שבעקל ובממל שלא נגמרה מלאכתם, אינם נקבעים על־ידי בישול, כמו שכתב רבינו למעלה ה"ג ('משנה ראשונה'). 102) כך פירש "חמיטה" שבמשנה. 103) כלומר, היה בקדירה או באלפס שהם כלי ראשון, כן הוא במשנה שם, וכן כתב רבינו להלן פ"ה הט"ז, ועי' רדב"ז.

12 **טז. הָעִגּוּל[104] שֶׁל דְּבֵלָה[105] - מִשֶּׁיַּחֲלִיקֻנוּ[106].**
13 **הַגְּרוֹגָרוֹת[107] - מִשֶּׁיָּדוּשׁ[108]. וְאִם הִכְנִיסָן לִמְגוּרָה -**
14 **מִשֶּׁיַּעֲגִיל בְּיָדוֹ עַל פִּי הַמְּגוּרָה[109]. הָיָה דָּשׁ הַגְּרוֹגָרוֹת**
15 **בֶּחָבִית אוֹ הָעִגּוּל עַל פִּי הַמְּגוּרָה, [נִשְׁבְּרָה הֶחָבִית**
16 **אוֹ שֶׁנִּפְתְּחָה הַמְּגוּרָה[110]] - הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל עַד**
17 **שֶׁיִּעַשֵּׂר[111].**

104) שם, מ"ח. 105) גוש תאנים הדבוקות זו בזו. 106) שמחליק פני העיגול במשקין. 107) תאנים מיובשות. 108) משיכתוש אותם קצתם על קצתם בכלי שהוא רוצה להצניעם שם (פירוש המשנה, שם). 109) כלי עגול שעושים בו עיגולי דבילה. 110) בשעת הדישה והעיגול, שעדיין לא נגמרה מלאכת הדישה. 111) דלא כרבי יוסי שאמר שהתחתונות זקוקות לעליונות, וכל זמן שלא נגמרו העליונות אף התחתונות לא נגמרו, אלא כתנא־קמא (שם), שאמר שאין התחתונות זקוקות לעליונות. ומכיון שהתחתונות נגמרו, אסור לאכול אף מן העליונות, כמבואר למעלה (ה"ד, 'תוספתא כפשוטה') [וראה למעלה הי"ג הערה פט].

18 **יז. תְּאֵנִים[112] וַעֲנָבִים שֶׁבַּמִּקְצָה[113] - מֻתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶן**
19 **עֲרַאי בִּמְקוֹמָן[114]. אֲבָל אִם נָטַל מִן הַמֶּקְצָה וְהוֹלִיךְ**
20 **לְמָקוֹם אַחֵר - לֹא יֹאכַל מֵהֶן עֲרַאי, שֶׁהֲרֵי נִגְמְרָה**
21 **מְלַאכְתָּן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָבְשׁוּ כָּל צָרְכָּן[115].**

112) תוספתא מעשרות פ"ב (הוצאת ליברמן עמ' 44 234). 113) מקום שהוקצב ליבוש התאנים והענבים. 114) שעדיין לא נגמרה מלאכתן. ועוד שהוא מחזיר את המותר לייבשן. 115) כלומר: הולכתו למקום אחר, מחשיבתו כגמר מלאכה, אף־על־פי שלא יבשו כל צרכם.

22 **יח. הֶחָרוּבִין[116] עַד שֶׁלֹּא כְּנָסָן לְרֹאשׁ הַגַּג[117] -**
23 **מוֹרִיד מֵהֶן[118] לְבְהֵמָה[119] וּפָטוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַחֲזִיר**
24 **אֶת הַמּוֹתָר לְיַבְּשׁוֹ, וְנִמְצָא מַאֲכִיל עֲרַאי[120].**

116) שם פ"ג מ"ד. 117) מדובר אפילו בחרובין שכבר העמיד מהם ערימה בשדה, אלא שדעתו ליבשם על הגג, ולכן עדיין לא נגמרה מלאכתן עד שיכנס כולם על ראש הגג. 118) לחצר. ואינם נקבעים שם למעשר, לפי שדבר שלא נגמרה מלאכתו אינו נקבע בחצר (למעלה ה"ג). 119) שכיון שנותנם לבהמה, ניכרים הדברים כי עוד לא יבשו ולא נגמרה מלאכתם, כי לאחר גמר מלאכתם אינו נותנם לבהמה. אבל לאדם אסורים באכילה בחצר, כמו שאמר למעלה (בהלכה הקודמת), שאין לאכול אלא במקום המוקצה. 120) כן כתב גם בפירוש המשנה, שם.

25 **יט. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[121] שֶׁהִקְדִּימוֹ בַּשְּׁבָלִים - אָסוּר**
26 **לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ עֲרַאי קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ[122]; וְאִם**
27 **אָכַל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[123]. כֵּיצַד הִיא אֲכִילַת**
28 **עֲרַאי?[124] כְּגוֹן שֶׁהָיָה מְקַלֵּף שְׁעוֹרִים וְאוֹכֵל[125] -**
29 **מְקַלֵּף אַחַת אַחַת[126]. וְאִם קָלַף וְכָנַס לְתוֹךְ יָדוֹ - חַיָּב**
30 **לְעַשֵּׂר[127]. הָיָה מוֹלֵל מְלִילוֹת שֶׁל חִטִּים[128] - מְנַפֶּה**
31 **מִיָּד לְיָד וְאוֹכֵל[129]. וְאִם נִפָּה לְתוֹךְ חֵיקוֹ - חַיָּב**
32 **לְעַשֵּׂר[130]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נִפָּה בִּכְלִי, שֶׁאֵין זֶה**
33 **עֲרַאי[131]. וְכֵן[132] נוֹטֵל מִן הַיַּיִן וְנוֹתֵן לַקְּעָרָה לְתוֹךְ**
34 **תַּבְשִׁיל צוֹנֵן וְאוֹכֵל[133], אֲבָל לֹא לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה אַף עַל**
35 **פִּי שֶׁהִיא צוֹנֶנֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבוֹר קָטָן[134]. וְכֵן**
36 **סוֹחֵט זֵיתִים עַל בְּשָׂרוֹ[136], אֲבָל לֹא לְתוֹךְ יָדוֹ[137]. וְכֵן**
37 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

121) מימרא של ריש לקיש, ביצה יג, א. 122) כלומר, ישראל הפריש מעשר ראשון לפני שדש תבואתו, ונתנו ללוי,

אסור הלוי לאכול מעשרו, עד שיפריש ממנו תרומת מעשר (אבל מתרומה גדולה פטור. שם:), ששמו טובלו, כלומר: שם מעשר שנקרא עליו, טובלו ואוסרו באכילת עראי. 123) 'ירושלמי' תרומות סוף פ"א. וראה ברש"י ביצה, שם. 124) מעשרות פ"ד מ"ה. 125) כשהן בשבילם קודם מירוח. 126) כלומר: מקלף אחת אחת ואוכל, וכן הלאה, ואף שב'ירושלמי' שם ובתוספתא פ"ג אמרו, שבשעורים אוכל שתים שתים, ובחיטים שלש שלש, סובר רבינו שמשנתנו חולקת. 127) שזוהי אכילת קבע. ויש אומרים כי זהו גמר מלאכתם, ראה להלן פ"ד הט"ו. 128) ממעכן בין אצבעותיו וכפות ידיו, ומלילות הן שבלים שהבהבן באש (פירוש המשנה, שם). 129) מנער החיטים מיד ליד כדי שתסור הפסולת. 130) כנ"ל. 131) ביצה יב, ב. 132) מעשרות שם מ"א. כלומר, נוטל מן הגת ומן הבור קודם שישלה בחביות כנ"ל. 133) 'ירושלמי' שם. כלומר, שאין היד סולדת בו, שאם היד סולדת בו הרי זה מבשל ונקבע למעשר. 134) והרי היא אכילת קבע ('משנה ראשונה' שם). 135) משנה, שם. 136) לסוך. 137) שזוהי כאכילת קבע, שהרי סיכה היא כשתייה (להלן פי"ג הט"ז).

1 **כ. וּכְשֶׁם שֶׁמֵּתֶר לֶאֱכֹל עֲרַאי מִפֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
2 **מְלַאכְתָּן[138], כָּךְ[139] מֻתָּר לְהַאֲכִיל מֵהֶן לְחַיָּה וְלִבְהֵמָה**
3 **וּלְעוֹפוֹת כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה וּמַפְקִיר מֵהֶן כָּל מַה**
4 **שֶׁיִּרְצֶה[140] קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׂר. וְאִם גָּמְרוּ[141], אַף עַל פִּי**
5 **שֶׁלֹּא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[142] - לֹא יַפְקִיר וְלֹא יַאֲכִיל**
6 **לִבְהֵמָה וּלְחַיָּה וּלְעוֹפוֹת אֲכִילַת קֶבַע עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[143].**
7 **וּמֻתָּר לְהַאֲכִיל לִבְהֵמָה עֲרַאי[144] מִן הַטֶּבֶל[145] וַאֲפִלּוּ**
8 **בְּתוֹךְ הַבַּיִת. וּמַאֲכִיל[146] פְּקִיעֵי עָמִיר[147] עַד שֶׁיַּעֲשֵׂם**
9 **חֲבִילוֹת[148].**

138) כגון תבואה שקצרה ודשה, ועדיין לא זרה ולא מירח (למעלה ה"א). 139) פאה פ"א מ"ו. 140) אפילו אכילת קבע. וראה למעלה פ"ב ה"ג. 141) מלאכתן. 142) כשדעתו היתה להוליכן לבית (שם ה"ב). 143) שלא התירו במשנה שם אלא קודם מירוח ולא הזכירו קביעות, וראה ב'תוספות אנשי שם', שם. 144) אבל אכילת קבע אסורה, כיון שכבר נכנס לתוך הבית, ואף־על־פי שלא נגמרה מלאכתו, ראה להלן. 145) שלא נגמרה מלאכתו ('תוספתא כפשוטה' מעשרות פ"ב, שורה 65 בשם הגר"י מקוטנא). 146) תוספתא שם ה"כ. 147) זירים של תלתן המחוברים זה בזה, ומאכילם אפילו קבע. 148) שזהו גמר מלאכתן (ביצה יג.) וחייבים במעשר, שמאכל אדם ובהמה הם, וכן מפורש במעשר שני, פ"ב מ"ב, אבל מאכל בהמה פטור ממעשר ('תוספתא כפשוטה').

10 **כא. הַמּוֹצֵא[149] קְצִיצוֹת[150] בַּדֶּרֶךְ, אֲפִלּוּ בְּצַד שְׂדֵה**
11 **קְצִיצוֹת[151] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[152]. מָצָא**
12 **גְּרוֹגָרוֹת[153], אִם דָּרְסוּ רֹב הַגְּרוֹגָרוֹת רֹב הָאָדָם[154] -**
13 **חַיָּב לְעַשֵּׂר[155]; שֶׁחֶזְקָתָן מִדָּבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן.**
14 **וְכֵן אִם מָצָא פִּלְחֵי דְּבֵלָה[156]; שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהֵם מִדָּבָר**
15 **הַגָּמוּר[157].**

149) מעשרות פ"ג מ"ד. 150) גרגירים תלושים מאיזה אילן שהוא, ולא נגמרה מלאכתם למעשר. 151) שיש להניח שמן השדה הן. 152) שנתייאשו הבעלים. והפקר קודם גמר מלאכה פטור מן המעשר, ראה בהלכה הקודמת. 153) תאנים מיובשות. ולא ניכר בה אם כבר נגמרה מלאכתן או לא. 154) כלומר, שרוב בני האדם דרסו רוב גרוגרותיהם בשדות. 155) שעם דריסתן גמר מלאכתן, כמבואר למעלה בהט"ז. אבל אם לא דרסו אלא מיעוט גרוגרותיהם, או שרק מיעוט בני אדם דרסו רוב גרוגרותיהם, אינו חייב לעשר, שיש להניח שמרוב הגרוגרות באו אלו (רדב"ז). ואף־על־פי שהבעלים נתייאשו מהם והרי הם הפקר, אינם פטורים ממעשרות, מאחר שהופקרו לאחר גמר מלאכה. ראה למעלה. 156) לאחר שנדרסו בעיגול, מחלקים העיגול לכמה פלחים, ובכל פלח הרבה תאנים דבוקות (רש"י שם). 157) ואם כן אין לנו צורך ברוב דורסים.

16 **כב. מָצָא[158] כְּרִיכוֹת[159]: בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[160] - חַיָּב**
17 **לְעַשֵּׂר[161], בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - פְּטוּרוֹת[162]. וְהָאֲלֻמּוֹת[163]**
18 **- בְּכָל מָקוֹם חַיָּבוֹת בְּמַעֲשֵׂר[164]. מָצָא[165] תְּבוּאָה**
19 **מְרוּחָה[166] - עוֹשֶׂה אוֹתָהּ[167] תְּרוּמוֹת[168] וּמַעֲשְׂרוֹת עַל**
20 **פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[169] וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[170]. מָצָא[171] כַּלְכַּלָּה**
21 **מְחֻפָּה[172] - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשְׂרוֹת[173]. מָצָא[174] כַּלְכַּלָּה[175]:**
22 **בְּמָקוֹם שֶׁהָרֹב מַכְנִיסִין לַשּׁוּק - אָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה**
23 **עֲרַאי[176], וּמְתַקְּנָהּ דְּמַאי[177]; וּבְמָקוֹם שֶׁהָרֹב מַכְנִיסִין**
24 **לַבָּתִּים - אוֹכֵל מִמֶּנָּה עֲרַאי[178], וּמְתַקְּנָהּ וַדַּאי[179];**
25 **מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - דְּמַאי[180]; וְאִם הִכְנִיסָהּ לַבַּיִת -**
26 **מְתַקְּנָהּ וַדַּאי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁאֵין לוֹ**
27 **גְּמַר מְלָאכָה; אֲבָל בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּמַר מְלָאכָה, אַף**
28 **עַל פִּי שֶׁהוּא מְעַשֵּׂר וַדַּאי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ**
29 **תְּרוּמָה, שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁהִפְרִישׁ מֵהֶן תְּרוּמָה בְּשָׁעָה**
30 **שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן[181].**

158) תוספתא מעשרות פ"ב. 159) אלומות קטנות. 160) שאסורות משום גזל (תוספתא שם). 161) שאין הבעלים מתייאשים, שמקומם סימן, שאינם מתגלגלים ממקומן, לפי שאין רבים מצויין שם. ראה בפט"ו מהל' גזילה ואבידה ה"י. 162) שמתגלגלים ברגלי אדם ובהמה, ואינם נמצאים במקום שהניחם שם, ואין מקומן סימן, ונתייאשו הבעלים. והפקר לפני מירוח - פטור ממעשרות. 163) גדולות וכבדות. 164) שמקומן סימן אפילו ברשות הרבים, שמחמת כבדן אינן מתגלגלות ממקומן, ולא נתייאשו הבעלים. 165) תוספתא, שם. 166) בין שהיא מכונסת שלא נתייאשו הבעלים, ובין שהיא מפוזרת, שנתייאשו הבעלים ממנה. שאין הפקר פוטר ממעשר אחר גמר מלאכה (שם. וכן הוא ב'ירושלמי' פ"ג ממס' מעשרות סוף ה"א). 167) בדפוסים חדשים, בטעות: "עושה עושה". 168) ב'ירושלמי' שם אמרו: "פטורין מתרומה גדולה, שאי־אפשר לגורן שתעקר אלא־אם־כן נתרמה תרומה גדולה", וראה בסוף הלכה זו. ואם כן אין כוונת רבינו ב"תרומות" לתרומה גדולה ותרומת מעשר, אלא לתרומת מעשר בלבד, והכוונה שאפשר להוציא ממנה כמה

פעמים תרומת מעשר. ובתוספתא שם, הנוסחא: "תרומה ומעשרות". 169) שכיון שכבר היתה מרוחה, לא נפטרה מתרומה ומעשרות על־ידי ההפקר, כמבואר למעלה. ובתוספתא שם מפורש שאפילו אם היתה כרי, שאסורה משום גזל, גם כן עושה אותה תרומה ומעשרות. ויש להבין: האיך יכול להפריש תרומות ומעשרות משל אחרים? וצריך לומר, שהמדובר כשרואה שהיא עומדת להתקלקל ('תוספתא כפשוטה'). 170) כלומר, אינו חושש שמא עישרו הבעלים לאחר מירוח, שאין מעשרין אלא בבית ('ירושלמי' שם). 171) תוספתא, שם. 172) ראה למעלה ה"י, שכלכלה משיחפה הפירות, הרי זה גמר מלאכתה. 173) שכיון שהיתה מחופה ונגמר מלאכתה, אין ההפקר פוטרה מעשרות, אלא שבתוספתא שם אמרו שאסורה משום גזל, שאינה הפקר. 174) 'ירושלמי' שם. 175) שנגמרה מלאכתה, ראה למעלה שם. 176) כנ"ל בהלכות א־ב. 177) מפני שהוא ספק, שמא עישרה בעל הבית. ומתרומה גדולה פטור, כדין דמאי, ראה להלן פ"ט ה"א. 178) כנ"ל בהלכה ב. 179) שוודאי לא עישר ולא תרם, כיון שלא נקבע עוד. 180) [כלומר: מספק. אבל אין לזה דין דמאי, אלא מפריש גם תרומה גדולה מספק. וכעין זה במכשירין פ"ב מ"י, ראה בר"ש ורא"ש שם. וב'תוספות יום־טוב' מעשרות פ"ג מ"ד ד"ה ובזיתים]. 181) 'ירושלמי' שם, וראה למעלה.

1 **כג. חַדְרֵי**[182] **הַנִּמְלִים שֶׁלָּנוּ**[183] **בְּצַד הָעֲרֵמָה הַחַיֶּבֶת**[184]
2 **- הֲרֵי הַנִּמְצָא בָּהֶן חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת**[185]**; שֶׁיָּדוּעַ**
3 **שֶׁמִּדָּבָר גָּמוּר הָיוּ גוֹרְרִין כָּל הַלַּיְלָה.**

182) שם פ"ה מ"ז. ושם הגירסא: "חורי", והיינו הך. 183) לינת לילה. 184) במעשרות. כגון שנגמרה מלאכת החיטין, כנ"ל בהי"ג. ואם לנו בצד הערימה הפטורה, הנמצא בהן פטור ממעשר. 185) ואם הערימה חייבת גם בתרומה, חייב גם לתרום על מה שמצא.

4 **כד. הַמּוֹצֵא**[186] **זֵיתִים תַּחַת הַזַּיִת וְחָרוּבִין תַּחַת**
5 **הֶחָרוּב**[187] **- חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר; שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁמֵּאֵילָן זֶה**
6 **נָפְלוּ**[188]**. מָצָא תְּאֵנִים תַּחַת הַתְּאֵנָה - הֲרֵי הֵם**
7 **סָפֵק**[189]**; שֶׁהֲרֵי מִשְׁתַּנּוֹת וּמִתְלַכְלְכוֹת בָּעָפָר**[190]**, שֶׁמָּא**
8 **מִתְּאֵנָה זוֹ נָפְלוּ**[191] **אוֹ מִתְּאֵנִים שֶׁנִּתְעַשְּׂרוּ**[192].

186) שם פ"ג מ"ד. 187) כן הוא ב'ירושלמי' שם: "והוא שמצא זיתים תחת זיתים וחרובים תחת חרובים, אבל אם מצא זיתים תחת חרובין וחרובין תחת זיתים - לא בדא". 188) כן הוא בבבא־מציעא כא, ב: "שאני זית, הואיל וחזותו מוכיח עליו". וחייבים במעשר מוודאי, ראה להלן. 189) כלומר, חייב לעשר מספק. והנה במשנה שם: "תאנה שהיא נוטה על דרך ומצא תחתיה תאנים, מותרות משום גזל, ופטורות מן המעשרות". וכן כתב רבינו בפט"ו מהל' גזילה ואבידה הט"ו. ומשמע שפטורות לגמרי אפילו מספק (וראה ב'פירוש המשניות' מעשרות, שם). אבל ב'ירושלמי' שם אמרו: "לא אמרו אלא [הנוטה] לדרך, הא בינו לבין חבירו לא", כלומר, אז אינו מתייאש. ודברי רבינו כאן הם דברי ה'ירושלמי', שלא כתב אלא מצא תאנים תחת התאנה, ולא כתב "הנוטה לדרך" (כמו שכתב בהל' גזילה שם) ולכן כתב שהיא ספק. 190) כן אמרו שם: "תאינה עם נפילתה נמאסת", ואין חזותה מוכיחה עליה. ואף־על־פי שלא הוצרכו לסברא זו אלא אליבא דרבא שאין הלכה כמותו - עובדא היא ואין חולק עליה. 191) וחייבים במעשר, שלא נתייאשו הבעלים, כנ"ל. 192) ולכן מעשר מספק.

9 **כה. הַמַּקְדִּישׁ**[193] **פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין**[194] **וּפְדָאָן קֹדֶם**
10 **שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - חַיָּב לְעַשֵּׂר**[195]**. וְאִם נִגְמְרָה**
11 **מְלַאכְתָּן בְּיַד הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָן - פְּטוּרִין מִן**
12 **הַמַּעַשְׂרוֹת; שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָן הָיוּ פְּטוּרִין מִן**
13 **הַמַּעַשְׂרוֹת**[196]**. הַמַּקְדִּישׁ קָמָה לִמְנָחוֹת - פְּטוּרָה מִן**
14 **הַמַּעַשְׂרוֹת**[197].

193) פאה פ"ד מ"ח, וחלה פ"ג מ"ד. 194) שבאו לעונת מעשרות, שאם לא כן אלא היו ביד הגזבר משבאו לעונת מעשרות, נפטרו ממעשר, כנ"ל סוף פ"ב. 195) שבשעת חובתן היו חייבין במעשרות. 196) שהקדש פטור ממעשר, מ"דגנך" ולא דיגון הקדש, 'ירושלמי' פ"א ממס' מעשרות ה"א. 197) תוספתא מנחות פ"י. [והיינו כמו שאמרו במנחות סו, א - שמותר העומר נפדה ונאכל לכל אדם ופטור מן המעשר (ולא כרבי עקיבא שם שמחייב משום "שלא נתנו מעות [של הקדש] אלא לצורך להן" (שם:). כלומר: לצורך להן ולא למותר. ולפיכך לא נפטרו במירוח הקדש). וכמו כן במקדיש קמה למנחות, ונותר ממנה ופדאוה, פטור הנותר ממעשרות, וראה ב'תוספות ראשונים' שם].

יום ש"ק י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שאין הטבל נקבע למעשרות מן התורה עד שיכנס לבית. ודין בית שאינו קובע אלא אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות. ואיזו היא חצר הקובעת. המביא תאנים לאוכלן בחצר הפטורה והכניסן לביתו. אם אויר חצר קובע למעשר וגפן הטעונה בחצר.

15 **א. אֵין**[2] **הַטֶּבֶל נִקְבָּע לְמַעַשְׂרוֹת מִן הַתּוֹרָה עַד**
16 **שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ**[3] **לְבֵיתוֹ**[4]**; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן**
17 **הַבַּיִת**[5]**. וְהוּא שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ**
18 **בִּשְׁעָרֶיךָ**[6]**. אֲבָל אִם הִכְנִיס תְּבוּאָתוֹ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת**[7]
19 **וְקַרְפִּיפוֹת**[8] **- פָּטוּר מִן הַתְּרוּמָה**[9] **וּמִן הַמַּעַשְׂרוֹת**[10].

2) כר' ינאי בבבא מציעא פח. ולא כר' יוחנן שם שגם חצר קובעת מן התורה. 3) בין בעל התבואה ובין אחר. 4) אבל לא לבית של אחר. 5) ופשוטו של מקרא כשנכנסו לבית כדרכן דרך הפתח. אבל מדבריהם נקבע על ידי שישה דברים ואף על פי שלא נכנס לבית. 6) ומדובר בתבואה שנגמרה מלאכתה, שאם לא כן, אין הבית קובע למעשר. 7) שלא נכנסו לבית בדרך הרגילה, אלא דרך ארובה שבגג. והגג עצמו אינו קובע. 8) שנכנסו לבית בדרך אחורית. והקרפף עצמו אינו קובע, שאינו לדירה. ובברכות לה: אמרו: "דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות, דרך

חצרות, דרך קרפיפות, כדי לפוטרן מן המעשרות". [ואף שם הכוונה שהכניס דרך חצר שאחורי הבית. והמדובר בחצר שאינה משתמרת, שאינה קובעת שהרי מימרא זו היא של רבי יוחנן, והוא עצמו אמר שם שחצר קובעת מן התורה]. 9) יש להעיר שבתחילת ההלכה לא הזכיר רבינו "תרומה". 10) אבל מדבריהם אסור באכילת קבע.

1 **ב. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין לוֹקִין מִן הַתּוֹרָה עַל אֲכִילַת**
2 **הַטֶּבֶל עַד שֶׁיְּקַבֵּעַ בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ מִפִּי**
3 **הַשְּׁמוּעָה; אֲבָל אִם נִקְבַּע בִּשְׂאָר הַשִּׁשָּׁה דְּבָרִים**
4 **שֶׁמָּנִינוּ[11] - אֵין לוֹקִין עָלָיו אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת**
5 **מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן הָאוֹכֵל מִפֵּרוֹת שֶׁדַּעְתּוֹ לְהוֹלִיכָן לַשּׁוּק**
6 **אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן[12] - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת**
7 **מַרְדּוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; שֶׁאֵין הַגּוֹמֵר לִמְכֹּר חַיָּב**
8 **בְּמַעֲשֵׂר אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.**

11) שאין ששת הדברים קובעים למעשר אלא מדבריהם. 12) שאסור לאכלם עראי כאילו נקבע באחד מששת הדברים הקובעים.

9 **ג. בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינוֹ**
10 **קוֹבֵעַ[13]. וְכֵן הַגַּגִּים אֵינָן קוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּיִת**
11 **שֶׁלְּמַטָּה קוֹבֵעַ[14]. וְאִם לֹא הָיָה בַּגַּג אַרְבַּע אַמּוֹת עַל**
12 **אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַבַּיִת מְשֻׁפָּע וְעוֹלֶה - אֵינוֹ**
13 **פּוֹטֵר מִן הַמַּעֲשֵׂר, אֶלָּא הֲרֵי גַּג זֶה כְּמִקְצָת אֲוִיר**
14 **הַבַּיִת[15].**

13) שאינו ראוי לדירה ואינו קרוי בית. 14) [במשנה שם: "הגגות פטורין אף על פי שהם של חצר החייבת". ורבינו שינה וכתב "אף על פי שהבית שלמטה קובע", והכוונה שאין מסביב חצר המחייבת, וכגון שאינה משתמרת - לפי שבירושלמי הקשו על המשנה שם, למה לא נטבלו בחצר? ותירצו: תפתר כר' יוסי בן רבי יהודא שאמר "הביא תאנים מן השדה והעבירן לחצרו לאוכלן בראש גגו - פטור". אבל רבינו פסק כרבי שחייב]. 15) [צריך עיון: הרי סוף סוף לא נכנס לבית דרך השער, אלא דרך הגג].

15 **ד. הַצְּרִיפִין[16] וְהַבַּרְגָּנִין[17] וּבָתֵּי הַקַּיִץ, וְהוּא אַרְבָּעָה**
16 **עַמּוּדִים וְתִקְרָה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנִּמְצָא בְּלֹא כְּתָלִים, וְכֵן**
17 **סֻכּוֹת שֶׁעוֹשִׂין בְּנֵי הַכְּרָמִים וּבְנֵי הַגִּנּוֹת בִּימֵי הַקַּיִץ,**
18 **אַף עַל פִּי שֶׁדָּרִין בָּהֶן כָּל יְמֵי הַקַּיִץ וְיֵשׁ בָּהֶם רֵחַיִם**
19 **וְתַרְנְגוֹלִין - אֵינָן קוֹבְעִין לְמַעֲשֵׂר. וְכֵן סֻכַּת**
20 **הַיּוֹצְרִים[18] הַחִיצוֹנָה[19] וְסֻכַּת הֶחָג בֶּחָג[20] - אֵינָן**
21 **קוֹבְעִין. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵין דִּירָתָן קֶבַע[21].**

16) וצריף הוא כמו אוהל, בלי גג, צר מלמעלה והולך ומרחיב למטה. 17) מגדלים העשויים לשמור בדרכים. 18) דרכם של יוצרי כלי חרס שעושים שתי סוכות זו לפנים מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא קדרותיו למכור. 19) אבל הפנימית קובעת. 20) כלומר, בחג הסוכות, אבל אם המשיך לדור בסוכה לאחר החג - הרי היא דירת קבע, וקובעת למעשר. 21) שעל הדרים בצריפין, אמרו בערובין נה: חייהן אינם חיים, ואף השאר אינן אלא להתקרר בקיץ, ולא לדור בהם בקביעות. ועל בורגנין, אמרו "בורגנין חזו למילתייהו (=ראויים לתפקידם)", ולא לדירה ממש. סוכת היוצרים החיצונה אינה דירת היוצר, אלא הפנימית. וסוכת החג אינה אלא דירת עראי בלבד.

22 **ה. הַצְּרִיפִין[22] וְהַבַּרְגָּנִין - טוֹבְלִין לְבַעְלֵיהֶן, אַף עַל**
23 **פִּי שֶׁאֵינָן טוֹבְלִין לְכָל אָדָם[23]. וְכֵן[24] בֵּית הַסֵּפֶר[25]**
24 **וּבֵית הַמִּדְרָשׁ[26] - טוֹבְלִין לָזֶה שֶׁיּוֹשֵׁב וּמְלַמֵּד, מִפְּנֵי**
25 **שֶׁהֵם כְּבֵיתוֹ[27], וְאֵין טוֹבְלִין לַאֲחֵרִים.**

22) "שהן טובלין לבעל הבורגנין". ומזה למד רבינו גם לצריפין, ולא פירש מה דינם של בתי הקיץ וסוכת היוצרים. 23) יש לעיין הרי גם בית, שהיא דירת קבע, אינו טובל למי שאינו שלו. ויש אומרים כי זה אינו אלא במכניס פירותיו לבית חבירו דרך העברה בעלמא (ומכאן שבביתו נקבע אפילו אם הכניס דרך העברה), אבל אם הכניסם דרך קבע - קובע למעשר. ואילו צריפין ובורגנין, שאינן דירת קבע, אינן טובלים לכל אדם, אפילו אם הכניסו הפירות דרך קבע. 24) ירושלמי שם כגירסת כתב־יד רומי: "בית ספר ובית תלמוד טובלין לסופר למשנה". 25) שמלמדים בו מקרא. 26) שמלמדים בו משנה וגמרא. 27) ולא "ביתו" ממש, שהרי אינם דרים שם ולפיכך אינם קובעים לאחרים.

26 **ו. בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ: אִם יֵשׁ בָּהֶן בֵּית**
27 **דִּירָה[28] - קוֹבְעִין[29], וְאִם לַאו - אֵין קוֹבְעִין.**
28 **הָאוּרְיָארוֹת[30] וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לַמְּכָנָס[31]**
29 **- אֵינָן קוֹבְעִין[32]; וְאִם הָיוּ לְדִירָה[33] - קוֹבְעִין.**

28) לחזן או לשמש. 29) כאן לא חילק רבינו בין אותם הדרים שם לבין כל אדם, לפי שכאן ישנה דירת קבע לשמש בית הכנסת, והרי הוא כבית הקובע גם לאחרים, אם הכניסו בו פירות בקביעות, ואף על פי שהדירה אינה בתוך בית הכנסת גופו, אלא בחדר שעל ידו - קובע גם בית הכנסת, שהוא כבית שער ומרפסת לדירת הקבע. 30) מחסנים. 31) לכנס בהם התבואה לאחר גמר מלאכתה. 32) שאינן דירה. 33) כלומר, גם לדירה וגם למכונס, שאם לא כן פשוט הוא שקובעים.

30 **ז. כְּשֵׁם שֶׁהַבַּיִת[34] קוֹבֵעַ לְמַעֲשֵׂר, כָּךְ הֶחָצֵר קוֹבַעַת**
31 **לְמַעֲשֵׂר[35]; וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ[36] לֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר[37] נִקְבְּעוּ,**
32 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת.**

34) בירושלמי מעשרות פרק ג הלכה ג: "ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן כולהון (כל דיני חצר הקובעת למעשר האמורים במשנה) מן הבית למדו". 35) מדבריהם. בתוס' דיבור המתחיל עד, שאף לר' ינאי הסובר שרק בית קובע מן התורה - קובעת חצר מדבריהם. 36) הפירות. 37) בבא מציעא שם לעניין בית, ומשם למד רבינו לעניין חצר.

33 **ח. אֵי זוֹ הִיא חָצֵר הַקּוֹבַעַת? כֹּל שֶׁהַכֵּלִים נִשְׁמָרִין**
34 **בְּתוֹכָהּ[38], אוֹ שֶׁאֵין אָדָם בּוֹשׁ מִלֶּאֱכֹל בְּתוֹכָהּ[39]. אוֹ**
35 **חָצֵר, שֶׁאִם יִכָּנֵס אָדָם לָהּ - אוֹמְרִין לוֹ: מָה אַתָּה**

מְבַקֵּשׁ[40]? וְכֵן חָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנֵי דָיּוֹרִין[41] אוֹ שֶׁהִיא לִשְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁאֶחָד פּוֹתְחָהּ וְנִכְנָס וְאֶחָד בָּא וְנִכְנָס אוֹ יוֹצֵא וְנוֹעֵל, הוֹאִיל וְהֵן פּוֹתְחִין וְנוֹעֲלִין - הֲרֵי זוֹ קוֹבַעַת.

38) והיינו שישנו שומר בצד הפתח, ואף על פי שאין בחצר זו יתר הדברים הנזכרים להלן, שהלכה כדברי כולן (כל התנאים במשנה שם) להחמיר. 39) ואף על פי שאין הכלים נשמרים בתוכה. 40) ואף על פי שאינה נשמרת ואדם בוש לאכול בתוכה. 41) שכנים.

ט. בֵּית שַׁעַר[42] שֶׁל חָצֵר וְהָאַכְסַדְרָה[43] וְהַמִּרְפֶּסֶת - הֲרֵי הֵן כְּחָצֵר: אִם הָיְתָה קוֹבַעַת[44] - קוֹבְעִין[45], וְאִם לַאו - אֵינָן קוֹבְעִין[46].

42) כי לחצירות גדולות שני שערים, ומה שבינתיים הוא בית שער. 43) מקום מקורה המוקף משלוש רוחותיו. 44) למעשר. 45) שהם טפלים לחצר. 46) שהם אינם דירה. ואף שבבית השער עומד שומר - אינו אלא כבורגנין.

י. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - שְׁתֵּיהֶן קוֹבְעוֹת[47]. סֻכַּת הַיּוֹצְרִים זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - הַפְּנִימִית קוֹבַעַת[48], וְהַחִיצוֹנָה אֵינָהּ קוֹבַעַת[49]. וְהַחָנוּת - קוֹבַעַת כְּבֵית[50].

47) גם החיצונה, ואף על פי שיש לפנימית דריסת הרגל עליה - אינה כחצר שאינה משתמרת. 48) שדירת קבע היא, אף שאינה אלא לימות החמה. 49) שאינה דירת קבע כנ"ל. ואף שבית שער טפל לחצר - אין אומרים החיצונה טפלה לפנימית ותקבע למעשר, שאין הפנימית חשובה כל כך להיות לה החיצונה בית שער. 50) ואף שאינו דר בבית, כיוון שכל תשמישו בחנות, קובעת היא למעשר כחצר.

יא. הַמּוֹלִיךְ פֵּרוֹתָיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[51], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכְנָס בָּהֶן[52] לְבָתִּים וְלַחֲצֵרוֹת בַּדֶּרֶךְ - לֹא נִקְבְּעוּ[53], אֶלָּא אוֹכֵל עֲרַאי[54] עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא סוֹף מְגַמָּתוֹ. וְכֵן בַּחֲזָרָה[55].

51) יש אומרים כי המדובר כשמולכים למכרם, ואף על פי שהגומר פירותיו למכרם בשוק נקבעו מיד - כיוון שאינו רוצה למכרם אלא במקום מיוחד, לא נקבעו מיד. 52) עמהם. 53) שאין בית חברו וחצרו קובעים אלא אם כן אין לו מגמה סופית לפירותיו. 54) אבל אכילת קבע אסורה. 55) היינו, שלפני שהגיע לסוף מגמתו חזר בו ונמלך והחזירם - אינם נקבעים עד שיחזירם למקום המיועד.

יב. הָרוֹכְלִין הַמַּחֲזִירִין בָּעֲיָרוֹת[56], שֶׁהֵן נִכְנָסִין מֵחָצֵר לְחָצֵר - אוֹכְלִין עֲרַאי[57] עַד שֶׁמַּגִּיעִין לַבַּיִת שֶׁלָּנִין בּוֹ[58].

56) למכור בשמים לנשים. 57) מפירות שנטלום לאכלם בעצמם, שאם למכרן נטלום - נקבעו מיד למעשר. 58) שכיוון שאין לפירות מגמה אחרת - אף בית אחר קובע למעשר.

יג. הַמֵּבִיא תְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה לְאָכְלָן בְּחָצֵר הַפְּטוּרָה מִן הַמַּעַשְׂרוֹת[59], שָׁכַח וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהוֹצִיאָן וְלֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי[60]. וְכֵן[61] אִם שָׁכַח וְהֶעֱלָן לַגַּג - אוֹכֵל מֵהֶן בַּגַּג עֲרַאי. הֱבִיאָן לְאָכְלָן בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ, וְשָׁכַח וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ חֲצַר חֲבֵרוֹ[62] - נִקְבְּעוּ, וְלֹא יֹאכַל עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר.

59) שאינה משתמרת. 60) שאין הבית קובע אלא אם הכניסו מדעת, אבל בתוך הבית אסור לאכול, אפילו עראי. 61) תוספתא שם. ושם נאמר: "שכח והעלן לראש הגג אפילו בתוך ביתו אוכל מהן עראי". ויתכן כי צריך להיות "מתוך ביתו", כלומר העביר לגג דרך ביתו ואף על פי שביתו קובע אפילו בדרך העברה - כיוון שלא היה בדעת, אלא בשכחה, אינו קובע. 62) צריך להיות: "הבית" (תוספתא כפשוטה), כלומר, העביר פירותיו דרך חצרו המשתמרת אף שהעלם לגג בהעברה בעלמא, נקבעו למעשר, שחצירו קובעת בהעברה אם הייתה בדעת. וכן הוא בירושלמי "הביא תאנים מן השדה והעבירן לחצירו לאוכלן בראש גגו רבי מחייב.

יד. חָצֵר[63] שֶׁהִיא נֶעְדֶּרֶת[64] - הֲרֵי הִיא כְּגִנָּה, וְאוֹכְלִין בְּתוֹכָהּ עֲרַאי[65]. וְהוּא שֶׁיֵּעָדֵר רֻבָּהּ[66]. וְאִם זָרַע רֻבָּהּ - אֵין אוֹכְלִין עֲרַאי. וְכֵן אִם נָטַע רֻבָּהּ[67]. וְאִם נָטַע לְנוֹי חָצֵר[68], הוֹאִיל וְהִיא נֶעְדֶּרֶת[69] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עֲרַאי מֵאוֹתָן אִילָנוֹת[70].

63) "תני בשם ר' נחמיה חצר שהיא נעדרת, הרי היא כגינה אוכלין בתוכה עראי. 64) נחרשת. 65) שהחרישה שאינה תשמיש של חצר, מבטלת שם חצר ממנה. 66) [שכיוון שנעדרה רובה, בוודאי ימשיכו לעדור כולה, ולכן בטל דין חצר גם מן המיעוט שעדיין לא נעדר]. 67) בירושלמי שם: "תני זרע רובה חייבת, נטע רובה פטורה, אמר רב חסדא והיא שנטעה לנוייה של חצר, הדא ילפא (= לומדת) מן ההיא (= מברייתא של רבי נחמיה) וההיא ילפא מן הדא. הדא ילפא מן ההיא (זרע רובה חייבת) [נטע רובה פטורה - כן צריך להיות, הר"י קורקוס] והוא שתהא נעדרת, וההיא ילפא מן הדא שאם הייתה נעדרת שהיא פטורה, והוא שעידר רובה" [ופירושם של דברים: אף על פי שאם נעדרה רובה, בטלה מתורת חצר, היינו מפני שנראים הדברים שבוודאי ימשיכו לעדור כולה, אבל לאחר שזרעוה ונטעוה, סימן הוא שהמיעוט שנשאר בלתי מעודר - יישאר כך. ומסתבר כי זריעה ונטיעה בחצר, אינן קבע, ובוודאי יעקרון בבוא המועד לכך, לפיכך אין בכוחו של הרוב, שנזרע או ניטע שלא בקביעות, לבטל אליו את המיעוט שלא נעדר כלל, והמיעוט נשאר בתורת חצר, ואם כן הרוב הרי הוא כבית שער לחצר, שגם הוא קובע למעשרות כמו החצר עצמו. 68) שנטיעה זו היא לקביעות, ולפיכך בטל המיעוט, שלא ניטע ולא נעדר, אל הרוב שניטע ונעדר. 69) ירושלמי שם, לפי מה שהגיה הר"י קורקוס: "נטע רובה פטורה (= בנטעה לנוי) והוא

שתהא נעדרת". שאם לא נעדרה, אפשר להלך ולהשתמש בכל השטח שסביב האילנות. 70) הוא הדין אם הכניס לתוכה פירות מן החוץ.

טו. תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בְּחָצֵר[71] - אוֹכֵל מִמֶּנָּה אַחַת אַחַת[72] וּפָטוּר; וְאִם צָרֵךְ[73] - חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר[74]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּקַּרְקַע; אֲבָל אִם עָלָה לְרֹאשׁ הַתְּאֵנָה[75] - מְמַלֵּא חֵיקוֹ[76] וְאוֹכֵל[77] שָׁם[78]; שֶׁאֵין אֲוִיר חָצֵר קוֹבֵעַ לְמַעֲשֵׂר[79].

71) החייבת (הר"י קורקוס). וכגון שלא ניטע רובה, או שלא נעדרה. ועיין מה שכתב רבינו, שגם תאנה העומדת בבית, חייבת במעשר מדבריהם, ולמד דין זה מכאן. 72) כלומר, קוצץ אחת ואוכל, קוצץ אחת ואוכל וכן הלאה. שאין חצר קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. 73) שקצץ שניים. 74) שהרי זה כנגמרה מלאכתן, שבידו עשאן כגורן. והסמיכו דבר זה על הפסוק "כי קבצם כעמיר גורנה", ואין קיבוץ פחות משתיים. 75) וראש התאנה לאו דווקא, אלא כיוון שאינו עומד על הקרקע, הרי הוא כאוויר החצר. 76) אף על פי שזהו גמר מלאכתם. 77) אכילת עראי. 78) "ובלבד שלא יוריד לחצר". 79) מכלל שאוויר הבית כן קובע.

טז. הָיְתָה[80] עוֹמֶדֶת בְּחָצֵר וְנוֹטָה לְגִנָּה[81] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִמֶּנָּה בַּגִּנָּה כְּדַרְכּוֹ[82] כְּאִלּוּ הָיְתָה נְטוּעָה בַּגִּנָּה[83]. הָיְתָה נְטוּעָה בְּגִנָּה וְנוֹטָה לְחָצֵר - הֲרֵי זוֹ כִּנְטוּעָה בֶּחָצֵר, שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל שָׁם אֶלָּא אַחַת [אַחַת][84].

80) שם משנה י: "תאנה שהיא עומדת בחצר ונוטה לגינה, אוכל כדרכו ופטור". 81) שענפיה ופירותיה נוטים לגינה. 82) ואף שצירף בידו, אינו חייב. ומותר באכילת עראי. 83) ואף על פי שאמרו "שדי נופו בתר עיקרו (שהענף בטל לגבי העיקר) - כאן הדבר תלוי בראיית פני החצר וכשנוטה לגינה ואוכל בגינה, הרי אינה רואה פני החצר (ר"י קורקוס). 84) אבל אם צירף שניים, חייב. ואף כאן, אף על פי שהנוף בטל לעיקר, כיוון שראה פני הבית - חייב לעשר.

יז. גֶּפֶן שֶׁנְּטוּעָה בְּחָצֵר[85] - לֹא יִטֹּל אֶת כָּל הָאֶשְׁכּוֹל וְיֹאכַל, אֶלָּא מְגַרְגֵּר אֶחָד אֶחָד[86]. וְכֵן בְּרִמּוֹן - לֹא יִטֹּל אֶת כָּל הָרִמּוֹן, אֶלָּא פּוֹרֵט[87] אֶת הָרִמּוֹן בָּאֵילָן[88], וְאוֹכֵל הַפֶּרֶד[89] מִשָּׁם. וְכֵן בַּאֲבַטִּיחַ - כּוֹפְתוֹ[90] בַּקַּרְקַע[91] וְאוֹכְלוֹ שָׁם[92]. הָיָה אוֹכֵל בְּאֶשְׁכּוֹל[93] בַּגִּנָּה[94], וְנִכְנַס מִן הַגִּנָּה לֶחָצֵר[95], אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא מִן הֶחָצֵר[96] - לֹא יִגְמֹר עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[97].

85) החייבת. 86) כלומר, מן האשכול בעודו מחובר לגפן, אבל שניים לא יאכל, שהוא גרנו, והרי זה כנגמר מלאכתו. 87) מלשון "ופרט כרמך". ויש מפרשים כמו "פורד". 88) בעודו מחובר. 89) גרגיר הרימון. 90) ובר"ש (פרק ב שם): "כופף ואוכל, עץ שהאבטיח מחובר כופף אותו שיגיע האבטיח לפיו ונושך ואוכל". אבל במשנה שם ושם: "וסופת באבטיח", "וסופת ואוכל". והוא מלשון חתיכה. 91) במחובר. 92) אכילת עראי. 93) כלומר, מאשכול. 94) שתלשו שם והתחיל לאכלו בהיתר. 95) בכוונה. שאילו שכח ונכנס - אין החצר קובעת. 96) שרק אז מתיר ר' אליעזר לגמור. 97) שכיוון שתלש אשכול זה לאכלו, נגמרה מלאכתו, וחצר קובעתו למעשר.

יח. כֵּסְבָּר[98] הַזְּרוּעָה בְּחָצֵר[99] - מְקַרְסֵם[100] עָלֶה עָלֶה וְאוֹכְלוֹ[101]; וְאִם צָרֵךְ[102] - חַיָּב לְעַשֵּׂר[103]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

98) והוא זרע גד האמור בתורה. 99) וזריעה אינה מבטלת שם החצר. 100) תולש. 101) כשהכסבר מחוברת לקרקע. 102) שניים. 103) שנגמרה מלאכתן, והחצר קובעתן.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר הלוקח פירות תלושין מאימתי נקבעו למעשר. המחליף עם חבירו זה לאכול וזה לאכול. אם המתנה קובעת למעשר. השוכר את הפועלים לעשות עמו בפירות. ודין המוציא פועלים לעשות לו מלאכה בשדה ואין להם עליו מזונות. המבשל או הטומן פירות באדמה או המוזג יין במים אם קבע. התורם תרומה שצריך לתרום אחריה שנייה. ותאנה שהייתה מיוחדת לו לאכול.

א. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין[2] לְאָכְלָן[3] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4]. וּמֵאֵימָתַי יִקָּבְעוּ? מִשֶּׁיִּתֵּן אֶת הַדָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ[5]. הֲרֵי[6] שֶׁלֹּא נָתַן דָּמִים, וְהָיָה בּוֹרֵר וּמַנִּיחַ בּוֹרֵר וּמַנִּיחַ, אֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקַּח - לֹא נִתְחַיֵּב לְעַשֵּׂר[7]. וְאִם[8] הָיָה יָרֵא שָׁמַיִם - מִשֶּׁגָּמַר בְּלִבּוֹ מְעַשֵּׂר[9], וְאַחַר כָּךְ יַחֲזִיר לַמּוֹכֵר, אִם רָצָה לְהַחֲזִיר[10].

2) שנגמרה מלאכתם ביד מוכר, ראה למעלה פ"ב הלכה ב. 3) אבל אם לקחם למכרם - אינם נקבעים למעשר, כבהלכה הסמוכה. 4) למעלה פרק ג הלכה ג, ופ"ד הלכה ב. 5) ירושלמי מעשרות פרק ג הלכה א: "דמים מהו שיטבלו כמקח - הדא אמרה דמים כמקח הן". ואף־על־פי שחכמים הפקיעו קנין דמים, כדי שלא יאמר המוכר ללוקח נשרפו חטיך בעליה, ותקנו משיכה (פ"ג מהלכות מכירה הלכות א־ה) - חיוב מעשר חל כיון שנעשתה פעולת קנין, אף שמדרבנן אין לה תוקף. 6) ברייתא בבבא בתרא פח. 7) שגמר בלב אינו פעולת קנין כלל (שם). 8) שם. 9) ויתן דמים תמורת המעשר שלקח ונתן ללוי, ראה להלן פי"א הלכה ח. 10) והוא שהמוכר מסכים, שאם לא כן, מה יראת שמים היא זו. ועיין בתוספות שם ד"ה בירא שמים. ולזה נתכוין הכסף־משנה, ועיין בהגהה בגליון.

ב. הַלּוֹקֵחַ[11] בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע[12] אוֹ שֶׁלָּקַח תָּלוּשׁ[13] לִשְׁלֹחַ לַחֲבֵרוֹ - לֹא נִקְבְּעוּ[14], וְיֵשׁ לוֹ לֶאֱכֹל מֵהֶן עֲרַאי[15].

11) מעשרות פרק ה משנה ט: "לקח במחובר לקרקע פטור, לקט לשלוח לחבירו פטור". ורבינו גרס כנראה: "לקח לשלוח לחבירו פטור". וכן נראה בפירוש המשנה שם.

(ובירושלמי שם: "לקח במחובר לקרקע פטור, הא בתלוש חייב - מאן אית ליה מקח טובל בפירות שלא נגמרה מלאכתן, לא רבי מאיר?" ולדעת רבינו, שאין המקח קובע אלא לאחר שנגמרה מלאכתן (למעלה פ"ג הלכה ג), צריך לומר שכאן מדובר בזורע טבל שנגמרה מלאכתו למעשר, שעד כאן לא נסתפקו בשיבולת שמרחה בכרי ושתלה וקרא עליה שם תרומה (מנחות ע. ולמעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כו), אלא אם פרח ממנו איסור הטבל לגמרי והרי היא כפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות (ראה שם בהערה). אבל חיוב תרומות ומעשרות, כלומר, גמר מלאכתם למעשר, בוודאי בטל בהם, והר"י קורקוס כתב שהחידוש הוא בזה, שאף לאחר שנתלשו ונגמרה מלאכתם, אוכל מהם עראי, כיון שפעולת המקח היתה במחובר, ועיין אור־שמח).
12) פירות המחוברים לקרקע. 13) שנגמרה מלאכתו.
14) שאין המקח קובע אלא־אם־כן לקחן לאכלן (פירוש המשניות שם), שתיקנו כעין דאורייתא, ומן התורה אינו חייב אלא כשגמר מלאכתם על דעת לאכלם לעצמו, ולא למכרם, ראה למעלה פרק ב הלכה א. 15) אבל לא קבע, כיון שהגיע לעונת מעשרות, ראה למעלה פרק ג הלכה א.

1 **ג. הָאוֹמֵר[16] לַחֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְתֵן לִי בּוֹ חָמֵשׁ**
2 **תְּאֵנִים[17] - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל אַחַת אַחַת וּפָטוּר[18]; וְאִם**
3 **צֵרֵף - חַיָּב לְעַשֵּׂר[19]. הֵא לְךָ[20] אִסָּר זֶה בְּעֶשְׂרִים[21]**
4 **תְּאֵנִים שֶׁאָבַר לִי[22] - בּוֹרֵר אַחַת אַחַת וְאוֹכֵל[23].**
5 **בָּאֶשְׁכּוֹל שֶׁאָבַר לִי - מְגַרְגֵּר מִמֶּנּוּ בָּאִילָן וְאוֹכֵל[24].**
6 **בָּרִמּוֹן שֶׁאָבַר לִי - פּוֹרְטוֹ[25] בָּאִילָן וְאוֹכֵל. בָּאֲבַטִּיחַ**
7 **שֶׁאָבַר לִי - כּוֹפֵת בַּקַּרְקַע[26] וְאוֹכֵל[27]. וְאִם קִצֵּץ אֶת**
8 **הַתְּאֵנִים וְצֵרְפָם[28], אוֹ שֶׁקִּצֵּץ הָאֶשְׁכּוֹל אוֹ הָאֲבַטִּיחַ**
9 **- חַיָּב לְעַשֵּׂר[29], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה אֶלָּא הַנִּתְלָשׁ[30]. אֲבָל**
10 **אִם אָמַר לוֹ: הֵא לְךָ אִסָּר בִּשְׁתֵּי[31] תְּאֵנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי**
11 **אֶשְׁכּוֹלוֹת אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֵלּוּ, בִּשְׁנֵי אֲבַטִּיחִים**
12 **אֵלּוּ[32] - קוֹצֵץ כְּדַרְכּוֹ[33] וְאוֹכֵל עֲרַאי[34] וּפָטוּר; שֶׁלֹּא**
13 **נִקְבְּעוּ בְּמִקָּח, שֶׁהֲרֵי לְקָחָן בְּמְחֻבָּר[35].**

16) שם פרק ב משנה ה, כר' יהודה ולא כר' מאיר.
17) שלא נגמרה מלאכתם למעשר. 18) כלומר, נוטל אחת מחבירו ואוכל, וכן הלאה. 19) שזהו גמר מלאכתו והמקח קובען, וראה למעלה פ"ד הלכה טו לענין חצר. 20) שם משנה ו. 21) וכן הוא במשנה שבירושלמי שם.
22) כלומר, שיחול המקח כשיבור לו את התאנים, ולא עכשיו כשהם במחובר, וראה להלן. 23) כלומר, תולש מן המחובר וכו' ובמשנה שם: "בורר ואוכל". ובירושלמי שם: "ר' יוסי בשם ר' יוחנן מגרגר אחת אחת והולך ואוכל".
24) כלומר, אחת אחת, כנ"ל. 25) מבקעו, ראה למעלה שם הלכה יז. 26) ראה שם. 27) קמעא קמעא.
28) אפילו שתים כאחת. 29) שזהו גמר מלאכתם.
30) כמבואר למעלה. 31) בדפוסים חדשים בטעות "בב'".
32) המחוברים לקרקע ולאילן. 33) אפילו אחדים כאחת.
34) אבל לא קבע, מאחר שכבר הגיעו לעונת מעשרות.
35) ומקח לא קבע במחובר (בהלכה הקודמת).

14 **ד. הַמַּחֲלִיף[36] עִם חֲבֵרוֹ[37]: זֶה לֶאֱכֹל וְזֶה לֶאֱכֹל[38] -**
15 **שְׁנֵיהֶן נִקְבְּעוּ לְמַעֲשְׂרוֹת[39], שֶׁהֲרֵי לָקְחוּ בְּתָלוּשׁ. זֶה**
16 **לִקְצוֹת וְזֶה לִקְצוֹת[40] - שְׁנֵיהֶן לֹא נִקְבְּעוּ; שֶׁאֵין**
17 **הַמֶּכֶר קוֹבֵעַ דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ, כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[41]. לָקַח הָאֶחָד פֵּרוֹת שֶׁהֶחֱלִיף לַאֲכִילָה,**
19 **וְלָקַח הָאַחֵר חֲלִיפֵיהֶן לְהַקְצוֹתָן - זֶה שֶׁלָּקַח לַאֲכִילָה**
20 **חַיָּב לְעַשֵּׂר, וְזֶה שֶׁלָּקַח לְהַקְצוֹתָן לֹא נִקְבַּע**
21 **לְמַעֲשֵׂר[42].**

36) שם משנה ח. ודין החליפין נתבאר בפ"ה מהלכות מכירה הלכה א, שאם משך האחד של חבירו - קנה חבירו שלו, ואף־על־פי שלא משך. 37) פירות שנגמרה מלאכתן תחת פירות חבירו, שאף הם נגמרו מלאכתן. 38) ולא לקצות, ואם כן נגמרה מלאכתן. 39) שזהו מקח, והוא קובעם, ואפילו אחד אחד אסור. 40) לשטוח בשדה כדי שיתייבשו, שעדיין לא נגמרה מלאכתם. 41) למעלה הלכה ג פרק ג. 42) כר' יהודה שם, ועיין רש"י ביצה לה:

22 **ה. הָאוֹמֵר[43] לַחֲבֵרוֹ: צֵא וְלַקֵּט לְךָ עֶשְׂרִים תְּאֵנִים**
23 **מִשֶּׁלִּי[44], וַאֲנִי אֲמַלֵּא אֶת כְּרֵסִי מִשֶּׁלְּךָ[45] - שְׁנֵיהֶם**
24 **פְּטוּרִים[46], שֶׁאֵין זֶה חֲלִיפִין[47] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֶכֶר. וְאִם**
25 **צֵרַף וְאָכַל - חַיָּב[48]. וְהַמַּתָּנָה אֵינָהּ קוֹבַעַת כְּמֶכֶר[49].**

43) ירושלמי שם פ"ב הלכה א. 44) מאילני. אבל אינו קונה אותם אלא לכשילקטם. 45) התלושים, שאם הם מחוברים, אף אם היה חליפין, אינם נקבעים במחובר, כנ"ל בהלכה ב, שהרי הוא קונה אותם מיד לאחר שמשך הראשון את העשרים שלו. 46) בתוספתא פ"ב אמרו: "המלקט במניין חייב, הממלא כריסו פטור", וכן הובאה בירושלמי שם (ועיין ראב"ד). אבל לפי מסקנת הירושלמי שם, שניהם פטורים, שאין זה חליפין. וראה בר"י קורקוס.
47) ירושלמי שם: "אמר ר' שימי אין לו חליפין [כלומר, אין זה קנין חליפין כלל] שלא נתכוון האיש בזה (שהסכים ללקט עשרים תאנים) אלא להגיס את לבו שיאכל [לתת בלב חבירו שימלא כרסו מפירותיו, אבל לא בתורת מכר אלא כמתנה, ואינה קובעת כדלהלן]". וסובר רבינו, שלפי זה, גם המלקט פטור - שאין זה חליפין אלא שניהם מתנה.
48) כלומר, אין זה כמכר, שבו אנו אומרים שאם צירף חייב (למעלה הלכה ג), אלא כמתנה שאף אם צירף - פטור (חזון־איש, ועיין כסף־משנה). וראה בלשון רבינו להלן הלכה יא. 49) בירושלמי שם אמרו, שאף למי שסובר "מתנה כמכר (ראה להלן פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה יז, ופי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה יט) - במעשר שהוא מדבריהם, אפילו בימי עזרא (ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכה כו), הקלו במתנה. [ומכיון שרבינו לא חילק בין מעשר בזמן הזה למעשר בזמן שכל ישראל בארץ ישראל, נראה שסובר שלדברי ר' יוחנן (שם הלכה ג) שמקח אינו קובע מן התורה, וכן פסק למעלה (פ"ב הלכה ב) - לעולם הקלו במתנה].

26 **ו. עַם הָאָרֶץ[50] שֶׁהָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק וְאָמַר: טְלוּ לָכֶם**
27 **תְּאֵנִים[51] - אוֹכְלִים[52] וּפְטוּרִין[53], שֶׁאֵין הַמַּתָּנָה**
28 **קוֹבַעַת[54]. וְאִם הִכְנִיסוּ[55] לְבָתֵּיהֶן: אִם[56] רֹב הָעָם**

50) המחוברים לקרקע ולאילן. 33) אפילו אחדים כאחת.
34) אבל לא קבע, מאחר שכבר הגיעו לעונת מעשרות.
35) ומקח לא קבע במחובר (בהלכה הקודמת).

מַכְנִיסִים לַבָּתִּים[57] - מְעַשְּׂרִים וַדַּאי[58]; וְאִם רֹב הָעָם מַכְנִיסִים לַשּׁוּק[59] - אֵין מְתַקְּנִים אֶלָּא דְּמַאי, שֶׁמָּא עִשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא לַשּׁוּק. וְאִם[60] אָמַר: טְלוּ לָכֶם וְהַכְנִיסוּ לַבָּתִּים - כְּשֶׁמַּכְנִיס לַבַּיִת מְעַשֵּׂר דְּמַאי[61]. נָתַן[62] לוֹ דָּבָר מְרֻבֶּה[63], אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ: טֹל וֶאֱכֹל - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ: טֹל וְהַכְנֵס[64], שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיְּתַקֵּן דְּמַאי[65]. וְכֵן אִם נָתַן לוֹ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל חַי[66], אוֹ שֶׁהָיָה אָדָם גָּדוֹל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל בַּשּׁוּק[67] - הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן דְּמַאי[68].

50) שם פרק ב משנה א. 51) במתנה. 52) עראי. 53) ממעשר. 54) כנ"ל. 55) אלו שקיבלו התאנים. 56) ירושלמי שם. 57) שמותר לאכול מהם עראי עד שיקבעו למעשר באחד משׁשת הדברים (למעלה פ"ג הלכות א־ג). 58) שכיון שעם־הארץ היה עובר בשוק ולא עומד שם, ודאי הוא מן הרוב שמכניסים לבתיהם, ולא מן המיעוט שמכניסים לשוק, ובוודאי לא עישרם, ואף לא הפריש מהם תרומה גדולה, שהרי עוד לא ראו פני הבית, ולכן מתעשרים ודאי (תוס' אנשי שם). 59) שמשנגמרה מלאכתם, אסור לאכול מהן עראי (שם הלכה א). 60) משנה שם. 61) ולא ודאי, ואף־על־פי שהרוב מכניסים לבתים. שהרי הוא כאומר להם: הכניסו לבתיכם ואני אתקנם מיד, וראה בהלכה הסמוכה. ובמשנה שם אמרו: "לא יאכלו מהם עראי", היינו אף לפני שהכניסו לבתיהם, והיינו משום שלעניין תרומה גדולה עם־הארץ נאמן (להלן פ"ט הלכה א). ומכיון שאמר שיתקן מיד, בוודאי תרם תרומה גדולה והיא קובעת למעשר, כמפורש למעלה שם הלכה ג (תוספות אנשי שם). ורבינו השמיט בבא זו (ועיין כסף־משנה). [אבל רמזה בהלכה הסמוכה: "זה אוכל ופטור, וזה אוכל וחייב", כלומר: זה שאמר לו טול והכניס - אוכל בשוק וחייב, וכנ"ל]. 62) ירושלמי שם. 63) כמות גדולה של תאנים. 64) לבית, שאי־אפשר לאכלן בחוץ מחמת ריבויין. 65) כנ"ל. 66) הטעון בישול, וצריך להכניסו לבית לשם כך. 67) ירושלמי שם פ"ג סוף הלכה ב.' [והיינו שלא בפני העם, שאז אין זה אלא בתלמיד חכם בלבד (פ"ה מהלכות דעות הלכה ב, וראה שם הערה ו, והיא צריכה תיקון), אבל בפני העם הרי זה דין לכל אדם, והאוכל בשוק בפני העם הרי הוא בזוי ופסול לעדות, ראה בפי"א מהלכות עדות הלכה ה). 68) שהרי הוא כאומר טלו והכניסו לבית, וכנ"ל.

ז. הָיוּ[69] שְׁנַיִם, אָמַר[70] לְאֶחָד: טֹל וֶאֱכֹל[71], וְאָמַר לַשֵּׁנִי: טֹל וְהַכְנֵס[72] - זֶה[73] אוֹכֵל[74] וּפָטוּר[75], וְזֶה[76] אוֹכֵל וְחַיָּב[77].

69) ירושלמי שם. 70) עם הארץ. 71) בשוק. 72) לבית. 73) שאמרו לו: "טול ואכול". 74) עראי, מחוץ לבית. 75) ממעשר. 76) שאמרו לו: "טול והכניס". 77) כלומר, אוכל בשוק וחייב, כמו שאמרו במשנה שם: "טלו והכניסו לבתיכם, לא יאכלו מהם עראי", וראה בהלכה הקודמת. שכיון שאמר לו "טול והכניס", הרי הוא כאומר לו: אני אתקן מיד, ומכיון שעל תרומה גדולה נאמנים, הרי נקבעו הפירות על ידי הפרשת התרומה הגדולה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה ג (תוספות אנשי שם) וראה למעלה הלכה ו.

ח. וְכֵן[78] אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשַׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת[79], וְאָמַר לָהֶם[80]: טְלוּ וְאִכְלוּ[81] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[82] וּפְטוּרִין[83], וּבַעַל הַשַּׁעַר אוֹ בַּעַל הַחֲנוּת לֹא יֹאכְלוּ עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ דְּמַאי. שֶׁנִּמְצָא כְּאוֹמֵר לְאֵלּוּ: טְלוּ וְהַכְנִיסוּ לְבָתֵּיכֶם[84], שֶׁהֲרֵי הֵם כְּבָתֵּיהֶם[85]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[86], שֶׁאֵין הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ קוֹבֵעַ לוֹ כְּשֶׁיַּעַבְרוּ הַפֵּרוֹת בְּתוֹכוֹ[87].

78) שם פ"ב משנה ב, כחכמים ולא כר' יהודה. 79) והשער והחנות אינם שלהם, כדלהלן. 80) עם־הארץ העובר בשוק. 81) היינו: הכניסו לשער או לחנות ואכלו. 82) עראי, אפילו בחנות או בשער. 83) שכיון שלא הכניסו לשער או לחנות אלא בדרך העברה ולא בקביעות, אינם קובעים בשבילם, כיון שאינם שלהם, כדלהלן. ולדידם, אין זה כאומר להם: "טלו והכניסו לבתיכם". 84) ואני אעשר עבורכם. 85) ראה למעלה פ"ד הלכות ט־י. 86) שם הלכה יא. 87) עיין בראב"ד, וראה שם הלכה יג.

ט. הַשּׂוֹכֵר[88] אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ[89] בְּפֵרוֹת, בֵּין בְּתְלוּשִׁין[90] בֵּין בִּמְחֻבָּרִין[91], הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהֶם לֶאֱכֹל מִן הַתּוֹרָה[92] בְּמַה שֶׁהֵן עוֹשִׂין[93] - הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִין[94] וּפְטוּרִים מִן הַמַּעֲשֵׂר[95]. וְאִם[96] הִתְנָה עִמָּהֶן שֶׁיֹּאכְלוּ מַה שֶּׁלֹּא זִכְּתָה לָהֶן תּוֹרָה[97], כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶן הַפּוֹעֵל שֶׁיֹּאכְלוּ בָּנָיו עִמּוֹ[98], אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנוֹ בִּשְׂכָרוֹ[99], אוֹ שֶׁיֹּאכַל אַחַר גְּמַר מְלַאכְתּוֹ בְּתָלוּשׁ[100] - הֲרֵי זֶה אָסוּר לֶאֱכֹל[101] עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר; הוֹאִיל וְאוֹכֵל מִפְּנֵי הַתְּנַאי, הֲרֵי זֶה כְּלוֹקֵחַ[102].

88) שם משנה ז. 89) מלאכה. 90) שלא נגמרה מלאכתן למעשר, אבל לאחר מיכן אסור לאכול (פי"ב מהלכות שכירות הלכה א). 91) כשמלאכתו היא תלישתן ממקום חיבורן (שם). 92) אכילה בתלוש, למדו בברייתא (בבא מציעא פט.) מ"דייש" [לא תחסום שור בדישו] - "מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו, אף כל שלא נגמרה מלאכתו למעשר פועל אוכל בו". ואכילה במחובר, למדו (שם פז:) ממה שנאמר "ואל כליך לא תתן" - "בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית (כלומר, בשעת תלישה) אתה אוכל, ובשעה שאי־אתה נותן לכליו של בעל הבית (כגון המנכש בבצלים, שם הלכה ד) אי אתה אוכל". 93) ראה שם הלכה י, ולהלן הלכה יב, שאינם אוכלים מדבר אחר, אלא ממה שהם עושים. 94) אכילת עראי. ולמדו זאת שם מן הפסוק "ואכלת כנפשך" - "מה נפשך (= בעל הבית) אוכל ופטור (מן המעשר), אף נפשו של פועל אוכל ופטור". 95) אף־על־פי שהוא מצרף שנים בידו, שבמקח זהו גמר מלאכה ונקבע למעשר (למעלה הלכה ג). וראה בתוספות שם פח. סד"ה בעל הבית, שלענין היתר אכילת פועל, אין זה נקרא נגמרה

מלאכתו. 96) משנה שם. 97) אבל התנה שיאכל בדבר שהוא אוכל מן התורה - אוכל ופטור (מעשרות פ"ב משנה ז). וראה הלכה יא בדין קצץ. 98) ממה שנוטל לעצמו רוצה לתת להם חלק, אף־על־פי שלא נשכרו עמו. 99) תחתיו. 100) שאז אין הפועל אוכל מן התורה, ראה למעלה. 101) אפילו עראי. 102) ומה שאמרו בבבא מציעא צב: "דמיחזי (= שנראה) כמקח", ואין זה מקח ממש, אין זה אלא לפי הסברא שפועל אוכל משלו, אבל לפי מה שפסק רבינו (הלכות שכירות שם הלכות יג־יד) שפועל אוכל משל שמים, ורק לו זכתה התורה - הרי זה מקח ממש.

1 **י. שְׂכָרוֹ[103] לְנַכֵּשׁ עִמּוֹ בְּזֵיתִים[104], וְהִתְנָה הַפּוֹעֵל**
2 **שֶׁיֹּאכַל בַּזֵּיתִים - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מִן הָאִילָּן אַחַת אַחַת**
3 **וּפָטוּר[105]; וְאִם צֵרַף - חַיָּב[106].**

103) שם פרק ג משנה ג. 104) כלומר, לתלוש הקטנים מבין הגדולים, שאינו אוכל מן התורה, מפני שאין זה גמר מלאכה (שם הלכה ד). וכן הוא בירושלמי על המשנה שם: "השוכר את הפועל לעשות בזיתים, אמר לו על מנת לאכול זיתים, אוכל אחד אחד ופטור, ואם צירף חייב" - "כי אנן קיימין בששכרו לנכש עמו בזיתים, מן דבתרה (= נלמד מהבבא השניה) לנכש עמו בבצלים". 105) ממעשר. 106) שהרי זה בגמר מלאכה, ומקח קובע למעשר לאחר גמר מלאכה.

4 **יא. שְׂכָרוֹ[107] לְנַכֵּשׁ[108] בִּבְצָלִים[109], וְהִתְנָה לֶאֱכֹל**
5 **יָרָק[110] - מְקַרְסֵם[111] עֲלֶה עֲלֶה וְאוֹכֵל; וְאִם צֵרַף -**
6 **חַיָּב[112]. קִצִּיץ[113] הַפּוֹעֵל[114] שֶׁיֹּאכַל לִיטְרָא שֶׁל**
7 **זֵיתִים[115] - אוֹכֵל אַחַת אַחַת; וְאִם צֵרַף - חַיָּב לְעַשֵּׂר.**
8 **הוֹאִיל וְהוּא אוֹכֵל דָּבָר קָצוּב - הֲרֵי זֶה כְּלוּקֵחַ, שֶׁאִם**
9 **צֵרַף - נִקְבָּע. לֹא קִצִּיץ, אֶלָּא הָיָה אוֹכֵל כְּדִין תּוֹרָה[116]**
10 **- מְצָרֵף וְאוֹכֵל כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה. וְהוּא שֶׁלֹּא יִסְפּוֹת[117]**
11 **בְּמֶלַח. אֲבָל אִם סָפַת בְּמֶלַח[118]: אַחַת אַחַת - מֻתָּר;**
12 **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם - אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִקְבְּעוּ [בַּמֶּלַח][119].**

107) משנה שם. 108) לתלוש הקטנים מבין הגדולים שמונעין גידולן. 109) שאינו אוכל מן התורה, לפי שאין זה גמר מלאכה (הלכות שכירות שם). 110) עלי הבצלים. 111) חותך. 112) כנ"ל בהלכה הקודמת. 113) ברייתא בבבא מציעא פט: 114) האוכל מן התורה, כגון ששכרו לבצור או למסוק. 115) כן פירש ר"ח, הובא בתוס' שם ד"ה קוצץ. אבל התנה בלי קציצה - כיון שאוכל גם בלי התנאי, אין זה כמקח (שם פ"ב משנה ז, וראה למעלה הלכה ט). 116) כלומר, כיון שלא קצץ בקיצוב, אינו כאוכל לפי תנאו אלא מן התורה. 117) יטבול. 118) כשנתן לו בעל הבית רשות לכך. שאם לא כן, אסור לו לספות במלח (בבא מציעא שם). 119) שהמלח קובע למעשר בדבר שנגמרה מלאכתו (למעלה פ"ג הלכה ג).

13 **יב. פּוֹעֵל[120] שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בִּלְבָסִין[121] - לֹא יֹאכַל**
14 **בִּבְנוֹת שֶׁבַע[122], בִּבְנוֹת שֶׁבַע - לֹא יֹאכַל בִּלְבָסִין, עַד**
15 **שֶׁיְּעַשֵּׂר[123]. אֲבָל יֵשׁ לוֹ לִמְנַע עַצְמוֹ[124] עַד שֶׁיַּגִּיעַ**
16 **לִמְקוֹם הַיָּפוֹת[125].**

120) מעשרות פרק כ משנה ח. 121) תאנים גרועות (פירוש המשנה שם). בשעת גמר מלאכתן, שאוכל מהן מן התורה. 122) תאנים לבנות טובות (שם), אף אם ענפי בנות השבע מעורבים בענפי הלבסין, שבאופן כזה במין אחד אוכל משני האילנות (בבא מציעא צא:), כאן נחשבים כשני מינים. ולכן נשנתה משנה זו, אף שדין זה מפורש בב"מ שם במשנה. 123) אם התנה עם בעל הבית שיאכל מהן. שכיון שמן התורה אינו אוכל אלא במה שהוא עושה (למעלה הלכה ט), הרי זה כמקח וקובע למעשרות (שם). 124) מלאכול כשעושה בלבסין הגרועות. 125) בנות שבע. כלומר, אוכל ופטור מן המעשרות, שהרי יש לו לפועל רשות לעשות כן מן התורה (בבא מציעא שם, ופי"ב מהלכות שכירות הלכה יא), ואין זה מקח.

17 **יג. הַמּוֹצִיא[126] פּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
18 **בַּשָּׂדֶה[127]: בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶן עָלָיו מְזוֹנוֹת[128] - אוֹכְלִין**
19 **מִפֵּרוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה[129] וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר[130]; וְהוּא**
20 **שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[131]. אֲבָל אִם יֵשׁ לָהֶן עָלָיו**
21 **מְזוֹנוֹת[132] - לֹא יֹאכְלוּ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה**
22 **מְלַאכְתָּן; שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטֶּבֶל[133]. אֲבָל**
23 **אוֹכְלִין אַחַת אַחַת מִן הַתְּאֵנָה[134], אֲבָל לֹא מִן הַסַּל**
24 **וְלֹא מִן הַקֻּפָּה וְלֹא מִן הַמֻּקְצָה[135].**

126) שם פ"ג משנה ב. 127) [כלומר, כל מלאכה שבשדה, ואף כאלה שאין הפועל אוכל בהן מן התורה, ולפיכך היה מקום להתנות על מזונות, אלא שלא עשה כן]. 128) ובמקום שלא נהגו לזון (בבא מציעא פג. ושם פ"ט הלכה א). 129) כשבמשך היום נקלעה לו עבודה בפירות שאוכל מהם מן התורה, [ועיין רע"ב]. 130) כדין פועל (למעלה הלכה ט). 131) [שאם נגמרה מלאכתם, אין לו לפועל לאכול (הלכות שכירות שם הלכה ב, ולמעלה שם), ואם התנה על כך הרי זה כלוקח, ואסור לאכול עד שיעשר, כמבואר שם. וכן הוא במשנה א שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות (= לעשות קציעות, דהיינו לפני גמר מלאכה) - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות, אוכלין ופטורין וכו'"). 132) שהתנה על כך עם בעל השדה. 133) כן כתב בפירוש המשנה שם, ומקור הדברים להלן פ"ו הלכה ט. (שכיון שחייב לתת לו מזונות, ובמקום זה נותן לו פירות, הרי הוא כפורע חובו בטבל, והרי זה כמוכרו (שם), ומקח קובע למעשרות אם מצרף שנים (למעלה הלכה ג), וראה להלן בדברי הירושלמי. ועיין בתוספות אנשי שם. וכאן השמיענו רבינו, שמה שפועל אוכל ופטור מן המעשר, אין זה אלא בזמן שאין לו עליו מזונות. וכן צריך לפרש מה שאמרו במשנה שם: "המעביר תאנים בחצרו לקצות - הפועלים שעמו בזמן שאין להם עליו מזונות אוכלין ופטורין, אבל אם יש להם עליו מזונות - הרי אלו לא יאכלו"). 134) משנה שם. (והוא כדין מקח שאוכל אחת אחת ופטור, למעלה שם). 135) משנה שם. ואמרו בירושלמי שם: "לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן

המוקצה, כמה דתימר תמן מלקט אחת אחת ואוכל, ואם צירף חייב - מוקצה עשו אותה כמצרף". [ונראה שהכוונה לפרק ב דמעשרות משנה ה, לגבי מקח ש"אוכל אחת אחת ופטור, ואם צירף חייב". הרי שהכוונה לקביעות למעשר על ידי מקח, וכמבואר למעלה].

יד. אֶחָד[136] הַמְבַשֵּׁל[137] וְאֶחָד הַשּׁוֹלֵק[138] וְאֶחָד הַכּוֹבֵשׁ[139] - קוֹבֵעַ לְמַעֲשֵׂר[140]. אֲבָל הַמַּעֲשִׁין אֶת הַפֵּרוֹת עַד שֶׁהִכְשִׁירָן[141] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[142].

136) שם פ"ד משנה א. 137) ירושלמי שם. 138) אם פירושו: בשיל ולא בשיל (ר"ן נדרים מט.) סידרם רבינו בדרך "לא זו אף זו" - לא רק בישול קובע, אלא אפילו שילוק ואפילו כבוש. 139) נותן הפירות במי מלח (פירוש המשנה, וראה למעלה פ"ג הלכות ג־ד). 140) מדבריהם (למעלה פ"ד הלכה ב). 141) לאכילה. 142) בעיא היא בירושלמי נדרים פ"ו הלכה א, ולא נפשטה (חזון־איש).

טו. הַטּוֹמֵן[143] פֵּרוֹת בָּאֲדָמָה[144] אוֹ בְּתֶבֶן אוֹ בְּזֶבֶל[145] עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לַאֲכִילָה - לֹא נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[146].

143) משנה שם. 144) כן המנהג לעשות בפירות שאינם מבושלים, להטמין אותם בעפר, כדי שיתרטבו ויתבשלו (פירוש המשנה שם). 145) זה אינו במשנה. 146) שאין זה בישול.

טז. הַנּוֹתֵן יַיִן לְתַבְשִׁיל חַם[147], אוֹ[148] שֶׁנָּתַן שֶׁמֶן לִקְדֵרָה בְּאַלְפָּס[149] כְּשֶׁהֵן מְרֻתָּחִין[150] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. מָזַג יַיִן בְּמַיִם חַמִּים - נִקְבַּע[151]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם בְּשֶׁל הַיַּיִן[152] וַאֲפִלּוּ בַּגַּת[153] - שֶׁאָסוּר לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[154].

147) אפילו לכלי שני, אם היה חם ביותר (למעלה פ"ג הלכה טו). 148) שם פ"א משנה ז, וראה למעלה שם. 149) צ"ל: ואלפס". וכעין זה במשנה שם: "לקדרה וללפס" (וראה בגליון הרמב"ם בשם ר"י אבוהב). והם כלי ראשון. 150) והעבירם מעל האש, וראה להלן. 151) שם פ"ד משנה ד, כחכמים. ועיין משנה ראשונה שם. 152) על האש. 153) שלא נגמרה עוד מלאכת היין (למעלה שם הלכה יד). 154) [שאף־על־פי שכתב רבינו (שם הלכה ג) שכל הששה דברים, וכולל בהם גם אש, אינם קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו - יין שמזגו בכלי, הרי הוא כצירוף שנים בידו במקח (שם הלכה יג) וכמוקצה שהיא כמצרף (שם). ועיין משנה ראשונה שם].

יז. הַשּׁוּם[155] וְהַשַּׁחֲלִים[156] וְהַחַרְדָּל שֶׁשְּׁחָקָן בַּשָּׂדֶה[157] בְּשֶׁמֶן[158] - נִטְבְּלוּ לְמַעֲשֵׂר[159]. וְכֵן[160] הַסּוֹחֵט אֶשְׁכּוֹל לְתוֹךְ הַכּוֹס[161] - נִקְבָּע[162]; לְתוֹךְ הַתַּמְחוּי[163] - אֵינוֹ נִקְבָּע[164].

155) ירושלמי שם פ"ד הלכה א. 156) מין ירק חריף (מוסף הערוך, ערך שחלים א). וכן נראה ביומא יח: 157) שאם הכניסן לבית, נקבעו מדין בית. 158) מסתימת לשונו נראה, שהמדובר בין בשום של טבל בשמן מעושר, ובין בשמן של טבל בשום מעושר (רדב"ז). 159) [כיון שהם חריפים - שחיקתם היא בישולם, שאינה גרועה ממולח דלהלן]. 160) תוספתא סוף פרק א, וירושלמי שם. 161) [שעל־ידי סחיטה זו, הוא עושה יין שהוא משקה, מענבים שהם אוכל, ראה בשבת קמד: ובבבא בתרא צז:). 162) [שיצירה חדשה של משקה מאוכל, אינה גרועה מבישול. וכיון שנתן לתוך הכוס, הרי זה כמצרף (ראה בהלכה הקודמת). ודקדק רבינו לכתוב "לתוך הכוס נקבע", להורות, שאם סחט ענבים לתוך ידו - פטור, שאף־על־פי שבישול יש כאן - גמר מלאכה אין כאן, שאין זה חשוב כצירוף, וראה בהלכה הסמוכה]. 163) [שיש בו אוכל, והנסחט מן הענבים אל תוכו, אינו נעשה משקה, שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל, כמפורש בשבת שם]. ובאוכל צונן הדברים אמורים, שאם הוא חם - יש בו משום בישול (רדב"ז). 164) [שאין זה אלא "אוכלא דאיפרת", כלומר, אוכל שנפרד מאוכל, ואין כאן יצירה חדשה של משקה מאוכל].

יח. הַמּוֹלֵחַ[165] פֵּרוֹת בַּשָּׂדֶה[166] - נִקְבְּעוּ[167]. טָבַל הַזֵּיתִים אֶחָד אֶחָד בְּמֶלַח וְאָכַל - פָּטוּר[168]. הַפּוֹצֵעַ[169] זֵיתִים כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַשְּׁרָף[170] מֵהֶם - פָּטוּר[171]. הַנּוֹטֵל[172] זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן[173] - טוֹבֵל אֶחָד אֶחָד בְּמֶלַח וְאוֹכֵל[174]; וְאִם מָלַח וְנָתַן לְפָנָיו - חַיָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

165) מעשרות פ"ד משנה א. 166) כן הוא במשנה שבירושלמי שם. והיינו: אפילו בשדה (רדב"ז). 167) שמליחה קובעת למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה ג. 168) שם משנה ג. וראה למעלה הלכה יא. וצ"ע למה כפלו רבינו כאן. 169) שם משנה א. והיינו פותח, והוא מלשון "פצע". 170) הליחה הדומה לחלב (פירוש המשנה שם). 171) [שכיון ששרף זה אינו חשוב משקה (ראה בתוספות בבא בתרא יט: ד"ה מי פירות), ואין כאן יצירה של משקה מאוכל - אין זה חשוב כבישול. ובמשנה שם: "אם סחט ונתן לתוך ידו, חייב". כלומר, כיון שסחט שמן ויצר משקה מאוכל, הרי זה כבישול וקובע. ורבינו השמיטה מפני התוספתא שם: "הסוחט ענבים בתוך ידו פטור" (וראה בתוספתא כפשוטה שם), שאף־על־פי שבישול יש כאן - גמר מלאכה אין כאן, שאין זה כצירוף. ולפיכך כתב בהלכה הקודמת "הסוחט אשכול לתוך הכוס" (עיין שם). ואם כן, המשנה שם, בוודאי היא למי שסובר שכל הקובעים למעשר, קובעים אפילו לפני גמר מלאכה, ואין הלכה כן, ראה למעלה פ"ג הלכה ג]. 172) שם משנה ג, כת"ק ולא כר' אליעזר. 173) מקום שמקבצין שם הזיתים עד שיתרככו ויהיו ראויים להוציא שמנם (פירוש המשנה שם). 174) שאין המלח קובע אלא בשתים, כמבואר למעלה.

יט. הַתּוֹרֵם פֵּרוֹתָיו[175] תְּרוּמָה שֶׁצָּרִיךְ לִתְרֹם אַחֲרֶיהָ שְׁנִיָּה[176] - נִקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר[177], וְלֹא יֹאכַל מֵהֶן עֲרַאי עַד שֶׁיּוֹצִיא הַתְּרוּמָה הַשְּׁנִיָּה וִיעַשֵּׂר.

175) שנגמרה מלאכתן, שאם לא נגמרה מלאכתן, אין תרומה קובעת (למעלה שם הלכה ד). 176) כגון התורם מן המחוייב מדרבנן על המחוייב מן התורה (פ"ה מהלכות

תרומות הלכה יד). [אבל זה שצריך לחזור ולתרום מחמת ספק (שם הלכה כב) - מסתבר שאינו בכלל זה, שהרי ממה־נפשך מותר לו לאכול אכילת עראי: אם תרם, הרי תרם. ואם לא תרם, הרי לא נקבע]. 177) כיון שהתרומה הראשונה תרומה מדבריהם. והאור־שמח מסמיך לזה מה שאמרו בתוספתא תרומות פ"ג "אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים כו' אם תרם, תרומה ויחזור ויתרום וכו' וצריך להוציא עליהן תרומות ומעשרות", היינו שהתרומה הראשונה קבעה, עיין שם. וראה במראה־הפנים לירושלמי מעשרות פ"ב הלכה ג סוף ד"ה ראשון.

1 **כ. פֵּרוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן[178] וְחָשְׁכָה עֲלֵיהֶן לֵילֵי[179]**
2 **שַׁבָּת[180] - נִקְבְּעוּ, וְלֹא יֹאכַל מֵהֶן אֲפִלּוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת**
3 **עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[181].**

178) שאם לא נגמרה מלאכתן, אין השבת קובעת (ביצה לה.). 179) עיין 'תוספות יום־טוב' בתרומות פ"ח משנה ג. 180) כלומר: והוא לא ייחדן לשבת. וכו' יוחנן בירושלמי מעשרות פ"ב תחילת הלכה ב (כסף־משנה). וראה למעלה פ"ד הלכה יג, שחצר אינה קובעת אלא אם הכניסו לתוכה בכוונה. 181) שאכילת שבת היא קביעות, משום שנאמר (ישעיה נח, יג) "וקראת לשבת עונג" (ביצה לד:) [וראה בפ"ב מהלכות יום־טוב הלכה ט והערה נד, שגם יום־טוב קובע. וראה עוד להלן פי"ב הלכה א].

4 **כא. תְּאֵנוֹקוֹת[182] שֶׁטָּמְנוּ תְּאֵנִים[183] לְשַׁבָּת[184] וְשָׁכְחוּ**
5 **לְעַשְּׂרָן - לֹא יֹאכְלוּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת[185] עַד שֶׁיְּעַשְּׂרוּ[186].**

182) מעשרות פ"ד משנה ב. 183) שנגמרה מלאכתם בשדה או בגינה, שלא נקבעו בבית או בחצר. 184) לאכילה. 185) שהרי אף אם לא ייחד קובעת, כמבואר בהלכה הקודמת. 186) אבל בערב שבת מותרים באכילה, ואילו גדול שייחד תאנה לשבת - אסורה גם בערב שבת, כדלהלן (ירושלמי).

6 **כב. תְּאֵנָה[187] שֶׁהָיְתָה מְיֻחֶדֶת לוֹ[188] לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֶיהָ**
7 **בְּשַׁבָּת[189], וְלִקֵּט מִמֶּנָּה כַּלְכָּלָה[190] - לֹא יֹאכַל[191] עַד**
8 **שֶׁיְּעַשֵּׂר; הוֹאִיל וּפֵרוֹת אֵלּוּ מְיֻחָדִין לְשַׁבָּת, וְהַשַּׁבָּת**
9 **קוֹבַעַת[192].**

187) אילן תאנה (ירושלמי פ"ד הלכה ג). 188) שם משנה ב, כב"ה ולא כב"ש. 189) מחמת יופיין וטעמן הטוב. 190) סל. שכיון שליקט כל צרכו, הרי זה גמר מלאכה ונקבע למעשר, ראה למעלה פ"ג הלכה י. 191) אפילו קודם השבת, ואפילו אכילת עראי. 192) אבל באילן שאין פירותיו מיוחדין לשבת, אינם נקבעים אלא משחשך עליהן ליל שבת, כמבואר בהלכה הקודמת.

10 **כג. הָיָה[193] אוֹכֵל[194] בְּאֶשְׁכּוֹל[195] וְחָשְׁכָה עָלָיו לֵילֵי**
11 **שַׁבָּת[196] - לֹא יִגְמֹר אֲכִילָתוֹ בְּשַׁבָּת עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[197].**
12 **וְאִם הִנִּיחוֹ לְאַחַר שַׁבָּת - הֲרֵי זֶה גּוֹמְרוֹ[198].**

193) תרומות פ"ח משנה ג. 194) אכילת עראי. 195) ואשכול הרי הוא כנגמרה מלאכתו, ראה למעלה הלכה ג. 196) ראה למעלה הלכה כ. 197) כלומר, אם עישר קודם השבת, שהרי בשבת אסור לעשר (חזון איש). 198) כרבי יהושע, וכנוסחא שלפנינו. ולענין חצר, אמר ר' יהושע שם "לא יגמור" (וכן פסק רבינו למעלה פ"ד הלכה יז, שאפילו חוץ לחצר לא יגמור). וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. [וצריך לומר, שאף־על־פי שהשבת קובעת אף אם לא כיוונו לייחד לה (למעלה הלכה כ) - כיון שהתחיל לאכול האשכול מבעוד יום, ורצה לגמרו לפני בוא שבת, הרי יש כאן כוונה הפכית, שאינו רוצה להניחו לשבת (ראה בתלמידי רבינו יונה לברכות פרק א לדף יב, ד"ה ורבינו שמואל, ותוספות שם ד"ה לא, סברא כזו לענין מצוות צריכות כוונה), ובאופן זה אין השבת קובעת אלא לעצמה, ולא למוצאי שבת). ובמלאכת־שלמה הביא שבספר מדוייק הוגה בדברי רבינו כאן: "ואפילו הניחן לאחר שבת, הרי זה לא יגמור", וכן הביא הברכי -יוסף יו"ד סימן שלא, על סעיף קיד. וכנוסחת ספרים אחרים במשנה שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שכל שאסור לזרים לאוכלו בתרומה אסור בטבל. ודין אם מותר ליהנות מהטבל. והמוכר פירות לחבירו וזכר שהם טבל. ודין הלוקח טבל בשני מקומות. והמקבל שדה מישראל או מן הגוי. ודין שנים שקבלו שדה באריסות, או ירשו או נשתתפו. ודין כהן ולוי שלקחו או מכרו פירות תלושין, או אם קבלו שדה מישראל. ודין המקבל זיתים להוציא מהן שמן. או כהן שמכר שדה לישראל על מנת שהמעשר שלו. ישראל שירש טבל ממורח, והנותן שדהו בקבלה לגוי.

13 **א. מַחֲלִיקִין[2] בִּתְאֵנִים וַעֲנָבִים שֶׁל טֶבֶל, וְאֵין בָּזֶה**
14 **מִשּׁוּם הֶפְסֵד[3]. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ בִּתְרוּמָה,**
15 **כְּגוֹן הַגַּרְעִינִין[4] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - כָּךְ אָסוּר לְאָכְלוֹ מִן**
16 **הַטֶּבֶל וּמִן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[5] וּמִמַּעֲשֵׂר**
17 **שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ. וְכֹל שֶׁמֻּתָּר לְזָרִים לְאָכְלוֹ**
18 **בִּתְרוּמָה מִדְּבָרִים אֵלּוּ[6] - כָּךְ מֻתָּר בְּטֶבֶל וּבְמַעֲשֵׂר**
19 **שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ.**

2) מעשרות פ"א מ"ח. ופירוש מחליקין: לשפשף ולהחליק פניו (כסף־משנה). 3) אף־על־פי שעל־ידי־זה ימהר העיפוש שלהם (פירוש המשנה, שם). וכתנא־קמא שם, ולא כרבי יהודה האוסר. [שאף־על־פי שאסור להפסיד את הטבל, כדלהלן - כיון שהדרך לעשות כן, אין זה הפסד. ונראה שגם בתרומה מותר לעשות כן, וכמו שאמרו (תרומות פי"א מ"ה, ולמלעה פי"א מהל' תרומות ה"ה): "ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין"]. 4) בכת"י נוסף: "והקליפות והעלין והחרצנין" ('מעשה רוקח'). בדבר הגרעינין, ראה למעלה שם הי"א, שיש גרעינין שאסורים לזרים. ובדבר הקליפות, עיי"ש ה"י. עלין, היינו עלים של ירק, עיי"ש פ"ב ה"ה. והחרצנין הם בכלל שאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן, שאסורין לזר (שם פי"א הי"א). 5) תרומת מעשר. 6) שאינם חשובים אוכל.

20 **ב. אֵין[7] מַדְלִיקִין[8] בְּטֶבֶל טָמֵא[9] אֲפִלּוּ בְּחֹל[10], וְאֵין**
21 **צָרִיךְ לוֹמַר בְּשַׁבָּת[11]. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִשְׁמֶרֶת**

1 **תְּרוּמֹתָי[12]; מַה תְּרוּמָה טְהוֹרָה - אֵין לְךָ בָּהּ[13] אֶלָּא**
2 **מִשְׁעַת הֲרָמָתָהּ[14], אַף תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵין לְךָ לֵהָנוֹת**
3 **בָּהּ[15] אֶלָּא מִשְׁעַת הֲרָמָתָהּ וְאֵילֵךְ.**

7) ברייתא, שבת כו, א. 8) אפילו כהנים, ראה להלן. 9) והוא־הדין לטבל טהור (עיי"ש ברש"י וב'תוספות' ד"ה אין מדליקין), שגם הוא אסור בהנאה של כילוי. 10) [שבידו להרים ממנו תרומות ומעשרות, והיה מקום לומר שאף־על־פי שעוד לא הרים, יש לו בו זכות ש"מתנות שלא הורמו כמי שהורמו" (חולין קלא. ולהלן הכ"א), ואף־על־פי־כן אין מדליקין בטבל טמא, כיון שלא הרים בפועל ממש]. 11) הדלקת נר בערב שבת לצורך שבת [שאין בידו להרים, שהרי "אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת" (פכ"ג מהל' שבת ה"ט), ונמצא שנהנה ממנו בליל שבת הנאה של כילוי, בזמן שאינו עומד להרמה, שבוודאי אין לו זכות לכך. והרשב"א בחידושיו לשבת שם, רצה לומר, שהחומר בשבת יותר מבחול הוא משום שאין שורפין קדשים ביום־טוב ובשבת. אבל לבסוף דוחה סברא זו: "תינח למאן־דאמר חולין הטבולים לתרומה כתרומה, אלא למאן־דאמר לאו כתרומה - מאי איכא למימר". ועי' בפ"ז מהל' ביכורים הי"ב, שרבינו פסק ש"עיסה הטבולה לחלה אינה כחלה". אולם הר"י קורקוס כתב בביאור דברי רבינו, ששבת חמורה, מהטעם הנ"ל (כן כתב הרדב"ז בהל' תרומות שם הי"ח, שאין מדליקין נר חנוכה בערב שבת בשמן של תרומה טמאה, לפי שאין שורפין קדשים בשבת). אבל חוץ ממה שדחה הרשב"א סברא זו, צריך־עיון עוד שזה אינו אלא לשיטת ה'ירושלמי' (שבת פ"ב ה"א) שאסור לשרוף קדשים אף מערב שבת וערב יום־טוב, וראה בגליון הש"ס שם, שלמדו כן ממה שנאמר "והנותר ממנו עד בוקר", ליתן בוקר שני לשריפתו. אבל לשיטת הבבלי (שם כג:) אין איסור לשרוף קדשים אלא ביום־טוב עצמו. וכן נראה מדברי רבינו, שלא הביא כלל הא דאין מדליקין בשמן שריפה ביום־טוב, לפי שאינו אלא ביום־טוב עצמו, ואם כן, הוא בכלל מה שכתב בפ"ג מהל' יום־טוב ה"ח, שאין שורפין קדשים ביום־טוב, ועוד ששם מפורש טעם הדבר, מפני שיום־טוב 'עשה' ו'לא תעשה', ואין 'עשה' של שריפת קדשים דוחה 'עשה' ו'לא תעשה', וזה לא שייך אלא ביום־טוב עצמו, ולא בערב יום־טוב וערב שבת]. 12) "בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה" (שבת, שם). 13) רשות לאכול. 14) שקודם לכן חייב האוכלה מיתה, ראה למעלה פ"א ה"ה. 15) הנאה של כילוי, דהיינו הדלקה שמכלה אותה בשעת הנאה, שהרי היא כאכילה, אבל הנאה אחרת מותרת, וראה ב'תוספות' שם ד"ה אין.

4 **ג. אֵין מְחַפִּין[16] בְּטֶבֶל[17], וְאֵין זוֹרְעִין אֶת הַטֶּבֶל[18].**
5 **וַאֲפִלּוּ פֵּרוֹת שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן[19] - אָסוּר לִזְרֹעַ**
6 **מֵהֶן עַד שֶׁיְּעַשֵּׂר[20]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] בְּתִבּוּאָה**
7 **וְקִטְנִיּוֹת[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל[23] הָעוֹקֵר שְׁתִילִים שֶׁיֵּשׁ**
8 **בָּהֶן פֵּרוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[24] - הֲרֵי זֶה**
9 **מֻתָּר, וְאֵינוֹ כְּזוֹרֵעַ טֶבֶל, שֶׁהֲרֵי לֹא אָסַף הַפֵּרוֹת[25].**
10 **וְכֵן[26] הָעוֹקֵר לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וּשְׁתָלָם בְּמָקוֹם אַחֵר[27],**
11 **אִם נִתְכַּוֵּן לְהוֹסִיף בְּגוּפָן[28] - מֻתָּר. וְאִם שְׁתָלָן כְּדֵי**
12 **שֶׁיִּקְשׁוּ וְיִקַּח הַזֶּרַע שֶׁלָּהֶן - אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
13 **כְּזוֹרֵעַ חִטִּים אוֹ שְׂעוֹרִים שֶׁל טֶבֶל.**

16) תוספתא דמאי פ"א. וכן צריך להיות ב'ירושלמי' שם ה"ג (רדב"ז). 17) כלומר, אין מכסין את הזרעים בעפר, שהרי הוא כזורע (מועד קטן ב:). 18) מן התורה אינו חייב בתרומות ומעשרות אלא אם אוכלם, אבל אם מוכרם או זורעם פטור, שנאמר (דברים יד, כב־כג): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך - ואכלת". ודרשו חכמים (בבא־מציעא פא:) "ואכלת ולא מוכר", כיון שאינו לאכילה (ר"ש פאה פ"א מ"ו), אבל חכמים חייבו לעשר גם את המוכר (בבא־מציעא שם) וגם את הזורע. 19) כלומר, לא נתמרחו (ראה למעלה פ"ג הלכות ח־יג). 20) ומה שאמרו (פאה, שם): "ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דברי רבי עקיבא" - אין זה אלא דברי רבי עקיבא, אבל חלוקים עליו חביריו, כמפורש ב'ירושלמי' מעשרות (פ"ה תחילת ה"א, ועי' בפירוש המשנה וב'תוספות יום טוב' שם), ואין הלכה כרבי עקיבא נגד רבים (רדב"ז). 21) 'ירושלמי', שם. 22) שהרי זה כנגמרה מלאכתן (שם). [כלומר, כיון שצירפן בידו, ראה למעלה פ"ה הלכות ג־יג]. 23) מעשרות פ"ה מ"א. 24) כן הוא במשנה, שם. [ודוקא בתוך שדהו, אבל אם מכר השתילים לאחר, כשם שהחמירו לענין זורע, שאם צירפם הם כנגמרה מלאכתם (ראה למעלה), כן החמירו במקח לענין זה, שאם עקר השתילים עם הפירות, הרי הוא כמצרפם בידו, והמקח קובע למעשר. ולפיכך הסמיכו במשנה שם לדין הנ"ל: "לקח במחובר לקרקע - פטור", שרק בתלוש הוא קובע כנ"ל, אבל לא במחובר. וראה ברדב"ז ו'משנה ראשונה']. 25) [כלומר, לא אסף הפירות בידו ואין כאן צירוף, ורק במקח החמירו לחשבו כמצרף]. 26) שם, מ"ב. 27) בתוך שדהו (משנה, שם). 28) שלא נגמרה מלאכתן.

14 **ד. לִיטְרָא[29] מַעֲשֵׂר טָבוּל[30] שֶׁזְּרָעָהּ וְהִשְׁבִּיחָהּ וַהֲרֵי**
15 **הִיא עֶשֶׂר לִיטְרִין[31] - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר[32], וְאוֹתָהּ**
16 **לִיטְרָא[33] מְעַשֵּׂר עָלֶיהָ[34] מִמָּקוֹם אַחֵר[35] לְפִי חֶשְׁבּוֹן[36].**
17 **לִיטְרָא[37] בְּצָלִים שֶׁתִּקְּנָם[38] וּזְרָעָם - אֵינוֹ מְעַשֵּׂר לְפִי**
18 **חֶשְׁבּוֹן הַתּוֹסֶפֶת[39], אֶלָּא מְעַשֵּׂר לְפִי כֻּלּוֹ[40].**

29) ברייתא, נדרים נח, ב. 30) מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. 31) העיקר והגידולין ביחד. ולדעת הראב"ד מדובר כאן בדבר שאין זרעו כלה. 32) כלומר, כל התערובת, ואף הליטרא הראשונה. ואף־על־פי שהליטרא הראשונה אין עליה חיוב מעשר, שהרי היא עצמה מעשר - חייבוהו חכמים במעשר, לפי שבטלה בגידולין (רא"ש). 33) שזרעה כשהיא בטבלה. 34) כלומר, מפריש עליה מעשר מן המעשר היינו תרומת מעשר, שמן התורה אין הגידולין מבטלים את העיקר שלא נתקן, ואם כן לא נפקע החיוב שהיה עליה לפני שזרעה (שם). וראה להלן בבצלים שתוקנו. 35) מפירות שנה הקודמת, שאף הליטרא מפירות שנה הקודמת היא, ואין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת, ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות הי"א (רש"י

שם). 36) כלומר, מחשב שתרומת המעשר תהא עשירית מהליטרא. 37) שם נז, ב. מימרא בשם רבי יוחנן. 38) שהופרשו תרומות ומעשרות הימנה. 39) כלומר, והליטרא עצמה תהא פטורה. 40) למדו זאת (שם נט:) ממה שנאמר (דברים י, כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", כלומר, אף זרעך שהוא מתוקן כבר, תחזור ותעשר, לפי שבטל לגידולים. במה דברים אמורים, בשזרע פירות מתקונים שהדרך לזרעם, אבל זרע פירות של טבל שאין הדרך לזרעם - אינו בכלל זה, ולפיכך אמרנו למעלה שליטרא מעשר טבול שזרעה - אינה בטלה מן התורה בגידולין.

1 **ה. זֶרְעוֹנִים[41] שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלִישׁ[42] וּמֵרְחָן[43] וְעִשְׂרָן**
2 **וְאַחַר כָּךְ זְרָעָן[44] וְהוֹסִיפוּ[45], וְאֵין זַרְעָם כָּלֶה - הֲרֵי**
3 **זֶה סָפֵק אִם חַיָּבִין[46] בְּמַעֲשֵׂר מִדִּבְרֵיהֶם[47], הוֹאִיל**
4 **וְהוֹסִיפוּ, אוֹ אֵין חַיָּבִין, שֶׁהֲרֵי הַזְּרַע שֶׁעַדַיִן הוּא קַיָּם**
5 **וְלֹא אָבַד מְעֻשָּׂר הוּא. וְאֵין אֵלּוּ דּוֹמִים לִבְצָלִים[48],**
6 **שֶׁהַבְּצָלִים אֵין דַּרְכָּן לְהִזָּרֵעַ[49].**

41) בעיא שלא נפשטה, במנחות סט, ב. והמדובר בזרעונים הנאכלים, שאם אינם נאכלים הם פטורים ממעשרות (למעלה שם פ"ב ה"ג). 42) אבל לפני שהביאו שליש, אינם חייבים במעשר (למעלה פ"ב הלכות ג־ה). 43) רבינו גורס שם: "כגון דאמרחינהו ועשרינהו", ראה ב'כסף משנה' כאן, וב'רבינו גרשום' שם. 44) אבל זרען ואח"כ עישרן, אינו מעשר, שאין מעשר במחובר לקרקע. 45) השביחו. 46) אבל זרעם כלה, חייב לעשר הכל מן התורה (מנחות, שם). 47) הזרעונים שזרע, אבל התוספת ודאי חייבת (שם). 48) ואף־על־פי שאין דרכם להזרע כדלהלן, ומן התורה אין העיקר מתבטל בתוספת, אפשר שחכמים גזרו משום זורע דבר שדרכו להזרע. 49) בסוף ההלכה הקודמת "ליטרא בצלים שתיקנם" שעיקר בטל לגבי התוספת, ומתחייב שוב במעשרות.

7 **ו. הַזּוֹרֵעַ[50] אֶת הַטֶּבֶל, בֵּין דָּבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה[51] בֵּין**
8 **דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה[52]: אִם אֶפְשָׁר לְלַקְּטוֹ[53] - קוֹנְסִין**
9 **אוֹתוֹ[54] וּמְלַקְּטוֹ; וְאִם צָמַח - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
10 **לַעֲקֹר. וְהַגִּדּוּלִין חֻלִּין[55]. וְאִם הָיָה דָּבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ**
11 **כָּלֶה - אֲפִלּוּ גִּדּוּלֵי גִּדּוּלִין אֲסוּרִין, עַד שָׁלֹשׁ**
12 **גְּרָנוֹת[56]; וְהָרְבִיעִי - מֻתָּר[57]. וּמִפְּנֵי מָה הַגִּדּוּלִין**
13 **אֲסוּרִין?[58] מִפְּנֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּתְרוּמָה גְּדוֹלָה**
14 **שֶׁבָּהּ[59]. וְכֵן הַדִּין בְּזוֹרֵעַ מַעֲשֵׂר שֶׁלֹּא נִטְּלָה**
15 **תְּרוּמָתוֹ[60]. אֵין[61] מוֹכְרִין אֶת הַטֶּבֶל אֶלָּא לְצֹרֶךְ**
16 **וּלְחָבֵר[62]. וְאָסוּר לִשְׁלֹחַ אֶת הַטֶּבֶל וַאֲפִלּוּ חָבֵר**
17 **לְחָבֵר, שֶׁמָּא יִסְמְכוּ זֶה עַל זֶה וְיֹאכַל הַטֶּבֶל[63].**

50) שם אמרו: "תיפשוט ליה (= לבעיא הנ"ל) מהא כו' ליטרא בצל שתיקנו כו' התם היינו זריעתו, הכא לאו היינו זריעתו". וכן צריך להיות בדברי רבינו "שהבצלים דרכם להזרע" ('חזון איש'). היינו שזרעונים שלא הביאו אלא שליש גידולם, אף־על־פי שאם זרעם הם מצמיחים (למעלה שם ה"ג) - בכל זאת אין דרכם להזרע, ואינם בכלל "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" (ראה נדרים, שם). [אבל צ"ע שהרי חיובם במעשרות נלמד מהפסוק הנ"ל "את כל תבואת זרעך" - "דבר שהוא נזרע ומצמיח", ראה למעלה שם]. 51) 'ירושלמי' דמאי פ"א ה"ג. 52) כגון חיטים ושעורים. 53) כגון בצלים, וראה תרומות פ"ט מ"ו. 54) שעדיין לא נשרשו בקרקע. 55) שעבר על איסור זריעת טבל, כנ"ל ה"ג. 56) בדבר שזרעו כלה, כדלהלן (תרומות שם), כלומר מותרים באכילת עראי לפני גמר מלאכה. 57) היינו גידולי גידולי גידולי טבל. 58) שם, מ"ו. וראה למעלה פי"א מהל' תרומות הלכות כא־כב ב'חזון איש'. 59) כשאין זרעו כלה. 60) שגזרו איסור על גידוליה (למעלה שם), שלא ישהנה אצלו כדי שיזרענה, ונמצא בא לידי תקלה (שם). 61) שהוא טבול לתרומת מעשר, שגידוליו אסורים אף לפני שנגמרה מלאכתם למעשר. ואם רבו גידולים על העיקר, ראה למעלה ה"ד. 62) דמאי פ"ה מ"ח. 63) כגון שנתערב טבל בחולין, וצריך להפריש ממקום אחר - קונה טבל ומעשרו ('ירושלמי' שם).

18 **ז. הַמּוֹכֵר[64] פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ[65] וְנִזְכַּר שֶׁהֵם טֶבֶל, וְרָץ**
19 **אַחֲרָיו לְתַקְּנוֹ וְלֹא מְצָאוֹ[66]: אִם יָדוּעַ שֶׁאֵין קַיָּמִין**
20 **וְשֶׁכְּבָר אָבְדוּ אוֹ נֶאֱכְלוּ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עֲלֵיהֶם;**
21 **וְאִם סָפֵק שֶׁהֵם קַיָּמִין[67] אוֹ אֵין קַיָּמִין - צָרִיךְ**
22 **לְהוֹצִיא[68] עֲלֵיהֶן מַעֲשְׂרוֹת מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת[69].**

64) משנה ו'ירושלמי' שם פ"ג ה"ג. 65) תוספתא מעשר שני פ"ג, ו'ירושלמי' דמאי פ"ז ה"א. 66) בחזקת שהם מתוקנים. 67) ב'ירושלמי' שם: "הרי זה רץ אחריו ומתקנו. לא מצאו וכו'". וראה בתוספתא שם. 68) כלומר, ספק אם הם קיימין. 69) כלומר, מן הדין, ולא בתורת קנס, כדלהלן, שהרי מכר לו הפירות בחזקת מתוקנים, כנ"ל.

23 **ח. הַמּוֹכֵר[70] פֵּרוֹת לַחֲבֵרוֹ[71], מוֹכֵר אוֹמֵר: עַל מְנָת**
24 **שֶׁהֵן טֶבֶל מָכַרְתִּי, וְלוֹקֵחַ אוֹמֵר: לֹא לָקַחְתִּי מִמְּךָ**
25 **אֶלָּא מְעֻשָּׂרִין[72] - כּוֹפִין אֶת הַמּוֹכֵר לְתַקֵּן. קְנָס הוּא**
26 **לוֹ[73] מִפְּנֵי שֶׁמָּכַר טֶבֶל[74].**

70) כלומר, להפריש עליהם תרומות ומעשרות ולתקנן. ומכיון שספק הוא ואפשר שאינם קיימים, ואם כן הפרשתו אינה הפרשה, והתרומות והמעשרות האלו בטבלם - צריך הוא לתקנם ממקום אחר (ראה למעלה פ"ה מהל' תרומות הט"ז). 71) תוספתא שם. 72) והודיעו לאחר מכן שטבל הן, ויש עדים על כך, שהרי בלאו־הכי אינו נאמן לומר שמכר טבלים, או שהלוקח זריז ומחמיר על עצמו אף־על־פי ששורת הדין שאין המוכר נאמן, ראה להלן פי"ב הי"ח, וב'תוספתא כפשוטה' שם. 73) כלומר, על־מנת שהן מעושרין. 74) אבל מעיקר הדין פטור הוא, שהמוציא מחבירו עליו הראיה (רדב"ז).

27 **ט. אֵין[75] פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטֶּבֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
28 **כְּמוֹכְרוֹ[76].**

75) ועבר על איסור, כנ"ל ה"ו. אבל אם הלוקח חבר, והמוכר טוען שמכר לו טבל לצורך, שלא עבר על איסור,

כמבואר למעלה - אינו חייב לתקן (משנה־למלך). 76) נלמד מההלכה הבאה.

י. מי[77] שֶׁלָּקְחוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת פֵּרוֹתָיו וְהֵם טְבָלִים: אִם מֵחֲמַת שֶׁהוּא חַיָּב לָהֶן - צָרִיךְ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן מַעַשְׂרוֹת[78]; וְאִם לָקְחוּ בְּאֹנֶס[79] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עֲלֵיהֶם.

77) שתמורת מה שהלוה לו, הוא מחזיר הטבל, והרי זו כמכירה שהיא אסורה, כנ"ל. 78) תוספתא שם, ובמקבילות. 79) שהרי זה כפורע חוב בטבל.

יא. הַלּוֹקֵחַ[80] טֶבֶל[81] מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת - מְעַשֵּׂר מִזֶּה עַל זֶה[82]. הַמְקַבֵּל[83] שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הַנָּכְרִי[84] - חוֹלֵק וְנוֹתֵן לְבַעַל הַשָּׂדֶה בְּפָנָיו, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע שֶׁטֶּבֶל נָטַל[85]. אֲבָל הַחוֹכֵר[86] שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל: אִם נָתַן לוֹ[87] מִזֶּרַע אוֹתָהּ שָׂדֶה[88] - תּוֹרֵם[89] וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ מִזּוֹ שֶׁקָּצַץ לִתֵּן לוֹ[90], וּבַעַל הַשָּׂדֶה מְעַשֵּׂר לְעַצְמוֹ; וְאִם נָתַן לוֹ מִזֶּרַע שָׂדֶה אַחֶרֶת אוֹ מִמִּין אַחֵר - מוֹצִיא הַמַּעֲשֵׂר וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ[91].

80) ולא מחמת שהוא חייב להם. 81) דמאי פ"ה מ"ח. 82) שהודיעוהו שטבל הוא. 83) ואין חוששים שמא פירות אלו של שנה זו, ופירות אלו משנה אחרת, ואין מעשרים מאלו על אלו, כמפורש למעלה בפ"ה מהל' תרומות הי"א (רדב"ז). 84) שם פ"ו מ"א. והוא המקבל שדה באריסות על־מנת לקחת חלק מסוים מן הפירות, ראה להלן הי"ג. 85) ואינו צריך לעשר, שהרי חלקו של בעל השדה לא היה שלו, ואין זה כמוכר טבל. ויש אומרים שאינו פטור אלא ממעשרות, אבל תרומה גדולה חייב להפריש, כמו חוכר דלהלן (חדושי מהרי"ח במשנה, שם). 86) אם ישראל הוא - יעשר. ואם גוי הוא - כדי שידעו הקונים ממנו (רדב"ז). 87) מקבל השדה על־מנת לשלם לבעליה מדה ידועה של פירות (להלן הי"ג). 88) החוכר לבעל השדה. 89) ומאותו המין (משנה, שם). 90) שאי־אפשר לגורן שתיעקר בלי תרומה גדולה ('ירושלמי'). 91) ופטור ממעשר, שבחלקו של בעל השדה לא זכה, ושלו הוא נותן לו.

יב. הַחוֹכֵר[92] שָׂדֶה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְעַשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ. קְנָסוּהוּ[93] בָּזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְכֹּר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[94], וְנִמְצֵאת הַשָּׂדֶה בּוּרָה לְפָנָיו[95], עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ וִימַכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל. וְכֵן[96] הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אֲבוֹתָיו[97] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - קְנָסוּהוּ שֶׁיְּעַשֵּׂר וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן חֶלְקוֹ[98] לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְעֻשָּׂר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְפֹּץ וִיקַבְּלָהּ מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהִיא שָׂדֶה אֲבוֹתָיו[99], עַד שֶׁתִּשָּׁאֵר לְפָנָיו בּוּרָה[100], כְּדֵי שֶׁיִּמְכְּרֶנָּה לְיִשְׂרָאֵל[101].

92) שכיון שקצץ מזרע אותה שדה ומאותו המין, אם נותן אחרים תחתיהם הרי הוא כמוכר טבל ('תוספות אנשי שם'), וזהו כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא־קמא. 93) שם, מ"ב. 94) 'ירושלמי', שם. 95) ובמקבל באריסות מן הגוי לא קנסו, משום שהגוי רוצה יותר בחכירות מבאריסות. 96) לפני הגוי. 97) משנה שם, בשם רבי יהודה. ופסק כמותו שאין חולק עליו, ובגמרא שקלא־וטריא בדבריו בבבא־מציעא קא. (פירוש המשנה, שם). 98) של הגוי. 99) אם לא נזקיקו לעשר חלק הגוי. 100) כן גורס רבינו שם, וכן ב'תוספות' שם בשם ר"ח. 101) ובמקבל שדה שאינה שדה אבותיו, לא קנסו, שאם יקנסוהו ימנע מלקבל, ואף הגוי לא ימכרנה, אלא תהא אדמת א"י בור או יזרענה בעצמו. ולא קנסו אלא בחוכר, שהמחכיר שדה אינו רוצה לזרעה בעצמו מחמת הספק שמא יפסיד שלא יעלה יבולו יפה, ולכן הוא מחכיר, שיהא בטוח בדבר הקצוב שקצץ עם החוכר, בין תעשה הקרקע הרבה בין מעט, ולכן קנסו את הישראל החוכר, כדי שתהא האדמה בורה בידי העכו"ם וימכרנה, שהרי לא יזרע בעצמו, כנ"ל, וכן קנסו במקבל שדה אבותיו, שבידוע שימנע מלקבלה אם יהא חייב לעשר, ויוסיף בדמיה מחמת שהיא חביבה עליו ויקנה (רדב"ז).

יג. אֵי זֶהוּ חוֹכֵר וְאֵי זֶהוּ מְקַבֵּל? חוֹכֵר - שֶׁחוֹכֵר הַקַּרְקַע בְּדָבָר קָצוּב מִן הַזֶּרַע, בְּכָךְ וְכָךְ סְאָה, בֵּין עָשְׂתָה הַרְבֵּה בֵּין עָשְׂתָה מְעַט. מְקַבֵּל - הוּא שֶׁיְּקַבֵּל אוֹתָהּ בְּחֵלֶק מִמַּה שֶׁתַּעֲשֶׂה, חֶצְיוֹ אוֹ שְׁלִישוֹ אוֹ מַה שֶׁיַּתְנוּ בֵּינֵיהֶן. שׁוֹכֵר - הוּא שֶׁשּׁוֹכֵר הַקַّרְקַע בְּמָעוֹת[102].

102) ושוכר ודאי הרי הוא פורע חובתו, ומעשר ונותן לו אפילו בשוכר מישראל, וראה בבבא־מציעא פ"ט מ"ו, וב'תוספתא כפשוטה' שם פ"ו.

יד. שְׁנַיִם[103] שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת[104] אוֹ יָרְשׁוּ[105] אוֹ נִשְׁתַּתְּפוּ - יָכוֹל הָאֶחָד לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: טֹל אַתָּה חִטִּים שֶׁבְּמְקוֹם פְּלוֹנִי[106] וַאֲנִי חִטִּים שֶׁבְּמְקוֹם פְּלוֹנִי[107], אַתָּה יַיִן שֶׁבְּמְקוֹם פְּלוֹנִי וַאֲנִי יַיִן שֶׁבְּמְקוֹם פְּלוֹנִי[108]; אֲבָל לֹא יֹאמַר: טֹל אַתָּה חִטִּים וַאֲנִי שְׂעוֹרִים, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי שֶׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹכְרִין אֶת הַטֶּבֶל[109].

103) דמאי פ"ו מ"ח. 104) למחצה לשליש ולרביע, כפי התנאים שביניהם. 105) כלומר, שני אחים שירשו את אביהם. 106) הקרוב למקום שאתה דר בו. 107) הקרוב למקום שאני דר בו, ולא אצטרך לשאת פירות ממקום רחוק. 108) שאיסור מכירת טבל אינו אלא מדרבנן, ואין לו עיקר בתורה, ולכן אומרים בו "יש ברירה" ואינם כמוכרים זה לזה טבל, וראה בפ"א מהל' תרומות ה"כ, וברדב"ז שם. 109) שבשני מינין לא אמרו הוברר הדבר למפרע, שהרי לכל אחד חלק בכל מין ומין.

טו. כֹּהֵן[110] אוֹ לֵוִי שֶׁלָּקְחוּ פֵּרוֹת[111] מִיִּשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן - מוֹצִיאִין[112] אֶת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעְשְׂרוֹת מִידֵיהֶן[113] וְנוֹתְנִין אוֹתָם לְכֹהֲנִים וְלִלְוִיִּם אֲחֵרִים[114]. קְנָס[115] הוּא לָהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְפְּצוּ לַגְּרָנוֹת וְלַגָּתוֹת[116] וְיִקְנוּ טְבָלִים, כְּדֵי לְהַפְקִיעַ מַתָּנוֹת אֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים[117]. וְאִם[118] קָנוּ קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָם[119].

110) פאה פ"א מ"ו. 111) שאינם מעושרים. 112) בית־דין, אם אינם נותנים מרצונם. 113) שהרי גם הם חייבים להפריש תרומות ומעשרות (למעלה פ"א ה"ג). 114) כלומר, נותנים אותם לישראל, והוא נותנם לכל מי שירצה, וכן מפורש בתוספתא שם. 115) מימרא של רבי יוחנן ב"ירושלמי' פאה שם ה"ה. 116) מקום שדורכים שם הענבים. 117) וכן הלויים. 118) שם. 119) וכאן לא חששו שמא יקפצו לגרנות, כיון שטורח להם לגמור מלאכת הפירות.

1 **טז. כֹּהֵן[120] אוֹ לֵוִי שֶׁמָּכְרוּ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין לְיִשְׂרָאֵל**
2 **קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָכְרוּ**
3 **בִּמְחֻבָּר - הֲרֵי הַתְּרוּמָה[121] אוֹ הַמַּעֲשֵׂר[122] שֶׁלָּהֶם[123].**
4 **וְאִם מָכְרוּ אַחַר גְּמַר מְלָאכָה - הֲרֵי הַתְּרוּמָה**
5 **וְהַמַּעֲשֵׂר שֶׁל לוֹקֵחַ[124], וּמַפְרִישׁ וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן[125] אוֹ**
6 **לֵוִי[126] שֶׁיִּרְצֶה[127].**

120) תוספתא שם. 121) השייכת לכהן. 122) השייכת ללוי. 123) של הכהן או של הלוי. שכיון שגוף השדה שייך לכהן או ללוי, הרי הם משיירים לעצמם את התרומה והמעשרות, ואף־על־פי שלא התנו, כמו שהתנו דמי, וראה בדמאי פ"ו מ"ד, וב'משנה ראשונה' שם. ודוקא כשמכרו לישראל, אבל מכרו לכהן שמפריש ונוטל לעצמו, היה להם להתנות במפורש, ומשלא התנו - הרי הם שלו. ואף־על־פי שמכרו טבל, והיה לחכמים לקנסם, לא קנסום אלא כשלא ידע הלוקח שטבל הם, כמו למעלה ה"ח, אבל כשידע ולא נמנע מלקנות, לא קנסו המוכר. 124) שכיון שנגמרה מלאכתם היה להם למוכרים להתנות, ומכיון שלא התנו - אין המעשרות שלהם. 125) התרומה. 126) המעשר. 127) אף לכהן או ללוי שמכרו לו, שלא קנסו אותם על שעברו על איסור מכירת טבל, כנ"ל בהערה קכב.

7 **יז. כֹּהֵן[128] וְלֵוִי שֶׁקִּבְּלוּ שָׂדֶה מִיִּשְׂרָאֵל[129] - כְּשֵׁם**
8 **שֶׁחוֹלְקִין בַּחֵלִין, כָּךְ חוֹלְקִין בַּתְּרוּמָה וּבַמַּעֲשְׂרוֹת;**
9 **וְהַיִּשְׂרָאֵל נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן אוֹ לֵוִי**
10 **שֶׁיִּרְצֶה[130]. אֲבָל[131] יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה מִכֹּהֵן אוֹ**
11 **מִלֵּוִי - הַתְּרוּמָה[132] אוֹ הַמַּעֲשֵׂר[133] לְבַעַל הַשָּׂדֶה[134],**
12 **וּשְׁאָר הַמַּתָּנוֹת - חוֹלְקִין[135].**

128) דמאי פ"ו מ"ג. 129) למחצה לשליש ולרביע, כנ"ל הי"ג. 130) כלומר, נותנין לישראל את התרומה ומעשרות השייכים לחלקו, כחכמים ודלא כרבי אליעזר (שם) שאמר: "המעשרות שלהן" (= של הכהן ושל הלוי). 131) שם, מ"ד. 132) אם קיבל מכהן. 133) אם קיבל מלוי. 134) שכיון שהשדה שלו, הרי זה כאילו התנה שהתרומה או המעשר יהיו שלו ('ירושלמי'). 135) כלומר, מעשר שני או עני, וכן הוא בתוספתא שם פ"ז. ומפשטות לשון משנתנו וה"ירושלמי' במעשר שני פ"ה ה"ה, משמע שאף שאר המתנות לכהן, או ללוי, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. וכל זה אינו אלא כשקיבל השדה באריסות: למחצה ולשליש ולרביע, שחייב לתת לו מפרי השדה הזה, אבל אם קיבל בשכר או בחכירות, שיכול לתת לו מעות או פירות משדה אחר, אין אנו אומרים שהוא כאילו התנה שהתרומה והמעשרות יהיו שלו.

13 **יח. הַמְקַבֵּל[136] זֵיתִים לְהוֹצִיא מֵהֶן שֶׁמֶן[137], בֵּין**
14 **יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֵן אוֹ לֵוִי[138] בֵּין כֹּהֵן אוֹ לֵוִי מִיִּשְׂרָאֵל -**
15 **כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחֵלִין, כָּךְ חוֹלְקִין בִּתְרוּמָה**
16 **וּמַעֲשְׂרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַשֶּׁמֶן חָשׁוּב הוּא[139].**

136) שם מ"ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 137) כלומר, זיתים תלושים על־מנת לכתשן. אבל במחוברין לקרקע שקיבל עליו לגמור מלאכתן לאכילה ולא להוציא שמנם, הדין הוא כבהלכה הקודמת. 138) כן נראה במשנה שם, מדברי רבי יהודה, שאמר: "ישראל שקבל מכהן ומלוי וכו'", הרי שלתנא־קמא מדובר גם באופן זה, וראה שם בפירוש המשנה. 139) טעם זה כתב רבינו מדעתו. שכיון שחשוב הוא היה לכהן או ללוי להתנות במפורש, ואין אומרים כמי שהתנו דמי. ופשוט הוא כי הוא־הדין לענבים לעשות מהם יין, וכל דבר שהיוצא ממנו חשוב.

17 **יט. כֹּהֵן[140] שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְיִשְׂרָאֵל[141] וְאָמַר לוֹ: עַל**
18 **מְנָת שֶׁהַמַּעֲשֵׂר[142] שֶׁלָּהּ שֶׁלִּי לְעוֹלָם[143] - הֲרֵי הֵן**
19 **שֶׁלּוֹ[144]. כֵּיוָן שֶׁאָמַר עַל מְנָת - נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁשִּׁיֵּר**
20 **מְקוֹם הַמַּעֲשֵׂר[145]. וְאִם מֵת הַכֹּהֵן - הֲרֵי בְּנוֹ כְּשְׁאָר**
21 **הַכֹּהֲנִים. וְאִם אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת לִי**
22 **וְלִבְנִי, מֵת הוּא - יִטְּלֵם בְּנוֹ[146]. עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת**
23 **שֶׁלִּי כָּל זְמַן שֶׁהִיא לְפָנֶיךָ, מְכָרָהּ לְאַחֵר, אַף עַל פִּי**
24 **שֶׁחָזַר וּלְקָחָהּ - אֵין לַכֹּהֵן אוֹתָם הַמַּעֲשְׂרוֹת[147].**

140) ברייתא בבא־בתרא סג, א. ו'ירושלמי' דמאי פ"ו ה"ב. 141) הוא־הדין ישראל לישראל, אלא שמצוי הדבר בכהן, כיון שהמעשר שלו (רשב"ם שם). 142) ראה למעלה פ"א ה"ד וב'כסף משנה' שם, שמעשר בין לכהן בין ללוי. 143) בברייתא שם ליתא, וצ"ע למה הוסיף זאת רבינו, והרי צריך המוכר לפרש שאין הכוונה לעולם, כדלהלן, וא"כ מן הסתם הכוונה לעולם. 144) ואפילו אם מכר השדה לאחר - לא פקעה זכותו, אבל אם מת - אין בניו יורשים זכות זו, שאין לנו לחדש מדבריו אלא ההכרח בלבד, ודי אם נאמר שהתכוון לשמור לעצמו זכות זו, ותו לא. 145) כלומר, אף־על־פי שגוף השדה ללוקח - שייר המוכר לעצמו בשדה מקום המעשר. שאלמלא שייר בגוף השדה, הרי זה כמשייר דבר שלא בא לעולם (גמרא, שם). ואף־על־פי־כן יכול הלוקח לתקן פירותיו במעשר זה, שהרי הוא כמשאיל לו פירותיו לתקן תבואותיו, על־מנת שיחזירם לו. 146) ואם מכר השדה - לא פקעה זכות הבן, כנ"ל. 147) שהרי כשהגיעה השדה ללוקח השני, פקעה זכותו של הכהן, וכשמכרה שוב למוכר, מכר לו כל זכות שבאה לידו.

25 **כ. יִשְׂרָאֵל[148] שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה מִכֹּהֵן וְלֵוִי[149] וְאָמַר לוֹ[150]:**
26 **עַל מְנָת שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת[151] שֶׁלִּי אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים -**
27 **מֻתָּר[152]; עַל מְנָת שֶׁהֵן שֶׁלִּי לְעוֹלָם - אָסוּר, שֶׁאֵין**
28 **כֹּהֵן[153] עוֹשֶׂה כֹּהֵן[154]. וְכֵן[155] בֶּן לֵוִי[156] שֶׁהָיָה עָלָיו**
29 **חוֹב לְיִשְׂרָאֵל[157] - לֹא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל זֶה גּוֹבֶה**
30 **מֵאַחֵרִים[158] וּמַפְרִישׁ[159] עַד שֶׁיִּפָּרַע כְּנֶגֶד חוֹבוֹ; שֶׁאֵין**

לֵוִי זֶה עוֹשֶׂה בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ כְּלֵוִי אַחֵר שֶׁיִּגְבֶּה מַעֲשֵׂר מֵאַחֵרִים[160].

148) תוספתא שם, לפי נוסחא אחת. 149) כלומר, או מלוי, שעל־פי הדין התרומה או המעשר לבעל השדה, כנ"ל הי"ז. ובתוספתא שם לא כתוב "לוי", והוסיף רבינו, משום שלשון "מעשרות" לא שייך על כהן. 150) הישראל לכהן או ללוי. 151) וכן התרומה אם קיבל מכהן. 152) כלומר, מפריש הישראל תרומה ומעשר, ונותנן לכהן או ללוי שירצה. 153) וכן אין לוי עושה ישראל לוי. 154) בכת"י שלפני המהרי"ק, היה כתוב: "שאין כהן עושה ישראל כהן", וכן העתיק הראב"ד. והפירוש: שע"י שממנה אותו במקומו לקבל התרומה או המעשר, נדמה כאילו עשאו כהן או לוי. ודוקא בישראל שקיבל שדה מכהן ולוי, שכיון שהתרומה והמעשר לבעל השדה, ע"י תנאי זה שהתנה הישראל נראה כעושהו כהן, אבל בישראל שמכר שדה לכהן והתנה שיהיו המעשרות שלו לעולם, אין איסור בדבר, שהרי הוא כמו ששייר מקום המעשר, כבהלכה הקודמת, ואין נראה כאילו עשה הכהן את הישראל, כהן (כסף־משנה). והראב"ד חולק, וגורס בתוספתא: ישראל שמכר שדה לכהן, וכן הוא ב'ירושלמי', וראה ב'חזון איש' וב'תוספתא כפשוטה' שם. 155) תוספתא, שם. 156) אבל בכהן לא שייך דין זה, שתרומה אסורה באכילה לזרים. 157) כלומר, שהיה חייב מעות לישראל. 158) מעשר ראשון ברשות הלוי, על־מנת לתתו לו. 159) את המעשר לעצמו, שמעשר ראשון חולין הוא, כנ"ל פ"א ה"ב. 160) והחידוש בהלכה זו, שאף־על־פי שבשעה שהישראל נוטל מעשרות מאחרים, על־מנת לתתו ללוי זה הוא נוטל, נראה כעושה את הישראל לוי.

כא. יִשְׂרָאֵל[161] שֶׁיָּרַשׁ[162] טֶבֶל מִמֹּרַח[163] מֵאֲבִי אִמּוֹ כֹּהֵן[164], וְאוֹתוֹ אֲבִי אִמּוֹ יָרְשׁוֹ מֵאֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[165] - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ[166] מַעְשְׂרוֹתָיו[167] וְהֵן שֶׁלּוֹ[168]; שֶׁהַמַּתָּנוֹת הָרְאוּיוֹת לִתָּרֵם - כְּמוֹ שֶׁהוּרְמוּ הֵן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הוּרְמוּ[169].

161) מימרא של רבה בר אבוה, בבכורות יא, א. 162) הוא־הדין אם קיבל טבל במתנה, אלא כיון שאסור לשלוח טבל (למעלה ה"ו), נקט לשון "ירושה". 163) שנגמרה מלאכתו. בגמרא שם: "שהיו לו טבלים ממורחים בתוך ביתו". ומפשטות לשון רבינו נראה, שאף שמדובר גם כשעוד לא ראו פני הבית, בכל זאת אומרים "מתנות שלא הורמו, כמי שהורמו". 164) כלומר, שהיה אביו ישראל, ואמו בת כהן, ומתו אביו ואמו, שאם לא כן, הרי אביו יורש את אמו, ואחר־כך מת אבי אמו, ונמצא הוא יורשו. 165) כלומר, אפילו ירש הכהן הנ"ל מאבי אמו ישראל, שהיה חייב להפריש מעשר ולתת ללוי – אף־על־פי־כן אין הישראל הזה חייב לתת ללוי, כיון שירשו מאבי אמו כהן, וראה ברש"ש שם. 166) מן הטבל. 167) וכן תרומה גדולה. 168) כלומר, התרומה יכול למכור לכהנים - והדמים שלו, ומעשר ראשון יכול לאכול בעצמו. 169) וכיון שנפל הטבל לידי אבי אמו כהן, נעשה כאילו הפריש הכהן ממנו תרומה ומעשרות והרי הם שלו, שהרי כהן אינו חייב לתת ללוי כלום (למעלה פ"א ה"ג), וכיון שירשו ישראל זה, הרי הם שלו (רש"י שם). וראה בקידושין נח, ב. ובפ"ה מהל' אישות ה"ו.

כב. הַנּוֹתְנָן[170] שֶׁדֵּהוּ[171] בְּקַבָּלָה[172] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְמִי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[173], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת מַעַשְׂרוֹת[174] - צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[175]. נְתָנָהּ לְעַם הָאָרֶץ[176]: עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[177] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[178]; וּמִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - צָרִיךְ לְעַשֵּׂר עַל יָדָם[179]. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? עוֹמֵד עַל הַגֹּרֶן[180] וְנוֹטֵל[181], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְמַה שֶׁאָכְלוּ[182], שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין לָהֶן[183].

170) תוספתא דמאי פ"ז, ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"א, לפי גירסת הגר"א שם. 171) כשהיא זרועה. 172) כלומר, למחצה, לשליש ולרביע. [וכגון שאמר לו: מחצה או שליש או רביע ממה שאתה קוצר יהא שלך, שבאופן זה אין לגוי קנין בפירות אלא לאחר קצירה, אבל אם אמר לו: מחצה או שליש או רביע שלך יהא, שיש לו מיד קנין בפירות - כיון שבאו לעונת המעשרות ביד הגוי, והוא מירחם אחר כך, פטורים הם מן המעשרות (למעלה פ"א מהל' תרומות הי"ג). וראה בפ"ו מהל' מתנות עניים הט"ו]. 173) כלומר, לחשוד שלא לעשר תבואתו (ראב"ד. וראה במהרי"ק). ואינו בכלל עמי הארץ, שעליהם אמרו שרובם מעשרים הם. 174) ראה למעלה פ"ב ה"ה. 175) קנסוהו, כדי שיתן שדהו לישראל המתקן פירותיו כראוי, ולפי זה הוא־הדין במשכיר שדהו ובמחכירה, וכן אם נתן שדה שאינה זרועה כלל וזרעה הגוי האריס ('חזון איש', ונקט שדה זרועה משום ריבותא דסיפא. ומסתימת לשון רבינו נראה, שקנסוהו בין במקום שישראל מצויים ובין במקום שאין ישראל מצויין, כרבי יוחנן ולא כרבי יהושע בן לוי, ב'ירושלמי' שם. 176) שהוא בכלל רוב המעשרים. 177) כלומר, אם נתן לעם־הארץ עד שלא באו וכו'. וכל־שכן כשנתן לו שדה שאינה זרועה כלל, וראה למעלה. 178) כיון שרוב עמי הארץ מעשרין הם (שבת כג.), לא קנסוהו אלא אם מסר לו אחר שבאו לעונת המעשרות. 179) אף־על־פי שהפירות מחוברין לקרקע, כיון שאם יתלשו יתחייבו במעשר, ואפשר שעם־הארץ זה הוא מן המיעוט שאינן מעשרין, לא היה לו לתת לו שדהו. 180) לאחר גמר מלאכה, קודם שלקחו כל אחד חלקו. 181) מעשר, אבל תרומה גדולה אינו נוטל, שחזקה על עמי־הארצות שמפרישים תרומה גדולה (להלן פ"ט ה"א). 182) כלומר, אינו חושש לעשר קודם גמר מלאכה, שלא יאכלו אכילת קבע באיסור. 183) בתוספתא שם: "שאין אחריות לרמאין", כלומר, שהרי אסור להם לאכול לפני חלוקה מחמת איסור גזל ('תוספתא כפשוטה'). [וראה במס' מעשר שני פ"ה מ"א, ולהלן פ"ט מהל' מעשר שני ה"ז, ובדמאי פ"ג מ"ה].

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"א־י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

יום א' י"א מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יפרש המומים הפוסלים באדם ובבהמה.

1 **א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה - חֲמִשִּׁים[2].**
2 **וְזֶהוּ פֵּרָטָן:**

2) ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"א. וראה להלן פ"ח, המומין המיוחדים רק באדם, ובהל' איסורי מזבח שם ה"ב, המומין המיוחדים רק בבהמה. ואף־על־פי שיבלת וחרוץ לא נכתבו בתורה אצל אדם, ודק ותבלול לא נכתבו בבהמה — למדו (בכורות מג.) זה מזה בגזירה־שוה.

3 **ב. חֲמִשָּׁה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּפְּגַם[3] סְחוּס אָזְנוֹ[4]**
4 **כְּדֵי שֶׁתַּחְגֹּר הַצִּפֹּרֶן בַּפְּגָם[5]. אֲבָל הָעוֹר הַמֻּקָּף לְסְחוּס**
5 **הָאֹזֶן - אֵין בּוֹ מוּם[6], בֵּין נִקַּב בֵּין נִסְדַּק[7].**

3) פגימה היא כשיש שם חסרון (רש"י שם לז.). וראה להלן ה"ג. 4) שם לז, א - במשנה: "על אלו מומין שוחטין את הבכור, נפגמה אזנו מן החסחוס". ובמשנה שבמשניות הגירסא "הסחוס", וכן הוא בראב"ש, וראה ברש"י וב'תוספות' שם כי הוא תנוך האוזן. 5) שם לז, ב - בגמרא. והיינו "שתעכב בה ציפורן, אם בודקין אותו כבדיקת סכין" (רש"י שם). 6) שם במשנה "אבל לא העזר", ופירש רש"י "דהדר בריא ולא הוי מומא, והאי עור היינו אליה רכה של אוזן", אבל לדעת רבינו הכוונה לכל העור המקיף ולא רק לאליה הרכה של האוזן, וראה 'תוספות יום־טוב' כאן. (וראה להלן ה"ד והי"א בדין אין חרוץ אלא בעצם). 7) אף־על־פי שזה לא נשנה שם אלא בנפגם — טעם אחד הוא לכולם כיון שחוזר ומבריא, כנ"ל.

6 **ג. מִי שֶׁנִּסְדַּק[8] סְחוּס אָזְנוֹ בְּכָל שֶׁהוּא, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁלֹּא חָסַר[9]. מִי שֶׁנִּקַּב[10] סְחוּס אָזְנוֹ כְּכַרְשִׁינָה[11]. בֵּין**
8 **נֶקֶב עָגֹל בֵּין נֶקֶב אָרֹךְ, אִם מִצְטָרֵף לְכַרְשִׁינָה - הֲרֵי**
9 **זֶה מוּם[12]. מִי שֶׁיָּבְשָׁה אָזְנוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּקֵב וְלֹא תּוֹצִיא**
10 **דָּם[13]. מִי שֶׁהָיְתָה אָזְנוֹ[14] כְּפוּלָה לִשְׁתַּיִם[15]. אֲפִלּוּ**
11 **הַגִּדִּי, שֶׁדֶּרֶךְ אָזְנָיו לִהְיוֹתָן נוֹטוֹת וּכְפוּלוֹת[16]. וּבִלְבַד**
12 **שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סְחוּסִין[17]; אֲבָל אִם אֵין לָהּ אֶלָּא**
13 **סְחוּס אֶחָד וַהֲרֵי הוּא כְּגוּף אֶחָד שֶׁנִּכְפַּל - כָּשֵׁר[18].**

8) סדק הוא בלי חסרון (רש"י שם). וראה להלן. 9) במשנה, שם: "נסדקה אע"פ שלא חסרה", ובגמרא (שם לז:) "תנו רבנן, הסדק כל שהוא". 10) (נקב זה הוא בלי חסרון, שאם יש בו חסרון, אין צורך בשיעור כרשינה, שהרי נפגם פסול אפילו בכדי שתחגור בה ציפורן (למעלה ה"ב), וראה להלן). 11) שם במשנה: "ניקבה מלא כרשינה". ובפירוש המשנה: "שיעור גרגר כרשינה". ובגמרא (שם) "מאי כרשינה, אמר רב: שרביא הינדא", "והוא צמח מן הקטניות, הדומה לעדשים והוא מאכל בהמה" (רש"י שם). וראה בפ"ג מהל' עבדים ה"ח, ובהוספה להערה מו שם. (ומה שבנפגם פסול בחגירת הציפורן, שהוא שיעור קטן, היינו משום שיש שם חסרון, אבל ניקב אין בו חסרון, כנ"ל. ומה שפסלו בנסדק בכל שהוא, אף־על־פי שאף הוא אין בו חסרון — מצאנו גם בדיני שופר, שניקב כשר (שו"ע או"ח סי' תקפו ס"ז), ואילו בנסדק לארכו יש פוסלים אפילו בכל שהוא (שם ס"ח), לפי שהנקב אינו הולך ומרחיב. והסדק הולך ומרחיב (ראה במפרשי השו"ע שם), וכאן בנסדק הסחוס, היה ידוע להם שילך ויתרחב יותר ויותר). 12) בבכורות, שם: "בעא מיניה רב הושעיא מרב הונא רבה, כרשינה הנכנסת ויוצאה או כרשינה העומדת, אמר לו זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי, דתנן השדרה והגולגולת שחסרו כמה וכו' כמלא מקדח וכו'". ומפרש רבינו שזו היתה הבעיה, אם צריך הנקב להיות עגול, שהכרשינה תהיה נכנסת ויוצאת בו, או אפילו אם הוא ארוך הוא מצטרף, ופשט לו מגולגולת ששיעור החסר בו הוא כמלא מקדח, ושם אמרו (חולין מה.) שאם "יש בה נקב אחד ארוך, אפילו יש בה נקבים הרבה, מצטרפין למלא מקדח", ומזה למד גם בנידון שלפנינו ש"מלא כרשינה" הוא גם אם הנקב ארוך ('אור שמח'). 13) שם במשנה: "או שיבשה, איזהו יבשה, כל שתינקב ואינה מוציאה טיפת דם. ר"י בן המשולם אומר, יבשה שתהא נפרכת". ופסק רבינו כתנא־קמא, וראה גם בפירוש המשנה. 14) בכורות מ, ב - במשנה. 15) "שיש לו שתי אזנים מצד אחד, אוזן בתוך אוזן" (רש"י שם). 16) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה וכו'". ומפרש רבינו כי נקט התנא גדי לרבותא כי אפילו בגדי, שדרך אזניו להיותן נוטות וכפולות, זה נחשב למום, באם היו לו שני סחוסין. 17) כלומר, שני תנוכים נפרדים. 18) ראה שם במשנה: "אוזן הגדי היתה כפולה, אמרו חכמים: בזמן שהוא עצם אחד מום, ואם אינה עצם אחד (כ"ה ברש"י ובמשנה שבמשניות) אינו מום". ומפרשה רבינו: "בזמן שהוא עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף הוא עצם בפני עצמו — הרי זה מום. "בזמן שאינו עצם אחד", היינו שהאוזן הנוסף אינו עצם בפני עצמו — אין זה מום ('בית יוסף' יו"ד סי' שט). ונראה שהוא גורס בברייתא בגמרא (בכורות שם) להיפך מהנוסחא שלפנינו: "אזניו כפולות בחסחסת אינו מום, בשתי חסחסיות הרי זה מום" ('בית יוסף' שם). וכן הוא בתוספתא בכורות פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 539 18): "אזניו מגופפות, בחסיסה אחת לא ישחט (= חוץ למקדש), בשתי חסיסות ישחט" (= שהוא מום). וראה בפירוש המשניות שם.

14 **ד. שְׁלֹשָׁה בָּרִיס[19] שֶׁל עַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב רִיס**
15 **מֵרִיסֵי עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[20]. מִי שֶׁנִּסְדַּק רִיס מֵרִיסֵי**
16 **עֵינָיו בְּכָל שֶׁהוּא[21]. [מִי שֶׁנִּפְּגַם[22] רִיס מֵרִיסֵי עֵינָיו**
17 **בְּכָל שֶׁהוּא.] וּשְׁלֹשָׁה מוּמִין אֵלּוּ בִּכְלַל חָרוּץ[23]**
18 **הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[24].**

19) משנה שם לח, א. ובגמרא (שם לח:) "מאי הריס, אמר רב פפא תורא ברע דעינא". ומפרש רבינו בפירוש המשנה "ריס העין, שם העפעף האחד משני עפעפי העין". 20) במשנה, שם: "הריס של עין שניקב". ומכיון שלא נאמר שיעור הנקב, קבע רבינו שהוא בכל שהוא. 21) שם, במשנה. ומה שכתב בכל שהוא, ראה שם לז, ב - לענין סחוס "הסדק בכל שהוא", ובלא חסרון, ראה שם לז, א - במשנה. 22) כלומר, נחסר. שם במשנה לח, א. וצריך עיון: אם ניקב ונסדק, שאין בהם חסרון, פסולים בכל שהוא – כל־שכן נפגם, שיש בו חסרון, שפסול בכל שהוא. וראה להלן. 23) 'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"ב: "חרוץ ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק". 24) בויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ". ואף־על־פי שאין חרוץ בבשר, אלא בעצם (להלן הי"א) – נראה שריסי העינים אינם בבשר ('חזון איש').

1 **ה. שְׁמוֹנָה בָּעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: הָעִוּר[25], בֵּין בְּאַחַת**
2 **מֵעֵינָיו בֵּין מִשְׁתֵּיהֶן[26]. מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו**
3 **אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נִרְאֶה בָּהֶן שִׁנּוּי**
4 **כְּלָל[27], מֵחֲמַת שֶׁיָּרְדוּ מַיִם קְבוּעִים כְּנֶגֶד רְאוֹתָיו[28].**
5 **מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה בְּעֵינָיו אוֹ בְּאַחַת מֵהֶן רְאִיָּה בְּרוּרָה**
6 **מֵחֲמַת שֶׁהָיָה בָּהּ סַנְוֵרִים קְבוּעִים[29]. מִי שֶׁבְּעֵינוֹ כְּמוֹ**
7 **עֵנָב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה[30]. מִי שֶׁיָּצָא בְּשַׂר יָתֵר**
8 **בְּעֵינוֹ עַד שֶׁחִפָּה מְעַט מִן הַשְּׁחוֹר[31] שֶׁל עַיִן. מִי**
9 **שֶׁנִּמְשַׁךְ הַלֵּבֶן שֶׁל עַיִן וְנִכְנַס מִמֶּנּוּ מְעַט בַּשְּׁחוֹר, עַד**
10 **שֶׁנִּמְצָא הַשְּׁחוֹר מְעֹרָב בַּלֵּבֶן. וְהוּא תְּבַלּוּל[32] הָאָמוּר**
11 **בַּתּוֹרָה[33]. אֲבָל אִם יָצָא מִן הַשְּׁחוֹר לְתוֹךְ הַלָּבָן -**
12 **אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִין בַּלָּבָן[34]. מִי שֶׁהָיְתָה נְקֻדָּה**
13 **לְבָנָה בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר. וְזֶהוּ דַק[35] הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[36].**
14 **וְהוּא שֶׁתְּהֶיה צָפָה עַל גַּבֵּי הַשְּׁחוֹר; אֲבָל אִם לֹא**
15 **הָיְתָה צָפָה אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשֻׁקַּעַת בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ מוּם.**
16 **וְכֵן אִם הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה בְּתוֹךְ הַלָּבָן, אַפִּלּוּ צָפָה**
17 **- אֵינוֹ מוּם; שֶׁאֵין מוּמִים בַּלָּבָן. הָיְתָה נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה**
18 **שׁוּקַּעַת בְּתוֹךְ הַשְּׁחוֹר - אַף זֶה נִקְרָא דַק. אֲבָל אִם**
19 **הָיְתָה צָפָה, הוֹאִיל וְהִיא שְׁחוֹרָה בַּשְּׁחוֹר - אֵינוֹ**
20 **מוּם.**

25) שנאמר (שם כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור וגו'", והיינו שנעקרו עיניו או עין אחת (ראה להלן). וכן מפורש בבכורות מד, א. 26) בבכורות שם: "תנו רבנן, עור בין סומא בשתי עיניו, בין סומא מאחת מעיניו". 27) שלא נעקרו, וישנן במקומן. 28) כלומר, בעיניו, ראה בבכורות לח, ב - במשנה: "חוורור והמים הקבועים", וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח הי"ג "במה יודע שהמים קבועים". 29) זהו "חוורור שבמשנה שם "חוורור והמים הקבועים", ומילת "הקבועים" שבמשנה הנ"ל סובבת גם על חוורור וגם על המים. וכן הוא ב'ספרא' שם פ"ג ה"ו "חוורור קבוע והמים הקבועים". וראה בהל' איסורי מזבח שם הי"ב, איזהו סנוורים קבועים. 30) ראה במשנה שם לח, א. "הרי בעינו דק תבלול חלזון נחש עצב". ורבינו גרס "עינב" במקום "עצב", וכן הוא במשנה שבמשניות וברע"ב שם. וב'ספרא' שם הי"ב כת"י רומי (צלום הסמינר בניורק): "חלזון לחש עיניו". ובהגהה על הגליון, הוגה "נחש, עינב". וכן הוא גם ברש"י על התורה (ויקרא כא, כ). 31) שם במשנה "חלזון נחש", ובפירוש המשנה: "וחלזון נחש, שני שמות נגררים על ענין אחד, הוא שיצמח בעין בשר (מותר) (מיותר) וימשך עד שחופה קצת משחור העין, ושמו המפורסם אצל הרופאים בלשון ערב טפרא". 32) שם במשנה: "איזהו תבלול, לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור", ובפירוש המשנה: "ותבלול הוא הערבוב, ונגזר מן בלול, והוא שיתערב הלבן עם השחור וכו', והוא שאם נראה כאילו מן הלבן נכנס שום דבר בשחור העין הרי הוא מום, והוא מה שאמר לבן הפוסק בסירא ונכנס בשחור". 33) ויקרא כא, כ "או גבן או דק או תבלול בעינו". 34) משנה שם: "שחור נכנס בלבן אינו מום". ובגמרא (שם לח:) "מתניתין מני רבי יוסי היא, דתניא לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן, הרי זה מום, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר, לבן ונכנס בשחור הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב, מאי טעמא דרבי יוסי, דכתיב (תהלים עג, ז) יצא מחלב עינימו (= יצא רשע לתרבות רעה, מרוב שמן שבעינו, ושומן העין בלבן הוא – רש"י) תרבא דעינא (= חלב העין) איקרי (= הלובן), עינימו סתמא - לא איקרי". 35) במשנה שם: "הרי בעינו דק", וכל דברי רבינו מכאן ועד סוף ההלכה הוא בגמרא שם לח, ב. 36) שם כב, כ "או גבן או דק או תבלול".

21 **ו. שְׁלֹשָׁה בַּחֹטֶם[37], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקַּב חָטְמוֹ, אֲפִלּוּ**
22 **מִצַּד אֶחָד[38]. מִי שֶׁנִּסְדַּק חָטְמוֹ. מִי שֶׁנִּפְגַּם[39] חָטְמוֹ.**

37) משנה, שם לט, א. 38) כלומר, דופן אחד של נחיר אחד. שהרי נאמר במשנה "חוטם", ולא חוטמין כברייתא שם, ומכאן שאפילו אם ניקב חוטם אחד, הרי זה מום, וראה להלן ה"ז. ובברייתא שם: "ניקבו חוטמין זה לתוך זה, מבחוץ – הרי זה מום, מבפנים – אינו מום". והיינו "אם ניקב הבשר המפסיק באף לשני נקבים וכו', אם היה לו בחלק הנראה על פני האדמה – הרי הוא מום. ואם היה תחת העור, רוצה לומר לצד העליון מן האף – אינו מום" (פירוש המשנה). והביאו רבינו להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ב במומים של בהמה, כי באדם לא נמצא כל־כך שהנקב שבדופן האמצעי יהיה ניכר מבחוץ ('הר המוריה'). 39) ראה למעלה הערה כא, מה שהעירונו. וכן יש להעיר גם כאן.

23 **ז. שִׁשָּׁה בַּפֶּה, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּקְּבָה שְׂפָתוֹ[40], אֲפִלּוּ**
24 **אַחַת מֵהֶן[41]. מִי שֶׁנִּפְגְּמָה שְׂפָתוֹ. מִי שֶׁנִּסְדְּקָה שְׂפָתוֹ.**
25 **וְהוּא שֶׁתִּסָּדֵק מִזֵּר[42] שֶׁלָּהּ עַד שֶׁתִּתְחַלֵּק לִשְׁנֵי**
26 **רָאשִׁים[43]. מִי שֶׁעֶצֶם לֶחֱיוֹ הַתַּחְתּוֹן עוֹדֵף עַל הָעֶלְיוֹן**
27 **כָּל שֶׁהוּא[44]. מִי שֶׁפִּיו נִבְלָם[45] מֵחֲמַת גּוּפוֹ וּבְרִיָּתוֹ.**
28 **אֲבָל אִם נִבְלָם מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם[46]. מִי שֶׁנִּטַּל**
29 **רֹב הַמְדַבֵּר שֶׁל לְשׁוֹנוֹ[47].**

40) במשנה שם: "שפמו שנקבה שנפגמה שנסדקה", ובמשנה שבמשניות הגירסא "שפתו". 41) כן נראה

מלשון המשנה הנ"ל: "שפתו", ולא "שפתותיו", וראה למעלה ה"ו. 42) אולי צ"ל "עור" במקום "מזר", ראה בגמרא שם "אמר רב פפא, תורה ברא דשיפתיה", ומפרש 'רבינו גרשום' "תורה ברא דשיפתיה = עור החיצון". (ויתכן כי צריך להיות "הזר שלה"). 43) אם פירש כן המלה "נסדקה", צריך־עיון למה לא כתב כן גם למעלה ה"ב באוזן, ה"ד בריס, וה"ו בחוטם. 44) שם מ, א - במשנה: "ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון, ושאל רבן גמליאל לחכמים, ואמרו הרי זה מום". ובגמרא (שם מ:) חילקו בין אם יש בה עצם שהוא מום בין באדם ובין בבהמה, לבין אם אין בו עצם שאינו מום אלא בבהמה. כלומר, אם השפה התחתונה בלבד עודפת על השפה העליונה, אבל הלחי התחתון אינה עודפת על העליונה – אין זה מום בבהמה, אלא באדם בלבד, ראה להלן פ"ח ה"ח. 45) ברייתא שם מ, ב. וראה שם ברש"י, שני פירושים: א) פיו קצר. ב) פיו נפוח. וכתב ה'בית יוסף' ביו"ד סי' שט, שרבינו מפרש כפירוש השני ברש"י, וכן הביא ב'כסף משנה' כאן רק הפירוש השני. וראה להלן ה"ט, ופ"ח ה"ז. 46) ראה שם בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח – אינו מום, מחמת העצם הרי זה מום". ובתוספתא בכורות (פ"ד) "מחמת הרוח – אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום". וזהו כפירושו של רבינו, ולא כפירוש רש"י (כסף־משנה). וראה להלן ה"ט לגבי רגלים מבולמות. 47) במשנה, שם מ, א: "ושניטל רוב המדבר של לשונו, בית־דין של אחריהם אמרו, הרי זה מום", ו"רוב המדבר, היינו אותו קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו" (רש"י). והלכה כבית־דין של אחריהם (פירוש המשנה).

1 **ח. שְׁנַיִם עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע[48], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁנִּמְעַךְ**
2 **הַגִּיד שֶׁלּוֹ, אוֹ נִכְתַּת[49], אוֹ נִתַּק[50], אוֹ נִכְרַת[51]. מִי**
3 **שֶׁנִּמְעֲכוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ אוֹ אַחַת מֵהֶן[52], אוֹ נִכְתְּתוּ אוֹ**
4 **אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִתְּקוּ[53] אוֹ אַחַת מֵהֶן, אוֹ נִכְרְתוּ[54] אוֹ**
5 **אַחַת מֵהֶן. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת, אַף עַל פִּי**
6 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי כִּיסִין[55]. מִי שֶׁשְּׁתֵי בֵּיצָיו בְּכִיס אֶחָד[56].**
7 **הַטֻּמְטוּם. הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[57].**

48) בויקרא (כב, כד): "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". ובבכורות לט, ב - נחלקו בזה רבי יהודה ורבי אליעזר בן יעקב ורבי יוסי: לדעת רבי יהודה מומין אלו כולם, הם גם בביצים וגם בגיד. לדעת רבי אליעזר בן יעקב, כולם רק בגיד. ולדעת רבי יוסי, מעוך וכתות הם גם בביצים וגם בגיד, ואילו נתוק וכרות אינם אלא בגיד ולא בביצים, ופסק רבינו כרבי יהודה, שכולן גם בביצים וגם בגיד. 49) כתוש יותר ממעוך (רש"י על התורה, שם) והיינו שנכתתו באבנים עד שנימוח (רש" בכורות, שם). 50) היינו שניתק ביד לגמרי ולא נשאר מעורה (ראה רש"י שם). 51) בסכין ועדיין נשאר מעורה (רש"י שם). 52) נלמד מהא דלהלן שמי שאין לו אלא ביצה אחת, הרי זה מום. 53) תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויין בהם, אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש (רש"י בחומש ויקרא שם, וראה גם רש"י בכורות, שם).

54) בסכין ועדיין תלויין בכיס ומעורין קצת, שכרות הוא פחות מנתוק (רש"י בכורות שם, וראה רש"י בחומש שם) אבל ברש"י שם לג, ב - כתב שכרות הוא שכרתן לגמרי, רק הם תלויין בכיס, ואילו נתוק הוא שמשליכן גם מן הכיס, וראה ב'תוספות' שם ד"ה להביא. 55) שם מ, א – במשנה. ובגמרא שם שלש מחלוקות, תנא־קמא סובר כי הוא מום, ורבי ישמעאל סובר כיון שיש לו שני כיסין, בידוע שיש לו שני ביצים, ואינו מום. ורבי עקיבא סובר כי מושיבו על עכוזו ומועך, אם יש לו ביצה נוספת – סופה לצאת. ולהלן פ"ג מהל' בכורות ה"ה פסק כרבי עקיבא, וגם כאן כוונתו אם נתברר שאין לו אלא ביצה אחת. 56) שם במשנה ובגמרא, לדעת כולם. 57) כדעת רבי ישמעאל שם מא, א - במשנה. וראה להלן פ"ג מהל' איסורי מזבח ה"ג.

8 **ט. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: הַפִּסֵּחַ[58]. וּמִי**
9 **שֶׁנִּשְׁמְטָה יֶרֶכוֹ[59]. הוּא שָׁרוּעַ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[60]. מִי**
10 **שֶׁאַחַת מִיַּרְכוֹתָיו גְּבוֹהָה מֵחֲבֶרְתָּהּ[61]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר**
11 **עֶצֶם יָדוֹ[62]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר[63]. מִי שֶׁנִּשְׁבַּר עֶצֶם**
12 **רַגְלוֹ. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה נָכָר. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נָכָר**
13 **כְּשֶׁעוֹמֵד, אִם נָכָר כְּשֶׁיְּהַלֵּךְ - הֲרֵי זֶה מוּם[64]. מִי**
14 **שֶׁרַגְלָיו מְבֻלָּמוֹת[65] מֵחֲמַת עַצְמָן וּבְרִיָּתָן[66]. אֲבָל אִם**
15 **הָיוּ מְבֻלָּמוֹת מֵחֲמַת הָרוּחַ - אֵינוֹ מוּם.**

58) הצולע. כמו שנאמר (ויקרא כא, יח) "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח וגו'". 59) שנשתרבבה יריכו. כלומר, ירך אחת גדולה יותר מירך חברתה. משנה שם מ, א: "איזהו שחול, שנשמטה יריכו". וראה להלן, בהערה הסמוכה. 60) ויקרא שם: "או חרום או שרוע". וכמו כן (שם כב, כג) "ושור ושה שרוע וקלוט". וראה בגמרא שם: "תנא וכו' שרוע שנשתרבב לו יריכו", ומפרש רש"י שאחת מירכותיו גדולה מחבירתה, וב'ספרא' אמור פ"ז ה"ו "שרוע שנשמטה יריכו", הרי כי נשתרבב ונשמט היינו הך. וראה ברש"י שם במשנה ו'תוספות' שם ד"ה שנשמטה. 61) שם במשנה: "וכסול שאחת מירכיים גבוהות", כלומר, לא גדולה במידתה אלא גבוהה במקום חיבורה, שמקום "בוקא דאטמא" של ירך זה, עלה למעלה על הגב יותר מחבירתה, ראה רש"י במשנה, שם. 62) שנאמר (שם כא, יט) "או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד". 63) שם במשנה: "נשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר", ובגמרא שם: "אינו ניכר מי קא הוי מומא, אמר רב פפא: אינו ניכר מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה". 64) ראה שם בפירוש המשנה ובפירוש רש"י כי אינו ניכר מחמת עצמו כשהוא עומד, אבל ניכר בשעת הילוכו שצולע, והילוך הרגל זו מלאכה. 65) נפוחות, ראה למעלה ה"ז. 66) שם מ, ב - בברייתא: "תנו רבנן, פיו בלום ורגליו מבולמות, מחמת הרוח אינו מום, מחמת העצם הרי זה מום", ומפרש רבינו מחמת העצם, כלומר מחמת עצמן וברייתן, וכדברי התוספתא (מובא ברש"י שם) "מחמת הרוח אינו מום, מחמת עצמו הרי זה מום", ראה למעלה שם.

16 **י. אַרְבָּעָה רְאוּיִין לִהְיוֹת בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי**
17 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גָּרָב[67] יָבֵשׁ כָּל שֶׁהוּא[68]. וְזֶהוּ הַגָּרָב הָאָמוּר**

בַּתּוֹרָה[69]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם. וְזֶה הוּא יַבֶּלֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[70]. מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲזָזִית מִצְרִית[71] כָּל שֶׁהִיא, וְהִיא חֲזָזִית קָשָׁה וּכְעוּרָה. וְזוֹ הִיא יַלֶּפֶת הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[72].

67) מין שחין. 68) שאז הוא מום קבוע, אבל גרב לח אינו מום קבוע אלא מום עובר לפי שיכול להתרפא, ראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ז. ומבואר בבכורות מא, א - שגרב לח שמתרפא הוא לח מבפנים ולח מבחוץ, וגרב יבש מבפנים ומבחוץ אינו מתרפא. וכמו כן יבש מבפנים ולח מבחוץ אינו מתרפא. ולדעת ה'כסף משנה' גם לח מבפנים ויבש מבחוץ אינו מתרפא, וראה ב'הר המוריה'. 69) ויקרא כא, יט. וכב, כב. דברים כח, כז. 70) ויקרא כב, כב "עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת, לא תקריבו אלה לה'". וראה בבכורות מ, ב - כי "יבלת" שבקרא הוא שיש בה עצם, והרי הוא מום בין בגופו ובין בעינו. 71) שחין שהיתה בעשרת מכות שבמצרים (שם מא.). וראה להלן שם כי יש חזזית שאינה מצרית. 72) ויקרא כא, כ. וראה מס' בכורות, שם.

יא. כָּל עֶצֶם שֶׁבַּגָּלוּי שֶׁנֶּחֱרַץ בּוֹ חָרִיץ - הֲרֵי זֶה מוּם[73], וְהוּא בִּכְלַל חָרוּץ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[74]. וְאֵין הַצְּלָעוֹת בִּכְלַל עֲצָמוֹת שֶׁבַּגָּלוּי[75].

73) ראה משנה בכורות מ, ב: "ושנפגם עצם ידו ורגלו". 74) שם כב, כב "או שבור או חרוץ". ובגמרא שם מא, א: "אמר אביי וכו' חרוץ דומיא דשבור, מה שבור במקום עצם, אף חרוץ במקום עצם". וראה למעלה ה"ד. 75) ראה ב'ספרא' פ' אמור פ"ז הי"א לענין שבר, "לפי שנאמר שבר יד או שבר רגל. שיכול, אין לי אלא שנשברה ידו או נשברה רגלו וכו', יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד־לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדים שמומם גלוי ואינן חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומו בגלוי". והוא־הדין לענין חרוץ (וראה למעלה פ"ו ה"ז). וכן הוא גם בתוספתא בכורות פ"ד: "איזהו כסול, כל שהכסלים יוצאין. נשתברו רוב צלעותיו, או שהיה מום מבפנים אינו מום, שנאמר עור ופסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי ואין חוזר".

יב. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם[76] שְׁלֹשָׁה מוּמִין אֲחֵרִים[77], וְאֵלּוּ הֵן: הַזָּקֵן שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת רוֹתֵת וְרוֹעֵד כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד[78]. הַחוֹלֶה כְּשֶׁהוּא רוֹעֵד מִפְּנֵי חָלְיוֹ וְכִשְׁלוֹן כֹּחוֹ. אֲבָל הַטְּרֵפָה - כָּשֵׁר בְּאָדָם[79] וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[80]. וְכֵן יוֹצֵא דֹּפֶן[81] - כָּשֵׁר בְּאָדָם וּפָסוּל בִּבְהֵמָה[82].

76) ראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ובהערה ד. 77) משנה בבכורות מא, א. וראה גם ב'ספרי' פ' שופטים דברים יז, א. ובגמרא שם: "מנהני מילי, דתנו רבנן, מן הצאן ומן הכבשים או מן העזים (ויקרא א, י), פרט לזקן ולחולה ולמזוהם". 78) בחולין כד, א: "תנו רבנן, כהן משיביא שתי שערות עד שיזקין כשר לעבודה וכו', עד שיזקין עד כמה, אמר רבי אלעא אמר רבי חנינא, עד שירתת". וראה להלן פ"ב מהל' איסורי מזבח ה"ו, וב'משנה למלך' שם. 79) משנה, בכורות מה, ב. לפי שאינו מום שבגלוי, ראה למעלה פ"ו ה"ז. 80) לא מטעם מום, אלא נתמעטה מן הפסוק "מן הבקר" (ויקרא א, ג) – להוציא את הטריפה ('ספרא' שם דיבורא דנדבה (פ"ב ה"י). 81) הוציאוהו על־ידי ניתוח מן הבטן. 82) שם במשנה. משום שנאמר (כב, כז) "שור או כשב או עז כי יולד", פרט ליוצא דופן, ראה להלן פ"ג שם ה"ד.

יג. הַמְּזֹהָם[83]. וְכֹהֵן שֶׁהוּא מְזֹהָם בְּזֵעָתוֹ - רוֹחֵץ וְשָׁף כָּל גּוּפוֹ בְּבֹשֶׂם וְעוֹבֵד[84]. הָיָה רֵיחַ פִּיו רַע - נוֹתֵן בְּפִיו פִּלְפֵל[85] אוֹ זַנְגְּבִיל[86] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְעוֹבֵד. וְאִם עָבַד בְּזִהוּם זֵעָתוֹ אוֹ בְּזִהוּם פִּיו - הֲרֵי חִלֵּל עֲבוֹדָתוֹ, כִּשְׁאָר אֵלּוּ הַבַּעֲלֵי מוּמִין כֻּלָּם.

83) "הוא שריחו רע" (רבינו בפירוש המשנה שם). 84) כתובות עה, א. 85) שם. 86) אינגעבר.

יום ב' י"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מפרש בו המומים המיוחדים באדם לבדו.

א. כָּל הַמּוּמִין הַמְיֻחָדִין בְּאָדָם - תִּשְׁעִים. וְזֶהוּ פִּרְטָן: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקָדוֹ שׁוֹקֵעַ לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁדָּחְקוּ בְּיָדוֹ. מִי שֶׁאֶמְצַע קָדְקָדוֹ עוֹלֶה לְמַעְלָה כְּמוֹ בֵּיצָה. מִי שֶׁפְּאַת רֹאשׁוֹ יוֹצֵא כְּנֶגֶד פָּנָיו כְּמוֹ מַקֶּבֶת. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ יוֹצֵא מֵאַחוֹרָיו כְּנֶגֶד עָרְפּוֹ. מִי שֶׁרֹאשׁוֹ רָחָב וְיוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְצָא רֹאשׁוֹ עַל צַוָּארוֹ כְּמוֹ רֹאשׁ הַלֶּפֶת עַל הֶעָלִין שֶׁלּוֹ. הַקֵּרֵחַ שֶׁאֵין בְּכָל רֹאשׁוֹ שֵׂעָר כָּל עִקָּר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ שִׁיטָה שֶׁל שֵׂעָר מֵקֶּפֶת מֵאַחוֹרָיו מֵאֹזֶן לְאֹזֶן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר מַקִּיף מֵאֹזֶן לְאֹזֶן מִלְּפָנָיו בִּלְבַד, וּשְׁאָר הָרֹאשׁ קֵרֵחַ הוּא - הֲרֵי הוּא פָּסוּל. מִי שֶׁהָיָה הַשֵּׂעָר שֶׁלּוֹ מַקִּיף אֶת כָּל הָרֹאשׁ סָבִיב מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו וְאֵין שָׁם שֵׂעָר בָּאֶמְצַע - גַּם זֶה קֵרֵחַ וּפָסוּל.

ב. שְׁנַיִם בַּצַּוָּאר, וְאֵלּוּ הֵם: מִי שֶׁצַּוָּארוֹ שׁוֹקֵעַ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּמְצָא רֹאשׁוֹ כְּאִלּוּ הוּא מֻנָּח עַל כְּתֵפָיו. מִי שֶׁצַּוָּארוֹ אָרֹךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁנִּרְאֶה כְּשֶׁמּוּט מִבֵּין כְּתֵפָיו.

ג. אַרְבָּעָה בָּאֹזֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו קְטַנּוֹת הַרְבֵּה. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אָזְנָיו נְפוּחוֹת, דּוֹמוֹת לִסְפוֹג. מִי שֶׁאָזְנָיו מְדֻלְדָּלוֹת לְמַטָּה. מִי שֶׁאַחַת מֵאָזְנָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ בְּמַרְאֶה[2].

2) ובפירוש המשנה שם וזה לשונו: "וידוע שיש בגוף אברים שדומים זה לזה כגון העיניים והאזניים וגבות העיניים וזולתן וכשיהיה בין אחד לחבירו שינוי באיזה דבר שיהא אותו שינוי כגון וכו', הרי האיש הוא בעל מום זוגדס ויקרא זגדס עניינו בעל שינוי בשני הדברים שאין ראויין שיהא בהן שינוי" ו"פירוש זוג: שניים, דוס: שניים, כלומר, הזוג - בשני עניינים.

ד. חֲמִשָּׁה בַּגְּבִינִים[3], וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר בִּגְבִינָיו. וְהוּא גִּבֵּן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁגְּבִינָיו שׁוֹכְבִין. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא גָּבִין אֶחָד[4]. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּבִינִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם. מִי שֶׁאֶחָד מִגְּבִינָיו מְשֻׁנֶּה מֵחֲבֵרוֹ. בֵּין שֶׁשְּׂעָרוֹ שֶׁל זֶה אָרֹךְ וּשְׂעָרוֹ שֶׁל זֶה קָצָר, בֵּין שֶׁשְּׂעָרוֹ שֶׁל אֶחָד שָׁחוֹר וּשְׂעָרוֹ שֶׁל הַשֵּׁנִי לָבָן אוֹ אָדֹם, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם שִׁנּוּי זֶה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[5].

3) בגבות העיניים. 4) כלומר, שני הגבינים מתחברים יחד ממעל לחוטם ונראים כגבין אחד. 5) ייתכן כי פסול זה אינו אלא מדרבנן, שהרי אינם מפורשים בתורה, ואינם מטעם מום, אלא מטעם שאינו שווה בזרעו של אהרן.

ה. אַרְבָּעָה בְּרִיס הָעַיִן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂעָר כְּלָל בְּרִיסֵי עֵינָיו[6]. מִי שֶׁשֵּׂעָר רִיסֵי עֵינָיו מְרֻבֶּה מְעֻבֶּה[7] הַרְבֵּה. מִי שֶׁשֵּׂעָר אֶחָד מֵרִיסֵי עֵינָיו מְשֻׁנֶּה מִשֵּׂעָר רִיס אַחֵר. כְּגוֹן שֶׁאֶחָד שָׁחוֹר וְאֶחָד לָבָן, אוֹ שֶׁאֶחָד נוֹשֵׁר[8] וְהַשֵּׁנִי מְעֻבֶּה. מִי שֶׁעַפְעַפָּיו סְגוּרוֹת מְעַט וְאֵינָן נִפְתָּחוֹת הַרְבֵּה כִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם.

6) כלומר, לא נשתיירו אפילו השרשים, והוא "תמיר" שבברייתא, אבל אם נשתיירו השרשים אין זה אלא משום מראית עין, ראה שם מג: במשנה: "ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית עין". 7) כלומר, או מעובה. 8) כנראה שהכוונה ל"דליל", כלומר, אין השער "סמיך", ונראה כאילו נשרו כמה שערות.

ו. אַחַד עָשָׂר בָּעֵינַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַעְלָה מִן הַמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם, קְרוּבוֹת מִפַּדַּחְתּוֹ. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו לְמַטָּה מִמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶם. מִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו עֲגֻלּוֹת וְאֵינָם נִמְשָׁכוֹת בְּאֹרֶךְ מְעַט כִּשְׁאָר הָעֵינַיִם. מִי שֶׁעֵינָיו מוּזָרוֹת וְהֵן יוֹצְאוֹת כְּעֵינֵי הַנָּמֵר וּכְמִי שֶׁהוּא מִסְתַּכֵּל בְּעֹת שֶׁכּוֹעֵס כַּעַס הַרְבֵּה. מִי שֶׁעֵינָיו גְּדוֹלוֹת הַרְבֵּה כְּשֶׁל עֵגֶל. מִי שֶׁעֵינָיו קְטַנּוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁדְּמָעָיו זוֹלְפוֹת תָּמִיד. מִי שֶׁלַּחְלוּחִית נִמְשֶׁכֶת מֵרֹאשׁ עֵינוֹ מִכֻּנֶּגֶד הַחֹטֶם, אוֹ מִזְּנַב עֵינוֹ מִצַּד צְדָעָיו. מִי שֶׁמְּקַבֵּץ רִיסֵי עֵינָיו וְעוֹצְמָן מְעַט בְּשָׁעָה שֶׁרוֹאֶה אוֹר אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בִּרְאִיָּה. מִי שֶׁרְאִיַּת עֵינוֹ מְעֻרְבֶּבֶת עַד שֶׁרוֹאֶה אֶת הַחֶדֶר וְאֶת הָעֲלִיָּה כְּאַחַת. וְיוֹדֵעַ דָּבָר זֶה בְּעֵת שֶׁיְּדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ הוּא מִסְתַּכֵּל בְּאִישׁ אַחֵר. מִי שֶׁאַחַת מֵעֵינָיו מְשֻׁנָּה מֵחֲבֵרְתָּהּ, בֵּין בִּמְקוֹמָהּ בֵּין בִּמַּרְאֶהָ. כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אַחַת שְׁחוֹרָה וְאַחַת פְּתוּכָה, אוֹ אַחַת קְטַנָּה וְאַחַת גְּדוֹלָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ בֵּין שְׁתֵּיהֶן שִׁנּוּי מִכָּל מָקוֹם - פָּסוּל.

ז. שִׁשָּׁה בַּחֹטֶם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁעִקַּר חָטְמוֹ שׁוֹקֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת. וְזֶה חָרוּם הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. מִי שֶׁאֶמְצַע חָטְמוֹ בּוֹלֵט לְמַעְלָה. מִי שֶׁעִקַּר חָטְמוֹ נוֹטֶה לְמַטָּה. מִי שֶׁחָטְמוֹ עָקֹם לְצַד אֶחָד. מִי שֶׁחָטְמוֹ גָּדוֹל מֵאִיבָרָיו. מִי שֶׁחָטְמוֹ קָטָן מֵאִיבָרָיו. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ? בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁעַל יָדוֹ. אִם הָיָה חָטְמוֹ גָּדוֹל מִמֶּנָּה אוֹ קָטָן מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה מוּם.

ח. שְׁלֹשָׁה בַּשְּׂפָתַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַתַּחְתּוֹנָה. מִי שֶׁשְּׂפָתוֹ הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הָעֶלְיוֹנָה. מִי שֶׁפִּיו רָפוּי וְרִירוֹ יוֹרֵד מִפִּיו.

ט. שְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכְּרֵסוֹ צָבָה. מִי שֶׁטַּבּוּרוֹ יוֹצֵא וְאֵינוֹ שׁוֹקֵעַ כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. מִי שֶׁדַּדָּיו שׁוֹכְבִין עַל בִּטְנוֹ כְּדַדֵּי אִשָּׁה.

י. שְׁלֹשָׁה בַּגַּב, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשִּׁדְרָתוֹ עֲקֻמָּה. מִי שֶׁיָּצְאָתָה חֵלְיָא מִשִּׁדְרָתוֹ. בֵּין שֶׁבָּלְטָה לַחוּץ אוֹ נִכְנְסָה לַפְּנִים אוֹ נָטְתָה לַצְּדָדִין. וְזֶהוּ בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת. מִי שֶׁתָּפַח בָּשָׂר בְּגַבּוֹ וְנַעֲשָׂה כַּחֲטוֹטֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זֶזָה חֵלְיָא מִמְּקוֹמָהּ - הֲרֵי זֶה מוּם.

יא. שִׁשָּׁה בַּיָּדַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה בְּאֶצְבְּעוֹת יָדָיו, אֲפִלּוּ הָיוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חָתַךְ אֶת הַיְתֵרָה - כָּשֵׁר. וְאִם הָיָה בָּהּ עֶצֶם, אֲפִלּוּ חֲתָכָהּ - פָּסוּל. מִי שֶׁחָסֵר אֶצְבַּע מִיָּדוֹ. מִי שֶׁשְּׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת יָדָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם חֲתָכָן וְהִפְרִישָׁן עַד הַפֶּרֶק - כָּשֵׁר. בְּאֵי זֶה פֶּרֶק אָמְרוּ? בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן הַסָּמוּךְ לְכַף הַיָּד. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מְרֻכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁפְּקָקָה יוֹצֵאת מִגּוּדָלוֹ. מִי שֶׁהוּא אִטֵּר יַד יְמִינוֹ[9]. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו - כָּשֵׁר[10].

9) וכמו כן איטר רגל ימינו. ברייתא שם מה: "איטר בין ביד בין ברגל פסול". וכתב רש"י שם: "איטר ביד פסול דכתיב וטבל אצבעו, כל מקום שנאמר אצבע וכהן אינו אלא ימין (זבחים כד.)". ולפי דבריו, אם עבד חילל עבודתו, וזהו רק אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית). אבל אם עבד ביד שמאלו (שהיא מיומנת), נראה שאינו פסול משום "שמאל", שהרי זוהי יד־ימינו שלו, אלא לוקה משום מום, ומכיוון שאינו שווה בזרעו של אהרן, אינו מחלל עבודתו. אבל מדברי רבינו נראה, שאף אם עבד ביד ימינו (שהיא שמאלית), אינו פסול מטעם "שמאל", שהרי סוף סוף עבד ביד ימין, אלא הרי הוא בעל מום המיוחד לאדם, שאם עבד לא חילל. 10) שם מה. במשנה: "השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין", ... מר סבר (=רבי) כחישותא אתחלא בימין (=התחילה חולשה ביד ימין) ומר סבר (=חכמים) בריותא אתחלא בשמאל (התחילה הבראה וחוזק ביד שמאל)", ופסק כחכמים.

יב. אַרְבָּעָה בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁכִּיס הַבֵּיצִים גָּדוֹל וְאָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי

שֶׁהַגִּיד שֶׁלּוֹ אָרֹךְ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְאַרְכֻּבּוֹתָיו. מִי שֶׁנִּמְרְחוּ אֲשָׁכָיו, וְהֵם הַכִּיס שֶׁל בֵּיצִים. מִי שֶׁהָרוּחַ בַּאֲשָׁכָיו. וְהוּא מְרוֹחַ אָשֶׁךְ הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

יג. חֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשּׁוֹקַיִם וּבָרַגְלַיִם, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁשּׁוֹקָיו עֲקֵמוֹת, עַד שֶׁמְּחַבֵּר רֶגֶל לְרֶגֶל וְאֵין אַרְכֻּבּוֹתָיו[11] נוֹגְעוֹת זוֹ בָזוֹ. מִי שֶׁפִּקְּחוֹ יוֹצֵאת. וְהַפִּקֶּה הִיא הָעֶצֶם הָעֲגֻלָּה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הֶעָקֵב מִצַּד פְּנִים, וְהוּא דּוֹמֶה לַפִּקָּה שֶׁטּוֹוֹת בָּהּ הַנָּשִׁים. מִי שֶׁעֲקֵבוֹ יוֹצֵא לַאֲחוֹרָיו, עַד שֶׁנִּמְצָא הַשּׁוֹק כְּאִלּוּ הוּא בְּאֶמְצַע רַגְלוֹ עוֹמֵד. מִי שֶׁפַּרְסוֹתָיו רְחָבוֹת כְּשֶׁל אַוָּז, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן קְלוּטוֹת כְּשֶׁל אַוָּז. מִי שֶׁפִּקָּה יוֹצְאָה מִגּוּדְלוֹ. מִי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה, אֲפִלּוּ שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ. וְאִם חֲתָכָהּ - כָּשֵׁר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָהּ עֶצֶם. מִי שֶׁחָסֵר אַחַת מֵאֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. מִי שֶׁאֶצְבְּעוֹתָיו מֻרְכָּבוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ. מִי שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו קְלוּטוֹת עַד לְמַטָּה מִן הַפֶּרֶק. וְאִם הָיוּ עַד הַפֶּרֶק, אוֹ שֶׁחֲתָכָן וְהִפְרִישָׁן - כָּשֵׁר. מִי שֶׁרַגְלוֹ כֻּלָּהּ שָׁוָה, שֶׁנִּמְצָא רֹחַב פַּס אֶצְבְּעוֹתָיו כְּרֹחַב עֲקֵבוֹ וּכְאִלּוּ הִיא חֲתִיכָה שָׁוָה. מִי שֶׁרַגְלוֹ עֲקֵמָה, דּוֹמֶה לְמַגֵּל, שֶׁנִּמְצָא פַּס רַגְלוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֶצְבְּעוֹת עִם עֲקֵבוֹ כְּאִלּוּ הֵם שְׁנֵי רָאשֵׁי הַקֶּשֶׁת. מִי שֶׁרַגְלוֹ חֲלוּלָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אֶמְצָעָהּ גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ, וְנִמְצָא כְּשֶׁעוֹמֵד - עוֹמֵד עַל עֲקֵבוֹ וְעַל אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו. הַמַּקִּישׁ בְּקַרְסֻלָּיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁמַּקִּישׁ בְּאַרְכֻּבּוֹתָיו בְּעֵת שֶׁמְּהַלֵּךְ. מִי שֶׁהוּא אֹטֵר בְּרֶגֶל יְמִינוֹ[12].

(11) ברכיו. (12) "איטר בין ביד בין ברגל פסול" ופירש רש"י שם: ואיטר ברגל כו' לעמוד ולשרת כתיב, כדרך שאר עמידה שעיקרה בימין.

יד. אַרְבָּעָה בְּכָל הַגּוּף, וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁגּוּפוֹ גָּדוֹל מֵאֵיבָרָיו[13]. מִי שֶׁגּוּפוֹ קָטָן מֵאֵיבָרָיו. הָאָרֹךְ בְּיוֹתֵר. הַנַּנָּס, וְהוּא הַקָּצָר בְּיוֹתֵר. עַד שֶׁיִּהְיוּ מֻפְלָגִין מִשְּׁאָר הָעָם.

(13) ראה שם מד. במשנה: "גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו", ראה בפירוש המשנה: "העולה בידינו מזה שצריך להיות אברי גופו משוערים כשיעור הראוי לשיעור גופו, קצתם אל קצתם".

טו. שְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הַכּוּשִׁי. הַלָּבָן בְּיוֹתֵר כְּמוֹ גְבִינָה. הָאָדֹם כַּשָּׁנִי. בַּעֲלֵי נְגָעִים טְהוֹרִים. שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת עַצְמוֹ, כְּמוֹ הַבֹּהַק; שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הָעוֹר מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר, כְּגוֹן צָרֶבֶת הַמַּכָּוָה. וְזֶה בִּכְלַל נְגָעִים טְהוֹרִין. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּאִיסָּר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא. מִי שֶׁהָיְתָה בְּעוֹר פָּנָיו שׁוּמָא כְּאִיסָּר אוֹ יוֹתֵר. בַּעֲלֵי הַדִּלְדּוּלִין. וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדֵּל הָעוֹר וְהַבָּשָׂר, אוֹ הַלַּחְלוּחִית שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹר שֶׁנִּדַּלְדֵּל בְּאֵי זֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה מִכָּל הַגּוּף - הֲרֵי זֶה מוּם.

טז. וְעוֹד יֵשׁ שָׁם בְּאָדָם אַרְבָּעָה מוּמִין אֲחֵרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵרֵשׁ. הַשּׁוֹטֶה. וְהַנִּכְפֶּה, אֲפִלּוּ לְיָמִים רַבִּים. מִי שֶׁרוּחַ רָעָה מְבַעֲתַתּוּ תָּמִיד אוֹ בְּעִתִּים יְדוּעִים.

יז. נִמְצְאוּ כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִים בַּכֹּהֲנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים. וְזֶהוּ כֻּלָּם: שְׁמוֹנָה בָּרֹאשׁ. וּשְׁנַיִם בַּצַּוָּאר. וְתִשְׁעָה בָּאָזְנַיִם. וַחֲמִשָּׁה בַּגַּבִּינִים. וְשִׁבְעָה בְּרִיס הָעַיִן. וְתִשְׁעָה עָשָׂר בָּעֵינַיִם. וְתִשְׁעָה בַּחֹטֶם. וְתִשְׁעָה בַּפֶּה. וּשְׁלֹשָׁה בַּבֶּטֶן. וּשְׁלֹשָׁה בַּגַּב. וְשִׁבְעָה בַּיָּדַיִם. וְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאִיבְרֵי הַזֶּרַע. וְעֶשְׂרִים בָּרַגְלַיִם. וּשְׁמוֹנָה בְּכָל הַגּוּף. וּשְׁמוֹנָה בְּעוֹר הַבָּשָׂר. וְשִׁבְעָה בְּכֹחַ הַגּוּף וְרֵיחוֹ. וּכְבָר נִפְרְטוּ כֻּלָּן אֶחָד אֶחָד. וְאֵלּוּ פָּסְלוּ מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן: מִי שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר הַשֵּׂעָר בְּעִקָּרָן. וּמִי שֶׁנִּטְּלוּ שְׁנָיו.

יום ג' י"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

(1) יבאר בו רבינו כי זר שעבד במקדש, עבודתו פסולה, והוא חייב מיתה בידי שמים, ועל איזו עבודה חייב הוא.

א. זָר[2] שֶׁעָבַד בַּמִּקְדָּשׁ[3] - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה[4], וְחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת[6]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[7], שֶׁאֵין חִיּוּב זֶה אֶלָּא לַקָּרֵב לָעֲבוֹדָה. וְהֵיכָן הִזְהִיר עָלָיו[8]: וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם[9]. אֵי זֶהוּ זָר? כֹּל שֶׁאֵינוֹ מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַזְּכָרִים[10]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וְהִקְטִירוּ בְּנֵי אַהֲרֹן[11]; בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[12].

(2) ראה בסוף ההלכה, איזה זר. (3) ראה להלן הלכה ב והלכה ח, איזוהי עבודה בנידון שלפנינו. (4) זבחים יד: וטו: (5) סנהדרין פא: במשנה: "זר ששמש במקדש, רבי עקיבא אומר בחנק, וחכמים אומרים בידי שמים". והלכה כחכמים ולא כרבי עקיבא, ראה פירוש המשנה שם. (6) סנהדרין פג: (7) בספרי קרח פ' טז: "והזר הקרב יומת, לעבודה". (8) אזהרה זו לא נצרכה לחייבו מיתה בידי שמים, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים אין בו אזהרה, ואף־על־פי־כן חייב מיתה בידי שמים (פי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג) — אלא לחייבו מלקות, ראה להלן הלכה ח, ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב אות יא. (9) בספרי שם: "והזר הקרב יומת. עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, תלמוד־לומר וזר לא יקרב אליכם". וראה גם בזבחים טז. (10) "כך היא הנוסחא הנכונה, ובקצת ספרי רבינו (גם בדפוס רומי ר"מ) יש חסרון הניכר" (כסף משנה). (11) צ"ל: "והקטירו (אותו) בני אהרן". (12) קידושין לו.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַזָּרִים מֵזְהָרִין שֶׁלֹּא יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדָה מֵעֲבוֹדוֹת הַקָּרְבָּנוֹת - אֵין חַיָּבִין מִיתָה אֶלָּא עַל

1 **עֲבוֹדָה תַּמָּה[13], לֹא עַל עֲבוֹדָה שֶׁיֵּשׁ אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[14].**
2 **וְאֵין הַזֶּר חַיָּב מִיתָה אֶלָּא עַל אַרְבַּע עֲבוֹדוֹת בִּלְבַד[15]:**
3 **עַל הַזְּרִיקָה[16], וְעַל הַהַקְטָרָה, וְעַל נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג[17],**
4 **וְעַל נִסּוּךְ הַיַּיִן תָּמִיד[18].**

13) יומא כד. והיא עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר (רש"י שם). 14) כגון קבלה והולכה שיש אחריהן זריקה, ראה יומא שם. 15) ראה שם: "אמר רב, ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה, זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין. ולוי אמר תרומת הדשן וכו' מאי טעמא דרב, דכתיב (במדבר יח, ז) ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת – עבודת מתנה ולא עבודת סילוק (היא תרומת הדשן, ראה להלן הלכה ח). ועבדתם, עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה וכו'". ופסק רבינו כרב. 16) כל אלו הן עבודות גמורות: זריקה היא עבודה אחרונה בדם, הקטרה – בקומץ המנחה ובאברים ובפדרים, וכן ניסוך היין והמים אין אחריהם עבודות אחרות. 17) בחג הסוכות, ראה להלן פ"י מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו. 18) בכל ימות השנה.

5 **ג. כֵּיצַד עַל הַזְּרִיקָה? בֵּין שֶׁזָּרַק בִּפְנִים[19], בֵּין שֶׁזָּרַק**
6 **בַּחוּץ[20], בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת הַדָּם[21],**
7 **בֵּין שֶׁהִזָּה הַזָּאָה אַחַת מִכָּל הַזָּיוֹת קָרְבְּנוֹת הַמְּצֹרָע[22]**
8 **- הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה.**

19) במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח, ומרכבת המשנה). 20) במזבח העולה, החיצון (הר המוריה, וראה גם מעשה רוקח ומרכבת המשנה). וביומא כד: "תניא כוותיה דרב, עבודות שזר חייב עליהן מיתה, זריקת דם בין לפנים בין לפני ולפנים", ופירש רש"י: "זריקת דם המזבח בחוץ. בין לפנים, הזאות שעל הפרוכת, בין לפני ולפנים שעל בין הבדים דיום הכיפורים", אבל רבינו מפרש, בין לפנים היינו שלא מחוץ לעזרה, אלא בפנים על המזבח החיצון, ולפני ולפנים הוא במזבח הזהב הפנימי (הר המוריה, וראה בכסף־משנה). 21) כלומר, הזיות שמזין על בין הבדים, על הפרוכת ועל המזבח הזהב, ראה להלן פרק ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יב־יג. וראה ביומא כד. כד: כי בין לרב ובין ללוי, חייב על שבע הזאות שבפנים, היינו אחת מההזאות, בין שעל הפרוכת ובין שעל בין הבדים ובין שעל המזבח. 22) יומא שם: "שבע הזאות שבפנים ושבמצורע", והזאות שבמצורע, הן ההזאות מלוג השמן כנגד בית קודש הקדשים (ראה להלן פרק ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב). וכמו כן מתן הדם והשמן על התנוך והבהונות (הר המוריה).

9 **ד. כֵּיצַד עַל הַקְטָרָה? הִקְטִיר אֵיבָרִים אוֹ קֹמֶץ אוֹ**
10 **לְבוֹנָה עַל הַמִּזְבֵּחַ[23], אֲפִלּוּ הָפַךְ בְּאֵיבָרִים שֶׁלֹּא**
11 **נִתְעַכְּלוּ וְקֵרֵב שְׁרָפָתָן - חַיָּב מִיתָה[24]. וְהוּא שֶׁהִקְטִיר**
12 **כַּזַּיִת[25]. וְכֵן אִם הִקְטִיר קְטֹרֶת עַל מִזְבַּח הַזָּהָב -**
13 **מִשֶּׁיַּקְטִיר כַּזַּיִת חַיָּב[26]. אֲבָל הַמַּקְטִיר קְטֹרֶת בְּיוֹם**
14 **הַכִּפּוּרִים בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה עָלֶיהָ**
15 **עַד שֶׁיַּקְטִיר מְלֹא חָפְנָיו, שִׁעוּר הַמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[27].**

23) למד כן ממה ששנינו בזבחים קיב: "המעלה מבשר חטאת, מבשר אשם, מבשר קדשי קדשים, מבשר קדשים קלים ומותר העומר, ושתי הלחם ולחם הפנים, ושירי מנחות וכו' ואין בהם משום זרות". הרי שרק באלו אין משום זרות, מפני שאין דרכן להקטיר, אבל בדבר שדרכו להקטיר חייב משום זרות, וראה תוספות יומא כד: ד"ה והמקטיר (הר המוריה). 24) יומא יב. ושבועות יז: "אמר רב הונא, זר שהפך בצינורא חייב מיתה" ואמרו בגמרא (שבועות שם), שאם לא היה מהפך בהם, היו נשרפים לשתי שעות. ועל־ידי־זה שהיפך, נשרפו בשעה אחת, הרי זו עבודה, שכל קירוב עבודה, עבודה היא, וראה למעלה פרק ד הלכה ג. 25) ראה להלן בסמוך. 26) כי אין הקטרה פחותה מכזית (להלן פרק ה מהלכות איסורי מזבח הלכה ב). 27) ויקרא טז, יב. ופחות מזה אין זו עבודה, ראה בזבחים קט:

16 **ה. וְהַמְסַדֵּר שְׁנֵי גִּזְרֵי עֵצִים עַל הַמַּעֲרָכָה - הֲרֵי הוּא**
17 **כְּמַקְטִיר אֵיבָרִים וְחַיָּב מִיתָה[28]; שֶׁהָעֵצִים קָרְבָּן**
18 **הוּא[29]. אֲבָל הַיּוֹצֵק[30] וְהַבּוֹלֵל[31], וְהַפּוֹתֵת[32]**
19 **וְהַמּוֹלֵחַ[33], וְהַמֵּנִיף[34] וְהַמַּגִּישׁ[35], וּמְסַדֵּר אֶת לֶחֶם**
20 **הַפָּנִים אוֹ אֶת הַבְּזִיכִין עַל הַשֻּׁלְחָן, וְהַמֵּטִיב אֶת**
21 **הַנֵּרוֹת[36], וְהַמַּצִּית אֵשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, וְהַקּוֹמֵץ וְהַמְקַבֵּל**
22 **דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסְלוּ וְהֲרֵי הוּא מֻזְהָר עַל כָּל**
23 **אֵלּוּ וְלוֹקֶה[37] - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה; מִפְּנֵי שֶׁכָּל אַחַת**
24 **מֵהֶן עֲבוֹדָה שֶׁאַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה, וְאֵינָהּ גְּמַר עֲבוֹדָה[38].**

28) כר' אסי א"ר יוחנן (יומא כד:) "זר שסידר שני גיזרי עצים חייב, הואיל ועבודה תמה היא", וסידור האיברים שאחר כך, הוא התחלה לעבודה אחרת (רש"י שם). ולא כרב ולוי החולקין עליו (שם). 29) ראה להלן פרק יד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ולפיכך חלה עליו האזהרה שלא יתעסקו בעבודות מעבודות הקרבנות. 30) "הוא שיוצק השמן על המנחות, והוא מה שנאמר (ויקרא ב, ו) ויצקת עליה שמן" (פיה"מ לזבחים קיב:). 31) ר"ל שבולל הסולת בשמן, שנאמר (במדבר ז, יג) בלולה בשמן למנחה" (רבינו שם). 32) "הוא הפותת לחם המנחות, כמו שנאמר (ויקרא שם) פתות אותה פתים" (רבינו שם). 33) "הוא נותן המלח למנחה, שנאמר (שם, יג) על כל קרבנך תקריב מלח" (רבינו שם). 34) "הוא מה שנאמר והניף אותם תנופה (צ"ל "והניף את המנחה", במדבר ה, כה) – רבינו שם. 35) "הוא מה שנאמר (ויקרא ב, ח) והגישה" (רבינו שם). 36) כלומר, דישון המנורה (ראה רש"י זבחים שם), שהרי הדלקה – כשרה בזר, ראה להלן הלכה ז. 37) במשנה זבחים שם: "היוצק והבולל והמולח והמניף והמגיש והמסדר את השולחן והמטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים וכו' ואין חייבין עליו משום זרות" (=כלומר, מיתה בידי שמים). ומצית אש במזבח לא נזכר שם במשנה, ומקורו בספרא אחרי פרק י הלכה ט: "יכול היוצא והיוצק והבולל וכו' יהא חייב וכו'". ולדברי הר המוריה יש כאן טעות סופר, וצ"ל "יכול היוצת והיוצק". וכן הוא בתוספות ישנים יומא שם ד"ה הצתה, שהצתת האש אינה עבודה תמה, לפי שיש אחריה סידור שני גיזרי עצים. וסידור בזיכין נזכר ביומא כד: , וראה למעלה הלכה

ב' כי הזרים מוזהרין שלא יתעסקו בשום עבודה מכל העבודות שבקרבנות, וראה למעלה הלכה א, כי זר שעבד במקדש עבודתו פסולה. 38) ראה בזבחים קטו: ויומא שם, כי אין חייבין מיתה אלא על עבודה תמה, וראה למעלה הלכה ב.

1 **ו. שְׁחִיטַת הַקֳּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[39], אֲפִלּוּ קָדְשֵׁי**
2 **קָדָשִׁים, בֵּין קָדְשֵׁי יָחִיד בֵּין קָדְשֵׁי צִבּוּר[40]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ, וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן -**
4 **מִקַּבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה[41]. וְכֵן הַהֶפְשֵׁט וְהַנִּתּוּחַ[42]**
5 **וְהוֹלָכַת עֵצִים לַמִּזְבֵּחַ - כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[43]. שֶׁנֶּאֱמַר**
6 **בָּאֵיבָרִים: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה - זוֹ**
7 **הוֹלָכַת אֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ; הוֹלָכַת אֵיבָרִים הִיא שֶׁצְּרִיכָה**
8 **כְּהֻנָּה, וְלֹא הוֹלָכַת עֵצִים[44].**

39) ברכות לא: פסחים סד: יומא כז. זבחים לא: מנחות יט. וספרא ויקרא נדבה פרשה ד הלכה ב. וראה להלן פ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א, ובפ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה א. 40) יומא כה: בקרבן תמיד (הר המוריה). 41) ראה הערה לח. 42) ראה יומא כו: כז. 43) שם כז. 44) ראה יומא שם שמהפסוק הנ"ל ממעטים הפשט וניתוח, ואילו הולכת עצים נתמעטה מפסוק אחר (שם א, יג) "והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה". ולדעת האור שמח, נפלה טעות־סופר בדברי רבינו.

9 **ז. וְכֵן הַדְּלָקַת הַנֵּרוֹת כְּשֵׁרָה בְּזָרִים[45]. לְפִיכָךְ, אִם**
10 **הֵטִיב הַכֹּהֵן אֶת הַנֵּרוֹת וְהוֹצִיאָן לַחוּץ - מֻתָּר לְזָר**
11 **לְהַדְלִיקָן[46].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הדלקת הנרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן".

ומקורו בגמרא (יומא כד, א.) ש"הדלקה לאו עבודה היא", דכיון שהדליק ברוב היוצא (של הפתילה) השלהבת עולה מאליה".

וצריך להבין, הלא ציווי ההדלקה הוא לאהרן "דבר אל אהרן גו' בהעלותך את הנרות", ואיך יתכן שהדלקה כשרה בזרים אפילו לכתחילה. ועוד, הרי אפילו בנרות חנוכה שהם רק זכר לנרות המקדש, וחיובן הוא רק דרבנן, ההדלקה צריכה להיות במקומה, והדין הוא ש"הדלקה עושה מצוה", ולכן אם "הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום", ואיך יתכן שבנרות המקדש אפשר ויכול זר להדליקן מחוץ להיכל, והכהן יכניסנו להיכל ואין צריך להדלקה שוב.

והביאור בזה: הגם שהכהן מדליק את המנורה, אין ההדלקה מתייחסת אליו "הדלקה לאו עבודה היא", כיון שעיקר הכוונה היא ש"תהא שלהבת עולה מאליה", "דהא כיון שהדליק ברוב היוצא (של הפתילה) השלהבת עולה מאליה", ולכן "הדלקה כשרה בזר ומחוץ להיכל" ללא סיוע הכהן וללא קדושת ההיכל, ודווקא בזה מודגשת העבודה בכח עצמו בהדלקת המנורה.

אף שפסק הרמב"ם שהדלקה כשרה בזרים ומחוץ להיכל, מסתבר לומר שבבית־המקדש השלישי תהיה הדלקת המנורה בתכלית השלימות על־ידי אהרן, שאליו נאמר הציווי "בהעלותך את הנרות". ויש להוסיף, שאהרן ידליק את המנורה של משה, שהרי מיד ברגע הראשון של הגאולה יהיו "משה ואהרן עמהם" יחד עם המנורה – מעשה ידי משה שהם נצחיים ויתגלו בשלימותם בגאולה העתידה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לב)

45) ביומא כד: אמרו "הדלקה, לאו עבודה היא", וסובר רבינו שכיון שאינה עבודה, הרי היא כמו שחיטה, שכשרה בזרים (כסף משנה). ומה שנאמר (במדבר ח, ב) "דבר אל אהרן וכו' בהעלותך את הנרות" (ראה בתוספות ישנים שם ובריטב"א, מובא בכסף־משנה כאן), הוא משום שזר אסור ליכנס להיכל (הר המוריה). 46) הראב"ד כתב כי "הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן, אלא שאם הדליקן כשרות". ובמנחת־חינוך (מצוה צח אות א) הקשה על רבינו: הרי מבואר בשבת כב: שבמנורה – הדלקה עושה מצוה, ואם־כן היאך מדליקה בחוץ. ועוד הקשה מספרא פ' אמור (פרשה יג הלכה יב). (ונראה שדעת רבינו שבהדלקת המנורה אין המצוה בהדלקה, אלא בהנחה על מקומה, ואף־על־פי־כן מותר להדליק מנר לנר (פ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה יג), שרק בנר חנוכה אסור להדליק מנר לנר למאן־דאמר הנחה עושה מצוה, מפני שעיקר המצוה הוא נר אחר, אבל במנורה אינו יוצא ידי חובתו, עד שידלקו כל שבעת נרותיה. ומה שאמרו בספרא "שלא יתקן מבחוץ ויכניס", אין הכוונה להדלקה, שהרי לא אמרו "שלא ידליק וכו'", אלא "שלא יתקן", והיינו להוציא המנורה בחוץ ולערוך אותה שם. אבל להוציא הפתילות ולהדליקן בחוץ ולהכניסן בפנים ולערוך אותם שם במנורה – אין איסור, לפי שהנחה עושה מצוה, כנ"ל).

12 **ח. הֲרָמַת הַדֶּשֶׁן צְרִיכָה כֹּהֵן[47], שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן**
13 **מִדּוֹ בַד וְגוֹמֶר[48]. וְאִם הֵרִים יִשְׂרָאֵל - לוֹקֶה[49], וְאֵינוֹ**
14 **חַיָּב מִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ עֲבוֹדָה[50].**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: עֲבֹדַת מַתָּנָה[51]. עֲבוֹדַת מַתָּנָה הוּא שֶׁתִּהְיֶה**
16 **בְּכֹהֵן לְבַדּוֹ, וְאִם קָרַב לָהּ הַזָּר - חַיָּב מִיתָה; אֲבָל**
17 **עֲבוֹדַת סִלּוּק[52] - אֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ מִיתָה. [וְכֵן אִם**
18 **דִּשֵּׁן מִזְּבַח הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה - אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה.][53]**

47) ראה להלן פרק ב' מהלכות תמידין ומוספין הלכה י. 48) והרים את הדשן. 49) משום "וזר לא יקרב אליכם", ראה למעלה הלכה א. 50) ראה למעלה הלכה ב, כי על עבודה תמה, שאין אחריה עבודה, חייבים מיתה. 51) "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם, עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת". ורוצה לומר עבודה כזו, שהוא נותן על גבי המזבח, כגון זורק עליו דם, או מנסך עליו יין או מים, או מקטיר עליו קטורת. 52) שמסלק מן המזבח.

יומא כד. כרב, ולא כלוי. 53) כל המוקף בסוגריים מרובעים אינו בדפוס רומי ר"מ, אבל מצאו הכסף־משנה בקצת ספרי רבינו. וטעמו, מפני שהן עבודות סילוק, וכמו שנתבאר בהרמת הדשן. ומקור הדברים בבעיא של רבא (שם כד:), שחזר ופשטה.

1 **ט. סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה[54] - פּוֹרְקָהּ[55], וְחוֹזֵר הַכֹּהֵן וְסוֹדְרָהּ,**
2 **מִפְּנֵי שֶׁסִּדּוּרָהּ פָּסוּל[56].**

54) כלומר, זה שסידר המערכה. 55) כלומר, הזר פורקה בעצמו ואין צריך לזה כהן (יומא כז:). 56) יומא שם: "א"ר אסי אמר ר' יוחנן, זר שסידר את המערכה חייב, כיצד הוא עושה וכו' פורקה זר וסודרה כהן" והתקפתו של ר' זירא שם, אינה אלא על חיוב מיתה, אבל על הפסול לא התקיף (כסף משנה, וראה תוספות ישנים).

3 **י. הַטָּמֵא וּבַעַל מוּם וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם**
4 **שֶׁשִּׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ - אֵינָן חַיָּבִין[57] אֶלָּא עַל עֲבוֹדוֹת**
5 **שֶׁהַזָּר חַיָּב עֲלֵיהֶן מִיתָה[58], וְעַל שְׁאָר הָעֲבוֹדוֹת -**
6 **בְּאַזְהָרָה[59].**

57) כל אחד מהם כדינו: טמא ושלא רחוץ ידים – במיתה, ובעל מום – במלקות, ראה למעלה פ"ו הלכה ב (כסף משנה). 58) כלומר, עבודה תמה ועבודת מתנה, ראה למעלה הלכה ב והלכה ח. והנה בזבחים קיב: שנינו: "ואין חייבים עליו לא משום זרות, ולא משום טומאה, ולא משום מחוסר בגדים, ולא משום שלא רחוץ ידים ורגלים". ורבינו השמיט מחוסר בגדים, מאחר שכבר כתב למעלה בפ"י מהלכות כלי המקדש הלכה ד שמחוסר בגדים הרי הוא כזר. ובעל מום לא נזכר במשנה שם, מפני שלא דיברו שם אלא בחיוב מיתה. ואילו בבעל מום אין אלא מלקות בלבד, ראה למעלה, ולמדו רבינו מהפסולים האחרים (ר"י קורקוס). 59) ראה למעלה הלכה ה והלכה ח.

7 **יא. כֹּהֵן טְבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים[60] שֶׁנִּטְמָא[61], וַהֲרֵי**
8 **הוּא מְחֻסַּר בְּגָדִים וְשֶׁלֹּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְעָבַד**
9 **- חַיָּב עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[62]. וְאִם הָיָה זָר - אֵינוֹ לוֹקֶה**
10 **אֶלָּא אַחַת, מִשּׁוּם זָרוּת[63].**

60) כגון מצורע ביום מלאות ימי טהרתו, שטבל ולא העריב שמשו, הרי הוא טבול־יום וגם מחוסר כיפורים, שצריך להביא קרבנותיו למחר. 61) בטומאה נוספת. 62) היינו חיוב מיתה. ואין לפרש חיוב מלקות, שהרי המשמש בלא קידוש ידים ורגלים, אינו לוקה, כמפורש בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג. וראה במשנה־למלך למעלה פ"ב הלכה ב, ובמחוסר כיפורים שנראה מכאן שחייב מיתה, צריך־עיון ממה שכתב למעלה פ"ד הלכה ד שפטור. ובהלכות סנהדרין שם הלכה ב, כתב שהוא חייב גם מיתה וגם מלקות, וראה בכסף־משנה למעלה שם. וראה גם למעלה פ"ג הלכה ט. וראה בתוספתא זבחים פרק יב: "כהן שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים (=כלומר, שהיה מקודם טבול־יום ומחוסר כיפורים, ואחר כך נטמא, - ר"י קורקוס הובאו דבריו בכסף־משנה כאן), אין חייב אלא אחת", וכתב הראב"ד כי "אפשר דפליגי תנאי באיסור כולל ובאיסור בת אחת". ומאחר שרבינו פוסק דאיסור חל על איסור בכולל או מוסיף או בת אחת, והכא טבול־יום ומחוסר כיפורים בת אחת הן, לכן חייב על כל אחת ואחת (כסף־משנה, ועיין שם שמבאר בפרטות כיצד חלים כאן כל החיובים). 63) תוספתא שם: "זר שעבד טמא טבול־יום ומחוסר בגדים ומחוסר כיפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אין חייב אלא אחת". "וטעמא משום דלא הוזהר מלעבוד טמא ומחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים, אלא מי שהוא ראוי לעבוד, אבל הזר הואיל ואינו ראוי לעבוד, אינו עובר משום אחד מאלה" (כסף משנה).

11 **יב. זָר שֶׁשִּׁמֵּשׁ[64] בְּשַׁבָּת - חַיָּב מִשּׁוּם שַׁבָּת וּמִשּׁוּם**
12 **זָרוּת[65]. וְכֵן בַּעַל מוּם שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּטֻמְאָה - חַיָּב מִשּׁוּם**
13 **טֻמְאָה וּמִשּׁוּם בַּעַל מוּם[66].**

64) שעבד עבודה. 65) ראה ביבמות לב: שנחלקו תנאים בזה, וס"ל דבבת אחת כו"ע לא פליגי דחייב שנים, ולא פליגי ר' יוסי ור"ש רק באיסור כולל, ולר' יוסי באיסור כולל חייב גם כן שנים, ולדעת רבינו שבאיסור כולל חייב שנים, יפה פסק כאן שבכל ענין חייב שנים, ראה הר המוריה וכסף־משנה. 66) יבמות שם, וראה למעלה. וראה עוד למעלה פ"ו הלכה ב, שבעל מום אינו חייב מיתה, אלא מלקות בלבד.

14 **יג. כָּל כֹּהֵן שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין בְּמֵזִיד[67] בֵּין**
15 **בְּשׁוֹגֵג[68], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בִּתְשׁוּבָה גְּמוּרָה[69] - הֲרֵי**
16 **זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִגְּשׁוּ**
17 **אֵלַי לְכַהֵן לִי[70]. אֶחָד הָעוֹבֵד אוֹתָהּ בְּשֵׁרוּת, כְּגוֹן**
18 **שֶׁנַּעֲשָׂה כֹּמֶר לַעֲבוֹדָה זָרָה, אוֹ הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לָהּ, אוֹ**
19 **הַמּוֹדֶה בָּהּ וְקִבְּלָהּ עָלָיו בֶּאֱלוֹהַּ[71] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל**
20 **לְעוֹלָם. עָבַר וְהִקְרִיב - אֵין קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ, אַף**
21 **עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג בְּעֵת שֶׁשֵּׁרֵת אוֹ שֶׁהִשְׁתַּחֲוָה אוֹ**
22 **שֶׁהוֹדָה. אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[72], אִם**
23 **עָבַר וְהִקְרִיב - קָרְבָּנוֹ רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנִתְקַבֵּל; שֶׁהֲרֵי לֹא**
24 **שֵׁרֵת וְלֹא נַעֲשָׂה כֹּמֶר, אֶלָּא שָׁחַט בִּלְבַד[73], וְהוּא**
25 **שׁוֹגֵג. וְאַף עַל פִּי כֵן לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲבֹד[74].**

67) במנחות קט. במשנה "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר (=אם שמשו לעבודה־זרה לא ישמשו עוד בירושלים – רש"י שם), שנאמר (מלכים־ב כג, ט) אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים וכו'". 68) כרב ששת במנחות שם, ולא כרב נחמן. 69) כן נראה שם קט: 70) ולפני זה נאמר (שם, יב) "יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם, והיו לבית ישראל למכשול עוון, על כן נשאתי ידי עליהם נאם ה' אלקים, ונשאו עוונם". 71) שם. וכרב ששת. 72) שם קט. וכרב ששת, ולא כרב נחמן. 73) ראה שם כי שחיטה לאו שירות הוא, דהא במקדש כשרה בזר. 74) כן נראה מלשון הגמרא שם, שלכתחילה בכל ענין אסור, וראה בכסף־משנה ובהר המוריה.

26 **יד. מִי שֶׁעָבַר וְעָשָׂה בַּיִת חוּץ לַמִּקְדָּשׁ לְהַקְרִיב בּוֹ**
27 **קָרְבָּנוֹת לַשֵּׁם - אֵינוֹ כְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה[75]; וְאַף עַל**

פִּי כֵן, כָּל כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּבֵית כָּזֶה - לֹא יְשַׁמֵּשׁ בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם[76]. וְכֵן כֵּלִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן שָׁם - לֹא יִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ לְעוֹלָם, אֶלָּא יִגָּנְזוּ[77]. וְיֵרֵאֶה לִי, שֶׁאִם עָבַד כֹּהֵן שֶׁשִּׁמֵּשׁ שָׁם[78] בַּמִּקְדָּשׁ - לֹא פָּסַל[79].

75) במשנה שם "הכהנים ששמשו בבית חוניו, לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר וכו'" (ראה בפירוש המשנה, כי חוניו בנו של שמעון הצדיק ברח לאלכסנדריא של מצרים ועשה לו בית בצורת בית מקדש, ובנה שם מזבח והקריב עליו קרבנות לשם־יתברך) ובגמרא (שם קט:) אמרו "מדקאמר אין צריך לומר דבר אחר, מכלל דבית חוניו לאו עבודת־כוכבים הוא וכו'". וראה להלן פי"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ז. 76) משנה שם, מובא למעלה. 77) עבודה זרה נב: בעיא שנפשטה. 78) בבית חוניו. 79) "טעמא דמסתבר הוא, דכיון דמשום קנסא הוא דמיפסלי, כדאמרינן בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה שם) — בדיעבד אין לקנסם" (כסף משנה).

טו. נִמְצְאוּ כָּל הַפְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: הָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה[80]. הַזָּר[81]. בַּעַל מוּם[82]. הָעֲרֵל[83]. הַטָּמֵא[84]. טְבוּל יוֹם[85]. מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[86]. הָאוֹנֵן[87]. הַשִּׁכּוֹר[88]. מְחֻסַּר בְּגָדִים[89]. יָתֵר בְּגָדִים[90]. פְּרוּם בְּגָדִים[91]. פְּרוּעַ רֹאשׁ[92]. שֶׁלֹּא רָחַץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם[93]. הַיּוֹשֵׁב[94]. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין יָדוֹ[95] וּבֵין הַכְּלִי דָּבָר חוֹצֵץ. מִי שֶׁיֵּשׁ בֵּין רַגְלוֹ וּבֵין הָאָרֶץ דָּבָר חוֹצֵץ[96]. מִי שֶׁעָבַד בִּשְׁמֹאלוֹ[97]. כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין לָעֲבוֹדָה, וְאִם עָבְדוּ - חִלְּלוּ; חוּץ מִפְּרוּעַ רֹאשׁ[98] וּקְרוּעַ בְּגָדִים[99] וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּשׁוֹגֵג[100], שֶׁאִם עָבְדוּ - עֲבוֹדָתָן כְּשֵׁרָה.

80) למעלה הלכה יג. 81) למעלה הלכה א. 82) למעלה פרק ו הלכות א וב'. 83) למעלה שם הלכה ח. 84) למעלה פרק ד הלכה א. 85) למעלה שם הלכה ד. 86) למעלה שם והלכה ה. 87) למעלה פרק הלכה ז. 88) למעלה פרק הלכה א. 89) למעלה פרק י מהלכות כלי המקדש הלכה ד. 90) הלכות כלי המקדש שם הלכה ה. 91) למעלה פרק א מהלכות ביאת המקדש הלכה יד. ועיין שם שחייב מיתה אבל לא חילל עבודתו. וראה להלן. 92) למעלה שם הלכות ח־ט, יד. ואף הוא אינו מחלל עבודתו, וראה להלן. 93) למעלה שם פרק ה הלכה א. 94) למעלה שם הלכה יז. 95) שם. 96) שם. 97) שם הלכה יח. 98) ראה למעלה פרק א הלכה ט. 99) ראה שם הלכה יד. 100) ראה למעלה הלכה יג.

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

יום ד' י"ד מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִים. ב) שֶׁלֹּא לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם [לַמִּזְבֵּחַ]. ג) שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט [בַּעַל מוּם]. ד) שֶׁלֹּא יִזְרֹק דָּמוֹ. ה) שֶׁלֹּא יַקְטִיר חֶלְבּוֹ. ו) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם עוֹבֵר. ז) שֶׁלֹּא יַקְרִיב בַּעַל מוּם אֲפִלּוּ בְּקָרְבְּנוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. ח) שֶׁלֹּא יַטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים. ט) לִפְדּוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. י) לְהַקְרִיב מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְקֹדֶם זְמַן זֶה הוּא נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן וְאֵין מַקְרִיבִין אוֹתוֹ. יא) שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב אֶתְנָן וּמְחִיר. יב) שֶׁלֹּא לְהַקְטִיר שְׂאוֹר וּדְבַשׁ. יג) לִמְלֹחַ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. יד) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית מֶלַח מֵעַל הַקָּרְבָּנוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר בו כי מצות־עשה שיהיו כל הקרבנות תמימים ומובחרים, ודין אם צריך שיהא פיו ולבו שוים בקרבנות.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִהְיוֹת כָּל הַקָּרְבָּנוֹת תְּמִימִין[2] וּמֻבְחָרִין[3]. שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[4].

2) בלי מום. 3) שנאמר בתורה (בראשית ד, ד) "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" (להלן פ"ז הי"א). ועוד נאמר (דברים יב, יא) "וכל מבחר נדריכם" (ראה להלן פ"ב ה"ח). 4) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ט.

ב. וְכָל הַמַּקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוּם לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְלוֹקֶה[5] עַל הֶקְדֵּשׁוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[6], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְמַקְדִּישׁ בַּעֲלֵי מוּמִין[7]. אֲפִלּוּ הִקְדִּישׁוֹ לִדְמֵי [נְסָכִים][8] - לוֹקֶה, שֶׁבִּזְיוֹן קָדָשִׁים הוּא[9].

5) תמורה ז, א. ואף־על־פי שאין בו מעשה — בדיבורו עושה מעשה, כמו שאמרו (תמורה ג:) במימר ('חינוך' מצוה רפה). וראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"א. ויש להעיר כי בפי"ט מהל' סנהדרין ה"ב לא מנה לאו זה בין הלוקין. 6) תמורה ו, ב. 7) ש"אם בלא תשחטו, הרי כבר אמור למטה (ויקרא כב, כב — "לא תקריבו אלה לה'") אלא מה ת"ל לא תקריבו? בל תקדישו" (שם ו:). 8) כן הנוסחא בדפוסי רומי וויניציאה, וכן גרס 'כסף משנה'. וכן הוא בגמרא שם ז, ב: "אמר רבא וכו' אפילו אקדיש לי' לדמי נסכים, נמי לקי". ורצה לומר, שיקנו בדמיו נסכים למזבח. ובדפוסים אחרים בדברי רבינו: "אפילו הקדישו לדמים". 9) תמורה, שם.

ג. הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', 'עוֹלָה' וְאָמַר 'שְׁלָמִים' - לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיִּהְיֶה פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים[10]. לְפִיכָךְ, הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר עַל בַּעַל מוּם 'עוֹלָה' וְהִקְדִּישוֹ שְׁלָמִים, אוֹ 'שְׁלָמִים' וְאָמַר 'עוֹלָה', אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְאִסּוּר - אֵינוֹ לוֹקֶה[11].

מִי שֶׁדִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לְהַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ וְהִקְדִּישׁ - הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ[12], וְאֵינוֹ לוֹקֶה[13].

10) תרומות פ"ג מ"ח. וכן הוא להלן פי"ב מהל' מעשה הקרבנות הי"ב. 11) פשוט הוא (כסף־משנה), שהרי לא נתקדש כלל, כנ"ל. 12) שאין זה הקדש טעות, שהרי רוצה ומכוין להקדישו, אלא שטעה בדין, וחשב שמותר להקדישו (כסף־משנה). וראה להלן. 13) בתמורה יז, א - במשנה: "רבי יוסי ברבי יהודה אומר, עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשין". ובגמרא שם "היכי דמי שוגג כמזיד, אמר חזקיה כסבור שהוא מותר להמיר, גבי תמורה לקי, גבי קדשים לא לקי". הרי שהוא קדוש, ואינו לוקה (ועי' ראב"ד). ולענין תמורה, ראה להלן פ"א מהל' תמורה ה"ב.

ד. הַשּׁוֹחֵט בַּעַל מוּם לְשֵׁם קָרְבָּן[14] - לוֹקֶה[15]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּבַעֲלֵי מוּמִין: לֹא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַה'[16]; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[17], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט. וְכֵן הַזּוֹרֵק דַּם בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[18]. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: לֹא תַקְרִיבוּ (אֵלֶּה) לַה'[19]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לַזּוֹרֵק. וְכֵן הַמַּקְטִיר אִמּוּרֵי[20] בַּעֲלֵי מוּמִין עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִשֶּׁה לֹא תִתְּנוּ מֵהֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ - אֵלּוּ הַחֲלָבִים[22]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בַּעַל מוּם וּשְׁחָטוֹ וְזָרַק דָּמוֹ וְהִקְטִיר אֵמּוּרָיו - לוֹקֶה אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[23].

14) דווקא אם שחט לשם קרבן, אבל אם שחט לשם חולין – אינו לוקה, שכשם שבקרבן חטאת פסלו השוחט לשם חולין, לפי שנאמר "זבח פסח הוא לה'" (פט"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"א), כמו כן כאן שנאמר "לא תקריבו אלה לה'", הכוונה דווקא לשם קרבן. ואף־על־פי שבפסח, כמו בכל הקרבנות, הכשירו גם שוחט בסתם (פ"ד מהל' מעשה הקרבנות ה"י) – אין זה אלא בקרבן כשר, שסתמו עומד לשמו (זבחים ב:), אבל בעל מום אין סתמו לשמו, ולפיכך אינו חייב אלא בשוחט לשם קרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפט). 15) ברייתא, תמורה ו, ב. 16) בפסוק שם: "עורת או שבור או חרוץ או יבלת וכו' לא תקריבו אלה לה'". 17) בברייתא שם. וראה למעלה ה"ב. 18) שם בברייתא. 19) צ"ל: "לא תקריבו לה'" ומלת "אלה" טעות־סופר. והוא בויקרא כב, כד: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות, לא תקריבו לה'". וכ"ה בתמורה ז, א. וכן כתב רבינו ב'ספר המצוות' ל"ת צג. אבל ב'חינוך' מצוה רפח, כתב "שלא נזרוק דם בעל מום על גבי המזבח, שנאמר עורת או שבור או חרוץ וכו' לא תקריבו אלה לה'". 20) שורף החלבים, ובין אם מקטיר כל החלבים ובין אם מקטיר מקצתם ('מנחת חינוך' מצוה רצ. וכן אם הקטיר איברי עולה בעלת מום (רש"י תמורה, שם). 21) ברייתא, תמורה שם. ואף שבברייתא זו נאמר שלוקה שתיים, אחת משום מקטיר כולו, ואחת משום מקטיר מקצתו – פוסק רבינו כרבא (שם :) שחולק על אביי (כן גרס רבינו שם לא־תעשה צד), וסובר שאינו לוקה אלא אחת משום שאין לוקין על לאו שבכללות, וכן הוא בברייתא בכריתות ד, א. וראה ב'ספר המצוות' כלל ט.

22) 'ספרא' פ' אמור פ"ז ה"ד. 23) ולא כאביי (ראה למעלה), וכברייתא שם שחייב חמש מלקיות.

ה. אֶחָד בַּעַל מוּם קָבוּעַ אוֹ בַּעַל מוּם עוֹבֵר, אִם הִקְרִיבוֹ - עוֹבֵר בְּכָל אֵלּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְבַעַל מוּם עוֹבֵר[24]. כְּגוֹן שֶׁהָיָה בַּבְּהֵמָה גָּרָב לַח[25] אוֹ חֲזָזִית[26], אִם הִקְרִיבָהּ - לוֹקֶה.

24) ב'ספר המצוות' (לא־תעשה צה) הביא זאת בשם ה'ספרי', והוא במדרש תנאים שם (הערה שסג שם). ואף־על־פי שבפסוק הנ"ל לא נאמר אלא "לא תזבח" – למדו גם יתר הלאוין מבעל מום קבוע (כסף־משנה). וב'ספרא' (שם ה"ג) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא כב, כ) "כל אשר בו מום לא תקריבו, לרבות בעל מום עובר". וראה ברמב"ן בהשגותיו על 'ספר המצוות' (שם). 25) מין שחין הוא. וראה להלן פ"ב ה"ז. 26) גם הוא מין שחין. ומדובר כאן "בחזזית שאינה מצרית", ראה להלן פ"ב ה"ז.

ו. וְלֹא קָרְבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, אֶלָּא אַף קָרְבְּנוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[27], אִם הִקְרִיבָן[28] וְהֵן בַּעֲלֵי מוּמִין - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִיַּד בֶּן נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל אֵלֶּה[29].

27) שהרי הם נודרים נדרים ונדבות כישראל (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות ה"ב־ג). 28) הכהן. 29) ראה ב'ספר המצוות' לא־תעשה צו.

ז. הַמַּטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ אוֹ קִטַּע יָדוֹ[30] - לוֹקֶה. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקָרְבָּן: כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[31], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יִתֵּן בּוֹ מוּם. וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם[32], שֶׁהֲרֵי הָיָה רָאוּי לְקָרְבָּן וּפְסָלוֹ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[33] - אֵינוֹ לוֹקֶה[34].

30) הדגים רבינו מומים קבועים. ונראה שבמומים עוברים, אינו עובר על הלאו הזה. ונראה שטעמו משום שאינו פוסלו בזה מן המזבח (וראה להלן בסמוך), שהרי יתרפא ויהיה ראוי לקרבן ('מנחת חינוך' מצוה רפז). 31) ב'ספרא' שם ה"ט, ובבכורות לג, ב. לד, א. 32) עבודה זרה יג, ב. וראה ב'ספר המצוות' (שם צז). 33) אף־על־פי שבגמרא שם אמרו: "הני מילי, בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה, השתא (= בזמן הזה) דלא חזי להקרבה לית לן בה" – סובר רבינו כי סוגיא זו היא למאן דאמר "קדושה ראשונה – לא קידשה לעתיד־לבוא", אבל לפי ההלכה ש"קדושה ראשונה, קידשה לעתיד־לבוא" (פ"ו מהל' בית הבחירה הט"ו) – אסור להטיל מום בקדשים בזמן הזה מן התורה, כי הוא ראוי להקרבה אף־על־פי שאין בית, כשיבנה המזבח ('מנחת חינוך' מצוה רפז, וראה גם ב'טורי אבן' מגילה י, א. בד"ה ומ"ט, ובשו"ת הרדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' קי). 34) ראה בשו"ת 'חתם סופר' יו"ד סי' שו - מה בין זה, לשוחט בזמן הזה בחוץ, שחייב (פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הט"ו).

ח. הִטִּיל מוּם בְּקָדָשִׁים וּבָא אַחֵר וְהִטִּיל בָּהּ מוּם אַחֵר - הַשֵּׁנִי אֵינוֹ לוֹקֶה[35].

35) אבל אסור מן התורה. וכדעת רבי מאיר בברייתא בכורות לג, ב. שכן נראה בעבודה זרה שם, שאמרו: "וליהוי כמטיל מום בבעל מום, דאע"ג דלא חזי להקרבה אסור (= מן התורה)" (ראה 'מחנה אפרים' הל' בכורות, הובאו דבריו ב'מנחת חינוך' שם). ואף־על־פי שאסור מן התורה, אינו לוקה, משום שאין הדבר מפורש בתורה, ולמדו כן (בכורות, שם) מריבוי הכתוב "כל מום לא יהיה בו", ראה ב'ספר המצות' כלל ב ('מנחת חינוך' שם).

ט. אֶחָד[36] הַמַּטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים עַצְמָן אוֹ בִּתְמוּרָתָן[37]. חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן הַמַּעֲשֵׂר[38], שֶׁהַמַּטִּיל מוּם בִּתְמוּרָתָן - אֵינוֹ לוֹקֶה, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְקָרְבָּן[39], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[40]. וְכֵן הַמַּטִּיל מוּם בִּתְשִׁיעֵי שֶׁל טָעוּת עֲשִׂירִי[41] - אֵינוֹ לוֹקֶה[42].

36) כלומר, מה שאמרנו למעלה כי המטיל מום בקדשים עובר בלאו ולוקה, הוא בין בקדשים עצמן ובין בתמורתן. 37) "הוא שאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו, הרי זו תחת חטאת זו, או הרי זו חליפת זו" (פ"ב מהל' תמורה ה"א). 38) מעשר בהמה. 39) בעיה שנפשטה בתמורה כא, א. ואף שאין לוקין, אסור מן התורה ('מנחת חינוך' שם). 40) בפ"ג מהל' תמורה ה"א. 41) שקרא לתשיעי בטעות, עשירי, בעת שמנה צאנו להפריש מעשר בהמה, וראה פ"ח מהל' בכורות ה"א־ב שנתקדשה, ואינה קרבה. 42) גם זו בעיה שנפשטה שם. ואף כאן אסור מן התורה להטיל בו מום ('מנחת חינוך' שם).

י. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם[43] לַמִּזְבֵּחַ, אַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקֶה[44] - הֲרֵי זוֹ נִתְקַדְּשָׁה[45], וְתִתְפָּדֶה[46] בְּעֵרֶךְ הַכֹּהֵן[47] וְתֵצֵא לְחֻלִּין[48], וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ קָרְבָּן. וְכֵן הַדִּין בְּבֶהֱמַת קָדָשִׁים[49] שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם[50]. וּמִצְוַת עֲשֵׂה הוּא לִפְדּוֹת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהֶן מוּם וְיֵצְאוּ לְחֻלִּין[51] וְיֵאָכְלוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[52], שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין שֶׁיִּפָּדוּ[53]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[54], שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ, שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּבַעֲלֵי מוּמִין שֶׁנִּפְדּוּ[55].

43) קבוע, שהרי בעלת מום עובר אינה נפדית (תמורה לג. וכן הוא להלן פ"ב ה"ו). 44) ראה למעלה ה"א. 45) ברייתא בתמורה ה, ב. ולמדו כן (שם) ממה שנאמר (ויקרא כב, כג): "ולנדר לא ירצה" — "ריצוי הוא דלא מרצה, אבל מיקדש קדיש". וקדושתה — קדושת דמים (להלן הי"א). 46) ראה להלן בסוף ההלכה. 47) אף־על־פי שהמקדיש בעל מום קבוע למזבח, אינו צריך העמדה (להלן הי"א) — הערכה על־ידי כהן צריך, ראה משנה־למלך. 48) להגזז ולהעבד (משנה בבכורות יד. וראה בפ"א מהל' מעילה ה"ט). 49) שפודין אותה ויביא בדמיה קרבן (פ"ה מהל' ערכין הי"א), אבל שונה היא ממקדיש בעל מום, בזה שהיא צריכה העמדה והערכה (ראה להלן הי"א). וגם בזה שאינה יוצאת לחולין לכל דבר, ואסורה בגיזה ועבודה, ראה בפ"א מהל' מעילה שם, ובמשנה מס' בכורות, שם. 50) קבוע, כנ"ל. 51) "ויהיה מותר לשוחטו" ('ספר המצוות' עשה פו), אבל לא לכל דבר, שהרי אסורה בגיזה ועבודה, ראה למעלה. 52) ב'ספרי' דברים יב, טו. 53) כלומר, מצוה לפדותם (לחם־משנה). 54) פ"ה הי"א. 55) תמורת לב, ב. ושם ביארו, שאי־אפשר לומר שמדובר בבהמה טמאה, שהרי כבר נאמר בה (ויקרא כז, כז) "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", אלא על־כרחנו בבהמת קדשים שנפל בה מום. ועי' רש"י שם, שעל־כרחנו שמדובר בקדשי מזבח.

יא. מַה בֵּין בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ לְבַעֲלַת מוּם עוֹבֵר? שֶׁבַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[56], אִם יָלְדָה וְהִיא קְדֵשׁ[57] - יִפָּדֶה הַוָּלָד וְיֵצֵא לְחֻלִּין[58], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּמִים[59], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה טָפֵל חָמוּר מִן הָעִקָּר[60]. וְאִם נִתְעַבְּרָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר פִּדְיוֹן - הַוָּלָד חֻלִּין[61]. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - נִפְדֵּית אַחַר שֶׁתָּמוּת[62]; שֶׁהֲרֵי לֹא חָלָה קְדֻשָּׁה גְּמוּרָה עַל גּוּפָהּ, אֶלָּא עַל דָּמֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[63]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, אוֹ תְּמִימָה וְאַחַר שֶׁהִקְדִּישָׁהּ נוֹלַד לָהּ מוּם קָבוּעַ, אִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה[64] - תִּקָּבֵר[65] כִּשְׁאָר הַקָּדָשִׁים הַתְּמִימִים[66], מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה[67], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּעֲרָכִין[68]. וְאִם נִשְׁחֲטָה קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה - הֲרֵי זוֹ נִפְדֵּית כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפֻרְכֶּסֶת[69] וְאַחַר כָּךְ תֵּאָכֵל. וְאִם יָלְדָה - יִקְרַב וְלָדָהּ[70]. נִתְעַבְּרָה[71] קֹדֶם שֶׁתִּפָּדֶה וְיָלְדָה אַחַר שֶׁנִּפְדְּתָה - הַוָּלָד אָסוּר[72], וְאֵינוֹ נִפְדֶּה[73]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? סָמוּךְ לְפִדְיוֹן אִמּוֹ[74] מַתְפִּיס זֶה הַוָּלָד לְשֵׁם אוֹתוֹ הַזֶּבַח[75]. לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְרִיבוֹ[76] [מִכֹּחַ אִמּוֹ], מִפְּנֵי שֶׁבָּא מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה[77].

56) כלומר, הקדישה כשהיא בעלת מום קבוע. 57) היינו לפני הפדיון. 58) לכל דבריהם. משנה בכורות יד, א: "כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשתן וכו' ולדן וחלבן מותר לאחר פדיונן". 59) ואין תמימין נפדין (תמורה לג:). 60) כלומר, מן האם, שהיא נפדית (בעיה שנפשטה שם יד:). 61) שם יד, א. שבשעה שנפדתה האם, נפדה גם הוא. 62) שם יד, א - במשנה, שאין המקדיש בעל מום צריך "העמדה" (תמורה לג.), שנאמר (ויקרא כז, יא־יב): "והעמיד את הבהמה לפני הכהן, והעריך הכהן אותה וכו'", ודרשו (שם) "אותה ולא בעל מום מעיקרו", ומשום כך אפשר לפדות אפילו לאחר מיתה. 63) כלומר, אף שאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים (להלן פ"ב ה"י) — אין זה אלא כשיש עליהם קדושת הגוף, וכגון שקדם הקדשן את מומן, אבל כאן שקדם מומן להקדשן, אין זה אלא דיקלא בעלמא ואין עליו קדושת הגוף (ראה גם רש"י בחולין קל. ובבכורות יד. במשנה, וב'שיטה מקובצת' שם). וכן נראה בתמורה שם (משנה־למלך ה"י). 64) כלומר,

מתה מאליה שיש כאן גם דין של "אין פודין את הקדשים להאכילם לכלבים", ובין אם נשחטה שהיא לאכילה. 65) משנה, בכורות שם. 66) ראה בפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הי"א. 67) כלומר, העמדה בבית־דין (פ"ה מהל' ערכין הי"ב) והערכה על־ידי כהן, שנאמר (ויקרא כז, יא־יב) "והעמיד את הבהמה וכו' והעריך הכהן", וכדברי רבי יוחנן לדעת תנא־קמא (תמורה לב:), וכיון שמתה קודם שתפדה אין פודין אותה אחר שמתה אלא תקבר. 68) בהל' ערכין, שם. 69) שיכול להעמידה ולהעריכה, כמבואר בחולין ל, א: "וכי תימא בעי העמדה והערכה, והתנן שחט בה שנים או רוב ועדיין היא מפרכסת, הרי היא כחיה לכל דבריה", וראה כסף־משנה ולחם־משנה כאן. 70) בכורות טו, ב. ולמדו זאת (שם ובתמורה יז:) ממה שנאמר (שם ג, א) "אם זכר וכו' תמים יקריבנו" – לרבות ולד בעלי מומין. ופסק רבינו כרבא וכשמואל, שהוולד קדוש ליקרב. 71) זו שנולד בה מום לאחר שנתקדשה. 72) להשתמש בו לצרכי חולין (משנה וגמרא בכורות יד. וטו:) ושם (טו:) אמרו, שכל זה הוא מגזירת חכמים שמא יגדל מהן עדרים עדרים. אבל מן התורה, פקעה קדושת הוולד בפדיון האם (ראה רש"י שם). ואם נתעברה לאחר הפדיון – הוולד מותר. 73) שם בגמרא: "ליפרקינהו, לא אלימא למתפס פדיונן (= בקדושתן, כדי שיצאו הן לחולין, שכבר יצאה קדושתן בפדיון אמם, והאי דאסורין גזירה בעלמא היא וכו' – רש"י שם)". 74) כלומר, קודם פדיון האם. 75) כלומר, מקדישין לשם אותו זבח שאמו נתקדשה (בכורות שם, וכרבי חנינא) "והשתא חיילא עליו קדושה לעצמו דחשבינהו, ולא פקעה קדושתייהו על ידי פדיון אמן וממתין עד שיוממו ופריק להו" (רש"י שם). ועוד אמרו שם במסקנא שאין מתפיסן אלא לאותו זבח בלבד. 76) ולכן צריך הוא להתפיסו לאותו זבח. 77) שם בגמרא: "היכי ליעביד, ליקרבינהו – מכח קדושה דחויה קאתו", ומפרש רש"י "דאמותן בעלי מומין שנראו ונדחו וכו', והן עצמן אין יכול להתפיסן לקדושה גמורה להקריב, הואיל ואידחו תו לא מחזי". וצריך להבין, שהרי רבינו פוסק שבעלי חיים אינם נדחים, ראה פט"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ד.

1 **יב. כָּל פְּסוּלֵי[78] הַמֻּקְדָּשִׁין כְּשֶׁיִּפָּדוּ מֵתָּר לְשָׁחֲטָן**
2 **בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים[79], וּלְמָכְרָן שָׁם, וְלִשְׁקֹל בְּשָׂרָם**
3 **בְּלִיטְרָא[80], כְּשְׁאָר הַחֻלִּין[81]; חוּץ מִן הַבְּכוֹר וּמִן**
4 **הַמַּעֲשֵׂר[82], מִפְּנֵי שֶׁמְּכִירָתָם בַּשּׁוּק[83] מוֹסִיף**
5 **בִּדְמֵיהֶן[84]. שְׁאָר הַקֳּדָשִׁים, שֶׁדְּמֵיהֶן חוֹזְרִין לְהֶקְדֵּשׁ,**
6 **שֶׁהֲרֵי מֵבִיא בִּדְמֵיהֶם בְּהֵמָה אַחֶרֶת - מוֹכְרִין אוֹתָן**
7 **בַּשּׁוּק כְּחֻלִּין; אֲבָל הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁאֵין דְּמֵיהֶם**
8 **לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא נֶאֱכָלִין בְּמוּמָן[85], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[86] -**
9 **אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָם בַּשּׁוּק שֶׁל טַבָּחִים, וְאֵין מוֹכְרִין**
10 **אוֹתָם שָׁם[87]. אֲפִלּוּ הִתְפִּיס בְּכוֹר לְבֶדֶק הַבַּיִת[88] - אֵינוֹ**
11 **נִשְׁקָל בְּלִיטְרָא, וְלֹא יִמָּכֵר בַּשּׁוּק[89]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
12 **לְהַתְפִּיס אֶלָּא דָּבָר הַקָּנוּי לוֹ קִנְיָן גָּמוּר[90].**

78) משנה, בכורות לא, א. 79) באיטליז. 80) במשקל. 81) משנה, שם. ואף כי דבר זה הוא זלזול בקדשים. 82) מעשר בהמה, שנמכרים ונשחטים רק בבית, ואין נשקלים בליטרא כי־אם באומד (שם במשנה, וראה רש"י שם), ואמרו בגמרא (שם לא:), כי מדובר במעשר בהמה של יתומים, אבל מעשר בהמה סתם אסור למוכרו כלל וכלל, ראה בפ"ו מהל' בכורות ה"ה־ז. 83) של כל פסולי המוקדשין. 84) כי בשוק יש הרבה קונים. 85) לבעלים: הכהן בבכור, והבעלים במעשר בהמה. 86) לענין בכור בפ"א מהל' בכורות ה"ג, ולענין מעשר בהמה בפ"ו שם ה"ד. 87) משום שהוא זלזול בקדשים. 88) כלומר, הכהן הקדיש את הבכור לבדק הבית לאחר שהומם. והיא בעיה שנפשטה בזבחים עה, ב. 89) אף כי הרוויח הוא להקדש. 90) כלומר, כשם שהכהן אינו יכול למכור בשוק ולישקול את הבשר בליטרא, כמו כן אינו יכול להקנות רשות זו לבדק הבית (גמרא, שם).

יום ה' ט"ו מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יפרש בו רבינו המומים המיוחדים בבהמה, ודין בהמה שנמצאה טריפה, או שאחד מאיבריה הפנימיים חסר.

13 **א. כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה[2] - חֲמִשִּׁים.**
14 **וּכְבָר נִמְנוּ.**

2) כלומר, מומים כאלו שראויים להיות גם אצל אדם וגם אצל בהמה.

15 **ב. וְיֵשׁ מוּמִין אֲחֵרִים מְיֻחָדִין בִּבְהֵמָה וְאֵינָן רְאוּיִין**
16 **לִהְיוֹת בְּאָדָם, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים הֵם, וְאֵלּוּ הֵן: אִם**
17 **הָיָה גַּלְגַּל עֵינָהּ עָגֹל כְּשֶׁל אָדָם[3]. עֵינָהּ אַחַת גְּדוֹלָה**
18 **כְּשֶׁל עֵגֶל וְהַשְּׁנִיָּה קְטַנָּה כְּשֶׁל אַוָּז[4]. אֲבָל אִם הָיְתָה**
19 **אֹזֶן גְּדוֹלָה וְאֹזֶן קְטַנָּה, אֲפִלּוּ קְטַנָּה עַד כְּפוֹל -**
20 **כָּשֵׁר. אִם יֵשׁ בְּלֹבֶן עֵינָהּ יַבֶּלֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר. אִם**
21 **נִקַּב הָעוֹר שֶׁבֵּין שְׁנֵי חוֹטְמֶיהָ בְּמָקוֹם הַנִּרְאֶה. פִּיהָ**
22 **דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר, פָּרוּס[5] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּד**
23 **כְּשַׁפּוּד.**

3) לדעת רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן (בכורות מ. ונדה כג.) אין זה אלא אם היה הדמיון בלובן שבעין שאין הדרך כן, אבל אם היה הדמיון בשחור שבעין, אין זה מום, כי כן הדרך להיות. ורבינו פסק כרב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, שלדבריהם אין הכרח לחלק, אלא אפילו אם היה הדמיון לאדם בשחור שבעין, הרי זה מום. 4) ודווקא אחת גדולה ואחת קטנה, אבל שתיהן גדולות או שתיהן קטנות כשר בבהמה (שם ג:). ולפיכך כתב רבינו מום זה בין מומי בהמה, לפי שבאדם גם אם שתיהן גדולות או שתיהן קטנות, הרי זה מום, כמפורש בפרק ה מהלכות ביאת מקדש הלכה ו. 5) שהשפה והלחיים העליונות עודפות על התחתונות.

24 **ג. חִטֶּיהָ הַחִיצוֹנוֹת שֶׁנִּקְבוּ אוֹ שֶׁנִּפְגְּמוּ, אַף עַל פִּי**
25 **שֶׁנִּשְׁאַר מִקְצָתָן, אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ. אִם נֶעֱקְרוּ חִטֶּיהָ**

הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁפּוֹתַחַת פִּיהָ וְצוֹרַחַת הֵן נִרְאִין חֲסֵרִין.

ד. אִם נִטְּלוּ קַרְנֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן וְלֹא נִשְׁאַר מֵהֶן כְּלוּם. אֲבָל נִקְּבָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קַרְנַיִם - כְּשֵׁרָה[6]. אִם נִפְגַּם הָעוֹר שֶׁחוֹפֶה אֶת גִּיד הַבְּהֵמָה. אִם נִפְגְּמָה הָעֲרָוָה שֶׁל נְקֵבָה. אִם נִפְגַּם הַזָּנָב מִן הָעֶצֶם, אֲבָל לֹא מִן הַפֶּרֶק[7]. אִם הָיְתָה רֹאשׁ הַזָּנָב מְפֻצָּל לִשְׁנַיִם בִּשְׁנֵי עֲצָמִים. אִם הָיָה בֵּין חֵלְיָא לְחֵלְיָא מְלֵא אֶצְבַּע בָּשָׂר. אִם הָיָה הַזָּנָב קָצָר. וְעַד כַּמָּה? בִּגְדִי: חֵלְיָא אַחַת - מוּם, שְׁתַּיִם - כָּשֵׁר. וּבְטָלֶה: אֹרֶךְ שְׁתֵּי חֵלְיוֹת - מוּם, הָיְתָה שָׁלֹשׁ - כָּשֵׁר. זְנַב הַגְּדִי שֶׁהָיָה רַךְ וּמְדֻלְדָּל דּוֹמֶה לְשֶׁל חֲזִיר. אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִן הַזָּנָב. אֲבָל אִם נִשְׁבַּר עֶצֶם מִצַּלְעוֹתָיו - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בַּגָּלוּי[8].

6) למזבח, שאין זה מום כלל. 7) בזנב יש עצם המורכב מכמה וכמה חוליות, ואם נחתך במקצת העצם, הרי זה מום, אבל אם נחתך קצת הפרק שהוא מקום החיבור של חוליה אחת עם השנייה, אין זה מום משום שכל זמן שלא נחתך לגמרי, הוא חוזר ומתרפא. 8) ספרא שם: "יכול שאני מרבה שבר צלע, תלמוד לומר שבר יד או שבר רגל, מה אלו מיוחדין שמומן בגלוי ואין חוזרים, יצא שבר צלע שאין מומן בגלוי" ובתוספתא בכורות פרק ד "נשתברו רוב צלעותיו או שהיה בו מום מבפנים אינו מום, שנאמר (במומי אדם, שם כא, יח) עור או פסח, מה עור ופסח המיוחדים מום שבגלוי וכו'".

ה. בַּעֲלַת חָמֵשׁ רַגְלַיִם, אוֹ אֵין לָהּ אֶלָּא שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם[9]. אִם הָיְתָה אַחַת מֵרַגְלָיו וְיָדָיו פַּרְסָתָהּ עֲגֻלָּה כְּשֶׁל חֲמוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא סְדוּקָה וּפְרוּסָה. אִם הָיְתָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ קְלוּטָה כְּשֶׁל חֲמוֹר. וְזֶהוּ קָלוּט הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אִם נִגְמְמוּ טְלָפֶיהָ וְזִכְרוּתָן עִמָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט קָרוּב לַבָּשָׂר[10].

9) משנה בכורות מ. ומפרש שם רב הונא כי המדובר שהיתרון והחיסרון היו בידים, "בעלת חמש רגלים" היא שהיו לה שלש ידים ושתי רגלים, "אין לה אלא שלש רגלים" היינו, שהיו לה שתי רגלים ויד אחת, שבשני האופנים הנ"ל אינה אסורה אלא מטעם מום, אבל אם החיסרון והיתרון היו ברגלים, בלא זה אין להקריבן, שהרי היא טרפה. 10) ולא נעקרו לגמרי, ובכל זאת זה נחשב למום.

ו. כָּל מוּם מִשְּׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים מוּם הַמְּנוּיִין בִּבְהֵמָה[11] פּוֹסְלִין אוֹתָהּ מִן הַקָּרְבָּן. וְאִם נָפַל אֶחָד מֵהֶם בִּתְמִימָה שֶׁהִיא קֹדֶשׁ - תִּפָּדֶה וְתֵצֵא לְחֻלִּין[12]. חוּץ מִזְּקֵנִן[13] וְחוֹלֶה[14] וּמְזֹהָם[15], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְקָרְבָּן[16] - אֵינוֹ נִפְדֶּה[17], אֶלָּא יְהִי קַיָּם וְרוֹעֶה עַד שֶׁיִּוָּלֵד בּוֹ מוּם אַחֵר קָבוּעַ[18] מִשְּׁאָר הַמּוּמִין וְיִפָּדֶה. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד בָּהּ מוּם עוֹבֵר - אֵינָהּ קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית[19].

11) והם חמישים שנמנו בפרק ז מהלכות ביאת מקדש, ועשרים ושלושה שנמנו כאן. 12) משנה בכורות מא. "על אלו מומין וכו' ופסולי המוקדשים נפדין עליהן". כלומר, מצוה לפדותן ויצאו לחולין להתירם באכילה, אבל אסורים בגיזה ועבודה. 13) "שהגיע להיות רותת ורועד כשהוא עומד. 14) "כשהוא רועד מפני חליו וכשלון כוחו". 15) "הוא שריחו רע". 16) ומקור הדברים בגמרא שם ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, י) "מן הצאן - מן הכשבים או מן העזים, פרט לזקן חולה ומזוהם (דרשו מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולם). 17) שם במשנה: "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ("שנפסל מן המזבח") ולא במדינה" לפי שאינם מומים גמורים. 18) כלומר, מום גמור וקבוע. 19) בכורות לז: ותמורה לג. "יכול יפדו על מום עובר, תלמוד לומר (ויקרא כז, יא) אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', מי שאינה קריבה כל עיקר (=נפדית) יצתה זו שאינה קריבה היום אלא למחר" (=שאינה נפדית).

ז. אַרְבָּעָה מוּמִין עוֹבְרִים[20] יֵשׁ בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה, וְאֵלּוּ הֵן: גָּרָב לַח[21]. חֲזָזִית[22] שֶׁאֵינָהּ מִצְרִית[23]. מַיִם שֶׁיּוֹרְדִין בָּעַיִן[24] וְאֵינָן קְבוּעִין[25]. סַנְוֵרִין שֶׁאֵינָן קְבוּעִין[26].

20) אינם קבועים. 21) מין שחין שהוא לח בין מבפנים ובין מבחוץ, אבל אם היה יבש בפנים ובחוץ או יבש מבפנים ולח מחוץ, הרי הם מומים קבועים. 22) מין ילפת (=שחין). 23) כלומר, בכלל ילפת יש שני מינים: א) "חזזית מצרית" שהיא מכת שחין שבאה על מצרים והיא חזזית קשה וכעורה וזו היא ילפת האמורה בתורה בויקרא שם והיא יבשה בפנים ולחה בחוץ (בכורות שם), וזהו מום קבוע. ב) חזזית שאינה מצרית (=שלא הייתה במכת שחין במצרים) והיא לחה בין בחוץ ובין בפנים, והוא מום עובר הנזכר שם בבכורות במשנה "ואלו שאין שוחטין וכו' ובעל חזזית" (בכורות שם). 24) הגורמים לו לקות בראיה. 25) משנה שם מא. שלפעמים יסורו המים ויתפזרו ולא יעמדו, אבל הקבועים הוא מום גמור. 26) משנה שם מא. "ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה חוורור והמים שאינם קבועים" ("שאינם קבועים" עולה גם על "המים" וגם על "חוורור"), "חוורור הוא שיעור שיטרד הראות מהעצבים האלו". וברש"י שם: "חוורור חולי הוא שיש טיפין לבנות בעין".

ח. יֵשׁ שָׁם[27] אַרְבָּעָה חֲלָיִים אֲחֵרִים[28], אִם נִמְצָא אֶחָד מֵהֶם בִּבְהֵמָה - אֵין מַקְרִיבִין אוֹתָהּ[29], לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר: מִבְּחַר נְדָרֶיךָ[30]. וְאֵלּוּ הֵן: מִי שֶׁבְּלֹבֶן עֵינוֹ יַבֶּלֶת שֶׁאֵין בּוֹ שֵׂעָר[31]. אִם נִגְמְמוּ קַרְנָיו אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַר מִזִּכְרוּתָן מְעַט סָמוּךְ לַבָּשָׂר[32]. אִם נִפְגְּמוּ חִטְיוֹ הַפְּנִימִיּוֹת[33]. אִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ בַּקָּדָשִׁים - לֹא קְרֵבִין וְלֹא נִפְדִּין[34], אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[35]. וְאִם הִקְרִיבָן - יֵרָאֶה לִי שֶׁהֲרָצוּ[36].

27) מלת "שם" שגורה בפי רבינו. 28) ואינם מומין. 29) אף כי אינם מומים גמורים. 30) צריך להיות: "מבחר נדריכם". 31) אבל אם יש בו שיער הוא מום גמור. 32) שאין נחשב למום אלא אם נעקר ולא נשאר כלום, ובכל זאת אין מקריבין אותה, מטעם הנ"ל, שאין זה מובחר. 33) ראה למעלה הלכה ג, שאינו נחשב מום גמור אלא אם נעקרו חיטיו הפנימיות לגמרי, אבל אם נפגמו או נגממו, ולא נעקרו לגמרי, אין זה מום גמור. 34) "אין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה". 35) ויפדנו. 36) "דמבחר נדריך [נדריכם] שכתוב, הוא למצוה ולא לפסול".

1 **ט. וְכֵן בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[37] אוֹ**
2 **שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם בְּעֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים[38]**
3 **- לֹא קְרֵבָה וְלֹא נִפְדֵּית עַד שֶׁיִּוָּלֵד לָהּ מוּם קָבוּעַ.**

37) כגון הרובע והנרבע והנעבד לעבודה זרה והמוקצה לעבודה זרה. 38) שאם היה על פי שני עדים - הבהמה נסקלת.

4 **י. בְּהֵמָה שֶׁנּוֹלַד בָּהּ אַחַת מִן הַטְּרֵפִּיּוֹת[39] הָאוֹסְרוֹת**
5 **אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - אֲסוּרָה לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. הֲרֵי הוּא**
6 **אוֹמֵר: הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ.**
7 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְקָרְבָּן - אֵין פּוֹדִין אוֹתָהּ,**
8 **שֶׁאֵין פּוֹדִין אֶת הַקֳּדָשִׁים לְהַאֲכִילָן לַכְּלָבִים[40], אֶלָּא**
9 **יִרְעוּ עַד שֶׁיָּמוּתוּ וְיִקָּבְרוּ.**

39) שאינן בכלל מום. 40) למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, טו) "ואכלת" ולא לכלביך.

10 **יא. נִשְׁחֲטָה וְנִמְצֵאת טְרֵפָה[41] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא לְבֵית**
11 **הַשְּׂרֵפָה. וְכֵן אִם נִמְצָא אֶחָד מֵאֵבְרֶיהָ הַפְּנִימִיִּין**
12 **חָסֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ טְרֵפָה, כְּגוֹן שֶׁנִּמְצֵאת**
13 **בְּכֶלְיָא אַחַת[42] אוֹ שֶׁנִּטַּל הַטְּחוֹל[43] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה**
14 **לַמִּזְבֵּחַ וְתִשָּׂרֵף[44]. לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא בַּעֲלַת מוּם, שֶׁאֵין**
15 **חִסָּרוֹן שֶׁבִּפְנִים מוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר**
16 **כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם. וְכָל הַיָּתֵר -**
17 **כְּחָסֵר[45]. לְפִיכָךְ, אִם נִמְצָא שָׁם שָׁלֹשׁ כֶּלְיוֹת אוֹ שְׁנֵי**
18 **טְחוֹלִים - פְּסוּלָה.**

41) כלומר, אחת מן הטרפיות שבאברים הפנימיים. 42) בעלת כלייה אחת, ראה בפרק ח מהלכות שחיטה הלכה כה, שהיא מותרת באכילה. 43) שאינה טריפה, ומותרת באכילה. 44) משום ש"כל שפסולו בקדש בשריפה". 45) ראה בחולין נח: "כל יתר כנטול דמי".

19 **יב. אֵי זוֹ הִיא סַנְוֵרִין קְבוּעִים? כֹּל שֶׁשָּׁהָה שְׁמוֹנִים**
20 **יוֹם וְלֹא רָאָה. וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[46]: בְּיוֹם**
21 **שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים מֵעֵת שֶׁהִרְגִּישׁוּ בּוֹ, וּבְיוֹם אַרְבָּעָה**
22 **וַחֲמִשִּׁים, וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים. אִם רָאָה[47] - מוֹנִים לוֹ**
23 **שְׁמוֹנִים מֵעֵת שֶׁפָּסְקָה הָרְאִיָּה.**

46) כר' חנינא בן אנטיגנוס במשנה שם, ובגמרא (שם לט.) אמר רב נחמן בר יצחק "ובלבד שיהיו משולשים", וכפירוש רש"י שם שבודקים בימים כז, נד ופ, ולא כשיטת התוספות שם (שבודק בתחילת שמונים ובסוף שמונים ובאמצע שמונים שהוא יום מ). 47) באמצע השמונים ושוב פסקה ראייתו.

24 **יג. וּבַמֶּה יִוָּדַע שֶׁהַמַּיִם קְבוּעִים? כְּשֶׁאָכְלָה[48] עֲשָׂבִים**
25 **לַחִים[49] מֵרֹאשׁ אֲדָר עַד חֲצִי נִיסָן, וְאָכְלָה אַחֲרֵי כֵן**
26 **עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים[50] אֱלוּל[51] וַחֲצִי תִּשְׁרֵי, וְלֹא נִתְרַפְּאָה**
27 **- הֲרֵי אֵלּוּ מַיִם קְבוּעִים[52].**

48) ראה להלן הלכה יד כמה היא צריכה לאכול מעשבים אלו. 49) תבן וחציר שגדלו במשך חדשי החורף. 50) שגדלו במשך חדשי הקיץ. אבל אכל קודם יבש ואחר כך לח, אינה מתרפאת בכך, ויתכן כי אין זה מים קבועים. 51) כל חודש אלול. 52) והוא מום קבוע, במשנה ובגמרא בכורות לח: "ואלו הן מים הקבועים אכל לח ויבש של גשמים (=שדה בעל שמסתפקת רק במי גשמים) הרי זה מום (שאם לא כן, הייתה האכילה הזאת מרפאה), בית השלחין (=שדה שמסתפקת גם במי גשמים וגם בהשקייה) אינו מום (כי העשבים האלו אינם מרפאים, וייתכן כי יש סיבה אחרת, שגרמה לעוורונה ולא משום שזה מים קבועים). ודגשמים נמי אכל יבש ואחר כך לח, אינו מום עד שיאכל יבש אחר הלח וישנו ג' חדשים וכו' אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש". ויש להבין למה לא הזכיר רבינו כאן כי רק לח ויבש של גשמים (=בעל) היא רפואה, ולא לח ויבש של שלחין?

28 **יד. וְכַמָּה תֹּאכַל מֵעֲשָׂבִים אֵלּוּ הַלַּחִים בִּזְמַן הַלַּח**
29 **וְהַיְבֵשִׁים בִּזְמַן הַיֹּבֶשׁ? כְּגַרוֹגֶרֶת[53] אוֹ יוֹתֵר[54] קֹדֶם**
30 **סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה[55] שֶׁל כָּל יָמִים בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים**
31 **אֵלּוּ. וְצָרִיךְ שֶׁתֹּאכַל אוֹתָן בְּכָל יוֹם אַחַר שְׁתִיָּה[56],**
32 **וְתִהְיֶה מַתֶּרֶת[57] בַּשָּׂדֶה[58] בְּעֵת אֲכִילָה, וְלֹא תִּהְיֶה**
33 **לְבַדָּהּ, אֶלָּא הִיא וּבְהֵמָה אַחֶרֶת לְצוֹת[59] עִמָּהּ. אִם**
34 **נַעֲשָׂה לָהּ כָּל אֵלּוּ וְלֹא נִתְרַפְּאַת - הֲרֵי אֵלּוּ קְבוּעִין**
35 **וַדַּאי; וְאִם חָסֵר אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[60],**
36 **וְאֵינָהּ קְרֵבָה[61] וְלֹא נִפְדֵּית[62].**

53) כתאנה יבשה. 54) שם בגמרא "וכמה מאכילין אותו? אמר רבי יוחנן משום רבי פינחס בן ערובא כגרוגרת" ובפירוש רבינו גרשון "אפילו כגרוגרת וכו' דיו לבדיקה". 55) בגמרא שם: "בעי במערבא כגרוגרת בסעודה ראשונה או דלמא בכל סעודה וסעודה, אם תמצי לומר בסעודה ראשונה, קודם אכילה או לאחר אכילה, קודם אכילה וודאי מעלי ליה כסמא, לאחר אכילה מאי". ורבינו שפוסק בכל מקום כ"אם תמצי לומר" שבגמרא פסק כאן שמספיק רק בסעודה ראשונה (ראה לחם משנה) ופוסק שצריך קודם אכילה, כדברי הגמרא שבזה יש בוודאי מרפא, אבל לאחר אכילה ספק הוא, כי לא נפשט האיבעיא שם. 56) שם לט. "קודם שתייה או לאחר שתייה, קודם שתייה ודאי מעליא ליה כשערי, לאחר שתייה מאי". 57) לא קשורה. 58) שאין רפואה זו מועלת אלא בשדה, אבל אם הייתה בעיר לא מועילה רפואה זו כלל וכלל. ורק בגינה הסמוכה לעיר הדבר בספק. 59) כלומר, בצוותא עמה, וגם זה שם

"עם חברו וודאי מעלי ליה, לבדו מאי". 60) שמא אין זה מים קבועים, והסיבה לעוורונה היא אחרת ומה שלא נתרפאה משום שלא עשו לה את הטיפול הנכון. 61) כי אף אם המים אינם קבועים בכל אופן הוא מום עובר ואין מקריבים בהמה בעלת מום עובר. 62) כי ייתכן שאין המים קבועים, ובמום עובר אינה נפדית.

טו. כֵּיצַד? אָכְלָה הַלַּח כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּאֲדָר כֻּלּוֹ וַחֲצִי ניסָן, וְאָכְלָה אַחֲרָיו הַיָּבֵשׁ כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּחֲצִי ניסָן וְאִיָּר, שֶׁנִּמְצָא שֶׁאָכְלָה בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עַל הַסֵּדֶר[63], אוֹ שֶׁאָכְלָה כִּגְרוֹגֶרֶת אַחַר אֲכִילָה אוֹ קֹדֶם שְׁתִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לְבַדָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה בְּגִינָה הַסְּמוּכָה לָעִיר, וְלֹא נִתְרַפְּאַת - מִכָּל אֵלּוּ סָפֵק קְבוּעִין אוֹ עוֹבְרִים[64]. לְפִיכָךְ, אִם הִטִּיל בָּהּ מוּם אַחֵר - אֵינוֹ לוֹקֶה[65]. אָכְלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ בִּזְמַנֵּי הָאֲכִילָה וְלֹא נִתְרַפְּאָה - הֲרֵי הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ.

63) כלומר, שלושה חדשים רצופים. ולא כמו שאמרנו למעלה: מאדר עד חצי ניסן, ומאלול עד חצי תשרי. 64) שהרי בגמרא שם נסתפקו בכל הדברים האלו אם הם מרפאין או לא, ולא נפשט הספק. משום כך הוא ספק קבועים או עוברים, שייתכן שיש כאן סיבה אחרת לעוורונה. ודברים אלו אינם רפואה לזה. 65) שמא היא בעלת מום קבוע והמטיל בה מום אחר אינו לוקה.

טז. יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק[66], אִם לְמַפְרֵעַ הִיא בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ מֵעֵת שֶׁבָּאוּ לָהּ הַמּוּמִים אוֹ מֵעֵת שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ. לְפִיכָךְ, הַפּוֹדֶה אוֹתָהּ קֹדֶם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ וְנֶהֱנָה בְּאוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מֵרְפוּאָתָהּ[67] - הֲרֵי זֶה סָפֵק מוֹעֵל, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבַּן מְעִילָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

66) שם לט. "בעי מיניה פינחס אחוה דמר שמואל משמואל, אכל ולא איתסי, למפרע הוי מומא או מכאן ולהבא הוי מומא, נפקא מינה למימעל בפדיונו. אי אמרת למפרע הוא מומא מעיל, ואי מכאן ולהבא הוי מומא לא מעיל", ולא נפשטה הבעיא. 67) כלומר, אפילו נהנה אחר שנתייאשו מרפואתה, הרי זה ספק, כיון שנפדה לפני שנתייאשו מרפואתה (ולא כמו שנראה מדברי רש"י שם שלאחר בדיקתן ודאי מעל, ראה רש"ש שם).

יום ו' ט"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר בו המומים הפוסלים בעוף, ודין תורים ובני יונה, ודין רובע ונרבע ומוקצה לעבודה זרה והנעבד, ודין המקדישם.

א. אֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בְּעוֹף[2]. וְכֵן אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה בְּעוֹף[3]. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'תְּמִים זָכָר' אֶלָּא בִּבְהֵמָה בִּלְבַד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמוּמִין קְטַנִּים[4]; אֲבָל עוֹף שֶׁיָּבֵשׁ גַּפּוֹ[5] אוֹ נִסְמֵית עֵינוֹ אוֹ נִקְטְעָה רַגְלוֹ - אָסוּר לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[6], שֶׁאֵין מַקְרִיבִין חָסֵר כְּלָל[7]. וְכֵן אִם נוֹלַד בּוֹ אַחַת מִן הַטְּרֵפוֹת שֶׁאוֹסְרִין אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה - הֲרֵי זֶה נִפְסָל לְקָרְבָּן[8].

2) כי תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף, קידושין כד: ותמורה יד. ובספרא ויקרא דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ג, למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא כב, יח) "תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים" – "תמות וזכרות בבהמה, ואין תמות וזכרות בעוף". 3) שבקרבנות בהמה, יש שחייבים להביא דוקא זכר ולא נקבה, או דוקא נקבה ולא זכר, אבל מן העוף יכול להביא או מן הזכרים או מן הנקבות, וראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 4) כגון דוקין שבעין (רש"י זבחים סח: במשנה). 5) כנף שלו. 6) ספרא שם וקידושין שם: "יכול יבשה גפה, נקטעה רגלה, נחטטה עינה, תלמוד לומר (ויקרא א, יד) "מן העוף" ולא כל העוף". 7) ראה למעלה פ"ב, הלכה יא. 8) לגבי בהמה, הביא רבינו למעלה שם הלכה י, ממה שנאמר (מלאכי א, ח) "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", וטעם זה שייך גם בעוף (כסף משנה).

ב. תּוֹרִים[9] קְטַנִּים[10] - פְּסוּלִין, וּבְנֵי יוֹנָה[11] גְּדוֹלִים - פְּסוּלִין[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה[13]. תְּחִלַּת הַצֵּהוּב[14] בָּזֶה וּבָזֶה - פָּסוּל[15]. וְעַד מָתַי[16] יִהְיוּ בְּנֵי יוֹנָה כְּשֵׁרִים? כָּל זְמַן שֶׁעוֹקֵר כָּנָף[17] וּמִתְמַלֵּא מְקוֹם עִקָּרוֹ דָּם[18]. וְהַתּוֹרִים כְּשֵׁרִים מִשֶּׁיִּזְהָבוּ[19].

9) מין מיוחד של יונים. 10) שלא גדלו עדיין. 11) יונים רגילים. ומכיון שמדבר כאן על "גדולים" לא היה צריך לכתוב "ובני היונה", שהמלה "בני" מורה על קטנים, ראה להלן בסמוך, אלא שנקט ביטוי שגור. 12) משנה וברייתא בחולין כב. 13) ובכל התורה כולה, לא השמיט הכתוב מלת "בני" אצל "יונים", וכמו כן לא כתב אף פעם "בני" אצל "תורים", ומזה למדו בברייתא (שם כב:) כי תורים דוקא ויונים דוקא קטנים. 14) כשמתחילים להביא נוצה יפה צהובה סביב לצואר (רש"י חולין שם). 15) שם במשנה. כלומר, בין אצל תורים ובין אצל בני יונה, שבני יונה פסול משום שכבר יצא מכלל הקטנות, ובתורים פסול מפני שעוד לא הגיע לכלל גדלות. ובחולין (שם:) נסתפקו אם הם פסולים מטעם ודאי או מטעם ספק, ולא נפשטה הבעיא, וראה להלן בפט"ז מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב. 16) שם בגמרא "מאימתי בני יונה כשרים וכו' מכי שמיט גדפא מיניה ואתי דמא", ופירש"י מאימתי בני יונה כשרים, שביום שנולדו מאוסים הם, "ורבינו, נראה שהיה גורס "עד אימתי בני יונה כשרים", ונראה שהיא הגירסא הנכונה" (כסף משנה). 17) בגמרא שם: "מכי שמיט גדפא", והיינו הנוצה שעל הכנפיים הקטנים, ראה בערוך ערך נץ ג. 18) שאז עדיין אינו בכלל תחילת הציהוב. וכשר הוא לכתחילה בלי שום פקפוק. 19) שם בגמרא: "מאימתי התורים כשרים, משיזהיבו" ומפרש רש"י: "שיהא כנפי גופן גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב".

ג. הַטְּמוּטוּם[20] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[21], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְךָ מוּם גָּדוֹל מֵהֶן[22] - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[23] מִדֶּרֶךְ

1 אַחֶרֶת: לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק זָכָר סְפֵק נְקֵבָה - הֲרֵי הֵן כְּמִין
2 אַחֵר. וּבַקָּרְבָּנוֹת נֶאֱמַר: זָכָר תָּמִים וּנְקֵבָה תְּמִימָה -
3 עַד שֶׁיִּהְיֶה זָכָר וַדַּאי אוֹ נְקֵבָה וַדַּאית[24]. לְפִיכָךְ אַף
4 הָעוֹף שֶׁהוּא טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[25] פָּסוּל
5 לַמִּזְבֵּחַ[26].

20) שאין לו לא זכרות ולא נקבות, אלא הוא סתום (פ"ב מהלכות אישות הלכה כה). 21) "שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות" (שם הלכה כד). 22) ראה משנה בכורות מא. לענין בכור, מחלוקת תנאים: תנא־קמא סובר הטומטום ואנדרוגינוס אין שוחטין אותן לא במקדש (שמא הם נקבה), ולא במדינה (שמא הם זכר), ור' ישמעאל אומר "אין לך מום גדול מזה". וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד (שבריה בפני עצמה היא, ונגזז ונעבד – רש"י). ופסק רבינו כר' ישמעאל. וכן כתב בפ"ז מהלכות ביאת המקדש הלכה ח. אבל צריך עיון, שהרי בפ"ב מהלכות בכורות הלכה ה, פסק בטומטום כי הוא בכור ויאכל במומו (כלומר, אחרי שנפל בו מום אחר, וכן כתב רש"י במשנה שם, כי מה שאמר ר' ישמעאל "אין לך מום גדול מזה", אין זה אלא באנדרוגינוס – לחם־משנה). ובאנדרוגינוס פסק שם כדעת חכמים שהוא כבריה בפני עצמה. וראה גם להלן הלכה ט. 23) זבחים פה: ולא כדברי ר' אליעזר בספרא פ' ויקרא (דבורא דנדבה פרשה ו הלכה ה), שטומטום ואנדרוגינוס כשרים בעוף. 24) כדברי חכמים (בכורות שם) שאינו בכור אלא נגזז ונעבד. אבל דבריו תמוהים, שהרי בגמרא שם מא: "אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס, אבל טומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא". 25) אף כי אין המומים פוסלים בעוף, ראה למעלה הלכה א. 26) מדרך אחרת. כלומר, כיון שלמדנו בקרבנות שהטומטום והאנדרוגינוס אסורין בהקרבה למזבח, משום שצריך או זכר ודאי או נקבה ודאית – גם בעוף הם פוסלים למזבח.

6 ד. וְכֵן הַכִּלְאַיִם[27] וְיוֹצֵא דֹּפֶן[28] וּמְחֻסַּר זְמַן[29]
7 פְּסוּלִים[30], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מוּם. שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר
8 אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל מִין וָמִין בִּפְנֵי
9 עַצְמוֹ, לֹא שֶׁיִּהְיֶה מְעֹרָב מִכֶּבֶשׂ וָעֵז[31]. כִּי יִוָּלֵד -
10 פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן[32]. וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים - פְּרָט לִמְחֻסַּר
11 זְמַן[33]. תַּחַת אִמּוֹ - פְּרָט לְיָתוֹם[34], שֶׁנּוֹלַד אַחַר
12 שֶׁנִּשְׁחֲטָה אִמּוֹ[35].

27) מעורב מכבש ועז, ראה להלן. 28) שהוציאו הולד דרך הבטן, על ידי ניתוח קיסרי. 29) ראה להלן הלכה ח, כי מצות־עשה להקריב מיום השמיני להיוולדו, וכל שבעת הימים הראשונים הוא מחוסר זמן. 30) בכורות נז. בבא קמא עז: ועוד. וכן הוא בספרא אמור פרשה ח הלכה ג. 31) למדו כן ממה שכתוב "או" על כל אחד ואחד, ומכאן כי צריך להיות שור או כבש או עז, ולא שיהיו מעורבים, ראה בבא קמא שם ותוספות חולין לח: ד"ה או (הר המוריה). 32) שם. 33) שם. 34) שם.

13 ה. הַנִּדְמֶה[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ כִּלְאַיִם - הֲרֵי הוּא
14 פָּסוּל לַמִּזְבֵּחַ[37]. כֵּיצַד? רָחֵל שֶׁיָּלְדָה כְּמִין עֵז, וְעֵז
15 שֶׁיָּלְדָה כְּמִין כֶּבֶשׂ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְצָת
16 סִימָנִין[38], הוֹאִיל וְהוּא דּוֹמֶה לְמִין אַחֵר - פָּסוּל
17 כְּבַעַל מוּם קָבוּעַ; שֶׁאֵין לְךָ מוּם קָבוּעַ גָּדוֹל מִן
18 הַשִּׁנּוּי[39].

35) בבכורות שם במשנה: "ואיזהו יתום, כל שמתה אמה או שנשחטה ואח"כ ילדה". ורבינו השמיט נולד לאחר מיתה (ראה בכסף־משנה), משום שבמיתה בידי שמים הוולד מת לפני אמו (ראה בבא בתרא קמב:), ורק באופן שנעקר הוולד לצאת – אין הוולד מת. ולזה כיוון רבינו (ראה תוספות שם ד"ה דהוא) בפ"ו מהלכות בכורות הלכה יד לענין מעשר בהמה, שכתב: "וכן היתום שמתה אמו או נשחטה עם לידתו אינו מתעשר". 36) ראה להלן בהמשך ההלכה, כיצד הוא הנדמה. 37) בכורות וחולין ובבא בתרא וספרא שם. ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא שם) "או עז" – פרט לנדמה. 38) של אמו. שאז אין למעטו מ"או עז", ראה בבכורות טז: 39) ראה שם במשנה לענין בכורה: "רחל שילדה מין עז, ועז שילדה מין רחל, פטורה מן הבכורה. ואם יש בו מקצת סימנים חייב". וגמרא שם ג: אמרו כי חייב ליתנו לכהן, אבל לענין לישחט עליו בחוץ, נחשב הנדמה, שיש בו מקצת סימני אמו, למום גמור, ואסור להקריבו על המזבח, וראה ברש"י שם. ואם אין בו מקצת סימנים של אמו, אינו בעל מום, כיון שדומה כולו למין אחר, והוא נתמעט מ"או עז", כנ"ל.

19 ו. וְכֵן הָרוֹבֵעַ[40] וְהַנִּרְבָּע[41] וְהַמֻּקְצֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה[42]
20 וְהַנֶּעֱבָד[43], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[44] - הֲרֵי
21 הֵן פְּסוּלִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם
22 - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה פָּסוּל[46]. וּבַעֲבֵרָה[47] הוּא
23 אוֹמֵר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר. וּבַעֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב: כִּי
24 שִׁחֵת עַמְּךָ[48]. וְכֵן בְּהֵמָה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[49] -
25 הֲרֵי הֵן כְּרוֹבֵעַ[50] אוֹ נִרְבָּע[51] וּפְסוּלִין לַמִּזְבֵּחַ[52].

40) כגון פר שבא על האשה. 41) בהמה שנרבעה מן האדם, "וכגון שרבע ונרבע על פי עד אחד או על פי הבעלים, שאינה נסקלת בכך" (רבינו בפיה"מ, ורש"י זבחים עא. וראה תמורה כח.). 42) כלומר, הפרישוה לקרבן לעבודה זרה (רש"י בתמורה כח:). ולדעת רבינו, אף הפרישוה לתשמישי עבודה־זרה (ראה תפארת ישראל בפתיחה לסדר קדשים פ"ב סימן לד), וראה להלן פ"ד הלכה ד מאימתי נפסל משום מוקצה. 43) שעשו אותו עבודה־זרה ועבדו לו. 44) כלומר, כל אלה הרשומים למעלה, ואף המוקצה והנעבד, ראה משנה תמורה כח. ופ"ח מהלכות עבודה זרה הלכה א. 45) שם במשנה. 46) דרשת ר' ישמעאל שם כח: אף כי בברייתא (שם עמ' א ועמ' ב) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "מן הבהמה" להוציא רובע ונרבע, "מן הבקר" להוציא את הנעבד, "מן הצאן" להוציא את המוקצה – מביא רבינו דרשת ר' ישמעאל שהכל מודים בה, ראה תוספות חולין כג. ד"ה כי משחתם (הר המוריה). 47) בדפוס מג"ע: "ובערוה". וכן הוא בגמרא (מעשה רוקח). 48) בתמורה שם, למדו כן ממה שנאמר (דברים ד, טז) "פן תשחיתון ועשיתם לכם

פסל תמונת כל סמל וכו'" (וראה הר המוריה כאן). 49) ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים שפטורים מסקילה (משנה זבחים עא. ראה להלן פ"ד הלכה ב). 50) רק לגבי בהמה כתב כן, שהרי אין רובע בעוף (זבחים פה: וראה להלן פ"ד הלכה א). 51) בין בבהמה ובין בעוף, ראה להלן פ"ד שם. 52) זבחים שם במשנה. וראה בתמורה כח: שלמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "ומן הצאן – להוציא את הנוגח". ויתכן כי לדעת ר' ישמעאל שלמד נרבע ומוקצה מ"משחתם", ראה למעלה, ולא דרש "מן הבהמה" וכו' לענין זה, ראה בתמורה שם – לא דרש גם "ומן הצאן" להוציא נוגח, ולכן הוצרך רבינו לכתוב "שהן כרובע ונרבע", וראה בהר המוריה.

1 **ז. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּל הַפְּסוּלִין הָאֵלּוּ**
2 **רְאוּיִין לַמִּזְבֵּחַ[53] לְקָרְבָּן, אִם עָבַר וְהִקְרִיבָן - אֵינוֹ**
3 **לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה אַזְהָרָתָן[54]. אֲבָל**
4 **אֶתְנַן[55] זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב[56] אֲסוּרִין לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[57],**
5 **וְהַמַּקְרִיב אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - לוֹקֶה אַחַת;**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב. וּמִפְּנֵי מָה**
7 **לוֹקֶה[58] אַחַת עַל שְׁנֵיהֶן? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּלַאו**
8 **אֶחָד[59].**

53) בדפוס רומי וויניציאה חסירה מלה זו, וכן נכון. 54) בתורה, אלא נלמדו מ"השחתה – השחתה", כמבואר למעלה. 55) ראה להלן פ"ד הלכה ח, איזהו אתנן. 56) ראה להלן שם הלכה טז, איזהו מחיר כלב. 57) משנה תמורה כח. וראה ספר המצוות לא־תעשה ק. 58) לפי שאזהרתם נתפרשה, כדלהלן. 59) כלומר, לא נאמר "לא תביא אתנן זונה, ולא תביא מחיר כלב", אלא כללן ביחד "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב", ודעת רבינו בספר המצוות כלל ט כרבא (פסחים מא. וכנוסחת רבינו שם, ראה ב"ספר המצוות לעם" עמוד לו, ובהוספות ותיקונים שם עמוד שמו), שעל לאו שבכללות כזה אין לוקין אלא אחת, ראה גם להלן פ"ה הלכה א.

9 **ח. מִצְוַת עֲשֵׂה[60] לְהַקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת[61] מִיּוֹם**
10 **הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה[62], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת**
11 **אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה[63]. וְכָל שִׁבְעַת**
12 **הַיָּמִים נִקְרָא מְחֻסַּר זְמַן[64]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּחֻסַּר זְמַן**
13 **פָּסוּל[65], אִם עָבַר וְהִקְרִיבוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה[66], מִפְּנֵי**
14 **שֶׁהוּא לַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[67], וְלֹא נִרְצָה הַקָּרְבָּן[68].**

60) ראה בספר המצוות, עשה ס. 61) (בספר המצוות שם: "כל קרבן שנקריב מן הבהמה" – נראה שבעוף לא נצטווינו להמתין עד היום השמיני. וכן נראה להלן הלכה ט שכתב "תורים שלא הגיע זמנן – ובני יונה שעבר זמנן", ולא כתב גם "בני יונה שלא הגיע זמנן". וכן כתב שם "תורים שלא הגיע זמנן, שהן כמחוסר זמן בבהמה". ובפי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח: "איזהו מחוסר זמן בגופו, בהמה בתוך שבעת ימי הלידה ותורין שלא הגיע זמנן", הרי שבני יונה מותרים בהקרבה מיד משעת לידתם (וראה בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה י). וכן דעת רש"י בחולין כב: וראה בגליון הרמב"ם להגרע"א). 62) ראה מסכת פרה פ"א משנה ד, ולהלן פ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יא־יב. 63) וכמו כן נאמר (שמות כב, כט) "שבעת ימים יהיה עם אמו, ביום השמיני תתנו לי". 64) ראה בזבחים קיב: ולהלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח. 65) כן נראה במשנה פרה שם, ובחולין פ: 66) ראה חולין שם וזבחים קיד: 67) שנאמר "והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה ירצה", ומכלל זה שבכל שבעת הימים לא ירצה. ומקור הדברים בחולין וזבחים שם "אמר רבי זירא, הנח למחוסר זמן דהכתוב ניתקו לעשה", ומפרש רבינו כי אין זה כמו כל לאו הניתק לעשה, שעובר על הלאו ומקיים אחר־כך את העשה שבו, אלא הכוונה ללאו הבא מכלל עשה, וראה בתוספות זבחים שם ד"ה אלמא, וחולין שם ד"ה הנח, ובספר המצוות שם. 68) שהרי נאמר (שם) "ומיום השמיני והלאה ירצה". מכלל זה, שלפני יום השמיני – אינו נרצה.

15 **ט. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן[69], שֶׁהֵן כִּמְחֻסַּר זְמַן**
16 **בַּבְּהֵמָה[70], וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן[71] - הַכֹּל כְּבַעַל**
17 **מוּם[72]; וְהַמַּקְרִיבָן - אֵינוֹ לוֹקֶה[73], אַף עַל פִּי**
18 **שֶׁהַקָּרְבָּן פָּסוּל וְלֹא נִרְצָה.**

69) לפני שיזהבו, ראה למעלה הלכה ב. 70) כת"ק זבחים קיד: וראה להלן פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות ה"ח. 71) ראה למעלה הלכה ב מהו זמנן. 72) כלומר, בני יונה שעבר זמנן הוא כבעל מום אצל בהמה, וראה משנה זבחים שם. 73) שהרי לא כתבן התורה בלשון לא־תעשה, כי־אם בלאו הבא מכלל עשה, שנאמר (ויקרא א, יד) "והקריב מן התורים או מן בני היונה", ראה כסף־משנה.

19 **י. הַמַּקְדִּישׁ טֵמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[74] וּטְרֵפָה[75] וְכִלְאַיִם**
20 **וְיוֹצֵא דֹּפֶן[76] לַמִּזְבֵּחַ - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ עֵצִים**
21 **וַאֲבָנִים[77], לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עַל גּוּפָן, וַהֲרֵי הֵן**
22 **חֻלִּין לְכָל דָּבָר, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶם כָּל קָרְבָּן**
23 **שֶׁיִּרְצֶה. וְאֵינָן כְּבַעַל מוּם[78], שֶׁבַּעַל מוּם יֵשׁ בְּמִינוֹ**
24 **קָרְבָּן[79]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ[80] רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וּמֻקְצֶה וְנֶעֱבָד**
25 **וְאֶתְנָן וּמְחִיר - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם עוֹבֵר,**
26 **וְיִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדוּ עָלָיו. וְכֵן**
27 **הַמַּקְדִּישׁ מְחֻסַּר זְמַן - הֲרֵי זֶה כְּמַקְדִּישׁ בַּעַל מוּם**
28 **עוֹבֵר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה[81], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].**

74) ראה למעלה הלכה ג. 75) ראה למעלה הלכה א. 76) ראה למעלה הלכה ד. 77) תמורה יז. 78) תמורה שם. והיינו בממיר בהמת קרבן על בעל מום, שקדושת התמורה חלה עליו (פ"א מהלכות תמורה הלכה יד, ופ"ג שם הלכה ה) ועל אלה לא חלה תמורה. 79) אם הוא תם. אבל החמישה הנ"ל הם מין בפני עצמן. 80) תמורה כח: 81) ובזה אינו דומה לבעל מום עובר שהמקדישו למזבח – לוקה, שלא חילקו בזה בין בעל מום עובר לבין בעל מום קבוע, עיין למעלה פ"א הלכה ב. וראה בהר המוריה. 82) למעלה הלכה ח.

29 **יא. נִמְצְאוּ כָּל הָאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ הֲרֵי הֵן אַרְבָּעָה**

עָשָׂר, וְאֵלּוּ הֵן: בַּעַל מוּם[83]. וְשֶׁאֵינוֹ מִן הַמֻּכְחָר[84]. וּמְחֻסַּר אֵבָר מִבִּפְנִים[85]. וּטְרֵפָה[86]. וְכִלְאַיִם[87]. וְיוֹצֵא דֹּפֶן[88]. וְרִבֵּעַ[89]. וְנִרְבָּע[90]. וְשֶׁהֻמִּית הָאָדָם[91]. הַנֶּעֱבָד[92]. הַמֻּקְצֶה. הָאֶתְנָן[93]. הַמְּחִיר[94]. מְחֻסַּר זְמַן[95].

83) ראה למעלה פ"א הלכה ד. וטומטום ואנדרוגינוס ונדמה הם בכלל בעל מום, ראה למעלה הלכה ג והלכה ה (לחם משנה). ויש אומרים כי נדמה בכלל כלאים (כסף־משנה למעלה הלכה ה). 84) ראה למעלה פ"ב הלכה ח. 85) שם הלכה יא. 86) שם. 87) למעלה הלכה ד. 88) שם. 89) למעלה הלכה ו. 90) שם. 91) שם. 92) שם. 93) למעלה הלכה ז. 94) שם. 95) למעלה הלכה ד. ולא מנה כאן יתום שנולד אחר שנשחטה אמו (ראה למעלה הלכה ד), שכיון שנולד אחר שחיטת אמו אין זו לידה, והרי הוא בכלל יוצא דופן (כסף משנה, ועיין ראב"ד).

יב. כָּל הָאֲסוּרִין[96] לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ נִתְעָרֵב אֶחָד בְּרִבּוֹא[97] - נִפְסַד הַכֹּל וְנִפְסָל לַמִּזְבֵּחַ. וְכֻלָּן[98] וַלְדוֹתֵיהֶן מֻתָּרִין לַמִּזְבֵּחַ[99]; חוּץ מִוְּלַד נִרְבַּעַת וְנֶעֱבֶדֶת וּמֻקְצֵית וְשֶׁהֻמִּיתָה אֶת הָאָדָם, שֶׁוְּלָדָן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹתָן[100].

96) משנה בזבחים ע: ובתמורה כח. 97) ולא ניכר מי הוא הפסול. 98) כל הפסולין למזבח. 99) משנה בתמורה ל: "כל האסורים לגבי מזבח וולדותיהן מותרין", וראה גם בעבודה זרה מו: 100) בתמורה שם: "אמר רבא ולד הנרבעת אסורה, היא וולדה נרבעו, ולד נוגחת אסורה, היא וולדה נגחו וכו'. איכא דאמרי, אפילו ולד מוקצה ונעבד אסור, מאי טעמא? דניחא ליה בניפחיה" (כלומר, כשהבהמה מעובדת נראית שמינה ונפוחה, ונראית חשובה יותר לעבודה זרה, הלכך ניחא ליה בעובר ואסור – רבינו גרשום), ופסק רבינו כאיכא דאמרי.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[101] כְּשֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ שֶׁהֻמִּיתָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, שֶׁהֲרֵי הַוָּלָד מָצוּי עִמָּהּ בְּעֵת שֶׁנִּפְסְלָה וְהָיָה כְּאֵבָר מֵאֵיבָרֶיהָ; אֲבָל אִם נִתְעַבְּרָה אַחַר שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה אוֹ אַחַר שֶׁהֻמִּיתָה - הֲרֵי וְלָדָהּ כָּשֵׁר לַמִּזְבֵּחַ[102]. אֲפִלּוּ נִרְבְּעָה כְּשֶׁהִיא מֻקְדֶּשֶׁת וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[103]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם נִרְבְּעָה וְהִיא חֻלִּין וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ וְנִתְעַבְּרָה, שֶׁוְּלָדָהּ מֻתָּר[104]. וְכֵן אֶפְרוֹחַ בֵּיצַת טְרֵפָה[105] מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ[106].

101) שוולד הנרבעת והנעבדת והמוקצה ושהמיתה את האדם - אסורין למזבח. 102) לדעת רב נחמן שם הוא לדברי הכל, גם לרבנן וגם לר' אליעזר. ולפי דעת רבא, אין זה אלא לדברי רבנן, הסוברים "זה וזה גורם מותר" (האם האסורה, והזכר הבא עליה). 103) שם לפי הלשון הראשון של רב נחמן, ולפי דברי רבנן. 104) לפי הלשון הראשון של רב נחמן הוא לדברי הכל, ולפי הלשון השני אין זה אלא לדברי רבנן. 105) כלומר, אפרוח שנולד מביצת יונה טריפה. 106) שם לא. במסקנא שהכל מודים בזה, מפני שאין האפרוח נרקם אלא לאחר שהביצה נסרחת ונעשית כעפר, ואז בטל איסורה.

יד. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְקָמָה[107] - חִטֶּיהָ מֻתָּרִין לִמְנָחוֹת, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וְנִדְמוּ לִוְלָדוֹת שֶׁל אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ שֶׁהֵן מֻתָּרִין[108]. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁפִּטְּמָהּ בְּכַרְשִׁינֵי[109] עֲבוֹדָה זָרָה - מֻתֶּרֶת לַמִּזְבֵּחַ[110], שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ[111].

107) תבואה כשהיא צומחת ומחוברת לארץ. 108) כלומר, נדמו לוולדות של איסורי מזבח, כגון נעבד ומוקצה ונרבע וכו' שנעבדה בה ואחר־כך נתעברה, ואף כאן מוקדם היה קמה ועכשיו הוא קמח, ומקור דברים אלו בעבודה זרה מז. במסקנת הגמרא. 109) "כרשינין הוא זרע הנקרא בערבי כרסנא וכו' ומאכילין אותו לבקר" (רבינו בפירוש המשנה שבת רמ.). וראה בפי"ב מהלכות תרומות הלכה ז. 110) אף כי מקריב הבהמה עם הכרשינים של עבודה זרה שבקרבה (ראה מרכבת המשנה). 111) כלומר, הכרשינין נשתנו על ידי האכילה, ומקור דבריו מהסוגיא בתמורה לא. ששאלו בתמיהה: "אלא מעתה, האכילה כרשיני עבודה־זרה, הכי נמי דאסירה?" – הרי שהדבר ברור כי המפטם בהמה בכרשיני עבודה־זרה מותרת למזבח.

טו. לוֹקְחִין[112] כָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[113], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם לֹא מִשּׁוּם רוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וְלֹא מִשּׁוּם מֻקְצֶה וְנֶעֱבָד, עַד שֶׁיּוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה נִפְסָל. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: מֵעֲמָלֵקִי הֶבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ[114].

112) עבודה זרה כב: בברייתא. 113) כלומר, קונים מן הגויים בהמות לקרבן. וראה להלן פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב, שמקבלים קרבן עולה מן הגוי. 114) שם כד: לדעת חכמים, ולא כרבי אליעזר שמפרש פסוק זה למכרם ולקחת בדמיהם לזבוח לה'.

יום ש"ק י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו דין רובע ונרבע והמית אדם והיו שם עדים, ומתי נפסל משום רובע ונרבע ומוקצה, ודין אתנן זונה ומחיר כלב.

א. אֶחָד הַבְּהֵמָה וְאֶחָד הָעוֹף שֶׁנִּרְבַּע[2] אוֹ שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[3] אוֹ הֻקְצָה אוֹ נֶעֱבַד[4] - הַכֹּל פָּסוּל לְגַבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[5].

2) על־ידי אדם. בזבחים פה, ב: "בעי רבי ירמיה, יש נרבע בעופות או אין נרבע בעופות", ופשטו כי יש נרבע בעופות, ממה שנאמר בברייתא "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' מטמאים בגדים אבית הבליעה", הרי שפסולים, ומליקתם עושה אותם נבילה. ובחולין כג, א - למדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, יד) "מן התורים" – למעוטי נרבע ונעבד (וראה 'תוספות' זבחים שם ד"ה יש) ודקדק רבינו לכתוב "שנרבעה", מפני שרובע לא שייך בעופות, שאין עוף רובע

אשה (זבחים, שם). 3) ראה למעלה פ"ג ה"ו. ופסול העוף יש ללמוד מפסול הבהמה, שכשם שלענין סקילה שוה העוף לבהמה (ראה ברכות כז.), הוא־הדין גם לענין קרבן, שוה העוף לבהמה, מה הבהמה שהמיתה את האדם פסולה לקרבן (ראה זבחים עא. במשנה) אף העוף כן ('קרית ספר' ו'הר המוריה'). 4) ראה זבחים פה, ב: "הנרבע והמוקצה והנעבד ואתנן ומחיר וכו' כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה" (שמליקתם מנבלתם). הרי שעופות כבהמות. וראה למעלה שלמדו כן כדלהלן: "מן התורים, למעוטי נרבע ונעבד". 5) ראה תמורה כח, א. וזבחים עא, א.

1 **ב. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וְשֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם, אִם הָיוּ שָׁם**
2 **שְׁנֵי עֵדִים[6] - חֲרֵי הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף[7] נִסְקָלִין[8] וּבְשָׂרָן**
3 **אָסוּר בַּהֲנָאָה[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאֵלּוּ שֶׁהֵן אֲסוּרִין**
4 **לַגָּבוֹהַּ[10]. וּבַמָּה אָמְרוּ[11] שֶׁהֵן אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ? כְּשֶׁהָיוּ**
5 **מֻתָּרִין לְהֶדְיוֹט. כְּגוֹן שֶׁהָיָה שָׁם עֵד אֶחָד בִּלְבַד**
6 **וְהַבְּעָלִים שׁוֹתְקִין, אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁאֵין עֵד כְּלָל[12]. הָיָה שָׁם עֵד אֶחָד וְהַבְּעָלִים**
8 **מַכְחִישִׁין אוֹתוֹ - חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין אַף לַמִּזְבֵּחַ[13].**

6) ראה בכורות מא, א. תמורה כח, א. זבחים עא, א. וקידושין נז, ב. 7) לענין נרבע והמית את האדם, אבל לא לענין רובע שאין עוף רובע אשה (זבחים פה: וראה למעלה). 8) שנאמר ברובע ונרבע (ויקרא כ, טו־טז) "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרוגו. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האשה ואת הבהמה, מות יומתו דמיהם בם". ואמרו ב'ספרא' קדושים פי"א כי מיתות אלו הם בסקילה, ונאמר אצל שור שהמית את האדם (שמות כא, כח) "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת, סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו" ואמרו במכילתא דרשב"י שם "אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף". 9) אפילו אם שחטן. שכתוב לענין שור שהמית את האדם (שמות שם) "ולא יאכל את בשרו", ואמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר (בפסחים כא: וב"ק מא. וחולין קיד. וקידושין שם) "כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה, עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפירט לך בנבילה". וגם רובע ונרבע אסורים בהנאה, ראה קידושין שם. וזה נלמד משור שהמית, ראה בריטב"א שם. 10) ראה זבחים ע, ב - במשנה. 11) תמורה כח, א - במשנה, ראה בהלכה הקודמת, ופ"ג ה"ו. 12) שאמרו (בבא־קמא מד.) "כמיתת הבעלים, כך מיתת השור", ומיתת בעלים היא בשני עדים (ראה רש"י קידושין סו.) אבל להקרבה אסור אפילו בעד אחד, או בבעלים, ראה בכורות ותמורה וקידושין שם. 13) בקידושין שם: "ואמר אביי, אמר לו עד אחד שורך נרבע והלה שותק – נאמן", הרי שאינו נאמן אלא אם הבעל שותק, אבל אם היה מכחיש אינו נאמן (כסף־משנה). וראה גם רש"י שם ד"ה לאו לגבי מזבח קיימי.

9 **ג. בְּהֵמָה שֶׁשִּׂחֲקוּ בָּהּ וְהִגִּיחוּהָ עַד שֶׁהֵמִיתָה אֶת**
10 **הָאָדָם - חֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה לַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
11 **כַּאֲנוּסָה[14]. אֵין הַבְּהֵמָה נִפְסֶלֶת מִשּׁוּם רוֹבֵעַ אוֹ נִרְבָּע**
12 **עַד שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם שֶׁרְבָעָהּ[15] בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם**
13 **אֶחָד[16]. בֵּין יִשְׂרָאֵל בֵּין עוֹבֵד כּוֹכָבִים[17] [בֵּין[18]]**
14 **עֶבֶד[19], הוֹאִיל וּרְבָעָהּ אָדָם נִפְסְלָה. וְאִם הָאָדָם הוּא**
15 **שֶׁנִּרְבַּע מִן הַבְּהֵמָה - אֵינָהּ נִפְסֶלֶת עַד שֶׁתִּהְיֶה**
16 **הָאִשָּׁה הַנִּרְבַּעַת בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[20], אוֹ יְהֵא**
17 **הָאִישׁ הַנִּרְבָּע בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[21].**

14) בבבא־קמא מ, ב - נחלקו בזה רב ושמואל, ופסק כרב שהלכה כמותו באיסורין (כסף־משנה). ואין זה דומה לוולד בהמה שהמיתה את האדם, שהוולד היה באונס, ובכל זאת הוא אסור לקרבן (ראה למעלה פ"ג הי"ב) – שכאן כל עצם הפעולה היה באונס, ואילו שם היה עצם ההריגה ברצון. וראה ב'הר המוריה'. 15) התחיל ב"רובע" ופירש תחלה "נרבע", ואילו רובע יפרש להלן בסמוך. 16) אבל בפחות מזה אין ביאתו ביאה, ואינו פוסל למזבח (משנה, נדה מה.). 17) ובזה אפילו רבעה בשני עדים (ראה למעלה ה"ב), שהרי הגוי שרבע בהמה, אינה נהרגת על ידו (ראה בפ"ט מהל' מלכים ה"ו). ומקור לדבר זה, שאף הנרבעת לגוי אסורה למזבח, הוא בעבודה זרה כב, ב (הובא למעלה פ"ג הט"ו) כי "לוקחין מהן (= מהגויים) בהמה לקרבן, ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע ולא משום מוקצה ולא משום נעבד", הרי שאם ידוע שהגוי רבעה – אסורה למזבח. 18) כן הוא בדפוסי רומי וויניציאה, ובדפוס מג"ע, שהובא ב'מעשה רוקח'. 19) עבד כנעני שחייב במצוות כאשה, ואם הגוי אוסרה ברביעתו, כל־שכן שהעבד אוסרה. 20) אבל בפחות מזה אין זו ביאה, ראה בנדה מד, ב: "בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה וכו', בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה, מומתין עליה והיא פטורה, פחות מכן כנותן אצבע בעין", ואמרו בסנהדרין נה, ב - שגם בהמה בכלל "אחד מכל העריות". וסובר רבינו כי כשם שלא מומתין על ידה אלא אם היא בת שלש שנים ויום אחד, כמו כן לא נאסרת למזבח עד שתהיה בת שלש שנים ויום אחד, וכן הוא ב'תוספות' שם סוף ד"ה וחייבין. אבל הראב"ד בהשגות כתב, שכיון שלענין קטן שבעל, אמרו במשנה (נדה מה.) "בן תשע שנים ויום אחד וכו' ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח", ואילו לענין בת שלש שנים ויום אחד, לא אמרו במשנה שפוסלת את הבהמה מעל גבי המזבח, וכמו כן לא אמרו כן לענין קטן שנבעל – מתוך זה נראה, כי רק אם האדם הוא הרובע צריך שיהיה בן תשע שנים ויום אחד, שבפחות אין הבהמה נהנית, ואין זו ביאה, אבל אם הרובע הוא בהמה והנרבע הוא אדם, אפילו בפחות מבן תשע שנים ויום אחד בזכר, ופחות משלש שנים ויום אחד בנקבה – הבהמה נאסרת, שהבהמה נהנית גם בפחות מבן תשע ובפחות מבן שלוש. 21) אף־על־פי שבמשנה (נדה, שם) לא אמרו כן אלא אם הקטן הוא הרובע – סובר רבינו שאין לחלק ביניהם. וראה למעלה בדעת הראב"ד.

18 **ד. מֵאֵימָתַי תִּפָּסֵל הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף מִשּׁוּם מֻקְצֶה?**
19 **מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ בָּהֶן הַכְּמָרִים[22] מַעֲשֶׂה[23], כְּגוֹן שֶׁיִּגְזְזוּ אוֹתָהּ**
20 **אוֹ יַעַבְדוּ בָּהּ לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה[24]. אֲבָל בִּדְבָרִים[25]**
21 **אֵינוֹ נַעֲשֶׂה מֻקְצֶה, שֶׁאֵין הֶקְדֵּשׁ לַעֲבוֹדָה זָרָה[26].**

22) הם המשמשים בבית עבודה־זרה. 23) כרבא בר רב אדא אמר רב יצחק (תמורה כט.) ש"אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו", ונראה שרבינו גרס שם "אין מוקצה אסור אלא משיעבדו", וכן הוא בתוספתא עבודה זרה פ"ה (צוקרמנדל עמ' 469 5) "מאימתי נקרא מוקצה, משנעשה בו מעשה". וכן הוא שם בתמורה פ"ד (עמוד 555 26) וכפי פירוש ראשון ברש"י שם. והראב"ד השיג על רבינו מכח הנוסחא שלפנינו, ופירשה להיפך, שאינו אסור אלא עד שיעבדו, אבל לאחר מכאן - מותר, וכפי הפירוש השני שברש"י. ועי' כסף־משנה. 24) כלומר, גוזז צמרה לשם עבודה־זרה או משתמש עמה לצרכיה, כגון משיכת קרון או עבודה אחרת לצורך עבודה־זרה (תמורה שם, מימרא של רבי יוחנן). 25) כלומר, הקצאה בדיבור בלבד. 26) אלא במעשה, גמרא שם ותוספתא שם ושם.

1 **ה. הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע, בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה שֶׁלּוֹ בֵּין**
2 **שֶׁהָיְתָה שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן**
3 **בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשָׁהּ בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשָׁהּ -**
4 **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לַמִּזְבֵּחַ[27]. אֲבָל הַמֻּקְצָה, אִם הָיָה שֶׁלּוֹ**
5 **וְהֻקְצָה קֹדֶם שֶׁיִּקְדַּיֵּשׁ - נִפְסָל; הֻקְצָה שֶׁל חֲבֵרוֹ אוֹ**
6 **שֶׁהֻקְצָה שֶׁלּוֹ אַחַר שֶׁהִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁאֵין**
7 **אָדָם מַקְצֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[28].**

27) תוספתא, תמורה שם: "הנרבע בין משלו ובין משל חבירו, בין לפני הקדשו בין לאחר הקדשו, בין בשוגג בין במזיד, בין באונס ובין ברצון - פסול לגבי מזבח". ובתוספתא בבא־קמא פ"ד (עמ' 353 4) אמרו: "רובע ונרבע, בין משלו ובין משל חבירו וכו'". וראה ב'קרית ספר'. 28) תוספתא, עבודה זרה סוף פ"ו, "(מ)מוקצה שלו אסור (כן הוא בכת"י ווין ובדפוס ראשון), ושל חבירו מותר (כן הוא שם ושם), לפני הקדשו אסור, לאחר הקדשו מותר", וראה גם בתוספתא, תמורה שם: "מוקצה שלו אסור, ושל חברו מותר".

8 **ו. הַנֶּעֱבָד, בֵּין שֶׁעָבַד שֶׁלּוֹ בֵּין שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין בְּאֹנֶס**
9 **בֵּין בְּרָצוֹן, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה, בֵּין לִפְנֵי הֶקְדֵּשׁ**
10 **בֵּין לְאַחַר הֶקְדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה אָסוּר[29]; וְיִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל**
11 **בּוֹ מוּם קָבוּעַ וְיִפָּדֶה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[30]. וְהַנֶּעֱבָד -**
12 **הוּא וְכֹל מַה שֶּׁעָלָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[31]; שֶׁכָּל צִפּוּי[32]**
13 **נֶעֱבָד אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[33]. אֲבָל הַמֻּקְצֶה - הוּא אָסוּר,**
14 **וּמַה שֶּׁעָלָיו מֻתָּר לַמִּזְבֵּחַ[34].**

29) תוספתא, תמורה שם: "ונעבד בין משלו ובין של חבירו, בין לפני הקדשו ובין לאחר הקדשו, בין בשוגג ובין במזיד - פסול לגבי מזבח, באונס כשר, ברצון פסול (מילים אלו סותרות למה שכתוב בסיפא, וראה ב'כסף משנה' ב'חסדי דוד' וב'יחוסי תנאים ואמוראים' ערך ר' הלל בריה דר' ולס). איזהו נעבד, כל שעובדין אותו, בין באונס ובין ברצון". וכן הוא גם בברייתא עבודה זרה נד, א: "איזהו נעבד, כל שעובדים אותו בין בשוגג ובין במזיד בין באונס ובין ברצון", וראה גם תוספתא עבודה זרה פ"ו: "איזהו נעבד, כל שעובדין אותו בין בשגגה בין במזיד". ופירוש "באונס", שאנסוהו הגוים לעבוד את הבהמה, ואין צריך שיעשה בה מעשה, ואפילו בבהמת חבירו, ולא כמו שאמרו בגמרא עבודה זרה, שם: "בהמת חבירו צריך לעשות בה מעשה כדי לאסרה", ולא כמו שמחלק ה'כסף משנה' שרק לאסרה להדיוט צריך מעשה, אבל לאסרה לגבוה אין צריך מעשה, שהרי רבינו פסק למעלה פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א כי אף שעשה מעשה בבהמת חבירו, לא אסרה להדיוט שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל סמך על דברי ה'ירושלמי' (כלאים פ"ז ה"ג) כי "הנעבד אע"פ שאינו נאסר להדיוט (שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ראה גם להלן הט"ו) נאסר לגבוה", ולפי זה אין הבדל בין אם עשה מעשה ובין אם לא עשה מעשה, שלגבוה אסור לעולם ('אור שמח', וראה להלן ה"ז לענין מעיין). 30) למעלה פ"ג ה"י. 31) משנה, תמורה כח, א: "הנעבד וכו' הוא ומה שעליו אסור". 32) כלומר, מה שעליו כגון כסף וזהב וכו'. 33) להדיוט, שנאמר (דברים ז, כה) "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך" (תמורה כח:). ומכיון שאסור להדיוט נאסר גם לגבוה, שנאמר (יחזקאל מה, טו) "ממשקה ישראל, למנחה ולעולה ולשלמים". ואמרו (פסחים מח. מנחות ה. ו. חולין צ: ותמורה כט.) מן המותר לישראל, ולא מהאסור לישראל, אבל הנעבד עצמו, אף כי מותר לישראל בהנאה (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"א), אסור למזבח, שנמעט מן הפסוק (ראה למעלה פ"ג ה"ו), ולפי זה אפילו אם לא היה הציפוי על הנעבד, בשעה שעבדו אותו, הרי הוא אסור למזבח. אבל ראה בפירוש המשנה בתמורה שם, שכתב רבינו הטעם למה שאמרו שמה שעליו אסורים למזבח, משום שגם הכסף והזהב נעבד, מה־שאין־כן כסף וזהב של המוקצה שלא נעבד – הרי הוא מותר. נשמע מדבריו, כי הכסף והזהב של הנעבד שלא היה עליו בשעה שנעבד – מותר למזבח. 34) משנה, תמורה כח, א. שהמוקצה עצמו אסור משום שעשו בו מעשה (ראה למעלה ה"ד), אבל במה שעליו לא עשו מעשה (פירוש המשנה, שם). ומטעם "כסף וזהב עליהם" גם כן אין לאסור, שלא נאמר כן אלא על עבודה־זרה עצמה, ולא על משמשיה ('קרית ספר').

15 **ז. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְהַר[35], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר**
16 **בַּהֲנָאָה[36] - הֲרֵי אֲבָנָיו אֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[37]. וְכֵן**
17 **הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְמַעְיָן הַנּוֹבֵעַ בְּאַרְצוֹ[38] - הֲרֵי מֵימָיו**
18 **פְּסוּלִין לְנַסֵּךְ[39]. אֲשֵׁרָה[40] שֶׁכָּטְלָה[41] - אֵין מְבִיאִין**
19 **מִמֶּנָּה גְּזָרִים לַמַּעֲרָכָה[42]. וְכֵן הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבְהֵמָה -**
20 **כְּשֵׁם שֶׁנִּפְסְלָה לַמִּזְבֵּחַ, כָּךְ צֶמֶר שֶׁלָּהּ פָּסוּל לְבִגְדֵי**
21 **כְּהֻנָּה, וְקַרְנֶיהָ פְּסוּלִין לַחֲצוֹצְרוֹת[43], וְשׁוֹקֶיהָ[44]**
22 **לַחֲלִילִין, וּבְנֵי מֵעֶיהָ לְנִימִין[45], הַכֹּל פָּסוּל[46].**

35) לפי מה שכתבנו להלן גבי מעיין, צריך לפרש גם כאן בהר שלו. 36) להדיוט, ראה בהל' עבודה זרה שם, כי "כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אף־על־פי שנעבד, הרי זה מותר בהנאה". 37) כלומר, אסור לבנות מזבח מאבני ההר, והיא בעיית רמי בר חמא בעבודה זרה מו, א: "המשתחוה להר, אבניו מהו למזבח (אם מותר לבנות מהן מזבח או לא – רבינו חננאל) ופשטה רבא (שם מו:) מקל־וחומר: "ומה אתנן שמותר בתלוש להדיוט, אסור

במחובר לגבוה, דכתיב (דברים כג, יט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב, לא שנא תלוש ולא שנא במחובר, נעבד שאסור בתלוש להדיוט, אינו דין שאסור במחובר לגבוה". 38) כלומר, נובע ברשותו, וכמו כן המים נשארים בתוך שדותיו ואינם יוצאים מחוץ לשדותיו, אבל אם נובע ברשות הרבים אין המים נאסרים (שם מז. נט.), וכמו כן בנובע בשדה אחר, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ואף־על־פי שבבהמה פסק רבינו למעלה ה"ו, שלגבי קרבן אדם אוסר דבר שאינו שלו – במחובר אין הדבר כן, שהרי איסור מחובר לגבוה נלמד בקל־וחומר מאתנן (ראה למעלה), ואתנן אינו שייך אלא בבהמה שלו, ולא בבהמה של אחרים ('אור שמח'). 39) שם מז, א: "בעי רבה, המשתחוה למעיין, מימיו מהו לנסכים וכו', למיא דקמיה קא סגיד, וקמאי קמאי אזלו (= למים שהוא רואה עכשיו לפניו השתחוה, והרי הלכו להם – רש"י שם) או דילמא לדברונא דמיא קא סגיד" (= לקילוח של נהר והילוכו השתחוה, והרי כל הנהר נעבד – רש"י שם) ולא נפשטה, ומספק פסק רבינו לחומרא (כסף־משנה. והלחם־משנה תמה על זה למה לא כתב, שבדיעבד הורצה כמו שכתב בכל הספיקות, ראה להלן הי"ב). 40) אילן שעבדו אותו לשם עבודה־זרה. 41) שהגוי ביטל אותה מלהיות עבודה־זרה, שמותרת בהנאה להדיוט (פ"ח מהל' עבודה זרה ה"ח). 42) 'ירושלמי' ביכורים פ"א ה"ב: "הכל מודים באשרה שבטלה, שאין מביאים ממנה גזירים למערכה" (ראה משנה־למלך). 43) כלומר, לשופרות, ראה שבת לו, א - ששופרות נקראים חצוצרות. 44) כלומר, העצם של השוק פסול לעשותו חליל, שיחללו בו הלוים במקדש בשעת שמחת בית השואבה (ראה סוכה נ. במשנה). 45) כלומר, פסול לנימים של כינור (ראה שם נא:). 46) כל אלו הן בעיות שלא נפשטו במס' עבודה זרה מז, א.

1 **ח**[47]**. כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא יֵעָשֶׂה**
2 **לִמְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה**[48]**.**
3 **אֵי זֶהוּ אֶתְנָן?**[49] **הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה**
4 **בִּשְׂכָרֵךְ**[51]**. אֶחָד זוֹנָה כּוּתִית**[52] **אוֹ שִׁפְחָה**[53] **אוֹ**
5 **יִשְׂרְאֵלִית שֶׁהִיא עֲרֻוָה עָלָיו אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין**[54]**. אֲבָל**
6 **הַפְּנוּיָה**[55]**, אֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן**[56] **- אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר**[57]**. וְכֵן**
7 **אִשְׁתּוֹ נִדָּה - אֶתְנַנָּהּ מֻתָּר, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲרֻוָה**[58]**.**

47) נראה שתחילת ה"ח צריכה להיות להלן לפני "איזהו אתנן" ('הגהות בן אריה'). 48) הוא כלל ונתינת טעם להקודם, ראה ב'הר המוריה'. 49) כן צריך להיות, כנ"ל. 50) ראה למעלה פ"ג ה"ד, כי אתנן זונה אסור למזבח. 51) משנה, תמורה כט, א. 52) תמורה כט, ב. ולמדו זאת בגזירה־שוה "תועבה – תועבה". נאמר באתנן (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה וגו' כי תועבה ה' אלקיך", ונאמר (ויקרא יח, כט) "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה". מה להלן (= ויקרא) עריות שאין קידושין תופסין בה, הכי נמי (=באתנן) אין קידושין תופסין בה", ובגויה אין קידושין תופסין, ראה בקידושין סו, ב - במשנה. 53) תמורה כט, א - במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) אמר שמואל בר רב יצחק, כי דברי המשנה הם בעבד עברי, ובאין לו אשה ובנים שאסור בשפחה (ראה להלן ה"י), הרי שלדעת חכמים אתנן שפחה הרי הוא אתנן. 54) כגון כהן גדול הבא על האלמנה. ודעת רבינו ברורה, כי אין אתנן נאסר אלא־אם־כן היתה ביאת עבירה, וראיה לכך ממה שהקשו שם על המשנה הנ"ל "והא שפחה לעבד מישרא שרי", והוא לפי דברי כולם, והמחלוקת של אביי ורבא שם כט, ב - דלדברי אביי אין איסור אתנן זונה ישראל אלא אם היא מעריות, שאין תופסין בהן קידושין, אבל אם היא מחייבי לאוין שתופסין בהן קידושין – אין אתננה אסור, ורבא סובר שאפילו בחייבי לאוין, אף שתופסין בהן קידושין, אתננה אסור, לפי שלומדים זונה ישראלית מזונה גויה, מה זונה גויה אתננה אסור, אף זונה ישראלית אתננה אסור. ופסק רבינו כרבא. 55) דפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה (ראה תמורה, שם). 56) שנאמר אצלו (ויקרא כא, ז) "אשה זונה וחללה לא יקחו", אין הבא על הפנויה נחשבת לזונה אף לכהן. 57) שפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה, ולא כרבי אליעזר, ראה תמורה שם. 58) כיון שמותרת לו לאחר זמן, וכרבי ורב (תמורה שם, ועי' רש"י שם ד"ה הבאות לו).

8 **ט. נָשָׂא**[59] **אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין - כֹּל שֶׁיִּתֵּן לָהּ מֵחֲמַת**
9 **בְּעִילָה**[60] **הֲרֵי זֶה אֶתְנָן וְאָסוּר. וְהַזְּכוּר**[61] **- אֶתְנַנּוֹ**
10 **אָסוּר**[62]**. נָתְנָה הָאִשָּׁה אֶתְנָן לַבּוֹעֵל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
11 **מִשּׁוּם אֶתְנָן**[63]**.**

59) למד זאת מנדה שלמעלה (הלכה הקודמת) שאף־על־פי שהיא אשתו, היה מקום לומר שאתננה אסור אם לא שהיא מותרת לו לאחר זמן, ומכאן שבחייבי לאוין, אף־על־פי שנשאה לאשה, אתננה אסור, שהרי לא תהיה מותרת לא לעולם ('הר המוריה'). 60) אבל אם נתן לה שלא מחמת בעילה, אלא מחמת שביטלה ממלאכתה, אין זה אתנן (תמורה שם, ברייתא של רבי): "ושנתן לה שכר להפקעתה (= שכר בטלה) וכו' מותרין", וראה ב'כסף משנה' ו'מרכבת המשנה'. 61) הבא על הזכר. 62) מס' תמורה שם, דברי רב. 63) שם דברי רבי. ואף־על־פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר "ובתתך אתנן, ואתנן לא ניתן לך ותהי להפך" (יחזקאל טז, לד), וממה שנאמר "להפך" נשמע שאין קרוי אתנן אלא מאיש לאשה ולא להיפך (שם).

12 **י. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ דָּבָר זֶה וְתָלִין שִׁפְחָתְךָ**
13 **אֵצֶל עַבְדִּי הָעִבְרִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. וְהוּא שֶׁאֵין לוֹ**
14 **אִשָּׁה וּבָנִים; אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים - הֲרֵי זֶה**
15 **מֻתָּר בְּשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית**[64]**, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[65]**. וְהוּא הַדִּין**
16 **בְּאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵא לִיךְ דָּבָר זֶה וְהִבָּעֲלִי לְפִלּוֹנִי**
17 **הַיִּשְׂרְאֵלִי - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן**[66]**.**

64) ואין זה אתנן זונה. ראה תמורה שם במשנה: "וכן האומר לחבירו הוליך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, רבי אומר אינו אתנן, וחכמים אומרים אתנן". ובגמרא (שם ל.) שאלו: "והא שפחה לעבד משרא שרי וכו', אמר שמואל בר רב יצחק וכו' בעבד עברי וכו' וכגון דלית ליה אשה ובנים, דתניא אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה

כנענית, יש לו אשה ובנים, רבו מוסר לו שפחה כנענית". 65) בפ"ג מהל' עבדים ה"ד. 66) כלומר, לא רק באדון ועבד (שהאדון זוכה במעשה ידיו של העבד, וחייב בכל צרכי העבד) אמרו חכמים, שהאתנן שנתן האדון אסור, אף כי העבד הוא הבועל ולא האדון, אלא אפילו בשני אנשים שאין לאחד שום קשר עם השני, ואחד נתן אתנן עבור בעילת השני – גם אתנן זה אסור, מכיון שניתן עבור בעילת איסור, ולא חשוב מי הוא הנותנו. וראה כסף־משנה.

יא. פָּסַק עִם הַזּוֹנָה לִתֵּן לָהּ טָלֶה אֶחָד וְנָתַן לָהּ הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ נָתַן אֶלֶף - כֻּלָּן אֶתְנָן וַאֲסוּרִין לַמִּזְבֵּחַ[67]. נָתַן לָהּ אֶתְנַנָּהּ וְלֹא בָּא עָלֶיהָ, אֶלָּא אָמַר לָהּ: יְהִי אֶצְלֵךְ עַד שֶׁאָבוֹא עָלַיִךְ - כְּשֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יֵאָסֵר[68]. קָדְמָה וְהִקְרִיבַתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ - כָּשֵׁר[69]. [וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת קָרְבָּן - יָצְאָה יְדֵי חוֹבָתָהּ.] וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לָהּ בְּעֵת שֶׁנְּתָנוֹ: אֵימָתַי שֶׁתִּרְצִי לִי קְנִי אוֹתוֹ מֵעַכְשָׁיו[70]; אֲבָל אִם לֹא אָמַר לָהּ כֵּן[71] - אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַקְרִיב דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהּ[72].

67) ראה תמורה שם, במשנה: "האומר לזונה הוליך טלה זה בשכרך, אפילו הן ק' - כולן אסורין", ובגמרא שם: "היכי דמי, אילימא דשקלה אגרא (= שלקחה בשכרה) מאה בהמות, פשיטא דכולהו אסירי, מה לי חד מה לי מאה, לא צריכא דשקלה אגרא חדא ויהיב לה מאה, דכולהו מכח אתנן קאתי". 68) שם אמרינן: "תנו רבנן, נתן לה ולא בא עליה וכו' אתננה מותר, נתן לה ולא בא עליה - אתננה קרית להו? וכו', אלא הכי קתני נתן לה ואחר־כך בא עליה וכו', אתננה מותר, וליחול עליה אתנן למפרע? אמר רבי אלעזר, שקדמה והקריבתו" (וכן הוא בעבודה זרה סב: סג.), הרי שרק אם בשעה שבא עליה כבר לא היה האתנן קיים, אבל אם בשעה שבא עליה היה אתנן בידה, הרי זה אתנן ואסור. 69) ראה למעלה בהערה הסמוכה. 70) כלומר, אימתי שתצטרכי לטלה תקני לך מעכשיו, ואם לא תצטרכי אותו לא יהא קנוי לך, אלא בשעת ביאה. 71) אלא אמר לה, רק טלה זה יהיה אצלך, ולא תקחי אותו אלא בשעת ביאה. 72) שכל זמן שלא בא עליה לא קנתה הטלה, והכתוב אומר (ויקרא כז, יד) "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לה'", ודרשו בגמרא (ראה תמורה ועבודה זרה שם) "מה ביתו ברשותו, אף כל ברשותו", ודבר שאינו של האדם אינו יכול להקדישו ולהקריבו.

יב. קָדְמָה וְהִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ[73] וְאַחַר כָּךְ בָּא עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא אֶתְנָן[74], הוֹאִיל וּבָא עָלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּקְרִיבֶנּוּ[75], אוֹ אֵינוֹ אֶתְנָן, שֶׁהֲרֵי הִקְדִּישַׁתּוּ קֹדֶם בִּיאָה[76]. לְפִיכָךְ[77] לֹא יִקְרַב[78], וְאִם קָרַב - נִרְצָה[79].

73) ועדיין לא הקריבתו. 74) בעיית רב הושעיא בתמורה ועבודה זרה שם, ולא נפשטה. 75) והרי הטלה קיים בשעת ביאה. 76) והרי קיימא־לן "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", והרי זה כאילו הקריבתו כבר. 77) כיון שהדבר ספק. 78) מספק. 79) כן דעת רבינו בכל הספיקות בעניני הקרבנות, ראה להלן פ"ז מהל' תמידין ומוספין ה"כ.

יג. בָּא עָלֶיהָ וְלֹא נָתַן לָהּ, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אֶתְנָן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכוּתִית שֶׁאָמַר לָהּ: הִבְּעֲלִי לִי בְּטָלֶה זֶה, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה מְשִׁיכָה[80], אוֹ בְּיִשְׂרְאֵלִית[81] שֶׁהָיָה הַטָּלֶה בַּחֲצֵרָהּ[82] וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא אֶתֵּן לָךְ מָעוֹת בְּיוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי הוּא שֶׁלָּךְ[83]; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ 'הִבְּעֲלִי לִי בְּטָלֶה' סְתָם, וּבָא עָלֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן שָׁלַח לָהּ טָלֶה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר מִשּׁוּם אֶתְנָן[84].

80) כלומר, שהרי הגוי קונה גם בכסף וגם במשיכה (ראה פ"א מהל' זכיה ומתנה הי"ד, ועיי"ש בהערה פח), וכיון שאומר לה הבעלי לי בטלה זה, הרי היא קונה את הטלה בביאה זו, אף כי נתן לה את הטלה לאחר זמן והרי זה אתנן זונה, וראה להלן בסמוך. 81) שאינה קונה אלא במשיכה או בהגבהה (ראה בפ"ג מהל' מכירה ה"א). 82) וחצרו של אדם קונה לו (פ"ד מהל' זכיה ומתנה ה"ח). 83) ראה בתמורה כט, א. ועבודה זרה סב, ב - בברייתא: "בא עליה ולא נתן לה אתננה מותר", ובגמרא שם: "מאי יהיב לה, אלא הכי קתני וכו' בא עליה ואחר־כך נתן לה אתננה מותר", והקשו (שם כט: , ושם סג.) "והתניא, בא עליה ונתן לה ואפי' עד וכו' אתננה אסור וכו', לא קשיא הא דאמר לה הבעלי בטלה זה, הא דאמר לה הבעלי בטלה סתם. טלה זה והא מחוסר משיכה, בזונה גויה דלא קניא במשיכה. ואיבעית אימא, אפילו בזונה ישראלית, כגון דקאי בחצרה וכו' דשוויה לא אפותיקי, ואמר לה אם עוד יום פלוני יהבינא לך זוזי מוטב, ואם לאו טלה באתנגך", וראה 'מאירי' עבודה זרה שם, שגרס "בזונה גויה דלא בעיא משיכה". וכן הוא ב'מאירי' קידושין יד, ב (והוסיף כי אלו הגורסים "דלא קניא במשיכה", גירסא משובשת היא) וכן הגירסא בכת"י ספרדי עבודה זרה שם, וכן גרס רבינו. 84) שם בגמרא, שאין אתנן אלא המיוחד בשעת ביאה.

יד. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם אֶתְנָן וּמְחִיר[85] אֶלָּא גּוּפָן[86], לְפִיכָךְ אֵינוֹ חָל אֶלָּא עַל דָּבָר הָרָאוּי לִקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כְּגוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְתוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה וְיַיִן וְשֶׁמֶן וָסֹלֶת[87]. נָתַן לָהּ מָעוֹת וְלָקְחָה בָּהֶן קָרְבָּן - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[88].

85) ראה להלן הט"ז, אי זה הוא מחיר כלב. 86) משנה תמורה ל, ב. שנאמר (דברים כג, יט) "לא תביא אתנן זונה", אתנן גופיה הוא שאסור, ולא חילופיו ('קרית ספר'). 87) אבל אם נתן לה ענבים, זיתים וחטים, הרי אלו כשרים לקרבן, שכבר נשתנו, ראה להלן הט"ו. 88) שם במשנה.

טו. נָתַן לָהּ חִטִּים וַעֲשָׂאָתַן סֹלֶת, זֵיתִים וַעֲשָׂאָתַן שֶׁמֶן, עֲנָבִים וַעֲשָׂאָתַן יַיִן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים, שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּנּוּ[89]. נָתַן לָהּ בְּהֵמַת קָדָשִׁים[90] בְּאֶתְנַנָּהּ - לֹא נֶאֱסְרָה לַמִּזְבֵּחַ[91]. וַאֲפִלּוּ מִנָּה אוֹתָהּ עַל פִּסְחוֹ[92] וְעַל חֲגִיגָתוֹ[93] בְּאֶתְנַנָּהּ - לֹא נִפְסְלוּ הַמַּקְדִּישִׁין, שֶׁכְּבָר זָכָה בָּהֶן גָּבוֹהַּ מִשָּׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁן[94]. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - לֹא פְּסָלוֹ, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[95], אֶלָּא אִם כֵּן נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[96]. אֲבָל אִם נָתַן

15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35

לָהּ עוֹפוֹת[97], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻקְדָּשִׁין[98] - אֶתְנָן חָל עֲלֵיהֶם וַאֲסוּרִים[99]. וּמִדִּבְרֵי קַבָּלָה הוּא דָּבָר זֶה[100].

89) תמורה שם, בברייתא. וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם" – "שניהם" ולא שינוייהם, וראה להלן הי"ח בשינוי "מחיר כלב". 90) כלומר, בהמה שהקדישה לפני הנתינה. 91) תמורה שם, במשנה: "נתן לה מוקדשין, הרי אלו מותרין". 92) ראה להלן בסמוך. 93) היא חגיגת ארבעה עשר בניסן, ראה בפ"י מהל' קרבן פסח הי"ב. 94) ואין זה ממון שלו, ואינו יכול לתת לה באתננה. ושם בגמרא: "ויהיו מוקדשין, אתנן ומחיר חל עליהן, מקל־וחומר וכו' תלמוד־לומר (שם): "לכל נדר", להוציא את הנדור. טעמא דמעטינהו קרא, הא לא מעטינהו קרא, הוה אמינא כי יהיב לה מוקדשין, חל עליהן אתנן ומחיר, והא לאו ממוניה הוא, אמר רב הושעיא בממנה על פסחו, ורבי היא - דתניא "ואם ימעט הבית מהיות משה" (שמות יב, ד) החייהו משה, מכדי אכילה ולא מכדי מקח. רבי אומר, אף מכדי מקח שאם אין לו ממנה אחרים עמו על פסחו ועל חגיגתו, ומעותיו חולין שעל מנת כן הקדישו ישראל פסחיהן". ואמרו בפסחים צ, א - שרבה ורבי זירא נחלקו בביאור מחלוקתם, והמקיל בהם מפרש שלא נחלקו בעצים לצליית הפסח, ובמצה ומרור, שגם לחכמים לוקח בהם והמעות חולין – אלא בקונה במעות חלוק וטלית, ופסק רבינו פ"ד מהל' קרבן פסח הי"א כחכמים ולא כרבי (משנה־למלך שם). ולפיכך כתב כאן בטעם הלכה זו, שהם של הקדש, ולא כהברייתא בתמורה שם שמיעטה מן הפסוק "לכל נדר", כי ברייתא זו אליבא דרבי. וכוונת רבינו במה שכתב "ואפילו מנה אותה על פסחו ועל חגיגתו", לומר, שגם פסח וחגיגה שיש אומרים שהם ממונו (רבי, כנ"ל) – אין זה לפי ההלכה אלא גם הם אינם אלא ממון הקדש. ועי' כסף־משנה כאן ובהל' קרבן פסח שם. 95) נלמד מדברי הגמרא שהובאו למעלה: "והא לאו ממוניה הוא". וראה גם למעלה ה"ה. 96) שאז קנתה הזונה ביאוש ושינוי רשות, כמבואר בפ"ה מהל' גניבה ה"ג ('הר המוריה'). 97) תורים ובני יונה. 98) כלומר, אפילו עופות שהקדישן לפני הנתינה. 99) בתמורה ל, ב - במשנה: "נתן לה מעות וכו' מותרין, יינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור, נתן לה מוקדשין הרי אלו מותרים. עופות, הרי אלו אסורים. שהיה בדין מה אם המוקדשין שהמום פוסל בהן אין אתנן ומחיר חל עליהן, עוף שאין המום פוסל בו אינו דין שלא יהא אתנן ומחיר חל עליהם, תלמוד־לומר (דברים כג, יט) לכל נדר, להביא את העוף", ומפרש רבינו כי מדובר בעופות מוקדשין, שאם לא כן למה הפסיקה המשנה בבבא "נתן לה מוקדשין", ולא נשנו הדברים ביחד "יינות ושמנים וסלתות (ועופות)", אלא על־כרחנו כי העופות הם מוקדשין ('מעשה רוקח'). ועוד ראיה לכך, כי אם נאמר שהעופות הם חולין – אין זה קל־וחומר ממוקדשין לעופות, כי מוקדשין הם ממון גבוה, ולפיכך אין אתנן חל עליהם, אבל עופות שהם חולין אפשר שאתנן חל עליהם, אלא על־כרחנו כי מדובר בעופות מוקדשין (לחם־משנה). אבל הראב"ד מפרש כי "העופות" במשנה הם חולין, וכן פירש רש"י שם. 100) כלומר, מגזירת הכתוב "לכל נדר". אבל מצד הסברא, היינו אומרים "אין אדם אוסר דבר שאינו שלו" (לחם־משנה).

טז. אֵי זֶה הוּא מְחִיר כֶּלֶב?[101] זֶה הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵא לְךָ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה[102]. וְכֵן אִם הֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּכַמָּה בְּהֵמוֹת אוֹ עוֹפוֹת וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת לַמִּזְבֵּחַ[103].

101) ראה למעלה פ"ג ה"ז כי מחיר כלב אסור למזבח. 102) משנה, שם. והיינו שמחליף הכלב בטלה. ושם בגמרא: "מחיר כלב, זהו חליפי כלב. וכן הוא אומר (תהלים מד, יג) תמכר עמך בלא הון ולא רבית במחיריהם", אלמא מחיר היינו דמים (רש"י שם). 103) פשוט הוא (כסף־משנה). ונלמד ממה שנאמר להלן בהי"ז, שעשרה שכנגד הכלב אסורים ('הר המוריה').

יז. שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[104] שֶׁחָלְקוּ, זֶה לָקַח עֲשָׂרָה טְלָאִים וְזֶה לָקַח תִּשְׁעָה וְכֶלֶב אֶחָד - שֶׁעַם הַכֶּלֶב[105] מֻתָּרִין[106]; אֲבָל הָעֲשָׂרָה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ: אִם יֵשׁ אֶחָד מֵהֶם דָּמוֹ כִּדְמֵי הַכֶּלֶב אוֹ יָתֵר עַל דְּמֵי הַכֶּלֶב - מוֹצִיאוֹ מִן הָעֲשָׂרָה כְּנֶגֶד הַכֶּלֶב וְיִהְיֶה מְחִירוֹ[107], וּשְׁאָרָן[108] מֻתָּרִים[109]; וְאִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן דָּמָיו פְּחוּתִין מִדְּמֵי הַכֶּלֶב - הֲרֵי הָעֲשָׂרָה כֻּלָּן אֲסוּרִים[110].

104) משנה, שם ל, א. 105) כלומר, תשעת הטלאים שנטל זה שנפל בחלקו הכלב. 106) שם במשנה. שהרי אינם חליפי הכלב. 107) כלומר, טלה זה יהיה "מחיר הכלב", ורק הוא אסור למזבח (שם בגמרא, ומובא להלן). 108) יתר תשעת הטלאים. 109) ב'תוספות' שם ד"ה ואידך, כתבו שזהו מטעם "ברירה". ואם כן צריך עיון, שהרי רבינו פסק שבדאורייתא אין ברירה (פ"ז מהל' מעשר ה"א). ועי' בלחם־משנה פ"ו מהל' בכורות ה"י. 110) במשנה, שם: "וכן שני שותפין שחלקו, אחד נטל עשרה ואחד תשעה וכלב, שכנגד הכלב אסור, ושעם הכלב מותר", ובגמרא שם הקשו: "ניפוק חדא להדי כלבא, והנך כולהו לישתרו, הכא במאי עסקינן כגון דטפי דמי כלב מחד מינייהו, והאי טיפונא (= היתר ששוה הכלב לעומת הטלה האחד) שדי בכולהו", וכולם נחשבים למחיר כלב.

יח. נִשְׁתַּנָּה הַמְּחִיר, כְּגוֹן שֶׁהֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּחִטִּים וְנַעֲשׂוּ סֹלֶת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[111]. אֶתְנַן כֶּלֶב[112] וּמְחִיר זוֹנָה[113] - מֻתָּרִין[114]. אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב - מֻתָּרִין לְבֶדֶק הַבַּיִת[115], שֶׁהֲרֵי הֵן מִשְׁתַּנִּין. אֲבָל גּוּפָן שֶׁל אֶתְנָן לֹא יֵעָשֶׂה רִקּוּעִין[116] לַבַּיִת; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל נֶדֶר[117] - לְהָבִיא אֶת הָרִקּוּעִים.

111) שם ל, ב - בברייתא, וכבית הלל שדרשו ממה שנאמר (דברים שם) "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלקיך גם שניהם", "שניהם" ולא שינוייהם. וראה למעלה הט"ו לענין אתנן זונה. ולענין ולדותיהם שמותרין, מובא למעלה פ"ג הי"ב. וראה בכסף־

מתוך מהדורת חזק

משנה ובמשנה־למלך. 112) כלומר, בא על כלב ונותן לבעל הכלב טלה באתננו (ראה רש"י שם במשנה ל.). 113) כלומר, נתן לחבירו טלה תמורת שפחה זונה שיש לו (וראה רש"י שם). 114) שם במשנה: "אתנן הכלב ומחיר זונה, הרי אלו מותרין, שנאמר (דברים שם) "שניהם" – שניהם ולא ארבעה". 115) שאם למזבח מותרים אחר שנשתנו (למעלה בהלכה זו, ובהט"ו) קל־וחומר שמותרים לבדק הבית (כסף־משנה). 116) כחכמים בברייתא, שם. 117) בברייתא שם, למדו זאת חכמים ממה שנאמר (שם) "בית ה' אלקיך" – "לרבות את הריקועין", וצריך עיון (לחם־משנה).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"א־י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

יום ראשון י"א מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קכו. קכט.

הַמִּצְוָה הַקכ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה, (הגדולה והחשובה שבתרומות, שהיא מופרשת מכל הכמות) וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ וְגוֹ' תִּתֶּן־לוֹ" (דברים יח, ד). וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת.

הַמִּצְוָה הַקכ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַלְוִיִּם לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר שֶׁמְּקַבְּלִים מִיִּשְׂרָאֵל וּלְתִתּוֹ לַכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרַמֹּתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר" (במדבר יח, כו). וּפֵרַשׁ לָנוּ, שֶׁמַּעֲשֵׂר זֶה — הוּא הַנִּקְרָא, תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר — יִנָּתֵן לַכֹּהֵן. אָמַר: "וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן" (שם, כח). וּכְבָר פֵּרַשׁ הַכָּתוּב, שֶׁמַּפְרִישִׁים מַעֲשֵׂר זֶה מִן־הַמֻּבְחָר וְהַיָּפֶה שֶׁבּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ" (שם, כח) אַחַר־כָּךְ הֵעִיר, שֶׁהֵם חוֹטְאִים אִם לֹא יַפְרִישׁוּהוּ מִן־הַיָּפֶה שֶׁבּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ" ("חלב" הוא החלק המובחר) מִמֶּנּוּ" (שם, לב), וְלָאו זֶה הוּא שְׁלִילָה כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא יִהְיֶה עֲלֵיכֶם חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אוֹתוֹ מִן־הַיָּפֶה, מַשְׁמַע: שֶׁאִם יַפְרִישׁוּהוּ מִן־הָרַע יֶחֱטָאוּ. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁאֵינוֹ נִמְנֶה עִם הַלָּאוִין, כְּלוֹמַר: מִכִּיוָן שֶׁצִּוָּה לְהַפְרִישׁוֹ מִן הַיָּפֶה, מַשְׁמַע שֶׁאֵין לְהַפְרִישׁוֹ מִן־הָרַע. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (סוף פרשת קרח): "מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁאִם הִפְרַשְׁתֶּם אוֹתוֹ שֶׁלֹּא מִן־הַמֻּבְחָר שֶׁאַתֶּם בִּנְשִׂיאַת עָוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת תְּרוּמוֹת וּבְמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת וְגַם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּדְמָאי.

יום שני י"ב מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קנד.

הַמִּצְוָה הַקנ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַקְדִּים מַתְּנוֹת הַזְּרָעִים. זוֹ עַל זוֹ, אֶלָּא נַפְרִישֵׁן לְפִי סִדְרָן. וּבֵאוּר דָּבָר זֶה: שֶׁהַחִטִּים, לְמָשָׁל, אִם דָּשָׁן וּמֵרְחָן — הֲרֵי הֵן טֶבֶל; מַפְרִישׁ מֵהֶן תְּחִלָּה תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְהוּא אֶחָד מֵחֲמִשִּׁים (מדה בינונית) וְאַחַר־כָּךְ מַפְרִישׁ עֲשִׂירִית מֵהַנִּשְׁאָר עֲשִׂירִית הַנִּשְׁאָר — וְזֶהוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן; וְאַחַר־כָּךְ מַפְרִישׁ עֲשִׂירִית מִמַּה שֶׁנִּשְׁאָר — וְהוּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי. נוֹתֵן תְּרוּמָה גְּדוֹלָה לַכֹּהֵן, וּמַעֲשֵׂר לַלֵּוִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי יֵאָכֵל לִבְעָלָיו בִּירוּשָׁלָיִם. עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ. וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהַקְדִּים מַה־שֶּׁרָאוּי לְאַחֲרוֹ וּמִלְּאַחֵר מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר" (שמות כב, כח). כְּאִלּוּ יֹאמַר: לֹא תְאַחֵר מִמְּלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ מַה שֶּׁרָאוּי לְהַקְדִּימוֹ. וּבְמִשְׁנַת תְּרוּמוֹת (פרק ג משנה ו): הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר" — מַה־שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "מְלֵאָתְךָ" — אֵלּוּ הַבְּכוּרִים הַנִּטָּלִין מִן־הַמְּלַאי: "וְדִמְעֲךָ" — זוֹ תְּרוּמָה; "לֹא תְאַחֵר" — שֶׁלֹּא תַקְדִּים שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, (ושלא יקדים מעשר) רִאשׁוֹן לַתְּרוּמָה, תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים. וְשָׁם נֶאֱמַר: מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל־הַמַּקְדִּים תְּרוּמָה לַבְּכוּרִים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה — מַה־שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּרֵישׁ תְּמוּרָה (ד.) שֶׁהַמַּקְדִּים אֵינוֹ לוֹקֶה.

יום שלישי י"ג מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קלג. קלד.

הַמִּצְוָה הַקל"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־זָר מִלֶּאֱכוֹל שׁוּם תְּרוּמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (ויקרא כב, י), וְכִנּוּתוֹ בְּ"קֹדֶשׁ" זֶה — הַתְּרוּמָה. וְכֵן הַבְּכוּרִים, לְפִי שֶׁגַּם הֵם נִקְרְאוּ: תְּרוּמָה, כְּמוֹ שֶׁאָבֹאֵר (לא תעשה קמח), וְלָזֹאת כִּוַּנְתִּי בְּאָמְרִי שׁוּם תְּרוּמָה וְהוּא הַדִּין לְכָל־מוֹעֵל (נהנה בשוה פרוטה) בַּקֳּדָשִׁים בְּזָדוֹן. וְאִם אָכַל תְּרוּמָה בְּזָדוֹן — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ חַיָּב תּוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת תְּרוּמָה. וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) מָנוּ מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִכְלָלָם: זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה, וְהֵבִיאוּ רְאָיָה לְכָךְ

מֵאָמְרוֹ: "וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" (שם, ט) וְאַחֲרָיו "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ". וּבְפֶרֶק ב' מִבְּכוּרִים אָמְרוּ: "הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה וְחֹמֶשׁ וַאֲסוּרִים לְזָרִים; וְרַב חוֹלֵק עַל כָּל־הַמִּשְׁנָיוֹת הָאֵלֶּה וְאוֹמֵר: זָר שֶׁאָכַל תְּרוּמָה — לוֹקֶה, וְיָדוּעַ שֶׁרַב (כוחו כ)תַּנָּא הוּא וּפְלִיג (חולק גם על תנאים) וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּחִבּוּרֵנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה (סוטה פרק ג משנה ג, ועוד), שֶׁכָּל־מַחְלֹקֶת שֶׁאֵינָהּ מְחַיֶּבֶת מַחְלֹקֶת לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא בִּסְבָרָא בִּלְבָד, לֹא אֶפְסוֹק בָּהּ הֲלָכָה, וְלֹא אֹמַר: הַלָּכָה כִּפְלוֹנִי; וּלְפִיכָךְ לֹא אֹמַר כָּאן הֲלָכָה כְּרַב אוֹ כְּסָתָם מִשְׁנָה", כֵּיוָן שֶׁלִּדְבָרֵי הַכֹּל לוֹקֶה, לְפִי שֶׁכָּל־מְחַיֵּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם עַל אַחַד הַלָּאוִין — לוֹקֶה גַּם־כֵּן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמוֹת מַאֲמָר זֶה. וְכֵן כָּל־מוֹעֵל בְּקָדָשִׁים בְּמֵזִיד — לוֹקֶה בְּלִי סָפֵק, וְהוּא אָמְרָם בְּמֶפְלָא סָמוּךְ לְאִישׁ (קטן בשנתו הסמוכה לגיל הבר־מצוה) אִם הִקְדִּישׁ, אָמְרוּ (נדה מו:): "הִקְדִּישׁ הוּא וְאָכְלוּ אֲחֵרִים רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־לָקִישׁ דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: לוֹקִין".

הַמִּצְוָה הַקל"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר אֲפִלּוּ תּוֹשַׁב (ישראל, שנשכר לעולם ל)כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ (לתקופה) מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה, אָמַר: "תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם, י), וְאִם אָכַל, דִּינוֹ כְּדִין שְׁאָר זָרִים.

יום רביעי י"ד מר־חשון ה'תשפ"ב
מצות לא תעשה קלה. קלו.

הַמִּצְוָה הַקל"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר הֶעָרֵל מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים שֶׁהֶעָרֵל מֻזְהָר מִלְּאָכְלָם. וְלָאו זֶה לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב אֶלָּא נִלְמַד בִּגְזֵרָה שָׁוָה, וְעִם זֶה בֵּאֲרוּ מַעְתִּיקֵי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁאִסּוּר זֶה מִדְּאוֹרַיְתָא לֹא מִדְּרַבָּנָן. וּלְשׁוֹן יְבָמוֹת (ע.) "מִנַּיִן לְעָרֵל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה? נֶאֱמַר: "תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר" בִּתְרוּמָה (ויקרא כב.). — מָה תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בְּפֶסַח עָרֵל אָסוּר בּוֹ, אַף תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר הָאָמוּר בִּתְרוּמָה עָרֵל אָסוּר בּוֹ"; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים. וְכָךְ הוּא גַּם לְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם), וְשָׁם אָמְרוּ: "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אִישׁ אִישׁ (שם, ד) — לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל". וְשָׁם נִתְבָּאֵר גַּם כֵּן, כְּלוֹמַר: בִּגְמָרָא יְבָמוֹת (עב.), שֶׁדָּבַר תּוֹרָה: מָשׁוּךְ (משך עורו ונראה כערל) אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, וּמִדִּבְרֵיהֶם גָּזְרוּ עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כֶּעָרֵל הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהֶעָרֵל אָסוּר בִּתְרוּמָה מִן־הַתּוֹרָה, וּמָשׁוּךְ הוּא שֶׁאָסוּר מִדְּרַבָּנָן. וְהָבֵן זֶה. וְשָׁם אָמְרוּ: מָשׁוּךְ צָרִיךְ שֶׁיִּמּוֹל מִדְּרַבָּנָן.

הַמִּצְוָה הַקל"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַר כֹּהֵן טָמֵא מִלֶּאֱכוֹל תְּרוּמָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר" (שם). וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (יד:) אָמְרוּ: "אַזְהָרָה לִתְרוּמָה מִנַּיִן? מֵאִישׁ אִישׁ וְגוֹ'. אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא שָׁוֶה בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן? הֱוֵי אוֹמֵר — זוֹ תְּרוּמָה". הַכַּוָּנָה בְּאָמְרָם "שָׁוֶה בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן" — שֶׁיֹּאכְלֻנוּ הַזֶּרַע כֻּלּוֹ, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (ואין הדבר נוהג אלא בתרומה). וּכְבָר נִכְפַּל עוֹד הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּאָמְרוֹ: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי" (שם, ט). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבְפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (פג.) מָנוּ מְחַיְּבֵי מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִכְלָלָם כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְהֵבִיאוּ רַאְיָתָם מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא" (שם).

יום חמישי ט"ו מר־חשון ה'תשפ"ב
מצות לא תעשה קלז.

הַמִּצְוָה הַקל"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרָה הַחֲלָלָה (אשה שנישאת לכהן בנישואין האסורים) מִלֶּאֱכוֹל קֹדֶשׁ שֶׁהָיְתָה רַשָּׁאִית לְאָכְלוֹ, כְּלוֹמַר: הַתְּרוּמָה וְחָזֶה וָשׁוֹק (חלקי קרבן השלמים, ששייכים לכהן), וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל" (ויקרא כב, יב), וּבִגְמָרָא יְבָמוֹת (סח.) אָמְרוּ: "כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ — פְּסָלָהּ". וּמִמַּה שֶׁאָמַר: "בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים" אָמְרוּ (שם סח:): "בְּמוּרָם מִן־הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל", כְּלוֹמַר: חָזֶה וָשׁוֹק וְשָׁם אָמְרוּ לִכְתּוּב קְרָא: הִיא בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, מַאי בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים? שְׁמַעְתְּ מִנַּהּ תַּרְתֵּי (יש ללמוד מכאן שני דינים), כְּלוֹמַר שֶׁאִם נִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ — נִפְסְלָה לִתְרוּמָה; וְשֶׁאִם הָיְתָה נְשׂוּאָה לְזָר וּמֵת — חוֹזֶרֶת לַתְּרוּמָה וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחָזֶה וָשׁוֹק וְנִמְצָא לָאו זֶה, שֶׁהוּא "הוּא בִתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל", כּוֹלֵל שְׁנֵי עִנְיָנִים: הָאֶחָד אַזְהָרָה לַחֲלָלָה מִלֶּאֱכוֹל קֹדֶשׁ, וְהַשֵּׁנִי אַזְהָרָה לְכֹהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר מִלֶּאֱכוֹל חָזֶה וָשׁוֹק אַף־עַל־פִּי שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ אוֹ גֵּרְשָׁהּ. אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָתָהּ בַּתְּרוּמָה בְּעוֹדָהּ תַּחַת בַּעְלָהּ הַזָּר אֵינוֹ מְפֹרָשׁ זֶה אֶלָּא לְמָדוּהוּ: מִקִּבְּלֵי הַפֵּרוּשׁ מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם, י), וְכָל־זְמַן שֶׁהִיא תַּחַת הַזָּר — הֲרֵי הִיא כְּזָר וְ"זָר" קָרִינָא בֵּהּ. וְדַע זֶה, וְגַם הִיא אִם עָבְרָה עַל לָאו זֶה — הֲרֵי הִיא לוֹקָה.

יום שישי ט"ז מר־חשון ה'תשפ"ב
מצות עשה קכז.

הַמִּצְוָה הַקכ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִצֶּמַח הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' לַה'" (ויקרא כז, ל) ["כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה" (במדבר יג, כד)]. וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב (במדבר יח, כא), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעֲשְׂרוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

יום ש"ק י"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קכז.

הַמִּצְוָה הַקכ"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִצֶּמַח הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' לַה'" (ויקרא כז, ל) ["כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַה' תְּרוּמָה" (במדבר יג, כד)]. וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב (במדבר יח, כא), שֶׁהַמַּעֲשֵׂר הַזֶּה לַלְוִיִּם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת; וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן, וְאֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח מ"ח, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו'

מוה"ר יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי"ח מ"ח והקודם לו, ואתו רב הסליחה על שנתעכב המענה שלי מפני רוב הטרדות והמכתבים שנתקבצו מחדש תשרי העבר, אשר המענה על המכתבים הנוגעים למעשה, הנה ראיתי נוהגים להקדימם לאלו הדנים ע"ד המדרש (להעיר מפת"ש ליו"ד סרמ"ב סק"ט) ובפרט שבטוח הנני שכת"ר שי' יסלח לי על איחור המענה בידעו הסיבה לזה.

ובנוגע להערותיו:

א) מה שציינתי לביאורי הזהר פ' עקב, הרי מראש לא היתה כוונתי בזה שגם שם מבואר בדיוק הענין שעליו נדבר בחילוף מכתבינו, אלא, נהגתי כמנהגי מאז, שכשמוצא הנני ענין בנגלה - לחטוף, בהזדמנות זו, ולחפש ביאור הענין בתורת החסידות, וכן לאידך גיסא כשלומדים ביאור ענין בתורת החסידות לחפש דוגמתו בתורת הנגלה, אף אם הביאור הוא באופן אחר, אבל אחרי העיון הנה נוסף ע"ז, הרי כיון שבביאורי הזהר הנ"ל מבואר הענין דברכת הנהנין, הרי בודאי שגם ע"י ביאור זה יש למצוא הארה נוספת בהנוגע לתוכן דמכתבינו. ויעוין שם בכ"מ ובפרט בסוף ד"ה ה' דא רזא דאמצעיתא, וז"ל: וזהו פי' ברוך אתה ה' כו' כדי שיהי' העלאה דהיינו פרי העץ הגשמי יוכלל במאמר עץ עושה פרי כו' וזהו פי' בורא פרי העץ וכיו"ב בכל ברכת הנהנין וד"ל, עכ"ל. שמזה מובן שאם מברך ברכה כללית הרי נכלל במאמר הכללי הקודם למאמר הפרטי דמין זה, משא"כ כשעושה ברכה מיוחדת הרי נכלל גם במאמר המיוחד למין זה, אם שנאמר בפירוש, וכמו בברכת פרי העץ המובא בביאורי הזהר, או במאמר שבא בחילופים ותמורות, וכמו שנתבאר בשער היחוד לרבינו הזקן פ"א וסוף פי"ב.

ב) בקיצור יש לבאר הדבר גם בנוסח אחר, והוא: כמו שברכת המשכה כללית מעלתה על ברכה פרטית מפני שנוסף על פרט זה כוללת בתוכה עוד פרטים, הנה זה הנימוק גופא הוא ג"כ בזה דבברכת הנהנין יש לאמר ברכה מיוחדה למין זה דוקא, כי אז הרי נוסף על ההודאה על מעלות הסוג, וכמו סוג הצומח, נוספת עוד הודאה על מעלות שבמין זה דזה הסוג, וכמו פה"ע. והוא בדוגמת ענין דכולל ומוסיף שבש"ס, וק"ל.

ג) ולולא דמסתפינא הייתי מוסיף עוד טעם במה שנהגו לאמר בר"ה נוסח ברכה כללית - מפני שענין ר"ה הוא הכלל של השנה.

ד) מעיר במכתבו מרש"י לדברים ל"ג כ"ט, שמפירושו מוכרח דגם בברכת המשכה יש בפרט

מה שאין בכלל, ולא הבנתי כוונתו, כי הרי לשון רש״י הוא ״לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם, כלל דבר הכל שלכם״. וא״כ לכאורה, משמע להיפך.

נשען על דברי כת״ר מאז, שאפשר לשלוח לו מכל המתפרסם, ואדרבה, הנה מוסג״פ קטע מהמדובר בהתועדות דשמח״ת העבר, והשייכות לענינים הנ״ל הוא, אשר בהפצת ת״ת וירא״ש יש נמנעים או מייעצים להמנע מהלימוד דמאור שבתורה זוהי פנימיות התורה, מפני שברצונם ללכת מן הקל אל הכבד, למלא כרסם בש״ס ופוסקים ואח״כ כו׳.

אבל ידוע הוא בכ״מ בדא״ח, אשר עומק רום ועומק תחת הם זלע״ז, וכמו שהירידה לבירא עמיקתא הנה היא דוקא ביכולתו של זה שהי׳ באיגרא רמא, וגם אח״כ העלי׳ גם למעלה מהאיגרא רמא הוא דוקא ע״י ירידה לבירא עמיקתא, וכידוע החילוק מירידת המלאכים למטה ונפילתם ע״ז וירידת הנשמות למטה אשר דוקא ע״ז מגיעים לאשתאבא בגופא דמלכא, ועד״ז הוא בלימוד התורה גופא - כדי לבוא ללימוד בחביבות (נדרים פא, א) וקיום המצות בדיוק גם בפרטים ופרטי פרטים, הרי (בימינו אלה בפרט) בא זה דוקא ע״י קישור בפנימיות התורה (להעיר מתניא פ״ד: ובלעדה אין להן קיום אמיתי). וזהו ג״כ ענין אור שנברא ביום ראשון שגנזו בתורה (מובא בשם הבעש״ט, ועיין ג״כ זח״א רסד, א. זח״ב קעט, א. ת״ז ת״ו. ז״ח רות פה, א). והאריכות לדכוותי׳ בטח אך למותר.

בכבוד ובברכה.

ב״ה, ט״ז מ״ח, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו מיום ה׳ בו כותב ע״ד המצב בהעסק והחיכוכים בינו ובין... בהעסק...

בפרט זה עלי להוסיף, שרואים במוחש שההתרגזות בעניני עולם, לא רק שאינו מועיל אלא עוד מקלקל, ובפרט בהיחס שבין אחד לחבירו שכשהאחד מתרגז, מתרגז גם השני, ובשעת התגלות מדות הנה מכהה מוחין ושכל, ואח״כ חאפט מען זיך אז מען האט ניט געדארפט זאגען דעם ווארט, ונוסף עכ״ז העדר השלום איז ניט געזונט גם בעד העסק ולפעמים הן בגשמי[ות] והן ברוחניות, וכאשר יפעול בעצמו להיות יותר במוחין ומעט במדות, הנה בדרך ממילא יתגלו (וועלן זיך ארויסווייזן) דרכים איך להעמיד העסק ותהי׳ גם העבודה בהעסק כדבעי למהוי.

אחת מהטע[ו]יות שרואים אצל אברכים, שמחלקים בעולם הגשמי מן הרוחני (שבדקות דדקות הוא ענין היפך האמונה, דאמונת ה׳ אחד ושמו אחד הן בגשמיות והן ברוחניות) במילא נראה להם שאם העסק אינו כדבעי, צריך לחפש רק לתקן בנוגע להעסק עצמו, ואין חושבים אולי זה מפני שצריך למלאות מה בעניני תורה ומצות, שהם צנור לפרנסה, וכאשר יהי׳ חזק בשמירת שלשת השיעורים השוים לכל נפש, בחומש תהלים ותניא, הידועים, וגם בקביעות עתים לתורה נוסף על הנ״ל, בנגלה ובחסידות, הנה אז גם גשמיות העסק יהי׳ הלוך וטוב ובשמחה.

בברכה להצלחה ברו״ג לו ולזוגתו שיחיו.

יחזקאל פרק־יא כא־כה

כא וְאֶל־לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: כב וַיִּשְׂאוּ
הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְּמָעְלָה: כג וַיַּעַל כְּבוֹד יְהוָה
מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר: כד וְרוּחַ נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִיאֵנִי כַשְׂדִּימָה אֶל־הַגּוֹלָה
בַּמַּרְאֶה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי: כה וָאֲדַבֵּר אֶל־הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר
הֶרְאָנִי: (פ)

יחזקאל פרק־יב א־ג

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם בְּתוֹךְ בֵּית־הַמֶּרִי אַתָּה יֹשֵׁב אֲשֶׁר עֵינַיִם לָהֶם לִרְאוֹת וְלֹא
רָאוּ אָזְנַיִם לָהֶם לִשְׁמֹעַ וְלֹא שָׁמֵעוּ כִּי בֵית מְרִי הֵם: ג וְאַתָּה בֶן־אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה וּגְלֵה יוֹמָם
לְעֵינֵיהֶם וְגָלִיתָ מִמְּקוֹמְךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ כִּי בֵית מְרִי הֵמָּה:

רש"י

(כא) ואל לב שקוציהם וגו'. ואותם אשר אל לב שקוץ ותועבות לבם הולך שנשארו בירושלים שלא גלו וטועים בעכו"ם ושקוצי': דרכם בראשם נתתי. שאוציא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה: **(כב)** וישאו הכרובים. לאחר שגמר דבריו אלי נסתלק: **(כג)** על ההר אשר מקדם לעיר. הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישית: **(כד)** במראה ברוח אלהים. נדמה לי כאילו עכשיו הוא מחזירני מירושלים לבבל:

(ג) כלי גולה. כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה חררה אות לבית ישראל שבירושלים שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בצק בגומא על גבי קרקע והחצצים נכנסים בתוכו והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתוב בספר קינות ויגרס בחצץ שני (איכה ג) במדרש קינות: וגלה יומם. מיום אל יום שנים שלשה ימים נהוג בעצמך כאדם המכין צעדיו לגלות שיראו בני הגולה וישאלו מה מעשיך ואתה תגיד להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביהם אשר שם ככל אשר ישמעו מפיך וכן כל יומם שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו: אולי יראו. שמא יבינו אפרצברונ"ט בלע"ז: כי בית מרי המה. לפיכך עדיין הוא שמא:

מצודת דוד

(כא) ואל לב וגו'. ר"ל אבל האנשים הרשעים הנשארים בירושלים אשר לבם הולך אל תוכיות השקוצים והתועבות לא ישארו בה לעולם לרשת חלקם כי גמול דרכם אתן בראשם ויגלו ממנה למרק עוונם: **(כב) וישאו הכרובים.** הרימו כנפיהם להסתלק מן המקום ההוא: **לעומתם.** לעומת הכרובים בשוה להם: **עליהם.** על הכרובים: **(כג) ויעל.** נסתלק מעל תוך העיר: **על ההר.** הוא הר הזיתים העומד במזרח העיר: **(כד) ורוח.** רוח הנבואה לקחני משם והביאני אל ארץ כשדים: **במראה ברוח אלהים.** במראה הנבואה נראה לי כאילו הביאני אל ארץ כשדים כי באמת שם היה אבל מתחלה נראה לי במראה הנבואה כאילו בא לירושלים כמ"ש ותבא אותי ירושלמה במראות אלהים (לעיל ח) ועתה נראה לו במראה הנבואה כאילו חזר למקומו: **ויעל מעלי.** ואז נסתלק מעלי המראה אשר ראיתי: **(כה) אל הגולה.** אל אנשי הגולה למען ישלחו הדברים לקרוביהם לירושלים: **את כל דברי ה' וגו'.** כל הדברים אשר הראוהו בשנה הששית שאז הובא לירושלים במראה הנבואה:

(ב) בתוך בית המרי. על אנשי הגולה יאמר: **אשר עינים להם.** אשר יש להם עינים לראות בהם ואינם רואים ר"ל הלא בעיניהם ראו גלותם מן הארץ ולא לקחו מוסר: **ולא שמעו.** אל דברי הנביא המזהירם: **(ג) כלי גולה.** כלים המיוחדים לאנשי גולה והם תרמיל וכד וקערה וכדומה: **וגלה יומם.** בעצם היום תהיה גולה לעיניהם וחוזר ומפרש איך יהיה הגלות ואמר שתהיה גולה ומועתק ממקומך: **אל מקום אחר.** ר"ל מביתו אל בית אחר העומד ממרחק והוא לרמז על גלות ירושלים כאשר יפרש בענין: **אולי יראו.** ר"ל אולי יתנו לב על מה שיראו הרמז בפועל כי בית מרי המה ואינם מקבלים תוכחת הנביא בפה וכאומר לכן עשה הרמז הזה אולי תועיל בזה, ואף שכל הנבואה הזאת והרמזים האלה נאמרו על יושבי ירושלים עכ"ז אולי מהם יקחו מוסר ויכנע לבבם:

מצודת ציון

(כא) לב. תוכיות הדבר ועיקרו יקרא לב וכן בלב ים (שמות טו): **נתתי.** כמו אתן כי דברי הנבואה ברורה כאילו כבר נעשתה: **(כג) ויעל.** נסתלק: **(כד) נשאתני.** ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד):

(ב) המרי. ענין מרד וסירוב:

נחמיה פרק־ה יא־יז

יא הָשִׁיבוּ נָא לָהֶם כְּהַיּוֹם שְׂדֹתֵיהֶם כַּרְמֵיהֶם זֵיתֵיהֶם וּבָתֵּיהֶם וּמְאַת הַכֶּסֶף וְהַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר
אֲשֶׁר אַתֶּם נֹשִׁים בָּהֶם: יב וַיֹּאמְרוּ נָשִׁיב וּמֵהֶם לֹא נְבַקֵּשׁ כֵּן נַעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר אַתָּה אוֹמֵר וָאֶקְרָא
אֶת־הַכֹּהֲנִים וָאַשְׁבִּיעֵם לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה: יג גַּם־חָצְנִי נָעַרְתִּי וָאֹמְרָה כָּכָה יְנַעֶר הָאֱלֹהִים
אֶת־כָּל־הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִבֵּיתוֹ וּמִיגִיעוֹ וְכָכָה יִהְיֶה נָעוּר וָרֵק וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַקָּהָל
אָמֵן וַיְהַלְלוּ אֶת־יְהוָה וַיַּעַשׂ הָעָם כַּדָּבָר הַזֶּה: יד גַּם מִיּוֹם | אֲשֶׁר־צִוָּה אֹתִי לִהְיוֹת פֶּחָתוֹ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה
מִשְּׁנַת עֶשְׂרִים וְעַד שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ שְׁנֵים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲנִי וְאַחַי לֶחֶם
הַפֶּחָה לֹא אָכַלְתִּי: טו וְהַפַּחוֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל־הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וָיַיִן אַחַר
כֶּסֶף־שְׁקָלִים אַרְבָּעִים גַּם נַעֲרֵיהֶם שָׁלְטוּ עַל־הָעָם וַאֲנִי לֹא־עָשִׂיתִי כֵּן מִפְּנֵי יִרְאַת אֱלֹהִים: טז וְגַם
בִּמְלֶאכֶת הַחוֹמָה הַזֹּאת הֶחֱזַקְתִּי וְשָׂדֶה לֹא קָנִינוּ וְכָל־נְעָרַי קְבוּצִים שָׁם עַל־הַמְּלָאכָה: יז וְהַיְּהוּדִים
וְהַסְּגָנִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אִישׁ וְהַבָּאִים אֵלֵינוּ מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־סְבִיבֹתֵינוּ עַל־שֻׁלְחָנִי:

רש"י

(יא) השיבו נא. ואף אתם תעשו כמוני למחול להם כל חובותיהם: ומאת הכסף. ורוב הכסף שהם חייבים לכם עם הדגן ותירוש וגו׳: **(יב)** ויאמרו נשיב. והם אמרו להשיב ולמחול הכל: לעשות כדבר הזה. שיהו מוחלים גם הם: **(יג)** גם חצני נערתי. אף אני בגדי נערתי חצני כמו (ישעיה מט) והביאו בניך בחוצן: נערתי. אישקולייי"ר בלע"ז כמו התנערי מעפר (שם): ככה ינער. ככה ינער הקב"ה מן העולם ומנכסיהם כל אותם שלא יהיו מוחלין חובותיהם: נעור ורק. בלא נכסים: **(יד)** אשר צוה אותי. המלך: פחה. כמו פחה שלטן, דוגמת רוקם שהוא כמו רקה: משנת עשרים. למלך דריוש כי אז עלה מבבל שנאמר (לעיל ב) ויהי בחודש ניסן שנת עשרים וגו׳: שנים שתים עשרה. שהם שתים עשרה שנה: אני ואחי. אני וחברי אשר באו עמי: לחם הפחה לא אכלתי. לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהעם נותנין אותו אל הפחה מן המס: **(טו)** הכבידו על העם. הכבידו מס על העם: ויקחו. והיו לוקחים מהם בשביל המס לחם ויין אחר נתינת ארבעים שקלים של כסף וכך היו רגילים בכל שנה: גם נעריהם. של פחות: **(טז)** החומה. חומת העיר: החזקתי. התעסקתי לעסוק בה תדיר: ושדה לא קנינו. ובשדות של היהודים שהיו בונים החומה לא קנינו אני ובני סייעתי על עסק דוחקם שהיו עוסקין בבנין החומה אבל הייתי נותן להם ממון כדי לבנות הבנין: על המלאכה. לבנות תדיר: **(יז)** מאה וחמשים איש. היו אוכלים על שולחני לבד הגרים הבאים אלינו מן העכו"ם שאף הם היו אוכלים על שלחני:

מצודת דוד

(יא) כהיום. כעת הזאת השיבו להם השדות וכו׳: ומאת הכסף. אחז מנין מרובה לומר אף אם החוב הוא מאת כסף והוא מקרא קצר וכאילו אמר עזבו ומחלו מאת הכסף וכו׳: **(יב)** נשיב. את השדות וגו׳: ומהם לא נבקש. שישלמו את החוב: כן נעשה וכו׳. הוא כפל ענין ולחזק: ואשביעם. ע"י הכהנים: **(יג)** גם חצני נערתי. מנער הייתי כנף בגדי ואמרתי אז כמו שנערתי כנף בגדי והרי הוא נעור וריק מן האבק שהיה בו כמו כן ינער וכו׳: מביתו. מאנשי ביתו: ומיגיעו. העושר הבא ע"י יגיעה: וככה יהיה. ר"ל כן ישאר עד עולם מנוער ומתרוקן: ויהללו וגו׳. על שנתן בלבם לעשות כזאת: כדבר הזה. החזירו השדות וכו׳ ועזבו את החובות: **(יד)** גם מיום. ר"ל גם הטובה הזאת עשיתי עם ישראל כי מעת אשר צוה המלך אותי להיות מושל להם בארץ יהודה והיא משנת וכו׳ כל אותן השנים אני וחברי הנשמעים לי לא אכלנו מאכל המוטל להאכיל את הפחה מדמי העם: **(טו)** והפחות. אבל הפחות הראשונים וכו׳ הם הכבידו עול על העם: ויקחו מהם. לקחו מהם כסף בעבור צורך לחם ויין די ספוקם מלבד ארבעים שקלי כסף בכל שנה: נעריהם. של הפחות הראשונים: **(טז)** וגם. אף הטובה הזאת עשיתי כי אחזתי במלאכת החומה ר"ל מזרז הייתי את הבונים לבל ירפו ידיהם מן המלאכה: ושדי וגו׳. ר"ל ועם כי בעבור התמדת המלאכה לא עסקו במלאכתן להמציא לעצמם די ספוקם עכ"ז לא קנינו מהם שדה לכלכלם בדמי מחיר השדה כ"א בנדבת הלב הייתי מפרנסם: על המלאכה. לעשות במלאכה גם המה: **(יז)** והיהודים. ר"ל מיתר העם שהיו המה עם הסגנים במספר ק"ן איש: והבאים וגו׳. הם הגרים אשר באו להתגייר כל אלה היו אוכלים על שולחני:

מצודת ציון

(יא) ומאת הכסף. שקלי הכסף: התירוש. יין: היצהר. שמן: **(יג)** חצני. כן יקרא כנף הבגד וכן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מ"ט): נערתי. עניינו תנועת דבר מה בחזקה להפיל ממנו מה שעליו כמו התנערי מעפר (שם נ"ב): **(יד)** פחה. פחה שלהם: **(טו)** אחר. הוא כענין מלבד ר"ל לבד לקיחת מ׳ שקלים לקחו עוד בלחם ויין: שלטו. משלו:

ח הַמּוֹרִיד אֶת הַגַּלְגַּלִּים וְאֶת כְּלֵי הַבָּקָר בְּשָׁעַת הַקָּדִים לַמַּיִם, בִּשְׁבִיל שֶׁיָּחוּצוּ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן. הַמּוֹרִיד בְּהֵמָה לִשְׁתּוֹת, הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּפִיהָ — בְּכִי יֵתֵן; וּבְרַגְלֶיהָ — אֵינָן בְּכִי יֵתֵן. אִם חִשֵּׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ רַגְלֶיהָ, אַף הָעוֹלִין בְּרַגְלֶיהָ — בְּכִי יֵתֵן. בְּשָׁעַת הַיַּחַף וְהַדַּיִשׁ — לְעוֹלָם טָמֵא. הוֹרִיד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ רַגְלֶיהָ — אֵינוֹ בְּכִי יֵתֵן, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה, וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה.

פרק רביעי

א הַשּׁוֹחֶה לִשְׁתּוֹת, הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּפִיו וּבְשִׁפְמוֹ — בְּכִי יֵתֵן; בְּחָטְמוֹ, וּבְרֹאשׁוֹ, וּבִזְקָנוֹ — אֵינָן בְּכִי יֵתֵן. הַמְמַלֵּא בֶּחָבִית, הַמַּיִם הָעוֹלִים אַחֲרֶיהָ, וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא מְכֻנָּן עַל צַוָּארָהּ, וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא לְצָרְכָּהּ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן. כַּמָּה הוּא צָרְכָּהּ? רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: טֶפַח. נְתָנָהּ תַּחַת הַצִּנּוֹר — אֵינָן בְּכִי יֵתֵן.

ב מִי שֶׁיֵּרְדוּ עָלָיו גְּשָׁמִים, אֲפִלּוּ אַב הַטֻּמְאָה — אֵינָן בְּכִי יֵתֵן; וְאִם נֹעַר — בְּכִי יֵתֵן. עָמַד תַּחַת הַצִּנּוֹר לְהָקֵר אוֹ

פירוש ברטנורא

ח המוריד את הגלגלים. אופן מרכבותיו, מתרגמינן גלגלי רתיכיהון: **בשעת הקדים.** בשעת החום רוח הקדים נושב. ודרך כלי עץ שהם מתבקעים מפני החום, ומורידים אותם למים והבקעים מתחברים. והיינו שיחוצו, כמו שיאוצו, כלומר כדי שיהדקו וידחקו הבקעים זה בזה: **הרי זה בכי יותן.** המים הנתלים בהם מכשירין הזרעים לקבל טומאה, משום דניחא ליה שיהיו אותם המים נתלים בכלי להדק הבקעים: **בשעת היחף.** שהבהמה יגעה ועיפה מטורח הדרך, וכן בשעה שהיא דשה בתבואה, המים שהיא מעלה ברגליה לעולם מכשירים הזרעים לקבל טומאה, לפי שהם לרצון, שהמים יפים לה לצננה ולקררה. פירוש אחר, בשעת היחף והדיש, בשעת הקציר רוצה הוא שהבהמה תרחוץ רגליה בשביל שיהיו נקיות לדוש התבואה:

ד א השוחה לשתות. בפיו ובשפמו הרי הן בכי יותן. היינו טעמא, לפי שאין המים נכנסים לפיו אלא א"כ נוגעים בשפמו תחילה, הלכך אחשבינהו: **הממלא בחבית, המים העולים אחריה,** הרי הן בכי יותן, דאי אפשר שיכנס עד שיגעו לאחוריה. אבל הניחה תחת הצנור, אין שלאחריה בכי יותן, דאפשר לקילוח שירד לתוכה ולא יגע לאחוריה: **מכונן על צוארה.** מסובב כמין טבעת מקיף לצואר החבית. מכונן לשון הוא עשך ויכוננך (דברים ל"ב): **נתנה** לחבית **תחת הצנור** לקבל המים: **אינן בכי יותן.** המים שלאחריה ושבחבל. דלא ניחא ליה אלא שיפלו המים לתוכה בלבד:

ב אפילו אב הטומאה. אפילו היה האדם הזה אב הטומאה ונטמאו המשקין שירדו עליו, ואנן אמרינן לעיל דמשקין טמאים מטמאים לרצון ושלא לרצון,

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ח

הַמּוֹרִיד אֶת הַגַּלְגַּלִּים – אופני העגלה, **וְאֶת כְּלֵי הַבָּקָר** – העול והמחרשה, **בְּשָׁעַת הַקָּדִים לַמַּיִם** – שנשבה רוח קדים, והיה שרב, ודרך כלי עץ שמתבקעים מפני החום, והוריד את הגלגלים ואת כלי הבקר למים, **בִּשְׁבִיל שֶׁיָּחוּצוּ** – שיתהדקו ויתחזקו במים, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן** – המים המנטפים מהם יש בהם דין "כי יותן", שאם נפלו על אוכלים, הרי הם מכשירים אותן לקבל טומאה, שהם לרצונו. **הַמּוֹרִיד בְּהֵמָה לִשְׁתּוֹת** – מן הנהר: **הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּפִיהָ, בְּכִי יֵתֵן** – מכשירים אוכלים לקבל טומאה, כשנפלו עליהם אחר כך; **וּבְרַגְלֶיהָ** – אבל המים שברגליה, **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – אינם מכשירים, שאינם לרצונו, לפי שהעפר נדבק בהם. **אִם חִשֵּׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ רַגְלֶיהָ** – במים, **אַף הָעוֹלִין בְּרַגְלֶיהָ** – אף המים שברגליה, **בְּכִי יֵתֵן** – מכשירים, שהרי לרצונו הם. **בְּשָׁעַת הַיַּחַף** – בשעה שיש לבהמה מחלה הקרויה "יחף", והיא באה מרוב הליכה, שהבהמה יגעה ועיפה, **וְהַדַּיִשׁ** – ובשעה שהבהמה דשה בתבואה, שמלאכה זו מייגעת אותה מאד, **לְעוֹלָם טָמֵא** – לעולם המים שברגליה מכשירים אוכלים לקבל טומאה, לפי שהם לרצונו, שהמים יפים לה לצננה ולקררה ולהסיר ממנה יגיעתה; או שבשעת הדיש רוצה הוא שהבהמה תרחץ רגליה שיהיו נקיות לדוש התבואה (ברטנורא). **הוֹרִיד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** – את הבהמה למים, **אַף עַל פִּי שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ רַגְלֶיהָ** – של הבהמה במים, **אֵינוֹ בְּכִי יֵתֵן** – אין למים שעל רגליה דין "כי יותן", ואינם מכשירים, **שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה, וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה** – שאמנם אם חרש שוטה וקטן עושים מעשה המעיד על מחשבתם, הרי זה מועיל, אבל מחשבתם בלא מעשה אינה כלום, והרי אין מעשה המוכיח על רצונם שיודחו רגליה (עיין טהרות ח, ו).

בעל "משנה אחרונה" כותב: אבל בענין ששנינו ברישא – "המוריד בהמה לשתות, המים העולים בפיה בכי יותן" – משמע שאפילו בחרש שוטה וקטן, המים העולים בפיה בכי יותן, שהורדת הבהמה למים הרי זה מעשה המוכיח על מחשבתו, שאין דרך להוריד בהמה אלא לשתיה. אבל שיודחו רגליה אינה אלא מחשבה בלבד, הלכך המים שברגליה אינם בכי יותן.

באור משנה א

הַשּׁוֹחֶה – המתכופף, **לִשְׁתּוֹת** – מן הנהר, או מן המעיין, **הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּפִיו וּבְשִׁפְמוֹ,** הרי הם **בְּכִי יֵתֵן** – שדבר ידוע הוא שהמים עולים בפיו ובשפתיו של השותה, ואינם נכנסים לפיו אלא אם כן נוגעים בשפמו תחילה, והרי המים שעליהם לרצונו, הלכך הם מכשירים אוכלים לקבל טומאה; **בְּחָטְמוֹ, וּבְרֹאשׁוֹ, וּבִזְקָנוֹ** – אבל המים העולים בחטמו ובראשו ובזקנו, **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – שאפשר לשתות באופן שלא יעלו שם מים, ונמצא שאינם לרצונו. יש מבארים הטעם, שאף על פי שעכשיו כשהוא שוחה לשתות אי אפשר שלא יגעו המים בהם, אבל אילו שתה בכלי לא היו נוגעים, נמצא שנוגעים לא דרך שתיה. ברם בפיו ובשפתיו אפילו היה שותה בכלי אי אפשר לשתות מבלי שיגעו במים, וזו דרך שתיה ("משנה אחרונה"). **הַמְמַלֵּא בֶּחָבִית** – המוריד חבית בחבל לבור, כדי למלאותה מים, **הַמַּיִם הָעוֹלִים אַחֲרֶיהָ** – הנמצאים באחורי החבית, **וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא מְכֻנָּן עַל צַוָּארָהּ** – שהוא כרוך סביב לצואר החבית, **וּבַחֶבֶל שֶׁהוּא לְצָרְכָּהּ** – לצורך החבית, כדי שיאחז בה כשיעלה אותה מן הבור, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתֵן** – המים הללו מכשירים, לפי שהם לרצונו, הואיל ואי אפשר שייכנסו המים לחבית אלא אם כן נוגעים באחוריה ובחבל. **כַּמָּה הוּא צָרְכָּהּ** – מהו שיעור החבל שהוא לצרכה של החבית? **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: טֶפַח** – יש מפרשים, שתנא קמא חולק על רבי שמעון בן אלעזר וסובר, שהכל לפי גודל החבית (**רמב"ם בפירושו למשנתנו**). אבל יש מפרשים, שרבי שמעון בן אלעזר אינו בא אלא לפרש, ואין מחלוקת בזה (**עיין "חזון נחום"**). **נְתָנָהּ תַּחַת הַצִּנּוֹר** – נתן את החבית תחת הצינור, המנטף מים מן הגג, **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – המים שבאחורי החבית ושעל החבל אינם מכשירים, לפי שאין רצונו שיפלו המים אלא לתוך החבית בלבד, והרי אפשר שיפלו לתוכה מבלי שיגעו באחוריה ובחבל.

יום שני

באור משנה ב

מִי שֶׁיֵּרְדוּ עָלָיו גְּשָׁמִים, אֲפִלּוּ אַב הַטֻּמְאָה – אפילו היה האדם הזה אב הטומאה, **אֵינָן בְּכִי יֵתֵן** – אינם טמאים ואינם מכשירים,

לִדּוֹחַ, בַּטָּמֵא — טְמֵאִין, וּבַטָּהוֹר — בְּכִי יֵתַן.
ג הַכּוֹפֶה קְעָרָה עַל הַכֹּתֶל בִּשְׁבִיל שֶׁתִּדּוֹחַ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן; אִם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִלְקֶה הַכֹּתֶל — אֵינָן בְּכִי יֵתַן.
ד חָבִית שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יְשַׁבֵּר; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְעָרֶה. וּמוֹדִים שֶׁהוּא מוֹשִׁיט אֶת יָדוֹ וְנוֹטֵל פֵּרוֹת מִתּוֹכָהּ — וְהֵם טְהוֹרִים.

פירוש ברטנורא

אפילו הכי אינן מכשירין, כיון שירידת הגשמים עליו היתה שלא לרצון: **ואם ניער.** כמו המנער טליתו [שבת קמ"ז]. שניער גופו להסיר הגשמים מעליו: **בכי יותן.** המים הנופלים ממנו מכשירין הן: **לחקר.** לקרר עצמו: **או לידוח.** לרחוץ גופו, כגון שהיה מלוכלך בטיט או בצואה: **בטמא.** אם היה האדם טמא. **טמאים** המים. ואם נפלו על הפירות, הכשירום וטמאום כאחת: **ובטהור בכי יותן.** ומכשירין:
ד חבית שירד הדלף לתוכה. שלא לרצון, ובתוכה פירות ואינו רוצה שיוכשרו לקבל טומאה: **ישבר.** שאם מערה, הרי מעביר המים מזה לזה לרצון ונמצאו הפירות מוכשרים: **ומודים.** בית שמאי לבית הלל: **שהוא מושיט את ידו וכו' והן טהורין.** כלומר לא הוכשרו בכך:

משניות מבוארות – קהתי

לפי שהמים ירדו עליו שלא לרצונו (**הרא"ש**); ויש מפרשים, שאף על פי שנטמאו המשקים שירדו עליו, והרי שנינו (א, א), שמשקים טמאים מטמאים לרצון ושלא לרצון, מכל מקום אינם מכשירים (**ברטנורא; אבל בעל "משנה אחרונה" כותב, שדברי הרב מברטנורא הם שלא בדקדוק; ועיין "תפארת ישראל"**); **וְאִם נָעַר** – גופו, כדי להסיר את המים מעליו, **בְּכִי יֵתַן** – המים הנופלים ממנו מכשירים, שהרי נתלשו לרצונו על ידי הניעור. בגמרא מבואר, שמדובר כאן בכגון שניער בכל כוחו בבת אחת, כלומר שהמים יצאו ממנו בבת אחת, ובאה המשנה להשמיענו, שאף על פי שלא נטמאו מכל מקום מכשירים, אבל אם היו המים שותתים ויורדים, הרי הם מיטמאים בשעת פרישתם, וכבר שנינו שמשקים טמאים מכשירים ומטמאים כאחד. **עָמַד תַּחַת הַצִּנּוֹר** – המנטף מים, **לְהָקֵר** – לקרר עצמו, **אוֹ לִדּוֹחַ** – לרחוץ גופו מהלכלוך שעליו, **בַּטָּמֵא** – אם היה האדם טמא, **טְמֵאִין** – המים, והרי הם מכשירים ומטמאים את האוכלים כאחד, **וּבַטָּהוֹר** – ובאדם טהור, **בְּכִי יֵתַן** – המים מכשירים.

באור משנה ג

הַכּוֹפֶה קְעָרָה עַל הַכֹּתֶל בִּשְׁבִיל שֶׁתִּדּוֹחַ – כדי שירדו מי גשמים לתוך הקערה וידיחוה, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יֵתַן** – המים שבקערה מכשירים; **אִם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִלְקֶה הַכֹּתֶל** – ואם כפה הקערה על הכותל, בשביל שלא ילקה הכותל על ידי הגשמים, **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – שאין המים שבקערה לרצונו, שהרי אינו רוצה במי הגשמים.

בגמרא מבארים משנתנו על דרך הדיוק: הכופה קערה על הכותל בשביל שתודח – הרי זה בכי יותן, אבל בשביל שיודח הכותל, אין זה בכי יותן. במה דברים אמורים? בכותל מערה, שאינו בנין, אלא עשוי הוא מאליו, אבל בכותל בנין, בשביל שלא ילקה הכותל, אינן בכי יותן, אבל בשביל שיודח הכותל, הרי זה בכי יותן.

ושתי שיטות הן בביאור משנתנו: שיטת הרמב"ם ושיטת רש"י ואחרים.

הרמב"ם מפרש: הכופה קערה על הכותל בשביל שתודח, הרי זה בכי יותן – המים שבקערה מכשירים, שאם הניח בהם פירות, הוכשרו לקבל טומאה, מפני שהם תלושים בכלי לדעת (שנתלשו לרצונו). אם בשביל שלא ילקה הכותל, אינן בכי יותן – שהמים שבקערה אינם כתלושים (מאחר שלא היה רצונו שיגיעו המים לקערה אלא שלא יפלו על הכותל). לפיכך אם נתן בה אוכלים לא הוכשרו. נתכוון שיודח הכותל: אם היה כותל בית (והרי החומר שממנו נבנה הכותל היה תלוש שחיברו לקרקע), הרי אלו מכשירין, שהתלוש שחיברו הרי הוא כתלוש לענין הכשר ונמצאו מים שעל כותל זה כמים שבכלים (שנתלשו ברצון, שהרי רצה שיפלו מי הגשמים על הכותל). ואם היה כותל מערה, שאינו בנין אלא עצמה של קרקע, המים שעליה אינם כתלושים מן הקרקע; ששני הדברים צריכים שיהיו ברצון: תלישת המים מן הקרקע ונתינתם על האוכלים, וכל שאחד מהם היה שלא ברצון, התלישה או הנתינה, לא הוכשרו. וכבר הבאנו (לעיל א, א), שלשיטת הרמב"ם מה ששנינו בתחילת מסכתנו: "כל משקה שתחילתו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון, או שסופו לרצון, אף על פי שאין תחילתו לרצון, הרי זה בכי יותן", אין הדברים אמורים על התלישה אלא על הנתינה על האוכלים בלבד, שאם נפל על הפירות לרצון אף שאין סופו לרצון, או להיפך, הוכשר.

לא כן היא שיטת רש"י, שכן רש"י סובר, שכל שיש שם תלישה לרצון לשם דבר התלוש, אף על פי שאחר כך לא היתה הנתינה על הפירות לרצון, מכל מקום הוכשרו; וכן להיפך אף על פי שלא היתה התלישה לרצון, או לשם דבר התלוש, מכל מקום אם אחר כך היתה הנתינה על הפירות לרצון, הוכשרו. **וזהו ששנינו:** "כל משקה שתחילתו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון, או שסופו לרצון, אף על פי שאין תחילתו לרצון, הרי זה בכי יותן". **שתחילתו היא התלישה מן המחובר, וסופו – הנתינה על הפירות. ולפיכך** "הכופה קערה על הכותל בשביל שתודח, הרי זה בכי יותן" – **שהואיל והחשיב את המים לשם הדחת הקערה,** שהיא דבר תלוש, אף על פי שלא החשיבם לצורך הפירות שנפלו בהם אחר כך, הוכשרו הפירות, ואין צורך שיתן בהם את הפירות לרצון. ואם חשב בשביל שיודח הכותל של מערה שהוא עשוי מאליו ומחובר מעיקרו הוא, אין זה בכי יותן. במה דברים אמורים? כשהפירות נגעו אחר כך במים שלא ברצונו. אבל אם ניחא לו בנפילת הפירות לתוכם, הרי סופו לרצון, והוכשרו הפירות. ברם, אם חשב בשביל שיודח כותל של בית, הואיל והוא תלוש ולבסוף חיברו, שדינו כתלוש לענין הכשר, לפיכך אף אם נפלו הפירות לתוך המים שלא ברצון, הוכשרו (עיין רש"י חולין טז, א; ועיין אנציקל' תלמודית ערך "הכשר"). **ואף הר"ש והראב"ד נקטו שיטה זו** (עיין ר"ש א, א; ועיין הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם הל' טומאת אוכלין יב, ב–ג).

יום שלישי

באור משנה ד

חָבִית – מלאה פירות, **שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף** – מי הגשמים הנוטפים מן הגג, **לְתוֹכָהּ** – שלא לרצון, ואינו רוצה שיוכשרו הפירות לקבל טומאה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יְשַׁבֵּר** – את החבית, ולא יערה את המים לחוץ, שאם יערם, הרי יעביר את המים מצד לצד לרצונו, ונמצאו הפירות מוכשרים (**ברטנורא**); **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: יְעָרֶה** – ישפוך את המים, כלומר שיטה את החבית על צידה, ויצאו המים ממנה (**"אליהו רבא"; "משנה אחרונה"**), שאף בכגון זה אינם מכשירים את הפירות. **וּמוֹדִים** – בית שמאי לבית הלל, **שֶׁהוּא מוֹשִׁיט אֶת יָדוֹ וְנוֹטֵל פֵּרוֹת מִתּוֹכָהּ, וְהֵם טְהוֹרִים** – כלומר שלא הוכשרו הפירות בכך, ואף על פי שעדיין היו המים בחבית.

הרמב"ם מפרש טעם המחלוקת שבמשנתנו, שלדעת בית שמאי ישבר, כדי לסלק את המים מן החבית במהירות, אבל אם יערה, כבר היתה נגיעת המים בפירות ברצון, שהרי הוא רוצה שיהיו המים בתוכה עד שיערה. אבל בית הלל סוברים, שאף אם מערה אינם מכשירים. ומודים בית שמאי, שאם היה מושיט ידו ונוטל פירות מתוכה, אינם מוכשרים, ואין אומרים, שהואיל ולא שיבר את החבית במהירות, רצונו במים עד שיטול הפירות, שדווקא כשעוסק במים לנערם והוא שוהה בשפיכתם חשוב לרצון, מה שאין כן במלקט הפירות ("חזון איש" לדעת הרמב"ם).

ה עֲרֵבָה שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ, הַנִּתָּזִין וְהַצָּפִין — אֵינָן בְּכִי יֵתַן. נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּכִי יֵתַן; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֵתַן. הִנִּיחָהּ שֶׁיֵּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ, הַנִּתָּזִין וְהַצָּפִין — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּכִי יֵתַן; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֵתַן. נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ — אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁהֵן בְּכִי יֵתַן. הַמַּטְבִּיל אֶת הַכֵּלִים וְהַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בַּמְּעָרָה, הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּיָדָיו — בְּכִי יֵתַן; בְּרַגְלָיו — אֵינָן בְּכִי יֵתַן. רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר: אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֵּרַד אֶלָּא אִם כֵּן נִטַּנְּפוּ רַגְלָיו, אַף הָעוֹלִין בְּרַגְלָיו — בְּכִי יֵתַן.

ו קֻפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה תֶּרְמוֹסִין וּנְתָנוּהָ לְתוֹךְ מִקְוֶה — מוֹשִׁיט יָדוֹ וְנוֹטֵל תֶּרְמוֹסִין מִתּוֹכָהּ וְהֵם טְהוֹרִים; הֶעֱלָם מִן הַמַּיִם, הַנּוֹגְעִים בַּקֻּפָּה — טְמֵאִים, וּשְׁאָר כָּל הַתֶּרְמוֹסִים — טְהוֹרִים. צְנוֹן שֶׁבַּמְּעָרָה — נִדָּה מְדִיחָתוֹ, וְהוּא טָהוֹר. הֶעֱלָתוּ כָּל שֶׁהוּא מִן הַמַּיִם — טָמֵא.

פירוש ברטנורא

ה הנתזין. ממנה לחוץ: **והצפין.** למעלה ויצאו לחוץ. כולהו אינן בכי יותן, לפי שהן שלא לרצון, וכן המים שבתוכה: **נטלה לשפכן.** שלא שפכן במקומן אלא נטל העריבה לשפוך המים במקום אחר, הרי הן בכי יותן, דלרצון הן הואיל ולא שפכן מיד שם במקומן: **ובית הלל אומרים.** כיון שלא הניחן שם אלא נטלה לשפכן, אינן בכי יותן: **הניחה.** אם הניח את העריבה מתחילה כדי שירד הדלף עליה: **אלו ואלו.** בית שמאי ובית הלל מודים שאף על פי שנטלה אח"כ ושפכה, הרי הן בכי יותן, הואיל וכבר חישב עליהן: **מים העולים בידיו.** שמכבס בהן, ניחא ליה: **ברגליו.** לא ניחא ליה: **אא"כ נטנפו רגליו.** הוו בכי יותן. מידי דהוה אממלא בחבית דלעיל, דמים העולים אחריה בכי יותן, כדפרישנא לעיל, לפי שאי אפשר למים ליכנס לתוכה עד שיגעו לאחוריה: **ו והם טהורין.** אע"פ שפשט אדם טמא את ידו ונטל. לפי שלא הוכשרו במים שבמקוה, דכתיב (ויקרא י"א) בכל כלי יטמא, מה כלי מיוחד שהוא תלוש ומכשיר, אף כל שהוא תלוש מכשיר, לאפוקי מים שבבורות שיחין ומערות שאינן תלושים מן הקרקע שאינן מכשירים כל זמן שלא נתלשו: **העלם מן המים.** הוכשרו התורמסין לקבל טומאה במים התלושים: **הנוגעים בקופה טמאים.** שהקופה נעשית ראשון כשנגע בה אדם טמא, והתורמסין הנוגעים בקופה הוו שני: **ושאר כל התורמסים.** שאין נוגעים בקופה: **טהורים.** דאין שני עושה שלישי בחולין: **נדה מדיחתו והוא טהור.** דלא הוכשר לקבל טומאה במים שמחוברים במערה:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

עֲרֵבָה שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ – שלא לרצון: **הַנִּתָּזִין** – המים הניתזים מן העריבה לחוץ, **וְהַצָּפִין** – והמים הצפים למעלה ונשפכים לחוץ, כשנתמלאה העריבה, **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – אינם מכשירים. והוא הדין למים שבתוך העריבה שאינם מכשירים, ולא נקטה המשנה "ניתזים וצפים", אלא משום הסיפא, שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל בניתזים וצפים. **נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ** – נטל את העריבה כדי לשפוך ממנה את המים במקום אחר, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּכִי יֵתַן** – שכיון שלא שפך את המים במקומם, אלא נטל את העריבה לשפכה במקום אחר, הרי רצה שישארו בה המים עד שישפכם שם, ונמצא שהם לרצונו, הלכך מכשירים; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – שלדעת בית הלל כיון שנטל את העריבה לשפוך ממנה את המים ולא הניחם שם, גילה דעתו שאינם לרצונו כלל, הלכך אינם מכשירים (**רמב"ם; ברטנורא**). ויש מפרשים שטעמם של בית שמאי הוא, שכיון שהגביה את העריבה כדי לשפוך את המים, הרי החשיבום ונעשו לרצון (**הרא"ש**), ואפילו שפכם במקומם (**עיין "משנה אחרונה"**). **הִנִּיחָהּ שֶׁיֵּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָהּ** – אם הניח את העריבה מתחילה כדי שירד הדלף לתוכה, **הַנִּתָּזִין וְהַצָּפִין** – כמו שבארנו לעיל, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: בְּכִי יֵתַן** – מכשירים, שכיון שירדו לעריבה לרצונו, אף המים שניתזו או נשפכו ממנה מכשירים; **בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – שלא נתכוון אלא למים שיישארו בתוך העריבה, ואילו הניתזים והצפים אינם לרצונו, הלכך אינם מכשירים. ברם, המים שבתוך העריבה לדברי הכל מכשירים, הואיל והניח את העריבה בכוונה שייכנסו בה המים הנוטפים. **נְטָלָהּ לְשָׁפְכָהּ** – נטל אחר כך את העריבה כדי לשפוך ממנה את המים, **אֵלּוּ וָאֵלּוּ מוֹדִים שֶׁהֵן בְּכִי יֵתַן** – כלומר שאפילו נטלה לשפכה, מודים בית הלל שלא בטלה מחשבתו הראשונה, שהניחה לרצונו, והרי הם מכשירים. **הַמַּטְבִּיל אֶת הַכֵּלִים וְהַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ בַּמְּעָרָה** – במקוה שבמערה, **הַמַּיִם הָעוֹלִים בְּיָדָיו** – שמטביל ומכבס בהם, **בְּכִי יֵתַן** – מכשירים, שהמים נתלשו לרצונו, הואיל ואי אפשר להטביל ולכבס מבלי שיעלו המים בידיו; **בְּרַגְלָיו** – אבל המים העולים ברגליו, **אֵינָן בְּכִי יֵתַן** – אינם מכשירים, שאינם תלושים לרצונו. **רַבִּי אֱלִעֶזֶר אוֹמֵר: אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֵּרַד** – למערה, **אֶלָּא אִם כֵּן נִטַּנְּפוּ רַגְלָיו** – כלומר נכנסו רגליו למים (**"מלאכת שלמה"**); ויש מפרשים: אלא אם כן נטנפו רגליו – **ברפש ובטיט שבמערה ורוצה שיודחו במקוה, אַף הָעוֹלִין בְּרַגְלָיו, בְּכִי יֵתַן** – אף המים העולים ברגליו מכשירים, שנחשבים הם כתלושים לרצונו, כמו בממלא בחבית, שהמים שבאחוריה מכשירים, הואיל ואי אפשר למים להיכנס לתוכה עד שיגעו באחוריה (**רש"י; ברטנורא**). ואין הלכה כרבי אלעזר (**עיין "תוספות יום טוב"; ועיין "חזון נחום", שמחלק בין זה למים שאחורי החבית; ועיין "תפארת ישראל"**).

יום רביעי

באור משנה ו

קֻפָּה שֶׁהִיא מְלֵאָה תֶּרְמוֹסִין – מין קטנית, **וּנְתָנוּהָ לְתוֹךְ מִקְוֶה** – ויש גורסים: ונתונה לתוך מקוה, כלומר שלא בכוונה (**עיין "משנה אחרונה"**), **מוֹשִׁיט יָדוֹ** – אפילו אדם טמא, **וְנוֹטֵל תֶּרְמוֹסִין מִתּוֹכָהּ** – מתוך הקופה, **וְהֵם טְהוֹרִים** – שלא הוכשרו התורמוסים במים המחוברים שבמקוה לקבל טומאה, שנאמר (**ויקרא יא, לד**): "אשר ישתה בכל כלי" – מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע ומכשיר, אף כל שהוא תלוש מן הקרקע מכשיר; יצאו מים שבבורות, בשיחין ובמערות, שאינם תלושים מן הקרקע, שאינם מכשירים כל זמן שלא נתלשו; ואף על פי שכשנטל את התורמוסים עלו מים עמהם, מכל מקום לא הוכשרו, שלא נתלשו המים שעליהם לרצונו. **הֶעֱלָם מִן הַמַּיִם** – העלה את התורמוסים בתוך הקופה מן המים: **הַנּוֹגְעִים בַּקֻּפָּה, טְמֵאִים** – שהמים שסביבות הקופה מכשירים אותם לקבל טומאה, לפי שהם לרצונו, מאחר שהדיחו את דפנות הקופה (**הר"ש; הגר"א**), **וּשְׁאָר כָּל הַתֶּרְמוֹסִים, טְהוֹרִים** – שלא הוכשרו לקבל טומאה, לפי שאין המים שעליהם לרצונו. ויש מפרשים, שכל התורמוסים שבקופה הוכשרו במים שנתלשו, כשהעלה את הקופה, והמשנה באה ללמדנו, שאם העלה אותה אדם טמא, אפילו היה אב הטומאה, אמנם התורמוסים הנוגעים בקופה טמאים, שהקופה נטמאה מנגיעת הטמא ונעשתה ראשון, והתורמוסים הנוגעים בקופה נעשו שני לטומאה, אבל שאר כל התורמוסים טהורים, שאין שני עושה שלישי בחולין (**רמב"ם; ברטנורא; עיין "משנה אחרונה" שמקשה על פירוש זה ומביא הסברים אחרים**). **צְנוֹן שֶׁבַּמְּעָרָה** – שנתנוהו לתוך המים שבמערה, **נִדָּה מְדִיחָתוֹ** – שם, **וְהוּא טָהוֹר** – שלא הוכשר במים המחוברים שבמערה לקבל טומאה. **הֶעֱלָתוּ כָּל שֶׁהוּא מִן הַמַּיִם, טָמֵא** –

ז פֵּרוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ אַמַּת הַמַּיִם, פָּשַׁט מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת וּנְטָלָן — יָדָיו טְהוֹרוֹת, וְהַפֵּרוֹת טְהוֹרִים. וְאִם חִשֵּׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ יָדָיו — יָדָיו טְהוֹרוֹת, וְהַפֵּרוֹת בְּכִי יֵתֵן.

ח קְדֵרָה שֶׁהִיא מְלֵאָה מַיִם וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה, וּפָשַׁט אַב הַטֻּמְאָה אֶת יָדוֹ לְתוֹכָהּ — טְמֵאָה; מַגַּע טֻמְאוֹת — טְהוֹרָה. וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין — טְמֵאִין, שֶׁאֵין הַמַּיִם מְטַהֲרִים אֶת שְׁאָר הַמַּשְׁקִין.

ט הַמְמַלֵּא בְּקִילוֹן, עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים — טְמֵאִין. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם נָגְבוּ — מִיָּד טְהוֹרִים; וְאִם לֹא נָגְבוּ — אֲפִלּוּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם טְמֵאִים.

פירוש ברטנורא

ז ידיו טהורות. דלא בעינן כונה לחולין. אבל אם היו פירות מעשר וכל שכן של תרומה, ידיו טמאות כשהיו, עד שיכון להטביל ידיו: **והפירות טהורים.** ולא הוכשרו, דלא אחשבה להך נפילה: **ואם בשביל שיודחו ידיו** נתכוין ליטול את הפירות מן המים, הפירות הרי הן בכי יותן ומוכשרים לקבל טומאה מכאן ולהבא. דאחשבה להך נפילת פירות ליטול ידיו בהגבהתן, והוי ליה משקה שסופו לרצון, דאע"פ שאין תחילתו לרצון הרי זה בכי יותן:

ח ופשט אב הטומאה את ידיו לתוכה טמאה. דכלי חרס מקבל טומאה מאב הטומאה הנוגע בתוכו, ולא עלתה לו טבילה, ואע"פ שהוא בתוך המקוה, לפי שהמים שבתוכו חוצצים בינו ובין מי המקוה: **מגע טומאות טהורה.** אם לא היה אב הטומאה שנגע בה, אלא ראשון לטומאה והוא הנקרא מגע טומאות, כלומר הנוגע באבות הטומאה, אז טהורה הקדירה, לפי שאין כלי חרס מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, ונמצא שלא נטמאת הקדירה אלא מחמת משקים טמאים שבתוכה שנטמאו וחוזרים ומטמאים אותה, ומשום הכי אינה מטמאה, שהרי הושקו המים שבתוכה במי מקוה ונטהרו. אבל שאר משקים כגון יין שמן וחלב, אין המקוה מטהר אותם, דלא סלקא להו השקה, הלכך חוזרים ומטמאים את הקדירה, דרבנן גזרו על המשקים שיהו ממטאין, גזירה משום משקה זב וזבה:

ט הממלא בקילון. כשהמים מכונסים במקום אחד ומבקשים להביאן אל שדה אחר, עושים להן דרך שיבואו בו אותן המים, ושם אותו דרך שאותן המים נמשכים בו נקרא קילון, ועד שלשה ימים אין אותו קילון מתנגב מן המים שהמשיכו לתוכו, ומכשירין את הפירות שנפלו לתוכן, שהרי הן לרצון: **רבי עקיבא אומר אם נגבו מיד.** ר' עקיבא לא פליג אתנא קמא. דסתם קילון אינו מתנגב עד שלשה ימים, ותנא קמא בסתם איירי. והכי מוכח בהדיא בתוספתא, דמודה ר' עקיבא בסתם שהוא שלשה ימים:

משניות מבוארות – קהתי

הצנון, שהוכשר במים שעליו או שעל ידיה, מאחר שנתלשו לרצון, שהרי נתכוונה להדיחו בהם ונטמא במגעה.

באור משנה ז

פֵּרוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ אַמַּת הַמַּיִם – לתוך תעלה, **פָּשַׁט מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו טְמֵאוֹת וּנְטָלָן** – ונטל את הפירות מתוך התעלה, **יָדָיו טְהוֹרוֹת** – לענין אכילת חולין, שאין צריכים כוונה בנטילת ידיים לאכילת חולין (**"תפארת ישראל"; עיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**), **וְהַפֵּרוֹת טְהוֹרִים** – שלא הוכשרו, הואיל ונפלו מאליהם, והמים שעליהם אינם לרצונו. **וְאִם חִשֵּׁב שֶׁיִּדּוֹחוּ יָדָיו** – שבשעה שנטל את הפירות מן המים נתכוון להדיח בהם את ידיו, **יָדָיו טְהוֹרוֹת, וְהַפֵּרוֹת בְּכִי יֵתֵן** – מוכשרים לקבל טומאה, שהוכשרו במים שעל ידיו, הואיל והם לרצונו, שהחשיבם להדחה.

יום חמישי

באור משנה ח

קְדֵרָה – של חרס, **שֶׁהִיא מְלֵאָה מַיִם וּנְתוּנָה לְתוֹךְ הַמִּקְוֶה, וּפָשַׁט אַב הַטֻּמְאָה אֶת יָדוֹ לְתוֹכָהּ** – לתוך הקדירה, **טְמֵאָה** – הקדירה, שנטמאה מאב הטומאה, ואין המקוה מטהר כלי חרס; **מַגַּע טֻמְאוֹת** – אבל פשט את ידו לתוכה מי שנגע באב הטומאה, שאינו אלא ראשון לטומאה, **טְהוֹרָה** – הקדירה, שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, והמים שבקדרה לא נטמאו, מפני שהם מעורבים במי המקוה (**רמב"ם; עיין ברטנורא; ועיין "תוספות יום טוב" ו"משנה אחרונה"**). **וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין** – אם היתה הקדירה מלאה שאר משקים, חוץ ממים, כגון יין, שמן, חלב, ופשט ראשון לטומאה את ידו לתוכה, **טְמֵאִין** – המשקים, ומטמאים את הקדירה מגזירת חכמים, אף על פי שהקדרה עם המשקים בתוך המקוה, **שֶׁאֵין הַמַּיִם** – שבמקוה, **מְטַהֲרִים אֶת שְׁאָר הַמַּשְׁקִין** – על ידי השקה, לפי שהשקה אינה מועילה אלא למים בלבד.

באור משנה ט

הַמְמַלֵּא בְּקִילוֹן – יש מפרשים, שכשהמים מכונסים במקום אחד ורוצים להעבירם אל מקום אחר, עושים להם דרך שיעברו בה המים, ודרך זו שנמשכים בה המים ממקום למקום נקראת "קילון" (**הערוך, מובא בר"ש ובברטנורא**); ויש מפרשים, שקילון היינו שוקת של עץ או חרס (**רמב"ם**); ואף ב"ערוך" מובא פירוש דומה, שקילון בלשון יווני היינו משאבה של עץ ששואבים בה מים מבורות עמוקים (עייו מקוואות ח, א): — ובאה משנתנו ללמד, שהממלא מים בקילון, **עַד שְׁלֹשָׁה יָמִים** – לאחר שמילא בו, **טְמֵאִין** – המים שבו מכשירים לטומאה, אם נפלו פירות לתוכו, שהרי הם לרצון, ועד שלושה ימים אין הקילון מתנגב מן המים שמילאו בו, וסתמו יש בו מים כדי להטפיח, אבל אחר שלושה ימים מן הסתם נתנגב. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם נָגְבוּ** – המים בקילון, **מִיָּד טְהוֹרִים** – מיד אינם מכשירים; רבי עקיבא אינו חולק על תנא קמא, שכן תנא קמא עוסק בסתם קילון, ואף רבי עקיבא סובר שסתם קילון אינו מתנגב עד שלושה ימים, אלא שהוא בא להוסיף, שאם ידוע שנגבו המים בקילון, מיד טהורים, **וְאִם לֹא נָגְבוּ** – ואם רואים שלא נגבו, **אֲפִלּוּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם טְמֵאִים** – מכשירים.

בארנו משנתנו לפי רוב המפרשים (הר"ש; הרא"ש; הראב"ד; ברטנורא). וכולם מסתייעים במה שמובא בפירוש בתוספתא, שמודה רבי עקיבא בסתם קילון שהוא שלושה ימים.

אבל הרמב"ם מפרש משנתנו בדרך אחרת, ולשיטתו נחלקו בה תנא קמא ורבי עקיבא: הממלא בקילון, עד שלושה ימים טמאין — מכשירים, שהמים הנשארים בקילון הם תלושים ברצון עד שלושה ימים, אבל אחר שלושה ימים אינם תלושים ברצון, ואם נשאר שם משקה אינו מכשיר; ומבואר הטעם ב"כסף משנה", לפי שמתחילה אין דעתו שיהיו תלושים לרצון אלא מה שיישאר בו עד שלושה ימים, מפני שאי אפשר למלא בקילון אלא אם כן יישאר שם משקה עד שלושה ימים; ואם נשאר אחר כך אינו תלוש לרצונו. ורבי עקיבא חולק על תנא קמא, וסובר: אם נגבו מיד טהורים, ואם לא נגבו, אפילו עד שלושים יום מכשירים. ואין הלכה כרבי עקיבא.

יש מעירים, שלפי המפרשים, שקילון הוא דרך שהמים נמשכים בה ממקום למקום, צריך לפרש, שאין המים שבקילון – עד שלושה ימים – מכשירים את הפירות שנפלו לתוכם אלא כשהעלום משם, שאם לא כן, הרי המים שבקילון מחוברים הם ואינם מכשירים ("חזון נחום"). ויש מוסיפים, שאם נפלו הפירות מאליהם לתוך הקילון, אפילו כשהעלום אינם מוכשרים, כמו ששנינו בתורמוסים (לעיל משנה ו): "מושיט ידו ונוטל תורמוסים מתוכה, והם טהורים". אלא שיש לפרש משנתנו, שאם נתנו פירות לתוך הקילון, הרי כשהעלום משם מוכשרים, כמו ששנינו (שם) בצנון שבמערה ("משנה אחרונה"; ועיין שם פירוש אחר למשנתנו).

י עֵצִים שֶׁנִּפְּלוּ עֲלֵיהֶם מַשְׁקִין וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים, אִם רַבּוּ — טְהוֹרִים. הוֹצִיאָם שֶׁיֵּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים, אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ — טְמֵאִים. בָּלְעוּ מַשְׁקִים טְמֵאִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָם שֶׁיֵּרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים—טְהוֹרִין, וְלֹא יַסִּיקֵם אֶלָּא בְּיָדַיִם טְהוֹרוֹת בִּלְבַד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הָיוּ לַחִין וְהִסִּיקָן, וְרַבּוּ הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁבָּלְעוּ — טְהוֹרִים.

פ ר ק ח מ י ש י

א מִי שֶׁטָּבַל בַּנָּהָר, וְהָיָה לְפָנָיו נָהָר אַחֵר וְעָבַר בּוֹ — טִהֲרוּ שְׁנַיִּים אֶת הָרִאשׁוֹנִים. דָּחָהוּ חֲבֵרוֹ לְשָׁכְרוֹ, וְכֵן לִבְהֶמְתּוֹ — טִהֲרוּ שְׁנַיִּים אֶת הָרִאשׁוֹנִים. וְאִם כִּמְשַׁחֵק עִמּוֹ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יָתֵן.

פירוש ברטנורא

י שנפלו עליהם משקים. טמאים: **אם רבו.** מי גשמים על המשקים ההם, בטלום וטיהרום: **הוציאן כדי שירדו עליהן גשמים.** דאחשבינהו לגשמים: **אע"פ שרבו טמאין.** דנטמאו הגשמים עצמן: **בלעו משקין טמאים.** כגון שהעצים נגובים מבחוץ ובתוכן משקין בלועין, אע"פ שהוציאן כדי שירדו עליהן גשמים דאחשבינהו לגשמים, אפילו הכי טהורין, דלא נגעו במשקין טמאין, שהרי בלעו: **לא יסיקם אלא בידים טהורות.** שלא יטמאו הידים את מי הגשמים שהוחשבו ויחזרו ויטמאו את התנור, דמשקה מטמא כלי. אבל בידים טהורות, יכול להסיקם בתנור והתנור טהור, ולא אמרינן דסוף משקה טמא הבלוע לצאת מחמת ההיסק, דבעצים שהאש שולטת בהן ונאחז בהן האור כלין המשקים לתוכן, ואין יוצאים לחוץ כשמסיקן בתנור: **אם היו לחין.** עצים הללו שבלעו משקין טמאין ומחמת לחותן יצאו משקין עצמן מהן, ואם אותן משקים פלטו משקה הטמא הבלוע ורבו משקין שמעצמן על משקה הבלוע: **טהורין.** שביטלו אותן. ואין הלכה כר' שמעון:

ה א מי שטבל בנהר. ומים שעליו מכשירין, שהרי לרצון הן: **והיה לפניו נהר אחר, ועבר בו.** ומים שעליו מן הנהר השני אינן לרצון ואינן מכשירין: **טיהרו.** מי הנהר השני, מים שהעלן עמו מן הטבילה, ואין מכשירין לא אלו ולא אלו: **דחיו.** דחהו: **לשכרו.** שהיה חברו שיכור ומתוך שכרותו דחהו והפילו בנהר: **וכן לבהמתו.** שהפיל את הבהמה בשכרותו בנהר, והיו עליו מי טבילה, ועל הבהמה מים לרצון: **טיהרו שניים.** שהיו על ידי שכרות ולא לרצון: **את הראשונים.** שהיו לרצון: **ואם כמשחק.** דחה את חברו בנהר או את הבהמה, גם השניים בכי יותן, דכולהו לרצון נינהו:

משניות מבוארות – קהתי

יום ששי

באור משנה י

עֵצִים שֶׁנִּפְּלוּ עֲלֵיהֶם מַשְׁקִין – טמאים, **וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים** – שאינם מקבלים טומאה, **אִם רַבּוּ** – מי הגשמים על המשקים הטמאים, **טְהוֹרִים** – המשקים, שנתבטלו ברוב מי הגשמים. **הוֹצִיאָם** – את העצים, מן הבית לחוץ, **שֶׁיֵּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים** – והרי שהחשיב את מי הגשמים, והם מקבלים טומאה, **אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוּ** – מי הגשמים על המשקים, **טְמֵאִים** – המשקים, לפי שמי הגשמים עצמם נטמאו (**הר"ש; הר"ב**). ויש מפרשים משנתנו לא לענין טומאה אלא לענין הכשר: עצים שנפלו עליהם משקין – משבעת המשקים המכשירים, כגון שמן או דבש, ברצון, וירדו עליהם גשמים – שלא לרצון, אם רבו – מי הגשמים על המשקים וביטלום, טהורים – אין המשקים מכשירים, שכולם שלא לרצון. הוציאם שירדו עליהם גשמים, אף על פי שרבו, טמאים – מכשירים, שהרי כולם לרצון (**רמב"ם הל' טומאת אוכלין יג, ב**). **בָּלְעוּ** – העצים, **מַשְׁקִים טְמֵאִים** – כגון שהעצים יבשים מבחוץ ובתוכם משקים בלועים (ואף להרמב"ם מדובר כאן במשקים שהם טמאים). **אַף עַל פִּי שֶׁהוֹצִיאָם שֶׁיֵּרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים** – שהחשיב את מי הגשמים, **טְהוֹרִין** – מי הגשמים שעליהם, שלא נטמאו מהמשקים הבלועים, מאחר שלא נגעו בהם, **וְלֹא יַסִּיקֵם** – את העצים, **אֶלָּא בְּיָדַיִם טְהוֹרוֹת בִּלְבַד** – שלא יטמאו הידים את מי הגשמים ויחזרו המים ויטמאו את התנור, שמשקים מטמאים כלים מגזירת חכמים. אבל יש סוברים, שמשקים שנטמאו מחמת ידים טמאות אינם מטמאים כלים, ומכאן מבארים הם הטעם, "גזירה שלא יסיקם הטמא (כשעליהם משקה טופח), ונמצאו המשקים שעליהם מטמאים את התנור" (**רמב"ם הל' טומאת אוכלין ט, ו**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הָיוּ לַחִין** – העצים שבלעו משקים טמאים, שהיו טריים, **וְהִסִּיקָן** – והרי בשעת ההסקה יוצאים מהם משקים מחמת לחותם, ועמהם נפלטים גם המשקים הטמאים שבלעו, **וְרַבּוּ הַמַּשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מֵהֶן** – מעצמם, מחמת לחותם – **עַל הַמַּשְׁקִין שֶׁבָּלְעוּ, טְהוֹרִים** – שהמשקים שמחמת עצמם דינם כמי פירות, שאינם מקבלים טומאה, ומבטלים הם ברוב את המשקים הטמאים שבלעו. יש מפרשים, שרבי שמעון אינו חולק על תנא קמא, שכן תנא קמא מדבר בעצים יבשים, שהאש שולטת בהם, ונמצאו המשקים הבלועים בהם כלים בתוכם ואינם יוצאים לחוץ בשעת ההסקה; ורבי שמעון בא להוסיף בעצים לחים, שאין האש ממהרת לשלוט בהם עד שיתייבשו, ובתוך כך נפלטים לחוץ מי לחות העצים ועמהם אף המשקים שבלעו, כמו שבארנו לעיל (**הר"ש; הרא"ש**). אבל הרמב"ם מפרש שרבי שמעון חולק על תנא קמא וסובר, שדווקא אם היו העצים לחים, ורבו המשקים היוצאים מהם על המשקים שבלעו, טהורים, אבל אם לא יהיה הדבר כן, אז מטמאים אותם העצים את התנור בשעת ההסקה, מחמת המשקים הטמאים שבלעו, היוצאים מתוכם.

בעל "תוספות יום טוב" כותב, שמדברי הרמב"ם נראה, שהמחלוקת של תנא קמא ורבי שמעון היא בזה, שלדעת רבי שמעון אין לטהר אלא בלחים, כשרבו המשקים היוצאים מהן על המשקים שבלעו, אבל ביבשים, הרי הם מטמאים את התנור בשעת ההסקה, מפני פליטת המשקים הטמאים שבלעו, וסובר רבי שמעון, שאף יבשים פולטים משקים בשעת ההסקה. ולדעת תנא קמא אינם מטמאים את התנור, לפי שעצים יבשים אינם פולטים את המשקים בשעת ההסקה. אבל מהתוספתא משמע שלא כדברי הרמב"ם, אלא שנחלקו בעצים לחים, שלדעת תנא קמא אין המשקים היוצאים מהם מבטלים ברוב את המשקים הטמאים שבלעו (עיין "תוספות יום טוב"; ועיין "משנה אחרונה"; "חזון נחום").

באור משנה א

מִי שֶׁטָּבַל בַּנָּהָר – והרי המים שעליו מכשירים, שהם לרצון, **וְהָיָה לְפָנָיו נָהָר אַחֵר** – בדרכו, **וְעָבַר בּוֹ** – והמים של הנהר האחר אינם לרצון, שאינו צריך להם, **טִהֲרוּ שְׁנַיִּים אֶת הָרִאשׁוֹנִים** – מי הנהר השני ביטלו את מי הנהר הראשון, וכל המים שעליו נחשבים כתלושים שלא ברצון, ואינם מכשירים, **דָּחָהוּ חֲבֵרוֹ לְשָׁכְרוֹ** – שהיה חברו שיכור, ודחהו בשכרותו, והפילו לנהר, לאחר שטבל, **וְכֵן לִבְהֶמְתּוֹ** – שחברו דחה בשכרותו את בהמתו, לאחר שטבלה, והפילה לנהר שלא לרצון, **טִהֲרוּ שְׁנַיִּים אֶת הָרִאשׁוֹנִים** – ביטלו המים השניים שהיו שלא לרצון את הראשונים שהיו לרצון, וכולם נחשבים כמים שאינם לרצון, ואינם מכשירים. **וְאִם כִּמְשַׁחֵק עִמּוֹ** – שדחהו חברו לנהר דרך שחוק, **הֲרֵי זֶה בְּכִי יָתֵן** – יש בזה דין "כי יותן", שאף המים השניים היו לרצון, ומכשירים.

בענין "דחהו חברו לשכרו" כותב בעל "משנה אחרונה": דווקא לשכרו, שאין כאן רצון, אבל דחהו בכעסו ונתכוון להפילו לנהר, הרי המים תלושים ברצונו של זה המדחה; ואף על פי שאינם ברצון הנדחה, מכל מקום תלושים ברצון

ב הַשָּׁט עַל פְּנֵי הַמַּיִם, הַנִּתָּזִין — אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן. וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהַתִּיז עַל חֲבֵרוֹ — הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֵּן. הָעוֹשֶׂה צִפּוֹר בַּמַּיִם, הַנִּתָּזִין וְאֶת שֶׁבָּהּ — אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן.

ג פֵּרוֹת שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָן וּבִלְּלָן שֶׁיִּגּוֹבוּ — רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּכִי יֶתֵּן; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן.

פירוש ברטנורא

ב הנתזין. שלא בכונה: **העושה ציפור במים.** שמעלה על פני המים רתיחות כמין אבעבועות: **הנתזין.** בעשיית אבעבועות: **ואת שבה.** דהיינו מי אבעבועות עצמן. ואית דגרסי, העושה צנור במים. כמו שעושים הנערים כמין צנור של קנה או של עץ חלול, לנתז ממנו המים בצחוק: **ואת שבה.** המים הנשארים בצנור:

ג ובללן שינוגבו. בלל כל הפירות במים, שכשיהיו המים מפוזרים בכל הפירות יתנגבו ויתיבשו יותר מהרה: **וחכמים אומרים אינן בכי יותן.** והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

הם. ואפילו להסוברים בהכשר שצריך רצון הבעלים דווקא, היינו בנפילת הפירות למים, לפי שצריך שיהא "כי יותן" דומה ל"כי יתן", והרי זה בנתינת מים על הזרע כתוב, אבל לענין תלושים ברצון מועיל רצון כל שהוא.

ויש גורסים: "דחהו חברו לשברו" (רמב"ם), כלומר שנתכוון להזיק, ואפשר לפרש אף לפי גירסה זו, שנתכוון להפילו על הארץ או על אבן, ונפל למים שלא בכוונתו ("משנה אחרונה").

בדרך דומה מפרש הגר"א את הסיפא: "ואם כמשחק עמו הרי זה בכי יותן" — מפני שזה לרצון חברו שדחהו, שעל ידי מעשה יכול להכשיר אפילו פירות חברו, והוא הדין שיכול להחשיב את המים שעל חברו.

כן כותב הגר"א בענין ששנינו ברישא: "והיה לפניו נהר אחר" — דווקא נהר אחר, אבל באותו נהר, כל הנהר הוא לרצון, שאין כוונתו דווקא לטבול במקום זה, וכל מקום באותו הנהר הוא לרצון. וכן שנו בתוספתא: "הטובל בים או בנהר, אף על פי שהפליג יותר ממיל, הרי הוא בכי יותן; עבר בנהר אחר או שדחהו חברו... — טהרו שניים את הראשונים".

שבת קודש

באור משנה ב

הַשָּׁט עַל פְּנֵי הַמַּיִם, הַנִּתָּזִין — המים הניתזים שלא בכוונה, על ידי תנועות איבריו, **אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן** — אינם מכשירים, שאינם תלושים לרצון. **וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהַתִּיז עַל חֲבֵרוֹ, הֲרֵי זֶה בְּכִי יֶתֵּן** — המים הניתזים מכשירים, שנתלשו ברצון. **הָעוֹשֶׂה צִפּוֹר בַּמַּיִם** — יש מפרשים, שנופח במים ומעלה על פניהם אבעבועות (**הר"ש; הרא"ש; הר"ב**); ויש מבארים, שעושה בקנה צורת צפור במים (**הגר"א**); והרמב"ם מפרש: כלי העשוי מקנים, והוא מיוחד לשחק בו בזריקתו למים: **הַנִּתָּזִין** — המים הניתזים בעשיית הצפור, **וְאֶת שֶׁבָּהּ** — היינו מי האבעבועות עצמן (לפי הר"ש), או המים שבקנה (לפי הגר"א), או המים הנשארים בתוך הצפור, היינו בתוך הכלי העשוי מקנים לשם משחק (**לפי הרמב"ם; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**), **אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן** — אינם מכשירים, שאינם לרצון.

באור משנה ג

פֵּרוֹת שֶׁיָּרַד הַדֶּלֶף לְתוֹכָן — שירדו עליהם מי הגשמים הנוטפים מן הגג, **וּבִלְּלָן** — ועירב כל הפירות במים, **שֶׁיִּגּוֹבוּ** — כדי שיתנגבו מהר, שעל ידי שהמים מפוזרים בכל הפירות ממהרים להתייבש, **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּכִי יֶתֵּן** — הוכשרו הפירות לקבל טומאה, הואיל והרטיבם בכוונה (**עיין "תוספות יום טוב" בשם מהר"ם**); **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינָן בְּכִי יֶתֵּן** — שהרי לא רצה כלל שיתלחלחו הפירות; ואף על פי שבללם, לא היתה כוונתו אלא כדי שימהרו להתייבש, הלכך לא הוכשרו הפירות לקבל טומאה. והלכה כחכמים.

בעל "משנה אחרונה" מפרש: רבי שמעון אומר: בכי יותן — פירוש, שהפירות הללו לא הוכשרו, אבל המים שעליהם הם תלושים ברצון, הואיל ובללם בכוונה, ואם נתן פירות אחרים בצידם ונתלחלחו, הם מוכשרים. וחכמים סוברים, שכל שאין לו צורך במים אלו, הרי הם שלא לרצון.

ובעל "תפארת ישראל" מפרש, שרבי שמעון וחכמים חולקים, אם הולכים אחר הכוונה הסופית מכיון שרצונו היה שיתלחלחו בתחילה כדי שיתנגבו בסוף.

אגרות קודש

ב"ה, ד' מ"ח, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר אברהם חנוך שי'

שלום וברכה!

זה זמן רב שלא הגיעתני ממנו כל ידיעה ואתענין לדעת מהתקדמות עבודת ההעתקה של הבית רבי אשר מהראוי הוא שהי' - אם באפשרי הוא - שיצא מבית הדפוס לי"ט כסלו הבע"ל, כמובן אם ע"י הזירוז בזה לא תהי' מגרעת בטיב עבודת ההעתקה, ומפני כמה טעמים נכון הי' להדפיסו כאן, וכיון שגם הילוך הדואר משם לכאן נמשך לפ"ע, הרי לכאורה כבר הזמן קצר, ובטח יודיע בפרטיות מהמצב בזה.

כן בטח במשך זמן זה נדפסו כמה ענינים בהמכ"ע על ידו, וישלח לכאן קטעי המכ"ע וכפי המדובר בזה זה מכבר,

בברכה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כב ע"ב: **תָּנָא** בברייתא, שהיה הממונה אומר להם **הוֹצִיאוּ אֶצְבְּעוֹתֵיכֶם לְמִנְיָן.** הגמרא מבארת מדוע נעשה הגורל באופן זה. שואלת הגמרא: מדוע הוצרכו למנות האצבעות, **וְנִימְנִינְהוּ לְדִידְהוּ** - ונמנה את הכהנים עצמם. משיבה הגמרא: **מְסַיַּיע לֵיהּ לְרַבִּי יִצְחָק, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָסוּר לִמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל אֲפִילּוּ לִדְבַר מִצְוָה, דִּכְתִיב** לגבי שאול המלך שמנה את אנשי הצבא (שמואל א' יא ח) 'וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק', ו'בזק' הוא לשון שבר, שמנאם על ידי שכל אחד השליך לפניו שבר חרס ומנו את השברים, ומכך שלא מנאם בגופם, יש ללמוד שאסור למנות את ישראל אף לדבר מצוה, שהרי היתה זו מלחמת מצוה. דוחה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי, מִמַּאי דְּהַאי 'בֶּזֶק' לִישְׁנָא דְּמִיבְזַק** - לשון של שברים **הוּא, וְדִילְמָא שְׁמָא דְּמָתָא** - אולי שם מקום **הוּא, כִּדְכְתִיב** (שופטים א ה) 'וַיִּמְצְאוּ [אֶת] אֲדֹנִי בֶזֶק [בְּבֶזֶק] וַיִּלָּחֲמוּ בוֹ'. הגמרא מביאה מקור אחר לדין זה: **אֶלָּא** האיסור למנות את ישראל נלמד **מֵהָכָא,** שנאמר במלחמת שאול בעמלק (שמואל א' טו ד) 'וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם, וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים', שמנה שאול את אנשי הצבא על ידי שנטל כל אחד טלה מצאן שאול, והביאו את כל הטלאים למקום רחב ומנו אותם.

מאמר נוסף בענין זה: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַמּוֹנֶה אֶת יִשְׂרָאֵל** לגולגלותם **עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר** (הושע ב א) 'וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד', כלומר שאסור למודדו. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) 'לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר'.

הגמרא מביאה קושיא על פסוק זה: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, רַבִּי יוֹנָתָן רָמֵי** - הקשה סתירה, **כְּתִיב** בתחילת הפסוק 'וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם', ומשמע שיהיה להם מספר, ובהמשך **כְּתִיב 'אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר'** ומשמע שאין להם מספר כלל. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** - בסיום הפסוק מדובר **בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם** שאז אין להם מספר כלל. ואילו **כָּאן** - בתחילת הפסוק, מדובר **בִּזְמַן שֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם** שאז רבים הם אך יש להם מספר.

תירוץ נוסף: **רַבִּי אָמַר מִשּׁוּם אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסְתַּאי, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** בסיום הפסוק מדובר כשהספירה היא **בִּידֵי אָדָם,** שלא יוכלו לסופרם כלל, ואילו **כָּאן** - בתחילת הפסוק מדובר כשהספירה היא **בִּידֵי שָׁמַיִם,** וכוונת הפסוק שמספר בני ישראל יהיה גדול עד שלא יוכלו לסופרם בידי אדם אלא רק בידי שמים.

אגב הזכרת שני המנינים שמנה שאול את אנשי צבאו, מביאה הגמרא מאמר הקשור לכך: **אָמַר רַב נְהִילַאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל, בֵּינָן שֶׁנִּתְמַנָּה אָדָם** להיות **פַּרְנָס** - ממונה **עַל הַצִּיבּוּר** הרי הוא **מִתְעַשֵּׁר,** שהרי **מֵעִיקָּרָא** במנין הראשון [במלחמת יבש גלעד] שהיה קודם שמלך שאול על ישראל **כְּתִיב 'וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק'** - בשברי חרסים, והיינו דבר מועט, **וּלְבַסּוֹף** - במנין השני [במלחמת עמלק] שהיה לאחר שכבר המליכוהו כל ישראל עליהם **כְּתִיב 'וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים'** - שמנה אותם על ידי טלאים שנלקחו מצאנו, הרי שנתעשר בינתיים.

שואלת הגמרא: **וְדִילְמָא מִדִּידְהוּ** - שמא הטלאים היו משלהם, ואין ראיה שהתעשר. משיבה הגמרא: **אִם כֵּן, מַאי רְבוּתָא דְּמִילְּתָא** - מה החשיבות בכך שמנאם בטלאים, ולמה לא מנה אותם עכשיו גם כן בשברי חרסים, אלא ודאי שבסוף נתעשר ומנאם בטלאים שלו.

רש"י

בבזק — לשון שברי חרסים, נטל כל אחד ואחד חרס והשליך לפניו, ומנו החרסים. **ויפקדם בטלאים** — צוה לקחת כל אחד טלה מצאן המלך, ובאו למרחב, ונמנו הטלאים. **כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים** — אלמא אית להו מנין.

שתהיה השמחה בריבוי והטוב בריבוי וככפל לשון הכתוב בשמחה ובטוב לבב.

מקשה הגמרא: **וַהֲרֵי** שנינו במשנה שאחד בתשרי הוא ראש השנה **לְיוֹבְלוֹת**, והיובל תלוי במעשה תקיעת שופר ביום הכיפורים. מתרצת הגמרא: משנתינו כדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה הִיא** שהיובל חל מראש השנה, ואינו תלוי בתקיעה.

לעיל (ז:) הובאו תירוצידם של רבא ורב נחמן בר יצחק מדוע לא נקטה המשנה חמשת ראשי שנים, מביאה הגמרא תירוץ נוסף: **וְרַב אַשֵּׁי אָמַר**, מה שלא מנה התנא אלא ארבעה ראשי שנים הוא מפני שאַרְבָּעָה] **רָאשֵׁי הַשָּׁנִים הֵם שֶׁהֵן חֲלִים בְּאַרְבָּעָה] רָאשֵׁי חֳדָשִׁים**, ולכן לא נמנו אלא אלו, אך ראש השנה לרגלים החל בט"ו בחודש לא נמנה. ומשום כך גם לא נקטה המשנה את ראשי השנים לענין העומר ושתי הלחם, כיון שאינם חלים בראש חודש.

מקשה הגמרא: והלא אחד מראשי השנים הוא **בְּאֶחָד בְּשַׁבָּט** ראש השנה לאילנות, וכי סתם לנו התנא במה שנקט ארבעה ראשי שנים **בְּבֵית שַׁמַּאי**, שהרי לבית הלל הוא בט"ו בו. מתרצת הגמרא: התנא מנה בתחילה את ראש חודש שבט בין ארבעה ראשי השנים ואחר כך פירש את דבריו **וְהָכִי קָאָמַר**, שֶׁלִּשָּׁה מתוך הארבעה ראשי שנים הם לְדִבְרֵי הַכֹּל, והרביעי שהוא **בְּאֶחָד בְּשַׁבָּט**, שנוי במַחֲלוֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל.

*

שנינו במשנה (לעיל ב.): באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי.**

הגמרא מבארת טעם שני הדעות: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ**, וכל אחד מפרשו כפי שיטתו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים סה יד) **'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ'** – הצאן התלבשו בבשר על ידי שהתעברו, ועמקים יתכסו בתבואה מתוך שהזריעה צומחת הרבה, וכשיגיע זמן הקציר בניסן, והתבואה תהיה בקשים שלה, תנשב בהן הרוח והשבלים נוקשות זו בזו, ונראות כמשוררות. **רַבִּי מֵאִיר**, שהוא התנא קמא במשנתינו, **סָבַר, אֵימָתַי 'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן'** – מתי הוא זמן עיבורם של הכבשים, **בְּזְמַן שֶׁ'עֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'** – בזמן שמתכסים העמקים בתבואה, **וְאֵימָתַי 'עֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'**, **בְּאַדָּר** שהוא זמן צמידת התבואה, נמצא שהכבשים **מִתְעַבְּרוֹת בְּאַדָּר, וְיוֹלְדוֹת בְּאָב**, כיון שזמן עיבורם של הכבשים הוא חמשה חדשים, ומשום כך **רֹאשׁ הַשָּׁנָה** שֶׁלָּהֶן לענין מעשר בהמה הוא ראש חודש **אֱלוּל**, משום שבזמן זה כבר נולדו רוב הכבשים שנתעברו באותה השנה, ומכאן ואילך מתחילה שנה חדשה, ועל כן היום שראוי להיות בו הגבול בין שנה לשנה, הוא ראש חודש אלול. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** חולקים **וְאוֹמְרִים** שיש לפרש הפסוק באופן זה, **אֵימָתַי 'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן'** – מתי הוא זמן עיבורם של הכבשים, **בְּזְמַן שֶׁ'יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ'** – בזמן שהשיבלים אומרות שירה, **וְאֵימָתַי שֶׁבֻּלִּים אוֹמְרוֹת שִׁירָה, בְּנִיסָן** שהוא זמן הקצירה, נמצא **שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת בְּנִיסָן וְיוֹלְדוֹת בְּאֱלוּל**, ומשום כך **רֹאשׁ הַשָּׁנָה** שֶׁלָּהֶן לענין מעשר בהמה הוא ראש חודש **תִּשְׁרֵי**, שבזמן זה כבר נולדו רוב הכבשים שנתעברו באותה השנה, ומכאן ואילך מתחילה שנה חדשה.

שואלת הגמרא: **וְאִידָּךְ נַמִּי** – רבי מאיר האומר שראש השנה למעשר בהמה הוא אלול, **הָא כְּתִיב 'יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ'**, ומשמע שזמן עיבור הכבשים הוא בזמן הקציר בניסן, ואיך יפרש זאת לפי שיטתו שעיבור הכבשים הוא באדר. משיבה הגמרא: **הַהוּא** – פסוק זה מדבר **בְּאַפְּלָתָא, דְּהָוְיָין בְּנִיסָן** – בכבשים המתאחרות ומתעברות בניסן, אבל רוב הכבשים מתעברות באדר.

שואלת הגמרא: **וְאִידָּךְ נַמִּי** – רבי אלעזר ורבי שמעון הסוברים שראש השנה למעשר בהמה הוא בתשרי כיון שהכבשים מתעברות בניסן, **הָכְתִיב 'וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'** ומשמע שזמן עיבור הכבשים הוא בזמן שמתכסים העמקים בתבואה, והיינו בחודש אדר. משיבה הגמרא: **הַהוּא בְּחַרְפֵּיָיתָא, דְּאַתְיָין מֵאַדָּר** – בכבשים החריפות שמקדימות ומתעברות באדר, אבל רוב הכבשים מתעברות בניסן.

הגמרא מקשה על פירושו של רבי יוחנן בהסבר המחלוקת: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר** הסובר שרוב הכבשים מתעברות באדר, **כְּדִכְתִיב** – מתפרש הכתוב כסדרו, **'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן'** שהוא זמן עיבור הכבשים, וזה **בְּזְמַן שֶׁ'עֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'** דהיינו באדר, וממשיך הפסוק, **וְאִיכָּא נַמִּי** – ויש גם מיעוט כבשים שמתעברות כש**'יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ'** דהיינו בניסן. **אֶלָּא לְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** הסוברים שרוב הכבשים מתעברות בניסן בזמן ש'יתרועעו אף ישירו', אם כן **אִיפְּכָא מִיבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך הפסוק להכתב להיפך, **'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן'** – רוב הכבשים מתעברות, **בְּזְמַן שֶׁ'יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ'** – כשהשבלים אומרות שירה, שהוא ניסן, **וְאִיכָּא נַמִּי** – ויש גם מיעוט כבשים שמתעברות בזמן **דַּ'עֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'** שהוא אדר.

רבא מפרש באופן אחר את טעמי שני הדיעות: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא 'לְבָשׁוּ כָרִים הַצֹּאן' בְּזְמַן שֶׁ'עֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר'**, והיינו שרוב הכבשים מתעברות **בַּאֲדָר, וְהָכָא בְּהַאי קְרָא קָמִיפַּלְגִי** – ונחלקו בפירוש פסוק אחר, שנאמר לגבי מעשר (דברים יד כב) **'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה'**. ודרשו חכמים מכך שכפל הכתוב 'עשר תעשר' **שִׁבְשְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֶחָד מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה, וְאֶחָד מַעֲשֵׂר דָּגָן**, ונכתבו יחד כדי להקישם זה לזה, **רַבִּי מֵאִיר סָבַר, מַקִּישׁ מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה לְמַעֲשֵׂר דָּגָן, מָה מַעֲשֵׂר דָּגָן סָמוּךְ לִגְמָרוֹ עֲשׂוּרוֹ**, שהדרך להניח הפירות בכל ימות הקיץ בשדה להתייבש, ובאחד בתשרי שהוא סמוך לזמן גמר הפירות אז הוא ראש השנה לענין מעשרות, **אַף מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה סָמוּךְ לִגְמָרוֹ עֲשׂוּרוֹ**, וכיון שזמן לידת הכבשים הוא באב, לכן ראש השנה למעשר בהמה באחד באלול, שזהו סמוך לגמרו. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבְרֵי** שההיקש הוא באופן אחר, והוא לענין הזמן, **מַקִּישׁ מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה לְמַעֲשֵׂר דָּגָן, מָה מַעֲשֵׂר דָּגָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ** באחד **בְּתִשְׁרֵי, אַף מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ** באחד **בְּתִשְׁרֵי.**

*

שנינו במשנתינו (לעיל ב): **בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַשָּׁנִים.**

מבררת הגמרא: **לְמַאי הִלְכְתָּא** – לגבי איזו הלכה המשנה אומרת שאחד בתשרי הוא ראש השנה לשנים. **אָמַר רַב פַּפָּא, לִשְׁטָרוֹת** – שהיו כותבים בשטרות שנות המלכים, וכדי שידעו הדיינים מה דינו של השטר היוצא לפניהם, אם הוא שטר מוקדם או מאוחר, קבעו חכמים זמן ידוע לתחילת שנת המלך. **דִּתְנַן** (שביעית פ"י מ"ה), **שִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין** – שטרות שהזמן שנכתב בהם מוקדם מזמן ההלואה **פְּסוּלִין**, משום שבמלוה בשטר, אם אין הלוה משלם, יכול המלוה לגבות מקרקעות שמכר הלוה אחר ההלואה, ועלול המלוה לגבות שלא כדין מקרקעות שנמכרו מזמן הכתוב בשטר ובאמת לא השתעבדו לתשלום החוב, שהרי נמכרו קודם להלואה, לכן פסלוהו חכמים. **וְהַמְּאוּחָרִין** – אם זמן השטרות מאוחר מזמן ההלואה **כְּשֵׁרִין**, שבשטרות אלו אין חשש אם יגבה המלוה מנכסים שמכר הלוה לאחר התאריך הכתוב בשטר, שהרי הוא אחר זמן ההלואה.

מקשה הגמרא: איך אפשר לפרש שכוונת המשנה שראש השנה לשנים היינו לענין שנות המלכים, **וְהָתְנַן** במשנתינו (לעיל ב.) **בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים, וְאַמְרִינָן** (בגמרא שם) **לְמַאי הִלְכְתָּא, וְאָמַר רַב חִסְדָּא, לִשְׁטָרוֹת**, ואם כן מבואר שראש השנה למלכים הוא בניסן ולא בתשרי. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – מה ששנינו שניסן הוא ראש השנה למלכים, היינו **לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, כָּאן** – ומה ששנינו שתשרי הוא ראש השנה לשנים, היינו **לְמִנְיַן שְׁנוֹת מַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם.**

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** לפי זה **הָא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא** (לעיל ג.) **לֹא שָׁנוּ** שראש השנה למלכים הוא בניסן **אֶלָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לְמַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם מִתִּשְׁרֵי מְנִינָן, רַב חִסְדָּא מַתְנִיתִין אֲתָא לְאַשְׁמוּעִינָן** – וכי בא רב חסדא להשמיענו דבר המפורש במשנה.

מתרצת הגמרא: **לֹא** – אין כוונתו לפרש את עצם החילוק בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם, אלא **רַב חִסְדָּא קְרָאֵי אֲתָא לְאַשְׁמוּעִינָן** – כוונתו להשמיענו כיצד למדים חילוק זה מהכתובים בנחמיה, וכפי שנתבאר לעיל (שם).

תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא**, אפשר לתרץ שרב חסדא בא לחדש

המשך בעמוד לה

רש"י

והרי יובל – שהוא תלוי בתקיעה. **רב אשי אמר** – האי דלא חשיב במתניתין אלא ארבעה – לפי שלא מנה אלא ראשי שנים הבאים בראשי חדשים. ואין רגלים מן המנין, אלא כדאמרינן: רגל שבו, ולהכי לא תני נמי ר"ה דעומר ושתי הלחם: ופרכינן. **א"כ באחד בשבט** – סתם לן תנא ברישא כב"ש, דאי כב"ה – הא אמרי בט"ו בו. ה"ק כו' – תנא דמתניתין סתם ברישא אחד בשבט בראשי שנים, והדר פריש ואזיל בסיפא באחד בשבט ר"ה לאילתן דברי ב"ש, למימרא דהא דסתם ברישא ארבעה ראשי שנים בראשי חדשים – לאו דברי הכל היא, אלא אב"ש קאי. [שלשה **לדברי הכל** – לאו דוקא] דהא אחד באלול נמי פלוגת' היא, דר"א ור"ש אומרים באחד בתשרי, [אלא אב"ה קאי]. **לבשו כרים הצאן** – מקרא הוא בספר תהלים: "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו". לבשו כרים הצאן – מתלבשות הכבשים, שמתעברות. **יעטפו בר** – שהזריעה צומחת וניכרת יפה. **יתרועעו אף ישירו** – בניסן כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשים שלה, והרוח מנשבת והן נוקשים זו על זו – נשמע הקול, ונראות כמשוררות: זמן עיבור בהמה דקה חמשה חדשים. ר"ה שלהן אלול – דסמוך לגמרו זמן חדש וישן שלהן לחידוש השנה. **בזמן שיתרועעו** – השיבולים. **ההוא באפלתא** – יש לך צאן המעטיפות ומתאחרות לקבל זכר עד ניסן, אבל רובן מאדר הוו. **בשלמא לר"מ** – דדריש קרא כדכתיב: "לבשו כרים". **ואיכא נמי** – מיעוטא שאין מתלבשות כרים עד שיתרועעו השיבולים. **אלא לר"א** – דאמר: רובא בניסן ומיעוטא באדר – איפכא מיבעי ליה למיכתב. **מעשר דגן סמוך לגמרו עישורו** – ר"ה למעשרות תשרי, דהכי תני ליה לקמן (דף יב,א) בברייתא, ותשרי סמוך לגמרו הוא, דכל ימות החמה מניחם ליבש בגרנות שבשדות. **בא' בתשרי ר"ה לשנים למאי הלכתא לשטרות** – לתחילת שנות מלכים, כדפרישית בריש פרקין (דף ב,א). **קראי אתא לאשמועינן** – כדאמרן בריש פרקין (דף ג,ב) "דברי נחמיה בן חכליה". **ואי בעית אימא** – רב חסדא דאיצטריך לאשמועינן כדאמרן דמלכי אומות בתשרי לית ליה הא דרב פפא, דפריש ר"ה לשנים דהכא לשטרות, אלא כר' זירא מתני לה לפירושא דלשנים דמתני' דר' זירא מתני ר"ה לשנים – לתקופת חמה ולבנה, לומר שמונין לברייתן והילוכן [של] תקופת החמה ומולדות הלבנה מתשרי. **ור"א היא דאמר בתשרי נברא העולם** – לקמן בפרקין (דף י,ב). **רב נחמן בר יצחק אמר** – ר"ה לשנים דתנן הכא – לדין תנא, שהקב"ה דן בתשרי את כל באי העולם, כל הקורות אותם עד תשרי הבא. **דכתיב: עיני ה' אלהיך בה**

מראשית השנה – הנגזרות עליה.

שהחדש

תוספות

והרי יובלות – יש תימה: מאי ס"ד? הא לא מיתוקמינן כלל אלא לרבי ישמעאל בנו של ר"י ב"ב לקמן. [**באחד** בשבט כבית שמאי – פי': בתמיה]. **שלשה** לדברי הכל ואחד בשבט מחלוקת – הא לא מתוקמא בר"ש, דלית ליה אחד באלול, אלא בר"מ אתיא. [ואבתי] צריכי למימר דנסיב לה אליבא דתנאי, דלרגלים לא מיתוקמא בר"מ. **לבשו** כרים הצאן – מתרגמינן: "יעלון דוכרייא עילוי ענא" והוא לשון נקיה. ובקונט' מפרש לקמן (ד' יא,א) לגבי הא דאמר רבי יהושע בניסן נברא העולם, דקאמרינן: באותו הפרק זמן בהמה וחיה שמדורגים זה עם זה. ובכאן לא פירש כן.

סמוך לגמרו עשורו – ואע"ג דתנן בפ"ק דמעשר' (מ"ג) התבואה והזיתים משיביאו שליש – מ"מ אין דרך ללקטם אלא כשנגמרו. **מה** מעשר דגן ר"ה שלו תשרי – כדתנן בפירקין (דף ב,א) "ולירקות", דהיינו למעשר. כך מפרש בגמ' (דף יב,א) ומיהו, לא מפרש מנלן. ושמא נפקא לן מדכתיב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". וגמר שנה שנה מתשרי דכתיב: "מראשית השנה" כדלקמן (ע"ב) גבי לשמיטין. [ועי"ל דטעמא דבתשרי כדפירש רש"י פ"ב דכתובות (דף כה,א) דלא נתחייבו ישראל במעשר עד שהתחילו למנות שמיטין – א"כ מעשר בשמיטין תלה רחמנא, ושמיטין הוי תשרי ר"ה]. **רב** חסדא כר' זירא – דמוקים ליה למתני' לתקופות. והא דלא תנא תשרי ר"ה למלכי אומות העולם – משום דבאומות העולם לא קמיירי.

לתקופות כר"א דאמר בתשרי נברא העולם – ומונין מולד הלבנה והתקופה מאחד בתשרי, ורבי יהושע מונה מניסן. ויש נפקותא מרובה בדבר במה שקודם מנין של זה למנין של זה חצי שנה. והא דקיימא לן פרק "כיצד מעברין" (עירובין ד' נו,א ושם) דאין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום, אם בתחילת היום וכו' – היינו משום דהתם כולהו כר' יהושע, דתניא בברייתא כוותיה, דשמואל סבר כר' יהושע. דלר"א בכ"ה באלול נברא העולם, ולר' יהושע בכ"ה באדר. היינו דכשנברא אדם בששי קדש החדש. וזה טעם למחשבי העבור לאחר שצרפו כל השעות והקפה של כל מחזורים, שמסיירין ז"ט תרמ"ב. פי': ז' ימים, תשע שעות, תרמ"ב חלקים, דרגילים לומר: לפי שהיתה הלבנה נזופה ע"י שקטרגה ונהגה נזיפה בעצמה ז"ט תרמ"ב. ולא מצינו טעם זה בכל מקום. אלא זהו הטעם: לפי שהמונה מבריאת העולם לא מונה ר"ה עד יום ששי שנברא אדם הראשון, ובשעה תשיעית נצטווה כדאמר פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין ד' לח,ב) ומסתמא אז קדש החדש, ומשקדש החדש ע"כ היה המולד ו' שעות קודם, דשית שעי מכסי סיהרא, ונמצא המולד בתחילת בתחילת

1 וַהֲרֵי יוֹבְלוֹת! - רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן
2 בְּרוֹקָה הִיא. וְרַב אַשִּׁי אָמַר: אַרְבַּע רָאשֵׁי הַשָּׁנִים הֵם
3 שֶׁהֵן בְּאַרְבַּע רָאשֵׁי חֳדָשִׁים. - בְּאֶחָד בִּשְׁבָט כְּבֵית
4 שַׁמַּאי! - הָכִי קָאָמַר: שְׁלֹשָׁה לְדִבְרֵי הַכֹּל, בְּאֶחָד
5 בִּשְׁבָט מַחֲלוֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל. "רַבִּי אֱלִעֶזֶר
6 וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי": אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:
7 וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן
8 וַעֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ". רַבִּי מֵאִיר
9 סָבַר: אֵימָתַי "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" - בִּזְמַן שֶׁ"עֲמָקִים
10 יַעֲטְפוּ בָר". וְאֵימָתַי "עֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר" - בַּאֲדָר.
11 מִתְעַבְּרוֹת בַּאֲדָר וְיוֹלְדוֹת בְּאָב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלָּהֶן
12 - אֱלוּל. רַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: אֵימָתַי
13 "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" בִּזְמַן שֶׁ"יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ"
14 אֵימָתַי שֶׁבָּלִים אוֹמְרוֹת שִׁירָה - בְּנִיסָן, מִתְעַבְּרוֹת
15 בְּנִיסָן וְיוֹלְדוֹת בֶּאֱלוּל, רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלָּהֶן תִּשְׁרֵי. -
16 וְאִידָךְ נַמִּי, הָא כְּתִיב "יִתְרוֹעָעוּ אַף יָשִׁירוּ". - הַהוּא
17 בְּאַפְלַתָּא, דְּהָוְיָין בְּנִיסָן. - וְאִידָךְ נַמִּי, הָכְתִיב "עֲמָקִים
18 יַעֲטְפוּ בָר"! - הַהוּא בְּחָרְפַּיְיתָא, דְּאָתְיָין מֵאָדָר.
19 בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר - כְּדִכְתִיב "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן"
20 בִּזְמַן שֶׁ"עֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר", וְאִיכָּא נַמִּי "יִתְרוֹעָעוּ
21 אַף יָשִׁירוּ". אֶלָּא לְרַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אִיפְּכָא
22 מִיבָּעֵי לֵיהּ: "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" - בִּזְמַן שֶׁ"יִתְרוֹעָעוּ
23 אַף יָשִׁירוּ", וְאִיכָּא נַמִּי דְּ"עֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר"! אֶלָּא
24 אֲמַר רָבָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" -
25 בִּזְמַן שֶׁ"עֲמָקִים יַעֲטְפוּ בָר", בַּאֲדָר. וְהָכָא בְּהַאי
26 קְרָא קָמִיפַּלְגִי: "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" בְּשִׁנֵּי מַעֲשְׂרוֹת הַכָּתוּב
27 מְדַבֵּר, אֶחָד מַעֲשַׂר בְּהֵמָה וְאֶחָד מַעֲשַׂר דָּגָן. רַבִּי
28 מֵאִיר סָבַר: מַקִּישׁ מַעֲשַׂר בְּהֵמָה לְמַעֲשַׂר דָּגָן, מַה
29 מַעֲשַׂר דָּגָן - סָמוּךְ לִגְמָרוֹ עִישׁוּרוֹ, אַף מַעֲשַׂר בְּהֵמָה
30 - סָמוּךְ לִגְמָרוֹ עִישׁוּרוֹ. וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר וְרַבִּי שִׁמְעוֹן
31 סָבְרִי: מַקִּישׁ מַעֲשַׂר בְּהֵמָה לְמַעֲשַׂר דָּגָן, מַה מַעֲשַׂר
32 דָּגָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ תִּשְׁרֵי - אַף מַעֲשַׂר בְּהֵמָה
33 רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ תִּשְׁרֵי. "בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה
34 לְשָׁנִים". לְמַאי הִלְכְתָּא? אָמַר רַב פַּפָּא: לִשְׁטָרוֹת.
35 דִּתְנַן: שִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין - פְּסוּלִין, וְהַמְּאוּחָרִין -
36 כְּשֵׁרִין. וְהָתְנַן: בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים,
37 וְאָמְרִינַן: לְמַאי הִלְכְתָּא, וְאָמַר רַב חִסְדָּא: לִשְׁטָרוֹת! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, כָּאן - לְמַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם. - אֶלָּא
38 הָא דַּאֲמַר רַב חִסְדָּא: לָא שָׁנוּ אֶלָּא לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל לְמַלְכֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם - מִתִּשְׁרֵי מָנִינַן, רַב חִסְדָּא מַתְנִיתִין אֲתָא
39 לְאַשְׁמוּעִינַן!? - לָא, רַב חִסְדָּא קְרָאֵי אֲתָא לְאַשְׁמוּעִינַן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: רַב חִסְדָּא כְּרַבִּי זֵירָא מַתְנֵי לַהּ, דְּרַבִּי זֵירָא אָמַר:
40 לְתִקּוּפָה, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּאָמַר: בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: לְדִין. דִּכְתִיב "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
41 שָׁנָה" - מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה נִידּוֹן מַה יְהֵא בְּסוֹפָהּ. מִמַּאי דִּתְשְׁרֵי הוּא - דִּכְתִיב "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ", אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ

שהחדש

אין כוונתי לצעוק על העבר, אלא לעוררם על כל פנים על ההווה והעתיד.

ממכתב ט' מר-חשוון, תשי"ט

בתחילת שעה ט"ו, דהיא שעה שלישית של יום. וסימן וי"ד, פי': ביום ו' בסוף שעה י"ד היה המולד, מאחר שלא היה ר"ה עד יום ו' שקידש אדם הראשון החדש – נמצא שנברא העולם בב"ה באלול, ואותה שנה של תוהו שמונין – משום דיום אחד בשנה חשוב שנה. וכשתתדקדק על מולד ניסן של תוהו שלפני תשרי של יישוב שבו נברא אדם, תמצא מולד ניסן ברביעי בתשע שעות תרמ"ב חלקים, שאתה צריך להשליך ב' ד' תל"ח לאחריו, ב' ימים ד' שעות תל"ח חלקים. ומולד תשרי של תוהו שלפניו שנמצא ב' ה' ר"ד. ולתקופה – מניסן של תוהו מונין, שהיתה התקופה בתחילת ליל ארבעה. ונמצאת תקופת תשרי של יישוב של אחריו ביום ד' ט"ו שעות, כדאמרינן בפרק "כיצד מעברין": אין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום וז' שעות ומחצה. נמצא דשתי תקופות ט"ו שעות, ונמצא דקדמה תקופת תשרי למולד א' כ"ג, פי': יום אחד כ"ג שעות, ונמצא דקדמה תקופת ניסן את המולד ז' ט' תרמ"ב. דל חצי (שעה) עודפת התקופה על המולד ה' י' תרמ"ב, פי': ה' ימים י' שעות תרמ"ב חלקים, ובשתצרף ה' י' תרמ"ב עם א' כ"ג עולה ז' ט' תרמ"ב. והרי עכשיו נוהגין למנות מתשרי של תוהו שנות העולם, כדפי', דיום אחד בשנה חשוב שנה, ותקופת ניסן מונין מולד תשרי ב' ה' ר"ד, וזקוקים להסיר ז' ט' תרמ"ב. ודבר תימה הוא במה נחלקו ר"א ור' יהושע דתניא לקמן (דף יב,א) מונין לתקופה מניסן ולמולדות מתשרי, והלא היו יכולים לברר הדבר, דכ"ד שעות מיכסי סיהרא בין חדתא לעתיקא, כדאיתא בסוף פ"ק דערכין (דף ט,ב ושם) והם מרחיקין המולד זה מזה ב' ד' תל"ח – כולי האי אין ראוי לטעות, דאיך יטעו בו שני ימים?.

שהחדש מתכסה בו – שאין הלבנה נראית לרחוקים, כגון שחרית לבני מערב, וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחדרושה, כפי' הקונטרס. והביא ר"ת ראיה מויקרא רבה בפרשת "אמור אל הכהנים" דקאמר התם: "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" והלא ניסן חדש, ונכסה, ויש בו חג! אלא: זה שחגו בו ביום, ואין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג, וחגו ביומו, אלא תשרי. ועוד מפרש ר"ת: "מתכסה" – מזומן, כמו: "ליום הכסא יבא ביתו" דבפרק "חלק" (סנהדרין דף צו,ב) גבי עמון ומואב שיבבי בישי דארעא דישראל הוו וכו'. והר"ר משולם מפרש: "שהחדש מתכסה בו" – שאין חטאת ר"ח קרב בראש השנה, כדכתיב: "מלבד עולת החדש ומנחתה" ולא כתיב: "מלבד חטאת ועולה", והקשה לו ר"ת: דבריש תוספתא דשבועות תניא (ל') שעירים מקריבים ישראל בכל שנה, וחשיב י"ב בראשי חדשים. ובאופן דמוסף דר"ה "וחיות אשר הנה מרובעות" יסד ר"א הקלירי: מוספי חדש עשתי עשרה, דהיינו פרים בני בקר שנים ואיל אחד, כבשים בני שנה שבעה, ושעיר לכפר, והשיב לר"ת: שלא אמר שאין בו מוסף, אלא "מתכסה" – שלא הזכיר הכא חטאת בקרא ד"מלבד", כמו שהזכיר עולה. ועוד פי': "מתכסה" – שאין מזכירין מוסף של ר"ח בתפלה, משום דאמרי': רשב"ג ה"ל בריה דבסים קליה, עייל קמי תיבותא, כי מטי לראשי חדשים אישתיק, ולא רצה לאמרו. פי': דמוטב שיבא זכאי ויכפר על החייב, ואל יבא חייב ויכפר על הזכאי. פירוש: ההוא דר"ח קרוי חייב, משום דאמרי': אמר הקב"ה: הביאו כפרה וכו', עב"ל. ור"ת רגיל להזכיר ולומר מלבד עולת החדש, ולסיים ושני שעירים לכפר, חד דר"ח וחד דר"ה. **בעשרה** בתשרי הוא – לרב אשי דאמר לעיל ארבעה ראשי השנה בד' ראשי חדשים פריך הא דא"ל רב חסדא לעיל רגל שבו ר"ה לרגלים – דוה נמי מצי לשנויי הכא הכי. **ורבנן** שנת חמשים אתה מונה – לרבנן, כיון דאינה מתקדשת מתחילתה איצטריך ליה קרא להכי, ולא איצטריך למעוטי סופה מחמת דמוסיפין מחול על הקדש – דדשתה מבציר בציר, אסופי מבעיא?! וא"ת: אדרבה, כ"ש דצריך טפי, משום דכתיב בקרא "שנה" ואין כאן שנה שלימה, אא"כ תמשך עד יוה"כ אחר! ויש לומר: דכיון דלא שייך טעמא דתוספת ממילא, בלא שום יתור ממעטא מקרא ד"וקדשתם" דמשמע דוקא שנת החמשים.

ואי

שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּכְתִיב "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב". תָּנוּ רַבָּנַן: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב" מְלַמֵּד שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה נִכְנָסִין לַדִּין אֶלָּא אִם כֵּן קִידְּשׁוּ בֵית דִּין שֶׁל מַטָּה אֶת הַחֹדֶשׁ. תַּנְיָא אִידָּךְ: "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" אֵין לִי אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל, לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם מִנַּיִן - תַּלְמוּד לוֹמַר "מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב". אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל"? מְלַמֵּד שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין תְּחִילָּה לַדִּין. כְּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: מֶלֶךְ וְיִבּוּר - מֶלֶךְ נִכְנָס תְּחִילָּה לַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר "מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ". מַאי טַעְמָא? - אִי בָּעֵית אֵימָא: לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמִיקַם מַלְכָּא אַבַּרְאֵי, וְאִיבָּעֵית אֵימָא: מִקַּמֵּי דְּלִיפּוּשׁ חָרוֹן אַף. "וְלִשְׁמִיטִין". מְנָלָן? דִּכְתִיב "וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ" וְגָמַר "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִתִּשְׁרֵי, דִּכְתִיב "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה". - וְלִגְמוֹר "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִנִּיסָן, דִּכְתִיב "רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה". דָּנִין שָׁנָה שֶׁאֵין עַמָּהּ חֲדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁאֵין עַמָּהּ חֲדָשִׁים, וְאֵין דָּנִין שָׁנָה שֶׁאֵין עַמָּהּ חֲדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁיֵּשׁ עַמָּהּ חֲדָשִׁים. "וְלִיוֹבְלוֹת". יוֹבְלוֹת בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי הוּא?! יוֹבְלוֹת בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי הוּא! דִּכְתִיב "בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר"! - הָא מַנִּי - רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא הִיא. דְּתַנְיָא: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים, יָכוֹל לֹא תְּהֵא מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא מִיּוֹם הַכִּפֻּרִים וְאֵילָךְ - תַּלְמוּד לוֹמַר "וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים" מְלַמֵּד שֶׁמִּתְקַדֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת מִתְּחִילָּתָהּ. מִכָּאן אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא: מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפֻּרִים לֹא הָיוּ עֲבָדִים נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶן וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאֲדוֹנֵיהֶם, אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין וַעֲטֻרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפֻּרִים - תָּקְעוּ בֵית דִּין בַּשּׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן, וְשִׁדּוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְרַבָּנַן: שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאִי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֲדָשִׁים. תַּנְיָא אִידָּךְ: "יוֹבֵל הִיא" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים" יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמִּתְקַדֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת מִתְּחִילָּתָהּ כָּךְ מִתְקַדֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת בְּסוֹפָהּ, וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי מוֹסִיפִין מְחוֹל עַל קֹדֶשׁ - תַּלְמוּד לוֹמַר "יוֹבֵל הִיא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים - שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאִי אַתָּה מְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים וְאַחַת.

ורבנן:

שהחדש מתכסה בו – לרחוקים, כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחידודה. **אלא אם** כן קדשו החדש **כו'** – וה"ק: אם קבעו ישראל את חק החדש – יהא משפט להקב"ה. מלך **וציבור** – כשהקב"ה דן אותם, מלך נכנס תחילה. **משפט עבדו** – שלמה קאמר ליה. **דליפוש חרון אף** – בשביל עונות צבור. **מנלן** – ששנת שמיטה מקודשת מר"ה, ואסור בעבודת הקרקע? **וקדשתם שנת החמשים מה ת"ל** – מכיון שאמר: "שבע שבתות שנים והעברת שופר בחדש השביעי" – יודע אני שהיא שנת החמשים. **לא נפטרים לבתיהם** – דכתיב: "תעבירו שופר", והדר: "וקראתם דרור". **ולא משתעבדין** – דכתיב: "וקדשתם את שנת החמשים". **ועטרותיהן בראשיהן** – אם רצה לשום עטרה בראשו, להראות שיצא חפשי. **שנים אתה** מקדש – כששנת יובל נכנסה, מצוה על ב"ד לומר: מקודשת השנה. **ואי אתה מקדש שום** חדש – כר"א בר"ש, דאמר לקמן בפרק שני (ד' כד,א) בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו – אין מקדשין אותו, ויליף טעמא מהכא. **לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים** – דילפינן מיניה שמתקדשת מתחלתה. **יכול כך מתקדשת בסופה** – אחר ראש השנה, ותמשוך עד יום הכפורים. **ואל תתמה** – אם משמרין אותה בתוך שנה שלאחריה. **שהרי מוסיפין** מחול **על קודש** – כדאמרינן לקמן בשמעתין. **ת"ל יובל היא** – מיעוטא היא.

ורבנן

שנה השביעית (שמיטה) היא כמו שבת, ולכן כשם ששבת עניינה הוא ספירת המלכות, על-דרך-זה הוא בשנה השביעית.

ממאמר שבת פרשת וירא ה'תשמ"ז

שֶׁהַחֹדֶשׁ [־הירח] מִתְכַּסֶּה בּוֹ, כלומר שמחמת קטנותו בשחרית נראה רק במזרח, ומתכסה [־אינו נראה] לישובי מערב, ובערבית נראה רק במערב, ומתכסה לישובי מערב, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה יום טוב של **רֹאשׁ הַשָּׁנָה**, אבל בשאר מועדים שאינם בתחילת החודש, הירח נתמלא במקצת ונראה בכל מקום, ולכן ודאי כוונת הכתוב לראש השנה. **וּכְתִיב** בפסוק שלאחריו 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי **יַעֲקֹב**' – חוק לישראל מאת הקב"ה לתקוע באותו היום, והוא יום המשפט לקב"ה, הרי שזמן המשפט לקורות השנה כולה הוא באחד בתשרי.

*

הגמרא מביאה דרשות נוספות שנאמרו על הפסוק שהוזכר: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', מְלַמֵּד, שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה נִכְנָסִין לַדִּין בראש השנה, אֶלָּא אִם כֵּן קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה אֶת הַחֹדֶשׁ, וכך מתפרש הפסוק, 'כי חק לישראל הוא', בזמן שחק לישראל הוא והיינו שבית דין של מטה קבעו את החודש, אזי 'משפט לאלקי יעקב'.

תַּנְיָא אִידָךְ – שנינו בברייתא אחרת שפסוק זה נדרש באופן אחר, 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא', אֵין לִי אֶלָּא שביום זה הוא משפט לְיִשְׂרָאֵל, לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם מִנַּיִן שגם הם נידונים באותו היום, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', והיינו שאלהי יעקב דן את כל העולם, אִם כֵּן שהוא יום דין לכל העולם מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל', מְלַמֵּד הכתוב, שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִין תְּחִילָּה לַדִּין, ואחריהם נכנסים לדין אומות העולם. והטעם לכך כִּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, מֶלֶךְ וְציבּוּר שבאים לדין בפני הקב"ה, מֶלֶךְ נִכְנָס תְּחִילָּה לַדִּין, כמו שֶׁנֶּאֱמַר בדברי שלמה המלך (מלכים א' ח נט), 'לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ' ו'משפט עבדו' היינו משפט שלמה המלך בעצמו, ואחריו נאמר 'משפט עמו', ומכאן שהמלך נכנס תחילה לדין ואחריו כל ישראל. מַאי טַעְמָא לסדר הזה בעת המשפט, אִי בָּעֵית אֵימָא, לָאו אוֹרַח אַרְעָא – אין זה דרך ארץ לְמִיקַם מַלְכָּא אַבְּרָאי – שיעמוד המלך בחוץ וימתין עד לגמר דינם של העם. וְאִי בָּעֵית אֵימָא, כדי שהמלך יכנס לדין מִקַּמֵּי דְּלִיפּוּשׁ חֲרוֹן אַף – קודם שיתרבה הכעס על עוונות העם שנפקדו ונזכרו כשדנים אותם. ומטעמים אלו יש להקדים גם את דינם של ישראל לפני דינם של אומות העולם.

*

שנינו במשנתינו (לעיל ב.): באחד בתשרי ראש השנה לשנים **וְלַשְׁמִיטִּין**.

מבררת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין לנו שמתשרי חלה השמיטה ונאסרת עבודת הקרקע. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** (ויקרא כה ד) 'וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ', **וְגָמַר** בגזירה שוה 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִתִּשְׁרֵי, **דִּכְתִיב** (דברים יא יב) 'מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה' וכפי שנתבאר (לעיל ע"א) כוונת פסוק זה לאחד בתשרי, ומכך אנו למדים שגם 'השנה' שנאמרה לגבי שמיטה מתחילה בתשרי.

שואלת הגמרא: **וְלִגְמוֹר** בגזירה שוה 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִנִּיסָן, **דִּכְתִיב** בחודש ניסן (שמות יב ב) 'רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', ונלמד מכאן שראש השנה לשמיטה הוא בניסן. משיבה הגמרא: דָּנִין 'שָׁנָה' שנכתבה בשמיטה שֶׁאֵין – שלא מוזכר עִמָּהּ חֳדָשִׁים, מִ'שָׁנָה' שנכתבה בתשרי שֶׁאֵין עִמָּהּ חֳדָשִׁים, וְאֵין דָּנִין 'שָׁנָה' שֶׁאֵין עִמָּהּ חֳדָשִׁים, מִשָּׁנָה האמורה בניסן, שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ הזכרת חֳדָשִׁים, שנאמר 'לחדשי השנה'.

*

שנינו במשנתינו (לעיל ב.): באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין **וְלַיּוֹבְלוֹת**.

מקשה הגמרא: וכי ראש השנה **לְיוֹבְלוֹת בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי הוּא**, והרי **יוֹבְלוֹת בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי הוּא**, **דִּכְתִיב** בפרשת היובל (ויקרא כה ט) שבשנת החמשים 'בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר' הרי ששנת היובל מתחילה ביום הכפורים כשתוקעים בשופר.

מתרצת הגמרא: **הָא מַנִּי** – משנתינו כדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא הִיא. דְּתַנְיָא**, נאמר לגבי יובל (ויקרא כה י) 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מדוע הוצרך הכתוב לומר שהוא בשנת החמשים והרי כבר נכתב קודם (שם כה ח־ט) 'וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים', ומבואר ששנת היובל בשנת החמשים. אלא **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** שהתקיעה תהיה 'בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים' **יָכוֹל לֹא תְּהֵא** שנת היובל מִתְקַדֶּשֶׁת **אֶלָּא** מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים **וְאֵילָךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים' מְלַמֵּד שֶׁמִּתְקַדֶּשֶׁת **וְהוֹלֶכֶת מִתְּחִילָּתָהּ** – מאחד בתשרי, **וּמִכָּאן אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָא, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים** של יובל, **לֹא הָיוּ עֲבָדִים** עברים **נִפְטָרִין לְבָתֵּיהֶן**, שהרי נאמר 'וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה וגו' בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים', ורק אחר כך 'וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ' (שם כה י), **וְאולם לֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאֲדוֹנֵיהֶם**, שהרי נאמר 'וקדשתם את שנת החמשים', ומשמע שכבר מתחילתה מתקדשת, **אֶלָּא** מתחילת השנה ועד יום הכיפורים העבדים **אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין, וְעַטְרוֹתֵיהֶן בְּרָאשֵׁיהֶן, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְתָקְעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן וְשֹׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן**. ולכן שנינו שאחד בתשרי ראש השנה ליובלות, כיון שלדעת רבי ישמעאל [שנשנית משנתינו כדעתו] מתחיל היובל במקצת בראש השנה.

מבררת הגמרא: **וְרַבָּנָן** החולקים וסוברים ששנת היובל מתקדשת רק מיום הכפורים, איך יפרשו הכתוב (ויקרא כה י) 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה', והרי מיותר הוא כפי שנתבאר לעיל.

משיבה הגמרא: רבנן דורשים מפסוק זה, **שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאֵי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים**, כלומר, שרק כשנכנסת שנת היובל מצוה על בית דין לומר שהשנה מקודשת, אבל אין מצוה לקדש את החודש, אלא מקודש הוא מאליו.

*

הגמרא מביאה ברייתא לענין זמן תחילת דיני היובל: **תַּנְיָא אִידָךְ**, נאמר (שם כה יא) 'יוֹבֵל **הוּא** שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה', מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'שנת החמשים שנה' והרי כבר נאמר בפסוק הקודם שהיובל בשנת החמשים, שנאמר 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים'. משיבה הברייתא: אלא **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** 'וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים', ודרשו מכך שכבר מתחילתה מתקדשת, **יָכוֹל** – הייתי אומר, **כְּשֵׁם שֶׁמִּתְקַדֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת מִתְּחִילָּתָהּ** – בראש השנה, עד שמתקדשת לגמרי ביום הכפורים, **כָּךְ מִתְקַדֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת בְּסוֹפָהּ**, ונמשכת קדושתה בשנת החמשים ואחת עד ליום הכפורים, **וְאַל תֹּתְמַהּ** על כך שנמשכת לשנה הבאה, **שֶׁהֲרֵי מצינו שמוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ** (כמובא להלן ט.), **תַּלְמוּד לוֹמַר**, 'יוֹבֵל **הוּא** שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים', **שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאֵי אַתָּה מְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים וְאַחַת**.

העובדה שאינו רואה בעיני בשר, אינה משנה את המציאות בפועל.

משיחת שבת פרשת וירא ה'תשמ"ט

שואלת הגמרא: **וְרַבָּנַן** החולקים על רבי ישמעאל, ואינם דורשים שהיובל חל מתחילת השנה, וממילא אינם צריכים פסוק זה בכדי למעט ולומר שאינה מתקדשת בסופה, אם כן מה ידרשו מפסוק זה. משיבה הגמרא: חכמים דורשים מהפסוק ש'**שְׁנַת חֲמִשִּׁים**' בלבד **אַתָּה מוֹנֶה** שנה זו של היובל, **וְאִי אַתָּה מוֹנֶה** אותה גם כ**שְׁנַת חֲמִשִּׁים וְאַחַת** ליובל הבא. אלא מנין חמשים השנים ליובל הבא מתחיל מהשנה שלאחר היובל. **וּלְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר** (נדרים סא.), שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן – מונים את שנת החמשים גם כשנת החמשים ליובל הקודם, וגם כשנה ראשונה ליובל הבא, **קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב [לדעת חכמים] **דְּ**לֹא, אלא נמנית שנה זו רק כשנת החמשים למנין היובל הקודם.

*

הגמרא מבררת את המוזכר בברייתא שמוסיפים מחול על הקודש.

שואלת הגמרא: **וּדְמוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ מְנָלָן** – מנין למדים דבר זה. משיבה הגמרא: **דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק לענין שבת (שמות לד כא) 'שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת **בָּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת**', וסיום הפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' מיותר, שהרי כל ל"ט מלאכות נאסרו בשבת, ומדוע צריך הכתוב לאסור חרישה וקצירה, אלא **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר** סיום הפסוק אינו עוסק בשבת, אלא בא להזהיר על חרישה וקצירה בשנת השמיטה, אמנם **אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר** שיש איסור בחָרִישׁ **וּבקָצִיר** שֶׁל שנת **שְׁבִיעִית** עצמה, שֶׁהֲרֵי **כְּבָר נֶאֱמַר** בפירוש בפסוק (ויקרא כה ד) 'וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַה', שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְגוֹ' וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר'. **אֶלָּא** כוונת הכתוב לאסור חָרִישׁ שֶׁל שדה האילן **עֵרֶב** שנת **הַשְּׁבִיעִית, הַנִּכְנָס לִשְׁבִיעִית** – המועיל לשדה בשנת השביעית, **וְקָצִיר** שֶׁל תבואה שגדלה שליש **בַּשְּׁבִיעִית, הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – שהמשיכה וגדלה בשנה השמינית. ומכאן למדים שיש דין תוספת שביעית בין לפני שמיטה ובין לאחריה, ומשמיטה למדים גם לענין שבת ויום טוב ויום הכיפורים, שיש להוסיף מחול על הקודש לפניהם ולאחריהם.

דעה שניה בכוונת הכתוב: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר,** סיום הפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' נאמר לענין שבת, כפשטות המקרא, ונכתב כדי להקיש קצירה לחרישה ולמדנו מכך, **מָה חָרִישׁ רְשׁוּת** – כשם שהחרישה שנאסרה בשבת היא חרישה שאינה של מצוה, שהרי לא מצינו בתורה מצוה בחרישה, **אַף קָצִיר רְשׁוּת** – אף הקציר שנאסר בשבת הוא דווקא קציר שאינו של מצוה. **וּיָצָא** מכלל איסור מלאכה בשבת **קָצִיר הָעוֹמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה,** ולכן אם חל ט"ז ניסן בשבת קוצרים בו את העומר.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שדורש מהפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' להתיר קצירה של מצוה בשבת, מה **שמוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ מְנָא לֵיהּ.** משיבה הגמרא: **נִפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר (ויקרא כג לב) לגבי יום הכיפורים, 'וְעִנִּיתֶם **אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב**' וגו', **יָכוֹל** שפסוק זה מלמדנו שיש להתענות **בְּתִשְׁעָה** בתשרי, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בָּעֶרֶב', אִי בָּעֶרֶב יָכוֹל** שיתענה רק **מִשֶּׁתַּחְשֵׁךְ** – כשהתחיל ליל עשירי, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּתִשְׁעָה'** ואין אתה יכול לפרשו על ליל עשירי שכבר איננו 'בתשעה', **הָא כֵּיצַד** מתפרש הכתוב, **מַתְחִיל וּמִתְעַנֶּה** קצת **מִבְּעוֹד יוֹם** קודם שתחשך, ובכך מתקיים מה שאמר הכתוב 'בתשעה' שהוא מתענה גם ביום התשיעי בסופו, ודבר זה **מְלַמֵּד, שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ.**

ממשיכה הברייתא: **אֵין לִי** ללמוד מהפסוק **אֶלָּא** שיש להוסיף על הקודש **בִּכְנִיסָתוֹ** של יום הכפורים, **בִּיצִיאָתוֹ** של יום הכפורים **מִנַּיִן** שצריך להוסיף מחול על הקודש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק, 'מֵעֶרֶב **עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם**', כלומר עד ליל יום האחד עשר, ו'עד' מלמד שגם הוא בכלל התענית, והיינו שהתענית ממשיכה גם בליל אחד עשר בתשרי, ומוסיפים על הקודש גם ביציאתו. **אֵין לִי אֶלָּא** שמוסיפים **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שַׁבָּתוֹת מִנַּיִן** שגם בהם יש להוסיף מחול על הקודש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב **תִּשְׁבְּתוּ**' ובא ללמד שגם בשבת יש תוספת מחול על הקודש. **יָמִים טוֹבִים מִנַּיִן** שגם בהם יש להוסיף מחול על הקודש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב **תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם**', ובא ללמד שגם בימים טובים יש תוספת מחול על הקודש. **הָא כֵּיצַד** – מהו הכלל שנלמד מתוספת שני הריבויים 'תשבתו שבתכם', **כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁבוּת** – בכל מקום שהוזכרה בו שביתה, **מוֹסִיפִין** בו **מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ.**

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא** הלומד את הדין שמוסיפים מחול על הקודש מהפסוק 'בחריש ובקציר תשבות', **הַאי** – הפסוק 'וְעִנִּיתֶם **אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב**' וגו', **מַאי עָבֵיד לֵיהּ** – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי חִיָּיא בַּר רַב מִדִּפְתִּי,** **דְּתָנֵי חִיָּיא בַּר רַב מִדִּפְתִּי, 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה' וְכִי בְּתִשְׁעָה** לחודש **מִתְעַנִּין, וַהֲלֹא בָּעֲשִׂירִי** לחדש **מִתְעַנִּין, אֶלָּא** בא הפסוק ללמד שמצוה לאכול ולשתות בתשיעי לחודש, ונכתבה מצוה זו בלשון 'עינוי' ולא בלשון 'אכילה ושתיה', כדי **לוֹמַר לָךְ, שכָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁיעִי, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב**

אגרות קודש

ב"ה, יד מרחשון, ה'תשי"ב

ברוקלין, נ.י.

הרה"ח והרה"ג הוו"ח אי"א נו"מ עוסק

בצרכי צבור באמונה וכו' מהור"י שי'

שלום וברכה!

לוטה פה מאמר מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אשר בטח יענין אותו.

היות שבעירו יש, ת"ל, הרבה בני ישיבות ובחורי חמד כ"י, בטח ישתמש בהשפעתו הכבירה עליהם לקרבם לרעיון החסידות ולהפיץ המעינות החוצה. ות"ח מראש אם יבשר בשו"ט בזה.

בברכה.

מ. שניאורסאהן

רש"י

ורבנן – דלא ילפי מ"וקדשתם" שתתקדש מתחילתה, ולא איצטריך "היא" למעוטי סופה, דרשי ליה הכי שנת החמשים אתה מונה, ואי אתה מונה שנת היובל. שנת חמשים לסוף יובל שעבר ואחת למנין יובל הבא, ואי אתה מונה שנת היובל הבא אלא משנה שלאחר היובל. **ולאפוקי מדר' יהודה** – דאמר במסכת נדרים: "שנת חמשים עולה לכאן ולכאן" שנת היובל ושנה ראשונה לשמטה הבאה. **אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית** – דעל כרחך אע"ג דרישא דקרא בשבת קאי דכתיב: "ששת ימים תעבוד" סיפיה אשביעית קאי דאי אשבת – חריש וקציר הוא דאסור שאר מלאכות מי שרו? **חריש של ערב שביעית** – שלא יחרוש שדה אילן ערב שביעית חריש שיועיל לשביעית. **וקציר של שביעית** – כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית – אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. **ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות כו'** – ולא דבר הכתוב אלא לענין שבת, כדכתיב ביה: "וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות". בא ללמדך: מה חריש אין לך חריש של מצוה, ואפילו לזרוע לצורך עומר ושתי הלחם, שהרי אם מצא חרוש – אינו חורש, ואני אוסרו לך בשבת, אף קציר שאני אוסר לך – בשל רשות אני אוסר לך. **יצא קציר העומר שהוא מצוה** – שאפי' מצא קצור – מצוה לקצור. ויש לך ללמוד מבאן שדוחה את השבת. **עד ערב** – לילה הוא ועד בכלל. **כל האוכל ושותה כו'** – דהכי קאמר קרא "ועניתם בתשעה". אבילת תשעה אני קורא עינוי. וכיון דאכילתו עינוי חשיבה, כל דמפיש באכילה ושתייה – טפי עדיף. דהא מדקאמר "בערב" – על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה, וכי קרי עינוי בתשעה – אכילה ושתיה דידיה קרי עינוי.

יובל

תוספות

ואי אתה מונה שנת החמשים אחת – בלא וי"ו גרס, דאין שנת חמשים ראשונה לשביעית הבאה.

ולאפוקי מדר"י – אומר ר"י: אפ"ה הלכה כרבי יהודה, דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן. מדאמרינן בפרק קמא דע"ז (דף ט,ב ושם) בשמעתא דתנא דבי אליהו גבי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע קאי: נשקול מכל מאה תרתי, ושדי אפרטי, וכל הסוגיא כדבריו. ועוד: דסתם מתניתין דהכא אוקמא כרבי ישמעאל, דפליג ארבנן, דפליגי על רבי יהודה. ועוד: דלר' ישמעאל מקדשין חדשים, ואנן קי"ל בבוליה תלמודא שמקדשין חדשים. ור' יוסי נמוקו עמו קאי כרבי ישמעאל בפ"ק [דקדושין] (דף מ,ב) דאית ליה דיובל בתחילתו משמט ובערבין בסוף ["המקדיש שדהו"] (דף כח,ב) מוכח דמאן דאית ליה מתחילתו משמט – סבר לה כרבי ישמעאל, דאמר מר"ה חיילא יובל. [אבל לא נראה, דהא אומר התלמוד הכא ובפ' (אין נערכין) (ערכין דף יב ושם) לאפוקי מדרבי יהודה] ומיהו, אין ראיה גמורה מהא דקאמר הכא ובערכין: "לאפוקי מדרבי יהודה", דאשכחן בפרק "המגרש" (גיטין דף פה,ב) אתקין רבא בגיטין: מן יומא דנן ולעלם, לאפוקי מדרבי יוסי, דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו. אע"ג דרבא גופיה פסק כוותיה ב"יש נוחלין" (ב"ב דף קלו,א) וכן בפ"ק דכתובות (דף י,א) לאפוקי דרשב"ג דאמר כתובה דאורייתא, וקיימא לן: כ"מ ששנה רשב"ג במשנתנו – הלכה כמותו, והיא משנה בפרק בתרא דכתובות (דף קי,ב). **שהרי** כבר נאמר שדך לא תזרע – תימה: הא איצטריך למאן דאמר בריש מועד קטן (דף ג,א) דחורש בשביעית לא לקי, דקאמר: מכדי זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימר דאהני תולדות – מחייב, אאחרנייתא – לא מחייב, אלמא אפי' תולדות דכתיבי אבות דידהו לא מחייב אלא אהנך דכתיבי בהדיא, וא"כ צריך לכתוב חרישה לאשמועינן דאסיראי! וי"ל: דעיקר דיוקא מקציר, ומדקצירה לתוספת – חרישה נמי לתוספת.

וקציר של שביעית – פי' הריב"א: בקציר ספיחים שהביאו שליש בשביעית. דאי דנזרע ביד בשביעית מ"לא תזרע" נפקא. ואבתי קשיא, דהאי נמי מ"הן לא נזרע" נפקא לן בפרק "מקום שנהגו" (פסחים ד' נא,ב ושם) לפי' ר"ת דאסר ספיחים אפילו קודם ביעור, כדין נזרע ביד. ואף באכילה, תרי קראי בספיחים למה ליה? ולפירוש רש"י דהתם – ניחא. וי"ל: דספיחים לא אזלינן בתר הבאת שליש, וכי אסרינן ספיחין מ"הן לא נזרע" – היינו דנלקטין בשביעית, קמ"ל "בחריש ובקציר". ואי מהכא – לא הייתי אוסר לאכילה אלא לסחורה, קמ"ל "הן לא נזרע". **וקציר** של שביעית היוצא למוצאי שביעית – דוקא כי אורחיה אסור לקצור, אבל ע"י שינוי – מותר, אפילו בשביעית. כדאיתא בת"כ, דדרישׁ: "ואת ענבי נזירך לא תבצור" – כדרך בוצרין. מכאן אמרו: תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה, אבל קוצה אותה בחרבה. וה"נ תנן בפ"ח דשביעית (משנה ו) והא דתניא בתורת כהנים: מן המשומר אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר. מופקר נמי, כדרך בצירה – אסור, וע"י שינוי שלא כדרך בצירה – מופקר שרי, ומשומר – אפילו שלא כדרך בצירה אסור. ושומרי ספיחים בשביעית דפרק "הבית והעליה" (ב"מ דף קיח,א) שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן משום ושתי הלחם – א"כ אסור כיון דמשומר, ואמאי לא אמרינן מן המותר לישראל? י"ל: דלא היה שמירה ממש, דלא היו צריכים לשומרה מבני אדם, דמאיליהן היו פורשין – כשהיו יודעין שהן לצורך עומר, ולא היו שומרין אותן אלא מבהמה וחיה ועוף. **ורבי** ישמעאל מוסיפין מחול על הקודש מנא ליה – תימה לר"ת: הא אמרינן פ"ק דמועד קטן (דף ד,א) הלכתא לרבי ישמעאל, קראי לר"ע. דעשר נטיעות הלכה למשה מסיני. וכיון דהלכתא למשרי ילדה, ממילא זקנה אסורה! ותירץ ר"ת: דהכא מיבעי ליה בתוספת של אחר שביעית מנא ליה. ובחנם דחק, דכיון דשביעית גופה מהלכה – לא ילפינן מינה שבת ויום"כ וי"ט, דאין דנין ק"ו מהלכה. והשתא לר' ישמעאל איצטריך קרא משום שבת וי"ט, ואיצטריך הלכתא למשרי ילדה. והא דלא משני הכי במו"ק לר"ע, דאיצטריך קרא ללמד על שבת וי"ט ויום"כ – משום דמהלכה לא ילפי', דא"כ לא הוי ליה למכתב קראי גבי שביעית, כיון דלשביעית גופה לא צריך, אלא ללמד על אחריני. **כל** מקום שנאמר שבות – ואתא לרבות שביעית. **ורבי** עקיבא האי ועניתם מאי עביד ליה – דר"ע הוה יליף כולהו משביעית שבת וי"ט ויום"כ, דכולהו מודו דתוספת יום"כ דאורייתא, כדאמרינן בפרק "שואל" (שבת דף קמח,ב) ובפרק "המביא" (ביצה דף ל,א) וק"ק, דבפ' "מקום שנהגו" (פסחים דף נד,ב ושם) בעי למימר דהא דיום"כ ספקו אסור – בבין השמשות שלו איירי. ואמאי? הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו, או ודאי לילה סמוך ליום ביציאתו, משום תוספת. וכמו כן קשיא בפרק "במה מדליקין" (שבת דף לד,א) דתנן: ספק חשכה – אין מדליקין! ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי. ועוד: דרבן גמליאל דפרק קמא דמו"ק (דף ג,ב) לית ליה תוספת כלל, דקאמר התם: נמנו על שני פרקים הללו והתירום, כלומר: פסח ועצרת. ומפרש בירושלמי בריש מסכת שביעית: בשעה שהתירו – למקרא סמכו "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", מה ערב שבת בראשית – אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה, אף כל ערב (שבת) אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה. וטעם זה נמי איתא בריש מו"ק (ד' ד,א) יליף שבת שבתון משבת בראשית, מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותר כו'. אלא דלא קאי במסקנא הכי, אלא דגמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים, דומיא דניסוך המים. ולפי אותה מסקנא יתכן לפרש הלכתא כר"ע, וקראי לבזמן שאין ב"ה קיים, ומיהו, לרבי דאמר שביעית בזמן הזה דרבנן – לא אפשר.

כאילו

1 וְרַבָּנַן: שְׁנַת חֲמִשִּׁים אַתָּה מוֹנֶה, וְאִי אַתָּה מוֹנֶה
2 שְׁנַת חֲמִשִּׁים וְאַחַת. לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר:
3 שְׁנַת חֲמִשִּׁים עוֹלָה לְכָאן וּלְכָאן. קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא.
4 וּדְמוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ מְנָלַן? דְּתַנְיָא "בָּחָרִישׁ
5 וּבַקָּצִיר תִּשְׁבּוֹת" רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר
6 חָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית - שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "שָׁדְךָ
7 לֹא תִזְרָע" וְגוֹ'. אֶלָּא: חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית
8 הַנִּכְנָס לַשְּׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי
9 שְׁבִיעִית. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מָה חָרִישׁ רְשׁוּת -
10 אַף קָצִיר רְשׁוּת, דְּיָצָא קָצִיר הָעוֹמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה.
11 וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ מְנָא לֵיהּ?
12 - נָפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא: "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם
13 בְּתִשְׁעָה" יָכוֹל בְּתִשְׁעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "בָּעֶרֶב" -
14 אִי בָּעֶרֶב יָכוֹל מִשֶּׁתְּחַשֵּׁךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּתִשְׁעָה".
15 הָא כֵּיצַד? מַתְחִיל וּמִתְעַנֶּה מִבְּעוֹד יוֹם. מְלַמֵּד
16 שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ. אֵין לִי אֶלָּא בִּכְנִיסָתוֹ,
17 בִּיצִיאָתוֹ מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב".
18 אֵין לִי אֶלָּא יוֹם הַכִּפּוּרִים, שַׁבָּתוֹת מְנַיִן? תַּלְמוּד
19 לוֹמַר "תִּשְׁבְּתוּ". יָמִים טוֹבִים מְנַיִן? - תַּלְמוּד לוֹמַר
20 "שַׁבַּתְּכֶם". הָא כֵּיצַד? כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁבוּת -
21 מוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל קֹדֶשׁ. וְרַבִּי עֲקִיבָא, הַאי "וְעִנִּיתֶם
22 אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה" מַאי עָבֵיד לֵיהּ? - מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתָנֵי חִיָּיא בַּר רַב מִדְּפִתְּי:
23 דְּתָנֵי חִיָּיא בַּר רַב מִדְּפִתְּי: "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה" וְכִי בְּתִשְׁעָה מִתְעַנִּין?
24 וְהֲלֹא בַּעֲשִׂירִי מִתְעַנִּין! אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתִּשִׁעִי - מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב

כאילו

המצוות שלאחרי מתן-תורה צריכות לפעול זיכוך ולהמשיך קדושה –בדברים הגשמיים שבעולם הטבעי.

משיחת שבת פרשת וירא, ה'תשכ"ה

כאילו התענה תשיעי ועשירי – כלומר: כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה. אבל השתא ודאי אסור להתענות, כדאמרינן בפסחים פרק "אלו דברים" (ד' סח,ב) מר בריה דרבינא כולי שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי. וסבר לה בר"ע, דאי בר' ישמעאל – לית ליה הך דרשה. ובהכי ניחא הא דלא קאמר התם הכל מודים בערבי יום הכפורים דבעינן נמי לכם, כדקאמר התם אעצרת.

יובל היא – להיות אסור בזריעה וקצירה, כדכתיב (ויקרא כה) "לא תזרעו ולא תקצרו" ואע"פ שלא שמטו השמטת קרקע שדות החזורות לבעלים ביובל.

מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולאחריו – פירוש: מיעוטא "דהיא" מוקמינן אקראיתא דרור שהיא לפניו, ולא אתקיעה דלפני פניו, ולא אהשמטה דלאחריו, דכתיב בתריה: "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו". והא דמוקמי' ריבוי דיובל לפני פניו ולאחריו – משום דבעלמא נמי דריש הכי, אלא דהכא מוקי מיעוטא בדדמי. אי נמי: ריבוי דיובל משמע שריבה הכתוב, שבכל ענין הוא יובל [וע"ע תוס' זבחים כ"ד: ד"ה במקרא]. **דאפילו** בחוצה לארץ – ר' יוסי מודה, מדקאמר לעיל א"א דליכא חד בסוף העולם, ושמא נפקא ליה מקרא אחרינא.

מבריך בסוף היחור בארץ, ומכסהו בעפר, וקוצץ באמצע בפיפתו, ואותו היחור יוצא לצד אחר בסוף מעט מעיקר האילן.

מרכיב הוא המרכיב אילן בחבירו, ומשמע דמבריך ומרכיב חייב בערלה. וקשיא, דבפ"ק דערלה (משנה ה) משמע דהרכבה פטור מן הערלה, ותניא נמי בתורת כהנים: "ונטעתם" – פרט למבריך ומרכיב. מכאן אתה אומר: ספוק גפנים, וספוקן, וספוק ספוקן, אע"פ שהבריכן בארץ – מותר. ולשון ספוק בגפנים כלשון [הרכבה] באילן. ומה שמבריך בשנה זו ומוציא זמורות, וחזור והבריכן לשנה אחרת – זהו ספוק ספוקן! וי"ל: דהתם כשלא נפסקה מאביה, ובאילן זקן, והכא כשנפסקה מאביה, כדמוכח [לקמיה דמונין לו משעת נטיעתו] (בפ"ק דערלה) וצריך לדקדק אי הוה שייך לשנויי הכי בפרק "משוח מלחמה" (סוטה דף מג,ב) גבי חחור מעורכי המלחמה משום מבריך, ומשני: כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר.

ומותר לקיימן בשביעית – לא הוה צריך למיתני בשביעית, כיון דתנא רישא ערב שביעית. ומתוך כך מדקדקין דאפילו לכתחילה שרי ליטע. ותדע, דלקמן מוקמינן לה בר"מ, ובפ' "הנוקין" (גיטין נג,ב) שמעינן לר"מ דאמר בנוטע בשביעית, בין בשוגג ובין במזיד – יעקר. והיינו טעמא דמפרש התם דנחשדו על השביעית. אבל אי לאו הכי – מותר לקיים, דבאמר התם. א"כ, אם היה כאן שום איסור – לא היה מתיר לקיים. ולקמן נמי קתני: אין נוטעין פחות משלשים יום, [והא שלשים יום – נוטעין לכתחלה] וההיא דלדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים – מוקי לה ר"ת לענין ערלה, ולא לענין שביעית, כמו שאפרש, ומדקאמר מותר לקיימו – הוה משמע דלכתחלה אסור ליטע, דאי לכתחלה שרי – מה שייך מותר לקיימו? ושמא, איידי דבעי למיתני סיפא אסור לקיימו – תנא רישא מותר לקיימו. ותימה: דבפ"ב דשביעית (משנה א) תנן, ומייתי לה בפ"ק דמו"ק (דף ג,ב) שחורשין בשדה הלבן עד פסח, ובשדה האילן עד עצרת. וכיון דאפילו ליטע בתחילה שרי – שלשים יום לפני ר"ה אמאי אסור לחרוש? לשתרי נמי לחרוש עד לפני ר"ה שלשים יום! ואור"ת: דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה, משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה, דכתיב ביה קרא, כדדרשינן לעיל (ע"א) מ"בחריש ובקציר תשבות". ועוד יש ליתן טעם: משום דכל חורש ערב שביעית הוי להועיל בשביעית. אבל אין לאסור ערב שביעית ליטע מחמת שהאילן גדל בשביעית – דכל האילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית, וא"כ לא יטע לעולם. ובירושלמי מפרש טעמא אחרינא בריש מסכת שביעית, דגרסינן התם: ולמה עד עצרת? עד כאן הוא יפה לפרי, מכאן ואילך מנבל פירותיו. והא תניא: אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל! עד כאן מעבה הקורות, מכאן ואילך מתיש כחן. ולפי טעם זה ניחא, דכיון דאין מועיל לאילן מכאן ואילך – מיחזי כמתקן שדהו לצורך שביעית.

ופירות

כְּאִילוּ הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. תָּנוּ רַבָּנַן: "יוֹבֵל הִיא" אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְטוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תָּקְעוּ. יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלְחוּ - תַּלְמוּד לוֹמַר "הִיא", דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: "יוֹבֵל הִיא" אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְטוּ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלְחוּ. יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תָּקְעוּ - תַּלְמוּד לוֹמַר "הִיא". וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּקְרָא אֶחָד מְרַבֶּה וּמִקְרָא אֶחָד מְמַעֵיט, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר יוֹבֵל הִיא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלְחוּ וְאֵין יוֹבֵל אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ? לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֹא שִׁילּוּחַ עֲבָדִים וְאִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֹא תְּקִיעַת שׁוֹפָר. דָּבָר אַחֵר: זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין, וְזוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְבֵית דִּין. - מַאי דָּבָר אַחֵר? - וְכִי תֵּימָא: אִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָּא חַד בְּסוֹף הָעוֹלָם דְּלָא מְשַׁלַּח, זוֹ - מְסוּרָה לְבֵית דִּין, וְזוֹ - אֵינָהּ מְסוּרָה לְבֵית דִּין. בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹסֵי - כִּדְקָאָמַר טַעְמֵיהּ, אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה מַאי טַעְמָא? אֲמַר קְרָא "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ" וְקָסָבַר: מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְלֹא לִפְנֵי פָנָיו. דְּכוּלֵּי עָלְמָא דְּרוֹר לְשׁוֹן חֵירוּת, מַאי מַשְׁמַע? - דְּתַנְיָא: אֵין דְּרוֹר אֶלָּא לְשׁוֹן חֵירוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַה לְּשׁוֹן דְּרוֹר - כִּמְדַיֵּיר בֵּי דַיָּרָא, וּמוֹכִיל סְחוֹרָה בְּכָל מְדִינָה. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: שְׁלָשְׁתָּן מְעַכְּבוֹת בּוֹ. קָסָבְרִי: מִקְרָא נִדְרָשׁ לְפָנָיו וְלִפְנֵי פָנָיו וּלְאַחֲרָיו. - וְהָכְתִיב "יוֹבֵל"?! - הַהוּא דַּאֲפִילּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. - וְהָכְתִיב "בָּאָרֶץ"! - הַהוּא: בְּזְמַן שֶׁנּוֹהֵג דְּרוֹר בָּאָרֶץ - נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בְּזְמַן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בָּאָרֶץ אֵינוֹ נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ. "וְלַנְּטִיעָה". מְנָלַן? דִּכְתִיב "שָׁלֹשׁ שָׁנִים... עֲרֵלִים" וּכְתִיב "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית" וְיָלִיף "שָׁנָה" "שָׁנָה" מִתִּשְׁרֵי, דִּכְתִיב "מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה". - וְלִיגְמַר שָׁנָה שָׁנָה מִנִּיסָן, דִּכְתִיב "רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה"! דָּנִין שָׁנָה שֶׁאֵין עִמָּהּ חֳדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁאֵין עִמָּהּ חֳדָשִׁים, וְאֵין דָּנִין שָׁנָה שֶׁאֵין עִמָּהּ חֳדָשִׁים מִשָּׁנָה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ חֳדָשִׁים. תָּנוּ רַבָּנַן: אֶחָד הַנּוֹטֵעַ, אֶחָד הַמַּבְרִיךְ, וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב, עֵרֶב שְׁבִיעִית שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, וּמוּתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית. פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - לֹא עָלְתָה לוֹ שָׁנָה, וְאָסוּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית

ופירות

יובל היא יובל אע"ג שלא שמטו כו' – "יובל היא תהיה לכם" לעיל מיניה כתיב: "והעברת שופר וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור" והדר כתיב: "יובל היא תהיה לכם" וקרא יתירא הוא לדרשה, והכי תדרשנה. יובל היא לכם – מ"מ, ואפי' לא נעשו בו דברים הללו, העברת שופר, ולשוב אל אחוזה, דהיינו שמיטת קרקעות שקנו זה מזה, דכתיבא בתר האי קרא: "ושבתם איש אל אחוזתו" – אעפ"כ שם היובל עליו, להיות אסור בזריעה ובצירה וקצירה, כדכתיב: "לא תזרעו" וגו'. יכול אע"פ שלא שלחו – עבדים יהא יובל. ת"ל היא – אם עשית דברים הללו – היא יובל, ואם לאו – אינו יובל. ולקמיה מפרש ויובל מאי חזי דתלי בקריאת דרור? שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים – פעמים שאין עבד עברי בישראל שיטענו שילוח. ואי אפשר – שלא יהא שופר מצוי בעולם, לפיכך יש לנו לומר כשתלה הכתוב – לא תלה אלא בדבר המצוי לעולם. ד"א תקיעת שופר מסורה לב"ד – לצוות לשלוחם לתקוע. ושילוח עבדים מסורה ליחידים, ואם ימאן – יבטל היובל. הלכך לא תלאו הכתוב בו. אמר קרא וקראתם דרור – וסמיך ליה "יובל היא". מקרא נדרש לפניו – מיעוטא דהיא אקראית דרור קאי דסליק מיניה, ולא אתקיעת שופר הכתובה לפני פניו. כמדייר בי דיירא – מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה. ולאחריו – שמיטת קרקעות דכתיב בתריה: "ושבתם איש אל אחוזתו". והכתיב יובל – לרבות במשמע יובל מ"מ. ולנטיעה מנלן – דר"ה שלה תשרי. מבריך – כופף את הזמורות בארץ, שקורין פרופינ"א. מרכיב – אילן בחבירו, שקורין אונישט"ר. עלתה לו שנה – כיון שהגיע יום אחד בתשרי – עלתה לו שנה למנין שני ערלה. פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה – עד תשרי הבא אם אינה ערב שביעית. ואם ערב שביעית היא – אסור לקיימו, משום תוספת שביעית, שמוסיפין מחול על קודש.

ופירות

בשבת היא עליית כל העולמות, ולכן אז השביתה היא מכל המלאכות, מה-שאין-כן בשביעית השביתה היא רק מעבודת האדמה, משום שאז העלייה היא רק עד ספירת המלכות, דהאדמה היא בחינת עצם המלכות.

ממאמר שבת פרשת וירא ה'תשמ"ז

כְּאִילּוּ הִתְעַנָּה בְּתִשְׁעִי וְגַם בַּעֲשִׂירִי, והיינו שהשכר על האכילה ושתיה בתשיעי הוא כעל עינוי, הקשה יותר.

*

נאמר בפסוקים לגבי שנת היובל (ויקרא כה ט־יא) 'וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם, וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ, יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת נְזִרֶיהָ'. ומבואר בפסוקים שיש שלש מצוות עשה ומצוה אחת של לא תעשה בשנת היובל: א. לתקוע בשופר ביום הכפורים של יובל. ב. לשלח לחופשי את העבדים העבריים. ג. להחזיר את השדות לבעליהם הראשונים. ד. איסור זריעה קצירה ובצירה בקרקע. ונחלקו התנאים איזו מבין שלשת מצוות העשה שיש ביובל מעכבת את מצות הלא תעשה, כלומר, שאם לא נעשתה אותה מצוה אין היובל חל לגבי איסור לא תעשה של עבודות הקרקע. תָּנוּ רַבָּנַן, נאמר בפסוק (שם כה י) 'יוֹבֵל הִיא תִּהְיֶה לָכֶם' ולכאורה הוא מיותר, שהרי כבר נאמר שיש לקדש את שנת החמשים, אלא בא הפסוק לרבות ששנה זו היא 'יובל' לענין איסור עבודות הקרקע המוזכר בפסוק לאחר מכן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְטוּ – אף שלא קיימו את הציווי האמור בפסוק להחזיר את הקרקעות, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תָקְעוּ בשופר ביום הכיפורים, שזהו הציווי המוזכר בפסוק הראשון. יָכוֹל היית לומר שאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁלְּחוּ את העבדים לחפשי, גם כן יחול היובל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'הִיא', שזו לשון מיעוט, כלומר, דווקא אם התקיימה מצות שילוח עבדים 'יובל היא', דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

רַבִּי יוֹסֵי חולק וואוֹמֵר שיש לדרוש את הפסוקים באופן אחר, 'יוֹבֵל הִיא', לרבות שהיובל חל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְטוּ – שלא החזירו את הקרקעות, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁלְּחוּ את העבדים, יָכוֹל שנאמר שיחול היובל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא תָקְעוּ בשופר ביום הכפורים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'הִיא', ללמד שרק על ידי תקיעת השופר חל היובל. ומבאר רבי יוסי את סברתו: וְכִי מֵאַחַר שֶׁמִּקְרָא אֶחָד מְרַבֶּה – שלשון 'יובל' בא לרבות שהוא חל אף אם לא התקיימו כל המצוות התלויות בו, וּמִקְרָא אֶחָד מְמַעֵיט – שלשון 'היא' בא למעט ולומר שיש מצוות המעכבות את היובל מלחול, אם כן מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר ש'יוֹבֵל הִיא' מרבה שהוא חל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁלְּחוּ את העבדים, ומלשון 'היא' אני ממעט שאֵין הַיּוֹבֵל חל אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ בשופר, הטעם הוא לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא שִׁילּוּחַ עֲבָדִים – שיתכן שיארע יובל ללא קיום מצות שילוח עבדים, והיינו באופן שאין כלל עבדים עבריים בישראל, וְאִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם בְּלֹא תְּקִיעַת שׁוֹפָר – שלא יתכן שלא ימצא בכל העולם שופר אחד לקיים בו את המצוה, ומסתבר שתלה הכתוב את היובל במצוה שאפשר תמיד לקיימה, ולא במצוה שלפעמים לא ניתן לקיימה.

אומר רבי יוסי טעם נוסף: דָּבָר אַחֵר, זוֹ – מצות תקיעת שופר, מְסוּרָה לְבֵית דִּין, שהם מחויבים לצוות לשלוחם לתקוע בשופר, וְזוֹ – שילוח עבדים, אֵינָהּ מְסוּרָה לְבֵית דִּין, אלא דין הוא על היחידים שיש להם עבדים שהם צריכים לשלחם, ומסתבר שלא תלה הכתוב את היובל בדבר התלוי ברצון היחיד, שאם ימאן לשלח את עבדו יתבטל היובל.

שואלת הגמרא: מַאי דָּבָר אַחֵר – מדוע הוצרך רבי יוסי לטעם נוסף. משיבה הגמרא: כך אמר רבי יוסי, וְכִי תֵּימָא שהטעם הראשון אינו נכון, כיון שאף לגבי עבדים אִי אֶפְשָׁר דְּלֵיכָא חַד כְּסוּף הָעוֹלָם דְּלֹא מְשַׁלַּח – לא יתכן שלא יהיה אפילו אדם אחד שיש לו עבד עברי וישלחנו ביובל, וכמו שלגבי שופר לא יתכן שלא יהיה שופר אחד בכל העולם, ואם כן אין טעם להעדיף את תקיעת שופר על שילוח עבדים, לכן אמר רבי יוסי טעם נוסף, זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין, וְזוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְבֵית דִּין.

הגמרא מבררת את סברתו של רבי יהודה. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יוֹסֵי הסובר שתקיעת שופר מעכבת את היובל ולא שילוח עבדים והחזרת קרקעות, היינו כִּדְקָאָמַר טַעְמֵיהּ – כפי שמפרש את דעתו, בשני טעמים. אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה הסובר ששילוח עבדים מעכב את היובל, ותקיעת השופר אינה מעכבת, מַאי טַעְמָא. מבארת הגמרא: אָמַר קְרָא (ויקרא כה י) 'וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ' ואחר כך נאמר 'יוֹבֵל הִוא', וְקָסָבַר רבי יהודה, מִקְּרָא נִדְרַשׁ לְפָנָיו וְלֹא לְפָנֵי פָנָיו – שיש לדרוש את הפסוקים רק על מה שנכתב לפניהם ממש, ולא על מה שכתוב לפני מה שנכתב לפניהם, ולכן יש לדרוש את המיעוט 'יובל היא' רק על האמור בתחילת הפסוק 'וקראתם דרור', שזהו שילוח עבדים, ולא לגבי תקיעת שופר שאינה סמוכה ל'יובל היא', אלא נאמרה בפסוק שלפניו.

*

הגמרא מבארת מנין שלשון 'דרור' האמור בפסוק נאמר לגבי שילוח עבדים. מקדימה הגמרא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא – בין לרבי יהודה ובין לרבי יוסי, הפסוק 'וּקְרָאתֶם דְּרוֹר' הוא לְשׁוֹן חֵירוּת – שחרור עבדים. מבררת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע – כיצד משמע כן מלשון 'דרור', דְּתַנְיָא, אֵין 'דְּרוֹר' אֶלָּא לְשׁוֹן חֵירוּת, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַה הוא לְשׁוֹן 'דְּרוֹר', כְּמִדַּיֵּר בֵּי דַיָּרָא – כאדם שהוא ברשות עצמו לדור בכל מקום שירצה, וּמוֹכִיל סְחוֹרָה בְּכָל מְדִינָה שיחפוץ, כלומר, אינו משועבד לאחרים אלא הוא בן חורין.

*

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי בענין היובל, ומביאה דעה שלישית: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי, שרק חלק ממצוות היובל מעכבות את היובל מלחול לגבי איסור עבודת קרקע, ונחלקו מה הן המצוות המעכבות, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, שֶׁלְּשָׁתָּן – שלשת המצוות הנוהגות ביובל, תקיעת שופר, שילוח עבדים, והחזרת קרקעות, מְעַכְּבוֹת בּוֹ, שאם לא התקיימה אחת מהמצוות לא חלה קדושת היובל להאסר בעבודת הקרקע. והטעם לכך, משום דְּקָסָבְרֵי, מִקְּרָא נִדְרַשׁ גם לְפָנָיו וגם לִפְנֵי פָנָיו וגם לְאַחֲרָיו, וממילא המיעוט 'יובל היא' נדרש גם על מה שנכתב בסמוך אליו שהוא שילוח עבדים, וגם על האמור קודם לכן, לפני פניו, שזו תקיעת השופר, וגם על מה שנכתב לאחריו, והיינו החזרת קרקעות, שאם לא התקיימה אחת מהמצוות אין היובל חל לגבי איסור עבודת קרקע. מקשה הגמרא על דעת חכמים: וְהָכְתִיב 'יוֹבֵל' – והרי לעיל אמרה הגמרא שיש לדרוש מיתור המילה 'יובל' גם משמעות ריבוי, שהיובל חל אף ללא קיום חלק מהמצוות. מתרצת הגמרא: הַהוּא – תיבת יובל באה לרבות ולומר דַּאֲפִילּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ נוהגת מצוות שילוח עבדים, ולא לרבות שיחול היובל גם ללא קיום אחת מהמצוות שנצטוו בו. מקשה הגמרא על דרשה זו: וְהָכְתִיב 'וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ', שמשמע שדווקא בארץ ישראל חל היובל אבל לא בחוץ לארץ. מתרצת הגמרא: הַהוּא – לשון 'בארץ' בא ללמד שבִּזְמַן שֶׁנּוֹהֵג דְּרוֹר בָּאָרֶץ, נוֹהֵג דרור גם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אך בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בָּאָרֶץ – שלא תקעו בשופר ולא שילחו את העבדים בארץ ישראל, אֵינוֹ נוֹהֵג היובל בְּחוּצָה לָאָרֶץ לבד.

*

שנינו במשנה: 'באחד בתשרי ראש השנה לשנים וכו' וְלַנְּטִיעָה', והיינו לענין נטיעת ערלה, שאם נטע קודם ראש השנה, כשהגיע ראש השנה נחשב שהסתיימה שנה ראשונה, ומתחילה שנה שניה. שואלת הגמרא: מְנָלָן שאחד בתשרי הוא ראש השנה לענין ערלה. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (ויקרא יט כג־כד) 'וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל', וּכְתִיב בפסוק שאחריו 'וּבַשָّנָה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה'', וְיָלִיף – ויש ללמוד מה היא 'שנה' האמורה בערלה וברבעי, בגזירה שוה 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִתִּשְׁרֵי, שאף על חדש תשרי נאמר לשון 'שנה', דִּכְתִיב (דברים יא יב) 'מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה', ופסוק זה נדרש (לעיל ח.) לגבי חדש תשרי, ואף לענין ערלה כל 'שנה' מתחילה בחדש תשרי. שואלת הגמרא: וְלִיגְמַר – ונלמד גזירה שוה 'שָׁנָה' 'שָׁנָה' מִנִּיסָן, שנאמר בו לשון 'שנה', דִּכְתִיב (שמות יב ב) 'רֹאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', וימנו את שנות הערלה מניסן. מתרצת הגמרא: דָּנִין

המשך בעמוד עו

וּפֵירוֹת נְטִיעָה זוֹ שניטעה שלשים יום קודם ראש השנה, אף שאמרנו שבעודה 'נטיעה' ראש השנה שלה הוא באחד בתשרי, מכל מקום לאחר שלש שנים דינה כ'אילן' שראש השנה שלו הוא בחמשה עשר בשבט (לעיל ב.), ולכן אף הפירות שחנטו לאחר אחד בתשרי **אֲסוּרִין עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט**, ואיסור זה, **אִם לְעָרְלָה** – אם חנטו קודם חמשה עשר בשבט של השנה הרביעית אסורים מדין **עָרְלָה**, **וְאִם לִרְבָעִי** – ואם חנטו קודם חמשה עשר בשבט של השנה החמישית דינם כדין פירות **רְבָעִי** שיש לאוכלם בקדושה בירושלים.

הגמרא מבררת את המקור לדין האמור בסוף הברייתא. מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** שפירות שחנטו קודם חמשה עשר בשבט של השנה הרביעית או החמישית אסורים, כדין ערלה או רבעי. מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמָטוּ בָּהּ** – ויש מטים ומכריעים לומר שמועה זו **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יַנַּאי, אָמַר קְרָא** (ויקרא יט כג-כה) 'שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל, **וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית** יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה', **וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית** תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ', ומכך שכתבה התורה 'ובשנה' בתוספת 'וי"ו' אנו דורשים שלפעמים יש להוסיף את השנה הרביעית לשנות הערלה שקדמו לה, ואת השנה החמישית לשנת הרביעי שלפניה, **שִׁפְעָמִים** שֶׁהפירות חנטו **בְּרִבִיעִית, וַעֲדַיִין אֲסוּרָה מִשּׁוּם עָרְלָה, וּפְעָמִים** שֶׁחנטו **בַּחֲמִישִׁית וַעֲדַיִין אֲסוּרָה מִשּׁוּם רְבָעִי.**

*

שנינו בברייתא, 'פחות משלשים יום לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה'. מבררת הגמרא: **לֵימָא** שברייתא זו היא **דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאִי כְּרַבִּי מֵאִיר, הָא אָמַר** שאפילו **יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה**, ואם כן גם אם נטעו יום אחד לפני ראש השנה, כשעבר עליה ראש השנה יהא דינה של הנטיעה כאילו עברה עליה שנה, ומתחילה למנות שנה שניה. מביאה הגמרא היכן מצאנו שכן היא דעת רבי מאיר: **דְּתַנְיָא, 'פַּר' הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם** – שלא הוזכר בן כמה הוא, הרי זה **בֶּן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד**, כלומר שנכנס יום אחד לשנתו השלישית, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, סתם 'פר' הוא **בֶּן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ וּשְׁלֹשִׁים יוֹם**. ומה טעמם, **שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'עֵגֶל' בַּתּוֹרָה סְתָם**, היינו **בֶּן שָׁנָה**, שנאמר (ויקרא ט ג) 'וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה', וכל מקום שנאמר 'בֶּן בָּקָר' סתם, הוא **בֶּן שְׁתַּיִם**, וכשנאמר בתורה '**פַּר**' סתם, היינו **בֶּן שָׁלֹשׁ** שנים, ואפילו אם כתוב 'פר בן בקר', וסובר רבי מאיר שמיד כשנכנס יום אחד לשנתו השלישית דינו כבן שלש, כיון שיום אחד בשנה נחשב שנה, ורבי אלעזר סובר שרק שלשים יום בשנה חשובים כשנה. ואם כן הברייתא האומרת שרק נטיעה שעברו עליה שלשים יום נחשבת כנטיעה בת שנה היא כדעת רבי אלעזר, ולא כרבי מאיר. דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שברייתא זו היא **כְּרַבִּי מֵאִיר**, ואין סתירה בדבריו, **דְּכִי קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר שִׁיּוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה**, זהו דוקא **בְּסוֹף שָׁנָה** – בשנה האחרונה למנין השנים שקצבה התורה, וכגון בפר שעבר עליו יום אחד משנתו השלישית, **אֲבָל בִּתְחִלַּת שָׁנָה** – בתחילת מנין השנים, כגון נטיעה שעבר עליה יום אחד מהשנה הראשונה, **לֹא** – אין אומרים שיום זה נחשב לשנה שלימה, אלא אף רבי מאיר מודה שיש צורך בשלשים יום.

מקשה רבא: **אָמַר רָבָא, וְלָאו** כָּל **וָחוֹמֶר הוּא** – האם אין לומר להיפך, שסוף המנין חמור מתחלתו, והרי יש ללמוד זאת ב'קל וחומר', **וּמַה נִּדָּה**, שצריכה למנות שבעה ימים מתחילת ראייתה, כדי שתוכל לטבול לטהרתה, **שֶׁאֵין תְּחִילַּת הַיּוֹם עוֹלֶה לָהּ בְּסוֹפָהּ** – אין תחילת היום האחרון נחשבת לה כיום שלם, אלא צריכה להמתין עד הלילה ורק אז לטבול, ומכל מקום **סוֹף הַיּוֹם עוֹלֶה לָהּ בִּתְחִלָּתָהּ** – אם ראתה דם בסוף היום, כיון שאחרי ראיית הדם היה זמן מועט עד שקיעת החמה, נחשב לה אותו הזמן כיום שלם, והוא נמנה כיום ראשון משבעת הימים, ומוכח שיותר מסתבר לומר מקצתו ככולו בתחילת המנין, אם כן, **שָׁנָה** – לענין דבר שהתורה קצבה למנותו בשנים, **שֶׁאם יוֹם אֶחָד עוֹלֶה לָהּ** אפילו **בְּסוֹפָהּ** להחשב כשנה שלמה, שזו דעת רבי מאיר לענין מנין שנות הפר,

---

אגרות קודש

ב"ה, ח' מ"ח, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ג והרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ

מוה"ר אפרים אליעזר שי' הכהן

שלום וברכה!

בהמשך לשיחתנו כשהי' כאן, לפלא קצת שמאז לא הי' ממנו ידיעות נוספות, ובטח כל העכבה לטובה.

מוסג"פ העתק מכתבי, אשר אם שנכתב הוא לאגודת נשי ובנות חב"ד, אבל באמת נוגע הוא גם בעבודת כאו"א, וכמו שרואים כ"א גם בעצמו, שבהתחלת כמה ענינים רואים או שנדמה שרואים שהענין הוא במצב של תהו ובהו וחשך, אבל בהחלטה החזקה שמוכרח להביא לידי פועל, הנה ההתחלה היא שלא בהדרגה, כ"א במאמר יהי אור, ואור כזה שאין עולם מתוקן אפילו ראוי להשתמש בו ועאכו"כ מצב של תהו ובהו וחשך, ודוקא ע"י ההתחלה שלא בערך כלל וכלל, ושגם אחר כך מוכרח לגנזו לע"ל ולצדיקים ובתורה, הרי אח"כ אפשר להתחיל בעבודה מסודרת מלמטה למעלה, צומח, ואח"כ חי, ואח"כ אדם מבחר הבריאה וד"ל.

בברכה.

רש"י

ופירות נטיעה זו אסורים כו' – ואף על פי שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה שלישית מיד – עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה. שאע"פ שר"ה תשרי לנטיעה – ט"ו בשבט ר"ה לאילן, וזו כבר נעשית אילן. לפיכך אין שנתה מתחדשת לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט. אבל משם ולהלן, אם יחנטו בה פירות – דין רבעי עליהם לאכול בירושלים, ובט"ו לשנה הבאה יצאו מידי רבעי פירות החנוטים בה מכאן ואילך. לכך הועילו לה ל' שלפני ר"ה, שממהר התירה מט"ו בשבט ועד ר"ה. **מנא הני מילי** – ששנות ערלה ורבעי נמשכין לאסור פירות החנוטים קודם ט"ו בשבט, לאחר שכלו שלשת שני ערלה. **ומטו בה** – יש מטין ומכריעין בשמועה זו לאומרה משמיה דרבי יגאי. **ובשנה הרביעית** – וי"ו מוסיף על ענין ראשון יהיה לכם ערלים אף בתוך שנה הרביעית. **ובשנה החמישית** – "תאכלו את פריו", מוסיף על ענין רבעי דסליק מיניה. **פעמים שברביעית** – כגון אם מידרו פירותיו לחנוט ברביעית לפני שבט, ועדיין אסורים משום ערלה – אסורין בהנאה עולמית. **פעמים שבחמישית כו'** – כגון פירות שחנטו בה קודם שבט טעונין חלול. אבל אם איחרה חניטתה עד לאחר ט"ו בשבט – אין בהן איסור. **נימא** – הא דקתני לעיל פחות מל' יום לא עלתה לו שנה, דלא כרבי מאיר. **עגל בן שנה** – דכתיב (ויקרא ט) "עגל וכבש בני שנה". **בן בקר** – של שמיני למלואים, שנאמר (שם) "קח לך עגל בן בקר לחטאת". **בן שתים** – שנאמר "קח לך עגל בן בקר ואיל לעולה תמימים". והכי תניא לה בתורת כהנים: השוה בן בקר ואיל לעולה תמימים אף בשנים. **פר** – אפילו כתב: "פר בן בקר" לא נקרא פר בפחות מג' שנים. **כי קאמר ר"מ בסוף שנים** – כגון יום אחד בשנה שלישית, שהוא סוף הכשר שנותיו של פר. **אבל בתחילת שנים** – כגון שנה ראשונה של נטיעה, שהיא תחילת מנין שני ערלה – לא אמר. **ומה נדה שאין תחלת היום עולה לה בסופה** – שנאמר (שם טו) "שבעת ימים תהיה בנדתה" – תהא בנדתה כל ז', ולא תאמר מקצת יום שביעי ככולו, ותטבול ביום. **סוף היום עולה לה בתחלתה** – שאם ראתה סמוך לשקיעת החמה – עולה לה יום זה בז' ימי נדה, ואינה צריכה למנות אלא ו' והוא. ובנדה דאורייתא קאמר, שאינה זקוקה לנקיים. שלא הצריכה תורה ספירת ז' נקיים אלא לזובה, אבל לנדה אפי' ראתה כל ז' ופסקה עם שקיעת החמה – טובלת לערב. ומידהו, עבשיו החמירו בנות ישראל על עצמם להחזיקן בספק זיבות לטעון ז' נקיים בלא דם, ואין יום שפוסקת בו עולה לה למנין ז'. והרבה טעו בשמועה זו ללמוד מכאן לספור יום שפוסקת בו למנין ז' נקיים. שהיו מפרשים סוף היום עולה לה בתחלתה, דסוף יום שפוסקת בו עולה לה ראשון לז' נקיים – וזו מדת בנות כותיים הוא, ששנינו בהן (נדה דף לג,א) יום שפוסקת בו סופרת למנין ז'. ה"ג **שנים שיום אחד עולה להם בסופו כו'** – שנים הקצובין לכל דבר שיום אחד עולה להן בתחלת שנה אחרונה, בסוף שנים הקצובות לדבר.

אינו

תוספות

ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט – דנהי דלנטיעה ר"ה תשרי, לענין ערלה לאילן מיהא ט"ו בשבט, כדדריש רבי יגאי, מדכתיב: "ובשנה הרביעית ובשנה החמישית". והא דקבעי שבט ר"ה הואיל ויצאו רוב גשמי שנה, כדאמרינן לקמן (דף יד,א) – מ"מ נפקא מינה במאי דתשרי ר"ה לענין נוטע ל' יום לפני ר"ה, דעלתה לו שנה, ולא אזלינן בתר ט"ו בשבט למנות ל' יום לפני ט"ו בשבט. ויש הלכות גדולות שכתוב בהם: ופירות שנה רביעית בתר דפריק להו אסורין עד דנפקא ועיילא חמישית. ושבוש הוא, דבהני לא איירי בשמעתין כלל. דאותן שחנטו ברביעית קודם ט"ו בשבט – אסורין לעולם, והחנוטין ברביעית אחר ט"ו בשבט – שרו לאחר פדייה לאלתר. ובהג"ה של אספמיא כתוב: ופירי דפרדס דשנת ארבע אסירי עד דפריק להו.

הא אמרי' יום אחד בשנה חשוב שנה. השתא לא ידע הא דמסקינן לבסוף דל' לקליטה.

בן כ"ד חדש ויום אחד – סתם פר בן שלש, כדקתני סיפא. והאי יום אחד – משום דיום אחד בשנה חשוב שנה. ולר"א ל'. וכל אותו יום ל' אין דינו לא כבן בקר ולא כפר, מידי דהוה אפלגס בסוף פ"ק דחולין (ד' כג,א ושם) דאיצטריך "אר" לרבויי. ושמא התם שאני, מדקתני בפ"ק דפרה (משנה ג) דבן י"ג חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש, ולא קתני הכי גבי פר. ולא לכל מילי אמרינן דיום אחד בשנה חשוב שנה, דיש דברים דאפילו מעת לעת בעינן, כדתנן בפ' "יוצא דופן" (נדה ד' מה,א) בן ט' שנים ויום אחד, בן י"ג שנה ויום אחד, בת י"ב שנה ויום אחד – דאותו יום אחד כדי להשלים מעת לעת. דבבת ג' שנים ויום אחד פליגי תנאי בגמ' (שם ד' מד,ב) דלר"מ אפי' בבת שתי שנים ויום אחד מתקדשת בביאה, דבכת ג' שלימות דמיא, דיום אחד חשוב שנה. וחכמים בעו בת ג' ויום אחד, דמעת לעת בעינן. **עגל** סתם בן שנה בן בקר בן שתים פר בן ג' – ע"כ בן בקר בן שתים דקאמרינן – היינו עגל בן בקר, ולא פר בן בקר, כדמוכח בתורת כהנים גבי פר כהן משיח. דתניא: פר, יכול אפילו זקן – ת"ל "בן". אי בן יכול קטן – ת"ל פר. הא כיצד – בן ג' כדברי חכמים. ר"מ אומר: אף בן ארבע, בן חמש כשרים. ותימה: דתנן בפ"ק דפרה (משנה ב) ר' יוסי הגלילי אומר פרים – בני שתים, שנאמר: "ופר שני בן בקר תקח לחטאת". וחכ"א: אף בני ג'. ר"מ אומר: אף בני ארבעה וחמשה כשרים. אלמא מכשיר ר"מ בפר אפילו בני שתי שנים, דהא מוסיף ארבי יוסי הגלילי! והכא משמע מדעגל בן בקר לר"מ בן שנים – פר בן בקר בן ג', אבל פחות מבן ג' – לא! וצ"ל: דאף דקאמר ר"מ במסכת פרה (שם) ארבגן קאי, ולא אר' יוסי הגלילי. ובתורת כהנים מתני דר' יוסי הגלילי בתר מילתא דר"מ וחכמים, ורבנן דהתם לאו רבנן דפרה.

ולאו ק"ו הוא ומה נדה – מריש פירקין ל"ק מידי, כדפרישית התם (ד' ב: ד"ה אבל). **שנים** שיום אחד עולה להם בתחילתן אינו דין שיום אחד עולה להם בסופן – האי תחילתן, היינו תחילת שנה וסוף חשבון, והאי סופן – היינו סוף שנה ותחילת חשבון. וא"ת: זבה תוכיח, שהיא איפכא מנדה, שאין סוף היום עולה לה בתחילתה, שזהו מנהג כותים, כדאיתא בריש פרק "בנות כותים" (נדה ד' לג,א ושם) דיום שפוסקת בו סוֹפְרָהוֹ למנין ז'. דאע"ג דפריך עלה: אגן נמי נספריה – לא קיימא לן הכי, מדפריך בפרק בתרא דנדה (ד' סט,א) ורב כבותאי אמרה לשמעתיה? ואפ"ה תחילת היום עולה בסופה לר' יוסי, בפרק "ביצד צולין" (פסחים ד' פא,א) דאמרינן: מקצת היום ככולו. דלא מצי למשכח טומאת התהום דזבה, משום דאין סותרת למפרע ואינה מטמאה אלא מכאן ולהבא. וזבה גדולה נמי לא משכחת אלא בשופעת, או ברואה שני בין השמשות! וצ"ל: דהאי ק"ו דהכא – לרבנן ולא לרבי יוסי. מיהו, אפילו לרבנן קשיא: דנהי נמי דלכי חזיא בשביעי מטמאה למפרע – מ"מ, כיון דשריא לשמש לאחר טבילה מיד מדאורייתא, אי לאו משום דאסרו רבנן – שמא תבא לידי ספק, כדאמרינן בפרק בתרא דנדה (ד' עב,א ושם) ע"כ עולה לה תחלת היום. דאי לאו הכי – "וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר" אמר רחמנא (ויקרא טו) וליכא! ונראה דלא דמיא זבה להני, דהא אימים נקיים קפיד בתרא רחמנא, והיאך יעלה סוף היום? והרי אין יום זה טהור, דכבר ראתה. ואע"פ דבשומרת יום סוף היום עולה, כמו שאפשר – שאני התם דספירת אחד לאחד נפקא לן בסוף נדה (דף עג,א) מדכתיב: "והיה", אבל הכא "אחר תטהר" כתיב, דדרשינן: שלא תהא טומאה מפסקת. אבל תחלת היום – דין הוא שיעלה בסופה, דכל כמה דלא ראתה – הרי הוא טהור. וא"ת: ואמאי דחיק לאשכוחי זבה גמורה לר' יוסי ברואה בשתי בין השמשות? הא משכחת לה ברואה בלילות, דספירת לילה לאו ספירה היא, כדאיתא בפ"ב דמגילה (ד' כ,א ושם) וי"ל: דדחיק אזבה ביממי משום דכתיב: "כל ימי זובה" דמהאי טעמא א"ל ר' שמעיה לר' אבא בסוף נדה (שם) אימא ביממי תהוי זבה, בלילות תהוי נדה. ובפ"ק דחוריות (ד' ד,א) נמי גבי צדוקים, דאמר: זבה לא הוי אלא ביממא. ומידהו, לא יתבן, דאם כן הוה ליה לפרושי ולימא: זבה ביממי היכי משכחת לה. ועוד: דכי משני

דרואה

פִּירוֹת נְטִיעָה זוֹ אֲסוּרִין עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט, אִם לָעֲרֵלָה - עֲרֵלָה, וְאִם לִרְבָעֵי - רִבְעֵי. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמְטוּ בָּהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יַנַּאי: אֲמַר קְרָא "וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית" פְּעָמִים שֶׁבָּרְבִיעִית - וַעֲדַיִין אֲסוּרָה מִשּׁוּם עֲרֵלָה, וּפְעָמִים שֶׁבַּחֲמִישִׁית - וַעֲדַיִין אֲסוּרָה מִשּׁוּם רִבְעֵי. לֵימָא דְּלָא כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאִי רַבִּי מֵאִיר - הָא אֲמַר: יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה. דְּתַנְיָא: פַּר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה סְתָם - בֶּן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בֶּן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ וּשְׁלֹשִׁים יוֹם. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵגֶל" בַּתּוֹרָה סְתָם - בֶּן שָׁנָה, "בֶּן בָּקָר" - בֶּן שְׁתַּיִם, "פַּר" - בֶּן שָׁלֹשׁ. - אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי מֵאִיר, כִּי קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה - בְּסוֹף שָׁנָה, אֲבָל בִּתְחִלַּת שָׁנָה - לָא. אֲמַר רָבָא: וְלָאו קַל וָחוֹמֶר הוּא? וּמַה נִּדָּה שֶׁאֵין תְּחִלַּת הַיּוֹם עוֹלֶה לָהּ בְּסוֹפָהּ - סוֹף הַיּוֹם עוֹלֶה לָהּ בִּתְחִלָּתָהּ, שָׁנָה, שֶׁיּוֹם אֶחָד עוֹלֶה לָהּ בְּסוֹפָהּ -

אינו

אנן נמי נספריה – לא קיימא לן הכי, מדפריך בפרק בתרא דנדה (ד' סט,א) ורב כבותאי אמרה לשמעתיה? ואפ"ה תחילת היום עולה בסופה לר' יוסי, בפרק "ביצד צולין" (פסחים ד' פא,א) דאמרינן: מקצת היום ככולו. דלא מצי למשכח טומאת התהום דזבה, משום דאין סותרת למפרע ואינה מטמאה אלא מכאן ולהבא. וזבה גדולה נמי לא משכחת אלא בשופעת, או ברואה שני בין השמשות! וצ"ל: דהאי ק"ו דהכא – לרבנן ולא לרבי יוסי. מיהו, אפילו לרבנן קשיא: דנהי נמי דלכי חזיא בשביעי מטמאה למפרע – מ"מ, כיון דשריא לשמש לאחר טבילה מיד מדאורייתא, אי לאו משום דאסרו רבנן – שמא תבא לידי ספק, כדאמרינן בפרק בתרא דנדה (ד' עב,א ושם) ע"כ עולה לה תחלת היום. דאי לאו הכי – "וספרה לה ז' ימים ואחר תטהר" אמר רחמנא (ויקרא טו) וליכא! ונראה דלא דמיא זבה להני, דהא אימים נקיים קפיד בתרא רחמנא, והיאך יעלה סוף היום? והרי אין יום זה טהור, דכבר ראתה. ואע"פ דבשומרת יום סוף היום עולה, כמו שאפשר – שאני התם דספירת אחד לאחד נפקא לן בסוף נדה (דף עג,א) מדכתיב: "והיה", אבל הכא "אחר תטהר" כתיב, דדרשינן: שלא תהא טומאה מפסקת. אבל תחלת היום – דין הוא שיעלה בסופה, דכל כמה דלא ראתה – הרי הוא טהור. וא"ת: ואמאי דחיק לאשכוחי זבה גמורה לר' יוסי ברואה בשתי בין השמשות? הא משכחת לה ברואה בלילות, דספירת לילה לאו ספירה היא, כדאיתא בפ"ב דמגילה (ד' כ,א ושם) וי"ל: דדחיק אזבה ביממי משום דכתיב: "כל ימי זובה" דמהאי טעמא א"ל ר' שמעיה לר' אבא בסוף נדה (שם) אימא ביממי תהוי זבה, בלילות תהוי נדה. ובפ"ק דחוריות (ד' ד,א) נמי גבי צדוקים, דאמר: זבה לא הוי אלא ביממא. ומידהו, לא יתבן, דאם כן הוה ליה לפרושי ולימא: זבה ביממי היכי משכחת לה. ועוד: דכי משני

דרואה

כל נשמה בעלותה בלילה – צועקת בקול מר על ריחוקה מאלוקים חיים.

ממאמר שבת פרשת וירא, ה'תשכ"ה

תוספות

דרואה שני בין השמשות הל"ל שלש בין השמשות. ומיהו, בסוף פרק שני דנזיר (ד' טז,א ושם) גרסי' בכל הספרים: כגון דחזא שלשה בין השמשות סמוך לשקיעת החמה, דלא הוי שהות ביום לסליק ליה למניינא. ונראה לפרש: דלכך לא קאמר ברואה בלילות – משום דר' יוסי כי היכי דתחילת היום סליק לה שימור – ה"נ סוף היום סליק לה שימור. ובסוף פ"ב דנזיר (גד"ש) מוביח כן, דגריס התם: כיון דחזאי בפלגי דיומא, ואידך פלגי דיומא סליק לה שימור. ואע"ג שר"ת מפרש דאידך פלגא דיום של אחריו קאמר – לא משמע כן. וגם מתוך שנוייא דמשני דלא הוה שהות ביום. ואין זה מנהג כותים דסופרת יום שפוסקת – דהתם בזבה גמורה, דצריכה ז' נקיים ויום שפוסקת לאו נקי הוא. אבל בשומרת יום – לא כתיב טהרה, אלא מרבוייא דקרא אתי, כדפרישית. ועוד: דבסופרת ז' הוי סוף היום בתחלת ספירה, אבל בשומרת יום – הוי בסוף ספירה, דסגי ליה בחד יומא.

אין נוטעין – משנה היא פ"ב דשביעית (משנה ו). **שלשים** ושלשים – פי' בקונטרס: שלשים לקליטה ושלשים לתוספת שביעית, דבעינן שלא תהא נקלטת בתוספת שביעית. וקשיא לר"ת: חדא, דבלשון המשנה אין משמע כן. פי': דלא איירי בתוספת שביעית כלל, אלא בקליטה, ועוד: דא"כ מאי קשיא ליה אי אוקמה להא ברייתא דלעיל בר"א? הא כי היכי דבמתני' דשביעית קתני ל' ומוקמי ליה בקליטה, בלא שלשים של תוספת – ה"נ נימא דשלשים דברייתא דלעיל בשלשים של קליטה, בלאו הנך של תוספת. ועוד: לקמן (ד' יג,ב) גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמין, דמחלק לענין שביעית בין השרישו לפני ר"ה להשרישו לאחר ר"ה, משמע דלא חיישינן במה שהשרישו בתוספת. דקתני שביעית דומיא דמעשר! ומפרש ר"ת, דה"ק ר"נ: לדברי האומר ל' לקליטה בשביעית – צריך שלשים ושלשים לענין ערלה. פי': ולא אתי לפרושי מתני' אלא מערלה, אבל לענין שביעית – לא חיישינן אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה. ולר' יהודה דקולטת בג' ימים מותר לקיים, כיון דלא נקלט בשביעית, אע"פ שנטעה באיסור בתוספת שביעית ג' ימים לפני ר"ה. ואורז ודוחן ופרגין ושומשמין שזריעתן באיסור מלאכה דאורייתא, כדכתיב (ויקרא כה) "לא תזרע" ואסירי בתוספת שביעית – מ"מ לא חיישינן, ובלבד שישרישו לפני ר"ה. והא דמייתי בסוף "הערל" (יבמות דף פג,א) הא דר"נ גבי הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ובהרכבה – לאו משום דאתי ר"נ לפרושי מתני' אשביעית, דלא מייתי לה אלא למימר דאף לענין ערלה הלכה כר' יוסי.

יום שלשים עולה לבאן ולכאן – בפרק "הנוקין" (גיטין דף נד,א) גבי הא דאמר ר"מ נוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, קאמר: וכי תימא שבת נמי, זימנין דמקלע יום שלשים בשבת, דאי נטע בההוא יומא – סלקא ליה שתא, ואי לא – לא סלקא ליה שתא – לא נקט ל' משום דנבעי שלשים לחשוב שנה, דהא לר"מ ביום א' סגי, ומשום קליטה נקט ל'. ומיהו, בפרק "יוצא דופן" (נדה דף מה,א) משמע קצת דאיכא תנא לר"מ דאמר ל'. **מדאכתי** יום אחד הוא דעייל וקא קרי ליה שנה – דא"א לומר דשנה שנית למבול היתה, ולא חשיב ליה שנה משום דאכתי לא עייל אלא יום א' דהכתיב קרא אחרינא (בראשית ח) "ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש" ולא כתיב: "בשתים ושש מאות" אע"פ שנכבנסו לה שלשים. ובירושלמי דייק מדכתיב: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן" דלא עייל אלא יום אחד וקרי ליה שנית. דאי אמרת שלישית היתה, ומשום דלא עייל אלא יום אחד לא חשיב לה – והא כתיב: "ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן מעל המשכן". **מכלל** דתרווייהו – ר"מ ור"א סבירא להו בניסן נברא העולם, דהא תרווייהו מודו שזו היתה תחילת השנה. פירוש: דהכל מודים דבראשון הוא ניסן, דניסן אקרי ראשון, דכתיב (שמות יב) "החדש הזה לכם וגו' ראשון". ופי' בקונטרס: דלא גרסי' ליה, דדלמא כר"א סבירא להו, והאי ראשון – לאו ניסן הוא אלא תשרי. ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים – קרי ליה ראשון. ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי ראשון תשרי. ונראה דלעולא גרסי' ליה, ודייק מהא דאם איתא דסברי בתשרי נברא העולם – דלמא האי ראשון ניסן, וקרי ליה ראשון – לפי שהוא ראשון לחדשים, ועמד מבול שנה וחצי, ותו לא תידוק מיניה יום אחד בשנה חשוב שנה.

בראש

רש"י

אֵינוֹ דִּין שֶׁיּוֹם אֶחָד עוֹלֶה בִּתְחִלָּתָהּ? וְאֶלָּא מַאי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשִׁים בָּעֵי! דִּתְנַן: אֵין נוֹטְעִין וְאֵין מַבְרִיכִין וְאֵין מַרְכִּיבִין עֶרֶב שְׁבִיעִית פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאִם נָטַע וְהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב - יַעֲקוֹר, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים - שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שְׁלֹשִׁים - צָרִיךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשִׁים, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שְׁלֹשָׁה - צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת - צָרִיךְ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת וּשְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִי נַמִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ - שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים בָּעֵי! - אֶלָּא, לְעוֹלָם רַבִּי מֵאִיר. וְכִי קָאָמַר שְׁלֹשִׁים - לִקְלִיטָה. אִי הָכִי שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים בָּעֵי! - קָא סָבַר: יוֹם שְׁלֹשִׁים עוֹלֶה לָכָאן וּלְכָאן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: וּשְׁנֵיהֶן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ; "וַיְהִי בָּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ" רַבִּי מֵאִיר סָבַר: מִדְּאַפְּתִי יוֹם אֶחָד הוּא דְּעֵיֵיל בַּשָּׁנָה וְקָא קָרֵי לַהּ שָׁנָה - שְׁמַע מִינַּהּ: יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה. וְאִידָךְ: אִי כְּתִיב בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת שָׁנָה - כִּדְקָאָמְרַתְּ, הָשְׁתָּא דִּכְתִיב "בָּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה" - שָׁנָה אַשֵּׁשׁ מֵאוֹת קָאֵי, וּמַאי אַחַת - אַתְּחִלְּתָא דְּאַחַת קָאָמַר. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַאי טַעְמָא? דִּכְתִיב "בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ" מִדְּאַפְּתִי יוֹם אֶחָד הוּא דְּעֵיֵיל בַּחֹדֶשׁ, וְקָא קָרֵי לֵיהּ חֹדֶשׁ - שְׁמַע מִינַּהּ: יוֹם אֶחָד בַּחֹדֶשׁ חָשׁוּב חֹדֶשׁ. וּמִדְּיוֹם אֶחָד בַּחֹדֶשׁ חָשׁוּב חֹדֶשׁ - שְׁלֹשִׁים יוֹם בַּשָּׁנָה חֲשׁוּבִין שָׁנָה. וְחֹדֶשׁ לְמִנּוּיָיו וְשָׁנָה לְמִנּוּיֶיהָ. מִכְּלָל דְּתַרְוַיְיהוּ סְבִירָא לְהוּ בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת, בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ אָבוֹת, בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין,

בראש

אינו דין – שיעלה יום אחד בסוף שנה ראשונה לתחילת קצבת שנים הקצובים לכך. **אלא מאי** – כמאן תוקמה למתניתא דלעיל, דאמר בנוטע פחות מל' לא עלתה לו שנה. **כר"א** – תוקמה? בתמיה. **שלשים ושלשים בעי** – ל' יום לקליטה, שתהא נשרשת בארץ, ושלשים יום לחשיבת שנה. וימי הקליטה אין עולין לה, דכמאן דמנח בביתא דמיא, כל זמן שלא קלטה. **דתנן** – דאין נטיעה קולטת בפחות מל' יום. **יעקר** – לפי שקלטה בשביעית: דברי ר"מ לא גרס. **לדברי האומר ל' יום** – לקליטה. **צריך שלשים ושלשים** – שלשים לקליטה, ול' לתוספת. כר"א. **לעולם** – ברייתא דלעיל ר"מ היא, וכי קאמר שלשים – לקליטה קאמר, שתהא הנטיעה ל' יום לפני ר"ה כדי שתהא נקלטת ערב ר"ה. וקא סבר ר"מ דלא יהיבנא לתוספת ל' יום אלא יום אחד. **שלשים ואחד בעי** – שתהא יום הקודם לר"ה חשוב לשנה ראשונה של ערלה, כדקתני עלתה לו שנה. **ושניהם** – ר"מ ור' אלעזר. **ויהי באחת ושש מאות שנה** – לסוף עשתי עשר חדש שהתחיל מבול לירד, לדברי האומר: בתשרי נברא העולם. ומבול ירד ביי"ז במרחשון, כדלקמן (דף יא,ב) הוי האי בראשון באחד לחדש – בתשרי, דא"א להיות בניסן – שהרי מ' יום מבול, וחמשים ומאת יום שגברו המים מאילהן משכו עד סיון, ואח"כ היו הלוך וחסור עד חדש העשירי, והוא אב, שהיה עשירי לירידת גשמים, ואז נראו ראשי ההרים. ומאחד באב עד אחד בתשרי – נבלעו המים, והיינו דכתיב: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים". ולדברי האומר באייר ירד המבול – הוה ליה האי בראשון בניסן. ובין למר ובין למר תחלת שנת שש מאות ואחת לא נכנסו בה אלא יום אחד, דכתיב: "באחד לחדש" וקרי ליה שנה, כדכתיב: "באחת ושש מאות שנה". **כדקאמרת** – דקרי ליה שנה. וקרי ליה חדש – דכתיב: "באחד לחדש". **חדש למנויו** – אחד מן המנויין שלו חשוב חדש, שהחדש נמנה בימים, דכתיב: "עד חדש ימים" (במדבר יא). **ושנה אחד למנוייה** – חשוב שנה, והיא נמנית בחדשים, דכתיב: (שמות יב) "לחדשי השנה". **מכלל דתרוייהו וכו'** – ר"מ ור"א, דהא תרוייהו מודו שזו היתה תחלת שנה. ולי נראה דלא גרסינן ליה, דדלמא כר' אליעזר סבירא להו. והאי דראשון לאו ניסן אלא תשרי, ומפני שהוא ראשון לבריאת עולם ולמנין השנים קרי ליה ראשון. ובסדר עולם תניא בהדיא דלר"א האי "בראשון" תשרי הוא. **תניא ר' אליעזר אומ' כו'** – מקרא יליף לה לקמן (דף יא,א).

נולדו

כשיהודי צדיק, בגיל תשעים ותשע שנים, מחליט שעליו למול את עצמו, ראוי הוא שהקדוש-ברוך-הוא יתגלה אליו.

היום יום ט חשוון

אֵינוֹ דִּין – וכי אין זה קל וחומר שֶׁיּוֹם אֶחָד עוֹלֶה בִּתְחִלָּתָהּ – בתחילת המנין, ואם כן, מסתבר שלדעת רבי מאיר יום אחד בתחילת הנטיעה, יחשב כשנה שלמה, נמצא שהברייתא המצריכה שלשים יום, על כרחך אינה כדעת רבי מאיר.

מקשה הגמרא: וְאֶלָּא מַאי – ולדבריך מה ראוי לומר, שהברייתא היא כדעת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, ששלשים יום בשנה נחשבים כשנה, אם כן שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשִׁים בָּעֵי – מלבד שלשים יום שקודם ראש השנה המחשיבים את הנטיעה כבת שנה, יש צורך בשלשים יום נוספים קודם לכן, שבהם הנטיעה משתרשת בארץ, שהרי קודם לכן אינה נחשבת כלל כ'נטיעה', אלא כמונחת בבית ואי אפשר להתחיל למנות את שנות הערלה, ואילו בברייתא מבואר שדי בשלשים יום קודם ראש השנה. ומוכיחה הגמרא שיש צורך באותם שלשים יום שתשתרש הנטיעה בארץ: דִּתְנַן (שביעית פ"ב מ"ז), אֵין נוֹטְעִין וְאֵין מַבְרִיכִין וְאֵין מַרְכִּיבִין עֶרֶב שְׁבִיעִית בזמן שהוא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה של שביעית, משום שעד שתושרש הנטיעה תכנס שנת השמיטה, ונמצא שהיתה הנטיעה בשנת השמיטה, וְאִם נָטַע וְהִבְרִיךְ וְהִרְכִּיב בזמן זה, יַעֲקוֹר (דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל הַרְכָּבָה או נטיעה והברכה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת – משתרשת בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הראשונים מאז שהורכבה, שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, זמן הקליטה הוא שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וכיון שדעת תנא קמא שאין הנטיעה קולטת בפחות משלשים יום, מסתבר שכך היא גם כן דעת הברייתא שהובאה לעיל. ממשיכה הגמרא בקושייתה: וְאָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ על משנה זו, לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שזמן הקליטה הוא שְׁלֹשִׁים יום, צָרִיךְ שְׁלֹשִׁים יום עד שנקלט, וְעוד שְׁלֹשִׁים יום ל'תוספת שביעית', שאסור לנטוע גם בשלשים יום שקודם שביעית. ולְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שזמן הקליטה הוא שְׁלֹשָׁה ימים, צָרִיךְ לנטוע שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים יום קודם ראש השנה, שלשה ימים עד שיקלט, ושלשים יום לתוספת שביעית, ולְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שזמן הקליטה הוא שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, צָרִיךְ לנטוע שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת וּשְׁלֹשִׁים יוֹם קודם ראש השנה. ואם כן לשיטת רבי אלעזר שרק שלשים יום מהשנה נחשבים כשנה, היתה הברייתא צריכה לומר שרק נטיעה שניטעה ששים יום קודם ראש השנה הרי היא כמי שעברה עליה שנה אחת, ומותר לקיימה בשביעית, ואילו בברייתא מבואר שאם נטע שלשים יום קודם ראש השנה, בראש השנה נחשב שעברה עליו שנה אחת, וכן אפשר לקיימה בשביעית.

מוסיפה הגמרא ומקשה: וְאִי נַמִּי – ואף אם תאמר שהתנא כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ שזמן הקליטה הוא שלשה ימים, עדיין קשה, שהרי שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים יום בָּעֵי, שלשה לקליטה, ושלשים לתוספת שביעית. ואם כן אין לומר שהברייתא סוברת כרבי אליעזר, ואף לא כרבי יהודה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם הברייתא כְּרַבִּי מֵאִיר היא, שסובר שיום אחד בשנה חשוב שנה, ובאמת די ביום אחד קודם ראש השנה כדי להחשיב זאת כשנה שלמה, וְכִי קָאָמַר התנא בברייתא שיש לנטוע שְׁלֹשִׁים יום קודם ראש השנה, היינו לְצורך קְלִיטָה, משום שרבי מאיר סובר כתנא קמא של המשנה בשביעית שזמן קליטה הוא שלשים יום.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם הברייתא סוברת כרבי מאיר, שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד יום בָּעֵי, שהרי רק אחרי שלשים יום נקלטת הנטיעה, ויש צורך ביום נוסף שהוא נחשב כשנה ראשונה לשנות הערלה, וכן לתוספת שביעית, ואילו בברייתא מבואר שדי בשלשים יום. מתרצת הגמרא: קָא סָבַר רבי מאיר, הַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁים של זמן הקליטה, עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן – נמנה גם בכלל שלשים ימי הקליטה, וגם כ'יום אחד' המחשיב שעברה על הנטיעה שנה שלימה, והטעם לכך, משום שקליטת הנטיעה נעשית מיד בתחילת יום השלשים, ושאר היום נחשב כשנה כיון שמקצת היום ככולו.

*

הגמרא מביאה את המקור למחלוקת רבי מאיר ורבי אלעזר, אם יום אחד בשנה חשוב שנה, או שלשים יום בשנה נחשבים לשנה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶן – רבי מאיר ורבי אלעזר, מִקְּרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ ללימוד שיטתם, שנאמר לגבי המבול (בראשית ח יג) 'וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ', רַבִּי מֵאִיר סָבַר, מִדְּאַכַּתִּי יוֹם אֶחָד הוּא דְּעָיֵיל כַּשָּׁנָה – מכך שבזמן שעדיין נכנס רק יום אחד בשנת השש מאות ואחת, וְקָא קָרֵי לָהּ שָׁנָה – והתורה מחשיבה זו כשנה נוספת במנין השנים שהרי אמרה שהיה זה ב'שש מאות ואחת שנים', אם כן שְׁמַע מִינָּהּ שיום אֶחָד כַּשָּׁנָה חָשׁוּב שָׁנָה.

אומרת הגמרא: וְאִידָךְ – ורבי אלעזר, דוחה ראיה זו, כי אמנם אִי כְּתִיב 'בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת שָׁנָה', היה מוכח כִּדְקָאָמַרַת, שמכך שנכתב 'אחת' בסמוך ל'שנה' מוכח שלאותו יום קראה התורה שנה, אך הַשְׁתָּא דִּכְתִיב 'בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה', שה'שנה' נכתבה בסמיכות ל'שש מאות', אם כן 'שָׁנָה' אַ'שֵׁשׁ מֵאוֹת' קָאֵי, וּמַאי 'אַחַת' – ומה כוונת התורה במה שאמרה 'באחת' אם אין היא נחשבת במנין השנים, היינו אַתְּחִלְּתָא דְּאַחַת קָאָמַר – כלומר שבאה התורה לומר שהיה הדבר בתחילת שנת השש מאות ואחת לשנותיו של נח, אבל עדיין אין היא נחשבת למנין השנים כשנה שלמה כיון שלא עבר ממנה אלא רק יום אחד.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי אלעזר: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַאי טַעְמָא – מנין לו ששלשים יום בשנה נחשבים שנה, דִּכְתִיב באותו הפסוק 'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ', כלומר, ביום הראשון של החדש הראשון, מִדְּאַכַּתִּי יוֹם אֶחָד הוּא דְּעָיֵיל כַּחֹדֶשׁ, וְקָא קָרֵי לֵיהּ חֹדֶשׁ – מכך שאף שנכנס רק יום אחד בחדש כבר קראה לו התורה 'חדש', שְׁמַע מִינָּהּ שיום אֶחָד כַּחֹדֶשׁ חָשׁוּב חֹדֶשׁ, ומִכְּדֵי יוֹם אֶחָד כַּחֹדֶשׁ חָשׁוּב חֹדֶשׁ, יש ללמוד שגם שְׁלֹשִׁים יוֹם כַּשָּׁנָה חֲשׁוּבִין שָׁנָה, וְהדימוי הוא בכך שחֹדֶשׁ לְמִנְוָיָיו – החדש נמנה לפי ימים, שנאמר (במדבר יא ב) 'עַד חֹדֶשׁ יָמִים', ויום אחד נחשב כחדש, וְכך גם שָׁנָה לְמִנְוָיֶיהָ – שנה נמנית לפי חדשים, שנאמר (שמות יב ב) 'לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה', וגם בזה אם עבר חדש אחד הרי זה כאילו עברה שנה שלימה.

(התבאר שרבי מאיר ורבי אלעזר דורשים מהפסוק שנאמר לגבי המבול (בראשית ח יג) 'וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ', או שיום אחד נחשב כשנה, או ששלשים יום נחשבים כשנה. אומרת הגמרא: מִכְּלָל – מתוך זה יש ללמוד, דִּתְרַוַיְיהוּ סְבִירָא לְהוּ שכְּגוֹנְיָיהוּ נִבְרָא הָעוֹלָם, וממנו מתחילים למנות את שנות העולם, וכיון שהחדש ה'ראשון' המוזכר בתורה הוא חדש ניסן, מוכח שאף שעבר מתחילת השנה רק יום אחד, או שלשים יום, הרי זה כאילו עברה שנה. שהרי אם היו סוברים שבתשרי נברא העולם, אם כן כשהגיע החדש ה'ראשון', ובלשון התורה זהו חדש ניסן, כבר עברו ששה חדשים מהשנה השש מאות ואחת שנמנית מתשרי, ואפשר שרק זמן זה מכונה כ'שנה', אבל יום אחד או שלשים יום אינם נחשבים כשנה).

*

הגמרא מביאה מחלוקת באיזה חדש נברא העולם: תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ שנים מהאָבוֹת [־אברהם ויעקב], בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ אותם אָבוֹת [־אברהם ויעקב], בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה – נגזר הריון על שָׂרָה וְרָחֵל האמהות, וְעל חַנָּה אשת אלקנה, אמו של שמואל הנביא, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף הצדיק מִבֵּית הָאֲסוּרִין,

---

חיותו של איש ישראל בכל זמן ובכל מקום צריך להיות על-פי הוראות התורה.

ממאמר שבת פרשת וירא, ה'תשכ"ה

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּטֵלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, וּבְנִיסָן של אותה שנה נִגְאֲלוּ. בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִינָּאֵל לעתיד לבא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חולק על מקצת הדברים וְאוֹמֵר, בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת – אברהם ויעקב, בְּנִיסָן מֵתוּ הָאָבוֹת, בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּטֵלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ, בְּנִיסָן עֲתִידִין לִינָּאֵל.

הגמרא מביאה ברייתא בביאור מחלוקתם: תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א יא) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי', אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ הָאָרֶץ מוֹצִיאָה דֶּשָׁאִים, וְאֵילוּ מְלֵאָה פֵּרוֹת – שנגמר בישולם, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה תִּשְׁרֵי, ומוכח שבו נברא העולם. ראיה נוספת: וְאוֹתוֹ הַפֶּרֶק שנברא בו העולם, זְמַן רְבִיעָה [־ירידת גשמים] הָיְתָה, וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים וְצִימְּחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב ו) 'וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה', וזהו בתשרי.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם א יב) 'וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי', אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁהָאָרֶץ מְלֵיאָה דֶּשָׁאִים, וְאֵילוּ מוֹצִיא פֵּרוֹת, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה נִיסָן. ראיה נוספת: וְאוֹתוֹ הַפֶּרֶק – חודש ניסן, הוא זְמַן בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף שֶׁמְּזַדְּווְגִין זֶה אֵצֶל זֶה ומתרבים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סה יד) 'לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וְגוֹ' וַעֲמָקִים יַעֲטִפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ', כלומר, הצאן נראות כמתלבשות בבשר על ידי שמתעברות, ודבר זה קורה בחודש ניסן, שבו 'עמקים יעטפו בר' כלומר השבלים עומדות לפני קצירתן, ו'יתרועעו אף ישירו', שהרוח מנשבת והן נוקשות זו על זו ונשמע הקול כאילו הן משוררות, וכיון שכשנבראו בעלי החיים היו צריכים להזדווג בכדי להתרבות, מוכח שבניסן נברא העולם.

מקשה הגמרא: וְאִידָּךְ נַמִּי – ואף לרבי אליעזר, הָא כְּתִיב 'עֵץ עֹשֶׂה פְּרִי', ומשמע שהעץ התחיל להוציא פירות, והיינו בניסן. מתרצת הגמרא: הַהוּא, לְבַרְכָה לְדוֹרוֹת הוּא דִּכְתִיב, שבכל הדורות ימשיכו האילנות להוציא פירות, אבל עתה, בעת בריאת העולם, היה האילן מלא פירות, כיון שבתשרי נברא העולם.

ממשיכה הגמרא ומקשה: וְאִידָּךְ נַמִּי – ואף לרבי יהושע, הָא כְּתִיב 'עֵץ פְּרִי', והיינו בתשרי שהעץ מלא פירות גמורים. מתרצת הגמרא: הַהוּא – פסוק זה נדרש כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית (לקומתן) [בְּקוֹמָתָן] נִבְרָאוּ – כשהם שלמים וגמורים, וּלְדַעְתָּן נִבְרָאוּ – שנשאלו אם רצונם להברא, והשיבו 'הן', וּלְצִבְיוֹנָן נִבְרָאוּ – בדמות ובטעם שרצה כל אחד מהם להבראות, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב א) 'וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם', אַל תִּקְרֵי 'צְבָאָם' אֶלָּא 'צְבִיּוֹנָם', ולפי זה 'עץ פרי' היינו שהיה כל עץ גדול וראוי להוציא פירות מיד, אך לא שכבר היה מלא פירות.

*

מביאה הגמרא את המשך הברייתא בענין לידת האבות: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת – אברהם ויעקב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' ח ב) 'וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרֵחַ הָאֵתָנִים בָּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי', והיינו בסוכות שבחדש תשרי, והוא מכונה 'ירח האיתנים' כיון שהוא יָרֵחַ [־חודש] שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אֵיתָנֵי עוֹלָם – יסודות העולם, והם האבות, שהעולם עומד בזכותם. מבררת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע – מהיכן נלמד דְּהַאי 'אֵיתָן' לִישָׁנָא דְּתַקִּיפֵי הוּא – הוא לשון חוזק ועמידה, כִּדְכְתִיב בדברי בלעם על יתרו (במדבר כד כא) 'אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ' – המקום שישבת בו בתוך ישראל הוא חזק ועומד לעולם. מוכיחה הגמרא שאיתנים הכוונה לאבות: וְאוֹמֵר (מיכה ו ב), 'שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ', ומוכח ש'איתנים' שבפסוק נקראים גם 'הרים', וְהפסוק אוֹמֵר (שיר השירים ב ח) 'קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת', ודרשו חכמים 'מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים', כלומר שהקץ בא בדילוג ובמהירות בִּזְכוּת הָאָבוֹת המכונים 'הרים', ו'מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת', בִּזְכוּת הָאִמָּהוֹת המכונות 'גבעות', הרי שהאבות מכונים 'הרים', ואם כן מכונים גם 'איתנים', נמצא ש'ירח האיתנים' קרוי על שם שנולדו בו האבות שנקראו 'איתנים', ומוכח שבתשרי נולדו האבות.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן נוֹלְדוּ הָאָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' ו א) 'וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַה'', ו'זִו' הוא יופי, ו'ירח זִו' היינו בְּיָרֵחַ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתָנֵי עוֹלָם – האבות, שהם יופיו של העולם, כלומר, שנולדו האבות בניסן, וכשהגיע אייר היה כולו מלא זִו.

מקשה הגמרא: (**ואידך נמי הכתיב**) [ולרבי יהושע, הָכְתִיב] 'בְּיָרֵחַ הָאֵתָנִים', ומוכח שנולדו בתשרי. מתרצת הגמרא: הָתָם – פירוש הפסוק 'ירח האיתנים' הוא דְּתַקִּיפֵי בְּמִצְוֹת – שהחודש חזק ומרובה במצוות, שופר, יום כפור, סוכה, לולב, ערבה וניסוך המים.

מקשה הגמרא: וְאִידָּךְ נַמִּי – ואף לרבי אליעזר, הָכְתִיב 'בְּחֹדֶשׁ זִו', ומוכח שנולדו בניסן. מתרצת הגמרא: הַהוּא, דְּאִית בֵּיהּ זִיוָא לְאִילָנֵי – שיש בחדש אייר יופי לאילנות, כיון שאז הוא זמן הפריחה שמתחילה בחדש ניסן, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, הַאי מַאן דְּנָפַק [־מי שיוצא] בְּיוֹמֵי נִיסָן, שהוא זמן פריחת האילנות, וְחָזֵי אִילָנֵי דְּמִלְבְלְבֵי – ורואה אילנות המוציאים פרחים, אוֹמֵר 'בָּרוּךְ אתה ה' אלהינו מלך העולם שֶׁלֹּא חִיסַּר מֵעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לְהִתְנָאוֹת – לידונות בָּהֶן בְּנֵי אָדָם'.

*

הגמרא מבררת את זמן מיתת האבות: מַאן דְּאָמַר בְּנִיסָן נוֹלְדוּ האבות, סובר שבְּנִיסָן מֵתוּ, וּמַאן דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ, סובר שבְּתִשְׁרֵי מֵתוּ, כמבואר בדבריהם. ולמדו זאת מכך שֶׁנֶּאֱמַר לגבי משה רבינו (דברים לא ב) 'וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא', שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַיּוֹם' – לכאורה תיבת 'היום' מיותרת, שהרי ביום זה הוא מדבר עמהם, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'הַיּוֹם', הַיּוֹם מְלֹאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי, שביום זה נולדתי, וכתבה זאת התורה כדי לְלַמֵּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְמַלֵּא שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג כו) 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא', והוא הדין באבות, שמתו באותו יום שבו נולדו.

*

שנינו בברייתא: 'בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק'. מבארת הגמרא: מְנָלָן, כִּדְכְתִיב שבישר המלאך לאברהם שיוולד לו יצחק ואמר לו (בראשית יח יד) 'לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן', ו'למועד' היינו שביום טוב הקרוב כבר יוולד לה בן, ויש לברר אֵימַת קָאֵי – מתי בישר לו המלאך זאת, ופשוט שיש להרחיק את זמן הבשורה מזמן הלידה בכל האפשר, שתהיה אפשרות שבינתיים תתעבר שרה ותלד, ולכן יש לומר שהבשורה עצמה היתה ביום טוב הקודם, לפני היום טוב שבו נולד יצחק, אִילֵימָא שהיה זה בְּפֶסַח, וְקָאֲמַר לֵיהּ שבְּעֲצֶרֶת [־שבועות] תלד, בְּחַמְשִׁין יוֹמִין שבין פסח לעצרת מִי קָא יָלְדָה – וכי יתכן שתתעבר ותלד. אֶלָּא אם תאמר דְּקָאֵי – שעמדו אז בְּעֲצֶרֶת, וְקָאֲמַר לֵיהּ שבְּתִשְׁרֵי תלד, אַכַּתִּי קשה, בְּחַמְשָׁה יָרְחֵי [־חדשים] שבין עצרת לסוכות מִי קָא יָלְדָה. אֶלָּא ודאי דְּקָאֵי בְּחָג – בסוכות וְקָאֲמַר לֵהּ שבְּנִיסָן תלד, לאחר ששה חדשים, ומוכח שיצחק נולד בפסח.

מקשה הגמרא: אַכַּתִּי קשה, בְּשִׁיתָּא יָרְחֵי שבין סוכות לפסח מִי קָא יָלְדָה. מתרצת הגמרא: תְּנָא, אוֹתָהּ שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת הָיְתָה, ובין סוכות לפסח היו שבעה חדשים. מקשה הגמרא: הרי באותו יום שבישרוה המלאכים על לידת יצחק היתה נדה (ב"מ פז.), וסוֹף סוֹף, כִּי מְדֵלֵי מַר – כשתוריד את יוֹמֵי הַטּוּמְאָה שלה שבהם לא יכלה להתעבר, בְּצִרֵי לְהוּ – יש פחות משבעה חדשים. מתרצת הגמרא: אָמַר מַר זוּטְרָא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר (נדה לח:) שאשה היוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה חדשים אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְטָעִין – לחלק מתשעה חדשים, אלא רק אחר תשעה שלמים, מכל מקום היוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה חדשים יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְטָעִין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' א ב) 'וַיְהִי לִתְקוּפוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן', ו'תקופה' היא שלשה חדשים, וּמִיעוּט לשון 'תְּקוּפוֹת' הוא שְׁתַּיִם, וּמִיעוּט לשון 'יָמִים' הוא שְׁנַיִם, נמצא שילדה אחרי ששה חדשים ויומיים, וכך שרה ילדה לאחר מעט פחות משבעה חדשים.

המשך בעמוד י

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יא עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכז

רש"י

נולדו אבות – אברהם ויעקב. **נפקדה שרה** – בא זכרונם לטובה ונגזר עליהן הריון. **בטלה עבודה מאבותינו** – ששה חדשים לפני גאולתם פסק השעבוד. **תדשא הארץ** – תתכסה ותתלבש בדשאין. **עץ פרי** – שנגמר פריו. **ואותו הפרק זמן רביעה הוה** – כלומר וראיה לדבר שבתשרי נברא העולם, שהרי לגשמים היו צריכין, ותשרי זמן רביעה היא. **ותוצא הארץ** – ולא כתיב: ותדשא הארץ. **ועץ עושה פרי** – ולא עץ פרי גמור. **ואותו הפרק זמן** – הוא לבהמה וחיה להיזקק זה לזה, ולכך היו צריכין. וראיה היא שבניסן נברא העולם. **לכשו כרים** – בזמן שיתרועעו שבלים בניסן. אלמא: ניסן זמן זיווג בהמה הוא. **ברכה לדורות** – עושה פרי לדורות, ומיהו השתא עץ פרי הוו. **בקומתן נבראו** – והיינו עץ פרי ראוי היה לטעון פרי מיד. **לדעתם** – שאלם אם חפצין להבראות, ואמרו הן. **בצביונם** – בטעם אחד ואחד, ובדפוס כל אחד. **ואומר שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים** – אלמא הם איתנים הם הרים, ואשכחן דנקראו אבות "הרים", שנאמר: "מדלג על ההרים" – ודילג את הקץ בשביל ההרים. **בחדש זיו** – אייר הוא. **שנולדו בו זיותני עולם** – כשנתחדש אייר נולדו כבר בניסן. אי נמי זימנין דניסן דתקופה נמשך בתוך אייר של לבנה. **להתנאות** – להנות. **דתקיף במצות** – שופר, יוה"כ וסוכה, לולב, וערבה, וניסוך המים (וערבה). **למועד אשוב אליך** – לי"ט הבא ראשון ולשרה בן. וכל מה שאתה יכול להרחיק יום הבשורה מיום הלידה – הרחיקם, כדי למצוא ימי עיבור הוולד בין שניהם. ואין אתה יכול להרחיקו אלא ממועד למועד, כשתאמר שנתבשר במועד זה ושתלד למועד הבא. **כי מדלי מר ימי טומאה** – טומאת נדה, דקיי"ל (ב"מ דף פז,א): שרה אמנו אותו היום פרסה נדה, לפיכך "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר" אבל לא העוגות שלשתה היא בטומאה. **אפילו למ"ד** – במסכת נדה (דף לח,א) אינה יולדת למקוטעין – אלא לחדשים שלימים של שלשים יום.

עדות

תוספות

בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים – רבי יהושע מודה בהא ברוב ספרים: ואע"פ שהתחילו המכות מניסן, דמשפט המצרים י"ב חדש כדתנן בעדיות (פ"ב משנה י) – מ"מ לא פסקה עבודה עד תשרי.

לקומתן לדעתם לצביונם – צביונם = לשון יופי, כמו: "לעטרת צבי" (ישעיה כח) דדרך בהמה חיה ועוף כשגדלים [גדלים] בנוי בכח בדעת ובקומה, וכל זה היה במעשה בראשית בתחלת יצירתם, וכולהו נפקי מדכתיב: "צבאם".

שנולדו בו זיותני עולם – דאע"ג דאייר קרי ליה זיו – ל"ק מידי, כדפי' ברש"י פירקין (דף ב: ד"ה בחדש זיו).

את מספר ימיך אמלא – בסוף "החולץ" (יבמות דף נ,א ושם) אמר: אלו שני דורות.

אלא דקאי בחג וקאמר לה בניסן – סוגיא דשמעתא מוכח דבתשרי נמול אברהם אבינו, דבפרק "השוכר את הפועלים" (ב"מ דף פו,ב) אמר: בשלישי של מילה באו אצלו מלאכים, ואז נאמר לו: "למועד אשוב אליך כעת חיה". ובפרקי דרבי אליעזר נמי אמרינן דביום"כ נמול א"א. והשתא הא דאמר בחג – לאו דוקא, דשני ימים לפני החג הוה, כיון דנמול ביום"כ. ואע"ג דמשמע הכא למועד ראשון – הכי קאמר: למועד ראשון אחר החג זה דקיימא ביה, דכאילו קיימי בחג דמי, כיון דלא הוה בו כי אם שני ימים לפניו. ולמאי דמסקינן דילדת לשבעה יולדת למקוטעין – לא הוה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה, דכי מדלית נמי ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח. אלא משום דאמרינן בסדר עולם ובמכילתא בפרשת "ויסעו בני ישראל מרעמסס" (אמרי') דבט"ו בניסן נולד יצחק. [ומיהו פליגי אדהכא, דקאמר נמי: בט"ו בניסן דבר הקב"ה עם אברהם, בט"ו בניסן באו מלאכים לבשרו] ורבי מאיר שליח צבור יסד במעריב של פסח: "ומצות אפה ויאכלו בלילי חג פסח". ואמרי' בבראשית רבה: "לושי ועשי עוגות" – הדא אמרת שפסח היה. וכל הני לא ס"ל ד"למועד אשוב אליך כעת חיה" אמועד ראשון, אלא כלומר: למועד כזה שהוא פסח. וכן תרגם אונקלוס: "כעת חיה" – כעת דאתון קיימין. והשתא הא דכתיב בפרשת מילה: "אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת" (בראשית יז) ואמרינן [במדרש תנחומא] מלמד שסרט לו סריטה בכותל דלשנה האחרת – על כרחך דבט"ו בניסן נאמר, ובו ביום נמול, ובו ביום באו מלאכים בשנה זו. תימה: דכל הני דאמרי בתשרי הוה היכי מקיים ההוא קרא ד"למועד הזה בשנה האחרת", ואיך יתכן לומר שנצטוה בפסח ולא נמול עד תשרי? והלא זריזין מקדימין למצות! ועוד, הכתיב: "בעצם היום הזה" (שם) – בו ביום שצוהו מל! ואומר ר"ת: דהני דאמרי בתשרי סבירא להו כרבי יהושע, דאמר: בניסן נברא העולם, (ז)ולהכי הדר לפסח שנה אחרת למועד הזה – היינו למועד אחר, דביום הכפורים אמר לו וקרוב לסוכות, כלומר: למועד הזה, ראשון של שנה אחרת.

לילה

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ, בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִיגָּאֵל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת, בְּנִיסָן מֵתוּ אָבוֹת, בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ, בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם - שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי". אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁהָאָרֶץ מוֹצִיאָה דְּשָׁאִים וְאֵילָן מָלֵא פֵּירוֹת - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה תִּשְׁרֵי, וְאוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן רְבִיעָה הָיְתָה, וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים וְצִימְּחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם - שֶׁנֶּאֱמַר "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע... וְעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי". אֵיזֶהוּ חֹדֶשׁ שֶׁהָאָרֶץ מְלֵיאָה דְּשָׁאִים וְאֵילָן מוֹצִיא פֵּירוֹת - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה נִיסָן, וְאוֹתוֹ הַפֶּרֶק זְמַן בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף שֶׁמִּזְדַּוְּוּגִין זֶה אֵצֶל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן" וְגוֹ'. - וְאִידָךְ נַמִּי, הָא כְּתִיב "עֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי"! - הַהוּא לִבְרָכָה לְדוֹרוֹת הוּא דִּכְתִיב. - וְאִידָךְ נַמִּי, הָא כְּתִיב "עֵץ פְּרִי"! - הַהוּא כִּדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית לְקוֹמָתָן נִבְרְאוּ, לְדַעְתָּן נִבְרְאוּ, לְצִבְיוֹנָן נִבְרְאוּ. שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם" אַל תִּקְרֵי "צְבָאָם" אֶלָּא צִבְיוֹנָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ אָבוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקְהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיָרֵחַ הָאֵיתָנִים בֶּחָג" - יָרֵחַ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ אֵיתָנֵי עוֹלָם. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי "אֵיתָן" לִישָׁנָא דְּתַקִּיפֵי הוּא - כִּדְכְתִיב "אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ" וְאוֹמֵר "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה' וְהָאֵיתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ" וְאוֹמֵר "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת". "מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים" - בִּזְכוּת אָבוֹת, "מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת" - בִּזְכוּת אִמָּהוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁבְּנִיסָן נוֹלְדוּ אָבוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִיו" - בְּיָרֵחַ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ זִיוְתָנֵי עוֹלָם. וְאִידָךְ נַמִּי הָכְתִיב "בְּיָרֵחַ הָאֵיתָנִים"! - הָתָם דְּתַקִּיפֵי בְּמִצְוֹת. - וְאִידָךְ נַמִּי הָכְתִיב "בְּחֹדֶשׁ זִיו"! - הַהוּא דְּאִית בֵּיהּ זִיוָא לְאִילָנֵי. דַּאֲמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מַאן דְּנָפַק בְּיוֹמֵי נִיסָן וְחָזֵי אִילָנֵי דִּמְלַבְלְבֵי, אוֹמֵר: בָּרוּךְ שֶׁלֹּא חִיסֵּר מֵעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן בְּנֵי אָדָם. מַאן דְּאָמַר בְּנִיסָן נוֹלְדוּ - בְּנִיסָן מֵתוּ. מַאן דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נוֹלְדוּ - בְּתִשְׁרֵי מֵתוּ. שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם". שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "הַיּוֹם", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הַיּוֹם" - הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְמַלֵּא שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא". בְּפֶסַח נוֹלַד יִצְחָק מְנָלַן? דִּכְתִיב "לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ". אִימַת קָאֵי? אִילֵימָא בְּפֶסַח וְקָאָמַר לֵיהּ בַּעֲצֶרֶת - בְּחַמְשִׁין יוֹמִין מִי קָא יָלְדָה? אֶלָּא דְּקָאֵי בַּעֲצֶרֶת וְקָאָמַר לֵיהּ בְּתִשְׁרֵי - אַכַּתִּי, בַּחֲמִשָּׁה יַרְחֵי מִי קָא יָלְדָה? אֶלָּא דְּקָאֵי בְּחַג, וְקָאָמַר לָהּ בְּנִיסָן, אַכַּתִּי בְּשִׁיתָא יַרְחֵי מִי קָא יָלְדָה? תְּנָא: אוֹתָהּ שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת הָיְתָה. - סוֹף סוֹף, כִּי מַדְלֵי מָר יוֹמֵי טוּמְאָה - בְּצָרֵי לְהוּ! אֲמַר מָר זוּטְרָא: אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר יוֹלֶדֶת לְתִשְׁעָה אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְעִין, יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְעִין, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי לְתִקּוּפוֹת הַיָּמִים", מִיעוּט תְּקוּפוֹת - שְׁתַּיִם, וּמִיעוּט יָמִים - שְׁנַיִם. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה, מְנָלַן? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָתְיָא "פְּקִידָה" "פְּקִידָה", אָתְיָא "זְכִירָה" "זְכִירָה": כְּתִיב בְּרָחֵל "וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל" וּכְתִיב בְּחַנָּה "וַיִּזְכְּרֵהָ ה' וְאָתְיָא "זְכִירָה" "זְכִירָה" מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּכְתִיב "שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה". "פְּקִידָה" "פְּקִידָה" - כְּתִיב בְּחַנָּה "כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה" וּכְתִיב בְּשָׂרָה "וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה". בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין, מְנָלַן? דִּכְתִיב "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶא לְיוֹם חַגֵּנוּ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא" וְגוֹ'

עדות

רכח ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יא עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

לילה המשומר ובא מן המזיקין – ורבי יהושע תרתי שמעת מינה. דכולהו מודו דמשומר מן המזיקין, כדמוכח ב"ערבי פסחים" (פסחים דף קט,ב) דתקון ד' כוסות, ולא חייש אזוגות. **יום** שמזל כימה שוקע ביום – גרסינן במילתיה דרבי אליעזר גבי י"ז במרחשון: ושינה הקב"ה עליהן מעשה בראשית, והעלה כימה ביום. ובמילתיה דרבי יהושע גבי י"ז באייר גרס: יום שמזל כימה עולה. ובקונטרס גריס איפכא. ואין הסדר כן, דבניסן טלה עולה בתחלת היום ושוהה שתי שעות עם חלק אחד משלשים בשעה, אחריו שור שתי שעות, שכן דרך כל מזל שוהה שתי שעות, כדמשמע בפרק "המקבל" (ב"מ דף קו,ב ושם) דקא אמרינן עד אימת – עד דאתו אריסי מדברא וקיימא כימה להדי רישייהו. ויש שש מזלות אחרות כנגדן: מע"ק גד"ד, די"ב מזלות יש שקבועין בגלגל ששה למטה ששה למעלה והגלגל סובב, וכשמתחיל האחד לעלות – מתחיל שבנגדו לשקוע. וכל חדש ניסן טלה עולה לאור הבקר, או מראשו או מזנבו, ומאזנים שוקע כנגדו. ושור שאחר טלה משמש באייר, וכל ימי אייר עולה בתחלת היום ועקרב שוקע כנגדו, וכן הולך סדר כולם, דכל אחד משמש חדש. ואמר בפרק "הרואה" (ברכות דף נח,ב) דכימה זנב טלה, וכיון דשור מתחיל לעלות באייר בתחלת היום – מכלל דכבר טלה עולה כולו עד כימה הבא בזנבו. ובמרחשון עקרב עולה מתחלת היום, מתחיל שור שבנגדו לשקוע – ונמצא שכבר שקוע טלה כולו עם הבא בזנבו. ולפי זה הסדר "קיימי כימה ארישייהו" דפרק "המקבל" (ב"מ דף קו,ב) היינו שבט, ולא כמו שפי' שם בקונטרס דהיינו אדר. וגבי מרחשון גרסינן מעינות מתמעטין, וגבי אייר מתגברין. דאע"פ שרביעה ראשונה יורדת במרחשון – מ"מ הכי אורחייהו, כדכתיב (יהושע ג) "והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר" ואמר בפרק "במה אשה" (שבת דף סה,א ושם) ובפרק בתרא דנדה (דף סז,א ושם) אבוה דשמואל עביד לבנתיה מקוואות ביומו דניסן, ומפצי ביומי דתשרי. [וגרסי' בסמוך בשלמא לר"א – היינו דשינה, אלא לר' יהושע – מאי שינה].

אלא

רש"י

עדות ביהוסף שמו – בתריה דההוא קרא כתיב ד"כי חק לישראל". **הסירותי מסבל שכמו** – ביוסף כתיב, בתר "עדות ביהוסף". **המשומר ובא** – לגאולה. **ואודו למעמייהו** – רבי אליעזר ור' יהושע. דלר' אליעזר בתשרי נברא העולם, דמתשרי מתחילין מנין שני הדורות, לפיכך מבול על ברחץ במרחשון ירד, וי"ב חדש היה, ובחדש השני בשבעה ועשרים שיבשה הארץ – במרחשון היה לשנה הבאה, ובתשרי שלפניו חרבו המים מעל הארץ, שנעשית הארץ כמין גרידי, ולא יבשה לגמרי, ובו התחלת שנת שש מאות ואחת שנה, כדכתיב: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש". והוא תשרי, ומדלא קרי ליה אחת ושש מאות עד השתא – שמע מינה אין מנין הדורות מניסן, שאם מניסן מתחילין למנותן – היה לו לכתוב: "ותנח התיבה באחת ושש מאות שנה בחדש השביעי על הרי אררט", שכבר נתחדשה שנה מניסן, שהרי אותו חדש שביעי סיון היה, והוא שביעי להפסקת גשמים, כמו ששנינו בסדר עולם. וההיא ר"א היא שכשאתה מונה משבעה עשר במרחשון מאה ותשעים יום, ארבעים לימי הגשמים, ומאה וחמשים שגברו על הארץ – נמצאו כלים באחד בסיון, ואותו יום התחילו לחסור, שנאמר: "ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום" והיו הלוך וחסור עד חדש העשירי" והוא אב, שהוא עשירי לירידת גשמים. ובאחד באב נראו ראשי ההרים, בשני חדשים חסרו ט"ו אמה, שהיו ההרים מכוסים מים, שנאמר (בראשית ז) "חמש עשרה אמה" – למדת שחסרה אמה לארבעה ימים, והתיבה היתה משוקעת במים אחת עשרה אמה ולא היתה צפה על ראש ההר אלא ד' אמות גובה, לפיכך נחה בי"ז בסיון. ולר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם, וממנו מתחילין מנין שני הדורות – ירד המבול באייר, ושביעי שנחה בו התיבה הוא בסליו. ולא מנה לך הכתוב חדוש שנה – לפי שאין השנה מתחדשת אלא בניסן. ויש פותרין ואודו לטעמייהו, מדאמר ר"א בחדש שני מרחשון – אית ליה בתשרי נברא העולם, והוי מרחשון שני לחדש שהתחילו בו שנת שש מאות. דאי לאו הכי למאי קרי ליה שני? אם לסדר חדשים – הא אמרינן ניסן ר"ה לחדשים. ולאו מילתא היא, דאי מדקרי ליה שני שמעינן דבתשרי נברא העולם – א"כ מאי פריך לקמיה: בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני, אלא לרבי אליעזר מאי שני? הא מהכא יליף שני לבריאת עולם. הכי גרסינן בסדר עולם ר' יהושע ברישא והדר ר' אליעזר. ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה, יום שמזל כימה שוקע ביום. ר"א אומר אותו היום י"ז במרחשון היה, יום שמזל כימה עולה ביום. גלגל חמה עגול הוא, חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע. ושנים עשר מזלות קבועין בו, וזה סדרן: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים, וסימניך טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד. ששה מהן שקועין למטה, וששה מהם למעלה. וכשהגלגל מגלגל – זה עולה מצד זה, והראשון שבצד האחר שוקע, וכן לעולם. ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו, וכן שבנגדו בשיקועו, שיהו כולן משמשין בב"ד שעות של יום. ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה. לאור הבקר מתחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע, לסוף ב' שעות טלה כולו עולה ומאזנים כולו שוקע, אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן כל חדש ניסן. באייר שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר, ובשתי שעות הראשונות גומר עלייתו, שניות תאומים, שלישית סרטן, רביעית אריה, חמישית בתולה, ששית מאזנים, וכן כולן. נמצא טלה עולה בשתי שעות אחרונות בלילה, וכל היום הוא שוקע. וכימה הוא זנב טלה, והמבול ביום ירד, ודרך נקב שתי כוכבים שנטלו מכימה, שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה. ומניין שהמבול התחיל לירד ביום– שנאמר: "בעצם היום הזה בא נח" (בראשית ז) והוא מקטני אמנה היה, ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקוהו ליכנס, שנאמר: "מפני מי המבול" והוצרך

עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ" וְגו'. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם - כְּתִיב הָכָא "וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם" וּכְתִיב הָתָם "הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ". בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ - כִּדְאִיתָא. בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִיגָּאֵל - אָתְיָא "שׁוֹפָר" "שׁוֹפָר"; כְּתִיב הָכָא "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר" וּכְתִיב הָתָם "בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בַּשּׁוֹפָר גָּדוֹל". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ, בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל. מְנָלָן? אָמַר קְרָא "לֵיל שִׁמֻּרִים" - לֵיל הַמְשׁוּמָּר וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. - וְאִידָךְ: לַיְלָה הַמְשׁוּמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין. וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דְּתַנְיָא "בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּאִיָּיר הָיָה, יוֹם שֶׁמַּזַּל כִּימָה שׁוֹקֵעַ בַּיּוֹם וּמַעְיְנוֹת מִתְמַעֲטִין, וּמִתּוֹךְ שֶׁשִּׁינּוּ מַעֲשֵׂיהֶן - שִׁינָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, וְהֶעֱלָה מַזַּל כִּימָה בַּיּוֹם, וְנָטַל שְׁנֵי כּוֹכָבִים מִכִּימָה, וְהֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אוֹתוֹ הַיּוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן הָיָה, יוֹם שֶׁמַּזַּל כִּימָה עוֹלֶה בַּיּוֹם, וּמַעְיְנוֹת מִתְגַּבְּרִים.

ומתוך

אגרות קודש

ב"ה, כ' מ"ח, ה'תשי"ב

ברוקלין

ש"ב הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו'

מהו"ר שמואל מנחם מענדיל שי'

שלום וברכה!

... ובמענה על הודעתו אשר ביום ו' טבת הבע"ל יתמלאו שלש שנים לבנם יהי רצון שיגדלוהו לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה.

המשך בעמוד הבא

והפסוק הבא הוא 'עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ וּגוֹ' עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁפַּת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע', והיינו שבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים ומלך על ארץ מצרים.

*

שנינו בברייתא: 'בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם'. מבארת הגמרא מהיכן לומדים זאת, כְּתִיב הָכָא (שמות ו ו) 'וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם', וּכְתִיב הָתָם לגבי יציאת יוסף מבית האסורים (תהלים פא ז) 'הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ', ולמדים לשון 'סבלות' מלשון 'סבל', שכשם שיוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, כך בטלה עבודת השעבוד מישראל בראש השנה.

*

שנינו בברייתא: 'בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ', אומרת הגמרא, היינו כְּדְאִיתָא – כמפורש בתורה בכמה מקומות, שיצאו ישראל ממצרים בניסן. 'בְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִיגָּאֵל', מבארת הגמרא מהיכן לומדים זאת, אָתְיָא גזירה שוה 'שופר' 'שופר', כְּתִיב הָכָא – בראש השנה (תהלים פא ד) 'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר', וּכְתִיב הָתָם – לגבי הגאולה העתידה (ישעיה כז יג) 'וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם', וכשם ש'שופר' של ראש השנה הוא בתשרי, כך הגאולה העתידה שנאמר בה 'שופר' תהיה בתשרי.

*

שנינו בברייתא: 'רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל'. מבארת הגמרא: מְנָלָן, דַּאֲמַר קְרָא על ליל חמשה עשר בניסן (שמות יב מב) 'לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שִׁמֻּרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם', והיינו שהוא לֵיל הַמְּשׁוּמָּר וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית – שכבר מששת ימי בראשית ה' יושב ומצפה לגאולות העתידות להיות בו, בין יציאת מצרים, ובין הגאולה העתידה, שהרי נאמר בפסוק פעמיים לשון 'שימורים'. אומרת הגמרא: וְאִידָךְ – ורבי אליעזר, הסובר שבתשרי עתידים ליגאל, דורש את מה שנאמר 'ליל שמורים', שהוא לֵיְלָה הַמְּשׁוּמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין – שאינם שולטים בו.

*

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת מתי נברא העולם. אומרת הגמרא: וְאַזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ – רבי אליעזר ורבי יהושע נחלקו לגבי זמן תחילת המבול, כשיטתם במחלוקת זו, מתי נברא העולם, דְּתַנְיָא, נאמר בתורה (בראשית ז יא) 'בִּשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ', ונאמר (שם ח ד־ה) 'וַתְּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט, וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים', ואחר כך נאמר (שם ח יג) 'וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ', ולא התבאר בתורה מהו 'החדש השני' שבו התחיל המבול, אמנם מכך שכתבה התורה לגבי החדש השני שהיה זה בשנת 'שש מאות', ולאחר המבול, לגבי החדש הראשון בשנה הבאה כתבה התורה שהיה זה בשנת 'שש מאות ואחת', מוכח שכל המבול היה באותה שנה, בחדש השני התחיל המבול ובחדש העשירי נראו ראשי ההרים, ובזה נחלקו, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם שהתחיל בו המבול, שֶׁבְּעָה עָשָׂר בְּאִיָּיר הָיָה, ומזלו של חדש ניסן הוא טלה, ושל אייר הוא שור, וכל מזל עולה בחודש שלו מעל האופק בתחילת היום, הרי שבחדש אייר מזל טלה עולה מעל האופק רק בשתי השעות האחרונות של הלילה, ובשאר היום הוא שוקע והולך כלפי מטה, שהרי באייר מזל טלה הוא האחרון לעליית המזלות, ונמצא ששבעה עשר באייר הוא יום שֶׁמַּזַּל כִּימָה שׁוֹקֵעַ בַּיּוֹם, ו'כימה' היא תבנית צורת כוכבים הנמצאת בזנבו של מזל טלה, ומהם בא ריבוי הגשמים (ברכות נח:), וְכיון שהוא שוקע והולך, לפיכך באותה התקופה הגשמים פוסקים והמַּעְיָנוֹת מִתְמַעֲטִין. וּמִתּוֹךְ שֶׁשִּׁינּוּ דור המבול את מַעֲשֵׂיהֶן מסדר המוסר והטבע, וחטאו בזנות וערבוב המינים בכל הברואים שבעולם, שִׁינָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְהֶעֱלָה את מַזַּל כִּימָה בַּיּוֹם, לאחר שתי השעות האחרונות של הלילה, שהרי ביום התחיל המבול, ובכך שלט בעולם מזל 'כימה' שהוא מרבה את הגשמים, והוסיף וְנָטַל ה' שְׁנֵי כּוֹכָבִים מִתוך מאת הכוכבים שבמזל כִּימָה, וְהֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם מתוך אותו נקב שבמקום שני הכוכבים, ואמר כן לשיטתו שבניסן נברא העולם, ומניסן מונים את שנות הדורות, וכיון שמוכח מהפסוקים שכל המבול היה בשנה אחת, שנת שש מאות לחיי נח, הוצרך לפרש שהמבול התחיל באייר והסתיים באותה שנה, וחרבו המים בראשון לחדש בשנת שש מאות ואחת, היתה בניסן שאחריו.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כיון שבתשרי נברא העולם, והוכח שכל המבול היה בשנה אחת, אוֹתוֹ הַיּוֹם שהתחיל בו המבול שֶׁבְּעָה עָשָׂר בְּמַרְחֶשְׁוָן הָיָה, שבו שולט מזל עקרב, ועולה בתחילת היום במשך כל החדש, ומזל טלה עולה בשעה אחת עשרה ביום, ונמצא שהתחיל המבול ביום שֶׁמַּזַּל כִּימָה שהוא זנב 'טלה' עדיין עוֹלֶה בַּיּוֹם, וּמַעְיָנוֹת מִתְגַּבְּרִים, כפי שהוא בימות הגשמים בכל שנה,

---

המשך מעמוד הקודם

ומועתק פה קטע ממכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר משי"כ בענין התספורת לשלש שנים וז"ל:

".. ובדבר גזיזת השערות "אפשערעניש" - הוא דבר גדול במנהגי ישראל ועיקרו הוא בהחינוך דהשארת - פיאות הראש. ומיום הגזיזה והנחת פיאות של הראש נהגו להדר להרגיל התינוק בענין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברכת המזון וק"ש שעל המטה והשי"ת יהי' בעזרם שיגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך פרנסה בהרחבה ובמנוחת הדעת בגשמיות וברוחניות".

ומה ששואל אם לעשות התספורת ביום ההולדת או לדחותה לל"ג בעומר - הנה אם אין מנהג קבוע ומקובל אצל אנ"ש לדחות לל"ג בעומר אין נראה לי לדחות התספורת והחינוך (כנ"ל במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר) לזמן ארוך כ"כ, ובפרט שגם רגל באמצע וי"א (ראה ס' מהרי"ד ח"א קסט, ב) אשר התספורת זו שייכת לראשית הגז, שזהו ממתנות כהונה ולכל היותר יכול לעשות תספורת גם בל"ג בעומר היינו שאז יקרא סיום התספורת.

בברכת מזל טוב וחסידישן נחת מבנו שי' הנ"ל ומכל יו"ח שיחיו.

וּמִתּוֹךְ שֶׁשִּׁינּוּ דור המבול את **מַעֲשֵׂיהֶם, שִׁנָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם** את **מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, וְהֶעֱלָה מַזַּל כִּימָה כַּיּוֹם, וְנָטַל שְׁנֵי כּוֹכָבִים** מכימה, **וְהֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם.** ואמר כן לשיטתו שבתשרי נברא העולם, ולכן יש לומר שהתחיל בחשון והסתיים באותה שנה, ובתשרי של שנת שש מאות ואחת חרבו המים.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** לְדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שבאייר התחיל המבול, **הַיְינוּ דִּכְתִיב** שהמבול התחיל 'בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי', שהוא אייר, שהרי בניסן מתחיל מנין החדשים. **אֶלָּא** לְדעת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שבחשון התחיל המבול, **מַאי** 'שֵׁנִי' – מדוע נקרא חשון חדש שני. מתרצת הגמרא: הוא קרוי כן כיון שהוא **שֵׁנִי לַדִּין** – לגזר הדין שירד מבול בעולם, שבתשרי נגזר על ירידת המבול. מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שבאייר התחיל המבול, **הַיְינוּ דְּשִׁנָּה** הקדוש ברוך הוא את מעשה בראשית, שבכל השנים באותו יום מזל כימה שוקע, ובזמן המבול עלה מזל כימה ביום, ובכך שינה את טבע המעיינות, שהתגברו בהם המים. **אֶלָּא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שבחשון התחיל המבול, **מַאי שִׁנָּה,** והרי טבע העולם כך הוא, שבאותו יום מזל כימה עולה ביום והמעיינות מתגברים. מתרצת הגמרא: השינוי הוא **כְּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא** דור המבול **בְּרוּתְחִין קְלְקְלוּ, וּבְרוּתְחִין נִידּוֹנוּ** – שהיו מי המבול רותחים, וזהו שינוי טבע העולם, שבדרך כלל מי המעיינות צוננים. מבארת הגמרא את דברי רב חסדא: 'בְּרוּתְחִין קְלְקְלוּ', שחטאו **בַּעֲבֵירָה** – בזנות, **וּבְרוּתְחִין נִידּוֹנוּ, וְהַרְאִיה לְכָךְ, דִּכְתִיב הָכָא** – לגבי סיום ירידת המבול (בראשית ח א) 'וַיָּשֹׁבוּ הַמָּיִם', **וּכְתִיב הָתָם** – לגבי אחשורוש (אסתר ז י) 'וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה', שהצטננה רתיחת חמתו של המלך אחשורוש, וכמו ששם לשון 'שככה' הוא צינון הרתיחה, כך 'וישבו המים' היינו שהמים הצטננו מרתיחתם, ומוכח שעד עכשיו היו רותחים.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין אופן מניית שנות העולם: **תָּנוּ רַבָּנַן, חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל מוֹנִין לְענין הַמַּבּוּל,** כלומר, לענין שנות חיי נח [שעל פי מנינם נכתב בתורה זמן המבול], ולענין בריאת העולם ושנות הדורות, **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר,** מתשרי, ואף שהם סוברים כרבי יהושע שבניסן נברא העולם, מכל מקום כיון שתשרי הוא ראש השנה לשנים מונים ממנו את מנין הדורות, **וְאִילוּ לַתְּקוּפָה** – לענין תקופת החמה והלבנה, מונים מניסן **כְּדעת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,** כלומר שמחשבים את זמן תליית המאורות ברקיע, שעל פי זה מחושבות התקופות, שהיה זה בניסן. אבל **חַכְמֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם, מוֹנִין אַף לַמַּבּוּל** – לענין שנות הדורות **כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,** מניסן.

*

שנינו במשנה: 'באחד בתשרי ראש השנה וכו' **וְלַיְרָקוֹת'.** הגמרא מבארת את המשנה: **תָּנָא** בברייתא, באחד בתשרי ראש השנה **לַיְרָקוֹת, וְלַמַּעֲשְׂרוֹת** – שאין מעשרים ממה שגדל בשנה זו על מה שגדל בשנה אחרת, וראש השנה לענין זה הוא באחד בתשרי, **וְלִנְדָרִים.** מבררת הגמרא: 'לַיְרָקוֹת', **מַאי נִינְהוּ** – לאיזה ענין שייך בהם 'ראש השנה', אם תאמר שהוא לענין **מַעֲשֵׂר יָרָק,** שאין מעשרים ירק שנלקט בשנה זו, על מה שנלקט בשנה האחרת, אם כן **הַיְינוּ מַעֲשְׂרוֹת'** שנשנו בהמשך הברייתא. מתרצת הגמרא: **תָּנָא דְּרַבָּנַן וְקָתָנֵי דְּאוֹרָיְיתָא** – שנתה הברייתא מעשר ירק שהוא דרבנן, בפני עצמו, ומעשר תבואה שהוא דאורייתא בפני עצמו, כדי לחדש שגם למעשר דרבנן יש זמן קבוע, והוא באחד בתשרי, וגם למעשר דאורייתא יש זמן קבוע, וגם הוא באחד בתשרי.

שואלת הגמרא: **וְלִיתְנֵי דְּאוֹרָיְיתָא בְּרֵישָׁא** – מדוע לא שנתה הברייתא תחילה את דין המעשר דאורייתא, שהוא עיקר הדין, ואחר כך את דין המעשר דרבנן. מתרצת הגמרא: **אַיְידֵי דַּחֲבִיבָא לֵיהּ אַקְדְּמָהּ** – כיון שחביבה על התנא הלכה זו של מעשר ירק, שהיא הלכה שהתחדשה על ידי חכמים, הקדימה תחילה.

מבארת הגמרא את דעת התנא של משנתינו: **וְתָנָא** דִּידָן, **תָּנָא** רק 'ולירקות' שהוא מעשר **דְּרַבָּנַן, וְכָל שֶׁכֵּן** במעשר **דְּאוֹרָיְיתָא,** שהרי תקנות חכמים נעשות כעין דיני התורה, וכיון שבמעשר דרבנן הזמן הוא אחד בתשרי, אנו יודעים שאף במעשר דאורייתא הזמן הוא אחד בתשרי.

מקשה הגמרא: **וְלִיתְנֵי** בברייתא **'מַעֲשֵׂר'** בלשון יחיד, ומדוע נקטה הברייתא לשון 'מעשרות'. מתרצת הגמרא: בא התנא לרבות שבכל סוגי המעשרות, **אֶחָד מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה וְאֶחָד מַעֲשֵׂר דָּגָן,** ראש השנה הוא באחד בתשרי. ממשיכה הגמרא ומקשה: **וְלִיתְנֵי** 'יָרָק' בלשון יחיד, ומדוע נקטה הברייתא 'ירקות'. מתרצת הגמרא: באה הברייתא לרבות **תְּרֵי נַוּוֹנֵי יָרָק** – שני מיני ירקות, **דִּתְנַן** (מעשרות פ"א מ"ה) **יָרָק הַנֶּאֱגָד** – שדרכו להמכר באגודות אגודות, גמר מלאכתו לענין חיוב המעשר הוא **מִשֶּׁיֵּאָגֵד,** וירק **שֶׁאֵינוֹ נֶאֱגָד** – שאין דעתו לאגדו, גמר מלאכתו הוא **מִשֶּׁיְּמַלֵּא אֶת הַכֶּלִי** שלתוכו הוא נותן את הירקות הנלקטים. ובאה הברייתא להשמיענו, שאף ששני מיני הירקות הללו שונים זה מזה בזמן חיוב המעשר, מכל מקום לענין עישורם משנה לשנה זמנם שוה, והוא באחד בתשרי.

*

עתה מבארת הגמרא את הדין שאין מעשרים בירקות משנה לחברתה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** כיון שבירק זמן הלקיטה הוא הקובע למעשר, אם **לִיקֵּט יָרָק בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד שֶׁלֹּא תָּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ** – קודם שקיעת החמה, **וְחָזַר וְלִיקֵּט** ירק אחר

אגרות קודש

ב"ה, ח' מרחשון, ה'תשי"ג

ברוקלין, נ.י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ וכו' מוהר"א שי'

שלום וברכה!

...קראתי בשימת לב את המאמר שלו ע"ד הנחיצות דמצות מעשיות. ובמענה על שאלתו, לדעתי נכון הדבר להדפיסו, ורשום בגליון בפ"ע איזה הערות בהנוגע למאמרו, אשר להקלת הענין נעתקו לאנגלית ע"י מזכירי דר. נ. מינדל.

ת"ח מראש אם יודיע בשו"ט מהתפתחות הישיבה בפרט, ומהמצב בהד"א של חב"ד במדינתו בכלל.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש

נהגנו כאן לכתוב g-d בהשמטת אות. ראה שו"ע אדה"ז תאו"ח ספ"ה וש"נ. ואכ"מ.

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יב עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רלא

רש"י

והוצרך לשנות סדר בראשית, והעלה זנב כימה ביום, ונטל שני כוכבים ממנו. ומעיינות מתמעטין בחמה – ימות החמה, ופסקו הגשמים, ושינה סדר בראשית ונתגברו המעיינות ושטפם. **יום שמזל כימה עולה ביום** – שבמרחשון עולה עקרב בתחלת היום ואחריו קשת, נמצא טלה עולה בסוף היום. **שינה עליהם כו'** – לקמן פריך: מאי שינה? **הייני דכתיב שני** – שהרי אייר שני לחדשים. **שני לדין** – שנגזרה גזירה עליהן בתשרי שלפניו: הכי גרסינן. **בשלמא לר' יהושע הייני דשינה** – דהעלה מזל כימה ביום, ועוד שינה לתגבורת מעיינות. **וחמת המלך שככה** – וסתם חמה רותחת היא, כדכתיב: "וחמתו בערה בו". **חכמי ישראל מונין למבול כר' אליעזר** – מונין שנות נח ובריאת עולם ושנות הדורות כר' אליעזר, מונין מתשרי תחלת השנים. ולא משום דסבירא להו בתשרי נברא העולם, אלא דתשרי ראש השנה לשנים, ובניסן נברא העולם כדקתני. **ולתקופה כרבי יהושע** – כשמונין תקופת החמה והלבנה מונין מניסן, לומר שמניסן נבראו, ובתחלת ליל רביעי שמשה חמה בניסן. לפיכך אין תקופת ניסן נופלת אלא בד' רביעי היום לפי שלעולם יום ורביע בין תקופת שנה זו לתקופה שבגנדה לשנה הבאה. וכן מולדות הלבנה מונין מולד ניסן ראשון בליל רביעי בתשעה שעות ותרמ"ב חלקים. **אף למבול** – כלומר למנין שנות הדורות מתחילין מניסן למנות, ומבול באייר ירד. ע"כ משתאמר באחת ושש מאות בראשון שהרבו המים – ניסן הוא, שהרי משפט דור המבול שנים עשר חדש. **ולירקות** – מעשר ירק לענין חדש וישן, שאין תורמין מירק הנלקט ערב ר"ה על הנלקט אחר ר"ה. **ולנדרים** – לקמן (ע"ב) מפרש. **תנא דרבנן** – השמיעך שיש ר"ה קבוע לענין חדש וישן במעשר ירק דרבנן, והדר תנא מעשר דגן, שאף לו יום קבוע לחדש וישן שלו. **ותנא דידן** – דתנא לירקות ולא תנא למעשרות. **תנא דרבנן** – ואשמועינן דיום קבוע לו, כ"ש דאורייתא. **ירק הנאגד** – שדרכו באגודות. **משיאגד** – הוי גורנו למעשר, ואסור לאכול ממנו עראי עד שיעשר. **ליקט ירק** – אשמועינן דירק בתר לקיטה אזיל לענין מעשר, ואף על פי שגדל בשנה אחת, אם נלקט בשתי שנים – הוי חדש וישן, שאין תורמין מן החדש על הישן דכתיב (דברים יד) "שנה שנה".

שניה

תוספות

אלא לרבי אליעזר מאי שני – ואע"ג דלרבי אליעזר בתשרי נברא העולם, דנהי דלענין השנים ראוי למנות ממנו – לענין מנין החדשים אין מונין ממנו לקרות מרחשון שני, דלחדשים ניסן ראשון. **למבול** כרבי אליעזר – אע"ג דסבירא להו כרבי יהושע דבניסן נברא העולם, מדמונין לתקופה כרבי יהושע – מ"מ מונין שנות נח ובריאת עולם ושנות החמה מתשרי, משום דתשרי ראש לשנים ולשמיטין וליובלות. **ולירקות** ולנדרים – ומתניתין דלא קתני לנדרים – בהפסק' לא מיירי, כדפרישית לעיל (דף ז,א בד"ה בהפסקה) גבי ולעיבורים. **תנא** דרבנן – מדתנן לירקות יותר משאר כל פירות – משמע דכל שאר פירות מעשרן דאורייתא. וכן משמע בריש מסכת מעשרות בירושלמי, דדריש כולהו מקרא, חוץ מירקות, ומסיק דמעשר ירקות מדבריהם. והכי איתא התם: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" – כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, אין לי אלא תבואה, קטנית מנין – ת"ל: "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ" – לרבות זרע שום וגרגיר, יכול שאני מרבה זרע לוף העליון, זרע כרשין, זרע לפת וצנון, ושאר זרעוני גנה שאינם נאכלין – ת"ל: "מזרע הארץ" – ולא כל זרע הארץ. "פרי העץ" – לרבות כל פירות האילן. יכול שאני מרבה חרובי שיטה, וצלמוני, וחרובי גדירה – ת"ל: "מפרי העץ" – ולא כל פרי העץ, ירקות מנין? איסי בן עקיבא אומר: המעשרות לירקות מדבריהם, והכי נמי איתא בירושלמי בסוף חלה: רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום. מאן אינון הרובים – תרגמוניא. ר' זעירא רב יהודה בשם שמואל: חלה בחו"ל ותרומת חו"ל – אוכל והולך ואח"כ מפריש. רבי אבא בשם שמואל אומר: לא חשו אלא לדגן ותירוש ויצהר. רבי אילא בשם שמואל אמר: לא חשו אלא לתרומה גדולה בלבד. אבל לירקות – אפילו לתרומה לא חשו, דתני איסי בן עקיבא: המעשרות לירקות מדבריהם. מכל הני משמע דשאר כל פירות דאורייתא. אבל אי אפשר לומר כן, דלקמן בפירקין (דף טו,ב) אמרו: מעשר חרובין דרבנן, ובפרק "ביצד מברכין" (ברכות דף לו,א) מעשר צלף מדרבנן. ובפרק "אלו עוברין" (פסחים דף מד,א) מעשר תבלין דרבנן. ואפילו תאנים ורמונים ותמרים דכתיבי בקרא ד"ארץ חטה" – פטורין מן המעשרות, דלא מחייב מדאורייתא אלא דגן ותירוש ויצהר, כדאמרינן בפ' "מעשר בהמה" (בכורות דף נד,א ושם) תירוש ודגן דאורייתא, שאר מינים מדרבנן. ובפרק "העור והרוטב" (חולין דף קב,ב ושם) מקיש: משקין דקדשים דתרומת (דגן) תירוש ויצהר – אין, מידי אחרינא – לא, וממעט דבש תמרים ויין תפוחים. ובריש ביצה (דף ג,ב ושם) האי תנא – תנא דלטרא קציעות הוא, דאמר: כל דבר שבמנין אפילו בדרבנן לא בטיל. והא דמשמע בסוף "הערל" (יבמות דף פא,א ושם) דעיגול בעיגולין אינו עולה, אי תרומה בזמן הזה דאורייתא, אע"ג דלעולם תרומת תאנים דרבנן – מ"מ כעין דאורייתא תקון. והא דתניא בפרק "אלו הן הלוקין" (מכות דף יט,ב) גבי כהן שעלתה בידו תאנה של טבל דכהן שאכלה לוקה אחת, וחר שאכלה לוקה שתים, וכן הא דתנן במסכת פרה פ' "צלוחית שהניחוה" וכו' (פי"א מ"ג) גבי דבילה של תרומה שנפלה למי דוכאת – דהאוכלה במיתה – כל הני לסימני בעלמא, ונפקא מינה לתרומה דאורייתא. אי נמי: מכת מרדות, ומיתה – לקוברו בין רשעים גמורים. והא דאמרינן בפרק "הנודר מן הירק" (נדרים דף נה,א) דדגן – מידי דמדגן משמע, אפי' קטנית. היינו בלשון בני אדם. והא דקאמרינן בירושלמי ירקות מדבריהם – היינו שאין להם סמך מן הפסוק. ואע"ג דבתורת כהנים בסוף פרשת "בחקותי" ובספרי בפרשת "עשר תעשר" תניא: "זרע הארץ" – לרבות שום ושחלים וגרגר. והדר תני, מנין לרבות הירקות למעשרות – ת"ל: "וכל מעשר" משום דלא משתמע שפיר מקרא לא חשיב ליה אסמכתא גמורה. אי נמי: ברייתא דאיסי בן עקיבא פליגא.

איידי דחביבא ליה אקדמה – ובפ"ק דפאה (משנה ה) תנן לענין פאה: האוג והחרובין. מדאורייתא לא מחייבי בפאה אלא זיתים וגפנים, דכתיבי בקרא, כדדריש בפרק "הזורע" (חולין דף קלא,א) ארבע שבכרם, שתים שבאילן – כגון זיתים. והשתא, אי משום דחביבא ליה מילתא דרבנן אקדים אוג וחרובין – ליתני זיתים וגפנים לבסוף, כדפריך בריש יבמות (דף ג,א ושם) ליתנייה לאחות אשה לבסוף! והתם שנאן בסירוגין, ובאמצע! וי"ל: דהתם בפאה לא אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחד, הלכך לא חייש למתנינהו על הסדר. א"נ: האחרון אחרון אין לקיטתן כאחד כולי האי כמו הראשון שלפניו, ופאה שייך בדבר שלקיטתן כאחד, ותני לא זו אף זו.

אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן – כר"ש דאמר במתניתין: "אחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה". ותימה: דה"מ לשנויי ד"ה ולפרושי: מעשרות – כגון מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, כדתנן בריש מסכת מעשרות, ולעיל נמי בפירקין (דף ד,א) גבי "בל תאחר" קתני מעשרות, וקתני נמי בכור ומעשר – דהיינו מעשר בהמה. ועוד קשיא: דאי מהדר לאקשויי אמאי תני מעשרות לשון רבים ברישא – ה"ל לאקשויי אירקות, דהא תנא ירקות ברישא והדר מעשרות! ונראה לי דלאו אברייתא פריך אלא אמתניתין קאי, דקתני ולירקות, משום מעשרות דהם מדרבנן, דליתני מעשר סתם – והוה ידענא דבכל מעשר אייריי – בין בירק בין בדגן. ומשני: משום דהוה משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר' שמעון – והדר דייק: אמאי תנא ירקות לשון רבים? וה"ה דהוה מצי לאקשויי אשמיטין ואיובלות, ומה שיכול למצוא טעם מפרש. **ירק** הנאגד משיאגד – לענין גורנו למעשרות מיתני בפ"ק דמעשרות (משנה ה) אבל לענין חדש וישן תלוי בלקיטה. **משימלא** את הכלי – בסיפא קתני: ואם אינו ממלא את הכלי – משילקט כל צרכו.

משתבא

ומתוך שששינו מעשיהם שינה הקדוש ברוך הוא עליהם מעשה בראשית, והעלה מזל כימה ביום, ונטל שני כוכבים, והביא מבול לעולם. בשלמא לרבי יהושע - הייני דכתיב "שני", אלא לרבי אליעזר מאי "שני"? שני לדין. בשלמא לרבי יהושע - הייני דשינה, אלא לרבי אליעזר מאי שינה? - כדרב חסדא. דאמר רב חסדא: ברותחין קלקלו וברותחין נידונו. ברותחין קלקלו - בעגירה, וברותחין נידונו - כתיב הכא "ויישבו המים" וכתיב התם "והמת המלך שכבה". תנו רבנן: חכמי ישראל מונין למבול כרבי אליעזר ולתקופה כרבי יהושע, חכמי אומות העולם מונין אף למבול כרבי יהושע. "ולירקות". תנא: לירקות ולמעשרות, ולנדרים. לירקות מאי נינהו - מעשר ירק, היינו מעשרות! - תנא דרבנן וקתני דאורייתא. - ולית לי דאורייתא ברישא! - איידי דחביבא ליה אקדמה. - ותנא דידן: תנא דרבנן וכל שכן דאורייתא. - וליתני מעשר: אחד מעשר בהמה, ואחד מעשר דגן. - וליתני ירק! - תרי גווני ירק, דתנן: ירק הנאגד - משיאגד, ושאינו נאגד - משימלא את הכלי. תנו רבנן: ליקט ירק עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט ראש השנה, עד שלא תבא השמש, וחזר וליקט

משתבא

ליהודי, בכל מצב בו הוא נמצא, יש נשמה, נפש אלוקית, ולפיכך גם בשעת החטא הוא "**רוצה** להיות מישראל **ורוצה** הוא לעשות כל המצוות".

לקוטי שיחות חלק טו פרשת וירא

רלב ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יב עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

משתבא השמש – בירושלמי מוקי לה בנברי. **משתצמח** לזרעים – פירש בקונטרס: שהזרע צומח בתוכו. ואינו משמע כן בירושלמי דמעשרות פ"ק, דאמרי': מתני' כדי שתזרע ותצמח. כיצד הוא בודק? ר' שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן: נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים, אם שקע רובה – חייבת, ואם לאו – פטורה. ר' יונה בעא: מעתה מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע יהא פטור? אלא ברוב כל פרידה ופרידה את אמרת. משמע "משתצמח לזרעים" – היינו שנגמר בישולם כל כך שאם תולשין אותן חוזרעין אותן במקום אחר – מצמיח.

התבואה פי' בקונטרס: דגן ותירוש קרויין תבואה, דכתיב: "כתבואת גורן וכתבואת יקב". ואי אפשר לומר כן, חדא: דאם כן – לא ליתני זיתים, ולידהו בכלל תבואה כמו ענבים, דתרוויהו בכלל תבואת יקב נינהו. ועוד: דשיעור אחר תנא גבי ענבים בפ"ק דמעשרות (משנה ב) דתנן: הענבים והבאושים משיבאישו, ובאושים – מין ענבים הוא, מלשון: "ויעש באושים" (ישעיה ה) ואית דגרסי: הבאושים, ובירושלמי גרסינן: הענבים והבאושים משיבאישו. ר' זירא בשם ר' יסא: משיקרא באושא, וצריך טעם למה לא אזלינן בענבים בתר שליש כמו בתבואה וזיתים, מהאי קרא גופיה דמייתי הכא, ומנלן כל הנך שיעורין המפורשין בכל אחד ואחד גבי פירות בפ"ק דמעשרות (שם) בתאנים וענבים ורמונים וטובא דחשיב התם. ואי לאו ענבים – אכולהו אחרינא לא הוה חיישינן, דלאו דאורייתא. אלא ענבים דאורייתא נינהו, דכתיב: "תירוש ויצהר"! ונראה לי דכל אותן שיעורין הוא הבאת שליש שלהם, והא דלא קתני "משיביאו שליש" כדקתני גבי תבואה וזיתים – משום דבכולהו אפשר ליתן בהם סימן, חוץ מתבואה וזיתים. וכן משמע בירושלמי דגבי התלתן משתצמח דריש לה רבי זעירא מדכתיב: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" כו' – דבר שהוא נזרע ומצמיח, יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח. רבי חנינא בשם רבי אמר: זיתים וענבים שלא הביאו שליש – משקין היוצא מהן אינן מכשירין. וא"ת: והיכי ילפינן הכא חיוב מעשר משביעית? והלא כל אילנות הולכין לשביעית בתר חנטה, וענבים נמי בכלל, כדאמרינן לקמן, אמרי רבנן: אילן – בתר חנטה, ירק – בתר לקיטה, תבואה וזיתים – בתר שליש. ואפ"ה, לענין להתחייב במעשר – שיעור אחר המפורש בפ"ק דמעשרות (משנה ג) ויש לומר: דבכולהו ניחא, דחזו כשיעור המפורש בהם, אבל תבואה וזיתים קודם הבאת שליש נמי חזו, כדאמרינן פרק "המוציא יין" (שבת דף פ,ב) אנפיקינון – שמן זית שלא הביא שליש, שמשיר השער ומעדן הבשר. ואמרינן בפרק "אלו עוברין" (פסחים דף מב,ב) עמילן של טבחים – פת תבואה שלא הביאה שליש. ומהאי טעמא ניחא דקשיא ליה טפי אהנך מנלן דאזלינן בתר שליש, כיון דמקודם לכן חזו. ומייתי ראיה משביעית, דאפילו לשביעית לא משערינן עד הבאת שליש – כ"ש להתחייב במעשר. דהא שאר אילנות דאזלינן לשביעית בתר חנטה – אפ"ה לא מחייבי במעשר עד דמטו לשיעור המפורש בהם. **מנהג** שביעית בשמינית – תימה: דלעיל (דף ט,א) נפקא לן מ"בחרישׁ ובקציר תשבות" – קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. ופירש בקונטרס: כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית – אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. וי"ל (דהאי דהכא איצטריך ללמד על חרישׁ שהוא לתוספת, כדפירש' לעיל. ועוד נ"ל) דאי מהכא הוה אמינא דהא דנוהג בה מנהג שביעית בשמינית – דיינו דקדושת שביעית נוהגת בהם, דאסירא בסחורה וחייבין בביעור, ושאר דיני פירות שביעית. אבל לחרוש ולקצור ולעדור אותה תבואה – לא הייתי אוסר, דדבר התלוי בעבודת הארץ, כיון דנפקא שביעית – שריא, אפילו לצורך פירות שביעית. להכי איצטריך ההוא קרא. וניחא השתא דדריש מיניה תוספת שביעית, דאי לאו הכי – מה תוספת שייך בפירות שגדלו בשביעית במאי דאסירי בשמינית?

אלא

שניה – מה שנלקט בשנה שניה של שמיטה – מעשר ראשון ללוי, ומעשר שני בירושלים. ומה שנלקט בשנה שלישית – מעשר ראשון ומעשר עני. **מנא הני מילי** – דבשלישית אינו נוהג בה מעשר שני. **שנה שאין נוהג בה אלא אחד** – מן המעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה. **הא כיצד מעשר ראשון** – יתן בדרך שנתן עד הנה. **ומעשר עני** – יוסף במקום מעשר שני, כדכתיב (דברים כו) "לגר ליתום ולאלמנה" – והוא מעשר עני. **או אף מעשר ראשון יבטל** – ושנת המעשר חד קאמר, ההיא דמפרש ואזיל: "ללוי לגר ליתום ולאלמנה" והוא מעשר עני, שאף לוי בכלל עני, שאין לו חלק בארץ. **ובא** הלוי – למעשר ראשון, כל זמן שבא וכו'. והא בשנה שלישית כתיב: "מקצה שלש שנים וגו' ובא הלוי" וגו': ה"ג. **ת"ר המודר הנאה וכו'** – ולא גרסינן "מנלן". לשון **בני אדם** – שאין אדם נודר אלא על לשון שהוא רגיל לדבר, ודרך בני אדם לקרות תשרי ר"ה. **התלתן** – מין תבלין פיניגר"י. **משתצמח** – אחר שנת צמיחתו הוא מתעשר, ולא אחר שנת לקיטתו. **משתצמח לזרעים** – שהזרע צומח בתוכו. **התבואה** – דגן ותירוש קרויין תבואה, דכתיב (במדבר יח) "כתבואת גורן וכתבואת יקב". **והזיתים** – יצהר, משיביאו שליש מתעשרין אחר שנה שהגיעו בו לשליש בישולם, אם שניה אם שלישית. **מנא הני מילי** – אתבואה ואזיתים קאי, דמעשר דידהו דאורייתא, ומנלן דבתר שליש אזלי? דאילו ירק דאזיל ביה רבנן בתר לקיטה, ואילן דאזיל בתר חנטה – מעשר דידהו מדרבנן, ולא מבעיא בהו מנלן. ולקמן (דף יד,א) מפרש בהו טעמייהו: ירק – משום דגייזו ליה כל שעתא והדר צמח, וגדל על מי גשמים של שנת לקיטתו – אזיל ביה בתר לקיטה. אילן – גדל על מי שנה שחנט בה, שע"י שרף שבא באילן לפני חנטה פירותיו חונטין ובו נגמרין, ששרף האילן עולה ונכנס בפרי תמיד, וממנו גדל. **מאי עבידתיה** – לקרות חג הסוכות שבסוף שבע שנים "שנת השמיטה" הרי כבר יצאה השמיטה מר"ה, וכבר נכנסת שמינית! **אלא לומר לך כו'** – וה"ק קרא: יש לך דבר שהוא של שמינית והוא אסור בשביעית, ואיזו – זו תבואה שהביאה שליש. ולקמן פריך ממאי דבדעייל שליש קאמר?

ודלמא

1 מִשֶּׁתָּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ - אֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה,
2 לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא
3 מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. אִם הָיְתָה שְׁנִיָּה נִכְנֶסֶת לַשְּׁלִישִׁית,
4 שְׁנִיָּה - מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שְׁלִישִׁית - מַעֲשֵׂר
5 רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? - אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
6 בֶּן לֵוִי: "כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ
7 בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר" - שָׁנָה שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא
8 מַעֲשֵׂר אֶחָד. הָא כֵּיצַד? מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי,
9 וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִבָּטֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נַמִּי
10 יִבָּטֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֶל הַלְּוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ
11 אֲלֵיהֶם כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר
12 נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם" הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לְנַחֲלָה,
13 מַה נַּחֲלָה אֵין לָהּ הֶפְסֵק - אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אֵין לוֹ
14 הֶפְסֵק. תַּנְיָא אִידָךְ "כִּי תְכַלֶּה לַעֲשֵׂר" וְגוֹ' - שָׁנָה שֶׁאֵין
15 בָּהּ אֶלָּא מַעֲשֵׂר אֶחָד. הָא כֵּיצַד? מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן
16 וּמַעֲשֵׂר עָנִי, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִבָּטֵל. יָכוֹל אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן
17 נַמִּי יִבָּטֵל - תַּלְמוּד לוֹמַר "וּבָא הַלֵּוִי" - כָּל זְמַן שֶׁבָּא
18 תֵּן לוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:
19 אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "וְאֶל הַלְּוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ
20 אֲלֵיהֶם כִּי תִקְּחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר
21 נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם" הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לְנַחֲלָה,
22 מַה נַּחֲלָה אֵין לָהּ הֶפְסֵק - אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אֵין לוֹ
23 הֶפְסֵק. "וְלִנְדָרִים" וְכוֹ'. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵ
24 חֲבֵירוֹ לְשָׁנָה - מוֹנֶה שְׁנַיִם עָשָׂר חוֹדֶשׁ מִיּוֹם לְיוֹם. וְאִם
25 אָמַר "לְשָׁנָה זוֹ", אֲפִילּוּ לֹא עָמַד אֶלָּא בְּעֶשְׂרִים
26 וְתִשְׁעָה בָּאֱלוּל, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בְּתִשְׁרֵי - עָלְתָה
27 לוֹ שָׁנָה. אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה אֵינוֹ
28 חָשׁוּב שָׁנָה - לְצַעוּרֵיהּ נַפְשֵׁיהּ קַבֵּיל עָלֵיהּ, וְהָא
29 אִצְטַעַר לֵיהּ. - וְאֵימָא נִיסָּן! בְּנִדָּרִים הֵלֵךְ אַחַר לְשׁוֹן
30 בְּנֵי אָדָם. תְּנַן הָתָם: הַתִּלְתָּן - מִשֶּׁתִּצְמַח, הַתְּבוּאָה
31 וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ. מַאי מִשֶּׁתִּצְמַח - מִשֶּׁתִּצְמַח לִזְרָעִים. הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיָּבִיאוּ
32 שְׁלִישׁ. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? - אָמַר רַב אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמָטוּ בָּהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי:
33 אָמַר קְרָא "מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת". שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה מַאי עֲבִידְתֵּיהּ
34 בְּחַג הַסֻּכּוֹת? שְׁמִינִית הִיא! אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: כָּל תְּבוּאָה שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ בַּשְּׁבִיעִית לִפְנֵי רֹאשׁ
35 הַשָּׁנָה - אַתָּה נוֹהֵג בּוֹ מִנְהַג שְׁבִיעִית בַּשְּׁמִינִית. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִי:

ודלמא

מתורות הראשונות של רבנו הזקן: שמע ישראל – יהודי "קולט" – הוי' אלוקינו – שכוחנו וחיותינו הם למעלה מהטבע ואשר – "הוי' אחד".

היום יום יב חשוון

מִשֶּׁתָּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ – לאחר ששקעה השמש, דהיינו בכניסת היום של ראש השנה, נמצא שלקיטת הירקות היתה בשתי שנים, ולכן **אֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה**, אלא מעשרים מכל ירק על עצמו, **לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן** – מפירות שנה זו על פירות שנה קודמת, **וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ**, שנאמר (דברים יד כב) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה', ודרשו חכמים (פסיקתא זוטרתי פי"ד) שיש לעשר מכל שנה בפני עצמה, ולא משנה אחת על חברתה.

מביאה הברייתא דין נוסף: **אִם הָיְתָה שנה שְׁנִיָּה נִכְנֶסֶת לַשְּׁלִישִׁית**, כלומר, אם לקט מקצת ירקות בסוף השנה השניה לשמיטה, ומקצת בתחילת השנה השלישית לשמיטה, אף שגדלו הירקות יחד יש ביניהם חילוק לגבי סוג המעשר שיש להפריש מהם, לפי שנת לקיטתם, והנלקט בשנה השְׁנִיָּה יש לעשר ממנו **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן** הניתן ללוי, **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** הנאכל בירושלים על ידי הבעלים, והנלקט בשנה **הַשְּׁלִישִׁית** יש לעשר ממנו **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי**.

*

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי**, שבשנה השלישית לא נוהג מעשר שני, אלא מעשר עני. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי**, נאמר לגבי ביעור מעשרות (דברים כו יב) 'כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת כָּל מַעֲשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ', ומדוע מכונה השנה השלישית 'שנת המעשר', לפי שזו **שָׁנָה שֶׁאֵין** נוהג בָּהּ **אֶלָּא מַעֲשַׂר אֶחָד** מתוך שני המעשרות שנהגו בשנתיים שלפניה, שבהם נהגו מעשר ראשון ומעשר שני, **הָא כֵּיצַד**, בשנה זו נוהג **מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן**, **וְכֵן מַעֲשַׂר עָנִי** – כמבואר בפירוש בפסוק, **וְאִילּוּ מַעֲשַׂר שֵׁנִי יְבָטֵל** בשנה זו. מבררת הברייתא: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן נַמִּי יְבָטֵל** – שמא נאמר שגם מעשר ראשון לא ינהג בשנה השלישית, וזו כוונת הפסוק במה שכינה שנה זו כ'שנת המעשר', שאין נוהג בה אלא מעשר עני בלבד, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (במדבר יח כו) 'וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תְקָחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרַמְתֶּם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר', והיינו שציותה התורה על הלויים המקבלים מעשר ראשון, להפריש ממנו תרומה לכהנים, וכינתה התורה את המעשר הראשון בלשון 'בנחלתכם', ובזה **הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לְנַחֲלָה** – לירושה, **מָה נַחֲלָה** שירש אדם מאבותיו **אֵין לָהּ הֶפְסֵק** ולעולם היא נמשכת והולכת לכל צאצאיו אחריו בן אחר בן עד סוף כל הדורות, **אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן אֵין לוֹ הֶפְסֵק**, והוא נוהג בכל השנים שיש בהם חיוב הפרשת מעשר.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת הדורשת כן: (**תניא אידך**) [**תַּנְיָא נַמִּי הָכִי**], נאמר בפסוק 'כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר וגו' שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר', זו היא **שָׁנָה שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא מַעֲשַׂר אֶחָד, הָא כֵּיצַד, מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשַׂר עָנִי, וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי יְבָטֵל. יָכוֹל אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן נַמִּי יְבָטֵל, תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים יד כט) 'מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וגו', **וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה** עִמָּךְ', ויש לדרוש, **כָּל זְמַן שֶׁ'בָּא הַלֵּוִי'**, **תֵּן לוֹ** מעשר ראשון, ואף בשנה השלישית, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** ללימוד זה, אלא יש ללמוד זאת מפסוק אחר, **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר, 'וְאֶל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תְקָחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם'**, ובלשון 'בנחלתכם' **הִקִּישׁוֹ הַכָּתוּב לְנַחֲלָה, מָה נַחֲלָה אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אַף מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן אֵין לוֹ הֶפְסֵק**, והיינו כדרשתו של רבי יהושע בן לוי.

*

שנינו בברייתא (לעיל ע"א) שאחד בתשרי הוא ראש השנה לירקות, למעשרות **וְלַנְּדָרִים וְכוּ'**. הגמרא מבררת מה כוונת הברייתא ב'נדרים'. מביאה הגמרא ברייתא בביאור דין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן, הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ לְשָׁנָה**, שאמר 'הריני אסור בהנאתו שנה אחת', **מוֹנֶה** משעה שנדר **שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** שלמים, **מִיּוֹם לְיוֹם. וְאִם אָמַר** הריני מודר הנאה **'לְשָׁנָה זוֹ'**, נאסר רק לשנה שבה הוא נמצא, ולכן **אֲפִילּוּ לֹא עָמַד** בשעת הנדר **אֶלָּא בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בְּאֱלוּל**, שהוא היום האחרון של השנה, **כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם אֶחָד בְּתִשְׁרֵי, עָלְתָה לוֹ שָׁנָה**, שהרי התחילה עתה שנה חדשה, ובה לא נאסר.

מוסיפה הגמרא: **וַאֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר שיום אֶחָד כַּשָּׁנָה אֵינוֹ חָשׁוּב שָׁנָה**, וזו דעת רבי אלעזר (יא:) הסובר שרק שלשים יום בשנה נחשבים לשנה, מכל מקום הוא מודה שהנודר אינו נאסר בשנה הבאה, אף שעבר רק יום אחד, כיון שמה שאסר על עצמו את הנאת חבירו **לְצַעֲוֹרֵיהּ נַפְשֵׁיהּ כַּבְּיל עָלֵיהּ** – היתה כוונתו בכך לצער את עצמו, **וְהָא אִצְטַעַר לֵיהּ** – והרי נצטער ביום זה שנאסר בו. וזו כוונת הברייתא שאחד בתשרי הוא ראש השנה לנדרים.

שואלת הגמרא: מנין לתנא שראש השנה לנדרים הוא באחד בתשרי, **וְאֵימָא** שהוא באחד בניסן, ואם נדר בעשרים ותשעה באלול יאסר עד אחד בניסן. מתרצת הגמרא: **בְּדִינֵי נְדָרִים, הֵלֵךְ אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**, וכיון שכוונת האדם בנדריו היא ללשון שהוא רגיל לדבר בה, ובלשון הבריות סתם 'ראש השנה' הוא אחד בתשרי, לכן כשאמר 'שנה זו' בודאי היתה כוונתו עד אחד בתשרי.

*

שנינו במשנה (יב.) שאחד בתשרי הוא ראש השנה לירקות, והתבאר לעיל (יב.) דהיינו לענין מעשרות שזמן לקיטת הירק קובע לאיזו שנת מעשר הוא שייך, הגמרא מביאה את המשנה לגבי הזמן הקובע את שנת המעשר בדברים אחרים: **תָּנָן הָתָם** (מעשרות פ"א מ"ג), **הַתִּלְתָּן** – מין תבלין, אין הולכים בו אחר לקיטה לקביעת שנת מעשרותיו, אלא הזמן הקובע בו הוא **מִשֶּׁתִּצְמַח**, ולהלן יבואר שיעור זה. **הַתְּבוּאָה** – חמשת מיני דגן, או ענבים, **וְהַזֵּיתִים**, ששלשת אלו חייבים במעשר מהתורה, קביעת שנת המעשר שלהם היא **מִשֶּׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ** – משיגדלו שליש מכל מה שהם ראויים לגדול, שבשיעור זה הם ראויים לאכילה בשעת הדחק.

מבררת הגמרא: **מַאי** – מהו שיעור 'מִשֶּׁתִּצְמַח' שהוזכר לגבי התלתן. משיבה הגמרא: **מִשֶּׁתִּצְמַח לִזְרָעִים** – שצמח בתוכו הזרע, עד כדי שאם יזרעו אותו באדמה יצמיח.

מבררת הגמרא: מה ששנינו במשנה **'הַתְּבוּאָה וְהַזֵּיתִים מִשֶּׁיָּבִיאוּ שְׁלִישׁ', מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מהיכן למדו חכמים שזהו הזמן הקובע לשנת המעשרות. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּמְנוּ בָּהּ** – ויש מטים לומר שמועה זו **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, אָמַר קְרָא** לגבי מצות הקהל (דברים לא י) 'מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמוֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת', ויש להבין, 'שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה' **מַאי עֲבִידְתֵּיהּ** – מה עניינה בְּ'חַג הַסֻּכּוֹת' של הקהל, והרי מצות הקהל בשנה **הַשְּׁמִינִית הִיא**, אחר שהסתיימה השנה השביעית. **אֶלָּא** בא הכתוב **לוֹמַר לָךְ** שגם בשנה השמינית יש שייכות לדיני השמיטה, כיון שכָּל **תְּבוּאָה שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ בַּשְּׁבִיעִית לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** של שמינית, **אַתָּה נוֹהֵג בּוֹ מִנְהַג שְׁבִיעִית** אף אם נלקטה התבואה בַּשנה **הַשְּׁמִינִית**. וכיון שהתבאר בפסוק שלענין שביעית הולכים בתבואה אחר הבאת שליש, הוא הדין שלגבי עונת המעשרות הולכים אחר הבאת שליש, כמבואר במשנה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִּי,**

בפנימיותו של כל יהודי חבויים "אוצרות יקרים" (של אמונה בה' ואהבת ה' – שורש רמ"ח מצוות עשה), ולפיכך אין לו צורך בהסברים על חשיבות לימוד התורה. צריך רק להביא את פנימיותו לידי גילוי, ואז הוא יעסוק **ממילא** בתורה.

לקוטי שיחות חלק טו פרשת וירא

וְדִלְמָא כוונת הפסוק לאופן דלא עָיֵיל כְּלָל – שלא התבשלה התבואה כלל בשביעית, וַאפילו הכי קָאָמַר רַחֲמָנָא שחג הסוכות של השנה השמינית מכונה 'מֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה', וללמדנו ששנת השמיטה תִּשָּׁמֵט וְתִיזִיל – תמשיך ותנהג גם בשנה השמינית עַד חַג הַסּוּכּוֹת, לענין איסור עבודות קרקע, כחרישה וקצירה, מדין תוספת שביעית. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שהתורה עוסקת בתבואה שלא נתבשלה כלל בשביעית, דִּכְתִיב לגבי חג הסוכות (שמות כג טז) 'וְחַג הָאָסִיף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה', ויש לבאר מַאי – מדוע הוא מכונה 'חג הָאָסִיף', אִילֵימָא משום שהוא חַג הַבָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה – בזמן שאוספים את הפירות מהשדות, שהשאירום שם בקיץ בכדי לייבשם, אין לומר כן, דהַכְּתִיב כבר בסיום הפסוק 'בְּאָסְפְּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה', ולא היתה התורה צריכה לכפול זאת. אֶלָּא בודאי מַאי 'אָסִיף', זהו קָצִיר – התבואה שנקצרה עתה, ובא הפסוק ללמדינו דין בחישוב שנת המעשרות, וכך הוא פירושו, 'באספך את מעשיך מן השדה', כלומר כשאתה קוצר את התבואה בסוכות, אותו 'אסיף' שקצרת, דינו כ'צאת השנה', כלומר כדין השנה היוצאת, שהיא שנת השמיטה, ולא כשנה זו, וְקִים לְהוּ לְרַבָּנַן – ומקובל הדבר אצל חכמים, דְּכָל תְּבוּאָה שֶׁנִּקְצְרָה בָּחָג – בסוכות בְּיָדוּעַ שֶׁהֵכִיאָה שְׁלִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְקָא קָרֵי לַהּ הפסוק לתבואה זו שהביאה שליש לפני ראש השנה 'בְּצֵאת הַשָּׁנָה' – תבואה השייכת לשנה הקודמת, ונוהגת בה קדושת שביעית, ומכך יש ללמוד גם את פירוש הפסוק שהובא לעיל (יב:) 'בְּמֹעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת', שאין פירושו שצריך לנהוג שמיטה עד חג הסוכות, אלא הוא עוסק בתבואה שהביאה שליש קודם ראש השנה, שנוהגת בה קדושת שביעית אף שנקצרה בחג הסוכות בשנה השמינית. ויש ללמוד מכאן שהזמן הקובע את שנת המעשר הוא הבאת שליש.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, וְכִי קִים לְהוּ לְרַבָּנַן – וכי יודעים חכמים להבחין בֵּין תבואה שהביאה שְׁלִישׁ לְבין תבואה שהביאה פָּחוֹת מִשְּׁלִישׁ, ולומר שאם לא הביאה התבואה שליש קודם ראש השנה אינה ראויה להקצר בחג הסוכות. אָמַר לֵיהּ רבי זירא, לָאו אֲמִינָא לָךְ – וכי לא אמרתי לך כבר, לֹא תַּפִּיק נַפְשָׁךְ לְבַר מֵהִלְכְתָא – אל תוציא את עצמך מחוץ לשיעורי ההלכות שאמרו חכמים, ותחשוש שמא אינם מדויקים, אלא כָּל מִדּוֹת חֲכָמִים כֵּן הוּא, בצמצום ובדיוק, כגון מה שאמרו חכמים בְּאַרְבָּעִים סְאָה מים הוּא [־הטמא] טוֹבֵל, אבל בְּאַרְבָּעִים סְאָה מים חָסֵר קוֹרְטוֹב – מדה קטנה ביותר, אֵינוֹ יָכוֹל לִטְבּוֹל בָּהֶן. וכן מה שאמרו חכמים שאוכל טמא בשיעור כַּבֵּיצָה [־כביצת תרנגולת] מְטַמֵּא אוכל אחר בטוּמְאַת אוֹכְלִין, אבל שיעור כַּבֵּיצָה חָסֵר שׁוּמְשׁוּם, אֵינוֹ מְטַמֵּא טוּמְאַת אוֹכְלִין. וכן מה שאמרו חכמים שבגד שהוא שְׁלֹשָׁה טפחים עַל שְׁלֹשָׁה טפחים, מְטַמֵּא מִדְּרָס, אך אם יש בו שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה חֲסֵר נִימָא – שערה אַחַת, אֵינוֹ מְטַמֵּא מִדְּרָס.

חֲדַר [־חזר] וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לָאו מִילְּתָא הִיא דְּאַמְרִי – אין שאלתי נכונה כלל, אלא ודאי ידוע לחכמים אם התבואה הביאה שליש, שתבואה הנקצרת בסוכות הביאה שליש בראש השנה, ומבאר רבי ירמיה את דבריו: דְּבָעוּ מִינַּיהּ חַבְרַיָּיא מַרֵב כַּהֲנָא – שהרי שאלו החברים בני הישיבה את רב כהנא, קרבן הָעוֹמֶר שֶׁהִקְרִיבוּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, מֵהֵיכָן הִקְרִיבוּהוּ, אִם תֹּאמַר דְּעַיֵּיל בְּיַד נָכְרִי – שהביאוהו מתבואה שגדלה והביאה שליש ביד הגויים שהיו בארץ ישראל, והרי 'קְצִירְכֶם' (ויקרא כג י) אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא קְצִיר נָכְרִי, ומיד כשהתבואה ראויה להקצר היא מכונה 'קציר'.

קודם שתביא הגמרא את תשובתו של רב כהנא לבני הישיבה, מבררת הגמרא את עיקר שאלתם. מקשה הגמרא: מַאי דְּאִכָּא אַקְרִיבוּ עומר כשבאו לארץ, דִּלְמָא לֹא אַקְרִיבוּ עומר כלל, משום שלא נתחייבו להביאו עד אחר כיבוש הארץ וחלוקתה, או משום שלא היה להם מהיכן להקריבו. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ לומר שלא הקריבו עומר בכניסתן לארץ, דִּכְתִיב לגבי כניסת ישראל לארץ (יהושע ה יא) 'וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ' [־מתבואת הארץ] מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מצות וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה', ומבואר בזה שרק מִמָּחֳרַת יום טוב ראשון של חג הַפֶּסַח אָכוּל, שהוא ששה עשר בניסן, אבל מֵעַיקָּרָא, לֹא אָכוּל מתבואת הארץ, והיינו משום איסור חדש הנוהג קודם הקרבת העומר, שהותר להם רק לאחר הקרבתו, אלא ודאי דְּאַקְרִיבוּ עוֹמֶר וַהֲדַר – ואחר כך אָכְלֵי, וזו היתה קושית בני הישיבה לרב כהנא, מֵהֵיכָן הִקְרִיבוּ.

השיב להם רב כהנא: אָמַר לָהֶן, יכלו להקריבו משעורים של נברים, כָּל זמן שֶׁלֹּא הֵכִיא שְׁלִישׁ בְּיַד נָכְרִי, וקנאום ממנו, וצמחו בידם עד שהבשילו לגמרי, ואז הקריבום לקרבן העומר. מסיים רבי ירמיה את ראייתו, כיצד יתכן שהביאו את העומר מתבואה זו, וַהרי היה להם לחשוש דִּלְמָא עָיֵיל – שמא הביאה התבואה שליש ביד הנברי, קודם שקנאוה ממנו, וְלֹא קִים לְהוּ – ולא ידעו הממונים על הקרבת העומר להבחין בכך, אֶלָּא בודאי קִים לְהוּ, וידעו להבחין שלא הביאה שליש ביד הנברי, וְהָכָא נַמִּי לגבי תבואה שנקצרה בחג הסוכות קִים לְהוּ לחכמים שבודאי הביאה שליש קודם ראש השנה.

מקשה הגמרא על הוכחת רבי ירמיה: מנין לנו שהיו החכמים בקיאים בכך, וְדִלְמָא קנו להקרבת העומר מתבואה דלֹא עָיֵיל כְּלָל – שלא נתבשלה כלל כשנכנסו לארץ, ודבר זה אינו צריך בקיאות מיוחדת, אֲכָל הֵיכָא דְּעָיֵיל רִיבְעָא – היכן שהתבשלה התבואה בשיעור רבע בישולה, ויש צורך להבחין בֵּין שְׁלִישׁ לְבין פָּחוֹת מִשְּׁלִישׁ, שמא בזה לֹא קִים לְהוּ.

מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שהקריבו את העומר מתבואה שלא נתבשלה כלל בשעה שנכנסו לארץ ישראל, דִּכְתִיב (יהושע ד יט) 'וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן', והיינו שנכנסו לארץ ישראל בעשרה בניסן, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּבשעה שנכנסו לארץ לֹא עָיֵיל כְּלָל, אם כן קשה, בְּחַמְשָׁה יוֹמֵי שבין עשרה בניסן לחמשה עשר בו מִי קָא מַלְיָא – וכי יתכן שתצמח התבואה עד שתהא ראויה לקרבן העומר.

דוחה הגמרא: אֶלָּא לדברי רבי ירמיה מַאי יש לומר, דְּכשנכנסו לארץ עָיֵיל רִבְעָא אוֹ דַּנְקָא – התבשלה התבואה כדי רביע או שישית, אם כן אַכַּתִּי קשה, וכי בְּחַמְשָׁה יוֹמֵי מִי קָא מַלְיָא עד שתהא ראויה לעומר. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – מה יש לך לומר ביישוב קושיא זו, 'אֶרֶץ צְבִי' כְּתִיב בָּהּ בארץ ישראל, שנאמר (דניאל יא טז) 'וְיַעֲמֹד בְּאֶרֶץ הַצְּבִי', ודרשו חכמים (כתובות קיב:), כשם שהצבי קל ומהיר ברגליו יותר מכל החיות, כך ארץ ישראל מהירה לבשל פירותיה מכל הארצות, ואף שבעשרה בניסן התבשלה התבואה רק בשיעור שישית או רבע, הספיקה בחמשה ימים להבשיל לגמרי, הָכִי נַמִּי יש לומר שלא צמחה התבואה כלל כשנכנסו לארץ, ומכל מקום הספיקה לצמוח ולהבשיל לגמרי בחמשה ימים, שהרי 'אֶרֶץ צְבִי' כְּתִיב בָּהּ, ויש לדחות מכאן את ראיית רבי ירמיה, וצריך לומר כדברי רבי זירא שכל מדות חכמים כך הם.

*

התבאר לעיל שלשון 'אסיף' האמור לגבי חג הסוכות בפסוק (שמות כג טז) 'וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה' היינו 'קציר', ובלשון 'בצאת השנה' מבואר שהתבואה הנקצרת בחג שייכת לשנה שעברה, כיון שבודאי הביאה שליש קודם ראש השנה, ויש ללמוד מכאן ששנת המעשרות נקבעת בהבאת שליש.

הגמרא מקשה על פירוש זה: מַתְקִיף לָהּ רַבִּי חֲנִינָא, וּמִי מָצֵית אָמְרַת – וכי אפשר לומר דְּהַאי 'אָסִיף' קָצִיר הוּא, והוא מיותר לדרשה כיון שכבר נאמר בפסוק 'באספך', וְהָכְתִיב (דברים טז יג) 'חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ', וְאָמַר מַר, בְּפָסוֹלֶת גּוֹרֶן וְיָקֶב הַכָּתוּב מְדַבֵּר, ובאה התורה לומר שיש לסכך את הסוכה מפסולת גורן ויקב, כענפי עצים וכדומה, שהם דברים שגידולם מן הארץ ואינם מקבלים טומאה, ואם כן הפסוק 'חג האסיף בצאת השנה' אינו בא להשמיענו דין מיוחד, אלא שם החג הוא 'חג האסיף' על שם אסיפת פסולת הגורן והיקב לסיכוך, וכמו שאם היה כתוב 'חג הסוכות באספך את מעשיך' לא היינו דורשים

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יג עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רלה

רש"י

ודלמא לא עייל כלל – ואפילו לא התחילו להתבשל בשביעית קאמר רחמנא מצות שביעית לימשך איסורה עד חג הסוכות מלהרוש ולקצור. **לא ס"ד** – דלשתעי קרא אלא כשהביאו שליש, דמוכח קרא אחרינא. **וחג האסיף בצאת השנה מאי חג האסיף** – אילימא דההוא שם סוכות, ומשום דבא בזמן אסיפה – למה לי דכתב בחד קרא תרי זימני? הא כתיב בההוא קרא גופיה: "באספך את מעשיך". **אלא מאי אסיף קציר** – וה"ק: וחג אשר הוא באספך את מעשיך מן השדה אסיף אשר אתה קוצר בו – אינו משנה הנבנסת אלא משנה היוצאת, ולמדך כאן שקציר החג הולך אחר שנה שעברה. וקים להו לרבנן שאמרו התבואה אחר שליש – דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה. **וקא** קרי **ליה בצאת השנה** – שהיא משנה היוצאת, אלמא תבואה אחר שליש. **וקים להו לרבנן** – בתמיה וכי בקיאין הן בטיב גידול התבואה לדעת שאין התבואה רואיה לקצור בחג אא"כ הביאה שליש בשנה שעברה? **לא תפיק נפשך בר מהלכתא** – לפקפק בשיעור חכמים. **כל מדותם כך הוא** – מצומצמת. **חסר קורטוב** – מדה קטנה מאד, אחד מח' בשמינית בלוג. **כביצה אוכלים** – וקים להו לרבנן שאין בית הבליעה מחזיק לא פחות ולא יותר מביצת תרנגולת, וכתיב בטומאת אוכלין (ויקרא יא) "מכל האוכל אשר יאכל" – אוכל הנאכל בבת אחת. **שלשה טפחים על שלשה טפחים ממאים מדרס** – שיערו חכמים שכשיעור הזה ראוי לישיבה. **לאו מילתא היא דאמרי** – שהקשתי לומר וקים להו רבנן בין שליש לפחות משליש? דודאי קים להו! **דעייל ביד גוי** – שנתבשל עד שלא באו לארץ. **קצירכם** – "ראשית קצירכם". ומשראוי לקצור היא קרויה קציר. **ממחרת הפסח** – הוא יום הקרבת העומר, ממחרת יום הראשון של פסח. **ודלמא עייל ולא קים להו** – מסקנא דמילתיה דר' ירמיה הוא, ואי ס"ד לא קים להו – דלמא עייל ביד גוי ולא הוה קים להו? ה"נ – גבי תבואה הנקצרת בחג. **קים להו** – שהביאה שליש לפני ר"ה. **ודלמא לא עייל כלל** – בדקו עד שמצאו מתבואה עד שלא התחילה ליבשל כלל, וממנו הביאו. **ארץ צבי** – מה צבי קל ברגליו מכל החיות – אף א"י קלה לבשל פירותיה מכל הארצות. הכי מפרש לה במס' בתובות בפרק בתרא (דף קיב,א). **מי מצית אמרת דהאי אסיף קציר** – דקאמרת דהאי אסיף יתירא, למידרשיה לשון קציר הוא. **והא כתיב** – בעלמא: "באספך מגרנך ומיקבך". **ואמר מר** – שלמדך הכתוב לעשות סכך של סוכה בפסולת גורן ויקב – כגון קשין וזמורות, דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ. והאי "חג האסיף" נמי דקאמרת יתירא הוא, משום דכתיב גבי: "באספך את מעשיך" לאו יתירא הוא, אלא זהו שם החג על שם שהסוכה מסוככת בפסולת גורן ויקב. וה"ל כמאן דכתב: "וחג הסוכות בצאת השנה באספך מעשיך" – בזמן שהאדם אוסף אל הבית תבואה שבשדות. **הא מילתא הוה בידן** – היינו סבורין שנלמוד מכאן שהתבואה אחר שליש. **ואתא ר' חנינא שדא ביה נרנא** – לומר דהאי "אסיף" – שפיר משתמע בלישנא דקרא, ולאו יתירא הוא. **ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש** – שעשתה כשהיא בשליש בישולה. לגופיה

תוספות

אלא מאי אסיף קציר – אבל מכל מקום, פשטיה דקרא: חג הבא בזמן אסיפה. **וקרי** ליה בצאת השנה – מ"מ, בהאי קרא לחודיה לא סגי, אי לאו "במועד שנת השמטה בחג הסוכות".

חסר קורטוב – אחד משמונה בשמינית. כדאיתא בפרק "המוכר את הספינה" (ב"ב צ,א) ומדה הפחותה נקט, ולאו דוקא, דאפילו פחות מכאן, ואפילו חסר טיפה. אינו טובל. **ולא** קציר גוי – ואף על גב דירושה היא להם מאבותיהם, כדאיתא בע"ז פרק "רבי ישמעאל" (דף נג,ב) דאמר רחמנא: "ואשריהם תשרפון באש", מכדי ירושה היא להם מאבותיהם, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו – מ"מ יש לו במה שזרע, ומ"מ (דייק) התם שפיר משום אשרות שמדורות הראשונים.

דאקריבו עומר והדר אכול – הקשה ר' אברהם אבן עזרא: הא "ממחרת הפסח" – היינו ט"ו בניסן, שהוא מחרת שחיטת הפסח הנשחט בי"ד, כדכתיב בפרשת מסעי: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה" – וזה היה בט"ו! והשיב לו ר"ת, דה"ק קרא: "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח" כלומר: מן הישן מצות, וקלוי דהוא חדש בעצם היום הזה, דהיינו ט"ז, דאקריבו עומר והדר אכול. וה"נ אשכחן ט"ז דאקרי "בעצם היום הזה" כדכתיב: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה". וא"ת: ואמאי איצטריך למכתב שאכלו מן הישן? הא פשיטא, דמצות אכלו בלילה הראשונה! ויש לומר: דההיא אכילה לא חשיבה, דסגי בכזית, להכי אתא קרא למימר דעיקר אכילה היתה מן הישן, ואתא קרא לספר שבחו של מן, דכתי': "ולא היה עוד לבני ישראל מן". דאמרינן במדרש, משל לתינוק שאכל פת שעורין מפני שאין לו פת חטין. ומקודם לכן היו יכולין לאכול מן הישן כשעלו מן הירדן בעשור לחדש, אלא שבמן היו חפצים יותר, כל זמן שלא פסק להם. ומיהו קשיא: דבתוספתא דסוטה (פי"א) ובפ"ק דקדושין (דף לח,א ושם) אמרינן שהיו מסתפקין במן שבכליהם עד ט"ז בניסן, דכתיב: "וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ" שמע מינה משאכלו חדש – פסק, וע"כ י"ל דט"ז נמי קרי "ממחרת הפסח" לפי שהוא יום מחרת אכילתו, דנאכל בליל ט"ו. ובפ' שני דחלה בירושלמי פלוגתא היא דאמוראי, והכי איתא התם: ר' יונה בעא קמיה דר' ירמיה: בשעה שנבנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה, מהו שתהא אסורה משום חדש? אמר ליה: למה לא? עד כדון לחה, אפילו יבשה! אמר ליה: ואפילו יבשה, ואפילו קצורה. מעתה ואפילו חיטין בעלייה? כך אנו אומרים: לא אכלו ישראל מצה בלילי הפסח. א"ר יונה: מאן דנפקית תהית דלא א"ל: שנייה היא, שמצות עשה דוחה ל"ת, על דעת ר' יונה דאמר מצות עשה דוחה ל"ת, אע"פ שאינו כתוב בצדה – ניחא, על דעת ר' יוסי דאמר: אין מצות עשה דוחה לא תעשה אלא א"כ כתוב בצדה – ממה שהיו תגרי גוים מוכרין להם, וכרבי ישמעאל, דא"ר ישמעאל: כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר י"ד נאמרו, שבע שכבשו ושבע שחלקו. התיב ר' בון בר כהנא: הא כתיב: "ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח", לאו בט"ו? התיב ר' אלעזר בר יוסי קמיה דר' דוסא: והכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל, לאו בחמשה עשר יצאו? **ומהיכן** הקריבו – משמע דאי לא הקריבו היו אסורין כל היום, ודלא כמ"ד במנחות פ' "ר' ישמעאל" (דף סח,א) דאף בזמן שבהמ"ק קיים האיר המזרח מתיר. **ה"נ** ארץ צבי – ובחמשה יומי קא מלו. והא דאמר לעיל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה – לענין שתהא ראויה לקצור אינה ממחרת להתבשל בחמשה יומי. אבל הכא, לענין עומר דכתי' (ויקרא כג) "ברמל" רך ומלא. ועוד: דאחר גמר בישולה מאחרין אותן בשדות כדי שתתבשל יפה, כדמשמע גבי (רבא) בפ' "איזהו נשך" (ב"מ עד,ב).

אל

אל תקרי לשלש אלא לשליש – כלומר: עשייתה כשהוא שליש בשולה. ותימה: דהדרא קושיא לדוכתיה, דקאמר לעיל: ודלמא לא עייל כלל, וקאמר רחמנא תשמיט ותיזיל עד חג הסוכות! וי"ל: דהאי תנא לית ליה דרשה דלעיל. **מתוך** שעשויין פרכין – מתוך שגורנן מעט מעט, שאין נלקטין ביחד, אלא היום נלקטין ונפרכין מעט ולמחר מעט, ונמצא חדש וישן מעורבין יחד אם הלכו בהם אחר לקיטה כשאר ירק. לכך אזיל בהו בתר השרשה, שבשנה אחת משרשת כל השדה, שהרי בבת אחת זורעים אותם. ומעשר פירות האילן וקטנית וירק – מדרבנן הם, ויכולת ביד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתם. כך פירש הקונטרס. ותימה: תינח מעשר דרבנן, אלא שביעית דאורייתא הואי דינם בתר לקיטה כשאר ירק, היכי אזלינן בתר השרשה להתיר בשביעית כשהשרישו בששית? ושמא בשביעית בזמן הזה, ורבי היא, כדאמר גבי פרוזבול בפרק "השולח" (גיטין דף לו,א ושם) א"נ כדתניא בת"כ: מנין לאורז ודוחן ופרגין ושומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין אותן בשביעית – ת"ל: "ואספת את תבואתה בשביעית" יכול אע"פ שלא השרישו, ת"ל: "שש שנים תזרע ואספת" – ששה זורעים וששה אוספים, ולא ששה זורעים ושבעה אוספים.

ויצבור גורנו לתוכו – כלומר: וכיון דיכול לתקן אמאי אזיל בתר השרשה? ומסיק דרבנן סברי אין בילה. ותימה: מאי קא משני? אכתי תקשי לר"ש שזורי דסבר יש בילה, ואזיל בתר השרשה, כדקתני בהדיא: מקצתן השרישו. ובסיפא דהך משנה נמי תנן בפרק ב' דשביעית (מ"ח) אר"ש שזורי: פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה – כיוצא בהן. כלומר: בתר השרש' כאורז ודוחן. ועוד: מאי קשי' ליה ויצבור גורנו לתוכו? נהי דמועיל לצבירת גורן לענין חדש וישן, לענין שניה הנכנסת לשלישית לא מהני. דשניה מעשר שני, שלישית מעשר עני. וכן חמישית הנכנסת לששית. ומיהו, זה יכול לתקן: שיפריש מעשר אחד ויחלל על מעות, ויאכל המעות בירושלים, והמעשר יחלק לעניים. וקצת משמע בירושלמי דשביעית דשני מעשרות מעשר על ידי צבור גורנו.

פול המצרי שזרעו כו' – סיפא דההיא ד"האורז והדוחן" היא, ומוסיף אדרבנן, שאף בפול המצרי חולבין בתר השרשה. **אמר** רבי יצחק בר נחמני אמר שמואל הלכה כר"ש שזורי – ברוב ספרים גרסינן ב"הקומץ רבה" (מנחות ל,ב ושם) ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן. ולא יתכן, כדמוכח כאן, דפריך: ומי אמר שמואל הכי? ועוד, דא"כ קשיא דר' יונתן אדר' יונתן לפי הספרים דגרס התם: א"ר יונתן הלכה כר"ש שזורי במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי. דמשמע: בהני דוקא, כדמוכח ב"בהמה המקשה" (חולין עה,ב) ואע"פ שיש ספרים דגרסי בההיא אמר ר' יוחנן – ולא יתכן, במסכת כתובות בריש פרק "אע"פ" (דף נה,א).

חוץ מיין ושמן – לענין מעשר איירי. והוא הדין מים לענין הזאה, בפ' "התערובות" (זבחים פ,א). **אחר** גמר פרי – אין זה אחר לקיטה, דזמנין דנגמר לפני ר"ה ונלקט אחר ר"ה. וכל ירק נמי הולכין בו אחר גמר פרי. אלא דנקיט בכל דוכתי בתר לקיטה – משום דלקיטה תכף לגמר פרי. אבל הני – אין לקיטתן בגמר פרי, שממתין להן עד שיתייבשו, ואין לקיטתן כאחד, דמתייבשין פרכין פרכין. אבל גמר פרי כאחת, ולכך מותר לעשר לשמואל אף על גב דסבר אין בילה. ותימה: שמואל דאמר כמאן? הא בין ר' שמעון שזורי בין רבנן מודו דאזלינן בתר השרשה דלפני ראש השנה, כדפי', והוה ליה ישן. ושמואל דאזיל בתר גמר פרי דלאחר ראש השנה – הוה ליה חדש!

הוה

אַל תִּקְרֵי "לְשָׁלֹשׁ" אֶלָּא לִשְׁלִישׁ. - וְהָא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְגוּפֵיהּ! - כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא: "וְזֹרְעֵהֶם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית". תְּנַן הָתָם: הָאוֹרֶז וְהַדּוֹחַן וְהַפַּרְגִּין וְהַשּׁוּמְשְׁמִין שֶׁהִשְׁרִישׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמוּתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם לָאו - אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית, מִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. אֲמַר רַבָּה, אֲמוּר רַבָּנַן: אִילָן - בָּתַר חֲנָטָה, תְּבוּאָה וְזֵיתִים - בָּתַר שְׁלִישׁ, יָרָק - בָּתַר לְקִיטָה, הָנֵי כְּמַאן שָׁוְינְהוּ רַבָּנַן? הֲדַר אֲמַר רַבָּה: מִתּוֹךְ שֶׁעֲשׂוּיִין פְּרָכִין פְּרָכִין - אָזְלִי רַבָּנַן בָּתַר הַשְּׁרָשָׁה. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְיִצְבּוֹר גּוֹרְנוֹ לְתוֹכוֹ, וְנִמְצָא תּוֹרֵם מִן הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ עַל הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ, מִן הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ עַל הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ! מִי לָא תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בֵּן כִּיפָּר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי: פּוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוּ לְזֶרַע. מִקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמִקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה, לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? צוֹבֵר גּוֹרְנוֹ לְתוֹכוֹ, וְנִמְצָא תּוֹרֵם וּמַעֲשֵׂר מִן הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ עַל הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ, וּמִן הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ עַל הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ. - אָמַר לֵיהּ: רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי קָאָמַרְתְּ? רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי סָבַר: יֵשׁ בֵּילָה, וְרַבָּנַן סָבְרִי: אֵין בֵּילָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי. מַתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא: וּמִי אֲמַר שְׁמוּאֵל הָכִי: וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: לַכֹּל אֵין בֵּילָה חוּץ מִיַּיִן וְשֶׁמֶן! - אִשְׁתַּמִּיטְתֵּיהּ הָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי.

וצריכא

לגופיה – תשובה על מה נאכל בשנה השביעית. **האורז והדוחן כו'** – מיני קטניות הן. דוחן – מילי"ו. **פרגין** – מק"ו בלע"ז. **מתעשרין לשעבר** – במעשרות שנה שעברה, אם שניה מעשר שני ואם שלישית מעשר עני. **ומותרין בשביעית** – אם השרישו ערב שביעית לפני ר"ה. **ומתעשרים לשנה הבאה** – בשנת לקיטתן אם משאר שני שבוע היא שאינה שביעית. **בתר חנטה** – לקמן (דף טו,ב) תנא לה בפירקין: אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות מתעשר לשנה שעברה. ירק **בתר לקיטה** – כדאמרן לעיל (ד' יב,א): ליקט ירק ערב ר"ה כו'. **הני** – קטניות כמאן שוינהו שהלכו בהן אחר השרשה. **מתוך שעשויין פרכין פרכין** – מתוך שגורנן עשוי מעט מעט שאין נלקטין כאחד, אלא היום לוקטין ומפרכין מעט ולמחר מעט. ונמצאו חדש וישן מעורבין יחד הנפרכין לפני ר"ה עם הנפרכין לאחר ר"ה – אם הולכין בהן אחר לקיטה כשאר ירק כשיהא מפריש מעשרותיו, ה"ל מעשר מן החדש על הישן ומן הישן על החדש – אזלי בהו בתר השרשה שבשנה אחת משרשת כל השדה. שהרי בבת אחת זורעין אותן. ומעשר פירות האילן וקטניות וירק מדרבנן הן, ויכולת ביד החכמים לקבוע זמן לפי דעתם לכל אחד ואחד. **פרכין פרכין** – לשון זה נופל בקטניות, כדאמרי' במסכת ביצה (דף יב,ב) מוללין מלילות ומפרכין קטניות בי"ט. **ויצבור גורנו לתוכו** – ומה בכך אם ישן וחדש מעורבין? יצבור את כל הגורן לתוכו, כלומר באמצעיתו, שיהא הכל נבלל יחד יפה, ונמצא כשיתרום ויעשר – יהא מן החדש במעשר לפי מה שיש חדש בגורן, ומן הישן לפי מה שיש ישן. **מי לא תניא** – דסמכינן אבילה, לומר יפה נבלל, ונמצא תורם מן החדש לפי מה שיש חדש ומן הישן לפי מה שיש ישן. **פול המצרי** – מין קטנית, פאזול"י. ודרכן לזורען לירק ולזרע, והזורע לירק – מתעשר אחר לקיטה, והזורע לאכול את זרעו – תורת קטניות עליו, ומתעשר אחר השרשה. וזה שזרעו לזרע והשריש מקצתו לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה. **אין תורמין מזה** – שמכירין בו שזרעוהו באחרונה, על הנזרע בראשונה, ולא מן הראשון על האחרון. **כיצד הוא עושה** – טורח לתת זה בעצמו וזה בעצמו. **צובר גורנו לתוכו** – יבלול אותו יפה לאחר שנתן מן הראשון בזוית זו, ומן השני בזוית זו, יחזור ויצברנו לאמצע הגורן, שיהא כולו כאחד, ונמצא תורם מן החדש שבו כו'. **יש בילה** – יש לסמוך על הבילה, לומר שיש משניהן בתוך המעשר לפי החשבון. **אין בילה** – אין סומכין על כך. שיש לומר לא נבלל יפה, ורובו של מעשר מן החדש או רובו מן הישן. **חוץ מיין ושמן** – המערב יין חדש עם הישן, או שמן חדש עם הישן – תורם ומעשר ממנו, ויש במעשר שניהם כפי החשבון. שדבר לח נבלל יפה. אבל יבש – אין סומכין בו על הבילה. **אשתמיטתיה** – לר' זירא הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי. ותו אמרינן ואי אשמועינן הכל הולך אחר גמר פרי – הוה אמינא אפילו תבואה וזיתים נמי, קמ"ל הלכה כר' שמעון שזורי, במאי דפליגי. דבתבואה וזיתים לא פליגי ולא אזלינן בהו אחר גמר פרי, אבל במיני קטניות פליגי, דר' שמעון אזיל בתר השרשה ורבנן לא אזלי. למדנו דאשכח שמואל תנא דלא אזיל בתר השרשה בקטניות אלא אחר גמר פרי, ועליה סמיך לפלוגי עליה דר' שמעון שזורי. ועליה דהא מתניתין דתנינן לעיל: האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו כו'. ואני לא ידעתי מאן הוא ההוא תנא. **אשתמיטתיה לר' זירא הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי** – ואף הקטניות לא הלכו בהן אחר השרשה. וכי אמר שמואל הלכה כר' שמעון שזורי – לא מטעמיה דאמר, דאלו רבי שמעון שזורי טעמיה משום בילה, וטעמא דשמואל משום דכוליה חדש הוא, שגדל ונגמר אחר ראש השנה.

וצריכא

הבעל-שם-טוב היה מתרגם את מאמר רבותינו זיכרונם לברכה: "לשון תליתאי קטיל תליתאי" . . "לשון הרע קוטלת את כל השלושה: הממציא, המספר והשומע אך זהו בלבושים רוחניים, שזה חמור מרציחה בגשמיות".

היום יום יג חשוון

ודרשו חכמים, אַל תִּקְרֵי 'לִשְׁלֹשׁ', כפי הקריאה האמיתית של הפסוק, אֶלָּא יש לדורשו גם כאילו קריאתו היא 'לִשְׁלִישׁ' – שהתבואה תיעשה לשליש, כלומר, אחרי שהתבואה הביאה שליש היא נחשבת כ'עשויה', ואז נקבעת שנת המעשרות שלה.

מקשה הגמרא: וְהָא פסוק זה מִיבְּעֵי לֵיהּ לְגוּפֵיהּ – נצרך ללמד את עיקר הדבר, שהבטיחה התורה שיהיה די בתבואת השנה השישית גם לשנה השביעית והשמינית. מתרצת הגמרא: מכל מקום הפסוק מיותר, שהרי כְּתִיב קְרָא אַחֲרִינָא, שנאמר (ויקרא כה כב) 'וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית עַד בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן', ובפסוק זה כבר מבואר שעד השנה התשיעית יאכלו 'ישן', והיינו מתבואת השנה השישית, ומובטח בזה שתבואת השנה השישית תספיק לשלש השנים, ונותר הפסוק 'וְעָשׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים' ללמד שתבואה שעשתה שליש נחשבת לעשויה.

*

לאחר שביררה הגמרא (יב:) שהזמן הקובע את שנת המעשרות בתבואה וזיתים הוא הבאת שליש, מבררת הגמרא את דין הקטניות: תְּנַן הָתָם (שביעית פ"ב מ"ז) מיני קטניות אלו, שהן הָאוֹרֶז, וְהַדּוֹחַן, וְהַפַּרְגִּין, וְהַשּׁוּמְשְׁמִין, שֶׁהִשְׁרִישׁוּ – שנקלטו בקרקע לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר – הרי הם לענין מעשרות כדין השנה שבה השרישו, אם היתה זו שנת מעשר שני חייבים במעשר שני, ואם שנת מעשר עני, חייבים במעשר עני, וּמוּתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית – ואם השרישו בשנה השישית, קודם ראש השנה של שמיטה, אין בהם קדושת שביעית, וְאִם לָאו, אלא השרישו לאחר ראש השנה של שמיטה, הרי הם אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית. וְאם השרישו לאחר ראש השנה של שנה רגילה, שאינה שביעית, מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה – דין מעשרותיהם הוא כשנה שבה נלקטו, כיון שהיא שנת השרשתן.

הגמרא מבררת את המקור לדין זה שבקטניות הולכים אחר השרשה: אָמַר רַבָּה, הרי אָמוּר רַבָּנַן (להלן טו:) פירות הָאִילָן הולכים בהם לגבי שביעית ומעשרות בְּתַר חֲנָטָה – אחרי השנה שחנט בה הפרי, ולגבי תְּבוּאָה וְזֵיתִים הולכים בְּתַר הבאת שְׁלִישׁ, ולגבי יֶרֶק הולכים בְּתַר לְקִיטָה – אחרי השנה שבה נלקט מהשדה (יב.), הָנֵי – קטניות אלו שהוזכרו במשנה בשביעית, כְּמַאן שַׁוְּינְהוּ רַבָּנַן – למי דימו אותם חכמים, שמחמת כן הלכו בהם אחר השרשה, והרי אם דינם כירק צריכים ללכת בהם אחר לקיטה, ואם דינם כתבואה צריכים ללכת בהם אחר הבאת שליש.

חָדַר אָמַר רַבָּה – חזר רבה ופירש את הטעם שהולכים בהם אחר השרשה, מְתוֹךְ שֶׁקטניות אלו עֲשׂוּיִין פְּרָכִין פְּרָכִין – שפורכים וממללים אותם באצבעות כדי להפריד את הגרעינים מהקליפות, ולכן אין לוקטים את כל יבול השדה בבת אחת, אלא לוקטים מעט ומפרכין, ולוקטים עוד מעט ומפרכין, ומצרפים הכל לגורן אחד, נמצא שאם היו הולכים אחר שעת הלקיטה היה מעורב בגורן יבול ישן וחדש, והמפריש מעשרות מתוך הגורן היה עשוי לעשר מהישן על החדש או להפך, ומשום כך אֲזֹלֵי רַבָּנַן בָּתַר הַשְּׂרָשָׁה, וכיון שכולם נזרעו בפעם אחת הרי הם משרישים בבת אחת, ואפשר לעשר מתוך הגורן ללא כל חשש.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, והרי עדיין קשה, מדוע קבעו חכמים בקטניות זמן חדש לגמרי, של השרשה, והרי היו יכולים ללכת אחר זמן הלקיטה כירקות, וכדי למנוע חשש שיעשר מהישן על החדש או להפך, יִצְבּוֹר גּוֹרְנוֹ לְתוֹכוֹ – יאסוף את כל הקטניות שבגורן לאמצעיתו, ויערבם היטב, ומתוך כך נִמְצָא תּוֹרֵם מִן הַחָדָשׁ שֶׁבּוֹ עַל הַחָדָשׁ שֶׁבּוֹ, וּמִן הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ עַל הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ, שכיון שהכל מעורב לגמרי, והוא נוטל מעט מהתערובת לצורך תרומות ומעשרות, הרי שיש בתערובת שיעור של קטניות ישנות וחדשות בדיוק כמו בגורן כולו, והרי הוא תורם מהחדש על החדש ומהישן על הישן.

מוכיח אביי שניתן לעשות כן: מִי לֹא תַּנְיָא – האם לא שנינו בתוספתא (שביעית פ"ב ה"ד) על משנה זו, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי, פּוֹל הַמִּצְרִי – מין קטנית שיש הזורעים אותו בשביל לאכול את הפול עצמו, שהוא הזרע, ויש הזורעים אותו כדי לאכול את הירק [־הגבעולין והעלין] שבו. ואם זרעו לירק הולכים בו אחר זמן לקיטתו כדין הירקות, אך כְּשֶׁזְּרָעוֹ לְזֶרַע' – לאכילת הפול עצמו, הולכים בו אחר זמן השרשתו, כדין שאר הקטניות שהוזכרו במשנה שהובאה לעיל, ולכן אם יש לו גורן שמִקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּמִקְצָתוֹ הִשְׁרִישׁ לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה, לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ, אלא כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה כדי לעשר את כל הגורן בפעם אחת, צוֹבֵר את גּוֹרְנוֹ לְתוֹכוֹ – לאמצעיתו, ומערב היטב את החדש והישן, ותורם ומעשר מהתערובת, וְנִמְצָא תּוֹרֵם וּמְעַשֵּׂר מִן הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ עַל הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ וּמִן הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ עַל הַיָּשָׁן שֶׁבּוֹ, ומדוע לגבי קטניות הוצרכו חכמים לתקן דבר חדש שהולכים אחר ההשרשה, והרי יכלו לתקן שיפרישו תרומה ומעשר מהתערובת.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, 'רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי' קָאָמְרַת – האם שאלתך היא מדעת רבי שמעון שזורי, והרי אם כן אין זו קושיא כלל, כי רק רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי סָבַר ש'יֵּשׁ בֵּילָה' – יש תועלת בעירוב הישן והחדש, וניתן לסמוך על כך שהכל התערב היטב, וְאילו רַבָּנַן החולקים עליו סָבְרֵי שאֵין בֵּילָה – אין לסמוך על עירוב הישן בחדש לענין מעשר, אלא יש לחשוש שלא יתערב הכל יפה, ובחלק שיטול למעשר לא יהיה חלק הישן והחדש כמו בכל הגורן, ונמצא שהוא מעשר מהחדש על הישן או להיפך, וזהו טעמם של חכמים שקביעת המעשרות בקטניות היא בהשרשה, ולא בזמן הלקיטה.

הגמרא מבררת את ההלכה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי, אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי שאפשר לסמוך על עירוב הישן והחדש יחד, ולהפריש תרומה ומעשר מהתערובת.

מקשה הגמרא: מִתְקִיף לָהּ רַבִּי זֵירָא, וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי – שיש בילה, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, לַכֹּל – לגבי כל הדברים היבשים, כפירות וקטניות, אֵין בֵּילָה מועילה, כיון שיתכן שלא יתערב יפה, חוּץ מִיַּיִן וְשֶׁמֶן, שכיון שהם לחים יש בהם עירוב גמור, ואם התערב ישן בחדש אפשר להפריש תרומה ומעשר מהתערובת, ומוכח ששמואל פוסק שלא כרבי שמעון שזורי האומר שמועיל עירוב אף בקטניות.

מתרצת הגמרא: אין זו קושיא, וּאִשְׁתְּמִיטְתֵּיהּ – נשמט מזכרונו של רבי זירא שהקשה כן, הָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל במקום אחר, שהכלל בזמן המעשרות אינו כמבואר במשנה בשביעית ובדעת רבי שמעון שזורי שהולכים אחר זמן ההשרשה, אלא הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי, ואף בקטניות אין הולכים אחר שנת ההשרשה, אלא אחר השנה שבה נגמר בישולו של הפרי, ומה שאמר שמואל 'הלכה כרבי שמעון שזורי' אין זה מטעמו שמועיל עירוב, אלא משום שאף שחלק השריש קודם ראש השנה וחלק לאחר ראש השנה אין כאן תערובת ישן וחדש, אלא הכל נחשב חדש, כיון שכולם נגמרו לאחר ראש השנה, אך באמת אם חלק מהפירות חדשים וחלקם ישנים, לא היה מועיל עירוב, שהרי שמואל סובר שאין עירוב מועיל בדברים יבשים.

בטח שומר הוא הוראת הרופא. כי הרי התורה נתנה רשות לרופא לרפאות שבזה נכלל גם אופן הרפואה, והוא האופן העיקרי לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

ממכתב ג' כסלו, תשט"ו

נמצא ששמואל אמר שלש מימרות: א. הלכה כרבי שמעון שזורי. ב. לכל אין בילה חוץ מיין ושמן. ג. הכל הולך אחר גמר פרי. הגמרא מבררת את הצורך באמירת שלש המימרות: **וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** שמואל רק **שֶׁהַלָּכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי, הָוֶה אָמִינָא** שפסק כן **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר** כטעמו של רבי שמעון שזורי שֵׁשׁ בֵּילָה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמואל במימרא השניה, **שֶׁלְּכֹל אֵין בֵּילָה**, ואין טעם ההלכה כרבי שמעון שזורי, אלא מטעם אחר. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן** שמואל רק **שֶׁלְּכֹל אֵין בֵּילָה, הָוֶה אָמִינָא** ששמואל **כְּרַבָּנָן סְבִירָא לֵיהּ**, שזמן קביעת המעשר בקטניות הוא בהשרשה, ואם נתערבו קטניות שהשרישו קודם ראש השנה, עם קטניות שהשרישו לאחר ראש השנה, אינו יכול לעשר מתוכם, אלא מעשר עליהם ממקום אחר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמואל **שֶׁהַלָּכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי**, שהוא יכול לעשר מהתערובת עצמה.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן שמואל **הָנֵי תַּרְתֵּי** – שתי מימרות אלו, ש'הלכה כרבי שמעון שזורי' ו'לכל אין בילה', **הָוֶה אָמִינָא** דִּקְשָׁיָא מִדְּשְׁמוּאֵל האומר שהלכה כרבי שמעון שזורי **אַדְּשְׁמוּאֵל** עצמו האומר שלכל אין בילה, שהרי טעמו של רבי שמעון שזורי הוא משום שיש בילה, וכפי שאכן הקשה רבי זירא לעיל (יג:), **קָא מַשְׁמַע לָן** ששמואל אמנם סובר שהלכה כרבי שמעון שזורי, אך אין זה מטעמו, אלא משום **שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי**, וכל הפולים שנלקטו נחשבים כיבול של השנה החדשה, כיון שנגמרו לאחר ראש השנה, ולכן הוא יכול לעשר מתוך התערובת.

וְאִי אַשְׁמְעִינָן שמואל רק **שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי, הָוֶה אָמִינָא** שלא רק בקטניות הולכים אחר גמר פרי, אלא **אֲפִילּוּ בִּתְבוּאָה וְזֵיתִים נַמִּי**, ולא אחר הבאת שליש, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמואל **שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי** רק **בְּמַאי דְּפָלִיג** על חכמים, והיינו בקטניות, אבל בתבואה וזיתים הולכים אחר הבאת שליש.

שואלת הגמרא: מדוע הוצרך שמואל להשמיע את שלש המימרות, **וְלִשְׁמְעִינָן** רק **הָנֵי תַּרְתֵּי** – את שתי המימרות הללו, שהכל הולך אחר גמר פרי, והלכה כרבי שמעון שזורי, והיינו יודעים שהוא פוסק כמותו, ולא מטעמו, אבל את המימרא **שֶׁלְּכֹל אֵין בֵּילָה לָמָּה לִי**, והרי כלל זה נלמד ממה שאמר שמואל ש'הכל הולך אחר גמר פרי', ומוכח שאינו סובר כטעמו של רבי שמעון שזורי, והיינו כיון שאין העירוב מועיל. משיבה הגמרא: אכן גם לולי שהיה אומר כן בפירוש היינו יודעים שהוא סובר שאין בילה מועילה בקטניות, **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** במימרא זו, דְּרַק לדברים יבשים אין בילה, אבל לַיִּין וְשֶׁמֶן יֵשׁ בֵּילָה.

*

לעיל (יב.) התבאר שלגבי ירק הזמן הקובע את שנת המעשר והשביעית הוא הלקיטה, הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המקור לדין זה: **תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר**, נאמר בתורה (דברים טז יג) 'חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים **בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ**', ו'אספך' היינו כל הפירות שאתה אוסף מהשדה, ויש לדרוש שדינם יהיה כ'גרנך ויקבך', כלומר כתבואה וענבים וזיתים, וכך הוא הלימוד, **מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב מְיוּחָדִין** בכך **שֶׁהֵם גְּדִילִין עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה**, שהרי הביאו שליש לפני ראש השנה, והבאת שליש היא עיקר הגידול כיון שמאותו זמן הם ראויים להקצר בדוחק, ואמרה התורה שהם **מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה שֶׁעָבְרָה**, כלומר שנת המעשר שלהם נקבעת לפי השנה שעברה, כיון שאז הביאו שליש, **אַף כָּל** פירות האילן **שֶׁגְּדִילִין עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה שֶׁעָבְרָה**, וכשנחנט הפרי קודם ראש השנה, זהו סימן שהוא גדל ממימי שנה שעברה, לפי שכל גדילת פירות האילן היא על ידי השרף שעולה באילן קודם החנטה, ומתעשר לפי השנה שעברה. **יָצְאוּ** מכלל זה **יְרָקוֹת, שֶׁגְּדִילִין עַל מֵי שָׁנָה הַבָּאָה**, כלומר על מי שנה זו, עד לקיטתן, ומשום כך **מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה** – שנה זו, שבה נלקטו הירקות.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שיש לדרוש דין זה מהפסוק באופן אחר, נאמר 'בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ', ויש לדרוש, **מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב מְיוּחָדִין** בכך **שֶׁגְּדִילִין עַל רֹוב מַיִם** – מי גשמים, שרוב הזרעים גדלים על ידם, ואמרה התורה **שֶׁמִּתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה שֶׁעָבְרָה**, שבה הביאו שליש, ולא לפי שנת הלקיטה, **אַף כָּל** פירות האילן **שֶׁגְּדִילִין עַל רֹוב מַיִם, מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה שֶׁעָבְרָה**, שבה חנטו הפירות, **יָצְאוּ** מכלל זה **יְרָקוֹת, שֶׁגְּדִילִין עַל כָּל מַיִם**, ואף על מים שאובים, משום שצריכים להשקותם תמיד, **וְאִין** דינם כגורן ויקב, אלא **מִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה**, שבה נלקטו.

מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מה החילוק לענין הדין בין דרשתו של רבי יוסי הגלילי לבין דרשתו של רבי עקיבא, והרי שניהם מרבים את פירות האילן וממעטים ירקות. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ**, דינם של **בְּצָלִים הַסְּרִיסִין וּפוֹל הַמִּצְרִי אִיכָּא בֵּינֵיהוּ, דִּתְנַן** (שביעית פ"ב מ"ט), **בְּצָלִים הַסְּרִיסִין** – שאינם נעשים גדולים כשאר הבצלים, **וּפוֹל הַמִּצְרִי** – מין קטנית, שזרעו בשביל לאכול את הירק [ו"העלים והגבעולים] שבו, ולא את הזרע שבו, ובדרך כלל דינם כירקות ששנת המעשר שלהם נקבעת בלקיטה, **שֶׁמְּנַע מֵהֶן מַיִם** ולא השקה אותם **שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה**, אין דינם כשאר ירקות שמתעשרין לפי לקיטתן, אלא **מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר** – כשנה שעברה, שקודם ראש השנה, דין נוסף, **וְאִף** אם היתה הלקיטה בשנת השמיטה, **מוּתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית. וְאִם לָאו** – אם לא מנע מהם מים בשלשים יום שלפני ראש השנה, נחשב כאילו השקה אותם גם אחרי ראש השנה, כיון שהשקאת ירקות אלו מועילה להם ליותר משלשים יום, והם יונקים ממים אלו גם בשנה הבאה, והרי הם כירקות שגדלו על מי שנה הבאה, והולכים בהם אחר לקיטה, ולכן אם היתה השנה הבאה שנת שמיטה, **אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית, וּמִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה**. וחילוק זה שבמשנה הוא כטעמו של רבי יוסי הגלילי, ששנת המעשר נקבעת לפי מי השקאת הפירות, וממילא בצל הסריס ופול המצרי שמנע מהם מים לפני ראש השנה צמחו על מי השנה שעברה, ודינם כתבואה המתעשרת לפי השנה שעברה. אבל לרבי עקיבא שהטעם שבפירות הולכים אחר שנה שעברה הוא כיון שהם גדלים על מי גשמים, ואילו ירקות הגדלים על מי השקאה מתעשרים לפי שנה זו, אם כן גם ירקות אלו שלא הושקו לפני ראש השנה דינם כשאר ירקות, שמתעשרין לפי השנה הבאה, ושלא כמבואר במשנה.

*

שנינו במשנה: 'בְּאֶחָד בְּשַׁבָּט רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָן', כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו'. שואלת הגמרא: **מַאי מַעֲמָא** – מדוע ראש השנה לאילן הוא בחדש שבט, באחד בו או בחמשה עשר בו. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, הוֹאִיל וּבשבט כבר יָצְאוּ** – עברו **רוֹב גִּשְׁמֵי שָׁנָה**, שזמן הגשמים הוא מאמצע חשון עד ניסן, ובשבט כבר עברו שלשה חדשים, ומזמן זה מתחילה חניטת הפירות החדשים מהשרף העולה בעצים מלחלוחית הגשמים, ולכן אז הוא ראש השנה לאילן, **וַעֲדַיִין רוֹב תְּקוּפָה מִבַּחוּץ** – עדיין לא עברה רוב תקופת טבת, כיון שתקופת טבת מתחילה בטבת ומסתיימת בניסן, ובשבט לא עבר מהתקופה אלא חדש טבת, ונותרו שבט ואדר, והבינה הגמרא שזהו טעם נוסף לכך ששבט הוא ראש השנה לאילן. תמהה הגמרא: **מַאי קָאָמַר** – מה כוונת רבי אושעיא במה שאמר ש'עדיין רוב תקופה מבחוץ', והרי אין זה טעם לכך שיהא ראש השנה בשבט, אלא אדרבה, כיון שבשבט עדיין לא עברה רוב 'תקופת טבת', שהיא תקופת החורף, מסתבר שלא יהא עדיין ראש השנה לאילן. מתרצת הגמרא: אכן אין זה טעם לכך שראש השנה לאילן הוא בשבט, אלא **הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב תְּקוּפָה מִבַּחוּץ**, והיה מקום לומר שלא יהא עדיין ראש השנה לאילן, מכל מקום **הוֹאִיל** ובשבט כבר **יָצְאוּ רוֹב גִּשְׁמֵי שָׁנָה**, קבעו בו את ראש השנה לאילנות.

*

הגמרא מביאה מעשה בענין השייך למחלוקת בית שמאי ובית הלל, האם ראש השנה לאילן הוא באחד בשבט או בחמשה עשר בו: **תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה כְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁלִּיקֵּט** פירות אילן **אֶתְרוֹג בְּאֶחָד בְּשַׁבָּט** של שנה שלישית לשמיטה, שלדעת בית שמאי שראש השנה לאילן הוא באחד בשבט הרי שנת המעשר של האתרוג היא שנה זו, שהיא שלישית לשמיטה, ונוהג בה מעשר עני, ואילו לבית הלל האומרים שראש השנה לאילן הוא בחמשה עשר בשבט שייך אתרוג זה לשנת המעשרות הקודמת, שהיא שניה לשמיטה, וחייב במעשר שני, **וְנָהַג בּוֹ** רבי עקיבא מספק **שְׁנֵי עֲשׂוּרִין**,

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף יד עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רלט

רש"י

וצריכא – הני תלת דשמואל הלכה כר"ש שזורי, ולכל אין בילה, והכל הולך אחר גמר פרי. **כרבנן סבירא ליה** – ואין תורמין ממנו. ואין לו תקנה לחדש וישן שנתערבו אלא א"כ תורמין עליו ממקום אחר לפי חשבון, מחדש על החדש, ומישן על הישן. **קשיא דשמואל ארשמואל** – הכא אמר שמואל הלכה כר"ש דיש בילה, והכא אמר אין בילה. **קמ"ל הכל הולך כו'** – למימרא דכוליה חדש הוא, והלכה כר"ש, ולאו מטעמיה. **במאי דפליג** – במיני קטנית אמר שמואל דמערבין הנשרשין לפני ר"ה, בנשרשין לאחר ר"ה ויהיב טעמא למלתיה משום דהולכין בהן אחר גמר פרי. אבל תבואה וזיתים אחר שליש. ולשמעינן הני תרתי – ומדאמר שמואל: הכל הולך אחר גמר פרי – אשמעינן דהאי דקאמר הלכה כר"ש לאו משום בילה, אלא משום דכוליה חדש. אבל בילה – לית ליה, דאי אית ליה בילה – אמאי אשמעינן הכל הולך אחר גמר פרי? **באספך מגרנך ומיקבך** – מכאן סמכו חכמים לקבוע זמן מעשר ירק דדבריהם אחר לקיטה, לאסמכתא בעלמא כל אסיף שלך יהא כתרומת גורן ויקב, שהלכה בהן תורה אחר שנה שהביאה שליש. הרי שהלכה בהן אחר שנה שגדלו במימיה, שהבאת שליש שלהן היא גדילתן, שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק. **אף כל כו'** – לכך הלכו באילן אחר חנטה, שכל גדילת פירותיו ע"י שהעלאת שרף האילן לפני חנטה הוא. **יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה** – והיינו שנת לקיטתן, שהרי גוזזין אותה והיא חוזרת וגדילה. **רוב מים** – הם מי גשמים, שרוב זרעים גדילים על ידם. **על כל מים** – אף על שאובין, שדולין ומשקין אותן תמיד, כענין שנאמר (דברים יא) "והשקית ברגלך כגן הירק" – סתם גן הירק דרכו בהשקאה. **בצלים הסריסים** – ציפול"י בלע"ז, שאין נעשין גדולין כשאר בצלים. **ופול המצרי שזרעו לירק** – דאי זרעו לזרע – קטנית הוא, ולא הלכו בו אלא אחר השרשה. **איכא בינייהו** – כגון שמנע מהם מים ולא השקו שלשים יום לפני ר"ה, ולקטן אחר ר"ה. וכי הא מתני' דתנן במס' שביעית (פ"ב מ"ט) בצלים הסריסים כו', ר"י הגלילי אית ליה הא מתנית', דכיון דמנע מים שלשים יום לפני ר"ה – נמצאו גדילין על מי שנה שעברה, ולר"ע הרי גדילין על כל מים ומתעשרין להבא. בפ' רומי"ם מפרש איפכא ר"ע אית ליה הא מתני' שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר, ומפרש טעמיה בתלמוד ירושלמי, א"ר מנא: מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה – נעשו כבעל. בלומר זמן חיובן למעשר בר"ה [דהם] לא נסתפקו מכל מים, שהן מים שאובין, זה שלשים יום כי אם ממי גשמים – יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונכנסו בתורת שדה הבעל דמסתפק במי גשמים, ומתעשרין לשעבר. דרכן של בצלים הסריסין ופול המצרי למנוע מהן מים שאובין פרק אחד לפני לקיטתן כדי להקשותן, לפיכך חילקום חכמים משאר ירקות. אבל שאר ירקות שאין דרכן בכך, אפילו מנע מהן – לא יצאו מדין ירק, ובטלה דעתו. בצלים הסריסים מסתפקין לשנה בהשקאה אחת לשלשים יום ויותר, לפיכך אם השקן בתוך שלשים יום לפני ר"ה – נמצאת השקאה זאת מועלת להם בשביעית, לפיכך אסורין בשביעית. ולענין מעשר נמי הוו להו כגדילין על מי שנה הבאה, שעדיין לחלוחית השקאתן קיימת. אבל ירק שדרכו ליגזז – צריך להשקותו תמיד, ואפילו מנע ממנו שלשים יום לפני ר"ה – בטלה דעתו אצל כל אדם, ולא נתנו בהן חכמים חילוק לפי שאין דרכן בכך, ומלתא דלא שכיחא היא. **באחד בשבט** ר"ה לאילן – ואין תורמין מפירות אילן שחנטו פירותיו קודם לכן על פירות האילן שחנטו לאחר מכאן. **הואיל ויצאו רוב נשמי שנה** – שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה השרף באילנות, ונמצאו הפירות חונטין מעתה. **ועדיין רוב תקופת טבת מבחוץ** – עדיין רוב התקופה לבא. **מאי קאמר** – ועדיין רוב תקופה מבחוץ, כל שכן דכיון דרוב תקופה מבחוץ עדיין לא הגיע זמן החנטה, ולא היה להם לקבוע ר"ה עד אדר. **שליקט אתרוג** – פירות אילן אתרוג. **שני עישורים** – מעשר שני בשנה שניה, ומעשר עני בשנה שלישית, שהיתה שניה נכנסת לשלישית.

תוספות

הוה אמינא כרבנן סבירא ליה – תימה: והא ודאי כרבנן סבירא ליה טפי מר' שמעון שזורי, דרבנן דפליגי עליה בפ"ב דשביעית (משנה ט) סבירא להו דפול המצרי בתר לקיטה, וטפי [הוה] ליה לשמואל לפסוק כרבנן דר"ש שזורי? ואפילו אם תמצא לומר דאיכא רבנן בברייתא דס"ל פול המצרי בתר השרשה, ולית להו צובר גרנו, מ"מ לימא הלכה כרבנן דמתני' דשביעית, והוי ניחא טפי מדר"ש שזורי? וי"ל: דשמואל בא לפסוק כר"ש שזורי בכל דבר, אפילו באורז ודוחן ופרגין ושומשמין, ולא מטעמיה. דטעמיה דר"ש משום דצובר גרנו דיש בילה, ושמואל סבר: אין בילה. אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי. ואף ע"ג דב"הקומץ רבה" (מנחות דף ל,ב) מייתי ההוא דפול המצרי ולא מייתי ההיא דאורז ודוחן ופרגין כלל – מ"מ נפקא מינה לגבי ההיא. **מה** גורן ויקב – אסמכתא בעלמא. דמעשר ירק דרבנן, ועיקר קרא לפסולת גורן ויקב, כדלעיל (דף יג,א) לענין סוכה. א"נ: משום שביעית דאורייתא איצטריך קרא.

בצלים הסריסים – מפרש בירושׁ' בפרק שני דשביעית: בוצלי קופראי, דלא עבדין זרע.

ופול המצרי שזרעו לירק – דאי זרעו לזרע – הא תנן בפ' שני דשביעית (מ"ח) ביוצא בהן דבתר השרשה, ואפי' לא מנע מהם מים. והך משנה פירש בקונטרס דאתיא כרבי יוסי הגלילי, אבל איפכא נראה דאתיא כר"ע ולא כרבי יוסי הגלילי, דאמר עלה בירושלמי: א"ר מנא, מכיון שמנע מהן מים שלשים יום לפני ר"ה – נעשו כבעל. כלומר: יצאו מתורת ירקות הגדילים על כל מים, ונעשו כשדה בית הבעל שמסתפקת במי גשמים, ומתעשרין לשעבר. **באחד** בשבט מ"ט – מפרש נמי לב"ה כמו לב"ש, אלא קמא נקט, דלמר זמן חניטתה של גשמי שנה זו באחד בשבט, ולמר בט"ו בשבט. וכל החנוטים קודם זמן הזה – היינו על גשמי שנה שלפני תשרי. והא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בשליש בתבואה – משום דדרשינן לעיל (דף י,א) פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה.

ונהג בו שני עישורים – אם שני עישורים ממש הפריש – לא היה מתוקן. אלא מפרש בירושלמי: שהפריש מעשר א' למעשר שני, ופדאו וחלקו לעניים.

לרבעי

וּצְרִיכָא; דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי - הַוָּה אָמִינָא מִשּׁוּם דְּקָסָבַר יֵשׁ בִּילָה, קָא מַשְׁמַע לָן: לְכֹל אֵין בִּילָה. וְאִי אַשְׁמַעֵינַן לְכֹל אֵין בִּילָה - הַוָּה אָמִינָא כְּרַבָּנַן סְבִירָא לֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי. וְאִי אַשְׁמַעֵינַן הָנֵי תַּרְתֵּי - הַוָּא אָמִינָא: קַשְׁיָא דְּשְׁמוּאֵל אַדְּשְׁמוּאֵל, קָא מַשְׁמַע לָן: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי. וְאִי אַשְׁמַעֵינַן הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר גְּמַר פְּרִי - הַוָּה אָמִינָא אֲפִילּוּ תְּבוּאָה וְזֵיתִים נַמִּי, קָא מַשְׁמַע לָן: הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שְׁזוּרִי בְּמֵאי דְּפָלֵיג. וְלִשְׁמַעֵינַן הָנֵי תַּרְתֵּי, לַכֹּל אֵין בִּילָה לָמָּה לִי? - הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּלֵיתֵן וְשֶׁמֶן יֵשׁ בִּילָה. תַּנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: "בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ" מַה גּוֹרֶן וְיֶקֶב מְיוּחָדִין - שֶׁגְּדֵילִין עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, אַף כֹּל שֶׁגְּדֵילִין עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה - מִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, יָצְאוּ יְרָקוֹת שֶׁגְּדֵילִין עַל מֵי שָׁנָה הַבָּאָה וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ" מַה גּוֹרֶן וְיֶקֶב מְיוּחָדִין - שֶׁגְּדֵילִין עַל רוֹב מַיִם, וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, אַף כֹּל שֶׁגְּדֵילִין עַל רוֹב מַיִם - מִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, יָצְאוּ יְרָקוֹת שֶׁגְּדֵילִין עַל כָּל מַיִם וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. מַאי בֵּינַיְיהוּ? - אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: בְּצָלִים הַסָּרִיסִין וּפוֹל הַמִּצְרִי אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ. דִּתְנַן: בְּצָלִים הַסָּרִיסִין וּפוֹל הַמִּצְרִי שֶׁמָּנַע מֵהֶן מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָّנָה - מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמוּתָּרִין בִּשְׁבִיעִית, וְאִם לָאו - אֲסוּרִין בִּשְׁבִיעִית, וּמִתְעַשְּׂרִין לַשָּׁנָה הַבָּאָה. "בְּאֶחָד בִּשְׁבָט רֹאשׁ הַשָّנָה לָאִילָן". מַאי טַעְמָא? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: הוֹאִיל וְיָצְאוּ רוֹב גְּשְׁמֵי שָׁנָה, וְעֲדַיִין רוֹב תְּקוּפָה מִבַּחוּץ. - מַאי קָאָמַר? - הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב תְּקוּפָה מִבַּחוּץ, הוֹאִיל וְיָצְאוּ רוֹב גְּשְׁמֵי שָׁנָה.

תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁלִּיקֵּט אֶתְרוֹג בְּאֶחָד בִּשְׁבָט, וְנָהַג בּוֹ שְׁנֵי עֲשִׂירִין,

אחד

הצלחה בעניינים הכלליים הרי מביאה גם הצלחה בעניינים הפרטיים.

ממכתב ט' מר-חשוון, תשי"ט

תוספות

לרבעי הך משנה אתיא כמאן דתני: "נטע רבעי", בריש "ב"מ" (ברכות דף לה.).

ולשביעית ירק נמי אית ביה שביעית אלא מפרש בירושלמי דביכורים פרק ב': כגון אתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית הרי היא לבעלים כאילן בתר חנטה, ופטור ממעשר בירק דבתר לקיטה. והא דלא תנא שוה לאילן לענין בלאים, דלא הוי בלאים בברם, משא"כ בירק. ולענין ר"ה שלו שבט באילן, כדאמר בשמעתין – לא תניא הכא אלא מידי דבהאי אזלי בתר חנטה ובהאי בתר לקיטה. וא"ת: אנאי לא אזלינן באתרוג בתר לקיטה לכל דבר, כיון שגדל על כל מים כירק, למאי דפרישית לעיל דהה"א דרשה צריכא בשביעית דאורייתא? וי"ל: משום דדרשינן לעיל (דף י,א) גבי ערלה: פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה. וא"ת: דהכא משמע דאזלינן בירק בתר לקיטה לענין שביעית, ובמסכת שביעית (פ"ט מ"א) תנן: כל הספיחין מותרין, חוץ מספיחי כרוב. ופירש הר"ש שם, ע"פ הירושלמי, דאיירי בספיחי ששית הנכנסת לשביעית. ומתרץ בהכי דהיא דפרק "מקום שנהגו" (פסחים דף נא,ב ושם) דתניא איפכא: כולם אסורין חוץ מספיחי כרוב. ונראה לפרש, דהא דאמר בירק בתר לקיטה – היינו כשלא נגמר גדולם בששית, אבל נגמר גדולם בששית – שרו בין לר"ע בין לר' יוסי הגלילי, מידי דהוה אבצלים הסריסים דלעיל, שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה, דאפי' מאן דפליג התם – הכא מודה דלר' יוסי הגלילי כיון דנגמר גדולם – נמצאו גדילים על מי שנה שעברה, ותו לא גדלי על מי שנה הבאה. ולר"ע נמי, כיון דתו לא גדלי על כל מים – יוצאין מתורת ירקות הגדילים על כל מים, כדאמרי' בירושלמי כדמפרש לעיל גבי בצלים, דנעשו כשדה הבעל שמסתפקת במי גשמים ומתעשרים לשעבר. וכן לעיל (דף יג,ב) גבי אורז ודוחן, דיהיב להו שמואל דין ירק דבתר לקיטה, וקאמר הכל הולך אחר גמר פרי. אלמא, גמר פרי עיקר. אלא דנקט בכל דוכתי לקיטה – משום דדרך ללקט בתר גמר פרי, והנהו גמרי פריים ביחד, אלא שאין מתייבשין ביחד, כדאמרי' דעשויין פרכין פרכין. ומיהו, קשה מאתרוג דבסמוך, דאמר: הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאידך שבט, ומשמע משום דמספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה באתרוג כר"א, או בתר לקיטה כר"ג – נהג בו שני עישורין. אלמא דאזלי' בתר לקיטה אף על גב דנגמר הפרי (נמי) דהרי חנט בשבט של שנה שעברה ולא נלקט עד שבט אחר. ושמא אתרוג חלוק משאר פירות, לפי שדרכו לעמוד באילן שתים ושלש שנים וכל זמן שמתקיים באילן גדל בכל שנה ושנה. אי נמי, אף על פי שחנט בשבט – זמנין דאין נגמר גדולו עד שבט אחר. וניחא השתא דנקט רבי יוחנן לקמן (דף טו,ב) גבי אתרוג אפילו כזית ונעשית כבר, כלומר: דעל ידי מי שנה הבאה גדילה. ומיהו כזית ודאי לאו דוקא, דהא ר' יוחנן בתר חנטה אזיל, ושמא לא חשיב חנטה באתרוג בפחות מכזית.

הכסיל בחשך הולך – אפילו יודע כמאן הלכה ומחמיר על עצמו. ולא בעי לשנויי דר"ע מספקא ליה הלכתא כמאן ועבד לחומרא, דמסתמא יודע היה דהלכה כב"ה.

רש"י

אחד כדברי ב"ש – שאמרו נתחדשה שנה וכבר נכנסת שלישית משחשיכה. **ואחד כדברי ב"ה** – האומרין: לא נתחדשה שנה עד חמשה עשר בו. **לא מנהג ב"ש כו'** – שני עישורין שנהג בה לאו משום ספק כב"ש ספק כב"ה, אלא משום ספק הלכה כרבן גמליאל דאמר אתרוג אחר לקיטה כירק, משום דדרכו ליגדל על כל מים והרי נלקט בשלישית, או שמא כר"א דאמר אחרי חנטה הלכו בו כשאר אילנות, והרי חנט בשניה. ולקמיה פריך: א"כ פשיטא ליה דכבר נכנסה שלישית כב"ש. **שוה לאילן** – לילך אחר חנטה לענין ערלה ורבעי ושביעית. **שבעת לקיטתו עישורו** – שאם חנטה בשניה ונלקטת בשלישית – מתעשר כדת שנה שלישית כירק, לפי שאף הוא דרכו ליגדל על כל מים. הכי מפרש לה בשמעתא קמייתא דקדושין. **והרוצה לעשות וכו'** – בעלמא (עירובין ו,ב) פרכינן סיפא ארישא, ומשנינן: כאן קודם בת קול, כאן לאחר בת קול. **מקולי ב"ש כו'** – בעירובין מפרש לה במחלוקת אחת, שיש מקום שנוטין בה דברי בית שמאי להקל, ויש מקום שנוטין בה דברי בית הלל להקל. כגון כמה חסרון בשדרה שלא תטמא באהל, ב"ש אומרים ב' חוליות. וב"ה אומרים: חוליא אחת, וכן לטרפה. נמצאו דברי ב"ש מקילין בטריפה ואומר עד שתחסר שתי חוליות. וב"ה מחמירין בה ומקילין לענין טומאה, לומר שכיון שחסרה חוליא אחת אינה מטמאה. והאוחז בזו קולי ב"ש וקולי ב"ה – רשע, שהרי דבריו סותרין זה את זה כדי להקל. והאוחז בחומרי שניהם – "כסיל בחשך הולך" הוא, שאינו יודע להבחין על מי לסמוך. אבל בב' מחלוקות שהקילו אלו בזו ואלו בזו – אין כאן לא משום רשע ולא משום סכלות, דסבירא ליה בהא כב"ש ובהא כבית הלל. **אי כבית שמאי בקוליהון וכחומריהון** – אי לענין טומאה לא חשיב לה חסרון בחוליא אחת – לענין טריפה נמי לאו חסרון הוא. **ואי כב"ה** – דאמרו חסרון הוא ליחשבה חסרון הכא והכא. והך דר"ע נמי סתרן אהדדי, דקא חשיב ליה שניה וקא חשיב ליה שלישית. **גמרא אסתפק ליה וכו'** – כב"ה בעא למעבד. **כב"ש נהג בה** – לר' יוסי בר יהודה דאמר: משום דנהג בה מנהג רבן גמליאל עישרה במעשר עני כדין שלישית, א"כ כב"ש ס"ל, דנתחדשה שנה היום. דאי כב"ה – לקיטתה וחנטתה בשנה אחת הוה. **דאידך שבט** – דאשתקד, שהאתרוג דר באילנו שתים ושלש שנים, ובט"ו בשבט דאשתקד נכנסה שנה שלישית, ועדיין לא יצאת שלישית. נמצאת שחנטה בשניה ונלקטה בשלישית. **ודין הוא** – דאם לקטה קודם לכן או בכסליו או בטבת נמי הוה נוהג בה ב' עישורין, משום מנהג ר"ג ור"א. **אלא מעשה שהיה** – בא' בשבט היה. **כדיך ותני** – כפול את דברי ר' יוסי ושנה בה שתי מחלוקות. **לא אחד בשבט היה** – שאין בה חידוש שנה. **אלא ט"ו בשבט היה** – לדברי הכל נתחדשה שנה. **ר"ה שלו תשרי** – כדין ירק, ולענין מעשר קאמר. **שלישית נכנסת לרביעית** – לקמן פריך מ"ש דלא תנא "ואם היתה שניה נכנסת לשלישית", כדתניא לעיל (דף יב,ב) גבי ליקט ירק.

מאן

"מה' מצעדי גבר כוננו", לכל אחד מישראל יש לו תעודה רוחנית בחיים, והוא: להתעסק בעבודת הבניין לעשות דירה לו יתברך.

היום יום יד חשוון

אֶחָד – מעשר עני הפריש כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, וְאֶחָד – מעשר שני, הפריש כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה חולק **וְאוֹמֵר** שטעמו של רבי עקיבא **לֹא** היה משום שמִּנְהַג בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל נָהֵג בָּהּ, **אֶלָּא** ספק אחר היה לו, בדין שנחלקו בו רבן גמליאל ורבי אליעזר, וכמו שיבואר, ומִנְהַג רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נָהֵג בָּהּ רבי עקיבא, דִּתְנַן (ביכורים פ"ב מ"ו), עַל הָאֶתְרוֹג שֶׁוֶּה לְאִילָן, שהולכים בו אחר זמן החנטה, בִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים – לגבי שלשה דברים, וְשוה לַיָּרָק, שהולכים בו אחר לקיטתו, בְּדֶרֶךְ אֶחָד – לגבי דבר אחד, ומפרשת המשנה, שֶׁוֶּה לְאִילָן בִּשְׁלֹשָׁה דְּרָכִים, שהולכים בו אחר חנטה לְענין עֲרֵלָה, שכל פרי שחנט בתוך שלש השנים הראשונות הוא ערלה, וְלָרְבָעִי – שהפירות שחנטו בשנה הרביעית דינם כ'נטע רבעי' שיש בו קדושה, וְלַשְּׁבִיעִית – שהפירות שחנטו בשביעית יש בהם קדושת שביעית, וְשוה לַיָּרָק בְּדֶרֶךְ אֶחָד, שֶׁבִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ עֲשׂוּרוֹ – ששנת המעשר של האתרוג נקבעת לפי זמן לקיטתו, ולא לפי זמן חנטתו, דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חולק **וְאוֹמֵר**, אֶתְרוֹג שֶׁוֶּה לְאִילָן לְכָל דָּבָר, ואף לענין קביעת שנת המעשר הולכים בו אחר החנטה, וכיון שרבי עקיבא ליקט את האתרוג באחד בשבט, שלדעת בית שמאי הוא ראש השנה לאילן, נמצא שלדעת רבן גמליאל שהולכים אחר זמן לקיטתו יש לו להפריש מעשר עני, כדין פירות השנה השלישית, ואילו לרבי אליעזר שהולכים בו אחר זמן חנטתו יש להפריש ממנו מעשר שני, כדין השנה שעברה, שהיא שניה לשמיטה, וכדי לצאת ידי שניהם הפריש רבי עקיבא שני מעשרות.

מקשה הגמרא: לדעת תנא קמא של הברייתא, נמצא שרבי עקיבא החמיר בבית שמאי ובבית הלל בשתי חומרות הסותרות זו את זו, שהרי לא יתכן שפרי אחד יתייחס גם לשנה השניה וגם לשנה השלישית, וּמִי עֲבִדִינָן כִּתְרֵי חוּמְרֵי – וכי יש לנהוג ולהחמיר שתי חומרות הסותרות זו את זו, וְהָתַנְיָא, לְעוֹלָם הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, שיצאה בת קול ואמרה כן, כמבואר בעירובין (ה:), וְקודם שיצאה הבת קול, היה הדין כך, הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, עוֹשֶׂה, והרוצה לעשות כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל, עוֹשֶׂה, אבל במקום שנחלקו בדבר אחד, ולכל דעה יש קולא וחומרא, ונוהג באותו דבר גם מִקּוּלֵּי בֵּית שַׁמַּאי וְגם מִקּוּלֵּי בֵּית הִלֵּל, הרי זה רָשָׁע, שהרי מעשיו סותרים זה את זה, ואם נוהג באותו דבר גם מֵחוּמְרֵי בֵּית שַׁמַּאי וְגם מֵחוּמְרֵי בֵּית הִלֵּל, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (קהלת ב יד) 'וְהֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ', שמתוך שאינו יודע על מי לסמוך הרי הוא מחמיר בכל מעשיו, ודומה לכסיל המגשש את דרכו באפילה ואינו יודע להיכן ללכת. אֶלָּא אִי רוצה לנהוג בדבר זה כְּבֵית שַׁמַּאי, יעשה כדבריהם גם בְּקוּלֵּיהוֹן וְגם בְּחוּמְרֵיהוֹן הנוגעים לאותו ענין, וְאִי רוצה לנהוג כְּבֵית הִלֵּל, יעשה כן בְּקוּלֵּיהוֹן וּבְחוּמְרֵיהוֹן, ואם כן איך החמיר רבי עקיבא גם כבית שמאי וגם כבית הלל בחומרות אלו שהן סותרות זו את זו.

מתרצת הגמרא: רַבִּי עֲקִיבָא פסק כבית הלל, אלא גְּמָרֵיהּ אִסְתַּפֵּק לֵיהּ – נסתפקו לו דברי בית הלל עצמם, איך קבלם מרבותיו, וְלֹא יָדַע אִי בֵּית הִלֵּל בְּאֶחָד בְּשְׁבָט (אומר) [אָמְרוּ], אִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּשְׁבָט (אומר) [אָמְרוּ], ולכן החמיר מספק להפריש שני מעשרות. הגמרא מבארת את דעת רבי יוסי בר יהודה במעשה של רבי עקיבא: רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא מִנְהַג בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל נָהֵג בָּהּ רבי עקיבא, אֶלָּא מִנְהַג רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נָהֵג בָּהּ. מקשה הגמרא: הרי מחלוקת רבן גמליאל ורבי אליעזר שייכת רק לאחר שעבר ראש השנה לאילן, וכיון שרבי עקיבא ליקט את האתרוג בְּאֶחָד בְּשְׁבָט, אם כן כְּבֵית שַׁמַּאי נָהֵג בָּהּ, האומרים שאחד בשבט הוא ראש השנה לאילן, ואילו לדעת בית הלל שרק בחמשה עשר בשבט יחול ראש השנה לאילן, ודאי עליו להפריש מעשר שני, כשנה שעברה, בין לרבן גמליאל ובין לרבי יהושע, וקשה, שהרי רבי עקיבא מתלמידי בית הלל הוא, ועוד, שהרי ההלכה נפסקה כבית הלל, ומדוע נהג כדברי בית שמאי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי חֲנַנְיָא, באמת רבי עקיבא נהג כבית הלל, שחמשה עשר בשבט הוא ראש השנה לאילן, וְהָכָא – מעשה זה של רבי עקיבא היה בשנה הרביעית לשמיטה, וּבְאֶתְרוֹג שֶׁחָנְטוּ פֵּירוֹתָיו קוֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר דְּאִידָךְ שְׁבָט עַסְקִינָן – והיה המעשה באתרוג שחנטו פירותיו קודם חדש שבט בשנה הקודמת, שהיא שלישית לשמיטה [שהרי האתרוג גדל על האילן במשך שנתיים או שלש], ונמצא שחנטתו היתה בשנת המעשר של השנה השניה, שנהג בה מעשר שני, ונלקט הפרי קודם חמשה עשר בשבט של השנה הרביעית, וכיון שעדיין לא הגיע ראש השנה לאילן של השנה הרביעית, וכדעת בית הלל, הרי הוא כמי שנלקט בשנה השלישית שנוהג בה מעשר עני, ולרבן גמליאל שהולכים בו אחר הלקיטה חייב במעשר עני, ולרבי אליעזר שהולכים בו אחר החנטה חייב במעשר שני, ומספק הפריש רבי עקיבא שני מעשרות.

מוסיפה הגמרא: וּבְדִין הוּא – ובאמת אֲפִילּוּ אם היה מלקט את האתרוג קוֹדֶם לָכֵן – לפני אחד בשבט של שנה זו, מחמשה עשר בשבט של השנה שעברה, שהתחיל לנהוג מעשר עני, כבר אז היתה שייכת מחלוקת רבן גמליאל ורבי אליעזר אם הולכים אחר החנטה שהיתה בשנה השניה או אחר הלקיטה שהיתה בשנה השלישית, ומה שאמרה המשנה שליקטו רבי עקיבא באחד בשבט, אין זה משום שיש נפקא מינה מתאריך זה, אלא מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה.

תירוץ נוסף: רַבִּינָא אָמַר, כְּרוֹךְ וּתְנִי – יש לכפול את דברי רבי יוסי בר יהודה, ולומר שהוא חולק על תנא קמא בשני דברים, וכך הוא אומר, לֹא אֶחָד בְּשְׁבָט הָיָה אותו יום שליקט בו רבי עקיבא, אֶלָּא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּשְׁבָט הָיָה, ואף לדעת בית הלל כבר נתחדשה השנה השלישית. וְעוד, שלֹא מִנְהַג בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל נָהֵג בָּהּ, אֶלָּא מִנְהַג רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נָהֵג בָּהּ.

*

הגמרא דנה בשיטת רבן גמליאל ששנת המעשר של אתרוג היא כירק: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, הַשְׁתָּא דְּאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאֶתְרוֹג אַחַר לְקִיטָתוֹ עֲשׂוּרוֹ, וּכְיָרָק, אם כן גם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלּוֹ לגבי מעשר הוא באחד בתִּשְׁרֵי, כירקות, ולא בחמשה עשר בשבט כאילן.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לִיקֵּט פירות אילן של אֶתְרוֹג, בְּעֶרֶב חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּשְׁבָט עַד שֶׁלֹּא תָבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ – קודם ששקעה החמה, ועדיין לא נכנס יום חמשה עשר בשבט, וְחָזַר וְלִיקֵּט פירות נוספים מאותו אילן מִשֶּׁתָּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, שכבר נכנס יום חמשה עשר בשבט, אֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין מִזֶּה עַל זֶה – מפירות אלו על אלו, לְפִי שֶׁאֵין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. וחילוק נוסף יש בין הפירות, שאם הָיְתָה השנה הקודמת שנה שְׁלִישִׁית לשמיטה, ועתה בחמשה עשר בשבט נִכְנֶסֶת לָרְבִיעִית, הרי זה מפריש מהפירות שליקט בשנה הַשְּׁלִישִׁית, כלומר קודם חמשה עשר בשבט, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר עָנִי, ומהפירות שליקט בשנה הָרְבִיעִית, והיינו מחמשה עשר בשבט והלאה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי,

---

הנשמה מצפה למעלה לזמן בו תזכה לרדת לגוף, כי הנשמה חשה מה היא מסוגלת לפעול בהיותה כאן למטה. היא מסוגלת להגיע ל"להתענג על הוי'". אם כן, למתי דוחים זאת?

היום יום טו חשוון

ב״ה, ט״ז מ״ח, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מח׳ חשון, אחרי ההפסקה הארוכה, ות״ל אשר הוטב מצב בריאותו, ובטח ידוע לו חוות דעת הרופאים ורואים ג״כ זה במוחש, אשר לענין דלחץ דם גבוה, הנה העדר התרגזות, רפואה בדוקה ומנוסה היא, ובכדי להגיע למדת העדר התרגזות, מהנכון שילמוד בעיון המתאים האגרת הקדש לרבינו הזקן (הוא חלק הרביעי של התניא ונדפס וכרוך אתו) סימן כ״ה, והוא מובן ג״כ בשכל אנושי, וקצת הטעמה יש להוסיף, אשר רואים במוחש אשר התרגזות מעניני העולם, הנה לא לבד שאינה מביאה תועלת אלא שעוד מקלקלת.

ב) במ״ש ע״ד להדפיס בהעתון מארגען זשורנאל, ידיעות בנוגע לתורה ומצות, כיון שהעם הארצ[ו]ת גברה במדינה זו, הנה בטח גם לו ידוע אשר אלו מסוג הנ״ל אינם מקוראי העתון היהודי כ״א רק בשפת המדינה, ולאלו שיש להם קצת ידיעה הרי מזמן לזמן נדפסים עניני תורה בהמכ״ע (גם מזה אין דעתי נוחה כל כך, כי לפעמים תכופות אינם מתאימים להמטרה, והעולה על כולנה כי קשה לצמצם חשבון ההיזק והתועלת שבזה, כיון שבעתון אחד גופא נדפסים ענינים סותרים לתורה ומצוה וקשה לשער מראש איזה ענינים מהם יקרא הקורא בהעתון בעיון יותר, ומה יוחקק בזכרונו יותר), ובטח ידוע לו משיטת המל״ח - מרכז לעניני חינוך - שמדפיס בשפת המדינה ענינים של תורה ומצוה בצורה של סיפורים או מאמרים קלים וכיו״ב, ומה שאין מדפיסים יותר הוא רק מפני חסרון אמצעים, וכשיתן השי״ת וישתפר המצב, יגדל ג״כ ענין ההדפסה הנ״ל.

ג) בנוגע לשאלתו אם יש הגבלות בענין ברכת אשר יצר למי שזקוק לזה לכמה פעמים ביום, הנה אין לחלק בדבר, ואם הוא ע״י סם המשלשל - יעוין אחרונים או״ח ס״ז.

ד) ובשאלתו השנית, למי שמחזיק בשני הענינים, מתפלל בבית הכנסת בשבת והולך ג״כ לחנותו ביום זה, והשאלה אם יקבל שכר בשביל היותו בביהכ״נ, הנה אינו מפרש במכתבו למאי נפקא מינה, והרי לכאורה זהו מענינו של מלאך מיכאל, שהוא הכותב זכיותיהם של ישראל, והנה המצוה שעושה מצוה היא ובודאי יקבל שכר עלי׳, אלא שכמובן אין זה מועיל וממעט גודל העבירה דחילול שבת, ובפרט בישיבה בחנות שזהו ענין בפרהסיא, ומתפקידם של מכירי אדם כזה, להסבירו אשר אין שייך בזה הענין פון אויסקויפן זיך, אשר כיון שמתפלל בביהכ״נ הרי עי״ז נתמעט גודל הענין דחילול שבת אחר זה, והאריכות בזה אך למותר.

ה) מ״ש במכתבו שהתדבר עם הרב... שי׳ מה שיהי׳ לאחר אריכות ימים ושנים וכו׳ - הנה פליאה גדולה לי עליו, שהרי עוד עליו לתקן ולפעול בעוה״ז רבות בשנים טובות. ויסיח דעתו ממחשבות כאלו ויעמיק בהתעמקות המתאימה איך לתקן חלקו בעולם מתוך בריאות הנכונה והרחבת הדעת והשי״ת יצליחו גם בזה עוד רבות בשנים.

בברכה.

נ״ב: מוסג״פ קטע העתק מהמדובר בחג הסוכות העבר ותוכנו אשר בפעולות, הרי ההתחלה צ״ל ע״י שפע אור, ורק אח״כ הולכים מדרגא לדרגא, ובטח יביא לו זה תועלת בהתעמולה בסביבתו.

כל אחד באשר הוא ובכל מקום שהוא, צריך להתעניין בכל מאמצי כוחו לחפש בחפש מחופש למצוא איזה פרנסה רוחנית כמו שהוא מחפש אחר פרנסה גשמית.

היום יום יד חשוון

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

יג כְּשֶׁמְּטַלְטְלוֹ לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ [קנ] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַשְׁלִיכוֹ מִיָּדוֹ מִיָּד שֶׁפִּנּוּהוּ מִמָּקוֹם זֶה הַצָּרִיךְ לוֹ, אֶלָּא מֻתָּר לְהַנִּיחוֹ בְּאֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה לְהַצְנִיעוֹ שָׁם, שֶׁכֵּיוָן שֶׁכְּבָר הוּא בְּיָדוֹ [קנא] - רַשַּׁאי לְטַלְטְלוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁצָּרִיךְ לוֹ [קנב].

וַאֲפִלּוּ אִם שָׁכַח [קנג] וְנָטַל בְּיָדוֹ מֻקְצֶה גָּמוּר - רַשַּׁאי לְטַלְטְלוֹ לְכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה [קנה], כֵּיוָן שֶׁכְּבָר הוּא בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹסֵר בְּמֻקְצֶה גָּמוּר [קנו]. וְרָאוּי לָחוּשׁ לִדְבָרָיו, אֶלָּא אִם כֵּן בִּמְקוֹם הֶפְסֵד [קנז], כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן **רס"ו**:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף יג

ביאורי הלכה

קנ] **לצורך מקומו** - גם שמטלטלו לצורך גופו - אין צריך להניחו מידיו מיד בסיום השימוש בו[144].

קנא] **הוא בידו** - כלי שמלאכתו לאיסור התלוי על גופו לא נחשב כ"מוקצה שבידו", ואף שמותר להמשיך לטלטלו בגופו - אין ליטלו בידו[145].

קנב] **הוא בידו** - מותר לטלטל המוקצה דווקא למי שהמוקצה בידיו, אבל אין ליתנו לאדם אחר[146].

קנג] **שצריך לו** - דבר שהוא מוקצה מחמת גזירה אחרת כגון מנורה של פרקים שאסורה בטלטול שמא תתפרק ויחזיר הפרקים, וכן ספסל שנשמט רגלו אחת שאסור בטלטול שמא יתקנו וכן סולם גדול שאסור בטלטול מפני הרואים, הסברא נותנת דאפי' הוא כבר בידו צריך להניחו[147].

קנד] **אם שכח** - ואפילו נטלו בידו במזיד[148].

קנה] **מקום שירצה** - ומכל־מקום לא יטלטלנו ללא הגבלה, וכן לא יעמוד עמו שלא לצורך ההולכה[149].

קנו] **במוקצה גמור** - בין הגיע לידיו באיסור בין הגיע לידיו בהיתר[150].

קנז] **במקום הפסד** - והוא הדין להקל במקום שהמוקצה הגיע לידיו בהיתר וצריך לטלטלו[151].

ציונים והוספות

144) לא מיבעיא כשהגיע לידו בהיתר, במכל־שכן מסכין המילה (להלן סי' שלא ס"י) שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, וחלה שהפרישה ביו"ט (להלן סי' תקו ס"ט) שהיא מוקצה מחמת גופו, אלא גם כשהגיע לידו באיסור רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה. (כן משמע בהמשך הסעיף שטוב להחמיר רק במוקצה גמור (ואין לחלק בין שוגג למזיד כדלהלן הערה קמח)).

145) קצוה"ש סי' קיג בדה"ש ס"ק יא: ונראה פשוט דאפילו להמתירין בשכח ונטל מוקצה גמור בידו להוליכו לכ"מ שירצה היינו דוקא כשהי' בידו, אבל כשהי' על גופו אסור לו ליטלו בידו כיון דעל גופו אין זה טלטול מוקצה כלל ואיך נתיר לו עי"ז טלטול גמור ולפיכך כ' אדמו"ר (בסי' רסו סי"ט במי ששכח כיסו עליו ונזכר בשבת) שמתיר חגורו והכיס נופל.

146) ראה להלן ריש סי' שט שאסור ליטול את בנו כשהאבן בידו, ואם כן כל־שכן שאסור ליטול את האבן עצמה מידי בנו. אבל ראה פמ"ג (סי' שלא א"א ס"ק ה), להתיר למוהל ליתן את הסכין לאיש אחר ולא להניחו מידו ואח"כ יקח המוהל הסכין מיד חברו להוליכו לביתו. ומכל־מקום מותר להעביר המוקצה מידו האחת לידו השניה.

147) לא מבעיא לדעת האוסרים במוקצה גמור דהרי גם אלו אסורים בטלטול לגמרי אלא אפי' להמתירין במוקצה גמור, יש לאסור באלו דהחשש שמא יתקן או מפני הרואים במקומו עומד וצ"ע למעשה (קצוה"ש סי' קיג בדה"ש ס"ק י).

148) כדלעיל סי' שז סעיף לו, אלא שכאן שמסיק לחוש לדעת המחמירים כתב להחמיר "אם שכח" וכל־שכן אם נטל במזיד, ובסי' שז העוסק באמירה לנכרי ולכך סומכים על דעת המקילים (ראה לעיל סי' שז הערה שמו) כתב "בזדון או בשגגה".

149) ע"פ קו"א סי' שא סוף סק"י: דשאני בין מטלטלו בבית להצניעו, והוא הדין בין נושאו מרחוב לבית, ובין נושאו בדרך עד שיגיע לעיר ולבית. ועוד דאף ברחוב, מיד שנזכר צריך לילך בודאי, ואינו רשאי לעמוד עוד כאן, דפשיטא דאינו יכול להניחו עליו כל השבת כולה... ואם כן איזה שיעור יש לדבר, אלא ודאי דאפילו שהייה מועטת בעמידה לפוש שאינה צורך הליכה אסור, שלא התירו אלא לטלטלו לכל מקום שירצה, שלזה יש גבול וסוף, אבל לא לעמוד כמו שירצה, שלזה אין גבול שיכול לעמוד כל היום.

150) בשוע"ר לא חילק בזה, וכן להלן סעיף עד משמע שגם בגרף של רעי שהגיע לידיו בהיתר טוב להחמיר כי הוא מוקצה גמור.

151) מהלשון להלן סעיף עד "שטוב להחמיר בזה... טוב ליתן לתוכם מים" משמע שאינו אלא חומרא בעלמא שאם יכול להמנע מהטלטול על ידי נתינת מים יעשה זאת (וע"ד המבואר לעיל על סי' שז הערה סד), ולגבי סכין המילה (סי' שלא ס"י) וחלה שהופרשה ביום־טוב (סי' תקו ס"ט) שהם מוקצה שהגיע לידיו בהיתר וצריך לסלקו כדי שלא ייפגם או כדי שלא יאכלו מן החלה לא הזכיר אפילו שטוב להמנע מטלטולם.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שכו דיני רחיצה בשבת

ג אמת המים של חמי טבריא אסור להמשיך לתוכה אפילו מבעוד יום סילון של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע ועושין כן כדי שיתחממו מים הללו שבסילון בעברם דרך האמה של חמין והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל וכבר נתבאר בסי' רנ"ז שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום ואם עבר והטמין אסור ולכן אם עבר והמשיך הסילון של צונן לתוך האמה אסורים המים הנשפכים ממנו לעוקא בין ברחיצה בין בשתיה כאלו הוחמו בשבת שאסור אפילו לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ואפילו אבר אחד בלבד ואם המשיך סילון זה בערב יו"ט דינם כחמין שהוחמו ביו"ט שאסור לרחוץ בהם כל גופו או רובו אבל מותרים בשתיה או לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו כמו שיתבאר בסי' תקי"א.

וכל זה כשגוף הסילון מוקף מכל צד ופיו יוצא חוץ לאמה אבל אם הוא שופך הצונן לתוך האמה אין זה נקרא הטמנה כלל שהצונן מתערב הוא בחמין ולא נטמן בו לפיכך מותר להמשיך הצונן מבעוד יום לשם והוא נמשך לשם והולך כל השבת כולה ואין בו משום בישול כיון שהתחיל מבעוד יום והוא נגמר מאליו בשבת כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ומותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא:

ד לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ בחמין כל גופו אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש מפני שאין המים שעליו מתחממים כל כך.

ויש אומרים שאפילו הרוחץ ידיו צריך ליזהר שלא לחממם כנגד המדורה אפילו במקום שאין היד סולדת בו אם לא ינגבם תחלה יפה מפני שמפשיר המים שעליהן ונמצא כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת וחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד ואפילו לא הוחמו אלא מעט שאין היד סולדת בו ויש להחמיר כדבריהם:

* * *

ה מי שחש במעיו אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין שמא ישפכו על רוב גופו ונמצא כרוחץ רוב גופו בחמין ואפילו אם הם מים מועטים שאין בהם כדי רחיצת רוב גופו מכל מקום אם הוחמו בשבת אפילו מעט שאין היד סולדת בו אסור כמו שנתבאר ואפילו בחול אסור לעשות כן מפני הסכנה שפעמים שהמים רותחים אבל מותר להחם בגד וליתנו על גבי בטנו ואפילו בשבת:

ו הרוחץ בנהר צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית כמו שנתבאר בסי' ש"א ועוד צריך [ליזהר] שלא לשוט גופו בנהר וגם שלא להשיט שום דבר כגון הקסמין שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן לנקות המים כמו שיתבאר בסי' של"ט ועוד צריך ליזהר כל רוחץ שלא לסחוט שערו ואף שלא שייך סחיטה בשיער שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו ממש מכל מקום אסור מדברי סופרים ומפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה לכן נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן אע"פ שאין איסור בדבר מן הדין:

ז אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו הצריך טבילה מן התורה כגון נדה וכיוצא בהם מפני שאינו נראה כמתקן אלא כיורד להקר ואפילו טובל במים סרוחים שאין דרך להקר בהם ואפילו בימות הגשמים שאין דרך להקר כלל מכל מקום פעמים שאדם מלוכלך בטיט וצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים ואפילו במים סרוחים כדי להעביר הטיט והצואה מעליו.

ובמדינות אלו נהגו לאסור טבילת אשה בשבת אלא אם כן יש בעלה בעיר וגם לא היה אפשר לה לטבול קודם השבת או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת שלא פשעה במה שלא טבלה קודם לכן אבל כל שהיה בעלה בעיר והיה אפשר לה לטבול ולא טבלה אינה טובלת בשבת ויש שנתנו טעם למנהג שכיון שנתפשט המנהג שלא לרחוץ בשבת אם כן כשטמא טובל מטומאתו הרי זה נראה כמתקן ולא כיורד להקר כיון שאין דרך כלל לרחוץ להקר מטעם שנתבאר אע"פ שאין איסור בדבר.

ומכל מקום מותר לטבול לקרי שכיון שטבילה זו אינה מן התורה (ואף לא חיוב גמור מדברי סופרים אינו נראה כמתקן וכן המומר ששב בתשובה מותר לטבול בשבת שאין טבילתו מן התורה כמו טבילת הגר (ואף אין חיוב גמור מדברי סופרים) וכן כל אשה שצריכה לחזור ולטבול לחומרא בעלמא מותרת לטבול בשבת כמו שנתבאר בי"ד סי' קצ"[ז]):

* * *

ח מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים ובלבד שלא יהא הרוב מדבר שמשיר בודאי בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות:

ט מותר לרחוץ ידיו במורסן מפני שהוא גבול כלאחר יד ואע"פ שיש להחמיר שלא לגבל ע"י שינוי בשבת אלא אם כן נתן המים מערב שבת כמו שנתבאר בסי' שכ"ד מכל מקום כאן שאינו נותן מים ממש על המורסן אלא שלוקחו בידים רטובות מותר לדברי הכל:

י אסור לרחוץ ידיו במלח וכל שכן בבורית או שאר חלב מפני שנימוח על ידו והרי זה כמוליד בשבת ודומה למלאכה כמו שנתבאר בסי' ש"כ שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים כמו שנתבאר שם אם כן בורית ושאר חלב שאינן עומדים למשקין מותר לרסק לכתחלה אבל יש להחמיר כסברא הראשונה:

יא מרחץ שהאור ניסוקת מבחוץ מתחתיו אם סתמו מערב שבת אותן הנקבים שהמרחץ מתחמם על ידו מותר לרחוץ בו במוצאי שבת מיד שהרי לא נתחמם כלל בשבת אבל אם לא סתמו נקביו מערב שבת אע"פ שמאליו הוחם בשבת צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שהוחם באיסור שאסור להיות נקביו פתוחים בשבת כשיש אש תחתיו גזרה שמא יחתה בגחלים:

יב אסרו חכמים ליכנס למרחץ אפילו להזיע בלבד מפני עוברי עבירה שהיו רוחצין בחמין ואמרו מזיעין אנחנו ויש אומרים שאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע אסור אף על פי שאינו מתכוין לכך:

יג עיר שישראל ונכרים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת אם רוב נכרים מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל הנכרים שהם הרוב ואם רובה ישראל צריך להמתין עד כדי שיוחם ואפילו במחצה על מחצה צריך להמתין כן לפי שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל שניהם:

* * *

חלק ב סימן שכז, דיני סיכה בשבת

א החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ (מעורבים) מפני שאין דרך לסוך בהם אלא לרפואה וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה אסור מטעם שיתבאר בסי' שכ"ח אבל סך הוא בשמן (לבדו) אבל לא בשמן ורד לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי ואין רגילים לסוך בו אלא לרפואה ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו שלא לרפואה מותר לסוך בו אפילו לרפואה ובמקומות אלו שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה אסור לסוך בשום שמן לרפואה מפני שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה ולכן אסור לסוך הראש שיש בו חטטין:

ב מותר לסוך ולמשמש ביד על כל הגוף להנאה ובלבד שישנה מדרך חול דהיינו שיסוך וימשמש ביחד ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים:

ג אין מגרדין בכלי המיוחד לכך כדרך חול אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט או צואה ואם היה לו מגרדת המיוחדת לשבת מותר ומזה נהגו הבתולות להיות להן כלי משער חזיר המיוחד לשבת כמ"ש בסי' ש"ג:

ד לא יסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל או הסנדל החדשים מפני שעורן מתרכך ע"י לכלוך השמן ודומה לעיבוד אבל סך הוא את רגלו ואח"כ מניחה במנעל וסך הוא את כל גופו ומתעגל על גבי העור ואינו חושש והוא שלא יהא בשמן הנישוף מגופו שיעור כדי לעבדו אפילו יש בו כדי לצחצחו מותר והוא שלא יתכוין הוא אפילו לצחצחו גזרה משום לעבדו:

ה הדורס על העור עד שיתקשה או המרכבו בידיו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהאומנים עושים חייב משום מעבד:

* * *

חלק ב סימן שכח, דין חולה בשבת

א מי שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשות לו שום רפואה בשבת אפילו ע"י נכרי אלא ע"ד שיתבאר ואפילו דבר שאין בו משום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים ואין בו שום איסור כלל לבריא מכל מקום כיון שעושה לרפואה וניכר הדבר שמתכוין לרפואה אסור משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה כשיהיה מותר לעסוק ברפואות בשבת ויתחייב משום טוחן:

ב מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת והזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים והנשאל הרי זה מגונה שהיה לו לדרוש ברבים שמותר ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם מה תלמוד לומר וחי בהם כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה ומכל מקום אפילו בודאי סכנה אין מחללין אלא ברפואה שהיא ידועה לכל או על פי מומחה וכשהיא רפואה ידועה אף שאין ידוע אם זה יתרפא בה אם לאו מחללין מספק:

ג כל מכה של חלל דהיינו באיברים הפנימיים מהשינים ולפנים ושינים עצמן בכלל מחללין עליה את השבת והוא שנתקלקלו השינים או אחד משאר איברים הפנימיים מחמת מכה או שיש בהם בועא וכיוצא בזה אבל מיחושים בעלמא אינן נקראים מכה ואין מחללין עליהם אפילו אם כואב לו מאד.

ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה (ואם אינו מצטער כל כך מותר לעשות ע"י נכרי כל דבר האסור משום שבות) כמו שיתבאר ולכן מי שחושש בשינו ומצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו (אזי מותר לחלל ע"י נכרי) אומר לנכרי להוציאו ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו אין בכך כלום שמסייע אין בו ממש לפי שאף אם לא היה הישראל מסייעו סיוע זה אלא שלא היה מעכב על ידו היה הנכרי יכול לעשות דבר זה בלבדו (ולהאומרים מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים מותר להוציאו ע"י נכרי אף אם לא חלה ממנו כל גופו כמו שיתבאר):

* * *

ד מכה של חלל אינה צריכה אומד אלא אפילו בסתם שאין שם בקיאין שמכירין בה שצריך חילול וגם החולה אינו אומר כלום עושין לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהם יפים לחולה אע"פ שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא כיון שמכל מקום החולי יש בו סכנה אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שהוא ממתין ואין צריך חילול אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל וכל שכן אם החולה או הבקי אומר שאין צריך.

ויש אומרים שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יסתכן אבל כל שאין במניעת אותו דבר סכנה אע"פ שמכל מקום

צריך הוא לו ורגילין לעשותו לו בחול אין עושין אותו בשבת אלא ע"י נכרים כדין צרכי חולה שאין בו סכנה.

(וכן יש לנהוג במדינות אלו שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו שלא לעשותו ע"י ישראל כל שאפשר לעשותו ע"י נכרי בלא דיחוי ועיכוב כלל כמו שיתבאר א"כ בדבר שאין במניעתו שום סכנה כלל יש לעשותו ע"י נכרי אף אם יש לחוש שיתעצל קצת אבל אם אין שם נכרי כלל יש לסמוך על סברא הראשונה ומכל מקום כל בעל נפש יחוש לעצמו באיסור של תורה):

ה מכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה אם יאמר אחד מהם שצריך לחילול או שיאמר שאם לא יחללו אפשר שיכביד עליו חליו והוא בענין שיש לחוש שאם יכביד עליו חליו אפשר שמסתכן מחללין ואם לאו אין מחללין:

ו מכה שעל גב היד או על גב הרגל אפילו עלתה שם מאליה שלא מחמת הכאת ברזל וכן מי שבלע עלוקה והיא תולעת קטנה ומצויה במים וכשבאה לבשר אדם מוצצת הדם עד שהיא כמו חבית קטנה וכשאדם בולעה בתוך המים הוא מוצצת ליחה שבמעיו ונמצא כריסו צבה וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים אפילו ספק אם ממית אם לאו הרי הם כמכה של חלל:

* * *

ז וכן מחללין על כל מכה שנעשית מחמת ברזל אפילו על הבשר מבחוץ שלא על גב היד והרגל וכן מחללין על שחין הבא בפי הטבעת ועל סימטא (והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז) ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או אפילו אינו חם ביותר אלא שהוא עם סימור דהיינו עם קרירות (שקורין שוידרי"ן בל"א) והוא שבפעם אחת בא עליו החמימות והקרירות אבל קדחת המצוי שתחלתו קר וסופו חם אין בו סכנה:

ח מי שאחזו דם (והוא בענין שיש בו חשש סכנה) מקיזין אותו ואפילו הולך על רגליו ואפילו הוא יום הראשון שאחזו הדם (ואם אין בו חשש סכנה מותר לו להצטנן במים מפני שנראה כמיקר ולא כמתכוין לרפואה):

ט החושש בעיניו או בעינו אחת ויש בה ציר או ששותת ממנה דמעות מחמת הכאב או ששותת דם או שיש בה ריר שמגליד תמיד או שהכאב נועץ בה כמו מחט או שהוא שורף וקודח מחללין בתחלת החולי של כל אלו מפני שאז יש סכנה שאם תפקע העין ימות שמאור העין תלוי בלב אבל בסוף החולי של כל אלו דהיינו שכבר הוא קרוב להתרפאות ולא נשאר בה אלא מקצת חולי שקודחת מעט אין עושין אפילו ע"י נכרי אלא דבר שהוא משום שבות כגון לכחול בסמנים השחוקים מאתמול כמו שיתבאר:

י כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת ואם רופא אחד אומר צריך חילול ורופא אחד אומר אין צריך חילול מחללין שכל ספק נפשות להקל.

ואפילו אין שם רופא מומחה אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה ונראה לו שהוא צריך חילול מחללין על פיו כי כל בני אדם חשובין מומחין קצת וספק נפשות להקל (ואפילו אם אומר שיש להסתפק שמא הוא צריך לחילול מחללין והוא שאומר שהוא מכיר חולי זה) ומכל מקום אינו נאמן להכחיש את המומחה האומר שאין צריך חילול אפילו אם זה אומר שבודאי צריך חילול וכל זה בישראל אבל סתם נכרים שאינן רופאים אין מחזיקים אותם כבקיאים לחלל שבת על פיהם כשאין שם ישראל המכיר חולי זה:

'תורה אור' פרשת וירא – הפרשה החסידית

פָּתַח אֵלִיָּהוּ אַנְתְּ הוּא חָד[1] (שֵׁיְיךְ לְפָסוּק "אַרְדָּה נָא וְגוֹ'")

"**פָּתַח אֵלִיָּהוּ**: אַנְתְּ הוּא חָד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן [..], אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּיקוּנִין כוּ'"[2].

לְהָבִין עִנְיָן זֶה – לָמָּה נִקְרְאוּ י' סְפִירוֹת בְּשֵׁם "תִּקּוּנִין" – צָרִיךְ לְהַקְדִּים בֵּיאוּר עִנְיָן מָהוּת הַנֶּפֶשׁ[3]:

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל פָּתַח אֵלִיָּהוּ: **תּוֹרַת חַיִּים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ"** [סג, ג], **וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת"** [קח, ד]. **סִידּוּר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אַנְתְּ הוּא"** [חֵלֶק ב רמא, א]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

נָאֱמַר בְּיוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיֵּרָא, יז מַרְחֶשְׁוָן תקס"ו. נוֹסַח ב – הַנָּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עַל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה עַמּוּד צז; תקס"ו חֵלֶק א עַמּוּד לו וּמַתְחִיל "לְהָבִין בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר מַאֲמַר אַנְתְּ כוּ'". נוֹסַח ג – הַנָּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן – שָׁם עַמּוּד מו וּמַתְחִיל "פָּתַח וְאָמַר אַנְתְּ כוּ'".

הַגָּהוֹת הַצֶּמַח צֶדֶק עַל הַמַּאֲמָר – אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כְּרֶךְ ד דַּף תשלח, א. בְּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצֶּמַח צֶדֶק כְּרֶךְ ב עַמּוּד תתרלט. מְיוּסָד עֲלֵיהֶם – "הַגָּהוֹת לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל פָּתַח אֵלִיָּהוּ תרנ"ח" (לְהַלָּן: הַגָּהוֹת תרנ"ח). נִדְפַּס גַּם בְּסֵפֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ (קְהָ"ת תשע"ח), עִם הוֹסָפוֹת – הַנּוּסְחָאוֹת הָאֲחֵרוֹת שֶׁל הַמַּאֲמָר וְהַגָּהוֹת הַצֶּמַח צֶדֶק. לֶקֶט בֵּאוּרִים מִדֵּא"ח עַל "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" נִדְפַּס בְּסֵפֶר פְּנֵי מֹשֶׁה (הוֹצָאָה שְׁנִיָּה: אֶהֱלֵי שֵׁם – לִיוּבַאוִוִיטְשׁ, כְּפַר חַבַּ"ד תשמ"ח).

וּרְאֵה גַּם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כָּל הַנְּבָרָה" סה"מ תרנ"ב ע' צא וְאִילָךְ. "תְּפִילִּין דְּמָארֵי עָלְמָא" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ג עַמּוּד רלג וְאִילָךְ. הֶמְשֵׁךְ תער"ב כְּרֶךְ ב פֶּרֶק תלח. פֶּלַח הָרִמּוֹן בְּרֵאשִׁית מו, א.

שַׁיְיכוּת הַמַּאֲמָר לַפָּסוּק "אַרְדָּה נָא" – רְאֵה הֶעָרָה בַּסִּיּוּם הַמַּאֲמָר).

2) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה יז, א).

3) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא ד, ב).

כִּי הִנֵּה הַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ הִיא אוֹר פָּשׁוּט בְּלִי הִתְחַלְּקוּת שֵׂכֶל וּמִדּוֹת[4]. וְהַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁלָּהּ הֵן בְּחִינַת **לְבוּשִׁין** לַנֶּפֶשׁ. שֶׁהַנֶּפֶשׁ יֵשׁ לָהּ שֵׂכֶל וּמִדּוֹת אֲבָל אֵינָן מָהוּת וְעַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ[5].

(וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[6]: שֶׁהַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ מִתְחַלֶּקֶת לְשֵׂכֶל וּמִדּוֹת שֶׁהֵם נִקְרָאִים **עַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ** – אֵין זֶה אֶלָּא לְגַבֵּי מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֵן לְבוּשִׁין נִפְרָדִין[7] מַמָּשׁ מִמָּהוּת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהֵן בְּחִינַת בִּי"עַ, שֶׁעַל זֶה אָמַר "לְבוּשִׁין תְּקִינַת לוֹן כו'", דְּאִינּוּן בִּי"עַ. אֲבָל הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת, עִם הֱיוֹת שֶׁהֵן בְּחִינַת לְבוּשִׁין[8], אֵינָן לְבוּשִׁין נִפְרָדִין מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּמוֹ בְּחִינַת כֵּלִים־דַּאֲצִילוּת דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד כו'" (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ג, ב). וְלָכֵן נִקְרָאִין בְּשֵׁם עַצְמִיּוּת, וְלֹא עַצְמִיּוּת מַמָּשׁ).

אֶלָּא שֶׁהֵן נִקְרָאִין בְּשֵׁם "תִּיקּוּנִין" – שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְתַּקֶּנֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן.

וּכְמוֹ שֶׁתֻּרְגַּם אוּנְקְלוֹס עַל פָּסוּק (תֵּצֵא כב, ה): "לֹא **יִלְבַּשׁ** גֶּבֶר **שִׂמְלַת** אִשָּׁה" – "לֹא **יִתַּקַּן** גְּבַר **בְּתִיקּוּנֵי** אִתְּתָא"[9]. וְעִנְיַן **תִּקּוּן**[10] הוּא מִלְּשׁוֹן **תַּכְשִׁיט**, שֶׁמִּתְקַשֵּׁט בּוֹ וּמִתְפָּעֵל מִמֶּנּוּ, וַהֲרֵי מִתְאַחֵד עִם תַּכְשִׁיט זֶה כְּאִלּוּ הוּא מִגּוּפוֹ מַמָּשׁ[11].

וּכְמוֹ הַנֶּפֶשׁ עִם הַגּוּף, שֶׁעִם הֱיוֹת שֶׁהַגּוּף הוּא לְבוּשׁ לַנֶּפֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הַנֶּפֶשׁ מִתְפָּעֶלֶת מִמִּקְרֵי הַגּוּף. שֶׁכְּשֶׁהַגּוּף נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ[12] מַרְגֶּשֶׁת הַנֶּפֶשׁ. וְכֵן מַה שֶּׁעוֹלֶה בִּרְצוֹן הַנֶּפֶשׁ לִפְעוֹל אֵיזֶה פְּעוּלָּה בָּאֲבָרִים, הָאֲבָרִים נִשְׁמָעִים לִרְצוֹן זֶה תֵּיכָף וּמִיָּד כְּשֶׁעוֹלֶה בִּרְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת הַפְּעוּלָּה – הָרֶגֶל לַהֲלוֹךְ בּוֹ כו' – בְּלִי שׂוּם קְדִימַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְהַמְשָׁכַת הַמַּחֲשָׁבָה מֵהַמּוֹחַ בְּרֶגֶל, שֶׁאִם כֵּן – הָיָה אֵיזֶה שִׁיהוּי זְמַן מָה, וַהֲרֵי אֵינוֹ שׁוֹהֶה אֲפִילוּ רֶגַע, אֶלָּא מִיָּד שֶׁעוֹלֶה בִּרְצוֹנוֹ כו'. אַךְ אֵין זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַגּוּף מִתְאַחֵד עִם הַנֶּפֶשׁ, וְהַנֶּפֶשׁ פּוֹעֶלֶת בּוֹ בִּרְצוֹנָהּ כְּאִלּוּ הָיָה עַצְמוּתָהּ וּמְהוּתָהּ מַמָּשׁ. וְאַף שֶׁהַגּוּף הוּא לְבוּשׁ הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל מָקוֹם הוּא מִתְאַחֵד עִם הַנֶּפֶשׁ.

וּכְמוֹ כֵּן יוּבָן עַל דֶּרֶךְ זֶה עִנְיַן הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ – שֶׁהֵן גַּם כֵּן רַק בְּחִינַת תִּקּוּנִין וּלְבוּשִׁין שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְתַּקֶּנֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן, וְהֵן כְּלֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁבָּהֶן וְעַל יָדָן פּוֹעֶלֶת הַנֶּפֶשׁ כַּגַּרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ – לֶאֱהוֹב בְּמִדַּת הָאַהֲבָה, וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמָה כו', שֶׁכָּל זֶה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה הוּא רַק פְּעוּלַּת הַנֶּפֶשׁ וְהִתְפַּשְּׁטוּתָהּ, שֶׁאֵינָן אֶלָּא מִמֶּנָּה לְזוּלָתָהּ.

אֲבָל הַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הַבְּחִינוֹת הַלָּלוּ. שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת הֵם מְקַבְּלִים שִׁינּוּיִים: כִּי בַּמִּדּוֹת יֵשׁ קַטְנוּת וְגִדְלוּת, שֶׁהַקָּטָן אוֹהֵב דְּבָרִים קְטַנִּים כו'; וְהַשֵּׂכֶל – "כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים כו'"[13]. וְלֹא שַׁיָּךְ כָּל זֶה בְּעַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ וּמְהוּתָהּ, שֶׁהִיא אֵינָהּ בַּעֲלַת שִׁינּוּיִים כְּלָל, וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת שִׁינּוּיִים מִמִּקְרֵי הַגּוּף, שֶׁאֵינָהּ מִתְלַבֶּשֶׁת בְּעַצְמוּתָהּ בַּגּוּף, אֶלָּא הֶאָרוֹתֶיהָ וְכֹחוֹתֶיהָ שֶׁהֵן הַמִּתְפַּשְּׁטוֹת בַּגּוּף וּמִתְלַבְּשׁוֹת בּוֹ, הֵן מְקַבְּלִים שִׁנּוּיִים מִצַּד הַגּוּף הַמִּקַּבֵּל – בְּקָטָן כָּךְ, וּבְזָקֵן כָּךְ[14] כו'.

וְגַם הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת אֵינָן רַק הֶאָרוֹת הַנֶּפֶשׁ וְכֹחוֹתֶיהָ הַמִּתְפַּשְּׁטוֹת בַּגּוּף, וְאֵינָן עַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ וּמְהוּתָהּ, אֶלָּא שֶׁהַנֶּפֶשׁ פּוֹעֶלֶת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכֹחוֹת וְהֶאָרוֹת הַלָּלוּ.

וּמִכָּל מָקוֹם אֵינָן לְבוּשִׁין נִפְרָדִים מַמָּשׁ כְּמוֹ מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֵן הֶאָרוֹת וְכֹחוֹת הַמַּלְבִּישִׁים מַמָּשׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ (כְּמוֹ לְבוּשׁ הַמְכַסֶּה כו'), אֲבָל הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת הֵן הֶאָרוֹת מֵעַצְמִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵינָן לְבוּשִׁין מַמָּשׁ אֶלָּא "**תִּקּוּנִין**" – שֶׁעַצְמוּתָהּ מִתְתַּקֶּנֶת וּמִתְנָאָה בָּהֶן כְּמוֹ תִּקּוּן הַתַּכְשִׁיט שֶׁהוּא הַמְיַפֶּה אֶת הָאָדָם שֶׁמִּתְקַשֵּׁט בּוֹ וּמִתְנָאָה[15].

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם לְמַעְלָה בְּיוּ"ד סְפִירוֹת שֶׁנִּקְרָאִים "**תִּקּוּנִין**":

(וְהַיְינוּ חָכְמָה וּמִדּוֹת **דַּאֲצִילוּת**, דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד כו'". אֲבָל **בִּי"עַ** הֵן בְּחִינַת לְבוּשִׁין מַמָּשׁ, וַעֲלֵיהֶם אָמַר: "לְבוּשִׁין תִּקְנִינַת לוֹן כו'").

---

4) ("כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּנְיָא פֶּרֶק נא". – הַגְּהוֹת תרנ"ח עַמּוּד א).

5) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא, בֵּיאוּר לֹא תַּשְׁבִּית פֶּרֶק א).

6) (בַּתַּנְיָא: בְּבוּרֹ 13: לִקּוּטֵי אֲמָרִים. רְאֵה שָׁם פֶּרֶק ג וּפֶרֶק יב. רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן פְּרָשִׁיּוֹת עַמּוּד קלא וְאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית א דַּף קח, ב (עִם הַגְּהוֹת), דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קנה, ב. קנו, א. אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים קיג. קמג. וְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ז עַמּוּד תכד אוֹת ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא ד, ב. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים עת"ר. תרמ"ג עַמּוּד טז. תרנ"ג עַמּוּד רלד. וּרְאֵה גַּם פֶּלַח הָרִמּוֹן פָּרָשַׁת וַיֵּרָא מוו, ג).

7) (עַיֵּן מַזֶּה לְקַמָּן יִתְרוֹ ע, ד. לִקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף שִׁיר הַשִּׁירִים. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ו עַמּוּד כט־ל).

8) (רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ג שָׁם).

9) (וְלֹא יִתְקַשֵּׁט אִישׁ בְּקִישׁוּטֵי אִשָּׁה).

10) (וְעִנְיַן תִּקּוּן: בִּכְתַב יָד 13: בְּחִינַת תִּיקּוּן. רְאֵה פָּרָשִׁיּוֹת עַמּוּד צח).

11) (בָּזֶה מְדַגִּישׁ שֶׁהַשֵּׂכֶל וּתִיקּוּנִין שֶׁבָּהֶם נִקְרָאִים הַכֵּלִים מוֹרֶה לֹא עַל לְבוּשִׁים נִפְרָדִים, כִּי אִם כְּמוֹ לְבוּשׁ הַתַּכְשִׁיט שֶׁהוּא מִתְאַחֵד עִם הָאָדָם וְעַל דֶּרֶךְ "שֶׁנִּתְפָּעֵל מִמֶּנּוּ". – סֵפֶר הָעֲרָכִים חַבַּ"ד חֵלֶק ד עַמּוּד תקכא).

12) (נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ: לְשׁוֹן חָזֵ"ל חֻלִּין ז, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם: "בְּשַׁמְּכָה אָדָם רַגְלוֹ בְּאֶבֶן וְיוֹצֵא מִמֶּנּוּ דָּם זֶהוּ נִיקּוּף").

13) (מִשְׁנָה קִנִּים ג, ו: "זְקֵנִי עַם הָאָרֶץ, כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין, דַּעְתָּן מִשְׁרֶפֶת עֲלֵיהֶן, אֲבָל זְקֵנֵי תּוֹרָה אֵינָן כֵּן, אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִין, דַּעְתָּן מִתְיַשֶּׁבֶת עֲלֵיהֶן").

14) ("שֶׁכַּאֲשֶׁר הוּא רַךְ בְּשָׁנִים אֲזַי הַשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ בְּקַטְנוּת וְכֵן הַמִּדּוֹת, וּכְשֶׁהוּא זָקֵן מְאֹד אֲזַי דַּעְתּוֹ מִתְיַשֶּׁבֶת עָלָיו בִּבְחִינַת מוֹחִין דְּגִדְלוּת". – תקס"ו עַמּוּד כט. וּרְאֵה פָּרָשִׁיּוֹת עַמּוּד צז).

15) (בְּתקס"ו עַמּוּד ל: "מְשׁוּנִים הֵם הַכּוֹחוֹת הָאֵלּוּ מִג' לְבוּשׁ דְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר

כִּי הִנֵּה "**אַנְתְּ הוּא חַכִּים**"[16].

פֵּירוּשׁ: "**אַנְתְּ הוּא**" – הַיְינוּ אוֹר אֵין־סוֹף, "**חַכִּים**" – שֶׁנִּמְשָׁךְ בִּבְחִינַת חָכְמָה, עַל דֶּרֶךְ "בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדוּלָּתוֹ כו'"[17]. וְעַדַיִּין **אֵינוֹ** "חַכִּים" "**בְּחָכְמָה יְדִיעָא**", אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא "חַכִּים" לְפִי שֶׁהוּא **מְקוֹר** הַחָכְמָה, וּמִמֶּנּוּ הַמְשָׁכַת חָכְמָה בְּבֵי"ע.

הֲגַם שֶׁאֵין עֲרוֹךְ חָכְמָה־דִּבְרִיאָה כו' וְכָל שֶׁכֵּן דַּעֲשִׂיָּיה כו' לִהְיוֹת נִקְרָא בְּשֵׁם "חַכִּים" עַל שֵׁם זֶה;

הִנֵּה הָעִנְיָן יוּבָן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: "אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב כו'"[18], וְ"גָבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ כו'" (קֹהֶלֶת ה, ז). וַהֲרֵי הַתַּפּוּחַ הַגַּשְׁמִי יֵשׁ בּוֹ מְתִיקוּת, "וְחִיךְ אוֹכֵל יִטְעַם" (אִיּוֹב יב, יא) – הַאִם נֹאמַר שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ אֲשֶׁר בָּאָרֶץ טַעַם וּמְתִיקוּת גַּם כֵּן? וּפְשִׁיטָא בַּמַּזָּל שֶׁאֵינוֹ מֵעֲרֶךְ וּמַהוּת זֶה כְּלָל!

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַמְּתִיקוּת נִמְשָׁךְ מֵחֶסֶד, וּמְרִירוּ מִגְּבוּרָה – וַהֲרֵי הֵם עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים! רַק שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְסֵדֶר יְרִידַת הַמַּדְרֵגוֹת מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה נִתְגַּשְּׁמוּ עַד שֶׁנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חֶסֶד – מְתִיקוּת כו', עִם הֱיוֹת שֶׁאֵין עֲרוֹךְ אֵלָיו, מִכָּל מָקוֹם הוּא מִמְּזִגּוֹ וּתְכוּנָתוֹ.

וּכְמוֹ שֶׁרוֹאִין כַּמָּה מִינֵי עֲרֵיבוּת וּמְתִיקוּת בְּרוּחָנִיּוּת: כְּמוֹ תַּעֲנוּג שֶׁל דְּבַר חָכְמָה הוּא גַּם כֵּן מְתִיקוּת; וְכֵן תַּעֲנוּג שֶׁל נִיגּוּן שֶׁהוּא מִן הַקּוֹל הֵיוֹצֵא מִן הַלֵּב – בְּחִינַת הַמִּדּוֹת. וְלָכֵן בְּכַמָּה יְרִידוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת נַעֲשָׂה מְתִיקוּת גַּשְׁמִי מַמָּשׁ – הֲגַם שֶׁהַהֶפְרֵשׁ וְהַהֶבְדֵּל רַב בֵּינֵיהֶם.

וְכָךְ הוּא הָעִנְיָן בִּבְחִינַת חָכְמָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם כֵּן "גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ". וַהֲגַם שֶׁחָכְמָה־דִּבְרִיאָה אֵינָהּ מֵעֲרֶךְ וְלֹא מַהוּת חָכְמָה הַנִּבְרָאִית וְנִגְלֵית בַּעֲשִׂיָּיה, מִכָּל מָקוֹם הוּא מָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ לִהְיוֹת מִמֶּנָּה הִתְהַוּוּת בְּחִינַת חָכְמָה־דַּעֲשִׂיָּיה הַנִּגְלֵית כו'. וְכָךְ הִיא חָכְמָה־דַּאֲצִילוּת, עִם הֱיוֹת שֶׁהוּא בְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא", מִכָּל מָקוֹם הִיא בְּחִינַת מָקוֹר דְּמָקוֹר כו'.

אֲבָל לִהְיוֹת "אַנְתְּ הוּא חַכִּים", דְּהַיְינוּ הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה, הִנֵּה הַחָכְמָה מַמָּשׁ "מֵאַיִן תִּמָּצֵא" (אִיּוֹב כח, יב), וְלָכֵן הִיא בְּחִינַת "עֲנָוְתָנוּתוֹ" יִתְבָּרֵךְ – שֶׁהוּא יְרִידָה גְּדוֹלָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ[19] לְשׁוֹן "אֲצִילוּת" בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ – שֶׁהוּא לְשׁוֹן יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה[20] מִמַּדְרֵגָתוֹ הָעֶלְיוֹנָה לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא בְּמַדְרֵגָה פְּחוּתָה.

וּכְמוֹ (בְּהַעֲלוֹתְךָ יא, יז): "וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ" דְּגַבֵּי מֹשֶׁה: דִּלְפִי שֶׁאָמַר (שָׁם, יג): "מֵאַיִן לִי בָּשָׂר", שֶׁהָיְתָה מַדְרֵגָתוֹ בַּמַּעֲלָה הָעֶלְיוֹנָה וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּהַמְשָׁכַת בָּשָׂר גַּשְׁמִי[21], לָכֵן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא (שָׁם, טז): "אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ" שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגָה הַפְּחוּתָה[22], הַיְינוּ [וַרק[23]] שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִתְגַּשְּׁמִים מַמָּשׁ, אֶלָּא "וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם" – פֵּירוּשׁ: שֶׁאוֹרִיד וְאַמְשִׁיךְ[24] בְּחִינָה שֶׁלְּךָ שֶׁיִּהְיֶה לְמַטָּה

וּמַעֲשֶׂה מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִקְרָאִים לְבוּשִׁים הַחוֹבְרִים וּמִיּוּחָדִים עִם מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ. הֲגַם שֶׁהֵם גַּם כֵּן כּוֹחוֹתֶיהָ וְלֹא עֶצֶם עַצְמוּתָהּ, אַף עַל פִּי כֵן נִתְחַבְּרוּ וְנִתְיַיְחֲדוּ עִמָּהּ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד (וּלְכָךְ נִקְרָא בִּלְקוּטֵי אֲמָרִים עַל שֵׁם הָעֶצֶם שֶׁלָּהּ בְּשֵׁם מָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ מִצַּד הַחִבּוּר וְהַיִּחוּד שֶׁלָּהֶן עִמָּהּ) מַה שֶּׁאֵין כֵּן ג' לְבוּשׁ דְּמַחֲשֶׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵם לְבוּשִׁין הַנִּפְרָדִים מִמָּשׁ", עַיֵּין שָׁם בַּאֲרוּכָּה).

16) (תִּקּוּנֵי זֹהַר שָׁם יז, א).

17) ("שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ". מְגִילָּה לא, א בְּגִירְסַת הָעֵין יַעֲקֹב).

18) ("מִלְּמַטָּה, שֶׁאֵין לוֹ מִזָּל מִלְּמַעְלָה הַמַּכֶּה בוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: גְּדַל"! – בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה י, ו. רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ד עַמּוּד קב וְאֵילָךְ. אוֹר הַתּוֹרָה סִדּוּר עַמּוּד קנה. נַ"ך כֶּרֶך ב עַמּוּד תשעה).

19) (וְזֶהוּ לְשׁוֹן אֲצִילוּת . . בְּמַדְרֵגָה פְּחוּתָה כְּמוֹ וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ: בְּאוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד קסז מְצַיֵּין לְלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן קְרִיאַת שְׁמַע", וּבִיאוּר "לְבוּשׁ מַלְכוּת" הַב', וּדְרוּשׁ לַ"ג בְּעוֹמֶר שֶׁבְּסִידּוּר, שֶׁלְּבְאוֹרָה סוֹתֵר דַּעַת הַמְקוּבָּלִים בְּעִנְיַן אֲצִילוּת, עַיֵּין שָׁם שֶׁכָּתַב שֶׁיֵּשׁ בַּאֲצִילוּת ב' בְּחִינוֹת כֵּלִים וְאוֹרוֹת. וְעַיֵּין לְקַמָּן עו, ב. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ג עַמּוּד 98 וְאֵילָךְ בַּאֲרוּכָּה. וּבְעַמּוּד 129 שָׁם. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" – הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד קנו [רה] וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עוֹשֶׂה אוֹר" סָעִיף ז – הֶמְשֵׁךְ תער"ב עַמּוּד יא [טו]. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְכָל מַאֲמָרִים" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ג חֵלֶק א עַמּוּד יב וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרצ"ב עַמּוּד קסד וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּבְכֵן יִתְקַדֵּשׁ" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרצ"ג עַמּוּד תס וְאֵילָךְ).

20) (רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ס עַמּוּד קיב בְּשֵׁם סֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים: "כַּאֲשֶׁר מִתְלַבֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֵעֲרֵכוֹ, וּכְמוֹ רוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּהָעָ' וְזְקֵנִים שֶׁמִּצַּד עַצְמָם אֵינָם בְּעֵרְכוֹ כו', אָז הוּא בִּבְחִינַת הַבְדָּלָה וְהַפְרָשָׁה לְגַבֵּי מְקוֹרוֹ", עַיֵּין שָׁם).

21) (הַשִּׁפְעַת הַמָּן שֶׁהִיא הַשִּׁפְעָה רוּחָנִית, לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, הִנֵּה הַשִּׁפְעָה זוֹ הָיְתָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה דַּוְקָא לִהְיוֹת שֶׁהוּא "מְזוֹנָא דְּחוּכְמְתָא", אֲבָל בְּהַשִּׁפְעַת בָּשָׂר לֹא הָיְתָה בִּיכוֹלֶת מֹשֶׁה לְהַשְׁפִּיל עַצְמוֹ. – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרפ"ז עַמּוּד יח.

וּרְאֵה שָׁם עַמּוּד סד דִּבְשָׂר לְאַחַר הַבִּירוּר הוּא אַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, וְטַעֲנַת מֹשֶׁה "מֵאַיִן לִי בָּשָׂר" – דְּמַחְמְכָמָה עַצְמָהּ אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הָאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, דְּחָכְמָה הוּא בִּיטּוּל, וְאַהֲבָה בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ הוּא יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב, וְהוּא עַל יְדֵי הַמְּמוּצָע שֶׁל הַזְּקֵנִים שֶׁהֵם בְּקִירוּב יוֹתֵר אֶל הָעֵם, עַיֵּין שָׁם. רְאֵה גַּם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ז עַמּוּד קלה וְאֵילָךְ).

22) (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן הַקְּצָרִים עַמּוּד פב. תקס"ה עַמּוּד רסב. בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר לְהַצְּמַח צֶדֶק חֵלֶק ב עַמּוּד תתרמח).

23) (נוֹסָף בִּכְתַב־יָד 13).

24) (וְשֶׁאוֹרִיד וְאַמְשִׁיךְ: רְאֵה הַגְּהוֹת תרנ"ח, דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיֵּרֶד הָעִיט תרנ"ח עַמּוּד יח, וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל כֹּה אָמַר תש"ג שֶׁיֵּשׁ כָּאן ב' עִנְיָנִים: הָא' יְרִידָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לְמַטָּה מִמַּדְרֵגָתוֹ. וְהַב' "וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם" – שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם יְנִיקָה מִמַּדְרֵגָה זוֹ. עַיֵּין שָׁם בַּאֲרוּכָּה. וּרְאֵה גַּם דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּרִישׁ הוֹרְמִנְתָּא" דְּמַלְכָּא תרצ"ה סָעִיף יט־ כ. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים קוּנְטְרֵסִים חֵלֶק ב עַמּוּד שלג, וְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרצ"ט עַמּוּד 178. וּבְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ס עַמּוּד קיב: "וְהַיְינוּ בְּמַה שֶׁבָּא הָאוֹר מֵהֶעְלֵם רוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לִהְיוֹת בִּבְחִינַת גִּילּוּי, הִנֵּה בָּזֶה יוֹרֵד מִמַּדְרֵיגָתוֹ מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קוֹדֶם כו'", עַיֵּין שָׁם בַּאֲרוּכָּה. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ז עַמּוּד קלד וְאֵילָךְ, וְהֶמְשֵׁךְ תער"ב פֶּרֶק קפז. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרצ"ו עַמּוּד 106).

מִמַּדְרֵגָתְךָ[25], "וְשַׁמְתִּי עֲלֵיהֶם" – שֶׁיִּהְיֶה יְנִיקָה גַּם לָהֶם מִמַּדְרֵגָה זוֹ, אֲבָל לֹא שֶׁיִּהְיוּ עוֹלִים בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה עַצְמוֹ כו'.

וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה: עִנְיַן אֲצִילוּת הוּא בְּחִינַת יְרִידָה לִהְיוֹת הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה כו'. וְלָכֵן נִקְרָאִים עֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת "עֶשֶׂר **תִּקּוּנִין**" – שֶׁהֵן בְּחִינַת **לְבוּשִׁין** לְאוֹר אֵין־סוֹף וְלֹא עַצְמִיּוּת כו'. וּמִכָּל מָקוֹם אֵינָן לְבוּשִׁין מַמָּשׁ אֶלָּא **תִּקּוּנִין**, מְשׁוּם דְּ"אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חָד כו'", מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּי"עַ כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ "אַנְתְּ הוּא חָד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן" – שֶׁאֵינוֹ נִמְנֶה בְּכְלָל הַיּוּ"ד סְפִירוֹת[26], (וְקָאֵי עַל כֶּתֶר־עֶלְיוֹן[27] הַמְּמוּצָע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים[28]), שֶׁאֵין עֲרוּךְ אֵלָיו כְּלָל[29]. כִּי הִתְהַוּוּת חָכְמָה מֵהַכֶּתֶר[30] הִיא מֵאַיִן מַמָּשׁ, וְלֹא כְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁהֵן בְּחִינַת הִתְהַוּוּת יֵשׁ מִיֵּשׁ כו'.

וְהִנֵּה בְּכָל הָעוֹלָמוֹת אַבִּי"עַ יֵשׁ בְּחִינַת כֶּתֶר הַמְּמוּצָע: כִּי מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת נַעֲשָׂה כֶּתֶר לִבְרִיאָה[31], וּמַלְכוּת־דִּבְרִיאָה – כֶּתֶר לִיצִירָה. אַךְ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין כֶּתֶר־דַּאֲצִילוּת לְכֶתֶר שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת: כִּי הִתְהַוּוּת אֲצִילוּת הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם אוֹר אֵין־סוֹף לִהְיוֹת **מָקוֹם פָּנוּי וְחָלָל** מַמָּשׁ כו', וְהִתְהַוּוּת בִּי"עַ הֵיְינוּ עַל יְדֵי **פַּרְסָא** הַמַּפְסִיק בֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה וּבֵין בְּרִיאָה לִיצִירָה כו' – וְלֹא **מָקוֹם פָּנוּי**.

וְהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין "פַּרְסָא" לְ"מָקוֹם פָּנוּי"[32] יוּבָן בְּהֶקְדֵּם עִנְיַן הַצִּמְצוּם בְּאוֹר אֵין־סוֹף:

כִּי הִנֵּה "אוֹר אֵין־סוֹף" הֵיְינוּ אוֹר וְגִילוּי לִהְיוֹת אֵיזֶה הִתְפַּשְׁטוּת וְהִתְהַוּוּת מָקוֹר וְחִיּוּת. וְאוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּעַצְמוּתוֹ, הֵיְינוּ בְּחִינָה זוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹר לִהְיוֹת מֵאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת.

וְזֶהוּ "קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הָיָה **הוּא וּשְׁמוֹ** בְּלִבַּד"[33], דְּהֵיְינוּ: "**הוּא**" – אֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ[34]. "**וּשְׁמוֹ**" – הוּא אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּעַצְמוּתוֹ, שֶׁהוּא רַק בְּחִינַת "שְׁמוֹ", שֶׁהוּא בְּחִינַת הַגִּילוּי, דְּהֵיְינוּ מַה שֶׁ**יְּכוֹל** לִהְיוֹת מִתְגַּלֶּה וּמִתְפַּשֵּׁט. כְּמוֹ זִיו הַשֶּׁמֶשׁ מֵהַשֶּׁמֶשׁ – שֶׁהַזִּיו הוּא הָאוֹר שֶׁיֵּשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, וְהַשֶּׁמֶשׁ עַצְמוֹ הֵיְינוּ גּוּף הַשֶּׁמֶשׁ עַצְמוֹ.

וְהִנֵּה הָאוֹר הַיּוֹצֵא מֵהַשֶּׁמֶשׁ נִקְרָא בְּשֵׁם "**אוֹר**" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית א, ה) "וַיִּקְרָא אֱלֹקִים **לָאוֹר יוֹם**", שֶׁהַ**יּוֹם** נִקְרָא **אוֹר** עַל שֵׁם הִתְפַּשְׁטוּת הָאוֹר וְהַזִּיו מַה שֶּׁמֵּאִיר בַּיּוֹם. מַה שֶּׁאֵין כֵּן **עַצְמִיּוּת הַשֶּׁמֶשׁ** נִקְרָא **מָאוֹר**, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית א, טז): "אֶת שְׁנֵי **הַמְּאֹרֹת** הַגְּדֹלִים כו'". וְכָךְ הוּא **בְּאוֹר אֵין־סוֹף**, שֶׁ**הָאוֹר** נִקְרָא **הַגִּילוּי** שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנּוּ הִתְהַוּוּת הָאוֹר וְחִיּוּת כו', וְ**אֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ** הוּא בְּחִינַת **הַמָּאוֹר**, שֶׁהוּא מְקוֹר הָאוֹר וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הָאוֹר.

וְהִנֵּה הַצִּמְצוּם הָיָה בְּ**אוֹר** אֵין־סוֹף, דְּהֵיְינוּ שֶׁהָאוֹר נִכְלָל בַּמָּאוֹר[35]. כִּי לְפִי שֶׁאֵין הָעוֹלָמוֹת יְכוֹלִים לְקַבֵּל גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוּתוֹ, וְהָיוּ בְּטֵלִים בְּמְצִיאוּת מַמָּשׁ כו', לָכֵן צִמְצֵם הָאוֹר שֶׁיּוּכְלַל בַּמָּאוֹר (לִהְיוֹת רַק בְּכֹחַ וְלֹא בְּפוֹעַל[36]), וְיִתְעַלֵּם בּוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה גִּילוּי הָאוֹר רַק הַמָּאוֹר.

---

25) (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ח עַמּוּד שמג, וְאוֹר הַתּוֹרָה פִּנְחָס עַמּוּד א'קמז. הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד קס. הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ב פֶּרֶק שיג).

26) ("וְכֵן מְבוֹאָר בְּסִידּוּר שַׁעַר ל"ג בְּעוֹמֶר בַּאֲרִיכוּת עַל פָּסוּק "אַתָּה הִצַּבְתָּ גְּבוּלוֹת אָרֶץ", וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מְבוֹאָר גַּם כֵּן בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיַן אֶחָד וְאָהֲבְתָּ" בְּפֵירוּשׁ "אַנְתְּ הוּא חָד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן", וְשֶׁזֶּהוּ עִנְיַן פָּסוּק רִאשׁוֹן דְּקְרִיאַת שְׁמַע "ה' אֶחָד כו'" עַל דֶּרֶךְ "חָד וְלֹא בְּחוּשְׁבָּן" וְכַנַּ"ל, וְכֵן מִתְבָּאֵר גַּם כֵּן עוֹד בְּתוֹרָה אוֹר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת"". – אוֹר הַתּוֹרָה דְּרוּשִׁים לְשַׁבָּת שׁוּבָה עַמּוּד א'תסד, עַיֵּן שָׁם בַּאֲרוּכָּה).

27) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כא, א).

28) (עֵץ חַיִּים שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"עַ פֶּרֶק ד. רְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן יז. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ד וְאֵילָךְ. הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ג עַמּוּד א'ריד).

29) (רְאֵה הַגְּהָה – אוֹר הַתּוֹרָה וַיֵּרָא כֶּרֶךְ ד דַּף תשלח, א).

30) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כא, א).

31) (עַיֵּן לִקּוּטֵי תּוֹרָה שֶׁלַּח לט, ב בְּשֵׁם כִּתְבֵי הָאַרִיז"ל).

32) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים מב, ב).

33) (קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד: כֵּן הוּבָא הַלָּשׁוֹן בְּרוּב הַמְּקוֹמוֹת. וּרְאֵה לְקַמָּן עט, ב: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּהַר מה ג: הוּא וּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל בִּלְבַד. רְאֵה פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ג. בַּפַּרְדֵּס שַׁעַר עַצְמוּת וְכֵלִים פֶּרֶק ח: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ד עַמּוּד רחצ: "כֵּן הוּבָא הַלָּשׁוֹן בַּפַּרְדֵּ"ס וּבַשֵּׁל"ה, וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּשֵּׁל"ה דַּף ד' עַמּוּד א, וְכֵן הוּא הַלָּשׁוֹן בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה וּבִשְׁאָר דּוּכְתֵּי. וְעַיֵּין בְּתוֹרָה אוֹר פָּרָשַׁת וַיֵּרָא דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "פָּתַח אֵלִיָּהוּ". וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָפָאֵינִי" תקס"ח וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" – תרל"ב".

הוּא וּשְׁמוֹ: רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה יִתְרוֹ עַמּוּד תתלד. "הַתָּמִים" דַּף צ, א).

34) (בְּ"הַתָּמִים" חוֹבֶרֶת ב עַמּוּד פה נִדְפְּסָה שְׁאֵלַת חָסִיד אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי: "מֵאַחַר שֶׁקּוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הָיָה שְׁמוֹ, דְּהֵיְינוּ הָאוֹר בְּלוּל בַּמָּאוֹר וְלֹא נִתְפַּשֵּׁט, לָמָּה הָיָה צָרִיךְ לְהִתְצַמְצֵם לִבְרִיאַת הָעוֹלָם, כִּי מֵאַחַר שֶׁכְּבָר הָיָה הַצִּמְצוּם בְּלֵאוּ הָכִי, וּבְעֶצֶם הַמָּאוֹר לֵיכָּא שׁוּם שִׁינּוּי בֵּין קוֹדֶם הַבְּרִיאָה לְאַחַר הַבְּרִיאָה").

35) (עַיֵּין לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא נב, ד בְּהַגְּהָה. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ח עַמּוּד שכח, דְּרוּשׁ "ג' מִינֵי אָדָם" – אוֹר הַתּוֹרָה בְּלָק ע' תתקסב ואילך, וְאוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד פה. שֹׁרֶשׁ מִצְוֹת הַתְּפִלָּה פֶּרֶק לג וְאֵילָךְ).

36) (רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "תִּקְעוּ" עזר"ת. הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ג עַמּוּד א'תעו. וּרְאֵה שָׁם חֵלֶק ב עַמּוּד תתקטו: "דְּמֵה שֶׁאוֹמְרִים כָּאן בְּכֹחַ וְלֹא בְּפוֹעַל, אֵין הַכַּוָּנָה כְּמוֹ עִנְיַן כֹּחַ וּפוֹעַל הַמְּבוֹאָר בְּמְקוֹם אַחֵר, שֶׁהֲרֵי הַכֹּחַ אֵינוֹ חָסֵר פּוֹעַל כו', רַק הַכַּוָּנָה שֶׁנִּשְׁאַר בְּכֹחַ, שֶׁזֶּהוּ עַל דֶּרֶךְ יְכוֹלֶת, שֶׁבִּיכוֹלְתּוֹ לְהָאִיר כו'", עַיֵּן שָׁם).

(אֲבָל בַּמָּאוֹר – שֶׁהוּא אֵין־סוֹף עַצְמוֹ – לֹא שַׁיָּיךְ צִמְצוּם חַס־וְשָׁלוֹם וְלֹא הֶעְלֵם[37]. וְאַדְרַבָּה, הַמָּאוֹר הוּא בְּהִתְגַּלּוּת[38].

וְלָכֵן אֲפִילּוּ תִּנּוֹקוֹת יוֹדְעִים שֶׁ"יֵּשׁ שָׁם אֱלוֹהַּ מָצוּי כו'"[39], אַף שֶׁאֵין בָּהֶם הַשָּׂגָה וּתְפִיסָה אֵיךְ וּמָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶם גִּילּוּי הָאוֹר, שֶׁמִּכָּל מָקוֹם הַמָּאוֹר עַצְמוֹ הוּא נִמְצָא לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה).

וְלָכֵן נִקְרָא צִמְצוּם זֶה "**מָקוֹם פָּנוּי וְחָלָל** כו'"[40] – פֵּירוּשׁ: שֶׁהוּא חָלָל וְרֵיק מִן הָאוֹר, שֶׁאֵין בּוֹ אוֹר וְהִתְגַּלּוּת כְּלָל, אֶלָּא נִשְׁאַר בְּכֹחַ בַּמָּאוֹר.

וְכִמְשַׁל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁבְּבוֹאָהּ לַגּוּף נִרְאֶה גִּילּוּי הַחַיּוּת שֶׁבָּהּ שֶׁמְּחַיֶּה אֶת הַגּוּף; אֲבָל קוֹדֶם בּוֹאָהּ לַגּוּף, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כֹּחַ הַחַיּוּת לְהַחֲיוֹת אֶת הַגּוּף בְּהִתְלַבְּשׁוּתָהּ בּוֹ, מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי הַחַיּוּת הַהוּא בְּכֹחַ וְלֹא בְּפוֹעַל – כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְלַבְּשָׁה עֲדַיִין בַּגּוּף לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְהוֹצִיא גִּילּוּי הַחַיּוּת מִכֹּחַ אֶל הַפּוֹעַל וּמֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי;

וְכֵן אִישׁ חָכָם, שֶׁכְּשֶׁהַחָכְמָה שֶׁלּוֹ הִיא בְּבְחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת לְזוּלָתוֹ, אוֹ אֲפִילּוּ לְעַצְמוֹ, דְּהַיְינוּ בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בָּהּ, אֲזַי הִיא בְּבְחִינַת גִּילּוּי, שֶׁנִּרְאֵית וְנִגְלֵית חָכְמָתוֹ לְזוּלָתוֹ אוֹ לְעַצְמוֹ; אֲבָל בְּעִידָּנָא דְּלָא עָסִיק, חֲרֵי חָכְמָתוֹ רַק **בְּכֹחַ הַנֶּפֶשׁ**. דְּהַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְהַשְׂכִּיל אִם יַעֲסוֹק בְּהַשְׂכָּלָה, אֲבָל לֹא בָּאָה לִידֵי גִּילּוּי מִכֹּחַ אֶל הַפּוֹעַל;

וְכֵן כֹּחַ הָרְאִיָּה שֶׁבָּעַיִן, שֶׁאַף שֶׁאִם יִסְתּוֹם הָעַיִן יֵשׁ לוֹ כֹּחַ הָרְאִיָּה בִּשְׁלֵימוּת, מִכָּל מָקוֹם לֹא בָּא לִידֵי גִּילּוּי לִהְיוֹת הָעַיִן רוֹאֶה מַמָּשׁ – עַד שֶׁיִּפָּקַח עֵינָיו;

וְכֵן כֹּחַ הַהִילּוּךְ שֶׁבְּרֶגֶל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר הַחוּשִׁים שֶׁבְּכָל הָאֵבָרִים כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן לְמַעְלָה בִּבְחִינַת הַצִּמְצוּם בְּאוֹר אֵין־סוֹף[41], שֶׁהָאוֹר וְהַגִּילּוּי נִתְצַמְּצֵם וְנִתְעַלֵּם לִהְיוֹת רַק בְּכֹחַ הַמָּאוֹר[42] וְלֹא בְּפוֹעַל, וַהֲרֵי זֶה נִקְרָא "מָקוֹם פָּנוּי וְחָלָל" לְגַבֵּי הָאוֹר – שֶׁלֹּא נִשְׁאַר אוֹר וְגִילּוּי.

וְאַף שֶׁבָּאֱמֶת אֵינוֹ "מָקוֹם פָּנוּי" לְגַמְרֵי חַס־וְשָׁלוֹם – שֶׁהֲרֵי הַמָּאוֹר מְמַלֵּא אֶת כָּל הֶחָלָל, שֶׁבַּמָּאוֹר עַצְמוֹ לֹא שַׁיָּיךְ צִמְצוּם וְהֶעְלֵם חַס־וְשָׁלוֹם, וְהָאוֹר הוּא בְּכֹחַ כו' – אַף עַל פִּי כֵן, לְפִי שֶׁהִמְשִׁיל הָאֲרִיזַ"ל אֶת הַגִּילּוּי וְחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ מֵאֵין־סוֹף וְהִתְהַוּוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת – חָכְמָה, בִּינָה כו' – בְּשֵׁם **אוֹרוֹת**, שֶׁהֵם כְּמוֹ אוֹר וְזִיו הַיּוֹצֵא מִשֶּׁמֶשׁ וּמֵאִיר כו', לְכָךְ קָרָא לְהַצִּמְצוּם מַה שֶׁנִּכְלַל הָאוֹר בַּמָּאוֹר בְּשֵׁם **מָקוֹם פָּנוּי**, שֶׁהוּא הִתְעַלְּמוּת הָאוֹר.

וְהִתְעַלְּמוּת זוֹ הִיא הֶעְדֵּר הָאוֹר, עַד שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה

---

37) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה מִטּוֹת עַמּוּד א' רעז. "הַיְינוּ דְּלֹא רַק שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ צִמְצוּם בְּפוֹעַל, אֶלָּא יְתֵירָה מִזּוֹ שֶׁאֵין שַׁיָּיךְ בּוֹ צִמְצוּם, וְאַדְרַבָּה, הַמָּאוֹר הוּא בְּהִתְגַּלּוּת, דְּלֹא רַק שֶׁעַל יְדֵי הַצִּמְצוּם לֹא נַעֲשָׂה הֶעְלֵם בְּהַמָּאוֹר (מִכֵּיוָן שֶׁהַצִּמְצוּם הָיָה רַק בְּהָאוֹר וְלֹא בְּהַמָּאוֹר, כַּנַ"ל), אֶלָּא אַדְרַבָּה עַל יְדֵי הַצִּמְצוּם הוּא הִתְגַּלּוּת הַמָּאוֹר" – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בָּאתִי לְגַנִּי" תשכ"ט סְעִיף ז – תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק ב עַמּוּד שכג).

38) ("נִרְאֶה דְּקָאֵי עַל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ". – הֶמְשֵׁךְ תרס"ו עַמּוּד תסה. רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ג עַמּוּד לז. וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תש"ה עַמּוּד 132. נִזְכַּר בְּהֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ב פֶּרֶק שכג. שמט. וְשָׁם: דְּעַם הֱיוֹת דִּבְעַצְמוּת הַמָּאוֹר אֵינוֹ שַׁיָּיךְ עִנְיַן הַהִתְגַּלּוּת, שֶׁזֶּהוּ לְמַעְלָה מֵהֶעְלֵם וְגִילּוּי כו', וְהַהִתְגַּלּוּת הוּא רַק מַה שֶׁ"שָׁם שְׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִי כֹּל" כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם, וְאִם כֵּן הִתְגַּלּוּת הַמָּאוֹר אֵין זֶה שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה כו'. וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ג עַמּוּד צ שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר וְלֹא שֶׁהוּא גִּילּוּי מַמָּשׁ, עַיֵּן שָׁם וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "חָכְמוֹת בְּחוּץ" תרצ"ד – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים קוּנְטְרֵסִים חֵלֶק ב עַמּוּד רצו, א. וְעוֹד).

בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ח עַמּוּד קסא מְבָאֵר, דִּקְוֹדֶם הַצִּמְצוּם שֶׁהָיָה אוֹר אֵין סוֹף מְמַלֵּא מְקוֹם הֶחָלָל – הַיְינוּ בְּחִינַת הָאוֹר וְגִילּוּי הָעֶצֶם כו', אַךְ בְּחִינַת עַצְמוּת הַמָּאוֹר הוּא לְמַעְלָה מַעֲלָה מִבְּחִינַת גִּילּוּי אוֹר . . אַךְ בְּכֹדֵי שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת עוֹלָמוֹת אֲבִי"ע וּלְהָאִיר אוֹר בִּבְחִינַת קַו וְחוּט, אוֹרוֹת בְּכֵלִים כו', צִמְצֵם אֶת עַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל לְהַעְלִים אֶת הָאוֹר הַבְּלִי גְּבוּל שֶׁיּוּכְלַל בְּעַצְמוֹ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן סִילֵּק הָאוֹר וְהַגִּילּוּי לְגַמְרֵי וְנִשְׁאַר בְּחִינַת הָרְשִׁימָה הַכָּלוּל מֵהֶעְלֵם וְגִילּוּי . . בְּהַשְׁוָוְאָה אַחַת וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט בְּגִילּוּי בְּעוֹלָמוֹת מַמָּשׁ כו', וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמַר "וְאַדְרַבָּה הַמָּאוֹר הוּא בְּהִתְגַּלּוּת", דְּצִמְצוּם וְהֶעְלֵמוּת הָאוֹר וּבְחִינַת הָרְשִׁימָה הוּא בְּחִינַת גִּילּוּי עַצְמוּת הַמָּאוֹר כו', עַיֵּן שָׁם.

בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ס עַמּוּד מג מְבָאֵר שֶׁעִנְיַן הַהִתְגַּלּוּת הוּא שֶׁנִּמְצָא כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּהֶעְלְמוֹ, כִּי בָּעֶצְמוּת אֵינוֹ שַׁיָּיךְ עִנְיַן הֶעְלֵם וְגִילּוּי כְּלָל, כִּי כָּל עִנְיַן הֶעְלֵם וְגִילּוּי שַׁיָּיךְ רַק בְּדָבָר שֶׁבְּגֶדֶר גִּילּוּי, וְהַיְינוּ בִּבְחִינַת אוֹר שֶׁהוּא בְּגֶדֶר גִּילּוּי שַׁיָּיךְ בּוֹ גַּם כֵּן עִנְיַן בְּחִינַת הֶעְלֵם כו', אֲבָל בְּעֶצֶם שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר גִּילּוּי כְּלָל, מִמֵּילָא אֵינוֹ שַׁיָּיךְ בּוֹ עִנְיַן הֶעְלֵם וְגִילּוּי כְּלָל, עַיֵּן שָׁם.

וּבְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ב עַמּוּד שם: "וְהַיְינוּ לְאַחַר הַצִּמְצוּם דַּוְקָא שֶׁנִּתְצַמְּצֵם הָאוֹר וְהַגִּילּוּי נִתְגַּלָּה כֹּחַ עַצְמוּת הָאוֹר כו'".

בְּתוֹרַת מְנַחֵם הִתְוַוְעֲדוּיוֹת תשנ"ב חֵלֶק א עַמּוּד 315 הָעָרָה 59: כְּלוֹמַר: אֵין הַכַּוָּנָה לְדַרְגָּא וְתוֹאַר דְּ"מָאוֹר", מְקוֹר הָאוֹר, כִּי אִם לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מִמֹּשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל דַּרְגָּא וְתוֹאַר (וְנִקְרָא רַק בְּשֵׁם "מָצוּי"), אֶלָּא שֶׁכֵּיוָן שֶׁמְּדַבְּרִים אוֹדוֹת הַהִתְגַּלּוּת, מִשְׁתַּמְּשִׁים בִּלְשׁוֹן "מָאוֹר", שֶׁבּוֹ מוּדְגָּשׁ שֶׁ"נִּמְצָא (וּמִתְגַּלֶּה) לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה", דְּלֹא כְּ"אוֹר" שֶׁמַּאִיר וּמִתְגַּלֶּה לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לְמַטָּה.

רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים עטר"ת עַמּוּד תקעג: "זֶהוּ דַּוְקָא לְאַחַר הַצִּמְצוּם וְהִתְעַלְּמוּת הָאוֹר אֵין סוֹף כו'". רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"א עַמּוּד ריח).

39) (רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן עִנְיָנִים עַמּוּד סח. ע.

בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ח עַמּוּד קסב: "וְלָכֵן שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִי כֹּל וְאֲפִילּוּ תִּינוֹקוֹת וְנָשִׁים וְעַמֵּי הָאָרֶץ מְזַכִּירִים שֵׁם שָׁמַיִם וְיוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ מְצוּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּם הַשָּׂגָה וּתְפִיסָא בְּעִנְיַן אֱלֹקוּת, וּמִכָּל מָקוֹם יוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ אֱלֹקִה כו'". רְאֵה שָׁם בְּאַרוּכָּה, וְנִזְכַּר גַּם בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרמ"ט עַמּוּד רסט. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ס עַמּוּד מג. תּוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק ב (כִּסְלֵו־שְׁבָט) עַמּוּד שכב).

40) (נִתְבָּאֵר בְּד"ה "לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב בְּאוֹצְרוֹת חַיִּים" – לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא הוֹסָפוֹת נא, ב וְאֵילֶךָ).

41) (רְאֵה הֶמְשֵׁךְ תער"ב פֶּרֶק קצד).

42) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה וַיִּקְרָא שָׁם נב, ד. הֶמְשֵׁךְ תער"ב פֶּרֶק קלז).

בְּשֵׁם כְּלָל לִהְיוֹת נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכְמָה", וַאֲפִילוּ "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא כו'" (שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר מוּרְגָּשׁ אֲפִילוּ בְּכֹחַ[43]), עַד אַחַר כַּמָּה יְרִידוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת "עַקּוּדִים[44], נְקוּדִים כו'". שֶׁבְּחִינַת "עֵינַיִם" הִיא מְקוֹר בְּחִינַת[45] כֵּלִים[46] לִהְיוֹת עוֹלֶה בְּשֵׁם הִתְהַוּוּת בְּחִינַת "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא כו'". דְּהַיְינוּ שֶׁאָז נַעֲשָׂה בְּחִינַת כֹּחַ הִתְהַוּוּת אֵיזוֹ בְּחִינָה לִהְיוֹת מָקוֹר דְּמָקוֹר לִבְחִינַת חָכְמָה כו'.

(וְכָל עִנְיָן צִמְצוּם זֶה – לִהְיוֹת יְרִידַת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִיגּוּלִים וְיוֹשֶׁר, וּפַרְסָא דְּאַ"ק, לִהְיוֹת עַקּוּדִים נְקוּדִים כו' – הַכֹּל בִּכְלָל כֶּתֶר־דַּאֲצִילוּת, שֶׁהוּא הַמְמוּצָע לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בְּחִינַת אֲצִילוּת עֶשֶׂר סְפִירוֹת – חָכְמָה כו') [47]_:

אַךְ עִנְיָן **הַפַּרְסָא** שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה[48] וּבֵין בְּרִיאָה כו', הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּמוֹ הָרֵב שֶׁרוֹצֶה לְהַסְבִּיר שֵׂכֶל גָּדוֹל לְתַלְמִידוֹ, שֶׁאֵין הַתַּלְמִיד יָכוֹל לְקַבְּלוֹ, וְצָרִיךְ לְהַמְשִׁילוֹ בְּדֶרֶךְ מָשָׁל וְחִידָה[49]. וּכְמוֹ מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה, "לִשְׁמָרְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה" (משלי ז, ה), שֶׁהִיא מָשָׁל לְהַנִּמְשָׁל שֶׁמְּדַבֵּר בַּעֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁהִיא זָרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה כו'. וְכֵן כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁאָר עִנְיָנִים, כְּמוֹ מַה שֶׁמְּבִיאִין מָשָׁל מִדְּבָרִים פְּשׁוּטִים גַּשְׁמִיִּים לְ"דְבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם"[50] כו'.

וְהִנֵּה הַמָּשָׁל הַזֶּה הוּא מֵעִנְיָנִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא מֵעִנְיָן הַשֵּׂכֶל שֶׁרוֹצֶה לְלַמֵּד עָלָיו, רַק לְפִי שֶׁבּוֹ וְעַל יָדוֹ יוּבָן הַשֵּׂכֶל, לָכֵן הוּא מַפְסִיקוֹ בִּדְבָרִים אֲחֵרִים.

וְזֶהוּ עִנְיָן פַּרְסָא הַמַּפְסִיק[51] בֵּין אֲצִילוּת לִבְרִיאָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת מָסָךְ מַבְדִּיל לְדָבָר מֵעִנְיָנִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא מֵעִנְיָן אֲצִילוּת[52]. שֶׁשָּׁם הַחָכְמָה הִיא בְּאוֹפֶן אַחֵר וּמָהוּת אַחֵר[53], שֶׁאֵינָהּ מֵעֵרֶךְ אוֹפֶן וּמָהוּת חָכְמָה שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, וְאֵין בִּבְרִיאָה יְכוֹלֶת לְקַבֵּל הָאָרַת חָכְמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּאֲצִילוּת, רַק שֶׁעַל יְדֵי הַפַּרְסָא הַמַּפְסֶקֶת יִהְיֶה הָאָרַת בְּחִינַת חָכְמָה בִּבְרִיאָה גַּם כֵּן לְפִי מִזְגָּהּ וּתְכוּנָתָהּ, כְּדֵי שֶׁיּוּבָן הַשֵּׂכֶל לְהַתַּלְמִיד מִן הַמָּשָׁל, וּמִתְחַדֵּשׁ שָׁם בְּחִינַת חָכְמָה גַּם כֵּן.

וְלָכֵן נִקְרָא בְּרִיאָה גַּם כֵּן **יֵשׁ מֵאַיִן**, לְפִי שֶׁהִיא מִבְּחִינַת פַּרְסָא, שֶׁהָיָה "אוֹר שֶׁל תּוֹלְדָה"[54], דְּהַיְינוּ שֶׁנּוֹלָד וְנִתְחַדֵּשׁ אוֹר חָכְמָה בִּבְרִיאָה. כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מְשַׁל הַשֵּׂכֶל שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ אֵצֶל הַתַּלְמִיד מִן הַמָּשָׁל שֶׁאָמַר לוֹ, שֶׁהַמָּשָׁל הוּא בְּעִנְיָן אַחֵר, וְהוּא מֵבִין מִזֶּה דַּעַת רַבּוֹ, וַהֲרֵי שֵׂכֶל זֶה הוּא חָדָשׁ אֶצְלוֹ שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ עַל יְדֵי הַמָּשָׁל. וְכָךְ אוֹר זֶה דִּבְרִיאָה הוּא אוֹר חָדָשׁ שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ עַל יְדֵי הַפַּרְסָא.

וְהִנֵּה הַמַּשְׂכִּיל יָבִין שֶׁהִתְעַלְּמוּת הַשֵּׂכֶל שֶׁל הָרֵב בְּדֶרֶךְ הַמָּשָׁל שֶׁאוֹמֵר לְהַתַּלְמִיד, הוּא שֶׁכָּל חָכְמָתוֹ בְּעַצְמוּתוֹ הוּא מְלוּבָּשׁ בְּמָשָׁל זֶה, וְלֹא בְּכֹחַ לְבַד אֶלָּא בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, רַק לְפִי שֶׁהָעִנְיָן שֶׁהַחָכְמָה מְלוּבָּשֶׁת בּוֹ הוּא שֶׁלֹּא מֵעִנְיָן הַשֵּׂכֶל חָכְמָתוֹ בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא יָצָא לְלַמֵּד שֶׁלֹּא כְּעִנְיָנוֹ, לָכֵן הַשֵּׂכֶל הָרֵב בָּעִנְיָן שֶׁמְּרַמֵּז בּוֹ – אֵין הַהַשְׂכָּלָה הַהִיא נִרְאֵית וְנִגְלֵית לְהַתַּלְמִיד אֶלָּא עַל פִּי הַמָּשָׁל שֶׁהוּא עִנְיָן אַחֵר, וּמִמֶּנּוּ מִתְחַדֵּשׁ לוֹ הַשֵּׂכֶל עַד שֶׁנִּקְרָא אֶצְלוֹ שֵׂכֶל חָדָשׁ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַשֵּׂכֶל הֶחָדָשׁ הַזֶּה בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כְּבָר הָיָה לְעוֹלָמִים וּמְרוּמָז הַכֹּל בַּמָּשָׁל.

וְכָךְ הוּא עִנְיָן הִתְעַלְּמוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת חָכְמָה כו' דַּאֲצִילוּת בִּבְחִינַת פַּרְסָא לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת בְּחִינַת

---

43) ("וּכֹחַ זֶה הוּא רַק מַה שֶׁהַמְּאוֹר כּוֹלֵל הַכֹּל". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים עזר"ת עַמּוּד ט. וּרְאֵה שָׁם עַמּוּד רי).

44) (עַיֵּן לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּמִדְבָּר, בֵּיאוּר "וַיְדַבֵּר גו' הַמַּטּוֹת" סָעִיף ג' [פב, ג] – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר).

45) (שֶׁבְּחִינַת עֵינַיִם הִיא מָקוֹר בְּחִינַת: צָרִיךְ לִהְיוֹת: שֶׁהֵם בְּחִינַת עֵינַיִם וּמְקוֹר בְּחִינַת – הַגְּהוֹת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר מוֹהַרַשׁ"ב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן. נֶעֱתְקָה בְּ"הַיּוֹם יוֹם" י"א חֶשְׁוָן).

46) (רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר ח).

47) (רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה וְאַרָא עַמּוּד קמט. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "קָרוֹב ה'" תרס"ח קָרוֹב לְסוֹפוֹ בְּהֶמְשֵׁךְ תרס"ו מוֹסִיף: "וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ חִילּוּק בֵּין צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן לְצִמְצוּם אַ"ק וְצִמְצוּם הַדִּיקְנָא כו' עַיֵּן שָׁם. וּבְהֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ב תתקסג: "הֲרֵי כָּל הַמַּדְרֵיגָה שֶׁלְּמַעְלָה מִאֲצִילוּת נֶחֱשָׁב לְמַדְרֵיגָה אַחַת וְהוּא בְּחִינַת הַכֶּתֶר בִּכְלָל".

רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה חֲנוּכָּה שט, ב.

"וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר הַנְּקוּדִים פֶּרֶק ב בְּעִנְיָן צִמְצוּם וּפַרְסָא דְּאַ"ק, שֶׁהַצִּמְצוּם דְּאַ"ק הוּא בִּשְׁבִיל הָאֲצִילוּת, וְהַפַּרְסָא בִּשְׁבִיל הַבְּרִיאָה כו', וּמִכָּל מָקוֹם גַּם אוֹר הָאֲצִילוּת הוּא עַל יְדֵי פַּרְסָא". – הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק ג עַמּוּד א'שצג).

48) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּלָק סח, ג. שִׁיר הַשִּׁירִים לט, ג. אוֹר הַתּוֹרָה עִנְיָנִים עַמּוּד קנב. קפח. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"ס עַמּוּד לט. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם" תרס"ו).

49) (וְצָרִיךְ לְהַמְשִׁילוֹ בְּדֶרֶךְ מָשָׁל וְחִידָה: בְּאוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת וָאֵרָא עַמּוּד קנב, שֶׁכָּאן מְבָאֵר שֶׁהַחֵלֶל וּמָקוֹם פָּנוּי זֶהוּ הֶפְסֵק יוֹתֵר מִן הַמָּשָׁל לְגַבֵּי הַנִּמְשָׁל, וְשָׁם מְבָאֵר שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרָא "מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי", וְזֶהוּ עִנְיָן הֶפְסֵק הַחֵלֶל שֶׁהָיָה מָשָׁל, עַיֵּן שָׁם. רְאֵה הֶמְשֵׁךְ תער"ב חֵלֶק א פֶּרֶק רצג.

מָשָׁל וְחִידָה: רְאֵה סִידּוּר קמט, רֵישׁ עַמּוּד א. לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק יט עַמּוּד 422 בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּד).

50) (בְּרָכוֹת ו, ב. וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י: כְּגוֹן תְּפִלָּה שֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה).

51) (רְאֵה הֶמְשֵׁךְ תער"ב עַמּוּד קע. "הַתְּמִים" דַּף צ, א).

52) (כְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרס"ד עַמּוּד קנ מְבָאֵר שֶׁזֶּהוּ דִּוּקָא בְּהַפַּרְסָא שֶׁבֵּין אֲצִילוּת לְבי"ע, אֲבָל בְּהַפַּרְסָא שֶׁבֵּין הַכֶּתֶר לְחָכְמָה אי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת כַּן, עַיֵּן שָׁם. וּרְאֵה שָׁם עַמּוּד קמט).

53) ("נִרְאָה לַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי . . שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּעִנְיָן הַכֵּלִים דִּבְרִיאָה". – הַגְּהוֹת תרנ"ח).

54) (נִסְמָן לְעֵיל יב, ב).

חָכְמָה כו' דִּבְרִיאָה: שֶׁחָכְמָה־דַּאֲצִילוּת הִיא בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בִּבְחִינַת הַפַּרְסָא[55] וְגוֹרֶמֶת הִתְהַוּוּת חָכְמָה־דִּבְרִיאָה כו', הֲרֵי חָכְמָה־דִּבְרִיאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אוֹר חָדָשׁ, מִכָּל מָקוֹם כְּבָר יֵשׁ לָהּ אֵיזֶה עֵרֶךְ וְיִחוּס עִם חָכְמָה־דַּאֲצִילוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת צִמְצוּם אוֹר אֵין־סוֹף לִהְיוֹת אֲצִילוּת – הֵיינוּ הִתְעַלְּמוּת הָאוֹר וְהֶעְדְּרוֹ עַד שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה בְּשֵׁם כְּלָל כַּנַּ"ל, וְלָכֵן נִקְרָא "חָד וְלָא בְּחוּשְׁבָּן".

אַךְ "אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת עֲשַׂר תִּקּוּנִין כו'": שֶׁמִּכָּל מָקוֹם אֵינָן בְּחִינַת נִפְרָד לְגַמְרֵי, אַף שֶׁאֵין לָהֶם עֵרֶךְ וְיִחַס אֵלָיו כו', מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁהָאוֹר נִכְלָל בַּמָּאוֹר כו', וְגַם אַחַר כָּךְ הַמְשָׁכַת "קַו וְחוּט" כו' – הֲרֵי הַכֹּל מִתְאַחֲדִים עִמּוֹ,

וַאֲפִילוּ "**לְאַנַהְגָּא בְּהוֹן עָלְמִין**" – "עָלְמִין" הֵם בְּחִינַת כֵּלִים, "ת' אֶלֶף עָלְמִין דְּכִסּוּפִין כו'"[56] – דְּבַאֲצִילוּת "אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חָד"[57] אֲפִילוּ בִּבְחִינַת כֵּלִים.

וְכִמְשַׁל דָּבָר גַּשְׁמִי הַנִּתְפָּס בְּמַחֲשָׁבָה, שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ מַקֶּפֶת אֲפִילוּ גַּשְׁמִי כְּאֶבֶן דּוֹמֵם.

הֲגַם שֶׁאֵין הַמָּשָׁל דּוֹמֶה לַנִּמְשָׁל, לֹא מִנֵּיהּ כו'[58], מִכָּל מָקוֹם קְצָת מִן הַקְּצָת יָכוֹל הַמַּשְׂכִּיל לְהִתְבּוֹנֵן וּלְהַשְׂכִּיל עַל דֶּרֶךְ הַנִּמְשָׁל מִן הַמָּשָׁל הַזֶּה:

כִּי כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ כֹּחַ וִיכוֹלֶת בְּמַחֲשָׁבָה לְהַקִּיף אֶת הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי בְּתוֹכוֹ, עִם הֱיוֹתוֹ דָּבָר נִפְרָד מִמֶּנּוּ מַמָּשׁ וְאֵין עֵרוּךְ אֵלָיו, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ כֹּחַ הַמְחַבֵּר לִהְיוֹת דָּבָר הַגַּשְׁמִי מוּקָף בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁבַּמּוֹחַ;

כָּךְ לְמַעְלָה יֵשׁ כֹּחַ וִיכוֹלֶת לְחַבֵּר אֶת הָאוֹרוֹת וְכֵלִים. וְשָׁם לְמַעְלָה הֵם מְחוּבָּרִים לִהְיוֹת הַכֹּל אַחְדוּת אֶחָד וְלֹא יִפָּרְדוּ. מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לְצַיֵּיר זֶה בְּמוֹחַ שִׁכְלֵנוּ בָּעוֹלָם הַנִּפְרָד.

וּבְחִינַת כֵּלִים־דַּאֲצִילוּת הֵם "ת' אֶלֶף עָלְמִין דְּכִסּוּפִין כו'", תְּלִיסַר אֶלֶף עָלְמִין כו'"[59], שֶׁהֵן מִבְּחִינַת נִימִין וּשְׂעָרוֹת כו', וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הִתְחַלְּקוּת הַמַּחֲשָׁבָה לְכַמָּה מִינֵי מַחֲשָׁבוֹת עַד אֵין מִסְפָּר כו'.

"**חַד** אֲרִיךְ וְחַד קְצִיר וְחַד בֵּינוֹנִי"[60]:

הִנֵּה **חֶסֶד** נִקְרָא "**אֲרִיךְ**" לְפִי שֶׁהוּא מִתְפַּשֵּׁט מִלְּמַעְלָה מַעְלָה לְמַטָּה מַטָּה, כְּמוֹ מַיִם הַיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ;

וּ**גְבוּרוֹת** שֶׁהֵן מִמַּטָּה־לְמַעְלָה נִקְרָא "**קְצִיר**" – שֶׁהוּא מְקַצֵּר וּמַגְבִּיל הַשִּׁפְעַת הַחֶסֶד שֶׁיּוּרַד לְפִי הַהַעֲלָאָה שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה[61].

וְזֶהוּ "**אֲרִדָה נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ** כו'"[62], רוֹצֶה לוֹמַר: "אֶרְאֶה" אִם "הַכְּצַעֲקָתָהּ" הַבָּאָה אֵלַי מִמַּטָּה־לְמַעְלָה – "אֲרִדָה נָא" מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, שֶׁיּוּרַד שָׁוִין הַהַעֲלָאָה וְהַהַמְשָׁכָה. אַךְ לְפִי שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה הִיא בְּחִינַת אוֹר־יָשָׁר וּבְחִינַת חֲסָדִים, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲרִדָה נָא" תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ "אֶרְאֶה כו'".

וּ"**בֵּינוֹנִי**" הוּא **רַחֲמָנוּת**, בְּחִינַת מְמוּצָע בֵּין הַחֶסֶד – שֶׁהוּא שֶׁלֹּא לְהַבְחִין כְּלָל אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, וּבֵין גְּבוּרוֹת – לָדוּן אִם הוּא הָגוּן; וְרַחֲמָנוּת הוּא מְמוּצָע – שֶׁמִּצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ רָאוּי, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ לְרַחֵם כו'[63]. :

---

55) (רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ז עַמּוּד קמח. וּרְאֵה גַּם כֵּן הֶמְשֵׁךְ תער"ב פֶּרֶק קלא שֶׁהַכַּוָּנָה כָּאן עַל בְּחִינַת כֵּלִים דַּאֲצִילוּת. וְכֵן הוּא בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים עזר"ת עַמּוּד פד. וְשָׁם: "וּבִפְרָטִיּוּת רַק בְּחִינַת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת כו' אֲבָל לֹא הָאוֹר, שֶׁהֲרֵי הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הֵן שֶׁנַּעֲשִׂין נַר"ן לְבִי"ע כו' כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב. וְהַגַּם שֶׁאוֹמֵר שָׁם שֶׁגַּם הַקַּו הַמַּאִיר בְּהַכֵּלִים דְּמַלְכוּת קוֹדֶם הַפַּרְסָא בְּקַע הַפַּרְסָא עִמָּהֶם וּמֵאִיר בָּהֶם בְּבִי"ע כְּמוֹ בַּאֲצִילוּת כו', הִנֵּה מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁזּוּהוּ עַל יְדֵי בְּקִיעָה אֵין זֶה כְּמוֹ שֶׁהֵן בַּאֲצִילוּת", עַיֵּן שָׁם. וְכֵן הוּא בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרפ"ח עַמּוּד לב.

רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה אֲמוֹר לג, סוֹף עַמּוּד ג. וָאֶתְחַנַּן יב, ד. שִׁיר הַשִּׁירִים כ, ב. מב, ב).

56) (רְאֵה זֹהַר תּוֹסֶפְתָּא חַיֵּי שָׂרָה קכג ב. אִדְּרָא רַבָּה נָשֹׂא קפ,ח ב. אִדְּרָא זוּטָא הַאֲזִינוּ רפח, א).

57) (זֹהַר חֵלֶק ג נָשֹׂא קכח, ב. אִדְּרָא זוּטָא רפח, א).

58) (וְלָא מִקְצָתֵיהּ).

59) (זֹהַר שָׁם).

60) (הֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר "פָּתַח אֵלִיָּהוּ". רְאֵה פֶּלַח הָרִמּוֹן בְּרֵאשִׁית נא, ב).

61) (רְאֵה יְהַל אוֹר עַמּוּד 316).

62) (וַיֵּרָא [פָּרָשָׁתֵנוּ] יח, כא).

63) (שַׁיָּכוּת כְּלָלוּת הַדְּרוּשׁ לְעִנְיָן "אֲרִדָה נָא", הוּא מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִקְרָאִים "תִּיקּוּנִין", שֶׁהֵם בְּחִינַת לְבוּשִׁין שֶׁמִּתְקַנִּים אֶת הָאוֹר לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת הָאוֹר בְּפוֹעַל. וּבְדוּגְמָא כְּזֹאת הוּא לְמַעְלָה, דְּמִצַּד עַצְמוּת אוֹר אֵין סוֹף אֵינוֹ בְּגֶדֶר עוֹלָמוֹת כְּלָל כִּי אִם כְּשֶׁמִּתְלַבֵּשׁ הָאוֹר בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת וּמִתְאַחֵד עִמָּהֶם אָז נִמְשָׁךְ הָאוֹר לִפְעוֹל בְּבִי"ע – אָז שַׁיָּךְ לוֹמַר "אֲרִדָה נָא". – הַגְּהוֹת תרנ"ח בְּסוֹפוֹ).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(כה) **ובזה** יתורץ יותר מ"ש ה' בחכמה יסד ארץ כו'. דאע"פ שאנו רואים שהשמים הן בבחי' משפיע לארץ זהו מצד בחי' או"י דשמים שהן המדות דבינה משפיעים לדבור שנקרא ארץ כנ"ל. וז"ש כונן שמים בתבונה שמקבל מחכ' במע"ב כמו שאמר דאבא אמר לאימא וכמ"ש כולם בחכ' עשית בבינה כו'. אבל מצד בחי' או"ח דסופן בתחילתן עולה לבחי' אין דחכ' שאינו מאיר בבינה ומדות כנ"ל. זהו שא' בחכמ' יסד ארץ והוא כמ"ד דארץ קדמה לשמים ומשום דסוף מעשה עבמ"ת כו'. וע"כ הזכיר תחלה למקבל דבחי' ארץ שבחכמה יסד ארץ קודם לשמים בתבונה (רק מ"ש בחכ' יסד ארץ זהו נתב"ס וסב"ת הוא ענין ארץ קדמה כו' והכל אחד. רק זה מלמעלה למטה וזה מלמטה למעלה כו'). ומ"ד שמים וארץ כאחד נבראו שנא' (ישעיה מח, יג) קורא אני אליהם יעמדו יחדו. זהו מצד בחי' העצמות ממש שלמעלה מבחי' משפיע ומקבל דאו"י ואו"ח ששניהם כאחד יחדיו יעמדו כו' כמ"ש במ"א. וז"ש בראשית ברא אלקים את השמים כו'. פי' שמים וארץ יחד דהיינו ר"ת דאת השמים ואת הארץ א"ה ו"ה כו' גי' טוב וכמ"ש (ירמי' כג, כד) את השמים ואת הארץ אני מלא בהשוואה אחת וכתרגום (ד"ה א כט, יא) כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא וארעא כו'. והוא מ"ש רבב"ח (ב"ב עד, א) דאחוו לי' היכא דנשקי ארעא ורקיעא אהדדי כו' וד"ל:

(כו) **ובכל** הנ"ל יובן בתוס' ביאור יותר בטעם שרש הענין הנ"ל במה שהאדם נברא גופו מבחי' הדומם (שלמעלה הוא בחי' ה"א תתאה) ונשמתו מבחי' יו"ד דחכ' כו'. משום דבחי' יו"ד דחכ' זה אע"פ שא"א שיבא בגילוי מאין ליש בבינה ומדות כנ"ל שהן ה"א עלאה וא"ו מ"מ בבחי' ה"א תתאה שהוא בחי' הדומם הוא בא בגלוי דוקא משום דנתב"ס ומטעם הנ"ל במ"ש ה' בחכמה יסד ארץ דוקא ולא שמים כו' וד"ל. (וזהו אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (ב"ר פי"ב ב) בה"א בראם בה"א תתאה כמאמר (מנחות כט, ב) בה"א נברא העוה"ז ואע"פ שנא' כולם בחכ' עשית אין זה בחי' החכמה שמאיר בבינה אלא הוא בחי' נקודה דאין דחכ' שבא רק בגלוי בבחי' ה"א תתאה דוקא משום דנתב"ס יו"ד בה"א תתאה. וז"ש כולם בחכ' עשית שזהו כמ"ש ה' בחכ' יסד ארץ דוקא (ולא כדלעיל עשית בבינה) ולהיות כן הוצרך להיות שכדי שישכון אור יו"ד דחכ' דשם הוי"ה למטה שיהיה גוף האדם מתחלת הווייתו בבחי' דומם לבד ואז ויפח באפיו נ"ח ואם היה בחי' צו"ח לא היה שורה בו בחי' יו"ד דחכ' מטעם הנ"ל דנקודה דאין דחכ' א"א להתלבש בבינה ומדות שהן צו"ח כו'. משא"כ בשאר בע"ח שהחי בבחי' ה"א עלאה דבינה הי' גופם מבחי' צומח שיש לו יחוס וערך עם החי שהוא הוא"ו שאחר הה"א וע"כ יצאו גופות הבע"ח מתחילתם בבחי' צומח. וכמ"ש תוצא הארץ נפש חיה שיצא גופו עם נפשו כא' בבחי' צמיחה מן הארץ כצומח השדה כו' מאחר שא' תוצא הארץ (ואע"פ שבמע"ב לא נתגדלו מן הקטנות כצומח ממש מאחר שבצביונן ממש נבראו ומ"מ הן בבחי' צומח כעכשיו שהן נולדים קטנים מאוד ומתגדלים כו' רק שהוא צומח שבחי כנ"ל) משא"כ האדם שתחלתו דומם ולא היה בו בחי' צומח כלל שגם לאחר בריאתו לא נתגדל מן הקטנות כאדם דעכשיו שנולד קטן ונעשה גדול שהרי ידוע דאה"ר שנק' יציר כפיו של הקב"ה הרי נוצר ונעשה בקומתו כמו שהוא כו'. (משא"כ עכשיו שהאדם נולד בבטן ממ"ד ומ"ן מאב ואם שהוא בבחי' צומח ודוקא בבחי' צומח שבחי שהרי מתהווה בשר מן האודם וגדל בט"ח כו') אבל אדה"ר היה גופו רק מעפר שאין בו בחי' צומח כלל. וזהו מטעם שא"א שישכון אור העליון דנקודה די' דחכ' הנ"ל כ"א ביותר תחתון שהוא הדומם דעפר ממש שאין למטה הימנו משום דנתב"ס דוקא וד"ל:

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְהִנֵּה כָּל זֶה הוּא בְּחוֹל, אֲבָל בְּשַׁבָּת, שֶׁאָז זְמַן עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת כּוּלָּם, אָז הַקְּלִיפּוֹת כּוּלָּם מִתְחַבְּאִים כַּנַּ"ל. וְכֵן

הוא בַּזֹּהַר וַיַּקְהֵל דַּף ר"ג עַמּוּד ב', שֶׁאֲפִילוּ "חַיָּיבִיָּא דְּגֵיהִנֹּם נַיְיחִין"[74].

וְהַטַּעַם, שֶׁאָז אֵין לַגֵּיהִנֹּם שֹׁרֶשׁ יְנִיקָה לְמַעְלָה בִּכְלָל, שֶׁהֲרֵי הִתְהַוּוּתוֹ – מִפְּסוֹלֶת הַיּוֹצֵא מֵהַגְּבוּרוֹת הַנִּקְרָא "זִיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת", וְזֶה אֵינוֹ נִמְשָׁךְ אֶלָּא בַּחוֹל, שֶׁאָז זְמַן יְרִידַת הָעוֹלָמוֹת מִמַּעְלָה לְמַטָּה, וְאִם כֵּן יוֹצֵא הַזִּיעָה הַנַּ"ל. אֲבָל בְּשַׁבָּת, שֶׁכּוּלָּם בִּבְחִינַת עֲלִיָּה, לֹא נִמְשָׁךְ כְּלָל "זִיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת" בִּבְחִינַת יְרִידָה, וּלְפִיכָךְ הַגֵּיהִנֹּם נָח בְּשַׁבָּת[75]. וּבַחוֹל חוֹזֵר הָאוֹר לְיַרֵּד, אָז חוֹזֵר הַגֵּיהִנֹּם לְקַבֵּל מִזִּיעָתָן כוּ'. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כָּל שְׁלוּחֵי הַדִּין אֵין שׁוֹלְטִים בְּשַׁבָּת, שֶׁיְּנִיקָתָם גַּם כֵּן מִפְּסוֹלֶת הַגְּבוּרוֹת, וּבְשַׁבָּת אֵין נִמְשָׁךְ פְּסוֹלֶת כוּ'.

וְשֹׁרֶשׁ הָעִנְיָן, לְפִי שֶׁשַּׁבָּת הוּא גִּילוּי אֱלֹהוּת שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַצִּמְצוּמִים עַד שֶׁיִּהְיוּ הִתְהַוּוּת הַדִּינִים. וְכִמְשַׁל הַמֶּלֶךְ כְּשֶׁהוּא בְּתַעֲנוּג גָּדוֹל מִתְמַתְּקִים הַגְּבוּרוֹת כַּיָּדוּעַ, וְאֵינוֹ בִּבְחִינַת צִמְצוּמִים כְּלָל.

גְּדוֹלָה[76] מִזּוֹ אָמְרוּ בְּשַׁבָּת, שֶׁאֲפִילוּ הַטּוֹב שֶׁבְּנוּגַהּ נִפְרָד מִן הָרַע שֶׁבְּנוּגַהּ בְּשַׁבָּת עַל יְדֵי "שְׁלִהוֹבָא דְּבָטַשׁ[77] בְּנוּגַהּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁדּוֹחֶה אֶת הָרַע דְּנוּגַהּ לְמַטָּה מַטָּה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וַיַּקְהֵל שָׁם, וְכִדְפֵירֵשׁ בְּמִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עַל שֵׁם הָאַרִיזַ"ל[78].

וּמִזֶּה יָצָא מִצְוַת רְחִיצַת פָּנִים יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת[79], שֶׁהוּא דּוּגְמַת שַׁלְהוֹבָא – לִדְחוֹת הָרַע דְּנוּגַהּ שֶׁבַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְיִהְיֶה כּוּלּוֹ טוֹב בְּשַׁבָּת, וְאָז יוּכְלַל הַטּוֹב דְּנוּגַהּ בַּקְּדוּשָׁה הָאֱלֹהִית, הֵן לְמַעְלָה וְהֵן בָּאָדָם.

וּכְמוֹ שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִפִּיו הַקָּדוֹשׁ שֶׁל מוֹרֵינוּ וְרַבֵּינוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בִּכְפַר פְּיֶיעֶנָא בַּיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי הִסְתַּלְּקוּתוֹ, בְּטֵבֵת תקע"ג[80], עַל עִנְיַן הָאֲכִילָה בְּשַׁבָּת[81];

שֶׁשָּׁמַעְנוּ מִפֶּה קָדְשׁוֹ כַּמָּה פְּעָמִים[82] עַל פָּסוּק[83] "צַדִּיק אוֹכֵל לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ":

שֶׁהָאֲכִילָה דְּשַׁבָּת אֵינָהּ כְּשֶׁל חוֹל לְבָרֵר בֵּירוּרִים כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר"[84], רוֹצֶה לוֹמַר, לְבָרֵר נִיצוֹצוֹת מֵהַקְּלִיפּוֹת הַנִּקְרָאִים "רְשָׁעִים" לְהוֹצִיא בְּלִעָם מִבִּטְנָם;

אֲבָל בְּשַׁבָּת בּוֹרֵר אָסוּר, אֶלָּא הָאֲכִילָה הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב רִישֵׁיהּ דִּקְרָא "צַדִּיק אוֹכֵל לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ", רוֹצֶה לוֹמַר עַל יְדֵי הָעוֹנֶג בְּאֲכִילָה מַמְשִׁיךְ תַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן, וְאָז עוֹלֶה הַמַּאֲכָל וְנִכְלָל בַּתַּעֲנוּג הָעֶלְיוֹן דְּאוֹר אֵין־סוֹף. וְאֵין זֶה בְּדֶרֶךְ בֵּירוּר טוֹב מֵרַע, שֶׁזֶּה אָסוּר כַּנַּ"ל, אֶלָּא דֶּרֶךְ הַעֲלָאָה שֶׁמַּעֲלִים הַטּוֹב לְמַעְלָה יוֹתֵר.

וְכַנּוֹדָע שֶׁיֵּשׁ ב' מִינֵי בֵּירוּרִים: א', בֵּירוּר רִאשׁוֹן – לְהַפְרִיד הַטּוֹב מֵהָרַע. ב', בֵּירוּר שֵׁנִי, שֶׁהַטּוֹב הַנִּבְרָר הַנִּקְרָא מַ"ן מִבָּרְרוֹ מַ"ד, וְהוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה. וְעַל דֶּרֶךְ בֵּירוּר ב' הוּא אֲכִילָה דְּשַׁבָּת כוּ'.

וְשָׁאַלְתִּי מִמֶּנּוּ אָז:

מֵאַחַר שֶׁהָאֲכִילָה הִיא מַאֲכָלִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהֵם מְעוֹרָבִים טוֹב וָרָע, שֶׁהֲרֵי אוֹתוֹ הַלֶּחֶם וְהַבָּשָׂר מִתְבּוּאָה וּבְהֵמָה אַחַת שֶׁאוֹכְלִים מִמֶּנּוּ בַּחוֹל שֶׁמְּעוֹרָבִים טוֹב וָרָע, כַּיָּדוּעַ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁבְּעוֹלָם הַזֶּה מְעוֹרָבִים טוֹב וָרָע, וְשָׁרְשָׁם מִקְּלִיפַּת נוֹגַהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"לִקּוּטֵי אֲמָרִים"[85], אִם כֵּן אֵיךְ יִתְכַּן לוֹמַר שֶׁבְּשַׁבָּת אֵין מְבָרְרִים הַטּוֹב מִן הָרַע אֶלָּא מַעֲלִים הַטּוֹב, דְּאִם כֵּן, מַה נַּעֲשָׂה בָּרַע שֶׁהָיָה בְּמַאֲכָל, וְאִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁמִּתְבָּרֵר כוּ'.

וְהֶשִׁיבַנִי:

שֶׁזֶּה אֵינוֹ. כִּי בְּשַׁבָּת נִפְרָד הַטּוֹב שֶׁבְּנוּגַהּ מִן הָרַע שֶׁבְּנוּגַהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְמַעְלָה, וְכֵן בְּכָל דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים הַנִּמְשָׁכִים מִנּוּגַהּ וּמִלּוּבְּשׁ בָּהֶם הַנּוֹגַהּ, וּבַחוֹל מְעוֹרָבִים טוֹב וָרָע כְּמוֹ שֶׁהַנּוֹגַהּ מְעוֹרֶבֶת טוֹב וָרָע, אֲבָל בְּשַׁבָּת גַּם מֵהֶם מִתְפָּרֵד הָרַע דְּנוּגַהּ וְנִשְׁאָרִים רַק טוֹב (וְזֶה נַעֲשָׂה בִּפְנִימִיּוּת הַכֹּחַ שֶׁבַּמַּאֲכָל, וּלְפִיכָךְ אֵין נִיכָּר מִבַּחוּץ לְעֵין הָרוֹאֶה). וְאִם כֵּן, כָּל הַמַּאֲכָלִים בְּבוֹא שַׁבָּת נַעֲשִׂים רַק

---

74) הָרְשָׁעִים שֶׁבַּגֵּיהִנֹּם נָחִים. בַּזֹּהַר שָׁם (תַּרְגּוּם) בֹּא וּרְאֵה, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנֶסֶת שַׁבָּת וְנִטְמֶנֶת אוֹתָהּ מִדּוּרָהּ, כָּל הָאֵשִׁים שֶׁל הָאֵשׁ הַקָּשָׁה נִטְמָנוֹת וְנִכְנָעוֹת, וַאֲפִילוּ אֵשׁ הַגֵּיהִנֹּם, וְהָרְשָׁעִים שֶׁבַּגֵּיהִנֹּם יֵשׁ לָהֶם מְנוּחָה.

75) רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יא, ה. מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה שָׁם י. זֹהַר חֵלֶק ב פח, ב.

76) הַבָּא לְהַלֵּן מְיוּסָּד עַל מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה שָׁם.

77) שֶׁלְּהֶבֶת הַמַּכָּה.

78) רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַשַּׁבָּת פֶּרֶק ג.

79) רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַשַּׁבָּת פֶּרֶק ג. מִשְׁנַת חֲסִידִים מַסֶּכֶת יוֹם הַשִּׁישִׁי פֶּרֶק ח מִשְׁנָה א. שֶׁלְּחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן רס.

80) רְאֵה אִגְּרוֹת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק אִגֶּרֶת א: בְּיוֹם ו' עֶרֶב רֹאשׁ חוֹדֶשׁ אֱלוּל נָסַע עִם כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ לִקְרַאסְנָא, וּבְיוֹם ו' עֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחֲרָיו בָּרְחוּ מִצַּרְפָתִים, וְהָיָה מְטוּלְטָל עַד בִּיאָתָן לִפְּיֶיעֶנָא עֶרֶב שַׁבָּת וַיִּשְׁלַח תקע"ג, וְשָׁם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת קֹדֶשׁ דִּשְׁמוֹת, כ"ג אוֹר לְכ"ד טֵבֵת, כַּחֲצוֹת שָׁעָה י"א, נִשְׁבָּה אָרוֹן

81) לִקְמָן צג, א. רְאֵה הָעָרָה לְשָׁם. – הָעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהָעָרוֹת.

וּרְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כְּרַךְ א עַמּוּד תרסד וּלְקִמָּן מִצְוַת אֲכִילַת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים.

82) רְאֵה מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק א עַמּוּד קנ וְאֵילָךְ. תּוֹרָה אוֹר רֵישׁ פָּרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (טו, ג). לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כ, ד. סִידּוּר עִם דַּא"ח קלט, ב. רג, א. רוּעוּד. וּרְאֵה לְהֶלֶן מִצְוַת אֲכִילַת קָדָשִׁים.

83) מִשְׁלֵי יג, כה.

84) הֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק מִשְׁלֵי שָׁם.

85) רֵישׁ פֶּרֶק ז. וּרְאֵה פֶּרֶק לז.

טוֹב, וְלָכֵן אֵינָם צְרִיכִים לְבֵירוּר, אֶלָּא כַּוָּונַת הָאֲכִילָה הוּא לְהַעֲלוֹת הַטּוֹב לְמַעְלָה מַעְלָה כו׳ :

הָעוֹלֶה מִזֶּה, שֶׁבְּשַׁבָּת נִפְרָד הַטּוֹב מֵהָרַע עַד שֶׁגַּם הַטּוֹב דְּנוֹגֵהַּ נִפְרָד מֵהָרַע. וְאִם כֵּן מוּבָן מִזֶּה שֶׁבְּשַׁבָּת אֵין שׁוֹלְטִין בָּעוֹלָם הַגְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַדִּין הַנִּמְשָׁכִים מֵהָרַע דְּנוֹגֵהַּ. וּלְפִיכָךְ נִצְטַוִּינוּ בְּלָאו דְּהַבְעָרָה, כִּי בְּשֶׁמַּדְלִיק הָאָדָם אֵשׁ, יְעוֹרֵר חַס וְשָׁלוֹם לְמַעְלָה הִתְגַּבְּרוּת גְּבוּרוֹת קָשׁוֹת הַנַּ"ל, מַה שֶּׁהֵם אֵינָן שׁוֹלְטִים בְּלָאו הָכִי בְּשַׁבָּת (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְעוֹרְרִים אֵשׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּשַׁבָּת בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הַכֶּתֶר הַנַּ"ל, שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ לְבַד יְכוֹלִים לְעוֹרְרוֹ כו׳).

וְאִם כֵּן מוּבָן גַּם כֵּן שֹׁרֶשׁ עִנְיַן הָאַזְהָרָה שֶׁלֹּא לַעֲנוֹשׁ בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא גַּם כֵּן מִטַּעַם הַנַּ"ל – שֶׁלֹּא לְעוֹרֵר שְׁלוּחֵי הַדִּין שֶׁלְּמַעְלָה הַנִּמְשָׁכִים מִגְּבוּרוֹת קָשׁוֹת שֶׁאֵין שׁוֹלְטִים בְּשַׁבָּת כו׳, וּלְפִיכָךְ נִדְרְשׁוּ שְׁנֵיהֶם מִפָּסוּק אֶחָד – הַבְעָרָה וְהָעוֹנֶשׁ – כִּי שְׁנֵיהֶם עִנְיָן אֶחָד. וְדַי לַמֵּבִין :

וְאַחַר כָּל הַנַּ"ל, הַמְעַיֵּן בַּזֹּהַר וַיַּקְהֵל דַּף ר"ג, עַמּוּד ב׳ יִמְצָא כָּל דְּבָרֵינוּ אֵלֶּה בְּרֶמֶז:

תָּא חֲזֵי, כֵּיוָן דְּעָאל שַׁבְּתָא, כָּל אֶשִּׁין דְּאֶשָּׁא קַשְׁיָא אִתְטְמָרוּ, וַאֲפִילוּ אֶשָּׁא דְּגֵיהִנָּם. וּבְגִין דְּלָא לְאַתְעָרָא אֶשָּׁא אַחֲרָא, כְּתִיב "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ כו׳", אֶשָּׁא דְּמַדְבְּחָא אַמַּאי? אֶלָּא[86] כו׳.

וְכָתַב הַ"מְקַדֵּשׁ מֶלֶךְ" שֶׁהַתֵּירוּץ הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב דַּף ר"ח, עַמּוּד א׳:

כָּל אֶשִּׁין אַחֲרָנִין אִתְטְמָרוּ, בַּר אֶשָּׁא חָד דִּקְדוּשָׁה עִילָּאָה – דְּאִתְגַּלְיָא וְאִתְכְּלִיל בִּקְדוּשָׁה דְּשַׁבְּתָא[87].

וְרוֹצֶה לוֹמַר כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה, שֶׁהַקְּלִיפּוֹת הַנִּקְרָאִים אֵשׁ נִכְנָעִים וּמִתְחַבְּאִים, וּלְפִיכָךְ "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ" – שֶׁלֹּא לְעוֹרְרָם, רַק אֵשׁ אֶחָד קָדוֹשׁ נַעֲלֶה מַעְלָה מַעְלָה מֵאִיר בְּשַׁבָּת, וְאוֹתוֹ אֵין מַמְשִׁיכִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה פֶּרֶק א׳.

וְעַיֵּן שָׁם בַּזֹּהַר[88] שֶׁבִּיאֵר שֶׁפְּעוּלַּת בְּרִכַּת "מְאוֹרֵי הָאֵשׁ" בַּהַבְדָּלָה הוּא שֶׁנִּמְשָׁךְ הֶאָרָה מֵאֵשׁ הַקָּדוֹשׁ הַנַּ"ל לְהַכְנִיעַ הַקְּלִיפּוֹת הַנִּקְרָאִים "אֵשׁ", וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַבְּרָכָה[89] כו׳[90] :

אִיסּוּר לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ [פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל]

86) בֹּא וּרְאֵה, כֵּיוָן שֶׁנִּכְנָסֶת שַׁבָּת, כָּל הָאִישִׁים שֶׁל הָאֵשׁ הַקָּשָׁה נִטְמָנוֹת, וַאֲפִילוּ אֵשׁ הַגֵּיהִנֹּם. וּכְדֵי שֶׁלֹּא לְעוֹרֵר אֵשׁ אַחֶרֶת, כָּתוּב "לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ כו׳". אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ לָמָּה? אֶלָּא כו׳.

87) כָּל הָאִישִׁים הָאֲחֵרִים נִטְמָנוּ, פְּרָט לְאֵשׁ אַחַת שֶׁל קְדוּשָׁה עֶלְיוֹנָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וְנִכְלְלָה בִּקְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת.

88) רג, ב.

89) וְשָׁם בַּזֹּהַר (תַּרְגּוּם): כֵּיוָן שֶׁיּוֹצֵאת הַשַּׁבָּת, צָרִיךְ עַם יִשְׂרָאֵל לְבָרֵךְ עַל הָאֵשׁ. וְיוֹצֵאת אוֹתָהּ שֶׁלְּהֶבֶת בִּבְרָכָה שֶׁלְּמַטָּה, וְשׁוֹלֶטֶת עַל אוֹתָהּ מְדוּרָה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה וְנִכְנַעַת אוֹתָהּ מְדוּרָה.

90) רְאֵה לְהַלָּן מִצְוַת אֲכִילַת קָדָשִׁים פֶּרֶק א. לְעֵיל מִצְוַת מִילָּה חֵלֶק א פֶּרֶק ה. וּרְאֵה גַּם לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק לא עַמּוּד 104.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וזהו ויאמר ה׳ אל לבו, ה׳ הוא בחי׳ חכ׳ כמ"ש הוי׳ בחכ׳, ויאמר ה׳ הוא בחי׳ המשכת החכ׳ אל לבו הוא בחי׳ המדות, והיינו הגם שע"פ המדה הי׳ צ"ל בחי׳ דין וגבורה, ומ"מ ויאמר ה׳ בחי׳ חכ׳ לא אוסיף לקלל כו׳ כי יצר לב האדם רע, שע"פ החכ׳ יכולים למצוא טעם לכוף את מדה"ד מטעם זה שמה יעשה ביצרו ה"ה רע מנעוריו, וא"כ למה יומשך עליו בחי׳ הדין, אמנם הנה זה הוא ע"פ השכל דוקא שמפני שמוח שליט על הלב לכן יכול להפוך המדה ולהפוך טעם זה עצמו לזכות. אך הנה כדי שיומשך בחי׳ המשכה מבחי׳ המוחין להפוך מדה"ד למדה"ר זהו מפני שנמשך שורש ההמשכה מבחי׳ שלמעלה מן השכל, שזהו מ"ש וירח ה׳ את ריח הניחוח ואז ויאמר כו׳, והיינו ע"י ריח הקרבנות, כי ענין הריח דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף. ולכאו׳ צ"ל הלא מאכל הוא ג"כ דבר שהנשמה נהנית ממנו, שהרי הגוף בלא הנשמה אינו יכול לאכול והוא כפגר, וכמו שאנו מברכי׳ בכ"י המחזיר נשמות לפגרים מתים. אך הענין הוא דהנה ענין המאכל הוא לחבר הנפש עם הגוף, שאם לא יאכל הרבה [זמן] יוכל ליפרד הנפש מן הגוף. אמנם הנה נודע שלא כל הנשמה מלובש בגוף, כ"א הארה מהנשמה מחי׳ את הגוף בבחי׳ או"פ, ולכן ע"י המאכל הגם שהנשמה נהנית ממנה, אמנם הנה זהו רק הארת הנשמה לבד שמחי׳ את הגוף כו׳, אבל ענין הריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנה ולא הגוף, הכוונה על בחי׳ מקיפי׳ שבנפש בחי׳ ח"י, ולכן הרגשת הריח הוא באף דכתי׳ ויפח באפיו

נשמת חיים ס"ת אותיות חותם, וחותם וחוטם הם בחי' א' כי התי"ו מתחלף על טי"ת שהם ממוצא א' דטלנ"ת. והנה שרש הגבורות הם באף כמ"ש עלה עשן באפו, וכתיב כי אז יעשן אף ה' וקנאתו כו', עשן הוא בחי' דין וגבורות שנעשה מאש המכלה איזה דבר כו', וע"י ריח הקרבנות עי"ז נמתקים הגבורות שבאפו ונמשך מבחי' שלמעלה מן השכל, ועי"ז מתהפך גם הטעם שהי' תחלה ע"פ השכל שיצר לב האדם רע, [ו]נתחייבו אבוד ע"י המבול, שמטעם זה עצמו אין להענישם עבור זה כי מה יעשו מאחר שיצר לב האדם רע מנעוריו. ומ"ש ויאמר ה' אל לבו, הנה האמירה שהוא הדבור בפה היא הממוצע שבו וע"י יומשך המשכה להיות מוח שליט על הלב, ששורש המשכה זו היא מלמעלה מן השכל כנ"ל בענין וירח, לפי ששרש הדבור הוא מבחי' מדבר בחי' קדמות השכל שלמעלה מן החכ' שכל הגלוי, לכן בו וע"י יכול להיות נמשך מלמעלה השכל, היינו בחי' ההמשכה שנמשך ע"י העלאת הריח דקרבנות, שיהי' נמשך מבחי' השכל להיות שליט על המדה כו'. ועפ"ז יובן ג"כ מה שלכאו' המדות נמשכי' מן השכל, ואעפ"כ ימצא שלא יועיל מה שמבין ע"פ השכל שלא יאות לעשות, ועכ"ז אינו יכול לסגף א"ע ולהכניע המדה, שזהו הוראה שהמדות יש להם שרש בפ"ע, שבאמת שניהם אמת, כי שרש המדות הם למעלה מן השכל, ששרשם מבחי' התהו, וגם בבחי' התיקון הנה נודע כי או"א במזלא אתכללן, אבל ז"א בעתיקא אחיד ותליא. וזהו שארז"ל יפה כח הבן מכח האב, וכמו שנמצא שהגם שהאב אינו בן תורה מ"מ יכול להוליד בן שיהי' בעל תורה וגדול בהוראה, והיינו מפני כי ג' שותפי' באדם, אב ואם והקב"ה נותן בו נשמה, לכן מצד חלק הנשמה שהיא העיקר יכול להיות הבן גדול בהוראה הגם שמולידיו הם פשוטים. ועד"ז יובן בענין אהוי"ר שנק' בשם בן ובת ונמשכים מהתבוננות דחו"ב, מ"מ יש לאהוי"ר שורש בפ"ע, וכענין שאמרו ז"א בעתיקא אחיד ותלי' כו', ומ"מ המדות נמשכי' ע"פ השכל זהו בבחי' התיקון שהמוח שליט על הלב, והמדות נמשכי' ע"פ השכל וע"פ השכל יכולים להפוך את המדה כמו שירצה כו'.

והנה הצדיקים דומין לבוראן שנא' בהם אל לבו או על לבו, לפי שניתן להם כח זה שיהי' הלב ברשותם, והיינו ע"י מח' דבור ומעשה של תפלה ותורה ומעהמ"צ, כי תפלה במקום תמידי' תקנו בחי' קרבנות, וכמו שנת"ל שע"י ריח הקרבנות נמשך להיות המשכת בחי' מוח שליט על הלב, כמ"כ ע"י בחי' העלאה שבתפלה בחי' לבעל החוטם אני מתפלל עי"ז נמשך המתקת הגבורות דבחי' אף, להיות נמשך ע"י תומ"צ בחי' המשכת המוח להיות שליט על הלב בחי' המדות כו', וכתי' ועמך כולם צדיקים לכן יש להם כח זה להיות מוח שליט על הלב, והרי הם דומין לבוראן כו'. משא"כ הרשעי' הם ברשות לבן, שמה שרוצה ע"פ המדה שבלב אינו יכול להפוך כלל, ושומע למה שהלב רוצה, הגם שמבין ע"פ השכל שלא נכון כן, וכענין שארז"ל בעמלק יודע רבונו ומכוין למרוד בו, שהגם שמשיג בשכלו גדולת הבורא מ"מ אינו פועל אצלו התפעלות בלב להפוך את המדה שיהי' בטל לאלקות, לפי שהוא ברשות לבו, כי אין לו שליטה על הלב שיוכל להפוך אותו כו'.

כי קרוב אליך (ב)

בס"ד. (ש"פ נצו"ר, ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

בסכות תשבו כו' כל האזרח בישראל ישבו בסכות, וצ"ל מה"ע כל האזרח בישראל ישבו הלא כבר נא' בסכות תשבו ומהו עוד כל האזרח כו'. ובמד"ר אי' א"ל הקב"ה לאברהם אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך במדבר בישוב ולעתיד, במדבר פרש ענן למסך בישוב בסכות תשבו ולע"ל וסוכה תהי' לצל יומם. וצ"ל מה"ע והשענו תחת העץ ומהו בסכות תשבו שצ"ל שזהו למע' מענין והשענו כו' שהרי השכר ודאי גבוה מהפעולה כו'. וגם הלא העושה סוכתו תחת האילן פסולה ולמדו ממ"ש בסכו' תשבו ולא תחת האילן, הרי שבסכות תשבו הוא ענין אחר ממ"ש והשענו כו', וצ"ל מה"ע בסכות תשבו כו'. ולהבין כ"ז ילה"ק משנת"ל ההפרש בין האו"מ להאו"פ, דאו"פ בא בהתחלקו' בעולמו' הן בעולמו' שלמע' מאצי' ובעולמו' אבי"ע כו', והאו"מ הוא בבחי' א"ס ובל"ג שאין בו התחלקו' כלל דהגם שיש מקיפים

כללים ומקיפים מ"מ הכל בבחי' א"ס בלי התחלקות כלל כו'.

פ) **אמנם** עדיין צ"ל והלא יש ע"ס דעיגולי', וכמ"ש בע"ח בתחלתו דכשם שיש ע"ס דיושר כמו"כ יש ע"ס דעיגולים עיגול הכתר ועיגול החכ' עד עיגול המל', הרי לכאו' יש התחלקו' ע"ס גם בעיגולים היינו בהאור שבבחי' א"ס ובל"ג כו'. ולכאו' צ"ל שהן מחולקים במדריגתן מאחר שהן בבחי' כתר וחכ' ובינה כו' ה"ז התחלקו' מדרי' כו', וממילא גם המקיפי' הן במדרי' מחולקו', מאחר שכל מקיף יש בו ע"ס, וכמו המקיף כללי דא"ק יש בו ע"ס וכמ"ש בע"ח דבא"ק יש ע"ס דיושר וע"ס דעיגולים, וכן בכתר דאצי' יש ע"ס בבחי' כתר גופא לבד מה שהכתר כולל הע"ס דיושר כו', וכן בכתר דברי' כו'. ומאחר שבכל מקיף יש ע"ס שלכאו' הן במדרי' מחולקו' ממילא גם המקיפים הן בבחי' התחלקו' כו', וה"ז סותר למשנת"ל שהאו"מ אין בו התחלקו' שהוא בבחי' א"ס ממש כו'. ומבו' בע"ח שם שהעיגולי' יש בהם מעלה ומטה שהעיגול העליון סובב ומקיף להעיגול שלמטה ממנו וכמו עיגול הכתר מקיף לעיגול החכ' והוא מעולה ממנו כו', עד שעיגול המל' שהוא הפנימי מכולם והוא גרוע מכולם, וכמש"ש דביושר הפנימי מכולם משובח מכולם והחיצוני המלביש כולם גרוע מכולם, ובאו"מ להיפך שהחיצוני הסובב כולם משובח מכולם והפנימי גרוע מכולם כו', הרי כמו שיש מעומ"ט ביושר כמו"כ יש מעומ"ט גם בעיגולים וסובבים ומקיפים זל"ז כו'. אמנם זה אינו סותר עדיין לעיקר הענין שעיגולי' הוא בבחי' א"ס, שהרי נת"ל שיש כמה בחי' כתרים ומקיפים מבחי' כתר דא"ק עד כתר דעשי' והכל הוא בבחי' כתר, דהשתל' הכתרים זמ"ז דהיינו שהכל הוא בבחי' א"ס כו'. וכמו הרצון דעשי' הוא אותו הרצון ממש שבאצי' כו', וכמשנת"ל פע"ט ההפרש בין שכל המעשי לעצמו' החכ' שהוא כמהות אחר, משא"כ הרצון בעשי' אינו מהות אחר כו'. ומה שנק' עיגול עליון ועיגול תחתון אין זה שהן בבחי' מעומ"ט בעצם מהותם ומדריגתן כו', כ"א בבחי' האור והגילוי שבעיגול העליון מאיר האור ביותר מבעיגול התחתון ולכן הוא סובב ומקיף את התחתון כו'. ובאמת בכל עיגול ועיגול יש בו מעלה ומטה באופן הנ"ל שיש עיגול עליון ועיגול תחתון, כמו"כ בעיגול העליון גופא יש בו חלק עליון וחלק תחתון, שבעליונו של העיגול מאיר האור יותר וכשהולך ומתפשט אין האור מאיר בגילוי כ"כ כו'. וכמ"ש במ"א בענין התיקון על חטא ועון שהפגם הוא בב' ענינים, הא' בחי' סילוק האור והב' יניקת החיצונים ביותר מכפי החוק הקצוב כו', שהרי ע"פ חוק הקצוב להם ע"פ מא' קהמ"ד מקבלים חיות מצומצם ואחיזתם הוא רק באחורי העור דמל' כנודע וע"י החטא אחיזתם במדרי' עליונה יותר, וגם נצוצות דקדושה נבלעים בהם כו'. וצ"ל התיקון ג"כ בב' ענינים אלו הא' לדחות ולהעביר יניקת החיצונים (וגם לברר וליקח מהם החיות הנמשך להם כו'), והב' המשכת האורות בכלים כו', שכ"ז הוא ע"י המשכת האו"מ וכנודע דאו"מ דוחה יניקת החיצונים, וגם המשכת האו"פ הוא ע"י המשכת האו"מ שזהו שרשו ומקורו כו'. אמנם בכדי להעביר יניקת החיצונים הוא מחלק העליון של המקיף לפי שצריכים אור גדול יותר דכל הגבוה גבוה ביותר יורד למטה מטה ביותר כו', ובכדי שיומשך האור במקום אחיזת החיצונים לדחותם צ"ל ממדרי' גבוה יותר כו', ובפרט שצריכים ליקח את החיות שנבלע בהם, וע"כ צריכים אור גדול שהניצוצו' יהיו נמשכי' אליו, כמו הנר הנמשך אל האבוקה וכל שהאבוקה גדולה יותר נמשך אלי' הניצוץ גם כשהיא בריחוק כו', ובכדי שיהי' המשכת האורות בכלים הוא מחלק התחתון של המקיף שהוא בערך יותר אל האו"פ כו'. ונמצא שבהעיגול גופא יש בו מעלה ומטה בבחי' ריבוי ומיעוט האור כו'. אך לא זהו עיקר ענין מעלה ומטה בבחי' ריבוי ומיעוט האור, שהרי גם באו"פ נת"ל דעיקר ענין מעלה ומטה הוא שהמדרי' העליונה היא בבחי' מעלה בעצם מדריגתה, וכמו שהחכ' בעצם מדריגתה היא בבחי' מעלה לגבי בינה כו' וכמשנת"ל באורך, אבל הריבוי ומיעוט אין זה עיקר ענין מעומ"ט גם באו"פ כו', שהרי גם בחי' מיעוט האור הוא אותו מהות האור שבבחי' ריבוי כו'. וכמו בחו"ב בחי' המעומ"ט שבבחי' ריבוי ומיעוט הוא שבנקודת ההשכלה מאיר גילוי אור רב והוא שמאיר שם הדקות והעילוי של השכלי ובהשגת הענין מתעלם האור כו', הרי כ"ז מ"מ מהות א' שהכל הוא בחי' שכלי, שהרי גם נקודת ההשכלה היא בחי' שכלי כו'. ואינו דומה להמעומ"ט דחו"ב שבעצם מדריגתן דחכ' הוא בחי' ראי' והתאמתות וההנחה שבנקודת ההשכלה, ובינה היא רק השגה לבד שבזה הם מחולקי' בעצם מהותם כו'. אבל בבחי' ריבוי ומיעוט שבהם ה"ה מהות א' רק שבנקודת ההשכלה האור בריבוי ובהשגה האור במיעוט, אבל עצם מהותם א' הוא, וממילא יכול להיות התרחבות בבחי' המיעוט שיהי' ג"כ בבחי' ריבוי אור כו'. וכמו בבינה אחר רוחב ההשגה שמשיג את הענין לאשורו הרי בנקודת התמצית מאיר האור ג"כ בגילוי אור רב כמו בנקודת ההשכלה כו', ועם היות דבנקודת ההשכלה האור בדקות יותר לפי שזהו עדיין קודם שבא להשגה ונקודת התמצית הוא שבאה מההשגה

כו', הרי נגד זה יש יתרון בנקודת התמצית בזכות ובהירות האור כו', כמ"ש במ"א ונת"ל פל"ג, הרי שיכול להיות התרחבות כו', והיינו לפי שהוא אותו המהות כו'. דבזה שהן מחולקים בעצם מהותם הנה במדרי' התחתונה לא יהי' לעולם המהות דהמדרי' העליונה כו', והיינו דבחי' התאמתות דחכ' לא יהי' בבינה כמה שיהי' התרחבות האור דבינה כו', רק שע"י הקדמת ההשגה כשבא אל נקודת התמצית וע"י העמקת הדעת בהנקודה איך ומה היא יכול לבוא לידי התאמתות בהענין כו' כמ"ש במ"א, ואז כשבא לידי בחי' ההתאמתות ה"ה למע' מהשגה כו', והיינו לפי שאינו אותו המהות כו' (וגם מ"ש באוצ"ח דכשם שפנימיות אבא פנימיות עתיק כמו"כ פנימיות בינה פנימיות עתיק, י"ל דמ"מ בכ"א הוא כמהותו, דבאבא הוא כמהות בחי' ומדרי' החכ' ובבינה כפי מהות ומדרי' הבינה (וי"ל דעתיק שהוא בחי' תחתונה שבמאציל וכנודע דעתיק הוא ל' העתקה כו' ה"ז בחי' שלימות העצמית, ובא בכל מדרי' כפי מהותה, והיינו שמשלים בבחי' שלימות עצמי כל מדרי' כפי מהותה וכמו ואנת הוא שלימו דכולהו כו'), וע"ד המבו' במ"א דפנימיות חכ' ופנימיות בינה הן ב' היחודים דה' אחד מלמטלמ"ע ומלמעלמ"ט כו' ועמ"ש באמ"ב בענין יורה ומלקוש כו'). אבל בבחי' ריבוי ומיעוט שבהם יכול להיות שבהמיעוט יאיר האור בבחי' ריבוי כנ"ל והיינו לפי שהוא אותו המהות כו'.

קיצור. ועדיין צ"ל והלא יש ע"ס גם בעיגולים עיגול הכתר ועיגול החכ', גם יש בהם מעלה ומטה, וגם בכל עיגול יש מעומ"ט, דבתיקון הפגמים מחלק העליון שבעיגול הוא דחיית יניקת החיצונים ונטילת החיות הנבלע בהם, ומחלק התחתון הוא מילוי חסרון האו"פ, אך י"ל דמעומ"ט זה הוא בריבוי ומיעוט, וכבר נת' דגם באו"פ עיקר המעומ"ט הוא בעצם מדריגתן, דבזה בחי' הבינה לא תהי' לעולם במדרי' החכ' (וגם בפנימיותם שהוא כמו פנימיות עתיק י"ל שמחולקים), אבל בריבוי ומיעוט אין זה מעומ"ט, ויכול להיות ריבוי האור בבינה כמו בחכ', וכמו בנקודת התמצית.

ד"ה בסוכות תשבו כו', תער"ג

בס"ד. ליל ב' דחה"ס, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

ד.

ענין ההתחברות, שאדם יתחבר עם דבר שחוץ ממנו, הוא בכוחות הראיה והשמיעה.

כוח נוסף שגורם התחברות של דברים שונים עם האדם הוא כוח הדעת. דעת היא התקשרות. אבל ההתקשרות של דעת היא דמיון בשני חלקים. החלק הראשון שאדם משער לעצמו דבר על־פי הבנתו, והחלק השני שאדם מתאר לעצמו דבר שראה ושמע.

בשני החלקים, למרות שהאדם מרגיש איך הוא מחובר וקשור לדבר אותו הוא מתאר לעצמו, אבל מה שהוא מתאר במחשבתו, אין זה אלא ציור. אך ההתחברות שנעשית על־ידי ראיה ושמיעה היא לא רק דמיון, אלא הוא מחובר עם עצם הדבר שהוא רואה ושומע.

על דרך משל, כשאדם רואה בית עם כל החדרים וכלי הבית השונים, כל מה שהוא רואה אין לו ערך ביחס לאדם. כל הדברים האלו הם דומם והאדם הוא מדבר, ואין ערך בין אחד לשני. אבל על ידי הראיה נעשים הדברים שאינם בערך לאדם מחוברים עמו.

כך גם בנוגע לכוח השמיעה הפועל התחברות בין שניים שהם רחוקים זה מזה. כששומע את קולו ודבריו של הזולת, דיבוריו של הזולת וקולו מתחברים עם השומע.

כוחות הראיה והשמיעה הם הפועלים את ההתחברות.

לכוחות ראיה ושמיעה יש, בנוסף לאמור, גם את התכונה שהם גורמים התעוררות. כשרואים דבר, הראיה משפיעה, כמאמר[14] העין רואה והלב חומד, כיון שכוח הראיה גורם להתעוררות, שמתהוית תשוקת הלב בחמדה גדולה.

כן הוא גם ביחס לכוח השמיעה, שעל־ידי זה שאדם שומע את הקול ואת הדיבורים של הזולת המדבר דבר חכמה ושכל, מתהוית אצל השומע תוספת מסוימת בהבנתו.

לפני ששמע את ההשכלה הוא לא ידע אותה, וההשכלה נוספה לו על ידי כוח השמיעה. בנוסף לכך, כללות כוח השכל שלו התחזק על־ידי ההשכלה החדשה ששמע, כי בכל הבנה שאדם מבין שכל, כללות השכל נהיה אצלו יותר חזק ועדין.

זהו "הנוטע אוזן הלא ישמע, אם יוצר עין הלא יביט".

מכוחות הראיה והשמיעה ניתן להבין כי ה' יתברך ברא את העולם ומנהיגו בהשגחה פרטית.

אף שכוחות הראיה והשמיעה הם רוחניים, תכונתם היא שעל ידם הוא מתחבר עם דברים כאלה שאינם בערך אליו.

כן הוא גם ענין הראיה והשמיעה למעלה, שעל ידם נעשית ההתחברות של כל הנבראים עם אלקות, שעל ידי התחברות זו נוספת חיות לכל הנבראים. וזהו גם החילוק בין ראיה ושמיעה שלמעלה, לראיה ושמיעה שלמטה.

כמה שאדם יביט על דבר, לא תתוסף על־ידי הראיה כל חיות בדבר שעליו הוא מביט. אבל על־ידי הראיה והשמיעה שלמעלה נוספת חיות בדבר.

קיצור. דעת, כוח השכל השלישי, הוא גם בעל תכונת חיבור, אבל אין זה אלא כמו בדמיון, והדבר בא במאמץ רב. תכונות החיבור של ראיה ושמיעה הן בעצם הדבר, והן משפיעות על האדם, לכן דוד השתמש במשל מכוחות הראיה והשמיעה כדי לבאר את ענין ההשגחה הפרטית, שזהו מקור החיות של כל הנבראים.

* * *

וזהו "בינו בוערים בעם וכסילים מתי תשכילו".

בזוהר[15] נאמר שפסוק זה מדבר על אלו שאינם לומדים תורה. אבל אלו הלומדים תורה — לאלה יש את ההבנה להבין את החילוק בין כל הדברים שאנו יודעים בכוחות הנפש וכפי שדברים אלו הם באלקות.

אכן, "ומבשרי אחזה אלקה", אבל אין זה אלא משל, שהנמשל הרבה יותר נעלה, ורק אלו הלומדים תורה יודעים רוממות זו, כפי שהיא באלקות, מכיון שהתורה היא חכמתו של ה' יתברך.

גם מי שלא יכול ללמוד בעצמו, עליו להאזין ללימוד שמלמדים, ולחזור וללמוד שוב ושוב, עד שיוכל ללמוד תורה בעצמו.

הנוטע אוזן הלא ישמע [מרחשון ה'תש"ב]

14) רש"י שלח טו, לט.

15) ראה לעיל ע' 34, ובנסמן בהערות שם.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

ז. דרכי החסידים מיוסדות, שהחיצוניות תהיה לפי אופן הפנימיות, כדי שמהחיצוניות יבואו לפנימיות, ושהפנימיות תאיר את החיצוניות, שתיעשה כלי קיבול לפנימיות, וכן יש להשתדל לראות את המתרחש מרחוק.

כל תנועה של חסיד, צריכה להיות ספוגה בדרכי החסידות, שהלימוד וההנהגה מביאים להתוועדות חסידית ולהתעוררות ניגון חסידי.

ח. מהשלל שהביא אתו הוד כ"ק רבינו הזקן מהוויכוח הגדול במינסק, היה החסיד ר' אייזיק מויטבסק. כמה מניינים אברכים, לומדים מופלגים, נסעו אז עם הוד כ"ק רבינו הזקן לליאזנא. ר' אייזיק האריך ימים, והחסיד רשב"ץ עוד ראה אותו.

החסיד ר' אייזיק אמר:

חשבנו שהרבי – הוד כ"ק רבינו הזקן – יגלה לנו אוצרות של תורה. חשבנו שהמלאכים מקנאים בנו, לא היה חסר לנו שום דבר, לא ידענו שחסר לנו. אך בבואנו לליאזנא, פתח בפנינו הוד כ"ק רבינו הזקן שני חלונות, חלון אחד – להוציא את הטומאה, כחלון בבית אטום, שלא תהיה טומאה שבוקעת ועולה, כלומר: להוציא מתוכנו עניין הישות וגסות הרוח, שנאגר בנו ממאות דפי הגמרא שלמדנו עד אז, ועל זה הוא פתח לנו חלון להוציא את הטומאה, וגם פתח בנו חלון שני, להכניס את האור.

ט. הפגישה הראשונה[8] של הוד כ"ק רבינו הזקן עם החסיד ר' יוסף כל־בו, נערכה כשהוד כ"ק רבינו הזקן הלך מעיר לעיר לצורך עניניו בהסתר, ובעברו את העיר שקלוב. מזג האויר היה אז סוער מאד, סופה גדולה וקור עז, הוד כ"ק רבינו הזקן נכנס לבית המדרש הגדול בשקלוב באמצע הלילה, עם החבילה והטלית־ותפילין שלו, כדי להתחמם – ונעמד ליד התנור. באותו בית־מדרש היו מעמדות ולמדו במשך כל הלילה. הוד כ"ק רבינו הזקן האזין למדובר בשיעור שנאמר אז שם, התערב בלימוד והראה חריפות ובקיאות גדולה. בין הלומדים שם היה גם ר' יוסף כל־בו, והם התפעלו מאד מגאונותו של הוד כ"ק רבינו הזקן, אך לא ידעו מי הוא, כפי הידוע סיפור המעשה בזה באריכות.

מאוחר יותר כשהוד כ"ק רבינו הזקן נפגש פעם שניה עם ר' יוסף כל־בו ביחוד, והם דיברו בענייני לימוד, הזכיר ר' יוסף כל־בו בדבריו את הבעל־שם־טוב בביטול חריף, ענה לו על כך הוד כ"ק רבינו הזקן:

עליכם לדעת, שגילוי הבעל־שם־טוב הוא למעלה מעלה מגילוי אליהו. ר' יוסף כל־בו נאלם דום בתמיהה גדולה, כיצד אפשרי הדבר? אומר לו הוד כ"ק רבינו הזקן: זוהי גמרא מפורשת. ר' יוסף כל־בו התפעל עוד יותר, שכן כל סוגיות הש"ס היו ברורות ובהירות אצלו כאילו רואה אותן לפניו בעיניים, וראיה על הדבר הזה – אין הוא יודע היכן היא נמצאת בש"ס.

אומר לו הוד כ"ק רבינו הזקן: רבותינו ז"ל אומרים[9] "מכריז אליהו קמיה, פנו דרך לבר ליוואי". "ליוואי" מלשון התחברות, ההתחברות של אלקות עם נשמות ישראל. מורנו הבעל־שם־טוב חיבר אלקות עם נשמות ישראל, שגילויו יהיה בביאת המשיח, ומורנו הבעל־שם־טוב גילה זאת. הרי ידוע[10] כשאליהו ז"ל גילה סוד, "מחיוהו שתין פולסי דנורא", ואילו מורנו הבעל־שם־טוב גילה את סוד המשיח, ולא זו בלבד שלא הענישו אותו, אלא אדרבה הוא קיבל ברכה על כך, שהגילויים שלו יהיו עד עולמי עד, עד ביאת משיח צדקנו – הרי שגילוי הבעל־שם־טוב למעלה מגילוי אליהו ז"ל.

ר' יוסף כל־בו שאל אז את הוד כ"ק רבינו הזקן: אבל איזו שייכות יש לכם, כדור שלישי, אל הבעל־שם־טוב?

ענה לו הוד כ"ק רבינו הזקן על כך: ידוע מאמר רבותינו ז"ל[11] "מרובה מדה טובה ממדת פורענות", כן ידועה השקלא־וטריא בגמרא[12] "ניצוק הוי חיבור או לא הוי חיבור", ומסקנת הגמרא היא, ש"ניצוק הוי חיבור", כך הוא בדבר איסור, ומכל־שכן בקדושה, שהרי "מרובה מדה טובה". מורנו הבעל־שם־טוב יוצק עלינו תמיד דבריו הקדושים עד ביאת המשיח, ממילא הרי "ניצוק הוי חיבור" ועל־ידי־זה מחוברים ומקושרים אליו.

כל זה פעל חלישות כללית על ר' יוסף כל־בו, עד שזה השפיע עליו שלאחר מכן נסע לליאזנא להתקרב אל הוד כ"ק רבינו הזקן, ונעשה אחד מחסידיו הגדולים.

י. הוד כ"ק רבינו הזקן ידע איך למצוא את הדרך

8) ראה לקו"ד כרך ב' רלו, א. ואילך.
9) כתובות עז, ב.
10) ב"מ פה, ב.
11) סוטה יא, א. סנהדרין ק, ב.
12) ע"ז עב, א.

אל כל אחד למה שהוא שייך. הוא ניסר אותם, "גפן ממצרים תסיע"[13], הוא נטל גם את השרשים ונטע אותם במקום חדש ובקרקע חדשה, לא כמו ענין ההרכבה.

יא. הגמרא מציינת שמותיהם של הרבה מלאכים, ועל מלאך מט"ט ש"שמו כשם רבו"[14] כתוב, שכותב זכותן[15] של ישראל ומלמד תינוקות של בית רבן[16].

ברצוני לדבר בשפה האמריקאית. לכל דבר ה'ספעשעלטי' שלו, ה'ספעשעלטי' של מלאך מט"ט היא מה שהוא "כותב זכותן של ישראל ומלמד תינוקות של בית רבן", מיהו העושה זאת - מלאך מט"ט ש"שמו כשם רבו".

כיום זקוקים כל בני ישראל להצלה. לכן ישתדל כל יהודי להירשם בספר הזכות של מלאך מט"ט, על ידי לימוד עם תינוקות. אך כיצד יכול כל אחד ללמוד עם תינוקות? אלא יעשה ויפעל כל אחד בחינוך של יראת שמים, על ידי כך יירשמו בהיכל הזכות של מלאך מט"ט.

עומדים אנו כעת ליד פיסגת הר. כשמטפסים על הר ומגיעים קרוב לפיסגתו, מגייסים אז את כל הכוחות. שהרי יכולים חלילה להיות נסוגים אחור או ליפול. עומדים אנו כעת כמה צעדים מפיסגת ההר, ויש להתאמץ להגיע לפיסגה, וזאת על ידי לימוד עם תינוקות דוקא. בן־תורה על ידי מאות דפי הגמרא שלו וחידושיו, אינו יכול להגיע לפיסגת ההר, רק על ידי לימוד עם תינוקות דוקא, על ידי זה זוכים להירשם בספר הזכות של ישראל, ועל ידי זה דוקא תהיה ההצלה.

יב. יש לפעמים, כשריבוי ומיעוט אינו נוגע, על־דרך מה שכתוב[17] "אחד היה אברהם", שפירושו הפנימי הוא, אברהם היה בבחינת "אחד", והפירוש הפשוט הוא שאברהם היה בבחינת "אחד". כך גם ישנם בבני ישראל כהנים לויים וישראלים, אך העיקר הוא האחדות, "גוי אחד בארץ"[18], כך גם באלקות ישנן כמה מדריגות, טבע, למעלה מן הטבע, איך שהלמעלה מן הטבע נמצא בטבע, איך שהטבע עולה בלמעלה מן הטבע, מכל־מקום הרי ישנו היחוד.

התוצאה של ריבוי היא, שהאחד סומך על השני, אך מצד האחדות יודע כל אחד את חלק העבודה המוטל עליו לעשותו, והוא יודע שאם הוא לא יעשה חלק זה - הדבר לא ייעשה.

בזמנים עברו, חסידים לא חיפשו אחרי ריבוי, וידעו שאין לסמוך על השני, כל אחד צריך לעשות בעצמו, ואם הוא לא עושה את המלאכה - אף אחד לא יעשה אותה עבורו.

יג. באברהם אבינו כתוב[19] "כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", וזאת אחרי הנסיון של העקידה, לפני־זה הוא נקרא[20] "אברהם אוהבי", ועל ידי הנסיונות זכה להיקרא "ירא אלקים", שלאמיתו של דבר ישנה יראת־שמים בכל אחד מישראל, כפי שהרבי מסביר ב"תניא" - בשיעורים של ימים אלה.

שואלים אותי, מדוע אני כותב במכתביי על כל אחד התואר "איש ירא אלקים". טעמו של דבר הוא, שכן כל יהודי יש בו יראת שמים. צריכים לעורר אותה, אלא שהוא סומך על השני. כשמנענעים אותו - מתגלית היראה, אך אנו רוצים שלא נזדקק לכך.

יד. באברהם אבינו כתוב[21] "וירא את המקום מרחוק", בלי וא"ו - זה "מרחק". אחרי ה"וישכם אברהם בבוקר" ו"ביום השלישי וישא אברהם את עיניו", כתוב "וירא את המקום מרחק" - שבגשמיות אין זה כל כך רחוק - הוא ראה אז את המרחק כמה זה רחוק. כל בני ישראל לומדים 'מדרש', ויודעים שהשטן התחפש בגדר של אבנים, במים וכו', וכשאברהם אבינו הגיע לזה, רק אז ראה את המרחק.

טו. בתורה נקראת תורתנו הקדושה "תורה", בתרגום ובזוהר נקראת התורה "אורייתא", נוטריקון אור־ייתא. בש"ס משנה וגמרא היא נקראת "תורה". "תורה" נוטריקון תור־ה', ה' עילאה ה' תתאה. למרות שזה הרי גליא שבתורה, בכל זאת הה' בהעלם. לפעמים נזכרת גם בגמרא המלה אורייתא, להורות על פנימיות התורה.

טז. בזמנים עברו, אצל חסידים היו נוהגים אחרי התוועדות לדפוק בשולחן ולהכריז: מכאן מודעה רבא לאורייתא 'אור ייתא', במה הולכים ומה לוקח כל אחד אתו.

יז. מנהג לנגן ב'שמחת תורה' וב'אחרון של פסח' את ניגונו של הסבא משפאלע "האפ קאזאק" - ויש לנגנו כעת.

---

13) תהלים פ, ט.
14) סנהדרין לח, ב.
15) חגיגה טו, א.
16) ע"ז ג, ב.
17) יחזקאל לג, כד.
18) שמואל־ב ז, כג.
19) בראשית כב, יב.
20) ישעיה מא, ח.
21) בראשית כב, ד.

יח. כשאני מדבר אודות חסידים, אין כוונתי על 'חסידים מוכרחים'. 'חסידים מוכרחים' הם אלה שגם הוריהם היו חסידים, כיוון שהוריהם קיבלו על עצמם מנהגים, הרי הם חלים גם על ילדיהם, אך זה נקרא 'חסידים מוכרחים'.

יט. 'אחרון של פסח' הוא הגילוי של משיח, וההכנה לכך היא תשובה, שהרי כל גילוי זקוק להכנה, כמו אכילת מצה שמביאה את הגילוי של מלך מלכי המלכים הקב"ה. על הפסוק[22] "ורוח אלקים מרחפת" נאמר במדרש[23] זה רוחו של משיח, באיזו זכות ממשמשת ובאה, המרחפת על פני המים, בזכות התשובה שנמשלה למים, שנאמר[24] שפכי כמים לבך". הכוונה בתשובה זו היא על־דרך הענין הלוך וגעה וכו', שזה מעומק ופנימיות הנפש, וזהו הכנה לגילוי המשיח.

כ. (נמסר להאחים ק. שי') כשיגיע הזמן של יציאת מצרים הפרטי שלהם, שיהיה "יצאו ברכוש גדול".

אחרון של פסח, בסעודה

22) בראשית א, ב.
23) בראשית רבה, ב, ה.
24) איכה ב, יט.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ע"ט – הבעל־שם־טוב בסלוצק

ר' ברוך מוויאזין ושני בניו שהו אצל ר' ישראל בעל־שם־טוב בטלוסט משך חודש ימים.

כאשר שבו הביתה לאחוזתם אשר ליד סלוצק, החל ר' ברוך להתכונן תיכף ומיד לצאת לדרך לעבר ארץ ישראל, כפי שהורהו הבעל־שם־טוב.

הוא ובניו הכירו כבר היטב את דרך החסידות של ר' ישראל בעל־שם־טוב.

עתה מסר ר' ברוך מחדש את עסקיו ורכושו לבניו, כמו כן העביר להם גם את נחלתו הרוחנית - הישיבה.

ישיבה זו הייתה כבר קיימת ארבעים שנה. ואם בתחילה - מעת היווסדה - הכינה הישיבה תלמידים שיוכלו לקלוט את שיטת הנסתרים והמקובלים, הרי עתה החלה הישיבה להכין תלמידים אשר יוכלו לקלוט את שיטת החסידות.

ר' ברוך ציווה לבניו שימשיכו לנהל את הישיבה באותו כיוון רוחני כפי שהוא ניהלה, ושיישארו צמודים לדרכו של ר' ישראל בעל־שם־טוב.

לפחות פעם בשלוש שנים היו צריכים לנסוע לבעל־שם־טוב.

כאשר סיים ר' ברוך את כל הכנותיו לקראת נסיעתו לארץ ישראל, עזב את אחוזתו ושוב נסע לבעל שם טוב. לאחר ששהה אצל הבעל־שם־טוב ארבעה שבועות, נסע משם לארץ ישראל.

הבעל־שם־טוב מסר בידי ר' ברוך שליחויות רבות לארץ ישראל. אך לא מוכרות לנו מה היו שליחויות אלו. כן לא מוכרות לנו מה היו המשך קורותיו של ר' ברוך בארץ הקודש.

אפשר רק לשער, שר' ברוך הפיץ בארץ הקודש את דרכו החדשה של הבעל־שם־טוב, ועמד בחילופי מכתבים עם הבעל־שם־טוב.

לא חלפו שלוש שנים ובניו של ר' ברוך נסעו שוב לטלוסט לבעל שם טוב, כפי שציוום אביהם. ועל שכמם הטיל הבעל־שם־טוב משימה חשובה.

הבעל־שם־טוב הורה להם:

שכאשר ישובו לביתם, שישכרו את כל הרכוש השייך לנסיך ראדזיויל על נהרותיו, טחנותיו, המלבנות והפונדקים שבהם על כל מתקניהם. ואשר בכל זה יתיישבו יהודים כדי שיהיה להם מקור לפרנסה.

"כאשר תהיה ליהודים פרנסה" אמר הבעל־שם־טוב "יוכלו להתמסר טוב יותר לעבודת השם יתברך".

כמו כן אמר הבעל־שם־טוב לבניו של ר' ברוך כי הגיעה העת, שיעבירו את הישיבה לעיר סלוצק עצמה.

סלוצק, עירם של המתנגדים הקנאים, בהתחלה מתנגדיהם של הנסתרים והמקובלים, ולאחר מכן של החסידים, השתנתה רבות. שוב לא היה הכרח שישיבה כמו זו שהחזיקו ר' ברוך ובניו צריכה הייתה להתרחק מסלוצק. היה כבר אפשר להחזיק את הישיבה בסלוצק עצמה ללא כל חשש.

ציווי זה קיימו בניו של ר' ברוך. הם בנו בסלוצק בניין גדול, אליו העבירו את הישיבה.

בחודש סיוון שנת ת"ק התקיימה חנוכת הבית של בניין זה.

לכבוד מאורע זה היה יום זה "יום־טוב" גדול.

בניו של ר' ברוך הביעו משאלה, שר' ישראל בעל שם טוב יבוא לחנוכת הבית של הישיבה. זוהי שעת הכושר שלסלוצק "המתנגדית" תהיה היכרות עם מנהיגה של השיטה החסידית החדשה.

הבעל־שם־טוב נענה להזמנה, ונסע לסלוצק בה שהה חודש ימים.

סלוצק כבר לא הייתה אותה עיר כפי שהייתה בזמן שר' אדם בעל שם שהה שם. הקנאים לא התנפלו על הבעל־שם־טוב. ואפילו אם היו בעיר מתנגדים, לא הייתה להם את ההעזה וגם לא את הכוח לצאת בסערה נגד הבעל־שם־טוב וחסידיו.

בחודש זה בו שהה הבעל־שם־טוב בסלוצק, הגיעו אליו חסידיו מרחוק ומקרוב.

סלוצק הפכה להיות מקום־מפגש לחסידים. בה שמעו דברי תורה חדשים מהבעל־שם־טוב, ותלמידיו הקרובים קבלו כל אחד שליחות חדשה.

לסלוצק הגיעו אז כדי לפגוש את הבעל־שם־טוב גם החסידים הנסתרים מהעיירה הארקי, אשר משם היה מוצאו של ר' יצחק שאול חתנו של הנפח מדוברומיסל. ממנו שאב ברוך - אביו של מייסדה העתידי של חסידות חב"ד - את ידיעותיו הראשונות אודות הבעל־שם־טוב ושיטתו החדשה בעבודת הבורא.

מדברי ר' יצחק שאול, שמע ברוך שגם ר' ניסן - אביו של ר' יצחק שאול - הגיע אל הבעל־שם־טוב בסלוצק.

ר' ניסן רשם אז דברי תורה רבים של הבעל־שם־טוב, והיה חוזר עליהם לאחר מכן מפעם לפעם. ר' יצחק שאול מסר "תורות" אלו לברוך הצעיר.

באופן כזה חש ברוך עצמו לפתע קשור - ולפחות קרוב - אל הבעל־שם־טוב וחסידיו.

כל סדר קבלת הנהגת הנסתרים והמקובלים בידי הבעל־שם־טוב נהייתה נהירה לברוך. הייתה לו גם ידיעה איך צמחה החסידות מהנסתרים והמקובלים הקודמים ומה חידש בה ר' ישראל בעל שם טוב.

ר' ברוך וויאזנער, אשר אודותיו סיפר לו רבות ר' יצחק שאול, היה עבור ברוך הצעיר החוליה שקישרה כמה דורות של בעלי שם. החל מרבי אליהו הבעל שם מוורמייזא, ולאחריו ממלא מקומו ר' יואל הבעל שם מזאמושטש, אשר ממנו עברה ההנהגה לר' אדם בעל־שם מראפשיץ ועד לאחרון ר' ישראל בעל שם טוב עצמו, אשר תחתיו התפרסמה הנהגת החסידות והחלה להתפשט בכל תפוצות ישראל.

ר' ברוך הצעיר היה מהרהר עתה רבות. האם הוא מצא את הדרך החדשה בעבודת הבורא אשר אותה כל־כך חיפש?

האם אמנם בחר הקב"ה בר' יצחק שאול - חתנו של נפח יהודי פשוט ואשר הוא [=ר' יצחק שאול] גם קיבל על עצמו את מלאכת חותנו - להכניסו [=את ברוך] לדרך החסידות?

ברוך חש כבר מזמן, אשר כדי למצוא את מה שחפצה נשמתו הצעירה לדעת, אין הוא חייב ללכת דווקא לאלו אשר שמם הולך לפניהם בידענותם ובלמדנותם ומתגאים בתורתם. לעיתים קרובות מצא מענה על הרבה משאלותיו שהטרידוהו, אצל יהודים פשוטים - יהודים בעלי לב ורגש.

אצל ר' יצחק שאול הוא מצא את כל אשר אוותה נפשו. הוא היה למדן, צדיק ונוסף לכך בעל מדות נדירות. הוא לא רצה לעשות את התורה "קרדום לחפור בה". הוא הרוויח את לחמו "בזיעת אפיו" על ידי עבודה בנפחייתו של חותנו.

היה לו לר' יצחק שאול כל כך הרבה לספר, וכל כך הרבה לגלות, וברוך קלט את הכל. כצמא הרווה את עצמו - ברוך - בכל דברי הנפח הצעיר אשר היה חסיד נלהב של ר' ישראל בעל־שם־טוב.

האם נחוצות לו - לברוך - ידיעות נוספות?

ואולי צריך הוא בעצמו לצאת לדרך ולהגיע אל הבעל־שם־טוב?

הוא - ברוך - היה עדיין מאוד צעיר. הוא עזב את משפחתו.

מאחותו דבורה לאה אשר כל־כך חפצה שהוא, ברוך, יחגוג אצלה את הפסח בוויטעבסק שם הייתה דרה עם בעלה ראש הישיבה ר' יוסף יצחק - אך ברוך השתמט מהם, כאשר הוא אינו מוצא לעצמו כל הסבר.

ליבו משכו להיות בדבראמיסל אצל הנפח וחתנו ר' יצחק שאול, ממנו יכול היה לשמוע אודות החסידות ומנהיגה.

לברוך היה נראה, שהוא גילה אצלם עולם חדש, ואשר לולא פגשם היה עולם זה מוסתר ונעלם ממנו.

למען האמת, הרי גם מאחותו שלו ואפילו מבעלה, היה יכול לגלות - לו הייתה להם היכרות

קרובה יותר - שלכל משפחתו הייתה שייכות לאותם שיטות ביהדות שסללו את הדרך וממש הובילו לשיטת החסידות.

תשוקתו של ברוך להיות נע ונד, הובילה אותו לנכר כאשר היה עדיין ילד צעיר, יתום מאב ומאם.

אך אחותו הייתה יכולה לספר לו דברים רבים שהיו מועילים לו בעת חיפושיו אחר עניינים שיפיחו בו רוח חיים רעננה והתקשרות מחוזקת לתורה ומצוות.

ברוך היה לא רק מנוכר למסורת של משפחתו אלא גם לאחותו היחידה, אשר מסורת זו הייתה חקוקה בזיכרונה ואפילו רשומה אצלה בכתב. כך שתמיד יכולה הייתה לספר לו סיפורים מרתקים שהיו מהווים עבור ברוך תגלית של ממש.

אגרות קודש

ב"ה, א' כ"ו מר"ח רפ"ב

כבוד ש"ב ידידי יקירי הנכבד ומרומם
וו"ח אי"א מו"ה שמואל שי'

שלום וברכה,

במענה על מכתביו מב' וירא וא' חיי, נהנ[י]תי מאד מאשר קראתי הנא' במכתבו מפורש, בדבר התעסקותו לטובת הענינים, בהרמת התורה ומצבן של ישראל ה' עליהם יחיו בנאומיו, ואת אשר שמעתי מאת ר' מנוחין ועוד, אשר דבריו נשמעין בחיבה, ועושים רושם טוב, טוב הוא מאד, וטוב בכל טוב יושפע למו בכל אשר ישאל לבבו הטובה, וירוממהו האל מעלה מעלה, ויצליחהו בהצלחה מופלגה בכל אשר לו, אשר יוכל לשקוד בטובת אחינו הזמני והנצחי, כי זה כל האדם באשר הוא אדם חלק אלקה ממעל, ויכניס א"ע בזה יותר ויותר והאלקים יעזרהו בעזר בלתי מוגבל.

את אשר שאל וכותב וגם יש הרבה ענינים שנוגע לדעת ממצבו הנני עונה לו בזה בצעטיל מיוחד (אשר בקשתי כי לאחר קריאתו ישרפנו כי למה זה יתגלגלו דברים נפשיים ברחובות קרי' כי את אשר אגיד למו לא אגלה לזולתו).

בדבר שתי שאלותיו, הא' דבר נסיעתו למאסקוא, והב' דבר נסיעתי, והתראותינו.

שאלות כאלו דורשים פתרון מקורי ויסודי, אשר הי' מתבאר יותר בדיבור מבכתב, אבל עלינו להתחשב בכל עת לתווך את הראוי והאפשרי, ראוי הי' לעשות כמה וכמה ענינים אשר היו מביאים תועלת רב בעזה"י בהרמת קרן ישראל, קרן התורה וקרן היהדות, וכאשר הננו באים בקירוב יותר לזה, הנה האפשרי טופח על פנינו ומעכב בעדינו, ואז הננו נסוגים לאחור גם מן הראוי שיש עליו אפשרי. וזאת צריכה להיות עבודתינו לבלי העמיס כ"כ ולהגדיל את הראוי, כ"א כפי אופן האפשרי, ואז בא הראוי בתקנתו, ובחיות רב, ומוליד אפשרי יותר גדול, ומתרחב חוג הפעולה לטוב, והיא שליבת התעמולה וההסתדרות אשר מעת לעת תתגדל ותתחזק. ואשרי האיש שככה לו, ומאזני פלס בידו לתווך ביניהם ודעתו חזקה לעלות משליבה לשליבה בסולם העבודה והחריצות.

ראוי הי' כי בכל עיר ועיר יהי' ועידת אנשי מעלה (אשר דעת להם לדעת מהנוגע לחיי עמנו הזמני הוא החומרי, והנפשי בלימוד והדרכה וחינוך) ומורים בראשם, אשר יסדרו, מוסדות החסד הנהוגות בקרב עמינו העתיקה, ויתנו לבם ונפשם על מקור חיי הלאום כולו, הוא הכנסת והמדרש, בית הכנסת הוא מעין מים זכים בחיבת הקודש, והתלהבות הנפש, הלוהטת בכל אחד ואחד מעמינו, ובאם שיסודר בסדר הראוי, הנה שם ימצא חיים ואושר מהשוע בתורה ועבודה עד העני בדעת שבישראל, כי שמה (בהיות הכנסת בנוי על תלו) ימצאו שיעור גמרא בלימוד עיוני, שיעורי משניות והלכה בשו"ע, אגדת עין יעקב, פרקי אבות ומדרשים, למודי דא"ח לשגשג הנפש ולסייע עליצותה ושאיפותה, וגם אגודת מזמרי זמירות מלך ישראל ומנעימותיו בלב טהורה ועדן הנפש.

המדרש, כאשר יהי' מסודר, הוא מעין מי התורה, חיי הלאום הקדוש, גאונו והדרתו. החדר, בו יבואו ילדינו עם

לבותם הטהורות, וכשרונותיהם הנעלים, לשמוע וללמוד שיח אבות אבותינו, הנאמר לנו מאת אלקינו בטהרתה ובשכלולה, בו ינקו אורחות חיים בחיי עבודת השכל ע"י מלמדים להועיל, ובו ימצאו אושר אלקי בקנין מדות המנושאות, ממנו יבואו ויעלו להשיעור, לשמוע שיעור בגמרא, ופרק בהנהגת אדם עם חבירו, וקנין מעלת השכל ומדות ישרות, עד בואם להישיבה מקום פנס התורה מאיר באור אלקי וחיים שכלים אין סוף, וימלאו כדי שכלם ממי החכמה העמוקה, חכמתו ורצונו ית' הנאמרת מפורשת בדעה רחבה ובשכל מזהיר, ויעלו מעלה מעלה בידיעה, ובפועל טוב, אשר בגלל כל אלה הי' עם הקדש עולה מיום ליום בסולם הצלחת הנפש אושרו וטובו, אשר זה רק זה הוא קנין עמינו מלפנים, וגם כהיום, יברכהו האלקים.

ראוי הדבר כי בכל עיר ועיר יהי' הרב ובעלי תורה מנצחים על עבודת משמרתם בהרמת התורה, מוסדי החדר, החזקת הישיבות (אשר מחוצה להן), העמדת קופת הרמב"ן (הנהרס עתה לגמרי), השגחת עין פקיחא בהנוגע בטהרת עם קדשינו, באכילתו (בבשר, וגם במאכלי חלב כשרים), בשמירת הדת והמועד.

וראוי הדבר כי ימצאו עסקני הציבור אשר יאגדו כל אלה לאחד, כי עיירות מדינה אחת יתדברו הם יחדיו ויעוררו זה את זה, וכל עיר פלכית תעשה תעמולה בערי המחוז, והמחוז בכל ערי השדה, והעיירות בהמושבות החונים עלי', ועל כולם הי' מרכז אחד משפיע בהתעוררותו, ושיתוף כחו בכל אשר יוכל להיות בעזר מקום אחד ממקום אחר מפנים המדינה, ולהיות בא כח כל המדינות להתיצב באגרותיו ודרישותיו מאת אחינו היושבים חוצה להיות בעזר אחיהם היושבים בפנים המדינה ולמלאות מחסורם באשר יוכלו. וכמו כהיום אשר המחסור בספרים הולך וגדול, אין סידורים אין חומשים ובפרט מסכתות ושו"ע, גם קיצור שו"ע בקושי גדול ישיגו, ומדוע לא נוכל דרוש כזאת מאת אחינו שבחו"ל ה' עליהם יחיו, אשר יהיו בעזר ילדינו בנינו ובנותינו שלא ישכחו להתפלל ח"ו.

אבל מה יאמר האפשרי על כל הראוי הנכבד הלזה, ואת אשר ימצא עוד ועוד כמה וכמה ענינים הראויים מאד. ובאמת אין זה רק ראוי כי אם נחוץ ומוכרח, כאשר נאמר כי ראוי לדגים להיות במים אשר בלעדם אי אפשר להם להתקיים, וההעדר הוא מיתתם, כן אנחנו, אין אלו הענינים ר"ל רק ראויים לנו כי אם הכרח אשר בלעדם אי אפשר להלאום הקדוש להתקיים אפילו שעה אחת.

הנותן לב ודעת על כל הנעשה עמנו, במשך השנים האלו, מהתהו אשר בקרבנו, והבוהו אשר יסובבינו, יבהל יפחד וירעוש, הבתי מדרשים ח"ו עזובים, הבתי כנסיות סגורות, החדרים ריקים, וגוף קדוש וטהור, הוא עם קדוש, יסלח לי ה' אם אומר, אשר מפרפר הנהו זעיר שם, כמעונה וסובל מכאובים נוראים, תנועת חיים בו יֵרָאה ועוד מעט וח"ו כו'.

ועתה כאשר כל איש יראה, אשמים רק אנחנו, וכל אלו אשר ביכולתם לעשות מאומה, כי לב ישראל פתוחה היא ת"ל לפנינו ער הוא לכל דורש טוב בדבר הרמת התורה והלימוד, כי כולם נוכחו לדעת, כי רק התורה היא חיי הלאום, וכל אחד מישראל ידו פשוטה לאחוז בהדגל הקדוש והעתיק, אשר אותיותיו מזהירים, "האלקים תורתו ועמו אחד", ורק אנחנו יושבים בחיבוק ידים, מאתנו נמצאים, נמצאים רק מבכים את המצב ונושאים קינה ונהי, וכן כאלו המגביהים עוף להוליד הכל ברגע אחת, אשר שני קצות אלה אין תקוה למו.

עלינו לעשות ככל האפשרי לחלק את המדינות ולבוא בחילופי דברים עם כל עיר ועיר, לעלות מהקל אל החמור. נתחיל מהחדרים והת"ת לאגדם לזרוק את הרפש והטיט, ולתת בהם רוח חיים ע"י מורים טובים, ועם זה בא בדברים עם עוד, שנוכל לסדר שיעורי למוד והדומה.

אשר ע"כ כאשר ת"ל האלקים הצליחו, הנה מלבד זה, את אשר ביכולתו לעשות חיות בעירו (מהאמור בזה מאחר שידונו בכבד ראש בדבר) הן בהת"ת והחדרים אשר הוא נשיאם, יבוא בכתובים בכל העיירות בכל הפלך תחלה, להודע מצבם אי' נמצא ת"ת וחדרים, ולבוא בחלופי דברים עמהם בזה, ואפשר ימצא כי יוכל לעזור להם אי"ה, בכל אופן הי' מביא תועלת רב.

ולדעתי יכול לבוא בחליפות דברים גם בפלכים אחרים כמו פאלטאווע צערניגוב (ע"י ערי הפלך אשר בודאי יש לו מכירים ומיודעים בשם), ובמשך קצר הי' ביכולתו בעזה"י להעמיד שורות ת"ת וחדרים, ובכל אופן הי' אצלו הסתדרות נכונה (ארגעניזאציע) עם כל המקומות.

וכן כתבתי לעוד איזה מקומן, בויטעבסק, מינסק סמאלענסק וכו', ואז היינו מתדברים יחדיו לבחור ועד המשתדל בכל זה והי' מביא בעזה"י תועלת רב בהפרט והכלל.

אין לנו בעולמינו אלא תורה, והשי"ת יהי' בעזרינו והוא יחיינו בתוך כאחב"י ברו"ג.

והנני ידידו ש"ב הדו"ש ומכבדו בן מו"ר,

יי"ש

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת וירא

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא
וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ
לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה: ג וַיֹּאמַר
אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר
מֵעַל עַבְדֶּךָ: ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם
וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם
עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
(לוי) ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת:
ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: ח וַיִּקַּח
חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן
לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
(ישראל) ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר
הִנֵּה בָאֹהֶל: י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת
חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת
פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה
זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח
כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי
בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף
אֶמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: יד הֲיִפָּלֵא מֵיהוָה דָּבָר
לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵּן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ א עמ' 105)

וַיֵּרָא אֵלָיו ה' (יח, א)

מְסֻפָּר עַל הָרַבִּי הָרַשַׁ"ב, שֶׁבְּיַלְדוּתוֹ (בֶּן אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ) נִכְנַס פַּעַם לִזְקֵנוֹ, הַ"צֶּמַח צֶדֶק", וּפָרַץ בִּבְכִי: מַדּוּעַ אֵין ה' נִרְאֶה אֵלָיו, כְּשֵׁם שֶׁנִּרְאָה אֶל אַבְרָהָם? סִפּוּר זֶה מְלַמְּדֵנוּ, שֶׁכָּל יְהוּדִי, אִישׁ אִשָּׁה וָטַף, שַׁיָּךְ לִבְכּוֹת וְלִתְבֹּעַ שֶׁהַקָּבָ"ה יִתְגַּלֶּה אֵלָיו. אַבְרָהָם אָבִינוּ נוֹתֵן אֶת הַכֹּחַ, וְעַל יְדֵי בְּכִיָּה וּתְבִיעָה אֲמִתִּית נִתָּן לְהַגִּיעַ לְכָךְ בְּפֹעַל.

שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי |
יָרֵאָה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צָחָקְתְּ: טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ
עִמָּם לְשַׁלְּחָם: יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי
מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה
לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:
יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־
בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:
כא אֵרְדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי
עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה: כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם
הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי
יהוָה: כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק
עִם־רָשָׁע: כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ
הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן
חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: כה חָלִלָה לְךָ
מֵעֲשֹׂת | כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע
וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ
לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא
בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי
לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: כז וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר
הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר
וָאֵפֶר: כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה
הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא
אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה:
כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם
אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים:
ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־
אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָּא הוֹאַלְתִּי

לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא
יֶחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן
שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה:
לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם
וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה ענ׳ 155)

וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (יח, יט)

יֵשׁ לְהַמְתִּיק אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין "לַעֲשׂוֹת צְדָקָה" לְפָרָשַׁת סְדוֹם, שֶׁכֵּן לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָהּ שֶׁל סְדוֹם אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁלֹּא נָתְנוּ צְדָקָה, כַּכָּתוּב (יחזקאל טז, מט) "זֶה הָיָה עֲוֹן סְדוֹם . . וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה". וּמַה שֶּׁכָּתוּב לְהַלָּן "הַכְּצַעֲקָתָהּ . . עָשׂוּ", "צַעֲקַת רִיבָה אַחַת" - הָעִקָּר בָּזֶה הוּא לֹא הַחֵטְא שֶׁל שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא הֶעְדֵּר נְתִינַת צְדָקָה בְּאֹפֶן קִיצוֹנִי וּמַבְהִיל, הַנְהָגָה שֶׁהֵבִיאָה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים.

שלישי **יט** א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב
וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם
לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה
נָא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ
לֹא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: ג וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ
אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת
אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: ד טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי
סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם
מִקָּצֶה: ה וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ
וְנֵדְעָה אֹתָם: ו וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה
וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: ז וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ:
ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ
אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר
כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי: ט וַיֹּאמְרוּ | גֶּשׁ־
הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט
עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד
וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת: י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת
סָגָרוּ: יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ
בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח:
יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹּה חָתָן
וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־
הַמָּקוֹם: יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה
כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה
לְשַׁחֲתָהּ: יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לֹקְחֵי
בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־
מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי
חֲתָנָיו: טו וּכְמוֹ הַשַّחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים
בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי
בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר:
טז וַיִּתְמַהְמָהּ | וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־
אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו
וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: יז וַיְהִי
כְּהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־
תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה
הִמָّלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא
אֲדֹנָי: יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל
חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי
וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָّלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי
הָרָעָה וָמַתִּי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה
לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָّלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא
מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל ענ׳ 244)

לוֹקְחֵי בְנוֹתָיו (יט, יד)

שֶׁאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת אֲרוּסוֹת לָהֶם (רש״י)

אֵין כַּוָּנָתוֹ לְדִין אֲרוּסָה וְחָלוּת גֶּדֶר אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁהֲרֵי מִסְתַּבְּרָא שֶׁדִּין זֶה הִתְחַדֵּשׁ רַק בְּמַתַּן תּוֹרָה. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ״ם (רֵישׁ הִלְכוֹת אִישׁוּת): "קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק . . מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ . . וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה" (וּבְלַאו־הָכִי תָּמוּהַּ לוֹמַר שֶׁאַנְשֵׁי סְדוֹם הִתְנַהֲגוּ עַל־פִּי דִּין תּוֹרָה). אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ לְשַׁדּוּכִין וּזְמַן שֶׁל הֲכָנָה לַחֲתֻנָּה, וּכְפִי

שֶׁמָּצִינוּ בְּרִבְקָה אִמֵּנוּ, שֶׁ"נּוֹתְנִין לִבְתוּלָה י"ב חֹדֶשׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ בְּתַכְשִׁיטִים".

רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר
הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
כב מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר
עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר:
כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה:
כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית
וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם: כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־
הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי
הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה: כו וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו
וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח: כז וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כח וַיַּשְׁקֵף
עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר
וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן:
כט וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר
אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ
הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט:
ל וַיַּעַל לוֹט מִצֹּעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו עִמּוֹ
כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא וּשְׁתֵּי
בְנֹתָיו: לא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה אָבִינוּ
זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ כָּל־
הָאָרֶץ: לב לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה
עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לג וַתַּשְׁקֶיָן אֶת־אֲבִיהֶן
יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־
אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ: לד וַיְהִי
מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־
שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה
וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע: לה וַתַּשְׁקֶיָן
גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה
וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ:
לו וַתַּהֲרֶיָן שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן: לז וַתֵּלֶד
הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב
עַד־הַיּוֹם: לח וְהַצְּעִירָה גַּם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס
כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב
בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר: ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה: ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת
עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל:
ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי
גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג: ה הֲלֹא הִוא אָמְרָה־לִּי אֲחֹתִי הִוא
וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתֻם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בַּחֲלוֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֻם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ
זֹאת וָאֶחְשָׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן
לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ: ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־
הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־
אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־
לָךְ: ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו
וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־
הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים
אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה: יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת
אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי:
יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־
אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה
אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר
וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי

לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב: טו וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה
נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךָ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת
עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת:
יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וַאֲמָהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ: יח כִּי־
עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ
עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם: ס **כא** א וַיהוָה
פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה
כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר: ב וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן
לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם אֶת־שֵׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ
שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ
בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ׳ 141)

וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר . . וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם (כ, יד)
כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּיֵּס וְיִתְפַּלֵּל עָלָיו (רש״י)

מַשְׁמַע, שֶׁאֲבִימֶלֶךְ בִּקֵּשׁ מְחִילָה מֵאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם מָחַל לוֹ. וְכֵן מוּכָן מִכָּךְ שֶׁלֹּא מָצִינוּ שֶׁאַבְרָהָם סֵרֵב לְקַבֵּל מַתָּנָה זוֹ. וְאַף שֶׁאֲבִימֶלֶךְ טָעַן שֶׁנָּהַג בְּתֹם לֵב, מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ צֹרֶךְ בְּבַקָּשַׁת מְחִילָה, שֶׁכֵּן סוֹף־סוֹף חָטָא חֵטְא חָמוּר בְּיוֹתֵר כְּלַפֵּי אַבְרָהָם, וְכַוָּנָתוֹ אֵינָהּ מְשַׁנָּה עֲבֵדָה זוֹ.

חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת
יִצְחָק בְּנוֹ: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים
כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי: ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל
לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן
לִזְקֻנָיו: ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם
מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק: ט וַתֵּרֶא
שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה
לְאַבְרָהָם מְצַחֵק: י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ
הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה
הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק: יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד
בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־
אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ
כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה
לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא: יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמֶת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם
עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע
בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת
וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם: טז וַתֵּלֶךְ
וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה
אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא
אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קול
הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים | אֶל־הָגָר מִן־
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי
כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קול הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־
שָׁם: יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ
בּוֹ כִּי־לגוי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא
אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנַּעַר: כ וַיְהִי
אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי
רֹבֶה קַשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ
אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ל עמ׳ 104)

צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹקִים, כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי (כא, ו)

מִדָּתוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא גְּבוּרָה, יִרְאָה וּפַחַד; וְאַף עַל פִּי כֵן, שְׁמוֹ מוֹרֶה עַל צְחוֹק וְשִׂמְחָה. בְּטַעַם הַדָּבָר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיִּרְאָה וּבִטּוּל הֵם הֲכָנָה וְהַכְשָׁרָה לְשִׂמְחָה וּפְתִיחַת הַלֵּב בַּעֲבוֹדַת ה׳. וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ מְבַקְּשִׁים: ״וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְעַל יְדֵי זֶה) פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ״.

ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל
שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים
הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
גַּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ:
כה וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר
הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר

אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי
בִּלְתִּי הַיּוֹם: כו וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב
אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדְּהֶן:
כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע
כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי
אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי
לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: לא עַל־כֵּן
קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ
שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים: לג וַיִּטַּע אֵשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם
בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם: לד וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ ב עמ' 681)

וַיִּטַּע אֵשֶׁל (כא, לג)

רֶמֶז יֵשׁ כָּאן, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ נָטַע בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדַּת הַכְנָסַת אוֹרְחִים, לְהַעֲנִיק לָאוֹרֵחַ אֲכִילָה, שְׁתִיָּה, לִינָה (רש"י סוטה י, א). וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (לעיל יח, יט): כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו.

שביעי **כב** א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ
אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־
אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד
הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם
בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו
אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: ד בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־
הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־
לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־
עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ
אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:
ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה
הַשֶּׂה לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ
הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם
אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד
אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל
לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ
יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ
מִמֶּנִּי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: יד וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר
יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם: טז וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־
יְחִידֶךָ: יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת
הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: יח וְהִתְבָּרְכוּ
בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי:
יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו
אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע: פ
כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם
לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַּם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר
אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־
קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־

פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־
הוּא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־
מַעֲכָה:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כ וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם
לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָנִים לְנָחוֹר
אָחִיךָ: כא אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־
קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם: כב וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־
פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד
אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנֶה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם: כד וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־
הוּא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־
מַעֲכָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך לה, עמוד 76 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם מִצְוַת הָעֲקֵדָה בִּשְׁלֵמוּת

וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה

אַל תִּשְׁלַח – לִשְׁחֹט. אָמַר לוֹ: אִם־כֵּן לְחַנֵּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מְעַט דָּם, אָמַר לוֹ: אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, אַל תַּעַשׂ בּוֹ מוּם.

כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי – אָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר לוֹ אַבְרָהָם, אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי, אִתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי "בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע", וְחָזַרְתָּ וְאָמַרְתָּ "קַח־נָא אֶת בִּנְךָ", עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר". אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה, לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, כְּשֶׁאָמַרְתִּי לְךָ קַח - מוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ (כב, יב. ובפירוש רש"י)

וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ (כְּמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים): מַדּוּעַ תָּמַהּ אַבְרָהָם רַק כַּאֲשֶׁר נִצְטַוָּה "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר" וְלֹא לִפְנֵי־זֶה תֵּכֶף כְּשֶׁנִּצְטַוָּה "קַח־נָא אֶת בִּנְךָ"?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבִּדְבָרָיו אֵלּוּ לֹא בָּא אַבְרָהָם לְהַרְהֵר חַס־וְשָׁלוֹם אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה, (וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י לְהַלָּן (סוֹף פרשת שמות) שֶׁאָמַר הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה "הִרְהַרְתָּ עַל מִדּוֹתַי. לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זֶרַע, וְאַחַר־כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתַי"), אֶלָּא דְּבָרָיו בָּא לְפָרֵשׁ דְּבָרָיו הַקּוֹדְמִים:

לְאַחֲרֵי שֶׁאָמַר אַבְרָהָם "אִם כֵּן לְחַנֵּם בָּאתִי לְכָאן, אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" כּוּ', וְנַעֲנָה עַל כָּךְ בִּשְׁלִילָה, חָשַׁב אַבְרָהָם, שֶׁמָּא לִבּוֹ אֵינוֹ שָׁלֵם עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֲקֵדָה, וְאֵינוֹ רָאוּי לְקִיּוּם מִצְוָה זוֹ, וּמִשּׁוּם־הָכִי אֵין מַנִּיחִים אוֹתוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי זֶה, וְלָכֵן - חָשַׁב אַבְרָהָם – לֹא נִתְקַבְּלָה בַּקָּשָׁתוֹ דְּ"אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה", כִּי בָּזֶה הוֹדָה שֶׁאֵינוֹ שָׁלֵם עִם מַעֲשֵׂה זֶה וּמְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי רַק בְּמִקְצָתוֹ;

וּכְדֵי לִשְׁלֹל קֶסֶלְקָא־דַעְתָּךְ זוֹ, הִמְשִׁיךְ אַבְרָהָם לִטְעֹן - "אֲפָרֵשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׂיחָתִי", שֶׁבַּקָּשָׁתוֹ "אֶעֱשֶׂה בּוֹ חַבָּלָה" הָיְתָה – לֹא לִגְרֹעַ מִצִּוּוּי ה', אֶלָּא – לְקַיֵּם הַצִּוּוּי "קַח נָא אֶת בִּנְךָ", כִּי עַל־יְדֵי־זֶה תִּתְגַּלֶּה הַסְּתִירָה בֵּין הַצִּוּוּי "קַח נָא", לְבֵין הַהַבְטָחָה "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע". דְּבִתְחִלָּה לֹא הֵבִין אַבְרָהָם כֵּיצַד יְכוֹלִים לְהִתְקַיֵּם שְׁנֵי דִּבּוּרִים אֵלּוּ - הַסּוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה (וּמִכֵּיוָן שֶׁנִּצְטַוָּה בְּפֵרוּשׁ "קַח נָא" וְגוֹ', קַיֵּם הַצִּוּוּי מִבְּלִי לְהַרְהֵר אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה); אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁנִּצְטַוָּה לֹא לִשְׁחֹט, אִם כֵּן אֶפְשָׁר לְהַכְרִיעַ בֵּין שְׁנֵי הַכְּתוּבִים וּלְקַיֵּם שְׁנֵיהֶם – עַל־יְדֵי עֲשִׂיַּת חַבָּלָה וְהוֹצָאַת דָּם (וּזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ).

וְעַל זֶה נַעֲנָה: "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹקִים אַתָּה גוֹ'", כְּלוֹמַר, קִיּוּם הַמִּצְוָה הָיָה בִּשְׁלֵמוּת וְאֵין בָּהּ שׁוּם חִסָּרוֹן, וְלֹא נִמְנַע מִמֶּנּוּ לְקַיֵּם הַצִּוּוּי, שֶׁהֲרֵי מִלְּכַתְּחִלָּה "לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ אֶלָּא הַעֲלֵהוּ, אַסַּקְתִּיהּ אַחְתִּיהּ" (וּבָזֶה תִּתְגַּלֶּה גַּם הַסְּתִירָה בֵּין שְׁנֵי הַצִּוּוּיִים).

פפפ קמ"ו פסוקים. אמנו"ן סימן.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וירא לקריאה בציבור

ולשמו"ת במלכים ב פרק ד

ד א **וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: ב וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָךְ בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת אִין כְּלוּם כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: ג וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מִן אֲנָשַׁיִם שְׁחוּץ לְבֵיתֵךְ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי אַל תִּשְׁאֲלִי מְעַט כִּי־אִם הַרְבֵּה כֵּלִים: ד וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ כְּבוֹד הַנֵּס הוּא לְבֹא בְּהֶצְנֵעַ וְיָצַקְתְּ מֵאָסוּךְ הַשֶּׁמֶן עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי וְהָאָסוּךְ שֶׁמֶן לֹא תְזִיזִי מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה אוֹתוֹ כְּמַעְיָן, וְאֵין דֶּרֶךְ מַעְיָן לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: ה וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵיקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: ו וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדְעָה אֲשֶׁר כְּבָר נִתְמַלְּאוּ כּוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לֹא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שֶׁמֶן: ז וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֶךָ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר: ח וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוּם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל עִיר שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה

עטרת מרים

א וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים אֵשֶׁת עוֹבַדְיָה (שֶׁהָיָה עִם אַחְאָב, (חו"ל). צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע (נְבִיא אַחַר אֵלִיָּהוּ) לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: **ב** וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָךְ בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת אִין כְּלוּם כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן כְּלִי קָטָן לְשֶׁמֶן: **ג** וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מִן אֲנָשִׁים שְׁחוּץ לְבֵיתֵךְ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִךְ כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי אַל תִּשְׁאֲלִי מְעַט כִּי־אִם הַרְבֵּה כֵּלִים: **ד** וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ כְּבוֹד הַנֵּס הוּא לְבֹא בְּהֶצְנֵעַ וְיָצַקְתְּ מֵאָסוּךְ הַשֶּׁמֶן עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי וְהָאָסוּךְ שֶׁמֶן לֹא תְזִיזִי מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עָשָׂה אוֹתוֹ כְּמַעְיָן, וְאֵין דֶּרֶךְ מַעְיָן לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ: **ה** וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ אֶת הַכֵּלִים הָרֵיקִים וְהִיא מוֹצֶקֶת: **ו** וַיְהִי | כִּמְלֹאת הַכֵּלִים אֲשֶׁר שָׁאֲלָה וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי כִּי לֹא יֵדְעָה אֲשֶׁר כְּבָר נִתְמַלְּאוּ כּוּלָּם וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן לֹא הָיָה נִשְׁפָּךְ עוֹד מִן הָאָסוּךְ שֶׁמֶן: **ז** וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשָּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֶךָ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיֶי בַּנּוֹתָר מִדְּמֵי הַשָּׁמֶן עַל דְּמֵי הַחוֹב: **ח** וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוּם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל עִיר שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה

שי למורא

א) מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים, אֵשֶׁת עוֹבַדְיָה הָיְתָה. וְהַנֹּשֶׁה, הוּא יְהוֹרָם בֶּן אַחְאָב, שֶׁהָיָה מַלְוֶהוּ בְּרִבִּית מַה שֶּׁזֶּן עוֹבַדְיָה אֶת מֵאָה הַנְּבִיאִים בִּימֵי אַחְאָב. **ב)** אָסוּךְ, הוּא שֵׁם כְּלִי הַשֶּׁמֶן. וְנִקְרָא כָּךְ עַל שֵׁם שֶׁמַּמְנוּ לוֹקְחִים שֶׁמֶן לְסִיכָה. **ד)** וְהַמְּלֵא תַּסִּיעִי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תָּזִיז מִמְּקוֹמָהּ עִם הָאָסוּךְ. כִּי מַעֲשֵׂה הַנֵּס יִמָּשֵׁךְ בַּמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל בּוֹ. **ז)** וְשַׁלְּמִי אֶת נִשְׁיֶךָ, וּפִרְעִי אֶת חוֹבֵךְ. **ח)** אִשָּׁה גְדוֹלָה, אֲחוֹתָהּ שֶׁל אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית הָיְתָה, אִמּוֹ שֶׁל עִדּוֹא

עטרת מרים

אִשָּׁה חֲשׁוּבָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: ט וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי מַכִּירָה אֲנִי בּוֹ כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הֽוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד וְאֵין מַהֲרָאוּי לְשֶׁבֶת אִתָּנוּ יַחַד: י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה בְּנִיָּה בְּקִיר אֲבָנִים וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיֶה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה לְהִתְבּוֹדֵד בְּחֶדְרוֹ לְבַד: יא וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה אַחֲרֵי שֶׁעָשִׂתָה אֶת הָעֲלִיָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: יב וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת: יד וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן: טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: טז וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בִּשְׁפִחָתֶךָ: יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם בָּא הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו כְּשֹׁרְרִים עוֹמֵד אֶל־עַל הַקֹּצְרִים: יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי | רֹאשִׁי יֵשׁ לִי כְּאֵב בָּרֹאשׁ וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים חִשְׁבָה שְׁבוּכוּת הַנְּבִיא יְהִיה הַיֶּלֶד יוֹתֵר נִשְׁמָר וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: כג וַיֹּאמֶר

שי למורא

הַנְּבִיא. יג) בְּתוֹךְ עַמִּי, כְּלוֹמַר, אֵין אָדָם מַזִּיק לִי וְאִינִי צְרִיכָה לְמֶלֶךְ וְלֹא לְשַׂר הַצָּבָא. וּרְאֵה פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּשֵׁי לַמּוֹרֶא בְּרֵאשִׁית כג,י בְּשֵׁם "הַכְּנַת הַמִּקְרָא". **טז**) אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ, כְּלוֹמַר, אַל תִּתֵּן לִי

הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֵק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם: וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֹר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם: ט וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הֽוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד: י נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיֶה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: יא וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה: יב וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו: יג וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת: יד וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן: טו וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: טז וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בִּשְׁפִחָתֶךָ: יז וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע: יח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים: יט וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי | רֹאשִׁי יֵשׁ לִי כְּאֵב בָּרֹאשׁ וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ: כ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת: כא וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא: כב וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה: כג וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא

עטרת מרים

מַדּוּעַ אַתְּ הֹלֶכֶת אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת כִּי אִם הָיִתָה רְגִילָה לְקַבֵּל פָּנָיו וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם אין דָּבָר רָע שֶׁאֵלֵךְ אֶל הַנָּבִיא, וְלֹא רָצְתָה לְגַלּוֹת הַדָּבָר לְבַעְלָהּ, כִּי חָשְׁבָה מוּטָב שֶׁיַּעֲשֶׂה הַנֵּס בְּצִנְעָה: **כד** וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן חָבְשָׁה הָאָתוֹן בְּעַצְמָהּ לְזֵרוּ הַדָּבָר, וּבְמַר לְבָבָהּ הָלְכָה רַגְלֵי וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ מַהֵר אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב אַל תְּעַכֵּב עַל יְדֵי אֶת הֲרִכִיבָה כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ כַּאֲשֶׁר אוֹמַר לְךָ עָמוֹד, אָז תַּעֲמוֹד: **כה** וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד מֵרָחוֹק וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז הַזֹּאת, בָּאָה: **כו** עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמַר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם הַכֹּל שָׁלוֹם. וְלֹא רָצְתָה לְגַלּוֹת גַּם אֵלָיו: **כז** וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ בַּעֲבוּר כְּבוֹד הַנָּבִיא, וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ תֵּן לָהּ רִפְיוֹן, וְאַל תַּהַדְּפֶנָּה, כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ בַּעֲבוּר מְרִירוּת נַפְשָׁהּ הִיא מַחֲזִיקָה בְּרַגְלַי וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי עַד עַתָּה וְלֹא הִגִּיד לִי: **כח** וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי בְּעֵת הַהַבְטָחָה לֹא תַשְׁלֶה אוֹתִי אַל תַּטְעֶה אוֹתִי, לְהַבְטִיחַ לִי דָּבָר הַנִּפְסָק: **כט** וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ לְלֶכֶת מְהֵרָה וּבוֹרְיוּת וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרֲכֶנּוּ בִּכְדֵי שֶׁלֹּא תִשָּׁהֶה בַּדֶּרֶךְ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר: **ל** וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ לְבַל תֵּלֵךְ בְּעַצְמְךָ עִמְּדִי וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: **לא** וְגֵיחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם הִקְדִּים אוֹתָם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב לִקְרָאתוֹ (ירושלמי סנהדרין י ב): גֵּחֲזִי לֹא שָׁמַע לְדִבְרֵי הַנָּבִיא, וְהָיָה עוֹד מְלַגְלֵג בַּדֶּרֶךְ, לוֹמַר שֶׁהוֹלֵךְ לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר: **לב** וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבַּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ: **לג** וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יהוָה: **לד** וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וָיָשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּחַם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: **לה** וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר

שי למורא

אֶלָּא בֵּן שֶׁל קַיְמָא. **כד**) נְהַג וָלֵךְ, כְּלוֹמַר, בּוֹרְיוּת. אַל תַּעֲצָר לִי לִרְכֹּב, אַל תַּפְסִיק שֶׁאֶרְכַּב. כִּי בְּמַר נַפְשָׁהּ הָיְתָה הוֹלֶכֶת בְּרֶגֶל. **כח**) לֹא תַשְׁלֶה, כְּמוֹ לֹא תַטְעֶה. וְהוּא לְשׁוֹן "שְׁגָגָה", שֶׁתַּרְגּוּמוֹ "שָׁלוּ". **כט**) מִשְׁעַנְתִּי, הַמַּטֶּה אֲשֶׁר הָיָה נִשְׁעָן עָלָיו. לֹא תְבָרְכֶנּוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַרְבֶּה דְּבָרִים, וְיִשְׁאָלוּהוּ לְהֵיכָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְהוּא יֹאמַר לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת, וְאֵין זֶה כְּבוֹד הַנֵּס לְהִתְהַלֵּל בּוֹ מִי שֶׁבָּא עַל יָדוֹ. אֲבָל הוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא לְכָל הַשּׁוֹאֲלוֹ, אָמַר: רַבִּי שְׁלָחַנִי לְהַחֲיוֹת אֶת הַמֵּת. **לד**) וַיִּגְהַר, הִשְׁתַּטַּח. **לה**) וַיִּזְהַר, הִתְעַטֵּשׁ.

שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: כה וַתֵּלֶךְ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז: כו עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמַר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם: כז וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָּהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי: כח וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי: כט וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרֲכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר: ל וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱזָבֶךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: לא וְגֵיחֲזִי עָבַר לְפָנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת

אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע
פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא
אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ:
לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ
וַתֵּצֵא:

עטרת מרים

עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו: לו וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ: לז וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה: ב וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת
אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם
לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ: ג וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי
מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר: ד גֵּר־וְתוֹשָׁב
אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה
מֵתִי מִלְּפָנָי: ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר
לוֹ: ו שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ: ז וַיָּקָם
אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת: (לוי)

ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר
אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־
צֹחַר: ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ
אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי
בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר: י וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־
חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־
חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר: יא לֹא־אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ
נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ:
יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ: (ישראל)
יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ
אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי
וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה: יד וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־
אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע
מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ
קְבֹר: טו וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי
בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר:

אגרות קודש

ב״ה, יום ראשון, כ״ח מ״ח, ה׳תשי״ג
ברוקלין, נ.י.

אל האסיפה המיוחדה של ה״מרכז לעניני חינוך״

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

להאספכם היום יחד לשמוע דו״ח על העבודות והפעולות הטובות של ה״מרכז לעניני חינוך״ ולדון על מצבו הגשמי, הנני מביע את ברכתי שתצליחו למצוא העצות והדרכים איך לחזק את המוסד הק׳ הזה, להעמידו על בסיס נכון, וליתן לו את האפשריות להרחיב חוג השפעתו.

המוסד ״מרכז לעניני חינוך״ הוא מיסודו של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע והי׳ יקר אצלו באהבה וחיבה יתירה, וכל אחד ואחת מאנ״ש שיחיו, לפי ערכם ומצבם, מחויב להשתתף בעבודה זו, הן בעבודה הגלוי׳ והן בעבודה החשאית - בשדה הרבצת החינוך הכשר והחזקתו, וקיום היהדות בטהרתה המסורתית בכל קצוי תבל.

בסיפוק האמצעים הדרושים להמוסד ״מרכז לעניני חינוך״ תלוי במדה גדולה התפשטות והתרחבות העבודה והתעמולה בכלל, ובפרט יסוד והחזקת בתי חינוך הכשר במקומות הנחוצים ביותר, עכ״פ.

האחריות אשר על שכם כולנו גדולה היא, ומילוי החסרון בממון הקל כאין נחשב נגדה.

תקותי, אשר כל אחד ואחד מהנאספים היום - ועל ידם בטח יומסר תוכן קריאתי זו גם לשאר ידידינו אנ״ש שיחיו, אשר פשיטא שגם אליהם מכוונת היא - יעריכו את דברי האמורים בזה, ויתנו אל לבם את גודל האחריות העמוסה עליהם, וישתדלו בכל יכולתם, לעזור לעבודת ה״מרכז לעניני חינוך״ לכל סעיפי׳, ולתת לו על ידי זה את האפשריות למלא את תעודתו ותפקידו אשר הוטל עליו על ידי מיסדו כ״ק מו״ח אדמו״ר למלאותם מתאים לרצונו.

והשי״ת יזכה את כל אחד מאתנו לגשם את כל החלטותיו הטובות במילואן ומתוך הרחבה בגו״ר.

בברכת הצלחה רבה.

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:45	06:49	09:00	09:01	09:33	09:35	10:32	10:33	12:56	12:55	18:07	18:00	18:33	18:27	17:41	18:37
חיפה (ק)	06:46	06:50	08:59	09:01	09:33	09:35	10:32	10:33	12:55	12:54	18:08	18:01	18:31	18:25	17:29	18:35
ירושלים (ק)	06:44	06:48	08:58	09:00	09:32	09:34	10:31	10:32	12:54	12:53	18:09	18:03	18:31	18:25	17:24	18:35
תל אביב (ק)	06:46	06:50	09:00	09:02	09:34	09:36	10:33	10:33	12:56	12:55	18:06	18:00	18:32	18:26	17:39	18:36
אוסטריה, וינה (ק)	07:17	07:26	09:13	09:16	09:56	10:00	10:52	10:54	13:10	13:09	18:02	17:51	18:35	18:25	17:35	18:38
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:32	06:24	09:08	09:03	09:47	09:43	10:55	10:51	13:38	13:38	19:40	19:46	20:08	20:15	19:26	20:26
אוקראינה, אודסה (ק)	07:17	07:26	09:15	09:19	09:58	10:01	10:54	10:56	13:12	13:11	18:07	17:56	18:39	18:29	17:40	18:42
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:51	07:00	08:47	08:51	09:30	09:34	10:26	10:28	12:44	12:43	17:36	17:25	18:10	17:59	17:09	18:12
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	07:03	07:12	08:58	09:02	09:42	09:46	10:37	10:40	12:55	12:54	17:47	17:36	18:21	18:10	17:19	18:23
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	07:31	07:41	09:23	09:27	10:09	10:13	11:04	11:06	13:21	13:20	18:10	17:58	18:45	18:33	17:42	18:47
אוקראינה, קייב (ק)	07:24	07:34	09:15	09:20	10:01	10:06	10:56	10:59	13:13	13:12	18:02	17:50	18:37	18:26	17:34	18:39
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:21	06:24	08:41	08:42	09:12	09:13	10:12	10:13	12:38	12:37	17:54	17:49	18:19	18:14	17:30	18:23
איטליה, מילאנו (ק)	07:42	07:50	09:42	09:45	10:23	10:27	11:20	11:22	13:39	13:38	18:36	18:26	19:06	18:56	18:08	19:09
אקוואדור, קיטו (ח)	05:56	05:55	08:27	08:26	08:56	08:55	09:58	09:57	12:30	12:29	18:03	18:02	18:25	18:24	17:44	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:09	06:01	08:45	08:40	09:22	09:18	10:29	10:26	13:11	13:11	19:11	19:16	19:37	19:43	18:56	19:54
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:53	06:44	09:28	09:23	10:10	10:05	11:18	11:15	14:04	14:03	20:09	20:16	20:39	20:47	19:57	20:59
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:19	07:25	09:26	09:28	10:03	10:06	11:00	11:02	13:22	13:21	18:24	18:16	18:53	18:45	17:59	18:56
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:09	07:16	09:15	09:17	09:53	09:56	10:50	10:52	13:11	13:10	18:12	18:03	18:41	18:33	17:47	18:45
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:10	07:17	09:15	09:18	09:54	09:56	10:51	10:52	13:12	13:11	18:13	18:04	18:42	18:34	17:47	18:45
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:48	07:55	09:51	09:54	10:30	10:33	11:27	11:29	13:47	13:46	18:47	18:37	19:17	19:08	18:21	19:20
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:25	07:29	09:40	09:42	10:14	10:15	11:13	11:13	13:37	13:36	18:49	18:43	19:14	19:08	18:25	19:18
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:59	07:04	09:11	09:13	09:46	09:48	10:44	10:45	13:07	13:06	18:15	18:08	18:42	18:35	17:51	18:46
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:21	07:24	09:40	09:40	10:11	10:13	11:11	11:11	13:36	13:35	18:51	18:46	19:16	19:11	18:29	19:21
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	07:06	07:13	09:11	09:13	09:49	09:52	10:46	10:48	13:07	13:06	18:07	17:58	18:37	18:28	17:42	18:40
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:33	07:40	09:39	09:42	10:17	10:20	11:14	11:16	13:35	13:34	18:36	18:28	19:06	18:58	18:11	19:09
ארה"ב, שיקגו (ק)	07:06	07:13	09:10	09:12	09:48	09:51	10:45	10:47	13:06	13:05	18:05	17:56	18:35	18:27	17:40	18:38
בוליביה, לה-פס (ח)	06:03	05:59	08:38	08:35	09:09	09:06	10:13	10:11	12:49	12:48	18:33	18:34	18:56	18:58	18:16	19:07
בלגיה, אנטוורפן (ק)	08:09	08:20	10:00	10:04	10:46	10:51	11:41	11:44	13:58	13:57	18:45	18:33	19:21	19:09	18:17	19:23
בלגיה, בריסל (ק)	08:09	08:19	10:00	10:04	10:46	10:51	11:41	11:44	13:58	13:57	18:46	18:34	19:21	19:10	18:18	19:24
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:32	05:27	08:08	08:04	08:40	08:37	09:45	09:43	12:24	12:23	18:17	18:20	18:37	18:40	17:57	18:50
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:20	05:16	07:56	07:53	08:28	08:25	09:34	09:31	12:12	12:11	18:00	18:03	18:24	18:27	17:44	18:37
בריטניה, לונדון (ק)	07:28	07:38	09:18	09:22	10:05	10:09	11:00	11:02	13:16	13:15	18:04	17:52	18:39	18:27	17:37	18:41
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	07:40	07:51	09:26	09:30	10:15	10:20	11:09	11:12	13:24	13:23	18:08	17:54	18:45	18:33	17:42	18:47
גרמניה, ברלין (ק)	07:36	07:47	09:23	09:28	10:12	10:16	11:06	11:09	13:22	13:21	18:08	17:56	18:44	18:32	17:38	18:46
גרמניה, פרנקפורט (ק)	07:51	08:01	09:43	09:47	10:29	10:33	11:24	11:26	13:41	13:40	18:30	18:18	19:05	18:53	18:02	19:07
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:30	05:25	08:06	08:03	08:40	08:36	09:45	09:43	12:24	12:24	18:22	18:25	18:40	18:44	18:00	18:54
הודו, מומבאי (ח)	06:33	06:35	08:56	08:56	09:26	09:27	10:27	10:27	12:54	12:53	18:14	18:10	18:38	18:34	17:53	18:43
הודו, פונה (ח)	06:29	06:31	08:52	08:52	09:22	09:23	10:23	10:23	12:50	12:49	18:11	18:07	18:34	18:30	17:49	18:40
הונגריה, בודפשט (ק)	07:05	07:14	09:02	09:05	09:45	09:49	10:41	10:43	12:59	12:58	17:52	17:41	18:25	18:15	17:25	18:28
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:14	06:21	08:19	08:22	08:58	09:01	09:55	09:56	12:16	12:15	17:17	17:08	17:46	17:38	16:51	17:49
יוון, אתונה (ק)	07:36	07:42	09:44	09:46	10:21	10:23	11:19	11:20	13:40	13:39	18:45	18:37	19:13	19:05	18:20	19:16

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	07:26	07:34	09:23	09:26	10:06	10:09	11:02	11:04	13:20	13:19	18:14	18:03	18:46	18:36	17:47	18:49
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:31	06:33	08:54	08:54	09:24	09:24	10:24	10:24	12:51	12:50	18:11	18:07	18:34	18:31	17:49	18:40
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:32	05:22	08:06	07:59	08:52	08:46	10:01	09:57	12:48	12:48	18:58	19:07	19:31	19:40	18:47	19:54
נפאל, קטמנדו (ח)	06:05	06:08	08:22	08:24	08:55	08:56	09:54	09:55	12:19	12:18	17:33	17:27	17:58	17:52	17:10	18:02
סין, בייג'ין (ח)	06:26	06:33	08:33	08:36	09:11	09:14	10:08	10:10	12:30	12:29	17:32	17:24	18:01	17:53	17:05	18:04
סינגפור, סינגפור (ח)	06:47	06:47	09:18	09:17	09:47	09:46	10:49	10:48	13:20	13:19	18:52	18:51	19:15	19:14	18:33	19:23
פולין, ורשא (ק)	07:05	07:15	08:53	08:57	09:41	09:46	10:35	10:38	12:51	12:50	17:37	17:24	18:14	18:01	17:08	18:16
פרו, לימה (ח)	05:42	05:39	08:16	08:14	08:46	08:44	09:50	09:48	12:24	12:24	18:05	18:06	18:28	18:29	17:48	18:38
צרפת, ליאון (ק)	08:00	08:08	09:59	10:02	10:41	10:44	11:37	11:39	13:56	13:55	18:51	18:41	19:23	19:13	18:25	19:26
צרפת, פריז (ק)	08:14	08:24	10:09	10:12	10:53	10:57	11:48	11:51	14:06	14:05	18:58	18:47	19:31	19:20	18:29	19:33
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:41	05:41	08:11	08:10	08:40	08:39	09:42	09:41	12:12	12:11	17:42	17:40	18:04	18:03	17:22	18:11
קנדה, טורונטו (ק)	07:35	07:42	09:36	09:39	10:16	10:20	11:13	11:15	13:33	13:32	18:33	18:23	19:01	18:52	18:04	19:04
קנדה, מונטריאול (ק)	07:14	07:22	09:13	09:16	09:54	09:58	10:51	10:53	13:09	13:08	18:06	17:56	18:37	18:27	17:38	18:39
קפריסין, לרנקה (ק)	06:53	06:58	09:05	09:06	09:40	09:42	10:38	10:39	13:01	13:00	18:08	18:01	18:35	18:28	17:44	18:39
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:29	07:41	09:12	09:17	10:03	10:09	10:57	11:00	13:12	13:10	17:53	17:39	18:32	18:18	17:23	18:34
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:05	07:17	08:45	08:50	09:37	09:43	10:31	10:35	12:45	12:44	17:27	17:13	18:04	17:50	16:54	18:06
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:42	06:51	08:39	08:43	09:22	09:26	10:18	10:20	12:36	12:35	17:30	17:19	18:03	17:53	17:03	18:05
שוויץ, ציריך (ק)	07:47	07:56	09:44	09:48	10:27	10:31	11:23	11:25	13:41	13:40	18:39	18:28	19:07	18:57	18:07	19:10
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:09	06:10	08:35	08:35	09:04	09:04	10:05	10:05	12:34	12:33	17:58	17:55	18:21	18:18	17:37	18:27

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00807
17/10/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים